

॥ उत्तमः सिद्धयः श्रद्धावानाहैवज्ञो लिखते ॥ ज्ञानलक्ष्मीपतांस्तेषामवाप्तवानेदं दिने
 हितार्थमर्जुनो मित्परमात्मानमवयम् ॥ सुवर्ता भोजमार्तेभ्यश्चर्मामृतपथप्रवेष्टो गिरिकल्पतरुं
 नो मित्तिवेदेवं वृषश्च जं ॥ भवत्वननसंभ्रांतामत्तवर्णां तिसृषाणां वै ॥ देवश्चन्द्रमभ्युषात् ॥ ज्ञान
 लाकरश्रियो ॥ अस्तसंयमपथः पूर्य विदितजात्रयं ॥ ज्ञांति नाथं नमस्यामि ॥ विश्वविद्यो दद्यां
 तयो ॥ अथ पंक्तलक्षणा कुमुदाकरचंद्रमाः ॥ देवः श्रीवर्धमानात्वर्य ॥ किं द्रव्यमिदं
 दितं ॥ अथ श्रुत्वा स्वं धनमभ्युदं संप्रमश्री ॥ विज्ञेयं कं ॥ हृदयं तिनमस्यामि ॥ योगीन्द्रा नमिदं
 यो ॥ अद्यां तमतिगंभीरं ॥ विश्वविद्या कुलग्रहं ॥ नवैकत्राणं जीया ॥ धूम्रं चर्चित्रा नमो ॥

च ब्रह्मार्थविवेकाय हिताय ब्रह्मापायार्थं समस्त त्वोपदेशाय । सतां सृक्तिः प्रवर्तते ॥ ८ ॥ अङ्कुरं मन्त्रं
 तं ॥ तद्व्याजं तत्परं तपः ॥ अथ साक्षात्पादा साक्षां । स्वस्वरूपेन यं ज्ञेयं तत् । इदं तदुपि ताङ्कुरं तं नि
 र्मतिवचकं ॥ जन्मविज्ञापकः स्वार्थः ॥ मुह्यत्यागी स चे त नः ॥ अथ विद्या प्रसरोद्गमः ॥ अहं नि
 ग्रहकोविदं ॥ ज्ञानाणैर्वर्षिभ्यो वक्ष्ये ॥ सतामो नंदमंदिरं ॥ १० ॥ अथ पितीथिनं वा कुम्भा ॥ मं पाशो मक्तमाल
 ॥ न पुनश्चाकरोत् वक्तुं मदिहैर्यो मिदं जर्कं ॥ ११ ॥ महामतिभिर्निर्भः शेषः सिद्धं तपश्च पाशैः ॥ क्रिय
 यत्र दिग्मोहस्तत्र कोत्पः प्रसर्पति ॥ १२ ॥ अथ नृपुंसः ॥ समंततमद्रादिकवीडसास्वतां स्फुरंति यत्रां मल
 सृक्तिरसमयः ॥ वृजंति वद्भौतवदेव ह्यस्य तां न तत्र किं ज्ञानं लवो कृतां जनां ॥ १३ ॥ अथ पञ्चद्वीतेय

क

ज्ञाचः॥ कायवाक्चित्तसंभवं॥ स्त्रेकसं॥ गिनां सोय॥ दिवतं नदी नमस्यते॥ १५॥ जयंति जिने सेनस्य॥ वत्स
स्त्रैविद्यवेंदित॥ यो गिनिर्धोः समासाद्य॥ स्ववितेनं॥ तस्मिन्निष्यये॥ १६॥ श्रीमद्भक्तार्कजं कस्य॥ पातु
पुण्यसरस्वती॥ अनेकां तमरुन्मार्गो॥ चंद्रेखवापितं यया॥ १७॥ नवव्रमवदुर्वा॥ तैत्तिनामं तपत्रो
कितागोज्ञास्यं हर्मस्मानां॥ पथियोगी॥ इमेविते॥ १८॥ नकविच्चा॥ सिमनेनां॥ नवी॥ निधसरेष्टुया॥
कृतिः॥ किंतु मदीयेयं॥ स्ववो॥ योयेव केवलं॥ १९॥ अयं जागर्ति मोक्षायां॥ वेत्ति विद्यां॥ यमं तपजे तत्त्रा
दत्तेश्चामसा॥ नाम्नां॥ स्वतत्त्वा॥ मिमुवीकृतं॥ २०॥ किंचानहि केनां॥ मर्कणयेना॥ जन्मजातं॥ कसंभवा॥
विषयेषु महदुत्सा॥ पत्रपुंसां॥ अत्रां॥ मृत्ति॥ २१॥ तस्याश्चत्रां॥ तये॥ पुत्रे॥ भवती॥ कारप्रद॥ र्भितं॥ जगज्जं

प्रकाशया। नस्मिन्लस्यार्थरिणा। अत्रनुदिनेन। स्तथाप्यस्यस्वरूपं वेधमोक्षयोः। मीतिरेवेन निर्व
 त्पदवीमिहो हति। अतिरूपं चैकोप्यैरुपदे। गोम्यदीयेते। येनादहेपमशुद्धिं। तयात्मज।
 तेदुस्मोतिं। अत्रात्रहोमतिजगत्पुत्रे। लोकाव्यविशुद्धिहे। ज्ञानग्रासे। मयीकः स्वममहाभिर्द्वि
 वयेन। अत्रमयास्वव्रणे। तार। अज्ञानवमदे। कतां। मंति। केविज्ञे। भूषुष्टि। कवयः। स्यान्मवंचक
 ॥ २६ ॥ स्वतत्त्वविमुत्ते। मूढे। मीतिमन्त्रानुरंजिते। कुशास्व। लुप्तनालोको। मराको। व्याकुलीकृतः।
 अत्रापीते। र्वो। मुत्ते। र्वो। ते। कुशास्वै। किं प्रयेजने। ये। मीनः। क्षिप्यते। क्षिप्रं। इते। मोहसा। गो। २८।
 क्षणं। कर्ण। सुते। सुते। म्कार्ये। मूल्यं। मता। मपि। कुशास्वतनुते। पश्चाद्विद्यागरे। विद्विषां। परि। अत्रा
 ॥ २९ ॥

॥ ५ ॥ कपट =

६ विज्ञं =

नञ्जनितांश्चिञ्चानविज्ञकोप्यग्रहः। उपदेवषातेनापि यः पुंसोऽप्यस्योतिः। उल्लसम्पतिरु
हृतैर्विद्वद्भिर्हीतमसुरैः। अत्र मृणालादिषां समाधाय मनः स्तरां प्रविशति। स्वमिच्छां
ज्ञानां प्रतापं पञ्चद्विषयं। द्विषतु ज्ञाप्रवर्तते। केचिज्ज्ञानि जेतव्यं प्रथमात्मा दृक्स्वविचार
निकषग्रावसंतिभाः। विभजंति गुणादौषान्। अन्त्यां स्वस्थं नेचेतसां। उद्धृत्य यं निदृशा चारा।
निर्दोषाः सपिण्डा रती। विधुर्विषयं कोकाः। सुधारा समयीमिवाप्रथमा। स्वमादयति त्रीतांशुः॥
पीडयत्यश्रुमान् जगत्। निमग्नं जनितां मत्पुण्ड्रं। त्रिणां प्रथमं अत्र मत्तमां मत्तमो
हृत्कल्मकीयेन श्रुतं। तदेव स्वहितं धाम। सच्चिदोतिः परं सत्तं वक्ष्ये। विलोक्य भुवनेंसीम॥

यमजोगीन्द्राकिंतंभ्रष्टविद्यावृजमुद्भूतंभक्त्याभ्यानेत्येपंगताभ्रष्टात्तत्सर्जनंतद्वीरमह
 मनपीडितंजंतुजातमिदंवीक्ष्ययोगिनःश्रुतमंगताभ्रष्टाद्वीकृतमाक्रांतंस्मरन्
 द्वितंभ्रष्टाणैवातंभक्त्याविवेक्यविरतंबुधैर्भ्रष्टाभवन्नमणविरागेमोहनिद्रास्तैस्त
 एकाएवजातयस्मिन्योगीज्जातमिहनिद्राभक्त्यमजस्तमोभिरुद्धृतंक्वयापिविषमूढितंवि
 सत्त्वसंतानंसेतश्रांतिर्मुपाश्रिताःभक्त्यभुक्तिश्रीवक्त्रश्रीतांशुंद्रुमुर्कंठिताप्रयेभुनि
 र्मेथ्यतेसत्तादिज्ञानमकरालयःभक्त्यजपर्युपसिंसृतदुःखवद्विहृतंजगत्वीक्ष्यसेत
 परिधाव्याज्ञानवापितिरैस्तदंभक्त्यातादिकालसंलग्नाद्रुस्तज्जाकर्मकालिकांसहः

ते येनाविशेयं तद्विधीमतं ॥ ४५ ॥ निःकलं कंतिरावायं ॥ मानंदं स्वस्थमावज्जं ॥ वदं विप्रो गिनो
 विप्रक्षेत्रं नमस्तते ॥ ४६ ॥ जीवितव्ये मुनिः सोऽनृजन्मार्थं तिष्ठ ह्येभो ॥ प्रमादपहिंसेण विद्वे
 यं स्वहितं नृणां ॥ ४७ ॥ विचारवतु रैश्वर्यं सत्सु खलान्मेः ॥ अत्र प्रमादमुक्त्वा विषयः पर
 ॥ ४८ ॥ न हि कालकलैर्कापि विवेकविकल्पायैः ॥ अहो प्रजायते नैर्नैर्नानृजन्मार्थं तिष्ठ ह्येभो
 मया मृगं दुःखं ज्ञातव्यं यनि विनं ज्ञानमाह नो ॥ यदंक्षाधीनं स्यात्सुखं मिह तदनेति विस्मयं ॥ अ
 त्पाकामाद्योऽद्यात्स्वित्वलं जीवितं मिहं विमृशेयं स्वार्थे कइह सुकृतिर्मुह्यति जन ॥ ४९ ॥ इत्य
 चार्थे श्रीभुमचंद्रविरचिते ज्ञानाएव योगप्रदीपिकाधिकोपद्रव्याः सर्गः ॥ ४९ ॥ ॥ मंगैः किं न विदुः

तेवमुत्तिष्ठं किं छिद्यते ना मये मृत्युः किं न विद्मते न विदितं दुह्यंति किं नापदः ॥ अथ आ किं तं स
 नकाः स्वपनवद्भोगानं किं वंचकाय न स्वाद्यै मपास्य किं न रागुरजस्ये भवेते स्पृहा ॥ ना सा द
 यमि कल्याणं न स्वतत्त्वमपीत्युपेन वेस्ति जन्म वे विज्मं ना तर्भुतेर्विदुं वितग्राध ॥ अथ स हि द्या विनो
 नमात्मानं मूढवचय ॥ कुरु कृत्यं तं किं वेस्ति विप्रवृत्तं विनश्यत् ॥ अथ स त्वं भजं भूतेषु निर्ममत्वं
 स्तिं तया ॥ अथ पादु तप मनः शल्ये ॥ ना वश्यं हिंस माश्रय ॥ अस्मिन्नुचिते नृपे भव्यं भावनां भावशुक्
 ल्याः सिद्धांतमहातं वेदे वेदे धृतिं वितामहीताम्यसंवेगावेगापयमअत्रमसिद्धये ॥ अत्रालाति
 तां मनस्तेषु निमिषो कुरु मितु निग्राह ॥ अत्र निताद्याः अश्रमं ते द्यादये तां मुमुक्षु निग्राह्य मुक्ति

सोपा नराजोत्पंतवंधुगागडातहृद्या॥हृषीकार्यसमुत्पन्नेवतिस्त्राणविनश्वरेभुवेकु
त्वातिमूहविनष्टमुवनत्रयं॥नवाञ्जिअमवासर्हिसंबंधाविपदस्यदंसेनवेतिमनुष्याणां
जराक्रांतं

यातेमुष्टनीरसाभारवपुर्व्विदिरुजाकोर्ध्वयोवनो॥ऐश्वर्येचविनाजातेमरणादौ
तोरशयेद्विषयसायाताःपद्व्ययोपुण्यमूर्तेयं॥पूर्व्वोद्भिन्नचमभ्याक्षेपेप्रयांतीहृद्विनां॥
रथपशुन्मनिमुखंमूढपञ्चकुलवंपुनःस्थितं॥तयोर्द्धिःखमनेतंस्मात्तुलायांकल्पमानयो॥३॥
गासुजागमोगाभाःसद्यःप्राणापहसिणः॥मेवमानाःअजायंते॥संसारोविदशैरपि॥रथावस्त
तमिदंमूढप्रतिस्त्राणविनश्वरं॥ज्ञाननोपि न जानासिग्रहकोप्रमनौषधः॥२५॥स्त्राणि क

एकं वदन्त्याग्री। एटीषाते न भूस्तं। क्रियतामात्मनः श्रेयो गतेऽपेनागमव्यति। एही। एह्यपूर्वेऽप्रीभ

दिवात्पतत्रास्वते। पुज्यते हि तत् कर्तुमस्माश्रुक्रमीनेति ते। एअत्र प्रपद्यदिष्टास्येति

धनबाधवाऽव्यापी। एतद्वैतेषां कृते किं विद्वसेद्व्या। एपातायातानेव यास्येति केनापि मह्यो
षितः। तयाऽप्यज्ञाः कृते तासां प्रविशोति रसातलो रणप्रियाता। पिपवमूर्ध्वं जन्मन्यं स्मिन्नि

से। एवतवते तेन बाधवा बहसौ हृदा। मयेरिपुत्रे न समपापत्ताः। अस्तनासेऽज्जन्म निभ्वाधवा
धरुश्र्वाहृस्मेते हेतुमुद्राता। मशः। अंगनादिमहृषा यैरेति गाढेति यं विना। अपतत्संयम

भस्वायेभविनोऽव्याग। मशपातयेति भवत्वत्के। चोतेनैव बाधवा। बन्ताने करिष्येति हितं मु

धु

द्विअण्योगिनः॥२३॥आरीरंजीपतेनानागाजत्पायुर्नैपापधीः॥मोहंस्फुरतिनात्माधैःपञ्चद
 तेजारीणि॥२४॥यासंतिर्द्विनिपानूनं॥येदत्तादाहमुन्नतं॥हृदिपुष्पांकथंतेस्फुरन्वशीत्येप
 रिग्रहाः॥२५॥अविद्यागगद्वैरजसमांधीकृतात्मनो॥श्वभादौदेहिनांनूनंमोहव्याःसुखिं
 व्याशाः॥२६॥वन्तिविज्ञातित्रीतार्थंजीवितार्थपिबेदिषं॥विषयेष्वपिपयसोऽत्यमन्वेमयतिमु
 रधधीः॥२७॥कृतेयेषांत्वयाकर्मैकतंश्वभादिस्माधको॥त्वामैवयांतितेपापावंचयित्वापथापथं
 २८॥अनेनैतद्वारीभिर्णाग्रहोक्कथयशुद्धिदं॥विवेच्यनदनुस्येयेयंकर्मसंततोत्पथा॥प्रणीवर्द्ध
 यंतिस्वयानायतेनूनंविषपादपेनरत्नेपिनकुर्वेतिपेविवेच्यत्मातोहिते॥२९॥प्रवृद्धेज्ञांतादेहस्य

ज्ञानाणिव

।३॥

वसंतिविहगानगे। राथाजसंनरा^२मूढा। आणिनः कृत्वापादये। धरात्रा नस्तनं पस्तिज्ययथैते।
यांतिपत्रिणास्व कर्मवद्गगाः। आश्वत्थैतेवृक्षापिदेहिना^३भ्रमणीयतेयत्रमातदं पूर्वृक्षेलाचि^४।
ग्रहेस्तस्मिन्नेवहिमध्यानेसदुःखंमिबरुहते। भ्रमप्राप्तं। रज्यामिषिकश्रीः। अत्युषेत्रविज्ञो।
तस्मिन्नेहनिस्सैवचित्ताधूमश्चट्टपते। भ्रमत्रयं जन्मनि निवृत्तयेः। त्रीरेतवाणमिष्टम्।
कनात्मजतेरेव^५खंडिता निमहस्तत्रा^६भ्रम। त्राणत्वंनेयत्रा^७क्षाहार^८ त्वेवयेणवगन्तमतस्ते^९।
रेभ्रातरेतेसेतिजागृहे। भ्रमृणैरानैश्चये^{१०}भ्रमका मुक्तमानिनेभे^{११}मश्याः। अथेसमायादि^{१२}।
मानमपिस्वयो। भ्रमप्रांतेवनेनिवर्ततेस रितांयददृष्टमिषः। राथात्राणैरिणां पूर्वृक्षा^{१३}गाना^{१४}।

।४॥

तपः। इषाक विस्मरितं गली गतापि विनिवर्तते। न रूपवत्ताव एष। मोदयन्नुगतं नृणां। इ
गल्नेषवायुरवग्रहस्तत्पस्ताबुवत्तणे। नलिनीद्वलसंक्रांतं प्राप्तेयमिव यो वसंभवमनोद
विषये सादृशं यो गत्स्वप्नमंति भाग्यं ज्ञाणादवैवद्यं योतिर्वेव नोक्तं बुद्ध्या भवप्रदानमात्तनुका
रीणि कुलानि च बलानि च। भाज्यालंकारविज्ञानि। क्वीर्त्तिनातिमहद्विभिः। भव्यमिदं नृजे द्यवां
भस्मभेसारं वरीयते। नक्षत्रिभस्तुष्पाणां। ह्रुद्वेसि चिद्वस्तुः। भव्यमातायातानि कुर्वति।
ग्रहचंद्रार्कतारकां। भक्तवत्श्ववरीराणि। नहि स्वनेपि देहि नो। भव्यमिजातक्षीं तरुणेषु रुका।
द्राड्वेनः। द्विषां। भव्यं पुंसो समापन्नाः। स्वरूपेण ते धुना भव्यमोक्षां जनमिवात्ताणां। मिदं ज्ञा

साक्षादेवः

॥२॥

लोपमंजाग तस्मिन् स्थितं यत्कोनविश्रः केन हेतुना भव्येये विजागीमये पदार्थे चेत
नैतयाः तैतमुनि निरदिष्टाः प्रतिज्ञा विनम्रगा भव्यगाननगरकल्पं संगमं वल्लभा नो भज
नदपटलमुत्थं यो वने वाधने वा भव्यजनसुतत्रयीगदीति विदुश्च लानि लानि कर्मिणि सम
विद्धि संसारदुर्जे भव्यजति मता न संकोप्यंति दुर्बुद्धा गीरी भुवनत्रये पस्पकं देहतां तस्पनपा
त्राः प्रजतिष्यति भव्यममापंति दुर्बुद्धे ये मकंदी रवक्रमेत्रापति पत्नहिं प्राणी सौ ह्यपो स्त्रिद्वयो
पि ॥ सुरासुरनराहीना य केरे पि दुर्दरा जीवलोके त्वाणोर्ध्वं न बद्धा तियमवागुरा भव्यगान
यजयीवीर्यपक एवांतकः स्फुटं हृष्टा मत्रिण्यस्पते पतेति विदुश्चेष्टमात्राया घोभवेति स्वजनेम्

॥२॥

स्वकर्मफलभोगिनो। नात्मानं बुद्धिबिधेमाहमदृष्टान्तरस्थितो। अत्र स्थितं सारकोतोरेषम
 नोर्गिदमेविते। पुराणपुरुषः पृथ्विः मनस्ताः अलयांता। अक्षीप्रतीकारज्ञानेनापि विवद्वेनेति वीर्य
 ते। मन्त्राय मन्तकः पापी नृकीदृस्त्रिका कथा। आपन्नद्वारेभ्यनीयेते प्रतिचूर्णं वदिते। अत्र पाणिः
 प्राणितो मूढकर्मणा यममंदिं पश्यद्विदृष्टः श्रुतो वा। नित्यमाह्वावेचको बली। न मोग्यभज
 स्वास्थ्यं नैवेवे किंचिद्व्याश्रमाणो। परम्येव न जानाति विपत्तिं सस्य मूढधीः। अस्वने सत्त्वमसार्कणे
 दह्यमाने तत्तस्य वत्। श्लेषया बालेन यावत्कं। पयाह्वाड्विधं तया। पयास्मृतं तया। भीरुं साप्ये
 न प्रसेते। तं कं। अशाजं। अश्वमेत्यानि। मन्त्रौषधबला निर्वयथी। भवन्ति मन्त्राणि विपक्षे हि नां य

नार्णवः प्रत्यक्त्रैमेकरसस्तावज्जनसह्यैषिवत्वाविनम्येणत्पदयंयावक्तुतोतह्यिगहिंतांरश्चन्य

॥८॥

१॥

तांभीषुकल्याणमसिखारब्धवांछितोद्धारोवागस्यमिन्दुजोहंतिलोकंयमत्तणत्परअभ्यूरेण
नभीतंसखलसिजगदिदंब्रह्मलोकवसानंमहस्फुटंतित्रैलाभ्यरणगुरुनराक्रान्तात्रिविभ्र
येषांतेपिप्रवेसाःकसिपयदिवसेःकालराजिनसह्यैनीतावार्तोवजोषंतदपिहृतक्षिप्रंजीवि
कृतांसां॥२॥भ्रुकटांसागजदेवदेस्यवचराग्राहग्रहयंतगदिमात्माःअतिश्रावणेहृदिवत्तात्मा
इत्तदेवसागंयेवान्येपरुदयेमादिवलिनःसंख्यमर्द्धस्वयेनारब्धेयमभिकेकैरेत्याणमपि
मादेहिनां॥२॥क्षेत्रज्ञारब्धानुगावलिकैवैविषेनेसंहभदंतिदिष्टांमुंसंजीविकल्यानिरेतिपवन

॥८॥

जेनभीतासतीत्रासुंनसुंमसेपदिकमपदजासावराकीमिसांनलेनिहेष्टिणलज्जेसेअजनेनेजे
 गोषुंसेसदाअपातालेब्रह्मलोकेसुपतिभवनेसागसेवेवतातेदिङ्कुकेद्वौलभ्युपेदहनवन
 हिमञ्जातवजासिडगेभूगर्भसिन्निविष्टममदकभिरटासेकेटवावलीयान्कालोपेक्ष्णकर्मोक्
 वलयतिवलाङ्गीवितेदेहभाजाअपञ्चस्मिन्नेतकमोगिवद्धविक्सेसेहारदृष्टाकितेसमुद्रं
 वनत्रयेस्मभारायाणारमुयीकृतंअत्येकं गिलतोस्मनिहेयधियः केनापुपायेनेनास्मानिःसर
 णेतवापेकशसपत्यद्वोधांवितारणेअसराणो॥ चतुर्गेतिमहत्वेर्दुःखवाडवदीधितेअमे
 तिमविदोअस्त्रंवाकाजस्मागरेअत्यद्यतेदिपद्यतेस्वकर्मनिाहेदृतास्थिरेतरासीषु॥

नाणे व संवत्तः शरीरिणाम् प्राक् दत्तं हि देव गत्वा युनीमकर्मोदयादिह्यमवत्स्यगिनः स्वर्गं पुण्यप्राप्तार
। ५६ ॥ अतां प्रभुक् तेष्वपि विमानेषु निकाये चित्तैरेषु वा न निर्दुशोति सुखं दिव्यमांसाह्यं विदिव

नृतां प्रकृत्येष्वपि विमानेषु निक्षेपे रघुवर्गं निक्षेपेति सुखं दिव्यमासाद्य त्रिदिव
 षा इत्यवतेत ततः सद्यः प्रविशति स्मा तलं भ्रमं त्यजित्वा दिश्वपतंति नरकोटेश्वरं विडम्बयन्
 सौहेतुसंसारः समयांते रज्ज्वधसोन्नमपर्ययैर्निरोज्य प्राणितोगाणोर्वास्वर्गीपतति सार्कटं ।
 श्वास्वर्गोर्मदिशो हतिश्रादि यः सारमेयः स्यात्कुमिर्वीर्यपत्तौ पिबन्नामरूपा एषे कानि गृह्णाति
 त्वजस्य नानि स तं यथा रोगे ज्वरे लूषस्तथा यं यत्र वह्ना गजमुनीनां तसं तस्मादिष्टात्वा
 कशो कितानां पंचधा परिवर्तते तेषां एतोजस्रं कर्गमे। एष्वत्ते जत्र तया कालमवभाषति

五

ताम्रसंसारोऽखसंकीर्णः पंचदशैतद्विप्रपंचतारवसर्वैर्दुःखैर्विषमैर्बन्धमसंघातादिहृत्कारिभिर्भक्ष्यता
 दिक्कालसंज्ञातेस्त्वसस्थावरणोविषुःशब्दिवलोकैर्लोकैर्वितिरश्चिनरकैर्पिचनसायोनिते
 तद्भूपेनसदृशो ननु कृत्यारथानतडः खंमुखकिंचिन्नपयोग्यं सर्वविश्वतेऽप्रज्ञैतेवाणिनः शुश्रू
 ष्यातायानेनैवं हितारश्चानेकैर्बन्धुत्वमायातातेजातास्तर्वादिष्वग्नुरेतागाथसंसारपेकमभ
 स्मनिर्द्वयार्थान्नूपः कसिमेवैवत्यत्र कसिश्चामरनायकप्रवारीणिपरिवर्तेतकर्मणावचितोबला
 र्थमातापुत्रीस्वसाभ्यामैवेवसंपद्यतेगाजापितृभुवः पुनः सौपिलनमतेप्रेत्रकंपदंरक्षीष्व
 न्नेष्टुल्लुकारयत्रदहनक्षारक्षुरवाहतेसैर्धैर्यमदुःखपावकशिवमसंगारमस्मीकृतेभमा

नाएव मुख्यमुत्तमप्राप्तवसौहेवेष्ठागोचरैः समोर्द्ध्वरेतद्वर्गतिमयेवेतमपतेप्राणिभिः ॥२३॥ सप्त
॥२४॥ महात्मनसकीर्णैः रज्ज्वलनदीपितैः एकैवेव त्रमत्यात्माद्वर्गिभवमरुस्थले ॥ सप्तये

र्मनिवृत्तेष्वलंभेर्मुष्मन्मशुभेन्मारीशोत्तरमादत्ते ॥ एकसर्वत्रमर्हया ॥ अस्मकल्पानंतरोत्पन्नं
स्वामिमुत्ताप्तने ॥ निर्विज्ञात्ययमेवैकः स्वर्गोऽपि जितव्यायत्रम्योगोविद्ययोगे च स्मरवेमप्रे
व ॥ सुखदः स्वादिके चास्मानसवान्तो ॥ तिरेहिना ॥ अविनपुत्रकलनादिद्वारेकस्मिकरोत्पन्नं
स्मफलोमेकाकी ॥ भुक्तेश्च यादिसुखयै ॥ अमहायात्रमज्ञापतेभोर्मुविता ॥ निकवल्लो ॥ न
दुस्वकस्मिष्ठा ॥ निरेष्ट्यां वसनावली ॥ इत्यस्मत्तैकिर्नपत्र्यतिजडाजनमग्रहार्दिता ॥ यज्जन्ममृ

संपातोऽस्त्यन्तर्मनुष्यते॥ आश्रज्ज्ञातस्वस्वरूपोऽप्यनुज्ञवोऽपि ह्येव न॥ अत्र मत्पविरेतं जीव
एकाकी विधिवं विता॥ अथ दैक्ष्यं मनुते मोहदयमर्हः स्थितैर्नदासंस्विनवद्वा तितं द्विप
द्विधीभवेत्त॥ एकाकि त्वं प्रपन्नोऽस्मि यदा हं वीतविनाममदं देवजन्म संबंधः स्वयमेव विभी
र्षते॥ अथ एकः स्वर्गीभवति विबुधः ह्यीमुर्वाभोजयेत्॥ एकः स्वाश्रयि वति कलिबोद्धिमान
रुपाणैः॥ एकः क्रोधाश्रयं लज्जकलितः कर्मवद्वा त्पविदानेकः सद्धीवरा विगमे ज्ञानराज्ये
नक्ति॥ अथ एकत्वात् अथ मात्मा भवति नृणां गार्हर्विजला॥ अथिदानं दमयश्च द्विवं प्रत्येकवा
नं पि॥ अथ चिद्वैदूपयोरैकं वं प्रसितं वंस्ततः॥ अथ वादिद्वानयोऽहोषः स्वर्णकालिकयोर्मे

नार्हो

॥२१॥

वभ्याद्वहमूर्तेर्भूतेनवल्लेनात्मेतन्निश्चलं। आगीरमुंशुतेमोहाच्चैतनेनास्त्वेतनां। अत्राणु
निष्पन्देजारीरमिदंमिमिनां। सपयोगात्मकोऽत्यक्षः। आगीरीज्ञानविग्रहः। अत्रान्यत्वं किं
प्रयेतिजडाजन्मग्रहाद्विवाभयस्तन्ममत्कसंपातेमर्द्धेणापिप्रतीयेते। ५॥ मूर्तेर्निवृत्तेत
स्वत्तेः। परमाणुभिः पदपूर्वद्विहितेनकस्मैवैवस्तादात्मनार्ह्यत्रान्यत्वं नैवदेहेतव्या
दुशंपयत्रदेहितग्रस्तत्रैकोवंधुभिंसामर्द्धेवद्विहोकेकुतोभवेत्। सपयोगेस्मैवैवधर्मायांतिपदाद्योपि
स्तेतेमर्द्धेपिमर्द्धत्रैवस्वरूपाद्विलक्षणाः। अप्युन्नमित्रकलत्राणि। चस्तद्वैवधर्मात्
सर्वेद्यात्म्यमावातिनावपत्वं प्रतिक्षणां। ह्यत्रान्यः कश्चिद्वेवेत्युन्नपि तात्पर्यं

॥२१॥

यते। अत्र तेन केन चिद्भाङ्कलवेणानुपुञ्जते। एवमस्वरूपमतिरूपेण कथं पृथक् पृथक् व्यवस्थिता।
मर्दपि मर्दया मूढभावास्त्रिलोकवर्तने। ॥ १२ ॥ मिथ्यात्वप्रतिबद्धमिदमप्यर्थं तेन बाह्यान्तर्भा
वान्त्वान्प्रतिपक्षजन्माहने भिज्जने त्वया प्राप्तिरेव संप्रत्यस्तसमस्तविजममम। अत्राप्येवैकपरस्व
स्थे स्ववदिगाह्यमिद्विदितान्मुक्तं समा लोकपम। ॥ १२ ॥ अत्र नित्यं नित्यमपि नित्यं नित्यं नित्यं नित्यं नित्यं
भुतं। अत्र कादिदीजसंभूतं। ॥ १३ ॥ अत्राप्येवैकपरस्वस्थे स्ववदिगाह्यमिद्विदितान्मुक्तं समा लोकपम। ॥ १२ ॥
न चं चदुर्गं धं क्वत्रगीरं प्रप्रप्रते। ॥ १४ ॥ अत्र स्ववन्नं वसिदीरैः पृतिगं धं नित्यं नित्यं नित्यं नित्यं
अस्वत्कारे त्वरे। ॥ १५ ॥ अत्र मिजालप्रताकीर्णैरिगवच्यपीडिते। अत्राज्जुतिरिते कोपे कीदृशीं महतां

तिः। अथ ह्यहं स्वरूपी त्रैलोक्यस्य बुद्ध्या विचार्यते। तत् सर्वं दृष्ट्वा तदेतद्गोप्यं मे ह्यहं विदुः।
 अथैतद्वा तत्रासीत् सा गण्डुभिः। हृष्यत्यपि तान्येव गेह्यमानमपि चित्ते। दिक्कलवर्गमिदं न
 ह्यस्ति च मर्मावृत्तिर्न। मन्त्रिका कर्मिणो येषां तत्कृतं तदात्र भुगोऽस्य सर्वदेवैरुज्जाह्वितं
 तं श्रुत्वा गृहं भस्मवत् पतनं प्राप्य देहिनां देहपञ्चरोधोऽसौ देवफलमेतस्मिन् प्रहीतं पुण्यकर्मिणि
 जगन्मनः सार्धं येषां स्वरूपं दर्शितं। एषा त्रयीर्ममतदा दृष्टव्ययादः सर्वविषयतो जगन्मनसि
 संहितेः त्रोषानर्थमिति। ॥२०॥

॥ द्रव्यादिन्द्रियादिप्रतीतिर्न हि देहिभिः सह्यते तानि सा ॥२२॥

नुच्चैर्दुष्टायेकवत् ॥ १॥ कर्तुं कुमागुरुमगमदहस्विन्दनादिवस्तुनि ॥ नव्यान्मपि संसा-
 धीन्मलिनपतिकलेवरं दृष्ट्वा ॥ २॥ अजिनपटलगुहं पंजरं कीकसानां ॥ कृष्टिन्नकुण्डिप्यो-
 धैः पूरितं मूढाहं प्रमवदन्निष्पन्नो गतो गीदगे हं कथमिह संतुजानां श्रीतये स्मृष्टीयं ॥ ३॥
 अश्रुचिखं स नस्तनुवत् कर्मयोगा इत्यभिधीयते ॥ सा वा अस्वद्वर्कस्तत्त्वज्ञानविज्ञारोद ॥ ४॥
 चोर्द्धरतः समादत्ते यानपत्रे पयाजलं ॥ छिद्रे जीवस्तथा कर्मयोगारंभे ॥ शुभाशुभैः प्रमथ-
 मतिर्बुद्धस्तत्त्वविता वलंबितं मित्रादिभ्यस्तनारुहं मनः ॥ सत्ते शुभाश्रवो ॥ ३॥ कषापदहनोद्दीप्तं दि-
 श्ये र्वाभुक्नीकृतं ॥ संविनोति मनः कर्मजनसंबंधं सूचकं ॥ अविश्वव्यापारनिर्मुक्तं श्रुतज्ञा ॥

नानेव नानेवितो॥ शुभश्रवायविज्ञेयं वचः सत्यप्रतिष्ठितं॥ अत्र वादस्मदीभूतमसत्कारोपदेष्टा
॥१३॥

॥ प्रापश्रवायविज्ञेयमसत्पुरुषवचः॥ दृष्टमनुज्ञेयमकोपनकायोर्मोहं वा॥ निष्प्रसन्नो
नैकर्मकाययोगे तस्य मी॥ सप्ततारं स योगैश्च व्यापारैर्जुनवानकैः॥ चारीयं पापकर्मणि सं

तिदिहितो॥ ढाकषायाः क्रोधश्लाः स्मरसहचराः पंचविषयाः प्रमादमिष्यात्वं च तन्म
कायइति च॥ इदं ते दुर्धर्तविरतिविरहश्चोर्ध्वनिपतं श्रवं तैते पुंसोऽदिरपटलं जन्ममपदं॥ ॥ अ

॥ वनिरोगोऽयः संवरः सप्तकीर्तितः॥ इत्यभावविषेदेन संदिग्धमिदं ते पुनः॥ अथ कर्म
दत्तादातविच्छेदः॥ सर्वस्य भिन्नं॥ स ड्वयं संवरः॥ ओक्तो ध्यातनिर्द्वैतकल्मषेऽप्यसंसारिनि

तस्मिन्क्रियायाविरतिः सुखं भावसंवरस्तज्जैर्विज्ञेयः परमा^{५१}मात्तुः ॥ अत्र संजममैवेर्वाणैः संह
 तात्मानमिद्वेते ॥ प्रमोथय्यामुसंनद्येवीरः समरसंकटा^{५२} ॥ जायते यस्य यः साध्य^{५३}मेतेनैव रू^{५४}भते
 अथ मतेः समुद्युक्तेः संवराद्यैर्महर्षिभिः ॥ ५५ ॥ तत्र मत्क्रियस्य मानस्य मादृक्त्वा^{५६}ज्ञीवंपुनः ॥ मायाय
 रः संगसंन्यासो लोभस्मैते दिषः क्रमात् ॥ ह्येवागदृष्टौ समते तानि ममैव तेन ॥ वांति ग्रंथिभिः ॥
 त्वंहि स्थितो न निराकुर्वन्ति योगिनः ॥ ५६ ॥ अविद्या प्रमरो द्रुते न मस्तत्त्ववरोधकं ॥ ज्ञानमस्यो^{५७}ष्ठु
 निर्व्याहं स्फोटयन्मात्सर्गिनि ॥ अत्र संयमगारो द्वांसं संयममुधां बुभिः ॥ निराकरोति निग्रंथं
 संयमी सवरो हतः ॥ अण्वानपात्तौ वैद्यस्मांश्चैर्विचारचतुरा मतिः ॥ हृदि स्फुरति तस्माद्यस्मिन्निःस्व

नाएव

पिङ्गदेवाः॥१२॥विष्णुर्कल्पनाज्ञात्स्वस्वप्रेभिश्च स्वमेव प्रपद्यते तदैव स्यात्सुतेः परमसं
॥१३॥

॥१२॥सकलसमतिमूलः संप्रमोहामकोटः अमविपुलजाखो धर्मपुष्पावकीर्णः॥१३॥
कलफलबोधैर्बुधैर्यथास्वनाभिर्ज्योतिर्जितविपलः संचरो ह्यमरुतः॥१४॥संवत्सराय क

र्पिते। ष्वीजमूतानि जनमनः। ब्रणीत्वा यमिमिः संप्रभिरुज्जीर्णैर्वधनैः। समकार्मा

न। दिशः। स्नात्वा गीरिणां निर्जरा यमितां पृथ्वीततो न्यासद्वेदे हि नो। प्रपाकः स्वयमुपायाच्च

नोतरोर्ध्वया। तद्यावत्कर्मणां शेषः स्वयंसोपायलक्षणः। अविशुध्यति कुतश्चो

सदा। प्रमपिके स्वने। यद्वत्तद्यैव जीवो यतः प्रमानस्तपो निनो। अचमत्कारकरंधीरैर्ह्य

दि

आत्मिकेतपभानपतेजन्मसंनानां किं तैरायसूरिभिः भूतत्रवाहृतपः प्रोक्तमुपवासादि
षड्विधं। आपश्चितां भिर्भेदे रं तं गन्तव्यं द्विधं द्वि॥ निर्वैदपट्वीं आपन्नपस्यसि यथा यम
त्तपत्तिकर्माणि कुर्वेयाणि तथानथा। आभ्याना न लसमा ली लभं पन्नं दिस्समुन्नवं। मयः
अस्तीयते कर्मशुद्धत्वं गी सुवर्णवत्। तपत्तावकाहं चरति सुकृती पुण्यचरितस्तनश्च
त्माधीनं नि यत विषयं आनपमं। स्तिपत्सं तद्धी नं चिरतरचितं कर्म पटले ततो ज्ञानोपधि
विश्रान्ति परमानन्द वि लयं। ए॥ तिर्हीणा पवित्री क्रियते येन ये वै वदियते जागत् नमस्तस्मै
यादो यथार्थमेकत्वां हि पापं वै। रश्मिस्तज्जलस्स पुनः सोऽप्यसि नैर्हस्मिः अकीर्तिनाप स्यान्नमं

विमंसे व्यंविदंति यमिनः शिवं ॥ अथ न समं गादिभुञ्जन्त्यं पञ्चरूपं कृद्विभिः ॥ हिंसां च
 धर्कैः ॥ शास्त्रैरतस्ते स्तानि गद्यते ॥ अश्चिंतामणिर्निधिर्दिव्यः स्वर्धनुः कस्य पादपाः ॥ धर्म
 नैश्चिंतामर्धं न्येभ्यस्तथा श्रितैस्तथा ॥ अथ धर्मो न गेरागधीशाना कनायकवाञ्छितो
 पित्तो कत्रयी पुङ्गवांश्चिपदं हेतुरीशिराणो ॥ अथ धर्मो व्यसनसंपाते पाति विध्वंसं च रात्रे मुख
 मृतपयः पुरैः ॥ अथ तस्य विवर्जनात् ॥ अथ मर्त्ये तस्य पवनार्कं दधरां बुधियुरदरा ॥ अथ मीवि
 रेषु वर्तते यस्मिंश्चित्ता ॥ अथ मर्त्ये सो लोकापालानां व्याजिनां व्याहृतक्रम ॥ अथ जीवल्लो
 पकारार्थं धर्मो एव विवर्जितः ॥ अथ न तत्रिजगती मध्ये भुक्तिमुक्तो निवैद्यं नो ब्राह्मणेनैव

सामर्थ्यानि यद्व्यमितमानसैराणामनमंति पादराजीवराजिकोनतमोलयः शर्मैकशरणी
भूत्वे तसो विदग्धे श्वराः। रथधर्मोऽपु रश्वमिञ्चैव धर्मोऽस्वामी च बाधवः। अत्र नाशयस्स लः
सोऽयं सत्राता कारणं विना। रथधर्ते न रक्काता ले निमज्जुगातां त्रयं। योजयत्पि शर्मोऽयं सो
रथमस्य लभं गितं। रथान्न रकोऽथ महा कुपेपतता। द्राणि तं स्वयं। शर्मैकस्वसामर्थ्यो ह वै ह क
चलं बलं रथमहातिशय संपूर्णं। कल्याणे ह्यममं दिशेऽथ शर्मो ह दशति निर्विघ्नं श्रीमत्सर्वज्ञ
वैभवं। रथायाति सार्द्धं तथा पातिते करोति नियतं हि तं। जन्म प्रकातं मुदत्तं स्यापयत्तं मले
पथि। रथमथ शर्मो महताः कश्चित् सर्वो भूतदयसाथकाः। अनादं दुर्जकं दंश्च हितः पूज्यः शिव

ज्ञानार्णव

॥२६॥

वदः॥२६॥ यालातलगाव्यावृद्धिपसोईलालसाः नृपादयोपिबुद्ध्यातिनयमर्माधिष्ठिता
प्रवृत्तिः शेषधर्मसामर्थ्येन समान्वक्तुमीश्वरः ॥ २२५ ॥
भूतलैः प्रपञ्चधर्मैः धर्मैः तिजल्यं तितस्त्वन्माकुदृष्टयः प्रवस्तुत्वं न बुद्ध्यां तेन त्वमीक्षितमा
प्रणेतितित्तामाहं वैश्वैवमाहं वैवसत्यस्य मे भूत्स्वत्ययेन प्रस्वागोकिं वित्पयधर्मैः जयते ॥ २२६ ॥
स्वर्णानिहंतज्ञं वाङ्मनकर्मभिः कायेस्वर्णपिनां परेषाभिः तितधर्मैः स्पर्शभिः लिगां ॥ २२७ ॥
शर्मैः जुजगाधुगवधुरीसारं विधातुं तमोऽधर्मैः प्रापितमत्यलोकाविषुलध्रीतिस्तदाज्ञोऽपिनां
धर्मैः स्वर्णोऽसीति रं तरसुखास्वादोदयस्यास्पदं धर्मैः किं न करोति मुक्ति ललना संभोगाद्योपे

॥२६॥

जन्मद्वयप्रदिनरकतिपातस्यकुर्मस्येतमिष्टुस्त्रिदशपतिमहर्द्धिब्राह्मणेकोततोवाप्यदिभ्य
 मधुमधुः प्रायेनीयस्तदानीकिंमपरमभिधेयंतामयर्मीविधत्ताद्वराधर्मैरुपवर्त्तमावावि
 लोकंतेजानिमिश्रितेनतगभजीवाद्ययमंलोकः स्यात्ततोकोनमः समुत्तमभिविहितः पव
 नः प्रातेर्महावेगोमहावैद्यमिस्त्रिभुवनाकीर्णिलोकस्तालवकस्थितिपतिष्णतिष्णतिम
 कनापिनेवनेवोदृतस्तथा॥ नमःपुःकिंत्वन्ताधारोगागतेप्रस्वयंस्थितमष्टाश्वनादिनिधन
 मयस्वयंमिष्टोपनयमभ्यनीश्वरोंपिजीवादिप्रदुर्धैः संभृतोभुजोषा॥ अथोविनामनाका
 रोमयेस्यास्तुत्तरीनीमः॥ मुदास्तुदशश्वाग्रेष्वादिह्युसवेयात्मकमभ्यप्यैतेजेतवः सेर्व्वेनाना

ज्ञानार्ण

॥२३॥

गतिषु संस्थिता गच्छन्त्यशंते विपश्यंते कर्ममत्ता वसं गता गर्ह्यपवनदलयमध्ये स्पृशन्ते त
दं स्थितिजननविनाशांतिं गते र्वस्तु जाते । स्वयमिह परिपूर्णानादि सिद्धिमुपायः कृति
लयविहीनः स्मर्येत मेषलोकात् । लोकाऽनन्तद्वीता गतिपीडितस्पर्शतित्वाणाम्बुसाम्ब
पातासतलाद्भुजस्पर्शनिर्गमगता समाद्यादिविविधः क्रान्तः स्थावरेषु प्रजापतेषु सत्त्वम
तिव्याणीकैर्नापिकर्मोपायः । एषः परमार्थो मत्संस्थासंशीर्षं चार्त्ता च यवान्ति नः । ति

नवत्प्रेपीति न्नस्वस्थां शुभं च यावत् । लनस्त्वं पङ्क्तुणोपेतं देहात् ज्ञानादिव्यतिरेकं व्यापिनः । अ
त्यन्ततमं त्यक्तमैवावत् । लश्चक्षुः सुखं चित्तमापयीतु । विस्मयहीनमात्रं तत्ता यत्समात्तं कृत्वा कता ॥ ॥२३॥

लीयंमनुष्यत्वंपिदेहिना॥२॥ततोनिर्द्विषयंचेतोपमवज्जमवासितोप्रदिग्मात्पुण्ययोगेनन
मुनस्तत्त्वनिष्पन्ना॥२॥अत्रसंनद्धर्मेभ्वेषुदेवाह्येष्वपिहवित्रमस्यतत्प्रवचनेनैकवि
त्कोमार्थोलात्तमा॥२॥मार्गेमासाह्यकेचिच्चमप्यग्रजत्रयात्मकं।त्यजतिगुरुमिथ्यात्वविष
याभूदेवतसंभ्रमत्वयोनसृजतः।कश्चिकश्चिन्नसृजनासितः।कश्चिन्नव्याप्यते।मार्गीच्च
उपासंउग्रामने॥२॥रक्षस्यत्काविवेकमाणिक्यंमह्योमिमस्तमिदित्वात्रविचारितस्मिषुपक्षेष्टाः
अवर्त्तते॥२॥आत्रविचारितरमाणिद्रासनात्पसतांजने।अत्रधमात्पपिसेव्यंतेजिकोपस्था
दिदंदिता॥२॥सुआपंनपुनःपुंसोबोधिरन्नंभवाणिदेहस्तादृश्यंयथारत्नंमहामूल्यमहासिंघे॥

नार्णेव०

॥१५॥ मुत्तममिहममस्तवस्तज्जात्तामुत्तासुत्तरेदेः प्राप्तिर्वाधिपत्यं कुलवत्तशुभा

॥१६॥

मत्तामादितात्यन्किमुत्तरेदिदमेकं दत्तेनैवाधिरत्तं ॥२॥ आवाधि ॥ दीव्यन्ताभिर्पञ्चाभीभाव
नाभिर्त्तरेतरं ॥ इहैवाज्ञात्तनातं कं सुवर्मस्तत्तमत्तयं ॥ विध्यातिक्षयातिर्हिगत्तसि ॥
लीयतेध्यातं ॥ उत्तिमवतिवाधदीपो हृदिपुंसांभावताभ्यासात् ॥ तद्वात्ताद्वात्ताभावताः ॥ त्वत्तु

पवर्गोऽश्रियस्तस्याः संतामत्तात्तमेधैर्यिजुं मैत्रीधनुकात्रुधैर्य ॥ तत्तापुत्रगुणिक्तासुत्तिय

मुत्तगानाज्ञायतेसानेत्ताध्यायप्रसन्नहृदयायोगीस्वराणोमुत्तेश्च ॥ इत्तावाधैश्वर्यमत्तवत्तविर
क्षितेज्ञानार्णेवयोगाधदीपाधिकोद्वाद्वाभावतात्रकारणं द्वितीयं ॥ ॥ अस्मिन्तत्तादिस्संसारोद्दरे

॥१८॥

ते सारवर्जिते। नरत्वं मे वडः श्राप्यं गुणोपेतं त्रयीसिभिः। काकताली एकन्यापिनोपलब्धं पद-
 त्वया। तत्तद्विषयफलं कार्यं कृत्वा तन्मयात्मनि श्रूयं। प्राज्ञजनमतः फलं कैश्चित्पुरुषार्थैश्च कीर्ति-
 तः। धर्मोदिकप्रभेदेन संपुनः स्याच्चतुर्विधः। अथ मम श्रुत्यैश्वर्यमप्युक्तं। तिमहर्षिभिः
 पुरुषार्थोपमुद्दिष्टं श्रुतुर्मेदः पुरातनो। धा। किं च। त्रिवर्गितत्र सांप्रज्यं नमजातं कद्वितं। ज्ञात्वा
 तत्त्वविदः साक्षाद्यन्ते ते मोक्षसाधने। यानि शेषकर्मसंबंधप्रसिद्धे संसलक्षणं। अजन्मतः प्र-
 तिपक्षोपः समोक्षः परिकीर्तितः। अहं वीर्योदिगुणोपेतं जन्महेतुः। परिरक्तं तं चिदातंदम्यं
 साक्षात्सोक्षमात्वं तिकं विदुः। अज्ञस्यत्वं विषयातीतं तिरौपम्यं स्वभावजं। अविच्छिन्नं सुखं

ज्ञानाणैव

॥२२॥

प्रज्ञसंमोक्षः परिपश्यते॥ अतिर्मोक्षो निष्कलः शान्तो निष्प्रतौ त्वेन निवृत्तः अस्तु तद्यैः साधुबोधा

त्मा यत्रात्मानं त्यद्विजिह्वे॥ तस्मात्तेन प्रभावस्य कृते त्यक्ता विजयप्रसादपद्मरत्नं

मकारणोर्ध्वमस्य ज्ञानादिकं ब्रह्मं हि नाप्नुते निर्वयनात्तेनैव साध्यते सिद्धिर्ह्यस्माच्च

सिद्धिः स्फुटं॥ अथ चेन्न विनाशायपि वज्ञानसुधारसंभुजजन्मा हि मत्तु ज्ञानपोता अ

ने॥ प्रमोक्षः कर्मक्षयादेव स समज्ज्ञानतः॥ स्मृताभ्या न साध्यं मते तद्विनाशसमाज्ञाद्विना

शमसत्तया॥ अत्रापि कल्पनाज्ञानं मुनिभिर्मोक्षमिच्छुभिः॥ असंभेदपरिदित्यध्यानमेवाव

लंबितं॥ शान्तवद्व्या॥ तज्ज्ञाविद्यो न जन्मार्थमुच्यते गान्धर्विनामवाप्तस्तथा न सा मयीम

॥२३॥

कथ्यानिगद्यते॥११॥ तृतीर्धुर्महापेकाङ्गत्समं द्वाडशतं॥ यदि किन्तदा यन्नेधैर्धुम्
 नेतिरेतये॥ यच्चित्ततवविवेकश्रीर्धुंश्रोकान्स्थिरीभवेत्॥ कीर्त्यतेतदायान्नचणंस्वोतमुक्ति
 दं॥ अइयंमोहमहाभिद्रजगद्वयविसर्पिणी॥ यदिक्षीणतदाक्षिप्रपिबध्मानसुधारसं॥
 वाह्यतर्हेतुनिःशेषसंगमसूर्जोदयंगता॥ यदि तत्त्वापदेशेनध्मातेचेतस्तदप्येय॥ अमाद
 दिषमग्राहदंतयंआद्यदिद्युतः॥ त्वंतदात्किञ्चासंघातकध्मानमाश्रय॥ रदीष्टमेतंतन्मासाश्र
 मरैकपरायणा॥ यदिगगदपक्षीणास्तदाध्मातुंविचेष्टतां॥ अयदिसेवेगानिद्वेदविवेकैर्हीमि
 तंमत्तः॥ तदाधिसंस्थिरीभूयस्वस्मिन्त्वांतनिरूपय॥ अथदिरज्यकामभोगेर्धुविमुच्यवपुषि॥

ज्ञानार्णवः

॥२७॥

हं।तिर्ममस्वयदिद्वान्नस्तदाध्यातासिर्नान्मया॥॥॥तिर्हिर्नोमिष्यदिश्यातर्नैतान्नन्ममे
मात्।स्तदाधीरपरोध्यानधुराधैर्धैरणोधागयापरमधुना।न्मकार्णितंचेतोदत्तेनित्तमनुष्ठितं
नतत्रमिदंशीरयन्यगोपीद्वगचरं।रविस्तरेणैवतुष्यतिर्केप्यहोविस्तरेधिषाः।मत्तेपरुचय

विचित्राश्रितस्तृत्तयः।परममत्तेपरस्वधिमिः।मत्तान्निरूप्यकमतिश्रयात्॥विधैर्कमिमत्तं
श्रिष्टृतोऽजीवाद्यायस्त्रिधाः।पश्यन्निध्यातावत्॥तत्रपुण्यत्रयः।पूर्वैस्सदिपक्षैश्चुभात्रयः
पयोगमंज्ञोपधमस्तृतीयांशकीर्तितं।मधुसूक्तमत्रयवत्तान्तं।श्रुक्लेमपावलं।वजात्वि
दं।स्ततस्तस्यावत्तं।मानमुच्यते।रश्मिपापकं।यं चशान्मोहमिष्यात्वाट्।स्तकविभ्रमा

॥२७॥

कषायाद्वायतेजस्रमसंज्ञानं शरीरिणां। पृथ्वीणोपागादिसंतापेऽसन्नेवात्मनि। यः स्व
रूपोपलभः स्यात्संशुद्धास्वः प्रकीर्तितः प्रशस्यमानकलोकस्य। श्रियो विदिवसे नवां निधि
शान्तिनरा नाके क्रमाद्व्यतिथिपरं पदं प्रपद्यन्माहुरिते बीजं जायते कर्मदेहिनां। त्वीपते यन्न
कालेन महता पिकथं चतुर्गुणैः शेषैकैः शान्तिमुक्तं स मावजमनश्चरं। फलं शुद्धेऽपयोग
स्य। ज्ञानराज्यं शरीरेणोपलब्धं इति संक्षेपतोऽप्या न लक्षणं समुदाहृत्येवं धर्मोक्तं फलं ते सं
क्षेपस्त्वित्येवं कथं प्रशस्य विद्याविष्कांतैश्च पलचरितैर्हर्तुं यन्मार्तेर्जगद्भुजालोकं कुरुत मतिद
नश्चांतनिवितो। त्वयो ह्येष्टा शेषं परम तत मोक्षा तमर्तुलं प्रणीतं न चानां शिवपदमथा नृदभि

ज्ञानार्णवे। लयः॥ इत्याचार्यश्रीश्रुभवंद्रविरचिते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपकाधिकारे सन्निपतो ध्यानलक्ष
॥५१॥

चतुर्विधः॥ ॥ तद्यथा ॥ ॥ पञ्चतुर्दशतन्त्रैः स्त्रीणामेहेर्मुनीश्वरैः सृष्ट्वेवकीर्णकोण
ध्यानलक्ष्म मवित्तरं प्रसातो ज्ञामपि तस्माद्युनक्तुमिच्छन्कमीश्वरः सदेहमुपसिक्तधीदि
त्रिमिहवर्ष्यते भग्नव्यतिरेकाभ्यां गुणदोषैर्ब्रह्मविद्योपादेयभावेन सविक

गद्यत्ते भिन्ना ता ध्यानमिति सन्तर्दगमवित्तरं ह्यविद्योपादेयभावेन सविक
मानिकालं फलं प्राप्तत्सुत्रमहाविवात्समुद्दिशेत्पक्ष्याकुर्यात्तन्बुधैस्तत्सम्यक् परिभाषयं
तु निपुणाञ्ज्जोत्समा नेत्रमाशङ्क्य ध्यानां तथा धेयं फलं चैतित्वतुष्टयं हतिस्त्रिसमा ॥५१॥

五

मेनमधिकल्पनिगद्यते॥५॥मुमुक्षुर्जननिर्वृत्तः शान्तचित्तोवञ्जीस्थिरः॥जितार्द्रः संवृत्तोधीरो
ध्याताश्चास्त्रेभ्यश्चास्पते॥६॥तद्व्या॥उदीर्षिकर्मभ्यनसंभवेनदुःखाननेनान्तिकदृष्ट्यमानादं
ह्यनेविश्वमिदं समंतात्प्रमादमहंकृतसिद्धिमांगी॥७॥ब्रह्ममानेनैवात्म्यस्मिन्महतामोहवक्त्रिना
प्रमादमुन्मथ्यतिः क्रोतायोगिनः परं यानप्रमादमप्यंकर्तुधीधनैरपिपायतेमहाव्यसनसंकीर्ण
गृहवासैतिर्नदिता॥८॥आक्यतेनवञ्जीकर्तुर्गृहिभिश्चपलमनः॥अथतश्चित्तप्रज्ञां त्यर्धमद्विस्त
त्तां गृहे स्थितिः॥९॥अतिल्लणंकद्व्यातां नैवेतसां नृणां दुःखसौ गृहपीडितात्मनां॥नितं विनीले
वनचौरसंकटे गृहाश्रमेनअपतिस्वात्मनो हितो॥१०॥निरंततात्तनलदाहदुर्गमैर्कुवासनाध्यांत

दि

ज्ञानाएव

२२५

विबुधलोचनो॥ अनेकविंशच्चरद्वितात्मतो नृणां गृहे स्वात्मसि तं नमिच्छाति रमा विप्रसह्यं
 कनिमप्रबुधयः प्ररुहगा ज्ञमयेन पीडिता मपरिग्रह्या लविष्मदिमूर्ध्नि ता विवेकवीथ्यां गृ
 हिणः सवलं त्यमीर अहिर्ताहि त विमूढात्मा स्वंत्रा श्वेदं दृष्टे कृही॥ अनेकार्थं भोज्येः को अ
 मियेयां रश्मि तं जन्म जेतो पिशागा द्यारिपता किं वी॥ विना संयममत्रे ए नमभिर्पि अकरोत्
 अचंडपवनेः प्रायश्चाल्यं ते यत्र भूस्तत्रा मत्रां गता हिमिः स्वां तं निसर्गं तत्र लं न किं रक्षेत् वपुष्मं
 यवभृगं लवस्मां पिप्रतीयेते न पुनर्देहा कार्त्तं पिथानमिदं गृह्यश्च मे रश्मि दृष्टां मपि न ध्या
 मिदं स्वर्ने पिजायेते मृदा क्रतो हृदि वै कल्पा कस्तुजा तं गृह्यया रमसाश्च सिद्धिं ति तैपि

॥ २२५ ॥

[illegible]

नार्णव

।प्रश्न।

तैतामुक्तिर्दृशीनादैवकवलोवादिनां त्वत्तु सर्वेषामपाकृत्यं न योतरे।प्रदी। अथार्थो हे
मैवेकमुक्त्यगपरिकीर्तितां अत्रास्य दर्शनज्ञानेन कार्यविफलश्रमे प्रत्यविज्ञानादिविशेष
स्मिन् देहदेहतथापरिः स्वसिद्धतां वत्सेप न जन्मसेत निमातने प्रवर्णैकैव विभिन्नै दे
तथा परिभ्रमयं न रुचयेतां स्पृमहेतु देहः स्मृता ग्रहणे। उक्तं हि। ज्ञानहीना क्रियापुंसि परां
भवे फलं तरोऽस्तु ये वै किंलभ्या फलश्रीर्नृष्टदृष्टिभिः प्रवृत्ता ज्ञानं पंगौ क्रिया चाधे निश्चये ॥५८॥
ये स तोज्ञानं क्रियां प्रवृत्तयं न तपदकारणेषु ह तं ज्ञानं क्रियाप्लुत्यं हताचा ज्ञानिनः क्रि
नोपपद्यते न हः पश्यन्ते पितृपुत्रं गृह्णाति॥ कारणं कालं क्रमोत्पत्तिं च व्यवहारं प्रकृत्या प्रत्येकं

हे विष्णु माणोपि स ह्येको न वादितां भवेत् । जतं च ॥ इदं फलमप्येकियाकरणमते देवक्रमो भू-
व्ययो यमनुषाजं फलमिदं देवो यममाप्नुयं सुखदं यो विषयं यत देवकालादिमादिमिति प्रति-
दितर्क्य न प्रयतते बुधो नैतत्प्रथमा इति । यस्मिन् ज्ञास्युरनुच्चैरेन को ते च कतन्नमाभ्या न
मिद्धिहीने श्वेयानस्य साध्वीमहात्मना प्रभुभ्या न तत्रै निषिद्धं ते ते ते मिथ्या हन्ताः परं पुनर्योपि
जिने ज्ञाज्ञा प्रत्यतीका प्रयत्नायां पृथ्वी योग्यता नैयति त्वैपि येषां भ्यानुमिह त्वाणं न्य निष्पत्ति-
गमैतेषां श्वश्वमिद्धिं न गहरो ह्वास्तथा ॥ यत्कर्मणि नो न काचि वाचि यत्तन्न चेतसि । पतये स्ये-
सोर्किं ध्या न पदवी महेति । इदमसंगेतापि महत्त्वे ये मन्मते स्म सत्ता द्रवां प्रेक्षां संगदैकल्या-

नार्णवा॥

॥२५॥

बुद्धैर्वैवित्ताः॥३८॥ सत्प्रपमधुरोद्यत्वा नुब्रवीत्सि महेन्द्रने॥ स्यत्तायैः प्राचक्रतस्थैर्यैर्धियो
त्रोक्तं नमनः॥ अलक्ष्मीति पूजा निमाना र्तोलोकयात्रा नुरंसि र्तो॥ ज्ञो अचतुर्द्विजग्राये नृपांश्च
योगता॥ अत्र श्रसः कारणमुच्यते॥ मिएणात्वविषमुद्धते॥ निवृत्तये नदिः शेषं न ते सत्त्वं प्रमीय
॥३९॥ इः स्वमत्ता द्यैकं सत्तः कार्यमिदं नीमायकं पुन्युत्कोत्सस्पचान्प्रभाके प्रियं नमिषि
असंदह्य निमतिं सत्त्वे प्रसक्तं मार्गत्वा लमा॥ विप्रलुप्तं न्यमिदं ते स्मकं प्रभातुं मर्हति॥ अ
मर्षिचपलचेतो नान्स्तिर्कोर्विप्रतारितं॥ स्यात्प्रसक्तं प्रभातं न परिज्ञायान्ता मो न वेत्तं॥ अत्र कां
मुखाः पंच सप्त तारा गंजिता॥ प्रोषां हृदि पदं चक्रुः॥ कर्तेषां वस्तु निश्चयः॥ अक्षी को द्यैर्के
॥२५॥

लिष्विव[॥]भावनायां[॥]सिंघो[॥]गिकी[॥]एनवीचा[॥]समो[॥]ही[॥]स्याज्या[॥]पंचतयीचंसा[॥]अथ[॥]साङ्गिर[॥]मित
 वरायेषां[॥]दत्तं[॥]पाकरो[॥]दिषां[॥]स्वर्गे[॥]पि[॥]सक्यान्[॥]सिद्धिर्नैवो[॥]पजा[॥]पतो[॥]अथ[॥]अतिरुद्धत्संस्तानां[॥]अ
 जितो[॥]ग्रप[॥]रीषहा[॥]अतप[॥]कसि[॥]त्तवा[॥]पल्याः[॥]असव[॥]लं[॥]त्या[॥]त्मनि[॥]श्रुयो[॥]अणि[॥]अना[॥]सा[॥]दित[॥]ति[॥]र्वु[॥]द
 अविज्ञा[॥]व्याधवं[॥]चित्ता[॥]असं[॥]वर्द्धि[॥]संवेगा[॥]नवि[॥]दं[॥]ति[॥]परे[॥]पदे[॥]भूते[॥]नवे[॥]तः[॥]करुण[॥]क्रो[॥]तं[॥]नच
 विज्ञानवा[॥]सितो[॥]विरतं[॥]वत्तं[॥]मो[॥]गो[॥]भो[॥]प्रस[॥]मं[॥]ध्यातुं[॥]न[॥]सं[॥]लभ[॥]मं[॥]भय[॥]लो[॥]का[॥]नु[॥]रं[॥]ज[॥]कै[॥]पा[॥]पैः[॥]कर्म[॥]नि
 रोरं[॥]वै[॥]श्रिता[॥]अरं[॥]जित[॥]निज[॥]सांता[॥]अज्ञ[॥]ता[॥]ह्ये[॥]नै[॥]ता[॥]भ[॥]य[॥]अ[॥]नु[॥]कृत्य[॥]मनः[॥]आ[॥]व्या[॥]अ[॥]कृता
 ध्यात्मनि[॥]श्रुया[॥]अ[॥]भि[॥]न्त[॥]भाव[॥]दुर्ह्ये[॥]व्या[॥]नि[॥]षि[॥]दा[॥]भ्या[॥]न[॥]सा[॥]धने[॥]भ[॥]य[॥]न[॥]र्म[॥]को[॥]तु[॥]क[॥]को[॥]दिल्य[॥]पा

नार्णव

॥२५॥

पसूत्रोपदेशकागत्र्यज्ञानकुसुमीर्णगामिहनिजसंवेतनाः॥५॥ अत्रनुद्युक्तासुपःकञ्चुविषय
ग्रामलासामाससंगसंकितामीतामन्यमीदृशवचिताभ्यध्यानेनृणीकृतसार्धमुक्तिश्रीसं
निस्पृहप्रथमवतिनभ्रमन्मन्वेषितुंमपिद्विणोभृष्टीपापमिचारकर्मणिमातर्दिरसत्तप
क्रियतेधर्ममोहाद्यहतेतैस्वजीवितो॥५॥ तत्राद्यावत्त्रपाकर्षणविदेषोभारणेच्चाटनेन
। जलानलविषस्तोमारसकर्मसायनोभयपसुरक्षोभेद्रजालंभवतस्तंभोजयाजयैविविहा
स्तथावैधंज्योतिर्ज्ञानविक्रितंभरणप्रक्षणीमंत्रपातालसिद्धयःकालवेचनामाह
ज्ञानतिष्ठुग्रामूतभोगीद्रमाधनोद्वहत्मादिविक्रियाकर्मरजिरेर्दुष्टवेष्टितैत्र्यात्मानमपि ॥२५॥

न ज्ञातं नष्टं चो क दयं च ते ॥ ६ ॥ अतिलेजी विनोपायं कुर्वतः किं नल जिताः ॥ मातुः पणमिर्वालयं यथा केचिं
नष्टाणां ॥ ६ ॥ नित्तपाः कर्म कुर्वति यतिलेपति निंदितं ॥ न तो विण्मसन्मार्गं विप्रोति नरकोदरो ॥ ७ ॥ प्रविद्या
श्रयाणं युक्तं प्रागुहावस्थितैर्वं सुत्तगंति गमोदाय नष्टाद्यं लोकदंभजो ॥ ३ ॥ मनुष्यत्वं समासाद्य तिल्वं
जगन्नुतं हे यमैवाशुभं कर्म विवेच्य सहितं बुधैः ॥ ४ ॥ अहो विभ्रात चित्तानां पश्य पुंसां विचेष्टितं ॥ यत्प्रपंचैरिति
पिपीयते जन्मनिः फलं हि भुक्तं च ॥ भुक्ताः श्रियः सकल काममुद्यास्ततः किं संपत्तिताः ॥ प्रणयिनः स्वधनैस्ततः
किम् ॥ न्यस्तं पदं शिरसि विद्विषतां ततः किं कल्पं स्थितं तनुभूतां तनुनिस्ततः किम् ॥ ५ ॥ इत्यं न किंचिदपि साध
नसाधमं न तिल्वं न ज्ञातं न दृष्टं नार्थाप्यं न्यूनं ॥ तस्मादं न तमं जरपामं विकशिन्नं न कृतं न जायति चे तर्नासि ॥ ७ ॥

।ज्ञानार्णवा।

।२६।

तेसंतिनकोटिर्णोपिमुद्रियःस्फुरैवचोत्रिःपरमेवार्तोप्रपयंत्यमेयमहसोराणैःपरंब्रह्मणामत्रानंदं
रसतिपुनर्निर्मज्जमुंचंतियेसंतापंभवसंभवंत्रिचतुरासेसंतिवानात्रवार्दणएतेपंडितमानिनःप्रामयम
स्वाध्यायचिंताच्युतारागादिग्रहवंचितायतिगुणप्रध्वंसकस्माननाम्याकृष्टाविषयेमदैःप्रमुदिताः
काक्षिरंगीकृतानध्याननंविवेचनंचतपःकर्तुंवाकास्ममादरे।इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचितेज्ञा
नार्णवेयोगप्रदीपाधिकारेगुणादोषविचारः।११॥अष्टातिनीततत्वाध्यायिन्याःसंविद्यमानसामकीर्त्येने
नोजन्मसंभूतसुखनिःस्पृहाः१॥भवन्नमणनिर्विन्नाभावशुद्धिसमाश्रितासंतिकेचिच्चंभूपृष्ठेयोगिन
पुण्यवेष्टिताः१२॥तद्वाधाविरज्यकामभोगेषुविमुच्यंवपुषिस्पृहाप्रस्यचित्रंस्थिरीभूतंसहिध्याताप्रप्रा

।२६।

अस्मत्संयमधुराधीरैर्निहिप्राणान्त्ययेपियैः। स्यत्तामहत्वमार्त्तं व्यतेहि ध्यानधने प्रवराः॥ परिषदमहायात्रैः
 ग्राभ्यैर्वाक्कटकैर्दृढैः॥ मनागपि मनोयेषानस्वरूपात्यरिच्युतैः॥ क्रोधादिभीमभोगीर्दृष्टाणादिरजनीचरैः॥
 अजयैरपि विध्वस्तनयेषां यमजीवितं॥ ह्यमनःप्रीणा यतुं येषां प्रमास्तादिव्ययोषितः॥ मैत्र्यादयः सतां सेव्याः॥
 सचर्येष्वनिर्दिने॥ तपस्तपस्वतीव्राह्मिः प्रचयेपातितः स्मरः॥ यैरागारिपुत्रिः सार्द्धं पतंगप्रतिमीकृतः॥ ज
 निःसंगत्वं समासाद्य ज्ञानराज्यं समीप्सितं॥ जगत्रयचमत्कारि चित्रभूतं च वेष्टितं॥ प्रत्युग्रतपसां त्मानं प
 उद्यतौपि निर्दिष्टं॥ जगदिध्यापयत्युच्चैर्धर्मो हृदहनक्षतं॥ स्वभावजनि रातं कानि र्भेदानंदनं दिताः॥ इह स्माहि
 प्रांतये धन्याये का लज्जलदो कृमाः॥ १९॥ प्रप्रेष संगसंन्यासवप्राज्जितमनो द्विजाः॥ विषयो हि ममातंगपदं

ज्ञानार्णवः॥

॥२७॥

घटघातकाः॥१२॥वाक्यार्थतीतमाहात्म्याविश्वविद्याविशारदाः॥आरीहासंसारकामभोगेषुनिस्पृहाः॥१३॥
विप्रद्वयोधपीधूषपानपुण्याकृताश्रयाः॥स्थिरैतैरजगज्जंतुकटावारिवाह्यैः॥१४॥स्वर्णाचलइवाकंपा
तिषथइवामलाः॥समीरइवविःसंगादिर्मलत्वंसमाश्रिताः॥१५॥हितोपदेशपुज्जन्यैर्मयसारागतर्पकाः॥
रपेक्षाप्रारिपेसापेक्षाः॥सिद्धिसंगमे॥होइत्यादिपरमोदारपुण्याच्चरणलक्षिताः॥१६॥आनसिद्धेःसमा
पात्रंमुनिमहेश्वराः॥१७॥तवा^{१५}रोहं^१प्रवृत्तस्यमुक्तेर्मवनमु^{१५}न्नतं^१सोपानराजिकामीषांपदच्छायाभविष्मति॥१८॥
नसिद्धिर्मतासूत्रेमुनीनामैवकेवलं॥इत्याद्यमद्यविद्यातगुण्यालीलावलंबितां॥१९॥निष्पदं
इविहगाःपंचाक्षकक्षांतकाध्यानक्षसप्तमस्तकलमषविषाविद्याबुधैःपारागाः॥लीलांन्मूलितकर्म

॥२७॥

निचयाः कारणपुण्याप्रायायोगीन्द्रभवभीमदैत्यदत्तनाः कुर्वतुर्तेनिर्दमिम् ॥ २० ॥ विंश्यादिर्नगरं गुहावसति
 काप्राय्याशिलापार्वतीदीपाश्र्वङ्करांमुगाः सहचरामैत्रीकुलीनांगन ॥ विज्ञानं सलित्तं तपः सदर्शनं येषां प्र
 णां तात्मनां धन्यासि भवपंकनिर्गमपथप्रोद्देशकाः संतुनः ॥ २१ ॥ रुद्धे प्राणप्रचारे वपुषि नियमते संवृते ह्
 प्रपंचेनेत्रस्पर्दे निरस्ते प्रलयमुपगतं ते तर्द्विकल्पं इजानो ॥ जिज्ञे मोहोऽथकारे प्रसरति महसि कापि विष्णुप्रदीपे
 धन्योऽपानां वलवीकलयति परमानन्दसिंधुप्रवेष्टा ॥ २२ ॥ अहयोपादेयं त्रिभुवनमपीदं व्यवासितं भुवर्वा
 पापवाद्दयमपि दहत्कर्महरमा ॥ निजानंदास्वादव्यवधिविधुरीभूतविषयः प्रतीत्योच्चैः कश्चिद्विगति
 तविकल्पं विहरति ॥ २३ ॥ इः प्रज्ञाबलजुसवस्तु निचया विज्ञानमूल्याप्राया विद्यते प्रतिमं दिरं निजनिजसाधो

।ज्ञानार्णवा।

॥२८॥

इ^५तादेहिनः॥प्रानंदा^५मृतसिंधुणीकरचयैर्निर्वाणजनमज्वरंमृतेवदने^५द्वीषणपरंतेसंतिद्विजायदि।
हे^५ष्यैःसुप्तहिमशैलशृंगशुभगप्रासादगभ्यातिरेपल्यकंपरमोपधामरचितेदिव्यागनातिःमहातिरे^५वाद्दुनि
विप्राविषयेरतःस्फुरज्ज्योतिषिषोणीरंप्रशित्नाडुकोटरगतैर्द्विन्यैर्निशानीयतो॥२९॥चित्रैनिप्रलतां
प्रमितेरागाहंविशामये^५विशाले^५स्रकदंबकेविघटितेक्षाते^५भ्रमारे^५भको॥प्रानंदेप्रविजृम्भितेपुरपतेज्ञानेसमु
जितेत्वांद्रस्यंतिकदावनस्यमंनितःपुस्ताश्रयाःश्वापदाः॥२९॥प्रात्मन्यात्मध्वारेकृतसकलबहिःसं
न्यासवीर्यादंतज्योतिःप्रकाशाद्वलयागतमहामोहनिद्रातिरेकः॥निनीतेस्वस्वरूपेस्फुरतिजगाद्दे^५दं
न्यंजडंवातस्यश्रीबोधवाद्देहिप्रतुतवाशिर्वपादपंकेतरश्रीः॥२९॥इत्युपतेभुविकिन्नेकतथियःसंख्यायती

॥२८॥

श्रिरथेतीतां परमेश्विनः प्रादिनं तच्च तिवान्निःपरां तं साक्षादनुभयं नित्यपरां न दार्बुणाणि पुनर्येजन्म अममं त्सुं जि
 पुरुषा धन्या सुते दुर्लभाः ॥ १७ ॥ प्रात्मा यत्र विषयविरतं तत्त्वचिंताविलीनं निर्व्यापारं स्वहितनिरतं निर्वृता नंदपूर्णं ॥
 ज्ञाना रुढं प्राप्स्यमनपो ध्यानलब्धं वाकाशं कृत्वा त्मानं कलयं मुमते दिव्यबोधाधिपत्यं ॥ १८ ॥ इत्थं चार्थश्रीशु
 भचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपाधिकारे योगप्रांसाकरणां ॥ १९ ॥ सुप्रयुक्तेः स्वयं साक्षात्सम्यग्बोधसंय
 मेः ॥ त्रिभिरेवापवर्गश्रीर्धनाश्लेषप्रयच्छति ॥ २० ॥ तैरेव हि विप्रार्थने विचित्राणि बलान्यपि ॥ २१ ॥ इव बोधसंयमेः कर्म
 निगडा निप्ररीरिणां ॥ २२ ॥ त्रिमुद्विपूर्वकं ध्यानमौमनं तिमनीषिणः ॥ २३ ॥ व्यर्थं स्यात्तान्मना साद्यतदेवात्र प्ररीरिणां
 ॥ २४ ॥ तत्र यमना साद्ययः साक्षात्प्राप्तुमिच्छति ॥ २५ ॥ इव पुष्पैः कुरुते मूढं सर्वं ध्यासुत शोखरां ॥ २६ ॥ न त्वरुचिः सम्यक्

॥ज्ञानार्णव॥ तत्त्वप्रख्यापकभवेद्ज्ञानं॥पापक्रियाविहन्निप्रविशन्मुक्तंजिनेन्द्रेण॥दीप्तचादौसम्पदश्रुजितावत॥तद्वाद्या॥प॥
॥२९॥

वादिपदार्थानांप्रज्ञानंतद्विदश्रुतिं॥निर्गोणं॥धिगत्यावातद्रवस्यैवजायते॥अक्षीणप्रज्ञांतमिश्रासु
तेषुक्रमत्वात्तस्याद्रव्यादिसामग्र्यापुंसांसदश्रुतिर्वा॥८॥मुक्तं॥अ॥मयः॥पर्याप्तकः॥संज्ञीजीविपंचेंद्रिया
द्वित॥काललब्धादिनायुक्तः॥सम्पत्कंप्रतिपद्यते॥९॥सम्पत्कर्मघातत्वाद्यप्रज्ञानंपरिकीर्तितं॥तस्योप
मिकोभेदः॥आयिकोमिप्रइत्यपि॥१०॥सप्तानांप्रज्ञामात्मसम्पक्कस्यादुनयतोपि॥च॥प्रकृतीनामिति॥प्रा
त्रैविध्यंमुमेधस॥११॥एकंप्रज्ञामसंवेगदयांतिक्वादिलक्षाणां॥आत्मनः॥पुद्गिमात्रस्यादितरंचसमंततः॥१२॥
॥इति॥द्रव्यादिकर्मप्रासाद्यतज्जीवैः॥प्राप्यते॥कचित्प्रचविंशतिर्मुक्तज्यदोषांतच्छुक्तिघातकान्॥१३॥जी
॥२९॥

वि

जीवाऽप्रावाबंधः संवरो निजि एतत्प्रमोक्षश्चेता निससैव तत्त्वान्मुद्बुधनीसि एणः ॥१५॥ तद्वदथा ॥ प्रनतः सर्वदा
सर्वे जीवराशिर्द्विधा स्थितः सिद्धेतरविकल्पेन त्रैलोक्यमवनोदरो ॥१५॥ सिद्धेत्त्वेकः स्वभावः स्यात्तद्गोधा
नंतप्रकिमान्मृत्युत्पत्त्यादिजन्मोत्पत्तेः प्रापचयविष्णुतः ॥१६॥ चरस्थिरजवोद्भूतविकल्पैः कल्पिताः पृथ
क्कामवन्त्यनेकनेदास्ते जीवाः संसारवर्तिनः ॥१७॥ पृथिव्यादिविनेदेन स्यावराः पंचधामताः ॥ त्रसार्त्तवनेकने
दास्ते नाना यो निसमाश्रिताः ॥१८॥ चतुर्द्वागतिनेदेन त्रिदशते प्राणिनः परांमनुष्यामरतिर्यचो नाराकाश्च यथा
यथा ॥ १९॥ भ्रमंति नियतं जन्मकोतारैकप्रमलाश्रयाः ॥ दुरंतकर्मसंपातप्रपंचवशावर्तिनः ॥ २०॥ किंतु तिर्यगा
ना वैव स्यावराविकलेंदियाः ॥ प्रसंज्ञिनश्च नान्यत्र प्रभवन्त्यंगिनः ॥ क्वचित् ॥ २१॥ पसंहराविस्तारधर्माद्गोबो

। ह्यनार्थिवः ।
लां कृतं । कर्तुमीच्छां स्वयं जीवन्नुत्तमार्थं । मूर्तिमात्रं । २२ । उत्तमं च । तत्र जीवत्यं जीवच्छं जीविष्यति संचेतनः ॥

॥ ३० ॥

यस्मात्तस्माद्बुधैः प्रोक्तो जीवस्तत्त्वविदांवरैः । २३ । एको द्विधा त्रिधा जीवश्चतुः संक्रातिपंचमः । षट्क्रमः
गोष्टाश्रयोनवदशास्थितिः । २४ । भव्या भव्यविकल्पौ यं जीवणं निर्मज्जि । मतः पूर्वोपवर्गाय जनमपं
चेत्तरः । २५ । सम्यग्ज्ञानादिरूपेण ये भवेयं तज्जतवः । प्राप्यं द्रव्यादिसामग्रीतेन व्यामुनिनिर्मिताः । २६ । अथ
एकद्वयं स्फाटं भव्यत्वं प्राणीणि । यस्माद्भूतमप्रातेर्नापि नात्मतत्त्वं पृथक् भवेत् । २७ । अत्र भव्यानां स्वभावो न सर्व
त्रयसंक्रमः । भव्यानां भावनी मुक्तिर्निःशेषदुरितक्षयात् । २८ । यथा धातोर्मतेः साहसं बंधोनादिसंभवः । त
त्तैर्ज्ञेयः संबंधोनादिरहिनाम् । २९ । ह्ययोनादिसंसारः सातः पर्यंतवर्जितः । वस्तुस्वभावतो ज्ञेयो भव्या

। ३० ॥

व्याणिनोः कमात् ॥ ३० ॥ चतुर्दशसमासेषु मार्गणसु गणेषु च ॥ ज्ञात्वा संसारी णो जीवाः श्रद्धयाः शुद्धदृष्टिभिः ॥ ३१ ॥
 ॥ जीविः ॥ धर्मा धर्मवतः कालाः पुनर्यैः सह योगिनिः ॥ इत्याणि षट्पणीतानि जीवपूर्वाण्यनुक्रमत् ॥ ३२ ॥ तत्र जीव
 दयः पंच प्रदश प्रचयात्मका भूताः कालविनाशे याति न्न प्रकृतयोऽयं मी ॥ ३३ ॥ प्रविद्धा विना जीवममूर्ताः
 फलविना ॥ प्रदाया विसृतः सर्वे स्थित्युत्पत्तिव्ययात्मका ॥ ३४ ॥ प्रणुक्तं धविभेदेन निन्ताः सुः पुनर्यादिधा ॥
 मूर्तावणिरसमपूर्णोपतांश्चरिणः ॥ ३५ ॥ किंचैतत्पुनर्यद्वयं धिक्त्वबुधैर्मते स्थूलस्थूलानि भेदेन स
 द्धमस्त्वमेण च कमात् ॥ ३६ ॥ प्रत्येकमेकं द्रव्याणि धर्मादीनि यथा यथा ॥ आकाशांतान् मूर्तानि निःक्रियाणि स्थि
 ताणि च ॥ ३७ ॥ सत्त्वो कगगनव्यापी धर्मः स्यात्फलतिलक्षणं तावन्मात्रोऽयं धर्मो यं स्थितिलक्ष्मां प्रकीर्तितं ॥ ३८ ॥ स्वयं

ज्ञानार्थे च॥

॥३१॥

तुं प्रवृत्तेषु जीवा जीवेषु सर्वदा॥ यमोयं सहरासीत्युज्ज्वलं जादौ गिनामिव॥ ३॥ इदं तैस्थितिं प्रपन्नानां जीवादी
यं स्थितिमाप्रधर्मः सहराखित्वा यथा क्वायाध्ववर्तिनामां॥ ३॥ प्रवका प्राप्रदं योमं सर्वगं सप्रतिष्ठितं॥ त्वा
न्तो कविकल्पेन तस्यं यस्मिन् प्रकीर्तितं॥ ४॥ त्वाका कायाप्रदेशे पुंये निन्नाः॥ प्रणावः स्थिताः॥ परिवर्तीयं
मुख्यः कालः सर्ववर्णितं॥ ५॥ समयादि कृतं यस्य मानं ज्योतिर्गणश्रितं॥ व्यवहारं निधः कालः सर्वकालं
प्रपंचितं॥ ६॥ यदमीपरिवर्तते पदार्था विश्ववर्तिनं॥ न वजीर्णादिरूपेणातत्कालस्यैव चेष्टितं॥ ७॥ भाविनो
मानत्वं वर्तमानास्त्वतीततां॥ पदार्थाः प्रतिपद्यते कालके लिकदर्शिताः॥ ८॥ यमो धर्म नभः कालां प्र
गोचराभ्यं जनारव्यस्य सर्वधोदावन्मो जीवपुनल्लो॥ ९॥ भावाः पंचैव जीवस्य दावन्मो पुनल्लस्य च॥ यमो दीनो॥

॥३१॥

शेषाणां स्याद्भावः पारिणामिकः ॥४६॥ अन्योन्यसंक्रमोत्पन्नो भावः स्यात्तान्निपातिकः ॥ षड्विंशद्विज्ञात्मासं-
 षष्टौ भुवि निर्मतः ॥४७॥ धर्मा धर्मैकजीवानां प्रदेशाणि नानातिगाः ॥ किं यतोऽपि न काचस्य व्योमः पर्यन्तवर्जितः ॥
 धरा एकादयः प्रदेशाः सुः पुनस्तानां यथा यथा संख्यातीताश्च संख्येयाः ॥ अनन्तायोगिक त्विनाः ॥ धर्मो मूर्तोऽयं
 जनपर्यायो वागाभ्योनश्चरः स्थिरः ॥ स ह्यस्मः प्रतिष्ठाणः ॥ ध्वंसी पर्यायश्चार्थसंज्ञको ॥ ४८ ॥ अजीवः ॥ प्रकृत्यादि वि-
 कल्पेन द्वेयोर्बन्धश्चतुर्विधः ॥ ज्ञानादृत्त्यादिभेदेन सोऽष्टधा प्रथमः स्मृतः ॥ ४९ ॥ मिथ्यात्वा विरतिर्योगाः कषयाश्च
 यथा क्रमात् ॥ प्रमादैः सह पंचैतैर्विज्ञेया बन्धहेतवः ॥ ५० ॥ तर्कषणा पक्षर्कषणा स्थितिर्या कर्मणा मता ॥ स्थितिबन्ध-
 सर्वे द्वेय इतरस्तत्कलोदयः ॥ ५१ ॥ परस्परप्रदेशानुप्रवेष्टौ जीवकर्मणोऽभ्यस्येष्टेष्टः सति हि षोऽबन्धो विज्ञातबन्धनैः ॥

ज्ञानार्थव॥

॥३२॥

धार्मेवभावनातन्नैजिर्जुष्यवसंवराः॥कथिताःकीर्तयिष्यामिमोक्षमार्गोसहेतवो॥१॥एवंद्रव्याणितत्त्वानि
धार्मिकायसंयुतान्॥यःश्रद्धेतैस्वसिद्धांतान्संस्थान्मुक्तेःस्वयंवरः॥२॥इतिज्जीवादयोभावादियन्मात्रेणा
णितान्निषोषतच्चित्तिःसम्यक्विज्ञेयापरमागमान्॥३॥सदृशनिमहारत्नविश्रुत्योक्तैकवृषांमुक्तिप
रव्याणादानदक्षप्रकीर्तितं॥४॥चराज्ञानयोर्द्वीजंयमप्रप्राप्तजीवितं॥तपःश्रुत्वाशयिष्ठानंसद्भिःसदृशनिम
तं॥५॥अथैकदर्शनश्चाद्यंचराज्ञानविच्युतं॥नपुनःसंयमज्ञानेमिष्यात्विषदृषिते॥६॥अत्यल्पम
न्नैर्देहिषुपूर्वयमादिकंप्राणीतंभवसंभूतक्लेशप्राप्तारभेषजैर्दृश्यमन्येमुक्तःसंपुण्यात्माविष्णुद्वयसदृशः॥
यतस्तदेवमुक्तुंगमग्रिमपरिकीर्तितैर्दृश्यानुवंतिषिवंशश्चराज्ञानविच्युताः॥अपिजीवजगत्यास्मिन्

॥३२॥

न पुनर्दर्शनादिना ॥ ३ ॥ प्रतुलमुखनिधानं सर्वकल्याणबीजं जननजलधिपोतं भव्यसत्त्वैकपात्रं ॥ सुरिततरुकु
रं पुण्यतीर्थप्रधानं पिवतु जितपद्मं दर्शनाद्यं सुधां ॥ ४ ॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवे योगप्र
दीपाधिकारे दर्शनाशुद्धिप्रकरणे ॥ ५ ॥ त्रिकालगोचरं नंतगुणपर्यायसंयुताः स्युर्न भवाः स्फुरंत्युच्चैः तत्तत्ज्ञानं
ज्ञानिनां मतं ॥ ६ ॥ भौत्यादिकलितैर्भावैर्निरंजितं जगत् ॥ बिंबितं युगपद्यत्र तद्ज्ञानयोगिलोचनां ॥ ७ ॥ प्रतिशु
भावविज्ञानमनः पर्ययकवत् ॥ तद्विषयं सा च यैर्भेदः पंचधा ॥ तत्र प्रकल्पितां ॥ ८ ॥ प्रवयग्रहादिभिर्भेदः ॥ र्वकाद्यंतर्
वैः परैः ॥ षड्विंशतिं प्रातर्प्राकूर्मतिज्ञानं प्रपंचितं ॥ ९ ॥ प्रसृतं बहुधा नैकैः रंगपूर्वैः प्रकीर्णैः स्थाच्छब्दां क्तिनं
तद्विश्रुतज्ञानमनैकधा ॥ १० ॥ इति नाराकयोर्ज्ञेयत्वं विधेर्वचसंभवः ॥ षड्विकल्पाप्रयोगाणां क्षयोपग्रामलक्षणः ॥

ज्ञानार्णवः॥

॥३३॥

रुद्रजुर्विपुल इत्येव स्थानमनःपदयोद्विधा विप्रमुष्मप्रतिपाताभ्यां तद्विशेषो वगम्यतां॥७॥ अग्रेष्वद्रव्यपर्याय
विश्वलोचनां प्रनतं तमेकं मत्पक्षं केवलं कीर्तितं जिनैः॥८॥ कल्पनातीतं मन्त्रांतं स्वपराय विवभासकं
तैरसंदिग्धमनंतं सर्वदोदितं॥९॥ अनांतं तं भागो विपस्य लोकाश्चराचरः॥ अलोकाश्च स्फुरत्युच्चैस्तथा
गितां मतां प्रप्रगम्य यन्महाकास्य दुर्नेदं यद्रवेरपि तद्बोधोद्धतधा तं ज्ञानमेव प्रकीर्तितं॥१०॥ दुःखञ्च
न तस्मानां संसारो ग्रमस्तस्य लोविज्ञानमेव जंतूनां सुधाबुधप्रीणि नक्षमं॥११॥ निरा लोके जगत्सर्वं मज्ञानति
राहतं नावदासोऽत्युद्देत्युच्चैर्न यावद्ज्ञानभास्करः॥१२॥ बोधा एव दृढपाशो हृषीकेश गबंधनो गण्डश्रमशमं
प्रित्तभोगी विनिग्रहोऽक्षानि प्रातर्विद्विनिस्तथां भवार्गाति निपातनो हृती यमं पथवानेव वि

। ॥३३॥

१५॥ स्त्रीणां तद्वाजितक्तेष्वावीतसंगाः। स्थिराश्चायाः। तस्माद्यैमीति पस्यंति यो गिनः कृतनिश्चयाः॥ १६॥ विषयस्य
 तस्मात्मानमज्ञानी कर्मबन्धनैः॥ विज्ञानी मोक्षयत्यैव प्रबुद्धः समयांतरे॥ १७॥ यद्भूतमकोटिभिः पापं जय
 त्यज्ञस्यो बलात्। तद्विज्ञानी क्षाणार्धे न दहत्यतुल्य विक्रमः॥ १८॥ ज्ञानपूर्वमनुष्ठानं निःशेषं यस्य योगि
 नः। न तस्य बन्धमायाति कर्मकस्मिन्नपि क्षाणे॥ १९॥ प्रज्ञानपूर्विका चेष्टयते यस्य। न भूतले। सर्वभारत्या क
 नात्मानं कुर्वन्नपि तपश्चिरं॥ २०॥ यत्र बालश्चरत्यस्मिन् पथितत्रैव पंडितः॥ बालः स्वमपि बध्नाति मुच्यते त
 लविकुर्वार॥ २१॥ दुरिति मिरहं संमोक्ष लक्ष्मीसरोजं सदनुजगमं च चित्तमातंगसिंहं॥ व्यसनघनसमीरविश्वम
 लैकं दीपं विषयसफराजालं ज्ञानमोहादयत्वं॥ २२॥ प्रसिन्नुससारकक्षेयमनुजगाविषाक्रांतविः प्रोषसत्त्वक

॥ज्ञानार्थिवा॥

॥३५॥

८ लम्जनलक्षणं

अस्मिन्संसारकक्षेयमभुजगविषाक्रांतनिःशेषसत्त्वेक्रोधाद्युत्तुंगशैलेकुटिलगतिसरित्पातसंतानभीमे॥
मोहांधासंचरंतिस्वजनविधुरिताः प्राणिनस्तावद्वैतेयावद्विज्ञानभानुर्भवभयदमिदंनोक्त्विनत्यधकारं
२३॥इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविशितेज्ञानार्णवेयोगप्रदीपाधिकारेज्ञानोपयोगः॥ यद्विशुद्धः परं धाम यद्यो
गिजनजीवितं तद्दुर्जने सर्वसावद्यपर्युदासैकलक्षणं॥ समाधिकाहिने देनपंचधापरिकीर्तितं दृषमा
जनेः पूर्वचारित्रं संप्रपंचकं॥ २॥ पंचव्रतसमित्यंच गुप्तित्रयपवित्रितं॥ श्रीवीरवदनोद्गीर्णं चरणंचं अनि
दं॥ पंचमहाव्रतमूलं समितिप्रसरं नितान्तमनुवद्युगुप्तिफलभारवम्रसन्मतिनाकीर्तितं दृजे॥ पंच
त्रिभिर्भेदैस्तदुक्तमुक्तसंश्रयैः भवभ्रमणभीतानां चरणं प्राणं परं॥ हिंसायामनृतसेयेषैष्युनेचपरि

॥ ३५॥

विरतिर्वेतमि^{१३}त्युक्तं सर्वसत्त्वानुकंपकैः॥ हिंसत्याशुत्तराणिः प्रोषयमजातनिबन्धनोऽपि^{१४} तैश्चर्याद्यधिष्ठानमहिंस
 ल्यमशब्दतां॥ वाक्चित्ततनुनिर्व्यञ्जनस्वप्नोपि प्रवर्तते॥ चरस्थिगणितानां धातस्तदाशब्दतमीरितं॥ भुतेवाजीवि
 तेवास्याज्जंतुजाते प्रमृष्टिनामा बंधावनबंधः स्याद्विंसायां सदृतात्मना॥ स्रंभादित्रिकयोगैः कषायेः व्याह
 तं क्रमात् प्रातमष्टाधिकैरेतद्विंसाभेदे तु षोडशितं॥ अतः प्रमादमुत्तुज्य भावशुद्धागि संतति यमप्रसममि
 द्यार्थं बंधुबुधा विनोक्तया॥ अज्जंतुवधसंजातकर्मपाक्करीरिभिः॥ अश्वश्वदौ स हते दुःखं तद्वक्तुं केन पायेन
 १२॥ हिंसैव नरकागारप्रतोली प्राप्नुविग्रहाकुपार्थं विधाकर्तुं भेजुं श्रुतांति द्वेद्या॥ ३॥ इममादिपरमोदारये
 यः वेदितश्चिरं हन्यते स द्वाणादव हिंसया धर्मपादपः॥ अतपो यमसमाधीनां ध्यानार्थं यन्नकर्मणा॥ न नो तं विवर्तं॥

१ संस्रमस्यारमभं
 २ नसीनमनवैयन
 ३ एक्षीवाकर्वीथारद
 ४ कोरितं ३१ मुदितं
 ५ परस्परं शुद्धै १००

॥ज्ञानार्थव॥

॥३५॥

गोहृदिहिंसाक्षणां स्थिता ॥१५॥ अहो व्यसनविध्वस्तोऽर्जुनः पावति निर्वृत्ता तस्मिन् यत्नैर्नरकघोरं हिंसां प्राप्नोति ॥
॥१६॥ एवादिषु योगेषु विप्रातिषिष्टिता प्राणाः ते ह्येव हि कदर्यं ते न तु धातकतोद्यमाः ॥१७॥ प्रांस्यर्थं देवपु
यशार्थं मथवा न निःकृतं प्राणान् मृतं प्रातः पातयत्येवित्वा विना हिंसे वदुर्गते हरे हिंसे वदुर्गतां वि ॥
हिंसे वनरकघोरं हिंसे वगहनं तमः ॥१८॥ निःस्पृहत्वं महत्त्वं च नैरास्यं दुःकरं तपः कायके प्राश्नं दानं च हिं
५ र्थं कं रत्नं कुलकमार्गता हिंसा कुलनाशाय कीर्तिता कृता च विद्वन्प्राप्त्यर्थं विद्वोपाये वजायतो रत्नो
त्पाद्येद्दुःखसंतानं मंगलायैष्यं मंगलं ॥१९॥ विनायैः श्रुवं मृत्युकृता हिंसा प्रयच्छति रश्मितीर्षति श्रुवं मृतः
स प्रजानिर्नदीपति ॥ धर्मबुद्ध्या धर्मो यस्तु धातयत्यगिसंचयं ॥२०॥ प्रमाणा कृत्य प्राप्नोति यैर्वधः क्रियते ॥३५॥

सद्यतेपराजोकेतेः श्वन्नेप्रसूनाधिरोहणां रथनिर्दयेन हि किं तेन श्रुतेन चरणेन च पस्यस्वीकारमात्रेण जंतवो यं
 तिदुर्गतिमाप्स्यन्वरमेकाक्षरां ग्राह्यं सर्वसत्त्वां नृकंपन्नत्वं सप्तपोषकपापंकुशास्त्रं धृत्वं चिंतितं रक्षं चरुमंत्रोषधं
 नांवाहेतोरन्यस्य वाक्कचित्कृतासती नरे हि सा पातयत्य ^{दीप्य} विलं वितं रथं विहाय धर्मं प्राप्स्यीत्यत्रां कितं दया
 वहं हतहितं गुणाकरं स दोहता अप्सकषायवां चितादिश्रुति हिंसा मपि दुःखप्रांतयो रणधर्मबुद्ध्या धर्मैर्पापं
 जंतुघादित्समाणां कियते जीवितस्यार्थे पीयते विषमं विषं परिणेत स मयसर्वस्वमेतस्मिन् जंतुवितं यज्जंतु
 ज्ञातरक्षार्थं भावमुच्चाट्टं दृढं तं रथं श्रूयते सर्वग्रास्त्रेषु सर्वेषु समयेषु च अहिंसा लक्षणो धर्मस्तद्विषयः प्रप
 तक्रोधः अहिंसैव जगन्माता हिंसैव जन्मदपद्धतिः अहिंसैव गतिः सा धीश्रीरहिंसैव प्राप्स्यती ३२ अहिंसैव प्रियं

उपदेसंती

विपरीत

= कथितं

ज्ञानार्थवः॥

॥३६॥

सूतेदत्तेवात्रिदिवशिवां॥प्रियंअहिंसैवाहितंकुर्याद्वसनावितिरस्यति॥३॥सप्तद्वीपावतीधानीकुलाचलसमा
 नानैकप्रणिवधोत्पन्नदत्तादोषव्यपोहति॥३॥सकलजलधिवेलावारिसीमांधरित्रीनगरनासमुद्रांस्वार्
 त्नादिपूर्णांमध्यदिमरणानिमित्तकोपिदद्यात्कथंचिन्नदपिनमनुजानांजीवितत्यागबुद्धिः॥३॥आत्मैवो
 पततेनाशुप्रक्षिप्तः॥असमागतेस्तेह्यभमभयैर्नाप्येनहिंसासमर्थितः॥३॥प्रलब्धकार्त्तिकोदंडैकदुकास
 एवंउन्नेयेधमासोर्वितिस्तथौर्द्धवत्वेनप्रकल्पिताः॥३॥वलिनिहुर्बलस्यत्रक्रियतेयः॥पराजवः॥परलोके
 सप्तमाद्वनंतःप्रविसृष्टोर्दणभयवेदितसर्वोर्गाननाद्यान्जीवितप्रियान्॥निद्वद्भिः॥आणिनः॥कितैः॥स्व
 गातर्षजराभं॥३॥स्वपुत्रपौत्रसंतानवद्धयंत्यादरैर्जनाः॥अपादयन्तिचांन्येषामत्रहेतुर्नबुधमतो॥पर

॥३६॥

॥ज्ञानार्थिव॥

॥३९॥

कल्मषं॥ किंत्वाहिंसैव॥ नृत्तानां मातैर्वहितकारिणी॥ तथा मयत्तुं कांता विनेतुं च सरस्वती॥५॥ स्वान्मयो
कमुत्तुखदुःखं हितार्हितं॥ जंतुं नृपात्तकीं हन्यात्स न रत्वेऽपि राक्षसः॥५॥ प्रमयं यच्छेत्तेषु कुरु मैत्री मर्ते हि
ताम्॥ पश्यात्स सदृशं विध्वंजीव लोकं च राचरं॥५॥ जायते भूतयः पुंसां याः कृपाक्रांतचेतसां॥ चिरेणापि न ताः
कुं प्राप्ता देव्यपि भारती॥५॥ किं न तस्य तपस्येन किं न दत्तं महात्मना॥ विनीर्त्स मयन्नेन प्रीतिर्मात्रं व्यदेहितं॥५॥
यथा यथा हृदि स्थेयं करोति कलणं नृणां॥ तथा विवेकश्रीः परां प्रीतिं प्रकाशयत्वा॥५॥ अन्य

दृहिं सां श्रीजिनागमे॥ परैश्च योगमानेणाकीर्तिता सा यदृच्छया॥५॥ तन्नास्ति जीवलोकं जिनेन्द्रदेवेंद्रचक्रि
॥ यत्प्राप्तुवंति मनुजान जीवरक्षार्तगोणा॥५॥ अकिंचित्संसारं प्रेरिणा दुःखशोकमयबीजं क्षोभो गण

॥३९॥

समस्तं तद्दिशा संभवद्देयां पण्डित्योतिश्चक्रस्य चंद्रो हरिर्मृतभुजा चंद्रो चिर्महाणां कल्पगः पादपानो मल्लिचनि
 धिरपां स्वर्णश्री लो गरीणां देवः श्री वीतरगा खिद प्रामु निगणा र्म्यां न नाथो यथा यतं दृच्छी लव्रतानां प्रा मयमत
 पसां विधार्हि सां प्रधानां पण्डित्यो इत्याचार्यश्री भुवचंद्र विरचिते ज्ञानार्णवे यो गप्रदी प्राधिकारे अहिंसा प्रकरणम् ॥ ६ ॥
 यस्य संयमधुरांधने धैर्यमात्रं व्यसंयमी स पात्रयति पत्ने न वावने सत्यपादपं ॥ ७ ॥ अहिंसा व्रतरक्षार्थं यमजातं
 जिनैर्मतां नारो हतिपरां कोटि तदेवा सत्यदृषितां असत्यमपि तत्सत्यं यत्सत्त्वा प्रभुर्कं वचः सावद्यं यच्च पुष्प
 तितत्सत्यमपि गार्हितो ॥ ३ ॥ प्रनेकजन्मजन्ते प्राप्नुयर्थं यत्सपस्यति सर्वसत्त्वहितं प्राश्न्यत्स ब्रूते स च तं वचः ॥ ४ ॥ स
 नृत्तं करुणा क्रांतम विरुद्धमना कुर्वन् ॥ प्रग्राभ्यगौरवा स्मिद्वं वचः प्रास्वै प्रप्रास्यते ॥ मो नमैव हितं पुंसां प्राश्न्यत्स वार्थं

। दानार्णव ।

। ३८ ।

सिद्धये॥ वचोर्वाचि प्रियं तथ्यं सर्वसत्त्वोपकारि यत् ॥ क्षोपो जिनेर्जगतां मार्गः प्रणीतो त्यं तप्राश्नतः ॥ अभसत्य बलतः
 पिनिर्दयैः कथ्यते न्यथा ॥ निष्पाद्य सप्तहं विचक्षा सत्यसदो हं खलैर्ह्योक्तः खलीकृतः ॥ कुप्रास्त्रैः स्वमुखो गीर्णैरुत्पाद्य गहनं
 तम ॥ जयंति ते जगद्दंष्ट्रायैः सत्यकराणामयो ॥ अवंचकं च लोको यपयिषि प्राश्नस्यति स्थितं ॥ ॥ असद्वदनव
 के विप्रा लविषस्य पिण्डे ॥ इदं जयति वागेव जगदतर्विषो न्यणा ॥ न सांस्तिकाचिद्वद्वरवारनी न्यत्रं वा
 स्फुरति प्रवर्तिका ॥ ब्रुवन्नसत्या ॥ अहताहता प्रायः करोति विश्वव्यवहारविघ्नवम् ॥ ॥ पुष्टैरपि न वक्तव्यं न श्रो
 तव्यं ॥ प्रांकाकुल्यपदोषाहोचोभ्यस्य को ॥ ॥ मर्महेति मजः प्राज्यं च्युतस्यैर्यो विरोधकं ॥ निर्दयं
 स्माज्यं प्राणैः कंठगतैरपि ॥ ३ ॥ धन्यास्ते हृदये येषां मुदीर्णैः करुणैर्बुद्धिः ॥ आग्नीविमं च यो ह्यासौ निर्दोष

। ३८ ।

दिनः॥६॥धर्मनाशक्रियाध्वंसेत्वसिद्धांताद्यविज्ञवो॥प्रप्रष्टुं^१पिबकव्यंतत्स्वरूपप्रकाशने॥प्रस्थाभुक्तुर्मोहयत्य

^{लेप्ता}

^{सर्पिणी} ^{वाणी}

^{विस्मारीते}

वविप्र्रांताकर्मयोगेनां॥विषमविषमुत्सृज्यसावप्रपन्नगिनिगी॥६॥प्रसत्यनैवविक्रमचाद्यैकदिनकोदिके

^{मार्ग} ^{स्थानित}

^{नगरप्रणालिसदृशे}

सर्वाप्रपोषकधूर्तैःपप्रपपक्षप्रतिष्ठितं॥अमन्यपुरजलवर्तप्रतिमंतनुस्वोदराप्रतोवाचःप्रवर्ततेकस्मत्तः

कार्यनिःफलाः॥आश्रुवर्त्यतिघोरघुरवारिधुसंभवांतिर्पक्षयानिगोदेषुमधवावाक्येनदेहिनः॥७॥नतथाचंदनं

^{पुष्पमात्रं}

चंद्रमणयोमालतीस्वजकुर्वतिनिर्वर्तितेषुसांयथावाणीश्रुतिप्रिया॥८॥प्रपिदावानलज्जुष्टमाध्वसंजायतेवनं

^{विषमोन्मत्त}

नलोकाःसुचिरेणापिजिह्वानलकदर्थितः॥९॥सर्वलोकप्रियेतथ्येप्रसंनेनल्लिनाक्षरोवाक्येसत्यपिकिब्रूतेनि

^{अधमर्त्त}

कष्टःपरुषेवच॥१०॥सर्वविज्ञाततत्त्वानांसत्यसीमावर्तविनां॥चरणस्पृश्यान्नेणाविशुद्धानिधरातलो॥११॥प्रमक

॥ज्ञानार्णव॥

॥३९॥

ए०पेतसत्यश्रुतसमन्वितम॥येर्जुनसफलनीततेधन्याधीमतांमता॥रक्षन्तुजन्मन्यपिदुःसत्यप्रतिज्ञाप्र
तोर्धम॥सकेनकर्मणापश्चाज्जन्मपुंकेतरिष्यति॥र॥अदयैःसंप्रयुक्तानिवाकृशाज्ञाणीहन्तव्योमद्यो
णिकृतंतिष्ठितास्त्राणीवदेहिनाम॥रक्षेत्रतश्रुतयमस्थानंविद्याविनयभूषणं॥चरणज्ञानयोद्भीजंमत्पसं
दोव्रतमत्तार॥नहिमत्पप्रतिज्ञस्यपुण्यकर्मवलंबिनः॥प्रत्यहकराणेश्रुताः॥अपिदेस्योरागादयः॥र॥चंद्रमू
र्वानंदवर्द्धयञ्जीजगच्चये॥स्वार्गनिधियतेमूर्ध्वकीर्तिःसत्यौत्थितानृणां॥र॥रक्षवंहितानांविरूपाणां॥दुर्वि
रोणिणां॥कुलजास्यादिहीनानांसत्यमेकविभूषणं॥अभेदस्तपस्वीजटीमुंडोनग्रीवाचीवरावृतः॥सौम्यसत्ययु
दिब्रूतेनिदः॥स्यादत्यजादपि॥र॥कुटुंबंजीवितंवित्रंयद्दामत्येनवर्द्धतास्तथापिदुज्यतेवर्कुनांसत्युशीलप्राणि
॥३९॥

३२॥ कतः सकलपापमसत्योच्छ्रितस्थान्यतः॥ मा मयैव वदत्यायाः सुखायां धृतयोः सयोः॥ ३३॥ प्रकृता मतिवैकल्य
 पूर्वत्वबोधि विच्युतिः॥ बाधिर्धर्मरागित्वमसत्यादिवदेहिनाम्॥ ३४॥ श्रुपाकोल्कमार्जरहकगोमायुमंडल
 स्वीक्रियते क्वचिद्भोकेर्न सत्यच्युतचेतसः॥ ३५॥ प्रसन्नोन्नतवृत्तानां गुणानां चंद्रोच्चिषाः सघातघातयत्येवमव
 द्युदितमृषा॥ ३६॥ न हि स्वर्गपि संसर्गमसत्यमतिनैः सह॥ कश्चित्करोति पुण्यात्मा दुर्गतिं लोकां प्रकथय॥ ३७॥ न
 गदं धैर्यं सतासेव्ये भव्यव्यसनपुद्गिदेः प्रभेकमणि योग्यः स्यान्नो सत्यमति नोजनः॥ ३८॥ मरुतामति निर्विद्वत्
 देवदेवैर्न बोधितः॥ प्रसत्यपोषितपापैः दुःश्रीता धमना सिकैः॥ ३९॥ सुतसज्जनदारायै विनयं धुक्कतेः श्रवा
 उात्मा धैर्यं न वचो सत्यं वाच्यं प्राणात्ययं पिवा॥ ४०॥ परोपरो धार्दपि निदितवचो ब्रूवन्नरो गच्छति नारकीपुरीम्॥ ४१॥

ज्ञानार्णवा॥
॥३८॥

निंश्चत्तौपिगुणीनश्चरोवसुयथागादिति लोकविश्रुतम् ॥ चंचन्मसकमौलिरत्नविकटज्योतिष्कटाडवरैः
 ईवाः पद्मवयंति यच्चरणयोः पीठं तु ठतोप्यमीकुर्वन्ति ग्रहलोकपालवचरायत्मातिशय्यनुणाग्राम्यं किञ्च
 ननादयश्च यदिदं तत्सत्यवाचः फलम् ॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपाधिकारे सत्य
 प्रकारम् ॥ ७ ॥ अनासाद्यव्रतनाम तृतीयगुणभूषणं नापवर्गपथि प्रायः क्वचिद्व्रतमुनिः स्थितिम् ॥ १ ॥ स
 मीप्रतिजन्माद्यैः पारमार्थिकामितुं सुधीः ॥ स चिप्रुद्धातिनिःशोको नादत्ते कुरुते मतिम् ॥ २ ॥ विजनेव मतं सन्नेपा
 णावाद्यापरीरिणाम् ॥ तस्यापहरामत्रोत्सुस्ते प्रागेव धातिनाः ॥ ३ ॥ गुणागोणत्वमायातियातिविद्याः विदं व
 म् ॥ चोर्ध्वणाकीर्तयः पुंसां पुरस्तादधत्ते पदं ॥ धृष्टपादुक्षानजातानि प्रणश्यंतीह देहिनाम् ॥ परितितामिष

समूहानि

प्रासत्तालसानो^१धरातलो^२॥परञ्चव्यग्रहर्त्ते^३स्यतस्करस्यै^४हनिर्द्दया॥गुरुवंधुमुतानहर्त्तुं^५प्राप्तुः^६प्रज्ञाप्रवर्ततो^७दि॥
 हृदियस्यपद^८धत्ते^९परवित्ता^{१०}मिषस्मुहा^{११}करो^{१२}ति^{१३}किंन^{१४}किंत^{१५}स्यकंठ^{१६}लघ्नै^{१७}वसर्पिणी॥९॥चुरा^{१८}प्रीत्य^{१९}विनिश्चित्य^{२०}परि
 त्यजति^{२१}प्रांकिता^{२२}वित्ता^{२३}पहारदोषे^{२४}णजनन्य^{२५}पिंसुतं^{२६}निजं^{२७}॥आतरः^{२८}पितरः^{२९}पुत्राः^{३०}स्वकुल्या^{३१}मित्रबांधवाः^{३२}संसर्ग
 मपिनेच्छ^{३३}ति^{३४}क्षणाद्^{३५}मिहतस्करैः^{३६}॥ए^{३७}नजननेन^{३८}वने^{३९}चेतः^{४०}स्वस्य^{४१}चौरस्य^{४२}जायते^{४३}॥मृगस्य^{४४}दोह^{४५}तव्या^{४६}धादा^{४७}प्राक्पव
 धमात्मनः॥१॥संआसो^{४८}द्रोतचेतस्क्^{४९}श्चो^{५०}राजा^{५१}गत्य^{५२}हर्नि^{५३}प्रा^{५४}बध्ने^{५५}यात्र^{५६}प्रिये^{५७}यात्र^{५८}मार्ग^{५९}यात्र^{६०}ति^{६१}प्रांकिताः॥१॥न
 त्सरसां^{६२}नदा^{६३}सिण्ण^{६४}नोप^{६५}कारन^{६६}धर्मता^{६७}नसतां^{६८}प्रांसितं^{६९}कर्म^{७०}चौरः^{७१}स्वर्गे^{७२}पिबुध्मते॥२॥नृणां^{७३}कुरामि^{७४}वादा^{७५}यथात
 यत्^{७६}विलंबितं॥चौरं^{७७}विज्ञाय^{७८}निःप्रांका^{७९}धीमंतो^{८०}पिधरातलो॥३॥पुरवो^{८१}लाघव^{८२}नीता^{८३}गुणिनो^{८४}प्यत्र^{८५}वर्दितः॥चौरसं

चौरस्य भाव

मिश्रित

संसर्ग

॥ज्ञानार्थव॥

॥४१॥

प्रयत्नेषेण यतयो निधनं गताः ॥१॥ विप्रंति नरकं घोरे दुःखज्वालाकालितं ॥ प्रमत्तं निधतं मूढं प्र

नदी नगर पर्वत जलम वन चर

चर्चिताः ॥ अस्मि रित्पुराणि ग्रामवनवेष्टमजलादिषु ॥ स्थापितं पतितं नष्टं परस्वत्यजं सर्वथा ॥ रक्षं विदं विद्वत्

+ यत्परस्वर्मने कथा ॥ तत्त्याज्यं संयमो द्वा मसी मां संरक्षणो द्यतैः ॥ १॥ आस्तां परधनादि त्सां कर्तुं स्वप्ने पि धी

याभिने

त एव मात्रं पि ग्राह्यं नादत्तं दत्तं शुद्धये ॥ १॥ अतुलमुखसिद्धिहेतोर्धर्म्यं प्राप्नुयान् रक्षणार्थं चोद्धरं परलोका

नार्थं कलयस्व विज्ञेयिमां चोत्थि मां ॥ १॥ विषयविरतिमूलं संयमो द्वा मश्नात्वं यमदमश्नाम पुष्पं ज्ञानलीला

मां विबुधजनप्रकुंतैः सेवितं धर्मवृक्षं दहति मुनिरपीह त्ते यती ब्रान् लेन ॥ १॥ इत्याचार्य श्री शुभचंद्रविरा

चित्ते ज्ञानार्थं वेद्योगप्रदीपाधिकारे चोत्थि परिहारप्रकरणम् ॥ १॥ विदंति परमब्रह्म यत्समा लं ब्ययोगिनः ॥ तद्गतं

॥४१॥

सचर्यस्याद्दीरधौरेयगोचरांश्चप्रपंचप्रवक्ष्यामिज्ञात्वेदंनव्रतंस्वल्पोपिनसतांकेप्राक्कायोस्माद्योक्ताविस्

रम्॥ एकमेवव्रतंज्ञाद्यंब्रह्मचर्यंजगच्चर्योपादिशुद्धंसमापन्नाः पूज्यतेप्रजितैरपि॥ ब्रह्मव्रतमिदंजीयाच्चर

णस्यैवजीवितम्॥ स्युःसंतोषिणणायनविनाकेप्रायदेहिनामाधेनोत्यसत्वेननिःश्रीलैर्नदीनैर्नाष्टानिर्झ

तैः॥ स्वप्नेपिचरितुं प्राक्ब्रह्मचर्यमिदंनरे॥ पुर्यंतविरसंविद्धिदशधान्यचमेष्टुनोद्योषितसंगादिरकेनत्याज

मेवमनीषिणा॥ दोऽग्राहं प्रागिरसंस्कारोद्वितीयद्वयमेवनातोर्थात्रिकद्वितीयस्यासंसर्गसुखमिष्टतोअथोषि

द्विषयसंकल्पःपंचमपरिकीर्तितं॥ तदंगावीक्षाषष्ठसत्कारःसप्तममतां॥ पूर्वानुभूतसंभोगस्मरणंस्मात्तद

ष्टमंनवमंभाविनीचिंतादशमंवल्लिभोष्टाणं॥ किंपाकफलसंभोगसन्निभतद्विमैष्टुनोप्रापातमात्रम्

विद्यनाशन

विषकलसमानं

प्रथमसर्वनेरभ्य

ज्ञानार्थिव॥ स्याद्विपाकेत्यंतस्त्रिनिर्दा॥१७॥ विरज्यकामभोगेषु ये ब्रह्मसमुपासते॥ एते दशमहादोषास्तैः त्याज्याभावशुद्ध्यो॥

॥४२॥

१॥ अथि चैस्मरप्रकोपसंभूतान् द्वीकृतान् मेषु नोत्थितान्॥ संसर्गप्रभवान्ज्ञात्वा दोषान् द्वीषु विरज्यताम्॥१२॥
 दृष्ट्या सितोष्पं बुधराद्वा तैः प्रावितां ष्वुष्णानि श्रान्तिरित्यजति संतापं कामवन्निषदीपितः॥१३॥ मूले ज्येष्ठस्य
 ध्याने विभ्रं नमसिमास्करं॥ न ज्ञोषति तथा लोकं यथा दीप्तस्मरणं तत्र॥१४॥ इति ज्वलतिकामाग्निः पूर्वमेव प्रा
 रिणाम्॥ भस्मसात्कुरुते पश्चाद्गोपांगानि निर्देयं॥१५॥ अचिंत्यकामभोगी इविषव्यापारमूर्च्छितं॥ वीर्यं
 श्वं विवेकाय पतते योगिनः परम्॥१६॥ स्मरव्यात्य विषोपातारं वीर्यं विष्वक्दग्धिनां प्रमिनः प्राणं॥ जगमुर्वदे,
 वेर्नितासुतं॥१७॥ एक एव स्मरो दीरः सर्वैको चिंत्य वि क्रमः॥ प्रवक्ष्ये वयने दं पादपीठीकृतं जगत्॥१८॥ कादं

अनुत्पत्तिकम्

जयत्यैष जीवलोकं च राचरं नो भर्त्संगमानीय स्वप्रातया हते कमः ॥ १४ ॥ पीडयत्यैव निःशंको मनो भर्त्सुवन्
त्रयांशतीकारश्रुतेनोपि यस्य भंगो न भूतलो रञ्जकालकूटादहं मन्ये स्मरसंगं महाविषां स्यात्सुद्धैः सप्रतीकारं नि
प्रतिकारमुत्तरां रज्जुं तज्जातमिदं मन्ये स्मरवद्विप्रदीपितो मज्जत्यगाधमध्यस्य पुरधीकाय कर्हमम ॥ १५ ॥ भन
तव्यसनासारदुर्गे भवमरुस्य लोस्मरज्वरपिपासा तन्विषयं ते प्रागिरिण ॥ १६ ॥ दृष्ट्वा स्मदं मतिक्लृपा पाठं योगि
धितमं ज्ञानोद्यं कुरुते कर्मस्मरणाहं तव ध्वितं ॥ १७ ॥ दिगमूढमप्यविभ्रान्तं मुन्मत्तं प्रांकिताश्रयं ॥ विलस्यं कुरुते त
कं स्मरवैरी विजृम्भितः ॥ १८ ॥ न हि दृष्ट्वा मपि स्वस्य चेतः स्वर्तपि जायते मनो भवप्रारब्धो नैर्न ह्यमानं प्रागिरिणा मारु
जानन्तं पि न ज्ञानातिपप्रपन्नं पि न प्रपति ॥ लोकः कामान्न लज्जत्वा कलापकवलीकृतः ॥ १९ ॥ भोगिदृष्टस्य जायते

॥ज्ञानार्थिव॥

॥४३॥

वेगाःससैवदेहिनाम्॥स्मरणोगीदृष्टुनांदष्टास्युत्तेमहाभयाः॥२८॥तद्यथा॥प्रथमेजायतेचिंतादितीदृष्टि

॥सुत्तरीयेतिनिःश्वासाश्रतुष्यभजतेज्वरमर्धपंचमेददृतेगात्रंषष्ठेभुक्तनरोचते॥सप्तमेस्यान्म

छीउन्मत्तत्वमथाष्टमे॥३०॥नवमेप्राणसंदेहोदष्टामेमुच्यतेपुनः॥एतैर्वेगैःसमाक्रांतोजीवस्तत्त्वंतपप्रयति॥३१॥

संकल्पवशात्सीद्वावेगमंदाश्रमयुग्मांमोहज्वरप्रकोपेनप्रभवतीहृदेहिनाम्॥३२॥अपिमानसमुत्तुंगना

पुंणाग्रवर्तिनाम्॥स्मरवीरःक्षणाद्देनविधत्तेमानखंडनां॥३३॥शीतशालमतिक्रम्यधीधनैरपितन्यते॥

त्वमत्यजस्त्रीणांसंभोगायसमराज्ञया॥३४॥षड्वृद्धमपिचारित्रंक्षंसयत्यामुदेहिनाम्॥निरुणद्धिश्रुतसत्यधे

मदनव्यथा॥३५॥नाशनेत्रायनेयानेखजनेभोजनेस्थितम्॥क्षणात्तममपिप्राणीध्राप्नोतिस्मरणाद्वित॥३६॥

॥४३॥

वत्तद्वत्तस्यातस्त्वकुलस्य चलाकन मरणं वा समीपस्थं न स्मरानैः प्रपश्यति ॥ ३ ॥ न पिशाचो रोगा न दैत्य
ग्रहाक्षसा पीडयन्ति तया लोकं यथा यमदनज्वरः ॥ ४ ॥ अनासाद्य जनः कामी कामिनी हृदयप्रिया विषम
ज्ञानलोपायैः सद्यः सह तु मिच्छति ॥ ५ ॥ रसो मूढः क्षमी धुब्धः शूरो भीकर्गुर्लघुः ॥ तीक्षाः कुतो वशी भ्रष्टो ज
नः स्यात्समरवंचितः ॥ ६ ॥ कुर्वेति वनिता हेतोरचित्यमपि साहसं नाः कामश्चाकारविधुरी कृतचेतसः ॥ ७ ॥ भक्त
लयति विश्रांतं पूज्यं श्रीधर्मपादपं मनोभव महादंती मनुष्याणां निरंकुशः ॥ ८ ॥ प्रकुप्यति नरः कामी बहु लंब
स्तचारिणो ज्ञानाय जाग्रते चौरौ राजन्या संचरन्नि वै ॥ ९ ॥ सुषां स्वप्नसुता यत्री गुरुपत्नी तपस्वनी ॥ तिरश्चीमपि का
मात्तोनरः स्त्रीभो कुमिच्छति ॥ १० ॥ किंच कामशत्रात्तज्जरे मनसि स्थितिं न मे घर्मपि बधाति न विवेकमुधारसः ॥
॥ ११ ॥

।ज्ञानार्थिवा॥

॥४४॥

हरिहरपितामहशावसिर्नोपितथास्मरेणविधस्ता॥त्यक्त्रपायथैतैस्वाकानांनमुंचंति॥क्षेपदिप्राप्तवया
हृदुत्वंजन्मोग्रसंकमोतदातत्कुरुयेनेयस्मरज्वालाविदीप्यते॥स्मरदहनसुतीघ्नानंतसंतापकिदंभुवन
मत्तिसमस्तवीक्ष्ययोगिप्रदीपः॥विगतविषयसंगाःप्रत्यहंसंश्रयतेप्रज्ञामजलधितीरसंयमार्गामरम्यं॥इत्य
चार्यश्रीशुभचंद्रविरचितेज्ञानार्णवेयोगप्रदीपाधिकारेकामप्रकोपप्रकरणे॥ॐ॥कुर्वति^{कर्म}यन्मदोदेकदर्पि
तांभुविद्योषितः॥प्रातांप्राप्तपितस्येहनवक्तुकश्चिदीधरः॥धारयत्यमृतंवाचिहृदिहालाहलंविषंनिसर्गिकु
टिलानार्थो न विदुः केन निर्मिताः॥वज्रज्वलनलेखेवभोगिदंष्ट्रवकेवलं॥वनितेयमनुष्माणं संतापमयदा
यिनी॥क्षुद्रासयतिनिःशंकाजगत्सृज्यं॥व्रजं बध्नातीव सति चित्तं सतामपि नितं विनी॥॥अमोक्षिणि तां कुड्

निकासयति

॥४४॥

चतस्रोत्तरासर्षणी। न पुनर्कोतुकेर्नापि नारी नरकपदतिः॥ हृदि दत्तेन धाराहं स्पृष्टां कृतभुक् प्रिया। वनितैः
 यथा पुंसोऽिन्द्रियार्थप्रकोपिनी ह्यसंभवे वक्षणा रणाढ्या निम्नगोवाधरा प्रिया। वक्रावाले दुलेखे भवति नियतं वि
 यः॥ धूमावत्यद्वात्रांकाः कुर्वन्ति मलिनं क्षणात्। मदनोन्मादसंभ्रांता योषितः स्वकुलग्रहाणि निदयत्वं मनस्य
 त्वं मूर्खत्वमतिश्चापद्यं वचकत्वं कुशोत्तमं स्त्रीणां दोषास्वभावजाः॥ एविवरन्ति कुशोत्तमं यदति कुलकर्म
 नस्मरन्ति गुरुमित्रपतिं पुत्रं च योषितः॥ एवमप्यजनादितं त्राणि मंत्रयं आणयन् कथाभ्यर्थी भवति सर्वोऽपि वनि
 तार्थाधनं प्रति॥ अगाधक्रोधवेगांधाः कर्म कुर्वन्ति तत्त्रिषुः समृद्धः पतति येनैतद्भुवनं दुःखसागरो रभ्यस्मात्तं भ
 म्भजिवां कंताः कुलकल्पमहीरुहं अविचार्येदं निद्रांति द्विष्यो भीष्टफलप्रदमाश्नुन दानेन च सौजन्यं न प्रतिष्ठां न

शानार्णव॥
॥४५॥

गोरवन्तचपप्रयत्तिवामाधाः योषितः सान्ययोर्हितं॥१॥नतकुद्गहरिष्वाप्रव्यालानलनरेश्चराः॥कुर्वन्तिपत्करोत्ये
रिनारीनिरंकुप्रा॥१॥ध्यामासाधत्वयाकांतांसोढव्यानारकीष्यथातस्याः वार्तापिनश्नाध्याकथमादिगन
१॥हृदसकोपिस्मर्यतादेवोमञ्जोवालयसाहसंमत्तोगनापिप्राचीयग्रसितुनोपसर्पति॥१॥अणकैवदनितायाल
वित्यपराक्रमा॥लीलयैवययामूढखंडितजगतोत्रया॥१॥षानतहृष्टंश्रुतंज्ञाननतक्काखेधुचच्चित्तंषत्कुर्वति
हापापंस्त्रियः कामकलंकिताः॥१॥पमजिह्वानलज्वालावज्रविद्युद्विषांकुरान्॥समाहृत्यकृतान्मन्येवधसयंवि
सिनीरमनस्यन्यद्वचस्यन्यद्वपुष्यन्यद्विचेष्टितंषासांप्रकृतिदोषा॥१॥प्रेमतासां कियच्चिरम्॥१॥अप्युज्जुगाः
तिष्ठन्तिनानादर्थसंगताः॥प्रयावामिति लोकस्यस्तनान्भांप्रकटीकृतम्॥१॥अद्यदीदृशीव्रतांधत्तेचंदराचिप्रश
यद्रमा
सूर्य

तता॥ हे वा तेषां पि नो धर्मे न रि नारी स्थिरं मनः॥ २२ ॥ हे वदत्यो गायत्र्यग्रहं चार्कं चेष्टितम्॥ विदंति ये मह्यं प्राज्ञास्तैः पि ह
 तं नयो धिताम्॥ २३ ॥ सुखदुःखजयपराजयजीवतमराणां निये विजानंति॥ मुदांति तेऽपि दूतं तत्र विदध्रेष्टि ते स्त्रीणां
 ॥ २४ ॥ जलधेर्या न पात्राणि ग्रहाद्या गगनस्य च॥ प्रातिपारं न तु स्त्रीणां दुश्चरित्रस्य केचन॥ २५ ॥ अतोपयंति सदेहं तु
 त्यायामंति निर्दयाः॥ नार्यः पतिं च पुत्रं च पितरं च क्षणादपि रद्दं गृह्णन्ति विविने व्याघ्रं प्राकृतं गगने स्थितं॥ सारि
 ङ्गदगत्तं मीनं न स्त्रीणां च पलं मनः॥ २६ ॥ न तर्दं सिज्जगत्यस्मिन्मणिमन्त्रौषधां जनं विद्याश्रयेन सद्भावप्रदास्यतीति
 हयोषितः॥ २७ ॥ मनोभवसमं जराकुलीनं भुवने श्वरम्॥ हत्वा हि यः पतिं सद्यो रमते चेष्टकासुरैः॥ २८ ॥ स्मरोत्संगमं पि
 धाप्य वांछंति पुरुषां तन्नार्यः सर्वाः स्वभावेन वदंतीत्यमला प्रायाः॥ २९ ॥ विनो जनेन तत्रेण मन्त्रेणा विनयेन च॥ वृं

दासीपुत्रैः

कामदेवाकं

॥क्षानार्थव॥ यंतिनरनार्यः प्रज्ञाधनमपि क्षणे॥३॥ कुलजातिगुणभृष्टं निरुष्टं दुष्टं चेष्टितं॥ प्रसृष्टं सधर्मं प्रायोमन्ये
॥३६॥

णांप्रियं नरमा॥३७॥ वैरिवारणादंताये समारुह्य स्थिरिकृता॥ वीरश्रीर्धर्महासत्त्वैर्धोषि द्विस्तेष्वंदिता॥३८॥
गौरवेषु प्रतिष्ठासु गुणोद्धारोऽयकोटिषु॥ दृताञ्जलिमज्जंति दोषपके त्वयं त्रिय॥३९॥ कृत्वा प्यकार्यं तस्मा
प्रत्यक्षमपि योषितः॥ ह्यदयं त्यवनिः प्रांकाः विष्वक् च न पंडिताः॥३६॥ दोषान् गुणेषु प्रपृणंति प्रिये कुर्वंति वि
दांस्रन्मानिताः प्रकुप्यंति निर्मूर्खे टित्नाः॥ त्रियः॥३७॥ दानमन्मानसं भोगप्रणतिप्रतिपत्तिनि॥ अपि सेवा
रं नाष्टद्वंति नार्योति निर्देया॥३८॥ विषमधर्मसु धास्यं दंसम्यजातं प्रिलोचये॥ संभाव्यं न तु संभाव्यं चेत्॥ त्वी
मकत्रमलं॥ छिन्नवंशं गजस्य॥ राज्ञः श्रीः पुष्पश्रीर्गोमयचक्षुः॥ देवानं न तु नारीणां मनः॥ सुद्धिर्मना गपि॥३९॥ कुल
॥३६॥

दयमहाकसुभस्मसात्कुरुतेक्षणालुष्प्रतित्रसमीगलीप्रदीप्तोवनितात्नलः॥४॥सुराचलद्रवाकपाअगाधा
 वाद्विवद्गुणानीयतेत्रनराःस्त्रीनिर्वधूतिंक्षणान्तरे॥वित्तहीनोजरीरोगीदुर्बलःस्थानविच्युतः॥कुलीनादि
 रपिस्त्रीनिःसद्योभर्ताविमुच्यते॥भेतुंमूलमसिद्धेत्तुंकारितुंककचंद्रं॥नरान्पीडयतुंयंत्रवेधमाविहि
 ताःस्त्रियः॥विधुर्वधुभिर्मन्येहनमस्योविप्रतारितः॥अथवाप्सीयतेकस्मात्कलंकोपहतप्रभः॥यद्वा
 त्संयमयोधनेयद्भमर्त्यविलंबितं॥तन्मन्येवनितासाधुर्विप्रलुब्धः॥खराद्युतिः॥भ्रंतस्मृत्योभ्रणैरौतिवेला
 यानेनस्येपते॥धरीरौपिमथितोवद्धः॥स्त्रीनिमित्तैरित्यति॥४॥सुरेन्द्रप्रतिमाधिराअर्थाचिंत्यपराक्रमः॥
 प्राग्गीवादयोपाताः॥कुरुतेस्त्रीणारसातत्त्वः॥५॥खखानिर्गार्धयंकलेर्मूर्तिभयस्यच॥पापबीजंमुचोकादः॥

निमित्तैः

मधुद्रः

दक्षिणः

सूर्यः

शोकान्ता मूलः

॥ज्ञानार्णवा॥

॥४१॥

भवेत्

प्रभ्रवनिर्निर्तवनी॥४७॥यदिमूर्त्तिःप्रजायेरन्स्त्रीणादोषाकपंचन॥पुरयेयुस्तथान्ननिःशेषंभुवन्नोदरां॥

गृहीतुं

तुकेनसमाहर्तुंविश्रवत्यमिसंचयंवेधसेयुक्तामन्येनारीष्यमनवागुण॥५०॥कदृष्टापरमवैद्विज्जिर

अदिनै

तथेगितैःसंज्ञयान्यरेतेभ्रान्त्यरमयंत्यानाजन्तं॥५१॥धीरैर्दयैर्मसमालंब्यविवेकर्मललोचनैः॥अयक्ताःस्वप्ने

इंद्रः

पिनिःकपैर्नायःश्रीस्वरिपुंगवैः॥५२॥यदकुनहरस्मृतिःप्रातमवःश्रोतुनसाक्षात्समस्तत्तन्नीणामगुणव्रजं

स्वयुध्या

गदितुमन्येनकोपिप्रभु॥आलोक्यस्वमनीषयाकतिपयेवर्णयदुक्तमयातच्छ्रुत्वागुणिनस्त्यजंतुवानितासं

वृत्ति

भोगपापगृहं॥५३॥परिभ्रवफलवद्वीदुःखदावानलानीविषयजलधिवेत्तांश्वभ्रसौधप्रतोलीमामदन

उगाकस्य जेन्ननी

समादभीतैः

दंष्ट्रामोहतंआसवित्रीपरिरापराणामैःस्थेयमालंब्यनारीम॥५४॥अथवा॥यमिजिर्जन्मनिर्विसेदृषिताय

॥४१॥

पिञ्चियः॥न^{१५}प्याप्येकांततसासांविद्यतेना^{१६}धसंचयः॥भू॥ननुसंतिजीवदोकेकाश्चिद्वसशीलसंयमोपेताः॥

वंप्रतिलकभूताःप्रुतसत्यसमच्चित्तानार्यः॥५६॥सतीवेनमहत्वेनवृत्तेनविनयेनच॥विवेकेनस्त्रियःकाश्चि

द्रूषयंतिधरातलं॥भ॥निर्विषेर्भवसंकमाद्धुतधरैकांततोलिसुहर्नोद्योयद्यपिनिदिताःशामधनैर्ब

लंबितिनंद्यतेनतर्थापिनिर्मलयमस्वाध्यायवृत्तांकितानिर्वदप्रशमादिपुण्यचरितैर्यःशुद्धिभ

॥५८॥इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचितेज्ञानापीवयोगप्रदीपाधिकारेस्त्रीस्वरूपप्रतिपादनप्रकरणे॥कास्मरज्व

लनसंभ्रांतोयःप्रतीकारमिच्छतिमैषुनेनसद्बुद्धिर्नाज्येनाग्निनिषेधति॥वरमाज्यकुटासिकःपरिर

शानंनपुनर्दुर्गतिर्द्वारयोषिताजघनस्पृक्षांस्मरशीतज्वातकप्रांकिताःशीर्णबुद्धयः॥विश्रान्तिव

।ज्ञानार्णव।

॥४८॥

पुंकेतत्पतीकारवांछया॥३॥वासनाजनितमन्येसौख्यंस्त्रीसंगसंभवं^{निरमय}सेव्यमानयदतेस्यादैरम्यायैवकेवलं॥

प्रयतिथयान्मत्तःप्रश्वद्वोर्षैपिकांचनमैथुनैपितथासौख्यंघ्राणीगार्धमानसं॥४॥अपृथ्यानिदयप्रायोगीपं^{विध्यम}

प्यबुधानिवेवतेसुखबुधातथागानिस्त्रीणांकामीगतत्रपः॥५॥कश्चिद्भूतेयथादीपंनिर्वाणमपिनिदितांस्म^{ददित}

रमूढःसुखतद्दुःखमप्यत्रमैथुनं॥६॥किंपाकफलसमानंदंनितसंभोगसंभवसौख्यंआपातेरमणीयंप^{प्रथमसमये}

यतेविरसमवसानेनमैथुनाच्चरणैकमनिर्धुणैःक्रियतेधर्मं॥७॥पीयतेवदनंस्त्रीणांलात्तार्बुकलुषीकृतं॥८॥कं^{कामस}

इयन्तनुवेदादेत्तिकुक्षीयथासुखं॥९॥तीव्रस्मरतजातंकपीडितोमैथुनंतथा॥१०॥अशुचीन्यगनांगानिस्मरा^{कामस}

त्रीविषमूर्च्छितां॥११॥जानिर्विलिहंत्युच्चैःशुनीनामिवकुक्कुराः॥१२॥श्यानिर्मूर्च्छिन्नमःकंपःश्रमःसेदोर्गवि^{योनिपपीडिता}

॥४८॥

॥ज्ञानार्थव॥

॥५६॥

उदये जगत्सी

मर्माणि विपाके ज्ञास्य सिंखयं रणे मैथुना चरणे मूढं म्रियते जंतुकोटयः यो निरंघ्रसमुत्पन्नो लिंगसंघट्टर्ष
दितः ॥२॥ बीभत्सो नेकदुर्गंधमत्ताक्तं स्वकले वरां यन्न तत्र वपुः स्त्रीणां कस्यास्तुरतये भुवि ॥२॥ उक्तं च ॥ उक्ता
नो ह्यनमं इकदा रितो दारमनिभो चर्मरंध्रे मनुष्याणां मूर्ध्वः कोप्यं स प्रहः ॥२॥ ॥३॥ सर्वोऽप्युचि मये काये दुर्गंधा मे
धसं भूते रसते गणैः स्त्रीणां विरमं तितपस्विनः ॥२॥ कुपितकुणपयं धं योषितां यो निरंघ्रं हं भिक्षुकं लज्जत
पूर्णं निःस्तरक्षारवाणि त्प जतिमुनिनिकायः स्त्रीणां जन्म प्रबोधो भजति मदनवीरप्रेरितो गीवराकः ॥२॥ इ
त्याचार्यश्री भुभवं इति राचिते ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारमैथुनप्रकरणं ॥ ७ ॥ विरज्या प्रोषसंगे भयो यो ह्येति
प्रियाप्रियं सकुद्वारे विवस्त्रीणां संसर्गाद्विनिवर्तते ॥ अथासंघो विनीयते गिरयो वज्रताडिताः तथा मत्तगर्जापः
कया च

॥५६॥

याः। प्रयरोगादयो दोषाः। मैषु नो ह्याः। प्रारीणिणाम्। श्रुत्वा अनेक दुःखसंतापनिदानं विद्वि मैषु न। कथं तदपि

देवे

धनुदयः॥३॥ कुष्ठवणमिवाजस्रवाति स्रवति प्रतिकोपतन्त्रीणां जघनद्वारं तयेत द्विगणिणां॥

प्रेते

काकः कृमिकुत्वाकीर्णं करतं कुरुते रतिमप्यथा तद्वदराकोपकामी स्त्री गुह्यमंथनोऽथ कुर्मपि च

शुभं धेनुत्रयोऽणि तद्वारो जघनवित्नेव नितान्तरमते बालो न तत्त्वज्ञः॥४॥ स्वतायुरकं किल कुक्कुर्धमैः

यते यद्दिहार्त्स्त्रिचर्वाणात् तथा विदैर्विद्वेषुर्विडवर्नैर्निषेव्यते मैषु न संभवं सुखा॥५॥ अश्रुचिध

कृणा

रत्कादिभ्यश्चिबु

गेषु संगताः पश्यन्निगाः। जुगप्सा जग्यत्येतो लंतः। कमयो यथा॥६॥ यो निरंध्रमिदं स्त्रीणां दुर्गतिद्वारं

विदधति

शिमं। तत्पंजतिश्च वंदन्या नदीनां देववंचिताः॥७॥ मालती वंसुहृन्पासां विद्वि चागा नि योषिताः। क्षरयिष्यं

॥ज्ञानार्णव॥

॥५७॥

निकटवन्ती

यार्वाच्चित्तं विनीभोगिभृकुटिनसमीक्षतो॥१॥ प्रासांसंकल्पलेष्ठापि ततो निमदनञ्चरणं प्रत्यासन्निर्वाकितं तस्मिन्
तत्रैव लिखितं श्रियां रथस्य सांसर्गमात्रेण यतिभावः कलंकवतो तस्याः किं न कथा तापैर्भूतैर्भोगैश्चाराविभ्रमैः॥२॥
पश्चिरे सुष्टु निनीतलब्धवाद्दृश्यं त्रयोऽनुपपत्तौ स्त्रीमुखालोकाद्दृतरत्नपरीरिणाम्॥३॥ पुस्तोपलविनिष्प
न्नं दारुचित्रादिकल्पितं अर्पि वीक्ष्य वपुः स्त्रीणां मुह्यत्यंगी न संशयः॥४॥ दृष्टिपातो भवेत्सुखं व्यामुह्यति ततो न
नश्च प्राणिभ्यस्ते जनः पश्चात्तत्कथा गुणकीर्तनोर्क्षततः प्रेमानुबन्धस्य दृश्यो रपि निर्वरात्कठं ते तत्तश्चेतः
परमकोटीसीमां
मकाष्टाप्रतिष्ठितां॥ अदा न दाक्षिण्यविश्वासेन यो वैदते स्मरन्ततः प्राखोपप्राखानिः प्रीतिवद्भीविस्पर्धति
७७ प्रतोमि तति चान्योन्यनिःशोकं संगता लसं प्राणप्रपतिततो लज्जात्रे मप्रसरपीठिताः॥५॥ निःशोकं कीकुरुते न

क्रीडा

॥५७॥

प्रहरेणात्यचेतसः॥२॥ष्वस्तपस्वीव्रतीमौनीसंव्रतात्माजितेन्द्रियः॥कलंकयतिनिःशंकस्त्रीसखःसौमिसंयमं
 श्रमासेमासेयतिक्रान्तेयः॥पिवंत्यंबुकेवत्वांविमुह्यतिनरःसौमिसंगमासमाधयोषितः॥असर्वत्रायुपचीयन्तेसं
 यमाद्यास्तपस्विनाम्गुणाःकिंत्वंनासंगंप्राप्ययातिक्षयंक्षणात्॥५॥संचरंतिजगत्पुष्पिनस्त्रेकयाया
 विवलीयन्तेपुनर्नारीवदन्तेदुविलोकनात्॥हातावद्वन्तेमुनिःस्थेय्यंश्रुतंभीलंकुलकर्मपावनमज्ञांगं
 ब्रवाणानिर्नरुच्यते॥अनवनीतनिभंपुंसामनःसद्योविलीयते॥वनितावक्रिसंतप्तसतामंविनसंशयः॥
 धनतःसुप्तोपिजागर्तिस्मरःसंगेनयोषिताम्॥रोगाद्भुजइवापथ्यसेवासंभावितात्मनाम्॥६॥किपन्तेद्यैर्मेन
 स्पृश्रुतप्रशमसंयमे॥तौपिसेसर्गमासाद्यवनिनानांक्षयंगताः॥७॥स्थिरीकृत्यमनस्तत्वेतावतिष्ठतिमं

रहोजल्यवत्तं विनां वीक्षणदीधनोद्भूतः कामाग्निः प्रविजुंभते ॥ बहिरत्तस्तत्सेनदक्षमानो निनाभ्युधां ध्रु-
 विचार्य जनः श्रीघ्नततः पार्थ प्रवर्तते ॥ अतस्तत्पः श्रीलं विज्ञानं व्रतमुत्तमम् ॥ इधनी कुरुते मूढः प्रवि-
 श्य वनिता नलो ॥ स्फुरंति हृदि सैकल्या ये स्त्री व्यासकचेतसां गणिणां तानि हन्नातनं कोपि नादितुं क्षमम् ॥
 २३ संसर्गप्रभवान् नृणां दाषाश्च देहिनाम् ॥ कांततः सद्योषाय स्त्रीभिः सार्द्धं कृतः क्षणात् ॥ पुण्यानुष्ठान-
 संभूतमहत्वं दीयते नृणां सद्यः कलंकते हतं सार्वभौमं ॥ अपवादमहापथके निमज्जंति संश्र-
 यमिनो विजगाद्वहन्नैमां सद्यः श्रिता ॥ अर्द्धं अर्धं तमहिमा कीर्तुं प्रोक्तं गतपादपुं वामा कुशधारय विह्व-
 ल्य ॥ अदेहिनाम् ॥ लोचनेषु भगाक्षीणां स्मिन्नेके चित्तद्वेजने ॥ येनापांगैः क्षणादेव मुक्ष्यन्त्यासां जात्रयं ॥ एष कौतुके

ज्ञानार्थव॥

॥५९॥

भ्रमेणापि दृष्टिर्दशागनामुरवे। क्रुष्टं प्रकथते लोकेः पंकमग्रैर्वहति नी॥२९॥ एकत्र वसतिः सा धीवरव्याघ्रैः
सह। पिशाचैर्वा न नारी निर्वमेषमपि प्राप्यते। ३०॥ भ्रूलता चलने र्येषां सवलत्यमरमंडली। तपि संसर्गमात्रेण
वनिता न विडंबिता॥३१॥ त्यजंति वनिता चौररुद्धाश्च। रित्रमौक्तिकं। यत योऽपि तपोभंगकलं कमति नानाः। ३२॥
लचर्यं युतः सद्यो महानप्यवमन्यते। सर्वैरपि जनैर्लोके विध्यातं र्वपावकः। ३३॥ विप्रुभ्यति जगद्येषां
पादपांशु निःश्वं चिता बहूनां सौख्यं विनिता पागं वीक्षणात्। ३४॥ तपःश्रुतकृताभ्यासाध्यानधैर्यावलंबिनः। श्रयं
यमिनः पूर्वयोषा निःकश्मलीकृताः। ३५॥ उद्यते यत्र मातंगैर्न गोजैर्लघ्वैर्न तत्र बृहन्नसंदहः। प्रागेव मृग
काः। ३६॥ इह हि वदनकजं हावभावा लसात्सुप्तममदलति तां कं विस्फुरद्भूविस्फूलीक्षणा मपि रमणीनां लो

॥५९॥

नौ

नैवीक्ष्यमाणं जनयति हृदिकं पथैर्यना प्रचपुंसां ॥ ३ ॥ अथासांसीमंतिनां कुरवक निलका प्रोक्तमाकंदवसाः प्र
योच्चैर्विक्रियंते तलितभुजलतां लिंगनादींश्चितामानांतासां प्रणेर्दुगौरमुखकमलमंडवीक्ष्यतीलात्रस
ह्रुकोयोगीपसदानीकलयतिकुशलोमानसंनिर्विकारं ॥ ३ ॥ अथावद्वने प्रतिष्ठापरिहरति मनश्चापलचैषम
वत्तावासिद्वातसत्रं स्फुरति हृदि परं विश्वातत्वे कल्पं ॥ ४ ॥ सीराकूपारवेलावल्लयविलसितैर्मोनिनां कदाक्षैर्या
वन्नोहन्यमानं कलयति हृदयं दीर्घदोलायता निधौ संसगार्दुर्बलादीनां संतप्ता मर्षा निष्ठतीमां कुक्षिना
रोणिणी जीर्णं दुःखितां सीरा विग्रहाम् ॥ ५ ॥ त्रिंशत्तां निश्चजानीयां स्वजातीयां तपस्विनीमां बालामं पितिर
श्रीस्त्रीकामी भोक्तुं प्रवर्तते ॥ ६ ॥ अंगनापांगवाणां लीप्रपतंती निवारय विधाय हृदयं धीरहृदं वैराग्यवर्धितं

॥ज्ञानार्णवा॥

॥५२॥

ब्रह्मचर्यविशुद्धयर्थसंगाः स्त्रीणां न केवन्त्याज्यः पुंसामपि प्रायो विट विद्यावत्तं विना ॥ अमर्त्यैः कामुकैः

शुन्यवादी

चक्रे मार्गविच्युतैः ॥ स्तब्धदुःखाधर्मैः सार्द्धं संगोलोकद्वयांतकः ॥ अत्रेदत्तावधानाः पुण्यामयमतपो

परमात्मै

स्तब्धावकाशाः ॥ अश्वत्सस्यससंगा विमलगुणमणिग्रामभाजः स्वयं यो ॥ अयं ते कामिनीनां सत्तज्जयनमु

संयुक्तो

कनाज्ञैः पिभन्नामज्जंतो मोहवद्वा ॥ जिनपति यतयः प्राक्प्रसिद्धा कथासु ॥ इत्याचार्यश्रीश्रुतचंद्रवि

ते ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारे ससर्गप्रकरणम् ॥ कालोकद्वयविशुद्धयर्थं भावशुद्धयर्थं मज्जसा ॥ विद्या

द्वयर्थे दृढसेवैवशास्यते ॥ कषायदहनः प्रातिघातिरागादिभिः समचेतः प्रप्रांतिमाद्यते दृढसेवावलंबि

प्रापय

क्रेमोदी

मं ॥ निश्चली कुरु वैराग्यं चित्तदैत्यनियंत्रया ॥ आसादय परां मुहिं ॥ इवुद्धदृढसाक्षिकां ॥ स्वतन्त्रनिषोद्भवं वि

को

॥५२॥

संशेष

स्वतन्त्रे

मन्त्रः

कर्मकला

शिक्षादादिनी

वाग्नि

वेकां लोकवर्द्धितं प्रेषां बोधमयं च सुप्ते हृद्वा विदुषां मताः क्षतपः श्रुतधृतिध्यानविवेकयमसंयमैः प्रहृद्वासे
न प्राप्यते न पुनः पतिता कुरैः ॥ ५ ॥ अस्या सति संमायाते द्विषयैः स्वातरजकैः न धैर्यं स्वचित्तयेषां तेषु हृद्वा बुद्धौ म
ताः हिनहिस्वप्नैः पिसंजाता येषां सदृज्जवाच्यता बोधनोपमता हृद्वासे धन्याः शीलशालिनिः ॥ ७ ॥ किंचिन्नापारः
प्रागैरशेषिभ्यास्मात्स्वस्थामतिरिगिनां यौवने तु कश्चित्कुप्यादृष्टतत्त्वोपविक्रियां न बद्धकणेन वपुर्दत्ते प्रोषि
त्यं च यथा यथा तथा तथामनुष्णाणां विषयाणां निवर्तते ॥ ८ ॥ हीनचरणसंभ्रांतो हृद्वापितरुणायते तरुणो
पि सतां धत्ते अयं सत्संगवासितः ॥ ९ ॥ साक्षाद्दृष्टं सर्वयुमातवहितकारिणी विनेत्री वासानां दीपिके वाप्यदग्नि
नीः ॥ १० ॥ कदाचिद्देववैभवाभ्यां मातापि विकृतिं न जेतुं न देवाकालयोः कर्त्तुं पि हृद्वासे वा कृतां सती ॥ १२ ॥ ३३ ॥ धर्मे वर

॥ज्ञानार्णव॥

॥५३॥

कौंसेन सतायस्य भारती। भ्रुतिरंघ्रं समासाद्य प्रसुरार्थं धिकं हृदि।^{१३} हिस तसं सर्गसुधास्पदं पुंसां हृदि प्रवि
ज्ञानदक्ष्मीः पदं धत्ते विवेकमुदितं तासती।^{१४} हृद्द्वैपदे शयममोष्ठं प्राप्य चित्तकुशेन यानं प्राबो धिकं यत
यमश्रीः स्थितिरदधौ।^{१५} अनुरपास्यैव यो वद्वमंडलीमंद विक्रमं। जातवस्थितिं वै त्रिसप्तमीते नमः करैः॥
ए।^{१६} प्रीतांशुरज्जिसं पक्वा हि स र्पति यथा बुधिर। तथा स हृतसं सर्गान्नुणां प्रज्ञापयोनिरधि।^{१७} नैरा
ध्याति विधाय्याशां हविर्भुजं।^{१८} आसाद्य यामिनां योगीका कषार्थातीतसंयमं।^{१९} हृद्भर्तुजीविना मेव सु
रित्रादिसंपदं।^{२०} न वत्यापि च निर्व्वैपं नमः को धादिक समलं।^{२१} सुलभे ष्वपि भोगेषु नृणां हृत्स्मानि वर्तते। स
सर्गसुधास्पदं प्राश्वदाद्दीकृतात्मनां भवे। कातरत्वं परित्यज्य धैर्यमेवावलंबते। स त्संगजपरिज्ञानरंजि

॥५३॥

त्माजनः स्वयं ॥ १॥ पुण्यात्मनां गुणग्रामसीमासंसक्तमानसैः ॥ तीर्थतेयमिनिः किं न कुविद्यागरसागर ॥ २॥
 तत्वेतपसिवैरापोप्रांतीति संमश्रुते हृदि स्फुरति यस्य चैव हृदवाग्दीपसंततिः ॥ ३॥ मिथ्यात्वादिनगोत्रं
 शृंगाभ्यायकद्विधतः ॥ विवेकः साधुसंगोत्थावज्जादयज्योनुणां ॥ ४॥ अध्वनादिसमुद्भूतसीयते निविडंत
 म ॥ वृक्षानुयायिनां च स्याद्विश्रुतत्वेकनिश्चयः ॥ ५॥ अतः करणजं कर्मयः स्फोटयितुमिच्छति स योगिवंद
 माराधकरोत्यात्मन्येव स्थितिमर्क्षेण कैवमरुतांसेवा स्याज्जेनीभुवनत्रये ॥ यथैव यमिनामुच्चैरतर्ज्योति
 र्विजृम्भते ॥ ६॥ दृष्ट्वाश्रुत्वायमीयोगीपुण्यानुष्ठानमूर्त्तिना ॥ आदेहति निर्भयः ॥ योगिनि ॥
 श्रविद्यामुचातुष्यं विनये धर्तिकां त्रालं भावसिद्धिः स्वसिद्धांतैः ससंगादेव देहिनाम् ॥ ७॥ यथात्रैश्वर्यमिदं

॥ज्ञानार्पणं॥

॥५४॥

॥

स्वार्मि^{१५}स्यंतर्मग्निनां मनःशुद्धितथाध्यानीयोगिसंसर्गवन्निना॥३॥भयलज्जा निमानेन धैर्यमैवावलंब
तैसा^{सर्गो}हचयसमासाद्यसंप्रमीपुण्यकर्मणा॥३॥प्राणीगृहारसंसारकामभोगेर्षापिस्फुटैर्विरज्यतिनरःस्त्रिषु
सद्भिः^{परमार्थान् स्थापितः}सूत्रप्रतिष्ठतः॥३॥यथायथा मुनिर्द्वैते चेतःसत्संगवासितं तथा तपोलक्ष्मीः परां प्रीतिं च
येत्॥३॥उक्तं चा^{रक्षणार्थं} न हि भवति निर्विगोपकर्मनुपासितगुरुकुलस्य विज्ञानं प्रकटितपञ्चिमभागं पश्य
तनुत्तमदूरस्य॥३॥तपःकुर्वतुवाभावाच्च दृष्टान्समुपासते तीर्त्वा व्यसनकां तारं याति पुण्यां गतिं नरः॥
३५॥कुर्वन्नापि तपसी ब्रविदन्नापि श्रुतार्णवो नासादयतिकट्याण च दृष्टानर्वमन्यते॥३॥मनो निमत निः
लसंपादनक्षमं कल्पवृक्षमिवोदारसाहचर्यमहात्मनो॥३॥जायते यत्समासाद्य न हि सन्नैपि दुर्मतिः

॥५३॥

मुक्तिबीजतदेकस्याइपदेशाक्षरसतां॥३॥एतन्नलोकेपरं धामनतत्कल्याणमग्रिमोपद्योगिपदराजीवसंश्रि
 तैर्नाशिगम्यता॥३॥अतस्त्वीनमपिधांतमनादिप्रभवन्तु॥॥सीयतेसाधुसंसर्गप्रदीपप्रसराहंत॥॥अहति
 इरितकक्षकर्मबंधुनीतेवितरतियमसिद्धिंभावयुद्धितेनोतिनयतिजननतीरंज्ञानराज्यंचदत्तेध्रुवमि
 हमनुजानां ब्रह्मसैववसाधी॥॥३॥ब्रह्मसेवा॥विरमविरमसंगान्मुंचमुंचप्रपंचंविमृजविमृजमोहंविद्वि
 द्विस्वतत्त्वांकलयकलयदत्तंप्रपृपृपृस्वरूपंकुरुकुरुपुरुषार्थीनदत्तानंदहेतोः॥॥३॥अतुल्यसुखनिध
 नंज्ञानविज्ञानबीजंविलयगतकलंकं॥॥३॥तविश्वप्रचाराणालितसकलत्रांकंविश्वरूपंविशालंमज्जविगत
 विकारंस्वात्मनात्मानमैव॥॥३॥अन्यासेमुनिमंडलस्यगुह्यतांघ्राप्तास्वययोगिनः॥॥३॥अत्यैवजगच्चयीशमव

संयम

संसार

प्रधान

संकेत्यविकल्प

समुद्रस्य

॥ज्ञानार्णव॥

॥५५॥

प्रीपादरागा^५किता^५तेषां^५संप्रमसिद्धयः^५सुकृतिनां^५सर्वेष्वपि^५येषां^५मनोना^५दीढविषये^५न^५कामविशिष्ये^५नो^५वा^५

चनै^५ष्वधेषां^५वाग्नुवनोपकारचतुष्टया^५विवेकास्पदं^५ध्यानध्वस्तसमस्तकर्मकवचनं^५कलंको^५जितं^५
सम्प्रज्ञानसुधातरंगनिचयै^५श्रुतश्रानिर्वापितं^५धन्यास्तेषां^५मयत्वं^५न^५गविशिखया^५पारजाता^५कजः^५ध्व^५
च^५द्विश्चिरमर्प्य^५न^५गपरमृष्यै^५वधूलोचनै^५ष्वधेषां^५सिद्धफलप्रदं^५कृतधियां^५नो^५हे^५दिप्रीतनुमः^५धन्या^५

तु^५संततमिलतडुर्वारकामार्जनलज्जालाजालकरालमानसमिदं^५विश्रवं^५विवेकार्बुनिः^५धर्षो^५पदि^५विषयपि

ची^५निर्गता^५देहगोहात्मपदियदिविप्रीणां^५मोहनिद्रातिरेकः^५पदि^५युवति^५करं^५के^५निर्ममत्वं^५प्रपन्नो^५स्थितिः^५

ननु^५विधेहि^५ब्रह्मबीषी^५विहारं^५अस्मरजोगी^५द्रुहर्वारविषयानलकरालितं^५जगद्द्वेः^५शांतिमानी^५तं^५जिनाः^५

॥५५॥

नैवं
 वास्तुधनं धान्यं
 दिपदाभ्यन्तुः पदा
 शयनासनं यानं च
 कुप्यभोऽममीदृशे

तृणांतये॥४८॥ इत्यं चार्थप्रश्रुभचक्षविरचिते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपादिकारे ब्रह्मप्रकरणे॥१॥ क्वापानपात्रनि
 वाबो धौगुणावानपिमज्जति॥ परिग्रहगृहत्वेन संप्रमीजन्मसागरे॥ ब्रह्मांतर्भूतभेदेन द्विधा ते स्युः परि
 ग्रहः॥ चिदचिद्रूपिणो बाह्या अंतरंगाश्च चेतनाः॥ दशाग्रं धाम ता बाह्या अंतरंगाश्च तद्दर्शात्तान्मुक्तां भ
 वानिः संगो भावप्रभ्या नृणां मुने॥ अजिः संगोऽपि मुनिर्न स्यात्समूहः॥ संगवर्जितं यतो मूकैर्वतत्वज्ञैः सं
 गसूतिः प्रकीर्तिता॥ स्वजनधनधान्यदाराः पशुपुत्रपुत्राकरा गृहं भृत्याः॥ मणिं कनकं जतया यया
 वस्त्राभराणादि बाह्या धार्मि॥ जलं च॥ मिथ्यात्ववेदरागादोषा हस्यादयो विषद्वैवा चत्वारश्च कष
 याश्च तद्दर्शाभ्यंतराग्रं धा इति॥ दोषं हतस्य सुवृत्तस्य जितास्त्रिस्मां पि योगिनः॥ व्यापुश्चातिमनः क्षिप्रं

परिग्रहोऽसिः

परिग्रहः

परिग्रहः

के श्लां

समीपत्वं

भुजाव्रजं॥ विना^५मिषमुपादाय धने कामं युदीर्णतां॥ रक्षेन्मूल्ययति निर्वद विवेक जुममंजरीनां प्रत्यासत्तिं स
मायातः सतामपि परिग्रहः॥ १७॥ दुपते विषयव्याधौ निश्चयते मारमागौ॥ रुधते वनिता व्याधौ नरः संगैरभिजुतः॥^{कामबाणैः}
१८॥ यः संगपुं कति मर्गोपपवर्गाय च हते समूढः पुष्पनागचैर्विनिद्याच्चिराच्चक्षुः॥ १९॥ अणुमात्रादपि ग्रंथान
मो ह ग्रंथिर्दृष्टी भवेत्॥ विसर्ज्येति तत्तत्स्त्रायस्यां विश्वं न ज्ञातयेत्॥ २०॥ परीषदरिपु व्रातं तु छवन्नैक भीतिदां वीक्ष्य
धैर्यं विमुंचंति यतयः संगसंगताः॥ २१॥ सर्वसंगपरित्यागः कीर्तितः श्रीजिनागमेषु तत्सर्वान्यथा ब्रूते सहीनः स्वान्न
यातकः॥ २२॥ यमः प्रशामजं रज्युतपश्चुतपरिग्रहं यो गिनोपि विमुंचंति विज्ञवेता लपीडिताः॥ २३॥ पुण्यानुज्ञा व्रज
नेषु निःशेषां भीष्टसिद्धिषु कुर्वेति नि यतं पुंसां प्रसूह धनसंग्रहः॥ २४॥ अत्यतसंगसंतानो मोक्षमात्मानमुद्यतः॥^{विष्णुः}

॥ज्ञानार्थिव॥

॥५७॥

वध्नन्निपिनजानातिस्वयनेः कर्मवधनैः ॥२॥ अपि सूर्यस्य जेह्ममास्थिरत्वं वासुराचलः ॥ न पुनः संगसंकीर्णो मु-
नसुसक
नृपुंसक
स्यात्संहनोदियः ॥ रक्षबाह्या न पिचयः संगतय रित्यकुर्मनीश्वरः ॥ सत्कीवः ॥ कर्मणः सैन्यकथमग्रे हनिष्यति ॥ २॥
इवत्मीकं गार्हगिरिकेतनोऽक्रीडास्पदमविद्यानां बुधैर्वत्तप्रकीर्तितं ॥ २॥ अत्यल्पे धनजं बाले निमग्नो य-
थेजगत्यस्मिन्नजनः क्षिप्रं दोषलक्ष्यैः कलंकयते ॥ २॥ सैन्यस्य सर्वसंगे भयो गुरुभ्योऽप्यतिप्रां कयते ॥ धनिनि-
धमात्
रात्रार्वापिन सुष्यते ॥ ३॥ सुतस्वजनभ्रष्टालङ्घ्यचौर्णरिविदूरात् ॥ बंधुमित्रकलत्रे भयो धनिनिःशंकयते ॥ नृशम ॥ ३॥
ध्याति यज्जीवो धनाश्राकशमलीकृतभूतस्य आतिर्यद्विकेशाद् रुजिर्जन्मकोटिनिः ॥ ३॥ सर्वसंगविनिर्मुक्त-
हताक्षः स्थिराश्रयः ॥ धत्ते ध्यानधुरंधीरः ॥ संयमी वीरवर्णिताम ॥ ३॥ संगपंकात्समुत्तीर्णो नैराश्रयः ॥ सर्वलब्धते ॥

॥५७॥

पराधीनै.

ना^{१५५}कमतेदुःखैः पारतन्त्र्यैः क्वचिन्मुनिः । धर्मेष्वावतः कुरुते जंतुसंबन्धान्मनसैः स्मृतान् । तावन्तो^{निवृत्ते} स्पृनिषन्त्यते हृदये शोकं

हास्यं

संकुले । धृष्ट्या जारिमाक्षितेदुःखेयादृशं गृहकुरुते । न तादृकममताश्रम्येकलविकेयम् । षके धर्मे विजने जनसंकी

मुक्तः

णो मुस्थितेदुःस्थितोपि वा । सर्वत्राप्रतिबद्धः स्यात्संयमी संगवर्जितः । अधुः खमैव धनबालविषविधस्तवेतसां ।

विदार्थते

अर्जुनो रक्षणो नाशो पुंसां तस्य परिक्षये । धृष्टस्वजाती यैरपि प्राणीसहो निद्रयते धनीष्वप्यात्र सा मिषः पृथ्वीपहिभि

मांससहितः

र्बद्धमंडलैः । धर्मेभारं भोजं तु दातव्यं कषायश्च परिश्रान्तं जायते च ततः पातः । प्राणिनां श्वन्त्रसा गणैश्च न स्माद्य

तुं प्रवृत्तस्य चेतः स्वप्नेऽपि निश्चलं मुनेः । परिग्रहादेर्निद्रा मानसं नैकधा । धृष्टमकलविषयवीजं सर्वमावद्वमूलं न

कनगारके तु विज्ञातं विहाय । अनुसरामुनिवृत्तं नंदसंतोषाज्यमजितलघुसिद्धिं । जन्मवंधव्यपापं धृष्टः एतः के

अगन्ध

नाशो

पापः पुनर्निपा

क्षानार्णवा॥

॥५८॥

धनप्रशक्तमनसानासादिहिंसादिनाकंत्तस्यार्जनरक्षणक्षयकृतैर्नोदाहिदुःखानलैस्तत्प्रागेवविचार्यवर्जयवरं
महवित्तमुहायेनैकास्पदत्तानपासिविषयेपापस्यतापस्यचमणवतावदहलभेयविभवरस्ययमेवतत्तत्तद्वृ
येयमेवमनिजानुजीयवैवपुनःइत्यासरुद्धमानसमृजानात्मानमृत्युप्रसिद्धक्रूरकृतांतदंत

यंनोर्तएतस्थितंमम॥इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचितेज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारेपरिश्रुदोषविचारम्

॥छावाद्यात्मभूतनिःशेषसंगसंन्याससिद्धयेआप्राप्तंदिर्निराकृत्यनेनप्रमवदंविनै॥यावधावच्छरी

धनाज्ञावसिस्पर्शितावत्तावन्मनुष्याणामोदग्रविहरीभवेत्॥अनिरुद्धासतीप्राश्नदज्ञाविश्वंप्रसर्पति॥
वाहितं

मत्तासोपुनश्चेतुनत्राकतेइत्यद्याप्राप्तानिमायातातदासिद्धंसमीहितंअन्यथानवसंभूतोदुःख

॥५८॥

द्विदुःस्तरः॥ प्रमप्रजामराज्यस्यसहोधा^{१३}र्कोदयस्य^{१४}च विवेकस्या^{१५}पितृलोकानामाहोवप्रतिषेधिका॥ अत्रात्रा^{१६}र्मा^{१७}पि
 नसर्प^{१८}ती^{१९}यः॥ क्षणं^{२०}राक्षितं^{२१}सुम^{२२}रा^{२३}स्य^{२४}पवर्ग^{२५}सिद्ध^{२६}र्थद्वष्टा^{२७}मन्य^{२८}परिश्चम^{२९}र्ह^{३०}आत्रौ^{३१}वमदि^{३२}रा^{३३}द्या^{३४}णामात्रौ^{३५}वविषमं^{३६}जरी
 आत्राम^{३७}ह्यानिदुःखा^{३८}निप्रभव^{३९}ती^{४०}हेहिना^{४१}॥ अतएव^{४२}सुखिनो^{४३}धीरा^{४४}यैरात्रा^{४५}राष्ट्रसी^{४६}हता^{४७}महा^{४८}व्यसनसंकी^{४९}र्षि^{५०}भ्रातृ
 र्भिः^{५१}क्ते^{५२}त्रासागर^{५३}पयेषामात्रा^{५४}कृतसे^{५५}षामनः^{५६}श्रद्धिः^{५७}प्रा^{५८}रि^{५९}णा^{६०}अतो^{६१}नेरा^{६२}अपमान^{६३}व्यजि^{६४}वी^{६५}भूता^{६६}मनी^{६७}पिणः॥ अ
 मर्वा^{६८}त्रा^{६९}यो^{७०}निरा^{७१}कृत्य^{७२}नैरा^{७३}अपम^{७४}दल^{७५}वते^{७६}तस्य^{७७}क्वचि^{७८}दपि^{७९}स्वा^{८०}तंसंग^{८१}पकै^{८२}र्न^{८३}लिप्यते॥ अतस्म^{८४}सत्यं^{८५}श्रुतं^{८६}दृढं^{८७}विवेक^{८८}त
 त्वनिश्चय^{८९}निर्मम^{९०}त्वं^{९१}च^{९२}यस्या^{९३}त्रा^{९४}पि^{९५}त्रा^{९६}ची^{९७}ति^{९८}धन^{९९}गता॥ अथा^{१००}वद^{१०१}शान^{१०२}ल^{१०३}श्चि^{१०४}ने^{१०५}ज^{१०६}ज्व^{१०७}ली^{१०८}ति^{१०९}वि^{११०}ष्ट^{१११}त्व^{११२}ल^{११३}ता^{११४}व^{११५}न^{११६}व
 महा^{११७}दुःख^{११८}दा^{११९}ह^{१२०}त्रा^{१२१}ति^{१२२}कृत^{१२३}स्मनी^{१२४}॥ अत्रि^{१२५}रा^{१२६}त्रा^{१२७}ता^{१२८}सु^{१२९}धा^{१३०}पूरै^{१३१}र्य^{१३२}स्य^{१३३}चे^{१३४}तः^{१३५}प^{१३६}वि^{१३७}त्रि^{१३८}तं^{१३९}त^{१४०}मा^{१४१}लं^{१४२}गति^{१४३}सो^{१४४}त्क^{१४५}ठं^{१४६}प्रा^{१४७}म^{१४८}श्री^{१४९}कि^{१५०}द^{१५१}सौ^{१५२}ह^{१५३}

मोदप्रधाः

दिनाम

अभयदे

गुरुव

बद्धस्ति

॥ज्ञानार्णव॥
॥५॥

नमज्जति मनो येषाम् आभसि इह तरेते धामैव जगत्पमि न फलितो ज्ञानपादपः ॥ अत्र कोपिनसुरवीर्योऽसौ
दानं लदीपितः विधाप्य ज्ञानं लज्वात्मां प्रवृत्ति यमिनः शिवो ॥ अत्र स्थिरार्थं जातेषु यस्मात्ज्ञाप्रलययोगताः
किं न तस्य लोकोऽस्मि न स न्यसिद्धिं समीहितमाहो चापल्यं त्यजति स्वां तं वि क्रिया प्रमादं दंति नः प्रणाम्यति

प्रिर्नैराश्यां धिष्ठितात्मनां ॥ ७ ॥ किमत्र बहूनां तेन यस्मात् आनिधनं गता स एव महतां सेव्यो लोको ह

उभयाज्जन्मौ ग्रपकायं शिवाय प्राविपययः ॥ इति स भूकृत्समा लोच्य यद्धिते तत्समाचरार्थं न स्याद्विधिः

गतविकल्पाः

आश्रमादिदशाचरितः

ते अथ

ज्ञानां स्वेष्टसिद्धिः क्वचि नृणां कथं प्रसीणा विक्षेपा भवंत्या आग्रहस्यता ॥ अत्र विषयविषिनवीथी संकटैर्पर्यटं
नटिति घटितवृद्धिः कोपिलब्धावकाशा अपि न यमिनरेक्षानां कुलत्वं नित्यं तीक्ष्णं यतिवत्तु क्वानेधमाशा

॥५॥

ग्राची॥१॥ इत्याचाय श्रीप्रभुमन्त्रं विरचितं ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारे आग्रापित्राची प्रकरणां॥ आइति पंचमहा
 व्रतानि॥ महत्त्वे ते योगिनिः श्रितानि महंति मत्वा त्रिदशैर्नृतानि महामुखज्ञाननिबंधनानि महाम्रतानीति स
 तां मत्तानि॥ नृकंचा॥ आचरितानि महद्द्विपंचमहातंत्रसाध्यं तथैव स्वयंमपि महंति यस्मान्महाव्रतानीत्यत
 स्तानि॥ म्हाव्रतविषयं ^{वागमनोदकादि} भावनापंचविंशतिः परमासाधनिर्वदप्रदवीभव्यभावयाध्द्विर्गमाषैषाणां ^५दानि
 क्षेपोत्सर्गसंज्ञका ^{नामा} मद्भिः समितयः पंचनिर्दिष्टाः संयतात्मनिः॥ अद्वाक्रायचित्तजानेकसावद्यप्रतिषेधकं नि
 योगो धनवास्याश्च तदुत्तित्रयं मतं॥ तद्यथा॥ सिद्धक्षेत्राणि चैसानि जिनवंबानि वंदितुं पुर्वाचार्यतपोवृद्धा
 नृसेवितुं व्रजतो यवाद्दिवा सूर्यकरैः सुष्टं मर्त्यलोकातिवाहितं हया र्दस्या गिरक्षार्थं प्रानैः संप्रयतो मुनेः॥ ७

॥ज्ञानार्थव॥

॥६०॥

कर्कशां परमा
केशानिष्टरापेक्ष
नीदुर्देकामध्यकृ
भतिमानिनी
भोभूतदुस्साकर
चेति एतदशर्मा
षाभुक्ता ॥१॥

वालोक्त्वापत्तेन युगमात्राहितैश्चाण भ्रमादरहितस्यास्य समीचीन्यप्रकीर्तिता ॥७॥ धूर्तकामुकक्रयाद
चौरचार्वाकसेविता ॥ ग्रांकासंकेतपापात्तात्याज्याभाषामनीषिन्नि ॥ एतदप्रदोषविनिर्मुक्तां सूत्रोक्तां
समत ॥ गदतोऽस्य मुनेर्भाषास्माद्भाषासमितिः परा ॥ ७॥ उक्तमोत्यादसंभूतैर्धूमणागदिकैस्तथा दोषैर्म
निर्मुक्तविद्युत्तं कादिवर्जितम् ॥ १॥ शुद्धकाले परैर्द्वैतमनुदिष्टमया चितं ॥ अदतोऽनं मुनेर्द्वयावपु ॥
तिः परा ॥ १२॥ आर्यासना निधानातिज्ञास्त्रोपकराणा निच ॥ पूर्वैरसम्भक्तसमा लोक्प्रतिलिख्य पुनः पुनः ॥ १५
१३॥ कृतोऽस्य प्रपत्तेन सिपतो वाधरातले ॥ भवत्यविकल्पासाधोरादानसमितिः स्फुटा ॥ १४॥ विजंतुके
मूत्रश्लेष्ममलाधिको ॥ सिपतोऽतिप्रपत्तेन युत्सर्गसमितिर्भवेत् ॥ १५॥ विहाय सर्वसंकल्पान् रागद्वेषावलो

॥६०॥

नासाधीनं कुरुते चेत् समत्वे सुप्रतिष्ठितम् । र्दसिद्धांतसूत्रं विन्यासेनाश्रित्येतोऽथवा । भवत्यपि विकल्पानाम्
मनोगतिर्न नीषाणाः ॥ १७ ॥ साधुसंवत्तवागृतेर्मोक्षरूढस्य वा मुनेः । संज्ञादिपरिहारो वा । गुप्तिः स्यान्महाभुने ॥
१८ ॥ स्थिरीकृतपारीरस्य पर्यर्कसंश्रितस्य वा । परीषदप्रपातोऽपि कायगुप्तिर्महाभुने ॥ १९ ॥ जनन्यायमिनाम
होरात्रयविश्रुद्धिदाः । एतानीरसितदोषैर्मुक्तिदं न लिप्यते । २० ॥ इति कतिपयवर्गैश्चार्चितं चित्ररूपं च । ए
मं नयमुच्चैश्चेतसां शुद्धिधानां । अविदितपरमाथैर्पन्नसाध्यां विपक्षैस्तदिदं ननु सारं ज्ञानिनः । ज्ञांतदोषाः ॥
२१ ॥ अम्यगतसमासाद्यत्रयं त्रिभुवर्गाच्चैतं । द्रव्यस्येनादि सामग्र्यामव्यः स पदिभुञ्ज्यते । २२ ॥ एतत्समयसर्वस्व
भुक्तेऽर्च्यं तन्निबन्धनं । हितमेतद्धिजीवानामेतदवाग्निमपदं । २३ ॥ येषां तायां तिद्यास्यं ति यमिनः । पदमव्ययं । सम

शीघ्र

शाल

मतरे

॥ज्ञानार्पव॥

॥६१॥

ए॥यैवतेनूनरत्नत्रयमखंडितं॥रश्मि॥साक्षादिदंमनासाद्यजन्मकोटिप्रातैरपि॥दृश्यतेनहिकेनार्पिमुक्तिश्रीमुख
१. ॥रश्मि॥अथवा॥इवोपचराणान्याहुः॥समर्थाध्यात्मवेदिना॥यतस्तन्मया॥वासोपारीरिवसुतः॥स्थितः॥रश्मिः॥
ज्ञातेत्यसि
निर्नीतेरिस्मिन्स्वयंसाक्षात्पारःकोपिमुपतेष्यतोरत्नत्रयस्यैषप्रसर्तैरग्रिमंपदं॥रश्मि॥ज्ञानातिथयःस्वयंस्व
स्वस्वरूपगतभ्रमः॥तदेवतस्यविज्ञानतद्दृत्ततच्चदर्शनांरूपस्वज्ञानादेवमुक्तिः॥स्याजन्मबंधस्ततोन्मथाएत
दैवजिनोद्दिष्टसर्वस्वबंधमोक्षयोः॥रश्मि॥आत्मैवममविज्ञानंइदृत्तंचेतिनिश्चयः॥मत्तःसर्वेष्टिमीभावावा
संयोगलक्षणा॥३॥अथमात्मैवसिद्धात्मास्वशार्त्तपेक्षयास्वयं॥अपतीभवतिसम्मानवक्रिनोत्येतमाधि
३१॥एतदैवपरंतत्त्वज्ञानमंतद्दिशाश्रयतं॥अतोऽन्योयः॥श्रुतस्कंधः॥सतदर्ष्टेर्षपंचितः॥३२॥अपास्यकल्पनाजा

॥६१॥

चिदानंदमयस्वयं^{१४}। स्वरूपे^{१५}लयं^{१६}आप्तः^{१७}संस्था^{१८}इत^{१९}त्रया^{२०}स्पदं^{२१}॥ सुषुप्ते^{२२}षु^{२३}जागर्ति^{२४}पश्यत्यात्मानमात्मनि^{२५}वीन
 विप्रविकल्पो^{२६}यः^{२७}संस्वदशी^{२८}बुधैर्मतः^{२९}॥ ध्वनिः^{३०}शेषकेशानि^{३१}मुक्तममूर्ते^{३२}परमाक्षरा^{३३}निःप्रपंच^{३४}वती^{३५}ताक्षप्रअय
 स्वं^{३६}स्वात्मनि^{३७}स्थितां^{३८}ध्वनि^{३९}त्यानंदमय^{४०}प्रुडं^{४१}विप्ररूपं^{४२}सनातनं^{४३}पञ्चात्मनि^{४४}परज्योतिर^{४५}द्वितीयमनवययं^{४६}॥ ध्व
 स्यान्निजिजात्सु^{४७}संतस्या^{४८}जागर्ति^{४९}यः^{५०}स्वयं^{५१}निः^{५२}पन्नं^{५३}कल्पनातीतं^{५४}सवे^{५५}त्यात्मानमात्मनि^{५६}॥ ध्वनि^{५७}शासर्वभूते
 पुतस्यां^{५८}जागर्ति^{५९}संयमी^{६०}पस्यां^{६१}जाग्रति^{६२}भूतानि^{६३}शापअतो^{६४}मुने^{६५}॥ ध्वनाय^{६६}स्य^{६७}हेयं^{६८}नचादयं^{६९}निःशेषं^{७०}भुवनत्र
 यं^{७१}समीलयति^{७२}विज्ञानं^{७३}तस्य^{७४}स्वान्यधकाशकं^{७५}॥ इत्यंते^{७६}भुविके^{७७}नते^{७८}त्यमतयः^{७९}संख्याव्यतीता^{८०}ध्विराये^{८१}ली
 लापरमेश्विनो^{८२}निजनिजै^{८३}स्तत्त्वं^{८४}तिवाक्यैः^{८५}परंतं^{८६}साक्षादनुभूय^{८७}नित्यपरमानंदं^{८८}बुलाशिं^{८९}पुनर्यजन्मभ्रमं^{९०}मुक्तं^{९१}ति॥

ज्ञानार्थिवा ॥
॥६२॥

सहसा धन्यास्तु ते इह र्जनाः ॥४७॥ किंच ॥ सत्संयममहामयमप्रज्ञमजीवितं देहिनां निर्दहत्यैव क्रोधाद्यग्निः समु
त्थितः ॥ भृष्टबोधादिगुणान्धर्मत्वप्रचयसंचितं भांडागारं दहत्यैव क्रोधवक्रिः समुत्थितः ॥ ४८ ॥ संयमो न
दूषं सर्वा निमतसिद्धिदां कषायविषमे कोयं निःसारी कुरुते क्षणात् ॥ ४९ ॥ तपःश्रुतयमाधारं ह त विज्ञानवर्द्ध
तं भस्मीभवति रोषेण पुंसां धर्मोत्तमकं वपुः ॥ ५० ॥ अयं समुत्थितः क्रोधो धर्मसारं सुरक्षितं निर्दहत्यैव नि
शुक्लराणमिवानलः ॥ ५१ ॥ पूर्वमात्मानमेवाप्तौ क्रोधांधो दहति ध्रुवं पश्चादन्यान्नवालोको विवेकविकल्पा
यः ॥ ५२ ॥ कुर्वति यतयोऽप्यत्र कुक्षात्तकमनिर्दिष्टं हृत्वा लोकद्वयं येन विज्ञांति धरणीतलं ॥ ५३ ॥ क्रोधाद्दीपा
पि कृतंकम्मातिगर्हितं ॥ दग्धाक्षरवतीनामपूः स्वर्गनगरीनिभा ॥ ५४ ॥ लोकद्वयविनाशाय पापार्थनरकोप

॥ ॥६२॥

स्वपरस्यैष कारय कोधञ्चः शरीरिणां धर्षः अनादिकालसंभूतः कषायविषमग्रहः स एवाँनं तद्बारेदुःखसं
 पादनक्षमः ॥ ५ ॥ तस्मात्तन्नाममालंब्य कोधवेरी निवार्यतां जिनागममहोभो धैर्यवगाहश्च सेव्यतां ॥ ५ ॥ कोधव
 क्रोः क्षमैकद्वयज्ञातौ जलवाहिनी ॥ उद्दामसंयमारामद्वित्रिवर्षं तनिर्भरा ॥ ५ ॥ जयंति यमिनः कोधं लोकादयवि
 राधकं तन्न मित्रैपि संप्राप्ते मज्जतो भावनामिमं ॥ ५ ॥ तद्वद्व्या ॥ यदद्य कुरुते कोपि मां स्वस्थं कर्मपीडितं चिक
 सित्वा स्फुटदोषस एवाकत्रिमः सुरत्वा ॥ ५ ॥ हत्वा स्वपुण्यसंकाशं मद्दोषयो निहंतं तत्र समैयदिरुष्यामिम
 र्दन्यः कोधमस्तदा ॥ ५ ॥ आकृष्टो हतौ नैव हतो वा न द्विधा कृतः ॥ भारितो न हतो धर्मो मदीयो नैव धुना ॥ ५ ॥ स
 भवंति महां विद्या इह निश्रेयसाधिनां तं चेत्किल समायाताः समत्वं श्रयाम्यत ॥ ५ ॥ चैन्मा मुद्दिश्य भ्रष्टं ति

बतवादि

समूह

अहो

।क्षानार्णव॥
।६३॥

शीलशैलानपत्तिर्ऽभ्रमीयतोऽमज्जनमपरक्तेऽपयकेवलं॥५॥ प्राश्रयापत्कृतकमेतन्मयेवापभुज्यते।
निमित्तमन्नोन्मःसुखदुःखोद्यतोऽजनः॥५॥ प्रदीपमपि चेच्चेतःकोधाद्यैर्विप्रलुप्यते। अज्ञातज्ञा

आसंगते

विशेषस्तदामवेत्तद्देव्याय मार्गोऽप्रपन्नैस्मिन्कर्मपाकेपुरःस्थिते विवेकीकस्तदात्मानकोधादीनां वशं नयेत्
६॥ स ह सर्वप्राक्तनासातफलस्य स्थेनचेतसा॥ तिः प्रतीकारमात्रोक्तमविष्यदुःखशं कितः॥ ६॥ अदीपयन्तो
॥ शीतवः
निर्वहदुर्विक्रमविद्विषः मन्ये विलोपयिष्यंति केचिन्मत्तः शमप्रियं हि॥ अर्थासहसमुत्पन्ने मरुत्के
तुष्यत्यपि च विज्ञानी प्राकर्मविलयाद्यतः॥ ६॥ यदि वा कूटकैर्विज्ञोना वलवक्षमामहं प्रमाप्याकोश
कोविशेषस्तदामवेत्तद्दे॥ विवित्रैर्वधवं धादिप्रयोगैर्न च कित्स्मते। पश्यसो मां तदा कस्यात्सं चित्तं सातनिः
।६६

गुरुपात्

समूहे

यः शमः प्राक् समभ्यस्तो विवेकज्ञानपूर्वकः तस्यैतद्वपरी स्यादर्थप्रत्यनीकाः समुत्थिताः । अथ दिग्गममयी
 दां निवारणमिश्रत्रये उपयोगकदास्य स्यात्तदामेज्ञानचक्षुषः । अथ यत्नेनापि सैवैयं संजाता कर्मनिर्ज
 राः चित्रोपायैर्ममानेन यद्गता भर्त्सया तनाः । हृदयं नृणां ममार्थे च द्रोहमुपैति मानसं परेषु सद्यः प्रतिकूल
 वर्तितुं । अपारसंसारपायात्मनां किमस्ति तेषां मम वा विशेषणं । अपारयत्नो धा यितुं पुष्पजनानं स
 त्प्रवृत्तेर्बापि नासदाचरेत् । अशुक्लवन्दी त विषं च किं त्सितुं पिवे द्विषकः स्वयमप्यबालिशः । न चैदं यमो दु
 रितैर्विकंपयेद्दहयते यं प्रसमायनाधिकं । अतो तिला नो यमिति प्रतर्कय चि चारुदुरितं न वंति निश्चलाः ।
 परिप्रतिषेधनिमित्तं त्यजंति केचिद्दुर्गतरां । पूर्वचनबंधनाद्वैयं यत्तु न लज्जाम् । अहं तु होति नर्ममात्म

॥ज्ञानार्पणं॥

॥६४॥

आत्मार्पणम्

विनाशे

शत्रु हन्ता

यःसिद्धिःस्यान्नार्त्तसंग्रहोयदिनरुषामिशेषश्रेष्ठत्ययस्तदा॥७॥प्राणत्ययेपिसपत्नेप्रत्यनीकप्रति
तासद्भिःस्वसिद्ध्यैक्षमैकासस्यचेतसां॥७॥इयंनिकषभूद्यसंपन्नापुण्ययोगतः।ब्रामर्चकिंप्रपन्नोस्मिन्न
द्यपरिप्लुते॥७॥सर्वप्रशमःश्लाघ्यःसंचप्रेयोनिबंधनंअदयैर्हेतुकाभैर्योनपुसांकश्मलीकृत॥७॥विग
तेनकिंतेनशमेनास्त्रिणवाकलाप्ययीभवतियत्कार्यममुत्पन्नेशरीरिणां॥७॥अप्रत्यनीकेममुत्पन्नेयद्वैयं
स्यतेस्यात्सर्वोपिजनःसस्यःसत्यज्ञोचक्षुसामुदा॥७॥एवामीचंदनतुल्यातैर्द्विर्मालंब्यकेवलं।आरब्धं
द्विमानात्प्राचीनैर्मुनिसत्तमैः॥७॥कृतैर्वान्यैःस्वयंजातैरुपसर्गैःकलंकितंयुष्माचेतःकदाचित्तेनप्राप्ता
सुसंपदः॥७॥आकृतायनरुषांतिकर्मणोनिर्ववेकिनःतस्मिन्नपिचक्रुर्द्यतिपस्तदैवचिकित्सिति॥७॥यःश्रु
॥६४॥

आन्मांसमाहृष्यक्षिपत्यात्मानमसधीः वधबंधनिमिर्नैपिकलसमै विप्रयंचरेत् ॥ अथ स्यैवकर्मणोनाशाञ्जन
 दाहः प्रशाभ्यति ॥ तच्चेद्भुक्तिं समायातं सिद्धं तर्ह्येदवां छितं ॥ धीअनंतकेशसमार्चिः प्रदीपेयं भवाद्यवी ॥ तत्रोत्प
 न्नैर्न किंसद्दत्तदुत्थो व्यसनोत्करा ॥ अथ मयज्ञानविवेकशून्यमनसः सिद्धांतसूत्रद्विषो निस्त्रिंशाः परलोका
 नष्टमतयो मोहो नलोदीपिताः ॥ दौर्जन्यादिकलं कितायादिनराजं मुर्जितस्यांतदांतस्मात्तीव्रतपो निरुन्न
 तद्विद्यः कां सुंति मोक्षप्रियां ॥ हृदयमिह परमात्मध्यानदत्तावधानाः परिकलितपदाथी स्युक्तसंसारमार्गाः ॥
 यदिति कषपरीक्षां मुष्ममानो तदानीं भजति विफलभावं सर्वप्रैषप्रयासः ॥ हृद्ध्यो अहो कैश्चित्कर्मो नृदयगत
 प्राणीय रजसादगोषं निरुद्धं तथैव बलतपसा जन्मचिकित्ते ॥ त्वयं यदायातं तदिह मुदमालंब्य मनसा न किंसद्दुधैरे

॥ज्ञानार्णवा॥

॥६५॥

रतुलसुखसिद्धयेवसितैः॥८॥क्रोधक्रोधादजयः॥कुलजातीश्वरत्वादिमदविधस्तबुद्धिनिःसद्यःसंचीयते
नीचैर्गतिनिबंधनं८॥मानयोद्यिर्मनसुच्चैर्यावदास्तेदृढस्तवातावाद्देवकमाणिक्यप्राप्तमर्पपसर्पति८॥प्रो
णामानशैलाग्रवर्तिनिर्बुधसबुद्धिनिःक्रियतेमार्गमुद्वेगपूज्यपूज्याद्यतिक्रमः८॥बुध्यतेमानतःपुंसांविवे
८ लोचनंप्रथमवर्तेततःशीघ्रंशीलशैलाग्रसंक्रमात्८॥ज्ञानरत्नमपाकृत्यगुलितस्यज्ञानपन्नगंभुक्तनपि
नोमानोविमानयतिगर्वितः८॥३॥क्रोत्सुहृतधीर्मानाहिनयाचारलंघनंविगर्ध्या८॥धसंतानंसेखा
तेते८॥धमानमालंब्यमूढात्माविधत्तेकर्मनिहितं८॥कलंकयतिचात्रोषचराणंचंदनिर्मलं८॥धृष्टाण
कितेनमानेनार्थःप्रसिध्यति८॥नमन्येमानिनामानं८॥लोकद्वयमुद्धिदं८॥३॥अपमानकरंकर्मयेनहृन्निषि
॥६५॥

सञ्चैश्चेतसां मानः परः स्वपराधातकः ॥ ७ ॥ कमानोनामसंसारजे जंतुव्रजविटं विकोपत्रप्राणी नृपो भूत्वा विष्टाम
 ध्रे कसिर्भवेत् ॥ ८ ॥ मानः जन्मभूमिरविद्यानामकीर्तव्यो समं दिवं पापपंकमहागर्जनिकृतिः कीर्तिता बुधैः
 ॥ ९ ॥ अगले वापसर्गस्य पदवी श्वभवेऽमनः प्रीतिशालवने वा क्रिमायेयमवगम्यताम् ॥ १० ॥ कूटद्रव्यमिवासा
 रसवद्भ्राज्यमिवाफलं धनुश्छानं मनुष्याणां मन्ये माया वैलंबिनां ॥ ११ ॥ लोकद्वयद्विते केचित्पौत्रिः कर्तुमुद्य
 ताः ॥ नितकस्यावर्तमानास्ते ह तद्दीनानलज्जिताः ॥ १२ ॥ मुके रविपुत्रे श्रोकान्तिरद्विजी जिने धुरैः ॥ तत्र माया वि
 नां स्थातुं न स्वप्नेऽप्यसि योगिनां ॥ ध्वनतीतिः शाल्या एव स्यात्स शाल्यो व्रतघातकः ॥ माया शाल्यमंतसाक्षात्सरिदि
 भूरिजीतिदं ध्वनती कीर्तिममादत्ते मृतो यात्येव दुर्गतिममाया प्रपंचदोषेण जनाद्यं जिह्मिता शायः ॥ १३ ॥ कादमस

मायया

लेदे

अविनश्यते

सरत्

शायते

कृदिभमनः

आदृत्यमानं

॥ज्ञानार्णव॥

॥६६॥

३ निर्मलं जगत्

रक्षा कपत्रमात्रेण

पिंप्रायः कुकर्मस्फुटति स्वयं अलं माया प्रपंचेन लोकद्वयविरोधिना । ईर्ष्यमाया च ग्राही न कसन्मार्गपरिग्र
हानां पवर्गपिष्टिभ्रातः संचरतीह वंचकाः ॥ १ ॥ ब्रह्मवृत्तिं समाजं व्यवंचकैर्ब्रह्मजगत् । कोटिभ्यः कुशलैः पापैश्च
सन्नकस्मत्ताजयैः ॥ माया । नयति विफलं जन्म प्रयासैर्मुत्तुणोचरैः । प्रयासां प्राणिनो जस्रं लोभादर्पप्रतवां हि
पिष्टाकेनोपीड्यं जातु न भर्तुमुदरक्षमाः । नो भान्तर्यापि बांछति न राश्रे के श्वरश्चि यम् ॥ २ ॥ स्वाभिगुहं दृष्ट्वा न
नान्वालांश्च जीर्षुदीनादीन् । ^{कीर्त्तकं} व्यापाद्य विगतशंको लोभात्तैर्विजगत्तैः ॥ ३ ॥ प्रोकेचित्पिडाते दोषाः श्वश्रमसा
द्योक्ताः प्रभवन्ति निर्विचारं ते लोभादेव जन्ताम् ॥ ४ ॥ लोभः ॥ अर्मावृत्तिः क्रोधश्चिरवी निवार्यतां नि यम्यतां
दारमाद्वै । इयं च माया जवतः प्रतिक्षणा निरीहतां च श्रयः लोभशान्तये ॥ ५ ॥ अथ न पत्रप्रसूयते तव को धादयो द्विषः

शिवः

तत्रैतद्योगोक्तव्यं वस्तुतस्तस्मिन् शान्तये ॥ १४ ॥ येन येन निवार्यते को धाद्याः परिपुंश्चिनः ॥ स्त्री कार्यमप्रमत्तेन तत्रैतत्कार्यं

ज्ञानिनः

क्रोधादिनिमित्ते

पीडितं

मनीषिणा ॥ १५ ॥ अतिक्रमन्येसयोगीशुणिनां गुरुनात्तिमित्रैर्पि नाक्षिप्रं क्रोधाद्यैर्यस्य मानसाद्द्विषदिक्रोधा

क्रोधादयः

निःशून्यं

आत्मज्ञानं

दयः क्षीणस्तदा किं विद्यते तद्वथा ॥ तपो निरर्थं तिष्ठंति तपस्तत्रापि पार्थक्यं ॥ १६ ॥ स्वसंविज्ञं प्रमायाति यमिनां तत्त्वमुत्त

पुरुष

समर्थं

मोक्षमासमं तावदमनीते कषायविषमज्वरो ॥ १७ ॥ इत्युक्त्वा ॥ अजितासः कषायाग्निं विजेतुं न प्रभुर्न वेत्त ॥ अतः क्रोधा

विषयभोगदयः पीडितस्य

इद्विग्रहस्ती

दिक्रजेतुर्मक्षरो यः प्रशस्यते ॥ १८ ॥ विशयाग्निमृतस्य विक्रियते क्षुद्रं तिनः ॥ पुनस्तत्त्वदृश्यं तं क्रोधादिगहनं कि

इद्विग्रहस्तद्दे

समर्थं

ताः ॥ १९ ॥ इदमक्षकुलधत्ते मदीदं कषयापयथा ॥ कषायदहनः पुंसां विषमपतितथा तथा ॥ २० ॥ कषायवैरिव जविर्जो

इद्विग्रहस्तद्दे

समर्थं

यं यमीकरोतु पूर्वयदि संवृते इदं ॥ किं नानयोर्निग्रहक्षणां विद्ये न हि क्रमेणात्र बुधैर्बुधो यतो र ॥ तद्वथा ॥ य

।ज्ञानार्णव।

॥६७॥

विषयो^१ हृतं दुःखमेव न तत्सुखा^२ भनंत जन्मसंतानत्के आसंपादकं यतः ॥२३॥ इदं मे^३ दिश्य मातंगान् श्रीलया लेनि

विक्रियार्थं देणम् स्मरुम

यं न य^४ धीरविज्ञानपात्रेन विकुर्वाणान्यदहं कथा^५ ॥ अथ हृषीभीम नोगी^६ च कुहदरपीपशांतये^७ स्मरंति वीरनिर्दिष्टयो

इदियमर्कटा

गिनः परमाक्षरं^८ रश्मि^९ तिरुध्रुवो^{१०} धपात्रेन^{११} सिद्धा^{१२} वैराग्यपञ्जरो^{१३} ॥ हृषीकरयो^{१४} येन स मुनीनां महेश्वरं^{१५} अर्हं हृदि

गमोकोर

श्रीकृष्ण

स्यैवै^{१६} ब्रह्माधिराजं सुनिर्मलं श्रीलया लोनयस्याक्षरं तिस्रिः प्रविदारितं ॥२४॥ इदं मे^{१७} वाक्षजं सोऽयमविद्याया ल

लितं मूर्खास्तत्रैव^{१८} रज्यते न विदुः केन हेतुना^{१९} ॥ अथ यथायथा हृषीकाणि स्ववशां याति रेहिनां तथा तथा स्फुरत्युच्चै

रिविज्ञानभास्वरं^{२०} रश्मि^{२१} ॥ विषयेषु यथाचित्तं जंतो मग्नमना कुलोत्तथा यथात्मनस्तत्वे सद्यः को न शिवी भवेत् ॥ अ

स्ति जनकं मोहदा ववक्ने महे^{२२} धना^{२३} भ्रमा तसंततं वीजमसौ ख्यजगुर्जना^{२४} ॥ अथ नरकस्यैव सोपायं न पापेयं

धनि^१ अपवर्ग्य^२ पुरद्वारकपाटयुगत^३ हृत्^४ ॥ विद्वत्^५ बीजं विपन्नमूलमन्यापेक्षभयास्पदं^६ कण^७ ग्राह्यमेतद्विद^८ दक्षाया^९ वि
 तं^{१०} सुरकां^{११} जगद्वचनचातुर्यविषयाणां^{१२} नकेवलं^{१३} नरकपातात्नेन^{१४} तुमय^{१५} तिकौशल्यं^{१६} ॥ नसर्गचपलं^{१७} श्रित्रो^{१८}
 विषयैर्वचितं^{१९} जगत्प्रत्यागानिर्दयेषु^{२०} सुकीदृशी^{२१} पुण्यकर्मणां^{२२} ॥ ३ ॥ अद्वैते^{२३} गुहिरश्रातसंतोषश्चापसर्पति^{२४} विवेके
 विलयं^{२५} याति विषयैर्वचितात्मनां^{२६} ॥ ३ ॥ विषयस्य कालकूटस्य विषयात्म्यस्य चांतरा^{२७} द्रवति^{२८} ज्ञातत्वा^{२९} यामैरुसर्षप
 योरैवा^{३०} ॥ अनासादितनिर्वदं^{३१} विषयैर्वाकुलीकृतं^{३२} पतत्यैव^{३३} जगज्जन्मदुर्गि^{३४} ॥ स्वादिदीपने^{३५} षण्दं^{३६} द्याणि^{३७} नगु^{३८}
 निनाभ्यस्त^{३९} श्रितनिर्जयभननिर्वदं^{४०} ॥ कृतो^{४१} मित्रनात्मा^{४२} दुःस्वेन भावित^{४३} ॥ ३ ॥ एवमेवापवर्गयप्रवृत्तैर्धर्मानसाधने^{४४} ॥ त्व
 मवचि^{४५} तं^{४६} मूढैर्लोकद्वयपयच्युतै^{४७} ॥ ४ ॥ ॥ अथात्मजयदत्पक्षं^{४८} स्वसंवेद्यमनश्चर^{४९} आत्माधीनं^{५०} निराबाधमनंतयो^{५१} वि

अप्राप्तनैराग्य

विषयेषु

३ ॥ अद्वैते

गुहिरश्रात

आत्मनोसर्व

आत्मा

संकोचयति

काष्ठेभ्यः

प्रादीजनोत्पः स्यात्॥३॥ सदृशोत्पस्रसैन्ययः कुर्मो गानीदस्यमी॥ सत्तोके दोषपंका तु चरन्तीपिनस्त्रिष
तै॥४॥ अयत्नेन विजायते तस्यैताद्विषयसिद्धयः विषयेन मनोयस्य मनोगापिकत्वं किं॥५॥ इत्याचार्य
श्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्थयोगप्रदीपाधिकारे उत्पत्तिविषयनिरोधकरणा॥ अयमात्मा स्वयं साक्षाद्
नमहा र्णवः सर्वज्ञः सर्वदृक् साक्षः परमधीनिर्जनः॥ तत्स्वरूपमज्ञानानो जनो यविधिवंचितः विषये
षु सुखंचेति यत्स्यात्पाके विषान्नवत्॥ यत्सुखं वीतरागस्य मुनेः प्रग्रामपूर्वकोन्नतस्यान्नत भागोपि प्रा
त्रिदशोष्ठरैः॥३॥ अन्नं तबोधवीर्यो हि निर्मला गुणिनिर्गुणाः स्वस्मिन्नेव स्वयं मुग्धा अपास्य कारणं तरे॥४॥

शायने

जीवन्मु

होऽन्नंतवीर्योयमात्माविश्वप्रकाशकः॥ त्रैलोक्यं चालयत्येवंप्रानप्राकिप्रभावतः॥ अस्यवीर्यमहमन्यये
गिनामयगोचर^{दीर्घे}स्यत्समाधिप्रयोगेणस्फुरत्यद्यारुतक्षणे^{तिगार्ध}॥ अयमात्मास्वयं साक्षात्परमात्मैतिनिश्चयः॥
विष्णुध्याननिर्दूतकर्मो^{समूह}धनसमुकरः॥ ध्यानादेवगुणग्राममस्याशेषस्फुटीभवेत्॥ क्षीयतेवंतथार्नादि
संभवाकर्मसंततिः॥ निवोदयैवनेयश्चक्षरश्चात्मैवकीर्तितः॥ अणिमादिगुणानर्द्यरत्नवाद्बुधैर्मतः॥
॥ उत्तमं॥ आत्यंतिकस्वभावोत्थानंतज्ञानसुखः पुमान्॥ परमात्माविपः कर्तुर्होमाहात्म्यमात्मनः॥ १०॥ इति
अमुनेवायंसंप्रतिगद्यैर्विश्रादयामः॥ तद्वाद्या॥ यथातर्बहिरर्हतनिजनिजानंदसंदोहसंपादयमानं व्यादि
चतुष्कसकलसामग्रीस्वभावप्रभावात्परिस्फुरितरत्नत्रयातिश्रयसमुद्भासितस्वप्राकिनिराकृतसकलत

१ आत्मनः १ प्रकटीभूत

१ समूह

१ ज्ञासित निदिड

॥ज्ञानार्णव॥
॥७८॥

रावरणप्रादुर्भूतशुक्लधामानलवहलज्वालाकलापकवलितगार्हनातरानादिसकलजीवप्रदेशधनध
संसारकारणाज्ञानावराणादिद्रव्यभावसंबंधनविशेषलतायुगपत्प्रादुर्भूतानंतचतुष्टयोधनप
सवितुः प्रतापप्रकाशाविद्यकिवलत्वत्वयमात्मैवपरमात्मव्यपदेशाभाश्रवति॥ शिवतत्वं॥ अविस्मरणी
मंजरीपुंजप्रेजरितभासुरतराग्नौमणिमंडलीमहस्रमंडितविकटतरफूलारमाफतपरंपरौत्पातधे
क्षितकुलाचलसम्मिलितशिविशिवासंतापद्रवत्वाकांचनकांतिकपिशानिजकायकांतिकट्ट
टलितदिग्बलयक्षत्रियभुजंगपुंगवद्वितयपरिमिश्रस्रक्षितिबीजविसृष्टप्रकटपविर्प्रजरपिनद्ध
गिरिचतुरस्रमेदिनीमंडलावलंबनगजपतिपुष्टप्रतिष्ठितपरिकलितकुलित्राकराश्रचीप्रमुखविला

शृंगारदर्शना^१द्विसितलोचनसरस्वती^३त्रिदशपतिमुद्रा^४लंकृतसमस्तभुवनावलंबिसुनाग्रीरपरिकलितज
 नुदयः॥पृथ्वीतलसमाप्तं॥तदुपरिपुनरा^१नामि विपुलतरसुधासमुद्गमन्निभसमुद्गमन्निजशरीरप्रभापद
 लव्याससकलगागा^२तलाववैप्रया^४प्रीविषविषधार्वा^५नद्वाराणपुरप्रतिष्ठितविपुलतरबीजाक्षरमंडन
 पुंडरीकलक्ष्मोपलक्षितपागावारमयखंड^३दुमंडलाकारवराणपुरप्रतिष्ठितविपुलतरप्रचंडमुद्राग्ररे^६
 विकीर्णशिखिरतरपयःकणाक्रांतिकर्बुरितसकलककुक्षक^{१५}रिमकरमा^{१५}रुण्यश्रसपाशपाणिवरु
 णामृतमुद्रा^५बंधविधुरितनिःशेषविषानलसंतानभगवदरुणनिर्वृ^१द्धोत्संगप्रदेशः॥विस्फुरितनिजवपु
 र्वरत्नज्वालावली^४परिकलितसकलदिग्वलयद्विजदंदशूकरक्षितामु^४पुष्पाणिरवर्णविस्फुरितविली^४र्णक

॥ज्ञानार्णव॥
॥११॥

कोपपन्नत्रिकोणतेजोमयपुरामध्वद्वयसतिवर्त्साधिरूढप्रज्वलद्दत्तातर्हस्तान्त्यमुद्योदीपितस
द्गोविरचितोरःप्रदेशः॥अद्वितत्वं॥अविरतपरिस्फुरत्फुल्लारमारताद्योलितसकलभुवनाभोगपरि
षद्वराचक्रवालकालिमानिजतनुसमुत्थलद्वलकांतिपटलपिहितनिखिलनभस्तलप्रद्वकाद्वेयव
द्ययितमरन्मुद्योपपन्नविंदुसंदोहसुंदरमहामारुतवल्यव्रितयात्मकसकलभुवनाभोगवायुर्मा
भस्वत्प्रसांतर्गतवारुनकुरंगवेगविरण्डुर्द्वलितकरतलकलितचलविटपकोटिकिप्राद्यय
लिमरन्मुद्योळलितसकलभुवनपवनमयवदनारविंदः॥वायुतत्वं॥गगनगोचरार्धमूर्तजयविजयभुजंग
भुषणोन्नताकृतिपरमविभुनभस्तलनिधीनसमस्ततत्त्वात्मकसमस्तचरणविषयधरोद्भुमरुडाकिनी

यस्मिन्ननरेर्धारिमारिपयत्रमंत्रमुद्रामंडलज्जलनहरिसरजगाईलक्ष्मिपदैत्यदुष्टप्रभृतिममस्तोषसर्ग
 निर्मूलनकारिसामर्थ्यपरिकलितसमस्तगाढमुद्रामंडलाडंबरममस्ततत्वात्मकः सन्नात्मैवगाढग
 गोचरत्वमवगाहते॥ विपतत्वं॥ यदि पुनरसौ सकलजगच्चमत्कारिकामुकास्पदनिवेक्षितमंडलीकृतस
 रसुकांडस्वरसाहितकुसुमसायकविधिलक्ष्मीकृतदुर्लभमोक्षलक्ष्मीसमागमोक्तं कथितकथोरतरमुनि
 मनाः स्फुरन्मकरकेतुकमनीषसकलललनादंददं दितसौंदर्यरतिकेलिकलापदुर्लक्षितचेताश्चतुरवेष्टि
 तश्चभंगमात्रवप्रीकृतजगच्चयस्रैणसाधनोदुरधिगमागंधगहनगगसागणंतरदोलितसुरासुरनरभुज
 गायस्रसिद्धगंधर्वविद्याधरादिवर्गः॥ स्त्रीपुरुषभेदनिन्नसमस्तसत्त्वपरस्परमनःसंघटनसूत्रधारविधिवन

।ज्ञानार्णव।

॥७२॥

त्रिपरिमलपरिमलितमधुकरकुलविकसितसितकुसुमस्तवकतरलितकटाक्षप्रणटसौभाग्येन सह
रत्नताकिसल्यधकरोन्मुक्तमंजरीपरागपिष्टतकमिष्पुनितप्रवेगोत्तवेन मन्दमुखरमधुकरकुटुंबिनीको
लालापसंवलितमांसलितकोकिलाकुलकणकारसंगीतकप्रियेणमलयगिरिमेखलावनकृतनिलयचं
लतालास्योपदेशकुशालैःसुरतभगरविन्नपन्नगतितंबिनीजनवदनकवलितत्रिलैरपि विरहणीतिःश्वास
सलीकृतकायैः।केरलीकुरालांदोलनदसैरुत्कंपितकुंतलकामिनीकुंतलैःपरिणतसुरतरेदौन्मिवित
ललाटश्लेदांबुकणिकापानदोहद्वद्भिर्गामादिर्तानेकनिर्झराग्निशिरशीकरैर्वकुलामोदसंदर्भनिर्भरैःपा
दुंठितपाटलासौरभैःपरिमलितनवमालिकामोदैर्मंदसंचराणशीलैर्गकुलीकृतसंकलभुवनजनमनोनिर्भ

माहृतैः समुद्भूतितसौभाग्येन वसंतसुहृद्दामारोपितप्रतापः। प्रारब्धोत्तमतपस्तप्तश्रान्तमुनिजनप्रार्थितप्रवे
शोत्सवेन स्वर्गापवर्गद्वारसंघटनवज्रागलः। प्रकलजगद्भिज्जयवैजयंतीकृतचतुरकामिनीश्रूविश्रमः। सोभा
दिमुद्राविशेषप्राप्तीसकलजगद्दृशीकरणसमर्थइति चिंत्यते। तदायमात्मवकामोक्तिविषयतामनुभवतीति
तदेव यदि हजगतिपारीरविशेषसमवेतं किमपि सामर्थ्यमुपलभामहे। तत्सकलमात्मन एवेति निश्चयः। अ
तः प्रवैति परपरोत्पादितत्वाद्भिन्नग्रहणस्येति। १२। अदि हजगति किंचिद्भिन्नमयोत्पत्तिबीजं भुजगमनुजदेवे
वसि सामर्थ्यमुच्चैः। तदखिलमपि मत्वा नूनमात्मैकनिष्ठं भजत इत्यतः चिन्ताः। आश्रुदात्मानमेव। १३। अचिंत्य
स्य सामर्थ्यं प्रवक्तुं कः प्रभुर्न वेत्तुं च नानाविधध्यानपदवीर्मथेति विवृतिः। १४। तदस्य कर्तुं जगदं किलीनं तरे

॥ज्ञानार्णव॥

॥१३॥

हितासौ^{१५}सहजै^{१६}वप्राकिः॥प्रबोधितसांसमनिव्यनक्तिप्रसदाविज्ञानमयःप्रदीपः॥अथवा॥अयंविजगती
विश्वज्ञो^{१७}नतत्राकिमान्ना^{१८}त्मानमपिजानातिस्वरूपत्परित्युतः॥१८॥अनादिकालमभूतैःकदकैःक
कृतस्वेकयाष्टान्समादत्तैस्वतोत्पत्तैर्विलक्षणान्॥१९॥इवोदनयनःसौधमज्ञानतिमिराहतः॥जानन्न
ज्ञानातिपप्रपन्नपिन्नपत्र्यातिष्ठेअविद्यो^{२०}द्भूतगादिगारयग्रीकृताश्रयः॥पतत्यनंतदुःखान्निप्रदीपेजन्म
मे^{२१}भूतोष्टर्षापिपष्टान्मत्तःसर्पबुधाप्रवर्तते॥अर्षेक्षनात्मभूतेषुसेकयाष्टतथाभ्रमात्॥दाशमनाजनिता
वसुखदुःखातिदेहिनाम्॥अनिष्टमपिदेनायमिष्टमित्यजिमन्यते॥२०॥अविश्रांतमसोजीवोपथाकामार्थ
स॥खिद्यतेनयदिस्वार्थतथाकिनविमुच्यते॥इत्याचार्यश्रीभुभक्षद्विरचितेज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारेनि

तत्प्रकरणं ॥ अथ के श्रियमनियमासनप्राणायामप्रत्याहारध्यानसमाधय इति अष्टावगानियोगस्य
नानिष्ठान्ध्यानैः यमनियमावपास्य आसनप्राणायामप्रत्याहारध्यानसमाधय इति षट् ॥ तथान्यैः ॥ उ
त्साहान्निश्चयाद्वैर्यात्मतोषात्तत्त्वदर्शनात् ॥ मुनेर्जनपदत्यागात्षड्विंशः प्रसिधतिः ॥ ३ ॥ तान्यैवाहुः केचिच्च
मनःस्थिराद्यप्रुद्धयान्मिनास्थिराकृतेसाक्षात्सार्थसिद्धिर्भुवान्वेतर्थायमादिषु कृताभ्यासो निःसर्गो निर्म
मो मुनिरागादिके प्राप्तिर्मुक्तकरोति स्ववशमनः ॥ ४ ॥ अष्टावगानियोगस्य यान्युक्तान्यायस्यैरिति ॥ चित्रप्रसि
धौ र्गोष्ठीबीजस्युक्तानि मुक्तये ॥ अङ्गान्यष्टावपि प्रायः प्रयोजनवशात् केचित् एतान्यत्रैव तान्युच्चैर्विदां कुर्वन्
योगिनः ॥ ५ ॥ मनोरोधे भवेद्भुव विषमवशरीरिनिःप्रायो संवत्तचित्तानां प्रोषो धोष्यपार्थक्यं ॥ इति ॥ कञ्चकवि

ज्ञानार्णवः॥
॥१७४॥

तयः साक्षात्मनः शुद्धैव देहिनाम् । तस्मिन् नृपि समीभूते साध्यासिद्धिरुदाहता ॥ १७॥ चित्रप्रपञ्चज्ञाने कवि
धकाः प्राप्नुवन्ति नरा नृनरं मुक्तिको ताकरग्रहम् ॥ १८॥ अतस्तदेव सरञ्ज कुरुत्वा धीनमजसां प्रदिच्छेत्
त्वं कर्म निगडं दृढं ॥ १९॥ सप्रार्थितं नृपमन्त्री ते दोषाजन्मभ्रमोद्भवाः । जन्मिनां वलुञ्चीयते ज्ञानश्रीप्रतिबं
श् ॥ एक एव मनोदैत्यः जयः सर्वार्थसिद्धिदः । अन्यत्र विकल्पके प्रोपायमिनां तज्जयं विना ॥ २०॥ एक एव मनोरोधः
सर्वभ्युदयसाधकः । प्रमेयात्तं व्यसंधासायोगिनस्तत्त्वनिश्चयः ॥ २१॥ पृथक्करोति यो धीरः स्वपरावैकतागतौ ॥
चापत्नानि गृह्णाति पूर्वमेवात रात्मनः ॥ २२॥ मनः शुद्धैव शुद्धिः स्यादेहिनात्तत्र संप्रायः । हृष्यातद्वतिरेकेण काय
यंकदर्थना ॥ २३॥ ध्यानशुद्धिमनः शुद्धिः करोत्येव न केवलम् ॥ विक्लित्यपि तिः शंका कर्मजात्वा निदेहिनाम् ॥ २४॥

पंकजसंलीनं तस्यैतद्भुवनत्रयं यस्य चित्तं स्थिरीभूयस्वस्वरूपे लयागतं ॥ एष मनः कृत्वा शुनिः संगातिः शेषविषयच्यु
 तं शुनिभ्योः समासीदं भुक्तेर्वदनपंकजं ॥ यथा यथा मनः शुद्धिभूतेः साक्षात्प्रजायते ॥ तथा तथा विवेकश्रीर्ह
 दिधत्ते ॥ स्थिरपदं रश्चिन्नशुद्धिर्भनासाद्य भोक्तुयः सम्यगिच्छति ॥ ग्राहस्थानं गिष्णां सपिबत्यं बुक्ते वलां र ॥ तं ध
 नं तद्वि विज्ञानं तद्येयं तत्त्वमेव वाप्येना विद्यामतिक्रम्य मनसत्वे स्थिरी भवेत् ॥ रश्च विषयग्रामलुब्धेन चित्तदैव
 नं सर्वथा ॥ विक्रम्य खेच्छया जस्रं जीवलोकः कल्पयिते ॥ रश्च अवाप्य विक्रमः सौयं चित्तदंती निवार्यतां जयाव
 हं सयत्येष सत्संयमनिकेतनो रश्च विभ्रमन् विषयारण्यं चलच्चेतो बली सुरवंधेन रुद्धो ॥ ध्रुवं सिद्धफलतस्य
 वं वां कितारं ॥ रश्च चित्तमेकं न शक्नोति जेतुं स्वातंत्र्यवति य ॥ ध्यानवार्तां भुवन्मूढः स किं लोके न लज्जते ॥ रश्च यदसाध्यं

तपोनिष्ठेभुनिर्वातमतसरैः । तत्पदं प्राप्यते धीरैः । अत्र प्रसवधकैः । १७ । अनन्तजन्मजानेककर्मबंधास्थितिर्ह
 भावशुद्धिपत्रस्य मुनेः प्रसीयते क्षणात् । एष स्य चित्तं स्थिरीभूतं प्रसन्नं ज्ञानवासितं । सिद्धमेव मुनेः
 साध्यं किं कायदंडने । १८ । तपःश्रुतयमज्ञानतनुक्ते जादिसं चर्या । अनियं चित्तस्य स्यान्मुनेः सुषकं उन्नं । १९
 । वहि मनःशुद्धिर्वाकाग्रपथदीपिका । स्वचित्तं बहु निस्तत्र तामनासाद्य निर्मला । २० । असंतोषिणः स
 स्यां सत्यां शरीरिणाम् । संतोषिणां चिनायां तिसामनःशुद्धिः प्रस्यते । २१ । अपि लोकात्रये श्रयं सर्वास्मिन् प्रीणनक्ष
 । भजत्युचिं त्यवीर्योद्यच्चित्तं दयोनिरंकुशः । २२ । प्रामश्रुतमोपेता जिताक्षाः प्रांसितव्रताः । विदं त्यर्जित
 ताः स्वस्वरूपं न योगिनः । २३ । विनीनविषयं शान्तिनिःसंगात्पकविक्रियं । स्वस्थं कृत्वा मनः प्राप्सं भुनिनिःपदं ।

हिक्कं क्रदैत्यधिष्ठानिदृशापतिपुणायवुवाहातरालवद्दीपाभोधिप्रकांडं खचरनरसुर्गहीदीवासंममग्रं एतत्रै
 क्यनीडपवनचयचितं चापदेन क्षणाद्धनाश्रानं चित्तदैत्योभ्रमति तनुमताडुर्बचित्यप्रभावः ॥ ३६ ॥
 मसमाधिध्यानाविज्ञानरतोर्विनयनयाविवेकोदारचारित्रसिद्धौ षड्रजयतिचेतः पन्नगं दुर्निवारं सख
 जगति योगिवातवंशो मुनीदः ॥ ३७ ॥ इत्याचार्यश्रीपुनर्वचं ब्रविरक्षते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपाधिकारे मनोव्या
 राप्रतिपादविकरणं ॥ निःशेषविषयो तीर्त्तुं विकल्पव्रजवर्जितं स्वतत्त्वं कपरधत्तं मनीषी नियतं मनः ॥ अथ
 क्रियमाणमपि स्वस्थं मनः सद्यो निभूयतां अनाद्युत्पन्नसंबंधैरागादिरिपुनिर्द्वैतात् ॥ स्वतत्त्वा नुगतं चेतः
 करोति यदि संयमीणादयस्तथाप्येतस्मिपंतिभ्रमसागरे ॥ अथात्माधीनमपि स्वातंस्योरागैः कलंकयते ॥

क्षानार्णवा॥
॥७६॥

तद्भूतः पूर्वमत्रयत्नो विधीयताम् ॥ अयत्नेनापि जायते चित्तभ्रमोऽशीरिणाम् ॥ गादयः स्वभावोत्पन्ना
न्यायाघातका ॥ अहंदिपार्थानपाकृत्य स्वतत्त्वमवलम्ब्यते ॥ यदि योगीतिष्यायेत कृतयानि मुहुर्मन ॥
ढक् चिन्नातक् चिन्नीतक् चिदुत्तम् ॥ प्रकितं च क्व चिद्विष्टम् ॥ गाद्यैः क्रियते मनः ॥ अजस्रं रुध्रमानोपि विरा
भ्यासाद्वृद्धीकृता ॥ चरति हृदि त्रिःशं कानूणां गगदिणस्रसा ॥ अथ यासैः फल्गुनिर्मुहैः किमात्मादांशतेधि
॥ प्राक्यते नो ह वै चेतः कर्तुं गगदिवाजितं ॥ स्त्रीणरागं व्युतदेषं ध्वस्तमोहं सुसंहतं ॥ यदि चेतः समापन्नं
दं स मीहितं ॥ अमोहपुंकेपरिशीर्षे प्रजातं ॥ गविभ्रमेऽप्ययं त्रिदशमिनः स्वस्मिन् स्वरूपं परमात्मनः ॥ ११॥
संश्रामेति वशी संगमोत्सुकैः ॥ योगिनिर्ज्ञानप्रसवेण गगमह्यो निपातितः ॥ असंक्षिप्तमौचित्यं विभु

॥७६॥

नाकुलं॥ निश्चलं च मनः कलवसुतलं निरुपया॥ ३॥ गगदिभिर्हर्तैर्तैः स्वतलविमुखं भवेत् ततः प्रच्यवते क्षि
प्रज्ञानरत्नादिमस्तकात्॥ ४॥ गगदेष भ्रमाभावे मुक्तिमार्गे स्थिति भवेत् संयमी जन्मकांता रसंक्रमकेनां वि
तः॥ ५॥ गगदिभिर्विश्रांतं वच्यमानं मुहुर्मनः न पृथति परज्योतिः पुण्यपापैर्धर्मानलां॥ ६॥ गगदिपुंकावधु
षात्प्रसन्नैर्वित्तवारिणिपिस्फुरति त्रिःशेषं मुनेर्वस्तुकदंबकं॥ ७॥ सकोपि परमानंदो दीतरागस्य जायते॥ य
नलोकत्रयैश्चर्यमर्प्य चैत्यं तृणायते॥ ८॥ प्रप्राप्नोति विरागस्य दुर्बोधा विषमग्रः॥ ९॥ एव वदते जसं गगते स्य
देहि नः॥ १०॥ स्वभावजर्मना तं कवीतरागस्य यत्सुखं जतस्य नंतभागे पि प्राप्यते त्रिदशेश्वरैः॥ ११॥ गता र्दना
दि संभूतौ रागद्वेषौ मरुसुरौ अनंतदुःखसंतानप्रसूतेः प्रथमं कुरौ॥ १२॥ जतं द्वा॥ रागी वै ध्याति कर्मणि दीत रा

। ज्ञानार्णव ।
॥७८॥

सुनिर्णयभावपुत्रायतत्त्वतद्वधमोक्षाया^{३८} । इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारेण
षष्ठके^{१८} ऋषि^{१८} ॥ ७८ ॥ मोहवन्निर्भयाकर्तुं स्वीकर्तुं संयमश्चि^{१८} यं^{१८} ॥ ७८ ॥ रागदुर्भेदानंप्रभवमवलंब्य तां^{१८} ॥ ७८ ॥
त्रक्षणे^{१८} भवै^{१८} रिक्षा^{१८} निष्ठतया^{१८} स्थिते^{१८} ॥ तमुदातिमनोयस्य तस्य साम्ये^{१८} स्थितिर्भवेत्^{१८} ॥ ७८ ॥ विरज्य कामभोगे^{१८}
वपुषि^{१८} स्फुट^{१८} ॥ समत्वे^{१८} भज सर्वज्ञानलक्ष्मीकुला^{१८} स्मरं^{१८} ॥ ७८ ॥ कृत्वा^{१८} प्रशमय^{१८} त्रिणभवा^{१८} व्यसनवागुरां^{१८} मुक्तै^{१८} स्वयं^{१८}
धीरव्रज^{१८} प्रानै^{१८} शनै^{१८} ॥ ७८ ॥ साम्यसूर्यो^{१८} पुञ्जि^{१८} र्निने^{१८} रागादि^{१८} तिमिरै^{१८} केषु^{१८} प्रपश्या^{१८} ति^{१८} यमि^{१८} स्त्वि^{१८} सि^{१८} न्त्वं^{१८} स्व^{१८} रूपं^{१८} पर
रिणि^{१८} शुद्धानां सतां^{१८} ज्ञानै^{१८} कच^{१८} क्षुषां^{१८} इहै^{१८} वानं^{१८} त बोधा^{१८} दिराज्य^{१८} लक्ष्मीः^{१८} सखी^{१८} भवेत्^{१८} ॥ ७८ ॥ भावय^{१८} स्वं^{१८} तया^{१८} त्मानं^{१८}

नोति निर्भरं न यथा हेषरागाभ्यां गुणतयर्थकदंबकमल्लगादि विविनंभी ममो हशा हूत्तपातिनं रथं मुनिम
 वीरैः साम्यधूमध्वजार्विषाणि मोहपुर्के परीक्षीणो प्रीणो रगादि बंधनो नृणां हृदि पदं धत्ते साम्यश्रीर्विश्ववंरि
 तं आ प्राः सद्यो विपद्यंते पातय विद्याः क्षयं क्षणात् प्रियते विज्ञे गोपीद्रो यस्मां साम्यभावना ॥ साम्यको
 समारुहो यमीजयति कर्मयत् ॥ निमेषाते न तज्जन्म कोटि नि स प सैतरे ॥ साम्यमैव परं ध्यानं ज्ञणी तं विश्व
 विनिः प्रस्यैव यतये न नमन्ये यं प्राज्ञ विस्तरः ॥ साम्यभा वित जावानां स्यात्सुखं यन्मनीषिणां तन्मन्ये
 न साम्राज्य समत्वं वलंबते ॥ श्रेयः स्वभावो स्थितां साध्वी विष्णु द्विंस्त्वस्य वां कृतिं सधारयति पुण्यात्मा सम
 त्वाधिष्ठितं मनः ॥ शून्यं न त्रय विनिर्मुक्तं दोषत्रय विवर्जितं यदा वेत्यात्मना त्मानं तदा साम्ये स्थितिर्मेव न पर

गानार्थिव॥
॥१९॥

शेषपरपर्यायैः परद्वयैर्विलक्षणां निश्चिनोति यदात्मानं तदा साम्यं प्रसूयते ॥ अतस्मै वा विचलं

त्ययमातस्यैव बंधविशेषः समत्वं यस्य योगिनः ॥ एष स्पष्टयनं चादयं जगदिदं चराचरं मया
साम्याच्छुभाशुभमलक्षयः ॥ तथा हि ॥ शाम्यति जंतवः कुरां बद्धवैराः परस्परं अपि खार्ष्यं प्रवृ
मुनेः साम्यप्रभावतः ॥ भजंति जंतवो मेत्री मन्थो न्येत्य क मत्सराः ॥ समत्वात् विना प्राप्य पादपद्माच्चितां ॥
सिति मारु ॥ शाम्यंतं योगिनिः कुरां जंतवो नैति शं क्यते ॥ सावदी स मि वारण्यं यथा वृष्टैर्बलात् कैः ॥ २२ ॥ भवं

प्रसन्नानि कश्मलान्यपि देहिनामां चेतां सिंयोगि स संसर्गस्य योगे जलानि वार ॥ २३ ॥ अधि चामुभ्यं ति
सकिन्नरनास्तुष्यंति नाकेश्वरा मुंचंति द्विपदैर्यसि हसरतः व्यालादयः कुरतां रुवैरप्रतिबद्धविन्नमभय

नष्टजगज्जायते स्याद्योगी इत्समत्वसाध्यमं एवा किं किं न सद्यो भुवि ॥ र३ ॥ चंद्रः सांद्रैर्विकरति सुधा मं मुनिर्जी
 वलोको ॥ भास्वानुग्रैः किरणपटलैरुच्छिनत्यधकारां धात्री धत्ते भुवनमखिलं विप्रमैतच्च वायुर्पृथ्वी स्या
 कृमयति तथा जंतुजातयतींद्रः ॥ र५ ॥ सारंगी सिंहसावंस्पृशति सुताधियानं दिनी व्याघ्राप्योत्तमाजगिहं सवालं
 प्रणयपरवशा के किं कांता भुजंगं वैराग्यजन्मजातान्यपि गलितमदाजंतवोन्येत्यजंति ॥ श्रित्वा साम्यैकस
 टं प्रशामितकदुषं योगिनं स्मीणामो हां रक्षेत् एकः पूजार्चयति नतः पारिजातप्रसूनैः कुड्मैः कंठे स्मिपतिं भु
 जगहं त कामसंतो न्यनुत्थावति भवति चतयोर्धस्य नित्यसंयोगी साभ्यागमं विप्रानि परमज्ञानदत्तावका
 शं ॥ र७ ॥ नारैण नगरं नमि त्रमहितांश्चोष्टा न्नं जाबून दनस्रदाम भुजंगमा न्नदृषदस्तस्य प्राणां को ज्वलं प्रसा

मयसे

नमिभूतः

शायं

॥ज्ञानार्णव॥

॥८०॥

तःकरणेविभर्त्तिकलया^{नो}क्लृष्टतामीषद^{प्रा}यासपरमोपप्रा^{ति}पदवीमा^{रु}हमा^चक्षतेरषसौधो^{त्स}गोत्रम

सुतिअपवविधौकईमेकुं कुमेवा^पल्यकेकं टकायेदषदिप्रशि^मणौचम^{ची}नांष्ट्रकेषु^{ग्री}णंगेदिव्य

^ऽअनुमम्याशास्यवशात्

समसमवशा^{द्य}स्यचित्तविकल्पे^{न्न}लीढ^{सो}दमेकः कलपति^{कु}प्रालः साम्यलीला^{वि}लासं^{र्ध}चलत्य

चलमाले^यकदाचिदैवयोगा^तनोपसर्गैरपि^{त्वा}ंतमुनेः साम्यप्रतिष्ठितं^धउन्मत्तम^{प्य}वित्रांतंदिग्म^{रं}

सप्तमे^ववा^{प्ता}म्यस्यस्यजा^तसर्वयो^{गि}नः प्रतिजामते^धवाचस्पतिरपि^{ब्रू}तेयद्यजस्रंसमाहितं^वकुंतया

पित्रा^{ज्ञो}तिन^{हि}साम्यस्यैव^नवां^धइत्याचार्यश्रीभु^भचंद्रविरचिते^{ज्ञा}नार्णवे^{यो}गप्रदीपा^{धि}कारे^{ज्ञा}म्यप्र

करणमा^{ख्या}दुःप्रज्ञावल्लुप्तवसु^{नि}चयाविज्ञान^{मू}न्याया^{वि}द्यते^पतिमं^{दि}रं^{जि}जनिजत्वा^{र्यो}द्यता^{दे}हि

॥८०॥

नाभानंदमुनसिंधुग्रीकरचयैर्निर्वाप्यजन्मानलयेमुक्तेर्वदेन्दुवीक्षणापरत्तेसंतिदित्रायदि॥साम्यश्रीना
तिनिःशंकसतामोपिहृदिस्थितिंयत्नेमुनिश्चलध्यानसुधासंबंधवर्जितं॥प्यस्यध्यानंमुनिःकंपसमत्तस्य
प्रज्ञानायोर्विद्याधिष्ठानमन्योन्यस्यादिनेदतः॥३॥साम्यमेवनेमद्यानात्स्थिरीभवतिकेवलं॥पुन्यं
कर्मोद्यकलेकीयंनवाहकं॥प्यदैवसंयमीसाक्षात्समत्वमवलंबनेस्यात्तदैवपरं॥ध्यानंतस्यकर्मोद्ययात
ध्वाभनादिविभ्रमोद्भूतंरगादितिमिरंयनंस्फोटयत्यामुजीवस्यध्यानार्कः॥प्रविजृंक्षितः॥दीभवज्वलनसं
भूतःमहादाहप्रशांतयोः॥प्राश्न्यानांबुधैर्दीर्घवाहः॥प्रप्रास्यते॥ध्यानमेवोपवर्गस्यमुख्यमैकंनिबंधनं॥
नदेवद्विरितत्रातगुरुकक्षकृताशानं॥अपास्यत्वंउविज्ञानरसिकोपापवासनो॥असद्भानानिर्वादेयं॥

भ्यातसाम्ययोः

भगवत्

प्रसरित-

॥ज्ञानार्थिना॥

॥८२॥

योगात्तद्यथा॥ ज्वलनवनविष्णुत्रयालगाद्दृश्यैस्तैः स्थलजलविनसत्त्वैर्दुर्जनार्णतिभ्यैः स्वजनधनशरीरध
सिनिस्तरैर्निष्ठैर्भवति यद्विहयोगादाधमात्ततदतत्पर्यथा चरस्थितैर्भावैरेतैः समुपस्थितैः अनिष्ठैर्दु
क्किष्टस्यादात्ततत्प्रकीर्तितं पराश्रुतैर्दृष्टैः स्मृतैर्ज्ञातैः प्रत्यासत्तिर्वसंश्रितैः पौर्निष्ठार्थैः मनैः क्लेशैः ॥८३॥

एष प्रज्ञोपाधिष्ठसंयोगे तद्वियोगानुचितं यत्स्यात्तदप्यितत्त्वज्ञैः पूर्वभार्तप्रकीर्तितं परं ॥ प्रष्टव्यं ॥

यत्कलत्रबाधवसुहृत्सौभाग्यभोगार्थयेचित्तप्रीतिकरप्रसन्नविषयप्रधानं भावैर्धर्मासं

विवर्ज्यैर्धातुविद्यते हर्तृजातस्याद्विधिवियोगजंतनुमतां ध्यानं कलंकं कास्पदम् ॥ ३ ॥ दृष्टश्रुतानुभूतैस्तैः

श्रितैर्ज्ञानैः विद्योगे यन्मनःखिन्नं स्यात्तदानीं द्वितीयकं ॥ मनोऽज्ञवस्तुविध्वंसं पुनस्तत्संगमार्थिनिः ॥ कि

॥८२॥

तेयत्तदेवस्याद्वितीया^{१५}र्तस्यलक्षणा^{१६}॥ द्वितीया^{१५}कासश्वासभगंदरोदाजकुक्षुष्टातिसारज्वरैःपित्तश्लेष्ममलस
 कोपजनितैरोगैःशरीरांतकैःस्याकथ्यत्प्रबलैःप्रतिक्षणाभवदद्याकुलत्वंदुष्णांतदोगातमनिहितैःप्रकटितं
 इवैरिदुःखाकरां३॥ अल्पानामपि रोगाणां माभूत्तदपि संभवः प्रमत्तं ति यानृणां चिंता स्यादातत तृतीयकां३॥
 भोगाभोगीप्सवेयास्त्रिभुवनजयनीरूपसाम्राज्यलक्ष्मीराज्यक्षीणां चिंता विजितसुरवधूला समतीत्यायुव
 त्याः अन्यच्चानंदभूतकथमिह भवतीत्यादि चिंतासुभाजायातद्भोगातमुक्तं परमगणधरैर्ज्ञेयमसंतानसूतं
 ३॥ पुन्यानुष्ठानजातैरभिलषतिपदं प्रज्जिनेंद्रा मराणां यद्वातैरेव वा कथं हितकुलकुजकेदमंत्यंतकोपात्
 पूजासत्काराद्यभप्रभृतिकर्मप्रदायाचतेयद्विकल्पैः स्यादातत त्रिदानप्रभवमिह नृणां दुःखदावाग्रधाम३॥

॥ज्ञानार्णव॥
॥८३॥

इह भोगादि सिद्धये रिपुघातार्थमेव वाप्य निदानमनुष्णाणां स्यादत्रैतत्तु गीयकं ॥ चतुर्थे ॥ इत्थं चतुर्भिः
विस्मरितैः

पितैर्विकल्पैर्नास्मासादिह हि प्रणीतं । अनंतजीवा प्रायशेद निन्नब्रूते समग्र्यदिदी रणाष्टा॥३॥

मा॒पि॒प॒य॒ते॒र॒म॒म॒य॒त्रि॒म॒क्ष॒णे॒ वि॒द्या॒स॒द्वा॒न॒मे॒त॒द्वि॒ष॒द्रु॒ण॒स्या॒न॒भू॒मि॒का॒ख॒ने॒स॒द॒ता॒स॒य॒ते॒क्ष॒त॒च॒तु॒र्भे॒द॒य॒
 पंचम गुणस्था नेषु भ्यावकम् ।

यतोऽप्रमत्तस्य तानाहुनिदानरहितं त्रिधा ॥ कृष्णीलाद्यसङ्गेऽप्याबलेन प्रविजृम्भतोद्भूतितदावा

विः प्रसूतेरिधनोपमं॥ एतद्दिनापि यत्नेन स्वयमेव प्रसूयते॥ अनाद्यासस्तमुक्तं संस्कारादेव देहिना॥ ४

अनंतदुःखसंकीर्णस्य निर्वृत्तगतेः फलं ॥ क्षाद्योपशान्तिको भावः कालश्चातमुहूर्तिकं ॥ अत्रांकाशोक

मादकलतां श्रितां नमोऽज्ञातयुजन्मादो विषयोऽसु कल्मसकृन्निद्रागजाद्याश्रमाः । मूर्च्छादीनि शरीर-

रतं दिगानि बाह्या न्यूनं आर्तो विहितचेतसो मृतधर्यो वर्णिता विस्फुटो मम ॥ इत्याचार्य श्रीशुभचन्द्रविरचिते
 ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारे आर्तभयान्नकराणाम् ॥ रुद्राशयमवर्गी मर्मपिरोद्भवतुर्विधं कीर्त्यमानं विदं
 त्वार्याः सर्वसत्त्वा निनन्दकाः ॥ रुद्रः क्रूरशयः प्राणी प्रणीतस्तत्त्वदर्शिनिः रुद्रस्य कर्मभावो वारोद्भूतिर्यदि
 धीयतो ॥ हिंसानंदान्मृषानंदान् चोद्योत्संरक्षणात्तया प्रभवत्यङ्गिनां प्राश्नदर्पिरोद्भवतुर्विधं ॥ हिंसारोद्
 तद्व्याहृतो निपीडिते ध्वसे जंतुजाते कदर्थितो विनर्त्तान्ये न यो हर्षसाक्षिणो द्रमुच्यते ॥ भनारतं निःक
 रणा स्वभावः स्वभावतः को धकषायदीप्तः प्रदोद्भवतः पापमतिः कुशीलः स्यान्नोत्तिको यः सहिरोद्दधाम ॥
 ५॥ हिंसा कर्मणि को प्रादं विपुणातापापोपदे प्रोभुप्रांदाक्ष्यं नास्तिकशासनं प्रतिदिनं घाणातिपातेरतिप्रसंवा

॥ज्ञानार्णव॥

॥८६॥

सहनिर्दयैरविरतनैसर्गकीकृततायत्स्याद्देहभृतांतदत्रगादितगैर्द्वप्रप्रांताप्रयैः॥क्षिकेनोपायेनघातोभव
तितनुमताकःप्रवीणोत्रहंताहतुकस्यानुगाःकतिनिरिहदिनैरेन्यतेजंतुजातांहत्वापूजाकरिष्येद्विजग
रुमरतांपुष्टिशांत्यर्थमिच्छयत्स्याद्विमंनिनदोजगतिननुभृतांतद्विगैर्द्वप्रणीतां॥अगानवनधरित्रीचारि
णादेहभाजादलनदहनबंधछेदघातेषुयत्नं॥इतिनखकरणेत्रोत्पादनैकोतुकयत्तादिहंगादितमुच्चै
रौद्मिच्छं॥अस्यघातोजयोन्यस्यसमरेजायतामितिस्मरत्यंगीतदध्याहरोद्मध्यात्मवेदिनः॥८६

जंतुबधाद्युरुपराभवोद्योहर्षसाद्विविज्ञेयरोद्दुःखानलधनं॥अहंकदाकरिष्यामिपूर्ववैरस्यनिः
अस्यचित्रैर्द्वधैश्चेतिचिंतारोद्रायकद्विगता॥८७॥किंकुर्मःशक्तिवैकल्याजीवत्यद्यापिबिद्विषःतद्दुर्मुत्रहनि

॥८७॥

धामः प्राप्य कालं तथैव तर्जयति तं तं यत्परास्यार्पकारव्यसनविशिष्य निजवंधीक्ष्य यत्तोषमेति॥
 यदि ह्यगुणगारिष्टादो^{द्वेषकोति}ष्टिद्वैतान्यभूतं भवति हृदि स ग्राह्यः तद्दिगौ द्रस्यति गंगं॥३॥ हिंसानंदो द्रवणो द्रवकुं कस्य॥
 सिकौ प्राज्ञो जगज्जंतु समुद्भूतविकल्पशतसंभवं॥४॥ हिंसोपकरणादानं कूरमत्वे ध्वंनुग्रहं निश्चिं प्राप्तादि॥
 गानिरौदवासा निदेहि नां॥५॥ इत्थं चार्थश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपाधिकारे हिंसानंदः प्रथम
 ॥६॥ असत्यकल्पना जालकश्मलीकृतमानसश्चेष्टते यज्जुनस्तद्विमुखाणो दंप्रकीर्तिता॥ तद्व्याविधा
 यवं च कशास्त्रं भार्गवमुद्दिश्य निर्दयं प्रपात्य व्यसने लोको^{भोगविभ्यामि}भोक्ष्ये ह वां छित्तं सुखं॥७॥ असत्यचातुर्यबलेन लो
 द्वितं ग्रहिष्यामि बभूव प्रकाशं तथैव मातंगपुराकं॥८॥ कन्यादिरत्नानि च बंधुराणि॥९॥ असत्यवाग्वचनया

॥क्षानार्पिव॥

॥८५॥

तंप्रवर्तयत्यत्रजनवराकांस्वधर्ममाग्रदतिवर्तनेनमदौदतोयःसहिगौदधाम॥असत्यसामर्थ्यवशाद
तीन्द्रुपेणचान्येनचधातयामि॥अदोषिणांदोषचयंविधायचिंतेतिरौद्रायमतमुनीदैः॥पातयामिजनं
मूढं व्यसनैर्नर्थसंकटावाक्त्रोत्राल्यप्रयोगेणावांक्षितार्थप्रसिद्धये॥ईदृशमान्ज्ञानबोधाविचारविच्युतान्
तारयाम्यद्यवचोनिर्मुक्तैः॥अमीप्रवर्त्यतिमदीयकौत्रालादकार्यवर्गोषितिनात्रसंप्रदायः॥अनेकासत्यसं
कल्पेय्यःप्रमोदःप्रजायते॥मृषानंदरात्मकैरौदंतत्प्रणीतंपुरातनैः॥इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचितेज्ञाना
र्पवेद्योगप्रदीपाधिकारेअसत्यरौद्रद्वितीयं॥३॥छा॥चौर्योपदेष्टाबाहुल्यंचातुर्यंचौर्यकर्मणिप्रचौर्ये
तःसचौर्यानंदइष्यते॥तद्यथा॥यच्चौर्यायशरीरिणामहरश्चिंतासमुत्पद्यतेकृत्वाचौर्यमपिप्रमोदमतुलं

॥८५॥

कुर्वन्ति यत्संततं ॥ चौर्येणापि हते परैः परधने यज्जायते संभ्रमस्तच्चौर्यप्रभवं वदन्ति निपुणारौ ॥ इंसुनिंदास्यदंश्च
 कृत्वा सहायं वरवीरसैन्यं तथाभ्युपायांश्च बहुप्रकारान् ॥ यतान्यलभ्यानि चिरार्जितानि सद्यो हरिष्यामि जन-
 म्यथा ॥ आम् ॥ ३ ॥ द्विपदचतुष्पदसारंधनधान्यवरांगानां समाकीर्णमवसुपरकीयमपि मेत्वा धीनंचौर्यसाम-
 प्यार्त्तल्लभ्यं चुरायां विविधप्रकारः प्राीरिति र्यः क्रियते ॥ नित्यावः ॥ अथारदुःखार्णवरेतुभूतं रौद्रं तृतीयं न-
 दिहप्रणीतं ॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारे चौर्यनिंदरौद्रं तृतीयं ॥ ३ ॥ ॥ ब-
 कारं भपरिग्रहेषु नि यतं रक्षार्थमभ्युद्यते यत्संकल्पपरंपरां वितनन्ते प्राणी ॥ हरौ ज्ञाप्रयः ॥ यच्चालं व्यमहत्वनु-
 ज्ञातमनाराजेत्यहं मन्यते ननु र्यं प्रवदन्ति निर्मलधियोरौद्रं भवाशंसितं ॥ तद्वथा ॥ अारोप्य चापं निशितैः ॥

॥ज्ञानार्पणं॥
॥८६॥

आरौधैर्निकृत्यैवैरिव्रजमुद्धताशं॥राधापुरग्राभवराकाणि॥प्राप्त्येहमैश्वर्यमनन्यसाधं॥२॥प्राप्तिद्वगुलं
धरांमदीयांकन्यानिरत्नानिधनानिनारी॥येज्ञात्रवःसंप्रतिलुप्तचित्तास्तेषांकरिष्येकुलकक्षदाहं॥सक

पूज्यंवीरवर्गोपसेव्यंस्वजनधनसमुद्धरत्नामातिरामं॥अमितविभवसारांविश्वभोगाधिपत्यंप्रवर्त्ता
न्नातंहंतकृत्वामयासां॥नित्वाभुवंजंतुकृत्नानिहत्वाप्रविश्यदुर्गाण्युदधी॥द्विलंघ्य॥कृत्वापदंमूर्ध्निमदीद
नांमयाधिपत्यंकृतमभुद्धारं॥जलानलव्यालविषप्रयोगैर्बिभ्यासनेदप्रणिधिःप्रपंचैः॥उत्साहानिःश्रो
तातिचक्रंस्फुरत्ययमेप्रवत्प्रतापः॥इत्यादिसंरक्षणसंनिबद्धसंचितनयक्रियतेमनुष्यैः॥संरक्षणानंद
प्रवतदेतदौद्धप्रणीतंजगदेकनाथैर्॥६॥इत्याचार्यश्रीभुभचंद्रविरचितेज्ञानार्णवेयोगप्रदीपाधिकारेसंरक्ष

॥८६॥

॥ नंदरौद्रचतुर्थी ॥ ॥ हस्मत्नेत्र्यावत्तोपेतंश्चत्रपातफलांकिंतंरौद्रमेतद्विज्ञीवानां स्यात्पंचगुणभूमिकां ॥ कृ
तादंडपातष्यवंचकत्वंकठोरता ॥ नित्यंश्रात्वंचलिंगाजिरौद्रस्योक्ताजिसूरिभिः ॥ विस्फुलिंगाजिभेनेत्रेभूव
क्रोभीषाणाकृतिः ॥ अक्रंपस्वेदादिलिंगाजिरौद्रवाद्यानिदेहिनां ॥ ॥ स्माद्योपशामिकोभावः ॥ कालश्रांतमूर्धनिकः
दृष्टाशायवप्रादेतदप्रप्राप्तावत्वंबनां ॥ ॥ हृत्येवक्षणाहर्नदेहिनामिदमुत्थितं ॥ असंभानंत्रिलोकश्रीप्रसवं
धर्मपादपं ॥ ॥ इत्याज्ञिरौद्रगृहिणामजस्रं ॥ ध्यानेसुनिंद्येभवतः ॥ स्वतोपिपरिश्रहारंभकषायदौषैः ॥ कलंकितेन
कणोविप्रांकोर्दोक्कचित्कचिदमीभावाः ॥ प्रवर्ततेमुनेरपि ॥ प्राक्रमिगौरवाच्चित्रंघादः ॥ संसारकारणं ॥ ॥ स्वयमेव
धुजायंतंविनायत्वेनदेहिनां ॥ अनादिदृढसंस्कारादुर्ध्यानानिघतिक्षणां ॥ ॥ हतिविगतकल्वंकेश्चर्चितंचित्रम् ॥

।क्षानार्णव।
॥८७॥

इरितकुरुहकंदं निःशुभार्थानयुगमं।कटुकतरफलाढ्यं समभ्यागतोऽथ धीरत्यजसपदि यदित्वं मोक्षमार्गं प्र
वृत्तं॥८८॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवयोगे प्रदीपाधिकारे अतरेणैव ध्यानप्रकरणं॥ क॥ अथ प्र
ममालंब्य विधाय स्ववशं मनः।विरज्य कामभोगेषु धर्मध्यानं निरूपय॥ तदेव प्रक्रमया तं स विकल्पं स
मासतः।आरंभकल्पयंतं प्रोच्यमानं विबुधमतः॥ ज्ञानवैराग्यसंपन्नः संवृतात्मा स्थिराज्ञाय मुमुक्षुः क
तोऽध्याता धीरः प्रप्राप्त्यतोऽ॥ च तस्मो भावना धन्याः पुराणपुरुषाश्चिन्ताभ्रैश्च दयाश्चिरं चिन्ते विधेया
सिद्धये॥ अथ मैत्री॥ सुदंतर विकल्पेषु चरस्थिराशीरिषु। सुखदुःखाद्यवस्थासु संस्थितेषु यथा यथं॥
नायोनिगतेष्वेव समत्वे ना विराधकाः। साधी समत्त्वमापन्ना मतिर्मैत्रीति पश्यते। स्त्रीविदुर्जंतवः सर्वे केषां च

॥८७॥

मनवर्जिताः॥साधुवतुसुखं त्यक्त्वा वैरापापं पराभवं॥अथ करुणा॥दैत्यशोकसमुच्चासरो गपीडाईतात्मसु
 बधवं धनरुद्धेषु याचमानेषु जीविते॥गस्तु चूटश्च मानिभूतेषु प्रीता दैव्यं धितेषु च॥अवरुद्धेषु निस्तं प्रौढ
 तमानेषु निर्दयं॥मारणानैषु भूतेषु यत्प्रतीकारवांकया॥अनुग्रहमतिः सेयं करुणेत्यप्रकीर्तिता॥१०॥
 अथ मुहिता॥तपःश्रुतयमोद्युक्तचेतसां ज्ञानवक्षुषां॥विजिताक्षकषायाणां स्वतत्वाभ्यासशालिनां॥इ
 तगत्र यच्चमत्कारि चरणायिष्ठितात्मनां योगेषु प्रमोदः स्यात्सद्भिः सामुहितामता॥२॥अथोपेक्षा॥क्रोधाहि
 रेषु सत्त्वेषु निस्तं प्रक्रूरकर्मसु॥मधुमांससुरान्यस्त्रीबुद्धेक्षत्यंतपापिषु॥३॥देवागमयति वातनिंदकेषु
 तमसं हिषु॥नासिकेषु च माध्यम्यं यस्तोपेक्षा प्रकीर्तिता॥४॥एताः मुनिजनानंदमुधास्पंदैकचंद्रिका॥५॥

॥ज्ञानार्णव॥

॥८८॥

स एगमुक्तं ज्ञानो काग्रपददीपिका॥१५॥ एतानि रजिंयोगीक्रीडन्नत्यंतनिर्भरं॥ सुखमात्मोत्थमत्पदस
मिहैवाकंदतिभुवं॥१६॥ भावनास्वासंतीनःकरोत्यध्यात्मनिश्चयं॥ अवाप्त्यजगद्भूतविषयेषु न मुह
१५॥ योगानिद्रास्थितिं धत्ते मोहनिद्रापसर्पति॥ आसुप्तसम्यक्प्रतीतासु स्यान्मुनेस्तत्त्वनिश्चयं॥१६॥ आनिर्घदा
विश्रंभावयत्यखिलं वशी॥ तदौदसीन्यमापन्नप्रत्यत्रैव मुक्तवत्॥१७॥ एगमदिवागुगजालं निरुक्त्या चिं
त्यविक्रमः॥ स्थानमाश्रयते धन्यो विविक्तं ध्यानसिद्धये॥१८॥ कानिचित्तत्र प्राप्यंते हर्षं ते कानिचित्पुनः
ध्ययनसिद्धयर्थं स्थानानि मुनिसत्तमैः॥१९॥ विकीर्यते मनःसद्यःस्थानदोषेण देहिनां॥ तदेव स्वस्थतां ध्वने
न मासाद्य बंधुरश्चेच्छेच्छाधमजनेर्जुष्टं दुष्टभूषणलपाति तं पाषंडि मंडलाक्रांतं महाभिष्यात्त्ववासितं॥२०॥ कौ

॥८८॥

लकापालिकावासंरुद्रमुद्रादिमंदिरांश्चभूतवेतालंचंडिकाभवनाजिरंर्ध्रापणस्त्रीकृतसंकेतमंदवा
रित्रमंदिरांक्लृप्तकर्मविण्णकुशास्त्राभ्यासवंचितं॥२॥क्षेत्रजातिकुलोत्पन्नप्राक्सिद्धिकारदर्पितं॥मिलिता
नेकदुःशीलकल्पितानेकसाहसंर्धेभूतकारसुरापानविटवंदिव्रजान्वितं॥प्राक्सल्वसमाक्रांतनासि
कासारसेवितं॥२॥ऋग्व्यादकामुकाकीर्णव्याधिविधस्तश्चापदं॥त्राट्यकारुण्यविस्मयमग्निजीविजनो
चितं॥रजप्रतिपक्षान्निरःप्लुतप्रत्यनीकावलंबितं॥आत्रेयीर्वाहितव्यंगमंश्चितंचपरित्यजेत्॥२॥विद्रवंति
जनाःपापाःसंचरेत्यन्निसारिका॥क्षोभयंतीङ्गिताकारैर्यत्रनार्योप्यशंकितः॥३॥किंचक्षोभायमोहायय
द्विकायायजायते॥स्थानंतदपिमोक्तव्यं॥ध्यानविधंसंशंकितैः॥३॥तृणाकंडकवल्मीकविषमोपलकईमैः॥२॥

॥ज्ञानार्णव॥
॥८९॥

स्मोऽहिष्ठास्थिरात्ताद्यैर्द्विषितासंत्यजेद्भुवं॥३२॥क्वाकःकौशिकमार्जारवगोमायुमंडलैः॥भवद्युष्टंरिद्विध्नाय
ध्यातुं कामस्ययोगिनः॥३३॥ध्यानद्वंसनिमित्तानितयान्यान्यपिभूतलोन्नहिस्वप्नेपिसेव्यानिस्थानानि
निसन्नमैः॥३४॥इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविश्वंतेजानार्णवयोगप्रदीपाधिकारेविरुद्धस्थानप्रकरणा॥का॥
त्रेमहातीर्थपुण्यपुरुषाश्रितोऽकट्याणकटितेषुएषध्यानसिद्धिःप्रजायते॥स्नागगंतवनांतवात्रौलशृंगां
नरेषपथापुलिनेषभारवंडांतप्राभारेयालसंकटो॥स्मरितांसंगमेदीपेप्रसन्नेनरुकोटरोज्जीर्णोद्यानेऽमसा
वागुहागर्भेविजंतुको॥३॥सिद्धकुटेजिनागारेऽकत्रिमेऽकत्रिमेऽपिचाप्ररुद्धिकमहावीरयोगसंसिद्धिवांछि
ते॥भजनःप्रीतिप्रदप्राप्तेप्रांकाकोलाहलच्युते॥सर्वर्तुसुखदेरस्येसर्वोपद्रववर्जिते॥भूभूत्यवेऽमन्यपथ

॥८९॥

भूगर्भकदलीगृहे॥पुरोपवनवदंतेमंडपेचैत्यपादध्व॥र्द्धवर्धनपतुषारादिपवनासारवर्जिते॥स्थानेजागत
विश्रांतंयमीजन्मार्तिज्ञांतये॥यत्रगागादयोदोषाअजस्वंपांतिजाघर्वांतत्रैववसतिःसाध्वीध्यानकालेवि
शेषतः॥रासारुपद्वेजालापद्वेभूमौवासिकतास्यलो॥समाधिसिद्धयेधौरोविदध्यात्तुस्थिरासनं॥पर्यंक
मर्द्धपर्यंकवक्रवीरासनंतथा॥मुरवारविंदहृद्वचकार्योत्सर्गश्चसंमतः॥येनायनमुरवासीनाविदधुर्नि
श्चलंमनः॥तत्रदेवविद्येयंस्यान्मुनिभिर्बधुरासनं॥कायोत्सर्गश्चपर्यंकः॥प्रशस्तःकैश्चिदीरितः॥देहिर्नो
दीर्घवैकल्यात्कालदोषेणसंप्रति॥ब्रजकायामहासत्त्वानिःकंपाःसुस्थिरासना॥सर्वावस्थास्वलंधातु
गताःप्रागयोगिनःत्रिबां॥३॥उपसर्गेरिपुस्फीतैर्देवैत्यादिकल्पिते॥स्वरूपांविर्ततेषांनचेतश्चाल्यतेकचिन्ता॥

ज्ञानार्पाव ॥
॥८०॥

१५॥ श्रूयते संवृतत्वांताः स्वतत्त्वकृतविश्रयाः विषद्द्योगोपसर्गाग्निध्यानसिद्धसमाश्रिताः ॥१६॥ केचिज्जालाव
रिसरिजाज्ज्वालविधस्तदेहाऽकेचिङ्गरिदैत्यैरदयमनिहताश्रकश्वलासिदैः ॥१७॥ कपोत्यातवातप्र
बलपविधनव्रातरुद्रास्तथान्येकत्वास्थैर्यसमाधौ सपरिशिवपदं निःप्रपञ्चं प्रपन्नाः ॥१८॥ तदीर्ययमिनामन्ये
संप्रतिपुणतनोऽनतः स्वप्नेपितामास्यां प्राचीनां कर्तुमक्षमाः ॥१९॥ निःशेषविषयोऽनीर्णा निर्ध्वजो जन्मसं
भात्माधीनमनाः प्राश्वत्सर्वदा धातुमर्हति ॥२०॥ अविश्विस्तं यदा चेतः स्वतत्त्वाभ्युत्थं भवेत्तन्नैकमुक्ताभ्युनेः सा
द्विस्ते परहितं मनः ॥२१॥ सविश्रमः संहतो धीरः स्थिरात्मानिर्मला प्रायः सर्वो वक्ष्यामि सर्वत्र सदैव धातुमर्हति ॥२२॥
जने जनसंकीर्णो सुस्थित इस्थितोऽपि वाप्यदिधत्ते स्थिरं चिन्तनं तदासि निषेधनां ॥२३॥ पूर्वोऽगानि मुखः साक्षा

गतिमुखोऽथवा प्रसन्नवदनोऽधाता ध्यानकाले प्रशस्यते ॥२॥ अथवा चरणज्ञानसंपन्ना जितारुणा दीनविभ्रमा
प्राग्नेकास्त्ववस्थासु संप्राप्ता यमिनः शिवं ॥३॥ मुख्योपचारनेदने हौमुनी स्वाभि नौमतौ ॥ अग्रप्रसन्नप्रसन्नाख्यौ धर्मस्य
तोऽपयाययं ॥४॥ अग्रप्रसन्नः सुस्थानो वज्रकायो वशी स्थिरः ॥ पूर्ववित्तवृत्तोऽधीरोऽधाता संपूर्णलक्षणाः ॥५॥ श्रुतेन
विकल्पेनापि ह्यमी सन्ने प्रकीर्तितः ॥ अधः श्रेण्या प्रवृत्तात्मा धर्मध्यानस्य सुश्रुतः ॥६॥ किंचकैश्चिच्च धर्मस्य चत्वारः
स्वाभि नः स्मृताः ॥ सदृशाश्च प्रसन्नाः ता यथा योगेन हेतुना ॥७॥ धाता रश्चि विधा ज्ञेया सोऽर्था ध्यानान्यपि विधा लेश
विश्रुद्धि योगेन फलमिदं कदाहृता ॥८॥ अथासन्नजयं योगी करोतु विजिते इत्ये ॥ अनागपि न विद्यंते स माधौ सुखि
रासना ॥९॥ आसनाभ्यासवैकल्याद्दुःस्थिर्येन विद्यते ॥ विद्यते त्वंगवैकल्यात्समाधि समये ध्रुवं ॥१०॥ वातातपतुषा

॥ज्ञानार्णव॥
॥६१॥

एद्वैर्जितुजातेरनेकप्राः कृतासनजयोयोगी। वेदितोपिनखिद्यतोऽ॥ आसां ह्यनिमतं रम्यं स्थानं चित्तप्रस-
जद्विन्नपुलकः श्रीमान्पर्यकमदिति ह्यति॥ ३२ ॥ पर्यकदशमधस्य प्रोक्तानेकारकुशलो करोत्युद्भिन्नराजीव-
निभेक्षुतचापलेऽश्नासाग्रदेशाविन्यसेधत्तेनेत्रे सुनिश्चलेऽप्रसन्ने सौम्यतापन्ने निस्पंदे मंदतारके॥ ३३ ॥
द्विविक्रियाहीने सुश्चिष्टाधारापल्लवं मुप्रमत्स्य क्रदप्रायं विदध्यान्मुखपंकजं॥ ३४ ॥ अगाधकरुणां भो धीमताः
विप्रमानसः॥ षट्च्चायतं वपुर्धत्ते प्रप्राप्तं पुस्तमर्तिवत्॥ ३५ ॥ विवेकवार्द्धिकह्योले निर्मलीकृतमानसः॥ ज्ञानमंत्रो-
द्गताशेषाणादिविषमग्रहः॥ ३६ ॥ लाकरइवागाधः सुरादिरिव निश्चलः॥ प्रप्रांतविश्वविस्पंदः प्रनष्टरकल-
भ्रमः॥ ३७ ॥ किमयं तो ह निष्पन्नः॥ किं वा पुस्तप्रकल्पितः॥ समीपस्थैरपि प्रायः प्राज्ञैर्धर्मा नीतिलक्ष्यते॥ ३८ ॥

नयः॥ मुनिर्नीतस्वसिद्धतैः प्राणायामः प्रप्राप्यते मुनिनिर्धानसिद्धयं शुद्धयं चोत्तरात्मनः॥६॥ अतः साक्षात्
सविज्ञेयः पूर्वमेव मनीषिणात्मना गप्यन्त्यथा प्राप्नो न कर्तुं चित्तनिग्रहः॥६॥ त्रिधा लक्षणभेदेन सस्मृतः पूर्व
स्वरिजिः॥ पूरकः कुंभकश्चैव रेचकस्तदनंतरं॥७॥ तद्यथा॥ दादप्रांतात्समाकृष्य यः समीरः प्रपृथ्यते स पूरक इ
ति ज्ञेयो वायुविज्ञानकोविदेः॥८॥ तरुणाद्विस्त्रिणीकृत्यश्मसनं नाभिपंकजोः कुंभवन्निर्भरः सोऽयं कुंभकः परि
कीर्तितः॥९॥ निःसायतेति यत्नेन यः कोष्ठात्श्मसनः प्रायैः॥ स रेचक इति प्राज्ञैः प्रणीतः पवनगगमोऽभ्युन्नानिक
दाद्विजिः क्रान्तं हृत्पद्मोदरमध्यगं दादप्रांते मुविश्रान्तं तं ज्ञेयं परमेश्वरं॥१०॥ तस्य चारंगतिं बुद्ध्या संस्थां चैवात्मनः
सदा चिंतयेत्कालमायुश्च शुभाशुभकलोदयोऽक्षः॥११॥ अत्राभ्यासं प्रयत्नेन प्राप्नोति इन्द्रः प्रतिक्षणं कुर्वन् योगी किञ्चान

॥ज्ञानार्णवा॥
॥ऐ३॥

प्रा०रिणांभुवंवामा॥स्वपयति तदेव प्रश्नदहमानादसि॥नानी॥८॥संग्रामसुरतनोजनविरुद्धगेषु
क्षेणेष्टा॥स्यात्अभ्युदयदहदयवांछितसमस्तप्राप्तेषुवामेव॥७॥नेष्टयटनेसमर्था॥कृग्रहकाजवंद्रस
र्वाद्या॥क्षितिवरुणौजमृतगतौसमस्तकल्याणदोहेयो॥८॥पूर्णेपूर्वस्यजयोरितेवितरस्यकथ्यतेतत्रैः
भयोर्दुश्चमित्रैर्दृतेनाप्रांसितेप्रसे॥९॥ज्ञातुर्नामप्रथमंप्रश्नाद्यज्ञातस्यगुणानिद्वत्तसदेष्टमिदि
सेस्याद्विपर्यासा॥८॥पञ्चयतिसमाक्षरनामावा॥मावा॥कृस्थितेनदृतेन॥विषमाक्षरानुदक्षिणादिकसंस्थे
त्त्रसंपाते॥८॥भूतादिग्रहीतानांरोगानां चसर्पदृष्टानां॥पूर्वोक्तएवचविधिर्बोधव्योमंत्रिणांवश्यं॥९॥
पूणर्वरुणेप्रविश्रानिपदिवामजायतेक्वचित्पुण्ये॥सिद्धंत्यचिंतान्यपिकार्याणारभ्यमाणानि॥९॥जय

वितत्याभाद्याः येषां पूर्वतु संचिताः प्राप्तेः स्युस्ते सर्वेष्वप्यप्यन्तु स्ये मरुति त्र्यो कानां ॥ २ ॥ अ नित्यमवबुध्यस
 भ्यक् पुष्पं हस्ताभ्यपातयेत्तज्जानी ॥ मृतजीवितं विज्ञाने ततः स्वयं निश्चयं कुरुते ॥ ३ ॥ वरुणे त्वरितो लाभश्चिरं
 भौमे तदर्थिने वाच्यं ॥ तच्छतरः पवनारव्ये सिद्धोऽपि विनश्यते वक्रौ ॥ ४ ॥ आद्याति गतो वरुणे भौमे तत्रैव तिष्ठति
 सुरवेनाप्यात्यन्यत्र श्वसने मृत इति वक्रौ समादेष्यं ॥ ५ ॥ शोरतरः संश्रामो द्रुताशनो मरुतिभंग एव स्यात् ॥ गग
 ने स्येन्य विनाशं मृत्युर्वोयुद्धपृच्छायां ॥ ६ ॥ इंद्रविजयः समरे ततो धिको वां छितश्च वरुणे स्यात् ॥ संधिर्वोरि
 भंगात् स्वसिद्धिः संस्वचनोपेत ॥ ७ ॥ वर्षति भौमे मधवा चरुणे तु मनो गतं तथा जम्ब ॥ मुर्धनधनाश्च पवने वक्र
 दृष्टिः किं दन्मात्रा ॥ ८ ॥ समस्यानां तिः पत्तिः स्याद्दरुणे पार्थिवे च मुष्ठाद्या ॥ श्वल्पापिन चागोये वाच्या काशे तु मध्य

॥ज्ञानार्थव॥

॥८५॥

ॐॐ नृपतिगुरुवंधुद्वयापरेष्यन्निजधितसिद्ध्येल्लोकाः॥पूर्णांगेकर्तव्याविदुषावीतप्रपंचेन॥१॥
नाञ्जनेषुदक्षैःपूर्णगनिर्वेशितासुयोषासु॥क्रियतेचेतस्त्यरितंनानोन्यद्वश्यविज्ञानं॥अरिरिणिकचोरदु
ष्टाअपरेष्युपसर्गविग्रहाद्याश्च॥रिक्तोनेकर्तव्याजयत्ताभसुरवार्थिनिःपुरुषे॥परिपुत्रास्त्रसंप्रहारेरस्मृतिधः
पूर्णागात्रभूभागं॥बलिनिरापिदैरिवर्गेर्त्तनिश्चतेतस्यसामर्थ्याख्यरुणमहेंद्रौप्राप्तौप्रसोगर्तस्यपुत्रदौ
इतरोस्त्रीजन्मकरौ॥मृत्युगार्तस्यनाशाय॥नासाप्रवाहदिज्ञागोमार्थ्यधस्तुष्टिं॥इति॥सुरुषःपुरुषादेशं
न्यभागोतथांगना॥५॥विज्ञेयःसन्मुखेवंधः॥सुषुम्नायामुञ्चौ॥शिप्रह्णगर्तहा॥निकुसंक्रांतौ॥समेष्टेभंविनिर्दि
त॥क्षेज्ञायेतयादिनसम्यगमरुत्रदोविंदुतिः॥सनिश्चेय॥सितपीतारुणक॥सैर्वरुणावनिदहनपवनोत्तये॥॥

कणाक्षिनासिकापुटमंगुष्ठप्रथममध्यमांगुलिनि॥क्षभ्यांचपिधायमुरवंकरणेनहिदृश्यतेबिंदु॥८॥दक्षि
णामथवावामांगोनिषेडुंसमीप्सति॥तदंगपीडयेदन्यांनासानाडीसमाश्रयेत्॥अग्नेवामविभागेचंद्र
क्षेत्रंवदंतितत्त्वविदः॥पुष्टौचदक्षिणांगेरवेस्तदेवाङ्गुलाचार्या॥९॥अवनिवनदहनमंडलविचलनशील
स्यतावदतिलस्य॥गतिरुज्जरेवमरुतपुरविहारिणः॥सातिरश्वीना॥१०॥प्रवनःप्रवेष्टाकालेजीवइतिप्रो
च्यतेमहामतिनि॥निःकमणेनिर्जीवःफलमपिचतयोस्तथाभूतां॥११॥जीवेजीवतिविश्वंमृतेमृतंसरि
तिः॥समुद्दिष्टं॥सुरवडुःखजयपराजयलाभालाभादिमार्गायां॥१२॥संचरतिपदावायुस्तत्त्वान्नत्वांतरंतदा
ज्ञेयं॥यस्याजतितद्विरिक्तंतत्पुंयिचनक्तंमति॥क्षेप्रासपुरादुद्धजनपदगृहराजकुलप्रवेशातिः॥कापोपू

॥ज्ञानार्णवा॥
॥८६॥

पादममेकत्वाद्भजतोस्यसिद्धिः स्यात्॥८७॥ अमृतेप्रवहतिनूनंकेचित्प्रवदंतिस्वरयोरन्यथ्य॥जीवंतिविषाश्रता
रितप्यान्यथान्नते॥८६॥यस्मिन्नसतिप्रियतेजीवतिप्रतिभवतिचेतनाकलितः॥जी
तत्वविदः॥८९॥सुखदुःखजयपराजयजीवितमरणानिविद्यदशतिकेचित्॥वायुप्रपंचरचनामवे
मानः॥षष्ठकुर्वातपूरकेसत्याक्वठिंकुंभकेस्तथासंभेज्च्चाटनंचयोगिरिचकविज्ञानसामर्थ्यात्॥८६॥इदम
नेप्रसन्नभवसामर्थ्यस्याभ्युनेर्धुवंतस्यामोनाटिकाविष्णुर्द्विसम्भवकर्तुर्विज्ञानाति॥८७॥यद्यपिसमीरचारं
नतरंयोगिनिःसुदुर्दर्श्याज्ञानातिविगततंद्रक्षथापिनाज्ञांकताभ्यासः॥८९॥नाटिकाश्रुद्धिः॥तद्यथा॥
चित्तयतिनान्निकमलेसुवंधुरंकर्णिकारुढं॥८९॥चेचयतिततःप्रीध्रंपतं

॥८६॥

णमात्रेण भासुराकारं ॥ तालाकलापकलितं स्फुलिंगमात्मकक्रांतं ॥ २३ ॥ तालतडिडुप्रवेगं धूमशिराववर्तक
 दद्विक्त्रांगकृतं गगनतले दुर्धर्षे देवदेत्यानां ॥ २४ ॥ प्रादिं डुधामधवलंगानतलान्मंदमंदमवतीर्णं ॥ सारद
 तमिव सुधांशोः पूरयति पथा पुनः पुरतः ॥ २५ ॥ आनीय नानि कमलं निवेशयतस्मिन् पुनः पुनश्चैव ॥ अतस्त
 मन्मसाकार्यं प्रवेष्टानिः क्रमणमनवतरं ॥ २६ ॥ अथ नानि पुंडरीकाच्छनैश्च नैर्हृदयकमलनालेन ॥ निःसारयति
 समीरं पुनः प्रवेष्टाय तिस्रोद्योगां ॥ २७ ॥ नाडीशुद्धिं कुरुते दहनपुरं दिनकरस्य मार्गणा ॥ निःक्रामद्विप्रादिदोः पुर
 मितरेण तिरके प्याहुः ॥ २८ ॥ इति नाडिका विष्णुद्वौ परिकलिता भ्यासकोशालो योगी ॥ आत्मेक्यैव धटयति पुटय
 पवनं क्षणार्धेन ॥ २९ ॥ एकस्यामयमास्ते कालं नाडीयुगद्वयं सार्द्धं ॥ तामुत्तज्यततो न्यामधितिष्ठति नाडिका मनिक् ॥

॥ज्ञानार्थव॥
॥९७॥

३॥षोडशप्रमितकैश्चिन्निर्नीतोवायुसंक्रमः॥अहोरात्रौमितेकालेद्वयोर्नक्षोर्गर्ध्याक्रमं॥३॥षट्प्राताभ्यधिका
न्याहुःसहस्राण्येकविंशतिः॥अहोरात्रेनरिसुस्थेप्राणावायोर्गमागमः॥३॥संक्रांतिमपिनोवेत्त्रिधःसमीरस्यसु
पयधीः॥सतत्त्वतिर्नयंकर्तुंप्रवृत्तःकिंनलज्जतो॥३॥अथकौत्तहलहेतौःकरोतिवेधंसमाधिसामर्थ्यात्समभ्य
तपवनःप्रातैःप्रातैरर्कत्वेषु॥३॥तत्रकृतनिश्चयोसौजातीयकुलादिगंधद्रव्येषु॥स्थिरलक्ष्यतयाप्राश्व
धंविनंज्ञात्मा॥३॥कर्पूरकुंकुमागुरुमलयजकुट्टादिगंधद्रव्येषु॥बलणापवननवेधंकरोतिब्रह्मेकताभ्यास
द्॥एतेषुलब्धलक्ष्यसतोतिसुस्पृग्मेषुपत्रिकायेषु॥वेधंकरोतिवायुःप्रपंचयोजनचतुरः॥३॥अमधुकरपतंगप्र
त्रिषुतथांडजेषुमृगप्रांतेरेषु॥संचरतिजातलक्ष्यस्त्वनन्यचित्तोवप्रीधीरः॥३॥नारपुरगकरिप्रांतेक्रमे

॥९८॥

चरति त्रिःसरत्येव। सुप्तोपलक्ष्येष्टुचयदृच्छया संक्रमं कुर्यात्। अर्धं द्विपरपुत्रप्रवेशाभ्यासोत्थसमाधिसामर्थ्यं
 त्वविचरति यदृच्छया सो मुक्तश्चात्यंतनिर्द्विषः॥४०॥ अथ कोतुकमात्रफलोद्यंपुरप्रवेशो महाप्रयासेन। सि
 द्धातिनवाक्यं चिन्महतामपि कालयोगेन॥४१॥ स्मरणलज्जमनो विजयं समस्रोगक्षयं वपुःस्थैर्यं। पवनप्रचारच
 तुरः करोति योगीनसंदेहः॥४२॥ जन्मप्रातज्जितमुग्रं प्राणायामाद्विनीयते पापं। नाडीयुगाद्यस्यांते यतेर्जिताक्ष
 म्यधीरस्याक्षः॥ जलं च। जलविंदु कुत्राग्रेण मासे मासे तु यः पिवेत्। सैव तस्मात् साग्रं प्राणायामश्च तत्समः॥४३॥
 ॥ इत्याचार्यश्रीपुत्रचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारे ध्यानाध्यात्मप्रकरणे॥ का। समाकुर्याद्विद्यार्थेभ्यः
 मासं चेतः प्रशान्तधीः। यत्र यत्रैकैवाधत्ते प्रत्याहारः स उच्यते॥ निःसंगः संवृतस्वांतः कूर्मवत्संवृतो दिद्यः। यमीसक

॥ज्ञानार्थव॥
॥ऐन॥

त्वमापन्नोऽपानतंत्रे स्थिरी भवेत् ॥ किंचा गोचरेभ्यो हृषीकाणि तेभ्यश्चिन्नमनाकुलं पृथक्कृत्य वप्रीधने
ललाटेत्यंत निश्चलंश्च समर्थकसमाधि सिद्ध्यर्थं प्रत्याहारः प्रज्ञास्यते ॥ प्राणायामेन विक्षिप्तमनः सास्थ्यं न
दतिष्ठ प्रत्याहृतं पुनः स्वस्य सर्वोपाधि विवर्जितं वेतः समत्वं मापन्नं च सिन्नेवल यं ब्रजेत् ॥ अयोः सं
तुर्यमणिमाद्यं गसाधनं प्रायः प्रत्यहं वीजं स्यान्मुनेर्मुक्तिमभीप्सुत ॥ ह्येकि मनेन प्रपंचेनैवीतरागस्य यो
न ब्रह्मीकृता क्षवर्गस्य प्राणायामो नञास्यते ॥ प्राणा स्याद्यमने पीडा तस्यां स्यादार्तसंभव ॥ तेन प्रच्यावते
नो ज्ञात तत्त्वोपिलक्षत ॥ पूरणे कुंभके चैव तयाश्चसन निश्चिंसे ॥ अग्नी भवं तिचेतां सिद्धिं त्रयमाना विवायु
निः ॥ किंचा नातिरिक्तं फलं सूत्रे प्राणायामात्मकीर्तितं ॥ अतस्तदर्थं मस्मान्निर्वातिरिक्तं कृतः श्रमः ॥ निरु
॥ स्वसंदेहार्तजन्मना सुविचार्यैव तद्देयं यन्मुक्तेर्वा जमग्निमं ॥ संविद्रस्य प्रप्रांतस्य ॥ ४

ध्वकराणामसमत्वमवलम्ब्य च ॥ ललाटदेवप्रामंतीनं विदध्या निश्चलं मनः ॥ २ ॥ अथवा ॥ नेत्रद्वंद्वश्रवणयुगले
 नासिकाग्रेललाटवक्त्रेनाभोगिरासिहृदयेनाद्युनिभ्रूयुगांतोऽप्या न स्थानान्यमत्यमतिभिः कीर्तितान्यत्र देहे
 ध्वकस्मिन् विगतविषयं चित्तमात्वं वनीयं ॥ ३ ॥ स्थाने ध्वतेषु विप्रांतं मुने ह्यस्यं वित्तवत् ॥ इत्थं ते स्वसं वितर्क
 बोध्या न प्रत्ययाः ॥ ४ ॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपाधिकारे प्रत्याहारधाराणाप्रकरणे
 ॥ ह्य ॥ अतं त गुणजीववं धुराप्यत्र वंचितः ॥ अहो भवमहाकक्षे प्राणं हं कर्म वै रिति ॥ १ ॥ अथ विभ्रमसमुद्भूतो गाय
 तुलवं धनैः ॥ ब्रह्मो विडंबितः कालमनंतं जन्म दुर्गमो ॥ अथ रागाज्वरो न द्योभो ह निजा विनिर्गता ॥ जतः कर्म रिपुं ह
 निध्या न निस्तं प्राधारया ॥ २ ॥ आत्मानमेव प्रयामि निर्द्वया ज्ञानजंतमः ॥ ह्यो धया मितया प्युभ्रं कर्म धनसमुत्क

॥ज्ञानार्णव॥
॥७६॥

बलध्यानवज्रेणदुरितद्रुमसंक्षयं।तथाकुर्मोयथादत्तेनपुनर्भवसंभवं॥५॥नमज्वरसमुद्भूतमहामूर्खो
क्षुषा॥स्वविज्ञानोद्भवःसाक्षात्सोक्ष्मागो नवीप्सितः॥क्षिप्रयात्मापिनविज्ञातोविश्वलोकैकलोचनः॥अवि
विषमग्राहदंतवर्धितचेतसा॥अपरमात्मापरंज्योतिर्जगज्ज्येष्ठोपिवंचितः॥अपातमात्रस्यैतैर्द्विषयेरंतनीर
सैः॥अभ्रहंचपरमात्माचक्षावेतौज्ञानलोचनौ।अतस्तंज्ञातुमिच्छामितत्त्वरूपोपलब्धये॥६॥क्षिप्रमप्राप्तगुण
ग्रामोव्यक्ताचपरमेशिनः॥ज्ञातवानावयोर्भेदःप्राकिव्यकिस्वभावतः॥७॥जकंच॥नामत्पूर्वाश्चपूर्वानोनिर्दि
ष्टोषविकारजाः॥वाभाविकविशेषाह्मभूतपूर्वाश्चतदुणाः॥८॥तावन्मापीडयत्येवमहादाहोद्भवोद्भवः॥
नसुधांभोधेर्नाक्णाहःप्रवर्तते॥९॥अभ्रहंननारकोनामनतिर्यग्वापिमानुषः॥नदेवःकिंतुसिद्धात्मासर्वोयं

॥७६॥

जःक्रमः॥३॥अनंतवीर्यविज्ञानदृगानंदरात्माकोषहं॥केनप्रोन्मूल्याभ्यदृशतिपक्षविषजुमं॥४॥अथासादृ
 त्वसामर्थ्यप्रविश्यानंदमंदिशंनस्वरूपाच्चविषेहंवाह्यार्थेषुगतस्मृ॥५॥अथाद्यैवाविनिश्चेदंस्वरूपंरिदमनु
 तः॥किंत्वाप्यनादिसंभूतामविद्यावैरिवागुणं॥६॥इतिप्रतिज्ञांप्रतिपद्यधीरःसमस्तगणादिकलंकमुक्तः॥७॥अतएव
 तेधर्मसत्त्वलात्मा॥शुक्लंचयद्यस्तिबलंविज्ञात्नं॥९॥प्रतिज्ञा॥ध्येयंवस्तुवदंतिनिर्मलाधियःस्तत्त्वेतन्नाचेतनं
 स्थित्युत्पत्तिविनाशलक्षणदुतंमूर्तेतरंचक्रमात्॥मुद्धध्यानविप्री॥कर्मकवचोदेवश्रमुक्तेर्वरःसर्वज्ञःसर्व
 लःप्रिदःसभगवान्सिद्धःपरोतिःकलः॥८॥अमीजीवादयोभावाश्रितद्विज्ञस्मत्तांकिताः॥नत्वरूपाविरोध
 नध्येयाधर्ममनीषिनिः॥१०॥अनेद्युपरतेधीमान्मनःकुर्यात्समाहितंनिर्वैदपदमापन्नंमभ्रंवाकराणंबुधौ॥११॥

॥ज्ञानार्णव॥

॥१००॥

अतो कत्रयीनाष्टममूर्तेपरमेश्वराध्यातुं प्रक्रमते साक्षात्परमात्मानमव्ययम् ॥१॥ सकंचात्रिकालविषयं
साक्षाच्छक्तिव्यतिविवक्षया ॥ सामान्येन नयेनैकं परमात्मानमनेतारम् ॥ साकारं निर्गताकारं निश्चलं प
निःकलं कल्पंच निःकंपं नित्यमानंदमंहिरं ॥ रश्मिविश्वरूपमविज्ञातस्वरूपं सर्वदोदिनं कृतकृत्यप्रिवंशं
विष्णुद्वादशसंकोतं प्रतिबिंबसमप्रभं ॥ ज्योतिर्मयं महावीर्यं परिपूर्णं पुरातनं ॥ रश्मिविष्णुद्वाष्टगुणोपेतं नि
र्गतामयं ॥ अप्रमेयं परिच्छिन्नं विश्वतत्त्वव्यवस्थितं ॥ रश्मिदग्धाहं वहिर्भावेर्ग्राहं चानर्मुखाः क्षणां सत्त्वभा
सकं साक्षात्स्वरूपं परमात्मनः ॥ रश्मिअणोरपि च यः स ह्यसो महानाका प्रातोपि च ॥ जागदंशः स सिद्धात्मानिष्ठ

त्यंतनिर्वृतः।॥१॥ एषस्यानुध्यानमात्रेण प्रीयते जन्मजातजाभ्रान्यथा जन्मिनां सोऽयं जगतां प्रभुरव्युतः।३॥ वि
ज्ञातमपि निःशेषं ददज्ञानादपार्थक्यं। यस्मिंश्च विहिते विधौ ज्ञातमेव न संशयः।३॥ यत्स्वरूपा यद्विज्ञानात्मा
तत्वे स्थितिभवेत्तत्त्वं ज्ञात्वा मुनिभिः साक्षात्प्राप्तं तस्यैवैवैभवं।३॥ स एव नियतं ध्येयः स विज्ञेयो भुम्भुनिः।
अनन्यप्राणीभ्यस्तदनेनोत्तरात्मना।३॥ अवागोचरमव्यक्तमनंतं प्राब्धवर्जितं। अजजन्मश्रमातीतं नि
र्विकल्पं विचिंतयेत्तत्।३॥ यद्वा धानंतमगोपि द्रव्यपदार्थसंभृतं। लोका लोकोक्तं स्थितं धत्ते स स्याद्भोक्तव्यं।
गुरुः।३॥ तत्स्वरूपा हितस्यांतस्तदुपाग्रामरंजितः। योजयत्यात्मनात्मानं तस्मिंस्तत्सुप्तिद्वयोर्धर्द्वयजकं
स्मरन् योगी तत्स्वरूपावलंबितः। तन्मयत्वमवाप्नोति प्राप्नुयात्कवर्जितं।३॥ अजन्मप्राणीभ्यस्तसत्तस्मि

॥ज्ञानार्णव॥

॥१८९॥

ह्रीयतेतथा॥ध्यातध्यानोभयाभावेध्मेयेनैक्यंयथाव्रजेत॥३७॥सोऽयं समरसी भावस्तदेकीकरणं स्मृतं॥अ
त्केनयत्रात्मा लीयतेपरमात्मनि॥३८॥अनन्यग्राहणस्तद्धितत्संतीनैकमानसगतदुष्णस्तत्त्वभावात्मातां
तया च्चस एव सन्॥३९॥उक्तं च॥कटस्यकर्ताहमिति संबंधः स्याद्द्वयोर्द्वयोः॥ध्यानं ध्येयं यदात्मैव संबंधं क
प्रसदा॥४०॥पदज्ञानाज्जन्मी भ्रमति नियतं जन्म गहनं विदित्वा यं सद्यः क्षिदशशुक्तो याति शुक्ततां॥सविज्ञेय
माप्साम्मकदम्बुवनानंदनिलयः परं ज्योतिस्त्राता परमपुरुषो विंत्वा चरित॥४१॥इत्थं यत्रानवच्छिन्नभाव
स्त्रिर्भवच्चुतं भावयत्यनिघां ध्यानी तत्सवीर्यं प्रकीर्तितं॥४२॥इत्याचार्यश्रीपुण्ड्रचंद्रविरचिते ज्ञानार्ण
वो गप्रदीपादिकोरेसवीर्यध्यानप्रकरणे॥४३॥अज्ञातस्वस्वस्वरेण परमात्मानं बुध्यते॥आत्मैव प्राणिविनिश्चये वि

नपुरुषैः परं ॥ किं च ॥ आत्मतत्त्वा न निश्चयं न स्यादात्मन्यवस्थितिः ॥ मुद्यत्यतः पृथक्कर्तुं स्वरूपदेहिने ॥ अत
योर्भेदापरिज्ञानात्तात्मलाभः प्रजायते ॥ तदभावात्त्वविज्ञानस्रतिः स्वप्नेपि दुर्दृष्टा ॥ अतः प्रागेव निश्चयः सम्य
गात्मा मुमुक्षुनिः ॥ अथोषपरपर्यायः कल्पनाजालवर्जितः ॥ ४ ॥ तथा हि ॥ त्रिप्रकारः स भूतेषु सर्वेषां ताव्यव
स्थितः ॥ बहिरतः परश्चेति वि कल्प्यैव समाणकैः ॥ ५ ॥ आत्मबुद्धिः प्राणीरादौ यस्य आत्मन्यात्मनिश्चयः ॥ सो तं रात्मानं
तत्सत्त्वैर्ब्रह्मधातभाकरैः ॥ ह्निर्ज्ञेयो निःकलः शुद्धो निःस्पृहो नित्यं ततिवृत्तः ॥ निर्विकल्पश्च शुद्धात्मा परमात्म
निवर्णितः ॥ ७ ॥ कथं तर्हि पृथक्त्वादेहाद्यर्थकदंबकान् ॥ आत्मानमभ्यसेद्योगी निर्विकल्पमतीन्द्रियः ॥ ८ ॥ अपा
स्य बहिरात्मानं सुस्थिरेणात्मात्मना ॥ ध्यायेद्विशुद्धमत्यंतपरमात्मानमव्ययं ॥ ९ ॥ तद्यथा ॥ संयोजयति देहं
॥ यस्य स्यादात्मविभ्रमात् ॥ बहिरात्मा संविज्ञेयो मोहनिद्रास्तचेतनः ॥ १० ॥ अदि ॥

शरीरात्

आत्मानं

॥ज्ञानार्थव॥

॥१०२॥

चिदात्मानं विमूढधीः॥ बहिरात्मा ततो ज्ञानी पृथक् प्रयति देहिनां॥ असद्वारैर्विप्रातं स्वतत्त्वविमुखैश्च
वैदित-
तो बहिरात्मा यं वपुरात्मतिमन्यते॥ सुखं त्रिदशपथार्थेन पृथगेतथा नृणां तिर्यचं च तदगोस्वं न
गोचनारको॥ वेत्यविद्या परिभ्रान्तो मूढस्तन्नपुनस्तथा॥ किं त्वमूर्तस्वसंवेद्यतद्गुणपरिकीर्तितो॥ अस्वपरीर
मिर्वाचिष्यपरां गच्छतचेतनं परमात्मानमज्ञानी परबुधा धावस्यति॥ स्वात्मेतरविकल्पैस्तैः प्रागैर्ध्वज्यं
तं प्रवृत्तैर्ध्वजितविश्वमनात्मन्यात्मदुर्गिनि॥ रक्षिततः सौत्यं तन्निनेषु पशुपुत्रांगनादिषु॥ आत्मत्वं
दैविद्याञ्चरजिह्वितः॥ अस्मात्स्वामवनिश्चित्य पदार्थांश्चेतनेतरानास्वस्यैव मन्यते मूढस्तन्नाथो
विकोणप्रनादिप्रभवः सौद्यमविद्याविषमग्रहप्रागैरादीनि प्रपद्यति येन स्वमिति देहिनां॥ रक्षैव

॥१०२॥

रन्धयति

अतस्मान्

विज्ञानं वपुषा दृढयत्यम् ॥ स्वस्मिन्नात्मनि बोधस्तु निनत्यगाच्छरीरिणाम् ॥ वपुष्यात्ममतिः सत्तेष्वधुनि
नादिकल्पनां स्वस्मत्संकल्पमतेन मच्चानं मुषितं जगत् ॥ तेन चात्मनि यो भावः स स्याद्बीजं भवस्थिते ॥ बहिर्य
तां स्वविशेषस्तत्त्वात्तद्विज्ञेन त ॥ २ ॥ अक्षद्वारैः स्वतश्चक्षुषां निमग्नो गोचरे धृता नानासाधारणित्येन न हि
सम्प्राप्येदं रश्मिबाह्यात्मानमप्राप्त्यैव मर्तात्मा ततस्त्यजेत् ॥ प्रकाशयत्यययोगः स्वरूपं परमेष्विन ॥ ३ ॥
यद्यदृष्यमिदं रूपं तत्तदन्यन्न चान्यथा ॥ ज्ञानवच्चक्षुषीताक्षमतः केनात्र वक्ष्यहं ॥ ४ ॥ यज्जनैरापि बोधो ह य
ज्ञानाच्चोपयाम्यहं तद्विभ्रमपदं यस्मादहं विधत्तकल्पनां रक्षेयः स्वमेव समादत्तेन दत्तेयः स्वतोपराजिर्बिकल्प
स विज्ञानी स्वसंवेद्योऽस्मिन्नेव लभ ॥ ज्ञातसर्वमतेयं दृष्ट्वृत्तव्याप्यक्रियाभ्रमं तथैव मे क्रियापूर्वास्तच्चादौ स्वमि

।ज्ञानार्णव।
॥१०३॥

निभ्रमात्।रणप्रुखलायांयथाहनिर्विनष्टेभुजगभ्रमे।तच्चादौमेतथाहनिर्नष्टात्मविभ्रमस्यवै।रए।एतदे
षैषएकदेवहनीति।धियःपदांनारहयच्चात्मनात्मानवेत्यात्मनितदेस्म्यह।र।यद्वोधेमयासुप्रयद्वोधे
हैस्थितं।तद्रूपमयमत्यसंखसवेद्यमहंकिन्ना।र।ज्योतिर्मयममात्मानंपश्यतोत्रैवयांत्यमी।स्रयं।गाद
यत्तेननारिः।कोपिप्रियोनमे।र।अदृष्टमत्स्वरूपेयंजनो।नारिर्नमेप्रिय।साक्षात्सुदृष्टरूपेपिजनो।नारिः।
सुहृन्मोक्षद्वतःप्रभृतिनिःशेषपूर्वपूर्वविचेष्टितंमर्माद्यज्ञाततत्त्वस्यभातिस्वप्नेदृजालवत्।र।यो।
।प्रसिद्धात्मापरंज्योतिःसनातन।सोहंतस्मात्प्रपण्यामिख।सिन्नात्मानमच्युतं।र।बाह्यात्मानमपित्य
प्रसन्नेचांतरात्मनि।विधूतकल्पनाजालंपासात्मानमामनेत्क्षब्धमोक्षावुभावतोभ्रमेतरनिबंधनो।

अभ्यसेत्

॥१०३॥

यश्च परसंबन्धाद्देहाभ्यामाज्ञतः शिवांश्च अतो किं कर्म हेतुं ज्ञानिनः केन वण्णयेतो अज्ञानी बध्यते यत्र ज्ञा-
 नी तत्रैव मुच्यते ॥ ६७ ॥ यज्जन्म गतने विज्ञे प्राञ्जया दुःखसंकुलो तदात्मतरो नूनमनेदेनावधारणात् ॥ ६८ ॥
 यस्मैत्यपि विज्ञानप्रदीपे विष्णुदर्शनि किं निमज्जत्ययं लोको वराको जन्म कर्हमेव ॥ आत्मन्येवात्मनात्मा य-
 स्वयमेवानुभूयते ॥ अतो न्यत्रैव मां ज्ञातुं प्रयासः कार्य निष्फलः ॥ ६९ ॥ एवाह संवाहमित्यभ्यसन्नैरारतां
 वासनां दृढयत्नेन प्राप्नोत्यात्मन्येव स्थितिम् ॥ ७० ॥ आद्यात्मीतये ज्ञस्य तत्र देवापदास्मदा विभेत्ययं पुनर्य-
 म्मिंस्तदेवानंदमंदिरं ॥ ७१ ॥ सुसंवृते हि यग्रामे प्रसन्ने चांतरात्मनि ॥ स्रष्टां स्फुरति यत्र त्वं तद्रूपं परमेश्विनः ॥ ७२ ॥
 सिद्धात्मा परः सौहार्दमपरमेश्वरमदभ्यो नमयोपास्यो मदभ्ये न तु नाप्यहं ॥ ७३ ॥ आकृष्या गोचरे व्याघ्रमुत्क-

॥ज्ञानार्णव॥
॥१०४॥

शरीरान्

रात्मानमात्मना॥स्वस्मिन्नहंस्थिरीभूतश्चिदानंदमयेत्वंयं॥४॥पृथगिच्छन्मावेत्त्रियस्तनोद्गीतविभ्रमं॥
कुर्वन्नापितपसीव्रनसमुद्येतवंधने॥५॥स्वपरांतरविज्ञानमुधाम्यदाजिनंदितं॥खिद्यतेनतपःकुर्वन्ना
त्केयोःपारीरजै॥४॥षाणादिमलविप्लेषाशस्यचित्तंमुनिर्मत्स्यमृकस्वसंहिजानातिर्नान्यःकेनोपिहेतु
धए॥निर्विकल्पमनस्तत्त्वंनविकल्पैरनिद्रुतंनिर्विकल्पमंतःकार्यसम्पत्तत्त्वप्रसिद्धो॥६॥अज्ञानविद्व
तःस्वतत्वादपवर्तते॥विज्ञानवासितंतद्विषयत्यंतःपराप्रभु॥७॥मुनेर्यदिमनोमोहादाणादौरभिभूयते॥
तन्निजोऽज्यात्मनस्तत्त्वेतानेव॥^{साक्षात्}स्मिपतिष्मणात्॥४॥^{काये}पत्राज्ञात्मारतः॥^{तोयितात्}कायेतस्मादावर्ततोऽधिया॥चिदानं
येरुपेयोऽजितःप्रीतिमुत्सृजेत्॥४॥स्वविभ्रमोद्भवदुःखंस्वज्ञानेनैवहीयते॥तपसापिनतच्छेद्यमात्मवि

॥१०५॥

ज्ञानवर्जितैरुपायुर्बलविज्ञादि संपत्तिस्वस्य वांछति॥ बहिरात्मा धाविज्ञानी साक्षात्तेभ्योऽपि विद्युतिं॥
 अकलार्हं प्रतिमं न्यत्रेव ध्याति स्वं स्वतश्मृतं॥ आत्मन्यात्ममतिं कृत्वा न्यस्माद्ज्ञानी विमुच्यते॥ मदी आत्मानं
 देऽयं विज्ञानी त्रिलिङ्गी संगतं वपुः॥ सम्यग्देदी पुनस्तत्त्रिलिङ्गसंगविवर्जितं॥ असमभ्यस्तं सुविज्ञानी त्री
 तमपि तत्त्वतः भ्रानादि विभ्रमात्तत्त्वं प्रसवत्यैव योगिनः॥ यथा अविद्वद्भ्यमिदं रूपं न विद्वद्भ्यं ततो वथा प्र
 मरणादयोऽर्थेषु स्वरूपं संश्रयाम्यतः॥ एतं करोत्यज्ञो ग्रहत्यागो बहिरात्तत्त्वविदुः॥ मुक्तात्मानं बहिर्नाति
 सो विदध्यात्कथं च न॥ देववाक्रायाभ्यां पुष्टं कृत्वा मनसा त्मानं मभ्यसेत्॥ वाक्त्तनुभ्यां प्रकुर्वीत कार्पमं न
 न्नचेतसा॥ देविश्चासा नंदयोः स्थानं स्याज्जगदज्ञचेतसा॥ कानंदः कंच विश्वासः त्वस्मिन्नेवात्मवेदिना॥ देव

। इति नार्णवः ।

॥ १०५ ॥

स्वबोधोदाहरणं किंचिन्नस्वानेविभूयास्सुखं । कुर्यात्कार्यवशात्किंचिद्वाक्रायाभ्यामनादृतः । इति अथ दर्शयति विषयं रूपं
मङ्गलं तद्विलक्षणम् । अनादं न निर्भरं रूपमर्तं ज्योतिर्मयं मम । इति । अतः इति । स्वबहिःसौख्ययोगाभ्यासोदाहृतः ।
सुप्रतिष्ठितयोगानां विषयस्तस्मिन् पुनः । इति । तद्विज्ञेयं तदाख्येयं तच्छब्दं चित्तस्यैव । येन अनात्मिण्यास्यौ चै
स्यादात्मन्यात्मनः स्थितिः । इति । विषये पुनः तत्किंचित्तया । इति । यच्छरीरिणा । तेषां येष्वेव कुर्यात्किंचिन्निर्ममं ।
न योगिनः । इति । अनाख्यातमिवाख्यातं मपि न प्रतिपद्यते । आत्मानं जडधीमेन वध्यस्तत्र ममोद्यमः । इति ।
हयन्मया किंचित्प्रज्ञापयितुमिष्टं तेषां हनसं परमाहं सन्मुधा बोधनोद्यमः । इति । निरुद्धज्योतिरज्ञो
ह्यतान्यत्रैव तुष्यति । तुष्यत्यात्मनि विज्ञानी बहिर्विगतविश्रमः । अथ वा दात्मच्छया दर्शयति वाक्चित्तवपुषां

॥ १०५ ॥

आद्यादिन

असंयोजयत्
जानीयान्

जन्मतावदमीषातुभेदज्ञानाद्भवत्युतिः॥१॥ जीर्णो रक्ते घने स्वेनेनात्मा जीर्णादिकः पदोऽएवं वदुषि जीर्णादीनां
त्मा जीर्णादिकं संस्था॥१॥ च लभ्यं च लप्रत्यजादा स्यावभासतो॥ ज्ञानयोगक्रियाहीनं स एवास्मदनिशिवं
७ अतनु नृदाहता देही ज्योतिर्मयवपुः स यं न वेति यावदात्मानं कृतावद्वधं विच्युतिः॥१॥ अगलमिदं दण्डं
तसन्निवे प्रयात्मकं वपुः वेति मूढसात्मानं न दृष्टुं न विभ्रमात्॥१॥ मुक्तिरेव मुनेन स्य यस्यात्मन्य
चला स्थितिः भ्रतस्यासिद्धं वं मुक्तिर्न यस्यात्मन्यवा स्थितिः॥१॥ दृष्टं स्पृष्टं स्पर्शं स्पर्शं स्पर्शं स्पर्शं
१० अथ पुष्पवत्सं वधनं स्वविद्यादेरनात्मकं॥१॥ जनसंसर्गवाक्किं तपसि दमनोऽभ्यासः॥१॥ तत्रावीज
निज्ञानी जनस्तस्य जेत॥१॥ न गगनादिषु स स्य निवासं वेत्यं नात्मवित्॥ सर्वावस्थासु विज्ञानी स्वस्मि

परमाशुसम्

दृतावृते

संयमात्

निबधने॥ तदभावात्पुनर्मोक्षो मुमुक्षुर्जेततस्य जेतार॥ ७ ॥ प्रागसंयममुत्सृज्य संयमैकतरो भवेत्॥ ततोऽपि
विरमेत्प्राप्य सम्यगात्मव्यवस्थितिं मण्डजातिविंगतिं तिद्वहं मगमो माहावर्ततोऽभंगात्मकश्रमं सारसमा
नद्वितयत्यजेत्॥ ए॥ अनेदविद्वथापंगोर्वो निचक्षुरचक्षुषि॥ अंगोऽपि च तथावेति संयोगादृश्यमोत्तमः॥ ८ ॥
भेदविन्नयथावेति पंगोश्चक्षुरचक्षुषि॥ ज्ञातात्मानं तथावेति तं काये दृश्यमात्मनः॥ ९ ॥ स तौ न्मत्तादिचेष्टा
सुपथाज्ञस्य स्वविभ्रमं तथा सर्वोत्सवस्यामुने क्वचित्तत्त्वदर्शिनः॥ १० ॥ देहात्मदं प्रमुच्येत चेज्जागर्ति पठत्यपि
स्वदोन्मत्तोऽपि मुच्येत स्वस्मिन्नेत्यन्नतिश्रयः॥ ११ ॥ आत्मानं सिद्धमगच्छ्य प्राप्नोत्यात्मापि सिद्धतां ब्रति प्रदी
पमा माहायथाभ्येति प्रदीपतां॥ १२ ॥ आगच्छ्यात्मानं मेवात्मा परमात्मत्वमश्नुते॥ यथा भवति दक्षः स्वसेनो
प्राप्यते

वंजानिहि

रि॒कल॒यवि॒शुद्ध॑स्वा॒त्मना॒त्मान॑मे॒वा॒हृति॑सा॒धारा॑ण॒धमे॒यं॒ध्यान॑यो॒र्द्धम॑शु॒क्तयोः॑॥वि॒शुद्धि॑स्वा॒भिभे॑दे॒नभे॑द॒
स॒त्रेति॑रु॒पितः॑॥१०॥इ॒त्या॒चार्य॑श्री॒शुभ॑च॒ंद्रवि॑रचिते॒ज्ञा॒त्वा॒र्णवे॑योगप्रदीपा॒धिकारे॑शु॒द्धौप॑चारयोगप्रकर॒
णम्॥ॐ॥अ॒नादि॑वि॒भ्रमा॒न्मोहा॑द॒नभ्या॑सा॒दस॑द्रहात्॥ज्ञा॒तम॑प्या॒त्मन॑स्तत्त्वप्रचलत्ये॒वयो॑गिनः॥१॥प्रवि॒
द्या॒वा॒सना॑वे॒प्रावि॑शे॒षवि॒वप्रा॑त्मना॒योज्य॑मानम॒पि॒स्वस्मि॑न्नचे॒तःकु॑रते॒राति॑॥सा॒क्षात्क॑र्तुम॒तः॒क्षिप्रं॑ वि॒
प्र॒तत्त्व॑प॒था॒स्थिता॑॥वि॒शुद्धि॑चा॒त्मनः॑प्रा॒श्रव॑स्तु॒धर्म॑स्थि॒रीन॑वेत्॥३॥प्र॒त्यक्ष॑स्य॒त्यक्ष॑स्य॒संब॑धा॒त्सूत्रा॑त्
ध्मं॒विचि॑न्तयेत्॥सा॒लंबा॑च्च॒जिग॑लंब॒तत्त्व॑वि॒तत्त्व॑म॒जसा॑॥अ॒ज्ञापा॑यवि॒पाका॑ना॒क्रम॑शः॒संस्थि॑तेः॒तद्य॑
वि॒चयो॑यः॒पुण्य॑क॒द्विध॑र्म॒ध्याने॑चतुर्वि॒धा॥१॥व॒स्तुत॑त्त्व॒त्वसि॑द्धांतप्रसिद्धं॒यत्र॑चि॒न्तये॑त्॥सर्व॑ज्ञा॒ज्ञानि॑योगे॒नत॑

॥ज्ञानार्णवा॥

॥१०८॥

१ वस्तु तत्त्वं =

उत्पादव्ययशैव्यस्वभावं

अवलोकयेत्

दाज्ञाविचयोमतः॥६॥ अनंतगुणपर्यायसंयुततत्रैवात्मकं॥ त्रिकालविषयमाप्ताज्ञिनाज्ञासिद्धसामनेन॥ ७॥
चास्मिन्नेन्द्रवचनहेतुनिर्धनहन्यते॥ आज्ञासिद्धं च तद्वाह्यं नान्यथावादिनो जिनाः॥ इति॥ प्रमाणनयनि
क्षेपैर्निर्नीततत्त्वमंजसम्॥ स्थित्युत्पत्तिव्ययोपेतांचिद्विज्ञप्तांस्मरेत्॥ ८॥ श्रीमत्सर्वज्ञदेवोक्तं श्रुतज्ञानचं निम्न
त्वाप्रबार्थनिचितं तत्त्वमंत्रचित्यमविभुतम्॥ श्रुतज्ञानतद्वाप्यापरिस्फुरति यत्रैतद्विद्याविद्याकदंबकं॥ इव्यभा
वनिदाज्ञद्विप्रबार्थज्योतिरग्निमं॥ ९॥ अणुरमंति गंधीरपुण्यतीर्थे पुण्यतनं॥ पूर्वपरविरोधादिकलंकपविर्जितं
१२॥ नयोपनयसंपातगहनं गणनिःसृतं॥ विचित्रमंति चित्रार्थसंकीर्णं॥ विश्रब्धोचनं॥ १३॥ अनेकपदविन्यासै
ः प्रकीर्णकैः प्रसृततद्विभात्युच्चैः॥ रत्नाकरद्वारपरार्धो मरुतजोद्धतमुद्रासनाप्राविर्षातकं॥ इतैधन

॥१०८॥

सूर्यमंडलं

श्रुतज्ञानं

श्रुतज्ञानेन

मिथ्यात्वधांतदमो^ईमंडलं^ई। रश्मि^ईपत्यविचंजगत्सिचिप्रधातिजगच्चयी^ई। येनतद्विमतांसेव्यं^ईश्रुतज्ञानंचतु
र्ध्वं^ई। रक्षि^ईत्युत्पत्तिव्ययोपेतं^ईततीयो^ईगिलोचनां^ईनयद्वयसमावेष्टान्^ईसाधनादिव्यवस्थितं^ई। रश्मिः^ईशेषनय
निक्षेपनिकषणावसन्निभो^ईस्मादस्पृ^ईविनिर्घातमभ्यान्यमतभू^ईधरा^ईरक्षाइत्यादिगुणसंदर्भनिर्भरं^ईनव्यप्रुद्धि^ईसंभ
यंतु^ईधीमतां^ईश्रेष्ठाः^ईश्रुतज्ञानमहापर्वं^ई। रश्मि^ईज्जन्मच्चरणानकं^ईत्रिभुवनधीप्रौ^ईर्धइत्यर्चितां^ईपस्याहादमहाध्वजं^ई
यप्रताकीर्णंचयत्पन्नतो^ईनत्पादस्थितिभंगलो^ईकनयुतां^ईयस्मिन्पदार्थाः^ईस्थितास्तच्छ्रीवीरमुत्तारविंदगदितंदेय
च्छु^ईनवः^ईशिवां^ईरश्मि^ईवा^ईनदे^ईव्याः^ईकुलमंदिरं^ईबुधजनानंदकचंद्रो^ईदयामु^ईक्तेर्मंगलमग्निमं^ईप्रिवपृथपस्थानदिव्या^ईनकं^ई
तत्ताभासकुरागपदवदनभव्या^ईचिनेतुं^ईक्षमंतच्छोत्रा^ईजलिनिः^ईपिवंतुं^ईगुणिनः^ईसिद्धांतवार्द्धः^ईपयः^ई। रश्मि^ईनेते^ईनिपतं^ई

युष्माकं

तत्त्वश्रुत्यस्तितपटशोभा

सिद्ध

सर्वाङ्गानां उत्तरस्तद्वत् समम्. परितः क्षितिजयेत्. १॥ यत्र तद्विज्ञानं मायात्मा मायात्मकं मोक्षं पुनश्च. ॥ २३ ॥

। क्षान्ता एव ।
। १०६ ॥

वादि गिरयस्तु व्यति यो गी श्रुता भव्या येन विदंति निर्वृति पदं मुचंति मोहं बुधाः । यद्बुधैर्मिनां पदं स य सुख स्या
धारभूतं तदुपात्तं तद्विषयशुद्धिदं जिनवचः पुष्पाद्विवेकश्रियं २॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवयो
गप्रदीपाधिकारे आज्ञा विचयप्रकरणे ॥ ४ ॥ अपाद्य विचये ध्यानं तद्ददंति मनीषिणः । अपाद्यः कर्मणा यत्र सोपा
यः स्मर्यते बुधैः ॥ १ ॥ तद्व्याख्या । श्रीमत्सर्वज्ञनिर्दिष्टमार्गेण तत्र यात्मकं अनासाद्य भवार्णवे चिरं नष्टाः शरीरिणः ।
मज्जनौ नमज्जनं प्राश्नं जंति भवसागरे । वराकाः प्राणिनो प्राप्य ध्यानपात्रं जिने श्वरं । मह्यमनससां च्छिः प्रदीपे
न्मकाननो भ्रमताश्च मया प्राप्तं स भगवान्बुधैस्तदा । अद्यापि यद्विनिर्देद विवेकाग्नेः स सत्कालं सत्त्वे
वज्रमांशः कूपपातो निवारितः । अनादिभ्रमसंभूतं कथां निर्धार्यते मया । सिध्यात्त्वा विरति प्राप्य कर्मबंधनिबं

। १०७ ॥

आत्मानं

आत्मा

धनं ह्यस्मिन् सुदुःप्रसिद्धात्मा दृष्टवो धविमलेक्षणाः अन्तर्मपकचिरं खिन्नः एवं श्रमानः स्वकर्मणाः एकतः कर्मणं
सैन्यमहमेकमतो न्यतः स्थितव्यमप्रमत्तेन मया स्मिन्नैरिसंकटेष्वनिर्द्वयकर्मसंघातप्रबलध्यानवक्रिणा
कदा स्वशोधयिष्यामि धातुस्थामिव कांचनं र्थं किमुपयो ममात्मा यदि किं वा विज्ञानदर्शनो चरणं चापवगायि
निःसाद्वस एव वा ॥ १॥ को हं ममाश्रयः कस्मात्कथं बंधः क्व निर्जगत् का मुक्तिः किं विमुक्तस्य स्वरूपं च निगद्यते ॥ २ ॥
जनमनः प्रतिपद्यस्य मोक्षस्यार्थं तिकं सुरवां प्रव्यावाधं स्वभावोत्पत्त्येकं नोपायेन तन्न्यतो ॥ ३ ॥ मय्येव विहिते साक्षा
दिज्ञातं भुवनत्रयाप्यतो हं सर्वसर्वज्ञः सर्वदर्शी निरंजनः ॥ ३ ॥ उक्तं च ॥ एको भावः सर्वभावः स्वभावः सर्वभावा ए
कभावस्वभावाः ॥ एको भावस्तत्त्वतो येन बुद्धः सर्वभावास्तत्त्वतस्तेन बुद्धाः ॥ ४ ॥ यथा वक्षा वक्षसंबंधो मम स्याद्वा द्वादसु
एकस्मिन्नात्मनि प्रतिविंबिताः ॥

॥ज्ञानार्णव॥

॥१९८॥

पदार्थमर्थः

निः^{१५}तावत्तावत्सदा^{१५}स्वमि^{१५}त्स्थितिः^{१५}सर्वो^{१५}पि^{१५}दृष्टिः^{१५}॥१९८॥तद्यैवेते^{१५}नु^{१५}न्यते^{१५}पदार्थाः^{१५}स्त्रसूचिताः^{१५}अतो^{१५}मार्गे^{१५}त्रल
नो^{१५}हंप्राप्तो^{१५}एव^{१५}प्रिवा^{१५}स्मदा^{१५}॥इत्युपायो^{१५}विनिश्चयो^{१५}मार्गा^{१५}अवनल^{१५}क्षणा^{१५}क्रमणा^{१५}चयथा^{१५}पायज^{१५}पायश्चात्मसि
१९८॥इतिनयप्रानलीला^{१५}तंबी^{१५}निर्वृतदोषं^{१५}च्युतसकलकलकैः^{१५}कीर्तितं^{१५}ध्यानमेतत्^{१५}अविरतमनु^{१५}पूर्वध्या
अपायविचयप्रकरणम्॥६॥सविपाकइतिज्ञेयो^{१५}यः^{१५}स्वकर्मफलौ^{१५}दयः^{१५}प्रति^{१५}क्षणा^{१५}समु^{१५}न्नप्रश्नरूपः^{१५}शरीरिणां^{१५}
१॥कर्मजातफलं^{१५}दत्ते^{१५}विचित्रं^{१५}मिह^{१५}देहिनां^{१५}॥२॥साधनियतं^{१५}नाम^{१५}द्रव्या^{१५}दिकचतुष्टयं^{१५}॥तद्यथा॥स्वकप्रार्थनासु^{१५}
यानवल्लवनितावादित्रा^{१५}मित्रा^{१५}गजा^{१५}कर्पूरा^{१५}गुरुचंदनवनजीर्वा^{१५}दिसौ^{१५}धधजान्मातंगार्धम्

चतुर्थगुणस्यार्थः

॥१९८॥

प्राप्य

भक्षान्नपानानिवाकृत्रादीन्युपगम्यवस्तुनिचयान्नसौख्यं प्रयुते गिनः॥३॥
अणिमणीयानि सर्वतु सुखदानि च
कामभोगास्पदान्युच्चैः प्राप्य सौख्यं निवेद्यते॥४॥
प्राप्स्यन्पन्नगारव्यात्तन्नोद्यप्रहन्त्रीणां गच्छति
कीटकं टकरजः सारगस्थिपकोपतान्॥
कारान्शुखलप्राकृकाडनिगडकूणरिवैरात्तथा हव्याण्यप्यभजति दुःखं
खमं खिलं जीवाभवाव्यास्थितां॥५॥
निसर्गोणातिरोद्धाणिभयक्ते प्रास्पदाब्जिवाहुः खमं वा शुभ्रवत्युच्चैः
स्येनाण्यास
द्वजंतवः॥६॥
अरिष्टोत्पातनिर्मुक्तो वातवर्षातिवर्जितः॥
स्त्रीतौष्णरहितः कालः स्यात्सुखाय प्ररीरिणां॥७॥
वर्षातिप
तुषाराब्जइत्युत्पादादिसंकुलः॥
कालः सदैव सत्त्वानाहुः खान्नलनिबन्धनोऽप्यप्रमादिसमुद्भूतोभावः
सौख्याय देहिनां कर्मगौरवजः सौधमहाव्यसनमंदिरेण॥
मूलप्रकृतयस्तत्र कर्मेणानुसृकीर्तितां॥
ज्ञानावरणपूर्वासाज

॥ज्ञानार्पणं॥

॥१११॥

निनाबधरेतव॥१॥ज्ञानं ह्यतिकरं कर्मपंचनेदं प्रपंचितं॥न रुद्धयेन जीवानां मतिज्ञानादिप्रचकां॥१॥
कर्मदगावरा॥संज्ञकां कथ्यते येन जंतूनां प्राश्नार्थदार्पणं॥वेदनीयं विदुः प्राज्ञादिधाकर्मजरीणि मन्त्रा
न्मद्विष्टतद्वक्तृप्राज्ञधारा समप्रभां॥सुरैरगताधीश्रसे वितं श्रूयते सुखं॥मातोदयवप्रात्प्राणी संक
रोद्गवां॥असद्व्योदयानीव प्रागैरमानसं दिधा॥जीवैर्विषयानेह॥वं प्राश्नश्च भ्रादिभ्यः मित्राश्च हि मोहप्रकोपे
न दृष्टिः सा धीविरुप्यते॥न हि ज्ञोपा निमज्जति प्राणिनः श्वश्रमागोर्हर्षाचारित्रमोहपाकेन नां गिनिः प्राप्यते क्षणं॥
भावप्रधानमात्मकतुं वराणां स्वातन्त्र्यमिदं॥तद्व्यापि यत्प्रमाद्यं तियत्सर्वजंतुधृसंयमात्तस्मोपि चारित्रमोहस्य
कः परिकीर्तितः॥असुरादुराजकर्मपाकासंभूयनाके प्रथितप्रभावैः॥समर्थ्यते देहिनिरादुर्यं सुखां मृता

॥१११॥

दनलोचनैः ॥ रश्मि नरायुषः कर्मविपाकयोगान्नरात्मसाद्यप्राप्तिरभाज ॥ सुखासुखाक्रान्तिधियोनितां नयंति कल
 वकुनिः प्रपंचैः ॥ रश्मि चरस्थिरविकल्पासुतिर्यगातिबुजंतुनि ॥ तिर्यगायुः प्रकोपेन दुःस्वप्नवानुभूयते ॥ रश्मि नराक
 युः प्रकोपेन नरकैर्वित्यवेदने ॥ निपतत्यग्निनस्तुष्टि^{कौटु}तर्तिकरणसरा ॥ रश्मि नामकमोदयः साक्षाद्भवेच्चिन्नाण्य
 नेकधा ॥ आमानि गतिजात्यादि विकल्पानीह देहिनामरश्मिणो नाख्यं जंतुजातस्य कर्मदेने स्वकंपलां ॥ शास्ता ॥
 सेषु गोत्रेषु जन्मनिः पादसर्वधार्य ॥ निरुणद्धि स्वसामण्यादि नलाभादिपंचर्का ॥ विद्वत्संततिविन्यासैर्वद्वद्व
 कर्मदेहिनामरश्मि संदवीर्याणि जायते कर्माण्यतिबलीन्याणि ॥ अपक्वपाचनायोगात्फलानीव वनस्पतेः ॥ रश्मि
 पक्वपाकः क्रियते ॥ सततं देहसपो निरुग्रैर्वरशुद्धियुक्तैः क्रमादुणाश्रेणि समाश्रयेण सुसंवृतांतः करणैः सुदीप्तैः ॥ रश्मि

ज्ञानार्णवा॥

॥११२॥

शुद्धध्यानेन

इत्याद्युक्तुष्टसामग्रीमासाद्योऽथतपोबलात्॥ कर्माणि पातयंत्युच्चैस्तु र्ध्यानेन यो गिनः॥ रणविलीनोऽप्रोषक
मोऽस्मुरंतमंतिनिर्मलं स्वततः पुरुषाकारं स्वांगं गगनं गतं स्मरेत्॥ ईति विविधकल्पं कर्मचित्रस्वरूपं प्रति
समयमुदीर्धजन्मवर्त्येण भाजां स्थिरचरविषयाणां भावयन्नस्ततोद्दहति दुःखं संपदमीनां तमोहः॥
३०॥ इत्थं कर्मकटुप्रपाककक्षितां समाख्यो गार्णवे जीवा इति दुःखवादवशिरवा संतानसंतानपितां मु
महोर्मिजालनिचितां मिथ्यात्ववानेरितां॥ किं प्रयत्नेन तद्देहं स्मरंतु नि यतंधन्याः स्वसिद्धार्थिनः॥ ३१॥ इ
यं प्रीणभवं द्रविणचित्ते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपाधिकारे विपाकविषयप्रकरणां क्का॥ अनंतानंतमाकाशं सर्व
सुप्रतिष्ठितं तन्मध्ये दं स्थितो लोकः श्रीमत्सर्वज्ञवर्णिनः॥ स्थित्युत्पत्तिव्यदोपतैपदाद्यैश्चेतनैरेवं सं

॥११२॥

नादिसंसिद्धः कर्तव्यापारवर्जितश्चक्षुर्धोमध्यभागैर्यो विभर्तैर्भुवनत्रयं। अतः स एव सत्रहैवे लोकाधार
 इष्ट्यते। ^{पदनाना} इष्यते। ^{धनवात} पयुरि संप्राप्तैः सर्वतोऽपि निरंतरैः। त्रिजिर्वायु निराकीर्णो महावर्गो म्महावर्ते। धनाब्धिः प्रथ
 मस्तोषाततो न्योषनमाभूतः। तनुवातस्तनीयोने विज्ञेयावायवः क्रमात्। ^{धृत्वा} उद्धृत्य सकलं लोकं स्वशक्त्यै
 व व्यवस्थिताः। ^{अतश्च हिते} पयतनराहिते व्योमि मरुतः। चाप्सु विग्रहाः क्षिप्रनाब्धि वलये लोकं संधृताने व्यवस्थिताः। तनुवात
 तरे सौमि सचाकाशे स्वयं स्थितिः। अधो वेत्ता सनाकाशे मध्ये स्यात्कच्चरी निभः। मृदंगा सदृशं ध्वजैः संचि
 धैति व्यवस्थितः। अस्य प्रमाणमुन्नत्या सप्त सप्त चरज्ज्वलः सप्तैकापंचैकाचमूदनमध्यांत विस्तरैः। तत्राधो
 भागमासाद्य संस्थिताः सप्त भूमयः। आसु नारक पंढानो निवासः संतिभीषणाः। काश्चिदज्ञानं लपत्याः क

॥ इति ॥ ज्ञानार्णवा ॥

॥ ११३ ॥

अच्छी तो हस संकुलां गुणारव कुलां को अहं मयो त्यं तभीति दां ॥ ११ ॥ उदीर्णान्न दीप्तासुं नि सप्रो ह्मासुं
मिषु मेरुमात्रो ययः पिंडः क्षिप्तः सद्यो विदीयते ॥ १२ ॥ प्रीतम् मिर्षा पित्रा सो मेरुमात्रो पि प्रीर्यते ॥ शतधा सा
वयः पिंडः प्राप्य भूषं स्पृष्टा तरो ॥ १३ ॥ हिंसा से दानं तावत्तव कारं भादि पातकैः ॥ विज्ञाने नरकं द्यो रजाणि नो
निर्दया ॥ १४ ॥ मिया त्वा विरति को धरौ दधान पया यणा ॥ पतं नि जंतवः श्वभेदं ह्यले त्रया वशं गतां ॥ १५ ॥
सिपुत्रवना को र्मे प्राप्त्वा मृत्युं सि संकुलो नरके त्यं तदुगं धेव सा मुकुमिक ई मे ॥ १६ ॥ शिवा श्रव्या
मासां शि विहगा चिते ॥ वज्रकंटक संकीर्णं मूल जाल्म लिङ्ग मे ॥ १७ ॥ त्विभूय कुष्टिका मध्ये उर्ध्व पादा र्व
धो मृत्वा ॥ ततः पतं नि सा कंद वज्र ज्वलन भूत लो ॥ १८ ॥ अय कंटक कीर्णो मुहुन लो हा नि वीष्टिषु ॥ छिन्न नि

॥ ११३ ॥

सामस्तेन

विशीर्णां^१गा^२उत्पतं^३तिपतं^४तिच^५।॥^६दुःसहा^७निःप्रतीका^८गदे^९रोगाः^{१०}संति^{११}केचन^{१२}।साक^{१३}ल्पे^{१४}नैव^{१५}गात्रेषु^{१६}नारक^{१७}
 णां^{१८}भव^{१९}ति^{२०}।॥^{२१}अदृष्ट^{२२}पूर्व^{२३}मा^{२४}लो^{२५}कपत^{२६}स्य^{२७}रोद्र^{२८}मया^{२९}स्य^{३०}दं^{३१}।दिशः^{३२}सर्वाः^{३३}समीक्ष्यंते^{३४}वराकां^{३५}शराणा^{३६}धि^{३७}नः^{३८}।॥^{३९}
 नतत्र^{४०}सुजनः^{४१}को^{४२}पि^{४३}न^{४४}मि^{४५}त्र^{४६}न^{४७}च^{४८}बाध^{४९}वा^{५०}।सर्व^{५१}ते^{५२}निर्दे^{५३}याः^{५४}पापाः^{५५}ऋण^{५६}मीमां^{५७}श^{५८}विग्रह^{५९}।॥^{६०}सर्व^{६१}च^{६२}क्रु^{६३}ड^{६४}संस्थान^{६५}
 स्फुलि^{६६}गस^{६७}दृशे^{६८}क्षणा^{६९}।वि^{७०}वर्दिता^{७१}मु^{७२}मध्यानाः^{७३}प्रचंडा^{७४}श्रु^{७५}ड^{७६}शासनाः^{७७}।॥^{७८}तत्रा^{७९}क्रंद^{८०}रवः^{८१}साह^{८२}श्रूय^{८३}ते^{८४}कर्क^{८५}श^{८६}
 खनाः^{८७}दृश्यंते^{८८}गु^{८९}भ्रगो^{९०}मायु^{९१}सर्प^{९२}गार्ह^{९३}लभंड^{९४}लाः^{९५}।॥^{९६}प्रायंते^{९७}पूत^{९८}योगं^{९९}धाः^{१००}।सुश्रु^{१०१}तं^{१०२}ने^{१०३}वज्र^{१०४}कंटकाः^{१०५}।जला^{१०६}नि
 पूति^{१०७}गंधी^{१०८}नि^{१०९}न^{११०}द्यो^{१११}स्त^{११२}द्भ्रांस^{११३}क^{११४}ई^{११५}मा^{११६}।॥^{११७}चित^{११८}यं^{११९}तित^{१२०}दा^{१२१}लो^{१२२}कप^{१२३}रोद्र^{१२४}मत्यंत^{१२५}शंकि^{१२६}तां^{१२७}के^{१२८}यं^{१२९}भू^{१३०}मिः^{१३१}कंचा^{१३२}नी^{१३३}ताः^{१३४}के
 दय^{१३५}के^{१३६}न^{१३७}कर्म^{१३८}णा^{१३९}।॥^{१४०}रक्ष^{१४१}ततो^{१४२}विदु^{१४३}र्वि^{१४४}भंगा^{१४५}त्त्व^{१४६}प^{१४७}तितं^{१४८}श्रु^{१४९}भ्रमा^{१५०}गरो^{१५१}कर्म^{१५२}णा^{१५३}त्य^{१५४}तरो^{१५५}द्रे^{१५६}ण^{१५७}हिंसा^{१५८}द्वारं^{१५९}जन्म^{१६०}ना^{१६१}।॥^{१६२}

॥ज्ञानार्णव॥
॥१९१॥

५ अत्र गणितः =

ततः प्रादुर्भवत्युच्चैः पश्चात्तार्पोतिदुःसहः॥ दहन्नविरतचेतो वज्राग्निरिव निर्दयः॥ १७॥ मनुष्यत्वं समासाद्य
कैश्चिन्महात्मनिः॥ अपवर्गाय संविद्यैः कर्म पूज्यमनुष्ठितं॥ १८॥ विषयाज्ञा मपाकृत्य विद्याप्य दहनं लं
प्रमत्तैस्तपश्चार्णो धन्यैर्जन्मार्तिप्राप्तये॥ १९॥ उपसर्गाग्निपातैर्धैर्यैर्मालव्यचोन्नतैः कृतं तदनुष्ठानं ये
सिद्धसमीहितं॥ २०॥ उपादमदमुत्सृज्य भावमुध्यामनीषिभिः॥ केनाप्यचित्यवृत्तेन स्वर्गमोक्षं प्राप्ताधितः
शिवार्भुदयदमार्गं दिशं तोष्यति वत्सलाः॥ मया वधीरिताः संतो निर्भस्य कटुकाक्षरैः॥ २१॥ तस्मिन्नपि
ष्यत्वे परलोके केषु द्विदो मया तत्संचितं कर्म यज्जातश्च भ्रमं बलात्॥ २२॥ अविद्याकोतचिनेन विषयाधीकृता
ना॥ चरस्थिराणि संघातो निर्दोषोऽपि हतो मया॥ २३॥ परविज्ञा मिषासक्तः परस्त्री संगलालसं बद्ध व्यसनवि

स्तौणोऽध्यानपरायणः॥३॥यत्स्थितः॥आक्षिप्तं॥कालं॥तस्यैतत्कलमागतं॥अनेतयातनासारेदुरतेश्चभ्रमाग
रोऽप्यन्मयावंचितोऽलोकोवराकोमूढमानसः॥उपायैर्बहुनिर्निर्दयैः॥सार्धसंनर्पिणार्थिना॥३॥कृतः॥परा
भवोऽप्येवमभूत्कृतेमया॥घाताश्रितेनसंप्राप्तकर्तुंनसमाद्यनिःकृष्टं॥अभियेतदाशत्रकथायामयाबल
वताहताः॥तेनजातामृगोद्गमाहृतुमाविविधैर्बधैः॥अनुष्योपिस्वतंत्रेणयत्कृतंनार्त्तमनोहितं॥तद्दयैर्किं
रिष्यामिदैवपौरुषवर्जितं॥असदांयेनातिपापेननित्प्रोनास्तबुद्धिना॥विगम्यागम्यसंतानं॥कृतं॥कर्मो
तिनिर्दिष्टं॥अथसुरग्रामविधेयुमयासिमोक्तुताश्रानः॥जलस्यजलविलोकांकाश्राचारिणोजेतवोहताः॥अथ
तंतिममंमम्योषिस्मर्यमाणान्यनारतं॥आचीनान्यद्वैकर्मोपिककचाणीवनिर्देयं॥अकिंकरोमिद्वैकवादि

१ पूर्वोपाहितानी =

करवतानीद

३ मनुष्यभवे

॥ज्ञानार्णवा॥

॥१९५॥

कर्मजातेषु रास्थिते ॥ ग्राहणं किं प्रपण्या निवरा कोदैव वंचितः ॥ १५ ॥ यन्निमेषमपि दृष्टुं समर्थाः श्रोतुं न शक्नुते ॥ तद्
 खमंत्रसोढव्यं वा हि मानैः कथं मया ॥ १६ ॥ एतान्यदृष्टपूर्वाणि क्षितानि च कुलानि च ॥ यातनाश्च महायोगानां का
 णामये ^{अवलोकिताः} क्षिताः ॥ १७ ॥ विषज्वलनसंकीर्णवद्मानं प्रतिक्षणं ॥ मम मूर्ध्नि विनिक्षिप्तं दुःखं ^{कर्मणः} देवेन निर्दयं ॥ १८ ॥ न द
 श्यते तत्र ते भूत्या न पुत्राः न च बाधवाः ॥ येषां कृतमया कर्मकृतं स्वस्यैव घातकं ॥ १९ ॥ न कलत्राणि मित्राणि न प
 ये प्रेरको जनः ॥ पदमप्येकमाया तो मया सादृशतत्र यः ॥ २० ॥ आश्रयं तियथा दृष्टं फलितं पविणः पुणः ॥ फलमा
 ये पुनर्याति तेषां ते स्वजना गताः ॥ २१ ॥ शुभाशुभानि कर्माणि यात्यैव स हरे हि निः ॥ स्वाह्मि तानीति यत्प्रोचुः सं
 सारस्य तां गतं ॥ २२ ॥ धर्म एव समुद्धतं प्राक्तोस्माच्छुभसागरात् ॥ न स स्वधोपि पापेन मया सम्यक्पुणं जितः ॥ २३ ॥ स

६ कथयति स्म

॥१९५॥

हायः कोपिकस्मापि नाभ्रन्नचमविष्यति सुत्वे कप्रकृतकर्मसर्वसत्त्वानिनन्दकां भयानकं कुर्वत्यधमाः कर्मजिर्क
 पस्थादिदं हिताभयेन भ्रष्टेषु पच्यते कृतार्तकफणत्वनाम् भूषणं च सुहृन्मेघमात्रस्य सुखस्यार्थिकतमया तस्या
 पयेन संपन्ना अनन्ता दुःखराश्याय भर्ह्यस्यातिसाहचरतः पातिकरोति नियतं हितं हंति दुःखं सुखं दत्तेयं सर्वधुनो
 पोषितः भग्नपरिग्रहमहाग्राहसंयसेना तचेतसाम् न दृष्टाय मग्राहूल्यचपेटाजीवनाग्निनी भग्नपातयित्वा म
 हाघोरमांश्वभ्रैर्विन्दत्यवेदनाक्कगतास्ते धुनापापामद्विज फलभोजिनः भर्ह्यइत्यजस्रमुदुःखान्ताविलापमुख्य
 ननाभ्योचंतः पापकर्मणि वसंति नरकालयोर्ह्यभ्यावृत्ति संतिलोमानि प्रासीरे देहाणि तावन्ते नरके कल
 वसंति पिप्रिताश्चानां ह्येति चिन्तानलेनोच्चैर्ह्यमानस्य ते तदाधावांति प्रारम्भलसिकराः क्रोधाग्निदीपिताः ॥

१३ दीरयित्वा = पूर्ववैरं

ज्ञानार्णवः॥

॥११६॥

३ मुसिषु = गाल
यति

वैरं पराभवं पापं स्मारयित्वा पुरातनं निभृतस्य कटुकालापैः पीडयत्यतिनिर्दयं ॥ ३ ॥ अत्पाटयंति ने
त्यस्थिसंचयं क्षारयत्युदरं क्रुक्षत्तोदयं तत्र मालिकोर्द्धधनिः पीडयति यत्रेषु दलति विषमोपलं ॥ प्रात्म
निदोषं तिकुंभीषु क्वापयति च ॥ ४ ॥ असह्युः स्वसंतानयनदक्षाः कलिप्रियाः स्त्रीक्षादंश्च कालास्यानि
नममप्रभा ॥ ५ ॥ ६ ॥ क्षमलेष्णोद्धताः पापाणोऽध्यानैकभाविताः ॥ भवंति स्ये त्रदोषेण सर्वते नारकाः ॥ स्वल्पा ॥ ६ ॥
क्रियकप्रारित्वा द्विक्रियते यदृच्छया ॥ यत्राप्रि स्वापदागोले हंतुं चैवैवैधैः पराचोर्द्धपन्नतत्र बांधवः स्वामी
भृत्यागनागजा ॥ ७ ॥ अन्नतयातनासारेन रक्तं तभीषणे ॥ ८ ॥ तत्र ताम्रमयाग्रधालो हंतुं शंभ्रवायसा ॥
वममणिचंचुनिर्गुरैः ॥ ९ ॥ स्वुरैः ॥ १० ॥ अथ कर्मयः प्रति कुंडेषु वज्रस्त्रीसमानना ॥ निज्वाचमोस्थिमांसा निषिवं त्याक्

॥११६॥

लोहितं ॥ १ ॥ बलादिदार्यसदं प्रौढं न सिध्यते क्षणान् ॥ विलीनं प्रज्वलताम्रयैः पीतमश्ममुदतैः ॥ २ ॥ परमांसा
 न्नियैः पापैर्मिष्टितान्यत्र निदयैः ॥ मूलपक्वानिमांसा नितेषां वादंति नारकाः ॥ ३ ॥ यैः प्राकरकलत्राणि सेवि-
 तान्यात्मवचकैः ॥ योज्यते प्रज्वलतीतिः स्त्री नितेता मृज नमनि ॥ ४ ॥ न सौख्यं च सुखं नैषमात्रमप्युपलभ्यते
 नरके नारकहीनं हन्यमानैः परस्परं ॥ ५ ॥ किमत्र बहूनां केन जन्मकोटिप्रातैरपि केनापि प्राकृतवक्तुं न दुःखं
 रकोद्भां ॥ ६ ॥ विस्मृतं यदि केनापि कारणेन क्षणांतरं स्मारयंति तदाभ्युत्थं पूर्ववत्सुखमा ॥ ७ ॥ बुभुक्षा जाय-
 तेत्यथ नरके तत्र हि नाप्यनशा मयितुं शक्तः पुनस्तत्र यो खिलः ॥ ८ ॥ तस्मा भवति यातेषु वाडवादि रिवोत्त-
 णा न सा प्राप्नोति तिः शेषैः पीतैरप्यबुग्रा निः ॥ ९ ॥ विदुः मात्रं न ते वा रिप्राप्यते पातुमातुरैः ॥ तिलमात्रोपि नाह-

ज्ञानार्णवा॥

॥१९७॥

नरहेवेष्टु

प्रसितुलभ्यते^{सीडा} हितै^{दोग} ॥ तिलाद^{मध्यलैके} द^{शतव्यः} प्य^{गोलाकैति} तिस्रस्माणि कृतं वंडा नि नि द्यैः ॥ अर्धमिदं तिवेगे न न पुनस्तेषां वि
ज्ञात्^{१॥} मात नारु क प्रारी^{१॥} र्मुत्तुल्य पूयाडुः ख भयादिको बर्द्धमानं वि निश्चेद्य मधो धः ॥ अन्नमिषा^{१॥} र्अमध्यभागा
स्तो मध्य आसे सौ^{१॥} द्धत्री निभः ॥ यत्र दीप समुद्राणां व्यवस्था वलया कति ॥ ३ ॥ जं वृद्धी पादयो^{१॥} दीपा लवणोदा
दयो^{१॥} र्णवाः ॥ स्वयं भुरमणा तासे प्रत्येकं दीप सागरा ॥ ४ ॥ द्विगुणा द्विगुणा भोगाः प्रावत्या न्योन्यमस्मिता ॥
भनामानो वलया कारया रिणः ॥ ५ ॥ मानषो ज्ञर यौ ले व मध्यस्थ मति सुंदरा नरक्षेत्रं सरि ष्टै ल सुगर्च ल वि
तं ॥ ६ ॥ तत्रार्थ^{१॥} म्नेच्छ खंडा निभूरि नेदा निते ध्वमी ॥ आर्य म्नेच्छा नराः संति तक्षेत्र ज नि तै गुणैः ॥ ७ ॥
नुषो पे तं क वि धांतर संभृतं ॥ क वि ज्ञे ग धरा की र्णं नरक्षेत्रं निरंतरं ॥ ८ ॥ ततो न भसि तिष्ठं ति विमाना नि दिवो

हिमवतादि

७८ दत्तानां

॥१९७॥

कसो॥ चरस्थिरविकल्पानिज्योतिष्काणां यथाक्रमं॥ तद्द्वैतं तदेवे शक्यः॥ सोऽधर्मपूर्वकाः॥ नेषोऽप्रा
 च्युता स्वर्गपदं तानभसि स्थिताः॥ एष पदं युरिदेवे जनिवासयुगलं क्रमात्॥ अच्युता ततोऽप्यहमेकक
 त्रिदशास्पदोऽहं॥ नित्रादिनविभागोऽयं नयत्रिदशास्पदं॥ तालोकः स्फुरत्युच्चैः सततं नेत्रसौख्यदं॥ ए२॥
 वधतपतुषा रादिसमयैः परिवर्जितः॥ सुखदः सर्वदा सौम्यस्तत्र कालः प्रवर्तते॥ अत्रत्या तभयसंतापमंगलं
 राशिविद्वराः॥ न हि स्वर्गोऽप्यहं प्रयते कुहमत्वाश्रुज्जनाः॥ अत्र दया॥ चंद्रकांत शिलानद्याः प्रवालदलदंत
 राः॥ वज्रेंद्री लनिर्माणा विचित्रास्तत्र भू समयः॥ एषा पाणि कपो विषांचकैः कर्बुरीकृतदिश्रुत्वाः॥ वायुः स
 णा बुजछन्ना रत्नसोपाना जिताः॥ एते ससां स्य मूलवारीणि हंसकारंडमंडलैः॥ वाचा लैरुद्धतीर्था निदिध्या

॥ज्ञानार्णव॥

॥११८॥

नारिजनेन च ॥ एणं वाः कामदुःखः सर्वः कल्पदृष्टाश्च पादपां चितारत्ना निरत्ना निस्वर्गलोके स्वभावतः
 एणं चामरच्छत्रा कैर्विमानैर्वेतिता सरवाः ॥ संचरंति सुरासारेः सेव्यमानाः सुरेश्वराः ॥ इर्ध्वपद्मकिन्न
 रीन्निर्मदारबनवीथिषु ॥ कोताश्चिष्टाग्निः सानंदं गीयंते त्रिदशे श्वराः ॥ ७ ॥ श्रीशगिरि निकुजे सुपुष्पग
 रेषु चारमंते त्रिदशायुत्रवरस्त्री वृंदवेष्टिताः ॥ ११ ॥ मंदारचंपकाग्रो कमालतीरेणुरंजिताः ॥ भ्रमंति यत्र
 त्पागांधवाहाः ज्ञानैः ॥ ज्ञानैः ॥ स्त्रीलावनविहारैश्च पुष्पावचयकौतुकैः ॥ जलक्रीडादिविज्ञानैर्विलासा
 स्तत्र योषिताः ॥ १२ ॥ वीणामादृत्य तं कलंगायंति योषिताः ॥ ध्वनंति सुरजाधारे दिवि देवांगना हताः ॥ १३ ॥
 किलाः कल्पदृष्टेषु चैत्यांगारेषु योषिताः ॥ विबोधयंति देवे ज्ञाह्वलितैर्गीतनिस्वनैः ॥ १४ ॥ नित्योत्सवयुतं

॥११८॥

सर्वाभ्युदयमंदिशं सुखसंपदुणाधारकैः स्वर्गमुपमीयते क्षिप्रं च वर्षा महारत्न निर्माणाः सप्तभूमिकाः प्रासा-
 दाः पुष्करिण्यश्चन्द्राणां वनोत्तरे ॥ आकारपरिखा वप्रगोपुरा नृगतोरणौ ॥ चैत्यद्वुमसुगगारैर्नगरीतरा-
 जिताः ॥ इन्द्राद्युधश्चिद्यधनेयत्रा नित्यं नभस्तलां हर्म्यं गलनमाणि क्यमयूखैः कर्बुरीकृतं ॥ एतन्मिहि
 दृष्ट्वा नीकैर्विमानैर्गगनाच्चितैः ॥ कल्पद्रुमगिरीं देवुरमंते विबुधेश्चराः ॥ १७ ॥ हस्त्यश्चरषपादानवृषान्गधक-
 तकीम् ॥ सप्तानीकानि संत्यस्य प्रत्येकं च महत्तरान् ॥ १८ ॥ शृंगारसारसं पूर्णात्नावपयवनदीर्धिकाः ॥ पीनस्तन-
 भराक्रांताः पूर्णचंद्रनिभाननाः ॥ १९ ॥ विनीताः कामरूपिण्यो महर्द्धिमहिमाच्चिताः ॥ हावभावविचित्रासाढानि-
 तं बभरमं धराः ॥ २० ॥ अमन्यं शृंगारसर्वस्वमेकीकृत्य विनिर्मिताः ॥ स्वर्गवासि विज्ञासिन्यः संति मूर्ता इव श्रियः ॥ २१ ॥

शानार्णवः॥

॥१९६॥

समापति-

तवादित्रविद्यासुशृंगारसन्धुमिषुपरिरंभादिसंगेषुस्त्रीणां दाम्पत्यं च भावतः॥१५॥ सर्वव्ययसं
 दिव्यलक्षणा लक्षिताः॥ अत्र न गप्रतिमाधीराः प्रसन्ना प्राप्नुविग्रहाः॥१६॥ शरकुंडलके मूरकिरीटागदभू-
 ताः मंदारमालती गंधाः अणिमादिगुणा चिताः॥१७॥ प्रसन्ना मलयपूर्णैर्दुकांताः कांतजनप्रियाः॥ प्राप्तित्र-
 णोपेताः प्राश्नस्त्री लावत्यं विनः॥१८॥ विज्ञानविनयो ह्यमप्रीतिप्रसरसंभृताः॥ निसर्गश्रुतगाः स्वर्गभवन्ति
 दिवौकसः॥१९॥ जतत्रदुःखितो दीनो हृद्दोरो गीगुणच्युतः॥ विकल्पागोतश्रीकः स्वर्गलोके विजो कर्ते॥२०॥
 भ्यसामानि कामात्यलोकपालप्रकर्णकाः॥ मित्रार्थनिमतसेषा पार्श्ववती परिग्रहः॥२१॥ बंदिगायकप्रो-
 धी स्वांगरक्षापदानयः॥ नटवे त्रिविलासिन्यः सुराणां सेवको जनः॥२२॥ तत्राति न व्यताधारे विमाने

अति चतुरस्त्री

॥१९६॥

३ व्यापितदिशोतरः

२ अर्द्धदिनाभा- वात
पित्तश्रेष्ठमरुतिताः

७ देवानां

मत्तं उपपादपिनागर्त्तं स भवंति स्वयं सुराः ॥ २३ ॥ सर्वास्तसु खदंभ्यो नित्योत्सवविगजिते गीतवादित्रली
लाले जयजीवस्वनाकुलो रधी ॥ दिव्या कृतिमुसंस्थानाः सप्तधा तु विवर्जिताः ॥ कायकांतिपयः पूर्यं प्रसा
धितदिगंतराः ॥ २४ ॥ त्रिरीषसुकुमाराणां पुण्यलक्षणलक्षिताः ॥ अणिमादिगुणोपेताः ज्ञानविज्ञानपरा
र्द्धमृगां कर्तृत्वं काष्ठाः प्रांतदोषाः शुभाप्रायाः ॥ अचिंत्यमहिमोपेता भयक्तेर्गार्त्तवर्जिताः ॥ २५ ॥ वर्द्धम
नमहोत्साहावज्रकायामहाबलाः ॥ अचिंत्यपुण्ययोगेन गृह्णन्ति वपुर्नर्जितं रजसुखां मृतमहोद्यमे
ध्मादि विनिर्गताः ॥ भवंति त्रिदशाः सद्यः सृष्टेर्न नवयोवनाः ॥ २६ ॥ केचन सृष्टफलाक्रांतैः प्रवालदलदंतैः
तेषां को किल वाचालैश्चुमैर्जन्मनि गद्यतोश्च ॥ गीतवादित्रनिर्घोषैर्जयमंगलपावकैः ॥ विबोधमते शुभैः शब्दैः

भगवद्वचः

॥ ६२ ॥

॥ज्ञानार्णव॥

॥१२७॥

सुखमुसाद्वस्वयां३॥किं चिद्भ्रममपाकृत्यवीक्षतेसंज्ञैः१ देव
नैः३२॥इदं जात्यमष्टस्वप्नः किंतु मायाभ्रमो न किं हि प्रथमानमिदं चित्रं नायातिममनिष्प्रयं३ इदं भ्या
सेव्यामिदं दृष्ट्वा ध्यामिदं हेतुं३ इदं प्रियमिदं भव्यमिदं चित्तप्रणातिदं३ एतत्कदलितानंदमैतत्कल्याणमं
एतन्नित्योत्सवाकीर्णमैतदत्यंतसुदृगं३ सर्वहिमहिमोपेतं मरुदिकसुगर्वतमसांनीकावितं भाति वि
ष्टोदसभाजिगोर्ध्व॥किंच॥मामेवोद्विष्यमानंदः प्रवृत्तः किमयं जनपुण्यमूर्तिः प्रियः दृष्ट्वा ध्यायिनी नो
तवत्सलः३ अत्रैलो कृपाप्रसंसेव्यः कोपदेयाः सुखाकरः३ अनंतमहिमाधारो विष्णुकोकानि नंदिनः३ यथा
पुरमतिस्फीतं वनोपवनराजितं३ अनिर्दयजगद्गत्या वलानीव ध्वजांशुकैः३ यथा कलया तदा कृतं स
१ तदा इति चिंतयति
२ दिशः
३ तदेव
४ तस्य इदं स्यादभिप्रायं
५ सप्रसेनाम्

६ नक्षत्रिनः

॥१२८॥

७ तस्य इदं स्यादभिप्रायं

सभापनय

नमिभूतं

अवसरयोग्य

नमिभूतानं

दृष्ट्या

वादिद्यच्चसुषः॥नतिप्रद्विप्रवर्ततेवक्तुंकार्त्तुचितंनदा॥ध०प्रसादः॥क्रियतादेवनतानांसेच्छयादृष्ट्या॥श्रूय
तांचवचोस्माकूपौर्वापर्यप्रकार्काध॥तद्यथा॥अद्यनाथवयं॥धन्याः॥सफलंचादृष्टीवितं॥अस्माकंपत्न
यासर्गाः॥समवेनपवित्रितः॥ध॥प्रसीदजयजीवत्वदेवपुण्यसर्वोद्भवः॥भवः॥प्रभुः॥समग्रस्यसर्गलोकस्य
संप्रति॥ध॥सौधर्मोदयमहाकल्पः॥सर्वाभरातार्च्चितः॥नित्या॥निन्दकव्याणवादिर्वर्द्धनचंद्रमाः॥ध॥कल्प
सौधर्मनामायमीशानप्रभुत्वाः॥सुराः॥इहोत्पन्नस्यत्राकस्यकुर्वन्तिपरमोत्सवांध॥पाठांतरं॥अत्रसंकसि
ताः॥कामानवन्तित्यंचयोवजं॥अत्राविनश्वरीदक्ष्मीः॥सुखंचात्रनिरंतरांध॥स्वर्दिमानमिदंरम्यकामगोकान
दृष्टिनापादाबुजानतांचेयंतवत्रिदशामंडली॥ध॥एतेदिव्यांगनाकीर्णाश्चंद्रकांतमनोहराः॥प्रासादारत्ना

द्वोऽधिन
मनोइ

।ज्ञानार्णवा।

॥२१॥

प्रकाशं

एषश्च नीजानदाश्च भूधराः ॥४८॥ सभाभवतमेतत्तेन ताभ्यश्चात्तावत्तत् । एतदीपकतालोके पुष्पप्रकरणोक्तिः ॥
अथ विनीतवेषधारिण्यः कामरूपावस्त्रियः । तदा देवाः प्रापन्तीष्यते लास्यलीला रसोत्सुकाः ॥४९॥

प्रदेवानां =

राधी प्राजावाप्यैष्यदसंपदः ॥५०॥ गारजलध्वेज्वा विजासोऽत्रासितञ्जुवः । लीलात्वं कारसं पूर्णास्तवना
॥५१॥ सर्वावयवनिर्माणश्रीरासनोपमास्पदं । साक्षाद्यमर्त्यं निगद्य पुष्पाणुप्रजवंपुः ॥५२॥ अयमै
वोनामदवदंती महामना ॥५३॥ धने गुणा ह्येकैश्वर्यो ह्ययं विश्वातिशायिनी ॥५४॥ इदमज्ञाजानीकं प्रितोऽप्यी
वा एते स्वर्गेषां गुणा वलांत्यते पदातय ॥५५॥ एता निमग्नसैन्या निपातिता न्यमोश्चरैः । नमंति ते पदद्वंद्वेति

॥५६॥ अथ सप्तहं

॥२१॥

सिपूर्वका॥ असमग्रं स्वर्गसाम्राज्यं दिव्यभूत्योपलक्षितं पुण्यैस्ते संमुखीभूतं पुराणप्रणतामराभ्युदिति वादिभिः
 क्षिप्रं सच्चित्तं तव तत्त्वतो अवधिज्ञानमसौ सादृषोर्ध्वपर्यसंबुध्यते भले अतो तपः पुराचीर्णमिदं न्यजनदुश्चरं
 वितीर्णं चाभयदानप्राणिनां जीवितार्थिनां हि भारादितं मनः शुद्धादृग्बाधादिचतुष्टयं हरेव श्रजगतो नाथः
 सर्वज्ञः परमेश्वरः ॥ ६ ॥ नर्दं धां विषयारण्यं स्मरवैरी निपातितः कषायतरवम्बुजारागप्राचुरिदं चित्तं ॥ ६ ॥ स
 र्वस्य प्रभायमहयेनाद्युगते ॥ तद्वत्स्य स्थापितः स्वर्गागज्ये त्रिदशवंदिने ॥ ६ ॥ अगादिदहनज्वालानं प्रशाम्यं नि
 देहिनां सद्गुतवार्यसिक्ताः कचिज्जन्मशतैरपि ॥ ६ ॥ तत्रात्र सुलभं मन्येत किं कुमो धुना वयं ॥ सुराणां स्वर्गलो
 के स्मिन्दर्शने सैव योग्यता ॥ ६ ॥ अतस्तत्कार्यं प्रहाने श्रेयसी सायुसिद्धये ॥ अर्हदेव पदद्वंद्वं भक्तिश्चात्यंतं निश्च

॥ज्ञानार्णव॥

॥१२२॥

१ जिन विमानः—

त्नाः॥६॥यान्यत्रप्रतिबिंबानि स्वर्गलोके जिने जिनां॥विमानचैत्यदृष्टेषु मेवाद्युपवनेषु च॥६॥तेषां पूर्व
कृत्वा स ड्यैः स्वर्गसंभवेः॥पुष्पचंदनवेद्यैर्गंधदीपाक्षतैर्लैः॥६॥गीतवादित्रनिर्घोषैः सुतिप्तोर्मैर्मनो
हरैः॥स्वर्गप्रदं ग्रहीष्यामि ततस्त्रिदशवदितं॥६॥इति सर्वज्ञदेवस्य कृत्वा पूजां महोत्सवं॥स्वीकुर्वन्ति तदा
पटवंधादिलक्षणां॥७॥तस्मिन्मनोजवैद्यनैर्विचरंतो यदृच्छया॥वनादिमागगंतेषु दीप्यंति त्रिदिवौकसः
७॥संकल्पानंतरोत्पन्नैर्दिव्यभोगैः समर्पितं॥सेवमानाः सुरानीकैः प्रदंति स्वर्गिणः सुखं॥७॥महाप्र
पत्ने महाभूत्यौ पलक्षिते॥कालंगतनं जानंति निमग्नाः सौरव्यसागरो॥७॥क्वचिद्गीतैः क्वचिदृत्यैः क्वचिदाद्यै
र्मनोहरैः॥क्वचिद्वित्यासिनीवातकीं शृंगारदर्शनैः॥७॥महादत्तं ग्रहज्योतिर्भूषाभोजनविग्रहाः॥संपदी

५ किं उच्यते—

मायक वस्तु बाध

उद्योत उगमृषण

पुष्पमाला

॥१२२॥

त्रिपात्रांगादप्राधाकल्पपादपाः॥७॥^१दप्रांगभोगजैः सौख्यैर्लोत्पमानाः क्वचित्क्वचित्स्रसंतिस्वर्णिणः स्वर्गो
 कल्पनातीतवैभवो^१॥७॥^२यत्सुखनाकिनास्वर्गतद्वर्कैर्नपार्यते^१ स्वभावजमनातकसर्वास्प्रीणानक्षमा^१॥७॥
 अत्रोषविषयो^१ज्ञतं दिव्यस्त्रीसंगसंभवं^१ विनीतजनविज्ञानैर्ज्ञानाद्वैष्यर्पलांछितं^१७॥^३सो धर्मो ह्यच्युतांताये
 कल्पाः षोडशावर्णिना^१ कल्पातीतास्ततो ज्ञेयादेवावेमानिकाः परे^१७॥^४अहमिदं निधानास्ते प्रवीचारे विवर्जि
 ता^१ विवर्द्धितश्रुमध्यानाः श्रुक्तेनेषां वदं विन^१७॥^५अनुत्तरविमानेषु श्रीजयंतादिपंचसु^३ संभूय स्वर्णिणश्च
 त्वाव्रजंति पदमव्ययं^१७॥^६कल्पेषु च विमानेषु परतः परतो^१ धिकाः सुखलेत्रयाद्युर्विज्ञानप्रभावेः स्वर्णिणः स्वयं
 ८॥^७ततो^१ येनाश्च तं धाम जन्मजातं कविच्युतं^१ ज्ञानिनां पदं^१ विद्यानं^१ स्त्रीपादिः शेषकर्मणां^१७॥^८३॥^९चिदानंदगुणो

॥ज्ञानार्णव॥

॥२३॥

३. अज्ञान =

ता^१निष्ठिता^२र्था^३विबं^४धना^५॥ यत्र^६संति^७स्वयं^८बुधः^९सिद्धः^{१०}सिद्धेः^{११}स्वयं^{१२}वरः^{१३}॥ ८॥ समस्तो^{१४}यमहा^{१५}लोकः^{१६}केव
 न^{१७}गोचरः^{१८}केवल^{१९}ज्ञान^{२०}गोचरः^{२१}॥ तद्य^{२२}संवा^{२३}सम^{२४}संवा^{२५}सप्र^{२६}त्त्या^{२७}चित्त^{२८}ये^{२९}द्यतिः^{३०}॥ ९॥ वि^{३१}ली^{३२}नार्जो^{३३}षक^{३४}र्मो^{३५}णं^{३६}
 म^{३७}तिनि^{३८}र्मन्^{३९}॥ स्व^{४०}ततः^{४१}पुरु^{४२}षा^{४३}कार^{४४}त्वा^{४५}गार्ग^{४६}संवा^{४७}समरे^{४८}त्वा^{४९}हृ^{५०}तिनि^{५१}गदि^{५२}तमु^{५३}च्चै^{५४}र्हो^{५५}कसं^{५६}स्थान^{५७}मित्यु^{५८}नियत
 म^{५९}नियत^{६०}वा^{६१}ध्यायतः^{६२}शु^{६३}द्ध^{६४}बुद्धेः^{६५}भव^{६६}ति^{६७}सतत^{६८}योगा^{६९}द्यो^{७०}गिनो^{७१}दिः^{७२}प्रमा^{७३}क्षं^{७४}नि^{७५}यत^{७६}मन^{७७}ति^{७८}हरे^{७९}केवल^{८०}ज्ञा^{८१}।
 ८९॥ इ^{८२}त्या^{८३}च्चार्य^{८४}श्री^{८५}शु^{८६}भचं^{८७}द्विर^{८८}चिते^{८९}ज्ञानार्ण^{९०}वे^{९१}योगप्र^{९२}दी^{९३}धा^{९४}धिकार^{९५}संस्थान^{९६}विच^{९७}यप्र^{९८}करा^{९९}णां^{१००}का^{१०१}पिंड^{१०२}स्थं^{१०३}चप
 १०४॥ इ^{१०५}त्या^{१०६}च्चार्य^{१०७}श्री^{१०८}शु^{१०९}भचं^{११०}द्विर^{१११}चिते^{११२}ज्ञानार्ण^{११३}वे^{११४}योगप्र^{११५}दी^{११६}धा^{११७}धिकार^{११८}संस्थान^{११९}विच^{१२०}यप्र^{१२१}करा^{१२२}णां^{१२३}का^{१२४}पिंड^{१२५}स्थं^{१२६}चप
 १२७॥ इ^{१२८}त्या^{१२९}च्चार्य^{१३०}श्री^{१३१}शु^{१३२}भचं^{१३३}द्विर^{१३४}चिते^{१३५}ज्ञानार्ण^{१३६}वे^{१३७}योगप्र^{१३८}दी^{१३९}धा^{१४०}धिकार^{१४१}संस्थान^{१४२}विच^{१४३}यप्र^{१४४}करा^{१४५}णां^{१४६}का^{१४७}पिंड^{१४८}स्थं^{१४९}चप
 १५०॥ इ^{१५१}त्या^{१५२}च्चार्य^{१५३}श्री^{१५४}शु^{१५५}भचं^{१५६}द्विर^{१५७}चिते^{१५८}ज्ञानार्ण^{१५९}वे^{१६०}योगप्र^{१६१}दी^{१६२}धा^{१६३}धिकार^{१६४}संस्थान^{१६५}विच^{१६६}यप्र^{१६७}करा^{१६८}णां^{१६९}का^{१७०}पिंड^{१७१}स्थं^{१७२}चप
 १७३॥ इ^{१७४}त्या^{१७५}च्चार्य^{१७६}श्री^{१७७}शु^{१७८}भचं^{१७९}द्विर^{१८०}चिते^{१८१}ज्ञानार्ण^{१८२}वे^{१८३}योगप्र^{१८४}दी^{१८५}धा^{१८६}धिकार^{१८७}संस्थान^{१८८}विच^{१८९}यप्र^{१९०}करा^{१९१}णां^{१९२}का^{१९३}पिंड^{१९४}स्थं^{१९५}चप
 १९७॥ इ^{१९८}त्या^{१९९}च्चार्य^{२००}श्री^{२०१}शु^{२०२}भचं^{२०३}द्विर^{२०४}चिते^{२०५}ज्ञानार्ण^{२०६}वे^{२०७}योगप्र^{२०८}दी^{२०९}धा^{२१०}धिकार^{२११}संस्थान^{२१२}विच^{२१३}यप्र^{२१४}करा^{२१५}णां^{२१६}का^{२१७}पिंड^{२१८}स्थं^{२१९}चप
 २२३॥ इ^{२२४}त्या^{२२५}च्चार्य^{२२६}श्री^{२२७}शु^{२२८}भचं^{२२९}द्विर^{२३०}चिते^{२३१}ज्ञानार्ण^{२३२}वे^{२३३}योगप्र^{२३४}दी^{२३५}धा^{२३६}धिकार^{२३७}संस्थान^{२३८}विच^{२३९}यप्र^{२४०}करा^{२४१}णां^{२४२}का^{२४३}पिंड^{२४४}स्थं^{२४५}चप
 २४७॥ इ^{२४८}त्या^{२४९}च्चार्य^{२५०}श्री^{२५१}शु^{२५२}भचं^{२५३}द्विर^{२५४}चिते^{२५५}ज्ञानार्ण^{२५६}वे^{२५७}योगप्र^{२५८}दी^{२५९}धा^{२६०}धिकार^{२६१}संस्थान^{२६२}विच^{२६३}यप्र^{२६४}करा^{२६५}णां^{२६६}का^{२६७}पिंड^{२६८}स्थं^{२६९}चप
 २७३॥ इ^{२७४}त्या^{२७५}च्चार्य^{२७६}श्री^{२७७}शु^{२७८}भचं^{२७९}द्विर^{२८०}चिते^{२८१}ज्ञानार्ण^{२८२}वे^{२८३}योगप्र^{२८४}दी^{२८५}धा^{२८६}धिकार^{२८७}संस्थान^{२८८}विच^{२८९}यप्र^{२९०}करा^{२९१}णां^{२९२}का^{२९३}पिंड^{२९४}स्थं^{२९५}चप
 २९७॥ इ^{२९८}त्या^{२९९}च्चार्य^{३००}श्री^{३०१}शु^{३०२}भचं^{३०३}द्विर^{३०४}चिते^{३०५}ज्ञानार्ण^{३०६}वे^{३०७}योगप्र^{३०८}दी^{३०९}धा^{३१०}धिकार^{३११}संस्थान^{३१२}विच^{३१३}यप्र^{३१४}करा^{३१५}णां^{३१६}का^{३१७}पिंड^{३१८}स्थं^{३१९}चप
 ३२३॥ इ^{३२४}त्या^{३२५}च्चार्य^{३२६}श्री^{३२७}शु^{३२८}भचं^{३२९}द्विर^{३३०}चिते^{३३१}ज्ञानार्ण^{३३२}वे^{३३३}योगप्र^{३३४}दी^{३३५}धा^{३३६}धिकार^{३३७}संस्थान^{३३८}विच^{३३९}यप्र^{३४०}करा^{३४१}णां^{३४२}का^{३४३}पिंड^{३४४}स्थं^{३४५}चप
 ३४७॥ इ^{३४८}त्या^{३४९}च्चार्य^{३५०}श्री^{३५१}शु^{३५२}भचं^{३५३}द्विर^{३५४}चिते^{३५५}ज्ञानार्ण^{३५६}वे^{३५७}योगप्र^{३५८}दी^{३५९}धा^{३६०}धिकार^{३६१}संस्थान^{३६२}विच^{३६३}यप्र^{३६४}करा^{३६५}णां^{३६६}का^{३६७}पिंड^{३६८}स्थं^{३६९}चप
 ३७३॥ इ^{३७४}त्या^{३७५}च्चार्य^{३७६}श्री^{३७७}शु^{३७८}भचं^{३७९}द्विर^{३८०}चिते^{३८१}ज्ञानार्ण^{३८२}वे^{३८३}योगप्र^{३८४}दी^{३८५}धा^{३८६}धिकार^{३८७}संस्थान^{३८८}विच^{३८९}यप्र^{३९०}करा^{३९१}णां^{३९२}का^{३९३}पिंड^{३९४}स्थं^{३९५}चप
 ३९७॥ इ^{३९८}त्या^{३९९}च्चार्य^{४००}श्री^{४०१}शु^{४०२}भचं^{४०३}द्विर^{४०४}चिते^{४०५}ज्ञानार्ण^{४०६}वे^{४०७}योगप्र^{४०८}दी^{४०९}धा^{४१०}धिकार^{४११}संस्थान^{४१२}विच^{४१३}यप्र^{४१४}करा^{४१५}णां^{४१६}का^{४१७}पिंड^{४१८}स्थं^{४१९}चप
 ४२३॥ इ^{४२४}त्या^{४२५}च्चार्य^{४२६}श्री^{४२७}शु^{४२८}भचं^{४२९}द्विर^{४३०}चिते^{४३१}ज्ञानार्ण^{४३२}वे^{४३३}योगप्र^{४३४}दी^{४३५}धा^{४३६}धिकार^{४३७}संस्थान^{४३८}विच^{४३९}यप्र^{४४०}करा^{४४१}णां^{४४२}का^{४४३}पिंड^{४४४}स्थं^{४४५}चप
 ४४७॥ इ^{४४८}त्या^{४४९}च्चार्य^{४५०}श्री^{४५१}शु^{४५२}भचं^{४५३}द्विर^{४५४}चिते^{४५५}ज्ञानार्ण^{४५६}वे^{४५७}योगप्र^{४५८}दी^{४५९}धा^{४६०}धिकार^{४६१}संस्थान^{४६२}विच^{४६३}यप्र^{४६४}करा^{४६५}णां^{४६६}का^{४६७}पिंड^{४६८}स्थं^{४६९}चप
 ४७३॥ इ^{४७४}त्या^{४७५}च्चार्य^{४७६}श्री^{४७७}शु^{४७८}भचं^{४७९}द्विर^{४८०}चिते^{४८१}ज्ञानार्ण^{४८२}वे^{४८३}योगप्र^{४८४}दी^{४८५}धा^{४८६}धिकार^{४८७}संस्थान^{४८८}विच^{४८९}यप्र^{४९०}करा^{४९१}णां^{४९२}का^{४९३}पिंड^{४९४}स्थं^{४९५}चप
 ४९७॥ इ^{४९८}त्या^{४९९}च्चार्य^{५००}श्री^{५०१}शु^{५०२}भचं^{५०३}द्विर^{५०४}चिते^{५०५}ज्ञानार्ण^{५०६}वे^{५०७}योगप्र^{५०८}दी^{५०९}धा^{५१०}धिकार^{५११}संस्थान^{५१२}विच^{५१३}यप्र^{५१४}करा^{५१५}णां^{५१६}का^{५१७}पिंड^{५१८}स्थं^{५१९}चप
 ५२३॥ इ^{५२४}त्या^{५२५}च्चार्य^{५२६}श्री^{५२७}शु^{५२८}भचं^{५२९}द्विर^{५३०}चिते^{५३१}ज्ञानार्ण^{५३२}वे^{५३३}योगप्र^{५३४}दी^{५३५}धा^{५३६}धिकार^{५३७}संस्थान^{५३८}विच^{५३९}यप्र^{५४०}करा^{५४१}णां^{५४२}का^{५४३}पिंड^{५४४}स्थं^{५४५}चप
 ५४७॥ इ^{५४८}त्या^{५४९}च्चार्य^{५५०}श्री^{५५१}शु^{५५२}भचं^{५५३}द्विर^{५५४}चिते^{५५५}ज्ञानार्ण^{५५६}वे^{५५७}योगप्र^{५५८}दी^{५५९}धा^{५६०}धिकार^{५६१}संस्थान^{५६२}विच^{५६३}यप्र^{५६४}करा^{५६५}णां^{५६६}का^{५६७}पिंड^{५६८}स्थं^{५६९}चप
 ५७३॥ इ^{५७४}त्या^{५७५}च्चार्य^{५७६}श्री^{५७७}शु^{५७८}भचं^{५७९}द्विर^{५८०}चिते^{५८१}ज्ञानार्ण^{५८२}वे^{५८३}योगप्र^{५८४}दी^{५८५}धा^{५८६}धिकार^{५८७}संस्थान^{५८८}विच^{५८९}यप्र^{५९०}करा^{५९१}णां^{५९२}का^{५९३}पिंड^{५९४}स्थं^{५९५}चप
 ५९७॥ इ^{५९८}त्या^{५९९}च्चार्य^{६००}श्री^{६०१}शु^{६०२}भचं^{६०३}द्विर^{६०४}चिते^{६०५}ज्ञानार्ण^{६०६}वे^{६०७}योगप्र^{६०८}दी^{६०९}धा^{६१०}धिकार^{६११}संस्थान^{६१२}विच^{६१३}यप्र^{६१४}करा^{६१५}णां^{६१६}का^{६१७}पिंड^{६१८}स्थं^{६१९}चप
 ६२३॥ इ^{६२४}त्या^{६२५}च्चार्य^{६२६}श्री^{६२७}शु^{६२८}भचं^{६२९}द्विर^{६३०}चिते^{६३१}ज्ञानार्ण^{६३२}वे^{६३३}योगप्र^{६३४}दी^{६३५}धा^{६३६}धिकार^{६३७}संस्थान^{६३८}विच^{६३९}यप्र^{६४०}करा^{६४१}णां^{६४२}का^{६४३}पिंड^{६४४}स्थं^{६४५}चप
 ६४७॥ इ^{६४८}त्या^{६४९}च्चार्य^{६५०}श्री^{६५१}शु^{६५२}भचं^{६५३}द्विर^{६५४}चिते^{६५५}ज्ञानार्ण^{६५६}वे^{६५७}योगप्र^{६५८}दी^{६५९}धा^{६६०}धिकार^{६६१}संस्थान^{६६२}विच^{६६३}यप्र^{६६४}करा^{६६५}णां^{६६६}का^{६६७}पिंड^{६६८}स्थं^{६६९}चप
 ६७३॥ इ^{६७४}त्या^{६७५}च्चार्य^{६७६}श्री^{६७७}शु^{६७८}भचं^{६७९}द्विर^{६८०}चिते^{६८१}ज्ञानार्ण^{६८२}वे^{६८३}योगप्र^{६८४}दी^{६८५}धा^{६८६}धिकार^{६८७}संस्थान^{६८८}विच^{६८९}यप्र^{६९०}करा^{६९१}णां^{६९२}का^{६९३}पिंड^{६९४}स्थं^{६९५}चप
 ६९७॥ इ^{६९८}त्या^{६९९}च्चार्य^{७००}श्री^{७०१}शु^{७०२}भचं^{७०३}द्विर^{७०४}चिते^{७०५}ज्ञानार्ण^{७०६}वे^{७०७}योगप्र^{७०८}दी^{७०९}धा^{७१०}धिकार^{७११}संस्थान^{७१२}विच^{७१३}यप्र^{७१४}करा^{७१५}णां^{७१६}का^{७१७}पिंड^{७१८}स्थं^{७१९}चप
 ७२३॥ इ^{७२४}त्या^{७२५}च्चार्य^{७२६}श्री^{७२७}शु^{७२८}भचं^{७२९}द्विर^{७३०}चिते^{७३१}ज्ञानार्ण^{७३२}वे^{७३३}योगप्र^{७३४}दी^{७३५}धा^{७३६}धिकार^{७३७}संस्थान^{७३८}विच^{७३९}यप्र^{७४०}करा^{७४१}णां^{७४२}का^{७४३}पिंड^{७४४}स्थं^{७४५}चप
 ७४७॥ इ^{७४८}त्या^{७४९}च्चार्य^{७५०}श्री^{७५१}शु^{७५२}भचं^{७५३}द्विर^{७५४}चिते^{७५५}ज्ञानार्ण^{७५६}वे^{७५७}योगप्र^{७५८}दी^{७५९}धा^{७६०}धिकार^{७६१}संस्थान^{७६२}विच^{७६३}यप्र^{७६४}करा^{७६५}णां^{७६६}का^{७६७}पिंड^{७६८}स्थं^{७६९}चप
 ७७३॥ इ^{७७४}त्या^{७७५}च्चार्य^{७७६}श्री^{७७७}शु^{७७८}भचं^{७७९}द्विर^{७८०}चिते^{७८१}ज्ञानार्ण^{७८२}वे^{७८३}योगप्र^{७८४}दी^{७८५}धा^{७८६}धिकार^{७८७}संस्थान^{७८८}विच^{७८९}यप्र^{७९०}करा^{७९१}णां^{७९२}का^{७९३}पिंड^{७९४}स्थं^{७९५}चप
 ७९७॥ इ^{७९८}त्या^{७९९}च्चार्य^{८००}श्री^{८०१}शु^{८०२}भचं^{८०३}द्विर^{८०४}चिते^{८०५}ज्ञानार्ण^{८०६}वे^{८०७}योगप्र^{८०८}दी^{८०९}धा^{८१०}धिकार^{८११}संस्थान^{८१२}विच^{८१३}यप्र^{८१४}करा^{८१५}णां^{८१६}का^{८१७}पिंड^{८१८}स्थं^{८१९}चप
 ८२३॥ इ^{८२४}त्या^{८२५}च्चार्य^{८२६}श्री^{८२७}शु^{८२८}भचं^{८२९}द्विर^{८३०}चिते^{८३१}ज्ञानार्ण^{८३२}वे^{८३३}योगप्र^{८३४}दी^{८३५}धा^{८३६}धिकार^{८३७}संस्थान^{८३८}विच^{८३९}यप्र^{८४०}करा^{८४१}णां^{८४२}का^{८४३}पिंड^{८४४}स्थं^{८४५}चप
 ८४७॥ इ^{८४८}त्या^{८४९}च्चार्य^{८५०}श्री^{८५१}शु^{८५२}भचं^{८५३}द्विर^{८५४}चिते^{८५५}ज्ञानार्ण^{८५६}वे^{८५७}योगप्र^{८५८}दी^{८५९}धा^{८६०}धिकार^{८६१}संस्थान^{८६२}विच^{८६३}यप्र^{८६४}करा^{८६५}णां^{८६६}का^{८६७}पिंड^{८६८}स्थं^{८६९}चप
 ८७३॥ इ^{८७४}त्या^{८७५}च्चार्य^{८७६}श्री^{८७७}शु^{८७८}भचं^{८७९}द्विर^{८८०}चिते^{८८१}ज्ञानार्ण^{८८२}वे^{८८३}योगप्र^{८८४}दी^{८८५}धा^{८८६}धिकार^{८८७}संस्थान^{८८८}विच^{८८९}यप्र^{८९०}करा^{८९१}णां^{८९२}का^{८९३}पिंड^{८९४}स्थं^{८९५}चप
 ८९७॥ इ^{८९८}त्या^{८९९}च्चार्य^{९००}श्री^{९०१}शु^{९०२}भचं^{९०३}द्विर^{९०४}चिते^{९०५}ज्ञानार्ण^{९०६}वे^{९०७}योगप्र^{९०८}दी^{९०९}धा^{९१०}धिकार^{९११}संस्थान^{९१२}विच^{९१३}यप्र^{९१४}करा^{९१५}णां^{९१६}का^{९१७}पिंड^{९१८}स्थं^{९१९}चप
 ९२३॥ इ^{९२४}त्या^{९२५}च्चार्य^{९२६}श्री^{९२७}शु^{९२८}भचं^{९२९}द्विर^{९३०}चिते

मोक्षिकहाद =

६ योगी =

७ स्थित

पवती चैति विज्ञेयास्ता यथाक्रमं३॥ तद्यथा॥ तिर्यगो कसमयोगी स्मरति स्मीरमाणं॥ निःप्राद्वंशांतकद्वोद
हारनीहारसंतिभं॥ तस्य मध्यमुनिर्माणं सहरसदलमबुजं॥ स्मरत्यभितभादीतं॥ दुतहेमसमप्रभं॥ अज्ज
रागसमुद्धृतके सगादी विराजितं॥ जंबूद्वीपप्रमाणं च चित्तभ्रमरं॥ जकाद्दिष्वर्णार्चलमयी दिव्यतत्र स्मरति क
सिकां॥ स्फुरत्यिगप्रभाजालपि प्राणितदिगंतरो॥ शारच्चंद्रनिभतस्यामुन्नतं हरि विहारी तत्रात्मानं॥ सुरवा
सी नंप्रप्रातमिति चिंतयेत्॥ गणदेवादिभिः प्रोषकलंकक्षपणक्षमं॥ उद्युक्तं च भवोक्तकर्मसंतानमाव
नो॥ पाधिर्वी॥ ततो सौ निश्चलाभ्यासात्कमलं नातिमंडले॥ स्मरत्यतिमनोहारिषादुप्रोन्नतपत्रकं॥ प्रपि
पत्रं समासीनं स्वरमात्मा विराजितं॥ कणि कायां महामंत्रं विस्फुरंते विचिंतयेत्॥ ११॥ फरुद्धकला बिंदुलां छि
७ न्युद्गदस्वरसंयुक्तं =

५ छेदने

३ कमले

कमल

भ्रमरार्द्रश्न

कणीकाया

मीतकृते

१ निर्गच्छिन्ति =

१ दिशा =

ज्ञानार्णव॥

॥२३६॥

तं प्रसूय मस्य गोलसं हिं दुच्छटाकोटिकांति व्यासहरिन्मुखं ॥२॥ अर्हं ॥ तस्य रेफाद्विनिर्गोती प्रा नैर्दूमाश्रितो
तस्मिन्निंगसंततिपश्चाज्ज्वालाती तदनंतरां ॥३॥ तेन ज्वालाकलापेन वर्द्धमानेन संततो दहत्य विरतं धीर
पुंडरीकं हृदि स्थितं ॥४॥ तदष्टकर्म निर्माणसंष्टपत्रमंथो मुखं ॥ दहत्यैव महामंथं ध्यानात्प्रवृत्तानलं ॥
१५॥ ततो वहिः शरीरस्य त्रिकोणवृद्धिर्मंडलं ॥ स्मरेज्ज्वालाकलापेन ज्वलन्तमिव वाडवं ॥ १६॥ त्रिबीजसमा
पूर्यते स्वस्तिर्कोकितां ऊर्ध्वं वायुपुराज्ज्वाला निर्दूमां च न प्रभं ॥ १७॥ अतर्द्धं तिमं चाच्चिर्वह्निर्दोहो पुरं परोक्ष
द्वीतिविस्फुर्य तज्ज्वाला प्रचयभासुरं ॥ १८॥ भस्मभावमसौ नीलाशरीरं तच्च पंकजोदाद्याभावात्सु
तिवह्निः शनैः शनैः १९॥ ॥ अग्नेयं ॥ विमानपथमापूर्य संवतंसमीरणं ॥ स्मरत्यविरतं योगी महवोगं महाव
॥२॥

५ मंडलं =

७ अतकोशं =

२ योग

२ जगत्येह

१ मेरु

१ मेघसमूह

चालयतसुरानीकधुवतत्रिदशाचलाक्षायतधनव्रातक्षोभयतमहर्णवंपरब्रजतंभुवनाभोगेसचरत
हरिन्मुखो^{दिशा} विसर्पतजगन्नीडेनिर्विश्रान्तधरातलो^{स्फोटयित्वा} परब्रह्मयतःजःशीघ्रतेनप्रबलवायुनागतःस्थिराक्ष
ताभ्यासःसमीरणातिमानयेत्परब्रह्मकती॥वाक्ययासहिपुण्यात्माधनव्रातचित्तंनमःइहायुधतडि
र्ज्ज्वमत्काराकुलस्मरेत्परमार्थावुप्रभवैःसाधैर्विदुनिर्मोक्तिकोज्वलेभवर्धतस्मरेहीरःस्पृलस्पृलै
निरंतरैःपरब्रह्मततोद्दुसमकांतपुरवरुणालोकनोध्यायेत्सुधापयःपूरैःज्ञावयतंनमस्तत्परवर्धनेनावि
त्यप्रभावेनदिव्यध्यानोत्थितोर्बुनोपक्षालयतिनिःशेषतज्जःकायसंभवोपरब्रह्मकणी॥सप्तधातुवि
निर्मुक्तपूर्णचंद्रामलचिघोमर्द्धज्ञकल्पमात्मानंततःस्मरतिप्रुद्धधीःपरब्रह्मगुणैर्विष्टारंरुढंदिवातिश

धुअमडकं =
धुदीजाहुरं =

७ सवर्द्धनसदृश

धुअंनुना

۱۹۲۹

ਯੋਜਿਨ ।

पविनामि

क्रियते

द्रव्याधिकपर्याधिक
प्राप्तेः

विदुस्त्वा न भू क र णां ॥ क्वा ॥ प दान्या लब्धपुण्या नियोगिनिर्द्यद्विधीयते ॥ तत्पदस्य मनस्य न विविचनयप
रगैः ॥ शतशयाध्यायेदनादि सिद्धांतप्रसिद्धावर्णमाहकां ॥ निःशेषशब्दविन्यासजनमभूमिजगज्जुतां ॥ द्वि
गुणाष्टदत्ताभोजेनाभिमंडलवर्तिनि ॥ भ्रमंती चिंतयेध्यानी प्रतिपन्नं स्वरावली ॥ अचतुर्विंशतिपत्राढ्यं हवि
कंजं सकर्णिकं ^{कमले} तत्रवर्णानि मानध्यायेत्संयमीपंचवर्णाति ॥ ततो वेद नराजीवे पञ्चाष्टकविभूषिते ॥ पर
पाष्टकं ध्यायेत्संवरंतं प्रदक्षिणं ॥ इत्थं जप्तं स्मरन् योगी प्रसिद्धावर्णमाहकां ॥ श्रुतज्ञानांबुधेः पारं प्रयाति
विगतभ्रमं ॥ उत्तं च ॥ कमलदत्तोदरमध्ये ध्वंषा ननादिसं सिद्धान्नां ^{अष्टागतिभिस्तदात्म} नष्टादिविषये बोधं ध्याता संपद
ते कालात् ॥ उत्तं च ॥ जाप्याज्जयेत्स यमरोचकमग्निमाद्यं कुष्टोदरात्मकसनश्रुसनादिरोगान् ॥ प्राप्नोच्चा

कमलं =

ति

अदृशत्वाभ्यागरिष्टां = महत्पुरुषेभ्यः

ज्ञानार्णवः॥
॥२२६॥

निमवागमहतीमहद्भ्यः पूजां परत्र च गतिं पुरुषोत्तमां ॥ १ ॥ अथ मंत्रपदाधीशं सर्वतत्त्वेकनायकं आदि
मध्यांतभेदेन स्वयं जनसंभवं ॥ १ ॥ अहं ॥ अर्द्धो धोरे फलं रुद्रं सकलं बिंदुलां छितं ॥ अनाहतयुतं
लं मंत्राजं प्रचक्षते ॥ १ ॥ श्री ॥ १ ॥ देवा सुरान्तं भीमं दुर्बोधं ध्यातुं नास्मि ॥ ध्यायेन्महत्स्यं चंद्रांशुकलापार्कं
तदिच्छुर्वो ॥ १ ॥ अपि च ॥ कनकमलयार्कं कणिकायां निषिष्य विगतमलकलंकं सांद्रं चंद्रांशुगोणं गगन
मं नुसरंतं संचरंतं हरितुष्मराजिनपतिकल्पं मंत्राजं यतीन्द्र ॥ ३ ॥ अत्र मता निबुद्धः कैश्चिद्भजः कैश्चिद्भि
श्चिन्महेश्वरः ॥ शिवः सर्वस्येवान्नः सौयं वर्णः प्रकीर्तितः ॥ १ ॥ अमं त्रैलोक्यं समादाय देवदेवः स्वयं जिनः
सर्वज्ञः सर्वगः प्रान्तः सौयं साक्षाद्भवस्थितः ॥ १ ॥ ज्ञानबीजं गदं द्युजं नमज्ज्वलनचामुचोपवित्रं प्रतिमानं

॥२२६॥

२ अंकुर = जुद्यते

मोक्षाय

सुखीकृत

एकवार

आये हि दमंत्रमहे श्वरां॥ क्षेमकडुच्चरितये न हृदिये न स्थिरीकृतं॥ तत्वे ते नापवर्गाय पापे प्रगुणीकृतं॥ १९
यदैव दमहातत्त्वं मुनेर्द्धने हृदि स्थितिं तदेव जनमसंतानप्ररोहः प्रविश्यायितो॥ एवमुक्तं तं शूलतामये वि
शांतवदनांबुजे॥ ताजुरंधोपागच्छन्तं प्रवतममुतांबुनि॥ २०॥ स्फुरन्तं नेत्रपत्रेषु कुर्वन्तमलिके स्थितिं॥ २१॥

अमन्तं ज्योतिषां च के सद्मानं जितां शुनां रत्नं चरन्तं दिशामास्य

३ तलाटके
च देय =

कृतं तं न भस्मते॥ हृदयं तं कलं कोष्ठां स्फोटयन्तं भवभ्रमं॥ नयन्तं परमस्थानं योजयन्तं शिवश्रियं॥ इति
मंत्राधिपधीरः कुंभकेन विचिंतयेत्॥ २२॥ अर्हो॥ अनन्यप्राणाः साक्षात्तत्संलीनैकमानसः॥ तस्यास्मरत्य
सोऽप्यानीयथा स्वर्गं पि न स वलत्॥ २३॥ इति मत्वा स्थिरीभूतं सर्वविश्यामु सर्वथा॥ नामाग्रे निश्चलं धत्ते यदि

॥ज्ञानार्णव॥

॥१२७॥

वाञ्छतांतरो॥२॥तत्रकेचिच्चवर्णादिभेदैस्तत्त्वप्रकल्पितं।मंत्रमंडलमुद्रादिसाधनैरिष्टमिदं॥२॥उक्तं
कारादिहकारंतरेफमध्यमविदुर्कं॥तदेवपरमंतत्त्वयोजनानिसंतत्त्ववित्॥२॥सर्वव्यवसंपूर्णं
विच्युतं।क्रमेणचिंतयेध्यानीवर्णमात्रंशशिषमं॥२॥ह॥विंहुहीनंकलाहीनरेफद्वितयवर्जितं।अन
मापन्नमनुच्चार्यंचिंतयेत्॥२॥अ॥चंद्ररेखासमंस्फुरंतंमानुभासरांअनाहताभिर्धुंदेवदिव्यरूपं
विचिंतयेत्॥२॥अस्मिन्स्थिरीकृताभ्यासाःसंतःशान्तिसमाश्रिताः।अनेनदिव्यपोतेनतीर्त्वाजन्मोप
३०॥तदेवचपुनःस्फुल्लंक्रमाद्वालायसन्निभं॥ध्यायेदेकाग्रतांप्राप्यकर्तुंचेतःसुनिश्चयं॥३॥ततोऽपिगलितं
षाविषयीकृतमानसं॥अथक्षमीक्षतेसाक्षाज्जगज्ज्योतिर्मयंक्षणे॥३॥सिद्ध्यंतिसिद्ध्यःसर्वाअणिमा

॥१२७॥

देफ कअविदुर्हितं

ग्रायः॥३॥ असेवाकुर्वतिदेत्याद्या॥ आहैश्वर्येचजायते॥ क्रमात्प्रच्याव्यलक्षेभ्यस्ततोऽलक्ष्ये स्थिरमेतन्॥ इदमर्थोऽस्य सु-
 रत्यतर्ज्यातिरत्यक्षमक्षयं॥ इति लक्षानुसारेण लक्ष्यभावः प्रकीर्तितः॥ तस्मिन् स्थितस्य मन्येह मुनेः सिद्धि-
 समीहितं॥ ३॥ एतत्तत्त्वं शिवाख्यं वासमात्यं ब्रह्मनीषिणः॥ उन्नीर्णजन्मकांतारमनंतकेशसंकुलं॥ ३॥ इमं त्रयं
 अनाहतं च॥ की॥ स्मरदुःखान्न ज्ञानाप्रणातेनैव नीरदप्रणववाऽन्नयज्ञानप्रदीपं पुण्यशासनं॥ ३॥ अस्माकं
 ब्राह्मकज्योतिः प्रसूतमिति निर्मलं॥ वाच्यवाचकसंबंधेनेनैव परमेषु निः॥ ३॥ अहं कर्णिकासीनं स्वरव्यं जन-
 वेष्टितं॥ स्मृती तमस्य तदुद्धर्षदेवदैत्येऽप्रजितं॥ ३॥ अक्षरन्मूर्ध्नि संक्रातचंद्रलेखा मृतमृतामहाप्रभावसंपन्नं क-
 र्मेकक्षुद्रताशानं॥ ३॥ अहातत्त्वमहावीजमहाभ्रमं महत्पदं॥ शरच्चंद्रनिभं ध्यानीकुंभकेन विचित्रयेत्॥ ३॥ सांख्य-

। क्षानार्णवः ।

॥ २८ ॥

सिंहारवर्णाभं यद्विवा विद्रुमप्रभं चित्पमानं जगत्सर्वक्षोभयत्यतिसंगतं ॥ २ ॥ जावूनद निभं संभे विदेषे कज्ज
- त्विषां ॥ ४ ॥ ये यं वश्यादिके रक्तचंद्राभं कर्मज्ञातने ॥ ४ ॥ ३ ॥ पंचगुरुनमस्कारलक्षणं मंत्रमूर्धितं चितये चंज
गज्जंतुपवित्रीकरणक्षमं ॥ ४ ॥ स्फुरद्विमलचंद्रं भेदलाष्टकविभ्रषिते ॥ कंजैतलकर्णिकासीनं मंत्रं ससाक्षरं
५ ॥ दिग्दत्तेषु ततो न्येषु विदिकषत्रे धनुक्रममात् ॥ सिद्धादिषु चतुक्षेत्रे दृष्टिबोधादिकं तथा ॥ ४ ॥ ३ ॥ णमो अ
णं णमो सिद्धाणं णमो आपरियाणं ॥ णमो उवजायाणं णमो ए सवसाहणं ॥ अपराजितमंत्रो यः ॥ दर्पनज्ञा
चारित्र्यतपांसि ॥ अथ मां त्यंति कीं प्रासाद्यो गिनो ये च के च ना ॥ अमुमैव महामंत्रं ते समागधुके वयं ॥ ४ ॥ प्रभा
स्यतिः शेषं योगिनामप्यगोचरं ॥ अत्र निज्ञो जज्ञो ज्ञेयः समन्ये निज्ञाद्विना ॥ ४ ॥ अत्र नैव विष्णुधंति जंतवः
७ वातपीडितः =

॥ २८ ॥

पंकिताः॥ अनेनैव विमुच्यते भवक्लेशान्मनीषिणः॥ ४९ ॥ अस्मावेव जगत्यस्मिन् भवव्यसनबाधवः॥ अमुं विदु-
यसत्त्वानान्यः कश्चिद्गुणकारः॥ ५० ॥ पतद्वासनपातालेश्वरसंसारसागरे॥ अनेनैव जगत्सर्वमुद्धृत्य विधृतं वि-
दो॥ ५१ ॥ कृत्वा पापसहस्राणि हत्वा जंतुशतानि च॥ अमुं संत्रसमाराध्यति र्यचोऽपि दिवंगताः॥ ५२ ॥ ज्ञातमष्टोत्तरचास-
विश्रुत्वा चिंतयेन्मुनिः॥ भुंजानोऽपि चतुर्थस्य प्राप्नोत्येविकलं फलं॥ ५३ ॥ स्मरमंत्रपदोद्भूतामहाविद्यां जगज्जुतां॥ शु-
रपंचकनामोत्थाषोडशाक्षराजितामा॥ ५४ ॥ अहं सिद्धाचार्योऽपि आयाय सर्वसाधुभ्यो नमः॥ षोडशाक्षरां विद्यां॥ अ-
स्याः शतद्वयं ध्यानी जपन्नैकाग्रमानसः॥ अनिच्छन्नप्यवाप्नोति चतुर्थतपसः फलं॥ ५५ ॥ विद्यां षडूपासं भूताम-
जयां पुण्यशालिनीं॥ जपन् प्राणकर्मभ्यतिफलं ध्यानी ज्ञातत्रयं॥ ५६ ॥ अहं तसिद्धा चतुर्वर्णमयं मंत्रं चतुर्वर्णेऽपि

एकाहरे=

कमले

।ज्ञानार्णव।

॥३०॥

पिकमात्^१एक^२प्राः^३प्रतिपञ्चत^४सिन्ने^५वनिवे^६शये^७त^८॥२॥स्व^९एगो^{१०}री^{११}स्वरौ^{१२}द्रुता^{१३}के^{१४}श^{१५}ए^{१६}ती^{१७}ततः^{१८}स्मरे^{१९}त्^{२०}क^{२१}णि^{२२}को^{२३}च^{२४}
सुधास्प^{२५}द^{२६}बिंदु^{२७}प्रज^{२८}विभू^{२९}षितां^{३०}॥३॥प्रो^{३१}ह^{३२}सं^{३३}पूर्ण^{३४}चंद्रा^{३५}भंचंद्र^{३६}बिंबा^{३७}च्छनैः^{३८}शनैः^{३९}समा^{४०}गच्छ^{४१}त्सुधा^{४२}बीजं^{४३}माया^{४४}वर्णं^{४५}
चिंतये^{४६}त्^{४७}॥विस्फुरं^{४८}तम^{४९}तिस्पीतं^{५०}प्रमामंडलम^{५१}धगां^{५२}संचरंतं^{५३}मृगां^{५४}भोजे^{५५}तिष्ठंतं^{५६}कर्णिको^{५७}पशि^{५८}॥४॥अमंतं^{५९}प्र
तिपञ्चे^{६०}षुचरंतं^{६१}विद्यति^{६२}क्षणे^{६३}॥हे^{६४}दयंतं^{६५}मनो^{६६}धातं^{६७}त्रवंतं^{६८}ममृता^{६९}बुनि^{७०}॥५॥व्रजंतं^{७१}तालुरं^{७२}धेणु^{७३}स्फुरंतं^{७४}भ्रूजं^{७५}तां^{७६}तरो
तिर्मयमिवा^{७७}चित्यं^{७८}प्रभावं^{७९}भावयेन्मुनिः^{८०}॥६॥वाक्यार्थातीतमाहात्म्यं^{८१}देवदेत्योरगा^{८२}र्वितं^{८३}विद्यार्णवमहा^{८४}पोतं^{८५}वि
तत्त्वप्रदीपकं^{८६}॥अमुमैवमहामंत्रं^{८७}भावयन्तस्तसंप्रायः^{८८}॥अविद्यायाजसंभृतं^{८९}विषवेगं^{९०}निरस्य^{९१}ति॥७॥इति^{९२}ध्या
यन्ने^{९३}सो^{९४}ध्यानी^{९५}तत्सं^{९६}दीनैक^{९७}मानसः^{९८}॥वाङ्मनोमलमुत्सृज्य^{९९}श्रुतां^{१००}भोधिं^{१०१}विगाहते^{१०२}॥८॥ततो^{१०३}निरंतरा^{१०४}भ्यासा^{१०५}न्मासेः^{१०६}

२धर्मोत्तरागः—वैराग्य

वर्षपदैतं—

षड्विंशतिरात्रायः। सुखरं धादिनिर्योती धूमवर्तिप्रपृथयति॥ नतः संवत्सरं यावन्नयेवाभ्यासते यदि प्रपृथय
ति मं हज्जालां निःसरतीं सुखोदरात्॥ नततो जिजातसंवेगो निर्वेदात् वितोवशीः॥ अथ न्यपृथत्यविश्रान्तं स
र्वज्ञमुखपंकजोऽभ्यर्था प्रतिहृता नंदपीणितात्मा जितश्रमः। श्रीमत्सर्वज्ञदेवं संप्रत्यक्षमिव वीक्षते॥ स
र्वोतित्रायसंपूर्णं दिव्यरूपं लक्षितं कल्याणमहिमोपेतं सर्वसत्त्वाभयप्रदां॥ प्रभावलयमध्यस्थं भवरा
जीवरंजकं। ज्ञानलीलाधरं धीरं देवदेवं स्वयंभुवं॥ नतो विधूततंद्रोऽसौ तस्मिन् संजात निश्चयः॥ भवभ्रममर्ष
कृत्यलोकाग्रमधिरोहति॥ अस्मत्सकलसिद्धविद्यां प्रधानभूतां प्रसन्नगंभीरां विधुर्विवर्तितामिव क्षर
त्सु धार्ढ्यमहाविद्यां॥ एतद्विचलमनसा ध्यायन्नललाटदेशे स्थितामिमं देवीम्। प्राप्नोति मुनिर्जस्रं समस्तक

समूह=

लकार=

॥ इतानापावि ॥
॥ १३१ ॥

व्यापानिकुरंवां॥ ए॥ अमृतजलधिगर्भाग्निः सरंती सुदीप्तार्मलिकतलनिषण्णोचंद्रलेखांस्मरत्वां॥ अमृत
पाविकीर्णोद्भावयंतीं सुधाग्निः परमपदधरित्र्यां धारयंतीं प्रभावां॥ ए॥ एतां विविंतयन्नेवांस्तिमितेनीतं रां त्म
ना॥ जन्मज्वरजयं कृत्वा पाति योगी शिवास्पदं॥ ए॥ पदिसाक्षुत्समुद्दिष्टो जन्मदावो ग्रसं क्रमात्॥ तदा स्म
दिमंत्रस्य प्राचीनं वर्णमसकं॥ ए॥ पासो अहं तापां॥ पदं प्रणवं प्रुन्यमना हतमिति त्रयं॥ ए॥ तद्वै विदुः प्रा
खिलो क्व तिलकोपमोर्ध्व॥ नासां ग्रदे प्रासं लीनं कुर्वन्नत्यंतनिश्चलां ध्याता॥ ज्ञानमवाप्नोति प्राप्य पूर्वगुणा
कं॥ १४॥ उर्वही॥ जलं च॥ प्रोषेदुःकुंदधवलां ध्याता॥ देवास्त्रयो विधानेन॥ जनयंति सर्वविषयबोधं कालेन न
नाना ए॥ प्रपावयुगलस्य युगमं पार्श्वे मायायुगं विचिंतयति॥ मूर्धस्य हंसपदं कृत्वा व्यसं विनंश्नात्मा॥ ए॥ दे

द्वार्जसह

७ निराकृत्य =

५ सर्वपदार्थ गोचर

॥ १३१ ॥

उर्जुकी॥ ततोऽध्यायेन्महोबीजं स्त्रीकारं छिन्नमस्तकां अनाहतश्रुतं दिव्यं विस्फुरतं मुखोदरो॥ ७॥ स्त्री॥ श्रीवीर
 वदनोद्भूता विद्या चाचिंत्य विकर्मा कल्पवदनी मिवाचिंत्य फलसंपादनक्षमं॥ ८॥ विद्याया उर्जोगोमगोतस्त्रे
 भूयो भवेन्मविस्मै अर्के परके जिष्णुपाश्वर्यासाहा॥ ऐ॥ ऐ॥ उर्जुकी स्वऽहं नमोऽहं ताणं की नमः॥ ९॥ विद्यां जपति य
 द्दुमाजिरतरं ज्ञात विस्मयं अणिमादिगुणान् लब्ध्वा ध्यानी श्लाघार्णवंतरति॥ त्रिकाद्यविषयं साक्षाद्भानम्
 स्मोपजायते॥ विश्वतत्त्वप्रबोधश्च सतताभ्यासयोगतः॥ १०॥ ज्ञास्यंति जंतवः क्लृप्तस्थान्येव्यं तदादयः॥ ध्याना
 विधं सकर्तारो येन तद्विप्रपंच्यते॥ ११॥ दिग्दलाष्टकसंपूर्णो राजी वेसुप्रतिष्ठितं स्मरत्यात्मानं सत्यं तस्फुरद्रीध्र
 क्मभास्वरं प्रपावाद्यस्य संचरस्य पूर्वादिसुप्रदक्षिणं॥ विचिंतयति पत्रेषु वपौ कैकर्म नुक्रमतः॥ १२॥ उपासो अ

॥ज्ञानार्णवा॥
॥३२॥

२ पुर्वोक्तान्—

रहंताण॥[॥]अधिकृत्य^{स्वीकृत्य=}छदं^{दत्तं=}पूर्वसर्वाज्ञासंमुखः[॥]परां[॥]स्मरत्यष्टाक्षरमंत्रं[॥]सहस्रैकज्ञताधिकं[॥]दीप्त्यहंप्रतिपे
षुमेहेन्द्राद्यानुक्रमता[॥]अष्टरात्रं[॥]जपेद्योगी[॥]प्रसन्ना[॥]मलमानसः[॥]तस्या[॥]चित्त्यप्रभावेन[॥]क्रूरान्नायकत्वंकि
ता[॥]त्यजंति[॥]जंतवो[॥]दप्यं[॥]सिंहत्रस्ता[॥]इव[॥]द्विपा[॥]ण[॥]अष्टरात्रे[॥]व्यतिक्रान्ते[॥]कमलस्या[॥]स्यवर्तिनः[॥]निरूपयतिप
त्रेषु[॥]वर्णने[॥]ताननुक्रमता[॥]ए[॥]आलंब्य[॥]प्रक्रियामेता[॥]पूर्वविद्यो[॥]पज्ञांतयो[॥]पश्चात्समाक्षरमंत्रं[॥]ध्यायेत्त
णववर्जितं[॥]ॐ[॥]मंत्रः[॥]प्रणवपूर्वो[॥]यनिः[॥]शेषार्भीष्टसिद्धिदः[॥]ए[॥]हिकानेकधर्मा[॥]र्थं[॥]भुक्तपर्थं[॥]प्रणवच्युतः[॥]॥१॥
णमो[॥]अरहंता[॥]णस्मरमंत्रपदं[॥]चान्यज्जन्मसंधातयातकं[॥]रागाद्युग्रतमस्तोमप्रक्षेपविमंडलं[॥]॥२॥[॥]अ
दृषभादिवर्द्धमानांतेज्योनिमः[॥]मनः[॥]कृत्वा[॥]सुनिः[॥]कंपतां[॥]विद्यां[॥]पापमक्षिणीम्[॥]स्मरत्त्वोपकारययां[॥]

३ स्थापयति—
२ पुर्वोक्तान्—
पूर्वोक्तं—

॥३२॥

इः प्रकीर्तना॥ ३॥ अहंमुखकमलवासिनिपापात्माक्षयं करिष्युतज्ञानज्वालासहस्रप्रज्वलितेसरस्वति
मत्पापं हन हन ह ह ह क्षाक्षौक्षः क्षीरवाधवले अमृतसंभवे वं वं हं हं च्छाहा॥ १५॥ पापभक्षिणी॥
चेतः प्रसन्निमाधने पापपंकः प्रलीयते॥ आविर्भवति विज्ञानं मुने रम्याः प्रभावतः॥ १६॥ मुनिभिः संजयंत
द्यैर्विद्यावादात्समुद्भूता भुक्तिमुक्तेः परं धाम सिद्धचक्रादिधंस्मरा॥ १७॥ तस्य प्रयोजकं ज्ञात्वा तदा श्रित्योप
देशात्॥ १८॥ यमुनी श्वरैर्जन्ममहाव्यसनजातयो॥ १९॥ सिद्धचक्रं॥ स्मरं प्रपदाधीशं भुक्तिमार्गप्रदीपकं॥
नास्त्रिपंकजसंलीनमवर्णविश्रुता मुखं॥ २०॥ असि वर्णमस्तकोभोजसाकारं मुखपंकजोभाकारकंद
कंजस्य स्मरोकारं हृदि स्थितं॥ २१॥ असि आजसा सर्वकल्याणबीजा निबीजान्यन्या न्यपि स्मरेत्॥ २२॥

सर्वव्यापि

अगात्

प्रकटीभवति

सिद्धचक्रस्य

१५

।ज्ञानार्थव॥

॥१३३॥

रश्मि-न-क=

रजीवापदार्थसमूह=

दृश्यभावंविपरीतत

ध्यात्रिवंप्राप्तायोगिनः॥त्रीचसागरा॥२॥नमः॥सर्वसिद्धेभ्यः॥श्रुतसिंधुसमुद्भूतमन्यद्वापदमक्षरा॥त
त्रिधर्म्यस्यात्पदस्यप्रसिद्धयो॥२॥एवंसमस्तवर्णेषुमंत्रविद्यापदेषुच॥कार्यः॥क्रमेणविश्लेषोत्पद्य
सिद्धयो॥२॥अन्यद्वद्वच्छ्रुतस्कंधवीजंतिर्वेदकारणं॥तत्रक्यायन्नसौ॥ध्यानीनांपवर्गपणिसबलेत्॥२॥उक्तं
त्र॥ध्येयस्याहीतरागस्यविश्ववर्त्यर्थसंचयं॥तद्धर्मव्यत्ययाभावात्माध्यस्थमधिनिष्ठति॥२॥उक्तंच॥वीत
गोभवेद्योगीयत्किंचिदपिचिंतयेत्॥तदवध्यानमाज्ञातमतोन्येग्रथविस्तरा॥२॥हीतीतरागस्यविज्ञेयाध्यान
सिद्धिर्ध्रुवंमुने॥॥केचाएवतदर्थस्याध्यागतस्यहृदेहिनः॥२॥निर्मथ्यश्रुतसिंधुमुन्नतधियः॥श्रीवीरचं
येतत्त्वान्येवसमुद्धरंतिमुनयो॥यत्तेनरत्नान्यतः॥तान्येतानिहृदिस्फुरंतिमुभगन्यासातिभक्त्यात्मनोदेवां

धसमुद्रात्= नक्षानि=

॥१३३॥

त्यनिर्ज्ञां विमुक्तिरलनासंभोगसंभावनां॥ एषा विनीनां शेषकर्मणस्फुरन्तमिति निर्भयत्वात्॥ स्वतन्त्रः पुरुषाकारसं
 गार्त्तनातं स्मरेत्॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपाधिकारे पदस्य ध्यानप्रकरणां॥
 ॥ अहं त्यमहिमोपेतं सर्वज्ञं परमेश्वरं॥ ध्यायेद्देवं चंद्रार्कसमांतस्य स्वयं भुवं॥ सर्वातिशयाय संपूर्णं सर्वं
 स्रष्टा लक्षितं सर्वभूतहितं देवं श्रीलक्ष्मणं॥ सप्रधातुविनिर्मुक्तं मोक्षलक्ष्मीकृताक्षितं॥ अनंतं स
 हिमाधारं योगी परमेश्वरं॥ अचिंत्यचरितं चारुचारित्रैः॥ समुपासितं॥ विचित्रनयानिनीतविश्वं विष्टैकबांधवं
 धं निरुद्धकरणग्रामं निषिद्धविषयद्विषं॥ क्षत्तरागादिसंतानं भवज्वलनवामुचं॥ भूदिदमरूपधरं धीरं विप्रुद्धं
 नलोचनं॥ अपि त्रिदशयोगीशैः कल्पनातीतवैजवं हिस्मादादप्येति निर्घातनिर्ज्ञान्यमतभूदरं॥ ज्ञानाभूतपद

शुचिभि

सवितं

नैलेक्य

मय

वक्ष

पर्वत

।ज्ञानार्णव।
।१३५।

कामधातकां।पुणपुरुषदेवदेवदेवंजिनेश्वरां।रक्ष।विश्वचक्षुर्जगद्वंशयोगिनाथंमहेश्वरां।ज्योतिर्मयमना
जातारंभुवनेश्वरां।रअयोगीश्वरतमीशानमादिदेवंचतुर्मुखां।अनंतमच्युतंजातभास्वंतंभूतनायकं।रए।सन्म
तिंमुगतंमिदंजगज्ज्येष्ठपितामहं।महाधीरमुतिश्रेष्ठं।वित्रंपरमाक्षरां।रए॥नित्यमव्ययमव्यक्तंपरिपूर्णं
नोइत्यादिसाच्यार्नेकपुण्यनामोपलक्षितं।३७॥साच्यार्नीकयोगीन्द्रवंशनामोपलक्षितं।स्मरंसर्वगतं
वीरर्ममरनायकं।३८॥अनन्यप्राणःसाक्षात्तत्संतीनैकमानसः।तत्त्वरूपमवाप्नोतिध्यानीतन्मयतांगतः
३२।प्रमा^{१५}एध्म^{१५}शिवंप्राप्तायोगिनोजन्मनिःस्पृहाः॥यंस्मरत्यनिजंभव्याः।त्रिवश्रीसंगमोत्सुकाः॥३३॥य
गमृतस्यैका^{१५}मासा^{१५}शकणिकामपि॥प्राश्वतेपथितिष्ठतिपाणिनः।प्रोक्तकल्मषाः॥३४॥देवदेवःसर्वज्ञानोभव्या

।१३५।

जैकभास्करः॥४॥येयः॥सर्वोत्तमाधीरनिश्चलीकृतमानसः॥तस्मिन्निरतगभ्यासवप्राप्तंजातनिश्चयाः॥सर्वोव
 स्थासुपश्यंतितमेवपरमेष्ठिनो॥३॥तदात्वंव्यपरंज्योतितहुणग्रामरंजितः॥अविशिष्टमनायोगीतत्वरूपं
 प्राप्नोति॥४॥इत्थंज्ञावनानंदसुधासुंदरंजितं॥नहिस्वप्नाद्यवस्थासुधायन्प्रच्यवतेमुनिः॥३॥अथ
 वा॥तस्यलोकत्रयैश्वर्यंज्ञानराज्यंस्वभावज्ञाज्ञानत्रयदुष्पामन्ययोगिनानम्यगेचरः॥३॥किंच॥साक्षात्नि
 श्चिषयकत्वासाक्षचेतः॥ससंदमसीति॥योजयत्यविश्रांतं॥तस्मिन्नेवजगद्गुरोर्भवेत्तहुणग्रामसंतीनमानससं
 जताप्रायः॥तद्भावभावितोयोगीतन्मयत्वंप्रपद्यते॥४॥तद्याहि॥यदाभ्यासवशात्तस्यतन्मयत्वंप्रजायते॥त
 दात्मानमसौध्यानीसर्वेद्रीभूतमीक्षतो॥४॥एषदेवः॥संसर्वज्ञः॥सोदंतद्व्युत्तांगतः॥तस्मात्सएवर्तान्योद्विष्य

॥ क्षान्तार्णवा ॥

॥ १३६ ॥

५ परीक्षा नो हे ज्ञानि
सति =

दर्शी^१तिमन्यतो^२॥ ३३ ॥ जतं च ॥ येन येन हि भावेन पुज्यते यत्र बाहक^३ तेन तन्मयतां याति विष्णुरूपो मणि^४येषां
 ध^५ध^६अथ वा ॥ भव्यतैव हि भूतानां साक्षान्मुक्तेर्न बंधनां अतः सर्वज्ञतां भव्ये भवंतीनां त्रयां कृतेषु ॥ अयमा^७
 स्वसामर्थ्यादिषु धातिन केवलांचालयस्य पिसं कुक्षो^८भुवनानि चतुर्दशा^९॥ ३४ ॥ त्रैलोक्या^{१०}नंदवीजं जननजन
 धेया^{११}नपात्रं पवित्रं लोका^{१२}लो कप्रदीपं स्फुरद्मलप्रारच्चंद्रकोटिषु भाटा^{१३}क्रस्य मय्य^{१४}ग्रकोटो जगदखिलमस्ति
 म्यलब्धप्रतिष्ठा^{१५}देवं विष्णुं कनार्थां त्रिवमजमनदं वीतरागं भजसु ॥ ३५ ॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञाना
 र्णवे योगप्रदीपाधिकारे रूपस्थध्यानप्रकरणे ॥ ७ ॥ वीतरागं स्मरन् योगी वीतरागो विमुच्यते ॥ रागी स रागमादं
 क्रूरकर्मश्रितो भवेत् ॥ मंत्रमंडलमुच्चादिप्रयोगैर्ध्यातुं मुदत ॥ सुरासुरनरा द्रातं क्षोभयत्यखिलं क्षणात् ॥ क्रू

३ भूकं भवतवासी
 ४ तत्कल्पवासी
 ५ ज्योतिष्कं ग्रीवेयकं
 ६ नवोत्तरं पचोत्तरं =

॥ १३६ ॥

सा^{१५}प्य^{१५}सामर्थ्यम^{१५}चित्तं^{१५}त्रिदशै^{१५}रपि^{१५}अनेकविक्रियासारध्यानमार्गवर्त्तविनः॥३॥ब्रह्मनिकर्माणिसुनिप्रवीरै^५
 विद्यानुवादात्मकटीकतानि^५असंख्यमेदानिकुत्तरार्थकुमार्गकुध्यानगतानिमैति॥असार्धनंतप्रष्टिन
 प्रभावःस्वभावतोयद्यपि^{१५}यत्रनाथ^{आत्मा}निद्युज्यमानःसपुनःसमाधौकेरतिविश्वचराणाप्रलीने॥अथद्यास
 म्रपिकौतुकैनापिनासभानानियोगिनिःसेव्यानिपातिवीजत्वंयतःसन्मार्गहानये^{१५}रत्नत्रयानि^{१५}स
 पुनःवर्षशतैरपि^{१५}प्राकृतैर्नहिकेनापि^{१५}व्यवस्थापयितुं^{१५}पथि॥असभानानिजायतेस्वनाज्ञायैव^{१५}केवलं^{१५}रा
 गाद्यसद्गहावेआलौकिकै^{१५}तुकैर्नकतान्यपि^{१५}परिपूर्णं^{१५}निर्भरानंदसंदोहपदसंपादनक्षमं^{१५}भुक्तिमार्गमिति^{१५}क्रम्यकः^{१५}कुमार्गे
 ध्ववर्तते^{१५}सुदध्यानपराप्रपंचवतुरागानलोद्दीपितामुद्रामंडलमंत्रयंत्रकारणैराधयं^{१५}त्यादता^{१५}क्वामक्रोध

।ज्ञानार्णव।

॥३९॥

स्वस्वस्वे-

वशीकृतानि^१ हे^२ सुगन्धसंसारसौख्यार्थिनो^३ दुष्टाणां निहतापतंति^४ नरके^५ भोगार्थिभिर्विचिताः^६ । १७ ॥ तन्मये^७ यतदनु^८
यंत^९ द्विचिंत्यं^{१०} मनीषिणि^{११} । यज्जीवकर्मसंबंधविध्वंसार्थैव^{१२} जायते^{१३} । १८ ॥ त्वयमेव^{१४} हि सिद्धांति^{१५} सिद्धयः^{१६} ज्ञातचेत^{१७}
अनेकफलसंपूर्णामुक्तिमार्गैव^{१८} लंविनां^{१९} । १९ ॥ संभवंति^{२०} चाभीष्टसिद्धयः^{२१} शुद्ध्योगिनां^{२२} भवत्येव^{२३} पुनस्तेषां^{२४} ।
एभ्रंजो^{२५} निवारितः^{२६} । २० ॥ भवप्रभवसंबंधे^{२७} निरपेक्षामुमुक्षुवः^{२८} न हि स्वप्ने^{२९} विविक्षिप्तमनः^{३०} कुर्वंति^{३१} योगिनः^{३२} । २१ ॥ अ
रूपे^{३३} स्थिरीभूतचिन्तः^{३४} प्रक्षीणविभ्रमः^{३५} । अमूर्तमजसंख्यकं^{३६} ध्यातुं प्रक्रमते^{३७} ततः^{३८} । २२ ॥ चिदानंदमयं^{३९} मुहूर्तम^{४०}
माक्षरं^{४१} स्मरे^{४२} दत्तात्मना^{४३} त्मानं^{४४} तद्रूपा^{४५} तीतमीक्ष्यते^{४६} । २३ ॥ ब्रह्मवदंति^{४७} योगिनो^{४८} ध्यानं^{४९} चिन्तनं^{५०} वमनाकुलं^{५१} कथं^{५२} शिव^{५३} ।
पन्नमात्मानं^{५४} संस्मरे^{५५} न्युनिः^{५६} । २४ ॥ विविच्य^{५७} तदुपाग्रामं^{५८} तत्स्वरूपं^{५९} निरूप्य^{६०} च । अनन्यत्राणो^{६१} ज्ञानी^{६२} तस्मिन्नेव^{६३} ल

८ विमर्श-

॥३९॥

ब्रजेत् ॥ १८ ॥ पात दुष्ण ग्रामसं पूर्णं तत्त्व भावैकं भावितं ॥ क्वात्मानं ततो ध्यानी योजयेत् परमात्मनि ॥ १९ ॥ हृदयो गुणो न
 तं साम्यं व्यक्तिना किं व्यपेक्षया ॥ विष्णु ईतरयोः स्वात्म तत्त्वयोः परमागमे ॥ २० ॥ किं वा यः प्रमाण नयेत् नृजं तत्त्व
 मवबुध्यते ॥ बुध्यते परमात्मानं स योगी वीत विश्रमः ॥ २१ ॥ व्योमाकार मर्न नाकारं निष्पन्नं ज्ञातं मुख्यतः चरमांगा
 लिक यद्दृष्टं स्वप्रदोषैर्दनेः स्थितं ॥ २२ ॥ लोकाग्र शिवरासी नं शिवी भूत मनामयो ॥ पुरुषाकार मपन्न मर्ष मूर्तं वि
 चिंतयेत् ॥ २३ ॥ तथा हि ॥ निःकलस्य विष्णु इत्यनिष्पन्नस्य जगदुपो ॥ विदानंदमयस्योच्चैः कष्टस्यात्पुरुषाद्व
 तिः ॥ २४ ॥ तद्यथा ॥ विनिर्गतमधूर्छिष्टप्रतिमे मूर्ध्विकोदरोऽप्यादगा गजनसंस्थानं तदाकारं स्मरेद्दिभुं ॥ २५ ॥ सर्वोर्व्य
 वसं पूर्णं सर्वलक्षणलक्षितं ॥ विष्णुर्धादृशं संक्रांतं प्रतिबिंबमप्यभेदं ॥ इत्यसौ सतताभ्यासवशात्संजात निष्कलः ॥

निःशरीरस्य

नीरोग

॥ शो नार्पाव ॥

॥ ३७ ॥

अपि खन्नाद्यवस्थासु तमेवा^{१५} ध्मक्षमी^{१६} क्षते^{१७} सो^{१८} हंसकलवित्तमार्धः सिद्धस्मा^{१९} ध्यो भवच्युतः परमात्मा परं
ति^{२०} ध्वश्च^{२१} शी^{२२} निरंजनः^{२३} रघुतदा^{२४} सो^{२५} निश्च^{२६} लको^{२७} जग^{२८} दुरुः^{२९} चिन्मात्रो^{३०} विस्फुरत्युच्चैर्ध्मनि
विवर्जितः^{३१} र^{३२} पुष्टा^{३३} ज्ञावर्म^{३४} तिक^{३५} म्यत^{३६} यै^{३७} कप^{३८} परमात्मनि^{३९} प्राप्नोति^{४०} समुनिः^{४१} साक्षाद्य^{४२} प्रा^{४३} न्यत्वं^{४४} न विद्यते^{४५} ॥ ३७ ॥
॥ ज^{४६} र्मे^{४७} च^{४८} ॥ नि^{४९} कलः^{५०} परमात्मा^{५१} ह^{५२} तो^{५३} का^{५४} लो^{५५} का^{५६} व^{५७} भा^{५८} स^{५९} कः^{६०} ॥ वि^{६१} श्व^{६२} व्या^{६३} पी^{६४} स्व^{६५} भा^{६६} व^{६७} स्यो^{६८} वि^{६९} का^{७०} र^{७१} प^{७२} रि^{७३} वर्जितः^{७४} ॥ ३८ ॥ इ^{७५}
वि^{७६} गत^{७७} वि^{७८} क^{७९} ल्पं^{८०} क्षी^{८१} णा^{८२} गा^{८३} दि^{८४} दो^{८५} षं^{८६} वि^{८७} दि^{८८} त^{८९} स^{९०} क^{९१} ल^{९२} वे^{९३} द्युं^{९४} त्य^{९५} क^{९६} वि^{९७} श्व^{९८} प्र^{९९} पंचं^{१००} ॥ त्रि^{१०१} व^{१०२} र्म^{१०३} ज^{१०४} र्म^{१०५} न^{१०६} व^{१०७} द्युं^{१०८} वि^{१०९} श्व^{११०} लो^{१११} के^{११२}
प^{११३} पर^{११४} म^{११५} पुरु^{११६} ष^{११७} मु^{११८} च्चै^{११९} र्भा^{१२०} व^{१२१} मु^{१२२} ध्मा^{१२३} भ^{१२४} ज^{१२५} स्व^{१२६} ॥ इ^{१२७} त्था^{१२८} चा^{१२९} र्द्य^{१३०} श्री^{१३१} शु^{१३२} भ^{१३३} चं^{१३४} द^{१३५} वि^{१३६} र^{१३७} चि^{१३८} ते^{१३९} ज्ञा^{१४०} नार्पा^{१४१} वे^{१४२} द्यो^{१४३} ग^{१४४} प्र^{१४५} दी^{१४६} पा^{१४७} धि^{१४८} क^{१४९} र्ते^{१५०}
रूपा^{१५१} ती^{१५२} त^{१५३} प्र^{१५४} क^{१५५} र^{१५६} णां^{१५७} ॥ ३९ ॥ प्र^{१५८} सी^{१५९} द^{१६०} ज्ञां^{१६१} ति^{१६२} व्र^{१६३} ज^{१६४} सं^{१६५} नि^{१६६} रु^{१६७} ध्यतां^{१६८} दुरं^{१६९} त^{१७०} ज^{१७१} न्म^{१७२} ज्व^{१७३} र^{१७४} वि^{१७५} च्छु^{१७६} तं^{१७७} मनः^{१७८} ॥ अ^{१७९} गा^{१८०} ध्म^{१८१} जन्मार्पा^{१८२} वे^{१८३}

व्यापित =

॥ ३७ ॥

पारवर्तिनां पदशिथिलं वांछसि विष्वदार्तिनां॥ यद्विरोधं न शक्नोति तु कवी यो मुनिर्मनः॥ तदा गते रश्मि-
 संकृत्वा कुर्यात्सु निश्चलां॥ अनुपेक्षाश्च धर्मस्य स्युः सदैव निबन्धनां॥ चित्तभ्रमोऽपि स्थिरीकृत्यताः स्वरूपं
 निरूपयाम्॥ स्फोटयत्याशुनिःकंपो यथा दीपो धनं तमः॥ तथा कर्मकलं कोधं मुने ध्यायेत्सु निश्चलां॥ अ-
 थवा॥ चलत्येवात्यसत्त्वानां क्रियमाणमपि स्थिरां चेतः शरीरिणां श्वाश्च द्विषये व्याकुलीकृतो भूत्वा सा-
 त्वमतः शुक्ले विद्यते त्यत्यचेतसां॥ आद्यसंहननस्यैव तत्प्रणीतं पुत्रात्तनोः॥ दि॥ उत्तमं॥ छिन्ने जिते हेतुद-
 र्हे स्वमिव दृग्गामा॥ प्रपश्यन् वर्षवातादिदुःखैरापन्नकं पते॥ अन्नं पश्यति तदा किंचिन्नं प्रुणोति न क्षिप्रं नि-
 धं किंचिन्नं जानाति साक्षात्तिर्हन्ते पवतां॥ अद्य संहनोपेता निर्वेदपदवी श्रिताः॥ कुर्वन्ति निश्चलं चेतः प्र-

निष्पन्नः

। क्षानार्णव ॥

॥ ३३ ॥

कथानक्षमं नरां ॥ ए॥ सामग्र्योरुभयोर्द्धातुर्धानं बाह्यातरंगयोः ॥ पूर्वयोरेवश्रुक्तस्यान्तान्यथाजन्मकोटिषु ॥ १० ॥
 अतिक्रम्यगरीणदिसंगातात्मन्यवस्थितं तैवाक्षमनसोर्योगकरोत्येकाग्रतां श्रितः ॥ ११ ॥ असंख्येयमसंख्येयं
 दिगुणोद्धिहोक्षीयते क्षयकस्यैव कर्मजातमनुकमात् ॥ १२ ॥ नामकस्य कर्मात्मकमृणातिमायाति पूर्ववत् प्राप्नोति नि
 तातंकमसौख्यं समलक्षणां ॥ १३ ॥ धर्मध्यानस्य विज्ञेयास्थितिं तन्मूर्तिर्हृत्कीं ॥ क्षायोपशान्तिकोभावोदेत्रयाश्रुक्तैव
 शाश्वती ॥ १४ ॥ इदमत्यन्तनिर्वदविवेकप्रशमोर्द्ध्वात्मा नुभवमत्यक्षयं जयत्यं गिनां सुखं ॥ १५ ॥ तथा चोक्तं ॥ अ
 नौत्यमारोग्यमनिदुरत्वं गंधः शुभो मन्त्रपुष्टिषमत्वं ॥ क्रांतिः प्रसादः स्वरसो भूता च योगप्रवृत्तेः प्रथमं हि चिक्रां ॥ १६ ॥
 ध्यावसाने स्वतन्त्रं विहाय ध्यानेन सन्यस्तममासंगां ॥ श्रेयैव कार्त्तुं तरुण्यवासं सद्बोध्यं सिद्धौ प्रभवति नव्या ॥ १७ ॥

परित्यक्तसंगाः परिरुद्राः

॥ ३३ ॥

मात्रा भूषण आभरण २ देव

त्राचि॑त्यम॒हप्रभा॑वक॒लित॑त्वाव॒ण्यली॒लाचि॑त॒स्रप्र॒सोब॑रदि॒व्यलां॑क॒नयु॑तं चं॒द्राव॑शत॒वमु॑म्र॒धायो॑न्नतवी॒र्य
 बो॒धशु॑भगं॒काम॒ज्वर॑र्तिच्युत॒सेव॑तेवि॒गाता॑न॒यम॑तुल॒सौख्यं॑ चिरं॒स्वर्णि॑णः॒एष॑ प्रै॒वेय॑कानु॒त्तर॑वास॒भाजा॑वी॒चा
 र॒हीन॑सुखम॒त्युदा॑र॒निर॑तरं पु॒ण्यप॑रं प॒राभि॑र्व॒वर्द्ध॑नेवा॒र्द्धिर्वे॒दुपा॑दैः॒एण॑ दे॒वरा॑ज्यं स॒मासा॑द्य॒तुल॑सर्व॒गवासि॑
 नः॒निर्वि॑शंति॒ततो॑ न॒तसौ॒ख्यं क॑ल्या॒तिव॑र्तनां॒र॒भेसं॑ भ॒वत्य॑थ॒कल्पे॑षु ते॒ष्वचि॑त्यवि॒भूति॑जा॒मुव॑न्ति॒पर॑सौ॒ख्यं सु॑
 राः॒स्त्रीभो॒गला॑कृ॒तार॑र॒द्राग॑भो॒गसं॑भूतं म॒हाप्र॑णव॒र्द्धिनां॒॑प्रत्न॑क॒ल्पवा॑सिनां॒सौख्यं॑ तद्व॒क्तुं के॑न॒पाय॑तो॒रश॑सर्व॒द्व
 द्ववि॑ति॒मुक्तं॑ सर्वा॒भ्युद॑यभू॒षितां॑ नि॒त्योत्स॑वयुतं दि॒व्यदि॑वि॒सौख्यं॑ दि॒वौक॑सां॒प्र३॥॒प्रति॑सम॒यमु॑दी॒र्घिस्वर्ग॑साम्प्र॒ज्ज्प
 रु॒ढं स॑क॒लवि॑षय॒बीज॑स्वा॒तर्द॑त्ता॒ग्निन॑दं॒ल॒लित॑यु॒वति॑ली॒लादि॑ग॒नादि॑प्रसूतं सु॒खम॑तुल॒सुदा॑रं॒स्वर्णि॑णो॒निर्वि॑शंति॒
 ॥२३॥

रभैवेयकादिनां=

रस्त्रिसौख्यहीनः

३ चंद्रकिरणैः

प्रसमर्थयते=क०

हरहितं=

७ भुञ्जति=

ज्ञानार्थिवा। सर्वोन्निमतभावोत्थनिर्विघ्नस्त्वः। मुखा। मृतो। सेव्यमानानबुध्मते। गतं जन्म दिवौ कसः। ॥२५॥ तस्माच्छ्रुत्वा त्रिदिव

॥२६॥

टला द्विभ्यभोगावसाने कुर्वत्यस्यां भुवि नरनुते पुण्यवञ्जो देवतायां तत्रैश्वर्यं च रामवपुषां प्राप्य देवोपनीतैर्भोगैः
 त्योत्सवपरिणतैर्ह्येत्यमानावसंति। रक्षितो विवेकमोक्षं व्याविरज्य जननश्रमात्। त्रिरत्नशुद्धिमासाद्य तपः
 त्वान्यदुःकरं। ॥२७॥ धर्मध्यानं च श्रुत्वा च स्वीकृत्या न तवीर्यतः। ध्यातिकर्मक्षयं कृत्वा ब्रजं तिष्ठदमव्ययं। ॥२८॥ इत्या
 चार्यस्त्रीपुत्रचन्द्रविरचिते ब्रह्मसंहितायां योगप्रदीपाधिकारे धर्मध्यानफलप्रतिपादनप्रकरणे ॥ ७ ॥ एणाद्युग्ररुजा
 लापकलितं स देहदोलायितं विश्रितं सकलैर्द्विपार्थगहनैः कृत्वा मनो निश्चलां संसारव्यसनप्रबंधावितयं मुने
 र्विनोदास्पदं धर्मध्यानमिदं विदतु निपुणाः। अत्यक्षसौख्याय नः॥ ॥ ॥ आत्मा र्थे श्रय मुञ्च मोहगहनं मित्रं विवेकं

॥२९॥

२ धर्म ध्यानं = परि त्यक्तः =

मध्ये =

२ शुक्लं अग्नयेति

कुरु वै रायं भजं भावयस्व नियतं भेदं शरीरात्मनाः॥ धर्म ध्यानं सुधा समुद्र कुरे कृत्वा वगार्हं परं अयानं तस्य स्व
 त्वभावकलितं मुक्ते मुखं मोरुहं॥ अथ धर्ममति क्रान्तः शुद्धिं चात्यंतिकीं श्रितं ध्यातुं मारभते धीरः॥ मुक्तं मत्पुत्रं
 निर्मलं॥ निःक्रियं करणातीतं ध्यानधारणवर्जितं श्रुतं मुखं च यच्चित्तं तच्छुक्तमिति पश्यते॥ आदिमं हननं
 पेतः पूर्वज्ञः पुण्यचेष्टितः॥ चतुर्विधमपि ध्यानं स मुक्तं ध्यातुमर्हति॥ नृकंच॥ अचि गुणयोगाच्छुक्तं कषायरज
 सः क्षयादुपशमाद्वा वै उर्यमाणि त्रिरात्रा निवसुनिर्मलं निःप्रकंपंच॥ हिकषायमलविश्लेषात्पश्यामाद्वा प्रसूयते॥ य
 तः पुंसामतस्तज्ञैः॥ मुक्तं मुक्तं निरुक्तिकं॥ अहं यस्य योगिना माद्येदं मुक्ते परिकीर्तिते॥ ह्येवाते क्षीणदोषाणां के
 वलज्ञानवस्तुषां॥ अमृतज्ञानार्थं सर्वधाच्छुता लंबनपूर्वके॥ पूर्वपरे जिनेंद्रस्य निःशेषा लंबनच्युते॥ एतस्मिन् वितर्के

मुक्ते ध्यानं शान्ति =

३ वज्रवृषभनारा
 सहं नन =
 ४ चतुर्दश पूर्वज्ञैः

॥क्षानार्णवा॥

॥१५१॥

सवीचारं सपुण्यत्वं च कीर्तितं ॥ श्रुक्तमाद्यद्वितीयं तु विपर्यस्तमतः परं ॥ स्मवितर्कमवीचारमेकत्वपदलां
 कितो कीर्तितं मुनिभिः श्रुक्तं द्वितीयमतिनिर्मलं ॥ सस्मक्रियाप्रतिपत्तिरद्वितीयं सार्थनामिकां प्रमुक्तिं
 यं ध्यातुं यमाद्यैर्निवेदितं तत्र त्रियोगिनामाद्यद्वितीयत्वे कयोगिनां ॥ तदीयं तनुयोगानां स्यात्तुरीयमयो
 ॥१३॥ तद्यथा ॥ पुण्यत्वेन वितर्कस्य वीचारो यत्र विद्यते ॥ स वितर्कमवीचारं सपुण्यत्वं तद्विषयते ॥ अवीचारो
 वितर्कस्य यत्रैकत्वेन संस्थितः ॥ स वितर्कमवीचारं तदेकत्वं विदुर्बुधाः ॥१४॥ पुण्यत्वं तत्र नानात्वं वितर्कश्रुत
 म् अतो अर्थव्यंजनयोगानां वीचारः संक्रमः स्मृतः ॥१५॥ अथादर्थापत्तिरप्यसंक्रातिरिष्यते ॥ ज्ञेयाव्यं
 क्रातिव्यंजनार्थं जने स्थितिः ॥१६॥ स्यादवयोगसंक्रातिर्योगाद्योगांतरे गतिः ॥ विप्रद्वयानसामर्थ्या स्तीषा

सूक्ष्मयोगकाययो
 गानां—

॥१५१॥

स्यो गिनः ॥ १७ ॥ उक्तं च ॥ अर्थादर्थान्तरवचः सत्ययोगाद्यो गंसमाश्रयेत् ॥ पर्यायादपि पर्यायं इत्याणो अंतयेदं पुं
 १७ ॥ इति ॥ अर्थादिषु यथा ध्यानी संक्रमत्यविलंबितं पुनर्यावर्तते तेन प्रकारेण स हि स्वयं ॥ १८ ॥ त्रियोगी पूर्वव
 द्वास्मादिदं ध्यायत्यसौ मुनिः स वितर्कसवी चारं स पृथक् सतो मतं ॥ १९ ॥ अस्मा चित्यप्रभावस्य सामर्थ्यात् स प्र
 तथी ॥ मोहमुन्मूलयत्यैव ज्ञामयत्यथवा क्षणो ॥ २० ॥ उक्तं च ॥ इदमत्र ततात्पर्यं श्रुतस्कंधमहापरात् ॥ अर्थमे
 कसमादाय ध्यायन्नर्थान्तरवृत्तेन ॥ २१ ॥ अवाच्छब्दान्तरं ध्यायेद्योगयोगांतर्दधि ॥ सवी चारमिदं तस्मात्स वित
 र्कचक्षुतो ॥ २२ ॥ श्रुतस्कंधमहासिंधुर्मवगाह्यमहा मुनिः ॥ ध्यायेत्पृथक् सवी चारं ध्यानमग्निमं ॥ २३ ॥ एवं
 त कषायात्मा कर्मकक्षांशु क्षाणि ॥ एकत्वध्यानयोगस्यापृथक् केन जिता प्रायः ॥ २४ ॥ पृथक् केन यदा ध्यानी भव

निलंबयति

गही वा

। क्षानार्णवा ।

॥ ४२ ॥

त्यमलमानसः॥ तदैकत्वस्य योगः स्यादाविर्भूतात्मविक्रमः॥ २७ ॥ द्वेयं प्रक्षीणमोहस्य पूर्वज्ञस्याभितद्युते
 सवितर्कमिदं ध्यानं एकत्वमितिति श्रुत्वां रणः अतुष्टत्वनवीचारं सवितर्कवयोगिनः॥ एकत्वमेकयो
 नायतेत्यंतनिर्मलां र्धद्रव्यं चैकमणुचैकपर्यायचैकमग्रिमं॥ चिंतयत्येकयोगेन यत्रैकत्वं तदुच्यते॥ २८
 ॥ उक्तं चा॥ एकद्रव्यमथाणुवापर्यायं चिंतयेद्यदि योगेनैकं नयत्सीण तदैकत्वमुदीरितां ॥ २९ ॥ अस्मिन्सु
 लब्धानुक्रान्ताप्रतिज्ज्ञिते॥ विलीयंते क्षणादेव धातिकर्माणि योगिनः॥ ३० ॥ इवो धाराधकद्वंद्वं मंतराय
 स्पृपंचकसक्ष्णोति क्षणादेव प्रुक्तधूमध्वजार्चिषा॥ ३१ ॥ आत्मलाभमथासाद्य प्रुद्धिर्वात्यंति कीपरां॥ अ
 केवलज्ञानं तथा केवलदर्शनं॥ ३२ ॥ अलब्धपूर्व आसाद्य तदा सोऽज्ञानदर्शनो वेति प्रप्यति निःशेषं॥

५ ओमितिः

॥ ४२ ॥

२ मनोवाच्यनं वा
कोदा =२ एकत्वद्विति य
धानै =

५ विनाशयति =

लोकं यथा स्थितं ^{१३} तदा सो भगवान्देवः सर्वज्ञः सर्वदोदितः ^{१४} अनंतसुखवीर्यादिभूतेः स्यादग्निमपदं ^{१५} ब्रह्म
इदं चंद्रार्कभोगी ^{१६} इतरा मरुतकमः ^{१७} विहरत्यवनीपुष्टं सत्री ^{१८} लैश्वर्यलांछितः ^{१९} ब्रह्मसूत्रयतिमिथ्यात्वं
अभावातं भुवि बोधयत्यपि निःशेषां मयराजीवमंडलीमा ^{२०} ब्रह्मज्ञानक्षमी ^{२१} तपोलक्ष्मी ^{२२} लक्ष्मी ^{२३} त्रिदश्यापो
जितां भ्रातृत्वं कींच संप्राप्य धर्मचक्रादिषोभवेत् ^{२४} ब्रह्म कल्याणविभवं ^{२५} श्रीमान् सर्वभूदयस्त्वक् ^{२६} समासा
द्यजगद्वयं त्रैलोक्याधिपतिर्भवेत् ^{२७} क्षांतनामग्रहादेव ^{२८} निःशेषाजन्मजातज ^{२९} अयनादिसमुद्भूताभयानां
यांति लाघवं ^{३०} क्षांतदार्ढ्यं परिप्राप्य सदेवः सर्वगः शिवः ^{३१} ज्ञायते खिलकर्मोद्यजरा मराणावर्जित ^{३२} ॥ किंचान
स्यैव परमैश्वर्यं चरणज्ञानवैभवं ^{३३} क्षातुं वक्तुमर्हन्त्ययोगिनामप्यगाचरं ^{३४} ॥ मोहेन सह दुर्द्वेषहेतुपातिवतुष्वये

। क्षानार्थव॥

॥३३॥

देवस्य व्यक्तिरूपेण गोत्रं मां सैव तुष्टयः ॥ सर्वज्ञः क्षीणकर्मासौ केवलज्ञानभास्वरः ॥ अतर्मुहर्तेशोषायु-
 तीषंध्या नमर्हति ॥ ५ ॥ षण्मासाद्युषिशेषे संवताये जिनाः प्रकर्षणांते यांति समुद्रघातं शोषाभाज्याः समु-
 द्घातोऽर्धः ॥ यदा दुर्यदिका निःसुः कर्माणि परमेष्ठिनः ॥ समुद्रघातविधिः साक्षात्प्रागवार्त्तते तदा ॥ ६ ॥ अन्नं
 तवीर्यः प्रथितः प्रभावे दंडकपाटं प्रतरं विधाय ॥ सत्यो कर्मै न समये श्रुतर्निर्नः शोषमां पूरयति क्रमेण ॥ ७ ॥
 सतदा सर्वगाः सार्धः सर्वज्ञः सर्वतो मुखः ॥ सर्वव्यापी विभुर्नर्तो विप्रमूर्तिर्नरेश्वरः ॥ ८ ॥ लोका पूरणां मां
 करोति ध्यानवीर्यतः ॥ आद्यः समाधिकर्माणि भुक्तिमान् दीयत क्षणो ॥ ९ ॥ ततः क्रमेण तेनैव संप्रज्वाहि-
 ॥ लोका पूरणातः श्रीमां श्रुतर्निः समये पुनः ॥ १० ॥ काययोगे स्थितिं कृत्वा बादरे चित्यवेष्टितः ॥ प्रक्ष्मीकरो

असेध्या =

॥३३॥

वाक्किन्नयोगायुगमसंवादः॥५॥ काययोगांततस्यत्वास्थितिर्मासाद्यतदयोः॥ सस्वस्मीकुरुतेपश्चात्काययोगं
 बादरां॥५॥ काययोगे ततः स्वस्मे पुनः कत्वा स्थितिं क्षणात् योगद्वयं नृणां निसद्यो वाक्किन्नसंज्ञकं॥५॥ स्वस्म
 क्रियंततो ध्यानं समाधात्तु मर्हति॥ स्वस्मै काययोगस्य तृतीययद्विपश्यते॥५॥ हाससतिर्विनीयते कर्म
 प्रकृतयोऽनुताजपाते देवदेवस्य मुक्तिः श्रीप्रतिबंधकाः॥५॥ होतस्मिन्नेव क्षणे साक्षादा विभवंति निर्मलं समुद्धि
 त्क्रियं ध्यानमयोगिपरमेष्ठिनः॥५॥ विलयं वीतरागस्य पुनर्यातित्रयोदशं॥ चरमे समये सद्यः पर्यंतं याव
 दस्थिताः॥५॥ तदा सो निर्मलः प्रांतो निःकलं को निरा मयः॥ जन्मजाने कडुद्वारं बंधव्यसन विच्युतं॥५॥ सिद्ध
 त्मा सुप्रतिष्ठात्मानिष्यन्नात्मानिरंजनं॥ निःक्रियो निःकलः शुद्धो निर्विकल्पो ति निश्चलः॥ ह्रीं॥ आ वि भू र्ते यथा तदा

।ज्ञानार्णव॥

।१४४॥

६ तिष्ठते =

तत्त्वार्णो न तवीर्यकः॥ परं शुद्धिं परिप्राप्तो दृष्ट्वैवाधस्य चात्मनः॥ ६ ॥ अयोगीत्यक्तयोगत्वात् केवलौ त्यंत
 साधितात्मस्वभावश्च परमेष्ठी परः प्रभुः॥ ६ ॥ अद्रुपंचाक्षरोच्चारकालं स्थित्वा ततः प्रणः स्वस्वभाद् जलदूद्धं पु
 त्नावीत बंधनः॥ ६ ॥ अवरोधा विनिर्मुक्तो लोकाग्रसमये प्रभुः॥ धर्माभावे ततोऽप्युद्दिगमननानुमीयते॥ ६ ॥ ध
 र्मो गतिस्वभावो यमधर्मस्थिति लक्षणाः॥ तयोर्योगात्पदार्थानां गतिस्थिति रुदाहृतो॥ ६ ॥ तोलोकागगनां
 तोलोके गतिस्थिती॥ अर्थानां न तु लोकांतमति कस्य प्रवर्तते॥ ६ ॥ स्थितिमासाद्य सिद्धात्मा तत्र लोकार्णमं
 ॥ प्राप्ते स्वभावजानंत गुणैश्चर्योपलक्षितः॥ ६ ॥ आत्यंतिकं निरावाधमत्यक्षं स्वस्वभावजां यत्सुखं देव
 तदं कुं केन पार्थ तो॥ ६ ॥ तेषां पुद्गे जातः किंचित् ब्रवीन्मिषु खलक्षणां॥ निहितार्थस्य सिद्धस्य सर्वदं॥ निवर्तिन

७ उपदेशतः

विंसादिरक्षितस्य =

लोकाकाशानंतन

७ धर्मधर्मो =

।१४४॥

१ अनुभवन्ति = २ मनोज्ञं =

इदं यदि वमनुजाः सर्वे सौख्यमर्थाय संभवांति विप्रोति निराबाधं सर्वार्थप्रीणनक्षमं ॥ ७ ॥ सर्वपातीतकालेन
 च भुक्तमहर्दिके ॥ भाविनो ये च नो क्षंति सादिष्टं सर्वार्थजनकं ॥ ८ ॥ अनंतगुणितं तस्मादत्यक्षं स्वभावजं ॥
 नमये भुंक्ते तत्सुखं परमेश्वर ॥ ९ ॥ त्रिकालविषया शेषद्रव्यपर्यायसंकुलं जगत्स्फुरति बोधादेर्गुणपद्मानि
 नां पते ॥ १० ॥ सर्वतो नंत माकाशं लोके तत्र विकल्पितं तस्मिन् नैपि घनीभूय यस्य ज्ञानं व्यवस्थितं ॥ ११ ॥ निद्रा
 भयभ्रांतिरागद्वेषाति संशयैः ॥ शोकमोहजरा जन्ममरणार्थैश्च विच्युतं ॥ १२ ॥ सुहृदश्च मम दोषादमूर्खो मा
 यवर्जितः ॥ हृदि ज्ञासव्यपेतात्मा कल्पनातीतवैभवं ॥ १३ ॥ निःकलः करुणातीतो निर्विकल्पो निरंजनः ॥ अनंतवी
 तापन्नो नित्यानंदो निरंदितः ॥ १४ ॥ दीपमेषु हिः परं ज्योतिः परिपूर्णः सनातनः ॥ संसारसागरोत्तीर्णः ॥

इदं द्विपरहितं

श्रीकाकाशाश्रीका
 काशः =

नतिविडं भूत्वा

॥ज्ञानार्णव॥

॥४५॥

स्थितिः सुतृप्तः सर्वदेवास्तदेवस्त्रिलोक्यमूर्धनि। नोपमानं सुरादीनां विद्यते परमेष्ठिनः। १७ ए च रास्तिर्गर्ध
 र्णमुपमाणां जगज्जयोऽज्ञपमानोपमेयत्वं मन्ये स्वस्यैव सत्त्वयोऽज्ञपतो न त गुणानां स्याद न तं शोषिकस्य चित्
 ततो न ज्ञाप्यते कर्तुं ते न साम्यं जगज्जयोऽज्ञाप्यते न यथा ज्ञातुं पर्येत व्योमकालयोऽतथा स्वभावजनं त
 नापरमेष्ठिनः। १८ शृणु गनय न पतंगा हीद्वचं द्रावले द्राक्षिति दहन समीराभो दिकल्पज्जुमाणां निवद्य मपि सम
 चित्यमानं गुणानां परमगुरुगोद्यै नोपमानत्वमेति। १९ वाक्यधातीतमाहात्म्यमनंतं ज्ञानवैभवं। सि
 त्तमनां गुणाभसं सर्वज्ञानाभगोचरं। २० किंच। सत्त्वयुद्दि सवैज्ञः सम्यक्भूते समाहितः। तथाप्येति न पर्यंतं
 णानां परमेष्ठिनः। २१ त्रैलोक्यतिलकीभूतं निःशेषविषयच्युतं। निर्द्वंद्वनित्यमत्यक्षं सादिष्टं स्वभावजं।

३ अंतं =

६ अंतं =

॥४५॥

ऽहंतिरौपम्यमविच्छिन्नं सदैव परमेश्वरं तत्रैवास्ते स्थिरीभूतं पिवन् ज्ञानसुखं मृतां ॥ ७ ॥ देवः सोऽनंतवीर्यो द्य
 वगमसुखानर्थरत्नावकीर्णः ॥ श्रीमत्रैलोक्यमूर्ध्नि प्रतिवसति न वधांत विध्वंसभानुः स्वात्मोत्थानंतमित्यप्र
 वरात्रिवसुधांभोधिमग्नः सदैव सिद्धात्मानिर्द्विकल्पो प्रतिहतमहिमा प्राश्चरानंदधामा ॥ ८ ॥ इति कतिपयवर्ष
 ध्यानफलकीर्तने समासेन ॥ निःशेषं यदि कुरुष्व भवति देवः स्वयं वीरः ॥ ९ ॥ इति जिनपतिस्त्वात्मारमुद्धृत्य
 किंचित्सर्वमिति विभवयोग्यं ध्यानज्ञास्त्रं प्रणीतं ॥ विबुधमुनिमनीषांसो धिचंद्राय मापां चरतु भुवि विश्रुतै
 र्यावद्दशैश्चंद्रान् ॥ १० ॥ इत्याद्याय श्रीगुणचंद्रविरचिते ज्ञानार्थविद्योगप्रदीपाधिकारे मोक्षप्रकरणे समाप्तः
 ॥ इति ज्ञानार्थः समाप्तः ॥ श्रीरत्नामिति माधयमुक्तः ॥ ११ ॥ चंद्रवासोऽसि वनः ॥ १२ ॥ पणका ॥ नटवरत्नाय प्रार्मणातिरिक्त

सोपानाजगत्संतबंधुगण्डातद्व्या॥दुर्भीकार्यसमुत्पन्नेवतिच्छाणविनश्येत्सुखेकु
त्वातिमूढविनष्टमुवनत्रयं॥नर्वाञ्छिन्नमवार्त्तसंबन्धाविपदस्यदंभेनवतिमनुष्याणां
जराक्रान्तं

द्यातेमुष्टनीरसाभ्यखलवपुर्व्विदिरुजाक्रान्तंयौवनं॥ऐश्वर्येचविनाश्रातंमरणाद्वै
तं॥रथोद्विषयार्त्तायातःपुनरुद्योयुष्मत्सुतेयं॥पूर्व्वोद्भिन्नचमभ्याक्षेपेप्रयांतीहृद्विनां॥
रथपशुन्मनिमुखंमूढपञ्चकुलंमुखःस्थितं॥तयोर्द्विःखंमनंतंस्मात्तुलायांकल्पमानयो॥
गासुजगामोर्गाभःसद्यःप्राणपहसिणः॥मेवमानाःप्रजायंते॥संसारोविद्वद्भौमि॥रथावस्त
तमिदंमूढप्रतिच्छाणविनश्यत्॥ज्ञानन्तोपि न जानासि प्रहृकोपमनौषधः॥२५॥स्त्रिणि क

एकं वदन्त्याग्री। एटीषातेनैसृस्तं। क्रियतामात्मनः श्रेयो गतेऽपेनागमव्यति। २६। यद्वा पूर्वैः प्रीति

दिवात्पतन्नास्वते। पुज्यते हि तदा कर्तुमस्मा श्रुत्कमीनं दिते। २७। अत्र यदप्यदिष्टास्तेति

यनबांशवाऽव्यापी गणितैर्हैतेषां कृतैर्किं विद्वसेदुद्या। २८। तायाता नैव यास्येति केनापि सह्यो
षितऽतथाऽप्यज्ञाः कृते तासां प्रविशोति रसातलो। २९। यिजातापि पक्वमूर्ध्वं जन्म न्य स्मिन्नि

से एव तव वसेते बांशवा बह्वसौ हृदा। ३०। मयेरिपुत्रे न समपापत्ताः। अस्तनासेऽज्जन्म निष्ठां यवा
धरुश्रुत्ता हस्मते हेतुमुद्यता। ३१। अंगनादिमहृषा यैरेति गाढेति यद्विता। ३२। पतन्त्यश्म

स्त्वाये मविनोऽव्याग। ३३। पातयेति मवस्वतेऽप्येव नैव बांशवा। ३४। बन्ताने करिष्येति हितं मु

द्विअण्येगि नः॥२३॥ आरीरंजीयेतेनाज्ञागतपुर्नपापधीः॥ मोहंस्फुरतिनात्माधीः पश्यद
 तंजादीरिणां॥२४॥ पासंतिर्द्विनिपानूनं॥ येदत्तादाहमुन्नतं॥ हृदिपुष्पांकदंतेस्फुल्लवध्रीस्येप
 रिग्रहाः॥२५॥ अविद्यागगडवोरयसांधीकृतात्मनो॥ श्वयादौदेहि नो नूनं सोऽहवाः सुविं
 वाश्याः॥२६॥ वद्विंविज्ञातित्रीतार्थंजीवितार्थपि वेदिवं॥ विषयेष्वपि यस्मै स्वप्नं च प्रयतिमु
 धधीः॥२७॥ कृतेयेषां त्वया कर्म कृतं श्वयादिस्माधको॥ त्वामेव योति ते पापा वंचयित्वा यथायथं
 २८॥ अनेनेनृजारीभेण॥ यज्ञो कव्यशुद्धिदं॥ विवेक्य नदनुस्येयेयं कर्म ततो त्यथा॥ २९॥ वर्द्ध
 यंति स्वयामायते नूनं विषपादपेन रत्नेपिन कुर्वेति ये विवेक्यात्मनो हिते॥ ३०॥ प्रवृद्धं ज्ञां तगादेत्प

ज्ञानाणिव

।३॥

वसंतिविहगानगे। राथाजन्मं तर्गमूढा। आणिनः कृत्वा पादेष्वधरात् न स्तरं परित्यज्य यथैते
यांति पत्रिणां स्वकर्मवद्गताः। आश्वत्थैर्तेजोऽपि देहिनां भ्रमणीयते यत्र सानंदं पूर्व्वं किंचि
प्रहेस्तस्मिन्नेव हि मध्याह्ने महुः। एवं विरुद्रते भ्रमणं सार्ज्या निषेकश्रीः। अत्युषे त्रविज्ञो
तस्मिन्नेह नित्यैव चित्ताधूमश्च दृष्टयेत। अधश्च जन्मनि निवृत्तयेः। त्रीरेतवाणं भिज्ज्या
कनात्पत्रते रववंहिता। नित्यं हस्तश्च भ्रमणं। त्वं न ये प्राप्ता आहार त्वं ये एणवगन्त मत्तं
ये ज्ञातं ते ते संति जगद्देहि। धर्म्मगानैश्च यथैव क्रकामु। कमानि नो मयः। अथं स मायादि
मानसं पि स्वयं। अथायां त्येव न निवर्त्तते स रितां यद्वद्वस्मिन्। राथात्तरीरेणं पूर्व्वं मा जाना

।४॥

तपः। इषाक विस्मरितं गली गता पि वि निवर्तते। नरूपवसलाव एषं। मोदयं तु गतं नृणां। इषे
गल्नेपवायु^{१६} रवमग्र^{१५} हस्तन्यस्तो^{१६} बुवत्तणे। नलिनीद्वलसंक्रोतं। स्यात्तयमिदयो वसंभवमनोद
विषये सादृशं यो गत्स्वप्नमंति भागं। त्वाणादवैवयं यांति वं नो हत बुद्धयश्च। तमात्तनुका
रीणि कुला निववल्गानि च। मज्जालोकारविज्ञानि। क्वीर्त्तिनातिमहविभिश्च। अथ किं न युजे^{१७} द्यावां
मस्य मे सारं। अतीयते। नक्षत्रे मनुष्याणां। इदं बुद्धिं सिद्धिं वस्तुनः। अथ आपातायातानि कुर्वन्ति।
ग्रहचंद्रार्कतारकाः। भ्रूतवश्च। अरीराणि। नहि स्वप्ने पि देहि नो। अथ प्रेजा तक्षितरूपेण युज्या
या इत्येतः। द्विषाः। अथ त्रयं पुंसो समापन्नाः। इत्स्वरूपेण ते धुना भूयः। मोक्षं जनमिवात्ताणां पि^{१८} इजा

ज्ञाना एवः

॥२॥

स्वोपमं जगत्सुखं स्मिन्नयत्नोक्तो न विप्रः केन हेतुना । अदृष्टये विजागी मध्ये । पदार्थाश्चेत
नैतानां तेनैव मुनिभिर्न दिष्टाः प्रतिज्ञा विनम्रगामा अगाननगारक लंभेण संवल्लभानां । ज
लदपटलमुत्थं यो वने वाधने वा । स्वजनसुतशरीरादी विविदुश्च लानि लानि कर्मि सिंसम
विहिंसं सागरदत्तं । अश्रयति यत्नात् । तस्य कोप्यसि दुर्बुद्धशरीरी भुवनत्रये यस्म्यं केदं कृतां तस्म्यं न पा
त्राः अत्रापि षट्ति । अस्मा मा पतति दुर्होस्य मकरी रवक्रमे त्रायते पतति हि प्राणी सौ ह्यो म्नि द्विजो रं
पि । २॥ सुरा सुरनरा हीर्क्षाना य के रपि दुर्दरा । जीवतो के त्वाणार्क न बद्धाति यमवा गुण । अस्मा गञ्ज
यजयी वीर्यं एक एवा तं कः स्फुटं बद्धा मन्त्रेण यस्मै ते पतंति विद्वे प्रक्षमा । अथा प्रोमंति स्वजनं मे

॥३॥

स्वकर्मफलभोगिनो। नात्मानं^{१५} बुद्धिबिद्युमाहमदृष्टान्तरस्थितो। अत्र स्थितं संसारकोतोरेषाम
 योगिंस्तेविते। पुराणपुरुषः पृथ्वीः मनस्ताः अत्ययाता। अक्षीप्रतीकारज्ञानेनापि विवद्वेने निर्वोद
 ते। मन्त्राय मन्तकः पापी नृकीटैस्तत्र काकया। आपन्नैर्द्वारभूमी पसे प्रतित्त्वं त्वद्विते। अत्र याणेः
 द्राणिनो मूढकर्मणा यममंदिं पयद्विद्वद्वः श्रुतो वा। नितियमाज्ञा चैव को बली। न मां राधुभज
 स्वास्थं नेवेवे किं वृथा। अमाणो। परमपेव न जानाति विपनिं। सस्य मूढधी। अस्वने सत्त्वमसार्कणे
 दह्यमाने तनरस्यवत्। श्लेषया बालेन यावत्। पयद्याह्नाद्विधेयं तया। पयस्येन याभीरुं मां मे
 नग्रसेते तं कांशगाजं मृदुमथ मेत्यानि। मन्त्रौषधबला निधन्यथी। भवंति मूर्खाणि विपन्ने हि नां य

नार्णवः प्रत्यक्त्रैमेकरसस्तावज्जनसह्यैपिवत्त्वा विनश्येण त्वदयं प्राक्कृतो नहीराक्षितो रश्मिः

॥८॥

१॥

तामीष्वकल्याणमसिखारब्धवांछितोऽर्वावागस्य निन्दुं गेहेति लोकं यमल्लणत रश्मिः
नमीतं स्वलसिजागदिदं ब्रह्मलोकं वसानं महास्फुटं तिग्मेनाभ्यस्येण गुरुनराक्रान्तिविवे
येषां तेषां प्रवेष्टुमाः कतिपयपदिवसेः कालराजिनसह्यैनीतावार्तो वज्रोषंतदपि हनति योऽनीषि
कृतांसां रश्मिः कदासां गजदेवदेस्य स्ववराग्राह्यहयंतणदिग्गालाः अतिशयवेहिरिव लाल्या
इव देवदेवता येषां नो मरुदये मादिव लिनः संसृष्टमर्द्धस्येनारब्धेयमभिकेकोरः क्षणमपि
मादक्षितो रश्मिः श्वारश्मान्तावालि केवै विपिनं संह्रभदंति दिग्गालुं संजिद्विकल्पा निरुतिपवन

॥८॥

जेनभीतासतीत्रासुंनसुंमसेपदिकमपदजासावराकीमिसांनलेनिहेष्टिणलज्जेसेअजनेनेजे
 गोषुंसेसदाअपातालेब्रह्मलोकेसुपतिभवनेसागसेवेवतातेदिङ्कुकेद्वौलभ्युपेदहनवन
 हिमञ्जातवजासिडगेभूगर्भसिन्निविष्टममदकभिरटासेकेटवावलीयान्कालोपेक्ष्णकर्मोक्
 वलयतिवलाङ्गीवितेदेहभाजाअपञ्चस्मिन्नेतकमोगिवद्धविक्सेसेहारदृष्टाकितेसमुद्रं
 वनत्रयेसमगारयाणारमुयीकृतंअत्येकं गिलतोस्पनिर्देयधियः केनापुपायेनेनास्मानिःसर
 णेतवापेकशसपत्यद्वोधांवितारणेअसराणो॥ चतुर्गेतिमहत्वेर्देः खवाडवदीधितेअमे
 तिमविदोअस्त्रंवाकाजकसागरेअत्यद्यतेदिपद्यतेस्वकर्मनिाहेदृतागस्थितेतरासीषु॥

ना एव संवत्तः शरीरेण प्रप्लव्वात्तुर्विद्वद्गर्भायुर्नामकस्मोदयादिहृद्यभवेत्येति नः स्वर्गिषु एव प्रप्लव
॥८॥

न तां प्रप्लव्वात्तुर्विद्वद्गर्भायुर्नामकस्मोदयादिहृद्यभवेत्येति नः स्वर्गिषु एव प्रप्लव
॥८॥

॥८॥

ताम्रसंसारोऽखसंकीर्णः पंचदशैतिस्रपंचतारवमसर्वैर्मुसर्वैर्पिमंबेभ्यः संधात्तादृहधारिमिश्रश्च ना
 दिका लसंभ्रोतेस्त्वमस्यावरणो विष्णुः ॥ १२ ॥ दिवलोके न लोके च तिरश्चिनरके पितृनसा यो निने
 तत्त्वं न स देवो न ह्युत्तमः ॥ १३ ॥ तदुःखं सुखं किंचिन्नपयोग्यं सर्वव्यसने ॥ १४ ॥ अत्रैते प्राणिनः शुश्रू
 षा तायाते नैवं हि तारश्चानेके बंधुत्वमायाताते जातान् सर्वद्विषां ह्यरेताणां यमं स्मरपेकमभ्य
 स्मरिहृयं ॥ १५ ॥ नृपः कसिमेव तपत्रकमिद्र्यामरनायकं ॥ १६ ॥ राशिपतिवर्तेत कर्मणां वैचितो बला
 त् ॥ १७ ॥ माता पुत्री स्वसांगायी सैव संपद्यते ॥ १८ ॥ जापि दातुं पुत्रः सौ पितृभते प्रेक्षकं पटं ॥ १९ ॥ श्व
 ने भूत्वा कुटारयंत्रदहनक्षारक्षुरयाहते सैर्धैर्यमसुखपावकमिभवांसंभारमस्मीकृतेभ्यः

नाएव मुख्यमुत्तमप्राप्तवसमौद्वेषुगोचरैः समोर्द्ध्वरेतद्वर्गतिमयेवैत्रमतेप्राणिभिः ॥२३॥ स्वयं
 ॥२४॥ महात्मनसकीर्णैः स्वल्पजनदीपितैः एकैवैवैत्रमत्यात्माद्वर्गितैव मरुस्थलैः ॥ स्वयं

र्मनिवृत्तैः क्लेशैः कुंभुभाशुभैः त्रापीरोगैः तस्माद्वैत्रैः एकैः सर्वैः त्रमर्हया ॥ अस्मकल्पानंतैः तपनैः
 स्वाभिमुत्ताप्तनैः निर्विघ्नतप्यैः वैकः स्वर्गोऽपि जितायैः त्रमर्ह्योगैः विप्रयोगैः च स्मरैः वेत्तमैः
 वाः सुखदुःखादिकैः चास्मानसत्वात्प्राप्तैः सिद्धिहिना ॥ अविनष्टकलनादिकृतेकस्मैकैः तप्यैः
 १ स्मफलैः सैकाकी ॥ भुक्तेऽश्वादिभुंक्ष्वयैः ॥ अस्महायाश्च स्मजाप्यैः तैः भुंक्तिवित्तानि कैवल्यैः ॥ न
 दुःस्वकस्मिंश्चानिर्दुष्टां वसनावली ॥ अस्मत्तैः किं न पश्यति जज्ञानमग्रहादिना ॥ यज्ञैः न मरु

संपातोऽस्त्यस्तमं नुस्यते॥ आश्रज्ज्ञातस्वस्वरूपोऽप्यनुज्ञवोऽपि दिजेचनः॥ अत्र मत्पविरेतं जीव
एकाकी विधिवं विता॥ अथ दैक्ष्यं मनुते मोहदयमर्हः॥ स्थितौ नदासंस्विनवद्वातिं तद्विप्र
द्विधीभवेत्॥ एकाकि त्वं प्रपन्नोऽस्मि यदा दंवी त विना मम दैक्ष्यं जन्म संबधः स्वयमेव विभी
र्षते॥ अथ एकः स्वर्गीभवति विबुधः॥ इतीमुखा मोक्षभट्टेः॥ एकः स्वाश्रयि वति कलिबोद्धिमान
रुपाणोऽहः॥ एकः क्रोधाश्रयं लज्जकलितः॥ कर्मवद्वा त्पविदानेकः॥ सद्धीवरा विगमे ज्ञानराज्यं नु
नक्ति॥ अथ एकत्वात् अथ मात्मा भवति नृणां गार्हर्विजला॥ अथिदानं दमयश्च द्विवधं प्रत्येकवा
नं पि॥ अथ द्विविधं दूषणौ रको वधं प्रसितं वस्तुतः॥ अत्रादिर्ध्यानयोगो ह्येषः॥ स्वर्गे कालिकयोगो

नार्हो

॥२१॥

वभ्याद्वहमूर्तेर्भूतेनवल्लेनात्मेतन्निश्चलं। आगीरमुंशुतेमोहाच्चैतनेनास्त्वेतनां। आश्रय
निष्पन्दं जगतीरमिदंममिनां। सपयोगात्मकोऽत्यक्षः। आगीरीज्ञानविग्रहः। आश्रयत्वं किं
प्रयणितेजडाजन्मग्रहाद्विवाभयस्तन्ममत्कसंपातेमर्द्धेणापिप्रतीयेते। ५॥ मूर्तेर्निवृत्तेत
स्वत्तेः। परमाणुभिः पदपूर्वद्विहितेनैकस्मैवैवस्तादात्मनः। अश्रयत्वं वेदेहितस्या
दृशं यत्रदेहितः। तत्रैकोवंधुभिः। सार्द्धं बहिरंगे। कुतोभवेत्। सपयोगेस्मैवैवधर्मायांतिपदाद्योपि
स्तेतेमर्द्धेपि। सवर्द्धेस्वस्वरूपाद्विलक्षणाः। ॥ ५॥ पुनर्मित्रकलत्राणि। चस्तद्वैवधर्मात्
सर्वेद्यान्स्वभावाविभावावयत्वं प्रतिक्षणां। ॥ २१॥ अश्रयः। कश्चिद्वेदेतुत्रः। पितामहः।

॥२१॥

यतो॥ अत्र तेन केन चिद्भाई कलत्रेणा^१नुपुञ्जते॥ यस्मिन् रूपमतिरूपेण कथं यत्नं स्थिता॥
 मर्द्विपि मर्द्विधा मूढभावास्त्रिलोकवर्तने॥ १२॥ मिथ्यात्वप्रतिबद्धमिथ्यप्रयत्नं तेन बाह्या न लभे
 यान्त्वा न प्रतिपद्यन्माहातेन भिज्जने त्वया प्राप्तिरे संप्रत्यस्तै समस्त विजयमभयश्चिद्रूपैकपरस्व
 स्थे स्ववदिगाह्यमिद्विदितान्मुक्तं समा लोकप्र॥ १२॥ अत्र नित्यं निसर्गमालिनं निश्चयमेव नैका मुचि सं
 भुतोऽप्रकाटिदीजसंभूतं॥ १३॥ स्पष्टमिदं वपुः॥ अस्मत्समंभवमाकीर्त्तयतीर्त्तकी कथा प्रजो॥ १४॥
 न चं चदुर्गं शंक्तावरीं॥ १५॥ अस्ववन्नवसिद्धीरेः पुनिराशं नित्यं चान्ता एतत्पिपराधीनं॥
 अस्वन्तराले वरो॥ १६॥ इमिज्जालया ताकीर्त्तयतीरावच्यपीडिते॥ अराजजुं रिते कोपे कीदृशीं महतां

तिः। अथ ह्यहं स्वरूपी त्रैलोक्यमायुष्युष्या विचारयेत्। तत्तत्सर्वं दृष्ट्वा तदेतद्गोप्यं मया मंदिरं भूषयतीदं
 अथैतदेवा तत्रासीत् सा गण्डुभिः। हृष्यत्यपि तान्येव गेहमाप्तवान्। अथानमपि चित्ते। दीप्तं लवणं मिदं
 इति च मर्मोत्पत्तिः। मन्त्रिका कर्मिणा केनः स्यात्। त्वं कस्तदा बभूव। अथ सर्वदेवैरुज्ज्वला
 वांश्चुत्ते। गृहं भूषयति। पतनं वाप्येदं हि नादेहं पञ्चरसं। तैरेव फलमेतत्प्रवृत्तिः। तं पुण्यकर्मिणि
 जगत्समस्तः सार्धं योऽग्रीरेकदा शीतो। एषा त्रयीरमेतदा दृष्टव्यं। इत्येव विप्रस्यते। जगत्समस्तं
 संहितिः। त्रैलोक्यं मंदिरं। ॥२१॥

इति त्रैलोक्यं विज्ञानं। त्रैलोक्यं विज्ञानं। त्रैलोक्यं विज्ञानं। त्रैलोक्यं विज्ञानं। ॥२२॥

नुच्चैर्द्वेषायां केवलं ॥ १॥ कर्तुं कुमां गुरुमगमदहस्त्रिवेदनादिवस्तुनि ॥ नव्यात्पि संसा-
 धीं नमलितपतिकलेवरं दृष्ट्वा ॥ २॥ अजिनपटलगृहं पंजरं कीकसानां ॥ कृष्टिन्नक्रुणिप्रा-
 धैः पुरितं मूढगालं ॥ प्रमवदन्निष्पन्नो गमो गीदगे हं कथमिह संतुजानां प्रीतये स्याच्छरीरं ॥ ३॥
 अश्रुचिखं मनस्तनुवक्तुं कर्मयोगा इत्यभिधीयते ॥ सा वा अस्वदुर्कं कस्तत्त्वज्ञानविज्ञारोदं ॥ ४॥
 चार्द्धं तः समादत्ते प्राज्ञपत्रं प्रयाजलं ॥ छिद्रे जीवस्तथा कर्मयोगारंभे ॥ शुभाशुभैः ॥ प्रमथ-
 मतिर्बुद्धस्तत्त्ववितावलंबितं मित्रादिभिरावना रूढं मनः ॥ सत्ते शुभाश्रवणं ॥ ३॥ कषापदह नोद्दीप्तं वि-
 श्वेर्वाभुक्तीकृतं ॥ संविनोति मनः कर्मजनसंबंधं सूचकं ॥ अविश्वव्यापारनिर्मुक्तं श्रुतज्ञा-

नानेव नानेवितो॥ शुभश्रवायविज्ञेयं वचः सत्यप्रतिष्ठितं॥ अथवा दम्पदीभूतमसन्मार्गोपदेष्टा
॥१३॥

॥ प्रापाश्रवायविज्ञेयमसत्पुरुषवचः॥ दम्पदुज्ञेयमकोपनकायोर्मार्गेणवातिस्मिन्वचो
नैकर्मकाययोगे तस्य ममी॥ सप्ततत्तारं स योगैश्च व्यापारैर्जुनवानकैः॥ चारीयपापकर्मणि सं

तिदिहितो॥ काकषायाः क्रोधश्लाः स्मरसहचराः पंचविषयाः प्रमादमिष्यात्वं वचनम
कायइति च॥ इदं ते दुर्धर्तविरतिविरहश्चोर्ध्वनिपतं श्रवंत्येते पुंसोऽङ्गिरपटलं जन्ममपदं॥ अथा

॥ वनिरोगोऽयः संवरः सप्तकीर्तितः॥ इत्यभा वविर्भेदेन संदिधाभिद्यते पुनः॥ अथ कर्म
दत्तादातविष्ठेदः॥ सप्तपञ्चिनः॥ सड्व्यसंवरः॥ ओक्तोऽभ्यातनिर्द्वैतकल्मषेऽप्यसंसारिनि

तस्मिन्क्रियायाविरतिः सुखं स भावसंवरस्तज्जैर्विज्ञेयः परमाप्तात् ॥ १ ॥ अत्र संजममैवेर्वाणैः संह
तात्मानमिद्वेते ॥ प्रमोथय्यामुसंनद्येवीरः समरसंकटात् ॥ जायते यस्य यः साध्यमेतेनैव रूक्षते
अथ मतेः समुद्युक्तेः संवराद्यैर्महर्षिभिः ॥ ५ ॥ तत्र मत्क्रियस्य मानस्य महदेवत्वाद्भिवंशुनामायय
संगसंन्यासो लोभस्यैते दिषः क्रमात् ॥ ह्येवागदेषो समते तानि ममैव तेन ॥ वातिनां मिथ्या
त्वं हि स्थितो न निराकुर्वन्ति योगिनः ॥ ५ ॥ अत्र किं साधु मरौ द्रुतेन मस्तत्त्वं वरोधकं ॥ ज्ञानसूर्योऽंशु
निर्द्वाहं स्फोटयन्मात्सर्यं निनाशयन् ॥ अथ मया रौद्रासंस्थं यममुधां बुभिः निराकरोति निनाशकं
संयमी स वरोहते ॥ अण्वानपात्तौ वैद्यस्यैवैविविचारश्चतुरा मतिः ॥ हृदि स्फुरति तस्माद्यस्मिन्निःस्व

नाएव

पिङ्गदेवाः॥१२॥विष्णुर्कल्पनाज्ञात्स्वस्वप्रेभिश्च स्वमेव प्रपद्यते तदैव स्यात्सुतेः परमसं
॥१३॥

॥१२॥सकलसमतिमूलः संप्रमोद्धामकोटः अमविपुलजाखो धर्मपुष्पावकीर्णः॥१३॥
कलफलबोधैर्बुधैर्यथास्वनाभिर्ज्योतिर्जितविपलः संचरोद्दामवृक्षः॥१४॥संवत्सराय क

र्पिते।स्वीजामृतानि जनमनः।व्रणीत्वायामिभिः संप्रभिर्ज्योती।एवंधनोऽमकासाका

न।दिशाम्नाम्नामरीणि।निर्ज्योतायामिनां पृथ्वीततो न्यासश्चेद्वेदिनां।॥पाकः स्वयमुपायाच्च

नांतरोर्ध्वया।तथाव्रकर्मणां द्वेयः स्वयंसोपायलक्षणः।॥विशुध्यति कुतश्चो

सद्वापमपिके स्वने।पदत्रयोवज्जीवो यत्तप्यमानस्तपो निना।॥आत्मन्कारकरंधीरेव।॥१५॥

दि

आत्मिकेतपभानपतेजन्मसंनानां किंतेरार्थसूरिभिः भूतत्रवाहृतपः प्रोक्तमुपवासादि
षड्विधं। आपश्चितां भिर्भेदे रं तं गं वषड्विधं द्वि॥ निर्वैदपट्वीं आपनपस्यसि यथा यमि
त्वापति कर्माणि कुर्जेयाणि तथानथा। अथाना न लसमा लीहमं प्यर्नादिसमुन्नवो मयः
अस्तीयते कर्मशुद्धत्वं गी सुवर्णवत्। एतपत्तावकाहं चरति सुकृती पुण्यचरितस्तन्मा
त्माधीनं नि यत विषयं आनपमं। द्विपत्तं तद्द्वी नं विरत रचितं कर्म पटले ततो ज्ञानोपधि
विश्रानि परमानंदविषयं। ए॥ तिर्हीणा पवित्री क्रियते येन ये वै वदियते जागत् नमस्तस्मै
यादो यथमर्मे कल्पादि पापं वै। रअदज्ञा लस्मयुतः सोऽपञ्जिर्भेदमः अकीर्तितमपस्यांम

विमंसेऽपि विदंति यमिनः शिवं अथ नममगादिभुञ्जन्त्यपञ्चरूपं कुद्विभिः । हिंसां न
 षकैः शास्त्रैरतस्ते सन्निहाद्यते । अचित्तामणिर्नीधिरिद्विषः स्वर्द्धनुः कल्पपादपाशधर्म
 तैश्चिपामर्द्धमन्येभ्यस्त्याग्यिरतनाः । अथ धर्मो नरो रगाधीशानाकनायकवाञ्छितो ।
 पित्रोक्तवपीपूज्यां श्रियं ददन्नेशरीरिणां । अथ धर्मो व्यसनसंपाते पाति विश्वं च गच्छेत् ।
 मृतपथः पुरैः श्रीणयत्यविवर्जनात् । अथ धर्मो नृपवनाकैर्दध्यानुधियुरदराः । अथ धर्मो वि
 श्वेष्वर्त्तते यस्मिन् चिता । अथ धर्मो लोकापालनां व्याप्तिर्ताव्याहृतक्रमः । अथ धर्मो
 पकारार्थं धर्मो एव विर्ज्मितः । अथ धर्मो न विजिगती मध्ये भुक्तिमुक्तो निर्वयत्तं प्राप्यते ।

सामर्थ्यानि यद्वा मितमानसैः प्रणमनमिति पादराज्जीवराजिको न तमौ लयः यस्मै कशरणी
भूत्वे तस्यो विदग्धे श्वराः प्रबधर्मो गुरुश्च मित्रं च धर्मो लामी च बाधवः अत्र नाथ वत्सलः
सो यस्मै त्रानाकाराणां विना प्रशब्धे न राकपाताले निमज्जन्ता तं त्रयं योजयत्सपि यस्मै यस्मै
त्यस्य सत्त्वमिति तां प्रथमं राको धर्मस्तु कुपेप तता द्राणि तां स्वयं यथा धर्मो एव स्वसामर्थ्यो ह वै ह क
वलंबनं प्रथमस्तु तिम्राय संपूर्णं कल्याणे ह्यममं दिशे धर्मो ददाति निर्विघ्नं श्रीमत्सर्वज्ञ
वैभवं प्रधापति सार्द्धं तथा पातिते करोति नियतं हि तं जन्म प्रकाशं मुदृत्य स्थापयत्यमले
पथि प्रथमं यस्मै सहशः कश्चित् सर्वो भूतदयसाथकां त्रानं ददुज्जकं दक्षहि तः पूज्यः शिव

ज्ञानार्णव

॥२६॥

वदः॥२६॥ यालातलगाव्यावृद्धिपसोईलालसाः नृपादयोपिबुद्ध्यांतिनयमर्माधिष्ठिता
प्रवृत्तिः शेषधर्मसामर्थ्येन समं वक्तुमीश्वरः ॥ २२५ ॥ अकारकसहश्रेणभुजगेभो
भूतलेभयधर्मधर्मोतिजल्पंतिनक्षत्राकुलदृष्टावस्तुतत्वेनबुद्धोतेतत्परीक्षात्मा
प्रणितितितामार्हेव्योचमार्जिवसत्यस्यमोहस्यचयेनपस्यागोकिंवित्पयधर्मैज्यतेष्व
स्वर्णानिहंतज्ञाद्वितकर्मभिः कायेस्वर्नापिनांपरेषामितिधर्मैर्णाभिर्लितां॥२७॥
शर्मभुजंगधुगवधुरीसारंविधातुंज्ञमोधर्मैः प्रापितमत्यलोकाविषुलध्रीतिस्तदाज्ञोपिनां
धर्मैस्वर्नामीतिरंतरमुत्वास्वादोदयस्यास्पदंधर्मैः किंनकरोतिमुक्तिललनासंभोगाद्योपे

॥२६॥

जन्मद्वयप्रदिनरक्तविपातस्त्यक्तुर्मस्येतमिष्टुस्त्रिदशपत्तिमहर्द्धिब्राह्मणेकोततोवाप्यदिभ्य
 मधुमधुः प्रायेणीयस्तदानीं किंमपरमं निधेयं तामयस्मीविधत्ताद्वराधर्मैरुपव्रजमावावि
 लोकं तो ज्ञानेभिश्च तेन तया भजीवाद्ययमं लोकः स्यात्तेन लोकानमः स्मृतं भवति हि तं पव
 नैः प्रातेर्महावेगे महावैद्यं विभिन्निभुवनाकीर्णं लोकं सल्लभरुस्थितिं पतिष्ठाति नम
 कर्तापि तेनैव तेनैवौकृतस्तथा नमः पुनः किं त्वं ताधाराणां तेषां स्वयं स्थितं भव्यं ज्ञानादिनिधनं
 संप्रत्ययं सिद्धेऽप्यनन्तं नमः भवतीत्यर्थः संप्रत्ययं स्थितं भव्यं ज्ञानादिनिधनं
 संप्रत्ययं स्थितं भवतीत्यर्थः संप्रत्ययं स्थितं भव्यं ज्ञानादिनिधनं
 संप्रत्ययं स्थितं भवतीत्यर्थः संप्रत्ययं स्थितं भव्यं ज्ञानादिनिधनं

ज्ञानार्ण

॥२३॥

गतिषु संस्थिता गच्छन्त्यश्चेति पञ्चतेक मर्मपञ्चावसंगता गच्छन् वनदलयमध्ये स्पृशेतेत्येत
दं स्थितिजननविनाशां लिङ्गितैर्वस्तुजातेभ्यः स्वयमिह परिपूर्णानादि सिद्धिमुपायः कृति
लयविहीनः स्मर्येत मर्मस्तोकाभाः लोकाऽन्तर्द्वीता गतिपीडितस्पर्शतिल्लण्डास्फा
पासाललाडुनी वस्य निर्गम गच्छतस्माद्वदिविनिःक्रान्तः स्थावरेषु प्रजापतेषु सत्त्वम
तिव्याणीकैर्नापिकर्मणां गच्छन्त्ययोर्मस्तथासंज्ञी मन्वात्तो वयवान्ति नःति

नवत्तमपीति न्नस्वत्वाश्रुमन्वात्त्वन्नस्त्वंपङ्क्तुणोपेतं देवाज्ञात्पादित्यन्ति ते ग्राणि नः प्रा
त्यन्ततमन्त्येक मर्मजायवात्स्वन्नपुंसस्त्वन्ति सामग्री बुद्धिमाध्वी प्रमातृता यत्स्मात्तत्काकता ॥ २३ ॥

लीयंमनुष्यत्वंपिदेहिना॥२॥ततोनिर्द्विषयंचेतोपमवज्जमवासितोप्रदिग्मात्पुण्ययोगेनन
मुनस्तत्त्वनिष्पन्ना॥२॥अत्रसंनद्धर्मेभ्येषुदेवाहव्येष्वपिहवित्रमस्यतत्प्रवचनेनैकवि
त्कोमार्थोलात्तमा॥२॥मार्गेमासाह्यकेचिच्चमप्यग्रजत्रयात्मकं।त्यजतिगुरुमिथ्यात्वविष
याभूदेवतसंभूत्वायंनसृजतः।कश्चिकश्चिन्नसृजनासितः।कश्चिन्नव्याप्यते।मार्गीच्च
उपासंउग्रामने॥२॥रक्षस्यत्काविवेकमाणिक्यंमहोमिमस्तमिदित्वात्रविचारितस्मिषुपक्षेष्टाः
अवर्त्तते॥२॥आत्रविचारितरमाणिद्रासनात्पसतांजने।अत्रधमात्पपिसेव्यंतेजिकोपस्था
दिदंदिता॥२॥सुआपंनपुनःपुंसोबोधिरन्नंभवाणिदेहस्तादृश्यंयथारत्नंमहामूल्यंमहासिद्धे।

नार्णेव०

॥१५॥ मुत्तममिहममस्तवस्तज्जात्तामुत्तासुत्तरेदेः प्राप्तिर्नोधिपत्यं कुलवत्तशुभा

॥१६॥

मत्तामादितात्यन्किमुत्तरेदिदमेकं दत्तेनोधिपत्त्यं ॥२॥ आवाधि ॥ दीव्यन्ताभिर्पञ्चाभीभाव
नाभिर्निरतरे ॥ इहैवाज्ञात्तनातं कं सुवर्मस्तत्तमत्तयं ॥ विध्यातिक्षयातिर्हिगलतिरा
लीयतेध्यांतं ॥ उत्तिमवतिवोधदीपो हृदिपुंसांभावताभ्यासात् ॥ एतादृशभावताः खलु

पवर्गोऽश्रियस्तस्याः संगमलालसैर्धरेदिनुं मैत्रीधनुकाबुधे ॥ एतामुपगुणिक्तासुनिय

मुत्तगानाज्ञायतेसानेकाध्यायप्रसन्नहृदयायोगीस्वराणोमुत्तेश्च ॥ इत्यावादीश्वीश्वरमन्त्रं वदति
क्षितेज्ञानार्णेवयोगाधदीपाधिकोदादृशभावताप्रकरणं द्वितीयं ॥ ॥ अस्मिन्तर्नादिस्मरिद्वरे

॥१८॥

ते सारवर्जिते। नरत्वं मे वडः श्राप्यं गुणोपेतं जरीसिभिः। काकताली एकन्यपिनोपलब्धं पति
 त्वया। तत्तद्विभक्तं कार्यं कृत्वा तन्मयात्मनि श्रूयं। प्राज्ञजननः फलं कैश्चित्पुरुषार्थैः। कीर्ति
 तः। धर्मोदिकप्रभेदेन संपुनः स्याच्चतुर्विधः। धर्मश्चाथैश्वर्यमप्युपेक्ष्य तिमहर्षिभिः
 पुरुषार्थोपमुद्विष्टश्चतुर्भेदः पुरातनो। धा। किं च। त्रिवर्गितत्र सांप्रजन्मजातं कद्विषितं। ज्ञान
 तत्त्वविदः साक्षाद्भूतं ते मोक्षसाधनो। यानि शेषकर्मसंबंधप्रसिद्धिष्वेसलक्षणं। जन्मनः द्वा
 त्तिप्रक्षोभः समोक्षः परिकीर्तितं। अहंवीर्यदिगुणोपेतं जन्मक्षेत्रोः परिक्षतं। चिदातंदम्यं
 साक्षात्सोक्षमात्वं ति कं विदुः। अज्ञस्यत्वं विषयातीतं तिरौपम्यं स्वभावजं। अविच्छिन्नं मुखं

ज्ञानाणैव

॥२२॥

प्रज्ञसंमोक्षः परिपश्यते॥ अतिर्मोक्षो निष्कलः शान्तो निष्प्रतौ त्वेन निवृत्तः अस्तु तद्यैः साधुबोधा

त्मा यत्रात्मानं त्यदतिवै॥ अतस्मान्नैतदुभावस्य कृतेत्यकारि विलभ्यमाणं न पश्यत्यं

मकारणोऽर्ह्यसम्यग्ज्ञानादिकं ब्रह्मं हि नाप्नुते निर्वयनं तन्नैव साध्यते सिद्धिर्ह्यस्माच्च

सिद्धिः स्फुटं॥ अत्र वैज्ञानिनां यापयितव्यं ज्ञानसुधारं संस्फुरजन्माहिमं त्यजं ज्ञानं पोता॥

नोऽप्रमोक्षः कर्मसंश्लेषादेव संसर्गसम्यग्ज्ञानतः॥ स्मृतं॥ अथानसाध्यं मतं तद्विना समाज्ञं क्वि

मसंनोऽप्यत्राप्यस्य कल्पनाज्ञानं मुनिभिर्मोक्षमिच्छुभिः॥ असंभेदं परैर्दित्यं॥ अथानमेवाव

त्वं वितां॥ अत्रातदवद्या॥ तज्ज्ञाविद्यां न ज्ञेयार्थं मुंचंसे गान्स्थिरीभव॥ अतस्तिथ्या न सा मयीम

॥२३॥

कथ्यानिगद्यते॥१॥ तृतीर्धुर्महापेकाङ्गत्समं द्वाडशतं॥ यदि किं न तदा यत्नेऽर्थेभ्यः
 नेतिरेतरेण॥ यच्चित्तं तव विवेकश्रीर्दृष्टं शोकास्थिरीभवेत्॥ कीर्त्यते ते तदा भ्या न न च्छाणं सौ तं मुनि
 दं॥ अ॥ इयं मोहमहा निद्रा जगद्विषयविषयिणी॥ यदि क्षीणं तदा क्षिप्रं विवभ्या न सुधारं सं॥
 वाह्यं तर्हेतुनिःशेषं संगमसूत्रोदयं गता॥ यदि तत्त्वापदे शो न भ्या न चेत्तत्तदा र्थे यथा॥ अमाद
 विषमग्राह्यदंतयं अहंदिद्युतं॥ त्वं तदा त्किं त्रासे द्या तूकध्या न मां अय॥१॥ दीड्यं मे न तन्मां सा र
 मरैकपरायणा॥ यदि ग्राह्यं क्षीणं तदा भ्या नुं विवेद्युतां॥१॥ अयदि संवेगानि द्वेदं विवेकैर्दीप्ति
 तं मतः॥ तदा धर्मस्थिरीभूयस्व॥ स्मिन्त्सां तं निरूपय॥१॥ अवि रज्यका मभोगे बुवि मुच्य वपु वि

ज्ञानार्णवः

॥२७॥

हं निर्मममद्वयदिवावस्तदाध्यातासिर्नान्मया ॥ एतन्निर्वृत्तौ मिथदिश्यात्तद्वैराज्यम्
मात्प्रसदाधीरपरोध्यानधुराधैर्येण धारया प्रभुना न्मर्कणितेन च तोदने निवर्तनुष्ठितं
नतत्रमिदं शीरयन्मयोमीदृगचरं परविस्तरेणैव तुष्टेति केप्यहो विस्तरेधिपाः संक्षेपस्वयं

विचित्राश्रितस्तृतीयः परमसंक्षेपस्वधितिः सत्त्वात्तिरुक्प्रकमनिश्चयात् ॥ त्रिधैवमिमं
श्लिष्टं तोजीवाद्यायस्त्रिधाः पञ्चमत्रिधा तावत् ॥ तत्र पुण्यत्रयः पूर्वैस्त्रिदिपक्षैश्चुभात्रयः
पयोगसंक्षेपः ॥ सत्तृतीयां प्रकीर्तितं ॥ परमसुखात्तत्रयवशात् ॥ तं शुक्लैश्च पावलैव जातं ॥ चि
द्वैस्तत्तत्स्वभावस्तथा नमुच्यते ॥ परमपापकृतं च शान्तमोहमिथ्यात्वात् ॥ कृत्स्नविभ्रमा

॥२७॥

कषायाद्वापतेजस्रमसंज्ञानं शरीरिणां। पृथ्वीरूपेण हि संतानेन सन्नेवात्मनि प्रः स्व
रूपोपलभः स्यात्संयुद्धाख्यः प्रकीर्तितः प्रश्नश्च मथानकलोकृतां प्रियं विदिवसे न वां निहि
यति न राना के कमाहोति परं पदं प्रपद्यन्माहोति तेषां ज्ञायते कर्म हि नां। त्वीपते यन्न
कालेन महतां पिक्वशं च तं प्रणेतिः शेषे केनानि मुक्तं स्वभावजमनश्वरं। फलं यद्यपि योग
स्य। ज्ञानराज्यं शरीरेणोपपद्यति संक्षेपतोऽप्या न लक्षणं समुदाहृत्येवं धर्मो लक्षणोपेते सं
क्षेपस्य संज्ञकं। अथ विद्याविक्रान्तैश्च पलचरितैर्हर्नयनात्तेजिगद्भुत्वा लोकं कृतमिति य
नश्चां तन्निचितं। त्वयो ह्येद्यां शेषं प्रमत्ततमो ज्ञातमर्तुलं प्रणीतं न चानां शिवपदमथा नृदमि

ज्ञानार्णवे। लये॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपकाधिकारे संक्षेपतो ध्यानलक्ष
॥५१॥

चतुर्विधं॥ ॥ तद्यथा॥ ॥ पञ्चतुर्दशतंतुः क्षीणमोहेर्मुनीश्वरैः सर्व्वप्रकीर्णको
ध्यानलक्ष्म मवित्तरं प्रसातो ज्ञमपि तस्माद्युनक्तश्चिदंक्तमीश्वरगतदेहमुप्रसिद्धीदि
त्रिमिहवर्ण्यते भग्नत्वव्यतिरेकाभ्यां गुणदोषैर्ब्रह्मविद्योपादेयभावेन संविक

गद्यत्ते भिन्ना ता ध्यानमिति तस्तद्गमं विस्तरं हृदये दत्तास्त्वितो भ्ये यंतं कुणदोषलक्षणयुतं
मानिकालं फलं एतत्सूत्रमहाविवात्समुद्दिशेत्पक्षक्यणि तं बुधैस्तत्सम्यक् परिभाषयं
तु निष्ठुणाञ्ज्जोत्पन्ना तं कमात्क्षिप्वा ता ध्यानं तथा धेयं फलं चैतित्वतुष्टयं हृदि स्रज्जसमा ॥५१॥

प्र

मेनमधिकल्पनिगद्यते॥५॥मुमुक्षुर्जननिर्वृत्तः॥आतचित्तोवर्त्ती॥स्थिरः॥जितस्त्वः॥संवृत्तोधीरो॥
 ध्याता॥आस्त्रेअस्मते॥६॥तद्व्या॥उदीर्षकर्मभयनसंभवेनदुःखानलेनान्तिकदृष्ट्यमानंदेद
 स्यते॥विश्वमिदं स संतात॥अमादमृदं कतसिद्धिमां॥७॥ब्रह्ममार्ते जातमस्मिन्महतामो हवन्तिना
 अमादमुं स्रज्यतिः॥क्रांतयोगिनः॥परं॥पानव्रमादजमं कर्तुं॥धीधनैरपि॥पार्थनेमहाव्यसनसंकीर्ण
 एहवामेति॥नेदिता॥ए॥आक्यतेनवशीकर्तुं॥एहिमिश्रपलंमन॥अत्रतश्चित्तवशो॥सर्धं॥सन्निद्रस्त
 कां॥एहस्थिति॥१०॥अतित्वाणंदद्वत्ता॥नेवेतसां॥नृणां॥इरासां॥एहपीडितात्मनां॥॥नितं॥बिनीले
 चनचैरसंकटे॥एहाश्रमेन॥अतित्वात्मनो॥हितां॥१२॥॥तिरंतगतानलदाहदुर्गमे॥कुवासनाध्यात

दि

ज्ञानाएव

२२५

विबुधलोचनो॥ अनेकविंशच्चरद्वितात्मतो नृणां गृहे स्वात्मसि तं नमि द्यति रमा विप्रसह्यं
 कनिमप्रबुधयः प्ररुहगा ज्ञमयेत्रपीडिताः परिग्रह्या लवि षां निमूर्ध्नि ता विवेकवी ष्यां गृ
 हिणः सवलं त्यमी र अहि तां हि त विमूढा समा स्वंत्रा श्वेकं दृष्टे कृही ॥ अनेकार्थं भोज्येः को अ
 मिये या र अ जितुं जन्म जेतो णि र गा हा र पि ता किं वी विना सं प म अ खि ए न म भि र्पि अ क ते र
 अचंडपवनेः प्रायश्चाल्यं ते यत्र भूस्तत्रा मत्रां ग ना हि भिः स्वां तं निसर्गं तार लं न किं र क्षे त्र व पु ष्यं म
 यवभृगं लवस्मां पि प्रतीयेते न पुनर्हे अ का र्त्तं पि थान मि दि गृ हा अ मे र अ दु र्दृ गा म पि न थ्या
 मि दि स्वर्ने पि जायेते गृ क्तो न्द हि वै क ल्पा क स्तु ज्ञा तं य द्दृ ष्या र म सा श्च मि दि र्ति तै र्पि

॥ २२५ ॥

त्पाषेडिनां क्वचित्। मूर्ध्वोपरिविरुद्धार्थमतस्तत्र च लंविनां। एणिकिंचपाषाडिनः सर्वे मर्द्दये
 को न दृषिता। अथ नेकां तात्सर्कवस्तुप्रभवति नेवेदिद्वं। एतत्पत्तो केचिद्वैचल्युः केचिच्चो
 दित्पत्तो रक्ताभा मिथ्यात्वा नैव पश्यंति नित्या नित्यात्सर्कजगत्। एवस्तत्त्वा परिज्ञानात्।
 किंश्चेत्तत्त्वमावनाभ्यप्रभाभ्यामस्तत्तस्मिन्पात्र्या सम्येव केवलं। एतज्जन्तवः। ज्ञानमाग्नी तेष
 तं क्रियाविद्यं वादिनां प्रचेद्वानां। न तुरधिकाग्नी त्स्मिन्प्रसिद्धमहसो विपक्षाणां। एवमपि हि
 ज्ञानविद्यं सप्तमे तात्रसिद्धबोधनां। आदिमिदं नयिकमभवति। स सर्वप्रवादविद्वद्भिर्पश्य
 नादेवैषमिदं। एषा ततो न्यत्रास्त्रविस्तारमुक्तं। एतत्तत्त्वो बीजो विज्ञानं ज्ञानवादिभिः। एवमपि के

नार्णव

।प्रश्न।

तत्तामुक्तिर्दृशीनादैवकवलोक्यादिनां तत्र तु सर्वेषामप्यक्तत्वं न प्रोक्तं । अर्थात्तु हे
मैवेकमुक्त्यगपरिकीर्तितोऽत्राप्यस्य दर्शनज्ञानेन कार्यविफलश्रमे प्रत्यविज्ञानादिविशेष
स्मिन् देहदेहतथापरिःस्वसिद्धतावत्स्येन जन्मसंनतिमात्रेणैवैकैकव्यभिचिन्नेष्टुदै
तथापरिः प्रत्ययं न कचयेत्तास्मै सदैवेतद्देहः स्मृताग्रहणः । उक्तं हि । ज्ञानहीना क्रियापुंसि परं ना
मते फलं तरोऽस्तु ये वै किल भ्यां फलश्रीर्नृष्टदृष्टिभिः प्रबलज्ञानं पंगौ क्रियाचो धेनि श्रद्धे
ये स तोज्ञानं क्रियाश्रद्धेत्रयं न तत्प्रकारणो विरहः तं ज्ञानं क्रियाश्रुत्यं हताचा ज्ञानिनः क्रि
नोपपद्यते न हः पश्यन्मपि च पंपुक् अहति । कारणं किं त्रयोविधं व्यवहारश्च ज्ञाप्यते तत्राप

हे विष्णु माणोपि स ह्येको न वादितां भवेत् । जतं च ॥ इदं फलमपि यं क्रियाकारणमनेदं देवक्रमो भू-
व्ययो यमनुषंगजं फलमिदं दृशो यममाप्नुयं सुखदृशं विषयं यत देवकालादिमादिमिति प्रति-
वितर्क्य न प्रयतते बुधो नैतं राक्षसा इति । यस्मिन् ज्ञास्युरनुच्चैरेन को ते च कतन्नमाभ्या न
मिच्छिहीति श्रेयानस्य साध्वीमहात्मना राक्षसा न तं वै निषिध्यते नैतेमिदं गृह्यन्तेऽप्यनुयोपि
जिनेत्याज्ञाप्रत्यतीका प्रयत्नायां पृथ्वीमोपताने यतिर्त्वेपि येषां ध्यातुमिह त्वाणं च निष्पत्ति-
रामैतेषां श्रुतिमिहिं न गृह्यते । इत्यास्त्यष्टा ॥ यत्कर्मणि नो न काचि वाचि यत्तन्न चेतसि । एतं यस्मै
सर्विकथानपदवीमिदं रोहति । इयमसंगेतापि महत्त्वे यमन्यते तस्मै त्वाद्यवां प्रेषां संगे वै कल्या-

नार्णवा॥

॥२५॥

बुद्धैर्वैवित्ताः॥३८॥सत्प्रपमधुरोद्यत्वातुष्टगीर्तिर्मद्विभक्तेः॥स्यक्तायैः प्राचक्रतस्थैर्यैर्धन्यैर्वि
शोक्तं नमनः॥४०॥स्त्रीतिपूजाभिमानार्तोलोकयात्रातुरंसिर्तः॥बोधवतुर्विबुधायैतेषां॥अ
योग्यता॥४१॥असःकरणशुद्धयः॥मिथ्यात्वविषयुद्धेते॥निवृत्तयेनेतिः॥शेषंनेतस्त्वंप्रमीय
॥४२॥५ः स्वमत्तादयंकास्तः कार्यमिदं नीमायकं॥तुल्योत्सवस्य चान्तेषांकेचिद्व्यानंमिथि
॥असंदह्यनिमित्तंस्त्वैयस्यंकार्थत्वात्तमा॥विप्रतुष्टान्पमिद्व्यंतेस्मकंशेषां॥तुमर्हति॥४
मर्त्यपल्लवेतोनास्तिर्केर्विप्रतापितं॥स्यात्प्रसक्तं॥शानपरेत्यायात्तामोनेवेत्तं॥४५॥काद
मुत्ताःपंचमस्रतांरागांजितां॥प्रिषांरुद्विपदंननुः॥क्षेत्रेषांवस्तुनिश्रयः॥४६॥कोदयिर्के
॥२५॥

त्विषीं चैव^{११} भावनायां^{१२} सिंघोषि की^{१३} । दानवीचा^{१४} सुसमो^{१५} ह्रीं^{१६} स्याज्जापंचतयी चंसा^{१७} । अथ साहजिर^{१८} मित
 व्याप्येषां^{१९} दत्तं तत्र पाकरो^{२०} दिषां^{२१} स्वर्गै^{२२} पि स्रज्जानमि^{२३} किं^{२४} नै^{२५} वो^{२६} पजापतो^{२७} । अथ अतिरुद्धं स्रजं^{२८} ना^{२९} अ
 जितो^{३०} ग्र^{३१} प^{३२} री^{३३} ष^{३४} हा^{३५} भ^{३६} अ^{३७} त्प^{३८} क^{३९} चि^{४०} त्त^{४१} वा^{४२} प^{४३} ल्या^{४४} । अ^{४५} स^{४६} व^{४७} तं^{४८} त्पा^{४९} त्म^{५०} नि^{५१} श्रु^{५२} पो^{५३} थ^{५४} ए^{५५} । अ^{५६} न^{५७} सा^{५८} दि^{५९} त^{६०} ति^{६१} र्दु^{६२} द
 अ^{६३} वि^{६४} ज्ञा^{६५} व्या^{६६} थ^{६७} वं^{६८} चि^{६९} ता^{७०} अ^{७१} स^{७२} वं^{७३} चि^{७४} त्तं^{७५} वे^{७६} गा^{७७} नं^{७८} वि^{७९} दं^{८०} ति^{८१} प^{८२} रं^{८३} प^{८४} दं^{८५} भू^{८६} जे^{८७} न^{८८} वे^{८९} तः^{९०} क^{९१} रु^{९२} णा^{९३} ज्ञो^{९४} तं^{९५} न^{९६} च
 वि^{९७} ज्ञा^{९८} न^{९९} वा^{१००} सि^{१०१} तं^{१०२} वि^{१०३} र^{१०४} तं^{१०५} वं^{१०६} जे^{१०७} गो^{१०८} भो^{१०९} । स^{११०} म^{१११} थ^{११२} तं^{११३} न^{११४} स^{११५} ल^{११६} मं^{११७} भ^{११८} र^{११९} । सो^{१२०} क^{१२१} नु^{१२२} रं^{१२३} ज^{१२४} कै^{१२५} पा^{१२६} ऐ^{१२७} । क^{१२८} र्म^{१२९} मि^{१३०} नि
 र्गै^{१३१} रं^{१३२} वं^{१३३} श्रि^{१३४} ता^{१३५} । अ^{१३६} रं^{१३७} जि^{१३८} त^{१३९} नि^{१४०} ज^{१४१} स्वां^{१४२} ता^{१४३} अ^{१४४} त्ता^{१४५} र्थि^{१४६} । हे^{१४७} नै^{१४८} र^{१४९} ता^{१५०} भ^{१५१} र^{१५२} । अ^{१५३} नु^{१५४} कृ^{१५५} त्म^{१५६} स^{१५७} नः^{१५८} । अ^{१५९} व्या^{१६०} अ^{१६१} नु^{१६२} कृ^{१६३} त^{१६४} ।
 अ^{१६५} मा^{१६६} त^{१६७} नि^{१६८} श्रु^{१६९} प्रा^{१७०} । अ^{१७१} भि^{१७२} न्त^{१७३} भा^{१७४} व^{१७५} दु^{१७६} र्हे^{१७७} त्वा^{१७८} नि^{१७९} षि^{१८०} क्त्वा^{१८१} न^{१८२} सा^{१८३} थ^{१८४} नो^{१८५} भ^{१८६} र^{१८७} । न^{१८८} र्म^{१८९} को^{१९०} तु^{१९१} क^{१९२} को^{१९३} दि^{१९४} ल्प^{१९५} पा

नार्णव

॥२५॥

पसूत्रोपदेशकागत्र्यज्ञानकुसुमीर्णगामिहनिजसंवेतनाः॥५॥ अत्रनुद्युक्तासुपःकञ्चुविषय
ग्रामलासामाससंगसंकितामीतामन्यमीदृशवचिताभ्यध्यानेनृणीकृतसार्धमुक्तिश्रीसं
निस्पृहप्रथमवतिनभ्रमन्मन्वेषितुंमपिद्विणोभृष्टीपापमिचारकर्माणिमातर्दिरसत्तप
क्रियतेधर्ममोहाद्यहतेतैस्वजीवितो॥६॥ तत्राद्यावत्त्रयार्कधेणविदेषोभारणेच्छादनेन
। जलानलविषस्तोमारसकर्मरसायनोभ्यपसुरक्षोभेद्रजालंभवतस्तंभोजयाजयैविविहा
स्तथावैधंज्योतिर्ज्ञानविक्रितंभरणप्रक्षणीमंत्रपातालसिद्धयःकालवेचनामाह
ज्ञानतिष्ठुग्रामूतभोगीद्रसायनोद्वेष्टतादिविक्रियाकर्मरंजितैर्दुष्टवेष्टितैश्चत्वात्मानमपि ॥२५॥

न ज्ञातं नष्टं लोकादयं च ते ॥ ६ ॥ अतिलेजी विनोपायं कुर्वतः किं न लज्जिताः ॥ मातुः पणमिर्वालयं यथा केचिन्म
नष्टाणां ॥ ६ ॥ निस्रपाः कर्म कुर्वति यतिलेप्यति निंदितं ॥ न तो विण्मसन्मार्गं विप्रोति नरकोदरो ॥ २ ॥ प्रविद्या
श्रयाणं युक्तं प्रागुहावस्थितैर्वरं सुत्तगं गतिं गमादाय न द्वाष्ट्यं लोकदं भनो ॥ ३ ॥ मनुष्यत्वं समासाद्य तिल्वं
जगन्नुतं हे यमैवाशुभं कर्म विवेच्य सहितं बुधैः ॥ ४ ॥ अहो विभ्रातं चित्तानां पश्य पुंसां विचेष्टितं ॥ यत्प्रपंचैर्यति के
पि नीयते जन्मनिः फलं हि भुक्तं च ॥ भुक्ताः श्रियः सकल काममुद्यास्ततः किं संतर्पिताः ॥ प्रणयिनः स्वधनैस्ततः
किम् ॥ न्यस्तं पदं शिरसि विद्विषतां ततः किं कल्पं स्थितं तनुभूतां तनुनिस्ततः किम् ॥ ६ ॥ इत्येनो किंचिदपि साध
नसाधमं न तिल्वं न ज्ञातं न दृष्टं ॥ नार्थं न पुन्यं ॥ न स्मार्दं न तमं न रपमं ॥ विकारिणं न हृत् न वाक् न जननाय दिवे न नार्थि ॥ ७ ॥

।ज्ञानार्णवा।

।२६।

तेसंतिनकोटिर्णोपिमुद्रियःस्फुरैवचोत्रिःपरमेवार्तोप्रपयंत्यमेयमहसोराणैःपरंब्रह्मणामत्रानंदं
रसतिपुनर्निर्मज्जमुंचंतियेसंतापंभवसंभवंत्रिचतुरासेसंतिवानात्रवार्दणएतेपंडितमानिनःप्रामयम
स्वाध्यायचिंताच्युतारागादिग्रहवंचितायतिगुणप्रध्वंसकस्माननाम्याकृष्टाविषयेमदैःप्रमुदिताः
काक्षिरंगीकृतानध्याननंविवेचनंचतपःकर्तुंवाकास्ममादरे।इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचितेज्ञा
नार्णवेयोगप्रदीपाधिकारेगुणादोषविचारः।११॥अष्टातिनीततत्वाध्यायिन्याःसंविद्यमानसामकीर्त्येने
नोजन्मसंभूतसुखनिःस्पृहाः१२॥भवन्नमणानिर्विज्ञाःभावशुद्धिसमाश्रिताःसंतिकेचिच्चंभूपृष्ठेयोगिन
पुण्यवेष्टिताः१३॥तद्वाधाविरज्यकामभोगेषुविमुच्यंवपुषिस्पृहाप्रसन्नचित्तस्थीर्भूतसहिध्याताप्रज्ञा

।२६।

अस्मत्संयमधुराधीरैर्निहिताणामत्ययैपियैः। स्यत्तामहत्वमार्त्तं व्यतेहि ध्यानधने प्रवराः॥ परिषदमहाव्यालै
 ग्राम्यैर्द्विकटकैर्दृढैः॥ मनागपि मनोदोषानस्वरूपात्यरिच्युतं॥ क्रोधादिभीमभोगीर्दृगागादिरजनीचरैः॥
 अजयैरपि विध्वस्तं नयेषां यमजीवितं॥ क्षमनः प्रीणा यतुं येषां क्षमास्तादिव्ययोषितः॥ मैत्र्यादयः सतां सेव्यां ब्र
 ह्मचर्येष्वनिर्दिताः॥ तपस्तपस्वती वार्द्धिः प्रचये पातितः स्मरः॥ यैरागारिपुत्रिः सार्द्धं पतंगप्रतिभीकृतः॥ ज
 निः संगत्वं समासाद्य ज्ञानराज्यं समीप्सितं॥ जगत्रयचमत्कारि चित्रभूतं च वेष्टितं॥ प्रत्युग्रतपसात्मनोर्प
 उद्यतोपि निर्दयं॥ जगदिध्यापयत्युच्चैर्धर्मो हृदहनक्षतं॥ स्वभावजनि रातं कानिर्भेदानंदं नदिताः॥ इह स्माक्षि
 णांतये धन्यायेका लज्जलदो कृमाः॥ १९॥ प्रप्रेष संगसंन्यासवप्राज्जितमनो द्विजाः॥ विषयो हि ममातंगपदं

ज्ञानार्णवः॥

॥२७॥

घटघातकाः॥१२॥वाक्यार्थतीतमाहात्म्याविश्वविद्याविशारदाः॥आरीहासंसारकामभोगेषुनिस्पृहाः॥१३॥
विप्रद्वयोधपीधूषपानपुण्याकृताश्रयाः॥स्थिरैतैरजगज्जंतुकटावारिवाह्यैः॥१४॥स्वर्णाचलइवाकंपा
तिषथइवामलाः॥समीरइवविःसंगादिर्मलत्वंसमाश्रिताः॥१५॥हितोपदेशपुज्जन्यैर्मयसारागतर्पकाः॥
रपेक्षाप्रारिपेसापेक्षाः॥सिद्धिसंगमे॥होइत्यादिपरमोदारपुण्याच्चरणलक्षिताः॥१६॥आनसिद्धेःसमा
पात्रंमुनिमहेश्वराः॥१७॥तवा^{१५}रोहं^१प्रवृत्तस्यमुक्तेर्मवनमु^{१५}न्नतं^१सोपानराजिकामीषांपदच्छायाभविष्मति॥१८॥
नसिद्धिर्मतास्तत्रेमुनीनामेवकेवलं॥इत्याद्यमद्यविद्यातगुण्यालीलावलंबितां॥१९॥निष्पदं
इविहगाःपंचाक्षकक्षातकाध्यानक्षसप्तमस्तकलमषविषाविद्याबुधैःपारागाः॥लीलांन्मूलितकर्म

॥२७॥

निचयाः कारणपुण्याप्रायायोगीन्द्रभवभीमदैत्यदत्तनाः कुर्वतुर्तेनिर्दमिम् ॥ २० ॥ विंश्यादिर्नगरं गुहावसति
 काप्राय्याशिलापार्वतीदीपाश्र्वङ्करामुगाः सहचरामैत्रीकुलीनांगना ॥ विज्ञानं सलित्तनपः सदर्शनयेषां प्र
 णां तात्मनां धन्यासि भवपंकनिर्गमपथप्रोद्देशकाः संतुनः ॥ २१ ॥ रुद्धे प्राणप्रचारे वपुषि नियमते संवृते ह्
 प्रपंचेनेत्रस्पर्दे निरसते प्रलयमुपगतं तं तर्द्विकल्पं इजानो ॥ जिने मोहोऽथकारे प्रसरति महसि कापि विष्णुप्रदीपे
 धन्योऽपानां वलवीकलयति परमानन्दसिंधुप्रवेष्टा ॥ २२ ॥ अहयोपादेयं त्रिभुवनमपीदं व्यवासितं भुवो वा
 पापवाद्दयमपि दहत्कर्महरमा ॥ निजानंदास्वादमवधिविधुरीभूतविषयः प्रतीत्योच्चैः कश्चिद्विगति
 तविकल्पं विहरति ॥ २३ ॥ इः प्रज्ञाबलजुसवस्तु निचया विज्ञानमूल्याप्राया विद्यते प्रतिमं दिरं निजनिजसाधो

।ज्ञानार्णवा।

।२८।

इ^५तादेहिनः॥प्रानंदा^५मृतसिं^५धुणीकरचयैर्निर्वा^५प्यजन्मज्वरं^५मे^५मुके^५वदने^५द्वीषणपरां^५संति^५दित्रायदि।
हे^५प्रेः^५मुसं^५हिमप्रे^५लपुंग^५पु^५भग^५प्रासादगभ्या^५तिरे^५पल्यके^५परमो^५पधामरचिते^५दिव्यांगनातिः^५महा^५तिरे^५वा^५ह्यनि
विप्रविषये^५रतः^५स्फुरज्ज्योतिषि^५सो^५णि^५रंप्र^५णि^५ला^५कु^५टरा^५तै^५र्द्व्यै^५र्नि^५शान्नी^५यतो^५॥२५॥चित्रे^५निप्रचतां
प्रा^५सिते^५रागा^५र्ह^५विद्या^५मये^५विद्या^५णे^५स्र^५क^५द^५वके^५विध^५टिते^५क्षा^५ते^५भ्रमारे^५भको^५॥प्रानंदे^५प्र^५विजृं^५भिते^५पुरपते^५ज्ञाने^५समु
चिते^५त्वा^५ं^५द्रष्टुं^५ति^५कदा^५वन^५स्य^५मं^५नितः^५पु^५सा^५प्रा^५याः^५श्वा^५पदाः^५॥२६॥प्रा^५त्मन्या^५त्म^५ध्वारे^५कृत^५सकल^५बहिः^५सं
न्या^५सवी^५र्या^५दंत^५ज्यो^५तिः^५प्रकाशा^५द्व^५ल^५यगत^५महामो^५हनि^५द्रा^५तिरे^५कः॥नि^५नी^५ते^५स्व^५स्वरूपे^५स्फुरति^५जगा^५र्हदं^५प
न्यं^५जड^५वा^५तस्य^५श्री^५बोध^५वा^५र्हदि^५प्रा^५तु^५तवा^५शि^५वंपा^५दपं^५के^५र^५श्रीः॥२७॥इ^५प्रपते^५भुवि^५किं^५ने^५कृत^५धियः^५सं^५ख्या^५यती

॥२८॥

श्रिरथेतीतां परमेष्ठिनः प्रदितं तत्त्वं तिवान्निः परं तं साक्षाद् अनुभूय नित्यपत्मानं दर्शयन् पुनर्दीप्तं पुनर्दीप्तं नमः श्रममुत्सृजं नि
 पुरुषाधन्यासु तद्दुर्लभं ॥ १८ ॥ प्रात्मा यत्नं विषयविरतं तत्त्वचिन्ताविलीनं निर्व्यापारं स्वहितनिरतं निर्वृतं नन्दपूर्णं ॥
 ज्ञानारूढं प्रामथ्यमतपोध्यानलब्ध्वा वकाशं कृत्वा त्मानं कलयत्सु मते हि व्यबोधाधिपत्यं ॥ १९ ॥ इत्थं चार्थश्रीसु
 भवंदविरचितं ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारे योगप्रशंसाकरणां ॥ २० ॥ सुप्रयुक्तेः स्वयं साक्षात्सम्यग्दुर्बोधसंय
 मं ॥ त्रिभिरेवापवर्गश्रीर्धनाश्लेषप्रयच्छन्ति ॥ तैरेव हि विशीर्षते विचित्राणि बलान्मयि ॥ इत्यबोधसंयमैः कर्म
 निगडानि शरीरिणां ॥ २१ ॥ त्रिषु द्विपूर्वकं ध्यानमसंमत्तं तिसनीषिणः ॥ त्र्यर्षस्यान्तर्मना साद्यतदेवात्र शरीरिणां
 ॥ अतनयमना साद्ययः साक्षात्प्राप्तुमिच्छन्ति ॥ खपुष्पैः कुरुते मूढसर्वध्यासु तत्रोत्तरां ॥ २२ ॥ न त्वरुचिः सम्यक्

॥ज्ञानार्णव॥ तत्त्वप्रख्यापकभवेद्ज्ञानं॥पापक्रियाविहतिप्रविशमुक्तंजिनेन्द्रेण॥दीनत्रादौसम्यग्दर्शनतावत्॥तद्वद्व्या॥प॥
॥२९॥

वादिपदार्थानांप्रदानंतद्विदृशानां॥निसर्गेणाधिगत्यावातद्रव्यस्यैवजायते॥अस्मीणप्रश्नांतमिश्रासु
तेषुक्रमत्वात्तस्याद्व्यादिसामग्र्यापुंसांसदृशीत्रिधा॥८॥उक्तञ्च॥मयःपर्याप्तकःसंज्ञीजीवपंचेन्द्रिया
द्वितत्वाकालजव्यादिनायुक्तःसम्यक्तंप्रतिपद्यते॥९॥सम्यक्तमर्थगतत्वाद्यप्रदानंपरिकीर्तितं॥तस्योप
मिकोभेदःस्यादिकोमिश्रइत्यपि॥१०॥सप्तानांप्रशमात्सम्यक्स्वयादुजयतोपिच॥प्रकृतीनामितिप्रा
त्रैविध्यमुमेधसः॥११॥एकंप्रशामसंवेगदयासिक्कादिलक्षणां॥आत्मनःपुद्धिमार्त्रस्यादितरंचसमंततः॥१२॥
॥इति॥इत्यादिकमप्यासाद्यंतज्जीवैःप्राप्यतेकचित्प्रचवेप्रातिमुत्सृज्यदोषांतच्छक्तिधातकान्॥१३॥जी

॥२९॥

शि

जीवाऽप्रवाबधः संवरो निजि एतत्प्रमोक्षश्चेता निससैव तत्त्वान्मुद्बुधनीसि एणः ॥ १५ ॥ तद्वा ॥ अप्रनतः सर्वदा
सर्वजीवराशिर्दिधा स्थितः सिद्धेतरविकल्पेनत्रैलोकमवनोदरो ॥ १५ ॥ सिद्धेत्त्वैकः स्वभावः स्यात्तद्गोधा
नंतप्रकिमान्मृत्युत्पत्त्यादिजन्मोत्पत्तेः प्रापचयविष्णुतः ॥ १६ ॥ चरस्थिरजवोद्भूतविकल्पैः कल्पिताः पुष्य
क्रांभवत्यनेकनेदास्ते जीवाः संसारवर्तिनः ॥ १७ ॥ पुष्टिद्यादिविनेदेन स्यावराः पंचधामताः ॥ त्रसात्त्वेनेकने
दास्ते नाना यो निसमाश्रिताः ॥ १८ ॥ चतुर्द्वागतिनेदेन त्रिदशते प्राणिनः परांमनुष्यामरतिर्यचो नाराकाश्च यथा
यथा ॥ १९ ॥ भ्रमंति नियतं जन्मकोतारैक प्रमलाश्रयाः ॥ दुरंतकर्मसंपातप्रपंचवशावर्तिनः ॥ २० ॥ किंतुतिर्यागा
ना वैव स्यावराविकलं दिद्याः ॥ प्रसंज्ञिनश्च नान्यत्र प्रभवत्यंगिनः ॥ क्वचित् ॥ २१ ॥ प्रसंज्ञाविस्तारधर्माद्गोबो

। ह्यनार्थिव ।

॥ ३० ॥

लां कृतं । कर्तुमीत्तां स्वयं जीवन्तनुमात्रोऽप्यमूर्तिमान् ॥ २२ ॥ उत्तमं च ॥ तत्र जीवत्यं जीवच्छं जीविष्यति संचेतनः ॥
यस्मात्तस्मादुधैः प्रोक्तो जीवस्तत्त्वविदांवरैः ॥ २३ ॥ एको द्विधा त्रिधा जीवश्चतुः संक्रातिपंचमः षट्क्रमः
गोष्टाश्रयोनवदशास्थितिः ॥ २४ ॥ भव्या भव्यविकल्पोऽयं जीवणानि निर्मज्जिः । मतः पूर्वोपवर्गाय जनमपं
चेत्तरः ॥ २५ ॥ सम्यग्ज्ञानादिरूपेण ये भवेष्ट्यतिजंतवः । प्राप्यं द्रव्यादिसामग्रीते नव्या मुनिनिर्मिताः ॥ २६ ॥ प्रथमा
एकद्वयं स्फाटं भव्यत्वं प्राणीणि ॥ यस्माद्भूतमप्रातेर्नापि नात्मतत्त्वं पृथग्भवेत् ॥ २७ ॥ अत्र भव्यानां स्वभावो न सर्व
त्रसंक्रमः । भव्यानां भावनी मुक्तिर्निःशेषदुरितक्षयात् ॥ २८ ॥ यथा धातोर्मतेः साहसंबोधो नादिसंभवः । त
त्तैर्ज्ञेयः संबोधो नादिरहिनाम् ॥ २९ ॥ ह्ययो रनादिसंसारः सातः पर्यंतवर्जितः । वस्तुस्वभावतो ज्ञेयो भव्या

॥ ३० ॥

व्याणिनोः कमात् ॥ ३० ॥ चतुर्दशसमासेषु मार्गणसु गणेषु च ॥ ज्ञात्वा संसारी णो जीवाः श्रद्धयाः शुद्धदृष्टिभिः ॥ ३१ ॥
 ॥ जीविः ॥ धर्मा धर्मचमः कालाः पुनलैः सहयोगितिः ॥ इत्याणि षट्प्रणीतानि जीवपूर्वाण्यनुक्रमत् ॥ ३२ ॥ तत्र जीव
 दयः पंचप्रदेशप्रचयात्मका भकायाः कालविनाशे याति तत्र प्रकृतयोष्यमी ॥ ३३ ॥ प्रविश्या विना जीवममूर्ताः पु
 नलविना ॥ पदार्थावसुतः सर्वे स्थित्युत्पत्तिव्ययात्मका ॥ ३४ ॥ प्रणुक्तं धविभेदेन जिनः सुः पुनलादिधा ॥
 मूर्तावणिरसमपूर्णोपतां श्रुत्पिण ॥ ३५ ॥ किंचैतत्पुनल इव्यं षड्विकल्पबुधैर्मर्तस्यूलस्यूलानि भेदेन स
 द्मसस्मरणं च कमात् ॥ ३६ ॥ प्रत्येकमैकं इव्याणि धर्मादीनि यथा यथा ॥ आकाशांतान् मूर्तानि निःक्रियाणि स्थि
 ताणि च ॥ ३७ ॥ सलोकगगनव्यापी धर्मः स्यात्फलितस्मात् ॥ तावन्मात्रोष्यधर्मोयस्थितिलक्ष्मां प्रकीर्तित ॥ ३८ ॥ स्वयं

ज्ञानार्थे च॥

॥३१॥

तुं प्रवृत्तेषु जीवा जीवेषु सर्वदा॥ यमोयं सहरासी स्यात्तुल्यं जादौ गिनामिव॥ ३॥ इदं तै स्थितिं प्रपन्नानां जीवादी
यं स्थितिमाप्रधर्मः सहरा रित्वा यथा क्वाया ध्ववर्तिनामां ध्वं॥ प्रवका प्राप्रदं योमं सर्वगं सप्रतिष्ठितं॥ त्वा
न्तो कविकल्पेन तस्य लक्ष्म प्रकीर्तितं॥ ४॥ त्वाका का प्राप्रदं प्रोषुयेति त्वाः॥ प्रणावः स्थिताः॥ परिवर्तये
मुख्यः कालः सर्ववर्णितः॥ ५॥ समयादि कृतं यस्य मानं ज्योतिर्गणश्रितं॥ व्यवहारं नियः कालः सर्वकाल
प्रपंचितः॥ ६॥ यदमी परिवर्तते तपदाया विश्ववर्तिनः॥ न वजीर्णादिरूपेणातत्कालस्यैव चेष्टितं॥ ७॥ भाविनो
मानत्वं तस्मान्त्वंतीततां॥ पदार्थाः प्रतिपद्यते कालके लिकदर्शिताः॥ ८॥ यमो धर्म नभः कालां प्र
गोचरा यमं जगत्स्य सर्वधोदाव न्यो जीवपुन लो॥ ९॥ भावाः पंचैव जीवस्य दाव न्यो पुन लस्य च॥ यमो दीनो
॥३१॥

शेषाणां स्याद्भावः पारिणामिकः ॥४६॥ अन्योन्यसंक्रमोत्पन्नो भावः स्यात्तान्निपातिकः ॥ षड्विंशद्विज्ञात्मासं-
 षष्टौ भुवि निर्मतः ॥४७॥ धर्मा धर्मैकजीवानां प्रदेशाणां नातिगाः ॥ किं यतोऽपि न काचस्य व्योमः पर्यन्तवर्जितः ॥
 धर्माकारदयः प्रदेशाः सुः पुद्गलानां यथा यथा संख्यातीताश्च संख्येयाः अनन्ता योगिक द्रियताः ॥ धर्मो मूर्तो ब-
 ज्जनपर्यायो वागाभ्यो नश्वरः स्थिरः ॥ स सूक्ष्मः प्रतिष्ठाणः ॥ ध्वंसी पर्यायश्चार्थसंज्ञको ॥ ४८॥ अजीवः ॥ प्रकृत्यादि वि-
 कल्पेन द्वेयोर्बन्धश्चतुर्विधः ॥ ज्ञानादृत्त्यादिभेदेन सोऽष्टधा प्रथमः स्मृतः ॥ ४९॥ मिथ्यात्वा विरतिर्योगाः कषयाश्च
 यथा क्रमात् ॥ प्रमादैः सह पंचैते विज्ञेया बन्धहेतवः ॥ ५०॥ तर्कषणा पक्षर्कषणा स्थितिर्या कर्मणा मता ॥ स्थितिबन्ध-
 स विज्ञेय इतरस्तत्कलोदयः ॥ ५१॥ परस्परप्रदेशानुप्रवेष्टौ जीवकर्मणोऽभ्रं संप्लेखः सति हि षोऽबन्धो विज्ञातबन्धनैः ॥

ज्ञानार्थव॥

॥३२॥

धार्मेवभावनातन्नैजिर्जुष्यवसंवराः॥कथिताःकीर्तयिष्यामिमोक्षमार्गैसहेतकं॥१॥एवंद्रव्याणितत्त्वानि
धार्मिकायसंयुतान्॥यःश्रद्धेतैस्वसिद्धांतान्संस्थान्मुक्तेःस्वयंवरं॥२॥इतिज्जीवादयोभावादियन्मात्रेणा
णितान्निप्रोषतचिन्तिःसम्यक्विज्ञेयाप रमागमान्॥३॥सदृशनिमहारत्नविश्रुत्योक्तैकभूषणंमुक्तिप
द्व्याणादानदक्षप्रकीर्तितं॥४॥चराणज्ञानयोर्द्वीजंयमप्रग्रामजीवितं॥तपःश्रुत्वाशयिष्ठानंसद्भिःसदृशनिम
तं॥५॥अथैकदृशनिश्चायंचराणज्ञानविद्युतं॥नपुनःसंयमज्ञानेमिष्यात्त्वविषदृषिते॥६॥अत्यल्पम
न्नैर्देहिष्ठिपूर्वयमादिकंप्राणीतंभवसंभूतत्वेप्राप्यारभेवजैर्दृष्टमन्येमुक्तःसंपुण्यात्माविष्णुद्वयसदृशः॥
यतस्तदेवमुक्तुंगमग्रिमपरिकीर्तितैर्दृष्टप्राप्नुवन्निप्रिवंशश्चराणज्ञानविद्युताः॥अपिजीवजगत्यास्मिन्

॥३२॥

न पुनर्दृष्टिर्निविना ॥ ३ ॥ प्रतुलसुखविधानं सर्वकल्याणवीजं जननजलधिपोतं भव्यसत्त्वैकपात्रं ॥ हरिततरु कु
रं पुण्यतीर्थप्रधानं विवृतजितविपद्संदर्शनाख्यं सुधांशुं ॥ ४ ॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानाण्वेद्योगप्र
दीपाधिकारे दृष्टान् शुद्धिप्रकरणां ॥ ५ ॥ त्रिकालगोचरं नंतगुणपर्यायसंयुतं ॥ यत्र भवाः स्फुरन्त्युच्चैः तत्तज्ज्ञानं
ज्ञानिनामतं ॥ ६ ॥ भौत्यादिकलितैर्भावैर्निरंजितं जगत् ॥ बिंबितयुगपद्यत्र तज्ज्ञानयोगितो च न ॥ ७ ॥ अतिशु
भावध्विज्ञानमनः पर्ययकेवलं ॥ तदित्यं सान्द्रयैर्नैदः पंचधैति प्रकल्पितं ॥ ८ ॥ प्रवय्यहादि निर्नैदः सर्वकाद्यंतर्
वैः परैः ॥ षड्विंशतिं प्रातः प्राहुर्मतिर्ज्ञानं प्रपंचितं ॥ प्रसृतं बहुधा नैकैः रणपूर्वैः प्रकीर्णकैः स्याच्छब्दतां छिन्न
तद्विश्रुतज्ञानमने कथा ॥ ९ ॥ इदं नाराकयोर्ज्ञेयत्वं वधिर्नैव संभवः ॥ षड्विकल्पप्रयोगाणां प्रयोपग्रामदसा ॥ १० ॥

ज्ञानार्णवः॥

॥३३॥

रुद्रजुर्विपुल इत्येव स्थानमनःपदयोद्विधा विप्रमुष्मप्रतिपाताभ्यां तद्विशेषो वगम्यतां॥७॥ अग्रे षड्व्यपयस्य
विप्रलोकवर्ता अग्रतस्तमेकमस्य स्रुकेवलकीर्तितं जितैः॥८॥ कल्पनातीतमश्रुतं स्वपराय विभक्तं
तैरसंदिग्धमनंतं सर्वदोदितं॥९॥ अतस्तानंतभागो विप्रस्य लोकश्चराचरः॥ अलोकश्च स्फुरत्युच्चैस्तथा
गितोमतोऽप्यगम्यं यन्महाकस्य दुर्नेदं यद्वैरपि न दुर्बोधोद्धतधातं ज्ञानमेव प्रकीर्तितं॥१०॥ दुःखञ्च
नतप्तानां संसारो ग्रमस्तस्य लोकः विज्ञानमेव जंतूनां सुधां बुध्नीं निरक्षमं॥११॥ निरालोकं जगत्सर्वमज्ञानं
राहतं नावदासोऽत्युद्देत्युच्चैर्न यावद्ज्ञानभास्करः॥१२॥ बोधा एव दृढपाशो हृषीकेशा बंधनो गण्डश्रमशमं
प्रित्तभोगी विनिग्रहोऽक्षानि प्रातर्विद्विनिस्तथां भवार्गातिनिपातनोऽहतीयमं धर्मानेन वि
। ॥३३॥

१५॥ स्त्रीणां तद्वाजितक्तेष्वावीतसंगाः। स्थिराश्चायाः। तस्माद्यैमीति पस्यंति यो गिनः कृतनिश्चयाः॥ १६॥ विषयस्य
 तस्मात्मानमज्ञानी कर्मबन्धनैः॥ विज्ञानी मोक्षयत्यैव प्रबुद्धः समयांतरे॥ १७॥ यद्भ्रमकोटिभिः पापं जय
 त्यज्ञस्यो बलात्। तद्विज्ञानी क्षाणार्धे न दहत्यतुल्य विक्रमः॥ १८॥ ज्ञानपूर्वमनुष्ठानं निःशेषं यस्य योगि
 नः। न तस्य बन्धमायाति कर्मकस्मिन्नपि क्षाणे॥ १९॥ प्रज्ञानपूर्विका चेष्टयते यस्य। न भ्रतले। सर्वभारत्या क
 नात्मानं कुर्वन्नपि तपश्चिरं॥ २०॥ यत्र बालश्चरत्यस्मिन् पथितत्रैव पंडितः॥ बालः स्वमपि बध्नाति मुच्यते त
 लविकुर्वार॥ २१॥ दुरिति मिरहं संमोक्ष लक्ष्मीसरोजं सदनुजगमं च चित्तमातंगसिंहं॥ व्यसनघनसमीरविश्वम
 लैकं दीपं विषयसफराजालं ज्ञानमार्गं धयत्वं॥ २२॥ प्रसिन्नुससारकक्षेयमनुजगाविषाक्रांतविः प्रोषसत्त्वक

॥ज्ञानार्थिवा॥

॥३५॥

८ लम्पनलसपं

अस्मिन्संसारकक्षेयमभुजगविषाक्रांतनिःशेषसत्वेक्रोधाद्युत्तुंगशैलेकुटिलगतिस्मरित्पातसंतानभीमे॥
मोहांधासंचरंतिस्वजनविधुरिताः प्राणिनस्तावद्वैतेयावद्विज्ञानभानुर्भवभयदमिदंनोक्त्विनत्यधकारं
२३॥इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविश्वितेज्ञानार्थिवेयोगप्रदीपाधिकारेज्ञानोपयोगः॥ यद्विशुद्धः परं धाम यद्यो
गिजनजीवितं तद्दुर्जने सर्वसावद्यपर्युदासैकलक्षणं॥ समायायिकाहिनेदेन पंचधापरिकीर्तितं दृषमा
जनेः पूर्वचारित्र्यं संप्रपंचकं॥ पंचव्रतसमित्यंच गुप्तित्रयपवित्रितं॥ श्रीवीरवदनोद्गीर्णं चरणंचंद्रनि
लं॥ पंचमहाव्रतमूलं समितिप्रसरं नितोतमं नुवद्यं॥ सुसिफलभारवम्रसंमतिनाकीर्तितं दृजे॥ पंच
त्रिभिर्भेदैः सादृतं मुक्तसंशयैः भवभ्रमणभीतानां चरणं प्राणं परं॥ हिंसायामनृतसेयेमैषुनेचपरि

॥ ३५॥

विरतिर्वेतमि^{१३}त्युक्तं सर्वसत्त्वानुकंपकैः॥ हिंसत्याशुत्तराणिः प्रोषयमजातनिबन्धनोऽपि^{१४} तैश्चर्याह्यविधानमहिंस
 ल्यमशत्रुतां॥ वाक्चित्ततनुनिर्व्यञ्जनस्वप्नोपि प्रवर्तते॥ चरस्थिगणिनां धातस्तदाशत्रुतामीरितोऽनुतेवाजीवि
 तेवास्याज्जतुजाते प्रमृष्टिनामा बंधावनबंधः स्याद्विंसायासद्वतात्मना॥ स्रंभादित्रिकयोगैः कषायेः व्याह
 तं क्रमात् प्रातमष्टाधिकैरेयं हिंसा भेदे सुषिं हितं॥ अतः प्रमादमुत्तुज्य भावशुद्धागि संतति यमप्रसममि
 द्यार्थं बंधुबुधा विनोक्तया॥ अज्जंतुवधसंजातकर्मपाक्करीरिनिःश्वन्नादौ सद्दत्ते दुःखं तद्वक्तुं केन पायेते
 १२॥ हिंसैव नरकागारप्रतोली प्राप्नुविग्रहाकुपार्थैर्विधाकर्तुं भेजुं श्रुतांति दीया॥ ३॥ इममादिपरमोदारयै
 यैः वेदितं श्वरं हन्यते सद्गणादेव हिंसया धर्मपादपः॥ अतपोयमसमाधीनां ध्यानार्थं यन्नकर्मणा॥ ननोत्पवितं॥

१ संस्रमस्यारमभ
 २ नसीनमनवैयन
 ३ एक्षीवाकर्वीथारद
 ४ काहेतुअनुमौदन
 ५ परस्परगुणै १०८

॥ज्ञानार्थव॥

॥३५॥

गोहृदिहिंसाक्षणां स्थिता ॥१५॥ अहो व्यसनविध्वस्तोऽर्जुनः पावति निर्वृत्ता तस्मिन् यत्नैर्नरकघोरं हिंसां प्राप्नोति ॥
॥१६॥ एवादिषु योगेषु विप्रातिषिष्टिता प्राणाः ते ह्येव हि कदर्यं ते न तु धातकतोद्यमाः ॥१७॥ प्रांस्यर्थं देवपु
यशार्थं मथवा न निःकृतं प्राणाभ्युत्ता धातः पातयत्यं विजं वितां ॥१८॥ हिंसवद्गतिं ते ह्येव हिंसवद्गतिर्नामिव ॥
हिंसैव नरकघोरं हिंसैव गहनं तमः ॥१९॥ निःस्पृहत्वं महत्त्वं च नैरास्यं दुःकरं तपः कायके प्राश्नं दानं च हिं
५ र्थं कं रत्नं कुलकमार्गता हिंसा कुलनाशाय कीर्तिता कृता च विदुः प्रांस्यर्थं विद्वोपायैव जायते ॥२०॥ सो
ऽप्यार्थदुःखसंतानं संगलप्य मंगलं ॥ जीवितायै ध्रुवं मृत्युकृता हिंसा प्रयच्छति ॥२१॥ तितीर्षति ध्रुवं मृतः
स प्रालातिर्न दीप्तिर्नाथमर्षुध्याधमो यस्तु धातयत्यं गिसंचयं ॥२२॥ प्रमाणा कृत्य प्राप्नोति यैर्वधः क्रियते ॥२३॥

॥ ॥३५॥

सद्यतेपराजोकेतेः श्वन्नेप्रसूनाधिरोहणां रथनिर्दयेन हि किं तेन श्रुतेन चरणेन च पस्यस्वीकारमात्रेण जंतवो यं
 तिदुर्गतिमाप्स्यन्वरमेकाक्षरां ग्राह्यं सर्वसत्त्वां नृकंपन्नत्वं सप्तपोषकपापंकुशास्त्रं धृत्वं चिंतितं रक्षं चरुमंत्रोषधं
 नांवाहेतोरन्यस्य वाक्कचित्कृतासती नरे हि सा पातयत्य ^{दीप्य} विलं वितं रथं विहाय धर्मं प्राप्स्यीत्यत्रां क्तिनं दया
 वहं हतहितं गुणाकरं स दोहता अप्सकषायवां चितादिश्रुति हिंसा मं पिदुःखप्रांतयो रणधर्मबुद्ध्या धर्मैर्पापं
 जंतुघादित्समाणां क्रियते जीवितस्यार्थे पीयते विषमं विषं रथे एतत्समयसर्वस्वमेतत्सिद्धांतजीवितं यज्जंतु
 जातरक्षार्थं भावमुच्चाट्टं दृष्टं तं रथं श्रूयते सर्वग्रास्त्रेषु सर्वेषु समयेषु च अहिंसा लक्षणा धर्मस्तद्विषयः प्रप
 तक्रोधः अहिंसैव जगन्माता हिंसैव जन्मदपद्धतिः अहिंसैव गतिः सा धीश्रीरहिंसैव प्राप्स्यती ३२ अहिंसैव प्रियं

उपदेशंती

विपरीत

= कथितं

ज्ञानार्थवः॥

॥३६॥

सूतेनैवात्र दिवा शिवांश्चिदयं अहिंसां वा हितं कुर्याद्व्यसना निरस्यति॥३७॥ सप्तद्वीपावती धात्री कुलाचलसमा
 नां नैकप्रणिवधोत्पन्नं दत्तादोषं व्यपोहति॥३८॥ स कलजलधिवेलावारिणी मां धरित्री नगरनामसुखां स्वार्थ
 लादिपूणां मेषदिमरणानिमित्तं कोपि दद्यात्कथं विनैदं पि न मनुजानां जीवितत्यागवृद्धिः॥३९॥ अतस्त्वैवो
 प्यतेनायुप्रदक्षिणः प्रश्नसागरस्ते ह्यभ्यसयन्नां पुंयेन हिंसां समर्पित्वा॥४०॥ प्रलवकां सिकोदंडं कंदुकां स
 त्वंडने॥ ये धमास्तो विंति स्तं प्रौढं वत्सेन प्रकल्पिताः॥४१॥ वलिनिविडुर्बलस्यैत्रं क्रियते यः पराजयः॥ परलोके
 सप्तमादं नंतः प्रवि सक्षते॥४२॥ भयवे पितसर्वो गार्जनाद्या न जीवितप्रियान्॥ निद्वद्भिः प्राणिनः कितैः स्व
 गातमं जगाम॥४३॥ ह्यवपुत्रपौत्रसंतानं वद्धयं त्यादरैर्जनां॥ व्यापादयंति चान्येषामत्र हेतुर्न बुधमेतन्नोपर

॥३६॥

ए०ः परनात्यन्तमहद्गतात्संस्पृष्टा किंचित्प्राथम्येनाहिंसावृत्त्यात्तत्पःश्रुतयमज्ञान

दिकर्मणां सत्यशीलव्रतादीनामहिंसाजननीपराक्षरकणादिविविज्ञानवासितंदयस्यमानसोद्वि

निःसंगतस्य सिद्धं समीहितं ॥४॥ निस्तप्रादव निस्तप्रादस्य चेतो निजं तुष्टानपः श्रुताद्यनुष्ठानं तस्य के

वत्स॥४॥दयो०पि०सं०पा०पं०नि०नी०न०पर०मा०ग०मो०व०धा०न०मो०द०यो०क०त्रो०र०स०त०क०ल्प०सं०श्र०या०त्॥४॥सं०क०ल्पा०छा०

विमत्स्यो^{१६}पि^१स्वयं^१भू^१मणा^१वि^१म^१हान^१त्स्या^१पु^१न^१न^१स्व^१नि^१यो^१ज्य^१न^१र^१का^१त^१ः॥४॥अ^१हि^१सै^१का^१पि^१य^१सौ^१ख्यं^१ ,

एतद्व्याप्तिर्वा^१दत्तेन^२देहिना^३नायतपः^४श्रुतयमोक्त^५रः^६॥४॥ इत्यनेयस्तए^७ना^८पिस्वप्न^९तिरेकदर्थितो^{१०}प्रतिर्देय

परस्मा० कष० प्रा० निपातयेत्। अ० नमो० नमयन्ती। तानाम० हि० सै० वी० षधी० प०। नष्टान० रपु० री० गं० तु० पा० छेय०।

॥ज्ञानार्थिव॥

॥३९॥

कल्पांश्च ॥ किंत्वा हि सैव भूतानां मातैर्वहितकारिणी । तथारमयतुं कान्ता विनेतुं च सरस्वती ॥ ५७ ॥ स्वान्मयो
कमुसुखदुःखं हितार्हिते । जतं न युष्मातकी हन्यात्स न रत्नं पिण्डसम् ॥ ५८ ॥ प्रभयं यच्छेत्तेषु कुरु मैत्री मर्ते हि
नाम् ॥ पश्यात्स सदृशां विध्वंजीव लोकं च राचरं ॥ ५९ ॥ जायते भूतयः पुंसां याः कृपाक्रांतचेतसां ॥ चिरेणापि न ताः
कुं प्राप्ता देव्यपि भारती ॥ ६० ॥ किं न तस्य तपस्येन किं न दत्तं महात्मना ॥ विनीर्त्समभयं न प्रीतिर्मालव्यदेहितानां ॥
यथा यथा ह हि स्थेय्यं करोति कलानृणां । तथा विवेकश्रीः परां प्रीतिं प्रकाशयत् ॥ ६१ ॥ अन्य

देहिं सां श्रीजिनागमे ॥ परैश्च योगमानेणाकीर्तिता सा यदृच्छया ॥ ६२ ॥ तन्नास्ति जीवलोके जिनेन्द्रदेवेंद्रचक्रि
॥ यत्प्राप्तुवंति मनुजान जीवरक्षार्तगोणा ॥ ६३ ॥ अकिंचित्संसारप्रेषिरिणा दुःखशोकमयबीजं ह्येवमिषा

॥६४॥

समस्तं तद्भिन्ना संभवद्देयां पण्डित्योतिश्चक्रस्य चंद्रो हरिर्मृतभुजा चंद्रो चिर्महाणां कल्पानां पादपानां सलिलनि
 धिरपां स्वर्णशैलोगरीणां देवः श्रीवीतरगास्त्रिदशामुनिगणार्थां नृनां प्रोपधा यत इच्छी लव्रतानां प्राप्सुमत
 पसां विध्वंसि सां प्रधानां पण्डित्याचार्यश्रीभुवचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवे यो गप्रदीपाधिकारे अहिंसाप्रकरणम् ॥ ६
 यस्य संयमधुरांधनैर्धैर्यमालंब्य संयमी ॥ स पात्रयति पत्ने न वा वने सत्यपादपं ॥ अहिंसाव्रतरक्षार्थं यमजातं
 जिनैर्मतां नारो हतिपरां कोटि तदेवा सत्यद्वेषितां ॥ असत्यमपि तत्सत्यं यत्सत्त्वां प्रभुर्कवचः ॥ सावद्यं यच्च पुष्प
 तितत्सत्यमपि गार्हितं ॥ ३ ॥ प्रनेकजन्मजक्ते प्राप्सु अर्थं यत्सपस्याति ॥ सर्वसत्त्वहितं प्राश्न्य तत्सत्त्वं तव च ॥ ४ ॥ स
 नृते कर्तुणा क्रान्तमविरुद्धमना कुर्वी ॥ प्रग्राभ्यगौरवास्त्रिद्वयवचः प्रास्वै प्रप्रास्यते ॥ प्रो नमैव हितं पुंसां प्राश्न्य तत्सर्वं

। दानार्णवः ।

। ३८ ।

सिद्धये॥ वचोवाचि प्रियं तथ्यं सर्वसत्त्वोपकारि यत्॥ क्षोपो जिनैर्जगतां मार्गः प्रणीतो त्यं तप्राश्नतः॥ अस्त्यव्यतः
 पिनिर्दयैः कथ्यते न्यथा॥ निष्पाद्य सप्तहं विचक्षा सत्यसदो हं खलैर्ह्योक्तः खलीकृतः शुक्रप्राप्तेः स्वमुखो गीर्णैरुत्पाद्यगहनं
 तप्तः प्रजयंति ते जगदंघ्रायैः सत्यकराणामयोऽभवंचकचत्तो को यपपि प्राश्नस्यति स्थितः॥ अस्त्यद्वनव
 के विप्राद्विषसर्पिणीः सिद्धे जयति वागेव जगदतर्विषोत्प्राणाः॥ न सांस्तिकाचिद्व्यवहारवार्त्तनी न्यत्रवा
 स्फुरति प्रवर्तिका॥ ब्रुवन्नसत्याऽभिरताहता प्रायः करोति विश्वव्यवहारविघ्नवन्म॥ पुष्टैरपि न वक्तव्यं न श्रो
 वच्चः प्रांकाकुल्यपदोषाहोचोभ्यस्यकोऽभ्यसर्मकैरिमनः प्राप्यं च्युतस्यैर्यो विरोधकः॥ निर्दयं
 स्माह्व्यं प्राणैः कंठगतैरपि॥ अथ न्यासो हृदये येषामुदीर्णैः करुणां बुद्धिं प्राग्वीचि संचयोऽज्ञासौ निर्दोष

। ३८ ।

दिनः॥६॥धर्मनाशोक्रियाध्वंसेखसिद्धांतार्थविज्ञवो॥प्रप्रष्टुं^१पिबकव्यंतत्स्वरूपप्रकाशने॥७॥ध्यामुकुर्मोहयत्य

^{॥६॥}

^{सर्पिणी} ^{वाणी}

^{विस्मारी}

वविप्र्रांताकस्मिं^१र्जनो॥विषमविषमुत्सृज्यसावप्रपन्नगिनी॥६॥^१प्रसत्यनैवविक्रमचाद्यैकदिजकोदिके

^{मार्ग} ^{स्थापित}

^{नगरप्रणाले} ^{सदृशे}

सर्वास्पाषकधूर्तैः॥पप्रपपक्षप्रतिष्ठितो॥अमन्यपुरजलावर्तप्रतिमंतन्मुखोदराप्रतोवाचः॥प्रवर्ततेकस्मलाः॥

कार्यनिःफलाः॥आश्रुवर्त्यतिघोरबुरगवादिषुसंभवा॥तिर्यक्ष्यनिगोदेषुमृषावाक्येनदेहिनः॥७॥नतथाचंदनं

^{पुष्पमाला}

चंद्रमणयोमालतीस्वजकुर्वतिनिर्वर्तितेषुसायथावाणी॥श्रुतिप्रिया॥८॥प्रपिदावानलज्जुष्टमाध्वंसंजायतेवर्न

^{विषमोन्मत्त}

नलोकाः॥सुचिरेणापिजिह्वानलकदर्थितः॥९॥सर्वलोकप्रियेतथ्येप्रसंनेनल्लिनासरोवाक्येसत्यपिकिब्रूतेनि

^{अधमर्जन}

कष्टः॥प्रवर्तते॥१०॥सर्वविज्ञाततत्त्वानां सत्यसीमावर्तविना॥चरणस्य शिभावेणाविशुद्धानिधरातलो॥११॥प्रमक

॥ज्ञानार्णव॥

॥३९॥

ए०पेतसत्यश्रुतसमन्वितम॥येर्जुनसफलनीततेधन्याधीमतांमता॥रक्षन्तुजन्मन्यपिदुःसत्यप्रतिज्ञाप्र
तोर्धम॥सकेनकर्मणापश्चाज्जन्मपुंकेतरिष्यति॥र॥अदयैःसंप्रयुक्तानिवाकृशाज्ञाणीहन्तव्योमद्यो
णिकृतंतिष्ठितास्त्राणीवदेहिनाम॥रक्षेत्रतश्रुतयमस्थानंविद्याविनयभूषणं॥चरणज्ञानयोद्गीजंसत्यसं
ज्ञंव्रतमत्त॥र॥नहिंसत्यप्रतिज्ञस्यपुण्यकर्मवलंबिनः॥प्रत्यहकराणेश्रुताः॥प्रपिदैस्योरागादयः॥र॥नचंद्रम्
वानंदकृद्यत्रीजगच्चये॥स्वार्गनिधियतेमूर्ध्वकीर्तिःसत्योत्थितानृणां॥र॥रक्षितानांविरूपाणां॥दुर्वि
रोणिणां॥कुलजास्यादिहीनानांसत्यमेकविभूषणं॥३॥अपस्तपस्वीजटीमुंडोनग्रीवाचीवरावृतः॥सौम्यसत्ययु
दिब्रूतेनिदः॥स्यादत्यजादपि॥४॥कुटुंबंजीवितंवित्रंयद्दसत्येनकृतास्तथापिदुज्यतेवर्कनांसत्यं॥शीलप्रणवि
॥३९॥

३२॥ कतः सकलपापमस्योच्छ्रयान्यतः॥ मा मयैव वदत्यायाः सुखायां धृतयोः सयोः॥ ३३॥ प्रकृता मतिवैकल्य
 सर्वत्वबोधि विच्युतिः॥ बाधिर्यं मुखरो गित्वं सत्यादिवदे हिनाम्॥ ३४॥ श्रुपाको लूकमार्जारहक गोमायुमंडल
 स्वीक्रियते क्वचिद्भोकेर्न सत्यच्युतचेतसः॥ ३५॥ प्रसन्नो जनतृप्तानां गुणानां चंद्रो विषांसघातघातयत्येवमव
 द्युदितमृषा॥ ३६॥ न हि स्वर्गपिसंसारमसत्यमतिनैः सह॥ कश्चित्करोति पुण्यात्मा दुर्गतिं लूकप्रांकय॥ ३७॥
 गदं शंसतां सेव्ये भव्यव्यसनपुद्गिदेऽपुनैकमणि योग्यः स्यान्नो सत्यमति नोजनः॥ ३८॥ महामति निर्विद्वत
 देवदेवैर्न बोधितः॥ प्रसत्यपोषितं पापैः दुःश्रीतां धमना सिकैः॥ ३९॥ सुतसज्जनदारायै विजयं धुक्तेऽथवा॥
 उभात्मा र्थेन वचो सत्यं वाच्यं प्राणायम्य देवि वा॥ ४०॥ परो धार्दपि निदितवचो ब्रूवन्नरो गच्छति नारकीपुरीम्॥ ४१॥

वदित असत्य

चांगल सुखे मांष्टि न्यातस्याल न्यान

एकैक

उच्छेदि

ज्ञानार्णवा॥
॥३८॥

निंश्चत्तोपिगुणीनश्चरोवसुयथागादिति लोकविश्रुतम् ॥ चंचन्मसकमोलिरत्नविकटज्योतिष्ठटाडवरैः
 ईवाः पद्मवयंति यच्चरणयोः पीठं लुठतोप्यमीकुर्वन्ति ग्रहलोकपालवचरायत्मातिहार्यनुणाग्राम्यं किञ्च
 ननादयश्च यदिदं तत्सत्यवाचः फलम् ॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपाधिकारे सत्य
 प्रकारम् ॥ ७॥ अनासाद्यव्रतनाम तृतीयगुणभूषणं नापवर्गपथि प्रायः क्वचिद्व्रतमुनिः स्थितिम् ॥ ८॥ स
 मीप्रतिजन्माद्यैः पारमार्थिकामितुं सुधीः ॥ स चिमुद्याति निःशोको नादत्ते कुरुते मतिम् ॥ ९॥ विजनेव मतं स त्रेपा
 णा बाधापारी रिणाम् ॥ तस्यापहरामत्रोत्सुस्ते प्रागेव धातिताः ॥ १०॥ गुणगोणत्वमायाति याति विद्याः विदं व
 म् ॥ चोर्ध्वेणाकीर्तयः पुंसोऽगिरस्यादधते पद्मं धीपुण्यपानुष्ठानजातानि प्रणप्रपंती हरेदिनाम् ॥ परिवितामिष

समस्तानि

प्रासत्तालसानो धरातलो ॥ परञ्च व्यग्रहर्त्ते स्म तत्करस्यैर्ह निर्द्दया ॥ रुक्वंधुमुतान् हर्त्तुं प्रापुः प्रज्ञा प्रवर्ततो ॥ दि॥
 हृदि यस्य पदं धत्ते परवित्तामिषस्सुहाकरोति किं न किं तस्मै कंठस्य ग्रैवस्य पिणी ॥ चुराप्रीत्य विनिश्चित्य परि
 त्यजति प्रां कित ॥ वित्तापहारदोषेण जनन्यपि सुतं निजं ॥ आतरः पितरः पुत्राः स्वकुल्यामित्रबांधवाः ॥ संसर्ग
 मपि नेच्छति क्षणाद्दमिहतस्करैः ॥ न जननेन वने चेतः स्वस्य चौरस्य जायते ॥ मृगस्य दौहृतव्याधादा प्राक्पव
 धमात्मनः ॥ संसर्गमंत्रासो द्रोत चेतस्त्वश्रौरो जागत्य हर्नि प्राक्बध्ने यान्त्रि ये यान्त्रि मार्य यान्त्रि ति प्रां कितः ॥ ११ ॥ न
 त्तरसां न दाप्सि एणोपकारं न धर्मतां न सतां प्रांसितं कर्म चौरः स्वर्गे पिबुध्नते ॥ १२ ॥ नृणां कुरामि वा दयं धात
 यत्प विन वितं ॥ चौरं विज्ञाय निः प्रांकांधीमंतो पि धरातलो ॥ १३ ॥ पुरवोत्पाधवनीतागुणिनोप्यत्र र्वडिता ॥ चौरसं

चौरस्य भाव

मित्रात्

संसर्ग

॥ज्ञानार्थव॥

॥४१॥

प्रयत्नेषेण यतयो निधनं गताः ॥१॥ विप्रंतिनरकं घोरं दुःखज्वालाकालितं ॥ प्रमत्तनिधनं मूढम् ॥

नदी नगर पर्वत जलम वन चर

चर्चिताः ॥ अस्मिन्सुरगिरिग्रामवनवेष्टमजलादिषु ॥ स्थापितपतितं नष्टं परस्वत्यजं सर्वथा ॥ रक्षं विदं चिद्रूप

+ यत्परस्वर्मने कथा ॥ तत्तयाज्यसंयमो द्वा मसीमां संरक्षणो द्यतैः ॥ १७ ॥ आत्मां परधनादिस्मां कर्तुं स्वप्ने पि धी

याभिने

त एव मात्रमपि ग्राह्यं नादत्तं दत्तशुद्धये ॥ १८ ॥ अतुलमुखसिद्धिहेतोर्धर्म्यप्राप्तिप्रणारक्षणार्थं चोद्धरपरलोका

नार्थं कलयस्व विज्ञेयिमां चोद्यम् ॥ १९ ॥ विषयविरतिमूलं संयमो द्वा मप्राख्यं यमदमप्राप्तपुष्पं ज्ञानलीला

मा विबुधजनप्राकुंतैः सेवितं धर्मवृक्षं दहति मुनिरपीह तं यतीव्रानलेन ॥ २० ॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरा

चिते ज्ञानार्थवेद्योगप्रदीपाधिकारे चोद्यपरिहारप्रकरणम् ॥ ४॥ विदंति परमब्रह्म यत्समा लं ब्ययोगिनः ॥ तद्गतं

॥४१॥

ह्यचर्यस्याद्गीरयगोचरांस्मप्रपंचप्रवक्ष्यामिज्ञात्वेदं न व्रतं स्वल्पोऽपि न स तां के प्राक्कायोऽस्याद्यो क्यविस
 रम् ॥ एकमेव व्रतं ज्ञाद्यं ब्रह्मचर्यं जगत्त्रयेऽप्यदिशुद्धं समापन्नाः पूज्यं ते प्रजितैरपि ॥ ब्रह्मव्रतमिदं जीयाच्चर
 णस्यैव जीवितम् ॥ स्युः संतोऽपि गुणाय न विना के प्राप्य देहिनाम् ॥ नोऽल्पसत्त्वं न निःश्रीलैर्न दीनैर्नोष्ठा निर्झ
 तैः ॥ स्वप्नेऽपि चरितुं प्राक् ब्रह्मचर्यमिदं नरे ॥ प्रपद्यंत विरसं बुद्धिदं प्राधान्यं च मेऽपुनोऽयोषितसंगादिरक्तेन त्याज्य
 मेव मनोषिणा ॥ दोऽप्राहं प्रारि संस्कारो द्वितीयं ह्यथ सेवनां तोर्यत्रिकं तृतीयं स्यात्सं सगत्सु र्यमिष्यतोऽथोषि
 द्विषयसंकट्यः पंचमं परिकीर्तितं ॥ तदंगावीक्षाणां षष्ठसत्कारः सप्तमं मतं ॥ पूर्वानुभूतसंभोगस्मरणं स्यात्तद
 द्रमं न व्रतं भाविनी चिंता दशमं वसिष्ठोऽप्युक्तं ॥ किं पाकफलसंभोगस्तन्निभतद्विभेदं पुनोऽप्रापातमात्रम्

विद्यनाशन

विषकलसमानं

प्रथमं सवनेरभ्य

गीमद्वयवाध

ब्रह्मचर्य

ज्ञानार्थिव॥ स्याद्विपाकेत्यंतस्त्रिनिर्दा॥१७॥ विरज्यकामाभोगेषुयेब्रह्मसमुपासते॥एतेदशमहादोषास्तैः त्याज्याभावशुद्ध्यो॥

॥४२॥

१॥अपिचैश्मरप्रकोपसंभूतान्द्विहृताभैष्युर्नोत्थितान्॥संसर्गप्रभवान्नज्ञात्वादोषान्द्वीर्षुविरज्यताम्॥१२॥
 दृष्ट्यासित्तोष्यंबुधराद्वातैः॥आविर्तोष्यंबुधराग्निश्च॥नद्विस्त्यजतिसेतापंकामवन्निषदीपितः॥१३॥मूत्रेज्येष्वस्य
 ध्याक्नेविभ्रंनमसिभास्कर॥नज्ञोषतितथा॥लोकंयथादीप्तसमर्णल॥१४॥रुद्विज्वलतिकामाग्निःपूर्वमेव॥
 रिणाम्॥भस्मसात्कुरुतेपश्चाद्गोपांगानिनिर्देय॥१५॥अचिंत्यकामभोगीद्वविषव्यापारमूर्च्छितं॥वीर्यं
 श्च॥विवेकाद्यपततेयोगिनः॥परम्॥१६॥स्मरव्यालविषोपाहारैर्वीर्यंविश्वैकदर्थितं॥प्रमिनः॥प्राणजगमुर्वदे,
 वेर्नितासुतं॥१७॥एकएवस्मरोदीरः॥सचैकोचिंत्यविक्रमः॥प्रवक्ष्येवयेनेदं॥पादपीठीकृतंजगत्॥१८॥कादं

अनुत्पत्तिक्रमः

जयत्यैष जीवलोके चराचरं मनोभूतं गमनीयं स्वप्नात्प्राप्य व्याहृते क्रमः ॥ २४ ॥ पीडयत्यैव निःशोको मनोभूतं भुवनं
त्रयांशतीकारश्रुतेनापि यस्य भंगो न भूतलो ॥ २५ ॥ कालकूटादहं मन्ये स्मरसंगं महाविषां स्यात्सुहृदं स प्रतीकारं नि
प्रतिकारमुत्तरं ॥ २६ ॥ जंतुजातमिदं मन्ये स्मरवद्विप्रदीपिते ॥ २७ ॥ ज्ञातं यगाधर्मं धर्मस्य पुराधीकाय कर्हं मम ॥ २८ ॥ भव
तव्यसनासारदुर्गे भवमरुस्य लोभमाल्ज्वरापि पासात्तं विषद्यते शरीरिणः ॥ २९ ॥ दृष्ट्वा स्मदं मतिं कुर्यात्पाठं योगिह
षितमज्ञानोऽयं कुरुते कर्मस्मरणाद्देववर्धितः ॥ ३० ॥ दिगमूढमेषा विभ्रान्तं मुनिं न तत्र प्रांकिता श्रयः ॥ विलस्यं कुरुते च
कंस्मरवैरी विजृम्भितः ॥ ३१ ॥ न हि क्षाणमपि स्वस्य चेतः स्वर्तपि जायते ॥ मनोभवशरज्जोतेर्निद्रामानं शरीरिणाम् ॥ ३२ ॥
ज्ञानं न विन जा नानाति पश्यन्ती विन पश्यति ॥ लोकः कामानलज्वाला कलापकवलीकृतः ॥ ३३ ॥ भोगिदृष्टस्य जायते

॥ज्ञानार्थिव॥

॥४३॥

वेगाःससैवदेहिनाम्॥स्मरणोगीडहृष्टानांदशास्युत्तेमहाभयाः॥२८॥तद्यथा॥प्रथमेजायतेचिंतादितीद्रुष्टि

॥सुत्तरीयेतिनिःश्वासाश्रतुष्यभजतेज्वरमर्धपंचमेदहृतेगात्रंषष्ठेभुक्तनरोचते॥सप्तमेस्यान्म

छीउन्मत्तत्वमथाष्टमे॥३०॥नवमेप्राणसंदेहादशामेमुच्यतेपुनः॥एतैर्वेगैःसमाक्रांतोजीवस्तत्त्वंतपप्रयति॥३१॥

संकल्पवशात्सीद्वावेगमंदाश्रमयुग्मांमोहज्वरप्रकोपेनप्रभवतीहृदेहिनाम्॥३२॥अपिमानसमुत्तुंगना

पुंणाग्रवर्तिनाम्॥स्मरवीरःक्षणाद्देनविधत्तेमानखंडना॥३३॥शीतशालमतिक्रम्यधीधनैरपितन्यते॥

त्वमत्यजस्त्रीणांसंभोगायसमराज्ञया॥३४॥षड्वृद्धमपिचारित्रंक्षंसयत्यामुदेहिनाम्॥निरुणद्धिश्रुतसत्यधे

मदनव्यथा॥३५॥नाशनेत्रायनेयानेखजनेभोजनेस्थितम्॥क्षणात्तममपिप्राणीध्राद्रोतिस्मरणाद्वित्तं॥३६॥

॥४३॥

वत्तद्वत्तस्यातस्त्वकुलस्य चलाकन मराणां वा समीपस्थं न स्मरान्नः प्रपश्यति॥३७॥ न पि प्राचो रगारोगा न दैत्य
ग्रहाक्षसां पीडयन्ति तथा लोकं यथायमदनञ्जरः॥३८॥ अनासाद्य जनः कामी कामिनी हृदयप्रिया विषया
ज्ञानलोपायैः सद्यः सह तु निच्छति॥३९॥ रक्षो मूढः क्षमी धुब्धः शूरो भीरुर्गुरुर्वधुः क्षमा कुतो वशी भ्रष्टो ज
नः स्यात्स्मरवंचितः क्षेमे कुर्वति वनिता हेतोरेचित्यमपि साहसं नाणः कामदाकारविधुरीकृतचेतसः॥४०॥ उन्न
त्यति विश्रांत पूज्य श्री धर्मपादपं मनोभव महादंती मनुष्माणं निरंकुशः॥४१॥ प्रकुप्यति नरः कामी बद्ध लंब
स्तचारिणे जनाय जाग्रते चोरो रजन्या सं चरन्निबध्ने॥४२॥ तेषां स्वप्न सुता धत्री गुरु पत्नी तपस्वनी॥ तिरश्ची मपि क
मात्तोनरः स्त्रीभोक्तुमिच्छति॥४३॥ किंच का मशात्रात जज्जरे मनसि स्थिति मे षमपि बधाति न विवेक सुधारकः॥४४॥

।ज्ञानार्णवा॥

॥४४॥

हरिहरपितामहशावसिर्नोपितथास्मरेणविधस्ता॥त्यक्त्रपायथैतैस्वाकानांनमुंचंति॥क्षेपदिप्राप्तवया
हृदुत्वंजन्मोग्रसंकमोतदातत्कुरुयेनेयस्मरज्वालाविदीप्यते॥स्मरदहनसुतीघ्नानंतसंतापकिदंभुवन
मत्तिसमस्तवीक्ष्ययोगिप्रदीपः॥विगतविषयसंगाःप्रत्यहंसंश्रयतेप्रज्ञामजलधितीरसंयमार्गामरम्यं॥इत्य
चार्यश्रीशुभचंद्रविरचितेज्ञानार्णवेयोगप्रदीपाधिकारेकामप्रकोपप्रकरणे॥ॐ॥कुर्वति^{कर्म}यन्मदोदेकदर्पि
तांभुविद्योषितः॥प्रातांप्राप्तपितस्येहनवक्तुकश्चिदीधरः॥धारयंत्यमृतंवाचिहृदिहालाहलंविषंनिसर्गिकु
टिलानार्थो न विदुः केन निर्मिताः॥वज्रज्वलनलेखेवभोगिदंष्ट्रवकेवलं॥वनितेयमनुष्माणं संप्रतापमयदा
यिनी॥क्षुद्रासयति^{निकासयति}निःशंकाजगत्सृज्यं॥व्रजं बध्नातीव सति चित्तं सतामपि नितं विनी॥॥अमोक्षिणि तां कुड्

॥४४॥

चतस्रोत्तात्रसर्पिणी। न पुनक्षौतुकेनोपिनारीनरकपदतिः॥ हृदिदत्तेनपादाहस्पृष्टाकृतभृक्प्रियावनिर्तेय
 यथापुसांमिन्द्रियार्थप्रकोपिनीहृदस्यैवक्षणागणानिभ्रगोवाधरप्रियावक्राबालेदुल्लेखेभवन्तिनियतंवि
 यः॥ धूमावत्यद्वात्राकाः कुर्वन्तिमलिनंक्षणात्। मदनोन्मादसंभ्रांतापोषितः स्वकुलप्रहणनिर्दयत्वमनार्य
 त्वमूर्खत्वमतिच्चापत्वंचकल्वंकुशीलत्वंस्त्रीणां दोषास्वभावजाः॥ एविवरन्तिकुप्रीतेषुलंघयन्तिकुलकमं
 नस्मरन्तिगुरुमित्रपतिपुत्रं च योषितः॥ एवम्याजनादितं त्राणिमंत्रयं आणयन्कथाभ्यर्थिभवंति सर्वोणिवनि
 तार्थाधनं प्रति॥ अगाधक्रोधवेगांधाः कर्मकुर्वन्ति तत्त्रिषुः समृद्धः पतति येनैतदुव्वनंदुःखसागरोरभ्युत्सातंभ
 म्भजिवांकताः कुलकल्पमहीरुहंअविचार्येदन्ति। द्विर्योभीष्टफलप्रदमाश्नन्दानेनचसौजन्यंनप्रतिष्ठांन

शानार्णव॥
॥४५॥

गोरवन्तचपप्रयत्तिवामाधाः योषितः सान्ययोर्हितं॥१॥नतकुद्गारिष्याप्रव्यात्तान्ननरेश्वराः॥कुर्वन्तिपत्नरोत्तं
रिनारीनिरंकुप्रा॥१॥ध्यामासाधत्तयाकांतोसोढव्यानारकीष्यथातस्याःवार्तापिनश्नाध्याकथमादिगन
१॥हृदसकोपिस्मर्यतादेवोमञ्जोवाल्म्यसाहसंमत्तोमनापिप्राचीयग्रसितुनोपसर्पति॥१॥अणकैवदनितायात्
विंत्पपराक्रमा॥द्वीलयेवययाभूढत्वंडितंजगतोन्नयं॥१॥षानतहृष्टंश्रुतंज्ञाननतक्काखेधुचच्चित्तंषत्कुर्वति
हापापंस्त्रियःकामकलंकिताः॥१॥पमजिह्वानलज्वालावज्रविद्युद्विषांकुरान्॥समाहृत्यकृतान्मन्येवधसयंवि
सिनीरमनस्यन्यद्वचस्यन्यद्वपुष्यन्यद्विद्वेष्टितंषासांप्रकृतिदोषेणाप्रेमतासां॥कियच्चिरम्॥१॥अप्युजुगाः
तिष्ठन्तिनानादर्थसंगताः॥प्रयावामिति॥लोकस्यस्तनान्भ्यांप्रकटीकृतम्॥१॥अद्यदीदृशीव्रतांधत्तंचंदराचिप्रश

तता॥ हे वा तेषां पि नो धर्मे न रि नारी स्थिरं मनः॥ २२ ॥ हे वदत्यो गायत्र्यग्रहं चार्कं चेष्टितम्॥ विदंति ये मह्यं प्राज्ञास्तैः पि ह
 तं नयो धिताम्॥ २३ ॥ सुखदुःखजयपराजयजीवतमराणां निये विजानंति॥ मुदांति तेऽपि दूतं तत्त्वविदश्चेष्टिते स्त्रीणां
 ॥ २४ ॥ जलधेर्या न पात्राणि ग्रहाद्या गगनस्य च॥ प्रातिपारं न तु स्त्रीणां दुश्चरित्रस्य केचन॥ २५ ॥ अतोऽपयंति सदेहं तु
 त्यायामंति निर्दयाः॥ नार्यः पतिं च पुत्रं च पितरं च क्षणादपि रद्दं गृह्णन्ति विविने व्याघ्रं प्राकृतं गगने स्थितं॥ सारि
 ङ्गदगत्तं मीनं न स्त्रीणां च पलं मनः॥ २६ ॥ न तर्दं सिज्जगत्यस्मिन्मणिमन्त्रौषधां जनं विद्याश्रयेन सद्भावप्रदास्यतीति
 हयोषितः॥ २७ ॥ मनोभवसमं जराकुलीनं भुवने श्वरम्॥ हत्वा हि यः पतिं सद्यो रमते चेष्टकासुरैः॥ २८ ॥ स्मरौ सतं गमं पि
 धाप्य वांछंति पुरुषां तन्नार्यः सत्वाः स्वभावेन वदंतीत्यमला प्रायाः॥ २९ ॥ विना जनेन तत्रेण मन्त्रेणा विनयेन च॥ वृं

दासीपुत्रैः

कामदेवार्क

॥क्षानार्थव॥ यंतिनरनार्यः प्रज्ञाधनमपि क्षणे॥३॥ कुलजातिगुणभृष्टं निरुष्टं दुष्टं चेष्टितं॥ प्रसृष्टं सधर्मं प्रायोमन्ये
॥३६॥

णांप्रियं नरमा॥३७॥ वैरिवारणादंताये समारुह्य स्थिरिकृता॥ वीरश्रीर्धर्महासत्त्वैर्धोषि द्विस्तेष्वंदिता॥३८॥
गौरवेषु प्रतिष्ठासु गुणोद्धारोऽयकोटिषु॥ दृताञ्जलिमज्जंति दोषपके त्वयं त्रिय॥३९॥ कृत्वा प्यकार्यं तस्मा
प्रत्यक्षमपि योषितः॥ ह्यदयं त्यवनिः प्रांकाः विष्वक् च न पंडिताः॥३६॥ दोषान् गुणेषु प्रपृणंति प्रिये कुर्वंति वि
द्यां प्रन्मनातिताः प्रकुप्यंति निर्मूर्खे टिक्ताः॥ त्रियः॥३७॥ दानमन्मानसं भोगप्रणतिप्रतिपत्तिनि॥ अपि सेवा
रं नाष्टद्वंति नार्योति निर्देया॥३८॥ विषमधर्मसु धास्यं दंसमजातं प्रिलोचये॥ संभाव्यं न तु संभाव्यं चेतः॥ त्वी
मकत्रमलं॥ छिन्नवंश्यां गजस्य राज्ञ्यश्रीः पुष्पश्रीर्गिरस्य च॥ स्याद्देवानं न तु नारीणां मन्त्रः॥ सुद्धिर्मना गपि॥३९॥ कुल
॥३६॥

दयमहाकसुभस्मसात्कुरुतेक्षणालुष्प्रत्रिसममीगलीप्रदीप्तोव नितान्तः॥४॥सुराचलद्रवाकपाअगाधा
 वाद्विचङ्कणानीयतेत्रनराःस्त्रीनिर्वधूतिंक्षणान्तरे॥वित्तहीनोजरीरोगीदुर्बलःस्थानविच्युतः॥कुलीनादि
 रपिस्त्रीनिःसद्योभर्ताविमुच्यते॥भेतुंमूलमसिद्धेनं कर्तुं ककचदण्डं॥नरान्पीडयतुंयंत्रवेधमाविहि
 ताःस्त्रियश्च॥विधुर्वधुभिर्मन्येहनमस्योविप्रतारितः॥अथवाप्सीयतेकस्मात्कलंकोपहतप्रभश्च॥यद्वा
 गंसंययोर्धनेयद्भ्रमत्यवितं॥तन्मन्येवनितासाधुर्विप्रलुब्धः॥खराद्युतिश्च॥अंतश्मन्योभद्रागौतिवेला
 यानेन्येपते॥धरीगौपिमथितोवद्धः॥स्त्रीनिमित्तं स रित्यतिश्च॥सुरेन्द्रप्रतिमाधिराअर्थाचिंत्यपराक्रमश्च॥द
 प्राग्गीवादयोपाताः॥^{निश्चिन्ने}कृतस्त्रीणारसातत्त्वश्च॥^{समुद्रः}सुखखानिर्गार्धयंकलेर्मर्त्येभयस्यच॥पापबीजंमुचोक्तदः॥^{शोकान्ना म्ल}

भवेत्

॥ज्ञानार्थिवा॥
प्रभ्रवनिर्नितवनी॥४॥पदिमर्त्तः प्रजायेरन्स्त्रीणां दोषाकपंचन॥पुरयेयुस्तथान्ननिःशेषं भुवन्ोदरां॥

॥४९॥

तुकेन^{गृहीतुं}समाहर्तुं विप्रवत्यमि^{गृहीतुं}संचयं वेधसेयं कृतमन्येनारीष्यमनवागुण॥५॥कदृष्टापरं भवैवाग्निर्

तथे^{दं}गितै^{अदिनै}ः संद्रयान्यरेते^{अदिनै} भ्रान्त्यरमयंत्यानाजन्तं॥५॥धीरैर्यैर्यसिमात्रं व्यविवेकमल्लोचनैः॥अयत्ताः स्वप्ने

पिनिःकपैर्नायः श्रीस्वरिपुंगवैः॥५॥अथ दत्तुं न हस्मतिः प्रातमवः श्रोतुं न साक्षात्समस्तं तन्नीणां मृगणव्रजं

गदितुं मन्येन कोपि प्रभुः॥आलोक्य स्वमनीषया कतिपये^{स्वबुद्ध्या}वर्णयिष्ये^{वृत्ति}दुक्तं मया तच्छ्रुत्वा गुणिनस्त्यजंतु वानितामं

भोगपापगृहं॥५॥अपरिभक्तफलवद्वीहः खदा वानलात्नीविषयजलधिवेत्तां प्रभ्रसौधप्रतोलीमामदन

उत्तमस्य जन्तुनी

समादभीष्टैः

दंष्ट्रा मोहतं आसवित्रीपरिरापरिणामैः स्थैर्यमात्रं व्यनारीम॥५॥अथवा॥यमिनिर्जन्मनिर्विसेहृषिताय

॥४९॥

पिञ्चियः॥न^{१५}प्याप्येकांततसासांविद्यतेना^{१६}धसंचयः॥भू॥ननुसंतिजीवदोकेकाश्चिद्वसशीलसंयमोपेताः॥

वंप्रतिलकभूताःप्रुतसत्यसमच्चित्तानार्यः॥५६॥सतीवेनमहत्वेनवृत्तेनविनयेनच॥विवेकेनस्त्रियःकाश्चि

द्रूषयंतिधरातलं॥भ॥निर्विषेर्भवसंकमाद्धुतधरैकांततोलिसुहर्नोद्योयद्यपिनिदिताःशामधनैर्ब

लंबितिनंद्यतेनतर्थापिनिर्मलयमस्वाध्यायवृत्तांकितानिर्वदप्रशमादिपुण्यचरितैर्यःशुद्धिभ

॥५८॥इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचितेज्ञानापीवयोगप्रदीपाधिकारेस्त्रीस्वरूपप्रतिपादनप्रकरणे॥का॥स्मरज्व

लनसंभ्रांतोयःप्रतीकारमिच्छतिमैषुनेनसद्बुद्धिर्नाज्येनाग्निविधेयति॥वरमाज्यकुटासिकःपरिर

शानंनपुनर्दुर्गतिदरिद्रोषिताजघनस्पृहांप्रस्मरशीतज्वणतकप्रांकिताःशीर्णबुद्धयः॥विश्रान्तिव

अग्निः

योगिस्थानं

गतबुद्धयः

चुनेन

सुलक्षित

आर्त्तिमित

।ज्ञानार्णव।

॥४८॥

पुंकेतत्पतीकारवांछया॥३॥वासनाजनितमन्येसौख्यंस्त्रीसंगसंभवं^{निरमय}सेव्यमानयदतेस्यादैरम्यायैवकेवलं॥

प्रयतिथयान्मत्तःप्रश्वद्वोर्षैपिकांचनमैथुनैपितथासौख्यंघ्राणीगणधमानसः॥अपृथ्यानिदयप्रायोगीपं^{विध्यम}

थ्यबुधानिवेवतेसुखबुधातथागानिस्त्रीणांकामीगतत्रयः॥स्त्रीकश्चिद्भूतेयथादीपंनिर्वाणमपिनिदितांस्म^{ददित}

रमूढःसुखतद्दुःखमप्यत्रमैथुनं॥किंपाकफलसमानंदवितासंभोगसंभवसौख्यंआपातेरमणीयंप^{प्रथमसमये}

यतेविरसमवसानेनमैथुनाच्चरणैकमनिर्धुणैःक्रियतेधर्मं॥पीयतेवदनंस्त्रीणांलात्तार्बुकलुषीकृतं॥एकं^{कामस}

इयन्तनुवेदादेत्तिकुक्षीयथासुखं॥तीव्रस्मरतजातंकपीडितोमैथुनंतथा॥अपृचीन्यगनांगानिस्मरा^{कामस}

त्रीविषमूर्च्छितां॥जिह्वाविचित्रित्युच्चैःशुनीनामिवकुक्कुरः॥१॥श्यानिर्मूर्च्छिन्नमःकंपःश्रमःसेदोर्गवि^{योनिपपीडिता}

॥४८॥

॥ज्ञानार्थव॥

॥५६॥

उदये जगत्सी

मर्माणि विपाके ज्ञास्य सिंखयं रणे मैथुना चरणे मूढं म्रियते जंतु कोटयः यो निरंघ्रसमुत्पन्नो लिंगसंघट्टर्ष
दितः ॥२॥ बीभत्सो नेकदुर्गंधमत्ताक्तं स्वकले वरं यन्न तत्र वयुः स्त्रीणां कस्यां सुरतये भुवि ॥२॥ उक्तं च ॥ उक्ता
नो ह्यनमं इकदा रितो दारमनिभो चर्मरंध्रे मनुष्याणां मूर्ध्वः कोप्यं स प्रहः ॥२॥ ॥३॥ सर्वोऽप्युचि मये काये दुर्गंधा मे
धसं भूते रसते गणैः स्त्रीणां विरमं तितपस्विनः ॥२॥ कुपितकुणपयं धं योषितां यो निरंघ्रं हं भिक्षुकं लज्जत
पूर्णं निःस्तरक्षारवाणि तपजतिमुनिनिकायः स्त्रीणां जन्म प्रबोधो भजति मदनवीरप्रेरितो गीवराकः ॥२॥ इ
त्याचार्यश्री भुभुचं द्विविरचिते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपाधिकारैर्मैथुनप्रकरणं ॥ ७ ॥ विरज्या प्रोषसंगे भयो यो ह्येति
प्रियाप्रियं सकुद्वारे विवस्त्रीणां संसर्गाद्विनिवर्तते ॥ अथासद्यो विलीयते गिरयो वज्रताडिताः ॥ तथा मत्तगो नार्पणं
करोति ॥

॥५६॥

याः। प्रयरोगादयो दोषाः। मैषु नो ह्याः। प्रारीणिणाम्। श्रुत्वा अनेक दुःखसंतापनिदानं विद्विमेषु न। कथं तदपि

देवे

धनुदयः॥३॥ कुष्ठवणमिवाजस्रवाति स्रवति प्रतिकोपतन्त्रीणां जघनद्वारं तयेत द्विगणिणां॥

प्रेते

काकः कृमिकुत्वाकीर्णं करतं कुरुते रतिमप्यथा तद्वदराकोपकामी स्त्री गुह्यमंथनोऽथ कुर्मपि च।

शुभेये सत्रप्रोणि तद्वारो जघनवित्नेव नितान्तरमते बालो न तत्त्वज्ञः॥६॥ स्वतायुरकं किल कुक्कुर्धमैः

यते यद्दिहार्त्स्त्रिचर्वाणात् तथा विदैर्विद्वेषुर्विडवर्नैर्निषेव्यते मैषु न संभव सुखा॥७॥ अश्रुविध

कृणा

रत्नादिभ्यश्चिबु

गेषु संगताः पश्यन्निगाः। जुगप्सा ज नयत्येतो लंतः। कमयो यथा॥८॥ यो निरंध्रमिदं स्त्रीणां दुर्गतिद्वारं

विदधति

शिमं। तत्त्यजति ध्रुवं धन्या न दीनादैवंचिताः॥९॥ मालती वंसुहृन्पासां विद्विचागा नि योषिताः। क्षरयिष्यं

॥ज्ञानार्णव॥

॥५७॥

निकटवन्ती

यार्वाच्चित्तं विनीभोगिभृकुटिनसमीक्षतो॥१॥ आसांसं कल्पते शोषिततो निमदनञ्चरणं प्रत्यासन्नित्तं किं तां समस्त
जेधयति
एद्विवर्णाश्रियां रथस्य साः संसर्गमात्रेण यतिभावः कलं वक्तो तस्याः किं न कथा तापैर्भ्रूभंगैश्चारा विभ्रमैः ॥१॥
पदिकृतं
५२ सुचिरसुष्टु निनीतलव्यवाहद्वसं निधौ ॥ नृपते स्त्रीमृगाद्योकाहुत्तरत्नपरीरिणाम् ॥ क्षुप्तो पलविनिष्प
न्नं दारुचित्रादिकल्पितं अर्पि वीक्ष्य वपुः स्त्रीणां मुह्यत्यंगी न संश्रयः ॥ १॥ दृष्टिपातो भवेत्सुखं व्यामुह्यति ततो म
नश्चापि यत्तेजनः पश्चात्तत्कथा गुणकीर्तनोर्क्षततः प्रेमानुबन्धस्य दृढयोरपि निर्वरात्कंठते तत्तश्चेतः ॥
परमकोटी श्रीमं
मकाष्टाप्रतिष्ठितां ॥ अदा न दाप्सि एय विश्वासैरुन्नयोर्बद्धते स्मरन्ततः प्राखोपप्राखा निः प्रीतिवद्भीवि सप्यति
५७ प्रनोमि तति चान्योन्यनिः शोकं संगता लसं प्राणप्रपतिततो लज्जात्रे मप्रसरपीठिताः ॥ १॥ निः शोकं कीकुरुते न

क्रीडा

॥५७॥

प्रहरेणात्यचेतसः॥२॥ अस्तपस्वीव्रतीमौनीसंव्रतात्माजितेन्द्रियः॥ कलंकयतिनिःशंकस्त्रीसखः॥ सौमिसंयमं
 श्रमासेमासेयति॥ क्रान्तेयः॥ पिवंत्यंबुकेवत्॥ विमुह्यतिनरः॥ सौमिसंगमासमाधयोषितः॥ सर्वत्रायुपचीयन्तेसं
 यमाद्यास्तपस्विनाम्॥ गुणाः किंत्वंनासंगं प्राप्ययाति क्षयं क्षणात्॥ स्वचरंतिजगत्पुष्पिनस्त्रेकयाया
 विवलीयन्तेपुनर्नारीवदन्तेदुविलोकनात्॥ तावद्धतेमुनिः॥ स्थेयं श्रुतं ग्रीवकुलकर्मपावनमज्ञां
 ब्रवाणानिर्नरुच्यते॥ अन्वनीतनिभं पुंसामनः॥ सद्योविलीयते॥ वनितावक्रिसंतप्तसतामं विनसंशयः॥
 अतःसुप्तोपिजागर्तिस्मरः॥ संगेनयोषिताम्॥ रोगाद्भुजइवापथ्यमेवासंभावितात्मनाम्॥ किमर्थं येन
 स्पृशुतप्रशमसंयमे॥ तौपिसेसर्गमासाद्यवनिनानांक्षयंगताः॥ स्थिरीकृत्यमनस्तत्वेतावद्विष्टतिमं

पूर्णे

वर्द्धते

प्रकटदी

स्वभावत

रहोजल्यवत्तं विनां वीक्षणदीधनोद्भूतः कामाग्निः प्रविजुंभते ॥ बहिरत्तस्तत्सेनदक्षमानो निनाभ्यः प्रांश्च
 विचार्य जनः श्रीघ्नततः पार्थ प्रवर्तते ॥ अतस्तत्पः श्रीलं विज्ञानं व्रतमुत्तमम् ॥ इधनी कुरुते मूढः प्रवि
 ष्य वनिता नलो ॥ स्फुरंति हृदि सैकल्याये स्त्री व्यासकचेतसां गणिणां तानि हन्नातनं कोपिणादितुं क्षमम् ॥
 २३ संसर्गप्रभवान् नृणां दोषाश्च देहिनाम् ॥ कांततः स दोषाय स्त्रीभिः सार्द्धं कृतः क्षणात् ॥ पुण्यानुष्ठान
 संभूतमहत्वं दीयते नृणां स मयः कलंकते हतं साहचर्येणापि विनाम् ॥ अपवादमहापकं निमज्जंति संश्रय
 यमिनो पि जगद्भयवर्तमानां स्युः श्रिता ॥ रद्दीधनं तमहिमा कीर्तुं प्रोक्तं गतपादपुं वामा कुशरधारैः विह्वल
 स्था ॥ मुदेहिनाम् ॥ लोचनेषु भगाक्षीणां स्मिन्नेकं चित्तं दृजन् ॥ येनापांगैः क्षणादेव मुक्ष्यन्त्यासां जगत्त्रयं ॥ एष कौतुके

ज्ञानार्थव॥

॥५९॥

भ्रमेणापि दृष्टिर्दशागनामुरवे। क्रष्टुं न शक्यते लोकैः पंकममग्रेव हस्तिनी॥२९॥ एकत्र वसतिः सा धीवरव्याघ्रोर
ः सह। पिशाचैर्वा न नारी निर्भयेषु मर्षिण्यस्य ते द्वे। भ्रूयता चलनैर्यथा। सवलत्यमरमंडली। तपि संसर्गमात्रेण
वनिता न विडंबिता॥३०॥ त्यजंति वनिता चौररुद्धाश्च। रित्रमौक्तिकं। यत योऽपि तपो भंगकलं कमलिनाननाः॥३१॥
लचयं च्युतः सद्यो महानप्यवमन्यते। सर्वैरपि जनैर्लोकैर्विध्यातं द्रवपावकः॥३२॥ विप्रुभ्यति जगद्यथा।

पादपांशुनिःस्रवित्। बहूनां सौख्ये वनिता पार्गा वीक्षणात्॥३३॥ तपःश्रुतकृताभ्यासाध्यानधैर्यावलंबिनः। श्रयं
यमिनः। पूर्वयोषा निःकम्पलीकृता॥३४॥ उद्यते यत्र मातंगैर्न गोजैर्लघ्ववै। तत्र बृहन्नसंदहः। प्रागेव मृग
काः। रक्षेद्दहं हि वदनकजं हावभावात्। लसात्पुंमामदलति तां कं विस्फुरद्भूविस्फूलीक्षणा मपि रमणीनां लो

॥५९॥

नी

नैवीक्ष्यमाणं जनयति हृदिकं पथैर्यनाग्रं च पुंसां ॥ ३ ॥ अथासौ सीमं निर्नांकुरवकनिलकाग्रो कमाकंदवृक्षाः प्रा-
प्योच्चैर्विक्रियंते तलितभुजलतां लिङ्गनादींश्चितासान्तासां प्रणेर्दुर्गो रमुखकमलमंदवीक्ष्यतीत्यात्म-
हृत्कोयोगीशमतदानीं कलयति कुशलोमानसं निर्विकारं ॥ ३ ॥ अथावद्धने प्रतिष्ठां परिहरति मनुश्रापलचैषम-
वत्तावात्सिद्धांतसूत्रं स्फुरति हृदि परं विभ्रतत्वे कल्पं ॥ ४ ॥ सीराकूपारवेलावल्लयविलसितैर्मोनिनां कदाक्षैर्या-
वन्नोहन्यमानं कलयति हृदयं दीर्घदोलायता निधौ संसगाद्बुर्वलादीनां संतप्ता मय निष्ठतीम् ॥ कुक्षिनां
रोणिणी जीर्णं दुःखितां सीराणिविग्रहाम् ॥ ५ ॥ निद्रितां निद्रजानीयां स्वजातीयांतपस्विनीम् ॥ बालामपि तिर-
श्चीत्स्वीकामीभोक्तुं प्रवर्तते ॥ ६ ॥ अंगनापांगवाणां लीप्रपतंती निवारय विधाय हृदयं धीरहृदं वैराग्यवर्धितं

॥ज्ञानार्णवा॥

॥५२॥

ब्रह्मचर्यविष्णुधर्मसंगः स्त्रीणां न केवलं स्याज्यः पुंसामपि प्रायो विट विद्यावत्तं विना ॥ अमर्त्यैः कामुकैः

शुन्यवादी

चक्रे मार्गविच्युते ॥ स्तब्धदुःखाधर्मैः सार्द्धं संगोलोकद्वयांतकः ॥ अत्रेदं तावधानाः पुण्यामयमतपो

परमात्मै

स्तब्धावकाशाः ॥ अश्वत्सस्य ससांगा विमलगुणमणिग्रामभाजः स्वयं यो ॥ अयं ते कामिनीनां सत्तज्जयनमु

संयुक्तो

कनाज्ञोऽपि भग्नमज्जतो मोहवर्द्धा जिनपति यतयः प्राक्प्रसिद्धा कथासु ॥ इत्याचार्यश्रीश्रुतचंद्रवि

ते ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारे ससर्गप्रकरणम् ॥ कालोकद्वयविष्णुधर्मभावश्रुत्यर्थमजसा ॥ विद्या

धर्म्येदं सवैवशास्यते ॥ कषायदहनः प्रातिघातिरागादिभिः समचेतः प्रप्रांतिमाद्यते दृष्टसेर्वावलंबि

प्रापय

क्रेमोदी

मं ॥ निष्प्रवलीकुरुते रागपंचित्तदैत्यनियंत्रया ॥ आसादय परां मुद्दिदुर्बुद्धदृष्टसाक्षिकां ॥ स्वतन्त्रनिषोद्भूतं वि

को

॥५२॥

संशेष

स्वतन्त्रे

मन्त्रः

कर्मकला

शिक्षादादिनी

वाग्नि

वेकां लोकवर्द्धितं प्रेषां बोधमयं च सुसिद्धा विदुषां मता भूतपुत्रातिथ्यान् विवेकयमसंयमैः प्रवेष्टांसे
त्रास्यते न पुनः पतिता कुरैः ॥ ५ ॥ अस्या सति समायातैर्द्विषयैः स्वातरजकैः न धैर्यं स्वचित्तयेषां तेषु द्विषां बुद्धौ म
ताः हि न हि स्वर्गेषु संजाता येषां सदृजवाच्यता यो वर्तते पितृता हृदा सेधन्याः शीलशालिनिः ॥ ७ ॥ किंवा प्रायः
प्रागैरशेषिभ्यां तस्या त्वस्य मतिरिगिनां यो वर्तते नृकचित्कुप्यादृष्टतत्त्वोपविक्रियां न बद्धको न वपुर्दत्तेश्वि
त्येवं यथा यथा तथा तथा मनुष्याणां विषयाणां निवर्तते ॥ ८ ॥ हीनचरणसंभ्रांतो हृदोपितरुणायते तरणो
पि सतां धर्तुं श्रियं सत्संगवासितः ॥ ९ ॥ साक्षाद्दृष्टं सर्वयमातवहितकारिणी विनेत्री वासानां दीपिके वाप्यदृष्टि
नी ॥ १० ॥ कदाचिद्देववैभवाभ्यां तां पिविक्रतिं न जेतुं न देवाकालयोः कर्त्तुं पिहृदसेवाकृतां सती ॥ १२ ॥ ३३ ॥ एवं वर

॥ इति नार्ह्यः ॥

11431

कौंसेन सतायस्य भारती। श्रुतिर्यस्य मासाद्य प्रफुरद्यधिकं हृदि। ह्रसत्संगे सुधास्पदः पुंसां हृदिपवि

कमल नदिकाशित

ज्ञानलक्ष्मीः पदं धत्ते विवेकमुदितं सती ॥ १४ ॥ इदं पदं अधममप्युप्राप्य चित्तकुशे शयानं प्राप्योदिकं धत्ते
असंख्यमानं
कान्तं नानुपगच्छति
प्रमाणं करोति

प्रमाणं करोति

यमश्रीः। स्थितिं दधौ। अनुपास्यैव यो ब्रह्म मंडलीं मंदविक्रमं। जगत्तत्र स्थितिं वेत्ति। सा मीतेन नः करैः॥

ॐ प्रसीतांशुरग्निमपक्वाहिमर्षति यथाबुधितथासदृजसंसंगाच्चूणाप्रज्ञापयोनियिन्नैरा

आशा है कि

श्रीकरोति
अभिनेता

^{१५}

आदि विष्णुपदा आहविर्भूज। असा शयमिनां योगी काव्यपाती तसंधमा। एतद्दर्शनजी विनामे वसु ।

सुभाद्युत

रित्रादि संपदः भवत्यापि च निक्षेपं मनः कोधादिकस्मत्त्वात् । सुलभेष्वपि भोगेषु नृणां तस्मान्निवर्तते । स

五

सर्गसुधासूदः प्राश्वदीहीकृतात्मनां प्रलेकातरत्वं परित्यज्य धैर्यमेवावलंबते॥ सत्संगजपरिज्ञानरंजि

॥५३॥

त्माजनः स्वयं ॥ १॥ पुण्यात्मनां गुणग्रामसीमासंसक्तमानसैः ॥ तीर्थतेयमिनिः किं न कुविद्यागरसागर ॥ २॥
 तत्वेतपसिवैराग्योपरांप्रीतिंसमश्नुते हृदि स्फुरति यस्य चैवं हृद्वारदीपसंततिः ॥ ३॥ मिथ्यात्वादिनगोत्रं
 शृंगाभ्यायकद्विधतः ॥ विवेकः साधुसंगोत्थावज्ज्वालयज्योनुगां ॥ ४॥ अर्थादिसमुद्भूतं सीयते निविडं तं
 म ॥ वृक्षानुयायिनां च स्याद्विश्रुतत्वं कनिश्चयः ॥ ५॥ अतः करणजं कर्मयः स्फोटयितुमिच्छति स योगिवंद
 माराधकरोत्पात्मन्यवस्थितिस्पर्क्षेण कैवमरुतांसेवा स्याज्जेनीभुवनत्रये ॥ यथैव यमिनामुच्चैरतर्ज्योति
 र्विजृम्भते ॥ ६॥ दृष्ट्वाश्रुत्वायमीयोगीपुण्यानुष्ठानमूर्त्तिना ॥ आरोग्येति निर्भयः ॥ योगिनि ॥
 श्रविद्यामुचातुर्थ्यं विनयेर्वातिकौशाल्यं भावसिद्धिः स्वसिद्धांतैः ससंगादैवदेहिनाम् ॥ ७॥ यथात्रैश्वर्यमिदं

॥ज्ञानार्पणं॥

॥५४॥

॥

स्वार्मि^{१५}स्य तमग्निना मनःशुद्धितथा ध्यानीयोगि संसर्गवन्निना॥३॥भयलज्जा निमानेन धैर्यमैवावलंब
तैसा^{सर्गो}हचयसमासाद्य संयमीषु एष कर्मणा॥३॥प्राणी गृहारसंसार कामभोगेर्षपि स्फुटं विरज्यति नरः क्षिप्रं
सद्भिः^{परमार्थान् स्थापितः} सूत्रप्रतिष्ठतः॥३॥यथा यथा मुनिर्द्वैते चेतःसत्संगवासितं तथा तपो लक्ष्मीः परां प्रीतिं च
येत्॥३॥उक्तं चा^{रक्षणार्थं} न हि भवति निर्विगोपकर्मनुपासितगुरुकुलस्य विज्ञानं प्रकटितपञ्चिमभागं पश्य
तनुतं मयूरस्य॥३॥तपःकुर्वतु वा मावाचे^{प्राप्यते} हृदयान् समुपासते तीर्त्वा व्यसनकां तारं याति पुण्यां गतिं नराः॥
३५॥कुर्वन्नापि तपसी ब्रविदन्नापि श्रुतार्णवो नासादयति कट्याणं चे^{प्राप्यते} हृदयान् व मन्यते॥३॥मनो निमत निः
लसं पादनक्षमं कल्पवृक्षमिवोदारसाहचर्यमहात्मना॥३॥जायते यत्समासाद्य न हि सन्नैपि दुर्मतिः

मुक्तिबीजतदेकस्याइपदेशाक्षरसतां॥३॥एतन्नलोकेपरं धामनतत्कल्याणमग्रिमोपद्योगिपदराजीवसंश्रि
 तैर्नाशिगम्यता॥३॥अतस्त्रीनर्मपिधांतमनादिप्रभवन्तु॥॥सीयतेसाधुसंसर्गप्रदीपप्रसराहंत॥॥अहति
 इरितकर्षकर्मबंधुनीतेवितरतियमसिद्धिंभावयुद्धितेनोतिनयतिजननतीरंज्ञानराज्यंचदत्तेध्रुवमि
 हमनुजानां ब्रह्मसैववसाधी॥॥ब्रह्मसेवा॥विरमविरमसंगान्मुंचमुंचप्रपंचंविमृजविमृजमोहंविद्वि
 द्विस्वतत्त्वांकलयकलयदत्तंप्रपृपृपृस्वरूपंकुरुकुरुपुरुषार्थीनदत्तानंदहेतोः॥॥अतुल्यसुखनिध
 नंज्ञानविज्ञानबीजंविलयगतकलंकं॥॥तविश्वप्रचाराणालितसकलत्रांकंविश्वरूपंविशालंमज्जविगत
 विकारंस्वात्मनात्मानमैव॥॥अन्यासेमुनिमंडलस्यगुह्यतांघ्राप्तास्वययोगिनः॥पुद्गल्यैवजगच्चेयिनामवब

संयम

संसार

प्रधान

संकेत्यविकल्प

समुद्रस्य

१५

१५

॥ज्ञानार्णव॥

॥५५॥

प्रीपादरागा^५किता^५तेषां^५संप्रमसिद्धयः^५सुकृतिनां^५सर्वेष्वपि^५येषां^५मनोना^५दीढविषये^५न^५कामविशिष्ये^५नो^५वा^५

चनै^५ष्वधेषां^५वाग्नुवनोपकारचतुष्टयाविवेकास्पदं^५प्राज्ञस्वस्तसमस्तकर्मकवचनं^५कलंको^५जितं^५
सम्प्रज्ञानसुधातरंगनिचयै^५श्रुतश्रुतिर्वा^५पितं^५धन्या^५स्तेषामयत्नं^५न^५गविशिष्यया^५पारजाता^५कज^५॥५॥
च^५द्वि^५श्रिरसं^५यनं^५गपरशुप्रत्येव^५धूलो^५चनै^५ष्वधेषा^५मिष्टफलप्रदं^५कृतधियां^५नो^५हे^५दिप्रीतनुम^५॥५॥
तु^५संततमिलतडुर्वारकामार्जनलज्जालाजालकरालमानसमिदं^५विश्रं^५विवेका^५बुनि^५॥५॥
च^५ी^५निर्गता^५देहगोहा^५स्वपादियदिविप्रीणो^५मोहनिद्रा^५तिरेक^५॥५॥
ननु^५विधेहि^५ब्रह्मवीथी^५विहारं^५॥५॥
अस्मरजोगी^५द्रुहर्वारविषयानलकरालितं^५॥५॥
जगद्दे^५शां^५तिमानी^५तं^५ते^५जिनाः^५

॥५५॥

नैवं
 वास्तुधनं धान्यं
 दिपदाभ्यन्तुः पदा
 शयनासनं यानं च
 कुप्यभोऽममीदृशे

तृणांतये॥४८॥ इत्यं चार्थप्रश्रुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपादिकारे ब्रह्मप्रकरणे॥१॥ क्वापानपात्रनि
 वाबो धौगुणावानपिमज्जति॥ परिग्रहगृहत्वेन संप्रमीजन्मसागरे॥ ब्रह्मांतर्भूतभेदेन द्विधा ते सुः परि
 ग्रहः॥ चिदचिद्रूपिणो बाह्या अंतरंगाश्च चेतनाः॥ दशाग्रं धाम ता बाह्या अंतरंगाश्च तद्दर्शाः॥ तान्मुक्तां भ
 वानिः संगो भावप्रभ्या नृणां मुने॥ अजिः संगोऽपि मुनिर्न स्यात्समूहः॥ संगवर्जितं यतो मूकैर्वतत्वज्ञैः स
 गस्ततिः प्रकीर्तिता॥ स्वजनधनधान्यदाराः पशुपुत्रपुत्राकरा गृहं भृत्याः॥ मणिं कनकं जतशय्या
 वस्त्राभराणादि बाह्या धार्मि॥ जलं च॥ मिथ्यात्ववेदरागादोषा हस्यादयो विषद्वैवा चत्वारश्च कष
 याश्च तद्दर्शाभ्यंतरेण ग्रंथा इति॥ दसं हतस्यं सुहृत्तस्यं जितास्त्रिस्मां पि योगिनः॥ व्यापुश्चातिमनः क्षिप्रं

परिग्रहोऽस्तिः

परिग्रहः

परिग्रहः

कीदितं

॥ज्ञानार्णव॥

॥५६॥

धनाज्ञा^{५६} व्यालविघ्नतां॥ त्याज्यैर्वा^{५७} विव्रः संगे मुनिनिर्मितु^{५८} मिषुनिः॥ सचेत्यक्तु^{५९} नञ्को^{६०} तिकार्थसद्भा^{६१} त्स
त्रिनिः॥ नाणवो^{६२} पिगुणा^{६३} लोके दोषाः शैलं^{६४} द्रुमनिभा^{६५} भवत्यन्नसंदहः^{६६} संगमा^{६७} सादृदेहिनाम्॥ अंतर्वा
भुवोः^{६८} शुद्धो^{६९} र्योगाद्योगी^{७०} विप्रुद्यति^{७१} नह्यै^{७२} कपत्रमा^{७३} लब्धव्यो^{७४} निपत्री^{७५} विमर्षति॥ साध्वी^{७६} दंस्या^{७७} हहिः^{७८} शुद्धिरतः
द्वात्रदेहिनाम्॥ फलुभावं^{७९} भजत्येव^{८०} बाह्वा^{८१} त्वाध्यात्मकी^{८२} विना॥ संगत्कामसतः^{८३} क्रोधस्तस्मा^{८४} द्विसातया^{८५} शु
तेनश्वाभीगतिसस्या^{८६} दुःखं^{८७} वाचार्मगोचरां॥ स्वसंग^{८८} एवमतः^{८९} सूत्रे^{९०} निःशेषार्थमंदि^{९१} रयेना^{९२} संतो^{९३} पिस्वयते^{९४} णा
रिपवः^{९५} क्षणे^{९६} श्वागादिविजयः^{९७} सत्यं^{९८} सुमात्रो^{९९} च^{१००} विदस्मता^{१०१} मुनेः^{१०२} प्रचक्षते^{१०३} नूनं^{१०४} संगैव्या^{१०५} मोहिता^{१०६} तमनः॥ स्वसंगाः^{१०७}
सादृह्वी^{१०८} क्रियते^{१०९} शरीरि^{११०} निःसत्ता^{१११} णैव^{११२} मुनिः^{११३} सारं^{११४} योगिनिः^{११५} परिकीर्तितम्॥ हृषी^{११६} कणक्षमानी^{११७} कंकषा

॥५६॥

के श्लां

समीपत्वं

भुजगव्रजं॥ विज्ञा^{५५}मिषमुपादाय धत्ते कामं युदीर्णात्॥ रक्षेत्तन्मूल्ययतिनिर्वेदविवेकदुममंजरीनां प्रत्यासत्तिं स
मायातः सतामपि परिग्रहः॥ १७॥ दुष्यते विषयव्याधौ निवृत्ते मारमागौ॥ रुधते वनिता व्याधौ नरः संगैरभिदुतः॥
१८॥ यः संगपुं कतिर्मग्नोऽप्यपवर्गाय च वृत्ते समूहः पुष्पनागाच्चैर्द्विजिह्वाच्चिदशार्चयत्॥ १९॥ अणुभावादापि ग्रंथान्
मोहग्राथिर्दृढीभवेत्॥ विसर्ज्येत तत्तत्स्त्रापस्यां विश्वं न ज्ञातयेत्॥ परीषद्वरिपुत्रातं तु क्वचनैकं भीतिदां वीक्ष्य
धैर्यं विमुचंति यतयः संगसंगात्॥ २०॥ सर्वसंगपरित्यागः कीर्तितः श्रीजिनागमोऽथ तत्सर्वान्यथा ब्रूते स हरिः॥ स्वान्न
यातकः॥ २१॥ यमः प्रशमज्जलं ज्योतपश्चुतपरिग्रहं यो गिनोऽपि विमुचंति विज्ञवेतादपीडिताः॥ २२॥ पुण्यानुज्ञा नृज
नेषु निःशेषां भीष्टसिद्धिषु कुर्वन्ति नि यतं पुंसां प्रत्यहं धनसंग्रहाः॥ २३॥ अत्यक्तसंगसंतानो मोक्षमात्मानमुद्यतः॥^{१५५}

॥ज्ञानार्थिव॥

॥५७॥

वध्नन्निपिनजानातिस्वयनेः कर्मवधनैः ॥२॥ अपि सूर्यस्य जेह्ममास्थिरत्वं वासुराचलः ॥ न पुनः संगसंकीर्णो मु-
नसुसक
नृपुंसक
स्यात्संहनोदियः ॥ रक्षबाह्या न पिचयः संगतय रित्यकुर्मनीश्वरः ॥ सत्कीवः ॥ कर्मणसैन्यकथमग्रे हनिष्यति ॥ २॥
इवत्मीकं गार्हगिरिकेतनोऽक्रीडास्पदमविद्यानां बुधैर्वत्तप्रकीर्तितं ॥ २॥ अत्यल्पे धनजं बाले निमग्नो य-
थेजगत्यस्मिन्नजनः क्षिप्रं दोषलक्ष्यैः कलंकयते ॥ २॥ संन्यस्त सर्वसंगे भ्यो गुरुभ्योऽप्यतिप्रां कयते ॥ धनिनि-
धमात्
रात्रार्वापिन सुष्यते ॥ ३॥ सुतस्वजनभ्रष्टालङ्घ्यचौर्णरिविदूरात् ॥ बंधुमित्रकलत्रेभ्यो धनिनिःशंकयते भृशमा ॥ ३॥
ध्याति यज्जीवो धनाश्राकत्रमलीकृतं ॥ तस्य आतिर्यद्विकेशाद् रुजिर्जन्मकोटिनिः ॥ ३॥ सर्वसंगविनिर्मुक्त-
हताक्षः स्थिराश्चायं धत्ते ॥ ध्यानधुरंधीरः संयमी वीरवर्णितामा ॥ ३॥ संगपंकात्समुत्तीर्णो नैराश्रयमवलंबते ॥

॥५७॥

पराधीनै.

ना^{१५५}कमतेदुःखैः पारतन्त्र्यैः क्वचिन्मुनिः। धर्मेधावतः कुरुते जंतुसंबन्धान्मनसैस्मृतान्। तावन्तो^{निवृत्ते} स्पृनिषन्पुनर्हृदये शोक

हास्यं

संकुले। धृष्ट्या जारिमाक्षितेदुःखेयादृशं गृहकुर्कुटानादृक्ममताश्रम्येकलविकेयम्षके^{यदकै} धर्मे विजने जनसंकी

र्णेषु स्थितेदुःस्थितोपिवा। सर्वत्रा^{मुक्तः} प्रतिबद्धः स्यात्संयमी संगवर्जितः। अदुःखमैव धनव्यालविषविधस्तवेतसां।

अर्जुनो रक्षणो नाशो पुंसां तस्य परिक्षये। धृष्टस्वजातीयैरपि प्राणीसहो^{विदार्थे} विद्वते धनीषु प्राज्ञसामिषः पृथ्वीपक्षिभि

र्बद्धमंडलैः। धर्मेभारं भोजं तु घातश्र्वकषायश्र्वपरिश्रान्तं जायते च ततः पातः। प्राणिनां श्वन्त्रसागरो^{मांससहितः} ध्वजेन स्पाद्य

तुं प्रवृत्तस्य चेतः स्वप्नेऽपि निश्चलं मुनेः। परिग्रहादेर्निद्रा मानसं नैकधा। धृष्टमकलविषयवीजं सर्वमावद्वमूलं नर

कनगारकेतुं विवृतं जातं विहाय। अनुसरामुनिवृत्तं नंदसंतोषाज्यमजितलघुसिद्धिं। जन्मवंधव्यपापं। धृष्टः। एतः के

ननागरकेतुं विवृतं जातं विहाय। अनुसरामुनिवृत्तं नंदसंतोषाज्यमजितलघुसिद्धिं। जन्मवंधव्यपापं। धृष्टः। एतः के

ननागरकेतुं विवृतं जातं विहाय। अनुसरामुनिवृत्तं नंदसंतोषाज्यमजितलघुसिद्धिं। जन्मवंधव्यपापं। धृष्टः। एतः के

ननागरकेतुं विवृतं जातं विहाय। अनुसरामुनिवृत्तं नंदसंतोषाज्यमजितलघुसिद्धिं। जन्मवंधव्यपापं। धृष्टः। एतः के

ननागरकेतुं विवृतं जातं विहाय। अनुसरामुनिवृत्तं नंदसंतोषाज्यमजितलघुसिद्धिं। जन्मवंधव्यपापं। धृष्टः। एतः के

क्षानार्णवा॥

॥५८॥

धनप्रशक्तमनसानासादिहिंसादिनाकंत्तस्यार्जनरक्षणक्षयकृतैर्नोदाहिदुःखानलैस्तथागैर्विचार्यवर्जयवरं
महवित्तमुहायेनैकास्पदत्तानपासिविषयेपापस्यतापस्यचमणवतावदहन्नेयविभवरस्ययमेवतत्तत्तद्वृ
येयमेवमनिजानुजीयवैवपुनःइत्यासरुद्धमानसमृजानात्मानमुत्पश्यसि। क्रुद्धक्रूरकृतांतदंत

यंनोर्तएतस्थितंमम॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचितेज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारेपरिश्रुदोषविचारम्

॥छा॥वाद्यांतर्भूतनिःशेषसंगसंन्याससिद्धये।आशांसिद्धिर्निराकृत्यने।अयमेवदंविनै॥यावधावच्छरी

धनाज्ञावसिस्पर्शितावत्तावन्मनुष्याणांमोहग्रविहटीभवत्॥अनिरुद्धासतीप्राश्वदाज्ञाविश्वंप्रसर्पति॥
वाहितं

मत्तासौपुनश्चेतुनत्राक्यते।इत्यद्याशाशांतिर्मायातातदासिद्धंसमीहितं।अन्यथाभवसंभूतोदुःख

॥५८॥

द्विदुःस्तरः॥ प्रमप्रजामराज्यस्यसहोधाकौर्यस्यच विवेकस्यापितो कानामाहोवप्रतिषेधिका॥ आशार्मापि
 नसर्पतीयः॥ क्षणंरक्षितंक्षमस्तस्यापवर्गसिद्धयद्वष्टामन्यपरिश्रमार्हः॥ आशौवमदिराष्टाणामाशौवविषमंजरी
 आशामल्लानिदुःखानिप्रभवतीहृदिहिना॥ अतएवसुखिनोधीरायैआराष्टसीहतामहाव्यसनसंकीर्णम्रानि
 स्तुःकेशमागराण्येषामाशार्माकृतसेषामनःशुद्धिः प्राणिराणा॥ अतोनेराज्यमालब्धशिखीभूतामनीषिणः॥
 सर्वज्ञायोगिगृह्यतेराज्यमवलंबते॥ तस्मैकचिदपिस्वातंसंगपकैर्नलिप्यते॥ तस्मैसत्यंश्रुतं वृत्तं विवेकत
 त्वनिश्चयः॥ निर्ममत्वं च यस्य आशिवाचीति धनगता॥ पावदाशानलश्रिते जाञ्चलीति विष्टं त्वलं तावत्तु
 महादुःखदाहशान्तिः कृतस्तनी॥ निराशतामुधापूरयस्य चेतःपवित्रितं तमात्मगतिं सात्कंठं प्राप्स्यीर्बिद्मसौलस

दिनामं

मोहप्राप्ताः

अभयार्हः

बद्धस्तेडु

॥ज्ञानार्णव॥
॥५॥

नमज्जति मनो येषामाशां भसि इह तत्र ते धामैव जगत्पमि न फलितो ज्ञानपादपः ॥५॥ कोऽपि न सुखी स्वर्गस्य
दानलदीपितः विधाय्य ज्ञानलज्वालां प्रवृत्ति यमिनः शिवो ॥५॥ चरस्थिरार्थजातेषु यस्माज्ज्ञाप्रलयंगताः
किं न तस्य लोके स्मिन् स न्यसिद्धिं समीहितमाहो चापल्यं त्यजति स्वां तं वि क्रिया प्रार्क्षदंति नः प्रणाम्यति

भिर्नैराश्यां धिष्ठितात्मनां ॥७॥ किमत्र बहूनां तेन यस्यां आनिधनं गता स एव महता सेव्यो लोको ह

लभाज्जन्मोऽग्रपकायं शिवायां प्राविपर्ययः इति स भूकृत्समा लोच्य यद्विनेत तत्समाचरार्थं न स्याद्विधि

गतविकल्पाः

आश्रयविशेषाः

तेऽप्यत्र

ज्ञानां स्वेष्टसिद्धिः क्वचिन्नां कथं प्रसीणा विक्षेपा भवंत्यां आग्रहस्यता ॥८॥ विषयविपिनवीथी संकटैर्पर्यटं
नटिति घटितवृद्धिः कोऽपि लब्धावकाशा अपि न यमिनरेक्षानां कुलत्वं नित्यं तीक्ष्णं लयति खलु क्वानेधमाशा

॥५॥

ग्राची॥२॥ इत्याचाये श्रीप्रभुमन्त्रं दत्तं विरचितं ज्ञानार्णवे योगप्रदीपाधिकारे आग्रापित्राची प्रकरणां॥ छा॥ इति पंचमहा
 व्रतानि॥ महत्त्वे ते योगिनिः श्रितानि महान्तिमत्वा त्रिदशैर्नुतानि महामुखज्ञाननिबं धनानि महाम्रतानीति स
 तां मत्तानि॥ नृत्तं च॥ आचरितानि महद्भियं च महान्तं प्रसाधयंत्यर्थं स्वयमपि महान्ति यस्मान्महाव्रतानीत्यत
 स्तानि॥ अत्र तविप्रसूयं भावनापंचाद्विप्रानि॥ परमासाधनिर्वदप्रदवीभव्यभावयाश्चिद्व्याभिषेपाणां दाने
 क्षेपोत्सर्गसंज्ञका^{नामा} अहिः स मितयः पंचनिर्दिष्टाः संयतात्मनि॥ अत्राक्रायचित्तजानेकसावद्यप्रतिषेधकं नि
 योगरोधनवास्याद्यत्तं नृत्तित्रयं मतं॥ तद्यथा॥ सिद्धसेवाणिचैसा निजिनवंबानिर्वदितुं शुद्धाचार्यतपोव्रद
 नसेवितुं व्रजतोयवाहदिवा सूर्यकरैः सुष्टं मार्गलोकातिवाहितं दयादर्स्यागिरक्षार्थं प्रानैः संश्रयतो मुने॥ ७॥

॥ज्ञानार्थव॥

॥६०॥

कर्कशां परमा
केशानिष्टरापेक्ष
नीदुर्देकामध्यकृ
भतिमानिनी
भोभूतदुस्साकर
येति एतदशर्मा
षाभुक्ता ॥१॥

वालोक्पयत्नेन युगमात्राहितैश्चा ॥ अमादरहितस्यास्य समीतीर्याप्रकीर्तिता ॥ ७ ॥ धूर्तकामुकक्रयाद
चौरचार्वाकसेविता ॥ ज्ञांकासंकेतपापात्तात्याज्याभाषामनीषिन्नि ॥ एतदप्रदोषविनिर्मुक्तां सूत्रोक्तां
समत ॥ गदतोऽस्य मुनेर्भाषां स्याद्भाषासमितिः परा ॥ ७ ॥ उक्तमोत्यादसंभूतैर्धूमणारादिकैस्तथा दोषैर्म
निर्मुक्तविद्यज्ञांकादिवर्जितम् ॥ ११ ॥ शुद्धकाले परैर्द्वैतमनुदिष्टमया चितं ॥ अदतोऽनं मुनेर्द्वयावपणा
तिः परा ॥ १२ ॥ ज्ञाय्यासनादिधानादिज्ञास्त्रोपकराणां निच ॥ पूर्वैरसम्भक्तसमालोक्प्रतिलिख्य पुनः पुनः ॥ १५
१३ ॥ कृतोऽस्य प्रपत्नेन सिपतो वाधरातले ॥ भवत्यविकल्पासाधोरादानसमितिः स्फुटा ॥ १४ ॥ विजंतुके
मूत्रश्लेष्ममलाधिको ॥ सिपतोऽतिप्रपत्नेन युत्सर्गसमितिर्भवेत् ॥ १५ ॥ विहाय सर्वसंकल्पान् रागाद्वेषावलो

॥६०॥

नास्माधीनं कुरुते चेत्तः समलवे सुप्रतिष्ठितम् ॥ १६ ॥ सिद्धांतसूत्रं विन्यासेनाश्रित्येव यतोऽर्थवा ॥ भवत्यैविकलानाम
मनोगुप्तिर्मेनीषिणाः ॥ १७ ॥ साधुसंवत्तवागवृत्तेर्मानाकूटस्थवानुने ॥ संज्ञादिपरिहारो वागुप्तिः स्यान्महामुने ॥
१८ ॥ स्थितिं कृतपारीरस्य पर्यकसंश्रितस्य वा ॥ परीषदप्रपातोऽपि कायगुप्तिर्मेतामुने ॥ १९ ॥ जनन्योयमिदं नाम
ह्येतन्नयविश्रुद्धिदा ॥ एतानीरसितंदोषैर्मुनिवृद्धं न लिप्यते ॥ २० ॥ इति कतिपयवर्गैश्चार्चितं चित्ररूपं चार
मनयमुच्चैश्चेतसां शुद्धिदानां अविदितपराधार्यैर्न साध्यां विपक्षे सादिर्दमनुसरं नृणां निनः ॥ २१ ॥ तदोषा ॥
२२ ॥ प्रमृगैस्तत्समासाद्य त्रयां विभुवर्गाच्चैतं द्रव्यमुच्चादिसामग्र्याभयः ॥ सपदि मुच्यते ॥ २३ ॥ एतत्समयसर्वस्व
मुक्तेऽश्नन्निबन्धनं हितमेतद्धिजीवानामेतदवाग्निमपदं ॥ २४ ॥ ये यातायांति यास्यंति यमिनः ॥ पदमव्ययं सम

जीम

शाल

मातरः

॥ज्ञानार्णव॥

॥६१॥

ए॥यै॑वते॒नूना॑रत्नत्रयम॑रव॒डितं॑ । र॒क्षसा॑ष्ठादि॒दुर्म॑नासाद्य॒जन्म॑कोटि॒प्रातै॑र॒पि । दृ॒ष्टप॑तेन॒द्विके॑ना॒पि । मु॒क्तिश्च॑ श्री॒मुरव॑
१. र॒क्ष॥ अ॒ष्टादा॑ ॥ इ॒वो॒ध॒वरा॑ण॒न्याहुः॑ स्वम॑र्वा॒ध्यात्म॑वेदिनः । यत॑स्तन्मय॒एवा॑सो॒पारी॑रिव॒सुतः॑ । स्थितः॑ र॒क्षोः
ज्ञातेत्यसि
नि॒न्नीते॑ । सि॒न्ध्वयं॑ साक्षा॒न्नापरः॑ को॒पि । मु॒पते॑ष॒तो रत्न॑त्रयस्यै॒ष प्र॑स॒र्ते र॒ग्निम॑प॒दं र॒ञ्जना॑ति॒यः । स्वयं॑ स्व
स्वस्वरू॒पात् अ॒मः । तदे॒व तस्य॑ वि॒ज्ञानं॑ तद्दृ॒त्तं तच्च॑ दर्श॒नात् । र॒क्ष स्व॑ ज्ञानादे॒व मु॒क्तिः । स्या॑ जन्म॒बन्ध॑स्ततो॒न्यथा॑ एत
दै॒व॑ जि॒नो॒द्दिष्ट॑ सर्व॒स्वब॑न्धमोक्षयोः । र॒क्ष आ॑त्मै॒व म॑मवि॒ज्ञानं॑ इ॒दृत्तं॑ चे॒ति नि॒श्चयः॑ । म॒त्तः सर्वे॑ऽयि॒मीभा॑वा॒वा
संयोग॑ लक्षणा॒ध्वः ॥ अ॒यमा॑त्मै॒व सि॒द्धात्मा॑ स्व॒प्रात्पा॑पेक्षया स्वयं । अ॒पती॑ भव॒ति स॒द्भान॑व॒द्भिर्ना॒त्येत॑साधि
३१ ॥ एतदे॒व पर॑तत्त्वं ज्ञानम॑तद्दि॒शाश्च॑ तं । अतो॒न्यो॒यः श्रु॑तस्त्वं॒धः स॑तदर्पे॒ष्वप॑चितः । ध्वः॑ अ॒पास्य॑ क॒ल्पना॑जा

॥६१॥

चिदानंदमयस्वयं^{१४}। स्वरूपे^{१५}नयं^{१६}आप्तः^{१७}संस्था^{१८}इत^{१९}त्रया^{२०}स्पदं^{२१}॥ सुषे^{२२}षे^{२३}षु^{२४}जागर्ति^{२५}पश्यत्यात्मानमात्मनि^{२६}वीन
 विप्रविकल्पो^{२७}यः^{२८}संस्वदशी^{२९}बुधैर्मत^{३०}॥ ध्वनिः^{३१}शेषकेशनिर्मुक्तममर्त्त^{३२}परमाक्षरं^{३३}निःप्रपंचवती^{३४}ताक्षपश्य
 स्वत्वात्मनि^{३५}स्थितां^{३६}ध्वनि^{३७}त्यानंदमयप्रुडं^{३८}विप्ररूपं^{३९}सनातनं^{४०}पञ्चात्मनि^{४१}परं^{४२}ज्योतिरं^{४३}द्वितीयमनवययं^{४४}॥ ध्व
 स्यान्निजिजागत्सु^{४५}संतस्याजागर्तियः^{४६}स्वयं^{४७}निः^{४८}पन्नं^{४९}कल्पनातीतं^{५०}सवे^{५१}त्यात्मानमात्मनि^{५२}॥ ध्वनि^{५३}शासर्वभूते
 सुतस्याजागर्तिसंयमी^{५४}यस्याजागर्तिभूतानि^{५५}शापश्यतो^{५६}मुने^{५७}॥ ध्वनाय^{५८}स्य^{५९}हेयं^{६०}नर्वादयं^{६१}निःशेषं^{६२}भुवनत्र
 यं^{६३}समीलयति^{६४}विज्ञानं^{६५}तस्य^{६६}स्वान्यधकाशकं^{६७}॥ इत्यंते^{६८}भुवि^{६९}किंनते^{७०}ल्पमतयः^{७१}संख्याव्यतीता^{७२}ध्रिणं^{७३}ये^{७४}ली
 लापरमेशिनो^{७५}निजनिजैस्तत्त्वं^{७६}तिवाक्यैः^{७७}परंतं^{७८}साक्षादनुभूय^{७९}नित्यपरमानंदं^{८०}बुलाशिं^{८१}पुनर्यजन्मभ्रममुत्सृजति॥

ज्ञानार्थिवा ॥
॥६२॥

सहसा धन्यास्तु ते इह र्जनाः ॥४७॥ किंच ॥ स तस्य मम हारमंथ मम शमजीवितं देहिना निदहत्यैव क्रोधाद्यग्निः समु
त्थितः ॥ भृष्टबोधादिगुणान्धर्मत्वप्रचयसंचितं भांशागारं दहत्यैव क्रोधवक्रिः समुत्थितः ॥ ४८ ॥ संप्रयमो न
दूषं सर्वा निमतसिद्धिदां कषायविषमे कोयं निःसारी कुरुते क्षणात् ॥ ४९ ॥ तपःश्रुतयमाधारं ह न विज्ञानवर्द्ध
तं भस्मीभवति रोषेण पुंसां धर्मोत्तमकं वपुः ॥ ५० ॥ अयं समुत्थितः क्रोधो धर्मसारं सुरक्षितं निदहत्यैव नि
शुष्काराण्यमिवानलः ॥ ५१ ॥ पूर्वमात्मानमेवासौ क्रोधांधो दहति ध्रुवं पश्चादन्यान् नवालोको विवेकविकल्पा
यः ॥ ५२ ॥ कुर्वति यतयोऽप्यत्र कुक्षात्कर्म निहितं हृत्वा लोकद्वयं येन विज्ञांति धरणीतलं ॥ ५३ ॥ क्रोधाद्दीपा
पि कृतंकम्भातिगर्हितं ॥ दग्धाद्धारवतीनामपूः स्वर्गनगरीनिभा ॥ ५४ ॥ लोकद्वयविनाशाद्युपापायं नरकोप ॥ ६२ ॥

स्वपरस्यार्थकाराय क्रोधशत्रुः शरीरिणां धर्मात्मनादिकालसंभृतः कषायविषमग्रहः स एवात्र तदुच्चारदुःखसं
 पादनक्षमः ॥ ५७ ॥ तस्मात्तन्नाममालंब्य क्रोधवैरी निवार्यतां जिनागममहोभो धैर्यवगाहश्च सेव्यतां ॥ ५८ ॥ क्रोधव
 क्रोः क्षमैकद्वयप्रज्ञातौ जलवाहिनी ॥ उद्दामसंयमारामवृत्तिवर्तित निर्भरा ॥ ५९ ॥ जयंति यमिनः क्रोधं लोकादयवि
 राधकं तन्निमित्तैः पिसंप्राप्तं भजंतो भावनामिमं ॥ ५३ ॥ तद्वद्व्या ॥ यदद्य कुरुते कोपि मां स्वस्थं कर्मपीडितं ॥ चिक
 त्सित्वा स्फुटदोषस एवाकृत्रिमः सुरत्वा ॥ ५४ ॥ हत्वा स्वपुण्यसंकाशां मद्दोषयो निहंतति तस्मै यदि ह रुष्यामि म
 र्दन्यः को धमस्तदा ॥ ५५ ॥ आकृष्टो ह रतो नैव हतो वा न द्विधा कृतः ॥ भारितो न हतो धर्मो मदीयो नैव धुना ॥ ५६ ॥ स
 भवंति महां विद्या इह निश्रेयसाधिनां ॥ ते चेत्किं लसमायाताः समत्वं संप्रयाम्यत ॥ ५७ ॥ चेन्मा मुद्दिश्य भ्रम्यंति

वतवादि

समूह

अहो

। क्षानार्णवः ॥
॥ ३ ॥

शीलशैलानपस्विनः। अमीयतो नमज्जनमपरक्ते। आयकेवलं। भण। प्राश्रयायत्कृतं। कर्तनमयवापभुज्यते।
निमित्तमान्नोन्मः। सुखदुःखोद्यतो जनः। भण। प्रदीयमपि चेच्चतः। को धाद्यैर्विप्रलुप्यते। अज्ञातज्ञा

आसंगते

विशेषस्तदा भवेत्। हे। न्यायमार्गो प्रपन्नैस्मि। कर्मपाके पुरः। स्थिते विवेकी कस्तदा तान को धादीनां वशं नयेत्।
ई। स्मरस्वप्राक्तना सातफलं स्वस्थेन चेत्तसा। निःप्रतीकारमात्रो कृम विषदुःखशं कितः। ई। ब्रह्मी पयंतो
द्रिं वहु विक्रमविद्विषः। मन्ये विलोपयिष्यंति। केचिन्मत्तः। शमप्रियं। ई। अर्थासहो समुत्पन्ने मरुत्के
तुष्यत्यपि च विज्ञानी प्राकृर्म विलयाद्यतः। ई। यदि वा कूटके विज्ञो नावलंबे क्षमामहं। प्रमाप्या कोश
को विशेषस्तदा भवेत्। ई। विवित्रैर्वधवं धादिप्रयोगैर्न च कित्स्मते। पद्यसो मातदा कस्यात्सं चित्तं सातनिः

श्रीवक्त्रः

समूहे

गुरुपात्

॥ ३ ॥

यः शमः प्राक् समभ्यसो विवेकज्ञानपूर्वकः । तस्यैतद्वपरीष्ठाप्यप्रत्यनीकाः समुत्थिताः । अथ दिप्रज्ञासमर्था
 दां निवाराणामिष्टान्नोपयोगकदास्य स्यात्तदामेज्ञानचक्षुषः । अथ यत्नेनापि सैवैयं संज्ञाताकर्मनिर्ज
 राश्चित्रोपायैर्ममानेन यद्गताभस्तथातना । ह । नृत्तं च । ममाधिचेद्वाहमुपैति मानसं परेषु सद्यः प्रतिकूल
 वर्तितुं अपारसं सारपाया । तस्मात्किं न सितेषां समवाविशेषणं । अपारय बोधयितुं पुष्पजनानं स
 त्प्रवृत्तेर्बापि नासदाचरेत् । अथाहुवन्पीतविषं च किं त्वितुं पिवेद्विषकः स्वयमप्यबालिशः । न चेदयं मादु
 रितौर्विकंपयेद्दहयते यं प्रसमायनाधिकं । अतोतिजानोयमिति प्रतर्कय चि चारुदुरि न वंति निश्चलाः ।
 परिपरितोष निमित्तं त्यजंति केचिद्दुर्गरीरां वा । पूर्वचनबंधनाद्वैवयत्तं न लज्जाम् । ह । तुहोति नर्ममात्म

॥ज्ञानार्पणं॥

॥६४॥

आत्मार्पणम्

विनाशे

शत्रु हन्ता

यःसिद्धिःस्यान्नार्त्तसंग्रहोयद्विनरुष्यामिशेषश्रेष्ठत्ययस्तदा॥७॥प्राणत्ययेपिसपत्नेप्रत्यनीकप्रति
तासद्भिःस्वसिद्ध्यर्थेक्षमैकासस्यचेतसां॥७॥इयंनिकषभूद्यसंपन्नापुण्ययोगतः।ब्रामर्त्तकिंप्रपन्नोस्मिन्न
द्यपरिप्लुते॥७॥सर्वप्रशमःश्लाघ्यःसंचप्रेयोनिबंधनंअदयेर्हेतुकासैर्योनपुसांकश्मलीकृत॥७॥विग
तेनकिंतेनशमेनास्त्रिणवाकलाप्ययीभवतिपकार्येसमुत्पन्नेशरीरिणां॥७॥प्राप्त्यनीकेसमुत्पन्नेयद्वयेति
स्यतेस्यात्सर्वोपिजनःसस्यःसत्यज्ञोचक्षुसाम्यदा॥७॥एवामीचंदनतुल्यातैर्द्वेतिमालंब्यकेवलं।आरब्धं
द्विमानात्प्राचीनैर्मुनिसत्तमैः॥७॥कृतैर्वान्यैःस्वयंजातैरुपसर्गैःकलंकितंयुष्माचेतःकदाचित्तेनप्राप्ता
सुसंपदः॥७॥आकृतायनरुष्यंतिकर्मणोनिर्ववेकिनःतस्मिन्नपिचक्रुर्द्यतिपस्तदैवचिकित्सिति॥७॥यःश्रु
॥६४॥

आन्मांसमाहृष्यक्षिपत्यात्मानमसधीः वधबंधनिमिर्नैपिकलसमै विप्रयंचरेत् ॥ अथ स्यैवकर्मणानाञ्जन
 दाहः प्रज्ञाप्यति ॥ तच्चैद्रु किंसमायातं सिद्धं तद्वैद्यवांछितं ॥ धीअनंतकेशसमाधिः प्रदीपेयं भवाद्यवी ॥ नञोत्प
 न्नैर्न किंसद्दस्तदुत्थो व्यसनोत्करा ॥ अथ मयज्ञानविवेकशून्यमनसः सिद्धांतसूत्रद्विषो निस्त्रिंशाः परलोका
 नष्टमतयो मोहो नलोदीपिताः ॥ दौर्जन्यादिकलं कितायादिनराजं मुर्जितस्यांतदांतस्मात्तीव्रतपो निरुन्न
 तद्विद्यः कां सुंति मोक्षप्रियां ॥ हृदयमिह परमात्मध्यानदत्तावधानाः परिकलितपदाथी स्युक्तसंसारमार्गाः ॥
 यदिति कषपरीक्षां सुप्तमानो तदानीं भजति विफलभावं सर्वप्रैषप्रयासः ॥ हृद्ध्यो अहो कैश्चित्कर्मो नृदयगत
 प्राणी यरजसा दग्धोषं निहृतं धवलतपसा जन्मचि किं ॥ त्वयं यदायातं तदिह मुदमालंब्य मनसा न किंसद्दुधैरे

॥ज्ञानार्णवा॥

॥६५॥

रतुलसुखसिद्धयेवसितैः॥८॥क्रोधक्रोधापजयः॥कुलजातीश्वरत्वादिमदविधस्तबुद्धिनिःसद्यःसंचीयते
नीचैर्गतिनिबंधनं८॥मानयोद्यिर्मनसुच्चैर्यावदास्तेदृढस्तवातावाद्देवकमाणिक्यप्राप्तमर्पपसर्पति८॥प्रो
णामानशैलाग्रवर्तिनिर्बुधबुद्धिनिःक्रियतेमार्गमुद्वेगपूज्यपूज्याद्यतिक्रमः८॥बुध्यतेमानतःपुंसांविवे
८ लोचनंप्रथमवर्तेततःशीघ्रंशीलशैलाग्रसंक्रमात्८॥ज्ञानरत्नमपाकृत्यगुलितस्यज्ञानपन्नगंभुक्त्तर्पि
नोमानोविमानयतिगर्वितः८॥३॥क्रोत्पुद्गतधीर्मानाहिनयाचारलंघनंविगर्ध्या८॥असंतानंसेवा
तेते८॥प्रमानमालंब्यमूढात्माविधत्तेकर्मनिहितं८॥कलंकयतिचात्रोषचराणंचंदनिर्मलं८॥प्रणामि
कितेनमानेनार्थःप्रसिध्यति८॥नमन्येमानिनामानं८॥लोकद्वयमुद्धिदं८॥३॥अप्रमानकरंकर्मयेनहृन्निषि
॥६५॥

सञ्चैश्चेतसां मानः परः स्वपरायातकः ॥ ७ ॥ कृमानो नाम संसारे जंतुव्रजविटं विक्रये प्रप्राणी नृपो भूत्वा विष्टाम
 ध्ये कस्मिन्नेवेत् ॥ ८ ॥ मानः जन्मभूमिरविद्या नाम कीर्तव्यो समं दिवं पापपदं कर्मशान्तिनिवृत्तिः कीर्तिता बुधैः
 ॥ ९ ॥ अगले वापस गेस्य पदवीं श्रुन्वन्मनः प्रीतिशालवने वा क्रियाये यमवगम्यताम् ॥ १० ॥ कूटद्वयमिवासा
 रं स्वप्नाज्यमिवाफलं अज्ञानं मनुष्याणां मन्ये मायां वैलंबिनां ॥ ११ ॥ लोकद्वयद्वितं केचित्प्रेषोक्तिः कर्तुमुद्य
 तां नितकस्यावर्तमानास्ते ह न हीना न लज्जिताः ॥ १२ ॥ मुक्ते रविपुत्रे श्रोत्राणां गतिर्यद्विजयी जिने श्वरे ॥ तत्र माया वि
 नां स्थातुं न स्वप्ने प्यसि योगिता ॥ अत्र तीतिः शाल्या एव स्यात्स शाल्यो व्रतघातकः ॥ माया शाल्यं मर्तं साक्षात्सरिदि
 भूरिजीतिदं धृष्टकीर्तिं समादत्ते मृतो यात्यैव दुर्गतिम् ॥ माया प्रपंचदोषेण जनायं जिह्मिता शयः ॥ अकाशमप

मायया

येदं

अविनश्यते

सरत्

शोभते

कुटिलमनः

आवृत्तमानं

॥ज्ञानार्णव॥

॥६६॥

३ निर्मलं जगत्

रक्षा कपत्रमात्रेण

पिंप्रायः कुकर्मस्फुटति स्वयं अलमाया प्रपंचे न लोक इत्यविरोधिना । ईर्ष्यमाया च ग्राही न कसन्मार्गपरिग्र
भानां पवर्गपिष्टिभ्रातः संचरतीह वंचकाः । ब्रह्मवृत्तिं समाजं व्यवंचकैर्ब्रह्मजगत् । कोटिभ्यः कुशलैः पापैः प्र
सन्नं कस्मत्ता शयैः ॥ माया । नयति विफलं जन्म प्रयासैर्मुत्तुगोचरैः । प्रसाकां प्राणिनो जस्रं लोभादप्रप्राप्तवांछि
ष्टिज्ञाके नोपीडं याजातु न भर्तुमुदरक्षमा । नोभा नैर्ष्यां पिवांछति न राश्रे के श्वरश्चिदम ॥ स्वाभिगुहं दृष्ट्वा न
नान्वालांश्च जीर्षुदीनादीन् । ^{कीर्त्तकं}प्रादा विगतशंको लोभा नैर्विजितमादत्ते ॥ प्रोकेचित्तिद्वारे दोषाः श्वश्रमसा
धोक्ताः प्रभवन्ति निर्विचारं ते लोभाद्वज्रतन्मासा ॥ २ ॥ लोभः । शमां बुद्धिः क्रोधश्चिरवी निवार्यतां निग्रम्यतां
दारमाद्वै । इदं च मायाज्जिवतः प्रतिक्षणं निरीहतां च श्रयः लोभशान्तये ॥ श्रयत्रयं प्रसूयते तव क्रोधादयो द्विषः ^{शत्रवः}

तत्र तत्रागवमोक्तव्यं वस्तु तत्सति ज्ञातये ॥ धैर्येन येन निवार्यते को धाद्याः परिपुंश्चिनः ॥ स्वीकार्यमप्रमत्तेन तत्रैकाप्य

ज्ञानिन

क्रोधादि निमित्ते

पीडितं

मनीषिणा ॥ १५ ॥ अधिकतया मन्ये स योगीशुणिनां गुरुः ॥ तन्निमित्तं पिनाक्षितं को धादैर्यस्य मानसा ॥ दीपदिको धा

क्रोधादयः

निमित्तं

आत्मज्ञान

दयः क्षीणास्तदा किं विद्यते वदथा ॥ तपो निरर्थं तिष्ठंति तपस्तत्रापि पार्थक्यं ॥ १६ ॥ स्वसंविज्ञं प्रमायाति यमिनां तत्त्वमुत्त

पुरुष

समर्थं

मोक्षमासमं तावदमनीते कषायविषमज्वरो ॥ १७ ॥ १७ ॥ अजिताक्षः कषायाग्निं विजेतुं न प्रभुर्न वेत्त ॥ अतः को धा

विषयभोगदय पीडितस्य

इद्विग्रहस्ती

दिकजेतुर्मक्षरोधः प्रशस्यते ॥ १८ ॥ विशयाग्निभूतस्य विक्रियते क्षुद्रं तिनः ॥ पुनस्तत्र वदश्रुते को धादिगहनं कि

इद्विग्रहस्ती

समर्थं

ताः ॥ १९ ॥ इदमक्षकुलधत्ते मदीर्घकषयापयथा ॥ कषायदहनः पुंसां विमर्षति तथा तया ॥ २० ॥ कषायवैरि व्रजविजो

इद्विग्रहस्ती

समर्थं

यं यमीकरोतु पूर्वयदि संवृते इदं ॥ किं नानयोर्निग्रहक्षणां विद्येति हि क्रमेणात्र बुधैर्बुधैर्यते ॥ २१ ॥ तद्वथा ॥ य

।ज्ञानार्णव।

॥६७॥

विषयो^१ हृतं दुःखमेव न तत्सुखा^२ भनंत जन्मसंतानत्के आसंपादकं यतः ॥२३॥ इदं मे^३ दिश्यमातं गान् श्रीलयालेनि

विक्रियार्थं देणम् स्मरुम

यं न य^४ धीरविज्ञानपात्रेन विकुर्वाणान्यदहं कथा^५ ॥ अथ हृषीभीमनोगी^६ इकुहदरपीपशांतये^७ स्मरंति वीरनिर्दिष्टयो

इदियमर्कटा

गिनः परमाक्षरं^८ अतिरुध्य बोधपात्रेन^९ सिद्धा^{१०} वैराग्यपञ्जरो^{११} ॥ हृषीकरयोयेन स मुनीनां महेश्वरं^{१२} अर्हं हृदि

गमोकोर

श्रीकृष्ण

स्यैवै^{१३} बोधिरत्नं सुनिर्मलं श्रीलयालेन यस्याक्षरं तिस्रिः प्रविदारितं ॥२७॥ इदं मे^{१४} वाक्षजसौख्यमविद्यायाल

लितं मूर्खास्तत्रैव^{१५} रज्यते न विदुः केन हेतुना^{१६} ॥ अथ यथायथा हृषीकाणि स्ववशांयातिरेहिनां तथा तथा स्फुरत्युच्चै

रिविज्ञानभास्वरं^{१७} अथ विषयेषु यथाचित्तं जंतो मग्नमना कुलं तथा यथात्मनस्तत्वे सद्यः को न शिबी भवेत् ॥ अ

स्ति जनकं मोहदाववक्त्रे मे^{१८} रं धना^{१९} भ्रमातसंततं वीजमसौख्यजगुर्जना^{२०} ॥ अथ नरकस्यैव सापानं पापेयं

नरकमर्गे

परद्रव्याभेदे

धनि अपवर्ग्यपुरदारकपाटयुगतहृत्^{३२} विद्वत्बीजं विपन्नमन्यपेक्षं भयास्पदं कारणं ग्राह्यमेतद्विषयदक्षायोक्ति
तं सुरवं^{३३} जगद्वचनचातुर्यं विषयाणां न केवलं नाना रकपातात्नेनेतुमप्यतिकौशलं^{३४} न सर्गचपलं^{३५} श्रित्रो
विषयैर्वचितं जगत्प्रत्यागानिर्दयैषु^{३६} कुहीदृशी पुण्यकर्मणां^{३७} भ्रष्टवर्तेण^{३८} हि रश्नातमंतोषश्चापसर्पति विवेके
विलयं याति विषयैर्वचितात्मनां^{३९} ब्रह्म विषयस्य कालकूटस्य विषयात्म्यस्य चातरोन्नतं तिज्ञाततत्वायामैरुसर्षप
यो रैवा^{४०} भनासादितनिर्वेदं विषयैर्वाकुलीकृतं पतत्यैव जगज्जन्मदुर्गिदुःखादिदीपने^{४१} षण्दं^{४२} द्याणि न गुह्य
निनाभ्यस्तश्चित्तनिर्जयः^{४३} न निर्वेदः कृतो मित्रनात्मा^{४४} दुःखेन भावितः^{४५} धर्माण्यमैवापवर्ग्यप्रवृत्तैर्धर्मा^{४६} न साधने^{४७} रत्न
मैवंचितं^{४८} भूदौ लोकादयपयच्युतौ^{४९} भो^{५०} भयमात्मजयदत्तपक्षं सत्संवेद्यमनश्चरं^{५१} आत्माधीनं निराबाधमनंतयोवि

३ तस्य तस्य इन्द्रियानां विषयस्य कारणात्तांज्ञानादवनीतादानां पारतंत्र्यापराधीनत्वं तथेदं इन्द्रियसौख्यं = तृष्णासंततीवृद्धियुक्तं = स्वाभाविकसंगमभा

कल्याण-
आयुक्तै

खंयस न विपिनवीजंती ब्रसंतापविद्धा कटुतरपरिपाकनिंदितज्ञानवृद्धैः परिहर्तुमिहान्यधूर्त्तवाचां प्रप

चैः॥^३क्षीतत्रकारकप्रारतंअमविणान्नापाःसहस्त्रावयस्तरेनिर्दिक्पाक्षिसंगमभृतोबाधानिधानैःपरैः॥

सर्वद्वयः

प्राप्तभ्यःसुहृदतिहृताविषयानां प्रत्ययद्विनेस्तत्तुधात्फणिनायकाग्रदशर्तः कडुविनादः स्फुटम्

पञ्चाननः शेषां निमर्तयित्वा पार्श्वे स्थितः प्रीतिप्रसन्नो भवति धितमना को नाम निर्विद्वान्म

अभिज्ञानेन
अग्रे
अस्माकं तु नितातघोरनाकज्वालाकलापाः पुरः सोढव्याः कथमित्युसां नुमहती चिंतामनः कृततिष्ठिः

५१ श्रीनामस्तु प्रयातारसनवसमितादतिनः स्य प्रहदा बदा सो वा विबधे ज्वलनमुपगताः पत्रिणाश्च ।

सिदोषात्॥ भृगां गंधोद्गता प्राप्य मुपगता गीतलोभाः कुरंगाः कालव्यालेन दद्यात्सदपि तनुभृता नि

स्वात्मभिदा
इच्छाकरे

पञ्चदशनिः

प्रादीजनोत्पत्तिः स्यात् ॥ ३ ॥ सदृशोत्पत्त्यस्यैतद्व्ययः कुर्मो गानीदं सद्यमी ॥ सत्तोके दोषपङ्कतुच्चरन्तीपिनस्त्रिषु
 तेषाम् ॥ अथ त्वेनां विजायते तस्यैतादिव्यसिद्धयः ॥ विषयेन मनो यस्य मनोगापिकं त्वं किं ॥ ४ ॥ इत्याचार्य
 श्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपाधिकारे उत्पत्तिविषयनिरोधकरणे ॥ अथ मात्मा स्वयं साक्षाद्
 तन्महापर्वः सर्वज्ञः सर्वदृक् साक्षः परमधीनिर्जन्तः ॥ तत्स्वरूपमज्ञानानो जनो यं विधिवंचितं ॥ विषये
 धुमुखं चेति यत्स्यात्पाके विषान्नवत् ॥ यत्सुखं वीतरागस्य मुनेः प्रग्रामपूर्वको न तस्या न तभागोपि मा
 त्रिदशोऽप्युरैः ॥ ३ ॥ अन्नं तवोद्यवीर्यो हि निर्मला गुणिनिर्गुणा ॥ स्वस्मिन्नेव स्वयं मुग्धा अपास्य कारणं तरे ॥ ४ ॥

शायने

जीवन्मु

होऽन्नंतवीर्योयमात्माविश्वप्रकाशकः॥ त्रैलोक्यं चालयत्येवंप्रानप्राकिप्रभावतः॥ अस्यवीर्यमहमन्यये
गिनामयगोचर^{दीर्घे}स्वत्समाधिप्रयोगेणस्फुरत्यद्यारुतक्षणे^{निगार्ध}॥ अयमात्मास्वयं साक्षात्परमात्मैतिनिश्चयः॥
विशुद्धध्याननिर्दूतकर्मो^{समूह}धनसमुक्ता^{गुणसमूह}॥ ध्यानादेवगुणग्राममस्याशेषस्फुटीभवेत्॥ क्षीयतेवंतथार्नादि
संभवाकर्मसंततिः॥ अत्रिवोदयैवनेतयश्चक्षराश्चात्मैवकीर्तितः॥ अणिमादिगुणानर्द्यरत्नवाद्बुधैर्मतः॥
॥ उत्तमं॥ आत्यंतिकस्वभावोत्थानंतज्ञानसुखः पुमान्॥ परमात्माविपः कर्तुर्होमाहात्म्यमात्मनः॥ १०॥ इति
अमुनेवायंसंप्रतिगद्यैर्विश्रादयामः॥ तद्वाद्या॥ यथातर्बहिरर्हतनिजनिजानंदसंदोहसंपादयमानं व्यादि
चतुष्कसकलसामग्रीस्वभावप्रभावात्परिस्फुरितरत्नत्रयातिश्रयसमुद्भासितस्वप्राकिनिराकृतसकलत

१ आत्मनः १ प्रकटीभूत

१ समूह

१ ज्ञासित निदिड

॥ज्ञानार्णव॥
॥७८॥

रावरणप्रादुर्भूतशुक्लधामानलवहलज्वालाकलापकवलितगार्हनातरानादिसकलजीवप्रदेशधनध
संसारकारणाज्ञानावराणादिद्रव्यभावसंबंधनविशेषलतायुगपत्प्रादुर्भूतानंतचतुष्टयोधनप
सवितुःप्रतापप्रकाशानिव्यक्तिवत्त्वत्त्वयमात्मैवपरमात्मव्यपदेशाभाध्रवति॥शिवतत्वं॥अविरलमरी
मंजरीपुंजप्रेजरितभासुरतराग्नौमणिमंडलीमहस्रमंडितविकटतरफूलारमाफतपरंपरौत्पातधे
क्षितकुलाचलसम्मिलितशिविशिवासंतापद्रवत्वाकांचनकांतिकपिशानिजकायकांतिकट्ट
टलितदिग्बलयक्षत्रियभुंजंगपुंगवद्वितयपरिक्षिप्तक्षितिबीजविसृष्टप्रकटपविर्पंजरपिनद्ध
गिरिचतुरस्रमेदिनीमंडलावलंबनगजपतिपुष्टप्रतिष्ठितपरिकलितकुलित्राकराश्रचीप्रमुखविला

शृंगारदर्शना^१द्विसितलोचनसरस्वती^३त्रिदशपतिमुद्रालंकृतसमस्तभुवनावलंबिसुनाग्रीरपरिकलितज
नुदयः॥पृथ्वीतलसमाप्तं॥तदुपरिपुनराना^२निविपुलतरसुधासमुद्गसन्निभसमुद्गसन्निजशरीरप्रभापद
लव्याससकलगागात^२एतवैप्रया^४प्रीविषविषधार्वा^२नद्वाराणपुरप्रतिष्ठितविपुलतरबीजाक्षरमंडन
पुंडरीकलक्ष्मोपलक्षितपागावारमयखंडे^३दुमंडलाकारवराणपुरप्रतिष्ठितविपुलतरप्रचंडमुद्राग्ररे^३
विकीर्णशिखिरतरपयःकणाक्रांतिकर्बुरितसकलककुक्षक^{१५}रिमकरमार्^५रुण्यश्रुसपाशपाणिवरु
णा^५मृतमुद्राबंधविधुरितनिःशेषविषानलसंतानभगवदरुणनिर्वृ^१दो^१त्संगप्रदेशः॥विस्फुरितनिजवपु
र्वरुज्ज्वालावली^४परिकलितसकलदिग्वलयद्विजददश्रुकरक्षितामु^४पु^४क्ष^४णिरवर्णविस्फुरितविली^४र्णक

॥ज्ञानार्णव॥
॥११॥

कोपपन्नत्रिकोणतेजोमयपुरामध्वद्वयसतिवर्त्साधिरूढप्रज्वलद्दत्तातर्हस्तान्त्यमुद्योदीपितस
द्गोविरचितोरःप्रदेशः॥अद्वितत्वं॥अविरतपरिस्फुरत्फुल्लारमारताद्योलितसकलभुवनाभोगपरि
षद्वराचक्रवालकालिमानिजतनुसमुत्थलद्वलकांतिपटलपिहितनिखिलनभस्तलप्रद्वकाद्वेयव
द्ययितमरन्मुद्योपपन्नविंदुसंदोहसुंदरमहामारुतवल्यव्रितयात्मकसकलभुवनाभोगवायुर्मा
भस्वत्प्रसांतर्गतवारुनकुरंगवेगविरण्डुर्द्वलितकरतलकलितचलविटपकोटिकिप्राद्यय
लिमरन्मुद्योळलितसकलभुवनपवनमयवदनारविंदः॥वायुतत्वं॥गगनगोचरार्धमूर्तजयविजयभुजंग
भुषणोन्नताकृतिपरमविभुनभस्तलनिधीनसमस्ततत्त्वात्मकसमस्तचरणविषयधरोद्भुमरुडाकिनी

यस्मिन्ननरेर्धरिमारिपयत्रमंत्रमुद्रामंडलज्जलहरिसरजगाईलद्विपदैत्यदुष्टप्रभृतिममस्तोषसर्ग
 निर्मूलनकारिसामर्थ्यः परिकलितसमस्तगाढमुद्रामंडलाडंबरममस्ततत्वात्मकः सन्नात्मैवगाढग
 गोचरत्वमवगाहते ॥ विपतत्वं ॥ यदि पुनरसौ सकलजगच्चमत्कारिकामुकास्पदनिवेक्षितमंडलीकृतस
 रसुकांडस्वरसाहितकुसुमसायकविधिलक्ष्मीकृतदुर्लभमोक्षलक्ष्मीसमागमोत्कंठितकदोरतरमुनि
 मनाः स्फुरन्मकरकेतुकमनीषसकलललनादंददं दितसौंदर्यरतिकेलिकलापदुर्लक्षितचेताश्चतुरवेष्टि
 तश्चभंगमात्रवप्रीकृतजगच्चयस्रैणसाधनोदुरधिगमागंधगहनगगसागणंतरदोलितसुरासुरनरभुज
 गायस्रसिद्धगंधर्वविद्याधरादिवर्गः ॥ स्त्रीपुरुषभेदनिन्नसमस्तसत्त्वपरस्परमनःसंघटनसूत्रधारः विविधवन

।ज्ञानार्णव।

॥७२॥

त्रिपरिमलपरिमलितमधुकरकुलविकसितसितकुसुमस्तवकतरलितकटाक्षप्रणटसौभाग्येन सह
रत्नताकिसलधकरैर्नुक्तमंजरीपरागपिष्टतकमिष्पुनितप्रवेशोत्तवेन मन्दमुखरमधुकरकुटुंबिनीको
लालापसंवलितमांसलितकोकिलाकुलकणकारसंगीतकप्रियेणमलयगिरिमेखलावनकृतनिलयचं
लतालास्योपदेशकुशालैःसुरतभरविन्नपन्नगतितंबिनीजनवदनकवलितत्रिलैरपि विरहणीतिःश्वास
सलीकृतकायैः।केरलीकुरालांदोलनदसैरुत्कंपितकुंतलकामिनीकुंतलैःपरिणतसुरतरेदौन्मिवित
ललाटश्वेदांबुकणिकापानदोहद्वद्भिर्गामादिर्तानेकनिर्झराग्निशिरशीकरैर्वकुलामोदसंदर्भनिर्भरैःपा
दुंठितपाटलासौरभैःपरिमलितनवमालिकामोदैर्मंदसंचराणशीलैर्गकुलीकृतसंकलभुवनजनमनोनिर्भ

॥७२॥

माहृतैः समुद्भूतितसौभाग्येन वसंतसुहृद्दामारोपितप्रतापः। प्रारब्धोत्तमतपस्तप्तश्रान्तमुनिजनप्रार्थितप्रवे
शोत्सवेन स्वर्गापवर्गद्वारसंघटनवज्रागलः। प्रकलजगद्भिज्जयवैजयंतीकृतचतुरकामिनीश्रूविश्रमः। सोभा
दिमुद्राविशेषप्राप्तीसकलजगद्दृशीकरणसमर्थइति चिंत्यते। तदायमात्मवकामोक्तिविषयतामनुभवतीति
तद्वयदिह जगति प्राग्विशेषसमवेतं किमपि सामर्थ्यमुपलभामहे। तत्सकलमात्मन एवेति निश्चयः। अ
तः प्रवैति परपरोत्पादितत्वाद्भिन्नग्रहणस्येति। १२। अदिह जगति किंचिद्भिन्नमयोत्पत्तिबीजं भुजगमनुजदेवे
वसि सामर्थ्यमुच्चैः। तदखिलमपि मत्वा नूनमात्मैकनिष्ठं भजत इत्यतः चिन्ताः। आश्रुदात्मानमेव। १३। अचिंत्य
स्य सामर्थ्यं प्रवक्तुं कः प्रभुर्न वेत्त च्छानानाविधध्यानपदवीर्मथेति विवृतिः। १४। तदस्य कर्तुं जगदं किलीनं तरे

॥ज्ञानार्णव॥

॥१३॥

हितासौ^{१५}सहजै^{१६}वप्राकिः॥प्रबोधितसांसमनिव्यनकिंप्रसदाविज्ञानमयःप्रदीपः॥अथवा॥अयंविजगती
विश्वज्ञो^{१७}नतत्राकिमान्ना^{१८}त्मानमपिजानातिस्वरूपतरित्युतः॥१८॥अनादिकालमभूतैःकदकैःक
कृतस्वेकयाष्टान्समादत्तैस्वतोंत्यंतविलक्षणान्॥१९॥इवोद्यतयतःसौधमज्ञानतिमिराहतः॥जानन्न
ज्ञानातिपप्रपन्नपिनपत्रयति॥अविद्यो^{२०}द्भूतगगदिगारयग्रीकृताश्रयः॥पतत्यनंतदुःखान्निप्रदीपेजन्म
मे॥नोष्टर्षापिपष्टान्मत्तःसर्पबुधाप्रवर्तते॥अर्षेक्षनात्मभूतेषुसेकयाष्टतथाभ्रमात्॥दाशमनाजनिता
वसुखदुःखातिदेहिनाम्॥अनिष्टमपिदेनायमिष्टमित्यजिमन्यते॥२०॥अविश्रांतमसोजीवोपथाकामार्थ
स॥खिद्यतत्रयहिस्वार्थतथाकिनविमुच्यते॥इत्याचार्यश्रीभुभक्षंद्रविरचितेज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारेनि

तत्प्रकरणं॥ अथ कैश्चिदमनियमास्तनप्राणायामप्रत्याहारध्यानसमाधय इति अष्टावगानियोगस्य
नानिश्चितान्यैः यमनियमावपास्य आसनप्राणायामप्रत्याहारध्यानं समाधय इति षट्॥ तथान्यैः॥ उ
त्साहान्निश्चयादयान्ततो धातवदर्शनात् मुनेर्जनपदत्यागात् षड्विंशः प्रसिधतिः॥ अतान्ये वा क्रुके चिच्च
मनःस्थेयमिन्द्रियेभ्यो न स्मिन् स्थिरीकृते साक्षात् सार्थसिद्धिर्भुवने तर्ध्वमसिद्धिर्भुवने कृताभ्यासो निःसर्गो निर्म
मो मुनिरागादिक्लेशानिर्मुक्तकरोति स्ववशमनः॥ अष्टावगानियोगस्य यान्युक्तान्यायस्यैरिति॥ चित्रप्रस
मार्गेण बीजस्युक्तानि मुक्तयोर्द्विभंगान्यथावपि ध्यायः प्रयोजनवशात् क्वचित् उक्तान्यत्रैव तान्युच्चैर्विदां कुर्वन्
योगिनः॥ अमनोरोधे भवेद्भुवने विधममेव शरीरि निःप्रायो स वृत्तचिन्तानां प्रोषो धोऽप्यपार्थक्यं॥ इति॥ कलं कवि

ज्ञानार्णवः॥
॥७४॥

तदयःसाक्षात्मनःशुद्धैवदेहिनाम्॥तस्मिन्नापि^१समीभूते^२साध्यासिद्धिरुदाहता॥एचित्रप्रपञ्चजानेकवि
धकाः॥प्राप्नुवन्ति^३नरा^४नृनमुक्तिकांताकरग्रहम्॥अतस्तदेवमरुभ्य^५कुरुत्वाधीनमजसा^६प्रदिच्छेत्
त्वंकर्मनिगडंढटं॥सप्रयागमिन्न^७प्रमदीते^८दोषाजन्मभ्रमोद्भवाः॥जन्मिनो^९वलुशीयते^{१०}ज्ञानश्रीप्रतिबं
श्एकएवमनोदैत्यःजयःसर्वार्थसिद्धिदः॥अन्यत्रविफलके^{११}शोयमिनांतज्जयंविना॥एकएवमनोरोधः
सर्वभ्युदयसाधकः॥प्रमेवा^{१२}तं व्यसं^{१३}प्रापयोगिनस्तत्त्वनिश्चयः॥धृष्टकरो^{१४}तियोधीरःस्वपरावैकतागतौ॥
वापदन्तिगुह्यातिपूर्वमेवा^{१५}तरात्मनः॥प्रमनःशुद्धैवशुद्धिःस्मादेहिना^{१६}नात्रसंप्रायः॥हृष्यातद्यतिरेकेणार्काय
यंकदर्थना॥हर्षभ्यानशुद्धिमनःशुद्धिःकरोत्येव^{१७}नकेवलं॥विक्रिन्त्यपि^{१८}तिःशंकाकर्मजानिदेहिनाम्॥७॥

पंकजसंलीनं तस्यैतद्भुवनत्रयं यस्य चित्तं स्थिरीभूयस्वस्वरूपे लयागतं ॥ एष मनः कृत्वा शुनिः संगातिः शेषविषयच्यु
 तं शुनिभ्योः समासीदं भुक्तेर्वदनपंकजं ॥ यथा यथा मनः शुद्धिभूतेः साक्षात्प्रजायते ॥ तथा तथा विवेकश्रीर्ह
 दिधत्ते ॥ स्थिरपदं रश्चिन्नशुद्धिर्भनासाद्य भोक्तुयः सम्यगिच्छति ॥ ग्राहस्थानं गिष्णां सपिबत्यं बुक्ते वलां र ॥ तं ध
 नं तद्वि विज्ञानं तद्येयं तत्त्वमेव वाप्येना विद्यामतिक्रम्य मनसत्वे स्थिरी भवेत् ॥ रश्च विषयग्रामलुब्धेन चित्तदैव
 नं सर्वथा ॥ विक्रमस्वेक्या जस्रं जीवलोकः कल्पयिते ॥ रश्च अवाप्य विक्रमः सौयं चित्तदंती निवार्यतां जयाव
 हं सयत्येष सत्संयमनिकेतनो रश्च विभ्रमन् विषयारण्यं चलच्चेतो बलीमुखं ॥ येन रक्षो दुर्वं सिद्धफलतस्य
 वं वां कितं रश्च चित्तमेकं न शक्नोति जेतुं स्वातंत्र्यवति य ॥ ध्यानवार्तां भुवन्मूढः स किं लोके न लज्जते ॥ रक्षेयदं साध्य

मोक्षं

तपोनिष्ठेभुनिर्निर्वातमतसरैः।तत्पदं प्राप्यते धीरैश्चित्तप्रसरबन्धकैः॥२७॥अनंतजन्मजानेककर्मबन्धस्थितिर्ह
 भावशुद्धिपन्नस्य मुनेः प्रक्षीयते क्षणात्।एष स्य चित्तस्थिरीभूतं प्रसन्नं ज्ञानवासितं॥सिद्धमेव मुनेस्त
 साध्यं किं कायदंडनेः॥२८॥तपःश्रुतयमज्ञानतनुक्ते जादिसं चर्या॥अनियं चित्तस्य स्यान्मुनेस्तुषकं उन्नं॥३०॥
 वह्निमनःशुद्धिर्नोकारप्रपथदीपिका॥स्रवति तव कुन्ति स च तामना साध्यं निर्मला॥३१॥असंतोपि गुणाः सं
 स्यां सत्यां शरीरिणाम्।संतोपि यो विनायां तिसामनःशुद्धिः प्राप्यते॥३२॥अपि लोकत्रये श्रव्यं सर्वाक्षिणी न क्ष
 भजत्य चित्त्यवीर्यो यच्चित्तदयो निरकुशाः॥३३॥प्राप्तश्रुतमोपेता जिताक्षाः प्रांसि तव तां विदं त्यर्जुन
 ताः स्वस्वरूपं न योगिनः॥३४॥विलीनविषयं ज्ञातं निःसंगं त्यक्तविक्रियं॥स्वस्थं कृत्वा मनः प्रापं भुनिर्निःपदं

हिक्कं क्रदैत्यधिष्ठानि दृष्टापतिप्राणपञ्चवाहात एतद्दीपाभोधिप्रकांडं खचरनरसुर्गहीदीवासं समग्रं एतच्चै-
 ष^{२६} कनीडपवनचयचितं चापदेन क्षणाद्धं नाश्रानं चित्तदैत्योभ्रमति तनुमताद्वावित्यप्रभावः ॥ ३६ ॥
 मसमाधिध्या न विज्ञानरतोर्विनयनयाविवेकोदारचारित्रसिद्धौ षड्रजयति चेतः पन्नगं दुर्निवारं सख-
 जगति योगिवातवं शो मुनीदः ॥ ३७ ॥ इत्याचार्यश्रीपुनर्वचं ब्रविरक्षते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपाधिकारे मनोव्या-
 राप्रतिपादविकरणं ॥ निःशेषविषयो तीर्त्तुं विकल्पव्रजवर्जितं स्वतत्त्वं कपरधत्तं मनीषी नियतं मनः ॥ अथ
 क्रियमाणमपि स्वस्थं मनः सद्यो निभूयतां अनाद्युत्पन्नसंबंधैरागादिरिपुनिर्द्ध्वजान् ॥ स्वतत्त्वा नुगतं चेतः
 करोति यदि संयमीणादयस्तथाप्येतस्मिपंतिभ्रमसागरे ॥ अथात्माधीनमपि स्वातं स शोरागैः कलंकयते ॥

क्षानार्णवा॥
॥७६॥

तद्भूतः पूर्वमत्रयत्नो विधीयताम् ॥ अयत्नेनापि जायते चित्तभ्रमोऽशीरिणाम् ॥ गगदयः स्वभावोत्पन्ना
न्यागघातका ॥ अहंदिपार्थनपाकृत्य स्वतत्त्वमव्ययते ॥ यदि योगीतया यत्ते कृतयति मुहुर्मन ॥
ढक् चिन्नातक् चिन्नातक् चिदुत्तं ॥ प्रकितं च क्व चिद्विष्टं गाद्यैः क्रियते मनः ॥ अजस्रं रुध्रमानोपि विरा
भ्यासाद्वृद्धीकृता ॥ चरति हृदि त्रिःशं कानूणां गगदिणस्य सा ॥ अथ यासैः फल्गुनिर्मुहैः किमात्मादां जनेधि
॥ अकथनेनाहं चेतः कर्तुं गगदिवाजितं ॥ स्त्रीणरागं व्युतदेषं ध्वस्तमोहं सुसंदत्तं ॥ यदि चेतः समापन्नं
दंसमीहितं ॥ अमोहपंकपरिशीर्षे प्रजातं ॥ गगविभ्रमे पञ्चयति यमिनः स्वस्मिन् स्वरूपं परमात्मनः ॥ ११॥
संश्रामे शिवश्रीसंगमोत्सुकैः ॥ योगिनिर्ज्ञानशस्त्रेण गगमह्यो निपातितः ॥ असंक्षिप्तमौचित्यं विभु

॥७६॥

नाकुलं॥ निश्चलं च मनः कलवसुतलं निरुपया॥ ३॥ गगदिभिर्हर्तैर्तैः स्वतलविमुखं भवेत् ततः प्रच्यवते क्षि
प्रज्ञानरत्नादिमस्तकात्॥ ४॥ गगदेष भ्रमाभावे मुक्तिमार्गे स्थिति भवेत् संयमी जन्मकांता रसंक्रमकेनां वि
तः॥ ५॥ गगदिभिर्विश्रांतं वच्यमानं मुहुर्मनः न पृथति परज्योतिः पुण्यपापैर्धर्मानलां॥ ६॥ गगदिपुंकावधु
षात्प्रसन्नैर्वित्तवारिणिपिस्फुरति त्रिःशेषं मुनेर्वसुकदंबकं॥ ७॥ सकोपि परमानंदो दीतरागस्य जायते॥ य
नलोकत्रयैश्च दर्भयै चेत्यतः पायते॥ ८॥ प्रप्राप्नोति विरागस्य दुर्बोधा विषमग्रः॥ ९॥ एव वदते जसं गगते स्य
देहि नः॥ १०॥ स्वभावजर्मना तं कवीतरागस्य यत्सुखं जतस्य नंतभागे पि प्राप्यते त्रिदशेश्वरैः॥ ११॥ गता र्वना
दिसंभूतौ रागद्वेषौ मरुसुरौ अनंतदुःखसंतानप्रसूतेः प्रथमं कुरौ॥ १२॥ जतं द्वा॥ रागी वै ध्याति कर्मणि दीत रा

। ज्ञानार्णव ।
॥७८॥

सुनिर्णयभावपुत्राय तत्त्वतद्वधमोक्षाय । इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारेण
 धर्मकरेणम् ॥ ७८ ॥ मोहवन्निर्मपाकर्तुं स्वीकर्तुं संयमश्चिदं । कुरुंगादुभौ ज्ञानं प्रभवमवलंब्य ताम् ॥ ७९ ॥
 तद्वर्णो भवैरिष्टानिष्टतया स्थितैः । तमुदातिमनो यस्य तस्य साम्ये स्थितिर्भवेत् ॥ ८० ॥ विरज्य कामभोगे
 वपुषि स्फुटं । समत्वं भज सर्वज्ञानलक्ष्मीकुलाम् ॥ ८१ ॥ कृत्वा प्रशमय त्वेणं भवव्यसनवागुरां मुक्तैः स्वयं
 धीरव्रजप्रानैः शनैः ॥ ८२ ॥ साम्यसूर्योऽप्युज्जिर्धने गगदि ति मिरोक्तोऽप्रपश्रुतिदमस्विस्मिन् स्वस्वपुं
 ॥ ८३ ॥ साम्यसीमानमो लब्धकृत्वा तन्मन्यात्मनि श्रयं । पुष्टकरोति विज्ञानी संश्लिष्टे जीवकर्मणि ॥ ८४ ॥
 रिणि शुद्धानां सतां ज्ञानैकचक्षुषां । इहैवानंत बोधादिराज्यलक्ष्मीः सखी भवेत् ॥ ८५ ॥ भावय स्वतया त्मानं

नोति निर्भरं न यथा देषरागाभ्यां गुणतयर्थकदंबकमृगगागादिविपिनं भीममोहशाहूत्रपातिनं रथं मुनिमल
 वीरैः साम्यधूमध्वजार्विषाणि मोहपर्वे परीक्षीणो प्रीणो रगादिबंदनो नृणां हृदि पदं धत्ते साम्यश्रीर्विश्ववंरि
 तं ॥ अथाऽप्राः सद्यो विपद्यंते पातय विद्याः क्षयं क्षणात् ॥ अयं ते विज्ञे गोपीक्षो यस्मिं साम्यभावना ॥ साम्यको हि
 समारुहो यमीजयातिकर्मयत् ॥ निमेषात्तेन तज्जन्मकोटिनिक्षपसैतरे ॥ साम्यमैव परं ध्यानं ज्ञानी तं विश्वद
 र्शिनिः ॥ तस्यैव व्यक्तये न नमन्ये यं प्राज्ञवितरः ॥ ३ ॥ साम्यभावि तन्नावानां स्यात्सुखं यन्मनीषिणां तन्मन्ये ज्ञा
 नसाम्राज्यसमत्वं न वलंबते ॥ ४ ॥ यः स्वभावोत्थितां साध्वीं विष्णुद्विंस्वस्य वां कृतिं स धारयति पुण्यात्मा सम
 त्वाधिष्ठितं मनः ॥ ५ ॥ तत्र य विनिर्मुक्तो धनत्रयविवर्जितं यदावेत्यात्मना त्मानं तदा साम्ये स्थितिर्मेव न पर

॥ नमो ॥
॥ १७ ॥

शेषपरपर्यायैः परद्वयैर्विलक्षणां निश्चिनोति यदात्मानं तदा साम्यं प्रसूयते । अतस्यैवाविचलं

४ विमलं
५ व्ययमानस्यैवबोधविशेषः समत्वं यस्य योगिनः। एतस्म्यहं यनवाहयजगद्विश्वं च। राचं समा
६ मुभाभमकर्महाय

साक्षात्कुम्भासुममलक्षयः॥ तथाहि॥ गाम्यं निजं तवः कृणु बद्धवैराः पुरम्पराऽपि साधयेत्॥

मुनेः साम्प्रदायतः प्रोभजंति जतवो मन्त्री मन्त्र्यो ज्यैष्ठ्यकृतमस्त्राः समत्वाद्यविना प्राप्य पादपद्मार्चिनाः ।

सिद्धिमा^{२१}ज्ञाम्यन्तेयोगिनिःकृणुजन्तवोनतिप्रकृतेश्वावदीसमि^६वारण्य^१पयाहृष्टबलाहकै^८भवे^९भवं^५

प्रसन्नानिकश्मत्तार्थपदेहिनाम्चेतांसि योगिसंसर्गस्त्ययोगेज्जानिवा॥२३॥अपि चामुभ्यंति

एकिकिनरनगसुष्यंतिनाकेधराभुंचंतिदिपदैत्यसिंहसराजः व्याजादयः कुरतां न वैरप्रतिबद्धवित्रमभय

नष्टजगज्जायतेस्याद्योगी इत्समत्वसाध्यमं षवा किं किं न सद्यो भुवि ॥ रथि चंद्रः सांद्रैर्विकरति सुधा मं मुनिर्जी
 वलोको ॥ भास्वानुग्रैः किरणपटलैरुच्छिनत्यधकारांधात्रीधत्ते भुवनमखिलं विप्रमते तच्च वायुर्पृथ्वी स्या
 क्वमयति तथा जंतुजातयतींद्रः ॥ रथसारंगी सिंहसावंस्पृशति सुताधियानं दिनी व्याघ्राप्रणेतमाजिगिहंसवालं
 प्रणयपरवशा के किं कांता भुजंगं वैराग्यजन्मजानान्यपि गलितमदाजंतवोन्येत्यजंति ॥ श्रित्वा साम्यैकस
 टं प्रशामितकदुषं योगिनं स्मीणामो हारद्वै एकः पूजारचयति नतः पारिजातप्रसूनैः कुड्मैः कंठे स्मिपतिं भु
 जगहतकामसंतो न्यनुत्थावति भवति चतयोर्धस्य नित्यसंयोगी साभ्यागमं विप्रानि परमज्ञानदत्तावका
 शं ॥ रथार्णवान्गरान्मित्रमहितांश्चोद्यान्नं जाबूनदनस्रदामभुजगमानंददधदस्तस्य प्राणां को ज्वलं प्रसा

मयसे

नमिभूतः

शोध्य

॥ज्ञानार्णव॥

॥८०॥

तःकरणेविभर्तिकलया^{नो}क्लृष्टतामीषद^{प्रा}यासप^{रमो}पप्रा^{तिपद}वीमा^{रुढ}मा^{चक्षते}रषसौ^{धो}त्संगे^{अम}

सुतिअपवविधौकईमेकुं^{कुमे}वाप^{ल्य}केकं^{टका}येद^{षदि}प्रा^{णिम}णौच^{र्म}चीना^{ष्ट}केषु^{प्री}णंगे^{दि}व्य

^{अनुमम्यशास्यवशात्}

समसमवशा^{द्यस्य}चित्तं^{विकल्पे}न्नो^{लीढ}सो^{यमे}कः^{कल}यति^{कुप्रा}लः^{साम्य}लीला^{विला}सं^{रर्ध}चलत्यं

चलमाले^यकदा^{चिदै}वयोगा^तनो^{पसर्गै}रपि^{त्वांते}मुनेः^{साम्य}प्रति^{ष्ठितं}र्धः॥उन्मत्तम^{प्यवि}त्रांतं^{दिग्मूर्}

सप्तमे^ववा^{प्ता}म्यस्य^{स्य}जा^{तसर्व}योगिनः^{प्रति}जा^{सते}र्धः॥वाच^{स्पति}रपि^{ब्रूते}यद्यज^{सं}समा^{हित}वक्तुं^{तथा}

पिज्ञा^{न्नो}ति^{नहि}साम्य^{स्य}वै^{भवां}र्धः॥इत्या^{चार्य}श्री^{भु}भचं^{द्रवि}रचिते^{ज्ञानार्ण}वे^{योग}प्रदी^{पा}धिकारे^{साम्य}प्र

करण^{मा}च्छा^{दुःप्र}ज्ञा^{वल्लु}प्तव^{सु}नि^{चया}वि^{ज्ञान}प्र^{न्या}श^{या}वि^{द्यंते}प्र^{तिमं}दि^{रं}नि^{जनि}ज^{त्वा}र्यो^{द्यता}दे^{हि}

॥८०॥

नाभानंदमुनसिंधुग्रीकरचयेर्निर्वाणजन्मानलयेमुनेर्वदेन्दुदीप्पणपरतेसंतिदित्रायदि॥साम्यश्रीना
तिनिःशंकं सतामपि हृदि स्थितिं धत्ते सुनिश्चलध्यानसुधासंबंधवर्जितं॥प्यस्य ध्यानं सुनिःकं पंसमर्त्तस्य
प्रज्ञानायोर्विद्याधिष्ठानमन्योन्यस्यादिभेदतः॥३॥साम्यमेव न सद्भानातस्थिरोभवतिकेवलं॥पुन्यं पि
कर्मोद्यकलं कीदृयं च वाहकं॥अथ देवसंयमीसाक्षात्समत्वमवलंबते स्यात्तदैवपरं ध्यानं तस्य कर्मोद्ययात्
ध्वजनादिविभ्रमोद्भूतं गगादिति मिरं धनं स्फोटयत्यामुजीवस्य ध्यानार्कः प्रविजृंक्षितः॥दीभवज्वलनसं
भूतः महादाहप्रशान्तये॥आश्वय्यानांबुधेदीरैरवाहः प्रप्राप्यते॥ध्यानमेवापवर्गस्य मुख्यमेकं निबंधनं॥
नदैवद्विरितत्रातगुरुकक्षकृताशानं॥अपास्यत्वं उविज्ञानासिकोपापवासनो॥असद्भानानिर्वादेयं॥

भ्यात्तसाम्ययोः

आत्मा

प्रसरित-

॥ज्ञानार्थिना॥

॥८२॥

योगात्तद्यथा॥ ज्वलनवनविष्णुत्रयालगाद्दृश्यैस्तैः स्थलजलविनसत्त्वेर्जुनार्णतिभ्यैः स्वजनधनशरीरध
सिनिस्तरैर्निष्टैर्भवति यद्विहयोगादाधमात्ततदतत्पर्यथा चरस्थितैर्भवेत्तेकेः समुपस्थितेऽनिष्टैर्दु
क्किष्टस्यादात्ततत्प्रकीर्तितं पराश्रुतैर्दृष्टैः स्मृतैर्ज्ञातैः प्रत्यासत्तिर्वसंश्रितैः पौर्निष्ठार्थैः मृतैः के प्राः ॥८५॥

१८॥ प्रज्ञोषा निष्ठसंयोगे तद्वियोगानुचितं यत्स्यात्तदपि तत्त्वज्ञैः पूर्वमतप्रकीर्तितं परं ॥ प्रष्टव्यं ॥
यत्कलत्रबाधवसुहृत्सौ भाग्यभोगार्थये चित्तप्रीतिकरप्रसन्नविषयप्रधानं भावैर्धर्मासं

विवर्ज्यैर्धातुवद्यते हर्तृजातस्याद्विधिवियोगजंतनुमता ध्यानं कलंकं कास्पदम् ॥ ३० ॥ दृष्टश्रुतानुभूतैस्तैः

श्रितैर्जकैः विद्योगेयं मनः खिन्नं स्यात्तदानीं द्वितीयकं ॥ मनोऽज्ञवस्तुविध्वंसे पुनस्तत्संगमार्थिनिः ॥ कि

॥८२॥

तेयत्तदेवस्याद्वितीया^{१५}र्तस्यलक्षणां^{१६}॥द्वितीयां^{१७}कासश्वासभगंदरोदाजकुक्षंतिसारज्वरैःपित्तश्लेष्ममलस्य
 कोपजनितैरेगैःशरीरांतकैःस्याकथ्यत्प्रबलैःप्रतिक्षणाभवयद्वाकुलत्वंदृष्टान्तदोगातमनिहितैःप्रकटितं
 इवैरिदुःखाकरां^{१८}अल्पानामपिरेगाणांमाभूत्तदपिप्रसंभवममैतिथानृणांचिंतास्यादातंतृतीयकां^{१९}॥
 भोगाभोगीप्सेयास्त्रिभुवनजयनीरूपसाम्राज्यलक्ष्मीराज्यक्षीणारिचक्रंविजितसुरवधूलास्यलीलायुक्
 त्याःअन्यच्चानंदभूतकथमिहभवतीत्यादिचिंतासुभाजायातद्भोगातमुक्तंपरमगणधरैर्ज्ञेयमसंतानसूतं
 ३५॥मुन्यानुष्ठानजातैरनिलषतिपदंयज्जिनेंद्राभराणाम्यदातैरेववाक्यमहितकुलकुलकेदमंत्यंतकोपात्
 पूजासत्काराभप्रभृतिकर्मप्रदायाचतेयद्विकल्पेऽस्यादातैर्नन्निदानप्रभवमिहदृष्टादुःखदावोग्रधामं॥३६॥

॥ज्ञानार्थं॥
॥८३॥

इह भोगादि सिद्धये रिपुघातार्थमेव वाप्य निदानमनुष्णाणां स्यादार्तैतत्तु गीयकं ॥ चतुर्थे ॥ इत्थं चतुर्भिः
विस्तारितैः

पितैर्विकल्पैर्न समासादिह हि प्रणीतं॥ अनंतजीवा प्रायमेदन्निन्नब्रूते समग्रं यदिवीरनायुः॥३॥

मापिपयुतेरममयनिमक्षणे विद्यामज्ञानमेतद्विषगुणस्थानभूमिकाषोमदतामयतेक्षतच्चतुर्भेदय

यतोऽप्रमत्तस्य ता नाहु निदाना हि तं त्रिधा ॥ कश्चिनी लाघसद्भेद्या बलेन प्रविजृम्भतो ह्यदं दु रितदा वा

विः प्रसूतेरिधनोपमं॥ एतद्दिनापि यत्नेन स्वयमेव प्रसूयते॥ अनाद्यासस्तमुक्तं संस्कारादेव देहिना॥ ४

अदंतदुःखसंकीर्णस्यतिर्यगतेः फलं॥ क्षापोपशमिकोभावः॥ कालश्चातमुहर्तिकं॥ अथात्रांकाशोक

मादकलतां श्रितां नमोऽज्ञातयजन्मादो विषयोऽसुकल्मसकृन्निद्रां गताद्याश्रमां मूर्च्छादीनि शरीरं

रतं दिगानि बाह्या न्यूनं आर्तो विहितचेतसोऽश्रुतधरोऽर्थवर्णिता विस्फुटो मम ॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते
 ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारे आर्तभयान्नकराणाम् ॥ रुद्राशयमवर्गीममपि रोद्रचतुर्द्विधां कीर्त्यमानं विदं
 ॥^{५५} त्वार्याः सर्वसत्त्वा निनंदकाः ॥ रुद्रः क्रूरशयः प्राणी प्रणीतस्तत्त्वदर्शिनः ॥ रुद्रस्य कर्मभावो वारो दमिर्त्य नि
 दीयते ॥ हिंसानंदान्मृषानंदान् चोर्ध्वोत्तरक्षणात्तथा ॥ प्रभवत्यङ्गिनां प्राश्नदर्पि रोद्रचतुर्द्विधां ॥ हिंसारो दं
 ॥ तद्वथा ॥ हते निपीडिते ध्वसे जंतुजाते कदर्थिते ॥ खेन चान्ये न यो हर्षस्तद्विंसारो दमुच्यते ॥ भनारतं निःक
 रणास्वभावः स्वभावतः को धकषायदीप्तः ॥ प्रदोऽदतः पापमतिः कुशीलः ॥ स्यान्नोत्तिको यः सहिरो दधामा ॥
 ५॥ हिंसा कर्मणि को प्रादं विपुणातापापोपदे प्रोभुप्रांदाक्ष्यं नास्तिकशासनं प्रतिदिनं धाणातिपातेरति ॥ स्रं वा स

॥ज्ञानार्णव॥

॥८६॥

सह^१निर्द्वयै^२रविरतनै^३सर्गकी^४कूराता^५यत्स्याद्देहभृतां^६तदत्र^७गदितं^८गैर्द्वप्रप्रांता^९प्राये^{१०}॥स्विकेनो^{११}पायेन^{१२}घातो^{१३}भव
तितनु^{१४}मता^{१५}कः^{१६}प्रवीणो^{१७}त्रहंता^{१८}हंतुकस्या^{१९}नृणां^{२०}कति^{२१}तिरिह^{२२}दिनै^{२३}हेन्यते^{२४}जंतुजातां^{२५}हत्वा^{२६}पूजा^{२७}करिष्ये^{२८}द्विजग
रुमरुतां^{२९}पुष्टि^{३०}शांत्यर्था^{३१}मिच्छं^{३२}यत्स्या^{३३}द्विंसा^{३४}न्निनदो^{३५}जगति^{३६}तनुभृतां^{३७}तद्विगैर्द्वप्रणीतां^{३८}॥अगानवन^{३९}धरित्री^{४०}चारि
णा^{४१}देहभाजा^{४२}दलन^{४३}दहन^{४४}बंध^{४५}छेद^{४६}घाते^{४७}षुयत्नं^{४८}॥इति^{४९}नख^{५०}करने^{५१}त्रोत्पाटने^{५२}कोतुकं^{५३}यत्ता^{५४}दिह^{५५}गादित^{५६}मुच्चै^{५७}
गैर्द्विमिच्छं^{५८}॥अस्य^{५९}घातो^{६०}जयोन्यस्य^{६१}समरे^{६२}जायता^{६३}मिति^{६४}स्मरत्यं^{६५}गीत^{६६}दद्याद्गैर्द्वम^{६७}ध्यात्मवे^{६८}दिनं^{६९}॥८६॥

जंतु^१बधा^२द्यु^३रुपरा^४भवे^५षो^६हर्ष^७सा^८द्विवि^९ज्ञेयं^{१०}गैर्द्वदुःखान^{११}लब्धं^{१२}नां^{१३}॥अहं^{१४}कदा^{१५}करिष्यामि^{१६}पूर्व^{१७}वैरस्य^{१८}निः
अस्य^{१९}चि^{२०}त्रै^{२१}र्द्वधै^{२२}श्रुति^{२३}चिंता^{२४}गो^{२५}द्रा^{२६}यक^{२७}द्वि^{२८}यता^{२९}॥९॥किं^{३०}कुर्मः^{३१}शक्ति^{३२}वैकल्या^{३३}जीव^{३४}त्यद्या^{३५}पि^{३६}विद्विषः^{३७}तद्दुर्मु^{३८}त्रह^{३९}नि

॥८६॥

धामः प्राप्य कालं तत्रावर्त्तते ॥ २ ॥ अत्र निवसति नितांतं यत्परमार्थपकारं व्यसनविशिष्य निजं वीक्ष्य यत्तोषमेति ॥
 यदि ह्यगुणगारिष्टादे^{द्वेषकेनेति}ष्टिदृष्टान्यभूतं भवति हृदि स प्राप्यः तद्विगौडस्य विगौडस्य हिंसानंदोद्भवगौडवकुंकस्या
 सिकौप्रात्तं जगज्जंतु समुद्भूतविकल्पश्रुतसंभवं ॥ हिंसौपकरणादानं कूरमत्वे ध्वनुग्रहं निश्चिं प्राप्तादि
 गानिरौडवास्यानिदेहिनां भूय ॥ इत्थं चार्थश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपाधिकारे हिंसानंदः प्रपन्न
 ॥ क्ता ॥ असत्यकल्पनाजालकश्मलीकृतमानसश्चेष्टते यज्जुनं स हि सुषारणेऽप्रकीर्तितं ॥ तद्वया ॥ विधा
 यवं च कंशास्त्रं भार्गवमुद्दिश्य निर्दयं प्रपात्य व्यसने लोकभोक्ष्ये ह वां छितं सुखं ॥ असत्यचातुर्यबलेन लो
 द्वितं ग्रहिष्यामि बभूव प्रकाशं तत्राश्रमातंगपुराकं ॥ ५ ॥ कन्यादिरत्नानि च बंधुराणि ॥ असत्यवान् च नया

॥क्षानार्पिव॥

॥८५॥

तंप्रवर्तयत्यत्रजनवराकांस्वधर्ममाग्रदतिवर्तनेनमदौदतोयःसहिगौदधाम॥असत्यसामर्थ्यवशाद
तीन्द्रुपेणचान्येनचधातयामि॥अदोषिणांदोषचयंविधायचिंतेतिरौद्रायमतमुनीदैः॥पातयामिजनं
मूढं व्यसनैर्नर्थसंकटावाक्त्रोत्राल्यप्रयोगेणावांक्त्रितार्थप्रसिद्धयोर्ह्रस्वान्ज्ञानबोधाविचारविच्युतान्
तारयाम्यद्यवचोनिर्ऋतैः॥अमीप्रवर्तस्यतिमदीयकौत्रालादकार्यवर्गोच्चितिनान्नसंप्राद्य॥अनेकासत्यसं
कल्पैर्यःप्रमोदःप्रजायते॥मृषानंदंदात्मकंरौद्रंतत्प्रणीतंपुणतनैः॥इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचितेज्ञाना
र्पवेद्योगप्रदीपाधिकारेअसत्यरौद्रद्वितीयं॥३॥छा॥चौर्योपदेष्टाबाहुल्यंचातुर्यंचौर्यकर्मणिप्रचौर्ये
तःसचौर्यानंदइष्यते॥तद्यथा॥यच्चौर्यायशरीरिणामहरश्चिंतासमुत्पद्यतेकृत्वाचौर्यमपिप्रमोदमतुलं

॥८५॥

कुर्वन्ति यत्संततं ॥ चौर्येणापि हते परैः परधने यज्जायते संभ्रमस्तच्चौर्यप्रभवंवदन्ति निपुणारौ ॥ इंसुनिदास्यदंश्च
कृत्वा सहायं वरीरसेन्यंतथाभ्युपायांश्वबहुप्रकारान् ॥ यनान्यत्रभ्यानि चिरार्जुनानि सद्यो हरिष्यामि जन
स्य धाम्नाम् ॥ ३ ॥ द्विपदचतुष्षट्सारं धनधान्यवरांगानां समाकीर्णमवतु परकीयमपि मेत्वा धीनं चौर्यमाप्त
प्रातिष्ठ ॥ इत्थं चुरायां विविधप्रकारः प्राीरिति र्यः क्रियते ॥ भिन्नाषः ॥ अस्पादुः ॥ खार्णवरेतुभूतं रौद्रं तृतीयं
द्विप्रणीतं ॥ इत्याद्या र्थश्रीपुत्रचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपाधिवारे चौर्यनिंदरौद्रं तृतीयं ॥ ३ ॥ क॥ ब
कारं भपरिग्रहेषु नियतं रक्षार्थमभ्युद्यते यत्संकल्पपरंपरां वितनुते चाणी ॥ हरौ द्राशय ॥ यच्चात्वं व्यमलत्वं
ज्ञातमना राजेत्यहं मन्यते तत्तु र्यप्रवदन्ति निर्मलधियोरौद्रं भवाश्रांसिर्ना ॥ १ ॥ तद्व्या ॥ आरोग्यचापं निशितैः ॥

॥ज्ञानार्पणं॥
॥८६॥

आरौधैर्निकृत्यैवैरिव्रजमुद्धताशं॥राधापुरगामवराकाणि॥प्राप्स्येहमैश्वर्यमनन्यसाधं॥२॥प्राक्षिद्यगुलं
धरांमदीयांकन्यानिरत्नानिधनानिनारी॥येज्ञात्रवःसंप्रतिलुप्तचित्तास्तेषांकरिष्येकुलकक्षदाहं॥सक

पूज्यंवीरवर्गोपसेव्यंस्वजनधनसमुद्धरत्नामामिरामं॥अमितविभवसारांविश्वभोगाधिपत्यंप्रवर्त्ता
न्नातंहंतकृत्वामयासां॥नित्वाभुवंजंतुकृत्नानिहत्वाप्रविश्यदुर्गाण्युदधी॥क्षिप्तंयथाकृत्वापदंमूर्ध्निमदीद
नांमयाधिपत्यंकृतमभुद्धारं॥जलानलव्यालविषप्रयोगैर्बिभ्यासनेदप्रणिधिःप्रपंचैः॥उत्साहानिःश्रो
तातिचक्रंस्फुरत्ययमेप्रवलयप्रतापः॥इत्यादिसंरक्षणासंनिबद्धसंचितनयक्रियतेमनुष्यैः॥संरक्षणाजंद
प्रवतदेतदौद्धप्रणीतंजगदेकनाथैर्दे॥इत्याचार्यश्रीभुभचंद्रविरचितेज्ञानार्णवेयोगप्रदीपाधिकारेसंरक्ष
॥८६॥

एतदसौ द्वचतुर्थी ॥ ४ ॥ हस्मत्तेत्यावत्तोपेतंश्चअपातफलां कितं सौ द्वमेतद्विजीवानां स्यात्पंचगुणभूमिकं ॥ कृ
तादुत्पातष्वंचकत्वंकठोरता ॥ निस्तृप्तात्वंचलिंगानि सौ द्वस्योक्तानि स्तरिणि ॥ ५ ॥ विस्फुलिंगानि भेनेने भूव
क्रोभीषाणाकृतिः ॥ एकं पस्वेदादिलिंगानि सौ द्ववाद्यानि देहिनां ॥ ६ ॥ स्यादोपशामिकोभावः कालश्चांतमूर्धनिकः
दुष्टाशायवशादेतदप्रशान्तावत्वं बन्धः ॥ ७ ॥ हृत्येव क्षणाद्देहिनाभिदमुत्थितं ॥ असंभानं त्रिलोकश्रीप्रसवं
धर्मपादपं ॥ ८ ॥ इत्यात्तैरौ द्वगृहिणामजस्रं ध्याने सुनिश्चये भवतः स्वतोपि ॥ परिश्रुतं भक्त्या यदौषैः कलं कितं न
कृणो विप्रां कं ॥ ९ ॥ क्वचित्क्वचिदमीभावाः प्रवर्तते मुनेरपि ॥ प्राकर्मगौरवाच्चित्रं वायः संसारकारणं ॥ १० ॥ स्वयमेव
धजायते विनायत्वेन देहिनां ॥ अनादिदृढसंस्कारादुर्ध्वानां निषति क्षणां ॥ ११ ॥ हतिविगतकलं कैश्चर्चितं चित्रम् ॥

।क्षानार्णव।
॥८७॥

इरितकुरुहकंदं निंशुडुर्ध्यानयुगं।कटुकतरफलाढ्यं समभ्यागतोऽधधीरत्यजसपदि यदित्वं मोक्षमार्गं प्र
वृत्तं॥८८॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवयोगे प्रदीपाधिकारे अतरेणैव ध्यानप्रकरणं॥ ८८॥ अथ प्र
ममालंब्य विधाय स्ववशं मनः।विरज्य कामभोगेषु धर्मध्यानं निरूपय॥ तदेव प्रक्रमया तं स विकल्पं स
मासतः॥ आरंभकल्पयंतं प्रोच्यमानं विबुधमतः॥ ज्ञानवैराग्यसंपन्नः संवृतात्मा स्थिराज्ञाय मुमुक्षुः क
तोऽध्याताधीरः प्रप्राप्त्यतोऽ॥ च तस्मो भावना धन्याः पुराणपुरुषाश्चिन्ताभ्रैश्चादयश्चिरं चिन्ते विधेया
सिद्धये॥ अथ मैत्री॥ सुदंतर विकल्पेषु चरस्थिराशीरिषु॥ सुखदुःखाद्यवस्थासु संस्थितेषु यथायथं॥
नायोनिगतेष्वेव समत्वेनाविराधका॥ साधी समत्वं मापन्नामतिमैत्रीति पश्यते॥ क्षिप्रं विदुर्जनवः सर्वे केषां च

॥८७॥

सनवर्जिताः॥साधुवंतुसुखं त्यक्त्वा वैरापापं प्राभवं॥अथ करुणा॥दैत्यशोकसमुच्चासरो गपीडाईतात्मसु
 वधबध्नरुद्धेषु याचमानेषु जीविते॥गुप्तु च्छ्रमा निभूतेषु प्रीता दैव्यं धितेषु च॥अवरुद्धेषु निस्तं प्रौढ
 तमानेषु निर्दयं॥मारणा तैषु भूतेषु यत्पतीकारवां कया॥अनुग्रहमतिः सेयं करुणेति प्रकीर्तिता॥१०॥
 अथ मुहिता॥तपःश्रुतयमोद्युक्तचेतसां ज्ञानवक्षुषां॥विजिताक्षकषायाणां स्वतत्वाभ्यासशालिनां॥११॥
 जगत्त्रयचमत्कारि चरणायि॥विजितात्मनां योगेषु प्रमोदः स्यात्सद्भिः सामुहितामता॥१२॥अथोपेक्षा॥क्रोधादि
 शेषु सत्त्वेषु निस्तं प्रक्रूरकर्मसु॥प्रधुमांससुरान्यस्त्रीबुद्धेक्षत्यंतपापिषु॥अदेवागमयति वातनिंदकेषु॥
 तमसं सिषु॥नासिकेषु च माध्यम्यं यत्तोषेष्वाप्रकीर्तिता॥१३॥एताः मुनिजनानंदमुधास्पंदैकचंद्रिका॥१४॥

॥ज्ञानार्णव॥

॥८८॥

सरागाद्युक्तं ज्ञानो काग्रपददीपिका॥१५॥ एतानि रजिं यो गी श्री उन्नत्यंत निर्भरं॥ सुखमात्मोत्थमत्पद
मिहैवाकंदति श्रुवं॥१६॥ भावना स्वासुसंती नः करोत्यध्यात्म निश्चयं॥ अवाप्त्यजगद्गुणं विषयेषु न मुह
१५॥ योगानिद्रा स्थितिं धत्ते मोह निद्रापसर्पति॥ आसुसम्यक् प्रणीता सुस्या न्मुने सत्त्व निश्चयं॥१६॥ आनिर्द
विश्रं भावयत्यखिलं वशी॥ तदौदामीन्य मापन्न प्ररत्यत्रैव मुक्तवत्॥१७॥ रागादिवाशुराजालं निरुक्त्या चिं
त्य विक्रमः॥ स्थानमाश्रयते धन्यो विविक्तं ध्यान सिद्धये॥१८॥ कानि चित्तत्रयास्यंते हर्षं ते कानि चित्पुनः
ध्ययन सिद्धयर्थं स्थानानि मुनि सत्तमैः॥१९॥ विकीर्यते मनः सद्यः स्थान दोषेण देहिनां॥ तदेव स्वस्थतां ध्वने
न मासाद्य बंधुं॥ रश्मेरुच्छाधमज नैर्जुष्टं दुष्ट भूषाल पाति तं पाषं डि मंडलाक्रांतं महा मिथ्या त्व वासितं॥२०॥ कौ

॥८८॥

लकापालिकावासंरुद्रमुद्रादिमंदिरांश्चभूतवेतालंचंडिकाभवनाजिरंर्ध्रपण्यस्त्रीकृतसंकेतमंदचा
रित्रमंदिरांक्लृकर्मविण्णकुशास्त्राभ्यासवंचितं॥२॥॥॥क्षेत्रजातिकुलोत्पन्नप्राक्सिक्तीकारदर्पितं॥मिलिता
नेकदुःशीलकल्पितानेकसाहसंर्ध्रद्यूतकारसुरापानविटवंदिव्रजान्वितं॥पाकसत्वसमाक्रांतं॥सि
कासारसेवितं॥२॥॥॥क्रव्यादकामुकाकीर्षव्याधिविधस्तश्चापदं॥त्राट्यिकारुक्विस्मिन्ममिजीविजनो
चितं॥रुणप्रतिपक्षान्निरःशूलप्रत्यनीकावलंबितं॥आत्रेयीर्वाडितव्यंगमंश्चितंचपरित्यजेत्॥२॥॥विद्रवंति
जनाःपापाःसंचरेत्यन्निसारिका॥क्षोभयंतीङ्गिताकारैर्यत्रनार्योप्यशंकितः॥३॥॥किंचक्षोभायमोहायय
द्विकोरायजायते॥स्थानंतदपिमोक्तव्यं॥ध्यानविधंसंशंकितैः॥३॥॥तृणाकंडकवल्मीकविषमोपलकईमैः॥२॥

॥ज्ञानार्णव॥
॥८९॥

स्मोऽहिष्ठास्थिरात्ताद्यैर्द्विषितासंत्यजेद्भुवं॥३२॥क्वाकःकौशिकमार्जारवगोमायुमंडलैः॥भवद्युष्टंरिद्विधाप
ध्यातुं कामस्ययोगिनः॥३३॥ध्यानद्वंसनिमित्तानितयान्यान्यपिभूतलोन्नरिस्वप्नेपिसेव्यानिस्थानानि
निसन्नमैः॥३४॥इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचितेज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारेविरुद्धस्थानप्रकरणा॥का॥
त्रेमहातीर्थपुण्यपुरुषाश्रितोऽकट्याणकटितेपुण्येध्यानसिद्धिःप्रजायते॥स्नागगतेवनांतवात्रौलशृंगा
नरेषपथापुलिनेषभारवंडांतप्राभारेयालसंकटो॥स्मरितांसंगमेदीपेप्रसन्नेनरुकोटरोज्जीर्णेद्यानेऽमसा
वागुहागर्भेविजंतुको॥३॥सिद्धकुटेजिनागारेऽकत्रिमेऽकत्रिमेऽपिचाप्ररुद्धिकमहावीरयोगसंसिद्धिवांछि
ते॥भजनःप्रीतिप्रदप्राप्तेप्रांकाकोलाहलच्युते॥सर्वर्तुसुखदेरस्येसर्वोपद्रववर्जिते॥भूभूत्यवेऽमन्यपथ

॥८९॥

भूगर्भकदलीगृहे॥पुरोपवनवदंतेमंडपेचैत्यपादध्व॥र्द्धवर्धनपतुषारादिपवनासारवर्जिते॥स्थानेजागत
 विप्रांतंयमीजन्मार्तिज्ञांतये॥यत्ररागादयोदोषाअजस्रंयांतिजायवं॥तत्रैववसतिःसाध्वी॥ध्यानकालेवि
 शेषतः॥रासारपट्टेभूमौवासिकतास्यलो॥समाधिसिद्धये॥धौविदध्यात्तुस्थिरासनं॥ए॥पर्यंक
 मर्द्धपर्यंकंवक्रवीरासनंतथा॥मुरवारविंदहृद्वैचकार्योत्सर्गश्चसंमतः॥१०॥येनायनमुरवासीनाविदधुर्नि
 श्चलंमनः॥तत्रदेवविद्येयंस्यान्मुनिभिर्बधुरासनं॥१॥कायोत्सर्गश्चपर्यंकः॥धृष्टास्तःकैश्चिदीरितः॥देहिर्नो
 दीर्घवैकल्यात्कालदोषेणसंप्रति॥२॥व्रजकायामहासत्त्वानिःकंपाःसुस्थिरासना॥सर्वावस्थास्वलंधातु
 गताःप्रायोगिनःत्रिबां॥३॥उपसर्गेरपिस्फीतैर्देवैत्यादिकल्पितै॥स्वरूपांविनंतैर्षानचेतश्चाल्यतेकचिन्त॥

ज्ञानार्पाव ॥
॥८०॥

१५॥ श्रूयते संवृतत्वांताः स्वतत्त्वकृतविश्रयाः विषद्द्योगोपसर्गाग्निध्यानसिद्धसमाश्रिताः ॥१६॥ केचिज्जालाव
रिसरिजाज्ज्वालविधस्तदेहाऽकेचिङ्गरिदैत्यैरदयमनिहताश्रकश्वलासिद्धेऽभृकंपोत्यातवातप्र
बलपविधनव्रातरुद्रास्तथान्येकत्वास्थैर्यसमाधौ सपरिशिवपदं निःप्रपञ्चं प्रपन्नाः ॥१६॥ तदीर्ययमिनामन्ये
संप्रतिपुणतनं भ्रतः स्वप्ने पितामास्यां प्राचीनां कर्तुमक्षमाः ॥१७॥ निःशेषविषयो ज्ञीर्णा निर्ध्वजो जन्मसं
भात्माधीनमनाः प्राश्वत्सर्वदा धातुमर्हति ॥१८॥ अविक्षिप्तं यदा चेतः स्वतत्त्वाभ्युत्थं भवेत्तन्नैकं मुक्ताभ्युनेः सा
द्विस्ते परहितं मनः ॥१९॥ संविशः संहतो धीरः स्थिरात्मानिर्मला प्रायः सर्वो वस्थासु सर्वत्र सदैव धातुमर्हति ॥२०॥
जने जनसंकीर्णो सुस्थित इस्थितो षवाप्यदिधत्ते स्थिरं चिन्तनं तदासि निषेधनां ॥२१॥ पूर्वो ग्राहिमुखः साक्षा

गतिमुखोऽथवा प्रसन्नवदनोऽधाता ध्यानकाले प्रशस्यते ॥२॥ अथवा चरणज्ञानसंपन्ना जितारुणा दीनविभ्रमाः
प्राग्नेकास्त्ववस्थासु संप्राप्ता यमिनः शिवं ॥३॥ मुख्योपचारनेदने द्वौ मुनी स्वात्मिनौ मतौ ॥ अग्रमत्तप्रमत्ता बौध्मस्यै
तोऽपयाययं ॥४॥ अग्रमत्तः सुस्थानो वज्रकायो वशी स्थिरः ॥ पूर्ववित्तवृत्तोऽधीरोऽधाता संपूर्णलक्षणाः ॥५॥ श्रुतेन
विकल्पेनापि ह्यमी सन्ने प्रकीर्तितः ॥ अधः श्रेण्या प्रवृत्तात्मा धर्मध्यानस्य सुश्रुतः ॥६॥ किंचकैश्चिच्च धर्मस्य चत्वारः
स्वात्मिनः स्मृताः ॥ सदृष्टाश्च प्रमत्ता ता यथा योगेन हेतुना ॥७॥ धाता रश्चि विधा ज्ञेया सोऽर्था ध्यानान्यपि विधा लेश
विश्रुद्धि योगेन फलमिद्विरुदाहृता ॥८॥ अथासन्नजयं योगी करोतु विजितेन्द्रियः ॥ मनागपि न विद्यंते समधौ सुस्थि
रा मनाश्च ॥ आसनाभ्यासवैकल्याद्दुःस्थिर्येन विद्यते ॥ विद्यते त्वंगवैकल्यात्समाधिसमये ध्रुवं ॥ १॥ वातातपतुषा

॥ज्ञानार्णव॥
॥६१॥

एतैर्ज्ञेयजातैरनेकप्राक्ततासनजयोयोगीरेदितोपिनखिद्यते॥३॥आसाद्यानिमतंरम्यस्थानंचित्तप्रस
जद्विन्नपुत्रकःश्रीमान्पर्यकमदितिष्ठति॥३॥पर्यकदशमधस्यप्रोक्तानेकरकुशलोकरोत्पुद्गिराजीव
निमेद्युतचापलेधश्नासाग्रदेशाविन्यसेधत्तेनेत्रेसुनिश्चलेप्रसन्नेसौभ्यतापन्नेनिस्पंदेस्पंदतारके॥३॥
द्विविक्रियाहीनंसुप्रिष्टाधरापल्लवंमुप्रमत्स्यक्रदप्रायंविदध्यान्मुखपंकजं॥३॥अगाधकरुणांभोधोमग्नः
विप्रमानसः॥ऋच्चायतंवपुष्यनेप्रप्राप्तंपुस्तमर्तिवत्॥३॥विवेकवार्द्धिकह्योलैर्निर्मलीकृतमानसः॥ज्ञानमंत्रो
हुताशेषागादिविषमग्रहः॥३॥एलाकरइवागाधःसुरादिरिवनिश्चलः॥प्रप्रांतविश्वविस्पंदःप्रनष्टरकल
भ्रमः॥३॥किमयंतोहनिष्पन्नःकिंवापुस्तप्रकल्पितः॥समीपस्थैरपिप्रायःप्राज्ञैर्धर्मातीतलक्ष्यते॥३॥

नयः॥ मुनिर्नीतस्वसिद्धतैः प्राणायामः प्रप्राप्यते मुनिनिर्धानसिद्धयं शुद्धयं चोत्तरात्मनः॥६॥ अतः साक्षात्
सविज्ञेयः पूर्वमेव मनीषिणात्मना गप्यन्त्यथा प्राप्नोति चित्तनिग्रहः॥७॥ त्रिधा लक्षणभेदेन सस्मृतः पूर्व
स्वरिजिः॥ पूरकः कुंभकश्चैव रेचकस्तदनंतरं॥८॥ तद्यथा॥ दादप्रांतात्समाकृष्य यः समीरः प्रपृथ्यते स पूरक इ
ति ज्ञेयो वायुविज्ञानकोविदे॥९॥ नरुणाद्विस्त्रिणीकृत्यश्वासनं नाभिपंकजो कुंभवन्निर्भरः सोऽयं कुंभकः परि
कीर्तितः॥१०॥ निःसायतेति यत्नेन यः कोष्ठात्श्वासनः प्रायैः॥ स रेचक इति प्राज्ञैः प्रणीतः पवनगगमोऽभ्युन्नानिक
दाद्विजिः क्रान्तं हृत्पद्मोदरमध्यगं दादप्रांते मुविश्रान्तं तं ज्ञेयं परमेश्वरं॥११॥ तस्य चारंगतिं बुद्ध्या संस्थां चैवात्मनः
सदा चिंतयेत्कालमायुश्च शुभाशुभकलोदयोऽक्षः॥१२॥ अत्राभ्यासं प्रयत्नेन प्राप्नोति इन्द्रः प्रतिक्षणं कुर्वन् योगी किञ्चान

॥ज्ञानार्णवा॥
॥ऐ३॥

प्रा०रिणांभुवंवामा॥स्वपयति तदेव प्रश्नदहमानादसि॥नानी॥८॥संग्रामसुरतनोजनविरुद्धगेषु
क्षेणेष्टा॥स्यात्अभ्युदयदहदयवांछितसमस्तप्राप्तेषुवामेव॥७॥नेष्टयटनेसमर्था॥कृग्रहकाजवंद्रस
र्वाद्या॥क्षितिवरुणौजमृतगतौसमस्तकल्याणदोहेयो॥८॥पूर्णेपूर्वस्यजयोरिकेवितरस्यकप्यतेतत्रैः
भयोर्दुश्चिन्मित्रेदृतेनाप्रांसितेप्रसे॥९॥ज्ञातुर्नामप्रथमंप्रश्नाद्यज्ञातस्यगुणानिदृत्तसदेष्टमिदि
सेस्याद्विपर्यासा॥८॥पञ्चयतिसमाक्षरनामावा॥मावा॥कृस्थितेनदृतेन॥विषमाक्षरानुदक्षिणादिकसंस्थे
त्त्रसंपाते॥८॥भूतादिग्रहीतानांरोगानां चसर्पदृष्टानां॥पूर्वोक्तएवचविधिर्बोधव्योमंत्रिणांवश्यं॥९॥
पूणर्वरुणेप्रविश्रानिपदिवामजायतेक्वचित्पुण्ये॥सिद्धंत्यचिंतान्यपिकार्याणारभ्यमाणानि॥९॥जय

वितत्याभाद्याः येषां पूर्वतुल्यचिताः प्राप्तेः स्युस्ते सर्वेष्वप्यप्यन्तु स्युस्ते मरुतिनो कानां ॥ २ ॥ अत्र निजमवबुध्य
 भुक् पुष्पं हस्ताभ्यपातयेत्तज्जानी ॥ मृतजीवितं विज्ञानेन तः स्वयं निश्चयं कुरुते ॥ ३ ॥ वरुणे त्वरितो लाभश्चिरं
 भौमे तदर्थिने वाच्यं ॥ तच्छतरः पवनारव्ये सिद्धोऽपि विनश्यते वक्रौ ॥ ४ ॥ आद्यानि गतो वरुणं भौमे तत्रैव तिष्ठति
 सुरवेनाप्यन्यत्र श्वसने मृत इति वक्रौ समादेष्यं ॥ ५ ॥ शोरतरः संश्रामो द्रुताशनो मरुतिभंग एव स्यात् ॥ गग
 ने स्येन्य विनाशं मृत्युर्वोयुद्धं पुच्छायां ॥ ६ ॥ इंद्रविजयः समरे ततोऽधिको वांछितश्च वरुणो स्यात् ॥ संधिर्वोरि
 भंगात् स्वसिद्धिः संस्वचनो वेतः ॥ ७ ॥ वर्षति भौमे मधवा चरुणे तु मनो गतं तथा जम्बु ॥ मुर्धनधनाश्च पवने वक्र
 दृष्टिः किं यन्मात्रं ॥ ८ ॥ समस्यानां तिः पत्तिः स्याद्दरुणे पार्थिवे च मुञ्चाद्या ॥ खल्यपि न चागोये वाच्या काशे तु मध्य

॥ज्ञानार्थव॥

॥८५॥

ॐॐ नृपतिगुरुवंधुद्वयापरेष्यन्निजधितसिद्ध्येल्लोकाः॥पूर्णांगेकर्तव्याविदुषावीतप्रपंचेन॥१॥
नाञ्जनेषुदक्षैःपूर्णगनिर्वेशितासुयोषासु॥क्रियतेचेतस्त्यरितेनातोऽन्यद्विषयविज्ञानं॥अरिरिणिकचोरदु
ष्टाअपरेष्युपसर्गविग्रहाद्याश्च॥रिक्तोनेकर्तव्याजयत्नाभसुरवार्थिनिःपुरुषे॥परिपुत्रास्त्रसंप्रहारेरस्मृतिषः
पूर्णागात्रभूभागं॥बलिनिरापिदैरिवर्गेर्त्तनिश्चतेतस्यसामर्थ्या॥व्यवस्थासहस्रैः॥प्राप्तौप्रसोगार्त्तस्यपुत्रदौ
इतरोऽस्त्रीजन्मकरोऽमृत्युगार्त्तस्यनाशाय॥नासाप्रवाहदिज्ञागोमार्थ्ययस्तु॥पुच्छेति॥सुरुषःपुरुषादेशं
न्यभागोतथांगना॥५॥विज्ञेयःसन्मुखेवधंढः॥सुषुम्नायामुञ्चोऽपि॥प्रसूणार्त्तहा॥निकुसंक्रांतौसमेक्षेभंविनिर्दि
त॥क्षेज्ञायेतयादिनसम्यगमरुत्तदोविंशतिः॥सनिश्चेय॥सितपीतारुणक॥सैर्वरुणावनिदहनपवनोत्तये॥३॥

कणाक्षिनासिकापुटमंगुष्ठप्रथममध्यमांगुलिनि॥क्षभ्यांचपिधायमुरवंकरणेनहिदृश्यतेबिंदु॥८॥दक्षि
णामथवावामांगोनिषेडुंसमीप्सति॥तदंगपीडयेदन्यांनासानाडीसमाश्रयेत्॥अग्नेवामविभागेचंद्र
क्षेत्रंवदंतितत्त्वविदः॥पुष्टौचदक्षिणांगेरवेस्तदेवाङ्गुलाचार्या॥९॥अवनिवनदहनमंडलविचलनशील
स्यतावदतिलस्य॥गतिरुज्जरेवमरुतपुरविहारिणः॥सातिरश्वीना॥१०॥प्रवनःप्रवेष्टाकालेजीवइतिप्रो
च्यतेमहामतिनि॥निःकमणेनिर्जीवःफलमपिचतयोस्तथाभूतां॥११॥जीवेजीवतिविष्वंसृतेमृतंसरि
तिःसमुद्दिष्टं॥सुरवडुःखजयपराजयलाभालाभादिमार्गायां॥१२॥संचरतिपदावायुस्तत्त्वान्नत्वांतरंतदा
ज्ञेयं॥यस्याजतितद्विरिक्तंतत्पुण्येयन्नसंकमति॥क्षेप्रासपुरादुद्धजनपदगृहराजकुलप्रवेशानिःकायो॥पूर्णा

॥ज्ञानार्णवा॥
॥८६॥

पादममेकत्वाद्भजतोस्यसिद्धिः स्यात्॥८७॥ अमृतेप्रवहति नूनं केचित्स्रवदंति स्वरयोरन्यथ्य॥ जीवंति विषाश्रता
रितप्यान्यथान्नते॥८६॥ यस्मिन्नसति प्रियते जीवति सति भवति चेत्तना कलितः॥ जी
तत्त्वविदः॥८९॥ सुखदुःखजयपराजयजीवितमरणानि विदद्भति केचित्॥ वायुप्रपंचरचनामवे
मानः॥८८॥ कुर्वीत पूरके सत्याक्वृं कुंभके सत्यासंभे॥ षट्चाटनंच योगिरिचक विज्ञानसामर्थ्यात्॥८६॥ इदम
नेप्रसन्नमवसा मर्षं स्यान्मुनेर्ध्रुवंतस्यामो नाटिका विष्णुर्द्विसम्भकर्तुं विज्ञानाति॥८७॥ यद्यपि समीरचारं
नतरं योगिनिःसुदुर्लभं॥ जानाति विगतततं द्रुतप्रापिना ज्ञां कताभ्यासः॥८९॥ नाटिकाश्रुद्धिः॥ तद्यथा॥
द्विं तयाति नास्तिकमले सुवंधुरं कर्णिकारुढं॥२२॥ रेचयति ततः प्रीध्रं पतं

॥८६॥

णमात्रेण भासुराकारं ॥ तालाकलापकलितं स्फुलिंगमात्मकक्रांतं ॥ २३ ॥ तालतडिडुप्रवेगं धूमशिराववर्तक
 दद्विक्त्रांगकृतं गगनतले दुर्धर्षे देवदेत्यानां ॥ २४ ॥ प्रादिं डुधामधवलंगानतलान्मंदमंदमवतीर्णं ॥ सारद
 तमिव सुधांशोः पूरयति पथा पुनः पुरतः ॥ २५ ॥ आनीय नाशिकमलं निवेशयतस्मिन् पुनः पुनश्चैव ॥ अतस्त
 मन्मसाकार्यं प्रवेष्टानिः क्रमणमनवतरं ॥ २६ ॥ अथ नाशिपुंडरीकाच्छनैश्च नैर्हृदयकमलनालेन ॥ निःसारयति
 समीरं पुनः प्रवेष्टाय तिस्रोद्योगां ॥ २७ ॥ नाडीशुद्धिकृत्ते हरनपुरं दिनकरस्य मार्गणा ॥ निःक्रामद्विप्रादिदोः पुर
 मितरेण तिरके पार्श्वः ॥ २८ ॥ इति नाडिका विष्णुद्वौ परिकलिता भ्यासकोशालो योगी ॥ आत्मेक्यैव धटयति पुटय
 पवनं क्षणार्धेन ॥ २९ ॥ एकस्यामयमास्ते कालं नाडीयुगद्वयं सार्द्धं तां मुह्यन्त्यततो न्यामधितिष्ठति नाडिका मनिक् ॥

॥ज्ञानार्थव॥
॥९७॥

३॥षोडशप्रमितकैश्चिन्निर्नीतोवायुसंक्रमः॥अहोरात्रौमितेकालेद्वयोर्नक्षोर्गर्ध्याक्रमं॥३॥षट्प्राताभ्यधिका
न्याहुःसहस्राण्येकविंशतिः॥अहोरात्रेनरिसुस्थेप्राणवायोर्गमागमः॥३॥संक्रांतिमपिनोवेत्त्रिधःसमीरस्यसु
पयधीः॥सतत्वनिर्नयकर्तुंप्रवृत्तःकिंनलज्जतो॥३॥अथकौतूहलहेतौःकरोतिवेधंसमाधिसामर्थ्यात्समभ्य
तपवनःप्रातैःप्रातैरर्कतलेषु॥३॥तत्रकृतनिश्चयोसौजातीयकुलादिगंधद्रव्येषु॥स्थिरलक्ष्यतयाप्राश्व
धंविनंशतमा३॥क्षर्पूरकुंकुमागुरुमलयजकुशादिगंधद्रव्येषु॥बलपवननेनवेधंकरोतिलक्ष्येकृताभ्यास
द्॥एतेषुलब्धलक्ष्यसतोतिसूक्ष्मेषुपत्रिकायेषु॥वेधंकरोतिवायुःप्रपंचयोजनचतुरः॥३॥अमधुकरपतंगप्र
त्रिषुतथांडजेषुमृगप्रांतिरेषु॥संचरतिजातलक्ष्यस्त्वनन्यचित्तोवप्रीधीरः॥३॥नारपुरगकरिप्रांतीरेक्रमे

॥९८॥

चरति त्रिःसरत्येव। सुप्तोपलक्ष्येष्टुचयदृच्छया संक्रमं कुर्यात्। अर्धं द्विपरपुत्रप्रवेशाभ्यासोत्थसमाधिसामर्थ्यं
 त्वविचरति यदृच्छया सो मुक्तश्चात्यंतनिर्द्विषः॥४०॥ अथ कोतुकमात्रफलोद्यंपुरप्रवेशो महाप्रयासेन। सि
 द्धातिनवाक्यं चिन्महतामपि कालयोगेन॥४१॥ स्मरणलभनो विजयं समस्रोगक्षयं वपुःस्थैर्द्यौपवनप्रचारच
 तुरः करोति योगीनसंदेहः॥४२॥ जन्मप्रातजनि तमुग्रं प्राणायामाद्विनीयते पापं नाडी युगाद्यस्यांते यतेर्जिताक्ष
 म्यधीरस्याक्ष॥ उत्तंचा जलविंदु कुत्राग्रेण मासे मासे तु यः पिवेत्। सैव तस्मात् साग्रं प्राणायामश्च तत्समः॥४३॥
 ॥ इत्याचार्यश्रीपुत्रचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारे ध्यानाध्यात्मप्रकरणे॥ का। समाह्वयोर्द्विपार्थे न्यः
 मासं चेतः प्रशान्तधीः। यत्र यत्रैकैवाधत्ते प्रत्याहारः स उच्यते॥ निःसंगः संवृतस्वांतः कूर्मवत्संवृतो द्दियः। यमीसक

॥ज्ञानार्थव॥
॥ऐन॥

त्वमापन्नोऽपानतंत्रे स्थिरी भवेत् ॥ किंचा गोचरेभ्यो हृषीकाणि तेभ्यश्चिन्नमनाकुलं पृथक्कृत्य वप्रीधने
ललाटेत्यंत निश्चलंश्च समर्थकसमाधि सिद्ध्यर्थं प्रत्याहारः प्रज्ञास्यते ॥ प्राणायामेन विक्षिप्तमनः सास्थ्यं न
दतिष्ठ प्रत्याहृतं पुनः स्वस्य सर्वोपाधि विवर्जितं वेतः समत्वं मापन्नं च स्मिन्नेवलं यं ब्रजेत ॥ अयोः सं
तुर्यमणिमाद्यं गसाधनं प्रायः प्रत्यहं वीजं स्यान्मुने मुक्तिमभीप्सत ॥ ह्येकि मनेन प्रपंचेनैवीतरागस्य यो
न ब्रह्मीकृता क्षवर्गस्य प्राणायामो न ज्ञास्यते ॥ प्राणा स्याद्यमने पीडा तस्यां स्यादार्तसंभव ॥ तेन प्रच्यावते
नो ज्ञात तत्त्वोपिलक्षत ॥ पूरणे कुंभके चैव तयाश्चसन निश्चिंसे ॥ अग्नी भवं तिचेतां सिद्धिं त्रयमाना विवायु
निः ॥ किंचा नातिरिक्तं फलं सूत्रे प्राणायामात्मकीर्तितं ॥ अतस्तदर्थं मस्मान्निर्वातिरिक्तं कृतः श्रमः ॥ निरु
॥ स्वसंदेहार्तजन्मना ॥ सुविचार्यैव तद्देयं यन्मुक्तेर्वा जमग्निमं ॥ संविद्यस्य प्रज्ञांतस्य ॥ ४

ध्यकरणाग्रामंसमत्त्वमवलम्ब्य च ॥ ललाटे देवग्रामं तीर्त्नं विदध्यान्निष्कलं मनः ॥ २ ॥ अथ वा ॥ नेत्रद्वंद्वे श्रवणयुगले
 नासिकाग्रेललाटे वक्त्रे नाभौ शिरसि हृदये नाद्युनि श्रृङ्गांते ॥ ध्यानस्थानान्यमलमतिभिः कीर्त्तितान्यत्र देहे
 ध्वेकस्मिन् विगतविषयं चित्तमात्मवनीयं ॥ अस्थानेष्वेतेषु विप्रांतं मुने ह्यष्टयं वितन्वत ॥ इत्थं तत्स्वसं वितर्त्तव्यं
 बोध्या न प्रत्ययाः ॥ १४ ॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपाधिकारे प्रत्याहारधाराणाप्रकरणे
 ॥ ७ ॥ अतस्तु गणानीव बंधुरप्यत्र वंचितः ॥ अहो भवमहाकक्षे प्रागर्हं कर्म वैरिभिः ॥ अत्र विभ्रमसमुद्भूतैर्गणैश्च
 तुलबंधनैः ॥ बद्धो विडंबितः कालमनंतं जन्म दुर्गमो ॥ अद्यागगज्वरो न ह्येषो हनिता विनिर्गता ॥ ततः कर्मरिपुं ह
 निध्याननिस्तं प्राधारया ॥ अस्मात्मानमेव पश्यामि निर्द्वयाज्ञानजंतमः ॥ ह्येष यामितथाप्युग्रं कर्म धनसमुत्क

॥ज्ञानार्णव॥
॥७६॥

बलध्यानवज्रेणदुरितद्रुमसंक्षयं।तथाकुर्मोयथादत्तेनपुनर्भवसंभवं॥।नमज्वरसमुद्भूतमहामूर्खो
क्षुषा॥स्वविज्ञानोद्भवःसाक्षात्सोक्ष्मागो नवीप्सितः॥क्षिप्रयात्मापिनविज्ञातोविश्वलोकैकलोचनः॥अवि
विषमग्राहदंतवर्धितचेतसा॥अपरमात्मापरंज्योतिर्जगज्ज्येष्ठोपिवंचितः॥अपातमात्रस्यैतैर्द्विषयेरंतनीर
सैः॥अभ्रहंचपरमात्माचक्षावेतौज्ञानलोचनौ।अतस्तंज्ञातुमिच्छामितत्त्वरूपोपलब्धये॥१॥अप्रमयात्पागुण
ग्रामोव्यक्ताचपरमेशिनः॥एतावानावयोर्भेदःप्राकिव्यकिस्वभावतः॥१॥उक्तं॥नामत्पूर्वाश्चपूर्वानोनिर्दि
ष्टोषविकारजाः॥वाभाविकविक्षोषाह्यभूतपूर्वाश्चतदुणाः॥२॥तावन्मापीडयत्येवमहादाहोद्भवोद्भवः॥
नमुधांभोधेर्नाक्गाहःप्रवर्तते॥२॥अहंननारकोनामनतिर्यग्वापिमानुषः॥नदेवःकिंतुसिद्धात्मासर्वोयं

॥७६॥

जःक्रमः॥३॥अनंतवीर्यविज्ञानदृगानंदरात्माकोषहं॥केनप्रोन्मूल्याभ्यदृष्टप्रतिपक्षविषजुमं॥४॥अथासादृ
 क्षसामर्थ्यप्रविश्यानंदमंदिशंनस्वरूपाच्चाविषेहंवाह्यार्थेषुगतस्मृ॥५॥अथाद्यैवाविनिश्रेयसंस्वरूपंरिक्त्तु
 तः॥किंत्वाप्यनादिसंभूतामविद्यावैरिवागुणं॥६॥इतिप्रतिज्ञांप्रतिपद्यधीरःसमस्तगणदिकलंकमुक्तः॥७॥अत
 नेधर्मसत्त्वलात्मा॥शुक्लंचयद्यत्तिवत्तंविज्ञात्नं॥९॥प्रतिज्ञा॥ध्येयंवल्लुवदंतिनिर्मलाधियःसत्त्वेतनाचेतनं
 स्थित्युत्पत्तिविनाशलक्षणदुतंमूर्तेतरंचक्रमात्॥शुद्धध्यानविप्री॥कर्मकवचोदेवश्रमुक्तेर्वरःसर्वज्ञःसर्व
 लःप्रिदःसभगवान्सिद्धःपरोतिःकलः॥८॥अमीजीवादयोभावाश्रितद्विज्ञस्मत्तांकिताः॥तत्त्वरूपाविरोध
 नध्येयाधर्ममनीषिनिः॥१०॥अनेद्युपरतेधीमान्मनःकुर्यात्समाहितंनिर्वैदपदमापन्नंमभ्रंवाकराणंबुधौ॥११॥

॥ज्ञानार्णव॥

॥१००॥

अतो कत्रयीनाष्टममूर्तेपरमेश्वराध्यातुं प्रक्रमते साक्षात्परमात्मानमव्ययम् ॥१॥ सकंचात्रिकालविषयं
साक्षाच्छक्तिव्यतिविवक्षया ॥ सामान्येन नयेनैकं परमात्मानमनेतारं ॥ साकारं निर्गताकारं निश्चलं प
निःकलं करणच्युतं ॥ रश्मिनिःशेषभवसंभूतकेशाज्जमकृताशानां ॥ मुह्यमत्यंतनिर्लेपं ज्ञानराज्यं प्रतिष्ठितं ॥ रश्मि
विष्णुद्वादशसंक्रांतं प्रतिबिंबसमप्रभं ॥ ज्योतिर्मयं महावीर्यं परिपूर्णं पुरातनं ॥ रश्मि विष्णुद्वादशगुणोपेतं नि
र्गतामयं ॥ अप्रमेयं परिच्छिन्नं विश्वतत्त्वव्यवस्थितं ॥ रश्मि दशाहं वहिर्भावेर्ग्राह्यं चानर्मुखैः क्षणां सत्त्वभा
सकं साक्षात्स्वरूपं परमात्मनः ॥ रश्मि अणोरपि च द्युःसहस्रो महानाकाशतोपि च ॥ जागदं द्युःससिद्धात्मानिष्प

त्येतनिर्द्वैतः॥२॥ एषस्यानुध्यानमात्रेण प्रीयते जन्म जात जा भूना न्यथा जन्मिनां सोऽयं जगतां प्रभुरच्युतः॥३॥ वि
ज्ञातमपि निःशेषं ददज्ञानादपार्थक्यं यस्मिंश्च विदिते विध्वं ज्ञातमेव न संशयः॥३॥ यत्स्वरूपा यद्विज्ञानात्मा
तत्वे स्थिति भवेत्तत्त्वं ज्ञात्वा मुनिभिः साक्षात्प्राप्तं तस्यैवैवै भवं॥३॥ स एव नियतं ध्येयः स विज्ञेयो मुमुक्षुभिः॥
अनन्यप्राणी भूय त कृते नो त रात्मना॥३॥ अवागोचरमव्यक्तमनंतं प्राब्दवर्जितं॥ अज जन्म भ्रमातीतं नि
र्विकल्पं विचिंतयेत्तत्त्वं ध्वं द्वो धानंत भागोपि द्रव्य पदार्थ संभूतं॥ लोका लोके स्थितं ध्वं ते स स्याद्भो क त्रयी
गुह्यः॥३॥ तत्स्वरूपा हित स्वांत सप्तगुणग्रामरंजितः॥ यो जयत्यात्मनात्मानं तस्मिं स रूपसिद्धयोर्ध्व इत्यजं
स्मरन् योगी तत्स्वरूपावलंबितः॥ तन्मयत्वमवाप्नोति प्राप्नुयात्कवर्जितं॥३॥ अज न्यप्राणी भूय स तस्मि

॥ज्ञानार्णव॥

॥१८९॥

ह्रीयतेतथा॥ध्यातध्यानोभयाभावेध्मेयेनैक्यंयथाव्रजेत॥३७॥सोऽयंसमरसीभावस्तदेकीकरणंस्मृतं॥अ
त्केनयत्रात्माहीयतेपरमात्मनि॥३८॥अनन्यप्राणस्तद्धितत्संदीनैकमानसगतदुष्णस्तत्त्वभावात्मातां
तयाच्चसएवसन्॥३९॥उक्तंवा॥कटस्यकर्ताहमिति संबंधः॥स्याद्दयोर्दयो॥ध्यानं॥ध्येयं॥यदात्मैवसंबंधं॥
प्राप्तदा॥४०॥पदज्ञानाज्जन्मी॥अमनितियतंजन्मगहनं॥विदित्वायंमद्यच्चिदशशुक्तोऽयातिशुक्तां॥सविज्ञेय
माप्सामकदमुवनानंदनित्यः॥परंज्योतिस्ज्ञानापरमपुरुषोचित्य॥चरित॥४१॥इत्थंयत्रानवच्छिन्नभाव
स्त्रिर्भवच्चुतं॥भावयत्यनिष्ठां॥ध्यानीतसवीर्यप्रकीर्तितं॥४२॥इत्याचार्यप्रीपुष्पचंद्रविरचितेज्ञानार्ण
वोपाप्रदीपादिकोरेसवीर्यध्यानप्रकरणे॥॥॥॥॥अज्ञातस्वस्वस्वरेणपरमात्मानंवृद्धतो॥आत्मैवप्राप्तिनिश्चये॥वि

नपुरुषैः परं ॥ किंच ॥ आत्मतत्त्वा न निद्रस्य न स्यादात्मन्यवस्थितिः ॥ मुद्यत्यंतः पृथक्कुर्वत्स्वरूपदेहदेहिनां भूत
योर्भेदापरिज्ञानात्तात्मलाभः प्रजायते ॥ तदभावात्तद्विज्ञानस्रतिः स्वप्नेष्विदृशं ॥ अतः प्रागेवातिश्रेयः सम्य
गात्तामुमुक्षुनिःश्रेयोषपरपर्यायः कल्पनाजालवर्जितः ॥ तथा हि ॥ त्रिप्रकारः स भूतेषु सर्वेष्वत्मा व्यव
स्थितः ॥ बहिरतः परश्चेति विकल्पेक्षमाणकैः ॥ आत्मबुद्धिः प्राणीणां यस्यात्मन्यात्मनि श्रयः ॥ सो तं रात्मा स
तस्तद्वैभ्रमश्चातमाकरैः ॥ स्तिनिर्ज्ञेयो निःकलः शुद्धो निःस्पृहो नित्यं ततिवर्तते ॥ निर्विकल्पश्च शुद्धात्मा परमात्म
नि वर्णितः ॥ अकथं तर्हि पृथक्त्वादेहाद्यर्थकदंबकान् आत्मानमभ्यसेद्योगी निर्विकल्पमतीत्योऽपि ॥ अथा
स्य बहिरात्मानं सुस्थिरेणातं रात्मानां भ्याद्येदिदं शुद्धमत्यंतपरमात्मानमव्ययं ॥ तद्यथा ॥ स योजयति देहं
॥ यस्य स्यादात्मविभ्रमात् ॥ बहिरात्मा स विज्ञेयो मोहनिद्रास्तचेतनं ॥ इति ॥

॥ज्ञानार्थव॥

॥१०२॥

चिदात्मानं विमूढधीः॥ बहिरात्मा ततो ज्ञानी पृथक् प्रयति देहिनां॥ असद्वारैर्विप्रातं स्वतत्त्वविमुखैर्भृशं
^{वर्हितं} तावहि रात्मा यं वपु रात्मतिमन्यते॥ १२॥ सुरत्रिद प्रापयार्थे नृपयार्थे तथा नराणां तिर्थं चंचतदंगे स्वं न
 गे च नारकां॥ १३॥ वेत्यं विद्या परिभ्रान्तो मूढस्तन्न पुनस्तथा॥ किं त्वमूर्तस्वसंवेद्यतद्गुणपरिकीर्तितो॥ १४॥ स्वप्राणी
 मिवां विषयगोच्यत चे तन्न परमात्मानमज्ञानी परबुधा धावस्यति॥ १५॥ स्वात्मे तरविकल्यैस्तैः प्राणैर्धैर्वर्ज
 तं प्रवृत्तैर्धैर्विततं विषमं नात्मन्यात्मदुर्गिनिः॥ १६॥ ततः सौत्यं तन्निनेषु पशुपुत्रो गनादिषु॥ आत्मत्वं
 दैविद्याच्च राज्ञि हितः॥ १७॥ साध्मात्स्वामवनिश्चित्य पदार्थांश्चेतनेतरानास्वस्यैव मन्यते मूढस्तन्नाथो
 दिकोऽपि अनादि प्रभवः सौद्यमं विद्या विषमग्रहं प्राणैरादीनि पश्यन्ति येन स मिति देहिनां॥ १८॥ धैव

॥१०२॥

रन्धयति

अतस्मान्

विज्ञानं वपुषा दृढयत्यम् ॥ स्वस्मिन्नात्मनि बोधस्तु निनत्यगाच्छरीरिणाम् ॥ वपुष्यात्ममतिः सत्तेष्वधुनि
नादिकल्पनां स्वस्मत्संकल्पमतेन मच्चानं मुषितं जगत् ॥ तेन चात्मनि यो भावः स स्याद्बीजं भवस्थिते ॥ बहिर्वी
तां स्वविशेषस्तत्त्वकांतर्दिनेत ॥ २ ॥ अक्षद्वारैः स्वतश्चक्षुषां निमग्नो गोचरे धृता ॥ तानासाधारमि त्येतन्नादि
सम्पत्तये दिषंश्च आद्यात्मानमप्यास्यैव मतेनात्मा ततस्त्यजेत् ॥ प्रकाशयत्यययोगः स्वरूपं परमेष्विन ॥ ३ ॥
यद्यदप्यभिद रूपतत्तदन्यन्न चान्यथा ॥ ज्ञानवच्चक्षुषीताक्षमतः केनात्र वक्ष्यहं ॥ ४ ॥ यज्जनैरापि बोधो ह्य
ज्ञानाच्चोभयाभ्युह्यता हि ॥ अमपदं यस्मादहं विधत्सकल्पना ॥ ५ ॥ यः स्वमेव समादत्तेनादत्तेयः स्वतापरा ॥ तर्द्विकल्प
स विज्ञानी स्वसंवेद्योऽस्मिन्नेव लभ ॥ ६ ॥ ज्ञातसर्वमतेयं दृष्ट्वु खलायां क्रिया ॥ अमं प्रप्यैव मे क्रियापूर्वास्तच्चादौ स्वमि

।ज्ञानार्णव।
॥१०३॥

निभ्रमात्।रणप्रुखलायांयथाहनिर्विनष्टेभुजगभ्रमे।तच्चादौमेतथाहनिर्नष्टात्मविभ्रमस्यवै।रए।एतदे
^{स्मिज्जुह्व}षैषएकदेवहनीति।धियःपदांनारहयच्चात्मनात्मानवेत्यात्मनितदस्मत्।र।यद्वोधेमयासुप्रयद्वाधे
 हैस्थितं।तद्रूपमयमत्यसंखसवेद्यमहंकिन्ना।र।ज्योतिर्मयममात्मानंपश्यतोत्रैवयांत्यमी।स्रयं।गाद
 यत्तेननारिः।कोपिप्रियोनमे।र।अदृष्टमत्स्वरूपेयंजनो।नारिर्नमेप्रिय।साक्षात्सुदृष्टरूपेपिजनो।नारिः।
 सुहृन्मोक्षद्वतःप्रभृतिनिःशेषपूर्वपूर्वविचेष्टितंमर्माद्यज्ञाततत्त्वस्यभातिस्वप्नेदजालवत्।र।यो।
 ।प्रसिद्धात्मापरंज्योतिःसनातन।सोहंतस्मात्प्रपण्यामिख।सिन्नात्मानमच्युतं।र।बाह्यात्मानमपित्य
 प्रसन्नेचांतरात्मनि।विधूतकल्पनाजालंप्रमात्मानमामनेत्।र।बधमोक्षावुभावतोभ्रमेतरनिबधनो।

अभ्यसेत्

॥१०३॥

यश्च परसंबन्धाद्देहाभ्यामाजतः शिवांश्च अतो किं कर्म हेतुं ज्ञानिनः केन वण्णयेतो अज्ञानी बध्यते यत्र ज्ञा-
 नी तत्रैव मुच्यते ॥ ६७ ॥ यज्जन्म गतने विज्ञे प्राञ्जया दुःखसंकुलो तदात्मतरो नूनमनेदेनावधारणात् ॥ ६८ ॥ प्र-
 येप्त्यपि विज्ञानप्रदीपे विष्णुदर्शना किं निमज्जत्ययं लोको वराको जन्म कर्दमेव ॥ आत्मन्येवात्मनात्मा य-
 स्वयमेवानुभूयते ॥ अतो न्यत्रैव मां ज्ञातुं प्रयासः कार्य निष्फलः ॥ ६९ ॥ एतादाह स एवाहमित्यभ्यसन्नैरारतां
 वासनां दृढयत्नेन प्राप्नोत्यात्मन्येव स्थितिम् ॥ ७० ॥ आद्यात्मीतये ज्ञस्य तत्र देवापदास्मदा विभेत्ययं पुनर्य-
 म्मिंस्तदेवानंदमंदिरं ॥ ७१ ॥ सुसंवृते हि यग्रामे प्रसन्ने चांतरात्मनि ॥ स्रष्टां स्फुरति यत्र त्वं तद्रूपं परमेश्विनः ॥ ७२ ॥ य-
 मिहात्मा परः सोहयो हं परमेश्वरः ॥ मदन्योनमयो पाप्मो मदन्येन तु नाप्यहं ॥ ७३ ॥ आकृष्या गोचरे व्याघ्रमुत्क-

॥ज्ञानार्णव॥

॥१०४॥

शरीरान्

रात्मानमात्मना॥स्वस्मिन्नहंस्थिरीभूतश्चिदानंदमयेत्वंयं॥४॥पृथगिच्छन्मावेत्त्रियस्तनोद्गीतविभ्रमं॥
कुर्वन्नापितपसीव्रनसमुद्येतवंधने॥५॥स्वपरांतरविज्ञानमुधाम्यदाजिनंदितं॥खिद्यतेनतपःकुर्वन्ना
त्केयोःपारीरजै॥४॥षाणागादिमलविप्लेषाशस्यचित्तंमुनिर्मत्स्यमृकस्वसंहिजानातिर्नान्यःकेनोपिहेतु
धए॥निर्विकल्पमनस्तत्त्वंनविकल्पैरनिद्रुतंनिर्विकल्पमंतःकार्यसम्पत्तत्त्वप्रसिद्धो॥६॥अज्ञानविद्व
तःस्वतत्वादपवर्तते॥विज्ञानवासितंतद्विषयत्यंतःपराप्रभु॥७॥मुनेर्यदिमनोमोहादाणादौरभिभूयते॥
तन्निजोज्यात्मनस्तत्त्वेतानेव॥^{साक्षात्}स्मिपतिष्मणात्॥४॥^{काये}पत्राज्ञात्मारतः॥^{तोयितात्}कायेतस्मादावर्ततोदिया॥चिदानं
येरुपेयो जितःप्रीतिमुत्सृजेत्॥४॥स्वविभ्रमोद्भवदुःखंस्वज्ञानेनैवहीयते॥तपसापिनतच्छेद्यमात्मवि

॥१०५॥

ज्ञानवर्जितैरुपायुर्बलविज्ञादि संपत्तिस्वस्य वांछति॥ बहिरात्मा धाविज्ञानी साक्षात्तेभ्योऽपि विद्युतिं॥
 अकलार्हं प्रतिमं न्यत्रेव ध्याति स्वं स्वतश्मृतं॥ आत्मन्यात्ममतिं कृत्वा न्यस्माद्ज्ञानी विमुच्यते॥ मदी आत्मानं
 देयं विज्ञानी त्रिलिङ्गी संगतं वपुः॥ सम्यग्देदी पुनस्तत्त्रिलिङ्गसंग विवर्जितं॥ असमभ्यस्तं सुविज्ञानी त्री
 तमपि तत्त्वतः भ्रानादि विभ्रमात्तत्त्वं प्रसवत्येव योगिनः॥ एतज्जिह्वप्रयमिदं रूपं न विदुः प्रयततो वथा प्र
 मरणादयोऽर्थेषु स्वरूपं संश्रयाम्यतः॥ एतं करोत्यज्ञो ग्रहत्यागो बहिरात्तत्त्वविदुः॥ मुक्तात्मानं बहिर्नाति
 सो विदध्यात्कथं च न॥ देववाक्रायाभ्यां पुष्टं कृत्वा मनसा त्मानं मभ्यसेत्॥ वाक्त्तनुभ्यां प्रकुर्वीत कथं मन
 ज्ञचेतसा॥ देविश्चासा नंदयोः स्थानं स्याज्जगदज्ञचेतसा॥ कानंदः कंच विश्वासः त्वस्मिन्नेवात्मवेदिना॥ देव

।ज्ञानार्णव॥

॥१०५॥

स्वबोधादपरं किंचिन्नस्वानेविभूयास्सृणं। कुर्यात्कार्यवशात्किंचिद्वाक्रायाभ्यामनादतः॥६॥ अपदस्य विषयं रूपं
मङ्गप्राज्ञद्विलक्षणमात्मानं दानिर्भरं रूपमर्तज्योतिर्मयं ममादि॥ अतर्हुः स्वबहिःसौख्ययोगाभ्यासो दत्तात्म
सुप्रतिष्ठितयोगानां विषयस्तसिदं पुनः॥६॥ तद्विज्ञेयं तदीयं यत्तच्छब्दचित्स्यमेव वा॥ येन नानाभिर्मात्राभ्यां
स्यादात्मन्यात्मनः स्थितिर्ददः॥ विषयेषु न तत्किंचित्स्याद्विज्ञेयं च्छरीरिणा॥ तेषां पृथक्कुर्वन्ति धीनिर्मज्ञा
नयोगिनः॥६॥ अनाख्यातमिवाख्यातमपि न प्रतिपद्यते॥ आत्मानं जडधीसेन वध्यस्तत्र ममोद्यमः॥६॥ एत
दयन्मया किंचित्प्रज्ञापयितुमिष्टतपो ह न स परमाहं सन्मुधा बोधनोद्यमः॥६॥ निरुद्धज्योतिरज्ञो
ह्यतान्यत्रैव तुष्यति॥ तुष्यत्यात्मनि विज्ञानी बहिर्विगतविश्रमः॥७॥ अपावदात्मच्छयादत्ते वाक्किन्न वपुषां

॥१०५॥

आद्यादिन

असंयोजयत्
जानीयान्

जन्मतावदमीषातुभेदज्ञानाद्भवत्युतिः॥१॥ जीर्णो रक्ते घने स्वेनेनात्मा जीर्णादिकः पदोऽणववपुषि जीर्णादौ ना
त्मा जीर्णादिकं संस्था॥१॥ च लभ्य च लप्रत्यजगद्वास्यावभासतोऽज्ञानयोगक्रियाहीनं स एवास्मदनिशिवं
७ अतनु न्यादृतादहीज्योतिर्मयवपुःसयं न वेति यावदात्मानं कृतावद्वधं विच्युतिः॥१॥ अगलमिदं दण्डं
तमन्निवे प्रयात्मकं वपुःवेति मूढसदात्मानमनाद्यत्पन्नविश्रमात्॥१॥ मुक्तिरेवमुनेन स्य यस्यात्मन्य
चला स्थितिः भ्रतस्यासिद्धं वं मुक्तिर्नेयस्यात्मन्यवा स्थितिः॥१॥ दृढः स्थूलः स्थिरी दीर्घो जीर्णः जीर्णो लघु
र्गुणः प्रपुष्पवमसं बध्नन्स्वविद्यादेरनात्मको॥१॥ जनसंसर्गवाक्किन्नपरिस्पदमनोऽभ्याः प्रत्तरौ तारवीज
निज्ञानी जनस्तस्य जेतोऽणनाग्रामादिषु सस्य निवासं वेत्यं नात्मक्षिणं॥ सर्वावस्थासु विज्ञानी स्वस्मि

परमाशुसम्पद

दृतावृते

संयमात्

निबधने॥ तदभावात्पुनर्मोक्षो मुमुक्षुर्जेततस्य जेतार॥ ७ ॥ प्रागसंयममुत्सृज्य संयमैकतरो भवेत्॥ ततोऽपि
विरमेत्प्राप्य सम्यगात्मव्यवस्थितिं मण्डजातिविंगतिं तिद्वहमगमो साहावर्ततोऽभंगात्मकश्रमं सारसमा
नद्वितयत्यजेत्॥ ए॥ अनेदविद्वष्टा पंगोर्वो निचक्षुरचक्षुषि॥ अंगोऽपि च तष्टावेति संयोगादृष्ट्यर्मात्मनः॥ ८ ॥
भेदविज्ञेयष्टावेति पंगोश्चक्षुरचक्षुषि॥ ज्ञातात्मानं तष्टावेति तं काये दृष्ट्यर्मात्मनः॥ ९ ॥ स तौ न्मत्तादिचेष्टा
सुपष्टाज्ञस्य स्वविभ्रमं तथा सर्वोत्सवस्यामुने क्वचित्त्वदर्शिनः॥ १० ॥ देहात्मदंष्ट्रमुच्येत चेज्जागर्ति पृथग्यपि
स्वदोन्मत्तोऽपि मुच्येत स्वस्मिन्नेत्यन्नतिश्रयः॥ ११ ॥ आत्मानं सिद्धमगच्छ्य प्राप्नोत्यात्मापि सिद्धतां ब्रति प्रदी
पमा साहायष्टाभ्येति प्रदीपतां॥ १२ ॥ आगच्छ्यात्मानं मेवात्मा परमात्मत्वमश्नुते॥ यथा भवति दक्षः स्वसेनो
प्राप्यते

वंजानिहि

रि॒कल॒यवि॒शुद्ध॑स्वा॒त्मना॒त्मान॑मे॒वा॒ह॒ति॒सा॒धारा॑ण॒धमे॒यं॒ध्या॒नयो॑र्द्ध॒र्मशु॒क्तयो॑॥वि॒शुद्धि॒स्वामि॑भे॒देन॑भे॒द
स्त्रे॒निरु॒पित॑॥१०॥इ॒त्या॒चार्य॑श्री॒शुभ॑चंद्र॒विर॒चिते॑ज्ञा॒नार्थे॒योग॑प्रदी॒पाधि॒कारे॑शु॒द्धौप॑चार॒योग॑प्र॒कर
ण॑म्॥अ॒नादि॒विभ्र॑मानो॒हाद॑न॒भ्यासा॑द॒सद्र॑हात्॥ज्ञा॒तम॑प्या॒त्मन॑स्तत्त्व॒प्रच॑ल॒त्यैव॑यो॒गिन॑॥१॥प्र॒वि
द्या॒वा॒सना॑वे॒प्रावि॑ष॒विव॑प्रा॒त्मना॑यो॒ज्यमा॑नम॒पि॒स्वस्मि॑न्न॒चेतः॑कु॒रते॑रा॒ति॥सा॒क्षात्क॑र्तु॒मतः॒॑क्षिप्र॑वि
प्र॒तत्त्व॑प॒थास्थि॑तो॒विशु॑द्धि॒चा॒त्मनः॑प्रा॒श्रव॑स्तु॒धर्म॑स्थि॒रीन॑वेत्॥३॥प्र॒लक्ष्म्य॑ल॒क्ष्म्यसं॑बंधा॒त्सूत्रा॑त्
ध्मो॒विचि॑तये॒त्सात्वं॑वा॒च्च॒जि॒रात्वं॑व॒तत्त्व॑वि॒तत्त्व॑म॒जसा॑॥अ॒ज्ञापा॑यवि॒पाका॑ना॒क्रम॑शः॒संस्थि॑तो॒तय॑
वि॒चयो॑यः॒पुण्य॑क॒द्विध॑र्म॒ध्यान॑चतु॒र्विधा॑॥व॒स्तुत॑त्त्व॒त्वसि॑द्धांतप्र॒सिद्धं॑यत्र॒चिंत॑येत्॥सर्व॑ज्ञा॒ज्ञानि॑योगे॒नत॑

॥ज्ञानार्णवा॥

॥१०८॥

१ वस्तु तत्त्वं =

उत्पादव्ययशैव्यस्वभावं

अवलोकयेत्

दाज्ञाविचयोमतः॥६॥ अनंतगुणपर्यायसंयुततत्रैवात्मकं॥ त्रिकालविषयमाप्ताज्ञिनाज्ञासिद्धसामने॥७॥
च॥ स्मृतिनेंद्रवचनहेतुनिर्धनहन्यते॥ आज्ञासिद्धचतश्रद्धानान्यथावादिनोऽज्ञानं॥ इति॥ प्रमाणनयनि
क्षेपैर्निर्नीततत्त्वमंजसम॥ स्थित्युत्पत्तिव्ययोपेतांचिदचिद्विषयसमेतं॥ श्रीमत्सर्वज्ञदेवोक्तं श्रुतज्ञानचं निम्न
तं प्राब्यार्थनिचितं तत्त्वमंत्रचित्यमविभुतं॥ श्रुतज्ञानतद्व्यापारिस्फुरति यत्रैतद्विषयविद्याकदंबकं॥ इव्यभा
वनिदाज्ञद्विप्राब्यार्थज्योतिरग्निमं॥ अणुरमंति गंधीरपुण्यतीर्थपुण्यतनं॥ पूर्वपरविरोधादिकलंकपरिवर्जितं
१२॥ नयोपनयसंपातगहनं गाणिनिः सुखं विचित्रमंति चित्रार्थसंकीर्णं विषयलोचनं॥ अमनेकपदविन्यासै
ः प्रकीर्णकैः प्रसृततद्विभात्युच्चैः रत्नाकरद्वारपरार्धं॥ मदमत्तोद्धतमुद्रासनाप्रीविषांतकं॥ इरतेधन

॥१०८॥

सूर्यमंडलं

श्रुतज्ञानं

श्रुतज्ञानेन

मिथ्यात्वधांतदमो^ईमंडलं^ई। रश्मि^ईस्य विचंजगत्समिच्चिप्रु^ईधातिजगच्चयी^ई। येनतद्विमतांसेव्यं^ईश्रुतज्ञानंचतु^ई
र्विधां^ईरक्षि^ईत्युत्पत्तिव्ययोपेतं^ईततीयो^ईगिलोचनां^ईनयद्वयसमावेष्टान्^ईसाधनादिव्यवस्थितं^ई। रश्मिः शोषनय^ई
निक्षेपनिकषणावसन्निभो^ईस्मादस्पृ^ईविनिर्घातमभ्यान्यमतभू^ईधरा^ईरक्षाइत्यादिगुणसंदर्भनिर्भरं^ईनव्यप्रु^ईद्वि^ईध^ई
यंतु^ईधीमतां^ईश्रेष्ठाः^ईश्रुतज्ञानमहापर्वं^ई। रश्मि^ईज्जन्मच्चरणानकं^ईत्रिभुवनार्थी^ईयो^ईर्यदभ्यर्चितां^ईपस्याहादमहाध्वजं^ई
यप्रताकीर्णंचयत्पन्नतो^ईनत्पादस्थितिभंगलो^ईकनयुताय^ईसिन्धु^ईस्यार्थः^ई। स्थितास्तच्छ्रीवीरमुत्तारविंदगदितंदेय^ई
च्छु^ईनवः^ईशिवां^ईरश्मि^ईवा^ईनदे^ईव्याः^ईकुलमंदिरं^ईबुधजनानंदकचंद्रो^ईदय^ई। मुक्तेर्मंगलमग्निमं^ईप्रिवपयप्रस्थानदिव्या^ईनकं^ई
तत्ताभासकुरागपदवदनभव्या^ई। चिनेतु^ईधूमतच्छ्रोत्रा^ईजलिनिः^ईपिवंतु^ईगुणिनः^ईसिद्धांतवार्द्धः^ई। पयः^ई। रश्मि^ईनेते^ईनिपतं^ई

युष्माकं

तत्त्वश्रुत्यस्तितपटशोभा

सिद्ध

सर्वाङ्गानां उत्तरस्तद्वत् समम्. परितः क्षितिजतयेत. १॥ यत्र तद्विज्ञानं मायात्मा मायात्मकं मोक्षं मुक्तिं मुक्तिं. १॥ २३॥

। क्षान्ता एव ।
। १०८ ॥

वादि गिरयस्तु व्यतिथो गी श्रुता भव्या येन विदंति निर्वृतिपदं मुचंति मोहं बुधाः । यद्बुधं युयं मिनां यदस्मय सुखस्य ।
धारभूतं तदुपात्तं तद्विद्वो कद्वयशुद्धिदं जिनवचः पुष्पाद्विवेकश्रियं परम् । इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवे यो
गप्रदीपाधिकारे आज्ञा विचयप्रकरणं ॥ ६ ॥ अपाद्य विचयं ध्यानं तद्वदंति मनीषिणः । अपाद्यः कर्मणा यत्र सोपा
यः स्मर्यते बुधैः ॥ ११ ॥ तद्वद्व्या । श्रीमत्सर्वज्ञनिर्दिष्टमार्गेण तत्र यात्मकं अनासाद्य भवार्णवे चिरं नष्टाः शरीरिणः ।
मज्जनौ नमज्जनं प्राश्नं जंति भवसागरे । वराकाः प्राणिनो प्राप्य यानपात्रं जिने श्वरं । मह्यमनससां च्छिः प्रदीपे
नमकाननो भ्रमताश्च मया प्राप्तं सप्रज्ञानां बुधैस्तदां । अद्यापि यद्विनिर्देद विवेकाग्नेः सस्तकात् सत्त्वे
वज्रमांशः कूपपातो निवारितः । भ्रमनादिभ्रमसंभूतं कथां निर्धार्यते मया । सिध्यात्त्वा विरतिप्राप्य कर्मबंधनिबं

। १०९ ॥

आत्मानं

आत्मा

धनं॑ ह्यसौ॑ ह्यसु॒हः॑ प्र॒मि॒दा॒त्मा॑ ह्यबो॒धवि॒मले॑ क्षणः॑ अ॒न्यप॑कं चि॒रं वि॒नः॑ एवं॒ ज॒मानः॑ स्व॒कर्म॑णा॒ ए॒कतः॑ का॒र्म॒णं॑
सैन्य॑म॒हमे॑क॒सतो॑न्यतः॒ स्थि॒तव्य॑म॒प्रम॑त्तेन॒ मया॑ मि॒र्त्त॒रि॒संक॑द्ये॒ष्वनि॒र्दय॑क॒र्मसं॑घातं प्र॒बल॑ध्या॒नव॑क्रि॒ना॒
कदा॑स्व॒प्नो॒धयि॑ष्यामि॒धातु॑स्य॒मिव॑कांच॒नं॒र्क्षि॑कि॒मुपे॑यो॒ममा॑त्मा॒यकि॑वा॒विज्ञा॑नदर्श॒नो॒च॒रा॒ण॒चा॒प॒वगा॑यि॒दि॒
भिः॒सा॒द्गु॒णै॒ववा॒॑॥१॥ को॒हम॑माश्र॒वः॒कस्मा॑त्क॒थं॒ब॒धः॒क्व॒नि॒र्ज॒णा॒का॒मु॒क्तिः॒ किं॑ वि॒मुक्त॑स्य॒स्वरू॑पं॒च॒नि॒गद्य॑तो॒॥२॥
जन्म॑नः॒प्रति॑प॒स्य॒स्यमो॑स्य॒स्यार्थ॑ति॒कं॒सुखं॑अ॒व्या॒बाधं॑स्व॒भावो॑त्प॒दके॑नो॒पाये॑न॒त्यन्य॑तो॒॥३॥ म॒य्ये॒व वि॒दिते॑सा॒क्षा॒
दि॒ज्ञातं॑भु॒वन्त्र॑या॒प्यतो॑हम॒वस॑र्व॒ज्ञः॒सर्व॑दर्शी॒निर॑ज॒नः॒॥३॥ उ॒क्तं॒च्चा॒ ए॒को॒भावः॑सर्व॒भावः॑स्व॒भावः॑सर्व॒भावा॑ ए॒
क॒भाव॑स्व॒भावा॑ ए॒को॒भाव॑स्त॒त्त्वतो॑येन॒बु॒द्धः॒सर्व॑भा॒वास्त॒त्त्वत॑सेन॒बु॒द्धः॒॥४॥ या॒व॒दा॒व॒च्चे॒त्सं॒ब॒धो॒मम॑स्या॒द्वा॒द्वा॒वसु॑
ए॒कस्मि॑न्ना॒त्मनि॑प्रति॒बि॒म्बिता॒॑

॥ज्ञानार्णव॥

॥१९८॥

पदार्थमर्थः

निः^१ताव^२जावत्सदा^३स्वमि^४त्स्थितिः^५सर्वो^६पिदृष्टिः^७॥१९८॥तद्यैवेतेन^८नृत्यते^९पदार्थः^{१०}स्त्रसूचिताः^{११}अतो^{१२}मार्गे^{१३}त्रल
नो^{१४}हंप्राप्तो^{१५}एव^{१६}प्रिवास्मदा^{१७}र्ह^{१८}इत्युपायो^{१९}विनिश्चयो^{२०}मार्ग^{२१}अवनल^{२२}क्षण^{२३}कर्मणा^{२४}चयथा^{२५}पायज^{२६}पायश्चात्मसि
१९॥इति^{२७}नय^{२८}प्रानली^{२९}लातं^{३०}बिनिर्वृत^{३१}दोषं^{३२}च्युत^{३३}सकल^{३४}कलकैः^{३५}कीर्तित^{३६}ध्यानमेतत्^{३७}अविरत^{३८}मनु^{३९}ब्रध्या
अपाय^{४०}विचय^{४१}प्रकरण^{४२}म्॥छा^{४३}सविपाक^{४४}इति^{४५}ज्ञेयो^{४६}यः^{४७}स्वकर्म^{४८}फलो^{४९}दयः^{५०}प्रति^{५१}क्षण^{५२}समु^{५३}न्न^{५४}प्रचर^{५५}रूपः^{५६}शरीरिणां^{५७}
१॥कर्मजात^{५८}फलं^{५९}दत्ते^{६०}विचित्र^{६१}मिह^{६२}देहिनां^{६३}॥२॥सा^{६४}द्यनि^{६५}यते^{६६}नाम^{६७}द्रव्या^{६८}दिक^{६९}चतु^{७०}ष्टयं^{७१}॥तद्यथा^{७२}॥स्वक^{७३}शब्दा^{७४}सन्
यानव^{७५}द्वनिता^{७६}वादि^{७७}त्रा^{७८}मित्रा^{७९}गजा^{८०}क^{८१}र्परा^{८२}गुरु^{८३}चंद्र^{८४}नवन^{८५}त्री^{८६}र्हा^{८७}दिसौ^{८८}ध^{८९}धजान्^{९०}माते^{९१}र्गश्च

चतुर्थगुणस्यार्थः

॥१९८॥

प्राप्य

भक्षान्नपानानिवाकृत्रादीन्युपगम्यवस्तुनिचयान्नसौख्यं प्रयुते गिनः॥३॥
अणिमणीयानि सर्वतुमुखादनिव
कामभोगास्पदान्युच्चैः प्राप्यसौख्यं निवेद्यते॥४॥
प्राप्तिरयं न पन्नगारव्यात्तन्नोयमहन्त्रीणां गच्छति
कीटकं टकरजः सारगस्थिपकोपतान्॥
कारान्शुखलप्राकृकाडनिगडकूणरिवैरात्मपादव्याण्यप्यभजति दुः
खमखिलं जीवाभवाव्यास्थितां॥५॥
निसर्गोणातिरोधाणि भयक्ते प्रास्पदाब्जिवाहुः
खमवाधुवंत्युच्चैः स्वेनाण्यास
द्वजंतवः॥६॥
अरिष्टोत्पातनिर्मुक्तो वातवर्षातिवर्जितः॥
स्त्रीतौष्णरहितः कालः स्यात्सुखाय प्ररीरिणां॥७॥
वर्षातिप
तुषाराब्जइत्युत्पादादिसंकुलः॥
कालः सदैव सत्त्वानाहुः खानलनिबन्धनो
प्राप्तामादिसमुद्भूतो भावः सौख्याय दे
हिनां कर्मगौरवजः सौधमहाव्यसनमंदिरेण
मूलप्रकृतयस्तत्र कर्मणां महकीर्तिनां॥
ज्ञानावरणपूर्वासाज

॥ज्ञानार्पणं॥

॥१११॥

निनाबधरेतव॥१॥ज्ञानं ह्यतिकरं कर्मपंचनेदं प्रपंचितं॥न रुद्धयेन जीवानां मतिज्ञानादिप्रचकां॥१॥
कर्मदगावरा॥संज्ञकां कथ्यते येन जंतूनां प्राश्नार्थदार्पणं॥वेदनीयं विदुः प्राज्ञादिधाकर्मजसि रिणाम्पु
नमद्भित्तद्वक्तृप्राज्ञधारा समप्रभा॥३॥सुरंगनागधीश्रसे वितं श्रूयते सुखं॥मातोदयवप्रात्प्राणी संक
रोद्गवां॥असद्व्योदयानीव प्रागिरमानसं दिधा॥जीवैर्विषयानेहः खं प्राश्नश्च आदिभूमिबु॥१॥दृष्टिमोहप्रकोपे
न दृष्टिः साधीविजयते॥न हि ज्ञोपा निमज्जति प्राणिनः॥श्वभ्रमागोर्हर्दो चारित्रमोहपाके न नां गिनिः प्राप्यते क्षणं॥
भावप्रध्यासमाकतुं वराणां स्वातन्त्र्यमुद्विहंतं॥१॥व्यापित्यत्सर्वजंतुधूमं यमात्रां सोऽपि चारित्रमोहस्य
कः परिकीर्तितः॥१॥सुरापुरा न कर्मपाकासं नृयनाके प्रथितप्रभावैः॥समर्थ्यते देहिनिगदुर्यं सुखां मृतां

॥१११॥

दनलोचनैः ॥ १२ ॥ नरायणः कर्मविपाकयोगान्नरात्मसाक्षात्प्राप्य भजन् ॥ सुरासुराक्रान्तिधियोनितां नयति कल
 वकुनिः प्रपञ्चैः ॥ १३ ॥ चरस्थिरविकल्पासुतिर्यगातिषु जंतुनिः ॥ तिर्यगायुः प्रकोपेन दुःस्वप्नवानुभूयते ॥ १४ ॥ नरक
 युः प्रकोपेन नरकैर्वित्यवेदने ॥ निपतत्यग्निनस्तृणैः कृतार्तकणस्रगः ॥ १५ ॥ नामकमोदयः साक्षादनेचिन्नाण्य
 नेकधा ॥ आमातिगात्यादिविकल्पानीह देहिनाम् ॥ १६ ॥ गोत्राख्यं जंतुजातस्य कर्म देवे स्वकं फलं ॥ आस्तांश्च
 सेषु गोत्रेषु जन्मनिः पादसर्वथा ॥ १७ ॥ निरुणद्धि स्वसामण्याद्दानत्वाभादिपंचकं ॥ विद्वत्संततिविन्यासैर्वद्वद्व
 कर्म देहिनाम् ॥ १८ ॥ स्रग्दवीयाणि जायते कर्माण्यतिबलीन्याणि ॥ अपक्वपाचनायोगात्फलानीव वनस्पतेः ॥ १९ ॥ अ
 पक्वपाकः क्रियते ॥ सततं देहस्यो निरुग्रैर्वरशुद्धयुक्तैः क्रमादुणाश्रेणिसमाश्रयेण सुसंवृतांतःकरणैः सुनीदैः ॥ २० ॥

ज्ञानार्णवा॥

॥११२॥

शुद्धध्यानेन

इत्याद्युक्तुष्टसामग्रीमासाद्योऽप्रतपोबलात्॥ कर्माणि पातयंत्युच्चैस्तु र्ध्यानेन यो गिनः॥ ११८॥ विलीनां प्रोषक
मोऽणस्फुरन्तमतिनिर्मलं स्वततः पुरुषाकारं स्वांगं गगनगतं स्मरेत्॥ ११९॥ इति विविधकल्पकर्मचित्रस्वरूपं प्रति
समयमुदीर्धजन्मवर्त्येण भाजां स्थिरचरविषयाणां भावयन्तं सततं दोदरति दुःखरितकक्षं सयमीनां तमोहः॥
३०॥ इत्थं कर्मकटुप्रपाककक्षितां समाख्यो गार्णवे जीवा इति दुःखवादवशिरवा संतानसंतानपितां मु
महोर्मिजालनिचितां मिथ्यात्ववानेरितां॥ किं प्रयत्नेन तद्देहं स्मरंतु नि यतंधन्याः स्वसिद्धार्थिनः॥ ३१॥ इ
दं प्रसीदुःखं द्रविणचिते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपाधिकारे विपाकविषयप्रकरणां॥ ३२॥ अनन्तानंतमाकाशं सर्व
सुप्रतिष्ठितं तन्मध्ये दं स्थितो लोकः श्रीमत्सर्वज्ञवर्णिनः॥ ३३॥ स्थित्युत्पत्तिव्यदोपतैपदाद्यैश्चेतनैरेवं स

॥११२॥

नादिसंसिद्धः कर्तव्यापारवर्जितश्चक्षुर्धोमध्यभागे यो विभर्ति भुवनत्रयं । अतः स एव सत्रहैवे लोकाधारः
 इष्ट्यते ॥ ५ ॥ पयुरि संप्राप्तैः सर्वतोऽपि निरंतरैः ॥ त्रिजिर्वायु निराकीर्णो महावर्गो म्महावर्ते ॥ ६ ॥ धनाब्धिः प्रथ
 मस्तोषाततो न्योषनमाभूतः ॥ तनुवातस्तनीयो न विद्वेद्यावायवः ॥ क्रमात् ॥ ७ ॥ इदं सकलं लोकं स्वशक्त्यै
 व व्यवस्थिताः पदान्तराहिते व्योमि मरुतः ॥ वायुविग्रहाक्षेपनाब्धिवलये लोकं संप्रपन्नानेव व्यवस्थिताः ॥ तनुवात
 तरे सोऽपि सचाकाशो स्वयं स्थितिः ॥ अधो वेत्ता स नाकाशे मध्ये स्यात्कञ्चरी निभः ॥ मृदंगा सदृशश्चाये संचि
 धेति व्यवस्थितः ॥ ८ ॥ अस्य प्रमाणमुन्नत्या सप्त सप्त चरज्ज्वलसप्तैकापंचका च मूदनमध्यात विस्तरं ॥ तत्राधो
 भागमासाद्य संस्थिताः सप्त भूमयः ॥ आसु नारक पटानां निवासः संति भीषणाः ॥ ९ ॥ काश्चिदज्ञानं लपत्याः क

॥ इति ॥ ज्ञानार्णवा ॥

॥ ११३ ॥

अच्छी तो हस संकुलां गुणारव कुलां को अहं स यो त्यं तभी ति दां ॥ ११ ॥ उदीर्णान्न दीप्ता सुनि सप्रो ह्मा सु
मिधु मेरुमात्रो ययः पिंडः क्षिप्तः सद्यो विदीयते ॥ १२ ॥ प्रीतम् मिर्षा पित्रा सो मेरुमात्रो पि प्रीर्यते ॥ ज्ञान धारि
वयः पिंडः प्राप्य भूषं प्रपातये ॥ १३ ॥ हिंसा से दानं तावत्तव कारं भादि पातकैः ॥ विज्ञाने नरकं द्यो रजाणि नो
निर्दयाः ॥ १४ ॥ मिया त्वा विरति को धरौ दधान पया यणाः ॥ पतंति जंतवः श्वश्रेष्ठ ह्मत्वे ज्ञा वशं गताः ॥ १५ ॥
सिपुत्रवना को र्मे प्राप्त्वा सिसं कुलो नरके त्यं तदुगंधे वसा मुकुमिक ई मे ॥ १६ ॥ शिवा श्रव्या
मासां शि विहगा चिते ॥ वज्रकंटक संधी णे मूल जाल्म लिङ्ग मे ॥ १७ ॥ त्विभूय कुष्टिका मध्ये उर्ध्व पादा र्व
धो मुखाः ॥ ततः पतंति साकं देव जैव लन भूत लो ॥ १८ ॥ अयकंटक कीर्त्तौ मुहुन लो हा निवी शिषु ॥ छिन्न नि

॥ ११३ ॥

सामस्तेन

विशीर्णीगा॑ उत्प॒तं ति॒प॒तं ति॒च्चा॑ ॥ ए॒ष्टुः स॒हा॒निः प्र॒तीका॑ य॒रेगाः॑ सं॒ति के॒चन॑ ॥ सा॒क॒ल्ये॒नैव॑ गा॒त्रेषु॑ ना॒र॒क॒
 णा॑ भ॒वंति॒ते ॥ प्र॒भृ॒ष्ट॒पूर्व॑ सा॒लो॒क॒य॒त॒स्य॒रे॒द्र॒भ॒या॒स्य॒दं ॥ दि॒शः स॒र्वाः स॒मी॒क्ष्यंते॑ व॒रा॒का॒श्राणा॑ धि॒नः ॥ प्र॒
 न॒त॒त्र॒सु॒ज॒नः॑ को॒पि॒न॒मि॒त्रं न॒च॒वा॒ध॒वाः ॥ स॒र्व॒ते॒नि॒र्द्दे॒याः पा॒पाः कू॒रा॒मी॒मो॒ग्र॒वि॒ग्र॒हाः ॥ प्र॒स॒र्व॒च॒क्रु॒ड॒सं॒स्थान॑
 स्फु॒लि॒ग॒स॒दृशे॑ क्ष॒णाः ॥ वि॒वर्दि॑ता॒मु॒भ॒द्या॒नाः प्र॒चं॒डा॒श्रु॒ड॒शा॒स॒नाः ॥ प्र॒श॒त॒त्रा॒क्र॒द॒र॒वः ॥ सा॒र्द्ध॒श्रू॒य॒ते॒क॒र्क॒श्च॑
 ख॒नाः ॥ दृ॒ष्ट॒य॒ते॒गु॒ध्र॒गो॒मा॒यु॒स॒र्प॒शा॒र्द्ध॒ल॒भं॒ड॒लाः ॥ प्र॒धो॒द्वा॒य॒ते॒पू॒त॒यो॒गं॒धाः ॥ सु॒श्रो॒ते॒व॒ज्र॒कं॒ट॒काः ॥ ज॒ला॒नि॒
 पू॒ति॒गं॒धी॒नि॒न॒द्यो॒स्त॒द्भा॒स॒क॒र्द्दे॒माः ॥ प्र॒ध॒चित॑ यं॒ति॒त॒दा॒लो॒क॒यो॒द्र॒भ॒त्यं॒त॒श्रं॒कि॒ताः ॥ के॒द॒य॒भू॒मिः क॒चो॒नी॒ताः ॥ के॒
 द॒य॒के॒न॒क॒र्म॒णा॒ ॥ र॒क्ष॒त॒तो॒वि॒दु॒र्वि॒भ॒गा॒त्त॒व॒प॒ति॒तं॒श्रु॒त्र॒सा॒ग॒रो॒क॒र्म॒णा॒त्य॒त॒रो॒द्रे॒ण॒हिं॒सा॒द्वा॒रं॒ज॒न्म॒ना॒ ॥ प्र॒

॥ज्ञानार्णव॥
॥१९१॥

५ अत्र गणितः =

ततः प्रादुर्भवत्युच्चैः पश्चात्तार्पोतिदुःसहः॥ दहन्नविरतचेतो वज्राग्निरिव निर्दयः॥ १७ ॥ मनुष्यत्वं समासाद्य
कैश्चिन्महात्मनिः॥ अपवर्गाय संविद्यैः कर्म पूज्यमनुष्ठितं॥ १८ ॥ विषयाज्ञा मपाकृत्य विद्याप्य दहनं लं
प्रमत्तैस्तपश्चरिणो धन्यैर्जन्मार्तिप्राप्तयो॥ १९ ॥ उपसर्गाग्निपातौ यथैव द्यमा लब्धौ न्नतः॥ तेः कृतं तदनुष्ठानं ये
सिद्धसमीहितो॥ २० ॥ उपमादमदमुत्सृज्य भावमुध्यामनीषिभिः॥ केनाप्यचित्यवृत्तेन स्वर्गमोक्षमसाधितः
शिवार्भुदयदमार्गो दिशो तोष्यति वत्सलाः॥ मया वधीरिताः संतो निर्भस्य कटुकाक्षरैः॥ २१ ॥ तस्मिन्नपि
ष्यत्वे परलोके केषु द्विदो मया तत्संचितं कर्म यज्जातश्च न संवलं॥ २२ ॥ अविद्याकोतचिनेन विषयाधीकृता
ना॥ चरस्थिराणि संधातो निर्दोषोऽपि हतो मया॥ २३ ॥ परविज्ञा मिषासक्तः परस्त्री संगलालसंवल्लुब्धमनवि

स्तौणोऽध्यानपरायणः॥३॥यत्स्थितः॥आक्षिप्तं॥कालं॥तस्यैतत्कलमागतं॥अनेतयातनासारेदुरतेश्चभ्रमाग
रोऽप्यन्मयावंचितोऽलोकोवराकोमूढमानसः॥उपायैर्बहुनिर्निर्दयैः॥सार्धसंनर्पिणार्थिना॥३॥कृतः॥परा
भवोऽप्येवमभूत्कृतेमया॥घाताश्रितेनसंप्राप्तकर्तुंनसमाद्यनिःकृष्टं॥अथैतदाश्रयकथायामयाबल
वताहताः॥तेनजातामृगोद्भासितुमाविधिर्वैधेयैः॥अनुष्योपिस्वतंत्रेणयत्कृतंनार्त्तमनोहितं॥तद्वैधैक
रिष्यामिदैवपौरुषवर्जितं॥असदांयेनातिपापेननित्प्रोनास्तबुद्धिना॥विगम्यागम्यसंनानं॥कृतं॥कर्म
तिनिर्दिष्टं॥अथसुरग्रामविधेयुमयासिमोक्तुताश्रानः॥जलस्यजलविलोकांकाश्राचारिणोजेतवोहताः॥अथ
तंतिममंमम्योषिसमर्पमाणान्यनारतं॥आचीनान्यद्वैकर्मोपिककचाणीवनिर्देयं॥अथकिंकरोमिर्कगच्छादि

३मनुष्यभवे

१ पूर्वोपाहितानी =

करवतानीद

॥ज्ञानार्थव॥

॥१९५॥

कर्मजातेपुरास्थितोऽग्राणंकिञ्चपप्रयासिवराकोदैववंचितः॥४५॥यन्निमेषमपिदृष्टुंस्मर्तुंश्रोतुंनशक्यते॥तद्दे-
 खमत्रसोढव्यंवाद्भिमानैःकथंमया॥४६॥एतान्यदृष्टपूर्वाणिक्षितानिचकुलानिचक्षुषातनाश्रमहायोगानारका-
 णामये^{अबलौकिताः}सिन्ताः॥४७॥विषज्वलनसंकीर्णवद्भिमानप्रतिष्ठाणामममर्द्द्विविनिस्त्रिंशुःखदैवेननिर्दया॥४८॥नद-
 श्यतेत्रतेभृत्यानपुत्राःनचबांधवाः॥येषांकृतमयाकर्मकृतस्वस्यैवधातकं॥४९॥नकलत्राणिमित्राणिनया-
 येप्रेरकोजनः॥पदमयेकमायातोमयासाद्वगतत्रयुः॥५०॥आश्रयंति^{निर्दिश्य = निर्दिष्ट}यथाहृष्टंफलितपत्रिणःपुणः॥फलाया-
 येपुनर्यातितथातेस्वजनागताः॥५१॥सुभासुभानिकर्माणिधात्येवसहदेहिनिः॥स्वाह्निनानीतियत्प्रोचुः॥संत-
 तसत्यतागतं॥५२॥धर्म्मएवसमुद्धर्तुंशक्तोस्माच्छुभसागरात्॥नसस्वधैर्येपयेनमयासम्यक्पुणर्जितः॥५३॥स

६ कथयतिस्म

॥१९५॥

हायः कोपिकस्मापि नाभ्रन्नचमविष्यति सुत्वे कप्रकृतकर्मसर्वसत्त्वानिनन्दकां भयानकं कुर्वत्यधमाः कर्मजिर्क
 पस्थादिदं हिताभयेन भ्रष्टेषु पच्यते कृतार्तकफणत्वनाम् भूषणचक्षुर्हन्नेषमानस्य सुखस्यार्थिकतमया तस्या
 पयेन संपन्ना अनन्ता दुःखराश्याय भर्हस्यातिसाहचरतः पातिकरोति नियतं हितं हंति दुःखं सुखं दत्तेयं सर्वधुन
 पोषितः भग्नपरिग्रहमहाग्राहसंयसेना तचेतसाम् न दृष्टाय मग्राहूल्यचपेटा जीवनाग्निनी भग्नपातयित्वा म
 हाघोरमांश्वभ्रैर्विन्दत्यवेदनाक्कगतास्ते धुनापापामद्विज फलभोजिनः भर्ह इत्यजस्रमुदुःखान्तां विलापमुख
 ननाभ्योचंतः पापकर्मणि वसंति नरकालयेर्हं भ्यावन्ति संतिलोमानि प्रासीरे देहाणि तावन्ते नरके कल
 वसंति पिप्रिताश्चानाः र्ह इति चिन्तानलेनोच्चैर्हृदमानस्य ते तदाधावांति प्रारम्भल्लासिकराः क्रोधाग्निदीपिताः ॥

१३ दीरयित्वा = पूर्ववैरं

ज्ञानार्णवः॥

॥११६॥

३ मुसिषु = गाल
यति

वैरं पराभवं पापं स्मारयित्वा पुरातनं निभृतस्य कटुकालापैः पीडयत्यतिनिर्दयं हि ३॥ उत्पादयन्ति ने
त्यस्थिसंचयं क्षारयत्युदरं कुक्षालोटयं त्र्यंत्रमादिकोर्द्धधनिः पीडयति यंत्रेषु दलति विषमोपलं ॥ प्रात्म
निदोषं तिकुंभीषु क्वापयति चार्द्धभ्रमसदुःखसंतानदयनदक्षाः कलिप्रियाः श्रीस्सादं ह्वां करात्मास्यानि
नममप्रभांर्द्धहि क्षमलेष्णोद्धताः पापाणोद्धयानैकभाविताः भवंति स्ये त्रदोषेण सर्वतेनारकाः खलान् ॥ ४ ॥
क्रियकप्रारित्वा द्विक्रियते यदृच्छया ॥ यंत्राप्रि स्वापदागोले हंतुं चैवैवधैः पराचार्द्धपन्नतत्र बांधवः स्वामी
भृत्यागनागजाः भजनं तथातनासारेन रक्तं तभीषणेर्द्धेति तत्रताम्रमयाग्रधालो हंतुं शंभ्रवायसां
वममाणि चंचुनिर्गुरैः खुरैः ॥ १४ ॥ कृमयः प्रति कुंडेषु वज्रस्त्रीसमाननां नित्वा चर्मस्थिमांसा निषिवं त्याक्

॥११६॥

लोहितं ॥ १॥ बलाद्विदार्य सदृशौ हृदनां सिष्यते क्षणात् ॥ विनीनं प्रज्वलता म्रयैः पीतमश्नुइते ॥ १॥ परमांसा
 न्दियैः पापैर्मसिता न्यत्र न्दियैः ॥ मूलपक्वानि मांसा नितेष्वात्वादंति नारका ॥ १॥ ३॥ द्यैः प्राकरकलत्राणि सेवि
 तान्यात्मवचकैः ॥ योज्यते प्रज्वलंतीतिः स्त्री नितेता मृज न्मनि ॥ १॥ ४॥ न सौख्यं च सुखं न मेघमात्रमप्युपलभ्यते
 नरके नारकही न हन्यमानैः परस्परं ॥ १॥ किमत्र बहूनां केन जन्मकोटिप्रातरपि केनापि प्राकृतवक्तु न दुःखं
 रकोद्भां ॥ १॥ विस्मृतं यदि केनापि कारणेन क्षणात् ॥ तस्मादयं तितदाभ्येत्य पूर्ववत्सुखमा ॥ १॥ १॥ बुभुक्षा जाय
 तेत्यथ नरके तत्र देहिना ॥ १॥ २॥ ३॥ ४॥ ५॥ ६॥ ७॥ ८॥ ९॥ १०॥ ११॥ १२॥ १३॥ १४॥ १५॥ १६॥ १७॥ १८॥ १९॥ २०॥ २१॥ २२॥ २३॥ २४॥ २५॥ २६॥ २७॥ २८॥ २९॥ ३०॥ ३१॥ ३२॥ ३३॥ ३४॥ ३५॥ ३६॥ ३७॥ ३८॥ ३९॥ ४०॥ ४१॥ ४२॥ ४३॥ ४४॥ ४५॥ ४६॥ ४७॥ ४८॥ ४९॥ ५०॥ ५१॥ ५२॥ ५३॥ ५४॥ ५५॥ ५६॥ ५७॥ ५८॥ ५९॥ ६०॥ ६१॥ ६२॥ ६३॥ ६४॥ ६५॥ ६६॥ ६७॥ ६८॥ ६९॥ ७०॥ ७१॥ ७२॥ ७३॥ ७४॥ ७५॥ ७६॥ ७७॥ ७८॥ ७९॥ ८०॥ ८१॥ ८२॥ ८३॥ ८४॥ ८५॥ ८६॥ ८७॥ ८८॥ ८९॥ ९०॥ ९१॥ ९२॥ ९३॥ ९४॥ ९५॥ ९६॥ ९७॥ ९८॥ ९९॥ १००॥

ज्ञानार्पणं॥

॥१९७॥

नरहेत्रेषु

प्रसितुं लभ्यते हितैः ॥८॥ तिलादप्यतिस्सस्माणि कृतं वंडा नि निद्वये ॥ अर्पुर्मित्रातिवेगेन न पुनस्तेषां वि
ज्ञात् ॥ १ ॥ ^{सीडा}प्रातनारु ^{दोग}कप्रारीर्गु दुर्लभ्या दुःखमयादिको बर्द्धमानं विनिश्चेद्यमधो धः ॥ ^{शान्त्यः}अन्नमिषां ॥ २ ॥ ^{मध्यलोके}मध्ये आसत्सौ दृजरीतिमः ॥ ^{गोलाकृति}यत्र दीपसमुद्राणां व्यवस्था वलया कति ॥ ३ ॥ ^{विलसत्}जंबूदीपादयो दीपा लवणोदा
दयोर्पवाः ॥ ^{वेष्टने}स्वयं भुरमणा तासत्प्रत्येकं दीपसागरा ॥ ४ ॥ ^{विस्तार}द्विगुणा द्विगुणा भोगाः प्रावत्यान्योन्यमस्मिता ॥
भनामानो बलयाकारधारिणः ॥ ५ ॥ ^{विस्तार}मानुषो ज्ञरा यौले च मध्यस्थमस्ति सुंदरा ॥ ^{वेष्टने}नरक्षेत्रं सरिद्धैः लसुर्बलवि
तं ॥ ६ ॥ ^{विस्तार}तत्रार्थं ज्ञेच्छ्रवंडा निभूरिने दानिते क्षमी ॥ ^{वेष्टने}आर्यं ज्ञेच्छ्रानराः संतितक्षेत्रजनि तैर्गुणैः ॥ ७ ॥
नुषोपेतं कविर्धांतरसंभृतं ॥ कविज्ञो धराकीर्णं नरक्षेत्रं निरंतरं ॥ ८ ॥ ततो न भसि तिष्ठंति विमाना निद्वयो

हिमवतादि

७८ दत्तानां

॥१९७॥

कसो॥ चरस्थिरविकल्पानिज्योतिष्काणां यथाक्रमं॥ तद्द्वैतं तदेवे शक्यः॥ सोऽधर्मपूर्वकाः॥ नेषोऽप्रा-
 च्युता स्वर्गपदं तानभसि स्थिताः॥ एष पदं परिदेवे जनिवासयुगलं क्रमात्॥ अच्युता ततोऽप्यहमेकक-
 त्रिदशास्पदोऽहं॥ नित्रादिनविभागोऽयं नयत्रिदशास्पदं॥ तालोकः स्फुरत्युच्चैः सततं नेत्रसौख्यदं॥ ए२॥
 वधतपतुषा रादिसमयैः परिवर्जितः॥ सुखदः सर्वदा सौम्यस्तत्र कालः प्रवर्तते॥ अत्रत्या तभयसंतापमंग-
 रा विद्वराः॥ न हि स्वर्गोऽप्यहं प्रयते कुहमत्वाश्रुज्जनाः॥ अत्र दद्यात्॥ चंद्रकांत शिलानद्याः प्रवालदलदं-
 राः॥ वज्रेंद्री लनिर्माणा विचित्रास्तत्र भू समयः॥ एषा पाणि कपो विषांचकैः कर्बुरीकृतदिश्रुत्वाः॥ वायुः स-
 णा बुजछन्ना रत्नसोपाना जिताः॥ एते ससां स्य मूलवारीणि हंसकारंडमंडलैः॥ वाचा लैरुद्धतीर्था निदिध्या-

७ समैह

७ तदानी

॥ज्ञानार्णवा॥

॥१९७॥

नारीजनेनचा॥ए॥गणवःकामदुष्टाःसर्द्धाःकल्पदृष्टाभ्रपादपा॥चिंतारत्नानिरत्नानिस्वर्गलोकेस्वभावतः
 एणद्भुजचामरहृत्त्राकैर्विमनैर्वतितामखाः॥संचरंतिमुरासारैःसेव्यमानाःसुरेश्वराः॥^{दृष्टाः}र्धपद्मकिन्न
 रीक्षिर्मेदारबनवीथिषु॥कोता^{अतिगिताभिः}स्त्रिष्टाक्षिःसानंदंगीयंतेत्रिदशे^{गुणकैस्तापिहीनोदरेषु}श्वराः॥७॥क्रीडागिरिनि कुजेषुपुष्पग्रा
 रेषुचा^{सुगंधपवनं}रमंतेत्रिदश्यायत्रवरस्त्रीदृढवेष्टिताः॥१॥मंदारचंपकाग्रोकमालतीरेणुरंजिताः॥भ्रमंतिपत्रं
 त्पागांधवाहाः॥ज्ञानैः^{मदं}ज्ञानैः॥श्लीलावनविहारैश्चपुष्पावचयकौतुकैः॥जलक्रीडादिविज्ञानैर्विलासा
 सत्रयोषिताः॥श्वीणामादायरत्यंतेकलंगायंतियोषितः॥ध्वनंतिमुरजाधारेदिविदेवांगनाहताः॥४॥
 किलाःकल्पदृष्टेषुचैत्यागारेषुयोषितः॥विवोधयंतिदेवेज्जाह्नविर्तेगीतनिस्वनेः॥भ्रानित्योत्सवयुतं

संशोधयंति ३४२

॥१९७॥

सर्वाभ्युदयमंदिशं सुखसंपदुणाधारकैः स्वर्गमुपमीयते क्षिप्रं च वर्षा महारत्न निर्माणाः सप्तभूमिकाः प्रासा-
 दाः पुष्करिण्यश्चन्द्राणां वनोत्तरे ॥ आकारपरिखा वप्रगोपुरा नृगतोरणौ ॥ चैत्यद्वुमसुगगारैर्नगरीतरा-
 जिताः ॥ इन्द्राद्युधश्चिद्यधनेयत्रा नित्यं नभस्तलां हर्म्यं गलन्मणिक्वमयूरवैः कर्बुरीकृतं ॥ एतस्मिन्नि-
 दप्राग्नीकैर्विमानैर्गगनाच्चितैः ॥ कल्पद्रुमगिरी देवुरा मते विबुधे श्वराः ॥ १७ ॥ हस्त्यश्चरषपादानवृषान्गधक-
 तकीम् ॥ सप्तानीकानि सत्यस्य प्रत्येकं च महत्तरान् ॥ १८ ॥ शृंगारसारसं पूर्णात्नावपयवनदीर्घिकाः ॥ पीनस्तन-
 भराक्रांताः पूर्णचंद्रनिभाननाः ॥ १९ ॥ विनीताः कामरूपिण्यो महर्द्धिमहिमाच्चिताः ॥ हावभावविचित्रासाढानि-
 तं बभरमं धराः ॥ २० ॥ अमन्ये शृंगारसर्वस्वमेकीकृत्या विनिर्मिताः ॥ स्वर्गवासि विजासिन्यः सन्ति मूर्ता इव श्रियः ॥ २१ ॥

शानार्णव॥

॥१९६॥

समापति-

तवादित्रविद्यासुशृंगारसन्निधौपरिरंभादिसंगेषुस्त्रीणांदास्यन्त्वभावतः॥१५॥सर्वव्ययसं
 दिव्यलक्षणाक्षिताः॥अनगप्रतिमाधीराःप्रसन्नाप्रामुविग्रहाः॥१६॥शरकुंडलकेयूरकिरीटगद्ग
 ताःमंदारमालतीगंधाअणिमादिगुणाचिताः॥१७॥प्रसन्नामलपूर्णैर्दुकांताःकांतजनप्रियाः॥प्राप्तित्र
 णोपेताःप्राश्चक्षीत्तावलंबिनः॥१८॥विज्ञानविनयोहामप्रीतिप्रसरसंभृताः॥निसर्गश्रुतगाःस्वर्गभवन्ति
 दिवौकसः॥१९॥जनतत्रदुःखितोदीनोद्वेगोगीगुणच्युतः॥विकल्पागोतश्रीकःस्वर्गलोकेविलोक्यते॥२०॥
 भ्यसामानिकामात्यलोकपालप्रकर्णकाः॥मित्रार्हानिमनस्तेषांपार्श्ववतीपरिश्रुतः॥२१॥बंदिगायकप्रो
 धीस्वर्गारक्षापदानयः॥नटवेत्रिविलासिन्यःसुराणांसेवकोजनः॥२२॥नत्रातिनय्यताधारविमाने

अतिभृशस्त्री

॥१९६॥

३ व्यापितदिशोतरः

२ अर्द्धदिनाभा- वात
पित्तश्रेष्ठमरुतिताः

७ देवानां

मत्तं उपपादपिनागर्भे संभवति स्वयं सुराः ॥ २३ ॥ सर्वास्मसु खदरेभ्यो नित्योत्सवविगजिते गीतवादित्रली
लालेन यजीवस्वनाकुलो रधी ॥ दिव्या कृतिमुसंस्थानाः सप्तधा तु विवर्जिताः ॥ कायकांतिपयः पूरे प्रसा
धितदिगांतराः ॥ २४ ॥ त्रिरीषसुकुमाराणां पुण्यलक्षणलक्षिताः ॥ अणिमादिगुणोपेताः ज्ञानविज्ञानपरा
र्द्धमृगां कर्मरिसेकाणां प्रांतदोषाः शुभाप्रायाः ॥ अचिंत्यमहिमोपेता भयक्तेर्गार्त्तवर्जिताः ॥ २५ ॥ वर्द्धम
नमहोत्साहावज्रकायामहाबलाः ॥ अचिंत्यपुण्ययोगेन गृह्णन्ति वपुर्नर्जितं रजसुखां मृतमहोद्यमे
ध्मादि विनिर्गताः ॥ भवंति त्रिदशाः सद्यः सृष्टेर्न नवयोवनाः ॥ २६ ॥ केचन सुष्पफलाक्रांतैः प्रवालदलदंतैः
तेषां को किल वाचालैश्चुमैर्जन्मनि गद्यतोश्च ॥ गीतवादित्रनिर्घोषैर्जयमंगलपावकैः ॥ विबोधमते शुभैः शब्दैः

भगवद्वचः

॥ ६२ ॥

॥ज्ञानार्णव॥

॥१२७॥

सुखमुसाद्वस्वयां३॥किं चिद्भ्रममपाकृत्यवीक्षतेसंज्ञैः१ देव
नैः३२॥इदं जात्यमष्टस्वप्नः किंतु मायाभ्रमो न किं हि प्रथमानमिदं चित्रं नायातिममनिष्प्रयं३ इदं भ्या
सेव्यामिदं दृष्ट्वा ध्यामिदं हेतुं३ इदं प्रियमिदं भव्यमिदं चित्तप्रणतिदं३ एतत्कदलितानंदमैतत्कल्याणमं
एतन्नित्योत्सवाकीर्णमैतदत्यंतसुदृगं३ सर्वहिमहिमोपेतं मरुदिकसुगर्वतमसांनीकावितं भाति वि
ष्टोदसभाजिगोर्ध॥किंच॥मामेवोद्विष्यमानंदः प्रवृत्तः किमयं जनपुण्यमूर्तिः प्रियः दृष्ट्वा ध्यायिनी नो
तवत्सलः३ अत्रैलो क्यनाथसंसेव्यः कोपदेयः सुखाकरः३ अनंतमहिमाधारो विष्णुकोकानि नंदिनः३ यथा
पुरमतिस्फीतं वनोपवनराजितं३ अनिर्दयजगद्गत्या वलानीव ध्वजांशुकैः३ यथा कलया तदा कृतं स
१ तदा इति चिंतयति
२ दिशः
३ तदेव
४ तस्य इदं स्यादभिप्रायं
५ सत्सत्तेनाम्

६ नृद्धिः

॥१२८॥

७ तस्य इदं स्यादभिप्रायं
८ सभापनय

नमिभृतं

अवसरयोग्य

नमिभृतानं

दृष्ट्या

वादिद्यच्चसुषाननिप्रद्वंप्रवर्ततेवक्तुंकार्त्तचित्ततदा॥४॥प्रसादःक्रियतांदेवनतानांसेच्छयादृष्टा॥श्रूय
तांचवचोस्माकुपौर्वापर्यप्रकाशकं॥४॥तद्यथा॥अद्यनाथवयं॥४॥न्याःसफलवर्द्धनीवितं॥अस्माकंपत्न
यासर्गाःसमवेनपवित्रितः॥४॥प्रसीदजयजीवत्वदेवपुण्यसर्वोद्भवः॥भवःप्रभुःसमग्रस्यसर्वलोकस्य
संप्रति॥४॥सौधर्मोद्यमहाकल्पःसर्वप्रराताच्चितं॥नित्याजिनंदकल्याणवार्द्धिवर्द्धनचंद्रमाः॥४॥कल्प
सौधर्मनामाद्यमीशानप्रभवाःसुराः॥इहोत्पन्नस्यत्राकस्यकुर्वन्तिपरमोत्सवं॥४॥पाठांतरं॥अत्रसंकसि
ताःकामानवन्तित्यंचयोवनोअत्राविनश्वरीवक्ष्मीःसुखंचात्रनिरंतरां॥४॥स्वर्दिमानमिदंरम्यकामगोका
दृष्टिनापादाबुजनतांचेयंतवत्रिदृष्टामंडली॥४॥एतेदिव्यांगानाकीणाश्चंद्रकांतमनोहराः॥प्रसादरत्ना

द्वोऽहिन
मनोहरे

।ज्ञानार्णवा।

॥२१॥

प्रकाशं

प्रदेवानां =

एषश्च नीजानदाश्च भूधराः ॥४८॥ सभाभवतमेतत्तेन ताभ्यश्चात्तावत्तत्तत्तदीपकतालोके पुष्पप्रकरणोक्तिः ॥
मिदं च हरि विहरां एतच्च चामराग्रतमेते विजयकेतवः ॥४९॥ एता अग्रमहादेव्यो वरञ्जीवदं वदितान् ॥ तृणी
राधी प्रात्ताव एषश्च संपदः ॥५०॥ गारजलध्वेत्ता विलसोद्भासितभ्रुवः ॥ त्रीतालंकारसंपूर्णास्तवना
भमश्च ॥ सर्वावयवनिर्माणश्रीरासनोपमास्पदं ॥ पासांश्चाद्यमलंजिगद्यपुष्पाणुप्रजवंपुः ॥ ५१ ॥ अयमे
षो नो मदेवदंती महांसना ॥ धत्ते गुणाष्टकेश्वर्यो ह्ययं विश्वातिशायिनी ॥ ५२ ॥ इदं मन्त्रगजानीकं मितोष्मी
वा ॥ एते स्वर्गेषां गुणा वलांत्यते पदातय ॥ भर्द्वा एता निमग्नसैन्या निपातितान्यमोक्षरैः ॥ नमंति ते पदद्वंद्वेति

६३ अश्वस्यहं

॥२१॥

सिपूर्वका॥ असमग्रं स्वर्गसाम्राज्यं दिव्यभूत्योपलक्षितं। पुण्यैस्ते संमुखीभूतं गृहाण प्रणतामरा॥ एतद्वादिनिर्मु-
 क्षिपयेत्सच्चित्तं तव तत्त्वतो। अविधिज्ञानमसौ सादृषोर्ध्वपर्यसंबुधत्ते॥ एतदोत्तमः पुराचीर्णमिदं न्यजनदुश्चरं
 वितीर्णं चाभयदानप्राणिनां जीवितार्थिनां॥ ईश्वराणां धितं मनः शुद्धादृग्वाधादिचतुष्टयं हरेव श्रजगतो नाथः
 सर्वज्ञः परमेश्वरः॥ ईश्वर इदं विषयारण्यं स्मरवैरी निपातितः। कषायतरवम्बुजारागप्राचुरिदं चित्तं॥ ईश्वरः
 ईश स्वप्रभायमहयेनाद्गुणितः। उदृत्य स्थापितः स्वर्गागज्ये त्रिदशार्वादिने॥ ईश्वराणां दिदृह न ज्वलानं प्रशाम्यं नि-
 देहिनां। सद्गुणतवायसि सितः। कचिज्जन्मशतैरपि॥ ईश्वरः। तत्रात्र सुलभं मन्येत किं कुमो धुना वयं। सुराणां स्वर्गोत्त-
 मे सिनन्दनस्यैव योग्यता॥ ईश्वरः। अतस्तत्त्वार्थप्रदाने श्रेयसी साधुसिद्धये। अहं देवपदद्वंद्वं भक्तिश्चात्यंतनिश्च-

॥ज्ञानार्णव॥

॥१२२॥

१ जिन विमानः—

त्नाः॥६॥यान्यत्रप्रतिबिंबानि स्वर्गलोके जिने जिनां॥विमानचैत्यदृष्टेषु मेवाद्युपवनेषु च॥६॥तेषां पूर्व
कृत्वा स ड्यैः स्वर्गसंभवेः॥पुष्पचंदनवेद्यैर्गंधदीपाक्षतैर्लैः॥६॥गीतवादित्रयैः सुतिसोमैर्मनो
हरैः॥स्वर्गप्रदं ग्रहीष्यामि ततस्त्रिदशवदितं॥६॥इति सर्वज्ञदेवस्य कृत्वा पूजां महोत्सवं॥स्वीकुर्वन्ति तदा
पटवंधादिलक्षणं॥७॥तस्मिन्मनोजवेयानैर्विचरंतो यदृच्छया॥वनादिमागगतेषु दीप्यंति त्रिदिवौकसः
७॥संकल्पानंतरात्मन्नेर्दिव्यभोगैः समधितं॥सेवमानाः सुरानीकैः प्रदंति स्वर्गिणः॥सुखं॥७॥महाप्र
पत्ने महाभूत्या पलक्षिते॥कालगतं न जानंति निमग्नाः सौख्यमागरे॥७॥क्वचिद्गीतैः क्वचिदृत्यैः क्वचिदाद्यै
र्मनोहरैः॥क्वचिद्वित्यासिनीवातकीशप्रुगारदर्शनैः॥७॥महादत्तं ग्रज्योतिर्भूषाभोजनविग्रहाः॥संपदी

५ किं उच्यते—

मायक वस्तु बाध

उद्योत उगच्छा

पुष्पमाला

॥१२२॥

त्रिपात्रांगादप्राधाकल्पपादपाः॥७॥^१दप्रांगभोगजैः सौख्यैर्लोत्पमानाः क्वचित्क्वचित्समन्तिसृणिणः स्वर्गो
 कल्पनातीतवैभवो^१॥७॥^२पत्सुखनाकिनास्वर्गतद्वर्कैर्नपायते^१ स्वभावजमनातकसर्वास्पृशीणानप्यमो^१॥७॥
 अत्रोषविषयो^१ज्ञतं दिव्यस्त्रीसंगसंभवं विनीतजनविज्ञानैर्ज्ञानाद्वैष्यर्पलांछितं^१७॥ सोधर्मो ह्यच्युतांताये
 कल्पाः षोडशवर्णिना^१कल्पातीतास्ततो ज्ञेयादेवावेमानिकाः परे^१७॥ ऐश्वर्यमिन्द्रादिधानास्ते प्रवीचारे विवर्जि
 ता^१ विवर्द्धितशुभधानाः शुक्ले ज्ञेयावत्तं विन^१७॥ अत्र नृविमानेषु श्रीजयंतादिपंचसु^१ संभूय स्वर्णिणश्च
 त्वाव्रजंति पदमव्यया^१७॥ कल्पेषु च विमानेषु परतः परतो^१ धिकाः सुखले ज्ञेयाद्युर्विज्ञानप्रभावेः स्वर्णिणः स्वयं
 ८॥ ततो^१ भ्रेजाश्च तं धाम जन्मजातं कविच्युतं^१ ज्ञानिनां पदं^१ सिद्धान्तं^१ स्पीणादिः शेषकर्मणां^१ ७॥ ३॥ चिदानंदगुणो

॥ज्ञानार्णव॥

॥२३॥

३. अज्ञान =

तां निश्चिता र्णो विबुधनां ॥ यत्र संति स्वयंबुधः सिद्धाः सिद्धेः स्वयं वराः ॥ ८ ॥ समस्तो यमहा लोकः केव-
 नगो चरः केवलज्ञानगो चरः ॥ तद्यस्तं वा समस्तं वा स्वप्रज्ञा चिंतयेद्यतिः ॥ ८ ॥ विहीनार्जोषकर्मणोः ^{समर्द्धदे}
 मतिनिर्मलः ॥ खततः पुरुषाकारत्वागार्भगतं स्मरेत् ॥ ८ ॥ इति निगदितमुच्चैर्ह्यो कसंस्थानमित्युनियत ^{समीपे}
 मनि यत वा ध्यायतः शुद्धबुद्धेः भवति सततयोगाद्योगिनो निःप्रमादां नि यत मन ति हरे केवलज्ञा ^{उत्तमार्थे}
 ८ ॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारसंस्थानविचयप्रकरणां ॥ ८ ॥ ॐ स्वस्ति ॥ तव
 स्थिररूपवर्जितो चतुर्धा ध्यानमार्गानां मन्त्रातं मन्त्राजीवभास्करैः ॥ १ ॥ ॐ स्वस्ति ॥ ॐ स्वस्ति ॥ ॐ स्वस्ति ॥ तव
 णितार्णवसंयमीयास्वसंमृदो जन्मपाशा निहंतति ॥ १ ॥ ॐ स्वस्ति ॥ ॐ स्वस्ति ॥ ॐ स्वस्ति ॥ तव

॥२३॥

७. अन्यधारणा

७. दृष्टयति

७. धारणासु = दृष्टे

मोक्षिकहाद =

६ योगी =

७ स्थित

पवती चैतिविज्ञेयास्तापयाक्रमं३॥ तद्यथा॥ तिर्यगो कसमयोगीस्मरति स्मीरमाणं॥ निःप्राद्वंशांतकद्वोद
हारनीहारसंतिभं॥ तस्य मध्यमुनिर्माणं सहरसदलमबुजं॥ स्मरत्यभितभादीतं॥ दुतहेमसमप्रभं॥ अज्ज
रागसमुद्धृतके सगादी विराजितं॥ जंबूद्वीपप्रमाणं च चित्तभ्रमरं॥ जकाद्दिष्वर्णार्चलमयी दिव्यतत्रस्मरति क
र्मिकां॥ स्फुरत्यिगप्रभाजालपि प्राणितदिगंतरो॥ शारच्चंद्रनिभतस्यामुन्नतं हरि विहारी तत्रात्मानं॥ सुखा
सीतं प्रप्रातमिति चिंतयेत्॥ गणदेवादिभिः प्रोषकलंकक्षपणक्षमं॥ उद्युक्तं च भवोद्धृतकर्मसंतानमाव
नो॥ पाधिर्वी॥ ततो सौ निश्चलाभ्यासात्कमलं नातिमंडले॥ स्मरत्यतिमनोहारिषादुग्रो ज्ञतपत्रकां॥ भवेप्रति
पन्नं समासीनं स्वरमात्मा विराजितं॥ कणि कायां महामंत्रं विस्फुरंते विचिंतयेत्॥ ११॥ एफ रुद्रकला बिंदुलां छि
७ न्युदुद्वारसंयुक्तं =

५ छेदने

३ कमले

कमल

भ्रमरार्द्रश्न

कणीकाया

मीतकेने

१ निर्गच्छिन्ति =

१ दिशा =

ज्ञानार्णव॥

॥२३६॥

तं प्रसूय मस्य गोलसं हिं दुच्छटाकोटिकांति व्यासहरिन्मुखं ॥२॥ अर्हं ॥ तस्य रेफाद्विनिर्गोती प्रा नैर्दूमाश्रितो
तस्फुलिंगसंततिपद्माज्ज्वालातीतदनंतरां ॥३॥ तेन ज्वालाकलापेन वर्द्धमानेन संततो दहत्य विरतं धीर
पुंडरीकं हृदि स्थितं ॥४॥ तदष्टकर्म निर्माणसंष्टपत्रमंथो मुखं ॥ दहत्यैव महामंथं ध्यानात्पप्रवत्तानलं ॥
१५ ॥ ततो वहिः शरीरस्य त्रिकोणवृद्धिर्मंडलं ॥ स्मरेज्ज्वालाकलापेन ज्वलतं तमिव वाडवं ॥ १६ ॥ त्रिबीजसमा
पूर्यते तस्य स्रिकोक्तिं ऊर्द्धं वायुपुराज्जतं निर्दूषं कांचनप्रभं ॥ १७ ॥ अंतर्दहति संजाच्चिर्वह्निर्दोह्निपुरं परोक्ष
द्वीतिविस्फुर्य तज्ज्वालाप्रचयभासुरं ॥ १८ ॥ भस्मभावमसौ नीलाशरीरं तच्च पंकजोदाद्याभावात्सुव
तिवृद्धिः शनैः शनैः १९ ॥ ॥ अग्नेयं ॥ विमानपथमापूर्य संचरतं समीरणं ॥ स्मरत्यविरतं योगी महवोगं महाव
॥२२

५ मंडलं =

७ अतकोशं =

२ योग

२ जगत्पदे

१ मेरु

१ मेघसमूह

चालयतं सुरानीकं ध्रुवतं त्रिदशा चलाक्षरायतधनत्रातक्षोभयतं महार्णवैरश्नजतं भुवनाभोगे संचरतं
हरिन्मुखो विमर्षतजगन्नीडे निर्विश्रान्तधरातलो रश्नजद्वयतज्जः श्रीधृतेन प्रबलवायुना ततः स्थिराक्ष
ताभ्यासः समीरज्ञातिमानयेत्परश्चालती वातण्यासहिपुण्यात्मा धनत्रातचित्तं नभः इन्द्राद्युधतडि
र्जिच्चमत्कारकुलस्मरेत्परमार्थमुधाबुधप्रभवैः साधैर्विदुनिर्मोक्ति कोज्वले भवर्षतं तस्मरेद्दीरः स्पूलस्पूलै
र्विरतरे रश्नजतोद्धुसमकांतपुरवरुणालोकनो ध्यायेत्सुधापयः पूरैः प्रावयतं नभस्तलां रक्षते नो वि
त्यप्रभावेन दिव्यध्यानोत्थितां बुना प्रक्षालयति निःशेषं तज्जः कायसंभवा रश्नजाली सप्तधा तु वि
निर्मुक्तं पूर्णचंद्रमलचिषं सर्वज्ञकल्पमात्मानं ततः स्मरति प्रुद्धधी रश्नजमुण्डं विष्टारं रूढं दिव्यातिशय

ध्रुवमण्डलं =
ध्रुवजिह्वाहृदं =

७ सर्वज्ञसदृश

ध्रुवमण्डलं

۱۹۲۹

ਯੋਗਿਨ ।

पविनामि

क्रियते

द्रव्याधिकपर्याधिक
प्राप्तेः

विदुस्त्वा न भू क र णां ॥ क्वा ॥ प दान्या लब्धपुण्या नियोगिनिर्द्यद्विधीयते ॥ तत्पदस्य मनस्य न विविचनयप
रगैः ॥ शतशयाध्यायेदनादि सिद्धांतप्रसिद्धावर्णमाहकां ॥ निःशेषशब्दविन्यासजनमभूमिजगज्जुतां ॥ द्वि
गुणाष्टदत्ताभोजेनाभिमंडलवर्तिनि ॥ भ्रमंती चिंतयेध्यानी प्रतिपन्नं स्वरावली ॥ ध्रुवतुर्विप्रातिपन्नं हवि
कं जं सकर्णिकं ^{कमले} तत्रवर्णा निमान्ध्यायेत्संयमी पंचवर्णातिर्ध्रुवतो वदनराजी वेपथं ॥ अष्टकविभूषितो परव
र्णाष्टकं ध्यायेत्संवरंतं प्रदक्षिणं ॥ इत्थं जसंस्मरन्योगी प्रसिद्धावर्णमाहकां ॥ श्रुतज्ञानांबुधेः पारं प्रयाति
विगतभ्रमं ॥ उक्तं च ॥ कमलदत्तोदरमध्ये ध्रुवर्णाननादिसंसिद्धान् नष्टादिविषये बोधं ध्याता संपद
ते कालात् ॥ उक्तं च ॥ जाप्या ज्ञयेत्स यमरोचकमग्निमाद्यं कुष्टोदरात्मकमनश्च मनोदिरोगान् ॥ प्राप्नोच्चा

कमलं =

ति

अदृशत्वाभ्यागरिष्टां = महत्पुरुषेभ्यः

ज्ञानार्णवः॥
॥२२६॥

निमवागमहतीमहद्भ्यः पूजां परत्र च गतिं पुरुषोत्तमां ॥ १ ॥ अथ मंत्रपदाधीशं सर्वतत्त्वेकनायकं आदि
मध्यांतभेदेन स्वयं जनसंभवं ॥ १ ॥ अहं ॥ अर्द्धो धोरे फलं रुद्रं सकलं बिंदुलां छितं ॥ अनाहतयुतं
लं मंत्राजं प्रचक्षते ॥ १ ॥ श्री ॥ १ ॥ देवा सुरान्तं भीमं दुर्बोधं ध्यातुं नास्मि ॥ ध्यायेन्महत्स्यं चंद्रांशुकलापार्कं
तदिच्छुर्वो ॥ १ ॥ अपि च ॥ कनकमलयार्कं कणिकायां निषिष्य विगतमलकलं कंसांश्चंद्रांशुगौरांगान्
मंजुसरंतं संचरंतं हरितुष्मराजिनपतिकल्पं मंत्राजं यतींश्च ॥ ३ ॥ अत्र मता निबुद्धः कैश्चिद्भजः कैश्चिद्भि
श्चिन्महेश्वरः ॥ शिवः सर्वस्य ज्ञानः सौम्यवर्णः प्रकीर्तितः ॥ ४ ॥ मंत्रमूर्तिसमादाय देवदेवः स्वयं जिनः
सर्वज्ञः सर्वगः प्रान्तः सौम्यसाक्षाध्वस्थितः ॥ ५ ॥ ज्ञानबीजं जगद्बहुं जन्मज्वलनचामुचोपवित्रं मतिमान्

॥२२६॥

२ अंकुर = जुद्यते

मोक्षाय

सुखीकृत

एकवार

आये हि दमंत्रमहे श्वरां॥ क्षेमकडुच्चरितये न हृदिये न स्थिरीकृतं॥ तत्वे तेनापवर्गाय पापे प्रगुणीकृतं॥ १९
यदैव दमहातत्त्वं मुनेर्द्धने हृदि स्थितिं तदेव जनमसंतानप्ररोहः प्रविश्यायितो॥ एस्फुरंतं शूलतामये वि
शान्तं वदनांबुजोत्तालुरंधोपागच्छंतं प्रवतममुतांबुनि॥ एस्फुरंतं नेत्रपत्रेषु कुर्वतमलिके स्थितिं॥ २०

अमंतं ज्योतिषा च के सद्मानं जितांशुना॥ रत्नमंचरंतं दिशामास्य

३ तलाटके
च देय =

कृतं तं न भस्मलो॥ हृदयंतं कलं कोष्पकेटयंतं भवभ्रमं॥ नयंतं परमस्थानं योजयंतं शिवश्रियं॥ इति
मंत्राधिपधीरः कुंभकेन विचिंतयेत्॥ २१॥ अर्हो॥ अनन्यप्राणाः साक्षात्तत्संलीनैकमानसः॥ तस्यास्मरत्य
सोऽप्यानीयथा स्वर्गपिनः स्वलेत्॥ २२॥ इति मत्वा स्थिरीभूतं सर्वविश्यामु सर्वथा॥ नामाग्रे निश्चलं धत्ते यदि

॥ज्ञानार्णव॥

॥१२७॥

वाञ्छतांतरो॥२॥तत्रकैश्चिच्चवर्णादिभेदैस्तत्त्वप्रकल्पितं।मंत्रमंडलमुद्रादिसाधनैरिष्टमिदं॥२॥उक्तं
कारादिहकारंतरेफमध्यमविदुर्कं॥तदेवपरमंतत्त्वयोजनानिसंतत्त्ववित्॥२॥सर्वव्यवसंपूर्णं
विच्युतं।क्रमेणचिंतयेध्यानीवर्णमात्रंशशिषमं॥२॥ह॥विंद्हीनंकलाहीनरेफद्वितयवर्जितं।अन
मापन्नमनुच्चार्यंचिंतयेत्॥२॥अ॥चंद्ररेखासमंस्संस्फुरंतंमानुभासरांअनाहताभिर्धुंदेवदिव्यरूपं
विचिंतयेत्॥२॥अस्मिन्^{मंत्रे}स्थिरीकृताभ्यासाःसंतःशांतिसमाश्रिताः।अनेनदिव्यपोतेनतीर्त्वाजन्मोप
३०॥तदेवचपुनःसंस्मृ^{प्रसक्तं}कमाद्वालायसन्निभं॥ध्यायेदेकाग्रतांप्राप्यकर्तुंचेतःसुनिश्चयं॥३॥ततोऽपिगलितं
षाविषयीकृतमानसं॥अथक्षमीक्षतेसाक्षाज्जगज्ज्योतिर्मयंक्षणे॥३॥सिद्ध्यंतिसिद्ध्यःसर्वाअणिमा

॥१२७॥

देफ कअविदुर्हिं

ग्रायः॥३॥ असेवाकुर्वतिदेत्याद्या॥ अत्रैश्वर्येचजायते॥ क्रमात्प्रच्याव्यलक्षेभ्यस्ततोऽलक्ष्ये स्थिरमेतन्॥ इदमर्थोऽस्य॥ सु-
 रत्यतर्ज्यातिरत्यक्षमक्षयां॥ इति लक्षानुसारेण लक्ष्यभावः प्रकीर्तितः॥ तस्मिन् स्थितस्य मन्येहं मुनेः॥ सिद्ध-
 समीहितं॥ ३॥ एतत्तत्त्वं शिवाख्यं वासमात्रं व्यमनीषिणः॥ उन्नीर्णजन्मकांतारमनंतकेशसंकुलं॥ ३॥ इमं त्रयं
 अनाहतं च॥ की॥ स्मरदुःखान्नज्वालाप्रणातेनैव नीरदप्रणववाऽन्नयज्ञानप्रदीपं पुण्यशासनं॥ ३॥ अस्माकं
 द्वात्मकज्योतिः प्रसूतमस्ति निर्मलं॥ वाच्यवाचकसंबंधस्तेनैव परमेषु निः॥ ३॥ अहं कर्णिकासीनं स्वरव्यं जन-
 वेष्टितं॥ स्मरीतमत्यतदुद्धर्षदेवदेत्येव प्रजितं॥ ३॥ इमं क्षरन्मूर्ध्नि संक्रातवदलेखा मृतमृतामहाप्रभावसंपन्नं क-
 र्मेकक्षुद्रताशानं॥ ३॥ अत्र तत्त्वमहाबीजमहामंत्रमहत्पदं॥ शारच्चंद्रनिभं॥ ध्यानीकुंभकेन विहितं येन॥ ३॥ सांख्य-

। क्षानार्णवः ।

॥ २८ ॥

सिंहरवर्णाभं पदिवा विद्रुमप्रभं चित्पमानं जगत्सर्वक्षोभयत्यतिसंगतं ॥ २ ॥ गोबूतदनिभं सभैविदेषैकज
 त्विषां ॥ ४ ॥ यं वश्यादिके रक्तचंद्राभं कर्मज्ञातने ॥ ५ ॥ ३ ॥ पंचगुणनमस्कारलक्षणं मंत्रमूर्धितं चितये चंज
 गजं तु पवित्रीकरणक्षमं ॥ ६ ॥ स्फुरद्विमलचंद्रं भेदलाष्टकविभ्रषितं ॥ कंजैतलकर्णिकासीनं मंत्रं ससाक्षरं
 ॥ ७ ॥ दिग्देवततोन्येषु विदिकषत्रे धनुक्रमात् ॥ सिद्धादिषु चतुक्षेत्रे दृष्टिबोधादिकं तथा ॥ ८ ॥ ३ ॥ णमो अ
 णं णमो सिद्धाणं णमो आपरियाणं ॥ णमो उवजायाणं णमो ए सवसाहणं ॥ अपराजितघ्नं चोयं ॥ दर्पनज्ञा
 चारित्रतपां सिद्धिप्रभां त्यति कीं प्रासाद्यो गिनो ये च के च ना ॥ अमुमैव महामंत्रं ते समाख्याय के वलं ॥ ९ ॥ प्रभा
 स्यतिः शेषं योगिनामप्यगोचरं ॥ अत्र निज्ञो ज नो ब्रूते यः समन्ये निजार्द्धिना ॥ १० ॥ अनेनैव विष्णुध्वंतिर्जतवः
 ॥ ११ ॥

७ वातपीडितः =

॥ २८ ॥

पंकिताः॥ अनेनैव विमुच्यते भवक्लेशान्मनीषिणः॥ ४९॥ अस्मावेव जगत्सिम्भन्मवत्यसनबाधवः॥ अमुं विह-
यसत्त्वानानान्यः कश्चिद्वृत्तपाकरः॥ ५०॥ पतद्मसनपातालेश्वरसंसारसागरे॥ अनेनैव जगत्सर्वमुद्धृत्य विधृतं वि-
दो॥ ५१॥ कृत्वा पापसहस्राणि हत्वा जंतुशतानि च॥ अमुं सर्वं स मा गच्छति र्यचो॥ पिद्विंशताः॥ ५२॥ ज्ञातमष्टोत्तरचक्र-
विश्रुत्वा चिंतयेन्मुनिः॥ भुंजानोपि चतुर्थस्य प्राप्नोत्येविकलं फलं॥ ५३॥ स्मरमंत्रपदोद्भूतामहाविद्यां जगन्नुतां॥ शु-
रपुं च कनामोत्थाषोडशाक्षराजितामा॥ ५४॥ अहं सिद्धाचार्योपाध्यायसर्वसाधुभ्यो नमः॥ षोडशाक्षरां विद्यां॥ अ-
स्याः शतद्वयं ध्यानी जपन्नैकाग्रमानसः॥ अनिच्छन्नप्यवाप्नोति चतुर्थतपसः फलं॥ ५५॥ विद्यां षडूपासं भूताम-
जयां पुण्यशालिनीं॥ जपन् प्राणकर्मभ्युतिफलं ध्यानी ज्ञातत्रयं॥ ५६॥ अहं तसिद्धाच्चतुर्दशमयं मंत्रं चतुर्वेगेऽप-

एकाहरे=

कमले

।ज्ञानार्णव।

॥३०॥

पिकमात्^१एक^२प्राः^३प्रतिपञ्चत^४सिन्ने^५वनिवे^६शये^७त्^८॥२॥स्व^९एगो^{१०}री^{११}स्वरौ^{१२}द्रुता^{१३}के^{१४}श^{१५}ए^{१६}ती^{१७}ततः^{१८}स्मरे^{१९}त्^{२०}क^{२१}णि^{२२}को^{२३}च^{२४}
सुधा^{२५}स्प^{२६}द^{२७}बिंदु^{२८}प्रज^{२९}वि^{३०}भू^{३१}षितां^{३२}॥३॥प्रो^{३३}ह^{३४}सं^{३५}पूर्णा^{३६}चंद्रा^{३७}भंचंद्र^{३८}बिंबा^{३९}च्छनैः^{४०}शनैः^{४१}॥स^{४२}मा^{४३}ग^{४४}च्छ^{४५}सुधा^{४६}बीज^{४७}माया^{४८}वर्ण^{४९}
चिंतये^{५०}त्^{५१}॥विस्फुर^{५२}तम^{५३}तिस्पीत^{५४}प्र^{५५}भामंड^{५६}लम^{५७}धगा^{५८}संचरंतं^{५९}मृगा^{६०}भोजे^{६१}तिष्ठंतं^{६२}कर्णिको^{६३}प^{६४}शि^{६५}॥४॥अ^{६६}मंतं^{६७}प्र^{६८}
तिपत्रेषु^{६९}चरंतं^{७०}वि^{७१}यति^{७२}क्षणे^{७३}॥हे^{७४}दयंतं^{७५}मनो^{७६}धांतं^{७७}त्रवंतं^{७८}मृता^{७९}बु^{८०}नि^{८१}॥५॥द्रजंतं^{८२}तालुरं^{८३}धे^{८४}ण^{८५}स्फुरंतं^{८६}भ्रू^{८७}जतांतरो^{८८}
तिर्मय^{८९}मिवा^{९०}चित्य^{९१}प्रभावं^{९२}भावये^{९३}न्मुनिः^{९४}॥६॥वा^{९५}क^{९६}प^{९७}याती^{९८}तमा^{९९}हा^{१००}त्स्यं^{१०१}दे^{१०२}वदे^{१०३}त्यो^{१०४}रगा^{१०५}र्वितं^{१०६}विद्या^{१०७}र्णव^{१०८}महा^{१०९}पोतं^{११०}वि^{१११}
तत्त्व^{११२}प्रदी^{११३}पकं^{११४}॥अ^{११५}मु^{११६}मै^{११७}व^{११८}महा^{११९}मंत्रं^{१२०}भावय^{१२१}न्न^{१२२}स्तसं^{१२३}प्रा^{१२४}यः^{१२५}॥७॥वि^{१२६}द्या^{१२७}या^{१२८}ल^{१२९}संभ्रतं^{१३०}विष^{१३१}वेगं^{१३२}निर^{१३३}स्य^{१३४}ति^{१३५}॥८॥इ^{१३६}ति^{१३७}ध्या^{१३८}
यन्न^{१३९}सो^{१४०}ध्या^{१४१}नी^{१४२}तत्सं^{१४३}दी^{१४४}नैक^{१४५}मान^{१४६}सः^{१४७}॥९॥अ^{१४८}ज्ञ^{१४९}नो^{१५०}म^{१५१}ल^{१५२}भु^{१५३}त्स^{१५४}ज्य^{१५५}श्रु^{१५६}तां^{१५७}भो^{१५८}धिं^{१५९}विगा^{१६०}हते^{१६१}॥१०॥न^{१६२}तो^{१६३}निरंत^{१६४}रं^{१६५}भ्या^{१६६}सा^{१६७}न्मा^{१६८}सेः^{१६९}

२धर्मोत्तरागः—वैराग्य

वर्षपदैतं—

षड्विंशतिरात्रायाम्। सुखरं धादिनिर्योनीधूमवर्तितं प्रपृथयति॥ नतः संवत्सरं यावत्तथैवाभ्यासते यदि प्रपृथय
ति मंहाज्वालानिःसरतीं सुखोदरात्॥ नततोति जातसंवेगो निर्वेदात् बिभोवशीः॥ अथ न्यपृथत्यविश्रान्तं स
र्वज्ञमुखपंकजोऽभ्यर्थाप्रतिहतानन्दपीणितार्त्ताजितश्रमः॥ श्रीमत्सर्वज्ञदेवं संप्रत्यक्षमिव वीक्षते॥ अस
र्वातित्रायसंपूर्णदिव्यरूपलक्षितं कल्याणमहिमोपेतं सर्वसत्त्वाभयप्रदां॥ प्रभावलयमध्यस्थं भवरा
जीवरंजकं ज्ञानलीलाधरं धीरं देवदेवं स्वयं भुवं॥ नतो विधूततन्त्रोऽसौ तस्मिन् संजातनिश्चयः॥ भवभ्रममर्ष
कृत्यलोकाग्रमधिरोहति॥ अस्मत्सकलसिद्धविद्यां प्रधानभूतां प्रसन्नगंभीरां॥ विदुर्विवर्तितामिव क्षर
त्सु धार्ढ्यमहाविद्यां॥ एतद्विचलमनसाध्यायनेन ताटदेवास्थितामिमां देवीम्॥ आदोति मुनिर्जस्रं समस्तक

समूह=

लकार=

॥ इति नार्पाव ॥
॥ १३१ ॥

व्यापानिकुरंवां॥ ए॥ अमृतजलधिगर्भाग्निः सरंती सुदीप्तार्मलिकतलनिषण्णोचंद्रलेखां स्मरत्वां॥ अमृत
पाविकीर्णोद्भावयंतीं सुधाग्निः परमपदधरिः प्रायंतीं प्रभावां॥ ए॥ एतां विविंतयन्नेवांस्तिमितेनां तं तं
ना॥ जन्मज्वरजयं कृत्वा पाति योगी शिवास्पदं॥ ए॥ पदिसाक्षुत्समुद्दिष्टो जन्मदावो ग्रसं क्रमात्॥ तदा स्म
दिमंत्रस्य प्राचीनं वर्णमसकं॥ ए॥ पासो अहं तापां॥ पदं प्रणवं प्रुन्यमना हतमिति त्रयं॥ ए॥ तद्वै विदुः प्रा
खिलो क्व तिलकोपमोर्ध्व॥ नासां ग्रदे प्रासं लीनं कुर्वन्नत्यंतनिश्चलां ध्याता॥ ज्ञानमवाप्नोति प्राप्य पूर्वगुणा
कं॥ १४॥ उर्ध्वं हीजतं च॥ प्रोषेदुःकुंदधवलां ध्याता॥ देवास्त्रयो विधानेन॥ जनयंति सर्वविषयबोधं कालेन
नात्त॥ ए॥ प्रपावयुगलस्य युगं पार्श्वं मायायुगं विचिंतयति॥ मूर्धस्य हंसपदं कृत्वा व्यस्तं विनंश्नात्मा॥ ए॥

द्वर्जसह

७ निराकृत्य =

५ सर्वपदार्थ गोचर

॥ १३१ ॥

५३३

वेसाधनेमदाकिं

उर्ज्ज्जी॥ ततोऽध्यायेन्महोबीजं स्त्रीकारं छिन्नमस्तकां अनाहतद्युतं दिव्यं विस्फुरन्तं मुखोदरो॥ १॥ स्त्री॥ श्रीवीर
वदनोद्भूता विद्या चाचिंत्य विक्रमां कल्पवदनीं सिर्वाचित्य फलसंपादनक्षमं॥ ८॥ विद्यायां उर्जो गोमगोतस्त्रे
भूयो भवैव विस्मै अरके परके जिष्णुपाश्वर्यासाहा॥ ऐ॥ ऐ॥ उर्ज्ज्जी स्वऽहं नमोऽहं ताणं श्रीं नमः॥ १०॥ विद्यां जपति य
दुमां जितरं जातं विस्मदं अणिमादिगुणान् लब्ध्वा ध्यानीं शास्त्रार्णवंतरति॥ त्रिकांशविषयं साक्षाद्भानं
स्योपजायते॥ विश्वतत्त्वप्रबोधं श्रुततत्ताभ्यामयोगतः॥ ११॥ ज्ञाभ्यं निजंतवः कुरु स तथान्येवं तदा दयः॥ ध्याना
विधं सकर्तारो येन तद्विप्रपच्यते॥ १२॥ दिग्दलाष्टकसंपूर्णो राजी वेसुप्रतिष्ठितं स्मरत्यात्मानमत्यंतस्फुरद्रीभ
र्कभास्वरं प्रपावाद्यसंभ्रमं तस्य पूर्वादिषु प्रदक्षिणो॥ विचिंतयति पत्रेषु वपौ कैकर्म नुक्रमतः॥ १३॥ उपासो अ

॥ज्ञानार्णवा॥
॥३२॥

२ पुर्वोक्तान्—

रहंताण॥[॥]अधिकृत्य^{स्वीकृत्य=}छदं^{दत्तं=}पूर्वमर्वाज्ञासंमुखः[॥]परां[॥]स्मरत्यष्टाक्षरमंत्रं[॥]सहस्रैकज्ञताधिकं[॥]दीप्त्यहंप्रतिपे
षुमेहे[॥]अज्ञाद्यनुक्रमता[॥]अष्टरात्रं[॥]जपे[॥]योगीप्रसन्नो[॥]मलमानसः[॥]तस्याचिंत्यप्रभावेन[॥]क्रूरज्ञायकत्वंकि
ता[॥]अत्यजंति[॥]जंतवो[॥]दप्यसिंहचला[॥]इव[॥]द्विपा[॥]ण[॥]अष्टरात्रे[॥]व्यतिक्रान्ते[॥]कमलस्यास्यवर्तिनः[॥]निरूपयतिप
त्रेषु[॥]वर्णने[॥]ताननुक्रमता[॥]ए[॥]आलंब्य[॥]प्रक्रियामेता[॥]पूर्वविद्यो[॥]पज्ञांतयो[॥]पश्चात्समाक्षरमंत्रं[॥]ध्यायेत्त
णववर्जितं[॥]ॐ[॥]मंत्रः[॥]प्रणवपूर्वो[॥]यनिः[॥]शेषार्भीष्टसिद्धिदः[॥]ए[॥]हिकानेकधर्मा[॥]र्थं[॥]भुक्तपर्थं[॥]प्रणवच्युतः[॥]॥१॥
णमो[॥]अरहंता[॥]णस्मरमंत्रपदं[॥]चान्यज्जन्मसंधातघातकं[॥]रागाद्युग्रतमसो[॥]मप्रक्षेमरविमंडलं[॥]॥२॥[॥]अ
दृषभादिवर्द्धमानांते[॥]भ्योनमः[॥]मनः[॥]कृत्वा[॥]सुनिः[॥]कंपतां[॥]विद्यां[॥]पापभक्षिणीं[॥]स्मरत्तत्त्वोपकारययां[॥]

३ स्थापयति—
२ पुर्वोक्तान्—
पूर्वोक्तं—

॥३२॥

इः प्रकीर्तना ॥ ३ ॥ अहं नृवकमलवासिनिपापात्मा क्षयं करिष्युत ज्ञानज्वाला स ह स्वप्रज्वलिते सारस्वति
मत्पापं ह न ह न द ह द क्षा क्षौ क्षः शी ख ध व ले अ मृत सं भ वे वं वं हं हं च्छा हा ॥ १५ ॥ पाप भक्षिणी ॥
चेतः प्रसन्निमाधने पापपंकः प्रलीयते ॥ आ वि भ व ति वि ज्ञानं मुने रस्याः प्र भा व तः ॥ १६ ॥ मु नि निः सं ज यं त
द्यै वि द्या वा दा त स मु द्दु तं भु क्ति मु क्तेः परं धा म सि द्ध च क्रान्ति धं स्म रा ॥ १७ ॥ त स्य प्र यो ज कं ज्ञा स्त्वे त दा श्रित्यो प
दे श तः ॥ १८ ॥ ये यं मु नी श्व रै र्जे न्म म रा व्य स न ज्ञां त यो ॥ १९ ॥ सि द्ध च क्रं ॥ स्म रा मं त्र प दा धी प्रां भु क्ति मा र्ग प्र दी प कं ॥
ना श्रि पं क ज सं ली न र्भ व र्णं वि श्रु ता मु खं ॥ २० ॥ आ सि व र्णं म स कां भो जे सा का रं मु ख पं क जे ॥ आ का रं कं द
कं ज स्य स्म रो का रं हृ दि स्थि तां ॥ २१ ॥ अ सि अ ज सा ॥ स र्व क ल्या ण बी जा नि वे दी जा न्य न्या न्य पि स्म रे त ॥ या न्या र

सर्वथापि

अगात्

प्रकटीभवति

सिद्धयक्रम

।ज्ञानार्थव॥

॥१३३॥

रश्मि-न-क=

रजीवापदार्थसमूह=

दृश्यभावेविपरीतत

ध्यात्रिवंप्राप्तायोगिनः॥त्रीतसागरां॥२॥नमः॥सर्वसिद्धेभ्यः॥श्रुतसिंधुसमुद्भूतमन्यद्वापदमक्षरा॥त
त्रिधर्म्यस्यात्पदस्यप्रसिद्धयो॥२॥एवंसमतवर्णेषुमंत्रविद्यापदेषुच॥कार्यः॥क्रमेणविश्लेषोत्तम
सिद्धयो॥२॥अन्यद्वद्वच्छ्रुतस्कंधवीजंतिर्वेदकारणं॥तत्रक्यायन्नसौ॥ध्यानीनांपवर्गपणिसबलेत्॥२॥उक्तं
च॥ध्येयस्याहीतरागस्यविश्ववर्त्यर्थसंचयं॥तद्धर्मव्यत्ययाभावात्माध्यस्थमधिनिष्ठति॥२॥उक्तंच॥वीत
गोभवेद्योगीयत्किंचिदपिचिंतयेत्॥तदवध्यानमाज्ञातमतोन्येग्रथविस्तरां॥२॥हीतीतरागस्यविज्ञेयाध्यान
सिद्धिर्ध्रुवंमुने॥॥केचाएवतदर्थस्याधागतस्यहृदेहिनः॥२॥निर्मथ्यश्रुतसिंधुमुन्नतधियः॥श्रीवीरचं
येतत्त्वान्येवसमुद्धरंतिमुनयो॥यत्तेनरत्नान्यतः॥तान्येतानिहृदिस्फुरंतिमुभगन्यासातिभक्त्यात्मनोदेवां

धसमुद्रात्= नक्षानि=

॥१३३॥

त्यनिर्ज्ञांविमुक्तिरत्यनासंभोगासंभावनां॥२॥^{१५}विनीनांशेषकर्मणस्फुरंतमिति निर्म्मलं॥स्वततः॑पुरुषाकारं
 गार्त्तगतंस्मरेत्॥२॥इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचितेज्ञानार्णवेयोगप्रदीपाधिकारेपदस्थध्यानप्रकरणां॥
 ॥छा॥आर्हत्यमहिमोपेतसर्वज्ञपरमेश्वरं॥ध्यायेद्देवंचंद्रार्कसमांतस्थंस्वयंभुवं॥सर्वानिज्ञायसंपूर्णं॥सर्वं
 स्रष्टाक्षितं॥सर्वभूतहितं॥देवंश्रीलेशैलं॥इत्येष्वरं॥सप्रधातुविनिर्मुक्तं॥मोक्षलक्ष्मीकूटाक्षितं॥अनंतम
 हिमाधारं॥सयोगीपरमेश्वरं॥अचिंत्यचरितं॥चारुचारित्रैः॥समुपासितं॥विचित्रनयानिनीतविश्वं॥विश्वैकबांधवं
 धं॥निरुद्धकरणग्रामं॥निषिद्धविषयद्विषं॥क्षुत्तारागादिसंतानं॥भवज्जलनवाभुचं॥भूदिद्वयरूपधरं॥धीरं॥विश्रुद्ध
 नलोचनं॥अपि॥त्रिदशयोगींद्रैः॥कल्पनातीतवैजवं॥हिस्माद्वादप्यविनिर्घातनिर्ज्ञान्यमनभूधरं॥ज्ञानाभृतपयः॥

शुचिभि

सविन

नैवेद्य

भव

वक्ष

पर्वत

यांति वद्योता इव दुर्णयाः॥ इक्ष्मादपीदीकृतां शेषत्रिदशो दस भाजितो गो गिगम्यं जगन्नाथं गुणरत्नमहापर्व॥ १७॥
 पवित्रितधरापृष्ठं समुद्रतजगात्रयं मोक्षमार्गप्रणेतारं मनंतं पुण्यज्ञासनां शेषभामंडलनिरुद्धां क्वं क्वं कोटिसम
 प्रभो॥ आरण्यसर्वगं गातं दिव्यवाणी विज्ञारदो॥ १८॥ अस्मारागत्राकुतेनां सद्वाभ्युदयमंदिगुहः॥ स्वार्णवपतत्सत्त्वादत्त
 हस्तावलबनं भूगोदविहाराहं॥ १९॥ मारमातंगद्यातकोष्ठं दुत्रयसमो दामकृत्रय विराजितो रश्मिहं सानीपातलीन
 ह्यचामरावजवीजितो वीतहस्तं जगन्नाथं वरदं विष्वक्खणिणां॥ २०॥ दिव्यपुष्पा नकां प्रोकराजितं रागवर्जितं प्राति
 हायं महालक्ष्मीलक्षितं परमेश्वरं॥ २१॥ नवकेवलनद्विष्टी संभवत्वात्मसंभवं॥ नृयध्यानमहावक्रो कृतकर्मधनो
 क्तरं॥ २२॥ इत्यत्राप्युधास्यं दमंदीकृतभक्त्यमं वीतरागं जितद्वैतं शिवं गातं सनातनं॥ २३॥ अहं तमजमद्यक्तं कामदं

हंसपंक्ति=

।ज्ञानार्णव।
।१३५।

कामधातकां।पुणपुरुषदेवदेवदेवंजिनेश्वरां।रर्क्ष।विश्वचक्षुर्जगद्धंयो।गिनाथंमहेश्वरां।ज्योतिर्मयमना
जातारंभुवनेश्वरां।रअ।योगीश्वरतमीशानमादिदेवंचतुर्मुखा।अनंतमच्युतंजातभास्वंतंभूतनायकं।रए।सन्म
तिंमुगतंमिद्धंजगज्ज्येष्ठपितामहं।महाधीरमुतिश्रेष्ठं।पवित्रंपरमाक्षरां।रए।नित्यमव्ययमव्यक्तं।परिपूर्णं
नोइत्यादि।सान्त्वयानेकपुण्यनामोपलक्षितं।३७।साम्बयानीकयोगीन्द्रवंशनामोपलक्षितं।स्मरंसर्वगतं
वीरर्ममरनायकं।३८।अनन्यप्रारणःसाक्षात्तत्संतीनैकमानसः।तत्त्वरूपमवाप्नोतिध्यानीतन्मयतांगतः
३२।प्रमा^{१५}एध्म^{१५}शिवंप्राप्तायोगिनोजन्मनिःस्पृहाः॥पंस्मरत्यनिजंभव्याः।त्रिवश्रीसंगमोत्सुकाः॥३३॥य
गभृतस्यैका^{१५}मासा^{१५}शकणिकामपि।प्राश्वतेपथितिष्ठतिपाणिनः।प्रोक्तकल्मषाः॥३४।देवदेवःसर्वज्ञानोभव्या

।१३५।

जैकभास्करः॥४॥येयः॥सर्वोत्तमाधीरनिश्चलीकृतमानसः॥तस्मिन्निरतगभ्यासवप्राप्तंजातनिश्चयाः॥सर्वोव
 स्थासुपश्यंतितमेवपरमेष्ठिनो॥३॥तदात्वंव्यपरंज्योतितहुणग्रामरंजितः॥अविशिष्टमनायोगीतत्वरूपं
 प्राप्स्यते॥३॥इत्थंज्ञावनानंदसुधासुंदरंजितं॥नहिस्वप्नाद्यवस्थासुधायन्प्रच्यवतेमुनिः॥३॥अथ
 वा॥तस्यलोकत्रयैश्वर्यंज्ञानराज्यंस्वभावज्ञाज्ञानत्रयदुष्पामन्ययोगिनामयुगोचरः॥३॥किंच॥साक्षात्नि
 र्विषयकत्वासाक्षचेतःसंसंयमीति॥योजयत्यविश्रांतं॥तस्मिन्नेवजगद्गुरोर्भवेत्तहुणग्रामसंलीनमानसः
 जगत्प्राप्य॥तद्भावभावितोयोगीतन्मयत्वंप्रपद्यते॥४॥तद्याहि॥यदाभ्यासवशात्तस्यतन्मयत्वंप्रजायते॥त
 दात्मानमसौध्यानीसर्वेद्गीभूतमीक्षतो॥४॥एषदेवःसंसर्वज्ञःसौहृदंभूयतांगतः॥तस्मात्सएवर्तान्योहंविश्व

१ संबं धं करोति = आत्मा =

१ स्फटिकमणिः =

॥ इति नार्णवा ॥

॥ १३६ ॥

४ परीक्षा लोके ज्ञानि
सति =

दर्शी^१तिमन्यते^२॥ जतं च ॥ येन येन हि भावेन पुज्यते यत्र बाहक^३ तेन तन्मयतां याति विष्णुरूपो मणि^४येषां
धध^५अथ वा ॥ भव्यतैव हि भूतानां साक्षान्मुक्तेर्न बंधनां अतः सर्वज्ञतां भव्ये भवंतीनां त्रयां कृतेषु अयमा^६
स्वसामर्थ्यादिषु धातिन केवलांचालयस्य पितृसं कुक्षोभुवनानि चतुर्दशा^७॥ १३६ ॥ त्रैलोक्या नंदवीजं जननजन
येर्या न पात्रं पवित्रं लोका लो कप्रदीपं स्फुरद्मल प्रारचं द्रकोटिषु भाटां क्रस्यामय्यग्रकोटौ जगदखिलमस्ति
म्यलब्धप्रतिष्ठादिवैश्वैकनाथं त्रिवमजमनदं वीतरागं भजसु ॥ १३७ ॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञाना
र्थवेद्योगप्रदीपाधिकारे रूपस्थध्यानप्रकरणे ॥ ७ ॥ वीतरागं स्मरन् योगी वीतरागो विमुच्यते प्राणी सराणमादं
कुरकर्म श्रितो भवेत् ॥ मंत्रमंडलमुच्चादिप्रयोगैर्ध्यातुमुद्यतः ॥ सुरासुरनरा द्रातं क्षोभयत्यखिलं क्षणात् ॥ १३८ ॥

३ भक्तं भवतवासी
नरकं लम्बासी
जेयतिष्कं ग्रीवेयकं
नवोत्तरं पचोत्तर =

॥ १३६ ॥

स्या^{१५}प्यस्य^{१५}सामर्थ्यम^{१५}चिंतयं^{१५}त्रिदशौ^{१५}पि॥ अनेकविक्रियासारध्यानमार्गवर्त्तविनः॥ ३॥ ब्रह्मनिर्कर्मणिमुनिप्रवीरे
 विद्यानुवादात्प्रकटीकृतानि॥ असंख्यभेदानिकुत्तरह्यार्थकुमार्गकुध्यानगतानिसेति॥ असार्धनंतप्रष्टिन
 प्रभावः स्वभावतोयद्यपि^{१५}यत्रनाथ॥ निद्युज्यमानः स पुनः समाधौकेरतिविश्वचराणाप्रलीने॥ ४॥ अथद्यास
 म्रपिकौतुकैर्नापि^{१५}नासभानानिद्योगिनिःसेव्यानिपातिवीजत्वंयतः सन्मार्गहानये॥ रत्नत्रयानि॥ स
 पुनः वर्षशतैरपि॥ प्राकृतैर्नहिकेनापि^{१५}व्यवस्थापयितुं^{१५}पथि॥ असभानानिजायतेस्वनाशायैव^{१५}केवलं॥ रा
 गाद्यसद्गहावेआलौकिकै^{१५}तुकेनैकतान्यपि॥ निर्भरानंदसंदोहपदसंपादनक्षमं॥ भुक्तिमार्गमिति^{१५}क्रम्यकः^{१५}कुमारे
 ध्ववर्त्तते॥ सुदध्यानपराप्रपंचवतुरागानलोद्दीपितामुद्रामंडलमंत्रयंत्रकारणैराधयं^{१५}स्यादता॥ कामकोध

।ज्ञानार्णव।

॥३९॥

स्वस्वस्वे-

वशीकृतानि^१ हे^२ सुगन्धसंसारसौख्यार्थिनो^३ दुष्टाणां निहतापतंति^४ नरके^५ भोगार्थिभिर्विचिताः^६ । १७ ॥ तन्मये^७ यतदनु^८
यंत^९ द्विचिंत्यं^{१०} मनीषिनि^{११} । यज्जीवकर्मसंबंधविध्वंसार्थैव^{१२} जायते^{१३} । १८ ॥ त्वयमेव^{१४} हि सिद्धांति^{१५} सिद्धयः^{१६} ज्ञातचेत^{१७}
अनेकफलसंपूर्णामुक्तिमार्गैव^{१८} लंविनां^{१९} । १९ ॥ संभवंति^{२०} चाभीष्टसिद्धयः^{२१} शुद्ध्योगिनां^{२२} भवत्येव^{२३} पुनस्तेषां^{२४} ।
एभ्रंजो^{२५} निवारितः^{२६} । २० ॥ भवप्रभवसंबंधे^{२७} निरपेक्षामुमुक्षुवः^{२८} न हि स्वप्ने^{२९} विविक्षिप्तमनः^{३०} कुर्वंति^{३१} योगिनः^{३२} । २१ ॥ अ
रूपे^{३३} स्थिरीभूतचिन्तः^{३४} प्रक्षीणविभ्रमः^{३५} । अमूर्तमजसंख्यकं^{३६} ध्यातुं प्रक्रमते^{३७} ततः^{३८} । २२ ॥ चिदानंदमयं^{३९} मुहूर्तम
माक्षरं^{४०} स्मरेद^{४१} नात्मना^{४२} त्मानं^{४३} तद्रूपा^{४४} तीतमीक्ष्यते^{४५} । २३ ॥ ब्रह्मवदंति^{४६} योगिनो^{४७} ध्यानाच्चिन्तनैव^{४८} मनकुलं^{४९} कथं^{५०} शिव
पन्नमा^{५१} त्मानं^{५२} स्मरेन्मुनिः^{५३} । २४ ॥ विविच्यत^{५४} दुष्प्राप्तमंतत्त्वरूपे^{५५} निरूप्यच^{५६} । अनन्यत्राणो^{५७} ज्ञानी^{५८} तस्मिन्नेव^{५९} ल

८ विमर्श-

॥३९॥

ब्रजेत् ॥ १८ ॥ पात दुष्ण ग्रामसं पूर्णं तत्त्व भावैकं भावितं ॥ क्वात्मानं ततो ध्यानी योजयेत् परमात्मनि ॥ १९ ॥ हृदयो गुणो न
 तं सा म्यं व्यक्तिना किं व्यपेक्षया ॥ विष्णु ईतरयोः स्वात्म तत्त्वयोः परमागमे ॥ २० ॥ किं वा यः प्रमाण नयेत् नृनं तत्त्व
 मवबुध्यते ॥ बुध्यते परमात्मानं स योगी वीत विश्रमः ॥ २१ ॥ व्योमाकार मर्न नाकारं निष्पन्नं ज्ञात मुच्यते ॥ चरमांगा
 लिक यद्दृष्टं स्वप्रदोषैर्दनेः स्थितं ॥ २२ ॥ लोकाग्र शिवरासी नं शिवी भूत मना मया ॥ पुनरप्यकार मपन्न मर्ष मूर्तं वि
 चिंतयेत् ॥ २३ ॥ तथा हि ॥ निःकलस्य विष्णु इत्यनिष्पन्नस्य जगदुत्पत्तिः ॥ विदानं दमयस्योच्चैः कष्टस्य तु रुषा ह
 तिः ॥ २४ ॥ तद्यथा ॥ विनिर्गतमधूर्च्छिष्टप्रतिमे मूषिको दरोऽप्यादृगा गनसंस्थानं तदाकारं स्मरेद्दिभुं ॥ २५ ॥ सर्वो वयं
 वसं पूर्णं सर्वलक्षण लक्षितं ॥ विष्णुर्धा र्द्रा संक्रांत प्रतिबिंब समप्रभं रक्षेद्दत्तं सौ सतताभ्या सवशात्संजात निष्प्रवः ॥

निःशरीरस्य

नीरोग

॥ शो नार्पाव ॥

॥ ३७ ॥

अपि खन्नाद्यवस्थासु तमेवाध्मक्षमी क्षतेऽपि सोऽहं सकलवित्तमार्धः सिद्धस्माधो भवच्युतः परमात्मा परं
तिर्ध्वश्च दृशी निरंजनः प्रणतदासो निश्चिन्तो मूर्तो निष्कलं कोजगदुरुः चिन्मात्रो विस्फुरत्युच्चैर्ध्यान
विवर्जितः ॥ ३८ ॥ पुष्टाद्भावमति कस्यतथैकं परमात्मनि प्राप्नोति संश्रुतिः साक्षाद्यप्यान्यत्वं न विद्यते ॥ ३९ ॥
॥ उत्तमं च ॥ निष्कलः परमात्मा हृत्कोकालोकावभासकः विश्वव्यापी स्वभावस्यो विकारपरिवर्जितः ॥ ४० ॥ इ
विगतविकल्पं क्षीणगणादिदोषं विहितसकलवेद्यं तत्तद्विश्वप्रपञ्चं त्रिवर्त्मजमनवद्यं विश्वलोके
पपरमपुरुषमुच्चैर्भावमुध्या भजस्व ॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते शो नार्पावयोगप्रदीपाधिकारे
रूपातीतप्रकरणे ॥ ४१ ॥ प्रसीदंति ब्रजसंति रुधिरांतदुरंतजन्मज्वरविघ्नतमनः अगाधजन्मार्पाव

व्यापितः—

॥ ३७ ॥

पारवर्तिनां पदि श्रियं वां ह्यसि विभवदर्शिनो॥ यदिरौद्धं न शक्नोति तु कवी यो मुनिर्मनः॥ तदा गते रध
 संकृत्वा कुर्यात्सु निश्चलां॥ अनुपेक्षा अधर्मस्य स्युः सदैव निबन्धनं॥ चित्तभ्रमो स्थिरीकृत्यताः स्वरूपं
 निरूपया॥ स्फोटयत्याशुनिःकं पोषयादीपो धनं तमः॥ तप्या कर्मकलं कौघं मुने ध्याने मुनिश्चलां॥ अ
 थवा॥ चलत्येवात्यसत्त्वानां क्रियमाणमपि स्थिरां चेतः शरीरिणां शश्वद्विषये व्याकुलीकृतो भ्रान्तसा
 त्वमतः मुक्ते विद्यते त्यत्यचेतसां॥ आद्यसंहननस्यैव तत्प्रणीतं पुलातने॥ दि॥ उत्तमं॥ छिन्ने जिने हेतुदं
 देहस्य मिदं दृग्वा॥ प्रपश्यन् वर्षवातादिदुःखैरापन्नकंपतो॥ अन्नपश्यति तदा किंचिन्नप्रणोति न क्षिप्रानिम्ब
 धं किंचिन्न जानाति साक्षात्तिर्हन्ते पवतां॥ अद्य संहनोपेता निर्वेदपदवी श्रिताः॥ कुर्वन्ति निश्चलं चेतः प्र

निष्पन्नः

। क्षानार्णव ॥

॥ ३३ ॥

कथानक्षमं नरां ॥ ए॥ सामग्र्योरुभयोर्द्धातुर्धानबाह्यातरंगयोः ॥ पूर्वयोरेवश्रुक्तस्यान्नान्यथाजन्मकोटिषु ॥ १० ॥
 अतिक्रम्यगरीणदिसंगातात्मन्यवस्थितं नैवाक्षमनसोर्योगकरोत्येकाग्रतां श्रितः ॥ ११ ॥ असंख्येयमसंख्येयं
 दिगुणे विहाक्षीयते क्षयकस्यैव कर्मजातमनुकमात् ॥ १२ ॥ नामकस्य कर्मात्मकमृणातिमायाति पूर्ववत् प्राप्नोति नि
 तातंकमसौख्यं समलक्षणां ॥ १३ ॥ धर्मध्यानस्य विज्ञेयास्थितिं तर्मुहर्तिकीं ॥ क्षायोपश्रामिकोभावोदत्रयाश्रुक्तैव
 शाश्वती ॥ १४ ॥ इदमत्यतनिर्वदविवेकप्रशमोर्द्ध्वात्मा नुभवमत्यक्षयं जयत्यं गिनां सुखं ॥ १५ ॥ तद्याच्चोक्तं ॥ अ
 नौत्यमारोग्यमनिदुरत्वं गंधः शुभो मन्त्रपुष्टिषमत्यं ॥ क्रांतिः प्रसादः स्वरसो भूता च योगप्रवृत्तेः प्रथमं हि चिक्रां ॥ १६ ॥
 प्यावसाने स्वतनुं विहाय ध्यानेन सन्यस्तमसा संगं ॥ श्रेयैव कार्त्तुं तरुण्यवासं सद्दार्थमिदं प्रभवति नव्या ॥ १७ ॥

परित्यक्तसंगाः परिरुद्राः

॥ ३३ ॥

मात्रा भूषण आभरण २ देव

त्राचि^{१५}त्यमहाप्रभावकलितं लावण्यलीलाचि^१तं सप्रसो^१बरादिव्यलांकुनयुतं चंद्रावशतवधुं प्रसं^१धायोन्नतवीर्य
बोधशुभगं कामज्वरार्तिच्युतं सेवेने विगाता नरायणमनुजं सोख्यं चिरं स्वर्णिणः ॥ ६ ॥ अथैवेयकानुत्तरवासभाजावीचा
रही न सुखमत्युदारं निरंतरं पुण्यपरां पराजिर्ववर्द्धने वा र्द्धिवेदुपादैः ॥ ११ ॥ देवराज्यं समासाद्य तत्सुखं स्वर्गवासि
नः ॥ निर्विश्रान्तिं ततो न तसौ ख्यं कल्यातिवर्तनां ॥ रत्नसंभवं त्यथ कल्पेष्टुते ध्वंचित्यविभ्रतिं जायुर्वंति परसौ ख्यं सु
राः स्त्रीभोगलांकितारं ॥ १२ ॥ प्रागभोगसंभूतं महाप्रगुणवर्द्धनं ॥ प्रकल्पवासिनां सोख्यं तद्वक्तुं केन पाद्यतो ॥ १३ ॥ सर्वद्व
द्वविनिर्मुक्तं सर्वोभ्युदयभूषितं ॥ नित्योत्सवयुतं दिव्यदिविसौख्यं दिवौकसां ॥ १४ ॥ अतिसमयमुदीर्घं स्वर्गसाम्राज्य
रुढं सकलविषयबीजं स्वातंदत्तां जिनं दं ॥ ललितयुवतिं लीलां लिंगनादिप्रसूतं सुखमनुजमुदारं स्वर्णिणो निर्विश्रान्तिं ॥ १५ ॥

२. जैवेयकादिनां=

२. स्त्रिसौख्यहीनः

३. चंद्रकिरणैः=

४. समर्थयते=कर

हरहितं=

५. भुञ्जति=

॥ १५ ॥

ज्ञानार्थिवा। सर्वोन्निमतभावोत्थनिर्विघ्नस्त्वः। मुखा। मृतो। सेव्यमानानबुध्मते। गतं जन्म दिवौकसः। १२५॥ तस्माच्चुत्वा। त्रिदिव

॥१२६॥

टला। द्विभोगावसाने कुर्वत्यस्यां भुवि नरनुते पुण्यवञ्जो देवतायां तत्रैश्वर्यं चरमवपुषां प्राप्य देवोपनीते भोगो
त्योत्सवपरिणतेर्ह्येत्यमानावसंति। १२६॥ ततो विवेकमात्तुं व्याविरज्य जननश्रमात्। त्रिरत्नशुद्धिमासादृतपः
त्वा^{१२७}न्यदुःकरं। १२७॥ धर्मध्यानं च श्रुत्वा च स्वीकृत्या न तवीर्यतः। ध्यातिकर्मक्षयं कृत्वा ब्रजं तिष्ठदमव्ययं। १२८॥ इत्या
द्या र्थिनीशुभचन्द्रविरचिते ब्रह्मोत्तमार्थवेद्योगप्रदीपाधिकारे धर्मध्यानफलप्रतिपादनप्रकरणे ॥ ७॥ एणाद्युग्ररुजा
लापकलितं स देहदोलायितं विश्रितं सकलैर्द्विपार्थिगहनैक कलात्मनो निश्चलां ससारव्यसनप्रबंधाविलयं मुने
र्विनोदास्पदं धर्मध्यानमिदं विदतु निपुणा। अत्यक्षसौख्याय नः। १२९॥ आत्मा र्थे श्रयः मुञ्च मोहगहनं मित्रं विवेकं

॥१३०॥

२ धर्म ध्यानं = परि त्यक्तः =

मध्ये =

२ शुक्लं अग्नयेति

कुरु वै रायं भजं भावयस्व नियतं भेदं शरीरात्मनाः॥ धर्म ध्यानं सुधा समुद्र कुरे कृत्वा वगार्हं परं अयानं तस्य स्व
 भावकलितं मुक्ते मुखं मोरुहं॥ अथ धर्ममति क्रान्तः शुद्धिं चात्यंतिकीं श्रितं ध्यातुं मारुतं धीरः॥ मुक्तं मत्पुत्रं
 निर्मलं॥ निःक्रियं करणातीतं ध्यानधारणवर्जितं श्रुतं मुखं च यच्चित्तं तच्छुक्तमिति पश्यते॥ आदिमं हननं
 पतः पूर्वज्ञः पुण्यचेष्टितः॥ चतुर्विधं मपि ध्यानं स मुक्तं ध्यातुं मर्हति॥ नृकंच॥ अचि गुणयोगाच्छुक्तं कषायरज
 सः क्षयादुपशमाद्वा वै उर्यमाणि त्रिरात्रा निवसुनिर्मलं निःप्रकंपंच॥ हिकषायमलविश्लेषात्पश्यामाद्वा प्रसूयते॥ य
 तः पुंसामतस्तज्ञैः॥ मुक्तं मुक्तं निरुक्तिकं॥ अथ धर्मकं॥ अथ धर्मयोगिना माद्यैः पुक्तैः परिकीर्तितैः द्वैः चाते क्षीणदोषाणां के
 वलज्ञानवस्तुषां॥ अमृतज्ञानार्थं सर्वधाच्छुता लंबनपूर्वकैः पूर्वपरे जिनेंद्रस्य निःशेषा लंबनच्युतेः॥ एतस्मिन् वितर्क

मुक्तं ध्यानं शान्ति =

३ वज्रवृषभनारा
 सहं नन =
 ४ चतुर्दश पूर्वज्ञैः

॥क्षानार्णवा॥

॥१५१॥

सवीचारं सपुण्यत्वं च कीर्तितं ॥ श्रुक्तमाद्यद्वितीयं तु विपर्यस्तमतः परं ॥ स्मवितर्कमवीचारमेकत्वपदलां
 कितो कीर्तितं मुनिभिः श्रुक्तं द्वितीयमतिनिर्मलं ॥ सस्मक्रियाप्रतिपत्तिरद्वितीयं सार्थनामिकां प्रमुक्तिर्ना
 यं ध्यातुं यमाद्यैर्निवेदितं तत्र त्रियोगिनामाद्यद्वितीयत्वे कयोगिनां ॥ तद्वितीयं तनुयोगानां स्यात्तु रीयमं यो
 ॥१३॥ तद्यथा ॥ पुण्यत्वेन वितर्कस्य वीचारो यत्र विद्यते ॥ स वितर्कमवीचारं सपुण्यत्वं तद्विषयते ॥ १५॥ अवीचारो
 वितर्कस्य यत्रैकत्वेन संस्थितः ॥ स वितर्कमवीचारं तदेकत्वं विदुर्बुधाः ॥ १५॥ पुण्यत्वं तत्र नानात्वं वितर्कश्रुत
 म् अतो अर्थव्यंजनयोगानां वीचारः संक्रमः स्मृतः ॥ १६॥ अथादर्थोत्तरापत्तिरर्थसंक्रातिरिष्यते ॥ ज्ञेयार्थं
 क्रातिव्यंजनार्थं जने स्थितिः ॥ १७॥ स्यादवयोगसंक्रातिर्योगाद्योगांतरे गतिः ॥ विप्रद्वयानसामर्थ्या स्तीषा

सूक्ष्मयोगकाययो
 गानां—

॥१५१॥

सोपा नराजोत्पंतबंधुगण्डा॥ तद्वथा॥ हृषीकार्थसमुत्पन्नेवतिस्त्राणविनश्येत्सुखे
त्वातिमूढविनष्टमुवनत्रयं॥ नवाङ्घ्रिप्रभवासंर्द्धिसंबंधाविपदस्यदंभेनवेतिमनुष्याणां
जराक्रान्तं

यातेमुष्टनीरसाभ्यखलवपुर्द्धिदिरुजाक्रान्तेर्भवोवने॥ ऐश्वर्येचविनाश्रातेमरणाद्वै
तोरथाप्रवृष्टिपथमागतः पृथ्वीप्राणमूर्तेयं॥ पूर्वोद्भिन्नचमभ्याक्षेपेप्रयांतीहृदिहिनां॥
रथाप्रवृन्मनिमुखंमूढपञ्चकुलंमुखःस्थितं॥ तयोर्द्धिः खमनेतंस्मात्तुलायांकल्पमानयो॥
गासुजंगमोगाभाः सद्यः प्राणापहसिणः॥ सेव्यमानाः प्रजायंते॥ संसरेद्विदशैरपि॥ रथावस्त
तमिदंमूढप्रतिस्त्राणविनश्यत्॥ ज्ञानन्नेपिनजानासिप्रहकोपमनौषधगण॥ स्वर्णिक्

एकं वदन्त्याग्री। एटीषाते न भूस्तं। क्रियतामात्मनः श्रेयो गतेऽपेनागमव्यति। एही। एह्यपूर्वेऽप्रीभ

दिवात्पतत्रास्वते। पुज्यते हि तत् कर्तुमस्माश्रुक्रमीनेति ते। एअत्र प्रपद्यदिष्टास्येति

धनबाधवाऽव्यापी। एतद्वैतेषां कृते किं विद्वसेद्व्या। एपातायातानेव यास्येति केनापि मह्यो
षितः। तयाऽप्यज्ञाः कृते तासां प्रविशोति रसातलो। एअपि जातापि पक्वमूर्ध्वजं तमन्यं स्मिन्नि

से। एवतवर्तेते बाधवा बह्वसौ ह्यदा। एवपि पुत्रे न समापत्ताः। अस्तनासेऽर्जज तमनि। ह्याधवा
धरुश्रुत्ता हस्मते हेतुमुद्यता। एअत्र श्रंगनादिमहृषा यैरेति गाढेति यं विना। अपतत्संयम

भस्वाये भविनोऽव्याग। एअपातयेति भवत्वस्येत्वं तेनेव बाधवा। एवं तांते करिष्येति हितं मु

धु

द्विअण्येगि नः॥२३॥ आरीरंजीयेतेनाज्ञागतपुर्नपापधीः॥ मोहंस्फुरतिनात्माधीः पश्यद
 तंजादीरिणां॥२४॥ पासंतिर्द्विनिपानूनं॥ येदत्तादाहमुन्नतं॥ हृदिपुष्पांकदंतेस्फुल्लवध्रीस्येप
 रिग्रहाः॥२५॥ अविद्यागगडवोरथसमंथीकतात्मनो॥ श्वभादौदेहि नो नूनं सोऽहवाः सुचिरं
 वाश्याः॥२६॥ वदितं विज्ञातित्री तार्थं जीवितार्थं पिबेद्विषं॥ विषयेष्वपि यस्मै स्वप्नं च प्रयति सु
 स्थधीः॥२७॥ कृतेयेषां त्वया कर्म कृतं श्वभादिस्माधको॥ त्वामेव योति तेन पापावंचयित्वा यथायथं
 २८॥ अनेनेन नृणां भेगां गह्वो कक्ष्यशुद्धिदं॥ विवेच्य नदनुस्येयेयं कर्म ततो त्यथा॥ २९॥ वर्द्ध
 यंति स्वयामायते नूनं विषपादपेन रत्नेपिन कुर्वेति ये विवेच्य आत्मतो हिते॥ ३०॥ प्रवृद्धे जांता देहस्य

ज्ञानार्थ

五

वसन्ति विहगानरोऽस्तथा जन्मोत्तरा^२ मृडाऽपि नः शुक्लपादयोश्च । ज्ञानं सरं परित्यज्य यथैते
 प्राप्तिपत्रिणां स्वकर्मवशात् । आश्वत्थैर्देवैर्द्वोपि देहि न भिक्षापीयते यत्र सातदं पूर्व्वं निजं वि-
 ग्रहेन स्मिन्नेव हि मथाने स दुःखं मित्ररुहते । भिक्षास्य राज्यानि विकश्रीः प्रसूयेन्न विलो-
 तस्मिन्नेह नित्यं वै चिताधूमश्च द्रव्यं भिक्षायाः जन्मनि निवृत्तये । शरीरं तवाणमिच्छा-
 कनात्मजत्वेनैव खंडिता निमहस्वत्रा भिक्षा । शरीरत्वं नयेद्वाज्ञाश्चाहारत्वं च येषां च मत्तं ते
 ये ज्ञातव्ये ते संति जगद्विषयं भूयानो भव्यं भक्तकामुक्ता निभो मयाः प्रथं समायादि
 मानमपि स्वयां भिक्षायां त्येव न निवर्तते स रितां यद्वद्वस्मै पानाया शरीरिणां पूर्व्वोक्तानां

तपः। इषाक विस्मरितं गली गतापि विनिवर्तते। नरूपवसलावणं। मोदयन्नुगतं नृणां। इषा
गल्नेपवायुरवग्रहस्तपस्तोबुवत्तणे। नलिनीद्वलसंक्रांतं। स्यात्तयमिदयो वसंभवमनोद
विषये। सादृशं यो गत्स्वप्नमंति। भाग्यं। त्वाणादवस्यं योतिर्वेनोदत्तबुद्ध्या। अथ। दानमात्तनुका
री। ए। कुलानि च बलानि च। भाज्या। लोकारविज्ञानि। क्वी। र्त्तिना। तिमह। विभि। अथ। किं न युजे। द्यावां
भस्मसे। सारं। वरीयते। नक्षत्रे। मनुष्याणां। इदं बुद्धिं सिद्धिं वस्तुना। अथ। प्राता। याता। निवृत्तिं। ति।
ग्रहचंद्रार्कतारकां। भक्तवत्श्ववरीराणि। नहि स्वप्ने। पिदेहि नो। अथ। प्रजाताक्षी। तरूपे। एषु। रुका।
द्रा। इने। नः। द्विषां। अथ। त्रयं। पुंसां। समापनं। इः। स्वरूपे। एते। धुना। अथ। मोक्षं। जनमिवात्ता। ए। पिदं। जा।

श्रीगणेशाय नमः

三

त्वां पमं जगत्सु स्मिन्नपलोकेन विभक्तं केन हेतुना । अक्षये विजगती मध्ये । पदार्थश्चेत
 नैतनाः । ते ते मुनिभिर्दृष्टाः । अतिक्षाणं विनश्यत् । अक्षणा न नगरकल्पं संगमं वल्लभा नं । ज
 लदपटलमुत्प्रेष्यो वनं वाधने वा । स्वजनसुतशरीरादीनि विदुश्च । तानि क्षणिकमिति सम
 सिद्धिं समापदुःखं । अक्षय्यं नित्यता । न स कौप्यं सिद्धिर्दुर्लभा । गी । भुवनत्रये प्रसक्तं । देहतां तस्मिन् पा
 शः । अशरिष्यति । अस्मापतति । दुह्यै रस्य मकरी । रवक्रमेवायते । पलं हि प्राणी । सां ह्यपौ । स्त्रिद्वयो
 पि । २ । मृगसुरनगाहीना । नायकै रपि । दुर्दरा । जीवलोके । क्षणा कर्तव्यं । अक्षय्यं । यमवापुः । अस्मा
 यजगीवी । न । एक एवातकः । स्फुटं दृष्ट्वा । मन्त्रेण । यस्मै । तपते । ति । विदुः । प्रक्षणा । धा । प्रोत्तेति । स्वजनं । म

三

स्वकर्मफलभोगिनो। नात्मानं बुद्धिबिद्युमाहमदृष्टान्तरस्थितो भवन्नस्मिन् संसारकोतोरेषाम
 नोर्गिर्विसेवितेषां पुनरुपपत्तिः पुनरेताः प्रलययोगात्। अस्तीति कारणात्तेनापि विवद्वेनेति वीर्य
 तेषामत्राप्यमृतकपापी नृकीटैस्तत्र काकया। आपन्नैर्द्वारभूमीयेते प्रतिचूर्णवद्विते। अत्रापि
 प्राणिनो मूढकर्मणा यममंदिं पश्यद्विदृष्टं श्रुतो वा। नित्यमाह्वावेचको बली। न मारुतमज
 स्वास्थं नैवेवे किंचिद्व्याश्रमाणो। परमपेक्षनजानातिविपत्तिं सस्यमूढधीः। अस्तेन सत्त्वसमाकर्षे
 दह्यमानेतरुस्यवत्। श्लेषया बालेन यावत्। प्रयाज्जोड्विधं तज्या। प्रयासस्येतज्याभीरुं प्राप्ये
 न प्रसेते तं कंशं। शाजं प्रुमथमेत्यानि। मंत्रौषधबला निर्वयथी। भवंति मूर्खाणि विपक्षे हि नाय

नार्णवः प्रत्यक्त्रैमेकरसस्तावज्जनसह्यैपिवत्त्वा विनश्येण त्वदयं यावत्कृतो नहीरागिहि तं रश्मि

॥८॥

१॥

तामीष्वकल्याणमसिखारब्धवांछितं प्राप्तावाप्त्यभिधुं गेहेति लोकं यमज्ञाणतश्च भूमेरा
नमीतं स्वस्वसिजागदिदं ब्रह्मलोकं वसानं महास्फुटं तिग्मेनाभ्यस्येण गुरुनराक्रान्ता विवे
येषां तेषां प्रवेष्टाः कतिपयपदिवसेः कालराजिनसह्यैनीतावार्तावशेषं तदपि हनति प्रयोजनीयं
इत्तांसां रश्मिस्तदासां गजदेवदेस्य स्ववराग्राह्यहयं तणादिमाताः अतिशयवेहेरि वत्तात्मा
इत्तं देवतां येषां चान्ये मरुदये मादिवलिनः संसृष्टमर्द्धस्वयेनारब्धेयमभिकेकैरेत्यामसं पि
मादेहि नो रश्मिश्चाराद्या नृगावा लिकैर्वै विपिनं संह्रमदं निदिष्टा पुंसं जीविकत्वा निरुतिपवन

॥८॥

जेनभीतासतीत्रासुंनसुंमसेपदिकमपदजासावराकीमिसांनलेनिहेष्टिणलज्जेसेअजनेनेजे
 गोषुंसेसदाअपातालेब्रह्मलोकेसुपतिभवनेसागरोतेवतातेदिङ्कुकेद्वौलभ्युपेदहनवन
 हिमञ्जातवजासिडगेभूगर्भसिन्निविष्टममदकभिरटासेकेटवावलीयान्कालोपेक्ष्णकर्मोक्
 वलयतिवलाङ्गीवितेदेहभाजाअश्रस्मिन्नेतकमोगिवद्धविक्सेसेहारदृष्टाकितेसमुद्रं
 वनत्रयेसमगारयाणारमुयीकृतंअत्येकं गिलतोस्पनिहेयधियः केनापुपायेनेनास्मानिःसर
 एतवापेकशसपत्यद्वोधांविताएणाश्रसराणो॥ चतुर्गेतिमहवर्तेडः खवाडवदीधितेभ्रमं
 तिमविदोअस्त्रंवाकाजकसागरेष्वत्यद्यतेदिपद्यतेस्वकर्मनिाहेदृतागस्थितेतरासीषु॥

ना एव संवतः शरीरेण प्रप्लव्वात्तुर्विद्वद्गर्भायुर्नामकस्मोदयादिहृद्यभवेत्युक्तं स्वर्गपुण्यप्रकार
॥८॥

अतां प्रप्लव्वात्तुर्विद्वद्गर्भायुर्नामकस्मोदयादिहृद्यभवेत्युक्तं स्वर्गपुण्यप्रकार
॥८॥

तमसंसारोऽखसंकीर्णः पंचशैतिलप्रपंचतारखसर्वेषु सर्वेषु संचयः संधासादित्वा रिभिः च्युता
दिकालसंज्ञाते स्वसस्यावरणो निष्प्राशदिवलो केन लोके च तिरश्चिनरके पितृनसां यो निने
तत्त्वं न संदृशो न कुलं रथानतडः खं सुखं किंचिन्नपयोपसविद्यते प्रपत्रैते प्राणिनः प्रभव
ज्ञाता यानेनैवं हिताश्चानके बंधुत्वसां याता ते जातास्तर्वादिष्वगदरेतागाथसंसारपेकमभ
स्मानिहं योऽभानूपः कमिर्भवत्पत्रकमिद्व्यामरनायकं घरीणि परिर्वतेन कर्मणा चितो बला
नारधमाता पुत्री स्वसामा यो सैव संपद्यते गजां पिता पुत्र पुनः सौ पिलनते प्रेत्रकं पदं रक्षिष्व
नेभ्यस्तु कृणारयं वरह नन्तारं सुरया हते सैर्ये चैत्रमः दुःस्वपावक निप्रवसंभारमस्मीकृतेभ्यमा

नाएव मुख्यमुत्तप्राप्तवसौहेवेष्वागोचरैः समोर्त्तुङरं नदुर्गतिमयेवेन्नमते प्राणिभिः ॥ १२ ॥
 ॥ १२ ॥ महात्मनसकीर्णैः रक्त्वलनदीपितैः एकाकेवेव त्रमत्यात्मा दुर्गतिवमरुस्थले ॥ १३ ॥

मनिवृत्तेष्वलंभेर्मुष्वागोचरैः समोर्त्तुङरं नदुर्गतिमयेवेन्नमते प्राणिभिः ॥ १२ ॥
 स्वाभिमुत्तप्राप्तवसौहेवेष्वागोचरैः समोर्त्तुङरं नदुर्गतिमयेवेन्नमते प्राणिभिः ॥ १२ ॥
 वासुवदः स्वादिकेचास्मन्मत्वात्तोस्तिरेहिनाश्च विनमुन्नकलनादिद्विरेकस्यैकरोत्तं ॥
 स्मफलोमेकाकीर्णैः मुक्तेष्वत्तादिमुत्तप्राप्तवसौहेवेष्वागोचरैः समोर्त्तुङरं नदुर्गतिमयेवेन्नमते प्राणिभिः ॥ १२ ॥
 दुस्वकर्मोष्वागोचरैः मुक्तेष्वत्तादिमुत्तप्राप्तवसौहेवेष्वागोचरैः समोर्त्तुङरं नदुर्गतिमयेवेन्नमते प्राणिभिः ॥ १२ ॥

संपातेष्वस्मत्संनृपते॥ आश्रज्ज्ञातस्वस्वरूपोऽप्यनुज्ञबोधादित्येव न॥ अत्र सत्यविरतेऽपि व
एकाकीविधिवंविता॥ अथ दैक्ष्यं सन्तुते मोहद्वयमर्हः स्थितौ नदासंस्वेन वधाति तद्विप्र
द्विधीभवेत्तत्तत्॥ एकाकि त्वं प्रपन्नोऽस्मि यदा दंवी त विना मम सदैवं जन्म संबंधः स्वयमेव विभी
र्षते॥ अथ एकः स्वर्गीभवति विबुधः स्वामी भुवो भोजयेत्॥ एकः स्वाश्रयि वतिक लिखं छिद्यमान
रुपाणैः॥ एकः क्रोधाह्वनल कलितः कर्मवधा त्पविदानेकः सद्धि वरा विगमे ज्ञान राज्ये नृ
नक्ति॥ अथ एकत्वात् अथ मात्मा भवभाव नृगो गार्हर्विजला गविदाने दमयश्च द्विवं प्रत्येक वा
नं पि॥ अथ द्विविद्वद्व्यप्योरेकं वं प्रसितं वस्तु तं॥ अथ नादिद्वानयोऽहोषः स्वर्गे कालिकयोर्मे

नार्हो

॥२१॥

वभ्याद्वहमूर्तेर्भूतेनवल्लेनात्मेतन्निश्चलं। आगीरमुंशुतेमोहाच्चैतनेनास्त्वेतनां। आश्रय
निष्पन्दं ज्ञासीरमिदं ममिनां। सपयोगात्मकोऽत्यक्षः। आगीरीज्ञानविग्रहः। आश्रयत्वं किं
प्रयणितेजडाजन्मग्रहाद्विवाभयस्तन्ममत्कमपातेमर्द्धेणापि प्रतीयेते। ५॥ मूर्तेर्निवृत्तेत
स्वत्तेः परमाणुभिः पदपूर्वद्विहितेन कस्मैवं शस्तादात्मनः। अश्रयत्वं नैव देहेन स्या
द्गुणयत्रोदहितः। तत्रैको बंधुभिः सार्द्धं बहिरंगे कुतो भवेत्। सपयोगे सैवं धर्मा योतिपदाद्यो प्रे
सतेते मर्द्धेऽपि मर्द्धत्रैस्वस्वरूपाद्विलज्जणाः। अप्युन्नमित्रकलत्राणि च स्तुतिवधनान्।
सर्वेद्यान्स्वभावाविनाशपक्षं प्रतिज्जगं। एतन्नयः कश्चिद्वेतेतुवः। पितामः

॥२१॥

यतो॥ अत्र तेन केन चिद्भाह्दं कस्मिन्नानुमुज्यते॥ ब्रह्मस्वरूपमिति रूपमुद्यकमुद्यमवस्थितानां
मर्द्दपि मर्द्दया मर्द्दभावाच्चित्तोक्तवर्तिनः॥ २२॥ मिथ्यात्वप्रतिबद्धमिथपपद्यन्तरेतन्बाह्यान्तर्भा
वान्त्वान्प्रतिपद्यन्तमाहनेन विवर्तन्तवया प्राक्किरे संप्रत्यस्तसमस्तविभ्रममनश्चिद्रूपैकपरे
स्योत्पन्नविगाह्यमिद्विदितानावक्तुं समालोकयन्॥ २३॥ अत्रानिन्वादिमर्गोमलिनोनेष्टमनेकासुविमं
भूतोऽप्रकृतिदीजसंभूतोऽष्टाणामपदमिदं देवपुत्रश्च समुत्तमवसाकीर्तिशीर्षकीकन्यापेजो॥ निरा
नन्दं च दुर्गं धंक्तवारीं प्रव्रज्यते॥ २४॥ ब्रह्मवर्तनविदीरेः मुक्तिगर्धो निरन्तरं ज्ञाणकः पिपराधीनः॥
ब्रह्मवर्तनकेन वरे॥ २५॥ कृमिजालप्रताकीर्णो रोगवच्छपपीडितोऽज्ञराजजुश्चितेकोपेकीडशीमहतां

तिः। अथ ह्यहं स्वरूपी त्रैलोक्यमायुष्युष्या विचारयेत्। तत्तत्सर्वं दृष्ट्वा तदेतद्गोप्यं मया मंदिरं भूषयतीदं
 अथैतदेवा तत्रासीत् सा गण्डुभिः। हृष्यत्यपि तान्येव गेहानि। अमानमपि च्छिणो। दीपकलवार्थिभिर्दत्त
 इति च मर्मोत्पत्तिः। मन्त्रिका कर्मिणां कर्मः स्यात्। तुल्यस्तदात्र भुगोऽथ सर्वदेवराजाः
 वांश्चुत्ते गृहं भूषयन् पतनवाप्यं देहिनां देहपञ्चरोमः। तैरेव फलमेतत्प्रवृत्तिं पुण्यकर्मिणि
 जगत्समस्तः सार्धैरेव त्रैलोक्ये दृष्टो। एतन्नासीत् तदा दृष्टव्यं तदाहः सर्वविषयसंग्रहः। जगत्समस्तं
 संहितिः त्रैलोक्यं मंदिरं। ॥२१॥

इति त्रैलोक्यं विज्ञानं। त्रैलोक्यं विज्ञानं। त्रैलोक्यं विज्ञानं। त्रैलोक्यं विज्ञानं। ॥२२॥

नुच्चैर्द्वेषायाकेवलं॥१॥ कर्तुं नुमां गुरुमगमदहस्विचंदनादिवस्तुनि॥ नव्यात्पिसेसा
 णि नमलितपतिकलेवरं दृष्ट्वा॥२॥ अजिनपटलगृहं पंजरांकीकसानां॥ कृष्टिनक्रुणिप्रा
 धैः पुरितं मृदागलं॥ प्रमवदनमिषस्यैरागतो गीदगेहं कथमिह संतुजानां प्रीतये स्याच्छरीरं॥३॥
 अश्रुचिखं मनस्तनुवक्तुं कर्मयोगा इत्यभिधीयते॥ सा वा अस्वद्वर्कं कस्तत्त्वज्ञानविज्ञारोदं॥४॥
 चार्द्धं तः समादत्ते प्राज्ञपत्रं प्रयाजलं॥ छिद्रे जीवस्तथा कर्मयोगारंभे॥ शुभाशुभैः॥ प्रमथ
 मतिर्बुद्धस्तत्त्ववितावलंबितं मित्रादिभिरावना रूढं मनः॥ सत्ते शुभाश्रवो॥३॥ कषापदह नोद्दीप्तं वि
 श्वे र्वाभुलीकृतं॥ संविनोतिमानः कर्मजनसंबंधस्त्वर्कं॥ अविश्वव्यापारनिर्मुक्तं श्रुतज्ञा॥

नानेव नानेवितो॥ शुभश्रवायविज्ञेयं वचः सत्यप्रतिष्ठितं॥ अथवा दम्पदीभूतमसत्कारोपदेष्टा
॥१३॥

॥ प्रापाश्रवायविज्ञेयमसत्पुरुषवचः॥ दम्पदुज्ञेयमकोपनकायोर्मोहवादिषंमेवतो
नैकर्मकाययोगे तस्येयमी॥ सप्ततत्तारं सयोगैश्च व्यापारैर्जुनवानकैः॥ चारीयपापकर्मणि सं

तिदिहितो॥ काकषायाः क्रोधमहाः स्मरसहचराः पंचविषयाः प्रमादमिष्यात्वं च तन्म
कायइति च॥ इदं ते दुर्धर्तविरतिविरहश्चोर्ध्वनिपतंश्च वंते ते पुंसोऽदिरपटलं जन्ममपदं॥ अथा

॥ वनिरोगोऽयः संवरः सप्तकीर्तितः॥ इत्यभा वविर्भेदेन संदिधाभिद्यते पुनः॥ अथ कर्म
दत्तादातविष्टेदः॥ सप्तपञ्चिनः॥ सड्व्यसंवरः॥ ओक्तो ध्यातनिर्दूतकल्मषेः॥ अथासंसारनिर्

तस्मिन्निष्ठाया विरातिः सुखं स भावसंवरस्तज्जैर्हि द्वेयः परमात्मा त्वा^{५१} आत्मा संजममैयेर्बोणेः संह
 तात्मानमिद्वेते प्रमोथय्यामुसंनद्येवीरः समरसंकटा^{५२} आत्मा येनेयस्य यः साध्यमेतेनैव रू^{५३} भवे
 त्त्रयमस्तिः समुद्युक्तेः संवराद्यैर्महर्षिभिः^{५४} आत्मा त्रिमयस्य मानस्य माह्वेत्वा^{५५} ज्ञेयं पुनः सायाय
 संगसंन्यासो लोभस्यैते द्विषः क्रमात्वाहीना गद्वेषो समते तानि ममैवेतेन वा तिस्रं मिथ्या
 त्वं द्विष्टो गेन निराकुर्वेत्तियोगिनः^{५६} आत्मा त्रिमया प्रमरोद्भूतेन मस्तत्त्वावरोधकं ज्ञानसूर्यो^{५७} भु
 ज्जिह्वा तं स्फोटयन्मात्सर्गिनि गता त्रयसंयमगारो द्वांसं संयममुधां बुभिः निराकरोति निजं कं
 संयमी सवरोद्भूतः^{५८} आत्मा त्रयस्यैते द्विष्टो गेन निराकुर्वेत्तियोगिनः^{५९} आत्मा त्रिमया प्रमरोद्भूतेन मस्तत्त्वावरोधकं ज्ञानसूर्यो^{६०} भु

नाएव

पिङ्गदेवाः॥१२॥विष्णुर्कल्पनाज्ञात्स्वस्वप्रेभिश्च स्वमेव न प्रपद्यते तदैव स्यात्सुतेः परमसं
॥१३॥

॥१२॥सकलसमतिमूलः संप्रमोदामकोटः अमविपुलजाखो धर्मपुष्पावकीर्णः॥१३॥
कलफलबोधैर्बुधैर्यथास्वनाभिर्ज्योतिर्जितविपलः संचरोद्दामवृक्षः॥१४॥संवत्सराय या क

येते।स्वीजामृतानि जनमनः।व्रणीत्वा यमिमिः संप्रभिरुज्जीर्णैर्वधनैः।मकार्माका

न।दिशाम्नाम्नामरीणि।निर्जरायमितापुञ्जीततोन्मासद्वेदेहिनाः।प्रपाकः स्वयमुपायाच्च

नांतरोर्ध्वया।तथाव्रकर्मणां द्वेपः स्वयंसोपायलक्षणः।द्विविशुध्यनिकृतो

सदोषमपिकेस्वने।पदत्रयोवज्जीवो यतप्रमानस्तपोनिनाः।आत्मन्कारकरंधीमिह्वीह
॥१४॥

दि

आत्मिकेतपभानपतेजन्मसंनानां किं तैरायसूरिभिः भूतत्रवाहृतपः प्रोक्तमुपवासादि
षड्विधं। आपश्चितां प्रभेदे रं तं गन्तव्यं द्विधं द्वि॥ निर्वैदपट्वीं आपन्नपस्यसि यथा यम
त्तपतिकर्माणि कुर्वेयाणि तथानथा। आभ्यानां न लसमा लीलमप्यर्नादिसमुन्नवो मयः
अस्तीयते कर्मशुद्धयत्वं गीमुखे च तत्। तपत्तावकाहं चरति सुकृती पुण्यचरितस्तनश्च
त्माधीनं नि यत विषयं आनपमं। स्तिपत्सं तद्धीनं चिरतरचितं कर्म पटले ततो ज्ञानोपधि
विश्रान्ति परमानन्दविषयं। ए॥ तिर्हीणापवित्री क्रियते येन ये वै वदियते जागत् नमस्तस्मै
यादो यथार्थमेकत्वादि पापं वै। रअदज्ञा लस्मयुतः सोऽप्यसि नैर्हमः। अकीर्तिनापस्यां गमं

विमंसेऽपि विदंति यमिनः शिवं अथ नमस्य गादिभ्योऽप्यंश्वरूपं कुद्विभिः । हिंसां न
 षकैः शास्त्रैरतस्ते सन्निहाद्यते । अचित्तामणिर्नीधिरिद्विषः स्वर्द्धनुः कल्पपादपाः । धर्म
 तैश्चिपामर्द्धमन्येभ्यः । अस्मिरेतनाः । अथ धर्मो नरो रगाधीशानाकनायकवाञ्छितो ।
 पित्रोक्तव्यपीपुङ्गवाश्चिपदहेतुगरीषिणोः । अथ धर्मो व्यसनसंपाते पाति विश्वं चराचरं । मुखा
 मृतपथः पुरैः । श्रीणयत्यं विवर्जनात् । अथ धर्मो न्यपवनाकैर्दधरां बुधिरदराः । अथ धर्मो वि
 शेषु वर्तते यस्मिंश्चित्ताः । अथ धर्मो लोकापालनां व्याप्तिर्ताव्याहृतक्रमः । अथ धर्मो
 पकारार्थं धर्मो एव विवर्जितः । अथ धर्मो न विजिगती मध्ये भुक्तिमुक्तो निर्वयत्तं प्राप्यते ।

सामर्थ्यान्नायहामितमानसैराणामनमंतिपादराजीवराजिकोनतमोलयःधर्मैककारणी
भूत्वेतसोविदत्रेयुगोऽखधर्मोऽगुरुश्चामित्रंयधर्मोत्तामीचबांधवःअनाथावत्सलः
सोऽयमत्राताकाराणोविनाऽपराधतेनरकपातालोनिमज्जुगातांत्रयेऽप्रोजयत्पिधर्मोऽयसो
त्थमसत्समगिनांपराधनरकोधमहाकुपेपतताद्याणिनांस्वयोऽधर्मैकस्वसामर्थ्योहृत्तेह
वलंबनंपराधमहातिशयायसंपूर्णैकल्याणोदात्ममंदिरोधर्मोददातिनिर्विघ्नंश्रीमत्सर्वज्ञ
वैभवंपराध्यापतिंसार्द्धतथापातिकरोतिनिगतंहितंजन्मप्रकात्समुदृत्यस्थापयत्यंमले
पथिपरध्वनधर्मोमहताःकश्चित्सर्वोऽभ्युदयसाधकःअज्ञानेदुर्जकंदंश्चहितःपूज्यःप्रिव

ज्ञानार्णव

॥२६॥

वदः॥२६॥ यालातलगाव्यावृद्धिपसोईलालसाः नृपादयोपिबुद्ध्यातिनयमर्माधिष्ठिता
प्रवृत्तिः शेषधर्मसामर्थ्येन समान्वक्तुमीश्वरः ॥२७॥ अकारकसहश्रेणभुजगेभो
भूतलेभयधर्मधर्मोतिजल्पतितस्त्वन्पाकुदृष्टयामवस्तुतत्वेनबुद्ध्यतेतत्परीक्षात्मा
प्रणितितितामार्हेव्योचमार्जिवसत्यमेयमोहब्रह्मचर्येनपस्यागोकिंवित्पयधर्मैज्यतेष्व
स्वर्णानिहंतज्ञाद्वितकर्मभिः कायेस्वर्नापिनांपरेषामितिधर्मैर्माणिलिगां॥२८॥
शर्मभुजंगधुगवधुरीसारंविधातुंज्ञमोधर्मैः प्रापितमत्यलोकाविषुलध्रीतिस्तदाज्ञोपिनां
धर्मैस्वर्नामीतिरंतरमुत्वास्वादोदयस्यास्पदंधर्मैः किंनकरोतिमुक्तिललनासंभोगाद्योपे

॥२६॥

जन्मद्वयप्रदिनरक्तविपातस्य फुल्लस्य तमिषु स्त्रिदशपतिमहर्द्धिब्राह्मणे को ततो वा यद्विष
 मशुमर्थः प्रायेणीयस्तदानीं किं स परमं निधेयं ता मयस्मी विधत्ता ॥ ३२ ॥ धर्मैः प्रपन्नमावा वि
 लोकं तो ज्ञाने सिद्धते न तया भजी वा दयसं लोकः स्यात् ततो लोक नमः स्मृतं भवि हितं प्रव
 त्तैः प्रातेर्महावेगे महाबलैः विभिस्त्रिभुवना कीर्णैः लोकस्तालव रुस्थितिः पतिष्णादि नम
 कर्तापि तेनैव तेनैवोदृतस्तथा नमः पुनः किं त्वं ता धारो गगने प्रसवयं स्थितं प्रपन्नानादि निधन
 संप्रसवयं सिद्धे पन्नप्रसन्नं भवती भवती पितृजीवादि प्रदृष्टैः संप्रतः नो भवती ॥ अथो विना सनाका
 रो मय प्रसवास्तु त्रीनी मः ॥ मुदा स्मृताश्चारे स्याद्विद्वंसवयात्मकं ॥ यत्नैः तेजो तवः सेव्यं नाना

ज्ञानार्ण

॥२३॥

गतिषु संस्थिता गच्छन्त्यश्वं ते विपश्चरं ते कर्ममन्त्रावसंगता गच्छन् पवनदलयमध्ये स्पृशन्ते तं
दं स्थितिजननविनाशं लिङ्गिते र्वस्तु ज्ञाते ॥ स्वयमिह परिपूर्णं तद्विमिष्टं गुणैः कृति
लयविहीनः स्मर्यते मर्मोक्तोक्तं ॥ लोका इत्येता गतिरीदृशस्मर्यते तत्राणं स्वान्न
पातासतलान्नुत्तमं निर्गमं गच्छतस्माद्वदिवितिः क्रोतः स्थावरेषु प्रजापतेषु सत्त्वमं
तिद्याणीकैर्नापिकर्मैर्गणैर्गच्छन्त्ययोर्मस्तथासंशीर्षं चार्त्तो च यवान्ति नः ॥ ति

नवत्तं पीतं न्नं स्वस्थां शुभं च यान्त्वं लनस्त्वं पङ्क्तुणोपेतं देवा ज्ञात्वा दिव्यचित्तं ग्राह्यं नः ॥
त्यजत तं मन्त्रं कर्मैवावत्वा त्त्वं शब्दं शुभं स्वचित्तं समापयीतु द्विषाधी प्रमादं तां यत्स्मात्तं कृत्वा कता ॥

॥२३॥

लीयंमनुष्यत्वंपिदेहिना॥२॥ततोनिर्द्विषयंचेतोपमवज्जमवासितोप्रदिग्मात्पुण्ययोगेनन
 मुनस्तत्त्वनिष्पन्ना॥२॥अत्रसंनद्धर्मेभ्वेषुदेवाह्येष्वपिह्वाचित्तमस्यतत्प्रवचनेनकेचि
 त्कोमार्थोलात्तमा॥२॥मार्गेमासाह्यकेचिच्चमप्यग्रजत्रयात्मकं।त्यजतिगुरुमिथ्यात्वविष
 याभूदेवतसंभ्रमत्वयोनसृजतः।कश्चिकश्चिन्नसृजनासितः।कश्चित्प्रव्याप्यते।मार्गीच्च
 दुपसंभ्रमसर्गेभर्द्धस्यत्काविवेकमाणिक्यमहोमिमत्तमिदित्वात्रविचारितस्मिषुपक्षेष्टाः
 अवर्त्तते।२॥अत्रविचारितरमाणिद्रासनात्पसतांजने।अत्रधमात्पपिसेव्यंतेजिह्वोपस्था
 दिदंदिहोरासुआपंनपुनःपुंसोबोधिरन्नंभवाणोदेहस्तादृश्यंयथारत्नंमहामूल्यमहासौख्यं॥

नार्णेव०

॥१५॥ मुत्तर्नामिहममस्तवस्तज्ञातज्ञात्पामुरासुनरेदः प्राप्तिर्नचाधिपस्यं कृतवत्तशुभा

॥१८॥

मयामादिचान्यन्किमुततदिदमेकं दहनेन चोक्षितं ॥२॥ आबोधि ॥ दीव्यन्नामिप्यज्ञानीभाव
नामिर्विरतरं ॥ इहैवाज्ञात्पनातं कं सुखमस्तत्तमत्तयं ॥ विध्यातिक्षयातिर्हिगलति ॥
लीयते धांतं ॥ उन्मिषति चोक्षदीपो हृदि पुंसोभावताम्यसात्पणनाद्वा दशाभावताः खलु

पवर्गोऽश्रियस्तस्याः संगमलालसैर्धरेदिनुं मैत्रीधनुकाबुधेऽप्रतापुधगुणिक्तासुनिय

मुत्तर्गानाज्ञायते सानेकाध्यायप्रसन्न हृदया योगी स्वराणो मुनेऽभा ॥ इत्यावादीश्वीश्वरमन्वंद्विरे
क्षिते ज्ञानार्णे विद्योपाधिको द्वादशानावनाप्रकरणं द्वितीयं ॥ ॥ अस्मिन् नार्णदि संपरेडरे

॥१८॥

ते सारवर्जिते। नरत्वं मे वडः श्राप्यं गुणोपेतं जरीसिभिः। काकतालीयकन्यापिनोपलब्धं परि
 त्तया। तत्तद्विषयफलं कार्यं कृत्वा तन्मयात्मनि श्रुयं। प्राज्ञजनमनः फलं कैश्चित्पुरुषार्थैश्च कीर्ति
 तः। धर्मोदिकप्रभेदेन संपुनः स्याच्चतुर्विधः। अथ धर्मश्चाथैश्वर्यं मम श्रुतिमहर्षिभिः
 पुरुषार्थोपमुद्विष्टश्चतुर्भेदः पुरातनो। धा। किं च। त्रिवर्गितत्र सांप्रज्यं नमजा तं कद्विषितं। ज्ञान
 तत्त्वविदः साक्षाद्भूतं ते मोक्षसाधनो। यानि शेषकर्मसंबंधप्रसिद्धिष्वेव सलक्षणं। अजन्मनः द्र
 त्तिप्रक्षोभः समोक्षः परिकीर्तितं। अहं वीर्यदिगुणोपेतं जन्मक्षेत्रोः परिरक्तं। चिदातंदम्यं
 साक्षात्सोक्षमात्वं ति कं विदुः। अज्ञस्यत्वं विषयातीतं तिरौपम्यं स्वभावजं। अविच्छिन्नं सुखं

ज्ञानाणैव

॥२२॥

प्रज्ञसंमोक्षः परिपश्यते॥ अतिर्मोक्षो निष्कलः शान्तो निष्प्रतौ त्वेन निवृत्तः अस्तु तद्यैः साधुबोधा

त्मा यत्रात्मानं त्यद्विचित्रं॥ तस्मात्तेन प्रभावस्य कृते त्यक्तो विप्रश्च सांगतपद्मरत्नं

सकारणोऽर्ह्यसम्यग्ज्ञानादिकं ब्रह्मं हि नाप्नुते निर्वयनात्तेनैव साध्यते सिद्धिर्ह्यस्माच्च

सिद्धिः स्फुटं॥ अत्र चेन्न विनाशायपि वज्ञानसुधारसंभुज्जन्मा हि मत्तु ज्ञानपोता

नोऽप्रमोक्षः कर्मक्षयादेव स सम्यग्ज्ञानतः॥ स्मृताभ्या न साध्यं मतं तद्विनाशमात्रं क्वि

मस्तस्योऽप्यत्राप्यस्य कल्पना ज्ञानं मुनिभिर्मोक्षमिच्छुभिः॥ असंभेदं परैर्दित्यध्यानमेवाव

लंबितं॥ शान्तवद्व्या॥ तज्ज्ञाविद्यो न ज्ञेयार्थमुच्यते गान्धर्वि मवाप्यतस्ति ध्यानसामग्रीर्मा

॥२३॥

कथ्यानिगद्यते॥११॥ तृतीर्धुर्महापेकाङ्गत्समं द्वाडशतं॥ यदि किन्तदा यन्नेधैर्धुम्
 नेतिरेतये॥ यच्चित्ततवविवेकश्रीर्धुंश्रोकास्थिरीभवेत्॥ कीर्त्यतेतदायान्नचणंस्वोतमुक्ति
 दं॥ अइयंमोहमहाभिद्रजगद्वयविसर्पिणी॥ यदिक्षीणतदाक्षिप्रपिबध्मानसुधारसं॥
 वाह्यतर्हेतुनिशेषसंगमसूर्जोदयंगता॥ यदि तत्त्वापदेशेनध्मातेचेतस्तदप्येपर॥ अमाद
 दिषमग्राहदंतयंआद्यदिद्युतः॥ त्वंतदात्किञ्चासंघातकध्मानमाश्रय॥ रदीष्टमेतंतन्मासाश्र
 मरैकपरायणा॥ यदिगगदपक्षीणास्तदाध्मातुंविचेष्टतां॥ अथदिसेवेगानिद्वेदविवेकैर्हीमि
 तंमत्तः॥ तदाधिसिस्थिरीभूयस्वस्मिन्त्वांतनिरूपय॥ अथदिरज्यकामभोगेर्धुविमुच्यवपुषि॥

ज्ञानार्णवः

॥२७॥

हं निर्मममद्वयदिवावस्तदाध्यातासिर्नात्मध्या॥२८॥ निर्व्विन्नोऽसि यद्विश्वातर्द्धितान्त्रन्ममे
मात्प्रसदाधीरपरोध्मानधुराधैर्धर्मिणोधागयापरममुनां न्मार्कणितेन च तोदने निवर्मनुष्ठितं
न तत्र मिदं धीरयन्यगोपीद्विगोचरं परविस्तरेणैव तु षट्तिक्कं प्रहो विस्तरे विद्याः संज्ञे परमवयं

विचित्राश्चित्तवृत्तयः परमसंज्ञे परस्वधिमिः सत्त्वान्निरूप्यकमनिश्चयात्॥ त्रिधैवमिमं
विद्वद्भ्यो जीवाद्यायस्त्रिधाः पञ्चमविधा तावत्॥ तत्र पुण्यत्रयः पूर्व्वैस्त्रिपक्षैश्चुभात्रयः
पयोऽसंज्ञेयः असत्तनीयं प्रकीर्तितं परममुष्णमन्नमप्यवजानां तं शुक्लं त्रयं बलं वनात् वि
द्वैस्तत्तत्त्वमवस्तं ध्या न मुच्यते परमपापहयं च शान्मोहमिष्यात्वा कृत्स्नविभ्रमा

॥२८॥

कषायाज्ञापयेत्तत्र मर्मस्थानं शरीरिणां । मर्द्द्विहीणेषां हि संतानेषु सन्नेवात्मनि प्रः स्व
रूपोपलभः स्यात्सुषुप्त्यवस्थायीति तत्र प्रश्नश्च मयानकलोक्तोऽङ्गोऽपि योऽपि दिवसं भवां निर्वृ
त्तिरिति नाना के क समाह्वयति परंपरं परं पृथग्नाह्वयते बीजं जायते कर्मदेहिनां । द्वीपते यत्र
कालेन महता पिकथं च न रणेतिः शेषे के शानि मुक्तं स्वभावज मर्मन श्रुतं । फलं शुद्धोपयोग
म् । ज्ञानराजं शरीरेणोद्भवेदिति संक्षेपतोऽप्या न लक्षणं समुदाहृतं ब्रह्ममोक्ष फलोपेतं स
क्षेप रुचिरं जकांश्च । द्विही विक्कां तैश्च पलचरितैर्हर्तृपञ्चार्तेर्जाह्वुद्वालो कं कृतमिति य
नश्वां तन्निचितोऽन्वयो हि ह्यशेषं परम ततमोक्षात् मर्तुलेश्च । एतैर्न चानां शिवपदमश्चानन्दमि

ज्ञानार्णवः । लयः॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपकाधिकारे संपद्यतो ध्यानलक्ष
॥५१॥

चतुर्विधः॥ ॥ तद्यथा॥ ॥ पञ्चतुर्दशतंतुः । क्षीणमोहेर्मुनीश्वरैः । सर्व्वप्रकीर्णको
ध्यानलक्ष्म मवित्तरं प्रसातो ज्ञामपि । तस्माद्युनक्तश्चिदंक्तमीश्वरगतदेहसुखसिद्धयर्थि ।
त्रिमिहवर्ष्यते भग्नत्वव्यतिरेकाभ्यां गुणदोषैर्ब्रह्मविद्योपादेयभावेन सविक

राह्यते । आभाता ध्यानमिति तस्तद्गामं विस्तरं हृदयवृत्ताच्चित्तोभ्येयं तदुणदोषलक्षणयुतं
मानिकालं फलं प्राप्तत्सुत्रमहाह्वितस्मृतिर्यत्प्रत्यक्षं तत्तु यैस्तत्सम्यक् परिभाषयं
तु निपुणाश्चोत्तमा तैर्कमात्मा ध्यानं तथा धेयं फलं चैतित्वतुष्टयं हृतिस्त्रयसमा ॥५१॥

प्र

मेनमधिकल्पनिगद्यते॥५॥मुमुक्षुर्जननिर्वृत्तः॥आतचित्तोवर्त्ती॥स्थिरः॥जितस्त्वः॥संवृत्तोधीरो॥
 ध्याता॥आस्त्रेअस्मते॥६॥तद्व्या॥उदीर्षकर्मभयनसंभवेनदुःखानलेनान्तिकदृष्ट्यमानंदेद
 स्यते॥विश्वमिदं स संतात॥अमादमृदं कतसिद्धिमां॥७॥ब्रह्ममार्ते जातमस्मिन्महतामोहवन्निना
 अमादमुं स्रज्यतिः॥क्रांतयोगिनः॥परं॥पानव्रमादजमं कर्तुं॥धीधनैरपि॥पार्थमेमहाव्यसनसंकीर्ण
 एहवामेति॥नेदिता॥ए॥आक्यतेनवशीकर्तुं॥एहिमिश्रपलंमन॥अत्रतश्चित्तवशो॥सर्धं॥सन्निद्रस्त
 का॥एहेस्थिति॥१०॥अतित्वाणंदद्वत्ता॥नेवेतसां॥नृणां॥इरासां॥एहपीडितात्मनां॥॥नितं॥बिनीले
 चनचैरसंकटे॥एहाश्रमेन॥अतित्वात्मनो॥हितां॥१२॥तिरंतगतानलदाहदुर्गमे॥कुवासनाध्यात

दि

ज्ञानाणैव

२२५

विबुधलोचनो॥ अनेकविंशच्चरद्वितात्मतो नृणां गृहे स्वात्मसिन्धेन सिद्धातिरग्राविप्रसह्यं
 कनिमप्रबुधयः प्ररुहगात्रमयेत्रपीडिताः परिग्रह्यालविष्मदिमूर्ध्विताविवेकवीथ्यां
 हिणः सवलं त्यमीरश्चिर्ताहिताविमूढात्मा स्वंत्राश्वेकदृष्टेः कृही॥ अनेकार्थभौषायेः कोश
 मियेयाग्रश्चिर्तुं जन्ममोतेर्वापि रगाद्यापि ताकिवीतिनामं पमत्रात्रिणं नमभिर्पिञ्जाकतेन
 अचंडपवनेः प्रायश्चाल्यं ते यत्र भूतत्रासत्रां गताहिभिः स्वांतं निसर्गतरलेन किं रक्षेत्तु पुष्पं
 यवभृंगं लवस्मापि प्रतीयेते न पुनर्देहाकार्त्तं पिथानमिदं गृह्यश्च मे रश्मिदुर्गा मपि न ध्या
 मिद्विस्वर्ने पिञ्जायेते मृकतो हृदि वै कल्पादस्तुजा तं गृह्यया रमसाश्च सिद्धीति तैपि

॥ २२५ ॥

त्पाषेडिनां क्वचित्। मूर्ध्वोपरिविरुद्धार्थमतस्तत्र च लंविनां। एणिकिंचपाषाडिनः सर्वे सर्वथै
 कोनद्विषिता। अथ नेकांतात्मकं वस्तु प्रभवति नेवेदिदं। एतत्प्राप्तं केचिद्वैचल्युः केचिच्चै
 तत्प्राप्तं यत्नामिष्टात्वा नैव पश्यति। नित्यानि त्यात्मकं जातं। एतत्प्राप्तं वस्तु तत्प्राप्तं विज्ञानात्।
 किंच ये प्रकृत्येनावना। अथ नाभ्यासस्तत्तत्सिद्ध्या प्राप्तं। एतत्प्राप्तं केवलं। एतत्प्राप्तं ज्ञानमात्रं। तेन
 तं क्रियाविद्यं वादिनां प्रवेष्टानां। न तुरधिकं। अत्रास्ति प्रसिद्धं। महसो विपत्त्याणां। एतत्प्राप्तं
 ज्ञानविद्यं। सप्तमे तावत्प्रसिद्धं। अनां। अत्रास्ति द्विष्टं। द्वेन यिकं प्रभवति। सर्वे प्रवादविद्वद्वैतिरथ
 नादेवैष्टमिष्टिष्ठा न्नतो न्यत्रास्ति विस्तृतं। मुक्तं। एतत्प्राप्तं वीजं विज्ञानं। ज्ञानवादिभिः। एतत्प्राप्तं

नार्णव

।प्रश्न।

तैतामुक्तिर्दृशीनादैवकवलोक्यादिनां तत्तु सर्वेषामपाकृत्य न योतरे।प्रदी। अथार्थो हे
मैवेकमुक्त्यगपरिकीर्तितोऽत्रापाम्यदर्शनज्ञानेन कार्यविफलश्रमे।प्रश्न। विज्ञानादिविशेष
स्मिन् देहदेहतथापरैः स्वसिद्धातां वत्सेपे न जन्मसंनतिमातने।प्रश्न। कैकैव विभिन्नैः देहै
तथापरैः अथ येन कचेयेतां स्पष्टं तेन दुर्देहः स्मृता।प्रश्न। उक्तं हि। ज्ञानहीना क्रियापुंसि परानां
भवे फलं तरोऽस्तु ये वै किंलभ्या फलश्रीर्नृष्टदृष्टिभिः।प्रश्न। ज्ञानं पंगौ क्रिया चाधेनि।प्रश्न।
येन स तोज्ञानं क्रियां श्रुत्वा यं तत्पदकारणं।प्रश्न। ह तं ज्ञानं क्रियाश्रुत्वं ह तां च।ज्ञानिनः क्रि
नोपपद्यते। नष्टः पश्यन्ते।पिचपे पुक्तं।प्रश्न। कारकादिक्रमोऽत्रोक्तो व्यवहारप्रसङ्गोऽप्येतन्न प

हे विष्णु माणोपि स ह्येको न वादितां भवेत् । जक्तं च ॥ इदं फलमपि यैः क्रियाकारणमते देवक्रमो भू-
व्ययो यमनुषाजं फलमिदं देवो यममाप्नुयुः । इदं यैः विषयैः यत देवकालादिमादिमिति प्रति-
वितर्क्य न प्रयतते बुधो नैतत्प्रथमा इति । यस्मिन् ज्ञास्युरनुच्चैरेन को ते च कतन्नमाभ्या न
मिद्धिहीने श्वेयानस्य साध्वीमहात्मना प्रभुभ्या न तत्रै निषिद्धं ते ते ते मिथ्या हन्ताः । यमं न योपि
जिने ज्ञाज्ञा प्रत्यनीका प्रसूता माया । पृथ्वी योग्यता नैयति त्वैपि येषां भ्या न तु मिह त्वाणं न्य निष्पत्ति-
रामैतेषां श्वश्रमिद्धिना गहरो ह्वास्त्यष्टा ॥ यत्कर्मणि नो न काचि वाचि यत्तन्न चेतसि । पतये स्ये-
स्यैर्किं ध्या न पदवी मधुरो हति । इयमसंगेतापि महत्त्वे ये मन्मते स्म सत्ता प्रवृत्ता प्रेक्षा संगदैक ल्या ।

नार्णवा॥

॥२५॥

बुद्धैर्वैवित्ताः॥३८॥सत्प्रपमधुरोद्यत्वातुष्टगीर्तिर्मद्विभक्तेः॥स्यक्तायैः प्राचक्रतस्थैर्यैर्धियो
शोक्तेन नमनः॥४०॥कीर्तिपूजाभिमानार्तोलोकयात्रातुरंसिर्तैः॥बोधवतुर्द्विजगतेषां॥^{वसितो}
योगता॥४१॥ज्येष्ठः कारणश्रुतयैः॥मिथ्यात्वविषमुद्धते॥निवृत्तयेनेदिः॥शेषं न ते सत्त्वं प्रमीय
॥४२॥५ः स्वमत्तादयं कालः॥कार्यमिदं नीमायकं॥युक्तो भवस्य चान्तेषां केचिद्व्यानां निषि
धश्च संदह्य निमतिस्तैरेपस्य कर्मार्थत्वात्॥सा विप्रलुप्तान्पमिदं ते स्म कथं॥आतुर्महं ति॥४
मर्त्यपल्लवे तोनास्ति केचिद्व्रतारितं॥स्य ह्यस्य कथं॥मानपरेत्यायां क्षमो न वेत्तं॥४५॥काद
मुत्ताः पंच सप्ततां रागां जितां॥प्रिषां हृदि पदं चक्रुः॥क्षेत्रेषां वस्तुनि श्रयः॥४६॥कोदयि के
॥२५॥

त्विषीं चैव^{११} भावनायां^{१२} सिंघोषि^{१३} कीदृश^{१४} नवीचा^{१५} स^{१६} मे^{१७} ह्रीं^{१८} स्याज्या^{१९} पंच^{२०} तयी^{२१} चं^{२२} सा^{२३} अथ^{२४} सा^{२५} ज्जीर^{२६} र^{२७} मि^{२८} त
 याप्ये^{२९} षां^{३०} दत्तं^{३१} त्रपा^{३२} क^{३३} रं^{३४} दि^{३५} षां^{३६} स^{३७} र्द^{३८} र्द^{३९} पि^{४०} स^{४१} क्क्या^{४२} न^{४३} मि^{४४} किं^{४५} नै^{४६} वो^{४७} प^{४८} जा^{४९} य^{५०} तो^{५१} अथ^{५२} अ^{५३} नि^{५४} रु^{५५} द्ध^{५६} र्त्त^{५७} स^{५८} र्ता^{५९} ना^{६०} अ
 जितो^{६१} ग्र^{६२} प^{६३} र्णी^{६४} ष^{६५} ह^{६६} भ^{६७} अ^{६८} त्प^{६९} क^{७०} चि^{७१} त्त^{७२} वा^{७३} प^{७४} ल्या^{७५} अ^{७६} स^{७७} व^{७८} तं^{७९} त्पा^{८०} त्म^{८१} नि^{८२} श्रु^{८३} पो^{८४} थ^{८५} ए^{८६} अ^{८७} न^{८८} सा^{८९} दि^{९०} त^{९१} ति^{९२} र्दु^{९३} द्वा
 अ^{९४} वि^{९५} ज्ञा^{९६} व्या^{९७} थ^{९८} वं^{९९} चि^{१००} तां^{१०१} अ^{१०२} त्प्र^{१०३} सं^{१०४} व^{१०५} र्द्धि^{१०६} त^{१०७} सं^{१०८} वे^{१०९} गा^{११०} न^{१११} वि^{११२} दं^{११३} ति^{११४} प^{११५} रं^{११६} प^{११७} दं^{११८} भू^{११९} जे^{१२०} न^{१२१} वे^{१२२} तः^{१२३} क^{१२४} रु^{१२५} ण^{१२६} अ^{१२७} रं^{१२८} तं^{१२९} च
 वि^{१३०} ज्ञा^{१३१} न^{१३२} वा^{१३३} सि^{१३४} तं^{१३५} वि^{१३६} र^{१३७} तं^{१३८} वं^{१३९} जे^{१४०} गो^{१४१} भो^{१४२} म^{१४३} स^{१४४} म^{१४५} थ^{१४६} रा^{१४७} तुं^{१४८} न^{१४९} स^{१५०} ल^{१५१} म^{१५२} भ^{१५३} र^{१५४} सो^{१५५} क्का^{१५६} नु^{१५७} रं^{१५८} ज^{१५९} कै^{१६०} पा^{१६१} ऐ^{१६२} क^{१६३} र्म^{१६४} मि^{१६५} नि
 र्गै^{१६६} रं^{१६७} च^{१६८} श्रि^{१६९} ता^{१७०} अ^{१७१} रं^{१७२} जि^{१७३} त^{१७४} नि^{१७५} ज^{१७६} स्वां^{१७७} तां^{१७८} अ^{१७९} त्ता^{१८०} र्थि^{१८१} ना^{१८२} ह^{१८३} ने^{१८४} रं^{१८५} तां^{१८६} भ^{१८७} र^{१८८} अ^{१८९} नु^{१९०} कृ^{१९१} त्म^{१९२} स^{१९३} नः^{१९४} आ^{१९५} व्या^{१९६} अ^{१९७} त्प्र^{१९८} कृ^{१९९} ता
 ध्या^{२००} त्म^{२०१} नि^{२०२} श्रु^{२०३} प्रा^{२०४} रं^{२०५} अ^{२०६} मि^{२०७} न्त^{२०८} भा^{२०९} व^{२१०} दु^{२११} र्द्धे^{२१२} र्त्त^{२१३} या^{२१४} नि^{२१५} षि^{२१६} क्का^{२१७} ध्या^{२१८} न^{२१९} सा^{२२०} थ^{२२१} नो^{२२२} भ^{२२३} र^{२२४} अ^{२२५} न^{२२६} र्म^{२२७} को^{२२८} तु^{२२९} क^{२३०} को^{२३१} दि^{२३२} ल्प^{२३३} पा

नार्णव पसूत्रौपेक्षकागत्र्यज्ञानकुसुम्यीर्णगामिहनिजसंवेतनाः॥५॥अत्रनुद्युक्तासुपःकञ्चुविषय
॥५॥

ग्रामलासामाससंगसंकितामीतामन्यमीदेववचिताभ्यध्यानेत्तणीकृतसार्धमुक्तिश्रीसं
निस्पृहप्रथमवतिनभ्रमन्मन्वेषितुंमपिद्विणोभृष्टीपापमिचारकर्मणिमातर्दिरसत्तप
क्रियतेधर्ममोहाद्यहतेतैस्वजीवितो॥५॥तद्याद्यः॥वज्रपाकधेणविदेषोभारणेच्छादनेन
।जलानलविषस्तोमारसकर्मसायनोभयपसुरक्षोभेद्रजालंभवतस्तंभोजयाजयैरिविहा
स्तथावैधंज्योतिर्ज्ञानविक्रितंभरणप्रक्षणीमंत्रपातालसिद्धयःकालवेचनामाह
ज्ञानतिष्ठुग्रामूतभोगीद्रमाधनोद्वहत्मादिविक्रियाकर्मरजिरेर्दुष्टवेष्टितैत्र्यात्मानमपि ॥५॥

न ज्ञातं नष्टं चो क दयं च ते ॥ ६ ॥ अतिलेजी विनोपायं कुर्वतः किं नल जिताः ॥ मातुः पणमिर्वालयं यथा केचिन्म
नष्टाणां ॥ ६ ॥ निस्रपाः कर्म कुर्वति यतिलेप्यति निंदितं ॥ न तो विण्मसन्मार्गं विप्रोति नरकोदरो ॥ ७ ॥ प्रविद्या
श्रयाणं युक्तं प्रागुहावस्थितैर्वरं सुत्तगं गतिं गमादाय न द्वाष्ट्यं लोकदंभजो ॥ ३ ॥ मनुष्यत्वं समासाद्य तिल्वं
जगन्नुतं हे यमैवाशुभं कर्म विवेच्य सहितं बुधैः ॥ ४ ॥ अहो विभ्रात चित्तानां पश्य पुंसां विचेष्टितं ॥ यत्प्रपंचैर्यति के
पि दीयते जन्म निःफलं हि ॥ उक्तं च ॥ भुक्ताः श्रियः सकल काममुद्यास्ततः किं संतर्पिताः ॥ प्रणयिनः स्वधनैस्ततः
किम् ॥ न्यस्तं पदं शिरसि विद्विषतां ततः किं कल्पं स्थितं तनुभृतां तनुनिस्ततः किम् ॥ ६ ॥ इत्येनो किंचिदपि साध
नसाधमं न तिलेखने न जालसदृशां पार्थशून्यं ॥ तस्मादनेन तमं जरपामं विकशिपितं ब्रूत वा कृतं जनाय दिवेत नार्ति ॥ ७ ॥

।ज्ञानार्णवा।

।२६।

तेसंतिनकोटिर्णोपिमुद्रियःस्फुरैवचोत्रिःपरमेवार्तोप्रपयंत्यमेयमहसोराणैःपरंब्रह्मणामत्रानंदं
रसतिपुनर्निर्मज्जमुंचंतियेसंतापंभवसंभवंत्रिचतुरासेसंतिवानात्रवार्दणएतेपंडितमानिनःप्रामयम
स्वाध्यायचिंताच्युतारागादिग्रहवंचितायतिगुणप्रध्वंसकस्माननाम्याकृष्टाविषयेमदैःप्रमुदिताः
काक्षिरंगीकृतानध्याननंविवेचनंचतपःकर्तुंवाकास्ममादरे।इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचितेज्ञा
नार्णवेयोगप्रदीपाधिकारेगुणादोषविचारः।११॥अष्टातिनीततत्वाध्यायिन्याःसंविद्यमानसामकीर्त्येने
नोजन्मसंभूतसुखनिःस्पृहाः१२॥भवन्नमणनिर्विन्नाभावशुद्धिसमाश्रितासंतिकेचिच्चंभूपृष्ठेयोगिन
पुण्यवेष्टिताः१२॥तद्वाधाविरज्यकामभोगेषुविमुच्यंवपुषिस्पृहाप्रस्यचित्रंस्थिरीभूतंसहिध्याताप्रप्रा

।२६।

अस्मत्संयमधुराधीरैर्निहिपाणत्पयैःपियैः॥स्वत्तामहत्वमार्त्तं व्यतेहि ध्यानधने प्रवराः॥५॥परीषहमहाव्यालै
 ग्राम्यैर्द्विक्कटकैर्दृढः॥मनागपिमनोयेषानस्वरूपात्यरिच्युतः॥क्रोधादिभीमभोगीर्दृष्टागदिरजनीचरैः॥
 अजयैरपि विध्वस्तं नयेषां यमजीवितं॥क्षमनःप्रीणायतुं येषां क्षमास्तादिव्ययोषितः॥मैत्र्यादयःसतांसेव्यां
 सचर्येऽप्यनिर्दिने॥७॥तपस्तप्यतीव्राश्चिःप्रचयेपातितःस्मरः॥धैरागरिपुत्रिःसार्द्धपतंगप्रतिमीकृतः॥८॥
 निःसंगत्वं समासाद्य ज्ञानराज्यं समीप्सितं॥जगत्रयचमत्कारिचित्रभूतं च वेष्टितं॥९॥प्रत्युग्रतपसात्मानं
 उद्यतोऽपि निर्दयं॥जगदिध्यापयत्युच्चैर्धर्मो हृदहनक्षतः॥१०॥स्वभावजनि रातं कानिर्भेदानंदं न दिताः॥स्तस्मादि
 प्रांतये धन्याये का लज्जल दोह माः॥११॥अप्रोषसंगसंन्यासवप्राज्जितमनो द्विजाः॥विषयोऽहाममातंगमृदु

ज्ञानार्णवः॥

॥२७॥

घटघातकाः॥१२॥वाक्यार्थतीतमाहात्म्याविश्वविद्याविशारदाः॥आरीहासंसारकामभोगेषुनिस्पृहाः॥१३॥
विप्रद्वयोधपीयूषपानपुण्याकृताश्रयाः॥स्थिरैतैरजगज्जंतुकटाचारिवाह्वयः॥१४॥स्वर्णाचलइवाकंपा
तिषथइवामलाः॥समीरइवविःसंगादिर्ममत्वंसमाश्रिताः॥१५॥हितोपदेशपूज्जन्यैर्मयसारांगतर्पकाः॥
रपेक्षाप्रारिपेसापेक्षाः॥सिद्धिसंगमे॥होइत्यादिपरमोदारपुण्याचरणलक्षिताः॥ध्यानसिद्धेःसमा
पात्रंमुनिमहेश्वराः॥१७॥तवा^{१५}रोहं^१प्रवृत्तस्यमुक्तेर्मवनमु^{१५}न्नतं^१सोपानराजिकामीषांपदछायाभविष्मति॥
नसिद्धिर्मतासूत्रेमुनीनामैवकेवलं॥इत्याद्यमद्यविद्यातगुण्याजीवावलंबितां॥१८॥निष्पंद
इविहगाःपंचाक्षकक्षांतकाध्यानक्षसप्तमस्तकलमषविषाविद्याबुधैःपारागाः॥दीनोन्मूलितकर्म

॥२७॥

निचयाः कारणपुण्याप्रायायोगीन्द्रभवभीमदैत्यदत्तनाः कुर्वतुर्तेनिर्दमिम् ॥ २० ॥ विंश्यादिर्नगरं गृहावसति
 काप्राय्याशिलापार्वतीदीपाश्र्वङ्करांमुगाः सहचामैत्रीकुलीनांगन ॥ विज्ञानं सलित्तं तपः सदर्शनं येषां प्र
 णां तात्मनां धन्यासि भवपंकनिर्गमपथप्रोद्देशकाः संतुनः ॥ २१ ॥ रुद्धे प्राणप्रचारे वपुषि नियमते संवृते ह्
 प्रपंचेनेत्रस्पर्दे निरस्ते प्रलयमुपगतं तं तर्कित्यं ज्ञातो ॥ जिज्ञे मोहोऽथकारे प्रसरति महसि कौपि विष्णुप्रदीपे
 धन्योऽपानां वलवीकलयति परमानन्दसिंधुप्रवेष्टा ॥ २२ ॥ अहयोपादेयं त्रिभुवनमपीदं व्यवासितं भुवो वा
 पापवाद्दयमपि दहत्कर्महरमा ॥ निजानंदास्वादव्यवधिविधुरीभूतविषयः प्रतीत्योच्चैः कश्चिद्विगति
 तविकल्पविहरति ॥ २३ ॥ इः प्रज्ञाबलजुसवस्तु निचया विज्ञानमूल्याप्राया विद्यते प्रतिमं दिरं निजनिजसाधो

।ज्ञानार्णवा।

।२८।

इ^५तादेहिनः॥प्रानंदा^५मृतसिंधुणीकरचयैर्निर्वाणजन्मज्वरणेषु^५मुक्तेर्वदने^५द्वीषणपरंतेसंतिद्विजायदि।
हे^५ष्यैःसुप्तहिमशैलशृंगशुभगप्रासादगभ्यातिरेपल्यकेपरमोपधामरचितेदिव्यागनातिःमहातिरे^५वाद्दुनि
विप्रविषयेरतःस्फुरज्ज्योतिषि^५सोणीरंप्रशिलाडुकोटरगतैर्द्विन्यैर्निशानीयतो॥२५॥चित्रै^५निप्रचतां
प्रमितेरागाह^५विशामये^५विशाले^५स्रकदंबकेविघटिते^५क्षाते^५भ्रमारे^५भको॥प्रानंदेप्रविजृम्भितेपुरपतेज्ञाने^५समु
जितेत्वा^५द्विष्ट्यंतिकदावनस्यम^५नितःपुसाश्रयाःश्वापदा॥२६॥प्रात्मन्यात्मध्वारेकृतसकलबहिःसं
न्यासवीर्यादंतज्ज्योतिःप्रकाशाद्वलयागतमहामोहनिद्रातिरेक॥निनीतेस्वस्वरूपेस्फुरतिजगाद्दे^५दं
न्यंजडंवातस्यश्रीबोधवाद्देहि^५प्रतुतवाशिर्वपादपंकेतरश्री॥२७॥इत्युपतेभुविकिन्नेकतथियःसंख्यायती

।२८।

श्रिरथेतीतां परमेश्विनः प्रहितं तत्त्वं तिवाशिः परं तं साक्षादनुभयं नित्यपत्मानं दर्शयितुं पुनर्दीप्तं पुनर्दीप्तं नमः नमः नमः नमः
 पुरुषाधन्यास्तु ते दुर्लभाः ॥ प्रप्रात्मा यत्नं विषयविरतं तत्त्वचिन्ताविलीनं निर्व्यापारं स्वहितनिरतं निर्वृतं नंदनं ॥
 ज्ञानारूढं प्राम्यमतपो ध्यानलब्धं वाकाशं कृत्वा त्मानं कलयतुं मते हि व्यबोधाधिपत्यं ॥ इत्थं चार्थश्रीशु
 भचंद्रविरचितं ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारे योगप्रशंसाकरां ॥ सुप्रयुक्तेः स्वयं साक्षात्सम्यग्दुर्बोधसंय
 मः ॥ त्रिनिरेवापवर्गश्रीर्धनाश्लेषप्रयच्छति ॥ तैरेव हि विशीर्षते विचित्राणि बलान्यपि ॥ इत्यबोधसंयमैः कर्म
 निगडानि शरीरिणां ॥ ३ ॥ त्रिपुद्गिपूर्वकं ध्यानमसंमत्तं तिसनीषिणः ॥ व्यर्थं स्यात्तामसनामाद्यतदवात्र शरीरिणां
 अतनयमनामाद्यः साक्षात्प्राप्तुमिच्छति ॥ खपुष्पैः कुरुते मूढसर्वध्यासु ततो वरां ॥ न त्वरुचिः सम्यक्

॥ज्ञानार्णव॥ तत्त्वप्रख्यापकभवेद्ज्ञानं॥पापक्रियाविहन्निप्रविशन्मुक्तंजिनेन्द्रेण॥दीप्तचादौसम्पदश्रुजितावत॥तद्वाद्या॥प॥
॥२९॥

वादिपदार्थानांप्रज्ञानंतद्विदश्रुतिर्नासर्गेण॥धिगत्यावातद्रवस्यैवजायते॥अस्मीणप्रज्ञांतमिश्रासु
तेषुक्रमत्वात्तस्याद्रव्यादिसामग्र्यापुंसांसदश्रुतिर्था॥८॥मुक्तं॥मयःपर्याप्तकःसंज्ञीजीविपंचेन्द्रिया
द्वितत्वाकाललब्धादिनायुक्तःसम्पत्कंप्रतिपद्यते॥९॥सम्पत्कर्मध्यातत्वाद्यप्रज्ञानंपरिकीर्तितं॥तस्योप
मिकोभेदः॥आयिकोमिश्रइत्यपि॥१०॥सप्तानांप्रज्ञामात्सम्पत्कर्मध्यादुन्नयतोपि॥च॥प्रकृतीनाभिर्निष्प्रा
त्रैविध्यंमुमेधसः॥११॥एकंप्रज्ञामसंवेगादयासिक्कादिलक्षणा॥आत्मनःपुद्गिमात्रस्यादितरंचसमंततः॥१२॥
॥इति॥द्रव्यादिकर्मध्यासाद्यतज्जीवैःप्राप्यतेकचित्प्रपंचविंशतिर्मुक्तज्यदोषांतच्छुक्तिधातकान्॥१३॥जी
॥२९॥

वि

जीवाऽप्रवाबधः संवरो निजि एतत्प्रमोक्षश्चेता निससैव तत्त्वान्मुदुर्भगी सुखाः ॥ १५ ॥ तद्वा ॥ अप्रनतः सर्वदा
सर्वजीवराशिर्दिधा स्थितः सिद्धेतरविकल्पेन त्रैलोक्यमवनोदरो ॥ १५ ॥ सिद्धेत्त्वेकः स्वभावः स्यात्तद्गोधा
नंतप्राकिमान् मृत्युत्पत्त्या दिज्जन्मोत्पत्तेः प्रापचयविष्णुतः ॥ १६ ॥ चरस्थिरजवोद्भूतविकल्पैः कल्पिताः पुष्य
क्रांभवत्यनेकनेदास्ते जीवाः संसारवर्तिनः ॥ १७ ॥ पुष्टिद्यादिविनेदेन स्यावराः पंचधामताः ॥ त्रसार्त्तवनेकने
दास्ते नाना यो निसमाश्रिताः ॥ १८ ॥ चतुर्द्वागतिनेदेन त्रिदशते प्राणिनः परां मनुष्या मरतिर्यचो नाराकाश्च यथा
यथा ॥ १९ ॥ भ्रमंति नियतं जन्म कान्तारैक प्रमलाश्रयाः ॥ दुरंतकर्मसंपातप्रपंचवशावर्तिनः ॥ २० ॥ किंतु तिर्यगा
ना वैव स्यावरा विकलं द्रियाः ॥ प्रसंज्ञिनश्च नान्यत्र प्रभवत्यंगिनः ॥ क्वचित् ॥ २१ ॥ प्रसंज्ञा विस्तारधर्माद्गो

ज्ञानार्थिवः॥ लांछनः॥ कर्तृभोक्तास्वयं जीवस्तनुमात्रोऽयं मूर्तिमान्॥ २२॥ उत्तमः॥ तत्र जीवत्यं जीवच्छं जीविष्यति संचेतनः॥

॥ ३०॥

यस्मात्तस्माद्बुधैः प्रोक्तो जीवस्तत्त्वविदांवरैः॥ २३॥ एको द्विधा त्रिधा जीवश्चतुः संक्रातिपंचमः॥ षट्क्रमः
गोष्टाश्रयोनवदशास्थितिः॥ २४॥ भव्या भव्यविकल्पोऽयं जीवः प्राणिर्निर्मज्जिः॥ मृतः पूर्वोपवर्गयुजन्मपुं
चैतरेः॥ २५॥ सम्यग्ज्ञानादिरूपेण ये भवेयं तित्तं तवः॥ प्राप्य इत्यादि सामग्रीते नव्या मुनिभिर्मताः॥ २६॥ अथ
एकद्वयं स्यादं भव्यत्वं प्राणीणि॥ यस्माद्भूतमप्रातेर्नापि नात्मतत्त्वं पृथक् भवेत्॥ २७॥ अत्र भव्यानां स्वभावो न सर्व
त्रसंक्रमः॥ भव्यानां भावनी मुक्तिर्निःशेषदुरितक्षयात्॥ २८॥ यथा धातोर्मतेः साहसंबोधो नादिसंभवः॥ त
त्तैर्ज्ञेयः संबोधो नादिरिति नाम्ना॥ २९॥ ह्ययो रनादिसंसारः सातः पर्यंतवर्जितः॥ वस्तुस्वभावतो ज्ञेयो भव्या

व्याणिनोः कमात् ॥ ३० ॥ चतुर्दशसमासेषु मार्गणसु गणेषु च ॥ ज्ञात्वा संसारिणो जीवाः श्रद्धयाः शुद्धदृष्टिभिः ॥ ३१ ॥
 ॥ जीविः ॥ धर्माधर्मवतः कालाः पुनर्यैः सहयोगिनिः ॥ इत्याणि षट्प्रणीतानि जीवपूर्वाण्यनुक्रमत् ॥ ३२ ॥ तत्र जीव
 इयः पंचप्रदेशप्रचयात्मका भूताः कालविनाशे याति न्न प्रकृतयोऽयमी ॥ ३३ ॥ प्रविश्या विना जीवममूर्ताः
 फलविना ॥ पदार्थावसुतः सर्वे स्थित्युत्पत्तिव्ययात्मका ॥ ३४ ॥ प्रणुक्तं धविभेदेन निन्नाः सुः पुनर्यादिधा ॥
 मूर्तावणिरसमपूर्णोपताश्चरिणः ॥ ३५ ॥ किंचैतत्पुनर्यद्वयं धिक् कल्पबुधैर्मतस्थूलस्थूलादिभेदेन स
 द्धमस्त्वमेण च कमात् ॥ ३६ ॥ प्रत्येकमेकं इत्याणि धर्मादीनियथायथा ॥ आकाशांतान् मूर्तानि निःक्रियाणि स्थि
 राणि च ॥ ३७ ॥ सत्त्वो कगगनव्यापी धर्मः स्यात्फलितस्तथा ॥ तावन्मात्रोऽयं धर्मो यस्मिन्नित्यस्मात्प्रकीर्तित ॥ ३८ ॥ स्वयं

ज्ञानार्थे च॥

॥३१॥

तुं प्रवृत्तेषु जीवा जीवेषु सर्वदा॥ यमोयं सहरासीत्युज्ज्वलं जादौ गिनामिव॥ ३॥ इदं तैस्थितिं प्रपन्नानां जीवादी
यं स्थितिमाप्रधर्मः सहराखिलायथा धावति नाम॥ ३॥ प्रवका प्राप्रदयो मंसर्वगस्य प्रतिष्ठितो
लो कविकल्पे न तस्य लक्ष्म प्रकीर्तितं॥ ४॥ लोका का प्राप्रदेषु ये निन्नाः प्रणावः स्थिताः परिवर्तय
मुख्यः कालः सर्ववर्णितं॥ ५॥ समयादि कृतं यस्य मानं ज्योतिर्गणश्रितो व्यवहारं निधः कालः सर्वकाल
प्रपञ्चितं॥ ६॥ यदमी परिवर्तते पदार्था विश्ववर्तिनं न वजीर्णादिरूपेणातत्कालस्यैव चेष्टितं॥ ७॥ भाविनो
मानत्वं तस्मान् स्त्वतीततां पदार्थाः प्रतिपद्यते कालके लिकदर्शिताः॥ ८॥ यमो धर्म नभः कालोऽत्र
गोचरोऽयं जनारव्यस्य सर्वधोदाव न्यो जीवपुन लो॥ ९॥ भावाः पंचैव जीवस्य दाव न्यो पुन लस्य च॥ यमो दीनो
॥३१॥

शेषाणां स्याद्भावः पारिणामिकः ॥४६॥ अन्योन्यसंक्रमोत्पन्नो भावः स्यात्तान्निपातिकः ॥ षड्विंशद्विज्ञात्मासं-
 षष्टौ भुवि निर्मतः ॥४७॥ धर्मा धर्मैकजीवानां प्रदेशा गैरानातिगाः ॥ किं यतोऽपि न काचस्य व्योमः पर्यन्तवर्जितः ॥
 धरा एकादयः प्रदेशाः सुः पुनस्तानां यथा यथा संख्यातीताश्च संख्येयाः ॥ अनन्ता योगिक त्विनाः ॥ धर्मो मूर्तीव-
 ज्ञानपर्यायो वागाभ्योनश्चरः स्थिरः ॥ स ह्यस्मः प्रतिष्ठाणः ॥ ध्वंसी पर्यायश्चार्थसंज्ञको ॥४८॥ अजीवः ॥ प्रकृत्यादि वि-
 कल्पेन द्वेयोर्बन्धश्चतुर्विधः ॥ ज्ञानादृत्त्यादिभेदेन सोऽष्टधा प्रथमः स्मृतः ॥४९॥ मिथ्यात्वा विरतिर्योगाः कषयाश्च
 यथा क्रमात् ॥ प्रमादैः सह पंचैते विज्ञेया बन्धहेतवः ॥५०॥ तर्कषणा पक्षर्कषणा स्थितिर्या कर्मणा मता ॥ स्थितिबन्ध-
 सर्वे द्वेय इतरस्तत्कलोदयः ॥५१॥ परस्परप्रदेशानुप्रवेष्टौ जीवकर्मणोऽभ्रं संप्लेखः सति हि षोऽबन्धो विज्ञातबन्धनैः ॥

ज्ञानार्थव॥

॥३२॥

धार्मेवभावनातन्नैजिर्जुषावसंवराः॥कथिताःकीर्तयिष्यामिमोक्षमार्गैसहेतकं॥१॥एवंद्रव्याणितत्त्वानि
धार्मिकायसंदुताना॥यःश्रद्धेतैस्वसिद्धांतान्संस्थान्मुक्तेःस्वयंवरं॥२॥इतिज्जीवादयोभावादियन्मात्रेणा
णितानांविप्रोषणचिन्तिःसम्यक्विज्ञेयाप रमागमान्॥३॥सदृशानमहारत्नंविश्रुत्योक्तैकंभूषणं॥मुक्तिप
रद्व्याणदानदक्षप्रकीर्तितं॥४॥चराज्ञानयोर्द्वीजंयमप्रप्राप्तजीवितं॥तपःश्रुत्वाशयिष्ठानंसद्भिःसदृशैर्निम
तं॥५॥अथैकदृशनिश्चायंचराज्ञानविच्युतं॥नपुनःसंयमज्ञानेमिष्यात्त्वविषदृषिते॥६॥अत्यल्पम
न्नज्ञैर्दृष्टिपूर्वयमादिकंप्राणीतंभवसंभूतत्वेप्राप्तारभेषजैर्दृष्टमन्येमुक्तःसंपुण्यात्माविष्णुद्वयसदृशः॥
यतस्तदैवमुक्तुंगमग्रिमपरिकीर्तितैर्दृष्टप्राप्तुवन्तिप्रिवंशश्च॥७॥ज्ञानविच्युताः॥अपिजीवजगत्यास्मिन्

॥३२॥

न पुनर्दृष्टिर्निविना ॥ ३ ॥ प्रतुलसुखविधानं सर्वकल्याणवीजं जननजलधिपोतं भव्यसत्त्वैकपात्रं ॥ हरिततरु कु
रं पुण्यतीर्थप्रधानं विवृतजितविपद्संदर्शनाख्यं सुधाबुद्धि ॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानाण्वेद्योगप्र
दीपाधिकारे दृष्टिर्न शुद्धिप्रकरणां ॥ ३ ॥ त्रिकालगोचरं नंतगुणपर्यायसंयुतं ॥ यत्र भवाः स्फुरन्त्युच्चैः तत्तज्ज्ञानं
ज्ञानिनामतं ॥ भौवादि कलितैर्भावैर्निरंजितं जगत् ॥ विवृतयुगपद्यत्र तज्ज्ञानयोगितो च न ॥ ४ ॥ अतिशु
भावध्विज्ञानमनः पर्ययकेवलं ॥ तदित्यं सान्द्रयैर्नैदः पंचधैति प्रकल्पितं ॥ ५ ॥ प्रवय्यहादि निर्नैदः सर्वकाद्यंतर्न
वैः परै ॥ षड्विंशतिं प्रातः प्राहुर्मतिर्ज्ञानं प्रपंचितं ॥ प्रसृतं बहुधा नैकैः रणपूर्वैः प्रकीर्णकैः स्याच्छब्दतां छिन्न
तद्विश्रुतज्ञानमने कथा ॥ ६ ॥ दिवना रकयोर्ज्ञेयत्वं वधिर्नैव संभवः ॥ षड्विकल्पप्रयोगाणां क्षयोपग्रामदसा ॥

ज्ञानार्णवः॥

॥३३॥

रुजुर्विपुल इत्येव स्थानमनःपदयो द्विधा विप्रक्षप्रतिपाताभ्यां तद्विशेषो वगम्यतां॥७॥ अग्रेष्वन्यपर्याय
विप्रक्षलोचनां प्रनतमेकमेव स्थसुं केवलं कीर्तितं जिनैः॥८॥ कल्पनातीतमन्त्रांतं स्वपराय विभक्तं
तैरसंदिग्धमनंतं सर्वदोदितं॥९॥ अतन्तं तभागे विप्रस्थलोकं श्रवणं च॥ अलोकं श्रमफुरत्युच्चैस्तथा
गितांमतां प्रप्रगम्यं यन्महाकस्य दुर्नेदं यद्वैरपि तद्बोधोद्धतधातं ज्ञानमेव प्रकीर्तितं॥१०॥ स्वयं
नतमानां संसारो ग्रमस्तस्य लोविज्ञानमेव जंतूनां सुधाबुधं प्रीणिनक्षमं॥११॥ निरा लोकं जगत्सर्वमज्ञानति
राहतं नावदासोऽत्युद्देत्युच्चैर्न यावद्ज्ञानभास्करः॥१२॥ बोधावददृष्टं पाशोद्बुधैकमगवंधनो गच्छंश्च महं
प्रित्तभोगी विनिग्रहोऽस्ति निश्चिन्तितं प्रांभवार्गातिनिपातनोऽहतीयमं धर्मावर्तने च वि

। ॥३३॥

१५॥ स्त्रीणां तद्वाजितक्तेष्वावीतसंगाः। स्थिराश्चायाः। तस्माद्यैमीति पस्यंति यो गिनः कृतनिश्चयाः। १६॥ विषयस्य
 तस्मात्मानमज्ञानी कर्मबन्धनैः। विज्ञानी मोक्षयत्यैव प्रबुद्धः समयांतरे। १७॥ यद्भ्रमकोटिभिः पापं जय
 त्यज्ञस्यो बलात्। तद्विज्ञानी क्षणार्धे न दहत्यतुल्य विक्रमः। १८॥ ज्ञानपूर्वमनुष्ठानं निःशेषं यस्य योगि
 नः। न तस्य बन्धमायाति कर्मकस्मिन्नपि क्षणे। १९॥ प्रज्ञानपूर्विका चेष्टयते यस्य। न भ्रतले। सर्वभार्यात्म
 नात्मानं कुर्वन्नपि तपश्चिरं। यत्र बालश्चरत्यस्मिन् पथितत्रैव पंडितः। बालः स्वमपि बध्नाति मुच्यते त
 त्वबिबुधं। २०॥ दुरिति मिरहं संमोक्ष लक्ष्मीसरोजं सदनुजगमं च चित्तमातंगसिंहं। व्यसनघनसमीरं विषम
 त्वैकं दीपं विषयसफराजालं ज्ञानमार्गं धयत्वं। २१॥ प्रसिन्नुससारकक्षेयमनुजगाविषाक्रांतविः प्रोषसत्त्वक

॥ज्ञानार्थिवा॥

॥३५॥

८ लमनलसपं

अस्मिन्संसारकक्षेयमभुजगविषाक्रांततिः प्रोषसत्वेक्रोधाद्युत्तुंगशैलेकुटिलगतिस्मरित्पातसंतानभीमे॥
मोहांधासंचरंतिस्वजनविधुरिताः प्राणिनस्तावद्वैतेयावद्विज्ञानभानुर्भवभयदमिदंनोक्त्विनत्यधकारं
२३॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविश्वितेज्ञानार्थिवेयोगप्रदीपाधिकारेज्ञानोपयोगः॥ यद्विपुद्दः परं धामयद्यो
गिजनजीवितं तदुत्तंसर्वसावद्यपर्युदासैकलक्षणं॥ समायायिकाहिनेदेनपंचधापरिकीर्तितं दृषमा
जनेः पूर्वचारित्रं संप्रपंचकं॥ पंचव्रतसमित्यंचगुप्तित्रयपवित्रितं॥ श्रीवीरवदनोनीर्णैचरणंचंद्रनि
लंछिपंचमहाव्रतमूलं समितिप्रसरंतितांतमनुवद्युगुप्तिफलभारवम्रसन्मतिनाकीर्तितं दृत्तं॥ पंच
त्रिभिर्भेदसादृतं मुक्तसंशयैः भवभ्रमणभीतानांचरणं प्राणं परं॥ हिंसायामनृतसेयेमैषुनेचपरि

॥ ३५॥

विरतिर्वेतमि^{१३}त्युक्तं सर्वसत्त्वानुकंपकैः॥ हिंसत्याशुत्तराणिः प्रोषयमजातनिबन्धनोऽपि^{१४} तैश्चर्याह्यविधानमहिंस
 ल्यमशब्दतां॥ वाक्चित्ततनुनिर्व्यञ्जनस्वप्नोपि प्रवर्तते॥ चरस्थिगणिनां धातस्तदाशब्दतमीरितोऽपि^{१५} मृतं वा जीवि
 तेषां स्याज्जंतुजातप्रसृष्टिनामा बंधावनबंधः स्याद्विंसायां सदृतात्मनां॥ स्रंभादित्रिकयोगैः कषायेः व्याह
 तं क्रमात् प्रातमष्टाधिकैरेतद्विंसाभेदे तु विंशतिं॥ अतः प्रमादमुत्तुज्यभावशुद्धागिसंततिः यमप्रसममि
 द्यार्थं बंधुबुधाविनोक्तया॥ सृजंतु वधसंजातकर्मपाक्करीरिभिः॥ अथादौ सद्दत्ते दुःखं तद्वक्तुं केन पायेन
 १२॥ हिंसैव नरकागारप्रतोली प्राप्नुविग्रहाकुपार्थं विधाकर्तुं भेनुं शृङ्गातिरेदया॥ ३॥ इममादिपरमोदारयै
 यैः वेदितं श्वरं हन्यते सद्गणादेव हिंसया धर्मपादपः॥ अतपो यमसमाधीनां ध्यानार्थं यन्नकर्मणा॥ न नो तं विहंतं॥

१ संस्रमस्यारमभं
 २ नसीनमनवैयन
 ३ एक्षीवाकर्वीथारद
 ४ कादेन उगुमौदन
 ५ परस्परगुणै १००

॥ज्ञानार्थव॥

॥३५॥

गोहृदिहिंसाक्षणां स्थिता ॥१५॥ अहो व्यसनविध्वस्तो ह्येकः पार्वतिभिर्बलात्प्रीयते नरकघोरं हिंसाप्राप्तो
॥१६॥ एतद्वादिषु योगेषु विप्रातिषिष्टिता प्राणाः ते ह्येव हि कदर्यते न तु धातकतोद्यमाः ॥१७॥ प्रांस्यर्थे देवप्
यशाथर्मप्रवा न निःकृतं प्राणान्मृता धातः पातयत्य विजं विता ॥१८॥ हिंसवदुगीते ह्येव हिंसवदुगिता र्णिव ॥
हिंसैव नरकघोरं हिंसैव गहनं तमः ॥१९॥ निःस्पृहत्वं महत्त्वं च नैरास्यं दुःकरं तपः कायके प्राश्नं दानं च हिं
५ र्थकारं कुलकर्म गता हिंसा कुलनाशाय कीर्तिता कृता च विद्वन्प्राप्त्यर्थं विद्वोपायैव जायते ॥२०॥
एतार्थे दुःखसंज्ञानं मंगलार्थं मंगलं ॥ जीवितायै ध्रुवं मृत्युकृता हिंसा प्रयच्छति ॥२१॥ तितीर्षति ध्रुवं मृतः
मपि जतिर्न दीप्तिर्नाथम बुद्ध्या धर्मो यस्तु धातयत्यगि सं च यो ॥२२॥ प्रमाणा कृत्य प्राज्ञाणि यैर्वधः क्रियते ॥२३॥

॥ ॥३५॥

सद्यतेपराजोकेतेः श्वन्नेप्रसूनाधिरोहणां रथनिर्दयेन हि किं तेन श्रुतेन चरणेन च पस्यस्वीकारमात्रेण जंतवो यं
 तिदुर्गतिमाप्स्यन्वरमेकाक्षरां ग्राह्यं सर्वसत्त्वां नृकंपन्नत्वं सप्तपोषकपापं कुशास्त्रं धृत्वं चिंतितं रक्षं चरुमंत्रोषधं
 नांवाहेतोरन्यस्य वाक्चित्कृतासती नरे हि सा पातयत्य ^{दीप्य} विलं वितं रथं विहाय धर्मं प्राप्स्यीत्यत्रां कितं दया
 वहं हतहितं गुणाकरं स दोहता अप्सकषायवां चितादिश्रुति हिंसा मपि दुःखप्रांतयो रणधर्मबुद्ध्या धर्मे परिपुं
 जंतुघादित्समाणां क्रियते जीवितस्यार्थे पीयते विषमं विषं परिणेत स मयसर्वस्वमेतस्मिन् जंतुवितं यज्जंतु
 ज्ञातरक्षार्थं भावमुच्चाट्टं दृढं तं रथं श्रूयते सर्वग्रास्त्रेषु सर्वेषु समयेषु च अहिंसा लक्षणो धर्मस्तद्विषयः प्रप
 तक्रोधः अहिंसैव जगन्माता हिंसैव जंदपद्मतिः अहिंसैव गतिः सा धीश्रीरहिंसैव प्राप्स्यती ३२ अहिंसैव प्रियं

उपदेसंती

विपरीत

= कथितं

ज्ञानार्थवः॥

॥३६॥

सूतेनैवात्र दिवा शिवांश्चिदयं अहिंसां वा हितं कुर्याद्व्यसना निरस्यति॥३७॥ सप्तद्वीपावती धात्री कुलाचलसमा
 ना नैकप्रणिवधोत्पन्नं दत्तादोषं व्यपोहति॥३८॥ स कलत्रधिवेलावारिणी मां धरित्री नगरनामसुखां स्वार्थ
 नादिपूणां मेषदिमरणानिमित्तं कोपि दद्यात्कथं चित्तं दपिनं मनुजानां जीवितत्यागवृद्धिः॥३९॥ आत्मैवो
 पतते नाशुप्रक्षिप्तः प्रश्नसागरस्ते ह्यभ्यसयन् नाप्येन हिंसां समर्पित्वा॥४०॥ प्रलवकां सिकोदंडं कंदुकां स
 त्वंडने यो धमातो विंतिस्तं यो हवत्वेन प्रकल्पिता भवति विदुर्बलस्य च क्रियते यः पराजयः परलोके
 स समादृतः प्रविशत्युत्तरेण भयवेपितसर्वो गार्जनाद्यान् जीवितप्रियान् निद्विष्टः प्राणिनः कितैः स्व
 गातमं जगाम॥४१॥ ह्यवपुत्रपौत्रसंतानं वद्धयं त्यादरैर्जनां व्यापादयंति चां न्येषामं त्रेहं तु न बुध्यते॥४२॥ पर

॥३६॥

ए०॥ परनात्यनमहकगनात्संप्रथाकिंचित्प्रथाधर्मोनाहिंसावृष्णान्यरा॥ १॥ तपःश्रुतयमज्ञान

दिकर्मणां सत्यशीलव्रतादीनामहिंसाजननीपराधकृणादिविविज्ञानवासितंदयस्यमानसोद्वि

निःसंगतस्य सिद्धं समीहितं ॥४॥ निस्तप्रादव निस्तप्रादस्य चेतो निजं तुष्टानपः श्रुताद्यनुष्ठानं तस्य के

वत्स॥४॥दयो१५पि१सं१पापं१नि१न्नी१तं१पर१माग१मो१व१धान१मो१द१यो१क१त्रो१र१स१त्तं१क१ल्प१सं१श्र१या१त्॥४॥सं१क१ल्पा१ह्य१

विमत्स्यो^{१६}पि^{१६}स्वयं^{१६}भू^{१६}मणा^{१६}वि^{१६}म^{१६}हान^{१६}त्स्या^{१६}पु^{१६}न^{१६}न^{१६}स्व^{१६}नि^{१६}यो^{१६}ज्य^{१६}न^{१६}र^{१६}का^{१६}त^{१६}॥४॥अ^{१६}हि^{१६}सै^{१६}का^{१६}पि^{१६}य^{१६}सौ^{१६}ख्यं^{१६},

एतद्व्याप्तिर्वा^१दत्तेन^१देहिना^२नायतपः^३श्रुतयमोक्त^४रः^५॥४॥ इत्यनेन^६सृष्टेर्ना^७पि स्वप्न^८तिरेक^९दधितो^{१०}प्रति^{११}देय

परस्मा० कष० प्रा० निपातयेत्। षष्ठ्यन्मो० भयनीतानाम० हि० सै० वी० षष्ठी० प० नष्टान० रा० पु० ऐ० नु० पा० ष्ये०।

॥ज्ञानार्थिव॥

॥३९॥

कल्पांश्च ॥ किंत्वा हि सैव भूतानां मातव हितकारिणी । तथारमयतुं कान्ता विनेतुं च सरस्वती ॥ ५७ ॥ स्वान्मयो
कमुखावदुःखं हितार्हितं । जतं न युष्मातकी हन्यात्स न रत्नं पिण्डसम् ॥ ५८ ॥ प्रभयं यच्छेत्तेषु कुरु मैत्री मर्तिं हि
नाम् ॥ पश्यात्स सदृशं विश्वं जीव लोकं च राचरं ॥ ५९ ॥ जायते भूतयः पुंसां याः कृपाक्रांतचेतसां ॥ चिरेणापि न ताः
कुं प्राप्ता देव्यपि भारती ॥ ६० ॥ किं न तस्य तपस्येन किं न दत्तं महात्मना ॥ विनीर्त्स मयज्जेन प्रीतिर्मात्रं व्यदेहितानां ॥ ६१ ॥
यथा यथा हृदि स्थेयं करोति कल्याणं । तथा विवेकश्रीः परां प्रीतिं प्रकाशयत्वा ॥ ६२ ॥ अन्य

दृहिं सांश्री जिनागमे ॥ परैश्च योगमात्रेण कीर्तिता सा यदृच्छया ॥ ६३ ॥ तन्नास्ति जीवलोकं जिनेन्द्रं देवद्वयक्रि
॥ यत्प्राप्तुवंति मनुजान जीवरक्षार्तगोणा ॥ ६४ ॥ अकिंचित्संसारं प्रेरिणा दुःखशोकनयबीजं ह्येवमिषा

॥६५॥

समस्तं तद्भिन्ना संभवद्देयां पण्डित्योतिश्चक्रस्य चंद्रो हरिर्मृतभुजा चंद्रो चिर्महाणां कल्पानां पादपानां सलिलनि
 धिरपां स्वर्णशैलोगरीणां देवः श्रीवीतरगास्त्रिदशामुनिगणार्थानां यो यथायतं दृच्छीलव्रतानां प्राप्स्यमन
 प्रसां विधार्हिं सां प्रधानां ॥ १ ॥ इत्याचार्यश्रीभुवचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवे यो गप्रदीपाधिकारे अहिंसाप्रकरणम् ॥ ६ ॥
 यस्य संयमधुरांधनैर्धैर्यमालंब्य संयमी ॥ स पात्रयति पत्ने न वा वने सत्यपादपं ॥ ७ ॥ अहिंसाव्रतरक्षार्थं यमजातं
 जिनैर्मतां नारो हतिपरां कोटितदेवासत्यदूषितां ॥ असत्यमपि तत्सत्यं यत्सत्त्वां प्रभुर्कंच ॥ सावद्यं यच्च पुष्प
 तितत्सत्यमपि गार्हितं ॥ ३ ॥ प्रनेकजन्मजक्ते प्राप्स्यद्यर्थं स पस्यति ॥ सर्वसत्त्वहितं प्राश्न्य तत्कृते सत्तवं च ॥ ४ ॥ स
 नृत्तं करुणाक्रांतमविरुद्धमना कुर्वन् ॥ प्रग्राभ्यगौरवास्त्रिद्वचः प्रास्वै प्रप्रास्यते ॥ प्रो नमैव हितं पुंसां प्राश्न्य तं वार्ष

। दानार्णवः ।

। ३८ ।

सिद्धये॥ वचोवाचि प्रियं तथ्यं सर्वसत्त्वोपकारि यत्॥ क्षोपो जिनैर्जगतां मार्गः प्रणीतो त्यं तप्राश्नतः॥ अस्त्यव्यतः
 पिनिर्दयैः कथ्यते न्यथा॥ निष्पाद्य सप्तहं विचक्षा सत्यसदो हं खलैर्ह्योक्तः खलीकृतः शुक्रप्राप्तेः स्वमुखो गीर्णैरुत्पाद्यगहनं
 तप्तः प्रजयंति ते जगदंघ्रायैः सत्यकराणामयोऽभवंचकचत्तो को यपयिषि प्राश्नस्यति स्थितः॥ अस्त्यद्वदनव
 के विप्रादविषसर्पिणीः सिद्धे जयति वागेव जगदतर्विषोत्प्राणाः॥ न सांस्तिकाचिद्व्यवहारवार्त्तनी न्यचनं वा
 स्फुरति प्रवर्तिका॥ ब्रुवन्नसत्याऽभिरता हता प्रायः करोति विश्वव्यवहारविघ्नवन्म॥ पुष्टैरपि न वक्तव्यं न श्रो
 वच्चः प्रांकाकुल्यपदोषाहोचोभ्यस्यकोऽभ्यसर्मकैरिभनः प्रात्यंभुतस्यैर्यो विरोधकः॥ निर्दयं
 स्माह्व्यं प्राणैः कंठगतैरपि॥ अथ न्यासो हृदये येषामुदीर्णैः करुणां बुद्धिं प्राग्वीचि संचयोऽज्ञासौ निर्दोष

। ३८ ।

दिनः॥६॥धर्मनाशोक्रियाध्वंसेखसिद्धांतार्थविज्ञवो॥प्रप्रष्टुं^१पिबकव्यंतत्स्वरूपप्रकाशने॥७॥आमुकुर्मोहयत्य

^{॥६॥}

^{सर्पिणी} ^{वाणी}

^{विस्मारी}

वविप्रांताकस्मिं^१र्जनो^१विषमविषमु^१त्सज्यसावप्रपन्नगिनी^१॥६॥प्रसत्येनै^१वविक्रमचाद्यैकदिजकोदिके

^{मार्ग} ^{स्थापित}

^{नगरप्रणाले} ^{सदृशे}

सर्वास्मपोषकधूर्तैः^१पप्रपपक्षप्रतिष्ठितं॥अमन्यपुरजलावर्तप्रतिमंतन्मुखोदराप्रतोवाचःप्रवर्ततेकस्मत्ताः

कार्यनिःफलाः॥आद्गुवंत्यतिघोरबुरादिरुसंभवा^१तिर्यक्ष्यनिगोदेभुमवावाकेनदेहिनः॥७॥नतथाचंदनं

^{पुष्पमाला}

चंद्रमणयोमालतीस्वजकुर्वेतिनिर्वर्तितुंसोयथावाणीश्रुतिप्रिया॥८॥प्रपिदावानलज्जुष्टमाईसंजायतेवनं

^{विषमो} ^{अग्नि}

नलो^१कःसुचिरेणापिजिह्वानलकदर्थितः॥९॥सर्वलोकप्रियेतथेप्रसंनेनल्लिनाक्षरोवाक्येसत्यपिकिब्रूतेनि

^{अधमन}

कष्टःपरुषंवचः॥१०॥सर्वविज्ञाततत्त्वानांसत्यसीमावर्तविना^१चरणस्पृशमात्रेणाविशुद्धानिधरातलो^१॥११॥प्रमक

॥ज्ञानार्णव॥

॥३९॥

ए०पेतसत्यश्रुतसमन्वितम॥येर्जुनसफलनीततेधन्याधीमतांमता॥रक्षन्तुजन्मन्यपिदुःसत्यप्रतिज्ञाप्र
तोर्धम॥सकेनकर्मणापश्चाज्जन्मपुंकेतरिष्यति॥र॥अदयैःसंप्रयुक्तानिवाकृशास्त्राणीहंनृतवोमद्यो
णिकृतंतिष्ठितास्त्राणीवदेहिनाम॥रक्षेत्रतश्रुतयमस्थानंविद्याविनयभूषणांचरणज्ञानयौद्धीजसत्यसं
ज्ञंव्रतमर्ता॥र॥नहिंसत्यप्रतिज्ञस्यपुण्यकर्मवलंबिनः॥प्रत्यहकराणेश्रुतांश्चपिदैस्योरागादयः॥र॥चंद्रमू
र्वानंदकव्यञ्जीजगच्चये॥स्वार्गनिधियतेमूर्ध्वकीर्तिःसत्यौत्थितानृणां॥र॥रक्षितानांविरूपाणांहुवि
रोणिणां॥कुलजास्यादिहीनानांसत्यमेकविभूषणां॥३॥अयंस्तपस्वीजटीमुञ्जेनग्रीवाचीवरावृतः॥सौम्यसत्ययु
दिब्रूतेनिदःस्यादत्यजादपि॥४॥कुटुंबंजीवितंवित्रंयद्दामत्येनकवर्तास्तथापिदुज्यतेवर्तुनासत्यंशीलप्रान्धि
॥३९॥

३२॥ कतः सकलपापमसत्योच्छ्रितार्थान्यतः॥ मा मयैव वदत्यायाः सुखायां धृतयोः सयोः॥ ३३॥ प्रकृता मतिवैकल्य
 मूर्खत्वबोधि विच्युतिः॥ बाधिर्यं मुखरो गित्वं मसत्यादिवदेहिनाम्॥ ३४॥ श्रुपाको लूकमार्जारहक गोमायुमंडल
 स्वीक्रियते कचिद्भोकेर्न मस्य च्युतचेतसः॥ ३५॥ प्रसन्नो जनतृप्तानां गुणानां चंद्रो विषां सघातघातयत्यैव म
 द्युदितमृषा॥ ३६॥ न हि स्वर्गेषु संसर्गमसत्यमतिनैः सह॥ कश्चित्करोति पुण्यात्मा दुर्गतिं लूकप्रांकय॥ ३७॥ ज
 गदं शैसतासेव्ये भव्यव्यसनपुद्गिदेऽपुनैकमणि योग्यः स्यान्नो मस्य मतिनोजनः॥ ३८॥ म हामतिनिर्भिस्मृत
 देवदेवैर्न बोधितः॥ प्रसत्यपोषितं पापैः दुःश्रीतां धमना सिकैः॥ ३९॥ सुतसज्जनदारायै विजयं धुक्कतेऽथवा॥
 उमात्मार्ये न वचो सत्यवाच्यप्राणात्यये पिवा॥ ४०॥ परो धार्दपि निदितवचो ब्रूवन्नरो गच्छति नारकीपुरीम्॥ ४१॥

वदित असत्य

चांगल दूरी माडीर न्यातस्याल न्यान

एकैक

उच्छिष्टं

ज्ञानार्णवा॥
॥३७॥

निंश्चत्तौपिगुणीनेश्वरोवसुयथागादिति लोकविश्रुतम् ॥ चंचन्मसकमौलिरत्नविकटज्योतिष्कटाडवरैः
 ईवाः पद्मवयंति यच्चरणयोः पीठं लुठतोप्यमीकुर्वन्ति ग्रहलोकपालवचरायत्मातिशय्यनुणाग्राम्यं किञ्च
 ननादयश्च यदिदं तत्सत्यवाचः फलम् ॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारे सत्य
 प्रकारम् ॥ ७॥ अनासाद्यव्रतनाम तृतीयगुणभूषणं नापवर्गपथि प्रायः क्वचिद्व्रतमुनिः स्थितिम् ॥ १॥ स
 मीप्रतिजन्माद्यैः पारमार्थिकामितुं सुधीः ॥ स चिमुद्याति निःशोको नादत्ते कुरुते मतिम् ॥ २॥ विजनेव मतं सन्नेपा
 णावाद्यापरीरिणाम् ॥ तस्यापहरामत्रोत्सुक्ते प्रागेव धातिताः ॥ ३॥ गुणागोणत्वमायातियाति विद्याः विदं व
 म् ॥ चोर्ध्वेणाकीर्तयः पुंसोऽगिरस्यादधते पद्मं ॥ धूपपादुक्षानजातानि प्रणप्रयं तीह देहिनाम् ॥ परिवितामिष

समस्तानि

प्रासत्तालसानो धरातलो ॥ परञ्च व्यग्रहर्त्ते स्म तत्करस्यैर्ह निर्द्दया ॥ रुक्मवधुमुत्तानहर्त्तुं प्रापुः प्रज्ञा प्रवर्ततो ॥ दि॥
 हृदि यस्य पदधत्ते परवित्तामिषस्मृहा ॥ करोति किं न किं तस्मै कंठस्यैव वसर्पिणी ॥ ७ ॥ चुराप्रीत्यं विनिश्चित्य परि
 त्यजति प्रां कित ॥ वित्तापहारदोषेण जनन्यपि सुतं निजं ॥ आतरः पितरः पुत्राः स्वकुल्यामित्रबांधवाः ॥ संसर्ग
 मपि नेच्छति क्षणाद्दमिहतस्करैः ॥ ८ ॥ न जननेन वने चेतः स्वस्य चौरस्य जायते ॥ मृगस्य दौहृतव्याधादा प्राक्पव
 धमात्मनः ॥ ९ ॥ संजासौ द्रोतचेतस्त्वश्रौरो जागत्यैर्ह निर्ग्राह्ये यान्त्रिमेयान्त्रमार्ययान्त्रेति प्रां कितः ॥ १० ॥ न
 त्तरसां न दाप्सिण्यनोपकारनधर्मतां न सतां प्रांसितं कर्म चौरः स्वर्गेऽपि बुध्यते ॥ ११ ॥ नृणां कुरामैवादाय दधात
 यत्प्रविलंबितं ॥ चौरं विज्ञाय निः प्रांकांधीमंतोऽपि धरातलो ॥ १२ ॥ पुरवोत्पाद्यवनीतां गुणिनाप्यत्र र्वडिता ॥ चौरसं

चौरस्य भाव

मिश्रित

संसर्ग

॥ज्ञानार्थव॥

॥४१॥

प्रयत्नेषेण यतयो निधनं गताः ॥१॥ विप्रंति नरकं घोरे दुःखज्वालाकालितं ॥ प्रमत्तं निधतं मूढम् ॥

नदी नगर पर्वत जलम वन चर

चर्च्चिताः ॥ १ ॥ स्मरित्पुराणि ग्रामवनवेष्टमजलादिषु ॥ स्थापितपतितं नष्टं परस्वत्यजं सर्वथा ॥ १ ॥ चिद्विद् रूप

+ यत्परस्वर्मने कथा ॥ तत्तयाज्यसंयमो द्वा मसीमां संरक्षणो द्यतैः ॥ १ ॥ ॥ आत्मां परधनादि त्सां कर्तुं स्वप्ने पि धी

याभिने

त एव मात्रमपि ग्राह्यं नादत्तं दत्तमुदयो ॥ १ ॥ ॥ प्रतुलमुखसिद्धिहेतोर्धर्म्यया प्रवणारक्षणार्थं चोदत्परलोको

तार्थं कलयस्व विज्ञेयिमां चोद्यमां ॥ १ ॥ विषयविरतिमूलं संयमो द्वा मया खं यमदमशमपुष्पं ज्ञानलीला

मा विबुधजनप्रकुंतैः सेवितं धर्मवृक्षं दहति मुनिरपीह त्ते यती ब्रान लेन ॥ १ ॥ इत्याचार्यश्री शुभचंद्रविरा

चित्ते ज्ञानार्थवे योगप्रदीपाधिकारे चोद्यपरिहारप्रकरणम् ॥ १ ॥ ॥ विदंति परमब्रह्म यत्समा लं ब्ययोगिनः ॥ तद्गतं

॥४१॥

द्वाचर्यस्याद्दीरधौरेयगोचरांश्चसंप्रपंचंप्रवक्ष्यामिज्ञात्वेदं^{१६} नवतं^{१७} स्वल्पो^{१८} पितृसत्ताके^{१९} प्राक्कार्यो^{२०} स्याद्व्योक्तविस्
 रम्भा^{२१} एकमेवव्रतंज्ञाद्यंब्रह्मचर्यंजगत्त्रये^{२२} यदि^{२३} शुद्धं^{२४} समापन्नाः^{२५} पूज्यंते^{२६} प्रजितैर^{२७} पि॥३॥ ब्रह्मव्रतमिदंजीयाच्चर
 णस्यैवजीवितम्^{२८} स्युः^{२९} संतोषिण^{३०} णायेन^{३१} विना^{३२} के^{३३} प्रायदेहिनाम्^{३४} नो^{३५} त्यसत्वेन^{३६} निः^{३७} प्रालैर्नदीनैर्नो^{३८} ध्मनिर्नि
 तैः^{३९} स्वप्ने^{४०} पितृश्रुत्वा^{४१} ब्रह्मचर्यमिदंनरे^{४२} ॥४॥ पर्यंतविरसं^{४३} विद्धि^{४४} दशाधान्यचमै^{४५} पुनो^{४६} योषितसंगादिरकेन^{४७} त्याज
 ने^{४८} व्रमनी^{४९} षिणा^{५०} ॥५॥ आद्यं^{५१} प्रारि^{५२} संस्कारो^{५३} द्वितीयं^{५४} व्रथसेवनं^{५५} त्रयो^{५६} विकटतीयं^{५७} स्यात्संमर्गस्य^{५८} मिष्यते^{५९} ॥६॥ योषि
 द्विषयसंकट्यः^{६०} पंचमं^{६१} परिकीर्तितं^{६२} तदं^{६३} गवी^{६४} क्षाणं^{६५} व्रथसत्कारः^{६६} समममतां^{६७} ॥७॥ पूर्वानुभूतसंभोगस्मरणं^{६८} स्यात्तद
 द्वा^{६९} मं^{७०} नवमं^{७१} भाविनीचिंतादशमं^{७२} वसिमो^{७३} क्षाणं^{७४} ॥८॥ किंपाकफलसंभोगसन्निभतद्विमै^{७५} पुनो^{७६} ॥९॥ प्रापातमात्रम्^{७७}

विद्यनाशन

विषकलसमान

प्रथमसंभोगस्य

गीमद्वयोवाद्य

ज्ञानार्थिव॥ स्याद्विपाकेत्यंतस्त्रिनिर्दा॥१७॥ विरज्यकामभोगेषु ये ब्रह्मसमुपासते॥ एते दशमहादोषास्तैः त्याज्याभावशुद्ध्यो॥

॥४२॥

१॥ अथि च॥ अस्मत्प्रकोपसंभूतान् द्वीकृतान् मेषु नोत्थितान्॥ संसर्गप्रभवान्ज्ञात्वा दोषान् द्वीषु विरज्यताम्॥ १२॥
 दृष्ट्या सितोष्पं बुधराद्वा तैः प्रावितां ष्वुष्णानि॥ अत्रिस्त्यजति संतापं कामवन्निःशरीरितः॥ १३॥ मूले ज्येष्ठस्य
 ध्याने विभ्रं नमसि भास्करं॥ न ज्ञोषति तथा लोकं यथा दीप्तस्मरणं तत्र॥ १४॥ इति ज्वलतिकामाग्निः पूर्वमेव प्रा
 रिणाम्॥ भस्मसात्कुरुते पश्चाद्गोपांगानि निर्देयं॥ १५॥ अत्र चिंत्यकामभोगी इषिष्य पापमूर्च्छितं॥ वीर्यं
 श्वं विवेकाय यतते योगिनः परम्॥ १६॥ स्मरव्याजविषोपाहारैर्वीर्यं विश्वं कदर्थितं॥ प्रमिनः प्राणं जगमुर्वदे,
 वेनैता सुतं॥ १७॥ एक एव स्मरो दीरः सर्वैको चिंत्य वि क्रमः॥ प्रवक्ष्ये वयं नैदं पादपीठीकृतं जगत्॥ १८॥ कादं

अनुत्पत्तिक्रमः

जयत्यैष जीवलोके चराचरं मनोभूतं गमनीयं स्वप्नात्प्राप्य व्याहृते क्रमः ॥२६॥ पीडयत्यैव निःशोको मनोभूतं भुवन
त्रयां क्षतीकारश्रुतेनापि यस्य भंगो न भूतलो रक्षकालकूटादहं मन्ये स्मरसंगं महाविषां स्यात्सुद्वैतप्रतीकारं नि
प्रतिकारमुत्तरं ॥२७॥ जंतुजातमिदं मन्ये स्मरवद्विप्रदीपितेन प्रज्जयत्यगाधमध्यस्य पुराधीकाय कर्हमम ॥२८॥ भन
तव्यसनासारदुर्गे भवमरुस्य लोभमाल्ज्वरपिपासातानि विपद्यते शरीरिणः ॥२९॥ घृणास्पदं मतिक्लृपापाठं योगिह
षितमज्ञानोऽयं कुरुते कर्मस्मरणादृत्य चर्वितं ॥२६॥ दिगमूढमेषा विभ्रान्तं मुन्मत्तं प्रीकितं प्रायं ॥ विलस्यं कुरुते च
कं स्मरवैरी विजृंभितः ॥२७॥ न हि क्षाणमपि स्वस्य चेतः स्वर्तपि जायते मनोभवशरज्जोतेर्निदमनं शरीरिणाम् ॥२८॥
ज्ञानं न विन जा नानि पश्यन्ती विन पश्यति लोकः कामानलज्वाला कलापकवलीकृतः ॥२९॥ भोगिदृष्टस्य जायते

॥ज्ञानार्थिव॥

॥४३॥

वेगाःससैवदेहिनाम्॥स्मरणोगीदृष्टुनांदष्टास्युत्तेमहाभयाः॥२८॥तद्यथा॥प्रथमेजायतेचिंतादितीदृष्टि

ये

।सुत्तरीयेतिनिःश्वासाश्रतुष्यभजतेज्वरमर्धपंचमेददृतेगात्रंषष्ठेभुक्तनरोचते॥सप्तमेस्यान्म

छीउन्मत्तत्वमथाष्टमे॥३०॥नवमेप्राणसंदेहोदष्टामेमुच्यतेपुनः॥एतैर्वेगैःसमाक्रांतोजीवस्तत्त्वंनपृथगिति॥३१॥
संकल्पवशात्सीद्वावेगमंदाश्रमध्यमांमोहज्वरप्रकोपेनप्रभवतीहृदेहिनाम्॥३२॥अपिमानसमुत्तुंगनाग
पुंणाग्रवर्तिनाम्॥स्मरवीरःक्षणार्द्धनविधत्तेमानखंडनां॥३३॥शीतशालमतिक्रम्यधीधनैरपितन्यते॥

क्रियते

त्वमत्यजस्त्रीणांसंभोगायसमराज्ञया॥३४॥षड्वृद्धमपिचारित्रंक्षंसयत्यामुदेहिनाम्॥निरुणद्धिश्रुतसत्यधे

मदनव्यथा॥३५॥नाशनेत्रायनेयानेखजनेभोजनेस्थितम्॥क्षणात्रमपिप्राणीध्राद्रोतिस्मरणाद्वितः॥३६॥

॥४३॥

वत्तद्वत्तस्यातस्त्वकुलस्य चलाकन मराणां वा समीपस्थं न स्मरान्नः प्रपश्यति॥३७॥ न पि प्राचो रगारोगा न दैत्य
ग्रहाक्षसां पीडयन्ति तथा लोकं यथायमदनञ्जरः॥३८॥ अनासाद्य जनः कामी कामिनी हृदयप्रिया विषया
ज्ञानलोपायैः सद्यः सह तु निच्छति॥३९॥ रक्षोमूढः क्षमी धुब्धः शूरो भीरुर्गुरुर्वधुः क्षमा कुतो वशी भ्रष्टो ज
नः स्यात्स्मरवंचितः क्षेपे कुर्वति वनिता हेतोरेचित्य मपि साहसं नाशका महाकारविधुरीकृतचेतसः॥४०॥ उन्न
त्यति विश्रांत पूज्य श्रीधर्मपादपं मनोभव महारंती मनुष्याणां निरंकुशः॥४१॥ प्रकृष्यति नरः कामी बद्ध लंब
स्तचारिणो जनाय जाग्रते चोरो रजन्या संहरति वैभवं॥४२॥ तेषां स्वप्न सुता धत्री गुरुपत्नी तपस्वनी॥ तिरश्ची मपि क
पार्त्तोनरः स्त्रीभोक्तुमिच्छति॥४३॥ किंच का मशात्रात जज्जरे मनसि स्थिति मे षमपि बधाति न विवेक सुधारकः॥४४॥

।ज्ञानार्थिवा॥

॥४४॥

हरिहरपितामहशावसिनोऽपितथास्मरेणविधस्ता॥त्यक्तपापयथैतैस्वाकानांनमुंचंति॥क्षेपदिप्राप्तवया
हृदुत्वंजन्मोऽग्रसंकमो॥तदातत्कुरुयेनेयस्मरज्वालाविदीप्यते॥स्मरदहनसुतीघ्नानंतसंतापविद्धंभुवन
मत्तिसमस्तवीक्ष्ययोगिप्रदीपः॥विगतविषयसंगाःप्रत्यहंसंश्रयतेप्रज्ञामजलधितीरसंयमार्गामरम्यं॥इत्य
चार्यश्रीशुभचंद्रविरचितेज्ञानार्णवेयोगप्रदीपाधिकारेकामप्रकोपप्रकरणे॥ॐ॥कुर्वतियन्मदोदेकदर्पि
तांभुविद्योषितः॥प्रातांप्राप्तपितस्येह नवकुंकश्रिदीधरः॥धारयंत्यमृतंवाचिहृदिहालाहलंविषं॥निसर्गिकु
टिलानार्थो न विद्मः केन निर्मिताः॥वज्रज्वलनलेखेवभोगिदंष्ट्रवकेवलं॥वनितेयमनुष्माणं संप्रतापमयदा
यिनी॥क्षुद्रासयतिनिःशंकाजगत्सृज्युगै॥व्रजं बध्नातीव सति चित्तं सतामपि नितं विनी॥॥अमोक्षिणि तां कुड्

निकासयति

॥४४॥

चतस्रोत्तात्रसर्पिणी। न पुनक्षौतुकेनोपि नारी न राक पद्मतिः॥ हृदि दत्तेन पादाहं स्पृष्टा कृतभुक् प्रिया॥ वनितेय
 यथा पुंसो मोदियार्थप्रकोपिनी हृदि सध्वेव क्षणरागाद्या निम्नगोवाधरा प्रिया॥ वक्रावाले दुलेखेव भवति नियतं वि
 यः॥ धूमावत्यद्वात्राकाः कुर्वन्ति मलिनं क्षणात्। मदनोन्मादसंभ्रांता योषितः स्वकुलप्रहंण निर्दयत्वमनार्य
 त्वमूर्खत्वमतिचापत्यं वचकत्वं कुश्रीलत्वं स्त्रीणां दोषास्वभावजाः॥ एविवरंति कुश्रीलेषु लंघयन्ति कुलकमं
 नस्मरन्ति गुरुमित्रपतिं पुत्रं च योषितः॥ खेव श्याज्जादितं त्राणि मंत्रयं आणयन् कथाभ्यर्थी भवन्ति सर्वोणि वनि
 ता एधनं प्रति॥ अगाधक्रोधवेगांधाः कर्मकुर्वन्ति तत्त्रिषुः समृद्धः पतति येनैतद्भुवनं दुःखसागरो रभ्यस्मात्तं भ
 म्मन्निवाकंताः कुलकल्पमहीरुहं अविचार्येदं निद्रांति द्विष्यो भीष्टफलप्रदमा॥ ३॥ न दानेन च सौजन्येन प्रतिष्ठानं

शानार्णव॥
॥४५॥

गोरवन्तचपप्रयत्तिवामाधाः योषितः सान्ययोर्हितं॥१॥नतकुद्गारिष्याप्रव्यात्तान्ननरेश्चरान्मुर्वतिपत्करोत्ये
रिनारीनिरंकुप्रा॥१॥ध्यामासाधत्तयाकांतोसोढव्यानारकीष्यथातस्याः वार्तापिनश्नाध्याकथमादिगन
१॥हृदसकोपिस्मयतादेवोमञ्जोवाल्ग्यसाहसंमत्तोमनापिप्राचीयग्रसितुनोपसर्पति॥१॥अणकैवदनितायात्
वित्यपराक्रमात्स्त्रीलयैवयथाभूढत्वंडितंजगतोन्नयं॥१॥षानतहृष्टंश्रुतंज्ञाननतक्काखेधुचच्चित्तंषत्कुर्वति
हापापंस्त्रियः कामकलंकिताः॥१॥पमजिह्वानलज्वालावज्रविद्युद्विषांकुरान्प्रमाहृत्यकृतान्मन्येवधसयंवि
सिनीरमनस्यन्यद्वचस्यन्यद्वपुष्यन्यद्विचेष्टितंषासांप्रकृतिदोषोप्रेमतासां कियच्चिरम्॥१॥अप्युजुगाः
तिष्ठन्तिनानादर्थसंगताः प्रयावामिति लोकस्यस्तनान्भांप्रकटीकृतम्॥१॥यदीदृसीव्रतांधत्तेचंदराचिप्रश
यद्रमा
सूर्य

तता॥ हे वा तेषां पि नो धर्मे न रि नारी स्थिरं मनः॥ २२ ॥ हे वदत्यो गायान् ग्रह चंद्रार्क चो हितम्॥ विदंति ये म ह प्राज्ञास्तैः पि ह
 तं न यो धिता मां ॥ २३ ॥ सुखदुःख जयपराजय जीवतमराणां निये विजानंति॥ मुदांति तेऽपि दूतं तत्र विदध्रे हिते स्त्रीणां
 ॥ २४ ॥ जलधेर्या न पात्राणि ग्रहाद्या गगनस्य च॥ प्रातिपारं न तु स्त्रीणां दुश्चरित्रस्य केचन॥ २५ ॥ अतोपयंति सदेह तु
 लायामंति निर्दयाः॥ नार्यः पतिं च पुत्रं च पितरं च क्षणादपि रद्दं गृह्णंति विविने व्याघ्रं प्राकृतं गगने स्थितं॥ सारि
 ङ्गदगत्तं मीनं न स्त्रीणां च पलं मनः॥ २६ ॥ न तर्दं सिज्जगत्यस्मिन्मणिमत्रोषधोज्जनं॥ विद्याश्रयेन सद्भावप्रदास्यतीति
 ह योषितः ॥ २७ ॥ मनोभवसमं जराकुलीनं भुवने श्वरम्॥ हत्वा हि यः पतिं सद्यो रमते चेष्टकासुरैः॥ २८ ॥ स्मरोत्संगमं पि
 धाप्य वांछंति पुरुषांत रानार्यः सत्वाः स्वभावेन वदंतीत्यंमला प्रायाः॥ २९ ॥ विनो जनेन तत्रेण मंत्रेणा विनयेन च॥ वं

दासीपुत्रैः

कामदेवार्क

॥क्षानार्णव॥ यंतिनरनार्यः प्रज्ञाधनमपि क्षणे॥३॥ कुलजातिगुणभृष्टं निरुष्टं दुष्टं चेष्टितं॥ प्रस्पृष्टमधमं प्रायोमन्यं
॥४॥

णांप्रियं नरमा॥३॥ वैरिवारणादंतग्रेसमारुह्य स्थिरिकृता॥ वीरश्रीर्यमहासत्त्वैर्योषिद्भिस्तैर्विदितं॥३॥
गौरवेषु प्रतिष्ठासु गुणोद्धारं ध्रुवकोटिषु॥ द्युताञ्जलिमज्जंति दोषपके त्वयं त्रियं॥३॥ कृत्वा प्यकार्यं तस्मा
प्रत्यक्षमपि योषितः॥ ह्यदयं त्यवनिः प्रांकाः विष्वक् च न पंडिताः॥३॥ दोषान् गुणेषु प्रपृणंति प्रिये कुर्वंति वि
द्योः प्रसन्ना निताः प्रकुप्यंति निर्मूर्खे टिक्ताः॥ त्रियः॥३॥ दानमन्मानसं भोगप्रणतिप्रतिपत्तिनि॥ अपि सेवा
रं नाष्टद्वंति नार्योति निर्देया॥३॥ विषमध्वे सुधास्यंदं सस्पृजा तं प्रिलोचये॥ संभाव्यं न तु संभाव्यं चेतः॥ त्वी
मकत्रमलं॥ छिन्नवंध्यां गजस्य राज्यश्रीः पुष्पश्रीर्गगनस्य च॥ स्याद्देवानं न तु नारीणां मननः॥ सुद्धिर्मनो गार्पि॥३॥ कुल
॥४॥

दयमहाकसुभस्मसात्कुरुतेक्षणालुष्मरित्रममीगलीप्रदीप्तोव नितान्तः॥४॥सुराचलद्रवाकपाअगाधा
 वाद्विवद्गुणानीयतेत्रनराःस्त्रीनिर्वधूतिंक्षणतरेष॥वित्तहीनोजरीरोगीदुर्बलःस्थानविच्युतः॥कुलीनादि
 रपिस्त्रीनिःसद्योभर्ताविमुच्यते॥भेतुंमूलमसिद्धेनं कर्तुं ककचदण्डं॥नरान्पीडयतुंयंत्रवेधमाविहि
 ताःस्त्रियं॥विधुर्वधुभिर्मन्येहनमस्योविप्रतारितः॥अथवाप्सीयतेकस्मात्कलंकोपहतप्रभं॥यद्वा
 गंसंययोर्धनेयद्भमर्त्यविलंबितं॥तन्मन्येव नितामाधुर्विप्रलुब्धः॥खराद्युतिं॥भ्रंतस्मृत्योभ्रणैरौतिवेला
 याजेनस्येपते॥धीरौपिमथितोवद्धः॥स्त्रीनिमित्तं स रित्यति॥४॥सुरेन्द्रप्रतिमाधिराअप्यर्चित्यपराक्रमार्द्ध
 प्राग्गीवादयोपाताः॥कुरुतेस्त्रीणारसातल्लक्ष॥दुःखखानिर्गार्धयंकलेर्मूलंभयस्यच॥पापबीजंमुचोकादः॥

निमित्तं

मधुद्रु

शोकान्ता मूलं

दक्षिणः

मूर्धः

दक्षिण

कंपन

मधुद्रु

भवेत्

॥ज्ञानार्थिवा॥
प्रभ्रवनिर्नितवनी॥४॥पदिमर्त्तः प्रजायेरन्स्त्रीणां दोषाकपंचन॥पुरयेयुस्तथान्ननिःशेषं भुवन्ोदरां॥

॥४९॥

तुकेन^{गृहीतुं}समाहर्तुं विप्रवर्त्यमि^{गृहीतुं}संचयं वेधसेयं कृतमन्येनारीष्यमनवागुण॥५॥कदृष्टापरं भवैवाग्निर्

तथे^{दं}गितै^{अदिनै}ः संद्रयान्यरेते भ्रान्त्यरमयंत्यानाजन्तं॥५॥धीरैर्यैर्यसिमात्रं व्यविवेकमल्लोचनैः॥अयत्ताः स्वप्ने

पिनिःकपैर्नायः श्रीस्वरिपुंगवैः॥५॥अथ दत्तुं न हस्मतिः प्रातमवः श्रोतुं न साक्षात्समस्तं तन्नीणमगुणव्रजं

गदितुं मन्येन कोपि प्रभुः॥आलोक्य स्वमनीषया कतिपये^{स्वबुद्ध्या}वर्णयदुक्तं मया तच्छ्रुत्वा गुणिनस्तजं तु वानितामं

भोगपापगृहं॥५॥अपरिभक्तफलवद्वीहः खदा वानलात्नीविषयजलधिवेत्तां प्रभ्रसौधप्रतोलीमामदन

दंष्ट्रामोहतं तं त्रामवित्रीपरिरापरिणामैः स्थेयमालंब्य नारीम॥५॥अथ वा॥यमिजिर्जन्मनिर्विसेहृषिताय

॥४९॥

पिञ्चियः॥न^{१५}पाप्येकांततसासांविद्यतेना^{१६}धसंचयः॥भू॥ननुसंतिजीवदोकेकाश्चिद्वसशीलसंयमोपेताः॥

वंप्रतिलकभूताःप्रुतसत्यसमच्चित्तानार्यः॥५६॥सतीवेनमहत्वेनवृत्तेनविनयेनच॥विवेकेनस्त्रियःकाश्चि

द्रूषयंतिधरातलं॥भ॥निर्विषेर्भवसंकमाद्धुतधरैकांततोलिसुहर्नोद्योयद्यपिनिदिताःशामधनैर्ब

लंबितिनंद्यतेनतर्थापिनिर्मलयमस्वाध्यायवृत्तांकितानिर्वदप्रशमादिपुण्यचरितैर्यःशुद्धिभ

॥५८॥इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचितेज्ञानापीवयोगप्रदीपाधिकारेस्त्रीस्वरूपप्रतिपादनप्रकरणे॥कास्मरज्व

लनसंभ्रांतोयःप्रतीकारमिच्छतिमैषुनेनसद्बुद्धिर्नाज्येनाग्निविधेयति॥वरमाज्यकुटासिकःपरिर

शानंनपुनर्दुर्गतिदरिद्रोषिताजघनस्पृहांप्रस्मरशीतज्वातकप्रांकिताःशीर्णबुद्धयः॥विश्रान्तिव

।ज्ञानार्णव।

॥४८॥

पुंकेतत्पतीकारवांछया॥३॥वासनाजनितमन्येसौख्यंस्त्रीसंगसंभवं^{निरमय}सेव्यमानयदतेस्यादैरम्यायैवकेवलं॥

प्रयतिथयान्मत्तः प्राश्वद्वोर्षैपिकांचनमैषुनैपितथासौख्यंघ्राणीगणधमानसः॥अपृथ्यानिदयप्रायोगीपं^{विध्यम}

प्यबुधानिवेवतेसुखबुधातथागानिस्त्रीणांकामीगतत्रयः॥स्त्रीकश्चिद्वृत्तेयथादीपंनिर्वाणमपिनिदितांस्म^{ददित}

रमूढःसुखतद्वद्दुःखमप्यत्रमैषुनो^{विषमकफलंसदृश}॥किंपाकफलसमानंदंनितसंभोगसंभवसौख्यंआपातेरमणीयंप^{प्रथमसमये}

यतेविरसमवसानेनमैषुनाच्चरणैकमनिर्द्युणैःक्रियतेधर्मंपीयतेवदनंस्त्रीणांलात्तार्बुकदुषीकृतं॥एकं^{कामस}

इयन्तनुवेदादेत्तिकुक्षीयथासुखंतीव्रस्मरतजातंकपीडितोमैषुनंतथा॥अपृचीन्यगनांगानिस्मरा^{कामस}

त्रीविषमूर्च्छितांजिह्वाविचित्रित्युच्चैःशुनीनामिवकुक्कुराः॥१॥श्यानिर्मूर्च्छिन्नमःकंपःश्रमःसेवोर्गवि^{योनिपपीडिता}

॥४८॥

॥ज्ञानार्थव॥

॥५६॥

उदये जगत्सी

मर्माणि विपाके ज्ञास्य सिंखयं रणे मैथुना चरणे मूढं म्रियते जंतुकोटयः यो निरंघ्रसमुत्पन्नो लिंगसंघट्टर्ष
दितः ॥२॥ बीभत्सानेकदुर्गंधमत्ताक्तं स्वकले वणं यत्र तत्र वयुः स्त्रीणां कस्यां सुरतये भुवि ॥२॥ उक्तं च ॥ उक्ता
नो ह्यनमं उक्ता रितो दारमनिभे चर्मरंध्रे मनुष्याणां मूर्ध्वः कोप्यं स प्रहः ॥२॥ सर्वोऽप्युचि मये काये दुर्गंधा मे
धसं भूते रसते गणैः स्त्रीणां विरमं तितपस्विनः ॥२॥ कथितकुणपयं धं योषितां यो निरंघ्रं हं मि कुलप्रत
पूणि निःस्वरक्षारवाणि तपजतिमुनिनिकायः स्त्रीणां जन्म प्रबोधो भजति मदनवीरप्रेरितो गीवराकः ॥२॥ इ
त्याचार्यश्री भुभवं इति राचिते ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारमैथुनप्रकरणं ॥ ७ ॥ विरज्या प्रोषसंगे भयो यो ह्येति
प्रियाप्रियं सकुद्वारे विवस्त्रीणां संसर्गाद्विनिवर्तते ॥ अथासं यो विलीयते गिरयो वज्रताडिताः तथा मर्त्तनाप
करो च

॥५६॥

याः। प्रयरोगादयो दोषाः। मैषु नो ह्याः। प्रारीणिणाम्। श्रुत्वा अनेक दुःखसंतापनिदानं विद्वि मैषु न। कथं तदपि

देवे

धनुदयः॥३॥ कुष्ठवणमिवाजस्रवाति स्रवति प्रतिकोपतन्त्रीणां जघनद्वारं तयेत द्विगणिणां॥

प्रेते

काकः कृमिकुत्वाकीर्णं करतं कुरुते रतिमप्यथा तद्वदराकोपकामी स्त्री गुह्यमंथनोऽथ कुर्मपि च

शुभेये सत्रप्रोणि तद्वारो जघनवित्नेव नितान्तरमते बालो न तत्त्वज्ञः॥४॥ स्वतायुरकं किल कुक्कुटधमैः

यते यद्दिहार्स्थि चर्वाणात् तथा विदैर्विद्वेषुर्विडव नैर्निषेव्यते मैषु न संभव सुखा॥५॥ अश्रुचिध

कृणा

रत्नादिभ्यश्चिबु

गेषु संगताः पश्यन्निगाः। जुगप्सा ज नयत्येतो लंतः। कमयो यथा॥६॥ यो निरंध्रमिदं स्त्रीणां दुर्गतिद्वारं

विदधति

शिमं। तत्त्यजति ध्रुवं धन्या नदीनां देववंचिताः॥७॥ मालती वंसुहृन्पासां विद्वि चागा नि योषिताः। क्षरयिष्यं

॥ज्ञानार्णव॥

॥५७॥

यार्वाच्चितं विनीभोगिभृकुटिनसमीक्षतो॥१॥प्राप्तो संकल्पलेपोऽपि ततो निमदनञ्चरणप्रत्यासन्निधौ किं तां समा-
^{नोभयलि}हृदि चारुणश्रियां रक्ष्यस्याः संसर्गमात्रेण यतिभावः कलंकतो तस्याः किं न कथा तापैर्भूभंगैश्चारा विभ्रमैः॥२॥
पश्चिरे सुष्टु निनीतलब्धवाद्दृश्यं निधौ॥तु यते स्त्रीमृगाद्योकाद्दृतरत्नपरीरिणाम्॥३॥पुस्तोपलविनिष्प-
न्नं दारुचित्रादिकल्पितं अविधीक्ष्य वपुः स्त्रीणां मुह्यत्यंगी न संश्रयः॥४॥दृष्टिपातो भवेत्सुखं व्यामुह्यति ततो न
नश्च प्रणिधत्ते जनः पश्चात्तत्कथा गुणकीर्तनोऽर्क्षततः प्रेमानुबन्धस्य दृश्यो रपि निरालोकं दत्ते तत्तश्चेतः॥
^{परमकोटी श्रीमं}मकाष्टाप्रतिष्ठितां॥अदानदाक्षिण्यविश्वासैरुन्नयोर्बद्धते स्मरन्ततः प्राखोपप्राखानिः प्रीतिवद्भीविस्पर्धति
॥५॥प्रदोमि तर्ति चान्योन्यनिःशोकं संगता लसं प्राणप्रपतिततो लज्जात्रे मप्रसरपीठिताः॥६॥निःशोकं कीकुरुते न

क्रीडा

॥५७॥

प्रहरेणात्यचेतसः॥२॥ अस्तपस्वीव्रतीमौनीसंव्रतात्माजितेन्द्रियः॥ कलंकयतिनिःशंकस्त्रीसखः॥ सौमिसंयमं
 श्रमासेमासेयति॥ क्रान्तेयः॥ पिवंत्यंबुकेवत्॥ विमुह्यतिनरः॥ सौमिसंगमासमाधयोषितः॥ असर्वत्रायुपचीयन्तेसं
 यमाद्यास्तपस्विनाम्॥ गुणाः किंत्वंनासंगं प्राप्ययाति क्षयं क्षणात्॥ स्वचरंतिजगत्पुष्पिनस्त्रेकयाया
 विवलीयन्तेपुनर्नारीवदन्तेदुविलोकनात्॥ तावद्वन्तेमुनिःस्थेयंश्रुतं ग्रीवंकुलकर्मपावन्मत्तंग
 ब्रवाणानिर्नरुच्यते॥ अन्वनीतनिभंपुंसामनःसद्योविलीयते॥ वनितावक्रिसंतप्तसतामंविनसंशयः॥
 अतःसुप्तोपिजागर्तिस्मरःसंगेनयोषिताम्॥ रोगाद्भुजइवापथ्यसेवासंभावितात्मनाम्॥ किमर्थेयेभन
 स्पृशुतप्रशमसंयमे॥ तौपिसेसर्गमासाद्यवनिनानांक्षयंगताः॥ स्थिरीकृत्यमनस्तत्वेतावद्विष्टतिमं

पूर्णे

वर्द्धते

प्रकटदी

स्वभावत

रहोजल्यवत्तं विनां वीक्षणदीधनोद्भूतः कामाग्निः प्रविजुंभते ॥ बहिरत्तस्तत्सेनदक्षमानो निनाभ्युधां ध्रु
 विचार्य जनः श्रीघ्नततः पार्थ प्रवर्तते ॥ अतस्तत्पः श्रीलं विज्ञानं व्रतमुत्तमम् ॥ इधनी कुरुते मूढः प्रवि
 ष्य वनिता नलो ॥ स्फुरन्ति हृदि सैकल्याये स्त्री व्यासकचेतसां गणिणां तानि हन्नातनं कोपिणा दिवुक्षमम् ॥
 २३ संसर्गप्रभवान् नृणां दोषाश्च देहिनाम् ॥ कांततः स दोषाय स्त्रीभिः सार्द्धं कृतः क्षणात् ॥ पुण्यानुष्ठान
 संभूतमहत्वं दीयते नृणां सद्यः कलंकते हतं सार्वभौमं ॥ अपवादमहापकं निमज्जति न संशयः
 यमिनो पि जगद्भ्यवर्तमानां स्युः श्रिता ॥ रद्दीधनं तमहिमा कीर्तुं प्रोक्तं गतपादपुं वामा कुशधारय विह्विन
 स्थां प्रदेहिनाम् ॥ लोचनेषु भृगाक्षीणां स्मिन्नेकं चित्तं दृजन् ॥ येनापांगैः क्षणादेव मुक्ष्यन्त्यासां जगत्त्रयं ॥ एष कौतुके

ज्ञानार्थव॥

॥५९॥

भ्रमेणापि दृष्टिर्दशागनामुरवे। क्रुष्टं प्रकथते लोकेः पंकमग्रैर्वहति नी॥२९॥ एकत्र वसतिः सा धीवरव्याघ्रैः
सह। पिशाचैर्वा न नारी निर्वमेषमपि प्राप्यते। ३०॥ भ्रूलता चलने येषां सवलत्यमरमंडली। तपि संसर्गमात्रेण
वनिता न विडंबिता। ३१॥ त्यजंति वनिता चौररुद्धाश्च। रित्रमौक्तिकं। यत योऽपि तपोभंगकलं कमति नानाः। ३२॥
लचर्यं युतः सद्यो महानप्यवमन्यते। सर्वैरपि जनैर्लोके विध्यातं रूपावकाः। ३३॥ विप्रुभ्यति जगद्येषां।

पादपांशु निःश्वं चिता बहूनां सौख्यं विनिता पागं वीक्षणात्। ३४॥ तपःश्रुतकृताभ्यासाध्यानधैर्यावलंबिनः। श्रयं
यमिनः पूर्वयोषा निःकश्मलीकृताः। ३५॥ उद्यते यत्र मातंगैर्न गोजैर्लघ्वैः। तत्र बृहन्नसंदहः। प्रागेव मृग
काः। ३६॥ इह हि वदनकजं हावभावात्। लसात्सुप्तममदलति तां कं विस्फुरद्भूविस्फूलीक्षणा मपि रमणीनां लो

॥५९॥

नी

नैवीक्ष्यमाणं जनयति हृदिकं पथैर्यनाश्रयपुंसां ॥ अथासामीमं निर्नांकुरवकनिलकाप्रोक्तमाकर्द्वहसाः प्रो
द्योच्चैर्विक्रियं तेलवितभुजलतां लिङ्गनादीं चित्तासान्तासां प्रोहेङ्गोरमुखकमलमंदवीक्ष्यतीत्यात्म
हृत्कोयोगीशमतदानीकलयतिकुशलोमानसं निर्विकारं ॥ अथावाक्वने प्रतिष्ठापरिहरति मनुश्रापलचैषम
वत्तावात्सिद्धांतसत्त्रं स्फुरति हृदि परं विभ्रतत्वे कल्पं ॥ सीराकूपारवेलावल्लयविलसितैर्मोनिनां कदाक्षैर्या
वन्नोहन्यमानं कलयति हृदयं दीर्घदोलायता निधौ संसगाद्बुब्बलादीनां संत्रसा मय निष्ठतीमां कुक्षिना
रोणिणी जीर्णं दुःखितां सीरा विग्रहाम् ॥ अत्रिंशत्तां निश्चजानीयां स्वजातीयां तपस्विनीमां बालामपि तिर
श्चीत्स्त्रीकामीभोक्तुं प्रवर्तते ॥ अंगनापांगवाणां लीप्रपतंती निवारय विधाय हृदयं धीरहृदं वैराग्यवर्धितं

॥ज्ञानार्णवा॥

॥५२॥

ब्रह्मचर्यविशुद्धयर्थसंगाः स्त्रीणां न केवन्त्याज्यः पुंसामपि प्रायो विट विद्यावत्तं विना ॥ अमर्त्यैः कामुकैः

शुन्यवादी

चक्रे मार्गविच्युते ॥ स्तब्धदुःखाधर्मैः सार्द्धं संगोलोकद्वयांतकः ॥ अत्रेदतावधानाः पुण्यामयमतपो

परमात्मै

स्तब्धावकाशाः ॥ अश्वत्सस्यस्तसंगा विमलगुणमणिग्रामभाजः स्वयं यो ॥ अयं ते कामिनीनां स्तनजघनमु

संयुक्तो

कनाज्ञोऽपि भग्नमज्जतो मोहवर्द्धा जिनपति यतयः प्राक्प्रसिद्धा कथासु ॥ इत्याचार्यश्रीश्रुमच्चंद्रवि

ते ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारे ससर्गप्रकरणम् ॥ कालोकद्वयविशुद्धयर्थं भावशुद्धयर्थं मज्जसा ॥ विद्या

द्वयर्थे दृढसेवैवशास्यते ॥ कषायदहनः प्रातिघातिरागादिभिः समचेतः प्रप्रांतिमाद्यते दृढसेवावलंबि

प्रापय

क्रेमोदी

मं ॥ निश्चली कुरु वेगगर्भचिह्नदैत्यनियंत्रया ॥ आसादय परां मुद्दिं ॥ इवुद्ददृढसाक्षिकां ॥ स्वतन्वनिषोद्भवं वि

को

॥५२॥

संशेष

स्वतन्त्रे

मन्त्रः

कर्मकला

शिक्षादादिनी

वाग्नि

वेकां लोकवर्द्धितं प्रेषां बोधमयं च सुसिद्धा विदुषां मताः । अतः पशुतदृतिध्यानविवेकयमसंयमैः । अहंदासे
न प्राप्तयेन पुनः पतिता कुरैः । अथ स्यात्सन्निभमायातैर्द्विषयैः स्वातन्त्र्यकैः । न धैर्यं स्वचित्तयेषां तैर्पि हृदा बुद्धौ म
ताः । हिनहिस्वप्नैर्पि संजाता येषां महत्तवाच्यता । यो वर्तते । पिमता हृदा सेधन्याः । शीलशालिनिः । ११ । किंवा प्रायः
प्रागैरशौचिभ्यां तस्यात्स्वस्थामतिरिगिनां यो वर्तते । नृकचित्कुप्यादृष्टतत्त्वोपविक्रियां । न बद्धकणेन वपुर्दत्तेश्चि
त्वं च यथा यथा तथा तथा मनुष्याणां विषयाः । न वर्तते । १२ । हीनचरणसंभ्रान्तो हृदापि तरुणायते । तरुणो
पि सतां धर्तुः । अयं सत्संगवासितः । १३ । साक्षाद्दृष्टं सर्वयुमातव । हितकारिणी । विनेत्री वासानादीपिकैर्वाप्यदृष्टि
नीः । १४ । कदाचिद्देववैभवाभ्यां नार्पि विकृतिं न जेतुं । न देवाकालयोः । कर्णपि हृदसे वा कृतासतीः । १५ । अर्धं धावन् वर

॥ज्ञानार्णव॥

॥५३॥

कौंसेन सतायस्य भारती॥ भ्रुतिरंघ्रं समासाद्य प्रसुरार्थं धिकं हृदि॥ ह्येव सत्सर्गसुधास्पदं पुंसां हृदि प्रवि
ज्ञानदक्ष्मीः पदं धत्ते विवेकमुदितं सती॥ हृद्द्वयं पदं शयममोष्ठं प्राप्य चित्तकुशेन शयानं प्राबोधि कथं त
यमश्रीः स्थितिरदोऽननुपास्यैव यो वद्वमंडलीमंदविक्रमं जगत्तत्त्वस्थितिवैज्ञानिमीते नमः करैः॥
एषीं प्रांतांशुरज्जिसं पक्वा हि स र्पति यथा बुधिरां तथा महुत्तसं सर्गाच्चूणां प्रज्ञा पयोनिधिः॥ नैरा
ध्याति विधाय्याशां हविर्भुजं॥ आसाद्य यामिनां योगीका कषार्थातीतसंयमं॥ एतद्दर्शनं जीविना मेव सु
रित्रादिसंपदं॥ न वत्यापि च निर्वैषम्यमनः को धादिक समत्वं॥ सुदमेषां पिभोगेषु नृणां हस्मानि वर्तते॥ स
सर्गसुधास्पदं प्राश्वदाद्दीकृतात्मनां भवेकातरत्वं परित्यज्य धैर्यमेवावलंबते॥ सत्संगजनपरिज्ञानरंजि

॥५३॥

त्माजनः स्वयं ॥ १॥ पुण्यात्मनां गुणग्रामसीमासंसक्तमानसैः ॥ तीर्थतेयमिन्द्रिः किंनकुविद्यागरसागर ॥ २॥
 तत्वेतपसिवैरापोप्रांतीतिं समश्नुते हृदि स्फुरति यस्य चैर्वह्वा गदीपसंतति ॥ ३॥ मिथ्यात्वादिनगोत्रं
 शृंगाभ्यायक द्रियतः ॥ विवेकः साधुसंगोत्था वज्रादप्यजयो नृणां ॥ ४॥ अर्धनादिसमुद्भूतं सीयते निविडं तं
 म ॥ वृक्षानुयायिनां च स्याद्विश्रुतत्वेकानि श्रयः ॥ ५॥ अतः करणजं कर्मयः स्फोटयितुमिच्छति ॥ स योगिहृदं
 माराधकरोत्यात्मन्येव स्थितिम् ॥ ६॥ एकैव मरुतांसेवा स्याज्जेत्री भुवनत्रये ॥ यथैव यमिना मुञ्चैरतर्ज्योति
 र्विजृम्भते ॥ ७॥ दृष्ट्वाश्रुत्वायमीयोगीपुण्यानुष्ठानमूर्त्तिना ॥ आदेहति निर्भयः ॥ योगिनि ॥
 श्रविद्यामुचातुष्यं विनये धर्तिकां त्रालं भावसिद्धिः स्वसिद्धांते सत्संगादेव देहिनाम् ॥ ८॥ यथात्रैश्वर्यं द्विर्माध

॥ज्ञानार्पणं॥

॥५४॥

॥

स्वार्मि^{१५}सत्यं तमग्निना^१ मनःशुद्धितथा ध्यानीयोगिसंमर्गवक्रिना॥३॥^{१६}मयलज्जा निमानेन धैर्यमैवावलंब
तैसा^{सर्ग}हचयसमासाद्यसंप्रमीपुण्यकर्मणा॥३॥^{१७}प्रारीणहारसंसारकामभोगेर्षापिस्फुटैर्विरज्यति नरः सिधुं
सद्भिः^{परमार्थान् स्थापितः} सूत्रप्रतिष्ठतः॥३॥^{१८}यथायथा मुनिर्द्वैते चेतःसत्संगवासितं तथा तपोलक्ष्मीः परां प्रीतिं च
येत्॥३॥^{१९}उक्तं चा^{रक्षणार्थं} न हि भवति निर्विगोपकर्मनुपासितगुरुकुलस्य विज्ञानं प्रकटितपञ्चिमभागं पश्य
तनुतं मयूरस्य॥३॥^{२०}तपःकुर्वतुवाभावाच्च दृष्टान्समुपासते तीर्त्वा व्यसनकां तारं याति पुण्यां गतिं नराः॥
३५॥^{२१}कुर्वन्नापि तपसी ब्रविदन्नापि श्रुतां षण्णामासादयति कट्याणाम् च दृष्टान् वमन्यते॥३॥^{२२}मनो निमत निः
लसं पादनक्षमं कल्पवृक्षमिवोदारसाहचर्यमहात्मना॥३॥^{२३}जायते यत्समासाद्य न हि सन्नैपि दुर्मतिः

मुक्तिबीजतदेकस्याइपदेशाक्षरसतां॥३॥एतन्नलोकेपरं धामनतत्कल्याणमग्रिमोपद्योगिपदराजीवसंश्रि
 तैर्नाशिगम्यता॥३॥अतस्त्रीनर्मपिधांतमनादिप्रभवन्तु॥॥सीयतेसाधुसंसर्गप्रदीपप्रसराहंत॥॥अहति
 इरितकर्षकर्मबंधुनीतेवितरतियमसिद्धिंभावयुद्धितेनोतिनयतिजननतीरंज्ञानराज्यंचदत्तेध्रुवमि
 हमनुजानां वृद्धसेवैवसाधी॥॥वृद्धसेवा॥विरमविरमसंगान्मुंचमुंचप्रपंचंविमृजविमृजमोहंविद्वि
 द्विस्वतत्त्वांकलयकलयदत्तंप्रपृपृपृस्वरूपंकुरुकुरुपुरुषार्थीनदत्तानंदहेतोः॥॥अतुल्यमुखनिध
 नंज्ञानविज्ञानबीजंविलयगतकलंकं॥॥तविश्वप्रचाराणालितसकलत्रांकंविश्वरूपंविशालंमज्जविगत
 विकारंस्वात्मनात्मानमेव॥॥अन्यासेमुनिमंडलस्यगुह्यतांघ्राप्तास्वययोगिनः॥पुद्गल्यैवजगच्चेयिग्रामवव

संयम

संसार

प्रधान

संकेत्यविकल्प

समुद्रस्य

१५

१५

॥ज्ञानार्णव॥

॥५५॥

प्रीपादरागा^५किता^५तेषां^५संप्रमसिद्धयः^५सुकृतिनां^५सर्वेष्वपि^५येषां^५मनो^५ना^५दी^५ढं^५विषये^५न^५कामविशिष्ये^५नो^५वा^५

चनै^५ऽध^५शेषा^५वा^५शु^५वनो^५पकारचतुष्टया^५प्रज्ञा^५विवेका^५स्पदं^५ध्यान^५ध्वस्तसमस्तकर्मकवचनं^५कलं^५को^५जितं^५
सम्प्रज्ञानसुधातरंग^५निचयै^५श्रुतश्रानिर्वा^५पितं^५धन्या^५सो^५प्राप्तयत्नं^५गविशिखया^५पारजाता^५कजः^५ध्व^५
च^५द्वि^५श्रिरसं^५पदं^५गपरशुप्रलयै^५व^५धूलो^५चनै^५र्ध^५षा^५सिद्ध^५फलप्रदं^५कृतधियां^५नो^५हे^५दि^५प्री^५तनु^५मः^५धन्या^५ ।

तु^५संततमिलतडु^५र्वार^५कामार्जनलज्वाला^५जालक^५रालमानसमिदं^५विश्रं^५विवेका^५बु^५निः^५ध^५दो^५पदि^५विषयपि

ची^५निर्गता^५देह^५गोहा^५त्मपदिय^५दिवि^५प्री^५णो^५मोहनि^५द्रा^५तिरे^५कः^५पदि^५युव^५तिकरं^५के^५निर्ममत्वं^५प्रपन्नो^५स्थितिः^५

ननु^५विधेहि^५ब्रह्मबी^५पी^५विहा^५रं^५ध्व^५अस्मर^५नो^५गी^५द्रु^५र्वार^५विषयानलक^५रालितं^५जगद्द्वे^५शां^५ति^५मो^५नी^५तं^५ते^५जिनाः^५

॥५५॥

नैवं
 वास्तुधनं धान्यं
 दिपदाभ्यन्तुः पदा
 शयनासनं यानं च
 कुप्यभोऽममीदृशे

तृणांतये॥४८॥ इत्यं चार्थप्रश्रुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपादिकारे ब्रह्मप्रकरणे॥१॥ क्वापानपात्रनि
 वाबो धौगुणावानपिमज्जति॥ परिग्रहगृहत्वेन संप्रमीजन्मसागरे॥ ब्रह्मांतर्भूतभेदेन द्विधा ते सुः परि
 ग्रहः॥ चिदचिद्रूपिणो बाह्या अंतरंगाश्च चेतनाः॥ दशाग्रं धाम ता बाह्या अंतरंगाश्च तद्दर्शाः॥ तान्मुक्तां भ
 वानिः संगो भावप्रभ्या नृणां मुने॥ अजिः संगोऽपि मुनिर्न स्यात्समूहः॥ संगवर्जितं यतो मूकैर्वतत्वज्ञैः सं
 गसूतिः प्रकीर्तिता॥ स्वजनधनधान्यदाराः पशुपुत्रपुत्राकरा गृहं भृत्याः॥ मणिं कनकं जतशय्या
 वस्त्राभराणादि बाह्या धार्मि॥ जलं चामिष्टमात्ववेदरागादोषा हस्यादयो विषद्वैवा चत्वारश्च कष
 याश्च तद्दर्शा भ्यंतराग्रं धा इति॥ दसं हतस्यं सुहृत्तस्यं जितास्त्रिस्मां पि योगिनः॥ व्यापुश्चातिमनः क्षिप्रं

परिग्रहोऽसिः

परिग्रहः

परिग्रहः

॥ज्ञानार्थव॥
॥५६॥

कीदितं
धनाज्ञा^{५५}यात्नविघ्नतां॥त्याज्यर^{५६}वाविलःसंगेमुनिनिर्मुक्तिमिच्छन्ति॥सचेत्यक्तुनश्चक्रोतिकार्यसद्वात्म^{५७}
त्रिनिः॥नानावोपिगुणालोकेदोषाःशैलंद्रसन्निभाःभवत्यन्नसंदहःसंगमासाद्यदेहिनाम्॥६॥अंतर्वा
भुवोःसुहोर्योगयोगीविप्रुद्यति॥नह्यैकपत्रमात्रव्यद्योन्निपत्रीविमर्षति॥७॥साधीदंस्यादहिःप्रुद्विरेतः
द्यात्रदेहिनाम्फलुभावंभजत्येवबाह्यात्वाध्यात्मकीविना॥८॥संगात्कामस्ततःक्रोधस्तस्माद्विंसातयाश्रु^{५८}
तेनश्वाभीगतिसस्याहुःखंवाचार्मगोचरां॥२॥संगाएवमतःस्त्रेनिःशेषार्थमदिरायेनासंतोपिस्वयतेराणा
रिपवःक्षणैश्चरागादिविजयःसत्यंसुमात्रौचंचितस्मतामृतेःप्रचक्षतेनूनंसंगैर्व्यामोहितात्मनः॥९॥संगाः
साद्यद्वाक्रियतेशरीरिनिःस्तत्पाणैवमुनिःसारयोगिनिःपरिकीर्तितम्॥१०॥हृषीकणक्षमानीकंकषा

॥५६॥

के श्लां

समीपत्वं

भुजगव्रजं॥ विज्ञा^{५५}मिषमुपादाय धत्ते कामं युदीर्णात्॥ रक्षेत्तन्मूल्यमिति निर्वेदविवेकदुममंजरीनाम्प्रत्यामन्ति स
मायातः सतामपि परिग्रहः॥ १७॥ दुष्पते विषयव्याधौ निवृत्ते मारमागौ॥ रुध्रते वनिता व्याधौ नरः संगैरभिदुतः॥
१८॥ यः संगपुं कतिर्मग्नोऽप्यपवर्गाय च वृत्ते समूहः पुष्पनागाच्चैर्द्विजिह्वाच्चिदशार्चयन्॥ १९॥ अणुमात्रादापि ग्रंथान्
मोहग्रंथिर्दृढीभवेत्॥ विसर्ज्येत तत्तत्स्वापस्यां विश्वं न ज्ञातयेत्॥ परीषद्वरिपुत्रातं तु क्वचनैकं भीतिदां वीक्ष्य
धैर्यं विमुचंति यतयः संगसंगताः॥ २०॥ सर्वसंगपरित्यागः कीर्तितः श्रीजिनागमोऽथ तत्सर्वान्यथा ब्रूते स हरिः॥ स्वान्न
यातकः॥ २१॥ यमः प्रशमज्जलं ज्योतपश्चुतपरिग्रहं यो गिनोऽपि विमुचंति विज्ञवेतादपीदृताः॥ २२॥ पुण्यानुज्ञाज्ज
नेषु निःशेषाभीष्टसिद्धिषु कुर्वन्ति यतं पुंसां प्रत्यहं धनसंग्रहः॥ २३॥ अत्यक्तसंगसंतानो मोक्षमात्मानमुद्यतः॥
विज्ञः

॥ज्ञानार्थिव॥

॥५७॥

वध्नन्निपिनजानातिस्वयनेः कर्मवधनैः ॥२॥ अपि सूर्यस्य जेह्ममास्थिरत्वं वासुराचलः ॥ न पुनः संगसंकीर्णो मु-
नः ॥
स्यात्संहनोदियः ॥ रक्षबाह्या न पिचयः ॥ संगतय रित्यकुर्मनीश्चरः ॥ सत्कीवः ॥ कामपासैर्न्यकथमग्रे हनिष्यति ॥ २॥
इवत्मीकं गार्हागिरिकेतनोः ॥ श्रीशमदमं विद्यानां बुधैर्वत्तप्रकीर्तितं ॥ २॥ अत्यल्ये धनजं बाले निमग्नो य-
थेजगत्यस्मिन्नजनः ॥ क्षिप्रं दोषलक्ष्यैः कलंकयते ॥ २॥ ॥ संन्यस्त सर्वसंगे भयो गुरुभ्योऽप्यतिप्रां कयते ॥ धनिनि-
रात्रार्वापिन सुष्यते ॥ ३॥ सुतस्वजनभ्रष्टालङ्घ्यचौर्णरिविदूरात् ॥ बंधुमित्रकलत्रे भयो धनिनिःशंकयते ॥ भृशमा ॥ ३॥
ध्याति यज्जीवो धनाश्राकत्रमलीकृतं ॥ तस्य आतिर्यद्विकेशाद् रुजिर्जन्मकोटिनिः ॥ ३॥ सर्वसंगविनिर्मुक्त-
हताक्षः ॥ स्थिराश्चायं धत्ते ॥ ध्यानधुरंधीरः ॥ संयमी वीरवर्णितामा ॥ ३॥ संगपंकात्समुत्तीर्णो नैराश्रयमवलंब्यते ॥

॥५७॥

पराधीनै.

ना^{१५५}कमतेदुःखैः पारतन्त्र्यैः क्वचिन्मुनिः । धर्मेष्वावतः कुरुते जंतुसंबन्धान्मनसैस्मृतान् । तावन्तो^{निवृत्ते} स्पृनिषन्त्यते हृदये शोक

हास्यं

संकुले । धृष्ट्या जारिमाक्षितेदुःखेयादृशं गृहकुर्कुटानादृक्ममताश्रम्येकलविकेयम्षके^{यदकै} धर्मे विजने जनसंकी

र्णेषु स्थितेदुःस्थितोपिवा । सर्वत्रा^{मुक्तः} प्रतिबद्धः स्यात्संयमी संगवर्जितः । अधुः खममेव धनबालविषविधस्तवेतसां ।

अर्जुनो रक्षणो नाशो पुंसां तस्य परिक्षये । धृष्टस्वजाती यैरपि प्राणीसहो^{विदार्थे} विद्यते धनीष्वप्यात्र सामिषः पृथ्वीपक्षिभि

र्बद्धमंडलैः । धर्मेभारं भोजं तु घातश्र्वकषायश्र्वपरिश्रान्तं जायते च ततः पातः । प्राणिनां श्वन्त्रसागरो^{मांससहितः} ध्वजेन स्माद्य

तुं प्रवृत्तस्य चेतः स्वप्नेऽपि निश्चलं मुनेः । परिग्रहादेर्निद्रा मानसं नैकधा । धृष्टमकलविषयबीजं सर्वमावद्वामूलं नर

कनगारकेतुं विव्रजं तातं विहाय । अनुसरामुनिवृत्तं नंदसंतोषाज्यमजितलघुसिद्धिं । त्वं जन्मवंधव्यपापं^{नाशो} धृष्टः । केन

कनगारकेतुं विव्रजं तातं विहाय । अनुसरामुनिवृत्तं नंदसंतोषाज्यमजितलघुसिद्धिं । त्वं जन्मवंधव्यपापं^{नाशो} धृष्टः । केन

कनगारकेतुं विव्रजं तातं विहाय । अनुसरामुनिवृत्तं नंदसंतोषाज्यमजितलघुसिद्धिं । त्वं जन्मवंधव्यपापं^{नाशो} धृष्टः । केन

कनगारकेतुं विव्रजं तातं विहाय । अनुसरामुनिवृत्तं नंदसंतोषाज्यमजितलघुसिद्धिं । त्वं जन्मवंधव्यपापं^{नाशो} धृष्टः । केन

कनगारकेतुं विव्रजं तातं विहाय । अनुसरामुनिवृत्तं नंदसंतोषाज्यमजितलघुसिद्धिं । त्वं जन्मवंधव्यपापं^{नाशो} धृष्टः । केन

क्षानार्णवा॥

॥५८॥

धनप्रशक्तमनसानासादिहिंसादिनाकंत्तस्यार्जनरक्षणक्षयकृतैर्नोदाहिदुःखानलेतत्प्रागेवविचार्यवर्जयवरं
महवित्तमुहायेनैकास्पदत्तानपासिविषयेपापस्यतापस्यचमणवतावदहलभेयविभवरस्ययमेवतत्तत्तद्वृ
येयमेवमनिजानुजीयवैवपुनःइत्यासरुद्धमानसमृजानात्मानमृत्युप्रसिद्धक्रूरकृतांतदंत

यंनोर्तएतस्थितंमम॥इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचितेज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारेपरिश्रुदोषविचारम्

॥छावाद्यात्मभूतनिःशेषसंगसंन्याससिद्धयेआप्राप्तंदिर्निराकृत्यनेनप्रमवदंविनै॥यावधावच्छरी

धनाज्ञावसिस्पर्शितावत्तावन्मनुष्याणामोहग्रविहटीभवेत्॥अनिरुद्धासतीप्राश्रुदज्ञाविश्वं प्रसर्पति॥
वाहितं

मत्तासोपुनश्चेतुनत्राकतेइत्यद्याप्राप्तानिमायातातदासिद्धंसमीहितंअन्यथानवसंभूतोदुःख

॥५८॥

द्विदुःस्तरः॥ प्रमप्रजामराज्यस्यसहोधाकौर्यस्यच विवेकस्यापितो कानामाहोवप्रतिषेधिका॥ अत्रात्रामपि
 नमर्षतीयः॥ क्षणंरक्षितंक्षमस्तस्यापवर्गसिद्धयद्वष्टामन्यपरिष्मर्ह॥ अत्रौवमदिराष्टाणामत्रौवविषमंजरी
 आत्रामह्यानिदुःखानिप्रभवतीहृदिहिना॥ अत्रावसुविनोधीरायैत्राष्टसीहतामहाव्यसनसंकीर्णम्रानि
 स्त्रिःकेशसागरः॥ अथेषामात्राकृतसेषामनःशुद्धिः प्राणिराणा॥ अत्रोनेरात्रमालव्यजिगीभूतामनीपिणः॥
 सर्वज्ञायोगिगृह्यनैरात्रमवतवते॥ तस्मैकचिदपिस्वातंसंगपकैर्नलिप्यते॥ तस्मैसत्यंश्रुतंवृत्तविवेकत
 त्वनिश्चयः॥ निर्ममत्वंचयस्यात्रापिचाचीनिधनगता॥ पावदाशानलप्रज्जनाज्वलीतिविष्टत्वंलतावत्तव
 महादुःखदाहज्ञातिःकृतस्मनी॥ निरात्रातामुधापूरैर्यस्यचेतःपवित्रितंमालंगतिमोक्तंष्ट्रामश्रीकिङ्कसौलव्य

दिनामं

मोहप्रवाहः

अभयार्थः

गुरुषु

वदन्ति

॥ज्ञानार्णव॥
॥५॥

नमज्जति मनो येषामाशां भसि इह तत्र ते धामैव जगत्पमि न फलितो ज्ञानपादपः ॥५॥ कोऽपि न सुखी स्वर्गस्य
दानलदीपितः विधाय्य ज्ञानं लज्वात्मां प्रवृत्ति यमिनः शिवो ॥५॥ चरस्थिरार्थं जातेषु यस्मां ज्ञाप्रलयंगताः
किं न तस्य लोके स्मिन् स न्यसिद्धिं समीहितमाहो चापल्यं त्यजति स्वां तं वि क्रिया प्रमादं दंति नः प्रणाम्यति

भिर्नैराश्यां धिष्ठितात्मनां ॥७॥ किमत्र बहूनां तेन यस्यां आनिधनं गता स एव महतां सेव्यो लोको ह

लभाज्जन्मोऽग्रपकायं शिवायां प्राविपर्ययः इति स भूकृत्समा लोच्य यद्धि तत्तत्समाचरार्थं न स्याद्विधि

गतविकल्पाः

आश्रयविशेषाः

ते आचर

ज्ञानां स्वेष्टसिद्धिः क्वचिन्नां कथं प्रसीणा विक्षेपा भवंत्यां आग्रहस्यता ॥८॥ विषयविपिनवीथी संकटैर्पर्यटं
नटिति घटितवृद्धिः कोऽपि लब्धावकाशा अपि न यमिनरेक्षानां कुलत्वं नित्यं तीक्ष्णं लयति खलु क्वानेधमाशा

॥५॥

ग्राची॥२॥ इत्याचाये श्रीप्रभुमन्त्रं दत्तं विरचितं ज्ञानार्णवे योगप्रदीपाधिकारे आग्रापित्राची प्रकरणां॥ छा इति पंचमहा
 व्रतानि॥ महत्त्वे ते योगिनिः श्रितानि महान्तिमत्वा त्रिदशैर्नुतानि महामुखज्ञाननिबं धनानि महाम्रतानीति स
 तां मत्तानि॥ नृत्तं च॥ आचरितानि महद्भियं च महान्तं प्रसाधयंत्यर्थं स्वयमपि महान्ति यस्मान्महाव्रतानीत्यत
 स्तानि॥ अत्र तविप्रसूयं भावनापंचाद्विप्रानि॥ परमासाधनिर्वदप्रदवीभव्यभावयाश्चिद्व्याभिषेपाणां दाने
 क्षेपोत्सर्गसंज्ञका^{नामा} अहिः स मितयः पंचनिर्दिष्टाः संयतात्मनि॥ अत्राक्रायचित्तजानेकसावद्यप्रतिषेधकं नि
 योगरोधनवास्याद्यत्तदुत्तित्रयं मतं॥ तद्यथा॥ सिद्धसेवाणि चैसानि जिनवंबानि वंदितुं शुद्धाचार्यतपो वृद्ध
 नसेवितुं व्रजतो ध्यावाद्दिवा सूर्यकरैः सुष्टं मार्गलोकातिवाहितं दयादर्स्या गिरक्षार्थं प्रानैः संश्रयतो मुनेः॥ ७॥

॥ज्ञानार्थव॥

॥६०॥

कर्कशां परमा
केशानिष्टरापेक्ष
नीदुर्देकामध्यकृ
भतिमानिनी
भोभूतदुस्साकर
चेति एतदशर्मा
षाभुक्ता ॥१॥

वालोक्पयत्नेन युगमात्राहितैश्चा ॥ अमादरहितस्यास्य समीतीर्याप्रकीर्तिता ॥ ७ ॥ धूर्तकामुकक्रयाद
चौरचार्वाकसेविता ॥ ज्ञांकासंकेतपापात्तात्याज्याभाषामनीषिन्नि ॥ एतदप्रदोषविनिर्मुक्तां सूत्रोक्तां
समत ॥ गदतोऽस्य मुनेर्भाषां स्याद्भाषासमितिः परा ॥ ७ ॥ उक्तमोत्यादसंभूतैर्धूमणारादिकैस्तथा दोषैर्म
निर्मुक्तविद्यज्ञांकादिवर्जितम् ॥ ११ ॥ शुद्धकाले परैर्द्वैतमनुदिष्टमया चितं ॥ अदतोऽनं मुनेर्द्वयावपु ॥
तिः परा ॥ १२ ॥ ज्ञायां सनातिधानातिज्ञास्त्रौपकाणातिच ॥ पूर्वैसम्यक् समालोक्य प्रति लिख्य पुनः पुनः ॥ १५
१३ ॥ कृतोऽस्य प्रपत्नेन सिपतो वाधरातले ॥ भवत्यविकल्पासाधोरादानसमितिः स्फुटा ॥ १४ ॥ विजंतुके
मूत्रश्लेष्ममलाधिक्ये ॥ सिपतोऽतिप्रपत्नेन युत्सर्गसमितिर्भवेत् ॥ १५ ॥ विहाय सर्वसंकल्पान् रागाद्वेषावलो

॥६०॥

नास्माधीनं कुरुते चेत्तः समलवे सुप्रतिष्ठितम् ॥ १६ ॥ सिद्धांतसूत्रं विन्यासेनाश्रित्येव यतोऽर्थवा ॥ भवत्यैविकलानाम
मनोगुप्तिर्मेनीषिणाः ॥ १७ ॥ साधुसंवत्तवागवृत्तेर्मानाकूटस्थवानुने ॥ संज्ञादिपरिहारो वागुप्तिः स्यान्नरामुने ॥
१८ ॥ स्थितिं कृतपारीरस्य पर्यकसंश्रितस्य वा ॥ परीषदप्रपातोऽपि कायगुप्तिर्मेतामुने ॥ १९ ॥ जनन्योयमिदं नाम
ह्येतन्नयविश्रुद्धिदा ॥ एतानीरसितंदोषैर्मुनिवृद्धं न लिप्यते ॥ २० ॥ इति कतिपयवर्गैश्चार्चितं चित्ररूपं च रा
मं नयमुच्चैश्चेतसां शुद्धिधामां अविदितपरापार्थपर्यन्तसाध्यां विपक्षे सादिर्दमनुसरं नृजातिनः ॥ २१ ॥ तदोषा ॥
२२ ॥ प्रमृगैस्तत्समासाद्य त्रयां विभुवर्गाच्चैतं द्रव्यस्येनादिसामग्र्याभयः ॥ सपदि मुच्यते ॥ २३ ॥ एतत्समयसर्वस्व
मुक्तेऽश्नन्निबन्धनं हितमेतद्धिजीवानामेतदवाग्निमपदं ॥ २४ ॥ ये यातायांति यास्यंति यमिनः ॥ पदमव्ययं सम

जीम

शाल

मातरः

॥ज्ञानार्णव॥

॥६१॥

ए॥यैवतेनूनरत्नत्रयमखंडितं॥रश्मिः॥साक्षादिदंमनासाद्यजन्मकोटिप्रातैरपि॥दृश्यतेनहिकेनार्पिमुक्तिश्रीमुख
१. ॥रश्मिः॥अथवा॥इवोपचराणान्याहुः॥समर्थाध्यात्मवेदिना॥यतस्तन्मया॥वासोपारीरिवसुतः॥स्थितः॥रश्मिः
ज्ञातेत्यसि
निर्नीतेरिस्मिन्स्वयंसाक्षात्पारः॥कोपिमुपतेष्यतोरत्नत्रयस्यैषप्रसर्तैरग्रिमंपदं॥रश्मिजानातिरयः॥स्वयंस्व
स्वस्वरूपगतभ्रमः॥तदेवतस्यविज्ञानतद्दृत्ततच्चदर्शनां॥रश्मिस्वज्ञानादेवमुक्तिः॥स्याजन्मबंधस्ततोन्मथाएत
दैवजिनोद्दिष्टसर्वस्वबंधमोक्षयोः॥रश्मिआत्मैवममविज्ञानं॥इदृत्तंचैतिनिश्चयः॥मत्तः॥सर्वेष्टिमीभावावा
संयोगलक्षणा॥३॥अथमात्मैवसिद्धात्मा॥स्वप्नार्णवस्ययास्वयं॥अपतीभवतिसम्भानवक्रिनात्यंतसाधि
३१॥एतदैवपरंतत्त्वज्ञानमंतद्दिशाश्रयतं॥अतोऽन्योयः॥श्रुतस्कंधः॥सतदर्ष्टेर्षपंचितः॥३२॥अपास्यकल्पनाजा

॥६१॥

चिदानंदमयं स्वयं। स्वरूपेण यथासंभवं संपादयन् यथासंभवं संपादयन् यथासंभवं संपादयन्
 विप्रविकल्पोऽयं सत्त्वदर्शी बुद्धिर्मेतत्। धर्मिनिःशेषकेशानि मुक्तिममर्त्तपरमाक्षरानिःप्रपंचयतीताक्षं प्रत्य
 स्वं स्वात्मनि स्थितं धर्मं नित्यानंदमयं पुद्गलं विप्ररूपं सनातनं प्रज्वाल्य तन्निपट्पं ज्योतिरद्वितीयं मनव्ययं। धर्म
 स्यान्निजिज्जागत्सु सतस्य जागर्त्तियः स्वयं निः^{सिद्धे}पन्नं कल्पनातीतं सत्त्वात्मानमात्मनि धर्म्यानि शास्वत्सर्वभूते
 सुतस्य जागर्त्तिसंयमी। यस्यां जाग्रति भूतानि शापयन्तो मुनेः धृष्टास्य हृदयं न चार्दयन्तिः शेषं भुवनत्र
 यं सन्मीलयति विज्ञानं तस्य स्वात्म्यप्रकाशकं। धर्मिण्यत्र ते भुविकिं न ते ल्पमतयः सख्या व्यतीता। धर्मिण्येव
 लां परमेश्विनो निजनिजैस्तत्त्वतिवाक्यैः परं तत्साक्षादनुभूय नित्यपरमा नंदं। बुलाशिं पुनर्यजन्म भ्रमं मुहुरति॥

ज्ञानार्थिवा ॥
॥६२॥

सहसा धन्यास्तु ते इहर्जनाः ॥४७॥ किंच ॥ सत्संयममहाराजसंयमप्रज्ञामजीवितं देहिनां निर्दहत्यैव क्रोधाद्यग्निः समु
त्थितः ॥ भृष्टबोधादिगुणान्धर्मत्वप्रचयसंचितं भांडागारं दहत्यैव क्रोधवक्रिः समुत्थितः ॥ ४८ ॥ संयमो न
दूषं सर्वान्निमतसिद्धिदां कषायविषमे कोयं निःसारी कुरुते क्षणात् ॥ ४९ ॥ तपःश्रुतयमाधारं हन विज्ञानवर्द्ध
तं भस्मीभवति रोषेण पुंसां धर्मोत्तमकं वपुः ॥ ५० ॥ अयं समुत्थितः क्रोधो धर्मसारं सुरक्षितं निर्दहत्यैव नि
शुद्धाणामिवा नलः ॥ ५१ ॥ पूर्वमात्मानमेवा सो क्रोधांधो दहति ध्रुवं पश्चादन्यान् नवालोको विवेकविकल्पा
यः ॥ ५२ ॥ कुर्वति यतयोऽप्यत्र कुद्धासत्कर्म निंदितं हृत्वा लोकद्वयं येन विज्ञांति धरणीतलं ॥ ५३ ॥ क्रोधाद्दीपा
पि कृतं कम्भातिगर्हितं ॥ दग्धाद्धारवतीनामपूः स्वर्गनगरीनिभा ॥ ५४ ॥ लोकद्वयविनाशाद्युपापायं नरकोप

॥ ॥६२॥

स्वपरस्परं कारयन् क्रोधञ्चः शरीरिणां ॥ धर्माद्वनादिकालसंभूतः कषायविषमग्रहः ॥ स एवात्र तद्बारेण्डुः स्वसं
 पादनक्षमः ॥ ५७ ॥ तस्मात्तन्नाममालंब्य क्रोधवेरी निवार्यतां ॥ जिनागममहोभो धरं वगाहश्च सेव्यतां ॥ ५८ ॥ क्रोधव
 क्रोः क्षमैकद्वयज्ञातौ जलवाहिनी ॥ उद्दामसंयमारोगमवतिवर्त्य तनिर्भरा ॥ ५९ ॥ जयंति यमिनः क्रोधं लोकादयवि
 राधकं तन्निमित्तैः पिसंप्राप्तं भजंतो भावनामिमं ॥ ५३ ॥ तद्वद्व्या ॥ यदद्य कुरुते कोपिमां स्वस्थं कर्मपीडितं ॥ चिक
 त्सित्वा स्फुटदोषस एवाकृत्रिमः सुरत्वा ॥ ५४ ॥ हत्वा स्वपुण्यसंकाशां मद्दोषयो निहंतं तत्र समैयदि ह रुष्यामिम
 र्दन्यः कोपमस्तदा ॥ ५५ ॥ आकृष्टो ह रतो नैव हतो वा न द्विधा कृतः ॥ भारितो न हतो धर्मो मदीयो नैव धुना ॥ ५६ ॥ स
 भवंति महां विद्या इह तिश्रेयसाधिनां ॥ ते चेत्किं लसमायाताः समत्वं श्रयामृतं ॥ ५७ ॥ चेन्मा मुद्दिश्य भ्रम्यंति

वतवादि

समूह

अहो

।क्षानार्णव॥
।६३॥

शीलशैलान्तपस्विनः।अमीयतोऽमज्जनमपरक्ते।आयुकेवलं।भण।प्राश्नयायुक्तं।कमेतन्मयेवापभुज्यते।
निमित्तमान्नोऽन्यः।सुखदुःखोद्यतोऽजनः।भण।प्रदीपमपि चेच्चेतः।कोधाद्यैर्विप्रलुप्यते।अज्ञातज्ञा

आसंगते

विशेषस्तदाभवेत्।हे।न्यायमार्गोऽप्रपन्नोऽस्मि।कर्मपाके।पुरः।स्थिते।विवेकी।कस्तदा।तान्।कोधादीनां।वशं।नयेत्।
इष्टमहस्वप्राप्तनासात्।फलस्येन।चेतसा।।तिः।प्रतीकारमात्रो।कमविष्यदुःखशं।कितः।इष्ट।ब्रह्मीपयंतोः
श्रीश्रवः
निर्वहदुविक्रमविद्विषः।मन्ये।विलोपयिष्यंति।कच्चिन्नतः।शामप्रियं।इष्ट।अर्थासहो।समुत्पन्ने।महात्मे
समूहे
तुष्यत्यपि।चविज्ञानी।प्राकर्मविलयाद्यतः।इष्ट।यदिवा।कूटके।विज्ञोः।ना।वलंबे।क्षमामहं।प्रमाप्या।कोश
गुरुपात्
कोविशेषस्तदाभवेत्।इष्ट।विचित्रैर्वधवं।धादिप्रयोगैर्न।चिकित्स्यते।पश्य।सो।मातदा।कस्यात्सं।चित्तं।सातनिः
।६६

यः शमः प्राक् समभ्यसो विवेकज्ञानपूर्वकः । तस्यैतद्वपरीष्ठाप्यप्रत्यनीकाः समुत्थिताः । अथ दिप्रज्ञासमर्था
 दां निवृत्ता रूपा मिश्रत्रयोऽपयोगकदास्य स्यात्तदामेज्ञानचक्षुषः । अथ यत्नेनापि सैवैयं संज्ञाता कर्मनिर्ज
 राश्चित्रोपायैर्ममानेन यद्गता भर्त्सयान्ताः । ईदं । नृकं च । ममाधिचेद्वा हर्मुपैति मानत्वं परेषु सद्यः प्रतिकूल
 वर्तितुं अपारसंसारपाया । तस्मात्किं न सितेषां समवाविशेषणं । अपारय बोधयितुं पुष्पजनानं स
 त्प्रवृत्तेर्बापि नासदाचरेत् । अथा कुर्वन्पीतविषं च किं त्वितुं पिवेद्विषकः । स्वयमप्यबालिशः । न चेदयं मादु
 रितौर्विकंपयेद्दहयते यं प्रसमायनाधिकं । अतो तिलानो यमिति प्रतर्कय चि चारुदुहि न वंति निश्चलाः ।
 परिपरितोष निमित्तं त्यजंति केचिद्द्वेन शरीरावा । पूर्वच न बंधनाद्देवयत्नघतो न लज्जाम् । अहं तु हीनमस्मात्

॥ज्ञानार्पणं॥

॥६४॥

आत्मार्पणम्

विनाशे

शत्रु हन्ता

यःसिद्धिःस्यान्नार्त्तसंग्रहोयद्विनरुष्यामिशेषश्रेष्ठत्ययस्तदा॥७॥प्राणत्ययेपिसपत्नेप्रत्यनीकप्रति
तासद्भिःस्वसिद्ध्यर्थेक्षमैकासस्यचेतसां॥७॥इयंनिकषभूद्यसंपन्नापुण्ययोगतः।ब्रामर्त्तकिंप्रपन्नोस्मिन्न
द्यपरिप्लुते॥७॥सर्वप्रशमःश्लाघ्यःसंचप्रेयोनिबंधनंअदयेर्हेतुकासैर्योनपुसांकश्मलीकृतः॥७॥विग
तेनकिंतेनशमेनास्त्रिणवाकलाप्ययीभवतियत्कार्यममुत्पन्नेशरीरिणां॥७॥प्राप्त्यनीकेसमुत्पन्नेयद्वैयं
स्यतेस्यात्सर्वोपिजनःसस्यःसत्यज्ञोचक्षुसामुदा॥७॥एवामीचंदनतुल्यातैर्द्वेतिमालंब्यकेवलं।आरब्धं
द्विमानात्प्राचीनैर्मुनिसत्तमैः॥७॥कृतैर्वान्यैःस्वयंजातैरुपसर्गैःकलंकितंयुष्माचेतःकदाचित्तेनप्राप्ता
सुसंपदः॥७॥आकृतायनरुष्यंतिकर्मणोनिर्ववेकिनःतस्मिन्नपिचक्रुर्द्यतिपस्तदैवचिकित्सिति॥७॥यःश्रु

॥६४॥

आन्मांसमाहृष्यक्षिपत्यात्मानमसधीः वधबंधनिमिर्नैपिकलसमै विप्रयंचरेत् ॥ अथ स्यैवकर्मणानाञ्जन
 दाहः प्रज्ञाप्यति ॥ तच्चैद्रु किंसमायातं सिद्धं तद्वैद्यवांछितं ॥ अधीजनं तत्केन समार्चिः प्रदीपेयं भवाद्यवीजं त्रौत
 नैर्न किंसद्दस्तदुत्थो व्यसनोत्करः ॥ अथ मयज्ञानविवेकशून्यमनसः सिद्धांतसूत्रद्विषो निस्त्रिंशाः परलोका
 नष्टमतयो मोहो न लोदीपिताः ॥ दौर्जन्यादिकलं कितायादिनराजं मुर्जितस्यांतदांतस्मात्तीव्रतपो निरुन्न
 तद्विद्यः कां सुंति मोक्षप्रियां ॥ हृदयमिह परमात्मध्यानदत्तावधानाः परिकलितपदाथी स्युक्तसंसारमार्गाः ॥
 यदिति कषपरीक्षां सुप्तमानो तदानीं भजति विफलभावं सर्वप्रैषप्रयासः ॥ हृद्दीप्तो अहो कैश्चित्कर्मो नृदयगत
 प्राणी यरजसादगोषं निरुद्धं तं धवलतपसा जन्मचि किं ॥ त्वयं यदायातं तदिह मुदमालंब्य मनसा न किंसद्दुधै

॥ज्ञानार्णवा॥

॥६५॥

रतुलसुखसिद्धयेवसितैः॥८॥क्रोधक्रोधापजयः॥कुलजातीश्वरत्वादिमदविधस्तबुद्धिनिःसद्यःसंचीयते
नीचैर्गतिनिबंधनं८॥मानयोद्यिर्मनसुच्चैर्यावदास्तेदृढस्तवातावाद्देवकमाणिक्यप्राप्तमर्पपसर्पति८॥प्रो
णामानशैलाग्रवर्तिनिर्बुधसबुद्धिनिःक्रियतेमार्गमुद्वेगपूज्यपूज्याद्यतिक्रमः८॥बुध्यतेमानतःपुंसांविवे
८ लोचनंप्रथमवर्तेततःशीघ्रंशीलशैलाग्रसंक्रमात्८॥ज्ञानरत्नमपाकृत्यगुलितस्यज्ञानपन्नगंभ्रुवर्णपि
नोमानीविमानयतिगर्वितः८॥३॥क्रोत्सुहृतधीर्मानाहिनयाचारलंघनंविगर्ध्या८॥धसंतानंसेवा
तेते८॥धमानमालंब्यमूढात्माविधत्तेकर्मनिहितं८॥कलंकयतिचात्रोषचराणंचंदनिर्मलं८॥धृष्टाण
कितेनमानेनार्थःप्रसिध्यति८॥नमन्यमानिनामानं८॥लोकद्वयमुद्धिदं८॥३॥अपमानकरं८॥कर्मयेनहृणात्रिषि
॥६५॥

सञ्चैश्चेतसां मानः परः स्वपरायातकः ॥ ७ ॥ कृमानो नाम संसारे जंतुव्रजविटं विक्रये प्रप्राणी नृपो भूत्वा विष्टाम
 ध्ये कस्मिन्नेवेत् ॥ ८ ॥ मानः जन्मभूमिरविद्या नाम कीर्तव्यो समं दिवं पापपदं कर्मशान्तिनिवृत्तिः कीर्तिता बुधैः
 ॥ ९ ॥ अगले वापसर्गस्य पदवीं श्रुन्वन्मनः प्रीतिशालवने वा क्रियाये यमवगम्यताम् ॥ १० ॥ कूटद्वयमिवासा
 रं स्वप्नाज्यमिवाफलं अज्ञानं मनुष्याणां मन्ये मायां वैलंबिनां ॥ ११ ॥ लोकद्वयद्वितं केचित्तपोनिः कर्तुमुद्य
 ताः ॥ नित्यं कस्यावर्तमानास्ते ह न हीनानलज्जिताः ॥ १२ ॥ मुके रविपुते श्रोकान्तिरद्विजीविने ध्वरे ॥ तत्र माया वि
 नां स्थातुं न स्वप्ने प्यसि योगिनां ॥ अत्र तीतिः शाल्या एव स्यात्स शाल्यो व्रतघातकः ॥ माया शाल्यं मतं साक्षात्सरिदि
 भूरिजीतिदं ॥ इहार्थकीर्तिसमादत्ते मृतो यात्यैव दुर्गतिस्माया प्रपंचदोषेण जनायं जिह्मिता शयः ॥ १३ ॥ कादमस

मायया

येदं

अविनश्यते

सरत्

शायतो

कुटिलमनः

आवृत्त्यमानं

॥ज्ञानार्णव॥

॥६६॥

३ निर्मलं जगत्

रक्षा कपत्रमात्रेण

पिंप्रायः कुकर्मस्फुटति स्वयं अलमाया प्रपंचे न लोक इत्यविरोधिना । ईर्ष्यमाया च ग्राही न कसन्मार्गपरिग्र
भानां पवर्गपिष्टिभ्रातः संचरतीह वंचकाः ॥ १ ॥ ब्रह्मवृत्तिं समाजं व्यवंचकैर्ब्रह्मजगत् । कोटिभ्यः कुशलैः पापैश्च
सन्नकस्मत्ता शयैः ॥ माया ॥ नयति विफलं जन्म प्रयासैर्मुक्त्युपायैश्च ॥ भ्रमराकां प्राणिनो जस्रं लोभादप्रप्राप्तवांछि
ष्टिज्ञाके नोपीडं याजातु न भर्तुमुदरक्षमा ॥ नो भानं यथापि बांछति न राश्रे के श्वरश्चिदयम् ॥ १ ॥ स्वाभिगुहं दृष्ट्वा न
नान्वालांश्च जीर्षुदीनादीन् ॥ ^{कीर्त्तकं} पादाविगतशंको लोभात्तैर्विजगतादने ॥ १ ॥ प्रेक्षेत् किं तस्य द्वाते दोषाः श्वश्रमसा
द्योक्ताः प्रभवन्ति निर्विचारं ते लोभादेव जन्ताम् ॥ २ ॥ लोभः ॥ शमां बुद्धिः क्रोधश्चिरवी निवार्यतां निग्रम्यतां
दारमादयैः ॥ इदं च माया उज्ज्वलः प्रतिक्षणं निरीहतां च श्रयः लोभशान्तये ॥ ३ ॥ यत्र यत्र प्रसूयते तत्र कोपादयो द्विषः

शिवः

तत्रैतन्नागेवमोक्तव्यं वस्तुतस्तस्मिन्नातये ॥ धैर्येन येन निवार्यते कोधाद्याः परिपुंथिनः ॥ स्वीकार्यमप्रमत्तेन तत्रैतन्नाय
 ज्ञानिनः

क्रोधादिनिमित्ते

पीडितं

मनीषिणा ॥ १५ ॥ अतिक्रमन्यसयोगीशु णिनां गुरुतन्निमित्तैर्पि नाक्षिप्तं कोधाद्यैर्यस्य मानसाद्द्विषदिकोधा
 क्रोधादयः

निमित्तं

आत्मज्ञान

दयः क्षीणस्तदा किं विद्यते तद्वथा ॥ तपो निरर्थं तद्वृत्तितपस्तत्रापि पार्थक्यं ॥ १६ ॥ स्वसंविज्ञं प्रमायाति यमिनां तत्त्वमुन
 पुरुष

पुरुष

समर्थ

मोक्षमासमं तावदमनीते कषायविषमज्वरो ॥ १७ ॥ १७ ॥ अजितास्रः कषायाग्निं विजेतुं न प्रभुर्न वेत् ॥ अतः कोधा
 विषयभोगदयपीडितस्य

इद्विग्रहस्ती

दिकजेतुर्मक्षरोधः प्रशस्यते ॥ १८ ॥ विशयाग्निमृतस्य विक्रियते क्षुद्रं तिनः ॥ पुनस्तत्त्वदृश्यं ते कोधादिगहनं कि
 इद्विग्रहस्ती

समर्थ

ताः ॥ १९ ॥ इदमस्रकुलधत्ते मदीर्घकषयापयथा ॥ कषायदहनः पुंसां विमर्षति तथा ॥ २० ॥ कषायवैरि व्रजविजो
 इद्विग्रहस्ती

यं यमीकरोतु पूर्वयदि संवृते इदं ॥ किं नानयोर्निरग्रलक्षणो विद्यते हि क्रमेण ॥ तत्र बुधैर्बुधैर्यतो र ॥ तद्वथा ॥ य
 इद्विग्रहस्ती

धनि अपवर्गप्रद्वारकपाटयुगतहृत्^{३२} विद्वत्बीजविपक्वमन्यपेक्षभयास्पदंकरणग्राह्यमेतद्विषयदक्षायां
 तं सुरवं^{३३} जगद्वनचातुर्यविषयाणां न केवलं नरकपातात्नेतुमप्यतिकौशलं^{३४} न सर्गचपलं^{३५} श्रित्रो
 विषयैर्वचितं जगत्प्रत्यागानिर्दयैषु^{३६} कुहीदृशीषुण्यकर्मणां^{३७} भ्रष्टवर्तेषु^{३८} हि रश्नातमंतोषश्चापसर्पतिविवेके
 विलयं याति विषयैर्वचितात्मनां^{३९} ब्रह्मविषयस्य कालकूटस्य विषयात्मस्य चातरोन्नतं^{४०} तिज्ञातत्वायामैरुसर्षप
 योरैवा^{४१} भनासादितनिर्वेदं विषयैर्वाकुलीकृतं पतत्यैव जगज्जन्मदुर्गिदं स्वादिदीपने^{४२} षण्दं^{४३} द्याणि न गु
 निनाभ्यस्तश्चित्तनिर्जयभननिर्वेदः कृतो मित्रनात्मा^{४४} दुःखेन भावितः^{४५} धर्माण्यमैवापवर्गयप्रवृत्तैर्धर्मासाधने^{४६} रत्न
 मवचिंतयते^{४७} लोकादयपयच्युतैः^{४८} भ्रष्टात्मजयदत्तपक्षं स संवेद्य मनश्चरन्^{४९} आत्माधीनं निराबाधमनंतयोवि

अप्राप्तनैराप

विषयेषु

इत्या निरत

आत्मनोसर्ग

भोग्य

त्या मैव दं चितुं म न्ये प्रवृत्ता विषया इ मे ॥ स्थिरी कुरु त था चि तं य प्य ते नै कं क य ते ॥ ४५ ॥

॥ ज्ञानार्थिवा ॥

॥ ६८ ॥

ना^१सुख^२क्ष^३अपास्य^४करा^५ग्राम^६यदा^७तम^८न्या^९त्मना^{१०}स्वय^{११}सेव्य^{१२}तेयो^{१३}गिनिस्त^{१४}द्विसुख^{१५}मा^{१६}था^{१७}त्मिकं^{१८}मत्त^{१९}क्ष^{२०}
तमा^{२१}त्रमा^{२२}णि^{२३}विषयो^{२४}त्या^{२५}निदे^{२६}हिना^{२७}म^{२८}विषया^{२९}कानि^{३०}पय्यं^{३१}तेविद्वि^{३२}मो^{३३}त्या^{३४}नि^{३५}सर्व^{३६}था^{३७}क्ष^{३८}अ^{३९}ह^{४०}पी^{४१}कत^{४२}क्व^{४३}रानी^{४४}
चि^{४५}त्तदु^{४६}गां^{४७}तरा^{४८}श्चितं^{४९}मुंसां^{५०}विवेक^{५१}मा^{५२}णिकं^{५३}हर^{५४}त्येव^{५५}नि^{५६}वारि^{५७}तं^{५८}क्ष^{५९}ज^{६०}दधि^{६१}रु^{६२}दक^{६३}पू^{६४}रै^{६५}रि^{६६}धनै^{६७}श्चि^{६८}त्रभा^{६९}नु^{७०}र्यदि^{७१}के^{७२}
म^{७३}पि^{७४}दैवा^{७५}हसि^{७६}मा^{७७}सा^{७८}दये^{७९}तां^{८०}न^{८१}पुन^{८२}रि^{८३}ह^{८४}ज^{८५}री^{८६}का^{८७}मभो^{८८}गौ^{८९}र्वि^{९०}स^{९१}ख्ये^{९२}श्चि^{९३}रतर^{९४}मपि^{९५}भु^{९६}के^{९७}स्त^{९८}सि^{९९}मा^{१००}या^{१०१}तिके^{१०२}श्चि^{१०३}त्
य^{१०४}द्यपि^{१०५}दुर्ग^{१०६}ति^{१०७}बी^{१०८}जं^{१०९}ह^{११०}क्ष्मा^{१११}संता^{११२}पपा^{११३}पसं^{११४}क^{११५}क्षि^{११६}तं^{११७}त^{११८}दपि^{११९}न^{१२०}सुख^{१२१}सं^{१२२}प्रा^{१२३}प्य^{१२४}विषय^{१२५}सुख^{१२६}वां^{१२७}क्षि^{१२८}तं^{१२९}नृ^{१३०}णा^{१३१}मा^{१३२}क्ष^{१३३}र्हि^{१३४}किंच^{१३५}॥
अपि^{१३६}सं^{१३७}क^{१३८}क्षि^{१३९}ताः^{१४०}का^{१४१}माः^{१४२}संभवं^{१४३}ति^{१४४}यथा^{१४५}यथा^{१४६}तथा^{१४७}तथा^{१४८}मनु^{१४९}षाणा^{१५०}ह^{१५१}क्ष्मा^{१५२}वि^{१५३}श्व^{१५४}वि^{१५५}स^{१५६}प्य^{१५७}ति^{१५८}क्ष^{१५९}अ^{१६०}नि^{१६१}षि^{१६२}
सदो^{१६३}ह^{१६४}यः^{१६५}सा^{१६६}क्ष्मा^{१६७}नो^{१६८}कु^{१६९}र्मि^{१७०}च्छति^{१७१}वि^{१७२}दा^{१७३}रया^{१७४}ति^{१७५}दु^{१७६}र्बु^{१७७}द्धिः^{१७८}शि^{१७९}रसा^{१८०}स^{१८१}म^{१८२}ही^{१८३}धरा^{१८४}क्ष^{१८५}ज^{१८६}ह^{१८७}मि^{१८८}ह^{१८९}विषय^{१९०}तथा^{१९१}यत्सु^{१९२}खत^{१९३}द्वि^{१९४}दुः
॥ ६८ ॥

रतस्मत्तस्य इन्द्रियाणां विषयस्य कारणात्तन्मत्तज्ञानन्दनवनीताद्यानां पारतन्त्र्यापरीतत्वं तथेदं इन्द्रियस्येत्य = नृव्यासं तं नीवृद्धियुक्तं = स्वाभाविकसंगमश्चा

कस्यात्मनः
उा युक्तै

तद्व्यसनविषिनवीजं तीव्रसंतापविद्धां कटुतरपरिपाकं निंदितं ज्ञानवृद्धैः परिहरीकिमिहान्येधूर्तवाचां प्रपुं

चै॥ ^{सैखभ्यः} ^{रवेद} ^{सर्वदंष्ट्राभिः} तत्र कारकपारतन्त्र्यमचिरान्नापाः सत्समान्वयस्यैरेति निरुपाधिसंगमभूतो बाधा निधानैः परैः

प्राप्तभ्यः स्मृतयंति हंते विषयानां ^{निरयं चित्तः} ^{प्रीणि नो वा पीडितो वा} ^{नैराप्यपरायणे} प्रित्ययदेहि नितस्तक्कुधात्फणिनायकारप्रदशनैः कंडू विनोदः स्फुटम

पञ्चानिः शोर्षा निमते ^{अतिशयेन} ^{अग्रे} ^{गन्तव्ये नोपायेन} ^{पतंगः} इदियार्थरचनासौंदर्यसंज्ञानितः प्रीतिप्रसूतलोभलंघितमनाः कोनामनिर्विद्यताम

अस्माकं तु ^{अतिशयेन} ^{अग्रे} ^{गन्तव्ये नोपायेन} ^{पतंगः} नितातघोरनरकज्वाला कलापाः पुरः सोढव्याः कथमित्यसौ तु मरुती चिंतामनः कृतति

पञ्चमीनां मृत्युप्रयातारसनवसंमितादंतिनः स्पर्शरुद्धा बद्धा सेवारिव ध्वज्वलनमुपगताः पञ्चिणाश्चा

सिंदोषात्तद्वृणांगंधोद्धता प्राप्रलयमुपगता गीतलोभाः कुरंगाः कालव्यालेन दंष्ट्रास्तदपितनुभृतादि

रवाजमिदं
इच्छाकरै

पछेदयतिः

संकोचयति

काष्ठेभ्यः

प्रादीजनोत्पः स्यात्॥३॥ सदृशोत्पसुसैन्ययः कुर्मोगानीदसंयमी॥ सत्तोके दोषपंकाठुचरन्तीपिनस्त्रिष
तै॥४॥ अयत्वेनां विजायते तस्यैतादिव्यसिद्धयः॥ विषयेनेमनोयस्य मनोगापिकलंकितां॥५॥ इत्याचार्य
श्रीशुभचंद्रविरचितेज्ञानार्थयोगप्रदीपाधिकारे उत्पत्तिविषयनिरोधकरणां॥ अयमात्मास्वयंसाक्षाद्गु
लमहाणर्वः सर्वज्ञः सर्वदृक् साक्षः परमधीनिर्जनः॥ तत्स्वरूपमजानानोजनोयविधिवंचितः॥ विषये
षु सुखंचेति यत्स्यात्पाके विषान्नवत्॥ यत्सुखं वीतरागस्य मुनेः प्रग्रामपूर्वकोन्नतस्यान्नतभागोपि प्रा
त्रिदशोष्परे॥३॥ अन्नंतवोधवीर्योदिनिर्मलागुणिनिर्गुणास्वस्मिन्नेव स्वयंमुग्धाअपास्यकारणांतरं॥४॥

शायने

जीवन्मु

होऽन्नंतवीर्योयमात्माविश्वप्रकाशकः॥ त्रैलोक्यं चालयत्येवंप्रानप्राकिप्रभावतः॥ अस्यवीर्यमहमन्यये
गिनामयगोचर^{दीर्घे}स्वत्समाधिप्रयोगेणस्फुरत्यद्यारुतक्षणे^{तिगार्ध}॥ अयमात्मास्वयं साक्षात्परमात्मैतिनिश्चयः॥
विष्णुध्याननिर्दूतकर्मो^{समूह}धनसमुकरः॥ ध्यानादेवगुणग्राममस्याशेषस्फुटीभवेत्॥ क्षीयतेवंतथार्नादि
संभवाकर्मसंततिः॥ निबोधवैनतेयश्चक्षुरश्चात्मैवकीर्तितः॥ अणिमादिगुणानर्द्यरत्नवाद्बुधैर्मतः॥
॥ उत्तमं॥ आत्यंतिकस्वभावोत्थानंतज्ञानसुखः पुमान्॥ परमात्माविपः कर्तुर्होमाहात्म्यमात्मनः॥ १०॥ इति
अमुनेवायंसंप्रतिगद्यैर्विश्रादयामः॥ तद्वाचा॥ यथातर्बहिर्भूतनिजनिजानंदसंदोहसंपादयमानं व्यादि
चतुष्कसकलसामग्रीस्वभावप्रभावात्परिस्फुरितरत्नत्रयातिश्रयसमुद्भासितस्वप्राकिनिराकृतसकलत

१ आत्मनः १ प्रकटीभूत

१ समूह

१ जामिन निदिड

॥ज्ञानार्णव॥
॥७८॥

रावरणप्रादुर्भूतशुक्लधामानलवहलज्वालाकलापकवलितगार्हनातरानादिसकलजीवप्रदेशधनध
संसारकारणाज्ञानावराणादिद्रव्यभावसंबंधनविशेषलतायुगपत्प्रादुर्भूतानंतचतुष्टयोधनप

सवितुः प्रतापप्रकाशाविद्यकिवलत्वत्वयमात्मैवपरमात्मव्यपदेशाभाश्रवति॥ शिवतत्वं॥ अविस्मयनी

मंजरीपुंजप्रेजरितभासुरतराग्नौमणिमंडलीमहस्रमंडितविकटतरफूलारमाफतपरंपरौत्पातधे
द्वितकुलाचलसमिद्वितशिवशिवसंतापद्रवत्वाकांचनकांतिकपिशानिजकायकांतिकट्ट

दलितदिग्बलदक्षत्रिपुभुंजंगपुंगवद्वितयपरिक्षिप्तक्षितिबीजविसृष्टप्रकटपविर्पंजरपिनद्ध

गिरिचतुरस्रमेदिनीमंडलावलंबनगजपतिपुष्टप्रतिष्ठितपरिकलितकुलित्राकराश्रचीप्रमुखविला

शृंगारदर्शना^१द्विसितलोचनसरस्वती^३त्रिदशापतिमुद्रालंकृतसमस्तभुवनावलंबिसुनाग्रीरपरिकलितज
 नुदयः॥पृथ्वीतलसमाप्तं॥तदुपरिपुनर्गाना^१निविपुलतरसुधासमुद्गसन्निभसमुद्गसन्निजशरीरप्रभापद
 लव्याससकलगाना^१तरालवैप्रया^१षीविषविषधार्वा^१नद्वाराणपुरप्रतिष्ठितविपुलतरबीजाक्षरमंडन
 पुंडरीकलक्ष्मोपलक्षितपागावारमयखंडे^३दुमंडलाकारवराणपुरप्रतिष्ठितविपुलतरप्रचंडमुद्राग्ररे^३
 विकीर्णशिखिरतरपयःकणाक्रांतिकर्बुरितसकलककुक्षक^१रिमकरमा^{१५}रुण्यश्रसपाशपाणिवरु
 णामृतमुद्राबंधविधुरितनिःशेषविषानलसंतानभगवदरुणनिर्वृ^१द्धोत्संगप्रदेशः॥विस्फुरितनिजवपु
 र्वरत्नज्वालावली^१परिकलितसकलदिग्वलयद्विजदंदशूकरक्षितामु^१मुक्षुषिणिवर्णाविस्फुरितविली^१र्णक

॥ज्ञानार्णव॥
॥११॥

कोपपन्नत्रिकोणतेजोमयपुरामध्वद्वयसतिवर्त्साधिरूढप्रज्वलद्दत्तातर्हस्तान्त्यमुद्योदीपितस
द्गोविरचितोरःप्रदेशः॥अद्वितत्त्वं॥अविरतपरिस्फुरत्फूलारमारताद्योलितसकलभुवनाभोगपरि
षद्वराचक्रवालकालिमानिजतनुसमुत्थलद्वलकांतिपटलपिहितनिखिलनभस्तलप्रद्वकाद्वेयव
द्ययितमरन्मुद्योपपन्नविंदुसंदोहसुंदरमहामारुतवल्यव्रितयात्मकसकलभुवनाभोगवायुर्मा
भस्वत्प्रसांतर्गतवारुनकुरंगवेगविरण्डुर्द्वलितकरतलकलितचलविटपकोटिकिप्राद्यय
लिमरन्मुद्योळलितसकलभुवनपवनमयवदनारविंदः॥वायुतत्त्वं॥गगनगोचरार्धमूर्तेजयविजयभुजंग
भुषणोन्नताकृतिपरमविभुनभस्तलनिधीनसमस्ततत्त्वात्मकसमस्तचरणविषयधरोद्भुमरुडाकिनी

यस्माकिंनरनेर्द्धारिमारिपयत्रमंत्रमुद्रामंडलज्जलनहरिसरजगाईलद्विपदैत्यदुष्टप्रभृतिममस्तोषसर्ग
 निर्मूलनकारिसामर्थ्यः॥परिकलितसमस्तगाढमुद्रामंडलाडंबरममस्ततत्वात्मकःसंज्ञात्मैवगाढग
 गोचरात्त्वमवगाहते॥विपतत्वं॥यदिपुनरसौसकलजगच्चमत्कारिकामुर्कास्पदनिवेक्षितमंडलीकृतस
 रसैस्सुकांडस्वरसाहितकुसुमसायकविधिलक्ष्मीकृतदुर्ध्वक्षमोक्षलक्ष्मीसमागमोत्कंठितकदोरतरमुनि
 मनाःस्फुरन्मकरकेतुकमनीषसकलललनादंददंदितासौंदर्यरतिकेलिकलापदुर्ध्वक्षितचेताश्चतुरवेष्टि
 तश्चभंगमात्रवप्रीकृतजगच्चयस्त्रैलोक्यासाधनोदुराधिगमागंधगहनगगसागणंतरदोलितसुरासुरनरभुज
 गायस्यसिद्धगंधर्वविद्याधरादिवर्गः॥स्त्रीपुरुषभेदनिन्नसमस्तसत्त्वपरस्परमनःसंघटनसूत्रधारः॥विविधवन

।ज्ञानार्णव।

॥७२॥

त्रिपरिमलपरिमलितमधुकरकुलविकसितसितकुसुमस्तवकतरलितकटाक्षप्रणटसौभाग्येन सह
रत्नताकिसलधकरैर्नुक्तमंजरीपरागपिष्टतकमिष्पुनितप्रवेशोत्तवेन मन्दमुखरमधुकरकुटुंबिनीको
लालापसंवलितमांसलितकोकिलाकुलकणकारसंगीतकप्रियेणमलयगिरिमेखलावनकृतनिलयचं
लतालास्योपदेशकुशलैः सुरतभरविन्नपन्नगतितंबिनीजनवदनकवलितत्रिलैरपि विरहणीतिः श्वास
सलीकृतकायैः केरलीकुरालादोलनदसैरुत्कंपितकुंतलकामिनीकुंतलैः परिणतसुरतरेदौन्मिवित
ललाटश्लेदांबुकणिकापानदोहद्वद्भिर्गामादिर्तानेकनिर्झराग्निशिरशीकरैर्वकुलामोदसंदर्भनिर्भरैः पा
दुंठितपाटलासौरभैः परिमलितनवमालिकामोदैर्मंदसंचराणशीलैर्गकुलीकृतसंकलभुवनजनमनोनिर्भ

माहृतैः समुद्भूतितसौभाग्येन वसंतसुहृद्दामारोपितप्रतापः। प्रारब्धोत्तमतपस्तप्तश्रान्तमुनिजनप्रार्थितप्रवे-
 शोत्सवेन स्वर्गापवर्गद्वारसंघटनवज्रागलः। प्रकलजगद्भिज्जयवैजयंतीकृतचतुरकामिनीश्रूविश्रमः। सोभा-
 दिमुद्राविशेषप्राप्तीसकलजगद्दृशीकरणसमर्थइतिचिंत्यते। तदायमात्मवकामोकिविषयतामनुभवतीति
 तद्वयदिहजगतिपारीरविशेषसमवेतकिमपि सामर्थ्यमुपलभामहे। तत्सकलमात्मन एवेति निश्चयः। अ-
 तः प्रवैति परपरोत्पादितत्वाद्भिन्नग्रहणस्येति। १२ अदिहजगति किंचिद्भिन्नमयोत्पत्तिबीजं भुजगमनुजदेवे-
 षसि सामर्थ्यमुच्चैः। तदखिलमपि मत्वा नूनमात्मैकनिष्ठं भजतमिदमन्विताः। आश्रुदात्मानमेव। १३ अचिंत्य-
 र्थसामर्थ्यप्रवक्तुः प्रभुर्न वेत्तच्च नानाविधध्यानपदवीर्मथेतिष्ठति। १४ तदस्य कर्तुं जगदं किलीनं तरे

॥ज्ञानार्णव॥

॥१३॥

हितासौ^{१५}सहजै^{१६}वप्राकिः॥प्रबोधितसांसमनिवृत्तकिंप्रसदाविज्ञानमयःप्रदीपः॥अथवा॥अयंविजगती
विश्वज्ञो^{१७}नतत्राकिमान्ना^{१८}त्मानमपिजानातिस्वरूपारित्युतः॥१८॥अनादिकालमभूतैःकदकैःक
कृतस्वेकयाथान्समादत्तैस्वतोंत्यंतविलक्षणान्॥१९॥इवोद्यतयतःसौधमज्ञानतिमिराहतः॥जानन्न
ज्ञानातिपप्रपन्नपिनपत्रयति॥अविद्यो^{२०}द्भूतगगदिगारयग्रीकृताश्रयः॥पतत्यनंतदुःखान्निप्रदीपेजन्म
मे॥नोष्टर्षापिपथो^{२१}न्मत्तःसर्णबुधाप्रवर्तते॥अर्थक्षनात्मभूतेषुसेकयायतथाभ्रमात्॥दाशमनाजनिता
वसुखदुःखातिदेहिनाम्॥अनिष्टमपियेनायमिष्टमित्यजिमन्यते॥२०॥अविश्रांतमसोजीवोपथाकामार्थ
स॥खिद्यतन्नयहिस्वार्थतथाकिनविमुच्यते॥इत्याचार्यश्रीभुभक्षद्विरचितेज्ञानार्णवेयोगप्रदीपाधिकारेनि

तत्प्रकरणं॥ अथ केचिद्वसनियमास्तन्प्राणायामप्रत्यहारधाराणाध्यानसमाधय इति अष्टावगानियोगस्य
नानिश्चितान्यैः यमनियमावपास्य आसनप्राणायामप्रत्यहारधाराणाध्यानं समाधय इति षट्॥ तथान्यैः॥ उ
त्साहान्निश्चयादयान्ततो धातवदर्शनात् मुनेर्जनपदत्यागात् षड्विंशतिः प्रसिधतिः॥ अतान्ये वा क्रुके चिच्च
मनःस्थेयमिन्द्रियेभ्यो न स्मिन् स्थिरीकृते साक्षात् सार्थसिद्धिर्भुवने तर्ध्वमसिद्धिर्भुवने कृताभ्यासो निःसर्गो निर्म
मो मुनिरागादिके प्राप्तिर्मुक्तकरोति स्ववशमनः॥ अष्टावगानियोगस्य यान्युक्तान्यायस्वरिति॥ चित्रप्रसि
धौ र्गणबीजस्युक्तानि मुक्तयोर्द्विभंगान्यथावपि धातुः प्रयोजनवशात् क्वचित् उक्तान्यत्रैव तान्युच्चैर्विदुर्कुर्वन्
योगिनः॥ अत्र नो रोधेन वेदुर्द्विविधमेव प्रारिरिति॥ प्रायो स वृत्तचिन्तानां प्रोषो धोऽप्यपार्थक्यं॥ इति॥ कलं कवि

ज्ञानार्णव॥

॥७४॥

तदयः साक्षात्मनः शुद्धैव देहिनाम् । तस्मिन्नापि समीभूते साध्या सिद्धिरुदाहता ॥ एचित्रप्रपञ्चजाने कवि
धकाः प्राप्नुवन्ति नरा नृनमुक्तिकां ताकरग्रहम् ॥ अतस्तदेव संरुध्य कुरुत्वा धीनमज्जसां प्रदिच्छेत्
त्वं कर्म निगडं दृढं ॥ अस्यार्गमिन्नं प्रामदीते दोषा जन्मभ्रमोद्भवाः । जन्मिनां वलुंशीयते ज्ञानश्रीप्रतिबं
श्च एक एव मनोदैत्यः । जयः सर्वार्थसिद्धिदः । अन्यत्र विकल्पके प्रोपा मिनां तज्जयं विना ॥ एक एव मनोरोधः
सर्वभूदयसाधकः । प्रमेवात्तं व्यसं प्राप्ता योगिनस्तत्त्वनिश्चयाः ॥ धीपृष्टकरो तियो धीरः । स्वपरावैकतागतौ ॥
वापदन्ति गुह्यातिपूर्वमेवात्तरात्मनः ॥ अभ्यसनः शुद्धैव शुद्धिः स्यादेहिनात्तात्रसंप्रायः । हृष्यात्तद्यतिरेकेणार्काय
यं कदर्थना ॥ हर्षभ्यानशुद्धिमनः शुद्धिः करोत्येव न केवलम् ॥ विक्लिनत्यपि तिः शंका कर्मजा तानि देहिनाम् ॥ ७५

॥७४॥

पंकजसंलीनं तस्यैतद्भुवनत्रयं यस्य चित्तं स्थिरीभूयस्वस्वरूपे लयागतं ॥ एष मनः कृत्वा शुनिः संगा निःशेषविषयच्यु
 तं शुनिभ्योः समासीदं भुक्तेर्वदनपंकजं ॥ यथा यथा मनः शुद्धिभूतेः साक्षात्प्रजायते ॥ तथा तथा विवेकश्रीर्ह
 दि यत्र तं स्थिरपदं ॥ रचितं शुद्धिर्भूता साद्युभोक्तुयः सम्यगिहति ॥ ग्राहस्थानं गिष्णां सपिबत्यबुक्ते वला ॥ तं ध
 नं तद्वि विज्ञानं तद्येयं तत्त्वमेव वा ॥ येना विद्यामतिक्रम्य मनसत्वे स्थिरी भवेत् ॥ रथ विषयग्रामलुब्धेन चित्तदैव
 नं सर्वथा ॥ विक्रमस्वेक्या जस्रं जीवलोकः कल्पयिते ॥ र३ ॥ अवाप्य विक्रमः सोऽयं चित्तदंती निवार्यतां जयाव
 हं सयत्येष सत्संयमनिकेतनो ॥ र३ ॥ विभ्रमन् विषयारण्यं चलच्चेतो बली सुरवंधेन रुद्धो ॥ ध्रुवं सिद्धफलतस्य
 ववां कितारं ॥ र३ ॥ चित्तमेकं न शक्नोति जेतुं स्वातंत्र्यवति यः ॥ ध्यानवार्तां भुवन्मूढः ॥ स किं लोके न लज्जते ॥ र३ ॥ यदसाध्यं

तपोनिष्ठेभुनिर्वातमतसरैः । तत्पदं प्राप्यते धीरैः । अत्र प्रसरत्वं धैः । १७ । अनन्तजन्मजानेककर्मबन्धस्थितिर्ह
 भावशुद्धिपत्रस्य मुनेः प्रसीयते क्षणात् । एष स्य चित्तस्थिरीभूतं प्रसन्नं ज्ञानवासितं । सिद्धमेव मुनेः
 साध्यं किं कायदण्डनेः । १८ । तपःश्रुतयमज्ञानतनुक्ते जादिसं चर्या । अनियं चित्तस्य स्यान्मुनेः सुषकं उन्नं । १९
 । वहि मनःशुद्धिर्वाकाग्रपथदीपिका । स्रवति तं बहु निस्तत्र तामना साध्यं निर्मला । २० । असंतोषिणः स
 स्यां सत्यां शरीरिणाम् । संतोषिणां चिनायां तिसामनःशुद्धिः प्रस्यते । २१ । अपि लोकात्रये श्रयं सर्वास्मिन् प्रीणनक्ष
 । भजत्युचिं त्यवीर्योद्युचि तदैवो निरकुशः । २२ । प्रामश्रुतमोपेता जिताक्षाः प्रांसि तवता । विदं त्यर्जित
 ताः स्वस्वरूपं न योगिनः । २३ । विनीन विषयं शान्तिः संगत्य कविक्रियं । स्वस्थं कृत्वा मनः प्राप्तं भुनिनिःपदम् ।

हिक्क^{१६}क^{१६}दैत्यधिष्ठानिदृष्टापतिपुण्यवृत्तवाहानलदीपाभोधिप्रकांडखचरनरसुर्गहीदीवासंसमग्रतत्रै
 क्यनीडपवनचयचितं चापदेनक्षणाद्धनाश्रानंचित्तदैत्योभ्रमतिननुमताहुर्वाचित्यप्रभावः॥३६॥
 मसमाधिध्यानविज्ञानरतोर्विनयनयविवेकोदारचारित्रसिद्धौषडरुजयतिचेतःपन्नगहुर्निवारसख
 जगति योगिवातवंशो मुनीदः॥३७॥ इत्याचार्यश्रीपुनचंद्रविरचितेज्ञानार्णवेयोगप्रदीपाधिकारेमनोव्या
 राप्रतिपादविकर्णः॥ निःशेषविषयोतीर्त्तुविकल्पव्रजवर्जितोऽस्वतत्वेकपरधत्तेमनीषीनियतं मनः॥ अथ
 क्रियमाणमपि स्वस्थमनःसद्योनिभूयताभ्रनाद्युत्पन्नसंबधैरागादिरिपुनिर्द्वैतात्॥ स्वतत्वा नुगतं चेतः
 करोति यदि संयमीणादयस्तथाप्येतस्मिपंतिभ्रमसागरे॥ अथात्माधीनमपि स्वातंस्योरागैः कलंकयते॥

क्षानार्णवा॥
॥७६॥

तद्भूतः पूर्वमत्रयत्नो विधीयताम् ॥ अयत्नेनापि जायते चित्तभ्रमो गरीणिणाम् ॥ गगदयः स्वभावोत्पन्ना
न्यागघातका ॥ अहंदिपार्थनपाकृत्य स्वतत्त्वमव्ययते ॥ यदि योगीतिषा ष्यते कृतयतिर्मुहुर्मन ॥
ढक् चिन्नातक् चिन्नातक् चिन्नातक् ॥ प्रकितं च क्व चिच्छृणु गाद्यैः क्रियते मनः ॥ अजस्रं रुध्रमानोपि विरा
भ्यासाद्वृटी कृता ॥ चरति हृदि तिः शंका नृणां गगदिणस्य सा ॥ अथ यासैः फल्गुनिर्मुहैः किमात्मादां जनेधि
॥ अकथनेनाहं चेतः कर्तुं गगदिवाजितं ॥ स्त्रीणरागं व्युत्तदेषं ध्वस्तमोहं सुसंदृष्टं यदि चेतः समापन्नं
दंसमीहितं ॥ अमोहपुंकेपरिशीर्षे प्रजातं गगदिभ्रमेपत्रयं त्रियमिनः स्वस्मिन्स्वरूपं परमात्मनः ॥ ११॥
संश्रमेति वशी संगमोत्सुकैः ॥ योगिनिर्ज्ञानप्रसवेण गगमह्यो निपातितः ॥ अजसंक्षिप्तमौचित्यं विभु

॥७६॥

नाकुलं॥ निश्चलं च मनः कलवसुतलं निरुपया॥ ३॥ गगदिभिर्हर्तवैतैः स्वतलविमुखं भवेत् ततः प्रच्यवते क्षि
प्रज्ञानरत्नादिमस्तकात्॥ ४॥ गगदेष भ्रमाभावे मुक्तिमार्गे स्थिति भवेत् संयमी जन्मकांता रसंक्रमकेनात्रां वि
तः॥ ५॥ गगदिभिर्विश्रांतं वच्यमानं मुहुर्मनः न पृथति परज्योतिः पुण्यपापैर्धर्मानलं॥ ६॥ गगदिपुंकावधु
षात्प्रसन्नैर्वित्तवारिणिपिस्फुरति त्रिःशेषं मुनेर्वस्तुकदंबकं॥ ७॥ सकोपि परमानंदो दीतरागस्य जायते॥ य
नलोकत्रयैश्चर्यमर्प्य चैत्यं तृणायते॥ ८॥ प्रप्राप्नोति विरागस्य दुर्बोधा विषमग्रः॥ ९॥ एव वदते जसं गगते स्य
देहि नः॥ १०॥ स्वभावजर्मना तं कवीतरागस्य यत्सुखं जतस्य नंतभागे पि प्राप्यते त्रिदशेश्वरैः॥ ११॥ गता र्दना
दि संभूतौ रागद्वेषौ मरुसुरौ अनंतदुःखसंतानप्रसूतेः प्रथमं कुरौ॥ १२॥ जतं द्वा॥ रागी वै ध्याति कर्मणि दीत रा

। ज्ञानार्णव ।
॥७८॥

सुनिर्णयभावपुत्राय तत्त्वतद्वधमोक्षाय । इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारेण
 धर्मकरेणाम् ॥ ७८ ॥ मोहवन्निर्मपाकर्तुं स्वीकर्तुं संयमश्चिदं । कुरुंगादुभौ ज्ञानं प्राप्त्वं न ब्रह्मताम् ॥ ७९ ॥
 तद्वर्णो भवैरिष्टानिष्टतया स्थितैः । नमुदातिमनो यस्य तस्य साम्ये स्थितिर्भवेत् ॥ ८० ॥ विरज्य कामभोगे
 वपुषि स्फुट ॥ समत्वं भज सर्वज्ञानलक्ष्मीकुलास्पदं ॥ ८१ ॥ कृत्वा प्रशमय त्वेणं भवव्यसनवागुरां मुक्तैः स्वयं
 धीरव्रजप्रानैः शनैः ॥ ८२ ॥ साम्यसूर्योऽप्युज्ज्वलने गगदि ति मिरोक्तोऽप्रपश्रुतिदमस्विस्मिन् स्वस्वपुं
 ॥ ८३ ॥ साम्यसीमानमोत्तमं कृत्वा तन्मन्यात्मनि श्रयं । पुष्टकरोति विज्ञानी संश्लिष्टे जीवकर्मणि ॥ ८४ ॥
 रिणि पुद्गलानां सतां ज्ञानैकचक्षुषां । इहैवानंत बोधादिराज्यलक्ष्मीः सखी भवेत् ॥ ८५ ॥ भावय स्वतया त्मानं

नोति निर्भरं न यथा देषरागाभ्यां गुणतत्त्वैकदंबकर्मभूरागादि विविचनं भीममोहशार्दूलपातिनं रघुं मुनिमल
 वीरैः साम्यधूमध्वजार्विषाणि मोहपर्वे परीक्षीणो श्रीर्गोरागादि बंधनो नृणां हृदि पदं धत्ते साम्यश्रीर्विश्ववंरि
 तं ॥ अथाऽप्राः सद्यो विपद्यंते पातं विद्याः क्षयं क्षणात् ॥ अयं ते विज्ञे गोपीक्षो यस्मै सामाम्यभावना ॥ साम्यको
 समारुहो यमीजयातिकर्मयत् ॥ निमेषात्तेन तज्जन्मकोटिनिक्षपसैतरे ॥ साम्यमैव परं ध्यानं ज्ञानी तं विश्वद
 र्शिनिः ॥ तस्यैव व्यक्तये न नमन्ये यं प्राज्ञविस्तरः ॥ ३ ॥ साम्यभावि तन्नावानां स्यात्सुखं यन्मनीषिणां तन्मन्ये ज्ञा
 नसाम्राज्यसमत्वं न वलंबते ॥ ४ ॥ यः स्वभावोत्थितां साध्वीं विष्णुद्विंस्वस्य वां कृतिं स धारयति पुण्यात्मा सम
 त्वाधिष्ठितं मनः ॥ ५ ॥ तत्र य विमुक्तं दोषत्रयं विवर्जितं यदा वेत्यात्मना त्मानं तदा साम्ये स्थितिर्मेव न पर

गानार्थिव॥
॥१९॥

शेषपरपर्यायैः परद्वयैर्विलक्षणां निश्चिनोति यदात्मानं तदा साम्यं प्रसूयते ॥ अतस्मै वा विचलं

त्ययमातस्यैव बंधविशेषः समत्वं यस्य योगिनः ॥ एष स्पष्टयनं चादयं जगदिदं चराचरं मया
साम्याच्छुभाशुभमलक्षयः ॥ तथा हि ॥ शाम्यति जंतवः कुरां बद्धवैराः परस्परं अपि खार्ष्यं प्रवृ
त्तिना

मुनेः साम्यप्रभावतः ॥ भजंति जंतवो मेत्री मन्थो न्येत्य क मत्सराः ॥ समत्वात् विना प्राप्य पादपद्माच्चितां
प्रतिमं ॥ शाम्यंतं योगिनिः कुरां जंतवो नैति शंक्यते ॥ सावदी स मि वारण्यं यथा वृद्धैर्बलात् कैः ॥ २२ ॥ भवं

प्रसन्नानि कश्मलान्यपि देहिनामां चेतां सिंयोगि स संसर्गस्य योगे जलानि वारं ॥ २३ ॥ अधिष्ठा ॥ सुभ्यंति

एकी दैत्य सिद्धे शार्दूल सार्वभौम
एव किन्नरनरास्तुष्यंति नाकेश्वरा मुचंति द्विपदैर्यसि ह सरनः ॥ बालादयः कुरतां रुवैरप्रतिबद्धविन्नमभय

नष्टजगज्जायतेस्याद्योगी इत्समत्वसाध्यमं एवाकिं किं न सद्यो भुवि ॥ र३ ॥ चंद्रः सांद्रैर्विकरति सुधां मुनिर्जी
 वलोको ॥ भास्वानुग्रैः किरणपटलैरुच्छिनत्यधकारांधात्रीधत्ते भुवनमखिलं विप्रमैतच्च वायुर्पृथ्वीसाम्या
 कृमयति तथा जंतुजातयतींद्रः ॥ र५ ॥ सारंगी सिंहसावंस्पृशति सुताधियानं दिनी व्याघ्राप्रणेतमाजिगिहंसवालं
 प्रणयपरवशाकेकिं कांताभुजंगं वैराग्यजन्मजानान्यपि गलितमदाजंतवोन्येत्यजंति ॥ श्रित्वा साम्यैकस
 टं प्रशामितकदुषं योगिनं क्षीणमोहं रक्षेत् एकः पूजारचयति नतः पारिजातप्रसूनैः कुड्मैः कंठे स्मिपतिं भु
 जगहतकामसंतो न्यनुत्थावति भवति चतयोर्धस्य नित्यसंयोगी साम्यागमं विप्रानि परमज्ञानदत्तावका
 शं ॥ र७ ॥ नारैणान्नगरं नमिन्नमहिताद्यो धान्नं जाबूनदनस्रदामभुजंगमानंदद्वषदस्तस्य प्राणां कोज्वलं प्रसा

मयरी

नमिभूतः

शायी

॥ज्ञानार्णव॥

॥८०॥

तःकरणेविभर्त्तिकलया^{नो}क्लृष्टतामीषद^{प्रा}यास्तपरमोपप्रा^{ति}पदवीमा^{रु}हमा^चक्षतेरषसौधो^{त्स}गोत्रम

सुतिअपवविधौकईमेकुं कुमेवा^पल्यकेकं टकायेदषदिप्रशि^मणौचम^{ची}नांष्ट्रकेषु^{ग्री}णंगेदिव्य

^ऽअनुमम्यशास्यवशात्

समसमवशा^{द्य}स्यचित्तविकल्पे^{न्न}लीढ^{सो}यमेकः कलयति^{कु}प्रा^{लः}साम्यलीलाविलासं^{रर्ध}चलत्य

चलमाले^यकदाचिदैवयोगा^{तः}नोपसर्गैरपि^{त्वां}तमुनेः साम्यप्रतिष्ठितं^ध॥उन्मत्तमप्यवित्रांतंदिग्मूर्

सप्तमे^ववा^{प्ता}म्यस्यस्यजा^तसर्वयो^{गिनः}प्रतिजासते॥३॥वाचस्पतिरपि^{ब्रू}तेयद्यजस्रंसमाहितं॥वक्तुं तथा

पित्रा^{ज्ञो}तिन^{हि}साम्यस्यैव^नवां॥३॥इत्याचार्यश्रीभु^भचंद्रविरचितेज्ञानार्णवेयोगप्रदीपाधिकारे^{साम्य}प्र

करणभा^{षा}॥छा^{दुः}प्रज्ञावल्लुप्तवसु^{नि}चयाविज्ञान^{मू}न्यायायाविद्यते^{प्र}तिमं^{दि}रं^{नि}जनिजत्वा^{र्यो}द्यतादेहि

॥८०॥

नाऽभानेदमुतसिंधुग्रीकरचयेर्निर्वाप्यजन्मानलयेमुकेर्वदेन्दुदीप्पणपरतेसेतिदित्रायदि॥साम्यश्रीना
तिनिःशंकं सतामपि हृदि स्थितिं धत्ते सुनिश्चलध्यानसुधासंबंधवर्जितं॥प्यस्य ध्यानं सुनिःकं पंसमर्त्तस्य
प्रज्ञानायोर्विधा^{भ्या तसाम्ययोः}दिष्टानमन्योन्यस्यादिभेदतः॥३॥साम्यमेवं न सद्यानात्स्थिरो भवतिकेवलं॥पुन्यं पि
कर्मोद्यकलं कीदृयं न वाहकं॥अथ दैवसंयमी साक्षात्समत्वमवलंबते स्यात्तदैवपरं ध्यानं तस्य कर्मोद्ययात्
ध्वजनादिविभ्रमोद्भूतं गगादिति मिरं धनं स्फोटयत्यामुजीवस्य ध्यानार्कः प्रविजृंक्षितः॥दीभज्ज्वलनसं
भूतः महादाहप्रशान्तये॥आश्वय्यानां बुधैर्दीर्घैर्वगाहः प्रशस्यते॥ध्यानमेवापवर्गस्य मुख्यमेकं निबंधनं॥
नदैवद्विरितत्रातगुरुकक्षकृताशानं॥अपास्यत्वं उविज्ञानासिकोपापवासनो॥असद्भानानि चोदेयं॥

॥ज्ञानार्थिना॥

॥८२॥

योगात्तद्यथा॥ ज्वलनवनविष्णुत्रयालगाद्दृश्यैर्यैः स्थलजलविनसत्वेर्दुर्जनार्णतिभ्यैः स्वजनधनशरीरध
सिनिस्तरैर्निष्ठैर्भवति यद्विहयोगादाधमात्ततदतत्परहातथाचरस्थितैर्भवेरनेकैः समुपस्थितैः अनिष्ठैर्दु
क्किष्टस्यादात्ततत्प्रकीर्तितं पराश्रुतैर्दृष्टैः स्मृतैर्ज्ञातैः प्रत्यासन्नित्वसंश्रितैः पौर्निष्ठार्थैः मनैः केषाः ॥८५॥

१८॥ प्रज्ञोषा निष्ठसंयोगे तद्वियोगानुचितं यत्स्यात्तदपि तत्त्वज्ञैः पूर्वभार्तप्रकीर्तितं परं ॥ प्रष्टव्यं ॥
यत्कलत्रबांधवसुहृत्सौभाग्यभोगार्थयेचित्तप्रीतिकरप्रसन्नविषयप्रधानं भावेर्धर्मासं

विवर्ज्योर्ध्वविद्यते हर्तन्नातस्याद्विष्टवियोगजंतनुमतां ध्यानं कलंकं कास्पदम् ॥ ३० ॥ दृष्टश्रुतानुभूतैस्तैः

श्रितैर्जकैः विद्योगेयन्मनःखिन्नस्यात्तदानीं द्वितीयकं ॥ मनोज्ञवस्तुविधं से पुनस्तत्संगमार्थिनिः ॥ कि

॥८२॥

तेयत्तदेवस्याद्वितीया^{१५}र्तस्यलक्षणा^{१६}॥ द्वितीया^{१५}कासश्वासभगंदरोदाजकुक्षुष्टातिसारज्वरैःपित्तश्लेष्ममलस
 कोपजनितैरोगैःशरीरांतकैःस्याकृशत्प्रबलैःप्रतिक्षणाभवदद्याकुलत्वंदुष्णांतदोगातमनिहितैःप्रकटितं
 इवैरिदुःखाकरां३३अल्पानामपि रोगाणांमाभूत्तदपि संप्रबन्ममैति यानुणाचिंता स्यादाततश्चुतीयकां३४
 भोगाभोगीप्सेयास्त्रिभुवनजयनीरूपसाम्राज्यलक्ष्मीराज्यक्षीणारिचक्रंविजितसुरवधूलास्यलीलायुव
 लाःअन्यच्चानंदभूतकथमिहभवतीत्यादिचिंतासुभाजायातद्भोगातमुक्तं परमगणधरैर्ज्ञेयमसंतानसूतं
 ३५पुन्यानुष्ठानजातैरभिलषतिपदंयज्जिनेंद्राभराणाम्यदातैरेववाक्यंरहितकुलकुजकेदमंत्यंतकोपात्
 पूजासत्काराभप्रभृतिकर्मप्रदायाचतेयद्विकल्पैःस्यादातैर्नन्निदानप्रभवमिहदुष्णादुःखदावाग्रधाम३६

॥ज्ञानार्थं॥
॥८३॥

इह भोगादि सिद्धये रिपुघातार्थमेव वाप्य निदानमनुष्ठाणा स्यादर्थैस्तत्रेति युक्तं ॥ चतुर्थे ॥ इत्थं चतुर्थः
विस्तारितैः

पितैर्विकल्पैर्नासमासादिह हि प्रणीतं॥ अनंतजीवा प्रायमेदन्निन्नब्रूते समग्रं यदिवीरनायुः॥ ३६

मापिपयुतेरममयनिमक्षणे विद्यासदानमते द्विषद्रुणास्थानभूमिकाषोमदतामयतेक्षतच्चतुर्भेदय

यतो॑ प्रमत्तस्य॒ यताना॑नु॒ निदाना॑रहितं॒ त्रिधा॑ ॥ क॒ क्ष्मनी॑ ला॒ द्यस॑ द्धे॒ यथा॑ ब॒ लने॑ न॒ प्रवि॑जृ॒भतो॑ इ॒ दं दु॑रि॒ तदा॑ वा

विः प्रसूतेरिधनोपमं॥ एतद्दिनापि यत्नेन स्वयमेव प्रसूयते॥ अनाद्यासस्तमुक्तं संस्कारादेव देहिना॥ ४

अदंतदुःखसंकीर्णस्यतिर्यगतेः फलं॥ क्षापोपशमिकोभावः॥ कालश्चातमुहूर्तिकं॥ अथात्रांकाशोक

मादकलहाश्रिताभ्रमोद्भातयजन्मादोविषयोत्सुकत्वमसकृन्निद्रागजाद्याश्रमाभ्रहृदीनिशरीर

रतं दिगानि बाह्या न्यूनं आर्तो विहितचेतसो मृतधरो ध्यावर्णिता विस्फुटो मम ॥ इत्याचार्य श्री शुभचन्द्रविरचिते
 ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारे आर्तभयान्नकराणाम् ॥ रुद्राशयमवर्गी मर्मपिरोद्भवतुर्विधं कीर्त्यमानं विदं
 ॥ ५ ॥ त्वार्याः सर्वसत्त्वा निनन्दकाः ॥ रुद्रः क्रूरशयः प्राणी प्रणीतस्तत्त्वदर्शिनः ॥ रुद्रस्य कर्मभावो वारो दमिर्त्य नि
 धीयते ॥ हिंसानं दान्मृषानं दान् चोर्ध्यात्संरक्षणात्तथा ॥ प्रभवत्यङ्गिनां प्राश्वदपिरोद्भवतुर्विधं ॥ हिंसारो दं
 ॥ तद्वथा ॥ हते निपीडिते ध्वसे जंतुजाते कदर्थिते ॥ खेन चान्ये न यो हर्षे सा द्विंसारो दमुच्यते ॥ भनारतं निःक
 रणा स्वभावः स्वभावतः को धकषाय दीप्तः ॥ मदीं हतः पापमतिः कुशीलः ॥ स्यान्नो सति को यः स हि रौद्रधामा ॥
 ५ ॥ हिंसा कर्मणि को प्रादं विपुणातापापोपदे प्रोभु प्रांदाक्ष्यं नास्तिकशासनं प्रतिदिनं धाणातिपातेरति ॥ स्रं वा स

॥ज्ञानार्णव॥

॥८६॥

सहनिर्दयैरविरतनैसर्गकीकृततायत्स्याद्देहभृतांतदत्रगादितगैर्द्वप्रप्रांताप्रयैः॥क्षिकेनोपायेनघातोभव
तितनुमताकःप्रवीणोत्रहंताहतुकस्यानुगाःकतिनिरिहदिनैरेन्यतेजंतुजातांहत्वापूजाकरिष्येद्विजग
रुमरतांपुष्टिशांत्यर्थमिच्छयत्स्याद्विमंनिनदोजगतिननुभृतांतद्विगैर्द्वप्रणीतां॥अगानवनधरित्रीचारि
णादेहभाजादलनदहनबंधछेदघातेषुयत्नं॥इतिनखकरणेत्रोत्पादनैकोतुकयत्तादिहंगादितमुच्चै
रौद्भिच्छंल॥अस्यघातोजयोन्यस्यसमरेजायतामितिस्मरत्यंगीतदध्याहरोद्गमध्यात्मवेदिनः॥८६॥

जंतुबधाद्युरुपराभवोद्योहर्षसाद्विविज्ञेयरोद्दुःखानलधनं॥अहंकदाकरिष्यामिपूर्ववैरस्यनिः
अस्यचित्रैर्द्वधैश्चेतिचिंतारोद्रायकद्विधा॥१॥किंकुर्मःशक्तिवैकल्याजीवत्यद्यापिबिद्विषःतद्दुर्मुत्रहनि

॥८७॥

धामः प्राप्य कालं तत्रावर्त्तते ॥ २ ॥ अत्र निवसति नितांतं यत्परास्यार्पकारं व्यसनविशिष्य निजं वीक्ष्य यत्तोषमेति ॥
 यदि ह्यगुणगारिष्टादे^{द्वेषकेनेति}ष्टिदृष्टान्यभूतं भवति हृदि स प्राप्यः तद्दिगौ द्रस्यति गं ॥ ३ ॥ हिंसानंदो द्रवणैर्द्रवकुंकस्य
 सिक्तो प्रात्तं जाज्जंतु समुद्भूतविकल्पश्रुतसंभवं ॥ ४ ॥ हिंसोपकरणादानं कूरमत्वे ध्वनुग्रहं निश्चिं प्राप्तादि
 गानिरौद्रबाह्यानि देहिनां भू ॥ इत्थं चार्थश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपाधिकारे हिंसानंदः प्रथम
 ॥ ५ ॥ असत्यकल्पनाजालकश्मलीकृतमानसश्चेष्टते यज्जुनं स हि मृषाणैर्द्रुप्रकीर्तितं ॥ तद्वयाविधा
 यवं च कंशास्त्रं भार्गवमुद्दिश्य निर्दयं प्रपात्य व्यसने लोकभो^{भोगविषयासि}क्ष्ये ह वां छित्तं सुखं ॥ ६ ॥ असत्यचातुर्यबलेन लो
 द्वितं ग्रहिष्यामि बहू प्रकाशं तत्राश्रमातंगपुराकं ॥ ७ ॥ कन्यादि रत्नानि च बंधुराणि ॥ ८ ॥ प्रसत्यवाग्वंचनया

॥क्षानार्पिव॥

॥८५॥

तंप्रवर्तयत्यत्रजनवराकांस्वधर्ममाग्रदतिवर्तनेनमदौदतोयःसहिगौदधाम॥असत्यसामर्थ्यवशाद
तीन्द्रुपेणचान्येनचधातयामि॥अदोषिणांदोषचयंविधायचिंतेतिरौद्रायमतमुनीदैः॥पातयामिजनं
मूढं व्यसनैर्नर्थसंकटावाक्त्रोत्राल्यप्रयोगेणावांक्षितार्थप्रसिद्धये॥ईदृशमान्ज्ञानबोधाविचारविच्युतान्
तारयाम्यद्यवचोनिर्मुक्तैः॥अमीप्रवर्त्यतिमदीयकौत्रालादकार्यवर्गोषितिनात्रसंप्राद्य॥अनेकासत्यसं
कल्पेय्यःप्रमोदःप्रजायते॥मृषानंदरात्मकैरौदंतत्प्रणीतंपुणतनैः॥इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचितेज्ञाना
र्पवेद्योगप्रदीपाधिकारेअसत्यरौद्रद्वितीयं॥३॥छा॥चौर्योपदेष्टाबाहुल्यंचातुर्यंचौर्यकर्मणिप्रचौर्ये
तःसचौर्यानंदइष्यते॥तद्यथा॥यच्चौर्यायशरीरिणामहरश्चिंतासमुत्पद्यतेकृत्वाचौर्यमपिप्रमोदमतुलं

॥८५॥

कुर्वन्ति यत्संततं ॥ चौर्येणापि हते परैः परधने यज्जायते संभ्रमस्तच्चौर्यप्रभवंवदन्ति निपुणारौ ॥ इंसुनिदास्यदंश्च
कृत्वा सहायं वरीरसेन्यं तथाभ्युपायां श्रवकुरु प्रकारान् ॥ यनान्यलभ्यानि चिरार्जुनानि सद्यो हरिष्यामि जन
स्य धाम्नाम् ॥ ३ ॥ द्विपदचतुष्षट्सारं धनधान्यवरांगानां समकीर्णमवतु परकीयमपि मे स्वाधीनं चौर्यमाप्त
यति ॥ अहस्यं चुरायां विविधप्रकारः प्रारीति निर्यः क्रियते ॥ भिन्नावः ॥ अस्पादुः ॥ खार्णवरेतुभूतं रौद्रं तृतीयं
द्विप्रणीतं ॥ इत्याद्या र्थश्रीपुत्रचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिवारे चौर्यनिंदरौद्रं तृतीयं ॥ ३ ॥ क॥ ब
कारं भपरिग्रहेषु निपतरे क्षार्थमभ्युद्यते यत्संकल्पपरंपरां वितनुते चाणी ॥ हरौ द्राशय ॥ यच्चात्वं व्यमलत्वं
ज्ञतमना राजेत्यहं मन्यते तत्तु र्यप्रवदन्ति निर्मलधियोरौ ॥ इमं वाश्रांसि नो ॥ १ ॥ तद्वदथा ॥ आरोग्यचापं निशितैः ॥

॥ज्ञानार्थवा॥
॥८६॥

आरौधैर्निकृत्यैव रिद्रजमुद्रताशं॥राधापुरग्राभवराकाणि प्राप्स्येहमैश्वर्यमनन्यसाधं॥२॥ प्राक्षिद्यगुरुं
धरांमदीयांकन्यानिरत्नानिधनानि नारी॥ये आत्रवः संप्रतिलुप्तचित्तास्तेषां करिष्ये कुलकक्षदाहं॥३॥ सक

पूज्यंवीरवर्गोपसेव्यं सजनधनसमुद्रं त्वरामातिरामं॥अमितविभवसारं विश्वभोगाधिपत्यं प्रवर्त्ता
त्वातं हंत कृत्वा मया सांनित्वाभुवंजंतुकृत्वा निहत्वा प्रविश्य दुर्गाण्युदधीक्षितं पथं॥कृत्वा पदं मुद्भिर्मदोद्भ
नो मया धिपत्यं कृतमभ्युदारां॥जलानलव्यालविषप्रयोगैर्बिभ्र्यासनेदप्रणिधिः प्रपंचैः॥उत्साहानिःश्रो
तातिचक्रं स्फुरत्ययमे प्रवलय प्रतापः॥इत्यादि संरक्षणं निबद्धं संचितं नयं क्रियते मनुष्यैः॥संरक्षणानंद
प्रदं तदेतदौघं प्रणीतं जगदेकनाथैर्॥६॥ इत्याचार्यश्रीभुभवंद्रविरचिते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपाधिकारे संरक्ष

॥८६॥

एतदसौ द्वचतुर्थी ॥ ४ ॥ हस्मत्तेत्यावत्तोपेतंश्च भ्रपातफलां कितं सौ दमेतद्विजीवानां स्यात्पंचगुण भूमिकं ॥ ५ ॥
तादृशपातष्वंचकत्वंकठोरता ॥ निस्तंश्रात्वंचलिंगा निरौद्रस्योक्ता निस्तरिनि ॥ ६ ॥ विस्फुलिंगा निभेनेत्रे भ्रूव
क्रोभीषाणा कृति ॥ एकं पस्वेदादिलिंगा निरौद्रवाद्या निदेहिनां ॥ ७ ॥ स्माद्योपशामिकोभावः कालश्चांतमूर्धनिकः
दृष्टाशायवशादेतदप्रशान्तावत्वं न ॥ ८ ॥ हृत्येव क्षणाद्देहिना भिदमुत्थितं ॥ असंभानं त्रिलोकश्री प्रसवं
धर्मपादपं ॥ ९ ॥ इत्यात्तैरौद्रगृहिणामजस्रं ध्याने सुनिंद्यो भवतः स्वतोपि प्रश्रुतारं भकषायदौषैः कलं कितं न
कणो विप्रां कं ॥ १० ॥ क्वचित्क्वचिदमीभावाः प्रवर्तते मुनेरपि ॥ प्राकर्मगौरवाच्चित्रं प्रायः संसारकारणं ॥ ११ ॥ स्वयमेव
धजायते विनायत्वेन देहिनां ॥ अनादिदृढसंस्कारादुर्ध्याना विप्रतिष्ठाणां ॥ १२ ॥ हतिविगतकलं कैश्चर्चितं चित्रम् ॥

।क्षानार्णव।
॥८७॥

इरितकुरुहकंदं निःशुभार्थानयुगं।कटुकतरफलाढ्यं समभ्यागतोऽधधीरत्यजसपदि यदित्वं मोक्षमार्गं प्र
वृत्तं॥८८॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवयोगे प्रदीपाधिकारे अतरेणैकध्यानप्रकरणं॥ क॥ अथ प्र
ममालंब्य विधाय स्ववशं मनः।विरज्य कामभोगेषु धर्मध्यानं निरूपय॥ तदेव प्रक्रमया तं स विकल्पं स
मासतः।आरंभकल्पयंतं प्रोच्यमानं विबुधमतः॥ ज्ञानवैराग्यसंपन्नः संवृतात्मा स्थिराज्ञाय मुमुक्षुः क
तोऽध्याताधीरः प्रप्राप्त्यतोऽ॥ च तस्मो भावना धन्याः पुराणपुरुषाश्चिन्ताभ्रैः च दयाश्चिरं चिन्ते विधेया
सिद्धये॥ अथ मैत्री॥ सुदंतर विकल्पेषु चरस्थिराशीरिषु। सुखदुःखाद्यवस्थासु संस्थितेषु यथायथं॥
नायोनिगतेष्वेव समत्वेनाविराधका। साधी समत्वं मापन्नामति मैत्रीति पश्यते। स्त्रीविदुर्जनवः सर्वे केषां च

सनवर्जिताः॥साधुवंतुसुखं त्यक्त्वा वैराग्यं प्राप्य भवं॥अथ करुणा॥दैत्यशोकसमुच्चासरो गपीडाईतात्मसु
 वधबध्नरुद्धेषु याचमानेषु जीविते॥गुप्तु च्छ्रमा निभूतेषु प्रीता दैव्यं धितेषु च॥अवरुद्धेषु निस्तं प्रौढ
 तमानेषु निर्दयं॥मारणानैषु भूतेषु यत्पतीकारवां कया॥अनुग्रहमतिः सेयं करुणेति प्रकीर्तिता॥१०॥
 अथ मुहिता॥तपःश्रुतयमोद्युक्तचेतसां ज्ञानवक्षुषां॥विजिताक्षकषायाणां स्वतत्वाभ्यासशालिनां॥११॥
 जगत्त्रयचमत्कारिवराणां धिष्ठितात्मनां योगेषु प्रमोदः स्यात्सद्भिः सामुहितामता॥१२॥अथोपेक्षा॥क्रोधादि
 शेषु सत्त्वेषु निस्तं प्रकूरकर्मसु॥प्रधुमांससुरान्यस्त्रीबुद्धेक्षत्यंतपापिषु॥३॥देवागमयति वातनिंदकेषु
 तमसंसिषु॥नासिकेषु च माध्यस्थ्यं लोपेष्वा प्रकीर्तिता॥१३॥एताः मुनिजनानंदमुधास्पंदैकचंद्रिका॥३॥

॥ज्ञानार्णव॥

॥८८॥

स एषा द्युक्ते ज्ञातो काश्रपददीपिकाः॥१५॥ एता निरनिशंयोगीक्रीडन्नत्यंतनिर्भरं॥ सुखमात्मोत्थमत्पदस
मिहैवाकंदतिभ्रुवं॥१६॥ भावनास्वासंतीनःकरोत्यध्यात्मनिश्चयं॥ अवाप्त्यजगद्भूतविषयेषु न मुह
१५॥ योगानिद्रास्थितिं धत्ते मोहनिद्रापसर्पति॥ आसुप्तमयकषांतितासु स्यान्मुनेस्तत्त्वनिश्चयं॥१६॥ आनिर्द
विश्रंभावयत्यखिलं वशी॥ तदौदसीन्यमापन्नश्चरत्यत्रैव मुक्तवत्॥१७॥ एषा हि वागुगजालं निरुक्त्या चिं
त्यविक्रमः॥ स्थानमाश्रयते धन्यो विविक्तं ध्यानसिद्धये॥१८॥ कानिचित्तत्र प्राप्यंते हर्षं ते कानिचित्पुनः
ध्ययनसिद्धयर्थं स्थानानि मुनिसत्तमैः॥१९॥ विकीर्यते मनःसद्यःस्थानदोषेण देहिनां॥ तदेव स्वस्थतां ध्वने
न मासाद्य बंधुं॥ रश्मेरुच्छाधमजनेर्जुष्टं दुष्टं हृत्पालपाति तं पाषंडि मंडलाक्रांतं महाभिष्यात्त्ववासितं॥२०॥ कौ

॥८८॥

लकापालिकावासंरुद्रमुद्रादिमंदिरांश्चभूतवेतालंचंडिकाभवनाजिरंर्ध्रपण्यस्त्रीकृतसंकेतमंदचा
रित्रमंदिरांक्लृकर्मविण्णकुशास्त्राभ्यासवंचितं॥२॥॥॥क्षेत्रजातिकुलोत्पन्नप्राक्सिक्तीकारदर्पितं॥मिलिता
नेकदुःशीलकल्पितानेकसाहसंर्ध्रद्यूतकारसुरापानविटवंदिव्रजान्वितं॥पाकसत्वसमाक्रांतं॥सि
कासारसेवितं॥२॥॥॥क्रव्यादकामुकाकीर्षव्याधिविधस्तश्चापदं॥त्राट्यिकारुक्विस्मिन्ममिजीविजनो
चितं॥रुणप्रतिपक्षान्निरःशूलप्रत्यनीकावलंबितं॥आत्रेयीर्गंडितव्यंगमंश्चितंचपरित्यजेत्॥२॥॥विद्रवंति
जनाःपापाःसंचरेत्यन्निसारिका॥क्षोभयंतीङ्गिताकारैर्यत्रनार्योप्यशंकितः॥३॥॥किंचक्षोभायमोहायय
द्विकाराद्यजायते॥स्थानंतदपिमोक्तव्यं॥ध्यानविधंसंशंकितैः॥३॥॥तृणाकंडकवल्मीकविषमोपलकईमैः॥२॥

॥ज्ञानार्णव॥
॥८९॥

स्मोऽहिष्ठास्थिरात्ताद्यैर्द्विषितासंत्यजेद्भुवं॥३२॥क्वाकःकौशिकमार्जारवगोमायुमंडलैः॥भवद्युष्टंरिद्विधमाय
ध्यातुं कामस्ययोगिनः॥३३॥ध्यानद्वंसनिमित्तानितयान्यान्यपिभूतलोन्नहिस्वप्नेपिसेव्यानिस्थानानि
निसन्नमैः॥३४॥इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविश्वंतेजानार्णवयोगप्रदीपाधिकारेविरुद्धस्थानप्रकरणा॥का॥
त्रेमहातीर्थपुण्यपुरुषाश्रितोऽकट्याणकटितेषु एषेध्यानसिद्धिःप्रजायते॥स्नागगतंवेदनांतवात्रौलशृंगं
नरेषपथापुलिनेषमरावंशंतप्राशारेणालसंकटोऽस्मरितांसंगमेदीपेप्रसन्नेनरुकोटरोऽनीर्णेध्यानेऽमसा
वागुहागर्भेविजंतुकोऽ॥३॥सिद्धकुटेजिनागारेऽहन्निमेऽहन्निमेऽपिचाप्मरुद्धिकमहावीरयोगसंसिद्धिवांछि
ते॥अपनःप्रीतिप्रदप्रास्तेप्रांकाकोलाहलच्युते॥सर्वर्तुसुखदेरस्येसर्वोपद्रववर्जिते॥अहून्यवेऽमन्यप
॥८९॥

भूगर्भकदलीगृहे॥पुरोपवनवदंतेमंडपेचैत्यपादध्व॥र्द्धवर्धनपतुषारादिपवनासारवर्जिते॥स्थानेजागत
 विप्रांतंयमीजन्मार्तिज्ञांतये॥यत्ररागादयोदोषाअजस्रंयांतिजायव्रं॥तत्रैववसतिःसाध्वी॥ध्यानकाले
 शेषतः॥रासारपट्टेभूमौवासिकतास्यलो॥समाधिसिद्धयेधिरोगिविदध्यात्तुस्थिरासनं॥ऐपर्यक
 मर्द्धपर्यकंवक्रवीरासनंतथा॥मुरवारविंदहृद्वैचकार्योत्सर्गश्चसंमतः॥येनायनमुरवासीनाविदधुर्नि
 श्चलंमनः॥तत्रदेवविद्येयंस्यान्मुनिभिर्बधुरासनं॥कायोत्सर्गश्चपर्यकः॥प्रशस्तःकैश्चिदीरितः॥देहिर्नो
 दीर्घवैकल्यात्कालदोषेणसंप्रति॥ब्रजकायामहामत्वाभिःकंपाःसुस्थिरासना॥सर्वावस्थास्वलंधातु
 गताःप्रागयोगिनः॥त्रिबा॥३॥उपसर्गेरपिस्फीतैर्देवैत्यादिकल्पिते॥स्वरूपांविनंतेषांनचेतश्चाल्यतेकचिन्त

ज्ञानार्पाव ॥
॥८०॥

१५॥ श्रूयते संवृतत्वांताः स्वतत्त्वकृतविश्रयाः विषद्वागोपसर्गाग्निध्यानसिद्धसमाश्रिताः ॥१६॥ केचिज्जालाव
रिसरिजाज्जालविधस्तदेहाऽकेचिङ्गरिदैत्यैरदयमनिहताश्रकश्वलासिद्धेऽभृकंपोत्यातवातप्र
बलपविधनव्रातरुद्रासथान्येकत्वास्थैर्यसमाधौ सपरिशिवपदं निःप्रपञ्चं प्रपन्नाः ॥१६॥ तदीर्ययमिनामन्ये
संप्रतिपुणतनं भ्रतः स्वप्ने पितामास्यां प्राचीनां कर्तुमक्षमाः ॥१७॥ निःशेषविषयो ज्ञीर्णा निर्ध्वजो जन्मसं
भात्माधीनमनाः प्राश्वत्सर्वदा धातुमर्हति ॥१८॥ अविक्षिप्तं यदा चेतः स्वतत्त्वानुसृतं भवेत्तन्नैकं मुक्ताभुनेः सा
द्विस्ते परहितं मनः ॥१९॥ संविभ्रः संहतो धीरः स्थिरात्मानिर्मला प्रायः सर्वो वस्थासु स सर्वत्र सदैव धातुमर्हति ॥२०॥
जने जनसंकीर्णो सुस्थित इस्थितो षवाप्यदिधत्ते स्थिरं चिन्तनं तदा सि निषेधनां ॥२१॥ पूर्वो ग्राहिमुखः साक्षा

गतिमुखोऽथवा प्रसन्नवदनोऽधाता ध्यानकाले प्रशस्यते ॥२॥ अथवा चरणज्ञानसंपन्ना जितारुणा दीनविभ्रमाः
प्राग्नेकास्त्ववस्थासु संप्राप्ता यमिनः शिवं ॥३॥ मुख्योपचारनेदने द्वौ मुनीस्त्वामिनौ मतौ ॥ अग्रप्रसन्नप्रसन्नाख्यौ धर्मस्य
तोऽपयाययं ॥४॥ अग्रप्रसन्नः सुस्थानो वज्रकायो वशी स्थिरः ॥ पूर्ववित्तवृत्तोऽधीरोऽधाता संपूर्णलक्षणाः ॥५॥ श्रुतेन
विकल्पेनापि ह्यमी सन्ने प्रकीर्तितः ॥ अधः श्रेण्या प्रवृत्तात्मा धर्मध्यानस्य सुश्रुतः ॥६॥ किंचकैश्चिच्च धर्मस्य चत्वारः
स्वाभिनः स्मृताः ॥ सदृशाश्च प्रसन्नाः ता यथा योगेन हेतुना ॥७॥ धाता रश्चि विधा ज्ञेया सोऽर्था ध्यानान्यपि विधा लेश
विश्रुद्धि योगेन फलमिदं कदाहता ॥८॥ अथासन्नजयं योगी करोतु विजितेन्द्रियः ॥ अनागपि न विद्यंते स माधौ सुखि
रासना ॥९॥ आसनाभ्यासवैकल्याद्दुःस्वैर्येन विद्यते ॥ विद्यते त्वंगवैकल्यात्समाधिसमये ध्रुवं ॥१०॥ वातातपतुषा

॥ज्ञानार्णव॥
॥६१॥

एतैर्ज्ञेयजातेरनेकप्राकृतासनजयोगीरेदितोपिनखिद्यते॥३॥आसाद्यानिमतंरम्यस्थानंचित्तप्रस
जद्विन्नपुत्रकःश्रीमान्पर्यकमदितिष्ठति॥३॥पर्यकदशमधस्यप्रोक्तानेकरकुक्षलोकरेत्युद्भिन्नराजीव
निमेष्युतचापलेक्षणासाग्रदेशाविन्यसेधत्तेनेत्रेसुनिश्चलेप्रसन्नेसौभ्यतापन्नेनिस्पंदेस्पंदतारके॥३॥
द्विविक्रियाहीनंसुप्तिष्टाधरापल्लवंमुप्रमत्स्यक्रदप्रायंविदध्यान्मुखपंकजं॥३॥अगाधकरुणांभोधौमग्नः
विप्रमानसः॥ऋज्वायतंवपुष्यनेप्रप्राप्तंपुस्तमर्तिवत्॥३॥विवेकवार्द्धिकह्योलैर्निर्मलीकृतमानसः॥ज्ञानमंत्रो
हुताशेषागादिविषमग्रहः॥३॥एताकरइवागाधःसुरादिरिवनिश्चलः॥प्रप्रांतविश्वविस्पंदःप्रनष्टरकल
भ्रमः॥३॥किमयंतोहनिष्पन्नःकिंवापुस्तप्रकल्पितः॥समीपस्थैरपिप्रायःप्राज्ञैर्धर्मातीतलक्ष्यते॥३॥

नयः॥ मुनिर्नीतस्वसिद्धतैः प्राणायामः प्रप्राप्यते॥ मुनिनिर्धानसिद्धयर्थं शुद्धयर्थं चोत्तरात्मनः॥ ६७ ॥ अतः साक्षात्
सविज्ञेयः पूर्वमेव मनीषिणात्मना गप्यन्त्यथा प्राप्नोति चित्तनिग्रहः॥ ६८ ॥ त्रिधा लक्षणभेदेन सस्मृतः पूर्व
स्वरिजिः॥ पूरकः कुंभकश्चैव रेचकस्तदनंतरं॥ ६९ ॥ तद्यथा॥ दादप्रांतात्समाकृष्य यः समीरः प्रपृथ्यते॥ स पूरक इ
ति ज्ञेयो वायुविज्ञानकोविदेः॥ ७० ॥ नरुणाद्विस्त्रिणीकृत्यश्वासनं नाभिपंकजोः॥ कुंभवन्निर्भरः सोऽयं कुंभकः॥ परि
कीर्तितः॥ ७१ ॥ निःसायतेति यत्नेन यः कोष्ठात्श्वासनः प्रायैः॥ स रेचक इति प्राज्ञैः प्रणीतः पवनगगमोऽभ्युन्नान्निक
दाद्विजिः क्रान्तं हृत्पद्मोदरमध्यगं दादप्रांते मुविश्रान्तं तं ज्ञेयं परमेश्वरं॥ ७२ ॥ क्षीतस्य चारंगतिं बुद्ध्या संस्थां चैवात्मनः
सदा चिंतयेत्कालमायुश्च शुभाशुभकलोदयोऽक्षः॥ ७३ ॥ अत्राभ्यासं प्रयत्नेन प्राप्नोति इन्द्रः प्रतिक्षणं कुर्वन् योगी विज्ञान

॥ज्ञानार्णवा॥
॥ऐ३॥

प्रा०रिणांभुवंवामा॥स्वपयति तदेव प्रश्नदहमानादक्षिणा नाडी॥८॥संग्रामसुरतनोजनविरुद्धगेषु
क्षेणेष्टा॥स्यात्अभ्युदयदहदयवांछितसमस्तप्राप्तेषुवामेव॥९॥नेष्टयटनेसमर्था॥कृग्रहकाजवंद्रस
र्वाद्या॥क्षितिवरुणौजमृतगतौसमस्तकल्याणदोत्रेयो॥८॥पूर्णेपूर्वस्यजयोरिकेवितरस्यकप्यतेतत्रैः
भयोर्दुश्चमित्रैर्दृतेनाप्रांसितेप्रक्षे॥८॥ज्ञातुर्नामप्रथमंपश्चाद्यद्यातुरस्यगुणातिहृतसदेष्टमिदि
सेस्याद्विपर्यासा॥८॥पञ्चयतिसमाक्षरनामावा॥मावा॥कृस्थितेनदृतेन॥विषमाक्षरानुदक्षिणादिकसंस्थे
त्त्रसंपाते॥८॥भूतादिग्रहीतानांरोगानां चसर्पदृष्टानां॥पूर्वोक्तएवचविधिर्बोधव्योमंत्रिणां वज्रं॥८॥
पूणर्वरुणेप्रविश्रानिपदिवामजायतेक्वचित्पुण्ये॥सिद्धंत्यचिंतान्यपिकार्याणारंभमाणानि॥८॥जय

वितत्याभाद्याः येषां पूर्वतु संचिताः प्राप्तेः स्युस्ते सर्वेष्वप्यप्यन्तु स्ये मरुति त्र्यो कानां ॥ २ ॥ अ नित्यमवबुध्यस
 भ्यक् पुष्पं हस्ताभ्यपातयेत्तज्जानी ॥ मृतजी वित विज्ञाने ततः स्वयं निश्चयं कुरुते ॥ ३ ॥ वरुणे त्वरितो लाभश्चिरं
 भौमे तदर्थिने वाच्यां तु कृत्तरः पवनारब्धे सिद्धोऽपि विनश्यते वक्रौ ॥ ४ ॥ आद्या निगतो वरुणो भौमे तत्रैव तिष्ठति
 सुरवेनाष्टान्यत्र श्रमने मृत इति वक्रौ समादेष्यं ॥ ५ ॥ यो रत्तरः संश्रमो द्रुताशनो मरुति भंग एव स्यात् ॥ गग
 ने स्ये न्यविनाशं मृत्युर्वोयुद्धं पुच्छायां ॥ ६ ॥ दे विजयः समरे ततो धिको वां छितश्च वरुणो स्यात् ॥ संधिर्वोरि
 भंगात् स्वसिद्धि संस्वचनो वेत ॥ ७ ॥ वर्षाति भौमे मधवा चरुणे तु मनो गतं तथा जम्बु ॥ मुर्धनधनाश्च पवने वक्र
 दृष्टिः किं दन्मात्रा ॥ ८ ॥ समस्यानां तिः पत्तिः स्याद्दरुणे पार्थिवे च मुष्ठाद्या ॥ खल्यपि न चागोये वाच्या काशे तु मध्य

॥ज्ञानार्थव॥

॥८५॥

ॐॐ नृपतिगुरुबंशुदृक्काअपरेप्यनित्यमित्येतोकाः॥पूर्णांगेकर्तव्याविदुषावीतप्रपंचेन॥१॥
नाशनेषुदक्षैःपूर्णगनिर्वेशितासुयोषासु॥क्रियतेचेतस्त्यरितेनातोन्मद्वश्यविज्ञानं॥अरिरिणिकचोरदु
ष्टाअपरेषुपसर्गविग्रहाद्याश्च॥रिक्तोनेकर्तव्याजयत्नाभसुरवार्थिनिःपुरुषे॥परिपुत्रास्त्रसंप्रहारेरस्मृतिपः
पूर्णागात्रभूभागं॥बलिनिरापिदैरिवर्गेर्त्तनिश्चतेतस्यसामर्थ्याख्यरुणमहेंद्रौप्राप्तौप्रसोगर्तस्यपुत्रदौ
इतरोस्त्रीजन्मकरोमून्यंगार्तस्यनाशाय॥नासाप्रवाहदिज्ञागोमार्थ्ययस्तुपुंस्त्विति॥सुरुषःपुरुषादेशं
न्यभागोतथांगना॥५॥विज्ञेयःसन्मुखेवंधः॥सुषुम्नायामुन्नौ॥शिप्रूणार्तहा॥निकुसंक्रांतौ॥समेक्षेमंविनिर्दि
त॥क्षेज्ञायेतयादिनसम्यगमरुत्रदोविंदुतिः॥सनिश्चेय॥सितपीतारुणक॥सैर्वरुणावनिदहनपवनोत्तये॥३॥

कणाक्षिनासिकापुटमंगुष्ठप्रथममध्यमांगुलिनि॥क्षभांचपिधायमुरवंकरणेनहिदृश्यतेबिंदु॥८॥दक्षि
णामथवावामांगोनिषेडुंसमीप्सति॥तदंगपीडयेदन्यांनासानाडीसमाश्रयेत्॥अथेवामविभागेचंद्र
क्षेत्रंवदंतितत्त्वविदः॥पुष्टौचदक्षिणांगेस्वदेवाङ्गुलाचार्या॥९॥अवनिवनदहनमंडलविचलनशील
स्यतावदतिलस्य॥गतिस्तज्जरेवमरुत्पुगविहारिणः॥सातिरश्वीना॥१०॥प्रवनःप्रवेष्टाकालेजीवइतिप्रो
च्यतेमहामतिनि॥निःकमणेनिर्जीवःफलमपिचतयोस्तथाभूतां॥११॥जीवेजीवतिविश्वंमृतेमृतंस्मरि
निःसमुद्दिष्टं॥सुरवडुःखजयपराजयलाभालाभादिमार्गायां॥१२॥संचरतिपदावायुस्तत्वात्रत्वांतरंतदा
ज्ञेयं॥यस्याजतितद्विरिक्तंतत्पुण्येयत्रसंकमति॥क्षेप्रासपरायुद्धजनपदगृहराजकुलप्रवेशानिःकायो॥पूर्णा

॥ज्ञानार्णवा॥
॥८६॥

पादममेकत्वाद्भजतोस्यसिद्धिः स्यात्॥१५॥ अमृतेप्रवहति नूनं केचित्स्रवदंति स्वरयोरन्यथ्य॥ जीवंति विषाश्रता
रितप्यान्यथान्नते॥८६॥ यस्मिन्नसतिप्रियतेजीवतिप्रतिभवतिचेतनाकलितः॥ जी
तत्वविदः॥१७॥ सुखदुःखजयपराजयजीवितमरणानिविद्यदशतिकेचित्॥ वायुप्रपंचरचनामवे
मानः॥१८॥ कुर्वीतपूरकेसत्याक्काष्ठं कुंभकेस्तथासंभेज्ज्वादनंचयोगिरिचकविज्ञानसामर्थ्यात्॥८७॥ इदम
नेप्रसन्नमवसामर्थ्यस्याभ्युनेर्धुवंतस्यामोनाटिकाविष्णुर्द्विसम्भकर्तुर्विज्ञानाति॥१८॥ यद्यपिसमीरचारं
नतरं योगिनिःसुदुर्दर्श्याज्ञानातिविगततंद्रस्तथापि नाज्ञांकताभ्यासः॥१९॥ नाटिकाश्रुद्धिः॥ तद्यथा॥
द्वितयातिनामिकमलेसुवंधुरं कर्णिकारुढं॥२०॥ रेचयति ततः प्रीध्रंपतं

॥८६॥

णमात्रेण भासुराकारं ॥ तालाकलापकलितं स्फुलिंगमात्माकणक्रोतं ॥ २३ ॥ तालतडिडुग्रवेगं धूमशिरवावर्तक
 दद्विक्त्रांगकृतं गगनतले दुर्धर्षे देवदेत्यानां ॥ २४ ॥ प्रादिं डुधामधवलंगानतलान्मंदमंदमवतीर्णं ॥ सारद
 तमिव सुधांशोः पूरयति पथा पुनः पुरतः ॥ २५ ॥ आनीय नाशिकमलं निवेशय तस्मिन् पुनः पुनश्चैव ॥ अतस्त
 म्नसाकार्यं प्रवेष्टानिः क्रमणमनवरतं ॥ २६ ॥ अथ नाशिपुंडरीकाच्छनैरजानैर्हृदयकमलनालेन ॥ निःसारयति
 समीरं पुनः प्रवेष्टाय तिस्रोद्योगां ॥ २७ ॥ नाडीशुद्धिकुरुते दहनपुरं दिनकरस्य मार्गणा ॥ निःक्रामद्विप्रादिदोः पुर
 मितरेण तिर्यकेषां ॥ २८ ॥ इति नाडिका विष्णुद्वौ परिकलिता भ्यासकोशालो योगी ॥ आत्मेक्यैव धटयति पुटय
 पवनं क्षणार्धेन ॥ २९ ॥ एकस्यामयमास्ते कालं नाडीयुगद्वयं सार्द्धं ॥ तां मुहुरज्यततो न्यामधितिष्ठति नाडिका मनिक् ॥

॥ज्ञानार्थव॥
॥९७॥

३॥षोडशप्रमितकैश्चिन्निर्नीतोवायुसंक्रमः॥अहोरात्रौमितेकालेद्वयोर्नक्षोर्गर्ध्याक्रमं॥३॥षट्प्राताभ्यधिका
न्याहुःसहस्राण्येकविंशतिः॥अहोरात्रेनरिसुस्थेप्राणवायोर्गमागमः॥३॥संक्रांतिमपिनोवेत्त्रिधःसमीरस्यसु
पयधीः॥सतत्वनिर्नयकर्तुंप्रवृत्तःकिंनलज्जतो॥३॥अथकौतूहलहेतौःकरोतिवेधंसमाधिसामर्थ्यात्समभ्य
तपवनःप्रातैःप्रातैरर्कत्वेषु॥३॥तत्रकृतनिश्चयोसौजातीयकुलादिगंधद्रव्येषु॥स्थिरलक्ष्यतयाप्राश्व
धंविनंशतमा३॥क्षर्पूरकुंकुमागुरुमलयजकुशादिगंधद्रव्येषु॥बलणपवननवेधंकरोतिब्रह्मेकताभ्यास
द्॥एतेषुलब्धलक्ष्यसतोतिसुस्पृग्मेषुपत्रिकायेषु॥वेधंकरोतिवायुःप्रपंचयोजनचतुरः॥३॥अधुकरपतंगप्र
त्रिषुतथांडजेषुमृगप्रांतेरेषु॥संचरतिजातलक्ष्यस्त्वनन्यचित्तोवप्रीधीरः॥३॥नारपुरगकरिप्रांतेक्रमे

॥९८॥

चरति त्रिःसरत्येव। सुप्तोपलक्ष्येष्टुचयदृच्छया संक्रमं कुर्यात्। अर्धं द्विपरपुत्रप्रवेशाभ्यासोत्थसमाधिसामर्थ्यं
 त्वविचरति यदृच्छया सो मुक्तश्चात्यंतनिर्द्विषः॥४०॥ अथ कोतुकमात्रफलोद्यंपुरप्रवेशो महाप्रयासेन। सि
 द्धातिनवाक्यं चिन्महतामपि कालयोगेन॥४१॥ स्मरणलभनो विजयं समस्रोगक्षयं वपुःस्थैर्यं। पवनप्रचारच
 तुरः करोति योगीनसंदेहः॥४२॥ जन्मप्रातजनि तमुग्रं प्राणायामाद्विनीयते पापं। नाडीयुगाद्यस्यांते यतेर्जिताक्ष
 म्यधीरस्याक्ष॥ जलं च। जलविंदु कुत्राग्रेण मासे मासे तु यः पिवेत्। सैव तस्मात् साग्रं प्राणायामश्च तत्समः॥४३॥
 ॥ इत्याचार्यश्रीपुत्रचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारे ध्यानाध्यात्मप्रकरणे॥ का। समाकुर्याद्विद्यार्थेभ्यः
 मासं चेतः प्रशान्तधीः। यत्र यत्रैकैवाधत्ते प्रत्याहारः स उच्यते॥ निःसंगः संवृतस्वांतः कूर्मवत्संवृतो दिद्यः। यमीसक

॥ज्ञानार्थव॥
॥ऐन॥

त्वमापन्नोऽपानतंत्रे स्थिरी भवेत् ॥ किंचा गोचरेभ्यो हृषीकाणि तेभ्यश्चिन्नमनाकुलं पृथक्कृत्य वप्रीधने
ललाटेत्यंत निश्चलंश्च समर्थकसमाधि सिद्ध्यर्थं प्रत्याहारः प्रज्ञास्यते ॥ प्राणायामेन विक्षिप्तमनः सास्थ्यं न
दतिष्ठ प्रत्याहृतं पुनः स्वस्य सर्वोपाधि विवर्जितं वेतः समत्वं मापन्नं च सिन्नेवल यं व्रजेत् ॥ आयोः सं
तुर्यमणिमाद्यं गसाधनं प्रायः प्रत्यहं वीजं स्यान्मुनेर्मुक्तिमभीप्सुत ॥ ह्येकि मनेन प्रपंचेनैवीतरागस्य यो
न भव प्रीकृता क्षवर्गस्य प्राणायामो नञास्यते ॥ प्राणा स्याद्यमने पीडा तस्यां स्यादार्तसंभव ॥ तेन प्रच्यावते
नो ज्ञात तत्त्वोपिलक्षत ॥ पूरणे कुंभके चैव तयाश्चसन निश्चिंसेभ्युप्री भवं तिचेतां सिद्धिं त्रयमाना विवायु
निः ॥ किंचा नातिरिक्तं फलं सूत्रे प्राणायामात्मकीर्तितं ॥ अतस्तदर्थं मस्मान्निर्वातिरिक्तं कृतः श्रमः ॥ १९ ॥ निरु
॥ स्वसंदेहार्तजन्मना सुविचार्यैव तद्देयं यन्मुक्तेर्बीजमग्निमं ॥ संविद्रस्य प्रप्रांतस्य ॥ ४

ध्यकरणाग्रामंसमत्त्वमवलम्ब्य च ॥ ललाटे देवग्रामं तीर्त्नं विदध्यान्निष्कलं मनः ॥ २ ॥ अथ वा ॥ नेत्रद्वंद्वे श्रवणयुगले
 नासिकाग्रेललाटे वक्त्रे नाभौ शिरसि हृदये नाद्युनि श्रृङ्गांते ॥ ध्यानस्थानान्यमलमतिभिः कीर्त्तितान्यत्र देहे
 ध्वेकस्मिन् विगतविषयं चित्तमात्मवनीयं ॥ अस्थानेष्वेतेषु विप्रांतं मुने ह्यष्टयं वितन्वत ॥ इत्थं तत्स्वसं वितर्त्तव्यं
 बोध्या न प्रत्ययाः ॥ १४ ॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपाधिकारे प्रत्याहारधाराणाप्रकरणे
 ॥ ७ ॥ अतस्तु गणानीव बंधुरप्यत्र वंचितः ॥ अहो भवमहाकक्षे प्रागर्हं कर्म वैरिभिः ॥ अत्र विभ्रमसमुद्भूतैर्गणैश्च
 तुलबंधनैः ॥ बद्धो विडंबितः कालमनंतं जन्म दुर्गमो ॥ अद्यागगज्वरो न ह्येव मोहनिधाविनिर्गता ॥ ततः कर्मरिपुं ह
 निध्याननिस्तं प्राधारया ॥ अस्मात्मानमेव पश्यामि निर्द्वयाज्ञानजंतमः ॥ ह्येष यामितथाप्युग्रं कर्मैधनसमुत्क

॥ज्ञानार्णव॥
॥७६॥

बलध्यानवज्रेणदुरितद्रुमसंक्षयं।तथाकुर्मोयथादत्तेनपुनर्भवसंभवं॥५॥नमज्वरसमुद्भूतमहामूर्खो
क्षुषा॥स्वविज्ञानोद्भवःसाक्षात्सोक्ष्मागो नवीप्सितः॥क्षिप्रयात्मापिनविज्ञातोविश्वलोकैकलोचनः॥अवि
विषमग्राहदंतवर्धितचेतसा॥अपरमात्मापरंज्योतिर्जगज्ज्येष्ठोपिवंचितः॥अपातमात्रस्यैतैर्द्विषयेरंतनीर
सैः॥अभ्रहंचपरमात्माचक्षावेतौज्ञानलोचनौ।अतस्तंज्ञातुमिच्छामितत्त्वरूपोपलब्धये॥६॥क्षिप्रमप्राप्तगुण
ग्रामोव्यक्ताचपरमेशिनः॥ज्ञातवानावयोर्भेदःप्राकिव्यकिस्वभावतः॥७॥जकंच॥नामत्पूर्वाश्चपूर्वानोनिर्दि
ष्टोषविकारजाः॥वाभाविकविशेषाहभूतपूर्वाश्चतदुणाः॥८॥तावन्मापीडयत्येवमहादाहोद्भवोद्भवः॥
नमुधांभोधेर्नाक्णाहःप्रवर्तते॥९॥अभ्रहंननारकोनामनतिर्यग्वापिमानुषः॥नदेवःकिंतुसिद्धात्मासर्वोयं

॥७६॥

जःक्रमः॥३॥अनंतवीर्यविज्ञानदृगानंदरात्माकोषहं॥केनप्रोन्मूल्याभ्यदृष्टप्रतिपक्षविषजुमं॥४॥अथासादृ
 क्षसामर्थ्यप्रविश्यानंदमंदिशंनस्वरूपाश्चविषेहंवाह्यार्थेषुगतस्मृ॥५॥अथाद्यैवाविनिश्रेयसंस्वरूपंरिक्त्व
 तः॥किंत्वाप्यनादिसंभूतामविद्यावैरिवागुणं॥६॥इतिप्रतिज्ञांप्रतिपद्यधीरःसमस्तगणदिकलंकमुक्तः॥७॥अत
 नेधर्मसत्त्वलात्मा॥शुक्लंचयद्यस्तिबलंविज्ञात्नं॥९॥प्रतिज्ञा॥ध्येयंवल्लुवदंतिनिर्मलाधियःसत्त्वेतनाचेतनं
 स्थित्युत्पत्तिविनाशलक्षणदुतंमूर्तेतरंचक्रमात्॥शुद्धध्यानविप्री॥कर्मकवचोदेवश्रमुक्तेर्वरःसर्वज्ञःसक
 लःप्रिदःसभगवान्सिद्धःपरोतिःकलः॥८॥अमीजीवादयोभावाश्रितद्विज्ञस्मत्तांकिताः॥तत्त्वरूपाविरोध
 नध्येयाधर्ममनीषिनिः॥१०॥अनेद्युपरतेधीमान्मनःकुर्यात्समाहितंनिर्वदपदमापन्नंमभ्रंवाकराणंबुधौ॥११॥

॥ज्ञानार्णव॥

॥१००॥

अतो कत्रयीनाष्टममूर्तेपरमेश्वराध्यातुं प्रक्रमते साक्षात्परमात्मानमव्ययम् ॥१॥ सकंचात्रिकालविषयं
साक्षाच्छक्तिव्यतिविवक्षया ॥ सामान्येन नयेनैकं परमात्मानमनेत ॥२॥ साकारं निर्गताकारं निश्चलं प
निःकलं करणच्युतं ॥३॥ निःशेषभवसंभूतकेशाज्जमकृताशानं ॥ मुह्यमत्यंतनिर्लेपं ज्ञानराज्यं प्रतिष्ठितं ॥४॥
विष्णुद्वादशसंक्रांतं प्रतिबिंबसमप्रभं ॥ ज्योतिर्मयं महावीर्यं परिपूर्णं पुरातनं ॥५॥ विष्णुद्वादशगुणोपेतं नि
र्गतामया ॥ अप्रमेयं परछिन्नं विश्वतत्त्वव्यवस्थितं ॥६॥ अथाहं वहिर्भावेर्ग्राह्यं चानर्मुखैः क्षणां सत्त्वभा
सकं साक्षात्स्वरूपं परमात्मनः ॥७॥ अणोरपि च यः स ह्यसो महानाकाशतोपि च ॥ जागदंक्षुः स सिद्धात्मानिष्ठ

त्येतनिर्द्वैतः॥२॥ एषस्यानुध्यानमात्रेण प्रीयते जन्म जात जा भूता न्यथा जन्मिनां सोऽयं जगतां प्रभुरच्युतः॥३॥ वि
ज्ञातमपि निःशेषं ददज्ञानादपार्थक्यं यस्मिंश्च विहिते विधुं ज्ञातमेव न संशयः॥३॥ यत्स्वरूपा यद्विज्ञानात्मा
तत्वे स्थिति भवेत्तत्त्वं ज्ञात्वा मुनिभिः साक्षात्प्राप्तं तस्यैवैवै भवं॥३॥ स एव नियतं ध्येयः स विज्ञेयो मुमुक्षुभिः॥
अनन्यप्राणी भूय त कृते नो तस्मात्तन्मा॥३॥ अवागोचरमव्यक्तमनंतं प्राब्धवर्जितं॥ अज जन्म भ्रमातीतं नि
र्विकल्पं विचिंतयेत्तत्तत्तद्द्वो धानंतमा गोपि द्रव्यपदार्थसंभूतं॥ लोका लोके स्थितं यत्रै स स्याद्भो कत्रयी
गुह्यः॥३॥ तत्स्वरूपा हितस्यांतस्तदुपाग्रामं जितं यो जयत्यात्मना त्मानंतं तस्मिंस्तद्रूपसिद्धयोर्धर्द्धत्यजं
स्मरन् योगी तत्स्वरूपावलंबितः॥ तन्मयत्वमवाप्नोति प्राप्नुयात्कवर्जितं॥३॥ अनन्यप्राणी भूय स तस्मि

॥ज्ञानार्णव॥

॥१८९॥

द्वीपते तथा ॥ ध्यात ध्यानो भयाभावे ध्येये नैक्यं यथा व्रजेत ॥ ३७ ॥ सोऽयं समरसी भावस्तदेकीकरणं स्मृतं ॥ अ
त्केन यत्रात्मा लीयते परमात्मनि ॥ ३८ ॥ अनन्यप्राणस्तद्धितं संह्रीणैकमानसं तदुणास्तत्त्वभावात्मातां
तस्याच्च स एव सन् ॥ ३९ ॥ उक्तं चाऽकटस्य कर्ता ह्यमिति संबंधः ॥ स्याद्द्वयोर्द्वयोऽध्यानं ध्येयं यदा तैव संबंधं क
प्राप्तदा ॥ ४० ॥ पदज्ञानाज्जन्मी भ्रमति नियतं जन्म गहनं विदित्वा यं सद्यः क्षिप्रं गुरुतोऽप्यातिगुरुतां ॥ स विज्ञेय
माप्स्यतामकदमुवनानंदं नित्यं ॥ परं ज्योतिस्ज्ञानापरमपुरुषो विंत्स्य चरित ॥ ४१ ॥ इत्थं यत्रानवच्छिन्नभाव
स्त्रिर्भवच्युतं भावयत्यनिघां ध्यानी तत्सर्वीर्यं प्रकीर्तितं ॥ ४२ ॥ इत्याचार्यश्रीपुण्ड्रचंद्रविरचिते ज्ञानार्ण
वो गप्रदीपादिकोरे सवीर्यध्यानप्रकरणम् ॥ क्ळा ॥ अज्ञातस्वस्वस्वरेण परमात्मानं बुध्यते ॥ अतैव प्राणविनिश्चये यो वि

नपुरुषैः परं ॥ किंच ॥ आत्मतत्त्वा न निद्रस्य न स्यादात्मन्यवस्थितिः ॥ मुद्यत्यंतः पृथक्कुर्वत्स्वरूपदेहदेहिनो भूत
योर्भेदा परिज्ञानात्तात्मलाभः प्रजायते ॥ तदभावात्तव विज्ञानस्रतिः स्वप्ने पि दुर्दृष्टा ॥ अतः प्रागेवातिश्रेयः सम्य
गात्मा मुमुक्षुनिः ॥ अथोषपरपर्यायः कल्पनाजालवर्जितः ॥ तथा हि ॥ त्रिप्रकारः स भूतेषु सर्वे चात्मा व्यव
स्थिताः ॥ बहिरतः परश्चेति विकल्पे क्षमाणकैः ॥ आत्मबुद्धिः प्राणीणां यस्यात्मन्यात्मनि श्रयः ॥ सो तं रात्मा स
तस्तदोर्ध्वमश्वात्तमाकरैः ॥ स्निग्धैः पोतः कलः शुद्धो निःस्पृहो त्वं त निवृत्तः ॥ निर्विकल्पश्च शुद्धात्मा परमात्म
नि वर्णितः ॥ अकथं तर्हि पृथक्त्वादेहाद्यर्थकदंबकान् ॥ आत्मानमभ्यसेद्योगी निर्विकल्पमतीन्द्रियः ॥ अथा
स्य बहिरात्मानं सुस्थिरेणात्मात्मना ॥ ध्यायेद्विशुद्धमत्यंतपरमात्मानमव्ययं ॥ तथा ॥ स योजयति देहं
॥ यस्य स्यादात्मविभ्रमात् ॥ बहिरात्मा स विज्ञेयो मोहनिद्रास्तचेतनः ॥ इति ॥

शरीरात्

आत्मानं

॥ज्ञानार्थव॥

॥१०२॥

चिदात्मानं विमूढधीः॥ बहिरात्मा ततो ज्ञानी पृथक् प्रयति देहिनां॥ असद्वारैर्विप्रातं स्वतत्त्वविमुखैर्भृशं
वर्हितं॥
तो बहिरात्मा यं वपुरात्मतिमन्यते॥ असुरं त्रिदशपथार्थयेन पथार्थयेन पथार्थेति र्थचंचेतदगोस्वं न
गे च नारको॥ इत्येत्यविद्यापरिश्रोतो मूढस्तन्नपुनस्तथा॥ किं त्वमूर्तस्वसंवेद्यतद्गुणपरिकीर्तितो॥ असुप्ररीर
मिर्वा त्विष्यपरां गच्छुतचेतनं परमात्मानमज्ञानी परबुधा धावस्यति॥ स्वात्मेतरविकल्पैस्तैः प्रागैर्ध्वज्यं
तं प्रवृत्तैर्ध्वजितविश्वमनात्मन्यात्मदुर्गिनि॥ इक्षिततः सौत्यं तन्निनेषु पशुपुत्रो गनादिषु॥ आत्मत्वं
दैविद्याञ्चरजिहितः॥ अस्मात्स्वामवनिश्चित्य पदार्थांश्चेतनेतरानास्वस्यैव मन्यते मूढस्तन्नाथो
दिकोऽपि अनादिप्रभवः सौद्यमविद्याविषमग्रहप्ररीरादीनि पश्यन्ति येन स मिति देहिनां॥ इक्ष्व
विषमद्वेषेण

॥१०२॥

रन्धयति

अतस्मान्

विज्ञानं वपुषा दृढयत्यम् ॥ स्वस्मिन्नात्मनि बोधस्तु निनत्यगाच्छरीरिणाम् ॥ वपुष्यात्ममतिः सत्तेष्वधुनि
नादिकल्पनां स्वस्मत्संकल्पमतेन मच्चानं मुषितं जगत् ॥ तेन चात्मनि यो भावः स स्याद्बीजं भवस्थिते ॥ बहिर्वी
तां स्वविशेषस्तत्त्वकांतर्दिनेत ॥ २ ॥ अक्षद्वारैः स्वतश्चक्षुषां निमग्नो गोचरे धृता नानासाधारणित्येन न हि
सम्प्राप्येदं रश्मिबाह्यात्मानमप्राप्त्यैव मर्तात्मा ततस्त्यजेत् ॥ प्रकाशायत्यययोगः स्वरूपं परमेष्विन ॥ ३ ॥
यद्यदृष्यमिदं रूपं तत्तदन्यन्न चान्यथा ॥ ज्ञानवच्चक्षुषीताक्षमतः केनात्र वक्ष्यहं ॥ ४ ॥ यज्जनैरापि बोधो ह य
ज्ञानाच्चोभयाभ्युह्यता हि ॥ अमपदं यस्मादहं विधत्सकल्पनां रक्षेयः स्वमेव समादत्तेन दत्तेयः ॥ स्वतापरा ॥ नर्दिकल्प
संविज्ञानी स्वसंवेद्योऽस्मिन्नेव लभ ॥ ५ ॥ ज्ञातसर्वमतेयं दृच्छुं खलयाणां क्रियाभ्रमं ॥ न यैव मे क्रियापूर्वास्तच्चादौ स्वमि

।ज्ञानार्णव।
॥१०३॥

निभ्रमात्।रणप्रुखलायांयथाहनिर्विनष्टेभुजगभ्रमोतच्चादौमेतथाहनिर्नष्टात्मविभ्रमस्यवै।रणि।एतदे
^{स्मिज्जुह्व}षैषएकदेवहनीति।धियःपदांनारहयच्चात्मनात्मानवेत्यात्मनितदेस्म्यह।^{नमुक्त}रिण्यदवोधेमयासुप्रयद्वाधे
 हैस्थितं।तद्रूपमयमत्यसंखसवेद्यमहंकिन्ना^{३॥}ज्योतिर्मयममात्मानंपश्यतोत्रैवयांत्यमी।स्रयं।गाद
 यत्तेननारिःकोपिप्रियोनमो^{३॥}अदृष्टमत्स्वरूपोयजनोनारिर्नमेषिप्रिय।साक्षात्सुदृष्टरूपेपिजनोनारिः।
 सुहृन्मो^{३॥}द्विद्वतःप्रभृतिनिःशेषंपूर्वपूर्वविचेष्टितंमर्माद्यज्ञाततत्त्वस्यभातिस्वप्नेदजालवत्^{३॥}धयो।
 ।प्रसिद्धात्मापरंज्योतिःसनातन।सोहंतस्मात्प्रपण्यामिख।सिन्नात्मानमच्युतं^{३॥}बाह्यात्मानमपित्य
 प्रसन्नेचांतरात्मनि।विधूतकल्पनाजालंपासात्मानमामनेत्^{३॥}बधमोक्षावुभावतोभ्रमेतरनिबधनो।

अभ्यसेत्

॥१०३॥

यश्च परसंबन्धाद्देहाभ्यामाज्ञतः शिवांश्च अतो किं कर्म हेतुं ज्ञानिनः केन वण्णयेतो अज्ञानी बध्यते यत्र ज्ञा-
 नी तत्रैव मुच्यते ॥ ६७ ॥ यज्जन्म गतने विज्ञे प्राञ्जया दुःखसंकुलो तदात्मतरो नूनमनेदेनावधारणात् ॥ ६८ ॥ प्र-
 येप्त्यपि विज्ञानप्रदीपे विष्णुदर्शना किं निमज्जत्ययं लोको वराको जन्म कर्हमेव ॥ आत्मन्येवात्मना तमाय-
 स्वयमेवानुभूयते ॥ अतो न्यत्रैव मां ज्ञातुं प्रयासः कार्य निष्फलः ॥ ६९ ॥ एतादाह स एवाहमित्यभ्यसन्नैरारतां
 वासनां दृढयत्नेन प्राप्नोत्यात्मन्येव स्थितिम् ॥ ७० ॥ आद्यात्मीतये ज्ञस्य तत्र देवापदास्मदा विभेत्ययं पुनर्य-
 म्मिंस्तदेवानंदमंदिरं ॥ ७१ ॥ सुसंवृते हि यग्रामे प्रसन्ने चांतरात्मनि ॥ स्रष्टां स्फुरति यत्र त्वं तद्रूपं परमेश्विनः ॥ ७२ ॥ य-
 मिक्षात्मा परः सो ह यो हं स परमेश्वरः ॥ मदन्योनमयो पासा मदन्येन तु नाप्यहं ॥ ७३ ॥ आकृष्या गोचरे व्याघ्रमुत्क-

॥ज्ञानार्णव॥
॥१०४॥

शरीरान्

रात्मानमात्मना॥स्वस्मिन्नहंस्थिरीभूतश्चिदानंदमयेत्वंयं॥४॥पृथगिच्छन्मावेत्त्रियस्तनोद्गीतविभ्रमं॥
कुर्वन्नापितपसीव्रनसमुद्येतवंधने॥५॥स्वपरांतरविज्ञानमुधाम्यदाजिनंदितं॥खिद्यतेनतपःकुर्वन्ना
त्केयोःपारीरजै॥४॥षाणागादिमलविप्लेषाशस्यचित्तंमुनिर्मत्स्यमृकस्वसंहिजानातिर्नान्यःकेनोपिहेतु
धए॥निर्विकल्पमनस्तत्त्वंनविकल्पैरनिद्रुतंनिर्विकल्पमंतःकार्यसम्पत्तत्त्वप्रसिद्धो॥६॥अज्ञानविद्व
तःस्वतत्वादपवर्तते॥विज्ञानवासितंतद्विषयत्यंतःपराप्रभु॥७॥मुनेर्यदिमनोमोहादागादौरभिभूयते॥
तन्निजोज्यात्मनस्तत्त्वेतानेव॥^{साक्षि}स्मिपतिष्मणात्॥४॥^{काये}पत्राज्ञात्मारतः॥^{तोयिसात्}कायेतस्मादावर्ततोदिया॥चिदानं
येरुपेयोजितःप्रीतिमुत्सृजेत्॥४॥स्वविभ्रमोद्भवदुःखंस्वज्ञानेनैवहीयते॥तपसापिनतच्छेद्यमात्मवि

॥१०५॥

ज्ञानवर्जितैरुपायुर्बलविज्ञादि संपत्तिं स्वस्य वांछति॥ बहिरात्मा ध्याविज्ञानी साक्षात्तेभ्योऽपि विद्युतिं॥
 अकलार्हं प्रतिमं न्यत्र बध्नाति स्वं स्वतश्मृतं॥ आत्मन्यात्ममतिं कृत्वा न्यस्माद्ज्ञानी विमुच्यते॥ मदी आत्मानं
 देयं विज्ञानी त्रिलिङ्गी संगतं वपुः॥ सम्यग्देदी पुनस्तत्त्रिलिङ्गसंगविवर्जितं॥ असमभ्यस्तं सुविज्ञानी त्री
 तमपि तत्त्वतः भ्रानादि विभ्रमात्तत्त्वं प्रसवत्यैव योगिनः॥ यथा अविद्वद्भ्यमिदं रूपं न विद्वद्भ्यं ततो वथा प्र
 मरणादयोऽर्थेषु स्वरूपं संश्रयाम्यतः॥ एतं करोत्यज्ञो ग्रहत्यागो बहिरात्तत्त्ववित्॥ मुक्तात्मानं बहिर्नाति
 सो विदध्यात्कथं च न॥ देववाक्रायाभ्यां पुष्टकृत्वा मनसा त्मानं मभ्यसेत्॥ वाक्त्तनुभ्यां प्रकुर्वीत कथं मन
 ज्ञं चेत्तसां देवि विश्वासानंदयोः स्थानं स्याज्जगदज्ञं चेत्तसां कानंदः कंच विश्वासः त्वस्मिन्नेवात्मवेदिनां देव

।ज्ञानार्णव॥

॥१०५॥

स्वबोधादपरं किंचिन्नस्वानेविभूयास्सृणं। कुर्यात्कार्यवशात्किंचिद्वाक्रायाभ्यामनादतः॥६॥ अपदस्य विषयं रूपं
मङ्गप्राज्ञद्विलक्षणमात्मानं दानिर्भरं रूपमर्तज्योतिर्मयं ममादि॥ अतर्हुः स्वबहिः सौख्ययोगाभ्यामोदतात्म
सुप्रतिष्ठितयोगानां विषयस्तस्मिदं पुनः॥६॥ तद्विज्ञेयं तदीयं यत्तच्छब्दचित्स्यमेव वा॥ येन नानाभिर्मास्योच्चै
स्यादात्मन्यात्मनः स्थितिर्ददः॥ विषयेषु न तत्किंचित्स्याद्विज्ञेयं च्छरीरिणा॥ तेषां पृथैव कुर्वन्ति धीनि मज्ञा
नयोगिनः॥६॥ अनाख्यातमिवाख्यातमपि न प्रतिपद्यते॥ आत्मानं जडधीसेन वध्यस्तत्र ममोद्यमः॥६॥ एत
दयन्मया किंचित्प्रज्ञापयितुमिष्टतपो ह न स परमाहं सन्मुधा बोधनोद्यमः॥६॥ निरुद्धज्योतिरज्ञो
ह्यतान्यत्रैव तुष्यति॥ तुष्यत्यात्मनि विज्ञानी बहिर्विगतविश्रमः॥७॥ अपावदात्मच्छयादज्ञेवाक्किन्न वपुषां

॥१०५॥

आद्यादिन

असंयोजयत्
जानीयान्

जन्मतावदमीषातुभेदज्ञानाद्भवत्युतिः॥१॥ जीर्णो रक्ते घने स्वेनेनात्मा जीर्णादिकः पदोऽणववपुषि जीर्णादौ ना
त्मा जीर्णादिकस्तस्या॥१॥ चलमप्यचलप्रत्यजगद्यस्यावभासतोऽज्ञानयोगक्रियाहीनसण्वास्कदनिशिवं
भोदादेकमिभ्रकामिण आत्मा
७ अतनुन्यादृतादेहीज्योतिर्मयवपुःसयनवेति यावदात्मानकनावद्वधवित्युतिः॥१॥ अगलमिन्नदण्ड
रन्मनाविशेषः
तसन्निवेप्रयात्मकवपुःवेति मूढस्तदात्मानमनाद्यत्पन्नविभ्रमात्॥१॥ मुक्तिरेवमुनेतस्य यस्यात्मन्य
चलास्थितिः भ्रतस्यासिद्धुवंमुक्तिरेयस्यात्मन्यवास्थितिः॥१॥ दृढदः स्थूलः स्थिरी दीर्घजीर्णः जीर्णोऽनधु
र्लभ्यपुष्पवमसवधनस्वविद्यादेरनात्मको॥१॥ जनसंसर्गवाक्किन्नपरिस्पदमनोभ्रमाः॥१॥ तत्रैतरेवीज
निज्ञानी जनस्तस्य जेत्यजानाग्रामादिषु सस्य निवासवेत्यनात्मक्षिणः॥१॥ सर्वावस्थामुविज्ञानी स्वस्मि

परमाशुसम्पद

दृतावृते

संयमात्

निबधने॥ तदभावात्पुनर्मोक्षो मुमुक्षुर्जेततस्य जेतार॥ ७ ॥ प्रागसंयममुत्सृज्य संयमैकतरो भवेत्॥ ततोऽपि
विरमेत्प्राप्य सम्यगात्मव्यवस्थितिं मण्डजातिविंगतिं तिद्वहं मगमो माहावर्ततोऽभंगात्मकश्रमं सारसमा
नद्वितयत्यजेत्॥ ए॥ अनेदविद्वथापंगोर्वो निचक्षुरचक्षुषि॥ अंगोऽपि च तथावेति संयोगादृश्यमोत्तमः॥ ८ ॥
नेदविद्वत्तयथावेति पंगोश्चक्षुरचक्षुषि॥ ज्ञातात्मानं तथावेति तं काये दृश्यमात्मनः॥ ९ ॥ स तौ न्न तदिदं
सुपथाज्ञस्य स्वविभ्रमं तथा सर्वोत्सवस्यामुने क्वचित्तदर्थिनः॥ १० ॥ देहात्मदं प्रमुच्येत चेज्जागर्ति पृथग्यपि
स्वदो न्न तौऽपि मुच्येत स्वस्मिन्नेत्यन्नति श्रयः॥ ११ ॥ आत्मानं सिद्धमगम्य प्राप्नोत्यात्मापि सिद्धतां ब्रति प्रदी
यमा माहायथाभ्येति प्रदीपतां॥ १२ ॥ आगम्यात्मानं नैवात्मा परमात्मत्वमश्नुते॥ यथा भवति दक्षः स्वसेनो
प्राप्यते

वंजानिहि

रि॒कल॒यवि॒शुद्ध॑स्वा॒त्मना॒त्मान॑मे॒वा॒हृति॑सा॒धारा॑ण॒धमे॒यं॒ध्यान॑यो॒र्द्धम॑शु॒क्तयोः॑॥वि॒शुद्धि॑स्वा॒भिभे॑दे॒नभे॑द॒
स॒त्रेति॑रु॒पितः॑॥१०॥इ॒त्या॒चार्य॑श्री॒शुभ॑चंद्र॒विरचिते॑ज्ञा॒नार्थे॒योग॑प्रदी॒पाधि॑कारे॒शुद्धौ॑प॒चार॑योग॒प्रकर॑
ण॒म्॥ॐ॥अ॒नादि॑वि॒भ्रमा॒नोहा॑र्दन॒भ्यासा॑दर्श॒द्रहा॑त्॥ज्ञा॒तम॑प्या॒त्मन॑स्तत्त्व॒प्रच॑लत्ये॒वयोगि॑नः॥१॥प्र॒वि॒
द्या॒वा॒सना॑वे॒प्रावि॑ष॒विव॑प्रा॒त्मना॑यो॒ज्यमा॑नम॒पि॒स्वस्मि॑न्न॒चेतः॑कु॒रते॑रा॒ति॥सा॒क्षात्कर्तु॑म॒तः॑क्षि॒प्रंवि॑
प॒तत्त्व॑प॒था॒स्थिता॑॥वि॒शुद्धि॑चा॒त्मनः॑प्रा॒श्रव॑स्तु॒धर्म॑स्थि॒रीन॑वेत्॥३॥प्र॒लक्ष्म्य॑लक्ष्म्य॒संब॑धा॒त्सूत्रा॑त्
ध्मं॒विचि॑न्तयेत्॥सा॒लंबा॑च्च॒जिग॑लंब॒तत्त्व॑वि॒तत्त्व॑म॒जसा॑॥आ॒ज्ञापा॑यवि॒पाका॑नां॒क्रम॑शः॒संस्थि॑तेः॒तद्य॑
वि॒चयो॑यः॒पुण्य॑कर्त॒द्विध॑र्म॒ध्याने॑चतुर्वि॒धा॥१॥व॒स्तुत॑त्त्व॒त्वसि॑द्धांत॒प्रसि॑द्धं॒यत्र॑चि॒न्तये॑त्॥सर्वे॑ज्ञा॒ज्ञानि॑योगे॒नत॑

॥ज्ञानार्णवा॥

॥१०८॥

१ वस्तु तत्त्वं =

उत्पादव्ययशैव्यस्वभावं

अवलोकयेत्

दाज्ञाविचयोमतः॥६॥ अनंतगुणपर्यायसंयुततत्रैवात्मकं॥ त्रिकालविषयमाप्ताज्ञिनाज्ञासिद्धसामनेन॥ ७॥
चास्मिन्नेन्द्रवचनहेतुनिर्धनहन्यते॥ आज्ञासिद्धं च तद्वाह्यं नान्यथावादिनो जिनाः॥ इति॥ प्रमाणनयनि
क्षेपैर्निर्नीततत्त्वमंजसम्॥ स्थित्युत्पत्तिव्ययोपेतांचिद्विज्ञप्तांस्मरेत्॥ ८॥ श्रीमत्सर्वज्ञदेवोक्तं श्रुतज्ञानचं निम्न
त्वाप्रबार्थनिचितं तत्त्वमंचित्यमविज्ञातम्॥ श्रुतज्ञानतद्वाप्यापरिस्फुरति यत्रैतद्विद्याविद्याकदंबकं॥ इव्यभा
वनिदाज्ञद्विप्रबार्थज्योतिरग्निमं॥ ९॥ अणुरमंति गंभीरं पुण्यतीर्थं पुण्यतनं॥ पूर्वपरविरोधादिकलंकपविर्जितं
१२॥ नयोपनयसंपातगहनं गणनिःसृतं॥ विचित्रमंति चित्रार्थसंकीर्णं॥ विश्रब्धोचनं॥ १३॥ अमनेकपदविन्यासै
ः प्रकीर्णकैः प्रसृततद्विभात्युच्चैः॥ रत्नाकरद्वारपरार्धो मरुतजोद्धतमुद्रासनाप्रीविषांतकं॥ इरतेधन

॥१०८॥

सिध्यात्त्वधांतदमो^ईमंडलं^ई। रश्मि^ईस्य विचंजगत्सि^ईचिप्र^ईधातिजगच्चयी^ई। येनतद्विमतांसेव्यं^ईश्रुतज्ञानंचतु
 र्विधां^ईरक्षि^ईत्युत्पत्तिव्ययोपेतं^ईततीयो^ईगिलोचनां^ईनयदयसमावेष्टान्^ईसाधनादिव्यवस्थितं^ई। रश्मिः^ईशेषनय
 निक्षेपनिकषगावसनिर्भा^ईस्मादादप^ईविनिर्घातमभ्या^ईन्यमतभू^ईधरा^ईरश्मि^ईइत्यादिगुणसंदर्भनिर्भरं^ईनव्यप्रुद्धि^ईसंभ
 यंतु^ईधीमतां^ईश्रेष्ठाः^ईश्रुतज्ञानमहापर्वं^ई। रश्मि^ईज्जन्मच्चरणानकं^ईत्रिभुवनार्थी^ईश्रीर्द^ईन्यर्चिता^ईपस्या^ईदादमहाध्वजं^ई
 यथाताकीर्णं^ईचयत्पन्नतो^ईनत्पादस्थितिभंगलो^ईकनयुता^ईयस्मिन्पदार्थाः^ईस्थितास्तच्छ्रीवीरमुत्तारविंदगदितंदेय
 च्छु^ईनवः^ईशिवां^ईरश्मि^ईवा^ईदेव्याः^ईकुलमंदिरं^ईबुधजनानंदकचंद्रो^ईदयामु^ईक्तेर्मंगलमग्निमं^ईप्रिवपयप्रस्थानदिव्या^ईनकं^ई
 तत्ताभासकुरागपदवदनभव्या^ईचिनेतुं^ईक्षमंतच्छोत्रा^ईजलिनिः^ईपिवंतुं^ईगुणिनः^ईसिद्धांतवार्द्धः^ईपयः^ई। रश्मि^ईनेते^ईनिपतं^ई

सर्वाङ्गानां उत्तरस्तद्वत् समम्. परितः क्षितिजयेत्. १॥ यत्र तद्विज्ञानं भाव्यते भाव्यत्वं यो हि दुर्गन्धे. ॥ २३ ॥

। क्षान्ता एव ।
। १०६ ॥

वादि गिरयस्तु व्यति यो गी श्रुता भव्या येन विदंति निर्वृति पदं मुचंति मोहं बुधाः प्रहंयुर्यमिनां पदं स य सुख स्या
धारभूतं तदुपात्तं तद्वो क इयमुद्धिदं जिन वचः पुष्पा द्विवेक श्रियं २॥ इत्याचार्य श्री शुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवयो
गप्रदीपाधिकारे आज्ञा विचय प्रकरणे ॥ ७ ॥ अथाय विचये ध्यानं तद्वदंति मनीषिणः अपायः कर्मणा यत्र सोपा
यः स्मर्यते बुधैः ॥ ११ ॥ तद्वथा ॥ श्रीमत्सर्वज्ञ निर्वृष्टं मार्गे लब्धयात्मकं अनासाद्य भवार्णवे चिरं नष्टाः शरीरिणः ॥
मज्जनौ नमज्जनं प्राश्नं जंति भवसागरे वराकाः प्राणिनो प्राप्य ध्यानपात्रं जिने श्वरं ॥ मह्यमनससां च्छिः प्रदीपे
नमकाननो भ्रमता द्यमया प्राप्तं सप्रज्ञानां बुधैस्तदा ॥ अद्यापि यदिति चेद्विद विवेकाग्नेः सस्तकात् सत्त्वे
वज्रमांशः कूपपातो निवारितः ॥ १२ ॥ अनादि भ्रमसंभूतं कथां निर्धार्यते मया सिध्यात् ॥ विरति प्राप्य कर्मबंधनिबं

। १०७ ॥

आत्मानं

आत्मा

धनं^१क्षो^२ह^३सु^४दः^५प्र^६मि^७ज्ञा^८त्मा^९दृ^{१०}बो^{११}ध^{१२}वि^{१३}मले^{१४}क्षणा^{१५}अ^{१६}न्म^{१७}प^{१८}के^{१९}चि^{२०}रं^{२१}सि^{२२}दः^{२३}ए^{२४}वं^{२५}अ^{२६}मानः^{२७}स्व^{२८}क^{२९}र्म^{३०}णा^{३१}ए^{३२}क^{३३}तः^{३४}का^{३५}र्म^{३६}णं^{३७}
सैन्य^{३८}म^{३९}ह^{४०}मे^{४१}क^{४२}क्षतौ^{४३}न्य^{४४}तः^{४५}स्थि^{४६}त^{४७}व्य^{४८}म^{४९}प्र^{५०}म^{५१}त्ते^{५२}न^{५३}म^{५४}या^{५५}मि^{५६}र्त्त^{५७}रि^{५८}सं^{५९}के^{६०}द्ये^{६१}न्न^{६२}ि^{६३}र्द^{६४}य^{६५}क^{६६}र्म^{६७}सं^{६८}घा^{६९}तं^{७०}प्र^{७१}ब^{७२}ल^{७३}ध्या^{७४}न^{७५}व^{७६}क्रि^{७७}ना^{७८}।
क^{७९}दा^{८०}स्व^{८१}प्नो^{८२}ध^{८३}यि^{८४}ष्या^{८५}मि^{८६}धा^{८७}तु^{८८}स्थ^{८९}मि^{९०}व^{९१}कां^{९२}च^{९३}न^{९४}ं^{९५}र्क्षि^{९६}कि^{९७}मु^{९८}पे^{९९}यो^{१००}म^{१०१}मा^{१०२}त्मा^{१०३}य^{१०४}किं^{१०५}वा^{१०६}वि^{१०७}ज्ञा^{१०८}न^{१०९}द^{११०}श^{१११}नो^{११२}च^{११३}रा^{११४}ण^{११५}चा^{११६}प^{११७}द^{११८}गा^{११९}यि^{१२०}दि^{१२१}
निः^{१२२}सा^{१२३}द्भ^{१२४}स^{१२५}ए^{१२६}व^{१२७}वा^{१२८}॥१॥को^{१२९}ह^{१३०}म^{१३१}मा^{१३२}श्र^{१३३}वः^{१३४}क^{१३५}स्मा^{१३६}त्क^{१३७}थ^{१३८}व^{१३९}धः^{१४०}क्व^{१४१}नि^{१४२}र्ज^{१४३}णा^{१४४}का^{१४५}मु^{१४६}क्तिः^{१४७}किं^{१४८}वि^{१४९}मु^{१५०}क्त^{१५१}स्य^{१५२}स्व^{१५३}र^{१५४}प^{१५५}ंच^{१५६}नि^{१५७}ग^{१५८}द्य^{१५९}तो^{१६०}॥२॥
ज^{१६१}न्म^{१६२}नः^{१६३}प्र^{१६४}ति^{१६५}प^{१६६}स्य^{१६७}स्य^{१६८}मो^{१६९}स्य^{१७०}स्य^{१७१}त्य^{१७२}ति^{१७३}क^{१७४}सु^{१७५}खा^{१७६}अ^{१७७}व्या^{१७८}बा^{१७९}ध^{१८०}स्व^{१८१}भा^{१८२}वो^{१८३}त्य^{१८४}के^{१८५}नो^{१८६}पा^{१८७}ये^{१८८}न^{१८९}ल^{१९०}न्य^{१९१}तो^{१९२}॥३॥म^{१९३}य्ये^{१९४}व^{१९५}वि^{१९६}दि^{१९७}ते^{१९८}सा^{१९९}सा^{२००}।
दि^{२०१}ज्ञा^{२०२}तं^{२०३}भु^{२०४}व^{२०५}न^{२०६}त्र^{२०७}या^{२०८}पु^{२०९}नो^{२१०}ह^{२११}म^{२१२}व^{२१३}स^{२१४}र्व^{२१५}ज्ञः^{२१६}स^{२१७}र्व^{२१८}द^{२१९}शी^{२२०}॥नि^{२२१}र^{२२२}ज^{२२३}नः^{२२४}॥३॥उ^{२२५}क्तं^{२२६}च्चा^{२२७}॥ए^{२२८}को^{२२९}भा^{२३०}वः^{२३१}स^{२३२}र्व^{२३३}भा^{२३४}वः^{२३५}स्व^{२३६}भा^{२३७}वः^{२३८}स^{२३९}र्व^{२४०}भा^{२४१}वा^{२४२}ए^{२४३}।
क^{२४४}भा^{२४५}व^{२४६}स्व^{२४७}भा^{२४८}वा^{२४९}॥ए^{२५०}को^{२५१}भा^{२५२}व^{२५३}स्व^{२५४}स्व^{२५५}त्व^{२५६}तो^{२५७}ये^{२५८}न^{२५९}बु^{२६०}द्धः^{२६१}स^{२६२}र्व^{२६३}भा^{२६४}वा^{२६५}स्व^{२६६}त्व^{२६७}त^{२६८}से^{२६९}न^{२७०}बु^{२७१}द्धः^{२७२}॥४॥ध्या^{२७३}व^{२७४}दा^{२७५}व^{२७६}च्चे^{२७७}स^{२७८}र्व^{२७९}बंधो^{२८०}म^{२८१}म^{२८२}स्या^{२८३}द्वा^{२८४}दा^{२८५}व^{२८६}सु^{२८७}।
ए^{२८८}क^{२८९}स्मि^{२९०}न्ना^{२९१}त्स^{२९२}नि^{२९३}प्र^{२९४}ति^{२९५}वि^{२९६}दि^{२९७}त्ति^{२९८}ता^{२९९}।

॥ज्ञानार्णव॥

॥१९८॥

पदार्थमर्थः

निः^{१५}तावत्तावत्सदा^{१५}स्वमि^{१५}त्स्थितिः^{१५}सर्वो^{१५}पि^{१५}दृष्टिः^{१५}॥१९८॥तद्यैवेते^{१५}नु^{१५}न्यते^{१५}पदार्थाः^{१५}स्त्रसूचिताः^{१५}अतो^{१५}मार्गे^{१५}त्रल
नो^{१५}हंप्राप्तो^{१५}एव^{१५}प्रिवा^{१५}स्मदा^{१५}॥इत्युपायो^{१५}विनिश्चयो^{१५}मार्गा^{१५}अवनल^{१५}क्षणा^{१५}क्रमणा^{१५}चयथा^{१५}पायज^{१५}पायश्चात्मसि
१९८॥इतिनयप्रानलीला^{१५}तंबी^{१५}निर्वृतदोषं^{१५}च्युतसकलकलकैः^{१५}कीर्तितं^{१५}ध्यानमेतत्^{१५}अविरतमनुपूर्वध्या
अपायविचयप्रकरणम्॥छासविपाकइतिज्ञेयो^{१५}यः^{१५}स्वकर्मफलौदयः^{१५}प्रभवं^{१५}इविरचिते^{१५}ज्ञानार्णवे^{१५}योगप्रदीपा
१९८॥कर्मजातफलं^{१५}दत्ते^{१५}विचित्रमिह^{१५}देहिनां^{१५}॥१९८॥साधनियतनाम^{१५}द्रव्या^{१५}दिकचतुष्टयं^{१५}॥तद्यथा॥स्वकप्रार्थनासु
यानवल्लवनितावादित्रासिन्नो^{१५}गजा^{१५}कपर्णगुरुचंदनवनक्रीडा^{१५}सौध^{१५}ध्वजान्मातंगार्थम्

चतुर्थगुणस्यार्थः

॥१९८॥

प्राप्य

भक्षान्नपानानिवाकृत्रादीन्युपगम्यवस्तुनिचयान्नसौख्यं प्रयुते गिनः॥३॥
अणिमणीयानि सर्वतु सुखदानि च
कामभोगास्पदान्युच्चैः प्राप्य सौख्यं निवेद्यते॥४॥
प्राप्तिरयं न पन्नगारव्यात्तन्नो ग्रग्रहन्त्रीणां गच्छति
कीटकं टकरजः सारगस्थिपकोपतान्॥
कारान्शुखलप्राकुकुडाडनिगडङ्कुरां रिवैरांस्तथा हव्याण्यप्यभजति दुःखं
खमं खिलं जीवा भवाब्धस्थिताः॥५॥
निसर्गोणातिरोद्धाणि भयक्ते प्रास्पदाब्जिवाहुः खमं वा शुभ्रवत्युच्चैः
स्येनाण्यास
द्वजंतवः॥६॥
अरिष्टोत्पातनिर्मुक्तो वातवर्षातिवर्जितः॥
स्त्रीतौष्णरहितः कालः स्यात्सुखाय प्ररीरिणां॥७॥
वर्षातिप
तुषाराब्धस्तुत्पादादिसंकुलः कालः सदैव सत्त्वानाहुः
खानलनिबन्धनोऽप्यप्रशमादिसमुद्भूतो भावः सौख्याय दे
हिनां कर्मगौरवजः सौधमहाव्यसनमंदिरेण॥
मूलप्रकृतयस्तत्र कर्मेणानुसृकीर्तिताः॥
ज्ञानावरणापूर्वासाज

॥ज्ञानार्पणं॥

॥१९९॥

निनाबधरेतव॥१॥ज्ञानं ह्यतिकरं कर्मपंचनेदं प्रपंचितं॥न रुद्धयेन जीवानां मतिज्ञानादिप्रचकां॥१॥
कर्मदगावरा॥संज्ञकां कथ्यते येन जंतूनां प्राश्नार्थं दर्शनां॥२॥वेदनीयं विदुः प्राज्ञादिधाकर्मजसि रिणाम्पु
नमद्भित्तं धत्तं प्राज्ञधारा समप्रभां॥३॥सुरैरगता धीश्रुसेवितं श्रूयते सुखं॥मातोदयवप्रात्प्राणी संक
रोद्गवां॥असद्व्योदयानीव प्रागैरमानसं दिधा॥जीवैर्विषयानेह॥वं प्राश्नं भ्रादिभ्यः मित्रा हि मोहप्रकोपे
न दृष्टिः सा धीविरुप्यते॥न हि ज्ञोपा निमज्जति प्राणिनः॥श्वभ्रमागोर्हर्षाचारित्रमोहपाकेन नां गिनिः प्राप्यते क्षणं॥
भावप्रुधास्वमा कर्तुं वराणां स्वातप्रुद्धिर्हं तव्यापि यत्प्रमाद्यं तियत्सवजंतुधुसंयमात्तमोपि चारित्रमोहस्य
कः परिकीर्तितः॥४॥सुरायुगारजक कर्मपाकासं नृयनाके प्रथितप्रभावं॥समर्थ्यते देहिनिगदुर्यं सुखां मृतां

॥१९९॥

दनलोचनैः ॥ १२ ॥ नरायणः कर्मविपाकयोगान्नरात्मसाक्षात्प्राप्य भजन् ॥ सुरासुराक्रान्तिधियोनितां नयति कल
 वकुनिः प्रपञ्चैः ॥ १३ ॥ चरस्थिरविकल्पासुतिर्यगातिषु जंतुनिः ॥ तिर्यगायुः प्रकोपेन दुःस्वप्नवानुभूयते ॥ १४ ॥ नरक
 युः प्रकोपेन नरकैर्वित्यवेदने ॥ निपतत्यग्निनस्तृणैः कृतार्तकणस्रगः ॥ १५ ॥ नामकमोदयः साक्षादनेचिन्नाण्य
 नेकधा ॥ आमातिगतिजात्यादिविकल्पानीह देहिनाम् ॥ १६ ॥ गोत्राख्यं जंतुजातस्य कर्मदेने स्वकं फलं ॥ आस्तां आ
 सेषु गोत्रेषु जन्मनिः पादसर्वथा ॥ १७ ॥ निरुणद्धि स्वसामण्याद्दानत्वाभादिपंचकं ॥ विद्वत्संततिविन्यासैर्वद्वद्व
 कर्मदेहिनाम् ॥ १८ ॥ मंदवीर्याणि जायते कर्माण्यतिबलीन्याणि ॥ अपक्वपाचनायोगात्फलानीव वनस्पतेः ॥ १९ ॥ अ
 पक्वपाकः क्रियते ॥ सततं देहसपो निरुग्रैर्वरशुद्धयुक्तैः क्रमादुणाश्रेणि समाश्रयेण सुसंवृतांतः करणैः सुनीदैः ॥ २० ॥

ज्ञानार्णवा॥

॥११२॥

शुद्धध्यानेन

इत्याद्युक्तुष्टसामग्रीमासाद्योऽथतपोबलात्॥ कर्माणि पातयंत्युच्चैस्तु र्ध्यानेन यो गिनः॥ रणविलीनोऽप्रोषक
मोऽस्मिन्मूर्तनिर्मलस्वततः॥ पुरुषाकारं स्वांगं गगनगतं स्मरेत्॥ ईति विविधकल्पं कर्मचित्रस्वरूपं प्रति
समयमुदीर्ष्य जन्मवर्त्येण भाजां स्थिरचरविषयाणां भावयन् न सततोदरतिदुरितकक्षं सयमीनां तमोहः॥
३०॥ इत्थं कर्मकटुप्रपाककक्षितां समाख्यो गार्णवे जीवा इति दुःखवादवशिरवा संतानसंतानपितां मु
महोर्मिजालनिचितां मिथ्यात्ववानेरितां॥ किं प्रयत्नेन तद्देहं स्मरंतु नि यतंधन्याः स्वसिद्धार्थिनः॥ ३१॥ इ
दं प्रसीदुःखं द्रविचिंतं ज्ञानार्णवे योगप्रदीपाधिकारे विपाकविषयप्रकरणां॥ क॥ अनंतानंतमाकाशं सर्व
सुप्रतिष्ठितं तन्मध्ये दं स्थितो लोकः श्रीमत्सर्वज्ञवर्णिनः॥ ३२॥ स्थित्युत्पत्तिव्यदोपतैपदाद्यैश्चेतनैरेवं स

॥११२॥

नादिसंसिद्धः कर्तव्यापारवर्जितश्चक्षुर्धोमध्यभागैर्यो विभर्तैर्भुवनत्रयं। अतः स एव सत्रहैवे लोकाधारः
 इष्ट्यते। ^{पदनाना} इष्यते। ^{धनवात} पयुरि संप्राप्तैः सर्वतोऽपि निरंतरैः। त्रिजिर्वायु निराकीर्णो महावर्गो म्महावर्ते। ^{धनवात} धनाब्धिः प्रथ
 मस्तोषाततो न्योषनमाभूतः। तनुवातस्तनीयोने विज्ञेयावायवः। क्रमात्तु ^{धनवात} उद्धृत्य सकलं लोकं स्वशक्त्यै
 व व्यवस्थिताः। पयतनराहिते व्योमि मरुतः। चाप्सु विग्रहाः क्षिप्रनाब्धि वलये लोकं संपृक्ताने व्यवस्थिताः। तनुवात
 तरे सौमि सचाकाशे स्वयं स्थितिः। अधो वेत्ता सनाकाशे मध्ये स्यात्कच्चरी निभः। मृदंगा सदृशश्चाये संचि
 धेति व्यवस्थितः। अस्य प्रमाणमुन्नत्या सप्त सप्त चरज्ज्वलसप्तैकापंचैकाचमूदनमध्यांत विस्तरं। तत्राधो
 भागमासाद्य संस्थिताः सप्त भूमयः। आसु नारक पंढानो निवासः संतिभीषणाः। काश्चिदज्ञानं लपत्याः क

॥ इति ॥ ज्ञानार्णवा ॥

॥ ११३ ॥

अच्छी तो हस संकुलां गुणारव कुलां को अहं मयो त्यं तभीति दां ॥ ११ ॥ उदीर्णान्न दीप्तासुं नि सप्रो ह्मासुं
मिषु मेरुमात्रो ययः पिंडः क्षिप्तः सद्यो विदीयते ॥ १२ ॥ प्रीतम् मिर्षा पित्रा सो मेरुमात्रो पि प्रीर्यते ॥ ज्ञान धारि
वयः पिंडः प्राप्य भूषं स्पृष्टांतरो ॥ १३ ॥ हिंसा से द्या नृता ब्रह्म वकारं भादि पातकैः ॥ विज्ञाने नरकं द्यो रजाणि नो
निर्दया ॥ १४ ॥ मिया त्वा विरति को धरौ दधान पया यणा ॥ पतंति जंतवः श्वश्रेष्ठ ह्मत्वे ज्ञा वशं गतां ॥ १५ ॥
सिपुत्रवना कोर्षे प्राज्ञ प्रत्नां सि संकुलो नरके त्यंत दुर्गंधे वसासु कुमिक ईमो ॥ १६ ॥ शिवाश्च या
मासां शिवि रगा चिते ॥ वज्रकंटक संकीर्णे प्रलयात्म लिङ्ग मे ॥ १७ ॥ त्विभूय कुष्टिका मध्ये उर्ध्व पादा र्व
धो मुखाः ॥ ततः पतंति साकं देव जैव लन भूत लो ॥ १८ ॥ अयकंटक कीर्त्तौ सुदुन लो हा निवीष्टिषु ॥ छिन्न नि

॥ ११३ ॥

सामस्तेन

विशीर्णां^१गा^२उत्पतं^३तिपतं^४तिच^५।॥^६दुःसहा^७निःप्रतीका^८गये^९गाः^{१०}संति^{११}केचन^{१२}।सा^{१३}कल्पे^{१४}नैव^{१५}गात्रेषु^{१६}नारक^{१७}
 णां^{१८}भव^{१९}ति^{२०}।॥^{२१}अदृष्ट^{२२}पूर्व^{२३}मा^{२४}लो^{२५}कपत^{२६}स्य^{२७}रोद्र^{२८}मया^{२९}स्य^{३०}दं^{३१}।दि^{३२}शः^{३३}सर्वाः^{३४}समीक्ष्यं^{३५}ते^{३६}वरा^{३७}का^{३८}शराणा^{३९}धि^{४०}नः^{४१}॥^{४२}
 नतत्र^{४३}सुज^{४४}नः^{४५}को^{४६}पि^{४७}न^{४८}मि^{४९}त्रं^{५०}च^{५१}बाध^{५२}वा^{५३}।सर्व^{५४}ते^{५५}निर्दे^{५६}याः^{५७}पा^{५८}पाः^{५९}ऋ^{६०}णमी^{६१}मो^{६२}ग्र^{६३}विग्र^{६४}हा^{६५}।॥^{६६}सर्व^{६७}च^{६८}ऊ^{६९}उ^{७०}संस्थान^{७१}
 स्फु^{७२}लि^{७३}गस^{७४}दृशे^{७५}क्षणा^{७६}।वि^{७७}वर्दि^{७८}ता^{७९}मु^{८०}मध्या^{८१}नाः^{८२}प्रचंडा^{८३}श्रु^{८४}ड^{८५}शा^{८६}सनाः^{८७}।॥^{८८}तत्रा^{८९}क्रंद^{९०}रवः^{९१}सा^{९२}दं^{९३}श्रू^{९४}यते^{९५}क^{९६}र्क^{९७}च
 खनाः^{९८}दृष्ट^{९९}यते^{१००}गु^{१०१}भ्रगो^{१०२}मा^{१०३}यु^{१०४}सर्प^{१०५}शार्दूल^{१०६}मंड^{१०७}लाः^{१०८}।॥^{१०९}प्रधा^{११०}यते^{१११}पू^{११२}तयो^{११३}गंधाः^{११४}।सु^{११५}श्राने^{११६}वज्र^{११७}कंटकाः^{११८}।ज^{११९}ला^{१२०}नि
 पू^{१२१}तिगंधी^{१२२}नि^{१२३}न^{१२४}द्यो^{१२५}स्त^{१२६}द्भ्रांस^{१२७}क^{१२८}र्दे^{१२९}मा^{१३०}।॥^{१३१}प्रधा^{१३२}चित^{१३३}यं^{१३४}तित^{१३५}दा^{१३६}लो^{१३७}कप^{१३८}रोद्र^{१३९}मत्यंत^{१४०}शं^{१४१}किता^{१४२}।के^{१४३}यं^{१४४}भू^{१४५}मिः^{१४६}कंचा^{१४७}नी^{१४८}ताः^{१४९}के
 द^{१५०}य^{१५१}के^{१५२}न^{१५३}क^{१५४}र्म^{१५५}णा^{१५६}।॥^{१५७}र^{१५८}क्ष^{१५९}ततो^{१६०}वि^{१६१}दुर्वि^{१६२}भंगा^{१६३}त्त्व^{१६४}प^{१६५}तितं^{१६६}श्रु^{१६७}भ्रमा^{१६८}गरो^{१६९}क^{१७०}र्म^{१७१}णा^{१७२}त्य^{१७३}तरो^{१७४}द्रे^{१७५}ण^{१७६}।हिंसा^{१७७}द्वारं^{१७८}ज^{१७९}न्मना^{१८०}।॥^{१८१}

॥ज्ञानार्णव॥
॥१९१॥

५ अत्र गणितः =

ततः प्रादुर्भवत्युच्चैः पश्चात्तार्पोतिदुःसहः॥ दहन्नविरतचेतो वज्राग्निरिव निर्दयः॥ १७ ॥ मनुष्यत्वं समासाद्य
कैश्चिन्महात्मनिः॥ अपवर्गाय संविद्यैः कर्म पूज्यमनुष्ठितं॥ १८ ॥ विषयाज्ञा मपाकृत्य विद्याप्य दहनं लं
प्रमत्तैस्तपश्चार्णो धन्यैर्जन्मार्तिप्राप्तयो॥ १९ ॥ उपसर्गाग्निपातैर्धैर्यैर्मालंब्य चोन्नतानैः कृतं तदनुष्ठानं ये
सिद्धसमीहितो॥ २० ॥ समादमदमुं स्तुज्य भावमुध्यामनीषिभिः॥ केनाप्यचित्य हत्तेन स्वर्गमोक्षं प्रासाधितः
श्रीवार्भुदयदमार्गो दिशं तोष्यति वत्सलाः॥ मया वधीरिताः संतो निर्भस्य कटुकाक्षरैः॥ २१ ॥ तस्मिन्नपि
ष्यत्वे परलोके केषु द्विदो मया तत्संचितं कर्म यज्जातश्च भ्रमं बलात्॥ २२ ॥ अविद्याकोतचिनेन विषयाधीकृता
ना॥ चरस्थिराणि संधातो निर्दोषोऽपि हतो मया॥ २३ ॥ परविज्ञा मिषासक्तः परस्त्री संगलालसं बद्ध व्यसनवि

स्तौणोऽध्यानपरायणः॥३॥यत्स्थितः॥आक्षिप्तं॥कालं॥तस्यैतत्कलमागतं॥अनेतयातनासारेदुरतेश्चभ्रमाग
रोऽप्यन्मयावंचितोऽलोकोवराकोमूढमानसः॥उपायैर्बहुनिर्निर्दयैः॥सार्धसंनर्पिणार्थिना॥३॥कृतः॥परा
भवोऽप्यध्वनभ्रूहीकृतेमया॥घाताश्रितेनसंप्राप्तकर्तुंनस्याद्यनिःकृद्युर्ध्वयेतदाश्रयकथायामयाबल
वताहताः॥तेनजातामृगोद्भासहनुमांविविधैर्बधैः॥अनुष्योपिस्वतंत्रेणयत्कृतंनार्त्तमनोहितं॥तद्दयैर्किं
रिष्यामिदैवपौरुषवर्जितः॥असदांयेनातिपापेननित्प्रोनास्तबुद्धिना॥विगम्यागम्यसंतानं॥कृतं॥कर्मो
तिनिर्दिष्टं॥अथसुरग्रामविध्येषुमयासिमोक्तुताश्रानः॥जलस्यजलविलोकांकाश्राचारिणोऽनेनवोहताः॥अथ
तंतिममंमम्योषिस्मर्यमाणान्यनारतं॥आचीनान्यद्वैकर्मोपिककचानीवनिर्दयैः॥अकिंकरोमिद्वैकवादि

भ्रमनुष्यभवे

१ पूर्वोपाधिं लानी =

करवत्तानीद

॥ज्ञानार्थव॥

॥१९५॥

कर्मजातेपुरास्थितोऽग्राणंकिञ्चपप्रयासिवराकोदैववंचितः॥४५॥यन्निमेषमपिदृष्टुंस्मर्तुंश्रोतुंनशक्यते॥तद्दे-
 खमत्रसोढव्यंवाद्भिमानैःकथंमया॥४६॥एतान्यदृष्टपूर्वाणिक्षितानिचकुलानिचक्षुषातनाश्रमहायोगानारका-
 णामयेष्टिताः॥४७॥विषज्वलनसंकीर्णवद्भिमानप्रतिष्ठाणामममर्द्द्विविनिष्टिसंहःखदैवेननिर्दया॥४८॥नद-
 श्यतेत्रतेभृत्यानपुत्राःनचबांधवाः॥येषांकृतमयाकर्मकृतस्वस्यैवधातकं॥४९॥नकलत्राणिमित्राणिनया-
 येप्रेरकोजनः॥पदमयेकमायातोमयासाद्वगतत्रयुः॥५०॥आश्रयंति यथाहृष्टंफलितपत्रिणःपुला॥फलाया-
 येपुनर्यातितथातेस्वजनागताः॥५१॥सुभासुभानिकर्माणिधात्येवसहदेहिनिः॥स्वाह्निनानीतियत्प्रोचुः॥संत-
 तस्तस्यतागतं॥५२॥धर्म्मएवसमुद्धर्तुंशक्तोस्माच्छुभसागरात्॥नसस्वधैर्येपयेनमयासम्यक्पुणर्जितः॥५३॥स

६ कथयतिस्म

॥१९५॥

हायः कोऽपि कस्मापि नाभ्रन्नचमविष्यति। सुत्वे कप्रकृतकर्मसर्वसत्त्वान्निन्दकां॥५॥ तत्कुर्वेत्यधमाः कर्मजिर्क
 पस्थादिदं हिताभ्येनश्चभ्रेषु पच्यते कृतार्तकफणत्वनाम्॥५॥ चक्षुर्नमेवमात्रस्य सुखस्यार्थिकतमया॥ तस्या
 पयेन संपन्ना अनन्तादुःखराशाय॥५॥ ह्यस्यातिसाहचरतः पातिकरोति नियतं हितं॥ हंति दुःखं सुखं दत्ते यः सर्वधुनो
 पोषितः॥५॥ परिग्रहमहाग्राहसंयसेना तचेतसा॥ न दृष्टाय मग्राहूल्य च पेयाजीवनाग्निनी॥५॥ पातयित्वा म
 हाघोरमांश्च भ्रेष्वित्यवेद नोक्कगतास्ते धुनापापमद्विज फलभोजिनः॥५॥ इत्यजस्रमुदुःखान्नां विलापमुख
 ननां॥ ज्योत्वंतः पापकर्मणि वसन्ति नरकालयोर्द्वेभ्यो वांति सन्ति लोमानि प्रासीरे देहाणि॥ तावन्ते नरके कला
 वसन्ति पिप्रिताश्चानाः॥६॥ इति चिन्तार्नलेनोच्चैर्दृष्टमानस्य ते तदाधावांति प्रारप्सुर्लासिकराः क्रोधाग्निदीपिताः॥६॥

१३ दीरयित्वा = पूर्ववैरं

ज्ञानार्णवः॥

॥११६॥

३ मुसिषु = गाल
यति

वैरं पराभवं पापं स्मारयित्वा पुरातनं निभृतस्य कटुकालापैः पीडयत्यतिनिर्दयं ॥ ३ ॥ अत्पाटयंति ने
त्यस्थिसंचयं क्षारयत्युदरं क्रुक्षत्तोदयं तत्र मालिकोर्द्धधनिः पीडयति यत्रेषु दलति विषमोपलं ॥ प्रात्म
निदोषं तिकुंभीषु क्वापयति च ॥ ४ ॥ असह्युः स्वसंतानयनदक्षाः कलिप्रियाः स्त्रीक्षादंश्च कालास्यानि
नममप्रभा ॥ ५ ॥ ६ ॥ क्षमलेष्णोद्धताः पापाणोऽध्यानैकभाविताः ॥ भवंति स्ये त्रदोषेण सर्वते नारकाः ॥ स्वल्पा ॥ ६ ॥
क्रियकप्रारणत्वाद्दिक्रियते यदृच्छया ॥ यत्राप्रि स्वापदागोले हंतुं चैवैवैधैः पराचोर्द्धपन्नतत्र बांधवः स्वामी
भृत्यागनागजा ॥ ७ ॥ अन्नतयातनासारेन रक्तं तभीषणे ॥ ८ ॥ तत्र ताम्रमयाग्रधालो हंतुं शंभ्रवायसा ॥
वममणिचंचुनिर्गुरैः ॥ ९ ॥ स्वैः ॥ १० ॥ अथ क्रमयः प्रति कुंडेषु वज्रस्त्रीसमानना ॥ निज्वाचमोस्थिमांसा निषिवं त्याक्

॥११६॥

लोहितं ॥ १॥ बलाद्विदार्य सदृशौ हृदनां स्त्रिष्यते क्षणात् ॥ विनीनं प्रज्वलता म्रयैः पीतमश्ममुद्धतैः ॥ २॥ परमांसा
 न्नियैः पापैर्मिष्टितान्यत्र निद्वयैः ॥ मूलपक्वानि मांसा नितेष्वात्वादंति नारकाः ॥ ३॥ द्यैः प्राकरकलत्राणि सेवि
 तान्यात्मवचकैः ॥ योज्यं ते प्रज्वलंती निःस्त्री नितेता मृजन्म निः ॥ ४॥ न सौख्यं च सुखं न मेघमात्रमप्युपलभ्यते
 नरके नारकहीनं हन्यमानैः परस्परं ॥ ५॥ किमत्र बहूनां केन जन्मकोटिप्रातरेपि ॥ केनापि प्राकृतवक्तुन दुःखं
 रकोद्भावं हविस्मृतं यदि केनापि कारणेन क्षणात् ॥ तस्मादयं तितराम्येत्यपूर्वदेरसुरार्धमा ॥ ७७॥ बुभुक्षा जाय
 तेत्यथ नरके तत्र देहिना ॥ ८०॥ पात्रा मयि तु अक्तः पुनस्तत्र यो खिलः ॥ ८१॥ तस्मा भवति यातेषु वाडवाग्निरिवाल
 णा न सा प्राप्यति तिः शेषैः पीतैरप्यबुग्राग्निः ॥ ८२॥ विदुमानत्र न ते वा रिप्राप्यते पातुमातुरैः ॥ तिलमात्रोपि नाहा

५ अा १
 ६ उ क २

ज्ञानार्णवा॥

॥१९७॥

नरहेवेष्टु

प्रसितुलभ्यते^{सीडा} हितै^{दोग} ॥ तिलाद^{१५} प्यतिस्स^{१६} माणि^{१७} कृतं^{१८} वं^{१९} डा^{२०} नि^{२१} नि^{२२} दये^{२३} ॥ अ^{२४} पु^{२५} र्मि^{२६} त^{२७} वे^{२८} गो^{२९} न^{३०} न^{३१} पु^{३२} न^{३३} से^{३४} षां^{३५} वि^{३६}
ज्ञात्^{३७} ॥ सा^{३८} त^{३९} ना^{४०} रु^{४१} क^{४२} प्रा^{४३} री^{४४} र्ग^{४५} यु^{४६} र्त्वे^{४७} पू^{४८} णा^{४९} दुः^{५०} ख^{५१} भ^{५२} या^{५३} दि^{५४} कं^{५५} व^{५६} र्द्ध^{५७} मा^{५८} नं^{५९} वि^{६०} नि^{६१} श्र^{६२} य^{६३} म^{६४} धो^{६५} धः^{६६} अ^{६७} न^{६८} सि^{६९} षु^{७०} ॥ अ^{७१} म^{७२} य^{७३} भा^{७४} ग^{७५}
स्तो^{७६} म^{७७} य^{७८} अ^{७९} स^{८०} सौ^{८१} द^{८२} ज^{८३} री^{८४} ति^{८५} म^{८६} ॥ य^{८७} न^{८८} दी^{८९} प^{९०} स^{९१} मु^{९२} द^{९३} णा^{९४} य^{९५} व^{९६} स्या^{९७} व^{९८} ल^{९९} या^{१००} क^{१०१} ति^{१०२} ॥ अ^{१०३} जं^{१०४} व^{१०५} दी^{१०६} पा^{१०७} द^{१०८} यो^{१०९} दी^{११०} पा^{१११} ल^{११२} व^{११३} णो^{११४} दा^{११५}
दयो^{११६} र्ण^{११७} वा^{११८} ॥ स्व^{११९} यं^{१२०} भुर^{१२१} म^{१२२} णा^{१२३} ता^{१२४} स^{१२५} ते^{१२६} प्र^{१२७} त्ये^{१२८} कं^{१२९} दी^{१३०} प^{१३१} सा^{१३२} ग^{१३३} रा^{१३४} ॥ ॥ दि^{१३५} गु^{१३६} ण^{१३७} दि^{१३८} गु^{१३९} णा^{१४०} भो^{१४१} गा^{१४२} ॥ प्रा^{१४३} व^{१४४} त्वा^{१४५} न्यो^{१४६} न्य^{१४७} म^{१४८} सि^{१४९} य^{१५०} तां^{१५१}
भ^{१५२} ना^{१५३} मा^{१५४} नो^{१५५} व^{१५६} ल^{१५७} या^{१५८} का^{१५९} र^{१६०} धा^{१६१} रि^{१६२} ण^{१६३} ॥ ॥ सा^{१६४} नु^{१६५} षो^{१६६} ज^{१६७} र^{१६८} यौ^{१६९} ले^{१७०} व^{१७१} म^{१७२} य^{१७३} स्य^{१७४} म^{१७५} ति^{१७६} सुं^{१७७} द^{१७८} रं^{१७९} न^{१८०} र^{१८१} स्ये^{१८२} न^{१८३} स^{१८४} रि^{१८५} षै^{१८६} ल^{१८७} सु^{१८८} र्ग^{१८९} व^{१९०} ल^{१९१} वि^{१९२}
तं^{१९३} ॥ दा^{१९४} त^{१९५} त्रा^{१९६} र्प^{१९७} म्ने^{१९८} च्छ^{१९९} र^{२००} वं^{२०१} डा^{२०२} नि^{२०३} भू^{२०४} रि^{२०५} ने^{२०६} दा^{२०७} नि^{२०८} तं^{२०९} ध्व^{२१०} मी^{२११} ॥ आ^{२१२} र्प^{२१३} म्ने^{२१४} च्छा^{२१५} न^{२१६} रा^{२१७} ॥ सं^{२१८} ति^{२१९} त^{२२०} क्षे^{२२१} त्र^{२२२} ज^{२२३} नि^{२२४} तै^{२२५} र्गु^{२२६} णौ^{२२७} ॥ ॥ ७ ॥
नु^{२२८} षो^{२२९} पे^{२३०} तं^{२३१} क^{२३२} वि^{२३३} धां^{२३४} त^{२३५} र^{२३६} सं^{२३७} भृ^{२३८} तं^{२३९} ॥ क^{२४०} वि^{२४१} ज्ञो^{२४२} ग^{२४३} ध^{२४४} रा^{२४५} की^{२४६} र्णं^{२४७} न^{२४८} र^{२४९} क्षे^{२५०} त्रं^{२५१} नि^{२५२} रं^{२५३} तं^{२५४} ॥ ॥ त^{२५५} तो^{२५६} न^{२५७} भ^{२५८} सि^{२५९} ति^{२६०} षं^{२६१} ति^{२६२} वि^{२६३} मा^{२६४} ना^{२६५} नि^{२६६} दि^{२६७} वो^{२६८}
॥ १९७ ॥

हिमवतादि

७८ दत्तानां

कसो॥ चरस्थिरविकल्पानिज्योतिष्काणां यथाक्रमं॥ तद्द्वैतं तदेवे शक्यः॥ सोऽधर्मपूर्वकाः॥ नेषोऽप्रा-
 च्युता स्वर्गपदं तानभसि स्थिताः॥ एष पदं युरिदेवे जनिवासयुगलं क्रमात्॥ अच्युता ततोऽप्यहमेकक-
 त्रिदशास्पदोऽस्मिन्निन्नादिनविभागोऽयं नयत्रिदशास्पदं रत्नालोकः स्फुरत्युच्चैः सततं नेत्रसौख्यदं॥ ए२॥
 वधतपतुषा रादिसमयैः परिवर्जितः सुखदः सर्वदा सौम्यस्तत्र कालः प्रवर्तते॥ अत्रत्या तभयसंतापमंग-
 रा विद्वराः॥ न हि स्वर्गोऽप्यहं प्रयते कुहमत्वाश्रुज्जनाः॥ अत्र दद्यात्॥ चंद्रकांत शिलानद्याः प्रवालदलदं-
 राः॥ स्वर्जं दनी त निर्माणा विचित्रास्तत्र भू समयः॥ ए३॥ प्राणि कपो विषांचकैः कर्बुरीकृतदिश्रुत्वाः॥ वायुः स-
 णा बुजछन्ना रत्नसोपाना जिताः॥ ए४॥ ससां स्य मूलवारीणि हंसकारंडमंडलैः॥ वाचा लैरुद्धतीर्षा निदिव्यः॥

७ समैह

७ तदानी

॥ज्ञानार्णवा॥

॥११७॥

नारीजनेनचा॥ए॥आवाःकामइष्टाःसर्वाःकल्पवृक्षाभ्रपादपा॥चिंतारत्नानिरत्नानिस्वर्गलोकेस्वभावतः
 ए॥इजचामरहत्राके॥विमानैर्व॥नितामखाः॥संचरंतिमुरासारैः॥सेव्यमानाः॥सुरेश्वराः॥^{इंद्रः}ईर्ष्यपक्षकिन्न
 रीक्षिर्मेदारवनवीथिषु॥कांताश्चिष्टाभिः॥सानंदंगीयंतेत्रिदशेष्टराः॥^{आतिगीताभिः}॥क्रीडागिरिनि कुजेषुपुष्पग
 रेषुचा॥रमंतेत्रिदशायत्रवरस्त्रीवृंदवेष्टिताः॥^{सुगंधपवनं}मंदारचंपकाग्रोकमालतीरेणुरंजिताः॥भ्रमंतिपत्र
 त्पागंधवाहाः॥ज्ञानैः॥^{मंद}ज्ञानीलावनविहारैश्चपुष्पावचयकौतुकैः॥जलक्रीडादिविज्ञानैर्विलासा
 सत्रयोषिताः॥^{१५५}क्षीणामादायरत्यंतेकलंगायंतियोषिताः॥ध्वनंतिमुरजाधारेदिविदेवांगनाहताः॥^{मृदंगा}क्ष
 किलाःकल्पवृक्षेषुचैत्यागारेषुयोषिताः॥विबोधयंतिदेवेज्जाह्नविर्तेगीतनिस्वनेः॥^{लाडिना}नित्योत्सवयुतं

संशोधयंति ३४२

॥११७॥

सर्वाभ्युदयमंदिशं सुखसंपदुणाधारकैः स्वर्गमुपमीयते क्षिप्रं च वर्षा महारत्न निर्माणाः सप्तभूमिकाः प्रासा-
 दाः पुष्करिण्यश्चन्द्राणां वनोत्तरे ॥ आकारपरिखा वप्रगोपुरा नृगतोरणौ ॥ चैत्यद्वुमसुगगारैर्नगरीतरा-
 जिताः ॥ इन्द्राद्युधश्रियधनेयत्रा नित्यं नभस्तलां हर्म्यग्रलक्ष्मणि क्यमयूखैः कर्बुरीकृतं ॥ एतन्ममिच्छि-
 दपूनीकैर्विमानैर्गगनाच्चितैः ॥ कल्पद्रुमगिरी देवुरमंते विबुधे श्वराः ॥ १७ ॥ हस्त्यश्वरथपादानवृषान्गधक-
 तकीम्सप्तानीकानि संत्यस्य प्रत्येकं च महत्तरान् ॥ १८ ॥ शृंगारसारसं पूर्णात्नावपयवनदीर्घिकाः ॥ पीनस्तन-
 भराक्रांताः पूर्णचंद्रनिभाननाः ॥ १९ ॥ विनीताः कामरूपिण्यो महर्द्धिमहिमाच्चिताः ॥ हावभावविचित्रासाढानि-
 तं वभरमं धराः ॥ २० ॥ अमन्ये शृंगारसर्वस्वमेकीकृत्या विनिर्मिताः ॥ स्वर्गवासि विजासिन्यः संति मूर्तोद्वाश्रित्यः ॥

शानार्णव॥

॥१९६॥

समापति-

तवादित्रविद्यासुशृंगारसन्धुमिषुपरिरंभादिसंगेषुस्त्रीणांदास्यन्त्वभावतः॥१५॥सर्ववयवसं
 दिव्यलक्षणाक्षिताः॥अनगप्रतिमाधीराःप्रसन्नाप्राप्नुविग्रहाः॥१६॥शरकुंडलकेयूरकिरीटगद्गु
 ताःमंदारमालतीगंधाअणिमादिगुणाचिताः॥१७॥प्रसन्नामलपूर्णैर्दुकांताःकांतजनप्रियाः॥प्राप्तित्र
 णोपेताःप्राश्चक्षीत्तावलंबिनः॥१८॥विज्ञानविनयोहामप्रीतिप्रसरसंभृताः॥निसर्गश्रुतगाःस्वर्गभवन्ति
 दिवौकसः॥१९॥जनतत्रदुःखितोदीनोद्वेगोगीगुणच्युतः॥विकल्पागोतश्रीकःस्वर्गलोकेविलोक्यते॥२०॥
 भ्यसामानिकामात्यलोकपालप्रकर्णकाः॥मित्रार्हानिमनस्तेषांपार्श्ववतीपरिश्रुतः॥२१॥बंदिगायकप्रो
 धीस्वर्गारक्षापदानयः॥नटवेत्रिविलासिन्यःसुराणांसेवकोजनः॥२२॥नत्रातिनय्यताधारविमाने

अतिचतुरस्त्री

॥१९६॥

३ व्यापितदिशोतरः

२ अर्द्धदिनाभा- वात
पित्तश्रेष्ठमरुतिताः

७ देवानां

मत्तं उपपादपिनागर्त्तसंभवंतिस्वयंसुराः॥२३॥ सर्वास्मसुखदेभ्यो नित्योत्सवविगजितेऽपीतवादित्रयी
लालेजयजीवस्वनाकुलो॥२४॥ दिव्याकृतिमुसंस्थानाः समधातुविवर्जिताः॥ कायकांतिपयः पूर्यमा
धितदिगंतराः॥२५॥ त्रिरीषसुकुमाराणां पुण्यलक्षणलक्षिताः॥ अणिमादिगुणोपेताः ज्ञानविज्ञानपरा
र्द्धमृगांकमूर्तिसकाशाः प्रांतदोषाः शुभाप्रायाः॥ अचिंत्यमहिमोपेताभयक्तेर्गार्त्तवर्जिताः॥२६॥ वर्द्धम
नमहोत्साहावज्रकायामहाबलाः॥ अचिंत्यपुण्ययोगेन गृह्णन्ति वपुर्गर्जितं रजसुखांमृतमहोद्यमे
ध्मादिव विनिर्गताः॥ भवंति त्रिदशाः सद्यः सृष्टेर्न नवयोवनाः॥२७॥ केचन सृष्टफलाक्रांतैः प्रवालदलदंतैः
तेषां को किल वाचालैश्चुमैर्जन्मनिगद्यतोद्भवाः॥ तवादित्रनिर्घोर्द्धयमंगलपावकैः॥ विबोधते शुभैः शब्दैः॥

ध्यादिष्टवः

॥ ६ रवचि

॥ज्ञानार्णव॥

॥१२७॥

सुखमुसाद्वस्वयां३॥किं चिद्भ्रममपाकृत्यवीक्षतेसंज्ञैः१ देव
नैः३२॥इदं जात्यमष्टस्वप्नः किंतु मायाभ्रमो न किं हि प्रथमानमिदं चित्रं नायातिममनिष्प्रयं३ इदं भ्या
सेव्यामिदं दृष्ट्वा ध्यामिदं हेतुं३ इदं प्रियमिदं भव्यमिदं चित्तप्रणतिदं३ एतत्कदलितानंदमैतत्कल्याणमं
एतन्नित्योत्सवाकीर्णमैतदत्यंतसुदृगं३ सर्वहिमहिमोपेतं मरुदिकसुगर्वतमसांनीकावितं भाति वि
ष्टोदसभाजिगोर्ध्व॥किंच॥मामेवोदित्यसानंदः प्रवृत्तः किमयं जनपुण्यमूर्तिः प्रियः दृष्ट्वा ध्यायिनी नो
तवत्सलः३ अत्रैलो क्यनाथसंसेव्यः कोपदेयः सुखाकरः३ अनंतमहिमाधारो विष्णुकोकानि नंदिनः३ यथा
पुरमतिस्फीतं वनोपवनराजितं३ अनिर्दयजगद्गत्या वलानीव ध्वजांशुकैः३ यथा कलया तदा कृतं स
१ तदा इति चिंतयति
२ दिशः
३ तदेव
४ तस्य इदं स्यादभिप्रायं
५ सत्सत्तेनाम्

६ नृद्धिः

॥१२८॥

७ तस्य इदं स्यादभिप्रायं

सभापनय

नमिभूतं

अवसरयोग्य

नमिभूतानं

दृष्ट्या

वादिद्यच्चसुषाननिप्रवृत्तवत्कालोचिततदाधेप्रसादः क्रियतादेवतानांसेच्छयादृष्ट्याश्रूय
तावंचोस्माकुपौर्वापर्यप्रकाशकं॥तद्यथा॥अद्यनाथवयं॥धन्याः सफलवर्द्धनीवितं॥अस्माकंपत्न
यासर्गाः सभवेनपवित्रितः॥ध॥प्रसीदजयजीवत्वदेवपुण्यसर्वोद्भवः॥भवः प्रभुः सप्तशस्यासर्गलोकस्य
संप्रति॥ध॥सौधर्मोद्यमहाकल्पः सर्वाभरातार्चितः॥नित्यानिन्दकल्याणवार्द्धिवर्द्धनवर्द्धमाः॥ध॥कल्प
सौधर्मनामायमीशानप्रभुताः सुराः॥इहोत्पन्नस्यत्राकस्यकुर्वन्तिपरमोत्सवं॥ध॥पाठांतरं॥अत्रसंकलि
ताः कामानवन्तित्यचयोवजोअत्राविनश्वरीवक्ष्मीः सुखचान्निरंतरा॥ध॥स्वर्धमानमिदंरम्यकामगोका
दृष्टिनापादाबुजनतावेयंतवन्निदृशामंडली॥ध॥एतेदिव्यांगनाकीर्णाश्चंद्रकांतमनोहराः॥प्रासादरत्ना

द्वोऽहिन
मनोहर

।ज्ञानार्णवा।

॥२२१॥

प्रकाशं

एषश्च नीजानदाश्च भूधराः ॥४७॥ सभाभवतमेतत्तेन ताभ्यश्चात्तावर्तितं । तदीपकतालोके पुष्पप्रकरणोन्नतं ॥
अपि विनीतवृषधारिण्यः कामरूपावृत्त्रियः । तदा देवा प्रपत्नीभ्यः ते लास्यतीत्यारमोत्सुकाः ॥४८॥

प्रदेवानां =

राधी प्रात्तावण्यैश्चर्यसंपदः ॥४९॥ गारजलध्वैर्वत्ना वित्तामोऽत्रासितञ्जुवः । त्रीत्वात्वे कारसंपूर्णास्तवना
॥५०॥ सर्वाव्यवनिर्माणश्रीरासनोपमास्पदं । आसांश्चाद्यमर्त्तं निगद्य पुष्पाणुप्रजवंपुः ॥५१॥ अयमै
वोनामदवदंती महामना ॥५२॥ धत्ते गुणाष्टकैश्चर्योद्भूयं विश्वातिश्रायिनी ॥५३॥ इदमज्ञाजानीकं प्रितोऽप्यी
वा । एते स्वर्णरथासुंगावत्वात् ये ते पदातयः ॥५४॥ एतानि सप्तसैन्यानि पालितान्यमरेश्वरैः । नमंति ते पदद्वन्द्वे त्रि

॥५५॥ अयमस्मद्दे

॥२२१॥

सिपूर्वका॥ असमग्रं स्वर्गसाम्राज्यं दिव्यभूत्योपलक्षितं पुण्यैस्तैः समुखीभूतं गृहाण प्रणतामरा॥ एतद्वादिनिर्मु-
 क्षिपयेत्सच्चित्तं तव तत्त्वतो॥ अविधिज्ञानमीसादृषोर्ध्वोपर्यसंबुधत्ते॥ एतदोत्तमः पुराचीर्णमिदानीं ननुश्चरं
 वितीर्णं चाभयदानप्राणिनां जीवितार्थिनां हि॥ आराधितं मनः शुद्धादृग्वाधादिचतुष्टयं हरेवश्च जगतां नाथः
 सर्वज्ञः परमेश्वरः॥ ईदृशं विषयारण्यं स्मरवैरीनिपातितं॥ कषायतरवम्बुजारागप्राचुरिदं चित्तं॥ ईदृशं
 ईसास्य प्रभायमरुयेनाद्गुणैः॥ तद्वत्स्य स्थापितः स्वर्गागज्ये त्रिदशार्वादिनो॥ ईदृशगादिहरनज्वालानं प्रशाम्यं नि-
 देहिनां॥ सद्गुणवायसि सितः॥ कचिज्जन्मशतैरपि॥ ईदृशं तत्रात्र सुलभं मन्येत किं कुमो धुना वयं॥ सुराणां स्वर्गो-
 के सिन्धुदर्शनस्यैव योग्यता॥ ईदृशं अतस्तत्त्वार्थप्रदाने श्रेयसी साधुसिद्धये॥ अहं हि वपददं हं भक्तिश्चात्यंतनिश्च-

॥ज्ञानार्णव॥

॥१२२॥

१ जिन विमानः—

त्नाः॥६॥ पान्यं प्रति विंशति स्वर्गलोको जिने जिनां॥ विमानचैत्यदृष्टेषु मेवाद्युपवनेषु च॥६॥ तेषां पूर्व
कृत्वा स ड्यैः स्वर्गसंभवेः॥ पुष्पचंदनवेद्यैर्गंधदीपाक्षतैर्लैः॥६॥ गीतवादित्रनिर्घोषैः सुतिसोमैर्मनो
हरैः॥ स्वर्गप्रदं ग्रहीष्यामि ततस्त्रिदशवदितं॥६॥ इति सर्वज्ञदेवस्य कृत्वा पूजां महोत्सवं॥ स्वीकुर्वन्ति तदा
पटवंधादिलक्षणं॥७॥ तस्मिन्मनोजवैयानैर्विचरंतो यदृच्छया॥ वनादिमागगतेषु दीप्यंति त्रिदिवौकसः
७॥ संकल्पानंतरोत्पन्नैर्दिव्यभोगैः समधितः॥ सेवमानाः सुरानीकैः प्रदंति स्वर्गिणः॥ सुखं॥७॥ महाप्र
पन्नं महाभूत्यौ पलक्षितं॥ कालगतं न जानंति निमग्नाः॥ सौरव्यसागरो॥ अक्वचिद्गीतैः क्वचिदृत्यैः क्वचिदाद्यै
र्मनोहरैः॥ क्वचिद्वित्यासिनीवातकीं शृंगारदर्शनैः॥७॥ अक्षय्यं ग्रहज्योतिर्भूषाभोजनविग्रहाः॥ संपदी

५ किं उच्यते—

मायक वस्तु बाध

उद्योत उगच्छा

पुष्पमाला

॥१२२॥

त्रिपात्रांगादप्राधाकल्पपादपाः॥७॥^१दप्रांगभोगजैः सौख्यैर्लोत्पमानाः क्वचित्क्वचित्समन्तिसृणिणः स्वर्गो
 कल्पनातीतवैभवो^१॥७॥^२पत्सुखनाकिनास्वर्गतद्वर्कैर्नपायते^१ स्वभावजमनातकसर्वास्पृशीणानप्यमो^१॥७॥
 अत्रोषविषयो^१ज्ञतं दिव्यस्त्रीसंगसंभवं विनीतजनविज्ञानैर्ज्ञानाद्वैष्यर्पलांछितं^१७॥^३सो धर्मो ह्यच्युतांताये
 कल्पाः षोडशावर्णिना^१कल्पातीतास्ततो ज्ञेया देवा वैमानिकाः परे^१७॥^४एष हर्मिर्दानिधानास्ते प्रवीचारे विवर्जि
 ता^१ विवर्द्धितशुभध्यानाः शुक्ले ज्ञेया वदनविना^१७॥^५अनुत्तरविमानेषु श्रीजयंतादिपंचसु^३संभूय स्वर्गिणश्च
 त्वाव्रजंति पदमव्यया^१७॥^६कल्पेषु च विमानेषु परतः परतो^१धिकाः सुखले ज्ञेया युर्विज्ञानप्रभावेः सृणिणः स्वयं
 ८॥^७ततो^१त्रेयाश्च तं धाम जन्मजातं कविच्युतं^१ ज्ञानिनां पदं विद्या नं स्पीणादिः शेषकर्मणां^१७॥^८३ चिदानंदगुणो

॥ज्ञानार्णव॥

॥२३॥

३. अज्ञान =

ता^१निष्ठिता^२र्था^३विबं^४धना^५॥ यत्र^६संति^७स्वयं^८बुधः^९सिद्धाः^{१०}सिद्धेः^{११}स्वयं^{१२}वरः^{१३}॥ ८॥ असमस्तो^{१४}यमहा^{१५}लोकः^{१६}केव
 ल^{१७}गोचरः^{१८}केवल^{१९}ज्ञान^{२०}गोचरः^{२१}॥ तद्य^{२२}संवा^{२३}सम^{२४}संवा^{२५}सप्र^{२६}त्त्या^{२७}चित्त^{२८}ये^{२९}द्यतिः^{३०}॥ ९॥ वि^{३१}ली^{३२}नार्जो^{३३}षक^{३४}र्मो^{३५}णं^{३६}
 म^{३७}तिनि^{३८}र्मन्ता^{३९}॥ स्व^{४०}ततः^{४१}पुरु^{४२}षा^{४३}कार^{४४}त्वा^{४५}गार्ग^{४६}संवा^{४७}समरे^{४८}त्वा^{४९}हृ^{५०}तिनि^{५१}गदित^{५२}मु^{५३}च्चै^{५४}ह्यो^{५५}कसं^{५६}स्थान^{५७}मित्यु^{५८}नियत
 म^{५९}नियत^{६०}वा^{६१}ध्यायतः^{६२}शु^{६३}द्ध^{६४}बुद्धेः^{६५}भव^{६६}ति^{६७}सतत^{६८}योगा^{६९}द्यो^{७०}गिनो^{७१}दिः^{७२}प्रमा^{७३}क्षं^{७४}नि^{७५}यत^{७६}मन^{७७}ति^{७८}हरे^{७९}केवल^{८०}ज्ञा^{८१}।
 ८९॥ इ^{८२}त्या^{८३}च्चार्य^{८४}श्री^{८५}शु^{८६}भचं^{८७}द्विर^{८८}चिते^{८९}ज्ञानार्ण^{९०}वे^{९१}योगप्र^{९२}दी^{९३}धा^{९४}धिकार^{९५}संस्थान^{९६}विच^{९७}यप्र^{९८}करा^{९९}णां^{१००}का^{१०१}पिंड^{१०२}स्थं^{१०३}च^{१०४}प
 ९०॥ इ^{१०५}त्या^{१०६}च्चार्य^{१०७}श्री^{१०८}शु^{१०९}भचं^{११०}द्विर^{१११}चिते^{११२}ज्ञानार्ण^{११३}वे^{११४}योगप्र^{११५}दी^{११६}धा^{११७}धिकार^{११८}संस्थान^{११९}विच^{१२०}यप्र^{१२१}करा^{१२२}णां^{१२३}का^{१२४}पिंड^{१२५}स्थं^{१२६}च^{१२७}प
 ९१॥ इ^{१२८}त्या^{१२९}च्चार्य^{१३०}श्री^{१३१}शु^{१३२}भचं^{१३३}द्विर^{१३४}चिते^{१३५}ज्ञानार्ण^{१३६}वे^{१३७}योगप्र^{१३८}दी^{१३९}धा^{१४०}धिकार^{१४१}संस्थान^{१४२}विच^{१४३}यप्र^{१४४}करा^{१४५}णां^{१४६}का^{१४७}पिंड^{१४८}स्थं^{१४९}च^{१५०}प
 ९२॥ इ^{१५१}त्या^{१५२}च्चार्य^{१५३}श्री^{१५४}शु^{१५५}भचं^{१५६}द्विर^{१५७}चिते^{१५८}ज्ञानार्ण^{१५९}वे^{१६०}योगप्र^{१६१}दी^{१६२}धा^{१६३}धिकार^{१६४}संस्थान^{१६५}विच^{१६६}यप्र^{१६७}करा^{१६८}णां^{१६९}का^{१७०}पिंड^{१७१}स्थं^{१७२}च^{१७३}प
 ९३॥ इ^{१७४}त्या^{१७५}च्चार्य^{१७६}श्री^{१७७}शु^{१७८}भचं^{१७९}द्विर^{१८०}चिते^{१८१}ज्ञानार्ण^{१८२}वे^{१८३}योगप्र^{१८४}दी^{१८५}धा^{१८६}धिकार^{१८७}संस्थान^{१८८}विच^{१८९}यप्र^{१९०}करा^{१९१}णां^{१९२}का^{१९३}पिंड^{१९४}स्थं^{१९५}च^{१९६}प
 ९४॥ इ^{१९७}त्या^{१९८}च्चार्य^{१९९}श्री^{२००}शु^{२०१}भचं^{२०२}द्विर^{२०३}चिते^{२०४}ज्ञानार्ण^{२०५}वे^{२०६}योगप्र^{२०७}दी^{२०८}धा^{२०९}धिकार^{२१०}संस्थान^{२११}विच^{२१२}यप्र^{२१३}करा^{२१४}णां^{२१५}का^{२१६}पिंड^{२१७}स्थं^{२१८}च^{२१९}प
 ९५॥ इ^{२२०}त्या^{२२१}च्चार्य^{२२२}श्री^{२२३}शु^{२२४}भचं^{२२५}द्विर^{२२६}चिते^{२२७}ज्ञानार्ण^{२२८}वे^{२२९}योगप्र^{२३०}दी^{२३१}धा^{२३२}धिकार^{२३३}संस्थान^{२३४}विच^{२३५}यप्र^{२३६}करा^{२३७}णां^{२३८}का^{२३९}पिंड^{२४०}स्थं^{२४१}च^{२४२}प
 ९६॥ इ^{२४३}त्या^{२४४}च्चार्य^{२४५}श्री^{२४६}शु^{२४७}भचं^{२४८}द्विर^{२४९}चिते^{२५०}ज्ञानार्ण^{२५१}वे^{२५२}योगप्र^{२५३}दी^{२५४}धा^{२५५}धिकार^{२५६}संस्थान^{२५७}विच^{२५८}यप्र^{२५९}करा^{२६०}णां^{२६१}का^{२६२}पिंड^{२६३}स्थं^{२६४}च^{२६५}प
 ९७॥ इ^{२६६}त्या^{२६७}च्चार्य^{२६८}श्री^{२६९}शु^{२७०}भचं^{२७१}द्विर^{२७२}चिते^{२७३}ज्ञानार्ण^{२७४}वे^{२७५}योगप्र^{२७६}दी^{२७७}धा^{२७८}धिकार^{२७९}संस्थान^{२८०}विच^{२८१}यप्र^{२८२}करा^{२८३}णां^{२८४}का^{२८५}पिंड^{२८६}स्थं^{२८७}च^{२८८}प
 ९८॥ इ^{२८९}त्या^{२९०}च्चार्य^{२९१}श्री^{२९२}शु^{२९३}भचं^{२९४}द्विर^{२९५}चिते^{२९६}ज्ञानार्ण^{२९७}वे^{२९८}योगप्र^{२९९}दी^{३००}धा^{३०१}धिकार^{३०२}संस्थान^{३०३}विच^{३०४}यप्र^{३०५}करा^{३०६}णां^{३०७}का^{३०८}पिंड^{३०९}स्थं^{३१०}च^{३११}प
 ९९॥ इ^{३१२}त्या^{३१३}च्चार्य^{३१४}श्री^{३१५}शु^{३१६}भचं^{३१७}द्विर^{३१८}चिते^{३१९}ज्ञानार्ण^{३२०}वे^{३२१}योगप्र^{३२२}दी^{३२३}धा^{३२४}धिकार^{३२५}संस्थान^{३२६}विच^{३२७}यप्र^{३२८}करा^{३२९}णां^{३३०}का^{३३१}पिंड^{३३२}स्थं^{३३३}च^{३३४}प
 १००॥ इ^{३३५}त्या^{३३६}च्चार्य^{३३७}श्री^{३३८}शु^{३३९}भचं^{३४०}द्विर^{३४१}चिते^{३४२}ज्ञानार्ण^{३४३}वे^{३४४}योगप्र^{३४५}दी^{३४६}धा^{३४७}धिकार^{३४८}संस्थान^{३४९}विच^{३५०}यप्र^{३५१}करा^{३५२}णां^{३५३}का^{३५४}पिंड^{३५५}स्थं^{३५६}च^{३५७}प
 १०१॥ इ^{३५८}त्या^{३५९}च्चार्य^{३६०}श्री^{३६१}शु^{३६२}भचं^{३६३}द्विर^{३६४}चिते^{३६५}ज्ञानार्ण^{३६६}वे^{३६७}योगप्र^{३६८}दी^{३६९}धा^{३७०}धिकार^{३७१}संस्थान^{३७२}विच^{३७३}यप्र^{३७४}करा^{३७५}णां^{३७६}का^{३७७}पिंड^{३७८}स्थं^{३७९}च^{३८०}प
 १०२॥ इ^{३८१}त्या^{३८२}च्चार्य^{३८३}श्री^{३८४}शु^{३८५}भचं^{३८६}द्विर^{३८७}चिते^{३८८}ज्ञानार्ण^{३८९}वे^{३९०}योगप्र^{३९१}दी^{३९२}धा^{३९३}धिकार^{३९४}संस्थान^{३९५}विच^{३९६}यप्र^{३९७}करा^{३९८}णां^{३९९}का^{४००}पिंड^{४०१}स्थं^{४०२}च^{४०३}प
 १०३॥ इ^{४०४}त्या^{४०५}च्चार्य^{४०६}श्री^{४०७}शु^{४०८}भचं^{४०९}द्विर^{४१०}चिते^{४११}ज्ञानार्ण^{४१२}वे^{४१३}योगप्र^{४१४}दी^{४१५}धा^{४१६}धिकार^{४१७}संस्थान^{४१८}विच^{४१९}यप्र^{४२०}करा^{४२१}णां^{४२२}का^{४२३}पिंड^{४२४}स्थं^{४२५}च^{४२६}प
 १०४॥ इ^{४२७}त्या^{४२८}च्चार्य^{४२९}श्री^{४३०}शु^{४३१}भचं^{४३२}द्विर^{४३३}चिते^{४३४}ज्ञानार्ण^{४३५}वे^{४३६}योगप्र^{४३७}दी^{४३८}धा^{४३९}धिकार^{४४०}संस्थान^{४४१}विच^{४४२}यप्र^{४४३}करा^{४४४}णां^{४४५}का^{४४६}पिंड^{४४७}स्थं^{४४८}च^{४४९}प
 १०५॥ इ^{४५०}त्या^{४५१}च्चार्य^{४५२}श्री^{४५३}शु^{४५४}भचं^{४५५}द्विर^{४५६}चिते^{४५७}ज्ञानार्ण^{४५८}वे^{४५९}योगप्र^{४६०}दी^{४६१}धा^{४६२}धिकार^{४६३}संस्थान^{४६४}विच^{४६५}यप्र^{४६६}करा^{४६७}णां^{४६८}का^{४६९}पिंड^{४७०}स्थं^{४७१}च^{४७२}प
 १०६॥ इ^{४७३}त्या^{४७४}च्चार्य^{४७५}श्री^{४७६}शु^{४७७}भचं^{४७८}द्विर^{४७९}चिते^{४८०}ज्ञानार्ण^{४८१}वे^{४८२}योगप्र^{४८३}दी^{४८४}धा^{४८५}धिकार^{४८६}संस्थान^{४८७}विच^{४८८}यप्र^{४८९}करा^{४९०}णां^{४९१}का^{४९२}पिंड^{४९३}स्थं^{४९४}च^{४९५}प
 १०७॥ इ^{४९६}त्या^{४९७}च्चार्य^{४९८}श्री^{४९९}शु^{५००}भचं^{५०१}द्विर^{५०२}चिते^{५०३}ज्ञानार्ण^{५०४}वे^{५०५}योगप्र^{५०६}दी^{५०७}धा^{५०८}धिकार^{५०९}संस्थान^{५१०}विच^{५११}यप्र^{५१२}करा^{५१३}णां^{५१४}का^{५१५}पिंड^{५१६}स्थं^{५१७}च^{५१८}प
 १०८॥ इ^{५१९}त्या^{५२०}च्चार्य^{५२१}श्री^{५२२}शु^{५२३}भचं^{५२४}द्विर^{५२५}चिते^{५२६}ज्ञानार्ण^{५२७}वे^{५२८}योगप्र^{५२९}दी^{५३०}धा^{५३१}धिकार^{५३२}संस्थान^{५३३}विच^{५३४}यप्र^{५३५}करा^{५३६}णां^{५३७}का^{५३८}पिंड^{५३९}स्थं^{५४०}च^{५४१}प
 १०९॥ इ^{५४२}त्या^{५४३}च्चार्य^{५४४}श्री^{५४५}शु^{५४६}भचं^{५४७}द्विर^{५४८}चिते^{५४९}ज्ञानार्ण^{५५०}वे^{५५१}योगप्र^{५५२}दी^{५५३}धा^{५५४}धिकार^{५५५}संस्थान^{५५६}विच^{५५७}यप्र^{५५८}करा^{५५९}णां^{५६०}का^{५६१}पिंड^{५६२}स्थं^{५६३}च^{५६४}प
 ११०॥ इ^{५६५}त्या^{५६६}च्चार्य^{५६७}श्री^{५६८}शु^{५६९}भचं^{५७०}द्विर^{५७१}चिते^{५७२}ज्ञानार्ण^{५७३}वे^{५७४}योगप्र^{५७५}दी^{५७६}धा^{५७७}धिकार^{५७८}संस्थान^{५७९}विच^{५८०}यप्र^{५८१}करा^{५८२}णां^{५८३}का^{५८४}पिंड^{५८५}स्थं^{५८६}च^{५८७}प
 १११॥ इ^{५८८}त्या^{५८९}च्चार्य^{५९०}श्री^{५९१}शु^{५९२}भचं^{५९३}द्विर^{५९४}चिते^{५९५}ज्ञानार्ण^{५९६}वे^{५९७}योगप्र^{५९८}दी^{५९९}धा^{६००}धिकार^{६०१}संस्थान^{६०२}विच^{६०३}यप्र^{६०४}करा^{६०५}णां^{६०६}का^{६०७}पिंड^{६०८}स्थं^{६०९}च^{६१०}प
 ११२॥ इ^{६११}त्या^{६१२}च्चार्य^{६१३}श्री^{६१४}शु^{६१५}भचं^{६१६}द्विर^{६१७}चिते^{६१८}ज्ञानार्ण^{६१९}वे^{६२०}योगप्र^{६२१}दी^{६२२}धा^{६२३}धिकार^{६२४}संस्थान^{६२५}विच^{६२६}यप्र^{६२७}करा^{६२८}णां^{६२९}का^{६३०}पिंड^{६३१}स्थं^{६३२}च^{६३३}प
 ११३॥ इ^{६३४}त्या^{६३५}च्चार्य^{६३६}श्री^{६३७}शु^{६३८}भचं^{६३९}द्विर^{६४०}चिते^{६४१}ज्ञानार्ण^{६४२}वे^{६४३}योगप्र^{६४४}दी^{६४५}धा^{६४६}धिकार^{६४७}संस्थान^{६४८}विच^{६४९}यप्र^{६५०}करा^{६५१}णां^{६५२}का^{६५३}पिंड^{६५४}स्थं^{६५५}च^{६५६}प
 ११४॥ इ^{६५७}त्या^{६५८}च्चार्य^{६५९}श्री^{६६०}शु^{६६१}भचं^{६६२}द्विर^{६६३}चिते^{६६४}ज्ञानार्ण^{६६५}वे^{६६६}योगप्र^{६६७}दी^{६६८}धा^{६६९}धिकार^{६७०}संस्थान^{६७१}विच^{६७२}यप्र^{६७३}करा^{६७४}णां^{६७५}का^{६७६}पिंड^{६७७}स्थं^{६७८}च^{६७९}प
 ११५॥ इ^{६८०}त्या^{६८१}च्चार्य^{६८२}श्री^{६८३}शु^{६८४}भचं^{६८५}द्विर^{६८६}चिते^{६८७}ज्ञानार्ण^{६८८}वे^{६८९}योगप्र^{६९०}दी^{६९१}धा^{६९२}धिकार^{६९३}संस्थान^{६९४}विच^{६९५}यप्र^{६९६}करा^{६९७}णां^{६९८}का^{६९९}पिंड^{७००}स्थं^{७०१}च^{७०२}प
 ११६॥ इ^{७०३}त्या^{७०४}च्चार्य^{७०५}श्री^{७०६}शु^{७०७}भचं^{७०८}द्विर^{७०९}चिते^{७१०}ज्ञानार्ण^{७११}वे^{७१२}योगप्र^{७१३}दी^{७१४}धा^{७१५}धिकार^{७१६}संस्थान^{७१७}विच^{७१८}यप्र^{७१९}करा^{७२०}णां^{७२१}का^{७२२}पिंड^{७२३}स्थं^{७२४}च^{७२५}प
 ११७॥ इ^{७२६}त्या^{७२७}च्चार्य^{७२८}श्री^{७२९}शु^{७३०}भचं^{७३१}द्विर^{७३२}चिते^{७३३}ज्ञानार्ण^{७३४}वे^{७३५}योगप्र^{७३६}दी^{७३७}धा^{७३८}धिकार^{७३९}संस्थान^{७४०}विच^{७४१}यप्र^{७४२}करा^{७४३}णां^{७४४}का^{७४५}पिंड^{७४६}स्थं^{७४७}च^{७४८}प
 ११८॥ इ^{७४९}त्या^{७५०}च्चार्य^{७५१}श्री^{७५२}शु^{७५३}भचं^{७५४}द्विर^{७५५}चिते^{७५६}ज्ञानार्ण^{७५७}वे^{७५८}योगप्र^{७५९}दी^{७६०}धा^{७६१}धिकार^{७६२}संस्थान^{७६३}विच^{७६४}यप्र^{७६५}करा^{७६६}णां^{७६७}का^{७६८}पिंड^{७६९}स्थं^{७७०}च^{७७१}प
 ११९॥ इ^{७७२}त्या^{७७३}च्चार्य^{७७४}श्री^{७७५}शु^{७७६}भचं^{७७७}द्विर^{७७८}चिते^{७७९}ज्ञानार्ण^{७८०}वे^{७८१}योगप्र^{७८२}दी^{७८३}धा^{७८४}धिकार^{७८५}संस्थान^{७८६}विच^{७८७}यप्र^{७८८}करा^{७८९}णां^{७९०}का^{७९१}पिंड^{७९२}स्थं^{७९३}च^{७९४}प
 १२०॥ इ^{७९५}त्या^{७९६}च्चार्य^{७९७}श्री^{७९८}शु^{७९९}भचं^{८००}द्विर^{८०१}चिते^{८०२}ज्ञानार्ण^{८०३}वे^{८०४}योगप्र^{८०५}दी^{८०६}धा^{८०७}धिकार^{८०८}संस्थान^{८०९}विच^{८१०}यप्र^{८११}करा^{८१२}णां^{८१३}का^{८१४}पिंड^{८१५}स्थं^{८१६}च^{८१७}प
 १२१॥ इ^{८१८}त्या^{८१९}च्चार्य^{८२०}श्री^{८२१}शु^{८२२}भचं^{८२३}द्विर^{८२४}चिते^{८२५}ज्ञानार्ण^{८२६}वे^{८२७}योगप्र^{८२८}दी^{८२९}धा^{८३०}धिकार^{८३१}संस्थान^{८३२}विच^{८३३}यप्र^{८३४}करा^{८३५}णां^{८३६}का^{८३७}पिंड^{८३८}स्थं^{८३९}च^{८४०}प
 १२२॥ इ^{८४१}त्या^{८४२}च्चार्य^{८४३}श्री^{८४}

मोक्षिकहाद =

६ योगी =

७ स्थित

पवती चैतिविज्ञेयास्तापयाक्रमं३॥ तद्वा॥ तिर्थज्ञो कसमयोगी स्मरति स्मीरमाणं॥ निःप्राद्वंशांतकद्वोद
हारनीहारसंतिभं॥ तस्य मध्यमुनिर्माणं सहरसद्वमबुजं॥ स्मरत्यभितभादीतं॥ दुतहेमसमप्रभं॥ अज्ज
रागसमुद्धृतके सगादी विराजितं॥ जंबूद्वीपप्रमाणं च चित्तभ्रमरं॥ जकाद्दिष्वर्णार्चलमयी दिव्यतत्र स्मरति क
सिकां॥ स्फुरत्यिगप्रभाजलपि प्राणितदिगंतरो॥ शारच्चंद्रनिभतस्यामुन्नतं हरि विहारी तत्रात्मानं॥ सुखा
सीतं प्रप्रातमिति चिंतयेत्॥ गणदेवादिभिः प्रोषकलंकक्षपणक्षमं॥ उद्युक्तं च भवोद्धृतकर्मसंतापसात
नो॥ पाधिर्वी॥ ततो सौ निश्चलाभ्यासात्कमलं नातिमंडले॥ स्मरत्यतिमनोहारिषोदुप्रोन्नतपत्रकं॥ भेषप्रति
पन्नं समासीनं स्वरमात्मा विराजितं॥ कणि कायां महामंत्रं विस्फुरंते विचिंतयेत्॥ ११॥ एफ रुद्रकला बिंदुलां छि
७ च्युतु देवास्वरसंयुक्तं =

५ छेदने

३ कमले

कमल

भ्रमरार्द्रश्न

कणीकाया

मीतकृते

नदिशा =

१ निर्गच्छिन्ति =

ज्ञानार्णव॥

॥२३६॥

तं प्रसूय मस्य गोलस हिं दुच्छटाकोटिकांति व्यापहरिन्मुखं ॥२॥ अर्हं ॥ तस्य रेफाद्विनिर्गोती प्रा नैर्दूमाश्रितो
तस्फुलिंगसंततिपद्माज्ज्वालातीतदनंतरां ॥३॥ तेन ज्वालाकलापेन वर्द्धमानेन संततो दहत्य विरतं धीर
पुंडरीकं हृदि स्थितो ॥४॥ तदष्टकर्म निर्माणसंष्टपत्रमंथो मुखं ॥ दहत्यैव महामंथं ध्यानात्पप्रवत्तानलं ॥
१५॥ ततो बहिः शरीरस्य त्रिकोणवृद्धिर्मंडलं ॥ स्मरेज्ज्वालाकलापेन ज्वलन्तमिव वाडवं ॥ १६॥ त्रिबीजसमा
पूर्यते स्वस्तिर्कोकितो ॥ अर्द्धं वायुपुराज्जतनिर्दूषं कांचनप्रभं ॥ १७॥ अंतर्दहति संजाच्चिर्वह्निर्वह्निपुरं परोक्ष
द्वीतिविस्फुर्य तज्ज्वालाप्रचयभासुरं ॥ १८॥ भस्मभावमसौ नीलाशरीरं तच्च पंकजोदाद्याभावात्सुव
तिवह्निः शनैः शनैः १९॥ ॥ अग्नेयं ॥ विमानपथमापूर्य संवतंसमीरणं ॥ स्मरत्यविरतं योगी महवोगं महाव
॥२॥

५ मंडलं =

७ अतकोशं =

२ योग

२ जगत्पदे

१ मेरु

१ मेघसमूह

चालयतं सुरानीकं ध्रुवतं त्रिदशा चलाक्षरायतधनव्रातक्षोभयतं महार्णवैरश्नजतं भुवनाभोगे सचरतं
हरिन्मुखो विमर्षतजगन्नीडे निर्विश्रान्तधरातलो रश्नजद्वयतज्जः श्रीधृतेन प्रबलवायुना ततः स्थिराक्ष
ताभ्यासः समीरज्ञातिमानयेत्परश्चालती वातण्यासहिपुण्यात्मा धनव्रातचित्तं नभः इन्द्राद्युधतडि
र्जिच्चमत्कारकुलस्मरेत्परमार्थमुधाबुधप्रभवैः साधैर्विदुनिर्मोक्ति कोज्वले भवर्षतं तस्मरेद्दीरः स्पूलस्पूलै
र्विरतरे रश्नजतोद्धुसमकांतपुरवरुणालोकनो ध्यायेत्सुधापयः पूरैः प्रावयतं नभस्तलां रक्षते नां वि
त्यप्रभावेन दिव्यध्यानोत्थितां बुना प्रक्षालयति निःशेषं तज्जः कायसंभवा रश्नजाली समप्रधातु वि
निर्मुक्तं पूर्णचंद्रमलचिषं सर्वज्ञकल्पमात्मानं ततः स्मरति प्रुद्धधी रश्नजमुण्डं विष्टारं रूढं दिव्यातिशय

ध्रुवमण्डलं =
ध्रुवजिह्वा =

७ सर्वज्ञसदृश

ध्रुवमण्डलं

۱۹۲۹

ਯੋਜਿਨ ।

पविनामि

क्रियते

द्रव्याधिकपर्याधिक
प्राप्तेः

विदुस्त्वा न प्रक रणं ॥ क्वा ॥ पदा न्या लब्धपुण्या नियोगिनिर्द्यद्विधीयते ॥ तत्पदस्य मनस्य न विविचनयप
रगैः ॥ शतशयाध्यायेदनादि सिद्धांतप्रसिद्धावर्णमाहकां ॥ निःशेषशब्दविन्यासजनमभूमिजगज्जुतां ॥ द्वि
गुणाष्टदत्ताभोजेनाभिमंडलवर्तिनि ॥ अभमंती चिंतयेध्यानी प्रतिपन्नं स्वरावली ॥ अचतुर्विंशतिपत्राढ्यं हवि
कंजं सकर्णिकं ^{कमले} तत्रवर्णानि मानध्यायेत्संयमीपंचवर्णानि ॥ ततो वेद नराजीवे पञ्चाष्टकविभूषिते ॥ पर
पाष्टकं ध्यायेत्संवरंतं प्रदक्षिणं ॥ इत्थं जसंस्मरन्योगी प्रसिद्धावर्णमाहकां ॥ श्रुतज्ञानांबुधेः पारं प्रयाति
विगतभ्रमं ॥ उत्तं च ॥ कमलदत्तोदरमध्ये ध्वंषा ननादि संसिद्धान् नष्टादिविषये बोधं ध्याता संपद
ते कालात् ॥ उत्तं च ॥ जाप्या ज्ञयेत्स यमरोचकमग्निमाद्यं कुष्टोदरात्मकमनश्च मनोदिरोगान् ॥ प्राप्नोच्चा

कमलं =

ति

अदृशत्वाभ्यागरिष्टां = महत्पुरुषेभ्यः

ज्ञानार्णवः॥
॥२२६॥

निमवागमहतीमहद्भ्यः पूजां परत्र च गतिं पुरुषोत्तमां ॥ १ ॥ अथ मंत्रपदाधीशं सर्वतत्त्वेकनायकं आदि
मध्यांतभेदेन स्वयं जनसंभवं ॥ १ ॥ अहं ॥ अर्द्धो धोरे फलं रुद्रं सकलं बिंदुलां छितं ॥ अनाहतयुतं
लं मंत्राजं प्रचक्षते ॥ १ ॥ श्री ॥ १ ॥ देवा सुरान्तं भीमं दुर्बोधं ध्यातुं नास्मि ॥ ध्यायेन्महत्स्यं चंद्रांशुकलापार्कं
तदिच्छुर्वो ॥ २ ॥ अपि च ॥ कनकमलयार्कं कणिकायां निषिष्य विगतमलकलं कंसांश्चंद्रांशुगोशं गगन
मं नुसरंतं संचरंतं हरितुष्मराजिनपतिकल्पं मंत्राजं यतीं ॥ ३ ॥ अत्र मता निबुद्धः कैश्चिद्भजः कैश्चिद्भि
श्चिन्महेश्वरः ॥ शिवः सर्वस्येशानः सौम्यवर्णः प्रकीर्तितः ॥ ४ ॥ मंत्रमूर्तिसमादाय देवदेवः स्वयं जिनः
सर्वज्ञः सर्वगः प्रान्तः सौम्यसाक्षाध्वस्थितः ॥ ५ ॥ ज्ञानबीजं गदं ह्यंजमज्ज्वलनचामुचोपवित्रं प्रतिमानं

॥२२६॥

२ अंकुर = जुद्यते

मोक्षाय

सुखीकृत

एकवार

आये हि दमंत्रमहे श्वरां॥ क्षेमकडुच्चरितये न हृदये न स्थिरीकृतं॥ तत्वे तेनापवर्गाय पापे प्रगुणीकृतं॥ १९
यदैव दमहातत्त्वं मुनेर्द्धने हृदि स्थितिं तदेव जनमसंतानप्ररोहः प्रविश्यायितो॥ एस्फुरंतं शूलतामध्ये वि
शान्तं वदनांबुजं॥ तालुरंधोपागच्छंतं प्रवतमं मुतांबुजि॥ एस्फुरंतं नेत्रपत्रेषु कुर्वतमं लिके स्थितिं॥ २०

अमंतं ज्योतिषां च केस्पर्द्धमानं जितांशुना॥ रत्नमंचरंतं दिशामास्य

३ तलाटके
च देय =

कृतं तं न भस्मत्वे॥ हृदयंतं कलं कोष्पकेटयंतं भवभ्रमं॥ नयंतं परमस्थानं योजयंतं शिवश्रियं॥ इति
मंत्राधिपं धीरः कुंभकेन विचिंतयेत्॥ २१॥ अर्हो॥ अनन्यप्राणाः साक्षात्तत्संलीनैकमानसः॥ तस्यास्मरत्य
सोऽप्यानीयथा स्वर्गं पि न स्वत्वेत्॥ २२॥ इति मत्वा स्थिरीभूतं सर्वविश्यामु सर्वथा॥ नामाग्रे निश्चलं धत्ते यदि

॥ज्ञानार्णव॥

॥१२७॥

वाञ्छतांतरो॥२॥तत्रकैश्चिच्चवर्णादिभेदैस्तत्त्वप्रकल्पितं।मंत्रमंडलमुद्रादिसाधनैरिष्टमिदं॥२॥उक्तं
कारादिहकारंतरेफमध्यमविदुर्कं॥तदेवपरमंतत्त्वयोजनानिसंतत्त्ववित्॥२॥सर्वव्यवसंपूर्णं
विच्युतं।क्रमेणचिंतयेध्यानीवर्णमात्रंशशिषमं॥२॥ह॥विंद्हीनंकलाहीनरेफद्वितयवर्जितं।अन
मापन्नमनुच्चार्यंचिंतयेत्॥२॥अ॥चंद्ररेखासमंस्फुल्लंस्फुरंतंमानुभासरांअनाहताभिर्धुंदेवदिव्यरूपं
विचिंतयेत्॥२॥अस्मिन्स्थिरीकृताभ्यासाःसंतःशान्तिंमाश्चिता॥अनेनदिव्यपोतेनतीर्त्वाजन्मोप
३०॥तदेवचपुनःस्फुल्लंक्रमाद्वालायसन्निभं॥ध्यायेदेकाग्रतांप्राप्यकर्तुंचेतःसुनिश्चयं॥३॥ततोऽपिगलितं
षाविषयीकृतमानसं॥अथक्षमीक्षतेसाक्षाज्ज्योतिर्मयक्षणे॥३॥सिद्ध्यंतिसिद्ध्यःसर्वाअणिमा

॥१२७॥

देफ कअविदुर्हिं

ग्रायः॥३॥ असेवाकुर्वतिदेत्याद्या॥ अत्रैश्वर्येचजायते॥ क्रमात्प्रच्याव्यलक्षेभ्यस्ततोऽलक्ष्ये स्थिरमेतन्॥ इदमर्थोऽस्य सु-
 रत्यतर्ज्यातिरत्यक्षमक्षयं॥ इति लक्षानुसारेण लक्ष्यभावः प्रकीर्तितः॥ तस्मिन् स्थितस्य मन्येहं मुनेः सिद्ध-
 समीहितं॥ ३॥ एतत्तत्त्वं शिवाख्यं वासमात्रं व्यमनीषिणः॥ उन्नीष्टं जन्मकांतारमनंतकेशसंकुलं॥ ३॥ इमं त्रयं
 अनाहतं च॥ की॥ स्मरदुःखान्न ज्ञानाप्रणातेनैव नीरदं प्रणववाऽन्नयज्ञानप्रदीपं पुण्यशासनं॥ ३॥ अस्माकं
 द्वात्मकज्योतिः प्रसूतमस्ति निर्मलं॥ वाच्यवाचकसंबंधस्तेनैव परमेषु निः॥ ३॥ अहंकारं कर्णिकासीनं स्वरव्यंजन-
 वेषु तं स्मरीतमत्यतदुद्धर्षदेव त्वेयं प्रजितं॥ ३॥ अक्षरं नमो ह्यसंक्रातं च॥ अलेखा मृतमुतामहाप्रभावसंपन्नं॥
 र्मेकक्षुद्रताशानं॥ ३॥ अहातत्वं महाबीजं महामंत्रं महत्पदं॥ शरच्चंद्रनिभं ध्यानीकुंभकेन विहितं येन॥ ३॥ सांख्य-

। क्षानार्णवः ।

॥ २८ ॥

सिंहरवर्णाभं पदिवा विद्रुमप्रभं चित्पमानं जगत्सर्वक्षोभयत्यतिसंगतं ॥ २ ॥ गोबूतदनिभं सभैविदेषैकज
 त्विषां ॥ ४ ॥ यं वश्यादिके रक्तचंद्राभं कर्मज्ञातने ॥ ५ ॥ ३ ॥ पंचगुणमस्कारलक्षणं मंत्रमूर्धितं चितये चंज
 गजं तु पवित्रीकरणक्षमं ॥ ६ ॥ स्फुरद्विमलचंद्रं भेदलाष्टकविभ्रषितं ॥ कंजैतलकर्णिकासीनं मंत्रं ससाक्षरं
 ॥ ७ ॥ दिग्दत्तैर्धुततोन्येषु विदित्वत्रे धनुक्रममात् ॥ सिद्धादिषु चतुक्षेत्रं दृष्टिबोधादिकं तथा ॥ ८ ॥ र्जिणमोअ
 णं णमो सिद्धाणं णमो आपरियाणं ॥ णमो उवजायाणं णमो ए सवसाहणं ॥ अपराजितमंत्रौयं ॥ दर्पनिद्रा
 चारित्रतपां सिद्धिप्रभां त्यति कीं प्रासाद्यो गिनो यैत्रं केचन ॥ अमुमैव महामंत्रं ते समागधुके वयं ॥ ९ ॥ प्रभा
 स्यतिः शेषयोगिनामैयं गोचरं ॥ अत्र निद्रो ज नो ब्रूते यः समन्ये निद्रादिति ॥ १० ॥ अनेनैव विष्णुधंतिर्जंतवः
 ॥ ११ ॥

७ वातपीडितः =

॥ २८ ॥

पंकिताः॥ अनेनैव विमुच्यते भवक्ते शान्मनीषिणः॥ ४९ ॥ ^{मंत्रः} असौ वेवजगत्यस्मिन् भवत्यसनबाधवः॥ अमुं विह
यसत्त्वानान्यः कश्चिद्गुपाकरः॥ ५० ॥ पतद्गसनपातालेश्वरसंसारसागरे॥ अनेनैव जगत्सर्वमुदृत्य विधृतं वि
दो॥ ५१ ॥ कृत्वा पापसहस्राणि हत्वा जंतुशतानि च॥ अमुं मंत्रं समाख्यातिर्यचोऽपि दिवंगताः॥ ५२ ॥ ज्ञातमष्टोत्तरचक्र
विश्रुत्वा चिंतयेन्मुनिः॥ भुंजानोऽपि चतुर्थस्य प्राप्नोत्येविकलं फलं॥ ५३ ॥ स्मरमंत्रपदोद्भूता महाविद्या जगन्नुता॥ शु
रपंचकनामोऽस्यां षोडशाक्षरा जितामा॥ ५४ ॥ अहं सिद्धाचार्योऽपि आयाय सर्वसाधुभ्यो नमः॥ षोडशाक्षरं विद्या॥ अ
स्याः शतद्वयं ध्यानी जपन्नैकाग्रमानसः॥ अनिच्छन्नप्यवाप्नोति चतुर्थतपसः फलं॥ ५५ ॥ विद्यां षडूपासं भूताम
जयां पुण्यशालिनीं॥ जपन् प्राणकर्मभ्युतिफलं ध्यानी ज्ञातत्रयं॥ ५६ ॥ अहं तसिद्धा चतुर्दशमयं मंत्रं चतुर्वेगेऽपि

एकाहरे=

कमले

।ज्ञानार्णव।

॥३०॥

पिकमात्^१एक^२प्राः^३प्रतिपञ्चत^४सिन्ने^५व^६निवे^७शये^८त्^९॥२॥स्व^{१०}ए^{११}गो^{१२}री^{१३}स्व^{१४}रौ^{१५}ङ्गा^{१६}के^{१७}श^{१८}ए^{१९}त्नी^{२०}ततः^{२१}स्मरे^{२२}त्^{२३}क^{२४}णि^{२५}को^{२६}च^{२७}
सुधा^{२८}स्प^{२९}द^{३०}बि^{३१}दु^{३२}ष^{३३}ज^{३४}वि^{३५}भू^{३६}षि^{३७}तां^{३८}॥३॥प्रो^{३९}ह^{४०}त्सं^{४१}पूर्णा^{४२}चंद्रा^{४३}भ^{४४}चंद्र^{४५}बि^{४६}वा^{४७}च्छ^{४८}नैः^{४९}श^{५०}नैः^{५१}स^{५२}मा^{५३}ग^{५४}च्छ^{५५}त्सु^{५६}धा^{५७}वी^{५८}जं^{५९}मा^{६०}या^{६१}वर्णं^{६२}
चिंतये^{६३}त्^{६४}॥वि^{६५}स्फुरं^{६६}तम^{६७}ति^{६८}स्पी^{६९}तं^{७०}प्र^{७१}भा^{७२}मंड^{७३}ल^{७४}म^{७५}ध^{७६}गां^{७७}संचरं^{७८}तं^{७९}मु^{८०}खां^{८१}भोजे^{८२}ति^{८३}ष्ठं^{८४}तं^{८५}कर्णिको^{८६}प^{८७}शि^{८८}॥४॥अ^{८९}मं^{९०}तं^{९१}प्र^{९२}
तिपत्रेषु^{९३}चरं^{९४}तं^{९५}वि^{९६}यति^{९७}क्षणे^{९८}॥हे^{९९}दयं^{१००}तं^{१०१}म^{१०२}नो^{१०३}धां^{१०४}तं^{१०५}त्र^{१०६}वं^{१०७}तं^{१०८}म^{१०९}मृता^{११०}बु^{१११}नि^{११२}॥५॥व्र^{११३}जं^{११४}तं^{११५}ता^{११६}लुरं^{११७}धे^{११८}ण^{११९}स्फुरं^{१२०}तं^{१२१}भू^{१२२}ल^{१२३}तां^{१२४}तरे^{१२५}
तिर्मय^{१२६}मि^{१२७}वा^{१२८}चित्य^{१२९}प्रभा^{१३०}वं^{१३१}भा^{१३२}वये^{१३३}न्मु^{१३४}निः^{१३५}॥६॥वा^{१३६}क^{१३७}प^{१३८}या^{१३९}ती^{१४०}त^{१४१}मा^{१४२}हा^{१४३}त्स्यं^{१४४}दे^{१४५}वदे^{१४६}त्यो^{१४७}रगा^{१४८}र्वितं^{१४९}वि^{१५०}द्या^{१५१}र्ण^{१५२}व^{१५३}महा^{१५४}पो^{१५५}तं^{१५६}वि^{१५७}
तत्प्रदी^{१५८}प^{१५९}कं^{१६०}॥अ^{१६१}मु^{१६२}मै^{१६३}वं^{१६४}महा^{१६५}मंत्रं^{१६६}भा^{१६७}वय^{१६८}न्त^{१६९}स^{१७०}ं^{१७१}प्रा^{१७२}यः^{१७३}॥७॥वि^{१७४}द्या^{१७५}या^{१७६}ल^{१७७}सं^{१७८}भ्रतं^{१७९}वि^{१८०}ष^{१८१}वे^{१८२}गं^{१८३}ति^{१८४}र^{१८५}स्य^{१८६}ति^{१८७}॥८॥इ^{१८८}ति^{१८९}धा^{१९०}
यन्ने^{१९१}सो^{१९२}ध्या^{१९३}नी^{१९४}त^{१९५}त्सं^{१९६}दी^{१९७}नै^{१९८}क^{१९९}मा^{२००}न^{२०१}सः^{२०२}॥९॥इ^{२०३}नो^{२०४}म^{२०५}ल^{२०६}मु^{२०७}त्सु^{२०८}ज्य^{२०९}पु^{२१०}तां^{२११}भो^{२१२}धिं^{२१३}वि^{२१४}गा^{२१५}ह^{२१६}तो^{२१७}॥१०॥त^{२१८}तो^{२१९}ति^{२२०}रं^{२२१}तं^{२२२}ग^{२२३}भ्या^{२२४}सा^{२२५}न्मा^{२२६}सेः^{२२७}

२धर्मोत्तरागः—वैराग्य

वर्षपद्येन—

षड्विंशतिरात्रायः। सुखरं धादिनिर्योतीन्धूमवर्तितं प्रपश्यति॥ नतः संवत्सरं यावत्तथैवाभ्यासते यदि प्रपश्य
ति मंहाज्वालानिःसरतीं सुखोदरात्॥ नतं तं तिजातसंवेगो निर्वेदात् बिभोवशीः॥ अथ न्यप्यत्यविश्रान्तं स
र्वज्ञमुखपंकजोऽभ्यर्था प्रतिहृता नंदपीणि तात्मा जितश्रमः॥ श्रीमत्सर्वज्ञदेवं संप्रत्यक्षमिव वीक्षते॥ स
र्वोतित्रायसंपूर्णं दिव्यरूपं लक्षितं कल्याणमहिमोपेतं सर्वस्वाभयप्रदां॥ प्रभावलयमध्यस्थं भवरा
जीवरंजकं ज्ञानलीलाधरं धीरं देवदेवं स्वयं भुवं॥ नतो विधूततंद्रो सोऽस्मिन् संजात निश्चयः॥ भवश्चर्मण
कृत्यलोकाग्रमधिरोहति॥ अस्मत्सकलसिद्धविद्यां प्रधानभूतां प्रसन्नगंभीरां॥ विधुर्विवर्तितामिव क्षर
त्सु धार्दमहाविद्यां॥ एतद्विचलमनसा ध्यायन्नललाटदेशे स्थितामिमां देवीम्॥ आदोति मुनिर्जस्रं समस्तक

समूह=

लकार=

॥ इतानापावि ॥
॥ १३१ ॥

व्यापानिकुरंवां॥ ए॥ अमृतजलधिगर्भाग्निः सरंती सुदीप्तार्मलिकतलनिषण्णोचंद्रलेखांस्मरत्वां॥ अमृत
पाविकीर्णोद्भावयंतीं सुधाग्निः परमपदधरित्र्यां धारयंतीं प्रभावां॥ ए॥ एतां विविंतयन्नेवांस्तिमितेनांतरां तम
ना॥ जन्मज्वरजयंकृत्वायाति योगीश्विवास्मत्तं॥ ए॥ पदिसाक्षुत्समुद्दिष्टो जन्मदावो ग्रसं क्रमात्॥ तदा स्म
दिमंत्रस्य प्राचीनं वर्णमसकं॥ ए॥ पासो अहं तापां॥ पदं प्रणवं प्रुन्यमना हतमिति त्रयं॥ ए॥ तद्वै विदुः प्रा
खिलो क्व तिलकोपमोर्ध्व॥ नासां ग्रदे प्रासं लीनं कुर्वन्नत्यंतनिश्चलां ध्याता॥ ज्ञानमवाप्नोति प्राप्य पूर्वगुणा
कं॥ ४॥ ७५॥ उतं च॥ प्रोषेदुःकुंदधवलां ध्याता॥ देवास्त्रयो विधानेन॥ जनयंति सर्वविषयबोधं कालेन न
नाना॥ ए॥ प्रपावयुगलस्य युगमं पार्श्वे मायायुगं विचिंतयति॥ सूर्ध्वस्य हंसपदं कृत्वा व्यसं विनंश्नात्मा॥ ए॥ दे

दूर्ध्वसह

७ निराकृत्य =

५. सर्वपदार्थ गोचर

॥ १३१ ॥

५३३

वेसाधनेमदाकिं

उर्जुकी॥ ततोऽध्यायेन्महोबीजं स्त्रीकारं छिन्नमस्तकां अनाहतद्युतं दिव्यं विस्फुरन्तं मुखोदरोऽ॥ १॥ स्त्री॥ श्रीवीर
वदनोद्भूता विद्या चाचिंत्य विक्रमां कल्पवदनीं सिर्वाचित्य फलसंपादनक्षमं ए० ॥ विद्यायां उर्जोगोमगोतस्त्रे
भूयो भवैव विस्मै अरके परके जिष्णुपाश्वर्यासाहा॥ ऐ० ऐ० उर्जुकी स्वऽहं नमोऽहं ताणं कीं नमः॥ १०॥ विद्यां जपति य
दुर्माजिरत्तरं जातविस्मयं अणिमादिगुणान्त्वब्धाऽध्यानीं शास्त्रार्णवंतरति॥ त्रिकायविषयं साक्षाद्भानं
स्योपजायते॥ विश्वतत्त्वप्रबोधश्च सतताभ्यासयोगतः॥ २॥ ज्ञास्यंति जंतवः कुरु स पथान्येवं तदा दयः॥ ३॥ इमान
विधंसक र्त्तारो ये न तद्विप्रपंच्यते॥ ३॥ दिग्दलाष्टकसंपूर्णो राजी वे सुप्रतिष्ठितः स्मरत्यात्मानं मत्स्यंतं स्फुरन् श्रीभ
र्कभास्वरश्च प्रपावाद्यसंमंत्रस्य पूर्वादिषु प्रदक्षिणो॥ विचिंतयति पत्रेषु वपौ कैकर्म नुक्रमतः॥ ५॥ उर्जोमो अ

॥ज्ञानार्णवा॥
॥३२॥

२ पुर्वोक्तान्—

रहंताण॥[॥]अधिकृत्य^{स्वीकृत्य=}छदं^{दत्तं=}पूर्वमर्वाज्ञासंमुखः[॥]परां[॥]स्मरत्यष्टाक्षरमंत्रं[॥]सहस्रैकज्ञताधिकं[॥]दीप्त्यहंप्रतिपे
षुमेहेन्द्राद्यानुक्रमता[॥]अष्टरात्रं[॥]जपेद्योगी[॥]प्रसन्ना[॥]मलमानसः[॥]तस्या[॥]चित्त्यप्रभावेन[॥]क्रूरान्नायकत्वंकि
ता[॥]अत्यजंतिजंतवो[॥]दप्यं[॥]सिंहत्रस्ता[॥]इव[॥]द्विपा[॥]अष्टरात्रे[॥]व्यतिक्रान्ते[॥]कमलस्या[॥]स्यवर्तिनः[॥]निरूपयतिप
त्रेषु[॥]वर्णने[॥]ताननुक्रमता[॥]ए[॥]आलंब्य[॥]प्रक्रियामेता[॥]पूर्वविद्यो[॥]पज्ञांतयो[॥]पश्चात्समाक्षरमंत्रं[॥]ध्यायेत्त
णववर्जितं[॥]ॐ[॥]मंत्रः[॥]प्रणवपूर्वो[॥]यनिः[॥]शेषार्गीष्टसिद्धिदः[॥]ए[॥]हिकानेकधर्मा[॥]र्थं[॥]भुक्तपर्थं[॥]प्रणवच्युतः[॥]॥१॥
णमो[॥]अरहंताण॥[॥]स्मरमंत्रपदं[॥]चान्यज्जन्मसंधातयातकं[॥]रागादुग्रतमसो[॥]मप्रक्षंसरविमंडलं[॥]॥२॥[॥]अ
दृषभादिवर्द्धमानांते[॥]भ्योनमः[॥]मनः[॥]कृत्वा[॥]सुनिः[॥]कंपतां[॥]विद्यां[॥]पापमक्षिणीम्[॥]स्मरत्तत्त्वोपकारययां[॥]

३ स्थापयति—
२ पुर्वोक्तान्—
पूर्वोक्तं—

॥३२॥

इः प्रकीर्तना॥ ३॥ अहं नृवकमलवासिनिपापात्मा क्षयं करिष्युत ज्ञानज्वाला स हस्वप्रज्वलिते सरस्वति
मत्पापं हन हन ह ह ह क्षा क्षौ क्षः क्षी र्वधवले अमृतसंभवे वं वं हं हं च्छाहा॥ १५॥ पापमक्षिणी॥
चेतः प्रसन्निमाधने पापपंकः प्रलीयते॥ आ वि भवति विज्ञानं मुने रस्याः प्रभावतः॥ १६॥ मुनिभिः संजयंत
द्यैर्विद्यावादात्समुद्भूता भुक्तिमुक्तेः परं धाम सिद्धचक्रा निधं समा॥ १७॥ तस्य प्रयोजकं ज्ञास्त्वतदा श्रित्योप
देशात्॥ १८॥ यमुनी श्वरैर्जेन्मम राव्यसनज्ञातयो॥ १९॥ सिद्धचक्रं॥ स्मरं प्रपदाधीशं भुक्तिमार्गप्रदीपकं॥
नास्त्रिपंकजसंत्वीनमवर्णं विप्रतामुरवं॥ २०॥ आसि वर्णं मस्तकाभोजं साकारं मुरवपंकजं॥ आकारकंद
कं जस्य स्मरो कारं हृदि स्थितं॥ २१॥ असि आजसा सर्वकल्याणवीजानि वीजान्यन्या न्यपि स्मरेत्॥ २२॥

।ज्ञानार्थव॥

॥१३३॥

रश्मि-न-क=

रजीवापदार्थसमूह=

दृश्यभावंविपरीतत

ध्यात्रिवंप्राप्तायोगिनः॥त्रीचसागरा॥२॥नमः॥सर्वसिद्धेभ्यः॥श्रुतसिंधुसमुद्भूतमन्यद्वापदमक्षरा॥त
त्रिधर्म्यस्यात्पदस्यप्रसिद्धयो॥२॥एवंसमस्तवर्णेषुमंत्रविद्यापदेषुच॥कार्यः॥क्रमेणविश्लेषोत्पद्य
सिद्धयो॥२॥अन्यद्वद्वच्छ्रुतस्कंधवीजंतिर्वेदकारणं॥तत्रक्यायन्नसौ॥ध्यानीनांपवर्गपणिसबलेत्॥२॥उक्तं
त्र॥ध्मेयस्याहीतरागस्यविश्ववर्त्यर्थसंचयं॥तद्धर्मव्यत्ययाभावात्माध्यस्थ्यमधितिष्ठति॥२॥उक्तंच॥वीत
गोभवेद्योगीयत्किंचिदपिचिंतयेत्॥तदवध्यानमाज्ञातमतोन्येग्रथविस्तरा॥२॥हीतीतरागस्यविज्ञेयाध्यान
सिद्धिर्ध्रुवंमुने॥॥केचाएवतदर्थस्याधागतस्यहृदेहिनः॥२॥निर्मथ्यश्रुतसिंधुमुन्नतधियः॥श्रीवीरचं
येतत्त्वान्येवसमुद्धरंतिमुनयो॥यत्तेनरत्नान्यतः॥तान्येतानिहृदिस्फुरंतिमुभगन्यासातिभक्त्यात्मनोदेवां

धसमुद्रात्= नक्षानि=

॥१३३॥

त्यनिर्ज्ञांविमुक्तिरत्यन्तासंभोगासंभावनां॥२॥^{१५}विनीनांशेषकर्मणस्फुरन्तमिति निर्म्मलं॥स्वतन्तःपुरुषाकारं
 गार्त्तगतंस्मरेत्॥२॥इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचितेज्ञानार्णवेयोगप्रदीपाधिकारेपदस्थध्यानप्रकरणां॥
 ॥छा॥आर्हत्यमहिमोपेतसर्वज्ञपरमेश्वरं॥ध्यायेद्देवंचंद्रार्कसमांतस्थंस्वयंभुवं॥सर्वानिज्ञायसंपूर्णंसर्वं
 स्रणत्क्षितं सर्वभूतहितं देवज्ञीत्यौलंङ्ग्योत्तरं॥सप्रधातुविनिर्मुक्तं मोक्षलक्ष्मीकूटाक्षितं॥अनंतम
 हिमाधारसयोगीपरमेश्वरं॥अचिंत्यचरितं चारुचारित्रैः॥समुपासितं॥विचित्रनयानिनीतविश्वं विष्टौकवांधवं
 र्धनिरुद्धकरणाग्रमंनिषिद्धविषयद्विषं॥क्षलरागादिसंतानंभवज्जलनवामुचं॥भूदिदमरूपधरंधीरंविश्रुद्ध
 नलोचनं॥अपित्रिदशयोगींद्रैःकल्पनातीतवैजवंतस्मिद्वाद्यप्येति निर्द्यतनिर्ज्ञान्यमनभूधरं॥ज्ञानाभूतपद

श्रुतिभिः

सवितं

न लेप्स

भव

वक्ष

पर्वत

यांति खद्योता इव दूर्णयाः॥ इक्ष्मादपीदीकृतां श्लेषत्रिदशो दस भाजिरां श्लो गिगम्यं जगन्नाथं गुणरत्नमहापर्व॥ १७॥
 पवित्रितधरापृष्ठं समुद्रतजगात्रयं मोक्षमार्गप्रणेता रम्यं नतं पुण्यज्ञासनां शेषभामंडलनिरुद्धां क्वं द्रकोटिसम
 प्रभां शरण्यं सर्वगं शान्तं दिव्यवाणी विज्ञारदो^{दत्तो} श्रद्धासा रगात्राकुते शो सद्वाभ्युदयमं दिगं ह्रुः स्वार्णवपतत्सत्त्वादत्त
 हस्तावलबनं रत्नेभ्युगेद विह्वलरूढं मारमातंगद्यातकोष्ठं दुत्रयसमो द्दाम^{उक्तं} कृत्रय विराजितं रश्मिं सालीपातलीन
 ह्रस्वचामरप्रजवीजितं बीततक्षसं जगन्नाथं वरदं विश्वरूपिणं र॥ दिव्यपुष्पा नकां प्रो कगाजितं रागवर्जितं प्राति
 हायं महालक्ष्मी लक्षितं परमेश्वरं र॥ नवकेवलन द्विष्टी संभवत्वात्मसंभवं नुर्यध्यानमहावक्रौ कृतकर्मधनं
 क्लृप्तं रश्मि रत्नत्रयमुधास्यं दमंदी कृतभक्त्यमं बीतरागं जितद्वैतं शिवं शान्तं सनातनं र॥ अर्हंतमजमद्यक्तं कामदं

हंसपंक्ति=

७ अविनाश्वर=

।ज्ञानार्णव।
।१३५।

कामधातकां।पुणपुरुषदेवदेवदेवंजिनेश्वरां।रक्ष।विश्वचक्षुर्जगद्धंयोगिनाथंमहेश्वरां।ज्योतिर्मयमना
जातारंभुवनेश्वरां।रअ।योगीश्वरतमीशानमादिदेवंचतुर्मुखां।अनंतमच्युतंजातभास्वंतंभूतनायकं।रए।सन्म
तिंमुगतंमिद्धंजगज्ज्येष्ठपितामहं।महाधीरमुतिश्रेष्ठंपवित्रंपरमाक्षरां।रए॥नित्यमव्ययमव्यक्तंपरिपूर्णं
नोइत्यादिसांचयानेकपुण्यनामोपलक्षितं।३७।सांचयानीकयोगीन्द्रवंशनामोपलक्षितं।स्मरंमर्गतं
वीरर्ममरनायकं।३८।अनन्यप्रारणःसाक्षात्तंसंतीनैकमानसं।तत्त्वरूपमवाप्नोतिध्यानीतन्मयतांगतः
३२।प्रमा^{१५}एध्म^{१५}शिवंप्राप्तायोगिनोजन्मनिःस्पृहाः॥पंस्मरत्यनिजंभव्याःत्रिवश्रीसंगमोत्सुकाः॥३३॥य
गभृतस्यैका^{१५}मासा^{१५}शकणिकामपि॥प्राश्वतेपथितिष्ठतिपाणिनःप्रोक्तकल्मषाः॥३४॥देवदेवःसर्वज्ञानोभव्या

।१३५।

जैकभास्करः॥४॥येयः॥सर्वोत्तमाधीरनिश्चलीकृतमानसः॥तस्मिन्निरतगभ्यासवप्राप्तंजातनिश्चयाः॥सर्वोव
 स्थासुपश्यंतितमेवपरमेष्ठिनो॥३॥तदात्वंव्यपरंज्योतितहुणग्रामरंजितः॥अविशिष्टमनायोगीतत्वरूपं
 प्राप्नोति॥४॥इत्थंज्ञावनानंदसुधासुंदरंजितं॥नहिस्वप्नाद्यवस्थासुधायन्प्रच्यवतेमुनिः॥३॥अथ
 वा॥तस्यलोकत्रयैश्वर्यज्ञानराज्यंस्वभावज्ञाज्ञानत्रयदुष्पामन्ययोगिनामयुगोचरः॥३॥किंच॥साक्षात्नि
 श्चिषयकत्वासाक्षचेतःसंसंयमीति॥योजयत्यविश्रांतं॥तस्मिन्नेवजगद्गुरोर्भवेत्तद्गुणग्रामसंलीनमानससं
 ज्ञताप्राप्य॥तद्भावभावितोयोगीतन्मयत्वंप्रपद्यते॥४॥तद्याहि॥यदाभ्यासवशात्तस्यतन्मयत्वंप्रजायते॥त
 दात्मानमसौध्यानीसर्वेद्गीभूतमीक्षतो॥४॥एषदेवःसंसर्वज्ञःसौहृदंभूयतांगतः॥तस्मात्सएवर्तान्योहविश्व

॥ क्षान्तार्णवा ॥

॥ १३६ ॥

५ परीक्षा नो हे ज्ञानि
सति =

दर्शी^१तिमन्यते^२॥ जतं च ॥ येन येन हि भावेन पुज्यते यत्र बाहक^३ तेन तन्मयतां याति विष्णुरूपो मणि^४येषां
 ध^५ध^६अथ वा ॥ भव्यतैव हि भूतानां साक्षान्मुक्तेर्न बंधनां अतः सर्वज्ञतां भव्ये भवंतीनां त्रयां कृतेषु अयमा^७
 स्वसामर्थ्यादिषु धातिन केवलांचालयस्य पिसं कुक्षो^८भुवनानि चतुर्दशा^९॥ १३६ ॥ त्रैलोक्या^{१०}नंदवीजं जननजन
 धेया^{११}नपात्रं पवित्रं लोका^{१२}लो कप्रदीपं स्फुरद्मलप्रारच्चंद्रकोटिभूभा^{१३}टा^{१४}क्रस्य मय^{१५}ग्रकोटो जगदखिलम^{१६}ति
 म्यलब्धप्रतिष्ठा^{१७}देवं विष्णुं कनार्थां त्रिवमजमनदं वीतरागं भजत् ॥ १३७ ॥ इत्याचार्यश्री^{१८}शुभचंद्रविचित्रे^{१९}ज्ञाना
 र्थवेद्योगप्रदीपा^{२०}धिकाररूपस्थ ध्यानप्रकरणं ॥ ६ ॥ वीतरागं स्मरन् योगी वीतरागो विमुच्यते प्रा^{२१}गी^{२२}सराणमा^{२३}दं
 क्रूरकर्म^{२४}श्रितो भवेत् ॥ मंत्रमंडलमुच्चादिप्रयोगैर्ध्यातुं मुं दत ॥ सुरासुरनरा द्रातं क्षोभयत्यखिलं क्षणात् ॥ १३८ ॥

३ भूकं भवतवासी
 तत्कं ल्यवासी
 ज्योतिष्कं ग्रीवेयकं
 नवोत्तरं पचोत्तर =

॥ १३६ ॥

स्या^{१५}प्य^{१५}सामर्थ्यम^{१५}चित्तं^{१५}त्रिदशै^{१५}रपि^{१५}अनेकविक्रियासारध्यानमार्गवर्त्तविनः॥३॥ब्रह्मनिकर्माणिसुनिप्रवीरै^५
 र्विद्यानुवादात्प्रकटीकृतानि^५असंख्यभेदानिकुत्तरह्यार्थकुमार्गकुध्यानगतानिसेति॥असार्धनंतप्रष्टिन
 प्रभावःस्वभावतोयद्यपि^{१५}यत्रनाथ^{१५}अ^{१५}ति^{१५}युज्यमानःसपुनःसमाधौकेरतिविश्वचराणाप्रलीने॥अथद्यास
 न्नपिकौतुकैनापि^{१५}नासभानानियोगिनिःसेव्यानिपातिवीजत्वंयतःसन्मार्गहानये^{१५}रत्नत्रयानि^{१५}स
 पुनःवर्षशतैरपि^{१५}प्राकृतैर्नहिकेनापि^{१५}व्यवस्थापयितुं^{१५}पथि॥असभानानिजायतेस्वनाशायैव^{१५}केवलं^{१५}रा
 गाद्यसद्गहावेआलौकिकै^{१५}तुकैर्नकृतान्यपि^{१५}न^{१५}तिर्भानंदसंदोहपदसंपादनक्षमं^{१५}भुक्तिमार्गमिति^{१५}क्रम्यकः^{१५}कुमारे
 ध्ववर्त्तते॥सुदध्यानपराप्रपंचवतुरागानलोद्दीपितामुद्रामंडलमंत्रयंत्रकारणैराधयं^{१५}स्याद^{१५}ताकाप्रकोध

।ज्ञानार्णव।

॥३९॥

स्वस्वस्वे-

वशीकृतानि^१ हे^२ सुगन्धसंसारसौख्यार्थिनो^३ दुष्टाणां^४ निहतापतंति^५ नरके^६ भोगार्थिभिर्विचिताः^७ ।^८ तन्मये^९ यतदनु^{१०}
यंत^{११} द्विचिंत्यं^{१२} मनीषिनिः^{१३} । यज्जीवकर्मसंबंधविध्वंसार्थैव^{१४} जायते^{१५} । त्वयमेव^{१६} हि सिद्धांति^{१७} सिद्धयः^{१८} ज्ञातचेत
अनेकफलसंपूर्णामुक्तिमार्गावलंबिनां^{१९} ।^{२०} संभवति^{२१} न चाभीष्टसिद्धयः^{२२} शुद्ध्योगिनां^{२३} भवत्येव^{२४} पुनस्तेषां^{२५} ।
एभ्रंजो^{२६} निवारितः^{२७} ।^{२८} भवप्रभवसंबंधे^{२९} निरपेक्षामुमुक्षुवः^{३०} न हि स्वप्ने^{३१} विविक्षितं^{३२} मनः^{३३} कुर्वति^{३४} योगिनः^{३५} ।^{३६} अ
रूपे^{३७} स्थिरीभूतचित्तं^{३८} प्रक्षीणविभ्रमः^{३९} ।^{४०} अमूर्तमजसंख्यकं^{४१} ध्यातुं प्रक्रमते^{४२} ततः^{४३} ।^{४४} चिदानंदमयं^{४५} मुहूर्तम
माक्षरं^{४६} स्मरेद^{४७} नात्मना^{४८} त्मानं^{४९} तद्रूपा^{५०} तीतमीक्ष्यते^{५१} ।^{५२} ह्रस्वदंतियोगिनो^{५३} ध्यानचित्तमेव^{५४} मनाकुलं^{५५} कथं^{५६} शिव
पन्नमात्मानं^{५७} स्मरेन्मुनिः^{५८} ।^{५९} विविच्यत^{६०} दुष्प्राप्तमंतत्स्वरूपे^{६१} निरूप्यच^{६२} ।^{६३} अनन्यत्राणो^{६४} ज्ञानी^{६५} तस्मिन्नेव^{६६} ल

८ विमर्श-

॥३९॥

ब्रजेत् ॥ १८ ॥ पात दुष्ण ग्रामसं पूर्णं तत्त्व भावैकं भावितं ॥ क्वात्मानं ततो ध्यानी योजयेत् परमात्मनि ॥ १९ ॥ हृदयो गुणो न
 तस्मात्प्रव्यक्तिना किं व्यपेक्षया ॥ विष्णु ईतरयोः स्वात्म तत्त्वयोः परमागमे ॥ २० ॥ किं वा ॥ यः प्रमाण नयेत् नृजं तत्त्व
 मवबुध्यते ॥ बुध्यते परमात्मानं स योगी वीत बिभ्रमः ॥ २१ ॥ व्योमाकार मर्न नाकारं निष्पन्नं ज्ञात मुच्यते ॥ चरमांगा
 लिक यद्दृष्टं स्वप्रदोषैर्दनेः स्थितं ॥ २२ ॥ लोकाग्र शिवरासी नं शिवी भूत मनामयो ॥ पुनरुपाकार मपन्न मर्ष मूर्तं वि
 चिंतयेत् ॥ २३ ॥ तथा हि ॥ निःकलस्य विष्णु इत्यनिष्पन्नस्य जगदुपो ॥ विदानंदमयस्योच्चैः कष्टस्यात्पुरुषाद्वा
 तिः ॥ २४ ॥ तद्यथा ॥ विनिर्गतमधूर्छिष्टप्रतिमे मूर्ध्विकोदरोऽप्यादगा गजन संस्थानं तदाकारं स्मरद्दिभुं ॥ २५ ॥ सर्वोर्व्य
 वसं पूर्णं सर्वलक्षण लक्षितं ॥ विष्णुर्धादृशं संक्रांतं प्रतिबिंब समप्रभं ॥ २६ ॥ इत्यसौ सतताभ्यासवशात्संजात निष्कलः ॥

निःशरीरस्य

नीरोग

॥ शो नार्पाव ॥

॥ ३७ ॥

अपि खन्नाद्यवस्थासु तमेवाध्मक्षमी क्षतेऽपि सोऽहं सकलवित्तमार्धः सिद्धस्माधो भवच्युतः परमात्मा परं
तिर्ध्वश्च दशी निरंजनः प्रणतदासो निश्चिन्तो मूर्तो निष्कलं को जगद्गुरुः चिन्मात्रो विस्फुरत्युच्चैर्ध्यान
विवर्जितः ॥ ३८ ॥ पुष्टाद्भावमति कस्यतथैकं परमात्मनि प्राप्नोति संभुनिः साक्षाद्यप्यान्यत्वं न विद्यते ॥ ३९ ॥
॥ जगच्च ॥ निष्कलः परमात्मा हृत्कोकालो कावभासकः विश्वव्यापी स्वभावस्यो विकारपरिवर्जितः ॥ ४० ॥ इ
विगतविकल्पं क्षीणारणादिदोषं विहितसकलवेद्यं तत्तद्विश्वप्रपञ्चं त्रिवर्त्मजमनवद्यं विश्वलोके
परमपुरुषमुच्चैर्भावमुध्या भजस्व ॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते शो नार्पावयोगप्रदीपाधिकारे
रूपातीतप्रकरणे ॥ ४१ ॥ प्रसीदंति ब्रजसंति रुधिरांतदुरंतजन्मज्वरविघ्नतमनः अगाधजन्मार्पाव

व्यापितः—

॥ ३७ ॥

पारवर्तिनां पदि श्रियं वां ह्यसि विभवदर्शिनो॥ यदिरौद्धं न शक्नोति तु कवी यो मुनिर्मनः॥ तद्वागोत्तरं ध-
 र्मं कृत्वा कुर्यात्सु निश्चलां॥ अनुपेक्षाश्च धर्मस्य स्युः सदैव निबन्धनो॥ चित्तभ्रमोऽपि स्थिरीकृत्यताः स्वरूपं
 निरूपयाम्॥ स्फोटयत्याशुनिःकं पोषयादीपो धनं तमः॥ तस्या कर्मकलं कौघं मुने ध्याने मुनिश्चलां॥ अ-
 थवा॥ चलत्येवात्यसत्त्वानां क्रियमाणमपि स्थिरां चेतः शरीरिणां श्वाश्च द्विषये व्याकुलीकृतो भूतः सा-
 त्वमतः शुक्ले विद्यते त्यत्यचेतसां॥ आद्यसंहननस्यैव तत्प्रणीतं पुत्रातने॥ दि॥ जक्तं च॥ छिन्ने जिह्वे हने दग्ध-
 ने हस्वमिव दृग्गामा॥ प्रपश्यन् वर्षवातादिदुःखैरापुन कं पते॥ अन्नं पश्यति तदा किंचिन्न प्रुणोति न क्षिप्रानि स्म-
 र्ते किंचिन्न जानाति साक्षात्तिह न लेपवत्॥ अद्य संहनोपेता निर्वेदपदवी श्रिताः॥ कुर्वन्ति निश्चलं चेतः शु-

निष्पन्नैः

। क्षानार्णव ।

। १३६ ॥

कथानक्षमं नरां॥ १६ ॥ सामग्र्योरुभयोर्द्धातुर्धानं बाह्यातरंगयोः॥ पूर्वयोरेव श्रुक्तस्यान्तान्यथा जन्मकोटिषु॥ १७ ॥
 अतिक्रम्य गरीणदिसंगात्तान्यवस्थितं॥ तैवाक्षमनसो र्योगकरोत्येकाग्रतां श्रितः॥ १८ ॥ असंख्येयमसंख्येयं
 दिगुणे विहृक्षीयते क्षयकस्यैव कर्मजातमनुकमात्॥ १९ ॥ नामकस्य कर्मात्मकमृणातिमायाति पूर्ववत् प्राप्नोति नि
 तातंकमसौख्यं समलक्षणां॥ २० ॥ धर्मध्यानस्य विज्ञेया स्थितिर्गन्तुर्मुहूर्तिकी॥ क्षायोपशान्तिकोभावो देव्याश्रुक्तैव
 शाश्वती॥ २१ ॥ इदमत्यन्तनिर्वदविवेकप्रशमोर्द्ध्वात्वात्मानुभवमत्यक्षयं जयत्यंगिनां सुखं॥ २२ ॥ तथा चोक्तं॥ अ
 नौत्यमारोग्यमनिदुरत्वं गंधः शुभो मन्त्रपुष्टिषमत्वं॥ क्रांतिः प्रसादः स्वरसो भूता च योगप्रवृत्तेः प्रथमं हि चिक्रां॥ २३ ॥
 ध्यावसाने स्वतन्त्रं विहाय ध्यानेन सन्यस्तमसा संगोऽभ्येवेयकार्जुनरपुण्यवासं सद्बोध्यं सिद्धौ प्रभवति नव्या॥ २४ ॥

परित्यक्तसंगाः परिरुद्राः

। १३६ ॥

मात्रा भूषण आभरण २ देव

त्राचि॑त्यम॒हप्रभा॑वक॒लित॑त्वाव॒ण्यली॑लाचि॒त॑स्त्रप्र॒सो॒बरा॑दि॒व्यलां॑क॒नयु॑तं चं॒द्राव॑शत॒वमु॑म॒सं॒धायो॑न्नतवी॒र्य
 बो॒धशु॑भगं॒काम॑ज्ज्व॒र्गति॑च्युत॒सेव॑तेवि॒गाता॑न॒राय॑म॒तुल॑नेसौख्यं॒चिर॑स्वर्गिणः॥६॥
 रही॑नसुखम॒त्युदा॑र॒निर॑तरं॒पुण्य॑परं॒परा॑निर्व॒वर्द्ध॑नेवा॒र्द्धिर्वि॒दुषा॑दैः॥७॥ दे॒वरा॑ज्यं॒समा॑सृ॒यत्सु॑खं॒स्वर्गा॑वासि
 नः॥^{भुजंते}निर्वि॒शंति॑ततो॒नत॑सौख्यं॒कल्या॑तिवर्त॒नां॥^{समुक्तं}र॒भ॒सं॒भवं॑त्य॒थक॑ल्येष्टु॒तेषां॑चि॒त्यवि॑भ॒स्रति॑जा॒घ्रादु॑वंति॒पर॑सौख्यं॒सु
 राः॒स्त्रीभो॑गा॒ला॒कृतां॑र॒क्षणा॑भो॒गसं॑भूतं॒महा॑ष्टगु॒णव॑र्द्धनं॒प्रत्न॑क॒ल्यवा॑सि॒नांसौ॑ख्यं॒तद॑क्तं॒केन॑पा॒र्यतो॑र॒श॒सर्व॑द्व
 द्ववि॒तिर्मु॑क्तं॒सर्वो॑भ्यु॒दय॑भूषि॒तं॥^{देवानां}नित्यो॒त्सव॑यु॒तं दि॒व्यदि॒विषो॑ख्यं॒दिवौ॑क॒सां॥३॥^{स्वर्गो}प्र॒ति॒सम॑यमु॒दीर्घ॑स्वर्ग॒साम्रा॑ज्य
 क॒ल॒सक॑लविषयबीजं॒स्वात॑र॒त्नाभि॑नंदं॒ललित॑यु॒वति॑लीला॒लिङ्गना॑दिप्र॒सूतं॑सुखम॒तुल्य॑मु॒दार॑स्वर्गो॒निर्वि॑शंति॒॥४॥

रभैवेयकादिनां=

२. स्त्रिसौख्यहीनः

३. चंद्रकिरणैः

४. समर्थयुते=क०.

हरहितं=

५. भुजंति=

॥३॥

ज्ञानार्थिवा। सर्वोन्निमतभावोत्थनिर्विघ्नस्त्वः। मुखा। मृतो। सेव्यमानानबुध्यते। गतं जन्म दिवौ कसः। १२५॥ तस्माच्चुत्वा। त्रिदिव

॥१२६॥

टला। द्विभोगावसाने कुर्वत्यस्यां भुवि नरनुते पुण्यवञ्जो देवतायां तत्रैश्वर्यं चरमवपुषां प्राप्य देवोपनीते भोगो
त्योत्सवपरिणतेर्ह्येत्यमानावसंति। १२६॥ ततो विवेकमात्तुं व्याविरज्य जननश्रमात्। त्रिरत्नशुद्धिमासाद्य तपः
त्वा^{१२७}न्यदुःकरं। १२७॥ धर्मध्यानं च श्रुत्वा च स्वीकृत्या न तवीर्यतः। ध्यातिकर्मक्षयं कृत्वा ब्रजं तिष्ठदमव्ययं। १२८॥ इत्या
द्या र्थिनीशुभचन्द्रविरचिते ब्रह्मोत्तमार्थवेद्योगप्रदीपाधिकारे धर्मध्यानफलप्रतिपादनप्रकरणे ॥ ७॥ एणाद्युग्ररुजा
लापकलितं स देहदोलायितं विश्रितं सकलैर्द्विपार्थिगहनैः कृत्वा मनो निश्चलां संसारव्यसनप्रबंधावितयं मुने
र्विनोदास्पदं धर्मध्यानमिदं विदतु निपुणा। अत्यक्षसौख्याय नः॥ १२९॥ आत्मा र्थे श्रय मुञ्च मोहगहनं मित्रं विवेकं

॥१३०॥

२ धर्म ध्यानं = परि त्यक्तः =

मध्ये =

२ शुक्लं अग्नयेति

कुरु वै रायं भजं भावयस्व नियतं भेदं शरीरात्मनाः॥ धर्म ध्यानं सुधा समुद्र कुरे कृत्वा वगार्हं परं अयानं तस्य स्व
 भावकलितं मुक्ते मुखं मोरुहं॥ अथ धर्ममति क्रान्तः शुद्धिं चात्यंतिकीं श्रितं ध्यातुं मारुतं धीरः॥ मुक्तं मत्पुत्रं
 निर्मलं॥ निःक्रियं करणातीतं ध्यान धारणा वर्जितं श्रुतं मुखं च यच्चित्तं तच्छुक्तं मिनिपुत्रं॥ आदि संहननो
 पेतः पूर्वज्ञः पुण्य चेष्टितः॥ चतुर्विधं मपि ध्यानं स मुक्तं ध्यातुं मर्हति॥ नृकंच॥ मुचिगुणयोगाच्छुक्तं कषाय राज
 सः क्षयादुपशमादा॥ वैडूर्यमाणि त्रिरात्रा निवसुनिर्मलं निःप्रकंपं च॥ हिकषायमलविश्लेषात्पश्यामादाप्रसूयते॥ य
 तः पुंसामतस्तज्ञैः॥ मुक्तं मुक्तं निरुक्तिकं॥ अथ स्य योगिना माद्यैः पुक्ते परिकीर्तिते॥ द्वे चाते क्षीण दोषाणां के
 वलज्ञानवक्षुषा॥ अमृतज्ञानार्थं सर्वधाच्छुता लंबन पूर्वको॥ पूर्वपरे जिनेंद्रस्य निःशेषा लंबनं च्युते॥ एतस्मिन् वितर्के

मुक्ते ध्यानं शान्ति =

३ वज्र वृषभ नारा
 सहं नन =
 ४ चतुर्दश पूर्वज्ञैः

॥क्षानार्णवा॥

॥१५१॥

सवीचारं सपुण्यत्वं च कीर्तितं ॥ श्रुक्तमाद्यद्वितीयं तु विपर्यस्तमतः परं ॥ स्मवितर्कमवीचारमेकत्वपदलां
 कितो कीर्तितं मुनिभिः श्रुक्तं द्वितीयमतिनिर्मलं ॥ सस्मक्रियाप्रतिपत्तिरद्वितीयं सार्थनामिकां प्रमुक्तिर्ना
 यं ध्यातुं यमाद्यैर्निवेदितं तत्र त्रियोगिनामाद्यद्वितीयत्वे कयोगिनां ॥ त्वीयं तनुयोगानां स्यात्तु रीयमं यो
 ॥१३॥ तद्यथा ॥ पुण्यत्वेन वितर्कस्य वीचारो यत्र विद्यते ॥ स वितर्कमवीचारं सपुण्यत्वं तद्विषयते ॥ १५॥ अवीचारो
 वितर्कस्य यत्रैकत्वेन संस्थितः ॥ स वितर्कमवीचारं तदेकत्वं विदुर्बुधाः ॥ १५॥ पुण्यत्वं तत्र नानात्वं वितर्कश्रुत
 म् अतो अर्थव्यंजनयोगानां वीचारः संक्रमः स्मृतः ॥ १६॥ अथादर्थोत्तरापत्तिरर्थसंक्रातिरिष्यते ॥ ज्ञेयार्थं
 क्रातिव्यंजनार्थं जने स्थितिः ॥ १७॥ स्यादवयोगसंक्रातिर्योगाद्योगांतरे गतिः ॥ विशुद्धध्यानसामर्थ्या स्तीषा

सूक्ष्मयोगकाययो
 गानां—

॥१५१॥

सोपानाजगत्संतबंधुगण्डातद्व्या॥दुर्भीकार्यसमुत्पन्नेवतिच्छाणविनश्येत्सुखेकु
त्वातिमूढविनष्टमुवनत्रयं॥नर्वाञ्छिन्नमवार्त्तसंबन्धाविपदस्यदंभेनवतिमनुष्याणां
जराक्रान्तं

द्यातेमुष्टनीरसाभ्यखलवपुर्व्विदिरुजाक्रान्तंयौवनं॥ऐश्वर्येचविनाश्रातंमरणाद्वै
तं॥रथोद्विषयार्त्तायातःपुनरुद्योयुष्मत्सुतेयं॥पूर्व्वोद्भिन्नचमभ्याक्षेपेप्रयांतीहृद्विनां॥
रथपशुन्मनिमुखंमूढपञ्चकुलंमुखःस्थितं॥तयोर्द्विःखंमनंतंस्मात्तुलायांकल्पमानयो॥
गामुजगामोर्गामाःसद्यःप्राणापह्निगणमेव्यमानाःप्रजायंते॥संसारोविद्वद्भौमि॥रथावस्त
तमिदंमूढप्रतिच्छाणविनश्यत्॥ज्ञानन्तपि न जानासि प्रहृकोपमनौषधगण॥स्त्रिणि क

एकं वदन्त्याग्री। एटीषातेनसूक्ष्मतां। क्रियतामात्मनःश्रेयोगतयेपेनागमव्यति। २६। यद्वापूर्वेऽप्रीभं

दिवात्पतन्नास्वते। पृथग्मेहेतवकर्तुमस्माश्रुक्मीनेदिते। २७। अत्रप्रवश्यंयदिष्टास्येति

यनबांशवाग्वामीणणितदैतेषांक्रतेकिंविद्यसेवृथा। २८। नाद्यातानैवयास्येति केनापि मह्यो
षितगतथाप्यज्ञाः कृतेतासां प्रविशोतिरसातलो। २९। यिजातापि पक्वमूर्द्धजं तमन्यं स्मिन्नि

से। एवतववर्तेतेबांशवावदसौहृदा। ३०। मयेरिपुत्रेनसमापत्ताः। अस्तनासेर्ज्जतमनि। ह्वांशवा

धरुश्र्वाच्चाहस्येतेहेतुमुह्यता। ३१। अंगनादिमहृषा यैरेतिगाढेतिपेविता। अपतत्संयम

स्त्वायेमविनोऽंशगा। ३२। पातयेतिमववर्त्तयेत्वातेनैवबांशवा। बततेकरिष्येतिहितमु

धु

द्विअण्येगि नः॥२३॥ आरीरंजीयेतेनाज्ञागतपुर्नपापधीः॥ मोहंस्फुरतिनात्माधीः पश्यद
 तंजारीरिणां॥२४॥ पासंतिर्द्विनिपानूनं॥ येदत्तादाहमुन्नतं॥ हृदिपुष्पांकयंतेस्फुल्लवध्रीस्येप
 रिग्रहाः॥२५॥ अविद्यागगडवोरयसांधीकृतात्मनो॥ श्वभादौदेहि नो नूनं सोऽहवाः सुविं
 वाश्याः॥२६॥ वद्विंविज्ञातित्रीतार्थंजीवितार्थपिबेदिषं॥ विषयेष्वपि यस्मै स्वप्नं च प्रयतिमु
 धधीः॥२७॥ कृतेयेषां त्वया कर्म कृतं श्वभादिस्माधको॥ त्वामेव योति ते पापा वंचयित्वा यथायथं
 २८॥ अनेनेन जरीभेण॥ यज्ञो कथ्यशुद्धिदं॥ विवेच्य नदनुस्येयेयं कर्म ततो त्यथा॥ २९॥ वर्द्ध
 यंति स्वयामायते नूनं विषपादपेन रत्नेपिन कुर्वेति ये विवेच्य आत्मतो हिते॥ ३०॥ प्रवृद्धं ज्ञां तगादेत्प

ज्ञानाणिव

।३।

वसंतिविहगानगे। राथाजसंनरा^२मूढा। आणिनः कृत्वापादये। अत्रान्तसकं पस्तिज्ययथैते।
यांतिपत्रिणास्वकर्मवद्गगाः। अश्वत्रथैतेह्वापिदेहिनाभ्रभाषीयतेयत्रमातेदं पूर्व्विक्तेलाचि^{२५}
प्रहेसमिनेवहिमध्यानेमदुःखंमिवरुहते। अत्रापस्यार्ज्यामिषिकश्रीः। अत्युषेत्रविज्ञो
तस्मिन्नेहनिर्मेयवचिताधूमश्चट्टपतेष्वध्वजत्रयं जलनिनिवृत्तयेः। त्रीरेतवाणमिष्टा।
कनात्पत्रतेरेवखंडिता। निमहस्त्रअध्वज। त्वंनेयव्राह्मणह्यार त्वंनेयव्राह्मणव्यामत्रमतस्ते
रेभ्रातरेतेसेतिजगद्विषईश्वरेणानैश्वर्यैश्चक्रकामुक्तमानिनेभोमह्यः। अथंममायादि
मानमपिस्वयो। अत्रायांतेवनेनिवर्ततेसखितोयदद्वैतमिषः। राथात्रारीणि। पूर्वाभाजाना^{२६}

।३।

तपः। इषाक विस्मरितं गली गता पि वि निवर्तते। न रूपवत्ताव एष। सोदयं तु गतं नृणां। इष
गल्नेपवायु^{१६} रव्यग्रहस्तत्पस्ताबुवत्तणे। नलिनीद्वलसंक्रांतं प्राप्तेयं मित्रयो वसंभवमनोद
विषये सादृशं संयोगांस्वतन्मंति भागं ज्ञाणादवैवद्यं यांति कंच नोक्तं बुद्ध्या भवप्रदानमात्तनुका
रीणि कुलानि च बलानि च। भाज्या लोकारविज्ञानि। क्वीर्त्तिना निमह विभिभिः। भव्यमिदं नृजे^{१७} द्यावां
भस्मभेसारं वरीयते। नक्षत्रैर्मनुष्याणां। इदं बुद्धिं सिद्धिं वस्तुनः। भव्यमातायातानि कुर्वति।
ग्रहचंद्रार्कतारकां भक्तवत्श्वजरीराणि न हि स्वने पिदेहि नो। भव्यमिजा तक्षितरूपेण मुक्ता
द्राड्वेनतः। द्विषां भव्यं पुंसो समापन्नाः। इत्स्वरूपेण ते धुना भव्यमोक्षां जनमिवात्ताणां पिदं जा

श्रीगणेशाय नमः

三

त्वां पमं जगत्सु स्मिन्नपलोको न विभक्तः केन हेतुना । अक्षये विजगती मध्ये । पदार्थश्चेत
 नैतनाः । ते ते मुनिभिर्दृष्टाः । अतिक्षाणविनमसा । अक्षणा न नगरकल्पं संगमं वल्लभा नं । ज
 लदपटलमुत्प्रेष्ये वनं वाधने वा । अस्वजनसुतशरीरादीनि विदुश्च । तानि क्षणिकमिंसि मम
 सिद्धिं समापदये । अक्षय्यं नित्यता । न स कौप्यं सिद्धिर्बुद्धशरीरी । भुवनत्रये प्रसक्तं देहकृतां तस्मिन् पा
 शः । अशरिष्यति । अस्ममापतेति दुह्ये । अयमकंठीरवक्रमेवायते । पल्लहित्राणी । सांझापो । स्त्रिद्वयो
 पि । २॥ मृगसुरनगाहीना । नायकैरपि दुर्दशा । जीवलोके क्षणादर्थं न वदति । यमवापुः । अस्मा
 यजगीवीना । एक एवातकः स्फुटं हृष्टा मन्त्रेण यस्मै तपतेति विद्वेदप्रश्ना । आश । शोभेति स्वजनं मे

三

स्वकर्मफलभोगिनो। नात्मानं बुद्धि विद्युमाहमदृष्टान्तरस्थितो भवन्नस्मिन् संसारकोतोरेषाम
 नोर्गिर्विसेवितेषां पुनरुपपत्तिः पुनरेताः प्रलययोगात्। अस्तीति कारणात्तन्नापि विवद्वेनेति वीर्य
 तेषामत्राप्यमृतकः पापी नृकीटैस्तत्र का कथा। अपरर्जद्वारेभ्यो नीयन्ते प्रतिचूर्णं वदिते। अत्रापि
 प्राणिनो मूढकर्मणा यममंदिं पश्यद्विदृष्टः श्रुतो वा। नित्यमाह्वायेन को बली। न मां राधुमन्ज
 स्वास्थ्यं नैवेवे किंचिद्व्याश्रमाणो। परमपेक्षेन जानाति विपत्तिं सस्यमूढधीः। अस्मिन् सत्त्वसमाकर्षणे
 दह्यमाने तत्तस्य वत्। शेषप्रयात्वात्तेन यावत्। प्रयाज्जोड्विधेयं तत्र। प्रयासस्येन याभीरुं मां प्रे
 न प्रसेते तं कं। अशाजं प्रद्वयमेत्यानि। मंत्रौषधबला निर्वयथी। भवंति मूर्खाणि विपक्षे हि नाय

नार्णवः प्रत्यक्त्रैमेकरसस्तावज्जनमेवैषिवत्त्वाविनमृणोत्पदयंयावक्तुतोतहीराहितींरश्च

॥८॥

१॥

तामीषुकल्याणमसिखारब्धवांछितोद्धारोवागस्यमिन्दुजोहंतिलोकंयमत्तणत्परअभूरेण
नमीतंसवत्तसिजागदिदंब्रह्मलोकवसानेमहस्फुटितिज्ञेत्ताभ्यरणगुरुनराक्रान्तात्रिविज्ञे
येषांतेपिप्रवेसाःकसिपयदिवसेःकालराजिनमेवैनीतावार्तोवजोषंतदपिहृतक्षिप्रंजीवि
कृतांसां॥२॥रुद्रासांराजदेवदेस्यवत्तग्राहग्रहयंतगदिमाताःअतिशत्रवेहैरिवत्तात्मा
इत्तदेवसांयेवान्येपरुदयेमादिवलिनःसंसृष्टमर्द्धस्वयेनारब्धेयमभिकेकैरेत्याणमपि
मादेहिनां॥२॥क्षेत्राख्यामृगावलिकैर्वैविषेनेसंहभदंसिदिषांपुंसंजीविकल्यानिरेतिपवन

॥८॥

जेनभीतासतीत्रासुंनसुंमसेपदिकमपदजासावराकीमिसांनलेनिहेष्टिणलज्जेसेअजनेनेजे
 गोषुंसेसदाराप्रातालेब्रह्मलोकेसुपतिभवनेसागरोतेवतातेदिङ्कुकेद्वौलभ्युपेदहनवन
 हिमश्वांतवजासिडगेभूगर्भसिन्निविष्टंसमदकभिरटासेकटेवावलीपान्कातोपेक्षरकसोव
 चलयतिचलाङ्गीविततेदहभाजापञ्चस्मिन्तैतकमोगिवद्धविसेसेहारदृष्टाकितेसमुद्रं
 वनत्रयेस्मभारायाणारमुयीकृतंअत्येकं गिलतोस्पनिर्दृशयियः केनापुपायेनेनास्मानिःसर
 णेतवापेकशसपत्यद्वोधांवितारणोअसराणो॥ चतुर्गेतिमहत्वेर्दःखवाडवदीधितेभ्रमं
 तिमविनोअस्त्रंवाकाजस्मगाभेरावत्यद्योतेदिपद्योतेस्वकर्मनिाहेदृतागस्थिरेतरासीषु॥

ना एव संवतः शरीरेण प्रप्लव्वात्तुवर्गार्थं युती मकर्मोदयादिह्यभवेत्येति नः स्वर्गिण्युपपन्नार
 ॥८॥

अतां प्रप्लव्वात्तुवर्गार्थं युती मकर्मोदयादिह्यभवेत्येति नः स्वर्गिण्युपपन्नार
 ॥८॥

तमसंसारोऽखसंकीर्णः पंचदशैतद्विषयैस्तत्तत्परिचयं विना
द्विकालसंज्ञाते स्वसंस्थावरणोतिष्ठुः शब्दवले केवलं केवलं निश्चिनः केवलं निश्चिनः सांयानिर्न
तत्त्वं न संवेद्यो न कुलं रयानतः खं सुखं किंचिन्नपयोपः सविद्यतेऽप्रज्ञेतेऽप्रणिनः प्रभु
ज्ञातायातेनैवं हिताः शानके बंधुत्वमायाताते ज्ञातास्तर्वादिषु गदरेतागाथसंसारपेकमभ
स्मानिर्द्वयं रयानपः कसिर्भवेत्तत्तत्कपिद्यामरनायकं पारिणीपरिवर्तेतकर्मणां चितोवला
नारयमाता पुत्री स्वसामायासेवसंपद्यते गजानपि तां पुत्रपुनः सोऽपिलनते प्रेते कं पदं रक्षिष्व
नेभ्यस्तु कृतायं तदहनन्तारस्तुरयाहते सैर्ये चिन्मः दुःस्वपावकविप्रवसंभारमस्मीकृतेभ्यमा

नाएव मुख्यमुत्तमप्राप्तवसमौद्वेष्टुगोचरैः समोर्त्तुङरं नदुर्गतिमयेव नमते प्राणिभिः ॥ १२ ॥
 ॥ १२ ॥ महात्मनसकीर्णैः रक्त्वलनदीपितैः एकाकेवैव नमन्तात्मा दुर्गतिवमरुस्थले ॥ १३ ॥

मनिवृत्तेष्वलंभे कुंभुभाशुभे नारी शोभता दृष्टेः एकसर्वत्रमर्हया ॥ १४ ॥ संकल्पानंतरोत्पन्नं
 स्वाभिमुत्ताप्तं निर्विघ्नतयमेवैकः स्वर्गश्रेष्ठं जितं यथास्मिन् गोविद्ययोगे च समवेमसे
 वा ॥ सुखदुःखादिके चास्मानं सत्त्वात् ॥ तिरिहिनः ॥ अविनष्टकलनादिक्रमेकस्मिन् ॥
 ॥ १५ ॥ स्म फलमेकाकी ॥ भुक्तेश्च यादिसुखयैश्च महायात्रमज्ञापते भोक्तुं विना निकैवलं ॥ न
 दुःखकर्मोष्ठा निहृयां वसनावली ॥ १६ ॥ स्वत्वे किं न पश्यति जज्ञनमग्रहार्हता ॥ १७ ॥ जन्ममृ

संपातोऽस्त्यन्तर्गन्नुत्पत्तेः॥ आश्रज्ज्ञातस्वस्वरूपोऽप्यनुज्ञबोधादित्येव नः॥ अतस्त्यविरतेऽपि व
एकाकीविधिवंविताः॥ अथ दैव्यमनुते मोहद्वयमर्हः॥ स्थितौ नदासंस्थेन वद्वाति तद्विप्र
द्विधीभवेत्तत्त्वे॥ एकाकि त्वं प्रपन्नोऽस्मि यदा दृढीत विना मम तदैव जन्म संबधः स्वयमेव विभी
र्षते॥ अथ एकः स्वर्गीभवति विबुधः॥ इतीमुखा मोक्षभेदाः॥ एकः स्वाश्रयि वति कलिबोद्धिमानः
रुपाणैः॥ एकः क्रोधाह्वनल कलितः॥ कर्मवद्वा त्वं विदो नैकः॥ सद्बोक्ता विगमे ज्ञानराज्ये नु
नक्ति॥ अथ एकत्वात् प्रपन्नाः॥ आत्मभाव नमो गार्हर्विजलाः॥ अविदाने दमयश्चु द्वे बधे प्रत्येक वा
नं पि॥ अथ द्विविधे दूषणौ॥ एकं बधं प्रसितं वंस्ततः॥ अत्रादिर्ध्यानयोः ह्येषः॥ स्वर्णकालिकयोः

नार्हो

॥२१॥

वभ्याद्वहमूर्तेर्भूतेनवल्लेनात्मेतन्निश्चलं। आगीरमुंशुतेमोहाच्चैतनेनास्त्वेतनां। अत्राणु
निष्पन्देजारीरमिदंमिमिनां। सपयोगात्मकोऽत्यक्षः। आगीरीज्ञानविग्रहः। अत्रान्यत्वं किं
प्रयेतिजडाजन्मग्रहाद्विवाभयस्तन्ममृत्कसंपातेमर्द्धेणापिप्रतीयेते। ५॥ मूर्तेर्निवृत्तेत
स्वत्तेः। परमाणुभिः पदपूर्वद्विहितेनकस्मैवैवस्तादात्मनार्ह्यत्रान्यत्वं नैवदेहेतव्या
द्गुणयत्रेद्विहितं तत्रैकोवंधुभिर्मार्द्धेवद्विहोकेकुतोभवेत्। सपयोगेस्मैवैवधर्मायांतिपदाद्योपि
स्तेतेमर्द्धेपिमर्द्धेत्रस्वस्वरूपाद्विलक्षणाः। अप्युन्नमित्रकलत्राणि। चस्तद्वैवधर्मात्
सर्वेद्यात्मस्वभावाविनावपत्वं प्रतिक्षणां। ह्यत्रान्यः कश्चिन्नवेत्तुवः। पितामहः

॥२१॥

यते। अत्र तेन केन चिद्भाङ्कलवेणा^१नुमुञ्चते। एवमस्वरूपमतिरूपेण कथं यत्नस्थिता।
मर्दपि मर्दया मूढभावास्त्रिलोकवर्तने। ॥ १ ॥ मिथ्यात्वप्रतिबद्धमिदमप्यंतेन बाह्या न लभे
यान्त्वानुप्रतिपद्यन्माहने भिज्जने त्वया प्राप्तिरेव संप्रत्यस्तमस्तविजममम। अत्राप्येकपरस्व
स्थे स्ववदिगाह्यमिद्विदितान्मुक्तं समा लोकपम। ॥ २ ॥ अत्र नित्यं नित्यमपि नित्यं नित्यं नित्यं नित्यं
भुतं। अत्रादिदीजसंभूतं। इष्टाणामपि दृष्टं वपुः। अत्र सुगमं मवसाकीर्त्तनी। कीर्त्तनी कथापयते। ॥ ३ ॥
न चं चदुर्गं शंक्तावरीं। अत्र प्रपते। ॥ ४ ॥ अत्र स्ववर्त्तने वसिदीरे। पुरिगां शंक्तेन च। ॥ ५ ॥
अस्वत्कारे वरे। ॥ ६ ॥ इति मित्रालयात्ताकीर्त्तनी। ॥ ७ ॥ अत्राप्यपि इति। ॥ ८ ॥ अत्राप्यपि इति। ॥ ९ ॥

सामर्थ्य

三

तिः॥ अथ ह्यहं स्तुतुमीति सा तु बुद्ध्या विचार्यते॥ तत् सर्वं दृष्ट्वा तदेतद्गोप्यं मे स मां हि श्रेष्ठ॥ अथ दीदं
 धर्मे देवा तन्मारीरं सा गार्ग्युमि॥ इत्ययत्पि पिता त्वं वज्रो ध्यामानमपि ह्मि॥ दीक्षलवर्गमिदं
 इदित्त्वमपि च गुंठितं॥ मन्त्रिका कृमिका के सः स्यात्त्रा तुं कस्तदा वमु॥ अथ सर्वदेव रुजां कां
 वं श्रुत्वे गृहं मम ह्वया पतनत्राप्यं देहि जां देह पञ्च रं॥ इति च फलमेतस्मिन् प्रह्नीते पुण्यकर्मणि
 ज्योत्समनः सार्धं देवैः त्रीरंस्कदा श्रितं॥ एतन्मारीरं मेतदा दद्यात्तदा दः सर्वं विप्रस्यते॥ ज्ञानमप्यस्मि
 स्तद्धि तिः त्रीषां नश्यंति दिशो॥

३
इवादिङ्.वादिप्रादिप्रादीहृदि.महोत्तानिमा ॥२५॥

五

नुच्चैर्द्वेषायाकेवलं॥१॥ कर्तुं नुमां गुरुमगमदहस्विचंदनादिवसूनि॥ नव्यात्पिसेसा
 णि नमलितपतिकलेवरं दृष्ट्वा॥२॥ अजिनपटलगृहं पंजरांकीकसानां॥ कृष्टिनक्रुणिप्रा
 धैः पुरितं मूढाहं प्रमवदतनिषण्णो गमो गीदगेहं कथमिह संतुजानां प्रीतये स्याच्छरीरं॥३॥
 अश्रुचिखं मनस्तनुवक्तुं कर्मयोगा इत्यभिधीयते॥ सा वा अस्वद्वर्कं कस्तत्त्वज्ञानविज्ञारोदं॥४॥
 चार्द्धरतः समादत्ते प्राज्ञपत्रं प्रयाजलं॥ छिद्रे जीवस्तथा कर्मयोगारधुः शुभाशुभैः॥५॥ प्रमथ्य
 मतिर्बुद्धस्तत्त्ववितावलंबितं मित्रादिभिरावना रूढं मनः॥ मूले शुभाश्रवं॥३॥ कषापदह नोद्दीप्तं वि
 श्वे र्वाभुलीकृतं॥ संविनोतिमानः कर्मजनसंबंधस्त्वर्कं॥ अविश्वव्यापारनिर्मुक्तं श्रुतज्ञा॥

नानेव नानेवितो॥ शुभश्रवायविज्ञेयं वचः सत्यप्रतिष्ठितं॥ अत्र वादस्मदीभूतमसत्कारोपदेष्टा
॥१३॥

॥ प्रापाश्रवायविज्ञेयमसत्पुरुषवचः॥ दृष्टमनुज्ञेयमकोपनकायोर्धर्मोणं वा॥ निरसं च नो
नैकर्मकाययोगे तस्येवमी॥ सप्ततत्तारं स योगैश्च व्यापारैर्जुनवानेकैः॥ चारीयं पापकर्मोणिमं

तिदिहितो॥ ढाकषायाः क्रोधमहाः स्मरसहचराः पंचविषयाः प्रमादाभिध्यात्वं च तन्म
कायइति च॥ इदं ते दुर्धर्मातिविरतिविरहश्चोतिरपि तं श्रवंत्येते पुंसोऽद्विजैः तपटलं जन्ममपदं॥ ॥ अत्र

॥ वनिरोगोऽयः संवरः सप्तकीर्तितः॥ इत्यभावविषेदेन संदिग्धाभिद्यते पुनः॥ अथ कर्म
दत्तादातविच्छेदः॥ सप्तपञ्चिनः॥ सड्व्यसंवरः॥ ओक्तोऽभ्यासनिर्द्वैतकल्मषैः॥ अथासंसारनिर्

तस्मिन्क्रियायाविरतिः सुखं भावसंवरस्तज्जैर्विज्ञेयः परमाप्तात् ॥ १ ॥ अत्र संजममैवेर्वाणैः संह
तात्मानमिद्वेते ॥ प्रमोथय्यामुसंनद्येवीरः समरसंकटात् ॥ जायते यस्य यः साध्यमेतेनैव रूक्षते
अथ मतेः समुद्युक्तेः संवराद्यैर्महर्षिभिः ॥ ५ ॥ तत्र मत्क्रियस्य मानस्य महदेवत्वाद्भिवंशुनामायय
संगसंन्यासो लोभस्यैते दिषः क्रमात् ॥ ह्येवागदेषो समते तानि ममैव तेन ॥ वातिनां मिथ्या
त्वं हि स्थितो न निराकुर्वन्ति योगिनः ॥ ५ ॥ अत्र किं साधु मरौ द्रुते न मस्तत्त्ववरोधकं ॥ ज्ञानसूर्योऽंशु
निर्द्वाहं स्फोटयन्मात्सर्यं निनाशयन् ॥ अथ मया रोद्रां संसृज्य मया धां बुभिः ॥ निराकरोति निनाशकं
संयमी सवरो ह्यतः ॥ अण्वानपात्तौ वैद्यस्य ॥ त्रैविचारचतुरा मतिः ॥ हृदि स्फुरति तस्मात्प्रसूतिः ॥ स्व

नाएव

पिङ्गदेवाः॥१२॥विष्णुर्कल्पनाज्ञात्स्वस्वप्रेभिश्च स्वमेव प्रपद्यते तदैव स्यात्सुतेः परमसं
॥१३॥

॥१२॥सकलसमतिमूलः संप्रमोदामकोटः अमविपुलजाखो धर्मपुष्पावकीर्णः॥१३॥
कलफलबोधैर्बुधैर्यथास्वनाभिर्ज्योतिर्जितविपलः संचरोद्दामवृक्षः॥१४॥संवत्सराय या क

येते।स्वीजामृतानि जनमनः।व्रणीत्वायामिभिः संप्रभिर्ज्योती।एवंधनो।मकासाका

न।दिशाम्नाम्नामरीणि।निर्ज्योतायामिनां पृथ्वीततोन्मासद्वेदेहिनां।मपाकः स्वयमुपायाच्च

नांतरोर्ध्वया।तथाव्रकर्मणां।क्षेपः स्वयंसोपायलक्षणः।अविशुध्यति।कृतो

सदोषमपि।कोत्सवं।पदत्रयोवज्जीवो।यत्तत्प्रमानस्तपो।निनां।आत्मन्कारकरंधीमिह्वी।ह्य

दि

आत्मिकेतपभानपतेजन्मसंनानां किं तैरायसूरिभिः भूतत्रवाहृतपः प्रोक्तमुपवासादि
षड्विधं। आपश्चितां प्रभेदे रं तं गत्व षड्विधं द्वि॥ निर्वैदपट्वीं आपनपस्यसि यथा यमि
त्वापति कर्माणि कुर्वेयाणि तथानथा। आभ्याना न लसमा लीहमं प्यर्नादिसमुन्नवो मयः
अस्तीयते कर्मशुद्धत्वं गीमुखे च तत्। तपस्तत्वावकाहं चरति सुकृती पुण्यचरितस्तन्मा
त्माधीनं नि यत विषयं आनपमं। स्तिपस्यं तद्धी नं चिरतरचितं कर्म पटले ततो ज्ञानोपधि
विश्रान्ति परमानंदविषयं। ए॥ तिर्हीणा पवित्री क्रियते येन ये वै वदियते जागत् नमस्तस्मै
यादो यथमर्मे कल्पादि पापं वै। रअदज्ञा लस्मयुतः सोऽप्यसि नैर्हमः। अकीर्तिनाप स्यान्नमं

विमंसेऽपि विदंति यमिनः शिवं अथ नममगादिभुञ्जन्त्यपञ्चरूपं कुद्विभिः । हिंसां न
 षकैः शास्त्रैरतस्ते सन्निहाद्यते । अचित्तामणिर्नीधिरिद्विषः स्वर्द्धनुः कल्पपादपा । धर्म
 तैश्चिपामर्द्धमन्येभ्यः । अस्मिरेतना । अथ धर्मो नरो रगाधीशानाकनायकवाञ्छितो ।
 पित्रोक्तवपीपूज्यांश्चिपदहेतुगरीषिणो । अथ धर्मो व्यसनसंपाते पाति विश्वं चराचरं । मुखा
 मृतपथः पुरैः श्रीणयत्यविवर्जनात् । अथ धर्मो नृपपवनाकैर्दधरांनुधिपुरे दशा । अथ धर्मो वि
 श्वेष्वर्त्तते यस्मिन् चित्ता । अथ धर्मो लोकापालनां व्याप्तिर्ताव्याहृतक्रमः । अथ धर्मो
 पकारार्थं धर्मो एव विजृम्भितः । अथ धर्मो न विजृम्भितः । अथ धर्मो न विजृम्भितः । अथ धर्मो न विजृम्भितः ।

सामर्थ्यान्नायहामितमानसैराणामनमंतिपादराजीवराजिकोनतमोलयःधर्मैकव्यापी
भूत्वेतसोविदत्रेयुगोऽखधर्मोऽगुरुश्चामित्रंयधर्मोत्तामीचबांधवःअनाथावत्सलः
सोऽयमत्राताकाराणोविनाऽपराधतेनरकपातालोनिमज्जुगातांत्रयेऽप्रोजयत्पिधर्मोऽयमो
त्थमसत्त्वमणिनांपराधनरकोधमहाकुपेपतताद्याणिनांस्वयोऽधर्मैकस्वसामर्थ्योहृत्तेहृत्
वलंबनंपराधमहातिशयायसंपूर्णैकस्वपाणोदात्ममंदिरोधर्मोददातिनिर्विघ्नंश्रीमत्सर्वज्ञ
वैभवंपराध्यापतिमार्द्धतथापातिकरोतिनिग्रतंहितोऽजन्मप्रकात्समुदृत्यस्थापयत्यमले
पश्चिपराधनधर्मोमहेशःकश्चित्सर्वोऽभ्युदयसाधकःअज्ञानेदुर्जकंदंश्चहितःपूज्यःशिव

ज्ञानार्णव

॥२६॥

वदः॥२६॥ याला न लगार जगद्विपसो ई ल ग ल माः नृपादयोऽपि दुःखं नि न धर्मोऽि हि ता
प्रवृत्तिः शोषं धर्मो सामर्थ्येन समं वक्तुं मीयते ॥ २२५ ॥
भूतलैः प्रपथ धर्मो धर्मो तिजल्यं तित स्मृत्त्या कुदृष्ट्याऽवस्तु तत्त्वं न बुध्यते तत्परीक्षात्मा
प्रणेतितित्ता माह वै शोच माह्नि वं सत्यमेव भूत्सु च यत्तेन पंस्या गो किं वित्पं धर्मो जयते ॥ २२६ ॥
स्वर्णानि हं न ज्ञातुं कर्मभिः कायेऽस्वर्नापि नापरेषा मिति धर्मो र्णमिति ॥ २२७ ॥
शर्मो जुजगाधुगवधुरी सारं विधातुं तमो धर्मः प्रापितमत्यलो कविषु लघ्नीति सदा ज्ञोऽसिनां
धर्मोऽस्वर्नोऽसीति रं तरमुत्वा स्वादो ह्यस्यां स्पदं धर्मोऽकिं न करोति मुक्ति ललना संभोगो योपे

॥२६॥

जन्मद्वयप्रदिनरक्तविपातस्य फुल्लस्य तमिषु स्त्रिदशपतिमहर्द्धिब्राह्मणे कोततो वा यद्विष
मशुमर्थः प्रायेणीयस्तदानीं किंमपरमं निधेयं ता मयस्मी विधत्ता ॥ ३२ ॥ धर्मैः प्रवर्त्तमाणा वि
लोकं तो ज्ञाने सिद्धते न तया भजी वा दयसं लोकः स्यात्ततो लोक नमः स्मृतं भविदितं पव
नेऽप्रातेर्महावेगे महावैद्यं विमिस्त्रिभुवना कीर्णं लोकस्तालव रुस्थितिं पतिष्ठाति नम
कनापि तेनैव तेनैवोदृतस्तथा नमः पुनः किं त्वं ता धारो गगने प्रसवयं स्थितं भव्यं जनादिनिधनं
सोयं स्वयं सिद्धे पणन प्रसन्नं भवती भवतौ पि जीवादि प्रदुर्धैः संभृतो नृजोषः ॥ अथो विना सनाका
रो मय प्रस्थासुस्त्रिणी नमः ॥ मुदा स्मृताश्चारे स्याद्विद्वंसवयात्मकं ॥ यत्नैते जेतवः सेव्ये नाना

ज्ञानार्ण

॥२३॥

गतिषु संस्थिता गच्छन्त्यशंते विपश्यन्ते कर्ममत्ता वसं गता गर्ह्यपवनदलयमध्ये स्पृशन्ते त
दं स्थितिजननविनाशां लिङ्गिते र्वस्तु जाते । स्वयमिह परिपूर्णानादि सिद्धिमुपायः कृति
लयविहीनः स्मर्यतामेष लोकाः ॥ लोकाऽनन्तद्वीता गतिपीडितस्पर्शतित्वाणाम्बुसामान्
पातालतलाद्भुविस्मर्यन्ति गोमगजावतस्माद्वदिविनिःक्रान्तः स्थावरेषु प्रजापतेषु सत्त्वम
तिव्याणीकैर्नापिकर्मणा ॥ १॥ प्रत्ययोर्मस्तथासंशीर्षं चार्त्तो च यवान्ति नः ॥ ति

नवत्पेपीति न्नस्वल्पांशुमन्त्रयात् ॥ २॥ न्नस्त्वं पङ्क्तुणोपेतं देवा ज्ञान्यादित्यन्ति ते ॥ ३॥ अणि नः ॥ ४॥
त्यन्ततमन्त्रेकमर्मेलापवात् ॥ ५॥ न्नभुमस्त्वेति सामग्री बुद्धिमाध्वी प्रमातृता यत्स्मात्तत्काकता ॥

॥२३॥

लीयंमनुष्यत्वंपिदेहिना॥२॥ततोनिर्द्विषयंचेतोपमवज्जामवासितोप्रदिग्मात्पुण्ययोगेनन
 मुनस्तत्त्वनिष्पन्नाश्चात्रसंतडर्शनेभवेद्वृत्तेवाह्येष्ट्वपिक्वचित्प्रमत्तातद्व्यवर्तनेनकेचि
 त्कोमार्थेलाजसांशः॥मार्गेमासाह्यकेचिच्चमप्यग्रजत्रयात्मकं।त्यजतिगुरुमिथ्यात्वविष
 याभूदेवेतसंश्रयत्वयोनसृजतः।कश्चिकश्चिन्नसृजनासितः।कश्चित्प्रव्याप्यते।मार्गीच
 दुपामंडग्रामनेगर्धस्यत्काविवेकमाणिक्यमहोमिमत्तमिदित्वात्रविचारितस्मिष्टुपक्षेष्टद्वं
 अवर्तते।रक्षात्रविचारितरमाणिद्रासनाद्यसतांजनैः।त्रयमार्गपिसेव्यंतेजिकोपस्था
 दिदंदितांरामुद्रापंनपुनःपुंसोबोधिरन्नंभवाणोदेहस्तादृश्यंयथारत्नंमहामूल्यमहासिंघे॥

नार्णेव०

॥१५॥ मुत्तममिहममस्तवस्तज्जात्तामुत्तासुत्तरेदेः प्राप्तिर्वाधिपत्यं कुलवत्तशुभा

॥१६॥

मत्तामादितात्यन्किमुत्तरेदिदमेकं दत्तेनैवाधिरत्तं ॥२॥ आवाधि ॥ दीवन्ताभिर्पञ्चाभीभाव
नाभिर्त्तरेतरं ॥ इहैवाज्ञात्तनातं कं सुवर्मस्तत्तमत्तयं ॥ विध्यातिक्षयातिर्हिगलतिरा
लीयतेध्यातं ॥ उत्तिमवतिवाधदीपो हृदिपुंसांभावताभ्यासात् ॥ तादृशमावताः खलु

पवर्गोऽश्रियस्तस्याः संगमलालसैर्धरेदिनुं मैत्रीधनुकाबुधे ॥ अतपुप्रगुणिक्तासुनिय

मुत्तगानाज्ञायतेसानेकाध्यायप्रसन्नहृदयायोगीस्वराणोमुत्तेश्च ॥ इत्यावाधैश्चिन्तव्यविर
क्षितेज्ञानार्णेवयोगाधदीपाधिकोदादशानावताप्रकरणं द्वितीयं ॥ ॥ अस्मिन्तर्नादिस्मरेदरे

॥१८॥

ते सारवर्जिते। नरत्वं मे वडः श्राप्यं गुणोपेतं जरीसिभिः। काकताली एकन्यपिनोपलब्धं पति
 त्वया। तत्तद्विभक्तं कार्यं कृत्वा तन्म्यात्मनि श्रूयं। प्राज्ञजननः फलं कैश्चित्पुरुषार्थैः। कीर्ति
 तः। धर्मोदिकप्रभेदेन संपुनः स्याच्चतुर्विधः। धर्मश्चाथैश्वर्यमप्युपेक्ष्य तिमहर्षिभिः
 पुरुषार्थोपमुद्विष्टश्चतुर्भेदः पुरातनो। धा। किं च। त्रिवर्गितं त्रैसाध्यं जन्मजातं कद्विषितं। ज्ञान
 तत्त्वविदः साक्षाद्भूतं ते मोक्षसाधनो। यानि शेषकर्मसंबंधप्रसिद्धे संसृज्जगतां भजन्मनः। द्र
 तिप्रक्षोभः समोक्षः परिकीर्तितं। अहं वीर्यदिगुणोपेतं जन्मक्षेत्रोः परिक्षातं। चिदातंदम्यं
 साक्षात्सोक्षमात्वं। तिकं विदुः। अज्ञस्यत्वं विषयातीतं। तिरौपम्यं स्वभावजं। अविच्छिन्नं। सुखं

ज्ञानाणैव

॥२२॥

प्रज्ञसंमोक्षः परिपश्यते॥ अतिर्मोक्षो निष्कलः शान्तो निष्प्रतौ त्वेति हेतुः अस्तु तद्यैः साधुबोधा

त्मा यत्रात्मानं त्यदति वे॥ ध॥ तस्मात्तेन अभावस्य हेतुस्य कारित्वेन भूमाग्नपद्मरत्नं

सकारणोर्ध्वसम्यग्ज्ञानादिकं अक्रान्तिना मुक्तेति वेदनात्तेनैव साध्यते सिद्धिर्ह्यस्माच्च

सिद्धिः स्फुटं॥ अत्र चेन्न विनाशायपि वज्ञानसुधारसंभूतजन्माहिमत्येव ज्ञानपोता

नो॥ प्रमोक्षः कर्मक्षयादेव स सम्यग्ज्ञानतः॥ स्मृताभ्या न साध्यं मतं तद्विनाशो विना

संस्तमना॥ अत्राप्यस्य कल्पना ज्ञानसुनिमित्तं किमु सिद्धिः॥ असंभवे कपरेति त्वंध्या न मेवाव

लंबितं॥ शान्तवद्व्या॥ तज्ज्ञाविद्यो न ज्ञेयार्थमुच्यं गान्स्थिरीभवत्प्रत्यक्षं ध्यानसामग्रीर्मा

॥२३॥

कथ्यानिगद्यते॥१॥ तृतीयांशं प्रकाशं तस्मात्तदा धर्मो धर्मः
 नैतिरेतरेण॥ अथ चित्तं तव विवेकश्रीर्धर्मो कास्थिरी भवेत्॥ कीर्त्यते ते तदा आनन्दं चणं सौतं मुनि
 दं॥ अथ यमो ह्यमहा निद्रां जगद्विषयविषयिणी॥ यदि तदा तदा चिद्विषयविषयाननुधारं सं॥
 वास्तु तर्हे तन्निशेषं संगमस्योदयं गता॥ यदि तत्तौ पदे जो न ध्याने च तत्तदा धर्मो धर्मः
 विषमग्राह्यं तपश्चाद्यदि द्युतं॥ त्वं तदा त्वेति तदा तत्तदा ध्यानमाध्यायं॥ अथ यमो ह्यमहा निद्रां
 मरैकपरायणा॥ यदि तदा तदा ध्यातुं विवेकसूतां॥ अथ यदि संवेगानि द्वेदं विवेकैर्हीमि
 तं मतं॥ तदा धर्मस्थिरी भूयस्व॥ तस्मात्तं निरूपय॥ अथ विरज्य का मभोगे बुवि मुच्य वपुषि॥

ज्ञानार्णवः

॥२७॥

हं निर्मममद्वयदिवावस्तदाध्यातासिर्नान्मया ॥ एतन्निर्वृत्तौ मिथदिश्यात्तद्वैराज्यमसं
मात्प्रसदाधीरपरोध्यानधुराधैर्येण धारयापरमधुना न्मर्कणितेन च तोदने निवर्तनुष्ठितं
नतत्रमिदंशीरयन्यगोपीद्वगचरं परविस्तरेणैव तुष्यति केप्यहो विस्तरसिद्धिः संज्ञेपरुषयः

विचित्राश्रितस्तृतीयः परमसंज्ञेपरसुविधिः सत्त्वात्तन्निरूप्यकमतिश्रयात् ॥ त्रिद्वैकमिमं
श्लिष्टं तोज्ञावाद्यायस्त्रिधाः पश्यन्निध्यातावत् ॥ तत्र पुण्यत्रयः पूर्वे स्तिष्ठिपक्षे शुभाश्रयः
पयोगसंज्ञेयः ॥ सत्तृतीयां प्रकीर्तितं परमधुराण्यत्राप्यवज्ञात्ता तं शुक्लेन पावलं च नात्तं चिं
दं स्फुटतत्त्वस्य वस्तुस्थानमुच्यते ॥ परमपापकर्म च शान्तं मोहमिथ्यात्वात् स्फुटविभ्रमा

॥२८॥

कषायाद्वापतेऽस्य मसंज्ञानं शरीरिणां। मदीन्दीरोपागदिसंतापेऽसन्नेवात्मनिःप्रः स्व
रूपोपलभः स्यात्संयुद्धाख्यऽवकीर्तितं प्रत्यक्षमभ्यासकलोकृतं। श्रियं विदिवसे न वों निहि
यति न राना के कमाहोति परं पदं प्रपद्यन्माहोति वीजं जायते कर्मदेहिनां। न्दीपते यन्न
कालेन महता पिकथं च तं प्रणेतिः शेषे के नानि मुक्तं स्वभावजमनश्वरं। फलं यद्यपि योग
स्य। ज्ञानराज्यं शरीरेणोपलब्धति संक्षेपतोऽपानलक्षणं समुदाहृत्येवं धर्मोक्ष फलोपेतं स
क्षेपस्यि रंजकं। अथ विद्याविक्रान्तैश्च पलजपरितेऽहर्नपन्नार्तेऽगच्छुन्नालोकं कुरुतमिति य
नश्चां तनिचितं। त्वयो ह्येद्या शेषं परमततमो ज्ञातमर्तुले प्रणीतं न चानां शिवपदमध्यानुदमि

ज्ञानार्णवे। लयः॥ इत्याचार्यश्रीश्रुभवंद्रविरचिते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपकाधिकारे संक्षेपतो ध्यानलक्ष
॥५१॥

चतुर्विधः॥ ॥ तद्यथा ॥ ॥ पञ्चतुर्दशतंतज्ञैः क्षीणमोहेर्मुनीश्वरैः सर्व्वप्रकीर्णकोण
ध्यानलक्ष्म मवित्तरं प्रसातो ज्ञामपि तस्माद्युनक्तश्चिदंक्तमीश्वरगतदेहमुप्रसिद्धधीदि
त्रिमिहवर्ण्यते भग्नत्वव्यतिरेकाभ्यां गुणदोषैर्ब्रह्मविद्योपादेयभावेन संविक

गद्यत्तैः प्रभाता ध्यानमिति स्तद्वर्णमवित्तरं ब्रह्मविद्योपादेयभावेन संविक
मानिकालं फलं प्राप्तत्संज्ञमहाविवात्समुद्दिशेत्पक्ष्याकुर्यात्तद्बुधैस्तत्सम्यक् परिभाषयं
तु निष्ठुणाञ्ज्जोत्पन्ना तैर्कमात्प्रभाता ध्यानं तथा धेयं फलं चैतित्वतुष्टयं हतिस्त्रयसमा ॥५२॥

प्र

मेनमधिकल्पनिगद्यते॥५॥मुमुक्षुर्जननिर्वृत्तः॥आतचित्तोवर्त्ती॥स्थिरः॥जितस्त्वः॥संवृत्तोधीरो॥
 ध्याता॥आस्त्रेअस्मते॥६॥तद्व्या॥उदीर्षकर्मभयनसंभवेनदुःखानलेनान्तिकदृष्ट्यमानंदेद
 स्यते॥विश्वमिदंममंतातद्वमादमृदंक्तसिद्धिमां॥७॥ब्रह्ममार्तेजागर्त्यस्मिन्महतामोहवन्निना
 जमादमुंस्मर्यतिः॥क्रांतयोगिनः॥परं॥पानव्रमादज्जमंकर्तुं॥धीधनैरपि॥पार्थमेमहाव्यसनसंकीर्ण
 एहवामेति॥नेदिता॥ए॥आक्यतेनवशीकर्तुं॥एहिमिश्रपलंमन॥अत्रतश्चित्तवशोत्पद्यंमद्विस्त
 र्णा॥एहिस्थिति॥१०॥अतित्वाणंदद्वत्ता॥नेवेतसां॥नृणां॥इरासां॥एहपीडितात्मनां॥॥नितंबेनीले
 चनचैरसंकटे॥एहाश्रमेनअतित्वात्मनोहितां॥११॥तिरंतगतानलदाहदग्निमेकवासानाध्यात

दि

ज्ञानाएव

२२५

विबुधलोचनो॥ अनेकविंशच्चरद्वितात्मतो नृणां गृहे स्वात्महि तेन सिद्धातिरयमविप्रमहापं
 कनिमप्रबुधयः प्ररुहगान्तरपेत्रपीडिताः परिग्रह्यालविषादिमूर्ध्नि ताविवेकवीथ्यां गृ
 हिणः सवलं त्यमीरश्चिर्ताहि तविमूढात्मा स्वंत्राश्वेकदृष्टे गृही॥ अनेकार्थभौषायेः कोश
 मियेयां राश्वजितुं जन्ममोतेनोपि रोगाद्यादिपताकिवीतिनामं पमत्रात्रेण नमभिर्पिञ्जाकरोते
 अचंडपवनेः प्रायश्चाल्यं ते यत्र भूतत्रासत्रां गतादिभिः स्वांतं निसर्गतरलेन किं रक्षेत्तव पुष्पं
 यवभृंगं लवस्मां पिप्रतीयेते न पुनर्हेतुका र्त्तं पिथानमिदं गृह्यश्रमे रश्च दृष्टां मपि न था
 सिद्धिस्वर्ने पिञ्जायेते गृह्यतो हृदि वै कल्पादस्तुजा तं गृह्ययारमसाश्रमिद्वितीत्येपि

॥ २२५ ॥

त्पाषेडिनां क्वचित्। मूर्ध्वोपरिविरुद्धार्थमतस्तत्र च लंविनां। एणिकिंचपाषाडिनः सर्वे सर्वथै
 कोनद्विषिता। अथ नेकांतात्मकं वस्तु प्रभवति नेवेदिदं। एतत्तत्तत्केचिद्वैचल्युः कैविश्वं।
 तिस्य तां रक्ताभामिष्टात्वा नैव पश्यंति नित्या नित्यात्मकं जातम्। एव वस्तु तत्त्वा परिज्ञानात्।
 किंश्चेत्तत्त्वमावनाभ्युपगमात् स तस्मिन् पात्रेण स भवेत् केवलं। एतज्जन्तवः। ज्ञानमाग्नी तेषु
 तं क्रियाविद्यं वादिनां प्रवेष्टानां। न तुरधिकाग्नी तिस्रपि प्रमिष्टम्। हसो विपक्षाणां। एवमिष्टि
 ज्ञानविद्यं सप्तमे तां प्रमिष्टवो भवतां। ह्यदिमिष्टं नैविक्रमवति। सर्वे प्रवादविद्वद्भिः। एव
 नादेवैष्टमिष्टिं। एतां तान्। अस्त्रविस्तारमुक्तं। तस्मै तौ बीजं विज्ञानं। ज्ञानादिभिः। एवमिष्टिं

नार्णव

।प्रश्न।

तैतामुक्तिर्दृशीनादैवकवलोक्यादिनां तत्तु सर्वेषामपाकृत्य न योतरे।प्रदी। अथार्थो हे
मैवेकमुक्त्यगपरिकीर्तितां अत्राप्यदृशेन ज्ञानेन तत्कार्यविफल्यमेव विज्ञानादिविशेष
स्मिन् दृष्टे तद्यापरेः स्वसिद्धतां वत्सेपे न जन्मसंनतिमातने प्रवर्कैकैव विभिन्नैर्दृष्टै
तथापरे अत्र यं न कचेयं तस्मै सदैवेतद्दृशः स्मृता ग्रहणे। उक्तं हि। ज्ञानहीना क्रियापुंसि परं ना
मते फलं तरोऽस्तु येषां किंलभ्या फलज्ज्वा। नृष्टदृष्टिभिः प्रवृत्तज्ञानं पंगौ क्रिया चाधे निश्चये ॥५८॥
ये स तज्ज्ञानं क्रियां प्रवृत्तयं तत्पदकारणेष्वहं तं ज्ञानं क्रियाप्यहं तां च ज्ञानिनः क्रि
नोपपद्यते न हः पश्यन्ते पितृपुत्रं गच्छति॥ कारणं तदिक्रमोऽत्रोक्त्यवहारप्रवृत्तज्ञाप्यते न प

हे विष्णु माणोपि स ह्येको न वादितां भवेत् । उक्तं च ॥ इदं फलमपि यैः क्रियाकारणमते देवक्रमो भू-
व्ययो यमनुषाजं फलमिदं देवो यममाप्नुयुः । इदं यैः विषयैः यत देवकालादिमादिमिति प्रति-
दितर्क्य न प्रयतते बुधो नैतत्प्रथमा इति । यस्मिन् ज्ञास्युरनुच्चैरेन को ते च कतन्नमाभ्या न
मिद्धिहीने श्वेयानस्य साध्वीमहात्मना प्रभुभ्या न तत्रै निषिद्धं ते नैतेमिदमाह ज्ञाः यमं न योपि
जिने ज्ञाज्ञा प्रत्यनीका प्रमुत्तमायां पृथ्वी योग्यता नैयति त्वैपि येषां भ्यानुमिह त्वाणं न्य निष्पत्ति
गमतेषां श्वश्वमिद्धिं न गहरो ह्वास्तथा ॥ यत्कर्मणि नो न काचि वाचि यत्तन्न चेतसि । पते यस्मै
सौ किं ध्या न पदवी महेति । इदमसंगेतापि महत्त्वे यमन्यते तस्मिन् लाघवां प्रेक्षा सं गतैक ल्या

नार्णवा॥

॥२५॥

बुद्धैर्वैवित्तिताः॥३८॥ सत्प्रपमधुरोद्यत्वा नुब्रवीत्सिर्मद्विभक्तेः॥ सत्यक्तायैः प्राचक्रतस्थैर्यैर्धिर्युधि
शोक्कृतं नमनः॥ अलक्ष्मीति पूजा निमाना र्तोलोकयात्रा नुरंसि र्तोः॥ ज्ञोऽनवतुर्द्विजुन्नायै नैषां अ
योग्यता॥ अशब्दसः कारणमुत्पद्यी॥ मिएषा त्वविषमुद्धते॥ निवृत्तये नैदिः॥ शेषं न ते सत्त्वं प्रमीय
॥३९॥ इः स्वमत्ता द्यैकं सत्तः कार्यमिदं नीमायकं पुन्युत्कोत्सस्पच्चान्तेषां के प्रियं नानिषि
अश्वं दह्यति मतिं सत्त्वे प्रसक्तं मार्गं लभते॥ विप्रलुप्तं न्यमिदं ते स्मकं शेषं आनुमर्हति॥ अ
मर्षिचपलचेतो नान्तिर्केर्विप्रता रिते॥ स्यात्प्रसक्तं शेषं आनपीत्यायां क्षमो न वेत्तं॥ अक्षकं द
मुखाः पंच सप्ततां रागा रंजिता॥ शिषां हृदि पदं चक्रुः॥ कर्तेषां वस्तु निश्चयः॥ अक्षीको द्यैर्के
॥२५॥

त्विषीं चैव^{११} भावनायां^{१२} सिंघोषि^{१३} कीदृश^{१४} नवीचा^{१५} स^{१६} मे^{१७} ह्रीं^{१८} स्याज्या^{१९} पंच^{२०} तयी^{२१} चंसा^{२२} । अथ^{२३} साहज्यं^{२४} रमित^{२५}
 त्वाप्येषां^{२६} दत्तं^{२७} त्रपाक^{२८} तं^{२९} दिषां^{३०} स्वर्ग^{३१} पि^{३२} स्रज्या^{३३} नमि^{३४} किं^{३५} नै^{३६} वो^{३७} प^{३८} जायते^{३९} । अथ^{४०} त्रि^{४१} रुद्र^{४२} च्छंसे^{४३} तानां^{४४} अ
 जितो^{४५} ग्र^{४६} प^{४७} री^{४८} ष^{४९} ह^{५०} भ^{५१} अ^{५२} त्प^{५३} क^{५४} चि^{५५} त्त^{५६} वा^{५७} प^{५८} ल्या^{५९} । अ^{६०} स^{६१} व^{६२} तं^{६३} त्वा^{६४} त्म^{६५} नि^{६६} श्रु^{६७} पो^{६८} थ^{६९} ए^{७०} । अ^{७१} न^{७२} सा^{७३} हि^{७४} त^{७५} ति^{७६} र्दु^{७७} द्वा
 अ^{७८} वि^{७९} ज्ञा^{८०} व्या^{८१} थ^{८२} वं^{८३} चि^{८४} तां^{८५} अ^{८६} त्प^{८७} सं^{८८} व^{८९} र्द्धि^{९०} त^{९१} सं^{९२} वे^{९३} गा^{९४} न^{९५} वि^{९६} दं^{९७} ति^{९८} प^{९९} रं^{१००} प^{१०१} दं^{१०२} भू^{१०३} जे^{१०४} न^{१०५} वे^{१०६} तः^{१०७} क^{१०८} रु^{१०९} ण^{११०} अ^{१११} तं^{११२} न^{११३} च
 वि^{११४} ज्ञा^{११५} न^{११६} वा^{११७} सि^{११८} तं^{११९} वि^{१२०} र^{१२१} तं^{१२२} व^{१२३} तं^{१२४} भो^{१२५} गो^{१२६} भो^{१२७} । अ^{१२८} त्प^{१२९} स^{१३०} मं^{१३१} अ^{१३२} त्प^{१३३} तुं^{१३४} न^{१३५} स^{१३६} त्प^{१३७} मं^{१३८} भ^{१३९} श^{१४०} । सो^{१४१} क^{१४२} नु^{१४३} रं^{१४४} ज^{१४५} कै^{१४६} पा^{१४७} ऐ^{१४८} । क^{१४९} र्म^{१५०} मे^{१५१} नि
 र्ग^{१५२} रं^{१५३} वं^{१५४} श्रि^{१५५} ता^{१५६} । अ^{१५७} रं^{१५८} जि^{१५९} त^{१६०} नि^{१६१} ज^{१६२} स्वां^{१६३} तां^{१६४} अ^{१६५} त्प^{१६६} च^{१६७} । अ^{१६८} र्ग^{१६९} तं^{१७०} र^{१७१} तां^{१७२} भ^{१७३} श^{१७४} । अ^{१७५} त्प^{१७६} नु^{१७७} कृ^{१७८} त्म^{१७९} स^{१८०} नः^{१८१} । अ^{१८२} व्या^{१८३} त्प^{१८४} कृ^{१८५} त^{१८६} ।
 अ^{१८७} मा^{१८८} त^{१८९} नि^{१९०} श्रु^{१९१} त्प्रा^{१९२} । अ^{१९३} भि^{१९४} न्त^{१९५} भा^{१९६} व^{१९७} दु^{१९८} र्द्धे^{१९९} त्प्रा^{२००} नि^{२०१} षि^{२०२} क्त्वा^{२०३} न^{२०४} सा^{२०५} थ^{२०६} नो^{२०७} भ^{२०८} श^{२०९} । न^{२१०} र्म^{२११} को^{२१२} तु^{२१३} क^{२१४} को^{२१५} दि^{२१६} ल्प^{२१७} पा

नार्णव पसूत्रोपदेशकागत्र्यज्ञानकुसुम्यीर्णगामिहनिजसंवेतनाः॥५॥ अत्रानुष्टुप्तासप्तः कंड्वीविषय
॥५॥

ग्रासलाखसाः ससंगासंकितामीतामन्यमीदृववचिताभ्यध्यानेत्तणीकृतसार्धमुक्तिश्रीसं
निसृष्टाभ्यनवतिनभ्यनमन्नेषितुं संपिच्छाणोभृष्टीपापमिचारकर्माणिमातर्दिरसत्तप
क्रियतेधर्ममोहाद्यहतेतैस्वजीवितो॥५॥ तत्राद्याः तत्रपाकधेणविदेषोभ्यारणोच्चाटनेन
। जलानलविषस्तोमारसकर्मरसायनोभ्यपसुरक्षोभेद्रजालंभवतस्तंभोजयाजयैरिविद्या
स्तथावैधंज्योतिर्ज्ञानंविक्रितंभर्षेप्रक्षणीमंत्रपातालसिद्धयः कालवेचनाप्रादु
र्जनतिस्त्रुगमूतभोगीद्रसाधनोद्वहत्मादिविक्रियाकर्मरंजितैर्दुष्टवेष्टितैरत्रात्मानमपि ॥५॥

न ज्ञातं नष्टं चो क दयं च ते ॥ ६ ॥ अतिलेजी विनोपायं कुर्वतः किं नल जिताः ॥ मातुः पणमिर्वालयं यथा केचिं
नष्टाणां ॥ ६ ॥ नित्तपाः कर्म कुर्वति यतिलेपति नितितं ॥ न तो विण्मसन्मार्गं विप्रोति नरकोदरो ॥ २ ॥ प्रविद्या
अप्यायं युक्तं प्रागुहावस्थितैर्वं सुत्तगंतिगमोदाय नष्टाद्यं लोकदं भनो ॥ ३ ॥ मनुष्यत्वं समासाद्य तिल्वं
जगन्नुतं हे यमैवाशुभं कर्म विवेच्य सहितं बुधैः ॥ ४ ॥ अहो विभ्रां न चित्तानां पश्य पुंसां विचेष्टितं ॥ यत्प्रपंचैरिति
पिपीयते जन्म निःफलं ॥ अतः च ॥ भुक्ताः श्रियः सकल काममुद्यास्ततः किं सन्ति पिताः ॥ प्रणयिनः स्वधनैस्ततः
किम् ॥ न्यस्तं पदं शिरसि विद्विषतां ततः किं कल्पं स्थितं तनुभूतां तनुनिस्ततः किम् ॥ ६ ॥ इत्यं न किंचिदपि साध
नसाधमं न तिल्वं न ज्ञातं न दृष्टं नार्थाप्यं न्यूनं ॥ तस्मादं न तमं जरपामं विकशि तं नूत वाक्यं न जनाय दिवेत नार्थि ॥ ७ ॥

।ज्ञानार्णवा।

।२६।

तेसंतिनकोटिर्णोपिमुद्रियःस्फुरैवचोत्रिःपरमेवार्तोप्रपयंत्यमेयमहसोऽणौःपरंब्रह्मणः।नत्रानंदं
रसतिपुनर्निर्मज्जमुंचंतियेसंतापंभवसंभवंत्रिचतुरासेसंतिवानंत्रवार्दणएतेपंडितमानिनःप्रामयम
स्वाध्यायचिंताच्युताः।गादिग्रहवंचितायतिगुणप्रध्वंसकस्माननाः।व्याकुष्टाविषयेर्मदैःप्रमुदिताः।
काञ्चिरंगीकृतानध्याननंविवेचनंचतपःकर्तुंवाकास्ममांर्दहे।इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचितेज्ञा
नार्णवेयोगप्रदीपाधिकारेणुणादोषविचारः।११॥प्रष्टानिनीततत्वापार्थिन्याःसंविद्यमानसांकीर्त्येने
नोजन्मसंभूतसुखनिःस्पृहाः॥भवन्नमणनिर्विन्नाःभावशुद्धिसमाश्रिताः।संतिकेचिच्चंभूपृष्ठेयोगिन
पुण्यवेष्टिताः॥२॥तद्वाधा॥विरज्यकामभोगेषुविमुच्यंवपुषिस्पृहां।प्रस्यचित्रंस्थिरीभूतंसहिध्यातांप्र

।२६।

अस्मत्संयमधुराधीरैर्निहिपाणत्पयैःपियैः॥स्यत्तामहत्वमार्त्तं व्यतेहि ध्यानधने प्रवराः॥परिषहमहाव्यालै
 ग्राम्यैर्द्विक्कटकैर्दृढः॥मनागपि मनोदोषानस्वरूपात्परिच्युतः॥क्रोधादिभीमभोगीर्दृष्टाणादिरजनीचरैः॥
 अजयैरपि विध्वस्तं नयेषां यमजीवितं॥क्षमनःप्रीणायतं येषां क्षमासां दिव्ययोषितः॥मैत्र्यादयः सतां सेव्यां ब्र
 ह्मचर्येष्वनिर्दिताः॥तपस्तप्यतीव्राश्चिः प्रचये पातितः स्मरः॥धैरागरिपुत्रिः सार्द्धं पतंगप्रतिभीकृतः॥ज
 निःसंगत्वं समासाद्य ज्ञानराज्यं समीप्सितं॥जगत्रयचमत्कारि चित्रभूतं च वेष्टितं॥प्रत्युग्रतपसां त्मानं प
 उद्यतोऽपि निर्दयं॥जगदिध्यापयत्युच्चैर्धर्मो हृदहनक्षतः॥स्वभावजनि रातं कानि र्भेदानंदं न दिताः॥स्तस्मादि
 प्रांतये धन्याये का लज्जल दोह माः॥१९॥अप्रोषसंगसंन्यासवप्राज्जितमनो द्विजाः॥विषयो हि ममातंगमदं

ज्ञानार्णवः॥

॥२७॥

घटघातकाः॥१२॥वाक्यार्थतीतमाहात्म्याविश्वविद्याविशारदाः॥आरीहासंसारकामभोगेषुनिस्पृहाः॥१३॥
विश्वबोधपीयूषपानपुण्याकृताश्रयाः॥स्थिरैतजगज्जंतुकलावारिवाह्यः॥१४॥स्वर्णचक्रवर्कपा-
तिष्वथइवामलाः॥समीरइवविःसंगादिर्ममत्वंसमाश्रिताः॥१५॥हितोपदेशपूज्यैर्मयसारंगतर्पकाः॥
रपेक्षाप्रारिपेसापेक्षाः॥सिद्धिसंगमे॥होइत्यादिपरमोदारपुण्याच्चरणलक्षिताः॥ध्यानसिद्धेःसमा-
पात्रंमुनिमहेश्वराः॥१७॥तवा^{१५}रोहं^१प्रवृत्तस्यमुक्तेर्मवनमु^{१५}न्नतं^१सोपानराजिकामीषांपदच्छायाभविष्मति॥१८॥
नसिद्धिर्मतासूत्रेमुनीनामैवकेवलं॥इत्याद्यमद्यविद्यातगुण्यालीलावलंबितां॥१९॥निष्पंद-
इविहगाःपंचाक्षकक्षांतकाध्यानक्षसप्तमस्तकलमषविषाविद्याबुधैःपारागाः॥लीलांन्मूलितकर्म

॥२७॥

निचयाः कारणपुण्याप्रायायोगीन्द्रभवभीमदैत्यदत्तनाः कुर्वतुर्तेनिर्दमिम् ॥ २० ॥ विंश्यादिर्नगरं गुहावसति
 काप्राय्याशिलापार्वतीदीपाश्र्वङ्करांमुगाः सहचरामैत्रीकुलीनांगन ॥ विज्ञानं सलित्तं तपः सदर्शनं येषां प्र
 णां तात्मनां धन्यासि भवपंकनिर्गमपथप्रोद्देशकाः संतुनः ॥ २१ ॥ रुद्धे प्राणप्रचारे वपुषि नियमते संवृते ह्
 प्रपंचेनेत्रस्पर्दे निरसते प्रलयमुपगतं ते तर्द्विकल्पे ज्ञातो ॥ जिज्ञे मोहांधकारे प्रसरति महसि कापि विष्णुप्रदीपे
 धन्यो ध्यानावलंबी कलयति परमानंदसिंधुप्रवेष्टा ॥ २२ ॥ अहयोपादेयं त्रिभुवनमपीदं व्यवासितं भुव
 पापवाह्यमनपिदहत्कर्महरमा ॥ निजानंदास्वादव्यवधिविधुरीभूतविषयः प्रतीत्यै चैकश्चिद्विगति
 तविकल्पविहरति ॥ २३ ॥ इः प्रज्ञाबलजुसवस्तु निचया विज्ञानमूल्याप्राया विद्यते प्रतिमं दिरं निजनिजसाधो

।ज्ञानार्णवा।

।२८।

इ^५तादेहिनः॥प्रानंदा^५मृतसिं^५धुणीकरत्तयैर्निर्वा^५प्यजन्मज्वरं^५मेमुकेवदने^५द्वीषणपरां^५संतिदित्रायदि।
हे^५प्रेः^५मुसं^५हिमप्रे^५लपुंग^५पुभगप्रासादगभ्या^५तरे^५पत्त्यके^५परमो^५पधामरचिते^५दिव्यांगनातिः^५महा^५तैरे^५वा^५ह्यनि
विप्रविषये^५रतः^५स्फुरज्ज्योतिषि^५सो^५णि^५रंप्र^५णि^५ला^५डुको^५टरा^५तैर्द^५न्यैर्नि^५शान्नी^५यतो^५॥२५॥चित्रे^५निप्रचतां
प्रा^५मिते^५रागा^५र्ह^५विशामये^५विशाले^५स्रकदंबके^५विघटिते^५क्षांते^५भ्रमारे^५भको^५॥प्रानंदे^५प्रविजृं^५भिते^५पुरपते^५ज्ञाने^५समु
चिते^५त्वां^५द्रष्टुं^५ति^५कदा^५वन^५स्यमं^५नितः^५पुसा^५प्रायाः^५श्वा^५पदाः^५॥२६॥प्रात्मन्या^५त्मध्वारे^५कृत^५सकलबहिः^५सं
न्यासवीर्या^५दंत^५ज्योतिः^५प्रकाशा^५द्वल^५यगत^५महामोह^५निद्रा^५तिरेकः॥निनीते^५स्वस्वरूपे^५स्फुरतिजगा^५र्हदं^५प
न्यं^५जडं^५वा^५तस्य^५श्रीबोधवा^५र्हदि^५प्रा^५तु^५तवा^५शि^५वंपा^५दपं^५के^५रश्रीः॥२७॥इ^५प्रयते^५भुवि^५किंने^५कृत^५धियः^५सं^५ख्यायती

॥२८॥

श्रिरथेतीतां परमेष्ठिनः प्रदितं तत्त्वं तिवान्निः परं तं साक्षादनुभूय नित्यपत्मानं दर्शयन् पुनर्दीप्तं पुनर्दीप्तं नमः श्रममुत्सृजं नि
 पुरुषाधन्यासु तद्दुर्लभं ॥ १८ ॥ प्रात्मा यत्नं विषयविरतं तत्त्वचिन्ताविलीनं निर्व्यापारं स्वहितनिरतं निर्वृतं नन्दपूर्णं ॥
 ज्ञानारूढं प्रामथ्यमतपो ध्यानलब्ध्वा वकाशं कृत्वा त्मानं कलयत्सु मते हि व्यबोधाधिपत्यं ॥ १९ ॥ इत्थं चार्थश्रीसु
 भवंदविरचितं ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारे योगप्रशासाकरणां ॥ २० ॥ सुप्रयुक्तेः स्वयं साक्षात्सम्यग्दुर्बोधसंय
 मं ॥ त्रिभिरेवापवर्गश्रीर्धनाश्लेषप्रयच्छन्ति ॥ तैरेव हि विशीर्षते विचित्राणि बलान्मयि ॥ इत्यबोधसंयमैः कर्म
 निगडानि शरीरिणां ॥ २१ ॥ त्रिषु द्विपूर्वकं ध्यानमस्य मनोतिमनीषिणः ॥ अथर्षस्यान्तर्मना साद्यतदेवात्र शरीरिणां
 ॥ अतनयमना साद्ययः साक्षात्प्राप्तुमिच्छन्ति ॥ खपुष्पैः कुरुते मूढसर्वध्यासु ततो वरांश्च न त्वरुचिः सम्यक्

॥ज्ञानार्णव॥ तत्त्वप्रख्यापकभवेद्ज्ञानं॥पापक्रियाविहन्निप्रविशन्मुक्तंजिनेन्द्रेण॥दीप्तचादौसम्पदश्रुजितावत॥तद्वाद्या॥प॥
॥२९॥

वादिपदार्थानांप्रज्ञानंतद्विदश्रुतिर्नासर्गेण॥धिगत्यावातद्रवस्यैवजायते॥अस्मीणप्रज्ञांतमिश्रासु
तेषुक्रमत्वात्तस्याद्रव्यादिसामग्र्यापुंसांसदश्रुतिर्था॥८॥मुक्तंवा॥मयःपर्याप्तकःसंज्ञीजीविपंचेन्द्रिया
द्वितत्वाकाललब्धादिनायुक्तःसम्पत्कंप्रतिपद्यते॥९॥सम्पत्कर्मध्यातत्वाद्यप्रज्ञानंपरिकीर्तितं॥तस्योप
मिकोभेदःस्यादिकोमिश्रइत्यपि॥१०॥सप्तानांप्रज्ञामात्सम्पत्कर्मध्यादुन्नयतोपिच॥प्रकृतीनाभिर्निष्प्रा
त्रैविध्यंमुमेधसः॥११॥एकंप्रज्ञामसंवेगदयासिक्कादिलक्षणा॥आत्मनःपुद्धिमार्त्रस्यादितरंचसमंततः॥१२॥
॥इति॥द्रव्यादिकर्मध्यासाद्यतज्जीवैःप्राप्यतेकचित्प्रपंचविंशतिर्मुक्तज्यदोषांतच्छुक्तिधातकान्॥१३॥जी
॥२९॥

वि

जीवाऽप्रवाबधः संवरो निजि एतत्प्रमोक्षश्चेता निससैव तत्त्वान्मुद्बुर्न गीमि एणः ॥ १५ ॥ तद्वा ॥ अप्रनतः सर्वदा
सर्वजीवराशिर्दिधा स्थितः सिद्धेतरविकल्पेन त्रैलोक्यमवनोदरो ॥ १५ ॥ सिद्धेत्त्वेकः स्वभावः स्यात्तद्गोधा
नंतप्राकिमान्मृत्युत्पत्त्या दिज्जन्मोत्पत्तेः प्रापचयविष्णुतः ॥ १६ ॥ चरस्थिरजवोद्भूतविकल्पैः कल्पिताः पुष्य
कृष्णवंत्यनेकनेदास्ते जीवाः संसारवर्तिनः ॥ १७ ॥ पुष्टिद्यादिविनेदेन स्यावराः पंचधामताः ॥ त्रसार्त्तवनेकने
दास्ते नाना यो निसमाश्रिताः ॥ १८ ॥ चतुर्द्वागतिनेदेन त्रिदशते प्राणिनः परांमनुष्या मरतिर्यचो नाराकाश्च यथा
यथा ॥ १९ ॥ भ्रमंति नियतं जन्म कान्तारैक प्रमलाश्रयाः ॥ दुरंतकर्मसंपातप्रपंचवशावर्तिनः ॥ २० ॥ किंतु तिर्यगा
ना वैव स्यावराविकल्पे दिद्याः ॥ प्रसंज्ञिनश्च नान्यत्र प्रभवत्यंगिनः ॥ क्वचित् ॥ २१ ॥ प्रसंज्ञा विस्तारधर्माद्गो

। ह्यनार्थिव ।

॥३०॥

लां कृतं । कर्तुमीत्तां स्वयं जीवन्तनुमात्रोप्यमूर्तिमान् ॥२२॥ उत्तमं च ॥ तत्र जीवत्यं जीवच्छं जीविष्यति संचेतनः ॥
यस्मात्तस्मादुधैः प्रोक्तो जीवस्तत्त्वविदांवरैः ॥२३॥ एको द्विधा त्रिधा जीवश्चतुः संक्रातिपंचमः षट्क्रमः
गोष्टाश्रयोनवदशास्थितिः ॥२४॥ भव्या भव्यविकल्पो यं जीवणाग्निं निर्मज्जि ॥ मतः पूर्वोपवर्गाय जनमपं
चेत्तरः ॥२५॥ सम्यग्ज्ञानादिरूपेण ये भवेयं तित्तं तव ॥ प्राप्य इव्यादिसामग्रीं ते नव्या मुनिभिर्मताः ॥२६॥ प्रथमा
एकद्वयं स्फाटं भव्यत्वं प्रासीदिति ॥ यस्माद्भूतमप्रातेर्नापि नात्मतत्त्वं पृथग्भवेत् ॥२७॥ अत्र भव्यानां स्वभावो न सर्व
त्रसंक्रमः ॥ भव्यानां भावनी मुक्तिर्निःशेषदुरितक्षयात् ॥ रणाय धातोर्मतेः साहसं वैधोनादिसंभवः ॥ त
त्तैर्ज्ञेयः संवैधोनादिरेहिनाम् ॥ रणद्वयोरेनादिसंसारः सातः पर्यंतवर्जितः ॥ वसुसुखभावतो ज्ञेयो भव्या

॥३१॥

व्याणिनोः कमात् ॥ ३० ॥ चतुर्दशसमासेषु मार्गणेषु च ॥ ज्ञात्वा संसारी णो जीवाः श्रद्धयाः शुद्धदृष्टिभिः ॥ ३१ ॥
 ॥ जीविः ॥ धर्मा धर्मवतः कालाः पुनर्यैः सहयोगिनिः ॥ इत्याणि षट्प्रणीतानि जीवपूर्वाण्यनुक्रमत् ॥ ३२ ॥ तत्र जीव
 दयः पंचप्रदेशप्रचयात्मका भूताः कालविनाशे याति न्न प्रकृतयोऽयमी ॥ ३३ ॥ प्रविश्या विना जीवममूर्ताः
 फलविना ॥ पदार्थावसृतः सर्वस्थित्युत्पत्तिव्ययात्मका ॥ ३४ ॥ प्रणुक्तं धविभेदेन निन्नाः सुः पुनर्यादिधा ॥
 मूर्तावणिरसमपूर्णोपतांश्चरिणः ॥ ३५ ॥ किंचैतत्पुनर्यद्वयं धिक्त्वबुधैर्मते स्थूलस्थूलदिभेदेन म
 द्धमस्थूणं च कमात् ॥ ३६ ॥ प्रत्येकमेकं द्रव्याणि धर्मादीनि यथा यथा ॥ आकाशांतान् मूर्तानि निःक्रियाणि स्थि
 राणि च ॥ ३७ ॥ सत्त्वो कगगनव्यापी धर्मः स्यात्फलतिलक्षणं तावन्मात्रोऽयं धर्मो यं स्थितिलक्ष्मां प्रकीर्तितं ॥ ३८ ॥ स्वयं

ज्ञानार्थे च॥

॥३१॥

तुं प्रवृत्तेषु जीवा जीवेषु सर्वदा॥ यमोयं सहरासी स्यात्तुल्यं जादौ गिनामिव॥ ३॥ इदं तै स्थितिं प्रपन्नानां जीवादी
यं स्थितिमाप्रधर्मः सहरा रित्वा यथा क्वाया ध्ववर्तिनामां ध्वं॥ प्रवका प्राप्रदं योमं सर्वगं सप्रतिष्ठितं॥ त्वा
न्तो कविकल्पेन तस्यं यस्मिं प्रकीर्तितं॥ ४॥ त्वाका का प्राप्रदं प्रोषुयेति त्वाः॥ प्रणावः स्थिताः॥ परिवर्तये
मुख्यः कालः सर्ववर्णितः॥ ५॥ समयादि कृतं यस्य मानं ज्योतिर्गणश्रितं॥ व्यवहारं नियः कालः सर्वकाल
प्रपंचितः॥ ६॥ यदमी परिवर्तते तपदाया विश्ववर्तिनः॥ न वजीर्णादिरूपेणातत्कालस्यैव चेष्टितं॥ ७॥ भाविनो
मानत्वं तस्मान्त्वंतीततां॥ पदार्थाः प्रतिपद्यते कालके त्विकदर्शिताः॥ ८॥ यमो धर्म नभः कालाः॥ प्र
णो च एषः॥ यं जगत्स्य सर्वं धोदाव न्यो जीवपुनर्यो॥ ९॥ भावाः पंचैव जीवस्य दाव न्यो पुनर्यस्य च॥ यमो दीनो॥

॥३१॥

शेषाणां स्याद्भावः पारिणामिकः ॥४६॥ अन्योन्यसंक्रमोत्पन्नो भावः स्यात्तान्निपातिकः ॥ षड्विंशद्विज्ञात्मासं-
 षष्टौ भुवि निर्मतः ॥४७॥ धर्मा धर्मैकजीवानां प्रदेशाणि नानातिगाः ॥ किं यतोऽपि न काचस्य व्योमः पर्यन्तवर्जितः ॥
 धरा एकादयः प्रदेशाः सुः पुनस्तानां यथा यथा संख्यातीताश्च संख्येयाः ॥ अनन्तायोगिकत्विनाः ॥ धर्ममूर्तीव-
 ज्ञानपर्यायो वागाभ्योनश्चरः स्थिरः ॥ स ह्यस्मः प्रतिष्ठाणः ॥ ध्वंसी पर्यायश्चार्थसंज्ञको ॥ १० ॥ अजीवः ॥ प्रकृत्यादि वि-
 कल्पेन द्वेयोर्बन्धश्चतुर्विधः ॥ ज्ञानादृत्त्यादिभेदेन सोऽष्टधा प्रथमः स्मृतः ॥ ११ ॥ मिथ्यात्वा विरतिर्योगाः कषयाश्च
 यथा क्रमात् ॥ प्रमादैः सह पंचैतैर्विज्ञेया बन्धहेतवः ॥ १२ ॥ तर्कषणा पक्षर्कषणा स्थितिर्या कर्मणा मता ॥ स्थितिबन्ध-
 स विज्ञेय इतरस्तत्कलोदयः ॥ १३ ॥ परस्परप्रदेशानुप्रवेष्टौ जीवकर्मणोऽभ्यस्येष्टेष्टः सति हि षोऽबन्धो विज्ञातबन्धनैः ॥

ज्ञानार्थव॥

॥३२॥

धार्मेवभावनातन्नैजिर्जुष्यवसंवराः॥कथिताःकीर्तयिष्यामिमोक्षमार्गोसहेतवो॥१॥एवंद्रव्याणितत्त्वानि
धार्मिकायसंयुतान्॥यःश्रद्धेतैस्वसिद्धांतान्संस्थान्मुक्तेःस्वयंवरः॥२॥इतिज्जीवादयोभावादियन्मात्रेणा
णितान्निषोषतच्चिन्तिःसम्यक्विज्ञेयापरमागमान्॥३॥सदृशानमहारत्नविश्रुतौकैकभूषा॥मुक्तिप
रम्याणादानदक्षप्रकीर्तितंभण्यवराज्ञानयोर्द्वीजंयमप्रग्रामजीवितंतपःश्रुत्वाशयिष्ठानंसद्भिःसदृशैर्निम
तं॥४॥अथैकदृशनिश्चायंचराज्ञानविच्युतंनपुनःसंयमज्ञानेमिष्यात्त्वविषदृषिते॥५॥अत्यल्पम
न्नैर्देहिषुपूर्वयमादिकंप्राणीतंभवसंभूतक्रेषाप्राप्तारभेषजैर्द्वि॥अन्येमुक्तःसंपुण्यात्माविष्णुद्वयसदृशो ॥
यतस्तदैवमुक्तुंगमग्रिमपरिकीर्तितैर्द्वि॥प्राप्तुवन्निषिवंशश्चराज्ञानविच्युताः॥अपिजीवजगत्यास्मिन् ॥३२॥

न पुनर्दृष्टिर्निविना ॥ ३ ॥ प्रतुलसुखविधानं सर्वकल्याणवीजं जननजलधिपोतं भव्यसत्त्वैकपात्रं ॥ हरिततरु कु
रं पुण्यतीर्थप्रधानं विवृतजितविपद्संदर्शनाख्यं सुधाबुद्धि ॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानाण्वेद्योगप्र
दीपाधिकारे दृष्टिर्न शुद्धिप्रकरणां ॥ ३ ॥ त्रिकालगोचरं नंतगुणपर्यायसंयुता ॥ यत्र भवाः स्फुरन्त्युच्चैः तत्तज्ज्ञानं
ज्ञानिनामतं ॥ भौवादि कलितैर्भावैर्निरंजितं जगत् ॥ बिंबितयुगपद्यत्र तज्ज्ञानयोगितो च न ॥ यत्प्रतिशु
तावद्विज्ञानमनः पर्ययकेवलं ॥ तद्विस्थं सान्द्रयैर्नैदः पंचधैति प्रकल्पितं ॥ यत्र यग्रहादिनिर्नैदः सर्वकाद्यंतर्ज
वैः परैः ॥ षड्विंशतिं प्रातः प्राहुर्मतिर्ज्ञानं प्रपंचितं ॥ प्रसृतं बहुधा नैकैः रणपूर्वैः प्रकीर्णकैः स्याच्छब्दतां छिन्न
तद्विश्रुतज्ञानमने कथा ॥ ५ ॥ दिवना रकयोर्ज्ञेयत्वं वधिर्नैव संभवः ॥ षड्विकल्पप्रयोगाणां क्षयोपग्रामदसा ॥

ज्ञानार्णवः॥

॥३३॥

रुद्रजुर्विपुल इत्येव स्थानमनःपदयोद्विधा विप्रमुष्मप्रतिपाताभ्यां तद्विशेषोर्वागभ्यतां॥७॥ अग्रेष्वद्रव्यपर्याप्य
विश्वलोचनां प्रनतं तमेकं मत्पक्षं केवलं कीर्तितं जिनैः॥८॥ कल्पनातीतं मन्त्रांतं स्वपरायं विवभासकं
तैरसंदिग्धमनंतं सर्वदोदितं॥९॥ अनांतं तं भागोपि पश्य लोकश्चराचरः॥ अलोकश्च स्फुरत्युच्चैस्तथा
गिनां मतोऽप्यगम्यं यन्महाकस्य दुर्नेदं यद्रवेऽपि तद्बोधोद्धतधातं ज्ञानमेव प्रकीर्तितं॥१०॥ दुःखञ्च
न तस्मानासंसारो ग्रमस्तस्य लोविज्ञानमेव जंतूनां सुधाबुधप्रीणि नक्षमं॥११॥ निरा लोकं जगत्सर्वं मज्ञानति
राहतं नावदासोऽत्युद्देत्युच्चैर्न यावद्ज्ञानभास्करः॥१२॥ बोधा एव दृढपाशो हृषीकेशा बंधनो गण्डश्रमशमं
प्रित्तभोगी विनिग्रहोऽस्ति निष्ठा तं विद्विनिस्तथां भवार्गाति निपातनो हृती यमं यवानेत्रं वि

। ॥३३॥

१५॥ स्त्रीणां तद्वाजितक्तेष्वावीतसंगाः। स्थिराश्चायाः। तस्माद्यैमीति पस्यंति यो गिनः कृतनिश्चयाः॥ १६॥ विषयस्य
 तस्मात्मानमज्ञानी कर्मबन्धनैः॥ विज्ञानी मोक्षयत्यैव प्रबुद्धः समयांतरे॥ १७॥ यद्भ्रमकोटिभिः पापं जय
 त्यज्ञस्यो बलात्। तद्विज्ञानी क्षाणार्धे न दहत्यतुल्य विक्रमः॥ १८॥ ज्ञानपूर्वमनुष्ठानं निःशेषं यस्य योगि
 नः। न तस्य बन्धमायाति कर्मकस्मिन्नपि क्षाणे॥ १९॥ प्रज्ञानपूर्विका चेष्टयते यस्य। न भ्रतले। सर्वभारत्या क
 नात्मानं कुर्वन्नपि तपश्चिरं॥ २०॥ यत्र बालश्चरत्यस्मिन् पथितत्रैव पंडितः॥ बालः स्वमपि बध्नाति मुच्यते त
 ल्वकिंचुर्वा॥ २१॥ दुरिततिमिरहं संमोक्ष लक्ष्मीसरोजं सदनुजगमं च चित्तमातंगसिंहं॥ अमनघन समीरं विध्वंस
 त्वैकं दीपं विषयसफराजालं ज्ञानमार्गं धयत्वा॥ २२॥ प्रसिन्धुसमारकक्षेयमनुजगविषाक्रांतविः प्रोषसत्त्वक

॥ज्ञानार्थिवा॥

॥३५॥

८ लम्जनलक्षणं

अस्मिन्संसारकक्षेयमभुजगविषाक्रांतनिःशेषसत्वेक्रोधाद्युत्तुंगशैलेकुटिलगतिस्मरित्पातसंतानभीमे॥
मोहांधासंचरंतिस्वजनविधुरिताः प्राणिनस्तावद्वैतेयावद्विज्ञानभानुर्भवभयदमिदंनोक्त्विनत्यधकारं॥
२३॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविशितेज्ञानार्णवेयोगप्रदीपाधिकारेज्ञानोपयोगः॥ यद्विशुद्धः परं धाम यद्यो
गिजनजीवितं तदुत्तंसर्वसावद्यपर्युदासैकलक्षणं॥ समाधिकाहिनेदेनपंचधापरिकीर्तितं दृषमा
न्नतैः पूर्वचारित्रं संप्रपंचकं॥ २॥ पंचव्रतसमित्यंचगुप्तित्रयपवित्रितं॥ श्रीवीरवदनोद्गीर्णंचरणंचंद्रनि
लंछि॥ पंचमहाव्रतमूलं समितिप्रसरंतितांतमनुवद्युगुप्तिफलभारवम्रसन्मतिनाकीर्तितं दृत्तं॥ पंच
त्रिभिर्भेदैस्तदुक्तमुक्तसंश्रयैः भवभ्रमणभीतानांचरणं प्राणं परं॥ हिंसायामनृतसेयेमैषुनेचपरि

॥ ३५॥

विरतिर्वेतमि^{१३}त्युक्तं सर्वसत्त्वानुकंपकैः॥ हिंसत्याशुत्तराणिः प्रोषयमजातनिबन्धनोऽपि^{१४} तैश्च श्रुत्या हि विधानमहिंस
 त्वमंशव्रतं॥ वाक्चित्ततनुनिर्व्यञ्जनस्वप्नोपि प्रवर्तते॥ चरस्थिगणितानां धातस्तदाश्रयतमीरितं॥ भुतेवाजीवि
 तेवास्याज्जंतुजाते प्रमृष्टिनामा बंधावनबंधः स्याद्विंसायां सदृतात्मना॥ स्रंभादित्रिकयोगैः कषायेः व्याह
 तं क्रमात् प्रातमष्टाधिकैरेतं हिंसाभेदे तु पिंडितं॥ अतः प्रमादमुत्तुज्य भावश्रुत्या गिसंतति यमप्रसममि
 द्यार्थं बंधुबुधा विनोक्तया॥ अज्जंतुवधसंजातकर्मपाकं कुरीरिति॥ अथादौ स हते दुःखं तद्वक्तुं केन पायेन
 १२॥ हिंसैव नरकागारप्रतोली प्राप्नुविश्यात्॥ कुपार्थं विधाकर्तुं भेजं श्रुत्या तिविदया॥ ३॥ इममादिपरमोदारये
 यः वेदितश्चिरं हन्यते स क्षणादेव हिंसया धर्मपादपः॥ अतपो यमसमाधीनां ध्यानार्थं यन्नकर्मणा॥ न नो तं विहते॥

संस्रमस्य मभ
 एन सीन मैन वेय न
 एक्षी वा क र्वा यार द
 का र्हेत उ नु मो द न
 पद स्य य यौ १०८

॥ज्ञानार्थव॥

॥३५॥

गोहृदिहिंसाक्षणां स्थिता ॥१५॥ अहो व्यसनविध्वस्तोऽर्जुनः पावति निर्वृत्ता तस्मिन् यत्नैर्नरकघोरं हिंसां प्राप्नोति ॥
॥१६॥ एवादिषु योगेषु विप्रातिषिष्टिता प्राणाः ते ह्येव हि कदर्यं ते न तु धातकतोद्यमाः ॥१७॥ प्रांस्यर्थं देवपु
यशार्थं मथवा न निःकृतं प्राणान् मृतं धातः पातयत्येवित्वा विना हिंसे वदुर्गते हरे हिंसे वदुरितार्थाव ॥
हिंसे वनरकघोरं हिंसे वगहनं तमः ॥१८॥ निःस्पृहत्वं महत्त्वं च नैरास्यं दुःकरं तपः कायके प्राश्नं दानं च हिं
५ र्थं कं रत्नं कुलकमार्गता हिंसा कुलनाशाय कीर्तिता कृता च विदुः प्रांस्यर्थं विद्वो धार्यै वजाय तो ॥१९॥
एवार्थे दुःखसंतानं मंगलार्थं मंगलं ॥ जीविना र्थे भुवं मृत्यु कृता हिंसा प्रयच्छति ॥२०॥ तितीर्षति भुवं मृत्युः
मपि जतिर्न दीप्तिर्न धर्म बुद्ध्या धर्मो यस्तु धातयत्यगिसंचयं ॥२१॥ प्रमाणा कृत्य प्राप्नोति यैर्वधः क्रियते ॥२२॥

॥३५॥

सद्यतेपराजोकेतेः श्वन्नेप्रसूनाधिरोहणां रथनिर्दयेन हि किं तेन श्रुतेन चरणेन च पस्यस्वीकारमात्रेण जंतवो यं
 तिदुर्गतिमाप्स्यन्वरमेकाक्षरां ग्राह्यं सर्वसत्त्वां नृकंपन्नत्वं सप्तपोषकपापंकुशास्त्रं धृत्वं चिंतितं रक्षं चरुमंत्रोषधं
 नांवाहेतोरन्यस्य वाक्कचित्कृतासती नरे हि सा पातयत्य ^{दीश्व} विलं वितं रथं विहाय धर्मं प्रामश्रीजलां क्तिनं दया
 वहं हतहितं गुणाकरं स दोहता अस्मकषायवं चितादिप्रोति हिंसा मपि दुःखप्रांतयो रणधर्मबुद्ध्या धर्मे पापं
 जंतुघादित्समाणां क्रियते जीवितस्यार्थे पीयते विषमं विषं रथे एतत्समयसर्वस्वमेतत्सिद्धांतजीवितं यज्जंतु
 जातरक्षार्थं भावमुच्चाट्टं दृढं तं रथं श्रूयते सर्वग्रास्त्रेषु सर्वेषु समयेषु च अहिंसा जस्य एव धर्मस्तद्विपक्षप्रपा
 तको रथ अहिंसे वज्रगन्माता हिंसे वीजं दपद्मतिः अहिंसे वगतिः सा धीश्रीरहिंसे वग्राश्वती रथ अहिंसे वाग्निवं

उपदेसंती

विपक्षिन

ज्ञानार्थवः॥

॥३६॥

सूतेनैवात्र दिवा शिवांश्चिदयं अहिंसां वा हितं कुर्याद्व्यसना नि निरस्यति॥३७॥ स पट्टी पावनी धात्री कुलाचलसमा
 नां नैकप्रणिवधोत्पन्नं दत्तादोषं व्यपोहति॥३८॥ स कलत्रधिवेलावारिणी मां धरित्रीं नगरनामसमृद्धां स्वार्थ
 नादिपूणां मेषदिमरणानिमित्तं कोपि दद्यात्कथं चित्तं दपिनं मनुजानां जीवितत्यागवृद्धिः॥३९॥ अतस्त्वैवो
 प्यतेनायुः प्रसिद्धः प्रभ्रमागरे स्नेहभ्रमभयैर्नाप्येन हिंसा समर्थितः॥४०॥ मूलवर्कसि कोदण्डैर्कटुकाम
 लंडने यो धमातो विंतिस्तथौर्ध्वत्वेन प्रकल्पिताः॥४१॥ वलिनिविडुर्बलस्यैत्रं क्रियते यः पराजयः॥ परलोके
 स समाद्वनंतः प्रविशत्युत्तरेण भयवेदितसर्वो गार्जनाद्यान् जीवितप्रियान्॥ निद्वद्भिः प्राणिनः कितैः स्व
 गातमं जगाम॥४२॥ ह्यपुत्रपौत्रसंतानं वद्धयं त्यादरैर्जनां॥ व्यापादयंति चान्येषामत्र हेतुर्न बुध्यते॥४३॥ पर

॥३६॥

णोः परनात्पुनर्महङ्गानात्संस्पृष्टा किञ्चित्प्राथम्येनाहिंसावप्राणत्वरं॥ तपःश्रुतयमज्ञान

दिकर्मणां सत्यशीलव्रतादीनामहिंसाजननीपरा॥ कणाद्वैद्यविज्ञानवासितयस्यमानसमिदं हि

निःसंगतस्य सिद्धसमीहितं॥ नित्यं प्राद्वन् नित्यं प्राद्वन् नित्यं प्राद्वन् नित्यं प्राद्वन् नित्यं प्राद्वन् नित्यं प्राद्वन्

वत्तं॥ अहोरेपिसमं पापं निर्वीतं परमागमो॥ वधानमोदयो कर्त्रे सत्संकल्पसंश्रयान्तां॥ संकल्पान्ता

लिमस्त्योपि स्वयंभूमाणा विमलामस्त्याश्रुतेन स्वनिद्योज्यनरकगतं॥ अहिंसैकापि दत्तसौख्यं ,

णामप्यवाप्तिवत्सत्तदेहिनानायतपःश्रुतयमोत्करं॥ अहोरेपि स्वप्राप्तिरेकदधितोऽस्मिन्निदं य

परस्मादो कथं प्राप्तिं निपातयेत्तं॥ अहोरेपि स्वप्राप्तिरेकदधितोऽस्मिन्निदं य

॥ज्ञानार्थिव॥

॥३९॥

कल्पां॥६॥किंत्वाहिंसैव॥१॥भूतानांमातेव॥४॥हितकारिणी॥तथासमयतुंकांताविनेतुंचसरस्वती॥५॥स्वान्मयो
कमुसुखदुःखं॥हिताहितं॥जंतुन्युपातकीहन्त्यात्मनरत्वेपि॥क्षमः॥५॥॥प्रमयंयच्छेत्तेषु॥कुरुमैत्री॥मैत्रीं
नाम॥पश्यात्मसदृशांविश्वंजीवलोकंच॥राचरं॥५॥जायतेभूतयः॥पुंसांयाः॥कृपाक्रांतचेतसां॥चिरेणापि॥नताः
कुं॥प्राणादेव्यपि॥भारती॥५॥॥किंनतसतपसेन॥किंनदत्तंमहात्मना॥वित्री॥सममयजेन॥प्रीतिर्मात्रं॥व्यदेहितां॥५॥
यथा॥यथाहृदिस्थे॥य्यं॥करोति॥करुणा॥नृणां॥तथा॥तथा॥विवेकश्रीः॥परांप्रीतिप्रकाशयेत्॥५॥॥प्रमन्य

देहिंसांश्री॥जिनागमे॥परैश्च॥योगमात्रेण॥कीर्तिता॥सा॥यदृच्छया॥५॥॥तन्ना॥सिंजी॥वलोकं॥जिनेन्द्रदेवेंद्रचक्रि
॥यत्प्राप्तुवंति॥मनुजानं॥जीवरक्षार्तगोण॥५॥॥प्रकिंचित्संसारं॥पेरि॥रिणांदुःखं॥शोकमयबीजं॥क्षोभं॥गण

॥३९॥

समस्तं तद्भिन्ना संभवद्देयां पण्डित्योतिश्चक्रस्य चंद्रो हरिर्मृतभुजा चंद्रो चिर्महाणां कल्पानां पादपानां सलिलनि
 धिरपां स्वर्णशैलोगरीणां देवः श्रीवीतरगास्त्रिदशामुनिगणार्थां नृनां प्रोपधा यत्तद्वच्छीलव्रतानां प्राप्स्यमन
 प्रसां विधार्हिं सां प्रधानां ॥ १ ॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपाधिकारे अहिंसाप्रकरणम् ॥ ६ ॥
 यस्य संयमधुरांधनैर्धैर्यमालंब्य संयमी ॥ स पात्रयति पत्ने न वा वने सत्यपादपं ॥ १ ॥ अहिंसाव्रतस्वार्थं यमजातं
 जिनैर्मतां नारो हतिपुरां कोटितदेवासत्यद्विषितां ॥ असत्यमपि तत्सत्यं यत्सत्त्वां प्रभुर्कंच ॥ सावद्यं यच्च पुष्प
 तितत्सत्यमपि गार्हितं ॥ ३ ॥ प्रनेकजन्मजक्ते प्राशुभ्यर्थं यत्सपस्याति ॥ सर्वसत्त्वहितं प्राशुत्सकृते सत्तवं च ॥ ४ ॥ स
 नृते कर्तुणा क्रान्तमविरुद्धमना कुर्वी ॥ प्रग्राभ्यगौरवास्त्रिद्वचः प्रास्त्रै प्रशस्यते ॥ प्रो नमैव हितं पुंसां प्राशुत्सर्वार्थं

। दानार्णव ।

। ३८ ।

सिद्धये॥ वचोर्वाचि प्रियं तथ्यं सर्वसत्त्वोपकारि यत्॥ क्षीणो जिनैर्जगतां मार्गः प्रणीतो त्यं तप्राश्नतः॥ अस्त्यव्यतः
 पिनिर्दयैः कथ्यते न्यथा॥ निष्पाद्य सप्तहं विचक्षा सत्यसदो हं खलैर्ह्योक्तः खलीकृतः॥ कुप्रास्त्रैः स्वमुखो गीर्णैरुत्पाद्यगहनं
 तमभ्युजयंति ते जगदंघ्रायैः सत्यकराणामयोऽभवंचकचत्तो को यपपि प्राश्नस्यति स्थितः॥ अस्त्यद्वनव
 के विप्रास्त्यविषसर्पिणीः॥ सिद्धे जयति वागेव जगदतर्विषोत्पण्णः॥ न सांस्तिकाचिद्व्यवहारवार्त्तनी न्यचर्त्तवा
 स्फुरति प्रवर्त्तिका॥ ब्रुवन्नसत्याऽभिरता हता प्रायः करोति विश्वव्यवहारविघ्नवन्म॥ पुष्टैरपि न वक्तव्यं न श्रो
 वच्चः॥ प्रांकाकुल्यपदोषास्तु चोभ्यस्य कोऽभ्यमर्मके दिमनः प्रात्यंभुतस्यैर्यो विरोधकः॥ निर्दयं
 स्माह्व्यं प्राणैः कंठगतैरपि॥ अथ न्यासो हृदये येषामुदीर्णैः करुणैर्बुद्धिभ्यान्वीचिसंचयोऽज्ञासौर्नर्वाप

। ३८ ।

दिनः॥६॥धर्मनाशोक्रियाध्वंसेखसिद्धांतार्थविज्ञवो॥प्रप्रष्टुं^१पिबकव्यंतत्स्वरूपप्रकाशने॥७॥ध्यामुकुर्मोहयत्य

^{॥६॥}

^{सर्पिणी} ^{वाणी}

^{विस्मारी}

वविप्रांताकस्मिं^१र्जनो^१विषमविषमु^१त्सज्यसावप्रपन्नगिनी^१॥६॥प्रसत्येनै^१वविक्रमचाद्यैकदिजकोदिके

^{मार्ग} ^{स्थापित}

^{नगरप्रणाले} ^{सदृशे}

सर्वास्मपोषकधूर्तैः^१पप्रपपक्षप्रतिष्ठितं॥अमन्यपुरजलावर्तप्रतिमंतन्मुखोदराप्रतोवाचःप्रवर्ततेकस्मत्ताः

कार्यनिःफलाः॥आश्रुवंत्यतिघोरबुरगवादिषुसंभवा^१तिर्पक्षयानिगोदेषुमृषावाक्येनदेहिनः॥७॥नतथाचंदनं

^{पुष्पमाला}

चंद्रमणयोमालतीस्वजकुर्वेतिनिर्वर्तितेषुसायथावाणीश्रुतिप्रिया॥८॥प्रपिदावानलज्जुष्टमाईसंजायतेवनं

^{विषमोन्मत्त}

नलोकाःसुचिरेणापिजिह्वानलकदर्थितः॥९॥सर्वलोकप्रियेतथ्येप्रसंनेनल्लिनासरोवाक्येसत्यपिकिब्रूतेनि

^{अधमर्जन}

कष्टःपरुषंवचः॥१०॥सर्वविज्ञाततत्त्वानांसत्यसीमावर्तविना^१चरणस्पृशमात्रेणाविशुद्धानिधरातलो^१॥११॥प्रमक

॥ज्ञानार्णव॥

॥३९॥

ए०प०त०स०त्य०श्रुत०स०म०चित्त०म०ये०र्जुन०स०फल०नी०त०ते०ध०न्या०धी०म०तां०म०तां॥र०क्ष०न्तु०ज०न्म०न्य०पि०यः०स०त्य०प्र०हि०ज्ञा०प्र०
तो०ध०मः॥स०के०न०क०र्म०णा०प०श्चा०ञ्ज०न्म०प०क०त०रि०ष्य०ति॥र०क्ष०ञ्ज०द०यैः०सं०प्र०यु०क्ता०नि०वा०क०शा०स्त्रा०णी०हं०न०त०वो०म०द्यो०
णि०क०त०ति०पि०ता०स्त्रा०णी०व०दे०हि०ना०मा०र०क्ष०व्र०त०श्रु०त०य०म०स्या०नं०वि०द्या०वि०न०य०भू०षा०णं॥च०रा०ण०ज्ञा०न०यो०द्बी०जं०स०त्य०सं०
ज्ञं०व्र०तं०म०तां०र०क्ष०न्तु०हि०स०त्य०प्र०ति०ज्ञ०स्य०पु०ण्य०क०र्म०व०लं०वि०न०भ०प्र०त्य०ह०करा०णे०प्रा०क्तां०प्र०पि०दे०स्यो०रा०ण०द०यः॥र०क्ष०च०न्द्र०मू०
र्वान०द०क०र्द्ध०य०त्री०ज०ग०त्र०ये०स्वा०र्ग०नि०धि०य०ते०म०द्वा०की०र्तिः०स०त्यो०रि०थि०तां०नु०णां०र०क्ष०स्व०रि०ता०नां०वि०रू०पा०णां०दु०र्द्धि०
रो०णि०णां॥कु०ल०जा०त्या०दि०ही०ना०नां०स०त्य०मे०क०वि०भू०षा०णं॥ध०न्य०य०स्त०प०स्वी०ज०यी०मुं०ज्ञे०न०गो०वा०ची०व०रा०वृ०तः॥सो०य०स०त्य०यः०
दि०व्र०ते०नि०धः०स्या०द०त्य०जा०दा०पि०॥ध०कु०टु०वं०जी०वि०तं०वि०त्रे०य०ध०स०त्ये०न०क०र्द्ध०तो०स्त०षा०पि०यु०ज्य०ते०व०कु०नां०स०त्य०प्री०ति०प्रा०प्ति०
॥३९॥

३२॥ कतः सकलपापमसत्योच्छ्रयान्यतः॥ मा मयैव वदत्यायाः सुखायां धृतयोः सयोः॥ ३३॥ प्रकृता मतिवैकल्य
 मूर्खत्वबोधि विच्युतिः॥ बाधिर्यं मुखरो गित्वं मसत्यादिवदे हिनाम्॥ ३४॥ श्रुपाको लूकमार्जारहक गोमायुमंडल
 स्वीक्रियते क्वचिद्भोकेर्न मस्य च्युतचेतसः॥ ३५॥ प्रसन्नो जनतृप्तानां गुणानां चंद्रो विषां सघातघातयत्यैव म
 द्युदितमृषा॥ ३६॥ न हि स्वर्गं पिसं सगमसत्यमतिनैः सह॥ कश्चित्करोति पुण्यात्मा दुर्गतिं लूकप्रांकय॥ ३७॥ ज
 गदं शैसतासेव्ये भव्यव्यसनपुद्गिदेऽपुनैकमणि योग्यः स्यान्नो मस्य मतिनोजनः॥ ३८॥ म हामति निर्विभ्रत
 देवदेवैर्न बोधितः॥ प्रसत्यपोषितं पापैः दुःश्रीतां धमना सिकैः॥ ३९॥ सुतसज्जनदारायै विजयं धुक्तेऽथवा॥
 उमात्मार्ये न वचो सत्यवाच्यप्राणात्यये पिवा॥ ४०॥ परो धार्दपि निदितवचो ब्रूवन्नरो गच्छति नारकीपुरीम्॥ ४१॥

वदित असत्य

चांगल दूरी माडीर न्यातस्याल न्यान

एकैक

उच्छिष्टं

ज्ञानार्णवा॥
॥३७॥

निंश्चत्तौपिगुणीनश्चरोवसुयथागादिति लोकविश्रुतम् ॥ चंचन्मसकमौलिरत्नविकटज्योतिष्ठटाडवरैः
ईवाःपद्मवयंति यच्चरणयोः पीठं लुठतोप्यमीकुर्वन्ति ग्रहलोकपालवचरायत्मातिहार्यनुणाग्राम्यं किञ्च
ननादयश्च यदिदं तत्सत्यवाचः फलम् ॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारे सत्य
प्रकरणम् ॥ ७॥ अनासाद्यव्रतनाम तृतीयगुणभूषणं नापवर्गपथि प्रायः क्वचिद्वत्ते मुनिः स्थितिम् ॥ १॥ स
मीप्रतिजन्माद्यैः पारमार्थिकामितुं सुधीः ॥ स चिमुद्याति निःशोको नादत्ते कुरुते मतिम् ॥ २॥ विजने वमत्तं सत्रे पा
णाबाधाप्रासीरिणाम् तस्यापहरामत्रेण सुस्ते प्रागेव धातिताः ॥ ३॥ गुणागोणत्वमायाति याति विद्याः विदं व
मोचो र्येणाकीर्तयः पुंसोऽगिरसा दधते पद्मं धूपेणानुष्ठानजातानि प्रणप्रपंती हरेदिनाम् परि वितामिष

समूहानि

प्रासत्तालसानो धरातलो ॥ परञ्च व्यग्रहर्त्ते स्म तत्करस्यैर्ह निर्द्दया ॥ रुक्मवधुमुत्तानहर्त्तुं प्रापुः प्रज्ञा प्रवर्ततो ॥ दि॥
 हृदियस्य पदधत्ते परवित्तामिषस्सुहाकरोति किं न किं तस्मै कंठस्यैव सपिणी ॥ चुराप्रीत्य विनिश्चित्य परि
 त्यजति प्रां कित ॥ वित्तापहारदोषेण जनन्यपि सुतं निजं ॥ आतरः पितरः पुत्राः स्वकुल्याभिन्नबांधवाः ॥ संसर्ग
 मपि नेच्छति क्षणाद्दमिहतस्करैः ॥ निजननेन वने चेतः स्वस्य चौरस्य जायते ॥ मृगस्य दौहृतव्याधादा प्राक्पव
 धमात्मनः ॥ सेंसं आसौ द्रोत चेतस्त्वश्चोरो जागत्य हर्नि प्राबधे यात्रां प्रिये यात्रा मार्य यात्रेति प्रां कितः ॥ ११ ॥ न
 त्तरसां न दाप्सि एणोपकारं न धर्मतां न सतां प्रांसितं कर्म चौरः स्वर्गे पिबुध्यते ॥ १२ ॥ त्वां कुरामि वा दयं धात
 यत्प विनं वितं ॥ चौरं विज्ञाय निः प्रांकां धीमंतो पि धरातलो ॥ ३ ॥ पुरवोत्पाद्य वने नीतां गुप्तिनोप्यत्र र्वडिता ॥ चौरसं

चौरस्य भाव

मिहोत्

संसर्ग

॥ज्ञानार्थव॥

॥४१॥

प्रयत्नेषेण यतयो निधनं गताः ॥१॥ विप्रंति नरकं घोरे दुःखज्वालाकालितं ॥ प्रमत्तं निधतं मूढम् ॥

चर्चिताः ॥ श्रीभूमिरित्पुराणि ग्रामवनवेष्टमजलादिषु ॥ स्थापितं पतितं नष्टं परस्वत्यजं सर्वथा ॥ १॥ चिद्विद् रूप

+ यत्परस्वर्मने कथा ॥ तत्तयाज्यसंयमो द्वा मसीमां संरक्षणो द्यतैः ॥ १॥ ॥ आत्मां परधनादिस्मां कर्तुं स्वप्ने पि धी

त एव मात्रमपि ग्राह्यं नादत्तं दत्तं शुद्धये ॥ १॥ ॥ प्रतुल्य सुखसिद्धिहेतोर्धर्म्यया प्रवृत्त्या रक्षणार्थं चोद्धरणं लोको

नार्थं कलयस्व विज्ञेयिमां चोत्थमा ॥ १॥ विषयविरतिमूलं संयमो द्वा मया खं यमदमशमपुष्पं ज्ञानलीला

मा विबुधजनप्रकुंतैः सेवितं धर्मवृक्षं दहति मुनिरपीह तं यतीव्रानलेन ॥ १॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरा

चित्ते ज्ञानार्थवेद्योगप्रदीपाधिकारे चोत्थपरिहारप्रकरणम् ॥ १॥ विदंति परमब्रह्म यत्समा लं ब्ययोगिनः ॥ तद्गतं

॥४१॥

ह्यचर्यस्याद्गीरयगोचरांस्मप्रपंचप्रवक्ष्यामिज्ञात्वेदं न व्रतं स्वल्पोऽपि न स तां के प्राक्कायोऽस्याद्यो कवि स
 रम्भः एकमेव व्रतं ज्ञाद्यं ब्रह्मचर्यं जगत्त्रयेऽपि शुद्धं समापन्नाः पूज्यं ते प्रजितैरपि ॥ ब्रह्मव्रतमिदं जीयाच्चर
 णस्यैव जीवितम् ॥ स्युः संतोऽपि गुणाय न विना के प्राप्य देहिनाम् ॥ नोऽल्पसत्त्वेन निःश्रीलैर्न दीनैर्नोष्ठा निर्भि
 तैः ॥ स्वप्नेऽपि चरितुं प्राक् ब्रह्मचर्यमिदं नरे ॥ प्रपद्यत विरसं बुद्धिदं प्राधान्यं च मेऽपुनोऽयोषितसंगादिरक्तेन त्याज्य
 मेव मनो विणा ॥ दोऽप्रादं प्रागिरसं स्कारो द्वितीयं हृष्यसे वनं ॥ तोर्यं त्रिकदतीयं स्यात्सं सगत्सु र्यमिष्यतोऽथोषि
 द्विषयसंकट्यः पंचमं परिकीर्तितं ॥ तदं गवीष्माणं षष्ठं सत्कारः सप्तमं मतं ॥ पूर्वानुभूतसंभोगस्मरणं स्यात्तद
 द्रुमं न व्रतं भाविनी चिंता दशमं वसिष्ठोऽपि ॥ किं पाकफलसंभोगस्तन्निभतद्विभेदं पुनोऽप्रापातमात्रम्

विद्यनाशन

विषकलसमानं

प्रथमं सवनेरभ्य

गीमद्वयवाध

ब्रह्मचर्य

ज्ञानार्थिव॥ स्याद्विपाकेत्यंतस्त्रित्तिदां॥१७॥ विरज्यकामाभोगेषुयेब्रह्मसमुपासते॥एतेदशमहादोषास्तैः त्याज्याभावशुद्ध्यो॥

॥४२॥

१७॥अपिचैश्मरप्रकोपसंभूतान्द्वीकृतान्मैथुनोत्थितान्॥संसर्गप्रभवान्नज्ञात्वादोषान्द्वीषुविरज्यताम्॥१८॥
 दृष्ट्यासित्तोष्यंबुधराद्वातैः॥आविर्तोष्यंबुधराग्निश्च॥नद्विस्त्यजतिसेतापंकामवन्निषदीपितः॥१९॥मूत्रेज्येष्वस्य
 ध्याक्नेविभ्रंनमसिभास्कर॥नज्ञोषतितथा॥लोकंयथादीप्तसमर्णल॥२०॥रुद्विज्वलतिकामाग्निः॥पूर्वमेव॥
 रिणाम्॥भस्मसात्कुरुतेपश्चाद्गोपांगानि॥निर्देयः॥२१॥अचिंत्यकामभोगी॥इविषव्यापारमूर्च्छितं॥वीर्यं
 श्च॥विवेकाद्यपततेयोगिनः॥परम्॥२२॥स्मरव्यालविषोपाहारैर्वीर्यंविश्वैकदर्थितं॥प्रमिनः॥प्राणजगमुर्वदे,
 वेर्नितासुतं॥२३॥एकएवस्मारेवीरः॥सचैकोचिंत्यविक्रमः॥प्रवक्ष्येवैवयेनेदं॥पादपीठीकृतंजगत्॥२४॥कादं

अनुत्पत्तिक्रमः

जयत्यैष जीवलोके चराचरं मनोभूतं गमनीयं स्वप्नात्प्राप्य व्याहृते क्रमः ॥ २४ ॥ पीडयत्यैव निःशोको मनोभूतं भुवन
त्रयां क्षतीकारश्रुतेनापि यस्य भंगो न भूतलो ॥ २५ ॥ कालकूटादहं मन्ये स्मरसंगं महाविषां स्यात्सुद्वैतप्रतीकारं नि
प्रतिकारमुत्तरं ॥ २६ ॥ जंतुजातमिदं मन्ये स्मरवद्विप्रदीपिते ॥ २७ ॥ ज्ञातं यगाधर्मं धर्मस्य पुराधीकाय कर्हं मम ॥ २८ ॥ भन
तव्यसनासारदुर्गे भवमरुस्य लोभमाल्ज्वरपि पासात्तं विषद्यते शरीरिणः ॥ २९ ॥ दृष्ट्वा स्मरं मतिक्लृपापाठं योगिह
सितमं जनोंयं कुरुते कर्मस्मरणाद्देववर्धितं ॥ ३० ॥ दिगमूढमेषं विभ्रान्तं मुनिमत्रं प्रोकिताश्रयं ॥ विलस्यं कुरुते व
कं स्मरवैरी विजृम्भितः ॥ ३१ ॥ न हि क्षाणमपि स्वस्य चेतः स्वर्तपि जायते ॥ मनोभवशरज्जोतेर्निदमनं शरीरिणाम् ॥ ३२ ॥
ज्ञानं न विनजानाति पश्यन्ती विन पश्यति ॥ लोकः कामानलज्वाला कलापकवलीकृतः ॥ ३३ ॥ भोगिदृष्टस्य जायते

॥ज्ञानार्थिव॥

॥४३॥

वेगाःससैवदेहिनाम्॥स्मरणोगीडहृष्टानांदशास्युत्तेमहाभयाः॥२८॥तद्यथा॥प्रथमेजायतेचिंतादितीद्रुष्टि

॥सुखेतीयेतिनिःश्वासाश्रतुष्यभजतेज्वरमर्धपंचमेदहृतेगात्रंषष्ठेभुक्तनरोचते॥सप्तमेस्यान्म

छीउन्मज्जत्वमथाष्टमे॥३०॥नवमेप्राणसंदेहोदशमेमुच्यतेपुनः॥एतैर्वेगैःसमाक्रांतोजीवस्तत्त्वंतपप्रयति॥३१॥

संकल्पवशात्सीद्वावेगमंदाश्रमयुग्मांमोहज्वरप्रकोपेनप्रभवतीहृदेहिनाम्॥३२॥अपिमानसमुत्तुंगना

पुंणाग्रवर्तिनाम्॥स्मरवीरःक्षणाद्देनविधत्तेमानखंडना॥३३॥शीतशालमतिक्रम्यधीधनैरपितन्यते॥

त्वमत्यजस्त्रीणांसंभोगायस्मराजया॥३४॥षड्वृद्धमपिचारित्रंक्षंसयत्यामुदेहिनाम्॥निरुणद्धिश्रुतसत्यधे

मदनव्यथा॥३५॥नाशनेत्रायनेयानेखजनेभोजनेस्थितम्॥क्षणात्तममपिप्राणीध्राद्रोतिस्मरणाद्वित्तं॥३६॥

॥४३॥

वत्तद्वत्तस्यातस्त्वकुलस्य चलाकन मराणां वा समीपस्थं न स्मरान्नः प्रपश्यति॥३७॥ न पि प्राचो रगारोगा न देत्य
ग्रहाक्षसां पीडयन्ति तेषां लोकं यथायमदनञ्जरः॥३८॥ अनासाद्य जनः कामी कामिनी हृदयप्रिया विषय
ज्ञानलोपायैः सद्यः सह तु निच्छति॥३९॥ इह सोमूढः क्षमी धुब्धः शूरो भीरुर्गर्जते युवातीक्ष्णः कुर्वे वशी भ्रष्टो ज
नः स्यात्स्मरवंचितः॥४०॥ कुर्वन्ति वनिता हेतोरेचित्य मपि साहसं नाः काम दयाकारविधुरीकृतचेतसः॥४१॥ उन्न
त्यति विश्रांतं पूज्य श्रीधर्मपादपं मनोभव महादंती मनुष्याणां निरंकुशः॥४२॥ प्रकृष्यति नरः कामी बद्धं तत्र
सचारिणे जनाय जाग्रते चोरो जन्मा संवर निर्बलः॥४३॥ लुषां स्वप्न सुता धत्री गुरु पत्नी तपस्वनी॥ तिरश्ची मपि क
मात्तोनरः स्त्रीभोक्तुमिच्छति॥४४॥ किंच का मशात्रात जज्जरे मनसि स्थितिं न मे षमपि बधाति न विवेकमुधारस्त

।ज्ञानार्थिवा॥

॥४४॥

हरिहरपितामहशावसिर्नोपितथास्मरेणविधस्ता॥त्यक्त्रपायथैतैस्वाकानांनमुंचंति॥क्षेपदिप्राप्तवया
हृदुत्वंजन्मोग्रसंकमोतदातत्कुरुयेनेयस्मरज्वालाविदीप्यते॥स्मरदहनसुतीघ्नानंतसंतापकिदंभुवन
मत्तिसमस्तवीक्ष्ययोगिप्रदीपः॥विगतविषयसंगाःप्रत्यहंसंश्रयतेप्रज्ञामजलधितीरसंयमार्गामरम्यं॥इत्य
चार्यश्रीशुभचंद्रविरचितेज्ञानार्णवेयोगप्रदीपाधिकारेकामप्रकोपप्रकरणे॥ॐ॥कुर्वति^{कर्म}यन्मदोदेकदर्पि
तांभुविद्योषितः॥प्रातांप्राप्तपितस्येहनवक्तुकश्चिदीधरः॥धारयत्यमृतंवाचिहृदिहालाहलंविषंनिसर्गिकु
टिलानार्थो न विदुः केन निर्मिताः॥वज्रज्वलनलेखेवभोगिदंष्ट्रवकेवलं॥वनितेयमनुष्माणं संतापमयदा
यिनी॥क्षुद्रासयतिनिःशंकाजगत्सृज्युगैवजं बध्नातीवसतिचित्तं सतामपि नितं विनी॥॥अमोक्षिणिताकुक्ष

निकासयति

॥४४॥

चतस्रोत्तात्रसर्पिणी। न पुनक्षौतुकेनोपिनारीनरकपदतिः॥ हृदिदत्तेनपादाहस्पृष्टाकृतभृक्प्रियावनिर्तेय
 यथापुंसोमिन्द्रियार्थप्रकोपिनीहृदस्यध्वंक्षणागणहानिभ्रगोवाधरप्रियावक्राबालेदुल्लेखवभवंतिनियतंवि
 यः॥ धूमावत्यद्वात्राकाः कुर्वन्तिमलिनंक्षणात्। मदनोन्मादसंभ्रांतायोषितः स्वकुलप्रहणनिर्दयत्वमनार्य
 त्वमूर्खत्वमतिच्चापत्वंचकत्वंकुशीलत्वंस्त्रीणादोषास्वभावजा। एविवरन्तिकुप्रीतेषुलंघयन्तिकुलकमं
 नस्मरन्तिगुरुमित्रपतिपुत्रं च योषितः॥ खवश्याजनादितंत्राणिमंत्रयंआण्यनैकधा। व्यर्थमिवंतिस्वर्वाणिवनि
 तार्थाधनंप्रति॥ अगाधक्रोधवेगांधाः कर्मकुर्वन्ति तत्त्रिषुः समृद्धः पतति येनैतदुव्वनंदुःखसागरोरभ्युत्सातंभ
 म्मन्निवाकंताः कुलकल्पमहीरुहं। अविचार्येदंनिद्रांतिद्विष्योभीष्टफलप्रदम्॥ ३॥ नंदनं चसौजन्यंनप्रतिद्वानं

शानार्णव॥
॥४५॥

गोरवन्तचपप्रयत्तिवामाधाः योषितः सान्ययोर्हितं॥१॥नतकुद्गारिष्वाप्रव्यात्तान्ननरेश्चराः॥कुर्वन्तिपत्नरोत्तं
भुक्ते
रिनारीनिरंकुप्रा॥१॥ध्यामासाधत्तयाकांतांसोढव्यान्तर्कीष्पयात्तस्याः वार्तापिनश्चाध्याकथमादिगन
१॥हृत्सकोपिस्मर्यतादेवोमञ्जोवात्तव्यसाहसंमत्तोमनापिप्राचीयग्रसितुनोपसर्पति॥१॥अणकैवदनितायात्त
वित्पराक्रमात्नीलयैवयथाभूढत्वंडितंजगतोन्नयं॥१॥षानतहृष्टंश्रुतंज्ञानंनतक्काखेधुचच्चित्तंषत्कुर्वति
हापापंस्त्रियः कामकलंकिताः॥१॥पमजिह्वानलज्वालावज्रविद्युद्विषांकुरान्॥समाहृत्यकृतान्मन्येवधसयंवि
सिनीरमनस्यन्यद्वचस्यन्यद्वपुष्यन्यद्विचेष्टितंषासांप्रकृतिदोषेणाप्रेमतासां॥कियच्चिरम्॥१॥अप्युज्जुगाः
तिष्ठन्तिनानादर्थसंगताः॥प्रयावामिति॥लोकस्यस्तनान्भ्यांप्रकटीकृतम्॥१॥अथदीदृक्षीव्रतांधत्तंचंदराचिप्रप्र
चक्रम
सूर्य

तता॥ हे वा न था पि नो ध न न रि ना री स्थि रं म न ॥ २२ ॥ हे व द त्पो र गा था त्प ग र चं द्रा कं चे छि त म ॥ वि दं ति ये म हा प्रा ज्ञा त्ते पि ह
न न यो धि त्ता म ॥ २३ ॥ सु र व डुः ख ज य प रा ज य जी व त म रा ॥ नि ये वि ज्ञा नं ति मु दं ति ते पि दू नं त त्व वि द भ्रे छि ते स्त्री ॥
॥ २४ ॥ ज ल धे र्यो न पा त्रा णि ग र हा धा ग ग न स्य च ॥ प्रा ति पा रं न तु स्त्री ॥ ॥ २५ ॥ अ रो प यं ति स दं ह तु
त्ता याम ति नि र्द य ॥ नार्यः प ति च पु त्र चं पि त रं च क्ष णा र्द पि ॥ २६ ॥ गृ ङ्गं ति वि पि ने व्या ध्रं प्रा कु तं ग ग ने स्थि तं ॥ स रि
ज द ग तं मी नं न स्त्री ॥ ॥ च प लं म न ॥ २७ ॥ न त र्द सि ज ग त्प सि न्म णि म न्नो ष धां ज नं ॥ वि द्या भ्र ये न स द्वा वं प्र या स्यं ती
ह यो धि त ॥ २८ ॥ म नो भ व स मं ज र कु ली नं भु व नै र्ध र म ॥ ह त्वा हि यः प ति स द्यो र म नं ते च ह का सु तैः ॥ २९ ॥ स्म रा त्सं ग मं पि
धा प्य वं छं ति पु रु षां त रं नार्यः स र्वाः स्व भा वे न व दं ती र्थ म ला प्रा याः ॥ ३० ॥ वि नां ज न न तं त्रे ण मं त्रे णा वि न ये न च ॥ वं स

दासीपुत्रैः

कामदेवार्क

॥क्षानार्णव॥ यंतिनरनार्यः प्रज्ञाधनमपि क्षणे॥३॥ कुलजातिगुणभृष्टं निरुष्टं दुष्टं चेष्टितं॥ प्रसृष्टं सधर्मं प्रायोमन्ये
॥३६॥

णांप्रियं नरमा॥३७॥ वैरिवारणादंताये समारुह्य स्थिरिकृता॥ वीरश्रीर्धर्महासत्वे योषिद्विस्तेष्वंदिता॥३८॥
गौरवेषु प्रतिष्ठासु गुणोद्धारोऽयकोटिषु॥ दृताञ्जलिमज्जंति दोषपके स्वयं त्रियः॥३९॥ कृत्वा प्यकार्यं तस्मा
प्रत्यक्षमपि योषितः॥ ह्यदयं त्यवनिः प्राकाः विष्वक् च न पंडिताः॥३६॥ दोषान् गुणेषु प्रपृणंति प्रिये कुर्वंति वि
द्यां प्रन्मनातिताः प्रकुप्यंति निर्मूर्खे टिक्ताः॥ त्रियः॥३७॥ दानसन्मानसं भोगप्रणतिप्रतिपत्तिनिः॥ अपि सेवा
रं नाष्टद्वंति नार्योति निर्देया॥३८॥ विषमधर्मसु धास्यं दंसमजातं प्रिलोचये॥ संभाव्यं न तु संभाव्यं चेतः॥ त्वी
मकत्रमलं॥ छिन्नवंश्यां गजस्य राज्ञ्यश्रीः पुष्पश्रीर्गिरस्य च॥ स्याद्देवानं न तु नारीणां मन्तः॥ सुद्धिर्मना गपि॥३९॥ कुल
॥३६॥

दयमहाकसुभस्मसात्कुरुतेक्षणालुष्मरित्रममीगलीप्रदीप्तोव नितान्तः॥४॥सुराचलद्रवाकपाअगाधा
 वाद्विचङ्कणानीयतेत्रनराःस्त्रीनिर्वधूतिंक्षणान्तरे॥वित्तहीनोजरीरोगीदुर्बलःस्थानविच्युतः॥कुलीनादि
 रपिस्त्रीनिःसद्योभर्ताविमुच्यते॥भेतुंमूलमसिद्धेन कर्तुं ककचदण्डं॥नरान्पीडयतुंयंत्रवेधमाविहि
 ताःस्त्रियः॥विधुर्वधुभिर्मन्येहनमस्योविप्रतारितः॥अथवाप्सीयतेकस्मात्कलंकोपहतप्रभः॥यदा
 गंसंययोर्धनेयद्भमर्त्यविलंबितं॥तन्मन्येव नितामाधुर्विप्रलुब्धः॥खराद्युतिः॥अंतश्मन्योभद्रागौतिवेला
 याजेन्येपते॥धीरौपिमथितोवद्धः॥स्त्रीनिमित्तं स रित्यतिः॥४॥सुरेन्द्रप्रतिमाधिराअर्थाचिंत्यपराक्रमः॥
 प्राग्गीवादयोपाताः॥^{निश्चिन्ने}कृतस्त्रीणारसातत्क्ष॥^{सुदुः}खखानिरुगाधैयंकलेर्मर्त्येभयस्यच॥पापबीजंमुचोक्तदः॥

भवेत्

॥ज्ञानार्थिवा॥
श्वभ्रावनिर्नितवनी॥४॥पदिस्त्रैःप्रजायेरन्स्त्रीणादोषाकपंचन॥पुरयेयुस्तथान्ननिःशेषंभुवन्नोदरां॥

॥४९॥

तुकेन^{गृहीतुं}समाहर्तुंविश्ववर्त्यमिंसचयं^{वाङ्मै}वेधसेयुक्तामन्येनारीम्यमनवागुण॥५॥कदृष्टापरंमवैद्विज्जिर

तथे^{इदं}गितैःसंज्ञयान्यरेतेभ्रान्त्यरमयंत्यानाजन्म^{इदं}धीरैर्यैर्यसिमात्रं^{इदं}व्यविवेकर्मललोचनैःश्रयताःस्वप्ने

पिनिःकपैर्नायःश्रीस्वरिपुंगवैः॥५॥अथदत्तुनहरस्मृतिः^{इदं}प्रातमवःश्रोतुनसाक्षात्समस्तत्रिणांमृगणव्रजं

गदितुमन्येनकोपिप्रभु॥आलोक्यस्वमनीषया^{स्वयुध्या}कतिपयेव^{वृत्ति}णैर्ददुक्तमयातच्छ्रुत्वागुणिनस्पजंतुवानितासं

भोगपापगृहं॥अपरिभवफलवद्वीदुःखदावानलानीविषयजलधिवेत्तांश्वभ्रसौधप्रतोलीमामदन

उगाकस्य जेन्ननी

समादभीदैः

दंष्ट्रामोहतंआसवित्रीपरिराप^{उगाकस्य}णिणामैःस्थेयमालंब्यनारीम^{उगाकस्य}॥अथवा॥यमिजिर्जन्मनिर्विसेदृषिताय

॥४९॥

पिञ्चियः॥न^{१५}प्याप्येकांततः॥सासांविद्यतेना^{१६}धसंचयः॥भू॥ननुसंतिजीवदोकेकाश्चिद्वंशप्रतीत्यसंयमोपेताः॥

वंशानिलकभृताः॥प्रुतसत्यसमच्चित्तानार्यः॥५६॥सतीवेनमहत्वेनवृत्तेनविनयेनच॥विवेकेनस्त्रियःकाश्चि

द्रुष्यंतिधरातलं॥भ॥निर्विषेर्भवसंकमाद्धुतधरैकांततोलिसुहर्नोद्योयद्यपिनिदिताः॥शामधनैर्ब

लंबिति॥निश्चतेनतथापिनिर्मलयमस्वाध्यायवृत्तांकितानिर्वदप्रशमादिपुण्यचरितैर्यः॥शुद्धिभ

५८॥इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचितेज्ञानापीवयोगप्रदीपाधिकारेस्त्रीस्वरूपप्रतिपादनप्रकरणे॥का॥स्मरज्व

लनसंभ्रांतोयःप्रतीकारमिच्छति॥मैपुनेनसंभुद्धिर्नाज्येनाग्निनिवेधति॥५९॥वरमाज्यकुटासिकःपरिर

शानं॥नपुनर्दुर्गतिर्द्वारयोषिताजघनस्पृक्षां॥स्मरशीतज्वरातकप्रांकिताः॥शीर्णबुद्धयः॥विश्रान्तिव

अग्निः

योगिस्थानं

गतबुद्धयः

चुनेन

सुलक्षित

आर्त्तिमिति

।ज्ञानार्णव।

॥४८॥

पुंकेतत्पतीकारवांछया॥३॥वासनाजनितमन्येसौख्यंस्त्रीसंगसंभवं^{निरमय}सेव्यमानयदतेस्यादैरस्यायैवकेवलं॥

प्रयतिथयान्मत्तःप्रश्वद्वोर्षैपिकांचनमैथुनैपितथासौख्यंघ्राणीगणधमानसः॥अपृथ्यानिदयप्रायोगीपं^{विध्यम}

प्यबुधानिवेवतेसुखबुधातथागानिस्त्रीणांकामीगतत्रयः॥स्त्रीकश्चिद्वृत्तेयथादीपंनिर्वाणमपिनिदितांस्म^{ददित}

रमूढःसुखतद्वद्दुःखमप्यत्रमैथुनं॥किंपाकफलसमानंदंनितसंभोगसंभवसौख्यंआपातेरमणीयंप^{प्रथमसमये}

यतेविरसमवसानेनमैथुनाच्चरणैकमनिर्धुणैःक्रियतेधर्मंपीयतेवदनंस्त्रीणांलात्तार्बुकलुषीकृतं॥एकं^{कामस}

इयन्तनुवेदादेत्तिकुक्षीयथासुखंतीव्रस्मरतजातंकपीडितोमैथुनंतथा॥अपृचीन्यगनांगानिस्मरा^{कामस}

त्रीविषमूर्च्छितांजिह्वाविचित्रित्युच्चैःशुनीनामिवकुक्कुराः॥१॥श्यानिर्मूर्च्छिन्नमःकंपःश्रमःसेदोर्गवि^{योनिपपीडिता}

॥४८॥

॥ज्ञानार्थव॥

॥५६॥

उदये ज्ञानसी

मर्माणि विपाके ज्ञास्य सिंखयं रणे मैयु नाचरणे मूढं म्रियंते जंतु कोटयः ॥ यो निरंघ्रसमुत्पन्नो लिंगसंघट्टर्ष
डिताः ॥ २ ॥ बीभत्सानेकदुर्गंधमत्ताक्तं स्वकले वरां यन्न तत्र वयुः स्त्रीणां कस्यां सुरतये भुवि ॥ २ ॥ उत्तं च ॥ उत्ता
नो ह्यनमंडकदारितो दारमनिभो चर्मरंध्रे मनुष्याणां मूर्ध्वः कोऽयं स प्रहः ॥ २ ॥ ३ ॥ सर्वोऽयं विमये काये दुर्गंधा मे
धसंभृते रसते रागिणः स्त्रीणां विरमंति तपस्विनः ॥ २ ॥ ४ ॥ कुपितकुणपयं धं योषितां यो निरंघ्रं हं भिक्षुकं लज्जत
पूर्णं निःस्तरक्षारवाणि ॥ त्यजति मुनिनिकायः स्त्रीणां जन्म प्रबुधो भजति मदनवीरप्रेरितो गीवराकः ॥ २ ॥ ५ ॥ इ
त्याचार्यश्री भुभचंद्रविराचिते ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारैर्मैयुनप्रकरणां ॥ ६ ॥ ॥ विरज्या प्रोषसंगे भयो यो ह्येति
प्रियाप्रियं ॥ सकुद्वारे विवस्त्रीणां संसर्गाद्विनिवर्तते ॥ १ ॥ यथासंशो विलीयंते गिरयो वज्रताडिताः ॥ तथा मर्त्तनाप
करो च

॥५६॥

याः। प्रयरोगादयो दोषाः। मैषु नो ह्याः। प्रारीणिणाम्। श्रुत्वा अनेक दुःखसंतान निदानं विद्वि मैषु न। कथं तदपि

देवे

धनुदयः॥३॥ कुष्ठवणमिवाजस्रवाति स्रवति प्रतिकोप तत्त्वीणां जघनद्वारं तयेत द्विगणिणां॥

प्रेते

काकः कृमिकुत्नाकीर्णं करतं कुरुते रतिमप्यथा तद्वदराकोपकामी स्त्री गुह्यमंथनोऽथ। अकुर्मपि च।

शुभेये सत्रप्रोणि तद्वारो जघनवित्नेव नितान्तरं मते बालो न तत्त्वज्ञः॥६॥ स्वतायुरकं किल कुक्कुटधमैः

यते यद्दिहार्त्स्त्रिचर्वाणात्। तथा विदैर्विद्वेषुर्विडव नैर्निषेव्यते मैषु न संभवं सुखा॥७॥ अश्रुविधं

कृणा

यत्कादिभ्यश्चिबु

गेषु संगताः पश्यन्निगिणाः। जगुस्मा जगयत्येतो लंतः। कमयो यथा॥८॥ यो निरंध्रमिदं स्त्रीणां दुर्गतिद्वारं

विदयति

शिमं। तत्तजति शुवं धन्या नदीनादैव वंचिताः॥९॥ मालती वंसुहृन्पासां विद्वि चागा नि योषिताः। क्षरयिष्यं

॥ज्ञानार्णव॥

॥५७॥

यार्वाच्चितं विनीभोगिभृकुटिनसमीक्षतो॥१॥प्राप्तो संकल्पलेपोऽपि ततो निमदनञ्चरणं प्रत्यासन्नित्तं किं तां समस्त
जेधयति
एद्विवर्णाश्रियां रथस्य साः संसर्गमात्रेण यतिभावः कलंकयतो तस्याः किं न कथा तापैर्भूभंगैश्चारा विभ्रमैः॥२॥
पदित्तं
५२ सुचिरसुष्टु निनीतलब्धवाद्दृश्यं नियोऽनुपपत्तस्त्रीमुख्यलोकाद्भूतारत्नपरीरिणाम्॥३॥पुस्तोपलविनिष्प
न्नं दारुचित्रादिकल्पितं अविधीक्ष्य वपुः स्त्रीणां मुह्यत्यंगी न संश्रयः॥४॥दृष्टिपातो भवेत्सुखं व्यामुह्यति ततो न
नश्च प्राणिभ्य तज्जनः पश्चात्तत्कथा गुणकीर्तनोऽर्क्षततः प्रेमानुबन्धस्य दुःखयो रपि निर्वरात्कंठते ततश्चैतः
परमकोटीसीमां
मकाष्टाप्रतिष्ठितोऽभ्यदानदाक्षिण्यविश्वासैरुन्नयोर्बद्धते स्मरन्ततः प्राखोपप्राखानिः प्रीतिवद्भीविमर्षं नि
५७ प्रतोमिन्नतिर्चा न्योन्यनिःशोकं संगता लसं प्राणप्रपतिततो लज्जात्रेमप्रसरपीठिताः॥५॥निःशोकं कीकुरुते न

क्रीडा

॥५७॥

प्रहरेणात्यचेतसः॥२॥ष्वस्तपस्वीव्रतीमौनीसंव्रतात्माजितेन्द्रियः॥कलंकयतिनिःशंकस्त्रीसखःसौमिसंयमं
 श्रमासेमासेयति॥क्रान्तेयःपिवंत्यंबुकेवत्वांविमुह्यतिनरःसौमिसंगमासमाधयोषितः॥असर्वत्रायुपचीयन्तेसं
 यमाद्यास्तपस्विनाम्गुणाःकिंत्वंनासंगंप्राप्ययातिक्षयंक्षणात्॥५॥संचरंतिजगत्पुष्पिनस्त्रेकयाया
 विवलीयन्तेपुनर्नारीवदन्तेदुविलोकनात्॥हातावद्वतेमुनिःस्थेयंश्रुतंभीलंकुलकर्मपावन्मत्तंग
 ववागुणनिर्नरुच्यते॥अनवनीतनिभंपुंसामनःसद्योविलीयते॥वनितावक्रिसंतप्तसतामपिनसंशयः॥
 अतःसुप्तोपिजागर्तिस्मरःसंगेनयोषिताम्॥रोगाद्भुजइवापथ्यमेवासंभावितात्मनाम्॥६॥किपतैर्यैर्मेन
 स्पृशुतप्रशमसंयमे॥तौपिसेसर्गमासाद्यवनिनानांक्षयंगताः॥७॥स्थिरीकृत्यमनस्तत्वेतावद्विष्टतिमं

पूर्णे

वर्द्धते

प्रकटदी

स्वभावत

रहोजल्यवत्तं विनां वीक्षणदीधनोद्भूतः कामाग्निः प्रविजुंभते ॥ बहिरत्तस्तत्सेनदक्षमानो निनाभ्युधां ध्रु-
 विचार्य जनः श्रीघ्नततः पार्थ प्रवर्तते ॥ अतस्तत्पः श्रीलंबं विज्ञानं व्रतमुत्तमम् ॥ इधनी कुरुते मूढः प्रवि-
 श्य वनिता नलो ॥ स्फुरंति हृदि सैकल्या ये स्त्री व्यासकचेतसां गणिणां तानि हन्नात न कोपि नादितुं क्षमः ॥
 २३ संसर्गप्रभवान् नृणां दाषाश्च देहिनाम् ॥ कांततः सद्योषाय स्त्रीभिः सार्द्धं कृतः क्षणात् ॥ पुण्यानुष्ठान-
 संभूतमहत्वं दीयते नृणां सद्यः कलंकते हतं सार्वभौमं ॥ अपवादमहापथके निमज्जंति न संशय-
 यमिनोऽपि जगद्भ्यवर्तमानां सद्यः क्षिता ॥ अतस्तमहिमा कीर्तिप्रोत्तुं गच्छन् पादपुष्पां कुशधारैर्यविष्ठिन-
 स्थां प्रदेहिनाम् ॥ लोचनेषु भृगाक्षीणां स्मितैकैश्चिन्नं जनयेनापंगैः क्षणादेव मुक्ष्यन्त्यासां जगत्त्रयं ॥ एतौ तु के-

ज्ञानार्थव॥

॥५९॥

भ्रमेणापि दृष्टिर्दशागनामुरवे। क्रुष्टं प्रकथते लोकैः पंकमग्रैर्वहति नी॥२९॥ एकत्र वसतिः सा धीवरव्याघ्रैः
सह। पिशाचैर्वा न नारी निर्वमेषमपि प्राप्यते। ३०॥ भ्रूयता चलने र्येषां सवलत्यमरमंडली। तपि संसर्गमात्रेण
वनिता न विडंबिता ॥३१॥ त्यजंति वनिता चौररुद्धाश्च। रित्रमौक्तिकं। यत योऽपि तपोभंगकलं कमति नानाः। ३२॥
लचर्यं युतः सद्यो महानप्यवमन्यते। सर्वैरपि जनैर्लोकैर्विध्यातं र्वपावकः। ३३॥ विप्रुभ्यति जगद्येषां।

पादपांशुनिःस्रवित्। बहूनां सौख्ये वनिता पार्गा वीक्षणात्। ३४॥ तपःश्रुतकृताभ्यासाध्यानधैर्यावलंबिनः। श्रयं
यमिनः पूर्वयोषा निःकम्पलीकृताः। ३५॥ उद्यते यत्र मातंगैर्न गोजैर्लघ्ववैर्न ब्रूहान्संदहः। प्रागेव मृग
काः। ३६॥ इह हि वदनकजं हावभावा लसात्सुम्भामदलति तां कं विस्फुरद्भूविस्फूलीक्षणा मपि रमणीनां लो

॥५९॥

नी

नैवीक्ष्यमाणं जनयति हृदिकं पथैर्यनाग्रं च पुंसां ॥ अध्यासांसीमं निनां कुरव कनिलकाप्रो कमाकं दहसाः ॥
यो चैर्विक्रियंते तलित भुजलतां लिंगनादीं चित्तासान्तासां पूणेर्दुर्गो रमुख कमलमंदवीक्ष्य लीलात्रस
ह्युको योगी प्रसदानी कलयति कुशलो मानसं निर्विकारं ॥ ३ ॥ अथावद्वने प्रतिष्ठां परिहरति मनुश्रापलचैष न
वत्तावात्सिद्धांत सत्रं स्फुरति हृदि परं विभ्रत त्वैक रूपं ॥ ४ ॥ सीरा कूपारवेलावल्लय विलसितैर्मोनिनां कदाक्षैर्या
वन्नो हन्यमानं कलयति हृदयं दीर्घदोलायता निधौ संसगाद्बुर्वलादीनां संतप्ता मय निष्ठती म् कुक्षिना
रोणिणी जीर्णं दुःखितां सीरा विग्रहाम् ॥ ५ ॥ निद्रितां निद्रजानी योस्वजातीयो तपस्विनी म् बाला मं पितिर
श्रीस्त्री कामी भोक्तुं प्रवर्तते ॥ ६ ॥ अंगना पांगवाणा लीप्रपतंती निवारय विधाय हृदयं धीरहृदं वैराग्यवर्धितं

॥ज्ञानार्णवा॥

॥५२॥

ब्रह्मचर्यविशुद्धयर्थसंगाः स्त्रीणां न केवन्त्याज्यः पुंसामपि प्रायो विट विद्यावत्तं विना ॥ अमर्त्यैः कामुकैः

शुन्यवादी

चक्रे मार्गविच्युतैः ॥ स्तब्धदुःखाधर्मैः सार्द्धं संगोलोकद्वयांतकः ॥ अस्त्रेदत्तावधानाः पुण्यामयमतपो

परमात्मै

संयुक्ता

लब्धावकाशाः ॥ अश्वत्ससन्तसंगा विमलगुणमणिग्रामभाजः स्वयं यो ॥ अयं ते कामिनीनां सन्नजयनमु

कनाज्ञैः पुंभ्यामज्जंतो मोहवद्वा ॥ जिनपति यतयः प्राक्प्रसिद्धा कथासु ॥ इत्याचार्यश्रीश्रुमच्चंद्रवि

ते ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारे ससर्गप्रकरणम् ॥ कालोकद्वयविशुद्धयर्थं भावशुद्धयर्थं मजसा ॥ विद्या

द्वयर्थे दृढसेवैवशास्यते ॥ कषायदहनः प्रातिघातिरागादिभिः समचेतः प्रप्रांतिमाद्यते दृढसेवावलंबि

प्रापय

क्रेमोदी

मं ॥ निश्चलीकुरु वेगगुंचित्तदैत्यनियंत्रया ॥ आसादय परां मुद्धि ॥ इवुद्धदृढसाक्षिकां ॥ स्वतन्त्रनिषोद्भवं वि

क्रे

॥५२॥

संशेष

स्वतन्त्रे

मनः

कर्मकला

शिक्षादादिनी

वागि

वेकां लोकवर्द्धितं प्रेषां बोधमयं च सुसिद्धा विदुषां मता भूतपुत्रपुत्रातिथ्यान् विवेकयमसंयमैः प्रवृद्धां से
त्रास्यते न पुनः पतिता कुरैः प्रत्यासत्तिं समायातौ द्विषयैः स्वातरजकैः न धैर्यं स्वचित्तयेषां तौ विदुषां बुद्धौ म
ताः हि न हि स्वर्गोपसंजाता येषां सदृजवाच्यता यो वर्नोपमता वृद्धां से धन्याः शीलशालिनिः किंवा प्रायः
प्रागैषां धियात्मा त्ववस्थामतिरिगिनां यो वर्नो नृकचित्कुप्यादृष्टतत्त्वोपविक्रियां न बद्धको न वपुर्दत्तयो धि
त्यं च यथा यथा तथा तथा मनुष्याणां विषयाणां निवर्तते हि न च रासं भ्रांतो वृद्धोपितरुणायते त रुणो
पि सतां धनैः श्रियं सत्संगवासितः सा धादृष्टानुसर्वयमातव हितकारिणी विनेत्री वासानां दीपिके वाप्यदधि
नीः कदाचिद्देववैभवाभ्यां मातापि विकृतिं न जेतुं न देशाकालयोः कर्णपि वृद्धसेवाकृतां सती रश्मिधर्मवत्

॥ज्ञानार्णव॥

॥५३॥

कौंसेन सतायस्य भारती। भ्रुतिरंघ्रं समासाद्य प्रसुरार्थं धिकं हृदि।^{१३} ह्यसत्संसारं सुधास्पदं पुंसां हृदि प्रवि
ज्ञानदक्ष्मीः पदं धत्ते विवेकमुदितं तासती।^{१४} हृद्द्वैपदे शयमो मुं प्राप्य चित्तकुशे शयानं प्राबो धिकं धृतं
यमश्रीः स्थितिरदधौ।^{१५} अनुरपास्यैव यो वृद्धमंडलीमंदं विक्रमं। जगत्तत्त्वस्थितिवैज्ञानिमीते नमः करैः॥
ए।^{१६} प्रीतांशुरज्जिसंपर्काद्वि स र्पति यथा बुधिमं तथा महुत्तसंसारं चृणां प्रज्ञापयोनियि।^{१७} नैरा
ध्याति विधाय्याशाहं विभुजं।^{१८} आसाद्य यामिनां योगीका कषार्थातीतसंयमं।^{१९} हृद्भार्जनी विना मे वसु
रित्रादिसंपदं।^{२०} न वत्यापि च निर्वैषम्यमनः को धादिक समत्वं।^{२१} सुलभे षा पि भोगेषु नृणां हस्मानि वर्तते। स
सर्ग सुधास्पदं।^{२२} प्राश्वदाद्दीकृतात्मनां भवेकातरत्वं परित्यज्य धैर्यमेवावलंबते। सत्संगजपरिज्ञानरंजि

॥५३॥

त्माजनः स्वयं ॥ १॥ पुण्यात्मनां गुणग्रामसीमासंसक्तमानसैः ॥ तीर्थतेयमिन्द्रिः किंनकुविद्यागरसागर ॥ २॥
 तत्वेतपसिवैरापोपरांप्रीतिंसमश्नुते हृदि स्फुरति यस्य चैर्वह्वा गदीपसंतति ॥ ३॥ मिथ्यात्वादिनगोत्रं
 शृंगाभ्यायक द्रियतः ॥ विवेकः साधुसंगोत्था वज्रादप्यजयो नृणां ॥ ४॥ अध्वनादिसमुद्भूतं सीयते निविडं तं
 म ॥ वृक्षानुयायिनां च स्याद्विश्रुतत्वं कनिश्चयः ॥ ५॥ अतः करणजं कर्मयः स्फोटयितुमिच्छति स योगिहृदं
 माराधकरोत्पात्मन्यवस्थिति मर्क्षेण कैवमरुतांसेवा स्याज्जेत्री भुवनत्रये ॥ ययैव यमिना मुच्चैरतर्ज्योति
 र्विजृंभते ॥ ६॥ दृष्ट्वाश्रुत्वा यमीयोगी पुण्यानुष्ठानमूर्त्तिना ॥ आदेहति निर्भयः ॥ योगिनि ॥
 श्रविद्यामुचातुष्यं विनये धर्तिकां त्रालं भावसिद्धिः स्वसिद्धांतैः ससंगा देवदेहिनाम् ॥ ७॥ यथात्रैश्वर्यं द्विर्माध

॥ज्ञानार्पणं॥

॥५४॥

॥

स्वार्मि^{१५}सत्यं तमग्निना^१ मनःशुद्धितथा ध्यानीयोगिसंमर्गवक्रिना॥३॥^{१६}मयलज्जा निमानेन धैर्यमैवावलंब
तेसा^{सार्गं}हचय^१समासाद्य^१संप्रमीपुण्यकर्मणा॥३॥^{१७}प्रारीणहारसंसारकामभोगेर्षापिस्फुटैर्विरज्यति नरः क्षिप्रं
सद्भिः^{परमार्थान् रथापितः}सूत्रप्रतिष्ठतः॥३॥^{१८}यथायथा मुनिर्द्वैते चेतःसत्संगवासितं तथा तपोलक्ष्मीः परां प्रीतिं च
येत्॥३॥^{१९}उक्तं चा^{रक्षणार्थं} न हि भवति निर्विगोपकर्मनुपासितगुरुकुलस्य विज्ञानं प्रकटितपञ्चिमभागं पश्य
तनुजं मयूरस्य॥३॥^{२०}तपःकुर्वतुवाभावाच्च दृष्टान्समुपासते तीर्त्वा व्यसनकां तारयाति पुण्यां गतिं नराः॥
३५॥^{२१}कुर्वन्नापि तपसी ब्रविदन्नापि श्रुता र्णविना सादयति कट्याणं चेदृष्टानर्वमन्यते॥३॥^{२२}मनो निमत निः
लसं पादनक्षमं कल्पवृक्षमिवोदारसाहचर्यमहात्मना॥३॥^{२३}जायते यत्समासाद्य न हि सन्नैपि दुर्मतिः

मुकिबीजतदैकस्याइपदेशाक्षरसतां॥३॥एतन्नलोकेपरं धामनतत्कल्याणमग्रिमोपद्योगिपदराजीवसंश्रि
 तैर्नाशिगम्यता॥३॥अंतर्हीनमपिधांतमनादिप्रभवन्तु॥॥सीयतेसाधुसंसर्गप्रदीपप्रसराहंत॥॥अहति
 इरितकर्षकर्मबंधुनीतेवितरतियमसिद्धिंभावयुद्धितेनोतिनयतिजननतीरंज्ञानराज्यंचदत्तेध्रुवमि
 हमनुजानां वृद्धसेवैवसाधी॥॥वृद्धसेवा॥विरमविरमसंगान्मुंचमुंचप्रपंचंविमृजविमृजमोहंविद्वि
 द्विस्वतत्त्वांकलयकलयदत्तंप्रपृपृपृस्वरूपंकुरुकुरुपुरुषार्थीनदत्तानंदहेतोः॥॥अतुल्यसुखनिध
 नंज्ञानविज्ञानबीजंविलयगतकलंकं॥॥तविश्वप्रचाराणालितसकलत्राकंविश्वरूपंविशालंमज्जविगत
 विकारंस्वात्मनात्मानमेव॥॥अन्यासेमुनिमंडलस्यगुह्यतांघ्राप्तास्वययोगिनः॥॥पुद्गल्यैवजगच्चयीशमवव

संयम

संसार

प्रधान

संकेत्यविकल्प

समुद्रस्य

॥ज्ञानार्णव॥

॥५५॥

प्रीपादरागा^५किता^५तेषां^५संप्रमसिद्धयः^५सुकृतिनां^५सर्वेष्वपि^५येषां^५मनो^५ना^५दी^५ढं^५विषये^५न^५कामविशिष्ये^५नो^५वा^५

चनै^५ष्व^५षे^५षा^५वा^५शु^५वनो^५प^५कार^५च^५त^५रा^५प्र^५ज्ञा^५विवेका^५स्प^५दं^५प्रा^५न^५ध^५स्त^५स^५म^५स्त^५क^५र्म^५क^५व^५च^५वं^५न^५क^५ल^५को^५जि^५तं^५
सम्य^५ज्ञान^५सु^५धा^५त^५रा^५नि^५च^५यै^५श्र^५त^५श्र^५नि^५र्वा^५पितं^५ध^५न्या^५स्ते^५प्रा^५म^५य^५त्वं^५न^५ग^५वि^५शि^५ख^५या^५पा^५र^५जा^५ता^५क^५ज^५ः^५ध^५॥^५चं^५
वानैः^५अ^५श्रि^५र^५सं^५प^५द^५न^५ग^५पा^५र^५प्र^५त्ये^५व^५धू^५तो^५च^५नै^५र्ष^५षा^५सि^५द्ध^५फ^५ल^५प्र^५द^५ः^५कृ^५त^५धि^५या^५नो^५हे^५दि^५प्री^५त^५द्रु^५म^५ः^५ध^५न्या^५॥

तु^५संत^५त^५मि^५ल^५त^५इ^५व^५र^५का^५मा^५न^५ल^५ज्वा^५ला^५जा^५ल^५क^५रा^५ल^५मा^५न^५स^५मि^५दं^५वि^५श्रं^५वि^५वे^५का^५र्बु^५नि^५ः^५ध^५र्षो^५प^५दि^५वि^५ष^५य^५पि^५
ची^५नि^५र्ग^५ता^५दे^५ह^५गे^५हा^५त्स^५प^५दि^५य^५दि^५वि^५प्री^५णो^५मो^५ह^५नि^५र्द्रा^५ति^५रे^५क^५ः^५प^५दि^५यु^५व^५ति^५क^५रं^५के^५नि^५र्म^५स^५त्वं^५प्र^५प^५न्नो^५स्थ^५गि^५॥^५
ननु^५वि^५धे^५हि^५ब्र^५ह्म^५बी^५षी^५वि^५हा^५रं^५ध^५अ^५स्म^५र^५नो^५गी^५द्र^५इ^५व^५र^५वि^५ष^५या^५न^५ल^५क^५रा^५लितं^५॥^५ज^५ग^५द्वे^५ः^५शा^५ंति^५मो^५नी^५तं^५ते^५जि^५नाः^५

॥५५॥

नैवं
 वास्तुधनं धान्यं
 दिपदाभ्यन्तुः पदा
 शयनासनं यानं च
 कुप्यभोऽममीदृशे

तृणांतये॥४८॥ इत्यं चार्थप्रश्रुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपादिकारे ब्रह्मप्रकरणे॥१॥ क्वापानपात्रनि
 वाबो धौगुणावानपिमज्जति॥ परिग्रहगृहत्वेन संप्रमीजन्मसागरे॥ ब्रह्मांतर्भूतभेदेन द्विधा ते सुः परि
 ग्रहः॥ चिदचिद्रूपिणो बाह्या अंतरंगाश्च चेतनाः॥ दशाग्रं धाम ता बाह्या अंतरंगाश्च तद्दर्शाः॥ तान्मुक्तां भ
 वानिः संगो भावप्रभ्या नृणां मुने॥ अजिः संगोऽपि मुनिर्न स्यात्समूहः॥ संगवर्जितं यतो मूकैर्वतत्वज्ञैः स
 गस्ततिः प्रकीर्तिता॥ स्वजनधनधान्यदाराः पशुपुत्रपुत्राकरा गृहं भृत्याः॥ मणिं कनकं जतशय्या
 वस्त्राभराणादि बाह्या धार्मि॥ जलं च॥ मिथ्यात्ववेदरागादोषा हस्यादयो विषद्वैवा चत्वारश्च कष
 याश्च तद्दर्शाभ्यंतरे ग्रंथा इति॥ दसं हतस्यं सुहृत्तस्यं जितास्त्रिस्पर्षिणो गिनः॥ व्यापुश्चातिमनः क्षिप्रं

परिग्रहोऽस्ति

परिग्रहः

परिग्रहः

॥ज्ञानार्थव॥
॥५६॥

कीदृशं
धनाज्ञा^{५५}द्यात्तविद्वत्तां॥त्याज्यर^{५६}वावित्तःसंगेमुनिनिर्मुक्तिमिच्छन्ति॥सचेत्यक्तुंनञ्ज्कोतिकार्यस्तथात्म^{५७}
त्रिभिः॥नाना^{५८}वोपिगुणालोकेदोषाःशैलंद्रुसन्निभाःभवत्यन्नसंदहःसंगमासाद्यदेहिनाम्॥६॥अतर्वा
भुवोःसुहोर्योगोगीविप्रुद्यति॥नह्यैकपत्रमात्रव्यद्योन्निपत्रीविमर्षति॥७॥साधीदंस्यादहःप्रुद्विरतः
द्यान्नदेहिनाम्फल्गुभावंभजत्येवबाह्यात्वाध्यात्मकीविना॥८॥संगात्कामस्ततःक्रोधस्तस्माद्विंसातयाश्रु^{५९}
तेनश्वाभीगतिसस्याहुःखंवाचामगोचरां॥२॥संगाएवमतःस्त्रेभिःशेषार्धमंदिगयेनासंतोपिस्वयतेराणा^{६०}
रिपवःक्षणैश्चरागादिविजयःसत्यंसुमात्रौचंचित्तस्ततामृतेःप्रचक्षतेनूनंसंगैर्व्यामोहितात्मनः॥६॥संगाः
माद्यत्वीक्रियतेशरीरिनिःसत्ताणैवमुनिःसारयोगिनिःपरिकीर्तितम्॥७॥हृषीकणक्षसानीकंकषा^{६१}

॥५६॥

के शान्तं

समीपत्वं

भुजगव्रजं॥ विना^{५५}मिषमुपादाय धत्ते कामं युदीर्णतां॥ रक्षेत्तन्मूल्ययतिनिर्वेदविवेकदुममंजरीनां प्रत्यासत्तिं स
मायातः सतामपि परिग्रहः॥ १७॥ दुष्पते विषयव्याधौ निवृत्ते मारमागौ॥ रुध्रते वनिता व्याधौ नरः संगैरभिदुतः॥
१८॥ यः संगपुं कतिर्मग्नोऽप्यपवर्गाय च वृत्ते समूहः पुष्पनागाच्चैर्द्विजिह्वाच्चिदशार्चयन्॥ १९॥ अणुभावादापि ग्रंथान्
मोहग्रंथिर्दृढीभवेत्॥ विसर्ज्येत तत्तत्स्वापस्यां विश्वं न ज्ञातयेत्॥ परीषद्वरिपुत्रातं तु क्वचनैकं भीतिदां वीक्ष्य
धैर्यं विमुचंति यतयः संगसंगताः॥ २०॥ सर्वसंगपरित्यागः कीर्तितः श्रीजिनागमोऽथ तत्सर्वान्यथा ब्रूते स हरिः॥ स्वान्न
यातकः॥ रश्मयमः प्रशामजं ह्यं तपश्च्युतपरिग्रहं यो गिनोऽपि विमुचंति विज्ञवेतादपि हिता॥ २१॥ पुण्यानुज्ञाव्रज
तेषु निःशेषाभीष्टसिद्धिषु कुर्वन्ति यतः पुंसां प्रत्यहं धनसंग्रहाः॥ २२॥ अत्यक्तसंगसंतानो मोक्षुमात्मानमुद्यतः॥^{१५५}

॥ज्ञानार्थिव॥

॥५७॥

वध्नन्निपिनजानातिस्वयनेः कर्मवधनेः ॥२॥ अपि सूर्यस्य जेह्ममास्थिरत्वं वासुराचलः ॥ न पुनः संगसंकीर्णो मु-
नसुसक
नृपुंसक
स्यात्संहनोदियः ॥ रक्षबाह्या न पिचयः संगतय रित्यकुर्मनीश्वरः ॥ सत्कीवः ॥ कर्मणः सैन्यकथमग्रे हनिष्यति ॥ २॥
इवत्मीकं गार्हगिरिकेतनोः ॥ श्रीशमरमविद्यानां बुधैर्वत्तप्रकीर्तितं ॥ २॥ अत्यल्पे धनजं बाले निमग्नो य-
थेजगत्यस्मिन्नजनः क्षिप्रं दोषलक्ष्यैः कलंकयते ॥ २॥ सैन्यसत्सर्वसंगे भ्यो गुरुभ्योऽप्यतिप्रां कयते ॥ धनिनि-
रात्रार्वापिनमुष्यते ॥ ३॥ सुतस्वजनभ्रष्टालङ्घ्यचौर्णरिविदूरात् ॥ बंधुमित्रकलत्रेभ्यो धनिनिःशंकयते भृशमा ॥ ३॥
ध्याति यज्जीवो धनाश्राकशमलीकृतभ्रतस्य आतिर्यद्विकेशाद् रुजिर्जन्मकोटिनिः ॥ ३॥ सर्वसंगविनिर्मुक्त-
हताक्षः स्थिराश्रयः ॥ धत्ते ध्यानधुरंधीरः ॥ संयमी वीरवर्णितामा ॥ ३॥ संगपंकात्समुत्तीर्णो नैराश्रयः ॥ सर्वलंब्यते ॥

॥५७॥

पराधीनै.

ना^{१५५}कमतेदुःखैः पारतन्त्र्यैः क्वचिन्मुनिः । धर्मेधावतः कुरुते जंतुसंबन्धान्मनसैस्मृतान् । तावन्तो^{निवृत्ते} स्पृनिषन्पुनर्हृदये शोक

हास्यं

संकुले । धृष्ट्या जारिमाक्षितेदुःखेयादृशं गृहकुरुते । न तादृकममताश्रम्येकलविकेयम् । षके धर्मे विजने जनसंकी

मुक्तः

णो सुस्थितेदुःस्थितोपि वा । सर्वत्राप्रतिबद्धः स्यात्संयमी संगवर्जितः । अधुः खमैव धनव्यालविषविध्वस्तचेतसां ।

विदार्थते

अर्जुनो रक्षणो नाशो पुंसां तस्य परिक्षये । धृष्टस्वजाती यैरपि प्राणीसहो निद्रयते धनीष्वप्यात्र सा मिषः पृथ्वीपहिभि

मांससहितः

र्बुधमंडलैः । धर्मेभारं भोजं तु दातुं श्रवकषायश्च परिश्रान्तं जायते च ततः पातः । प्राणिनां श्वन्त्रसा गणैश्च न समाह

तुं प्रवृत्तस्य चेतः स्वप्नेऽपि निश्चलं मुनेः । परिग्रहादेर्निद्रा मानसं नैकधा । धृष्टमकलविषयवीजं सर्वमावद्वमूलं न

कनगारके तु विज्ञातं विहाय । अनुसरामुनिवृत्तं नंदसंतोषाज्यमजितलघुसिद्धिं । जन्मवंधव्यपापं धृष्टः पुनः के

न नगरके तु विज्ञातं विहाय । अनुसरामुनिवृत्तं नंदसंतोषाज्यमजितलघुसिद्धिं । जन्मवंधव्यपापं धृष्टः पुनः के

न नगरके तु विज्ञातं विहाय । अनुसरामुनिवृत्तं नंदसंतोषाज्यमजितलघुसिद्धिं । जन्मवंधव्यपापं धृष्टः पुनः के

न नगरके तु विज्ञातं विहाय । अनुसरामुनिवृत्तं नंदसंतोषाज्यमजितलघुसिद्धिं । जन्मवंधव्यपापं धृष्टः पुनः के

न नगरके तु विज्ञातं विहाय । अनुसरामुनिवृत्तं नंदसंतोषाज्यमजितलघुसिद्धिं । जन्मवंधव्यपापं धृष्टः पुनः के

क्षानार्णवा॥

॥५८॥

धनप्रशक्तमनसानासादिहिंसादिनाकंत्तस्यार्जनरक्षणक्षयकृतैर्नोदाहिदुःखानलैस्तथागैर्विचार्यवर्जयवरं
महवित्तमुहायेनैकास्पदानपासिविषयेपापस्यतापस्यचमणवतावदहलभेयविभवरस्ययमेवतत्तसद्द
येयमेवमनिजानुजीयवैवपुनःइत्यासरुद्धमानसमृजानात्मानमुत्पश्यसि। क्रुद्धक्रूरकृतांतदंत

यंनोर्तएतस्थितंमम॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचितेज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारेपरिश्रुदोषविचारम्

॥छा॥वाद्यांतर्भूतनिःशेषसंगसंन्याससिद्धये।आशांसिद्धिर्निराकृत्यने।अयमेवदंविनै॥यावधावच्छरी

धनाज्ञावसिस्पर्शितावत्तावन्मनुष्याणांमोहग्रविहटीभवेत्॥अनिरुद्धासतीप्राश्नदज्ञाविश्वंप्रसर्पति॥
वाहितं

मत्तासौपुनश्चेतुनत्राकते।इत्यद्याशाशांतिर्मायातातदासिद्धंसमीहितं।अन्यथाभवसंभूतोदुःख

॥५८॥

द्विदुःस्तरः॥ प्रमप्रजामराज्यस्य स हो धाकौ रयस्य च विवेकस्यापि लोका नामा द्वेव प्रतिषेधिका॥ अत्रात्रा मर्षि
 न स पार्तीयः क्षणं स्थितं क्षमः स्यापवर्गसिद्धयं ह प्राप्ता न्यपरिष्मर्द्धात्रौ वमदि रा द्याणा मर्षो विषमं जरी
 आत्रा मर्या निदुःखा नि प्रभवं ती ह देहिनां॥ अत्रा वसु विनो धी रा यै रात्रा रा स्य सी हता म हा व्य स न स मं की र्ति श्रान्ति
 र्तिः केत्रा सागरः॥ अथेषा मात्रा कुत सेषा मनः शुद्धिः प्रा री रा॥ अत्रो ने रा अण्मा लब्ध जिवी भूता मनी पिणः॥
 मर्षात्रा यो निराकृत्य नैरा अण्म व ल वते तस्य कचिदपि स्वांत संग प कै र्ना लि प्यते॥ तस्य सत्यं श्रुतं वृत्तं विवेकत
 त्वनिश्चयः॥ निर्ममत्वं च यस्य आत्रा पित्रा चीति धन गता॥ पावदा प्रा न ल श्रिते जाञ्च लीति विष्टु त्वल ता वत्तव
 म हा दुःख दा ह त्रांतिः कुत स न नी॥ निरात्रा ता सुधा पूर्य स्य चेतः पवित्रितं त मा लं गति सात्कंठ प्रा म श्ची किं द सौ ल

दिनामं

मोक्षप्राप्ताः

अभयार्थः

बद्धस्ति

॥ज्ञानार्णव॥
॥५॥

नमज्जति मनो येषामाशां भसि इह तत्र ते धामैव जगत्पमि न फलितो ज्ञानपादपः ॥५॥ कोऽपि न सुखी स्वर्गस्य
दानलदीपितः विधाय्य ज्ञानज्वालां प्रवृत्ति यमिनः शिवो ॥५॥ चरस्थिरार्थजातेषु यस्माज्ज्ञाप्रलयंगताः
किं न तस्य लोके स्मिन्मन्ये सिद्धिं समीहितमाहो चापल्यं त्यजति स्वां तं वि क्रिया प्रार्क्षदंति नः प्रणाम्यति

भिर्नैराश्यां धिष्ठितात्मनां ॥७॥ किमन्यव कृतो कतेन यस्यां आनिधनं गता स एव महता सेव्यो लोको ह

लभ्या ज्ञानमौग्यपकायं शिवाय प्राविपर्ययः इति सम्यक् समालोच्य यद्विनेत तत्समाचरार्थं न स्याद्विधि

गतविकल्पाः

आश्रयविशेषाः

लेआचर

ज्ञानां स्वेष्टसिद्धिः क्वचि नृणां कथं प्रसीणा विक्षेपा भवंत्यां आग्रहस्यता ॥८॥ विषयविषिनवीथी संकटैर्पर्यटं
नटिति घटितवृद्धिः कोऽपि लब्धावकाशा अपि न यमिनरेक्षाना कुलत्वं नित्यं ती कृतयति खलु क्वानेधमाशा

॥५॥

ग्राची॥२॥ इत्याचाये श्रीप्रभुमन्त्रं दत्तं विरचितं ज्ञानार्णवे योगप्रदीपाधिकारे आश्लाघित्वाची प्रकरणां॥ छा॥ इति पंचमहा
 व्रतानि॥ महत्त्वे ते योगिनिः श्रितानि महान्तिमत्वा त्रिदशैर्नृत्तानि महासुखज्ञाननिबं धनानि महोन्नतानीति स
 तां मत्तानि॥ नृत्तं च॥ आचरितानि महद्भियं च महान्तं प्रसाधयंत्यर्थं स्वयमपि महान्तिमस्मान्महाव्रतानीत्यत
 स्तानि॥ अत्र तविप्रसूयं भावनापंचादिति॥ परमासाधनिर्वदप्रदवीभव्यभावयाश्चिद्व्याभिषेपाणां दाने
 क्षेपोत्सर्गसंज्ञका^{नामा} अहिः स मितयः पंचनिर्दिष्टाः संयतात्मनि॥ अत्राक्रायचित्तजानेकसावद्यप्रतिषेधकं नि
 योगरोधनवास्याद्यतनुति त्रयं मतं॥ तद्यथा॥ सिद्धसेवाणि चैसा निजिनवंबानि वंदितुं शुद्धाचार्य तपो व्रद
 नसेवितुं व्रजतो ध्यावाद्दिवा सूर्यकरैः सुष्टं मार्गलोकातिवाहितं दयादर्स्या गिरक्षार्थं प्रानैः संश्रयतो मुने॥ ७॥

॥ज्ञानार्थव॥

॥६०॥

कर्कशां परमा
केशानिष्टरापेक्ष
नीदुर्देकामध्यकृ
भतिमानिनी
भोभूतदुस्साकर
चेति एतदशर्मा
षाभुक्ता ॥१॥

वालोक्पयत्नेन युगमात्राहितैश्चा ॥ अमादरहितस्यास्य समीतीर्याप्रकीर्तिता ॥ ७ ॥ धूर्तकामुकक्रयाद
चौरचार्वाकसेविता ॥ ज्ञांकासंकेतपापात्तात्याज्याभाषामनीषिन्नि ॥ एतदप्रदोषविनिर्मुक्तां सूत्रोक्तां
समत ॥ गदतोऽस्य मुनेर्भाषास्माद्भाषासमितिः परा ॥ ७ ॥ उक्तमोत्यादसंभूतैर्धूमणारादिकैस्तथा दोषैर्म
निर्मुक्तविद्यज्ञांकादिवर्जितम् ॥ ११ ॥ शुद्धकाले परैर्द्वैतमनुदिष्टमया चितं ॥ अदतोऽनं मुनेर्द्वयावपु ॥
तिः परा ॥ १२ ॥ ज्ञायां सनाति धानाति ज्ञास्त्रौपकारा ॥ निच ॥ पूर्वैसम्यक् समालोक्य प्रति लिख्य पुनः पुनः ॥ १५
१३ ॥ कृतोऽस्य प्रपत्नेन सिपतो वाधरातले ॥ भवत्यविकला साधोरादानसमितिः स्फुटा ॥ १४ ॥ विजंतु के
सूत्रश्लेषमलानिर्को ॥ सिपतोऽतिप्रपत्नेन युत्सर्गसमितिर्भवेत् ॥ १५ ॥ विहाय सर्वसंकल्पान् रागद्वेषावलं

॥६०॥

नास्माधीनं कुरुते चेत्तः समलवे सुप्रतिष्ठितम् ॥ १६ ॥ सिद्धांतसूत्रं विन्यासेनाश्रित्येव यतोऽर्थवा ॥ भवत्यैविकलानाम
मनोगुप्तिर्मनीषिणाः ॥ १७ ॥ साधुसंवत्तवागवृत्तेर्मानाकूटस्थवानुने ॥ संज्ञादिपरिहारो वागुप्तिः स्यान्महामुने ॥
१८ ॥ स्थितिं कृतपारीरस्य पर्यकसंश्रितस्य वा ॥ परीषदप्रपातोऽपि कायगुप्तिर्मता मुने ॥ १९ ॥ जनन्योऽयमिदं नाम
ह्येतन्नयविश्रुद्धिदा ॥ एतानीरसितंदोषैर्मुनिवृद्धं न लिप्यते ॥ २० ॥ इति कतिपयवर्गैश्चार्चितं चित्ररूपं चार
मनयमुच्चैश्चेतसां शुद्धिदानां अविदितपरापार्थपर्यन्तसाध्यां विपक्षे सादिदमनुसरतुं ज्ञानिनः ॥ २१ ॥ तदोषा ॥
२२ ॥ प्रमृगैस्तत्समासाद्य त्रयां विभुवर्गाच्चैतं ब्रह्मसूत्रादिसामग्र्याभयः ॥ सपदि मुच्यते ॥ २३ ॥ एतत्समयसर्वस्व
मुक्तेऽश्नन्निबन्धनं हितमेतद्धिजीवानामेतदवाग्निमपदं ॥ २४ ॥ प्रेयातायां तिपास्यंति यमिनः ॥ पदमव्ययं सम

जीम

शाल

मातरः

॥ज्ञानार्पव॥

॥६१॥

ए॥यैवतेनूनरत्नत्रयमखंडितं॥रश्मि॥साक्षादिदंमनासाद्यजन्मकोटिप्रातैरपि॥दृश्यतेनहिकेनार्पिमुक्तिश्रीमुख
१. ॥रश्मि॥अथवा॥इवोपचराणान्याहुः॥समर्थाध्यात्मवेदिना॥यतस्तन्मय॥वासोपारीरिवसुतः॥स्थितः॥रश्मिः॥
ज्ञातेत्यसि
निर्नीतेरिस्मिन्स्वयंसाक्षात्पारःकोपिमुपतेष्यतोरत्नत्रयस्यैषप्रसर्तैरग्रिमंपदं॥रश्मि॥ज्ञानातिथयःस्वयंस्व
स्वस्वरूपगतभ्रमः॥तदेवतस्यविज्ञानतद्दृत्ततच्चदर्शनाप्रपञ्चज्ञानादेवमुक्तिः॥स्याजन्मबंधस्ततोन्मथाएत
दैवजिनोद्दिष्टसर्वस्वबंधमोक्षयोः॥रश्मि॥आत्मैवममविज्ञानंइदृत्तंचेतिनिश्चयः॥मत्तःसर्वेष्टिमीभावावा
संयोगलक्षणा॥३॥अथमात्मैवसिद्धात्मास्वप्नार्णेष्वयास्वयं॥अपतीभवतिसम्भानवक्रिर्नात्यंतमाधि
३१॥एतदैवपरंतत्त्वज्ञानमंतद्दिशाश्रयतं॥अतोऽन्योयः॥श्रुतस्कंधः॥संतदर्थेष्वपंचितः॥३२॥अपास्यकल्पनाजा

॥६१॥

चिदानंदमयस्वयं॥ स्वरूपेण यथासं॥ संपादतत्रयाम्यदं॥ ३॥ सुषुप्तेषु जागर्तृषु प्रत्यात्मानमात्मनि॥ वीर-
 विप्रविकल्पोयः॥ संस्वदशीबुधैर्मत॥ ४॥ निःशेषकेशानि मुक्तममूर्ते परमाक्षराणिः॥ प्रपंचयतीताक्षं प्रअ-
 स्वं स्वात्मनि स्थितं॥ ५॥ नित्यानंदमयं पुद्गलविप्ररूपं सनातनं॥ पञ्चात्मनि परं ज्योतिरद्वितीयमनवययं॥ ६॥ य-
 स्यान्निजिजागत्सु संपाजगर्तृयः स्वयं॥ निः^{सिद्धं} पन्नकं कल्पनातीतं सवेत्त्यात्मानमात्मनि॥ ७॥ यानि शास्त्रासर्वभू-
 तस्य जागर्तृसंयमी॥ यस्यां जाग्रति भूतानि शापत्रयतो मुने॥ ८॥ यस्याहं यन्न चार्दयं निःशेषं भुवनत्र-
 यं॥ सन्मीलयति विज्ञानं तस्य स्वान्यधकाशकं॥ ९॥ इत्यनेन भुवि किं न ते ल्पमतयः॥ सख्या व्यतीताश्चिरं ये ली-
 ला परमेश्विनो निजनिजैस्तत्त्वतिवाक्यैः॥ परं तत्साक्षादनुभूय नित्यपरमानंदं॥ बुराणि पुनर्यजन्म भ्रमं नृत्तमिति॥

ज्ञानार्थिवा ॥
॥६२॥

सहसा धन्यास्तु ते इहर्जनाः ॥४७॥ किंच ॥ सत्संयममहामयमप्रज्ञामजीवितं देहिनां निर्दहत्यैव क्रोधाद्यग्निः समु
त्थितः ॥ भृष्टबोधादिगुणान्धर्मत्वप्रचयसंचितं भांशागारं दहत्यैव क्रोधवक्रिः समुत्थितः ॥ ४८ ॥ संयमो न
दूषं सर्वान्निमतसिद्धिदां कषायविषमे कोयं निःसारी कुरुते क्षणात् ॥ ४९ ॥ तपःश्रुतयमाधारं हन विज्ञानवर्द्ध
तं भस्मीभवति रोषेण पुंसां धर्मोत्तमकं वपुः ॥ ५० ॥ अयं समुत्थितः क्रोधो धर्मसारं सुरक्षितं निर्दहत्यैव नि
शुक्लराणमिवानलः ॥ ५१ ॥ पूर्वमात्मानमेवासौ क्रोधांधो दहति ध्रुवं पश्चादन्यान् नवालोको विवेकविकल्पा
यः ॥ ५२ ॥ कुर्वति यतयोऽप्यत्र कुक्षात्तकमनिर्दितां हृत्वा लोकद्वयं येन विज्ञांति धरणीतलं ॥ ५३ ॥ क्रोधाद्दीपा
पि कृतंकम्भातिगर्हितं ॥ दग्धादारवतीनामपूः स्वर्गनगरीनिभा ॥ ५४ ॥ लोकद्वयविनाशाद्युपापायं नरकोप

॥ ॥६२॥

स्वपरस्यार्थकाराय क्रोधशत्रुः शरीरिणां धर्मात्मनादिकालसंभूतः कषायविषमग्रहः स एवात्र तदुच्चारणः स्वसं
 पादनक्षमः ॥ ५७ ॥ तस्मात्तन्नाममालंब्य क्रोधवैरी निवार्यतां जिनागममहोभो धरं वगाहश्च सेव्यतां ॥ ५८ ॥ क्रोधव
 क्रोः क्षमैकद्वयप्रज्ञातौ जलवाहिनी उद्दामसंयमारोगमवतिवर्त्यत निर्भरा ॥ ५९ ॥ जयंति यमिनः क्रोधं लोकादयवि
 राधकं तन्निमित्तैरपि संप्राप्ते भजंतो भावनामिमं ॥ ५३ ॥ तद्वद्व्यापददद्य कुरुते कोपिमांस्वस्थं कर्मपीडितं चिक
 त्सित्वा स्फुटदोषस एवाकृत्रिमः सुहृत् ॥ ५४ ॥ हत्वा स्वपुण्यसंकाशां मद्दोषयो निहंतो तत्र समैयदिरुष्यामि म
 र्दन्यः कोधमस्तदा ॥ ५५ ॥ आकृष्टो हं हतो नैव हतो वा न द्विधा कृतः प्रारितो न हतो धर्मो मदीयो नैव धुना ॥ ५६ ॥ स
 भवंति महां विद्या इह निश्रेयसाधिनां तं चेत्किल समायाताः समत्वं संप्रयाम्यतः ॥ ५७ ॥ चेन्मा मुद्दिश्य भ्रष्टं ति

वतवादि

समूह

अहो

।क्षानार्णव॥
।६३॥

शीलशैलान्नपस्विन्ः।अमीयतोन्नमज्जन्मपरत्वे।आयुकेवलं।भण।प्राश्नयायुत्कृतं।कमेतन्मयेवापभुज्यते।
निमित्तमन्नोन्न्यः।सुखदुःखौद्यतोऽजनः।भण।प्रदीपमपिचेच्चतः।कोधाद्यैर्विप्रलुप्यते।अज्ञातज्ञा

आसंगते

विशेषस्तदाभवेत्।हे।न्यायमार्गे।प्रपन्नैस्मि।कर्मपाके।पुरः।स्थिते।विवेकी।कस्तदा।त्मानं।कोधादीनां।वशं।नयेत्।
६॥।सहस्रप्राक्तनां।सातफलस्येन।चेतसा।।तिः।प्रतीकारमात्रोक्तं।मविष्यदुःखशं।कितः।६२॥।ब्रह्मीययंतोः
श्रीश्रवः
निर्वहदुविक्रमविद्विषः।मन्ये।विलोपयिष्यंति।कच्चिन्नतः।शामप्रियं।६३॥।अयमहोसमुत्पन्ने।महात्मे
समूहे
तुष्यत्यपिच।विज्ञानी।प्राकृर्मेविलयाद्यतः।६४॥।यदिवा।कूटकैर्विज्ञोः।१५॥।वत्तवक्षमामहं।प्रमाप्या।कोश
गुरुपात्
कोविशेषस्तदाभवेत्।६५॥।विचित्रैर्वधवं।धादिप्रयोगैर्न।चिकित्स्यते।पश्यसो।मातदा।कस्यात्सं।चित्तं।सातनिः
।६६॥

यः शमः प्राक् समभ्यसो विवेकज्ञानपूर्वकः । तस्यैतद्वपरीष्ठाप्यप्रत्यनीकाः समुत्थिताः । अथ दिग्गममय्या
 दां निवारणमिष्टान्नोपयोगकदास्य स्यात्तदमेज्ञानचक्षुषः । अथ यत्नेनापि सैवैयं संजाता कर्मनिर्ज
 रा । अत्रोपायैर्ममानेन यद्गता भर्त्सयान्ताः । ईदृशं कृत्वा ममाधिचेद्वा हर्षयैति मानसं परेषु सद्यः प्रतिकूल
 वर्तितुं अपारसं सारपाया । तस्मात्किं न सितेषां मम वा विशेषणं । अपारयत्नो धा यितुं पुष्पजनानं स
 त्प्रवृत्तेर्बापि नासदाचरेत् । अथा कुर्वन्पीतविषं च किं त्वितुं पिवेद्विषकः । स्वयमप्यबालिशः । न चेदयं मादु
 रितौर्विकंपयेद्दहयते यं प्रसमायनाधिकं । अतो तिलानो यमिति प्रतर्कय चि चारुदुरि न वंति निश्चलाः ।
 परिपरितोष निमित्तं त्यजंति केचिद्दुर्गरीरां वा । पूर्वचनबंधनाद्वैर्यरुषंतो न लज्जाम् । अहं तु हीनममात्म

॥ज्ञानार्पणं॥

॥६४॥

आत्मार्पणम्

विनाशे

शत्रु हन्ता

यःसिद्धिःस्यान्नार्त्तसंग्रहोयद्विनरुष्यामिशेषश्रेष्ठत्ययस्तदा॥७॥प्राणान्त्ययेपिसपत्नेप्रत्यनीकप्रति
तासद्भिःस्वसिद्ध्यैक्षमैकासस्यचेतसां॥७॥इयंनिकषभूद्यसंपन्नापुण्ययोगतः।ब्रामर्त्तकिंप्रपन्नोस्मिन्न
द्यपरिप्लुते॥७॥सर्वप्रशमःश्लाघ्यःसंचप्रेयोनिबन्धनंअदयैर्हेतुकाभैर्योनपुसांकश्मलीकृत॥७॥विग
तेनकिंतेनशमेनास्त्रिणवाकलाप्ययीभवतिपकार्येसमुत्पन्नेशरीरिणां॥७॥प्राप्त्यनीकेसमुत्पन्नेयद्वैयं
स्यतेस्यात्सर्वोपिजनःसस्यःसत्यज्ञोचक्षुसाम्यदा॥७॥एवामीचंदनतुल्यातैर्द्विर्मालंब्यकेवलं।आरब्धं
द्विमानात्प्राचीनैर्मुनिसत्तमैः॥७॥कृतैर्वान्यैःस्वयंजातैरुपसर्गैःकलंकितंयुष्माचेतःकदाचित्तेनप्राप्ता
सुसंपदः॥७॥आकृतायनरुष्यंतिकर्मणोनिर्ववेकिनःतस्मिन्नपिचक्रुर्द्यतिपस्तदैवचिकित्सिति॥७॥यःश्रु
॥६४॥

आन्मांसमाहृष्यक्षिपत्यात्मानमसधीः वधबंधनिमिर्नैपिकलसमै विप्रयंचरेत् ॥ अथ स्यैवकर्मणोनाशाञ्जन
 दाहः प्रज्ञाप्यति ॥ तच्चैद्रु किंसमायातं सिद्धं तद्वैद्यवांछितं ॥ अधीजनं तत्केनासमाचिः प्रदीपेयं भवाद्यवी ॥ तत्रोत्प
 न्नैर्न किंसद्दासादुत्थो व्यसनोत्करा ॥ अथ मयज्ञानविवेकशून्यमनसः सिद्धांतसूत्रद्विषो निस्त्रिंशाः परलोका
 नष्टमतयो मोहो नलोदीपिताः ॥ दौर्जन्यादिकलं कितायादिनराजं मुर्जितस्यांतदांतस्मात्तीव्रतपो निरुन्न
 तद्विद्यः कां सुंति मोक्षप्रियां ॥ हृदयमिह परमात्मध्यानदत्तावधानाः परिकलितपदाथी स्युक्तसंसारमार्गाः ॥
 यदिति कषपरीक्षां सुप्तमानो तदानीं भजति विफलभावं सर्वप्रैषप्रयासः ॥ हृद्भीअहो कैश्चित्कर्मो नृदयगत
 प्राणी यरजसादगोषं निहृतं धवलतपसा जन्मचिकितैः ॥ त्वयं यदायातं तदिह मुदमालंब्य मनसा न किंसह्यं धरे

॥ज्ञानार्णवा॥

॥६५॥

रतुलसुखसिद्धयेवसितैः॥८॥क्रोधक्रोधादजयः॥कुलजातीश्वरत्वादिमदविधस्तबुद्धिनिःसद्यःसंचीयते
नीचैर्गतिनिबंधनं८॥मानयोद्यिर्मनसुच्चैर्यावदास्तेदृढस्तवातावाद्देवकमाणिक्यप्राप्तमर्पपसर्पति८॥प्रो
णामानशैलाग्रवर्तिनिर्बुधसबुद्धिनिःक्रियतेमार्गमुद्वेगपूज्यपूज्याद्यतिक्रमः८॥बुध्यतेमानतःपुंसांविवे
८ लोचनंप्रथमवर्तेततःशीघ्रंशीलशैलाग्रसंक्रमात्८॥ज्ञानरत्नमपाकृत्यगुलितस्यज्ञानपन्नगंभुवनंपि
नोमानीविमानयतिगर्वितः८॥३॥क्रोत्सुहृतधीर्मानाहिनयाचारलंघनंविगर्ध्या८॥धसंतानंसेखा
तेते८॥धमानमालंब्यमूढात्माविधत्तेकर्मनिहितं८॥कलंकयतिचात्रोषचराणंचंदनिर्मलं८॥धृष्टा
कितेनमानेनार्थःप्रसिध्यति८॥नमन्येमानिनामानं८॥लोकद्वयमुद्धिदं८॥३॥अपमानकरंकर्मयेनहृन्निषि
॥६५॥

सञ्चैश्चेतसां मानः परः स्वपरायातकः ॥ ७ ॥ कृमानो नाम संसारे जंतुव्रजविटं विक्रये प्रप्राणी नृपो भूत्वा विष्टाम
 ध्ये कस्मिन्नेवेत् ॥ ८ ॥ मानः जन्मभूमिरविद्या नाम कीर्तव्यो समं दिवं पापपदं कमहागर्तं निवृत्तिः कीर्तिता बुधैः
 ॥ ९ ॥ अगले वापसर्गस्य पदवीं श्रुन्वन्मनः प्रीतिशालवने वा क्रियाये यमवगम्यताम् ॥ १० ॥ कूटद्वयमिवासा
 रं स्वप्नाज्यमिवाफलं अज्ञानं मनुष्याणां मन्ये मायां वैलंबिनां ॥ ११ ॥ लोकद्वयद्वितं केचित्तपोनिः कर्तुमुद्य
 ताः ॥ निवृत्त्या वर्तमानास्ते हन्तहीनानलज्जिताः ॥ १२ ॥ मुक्ते रविपुत्रे श्रोत्राणां गतिर्यद्विजयी जिने श्वरैः ॥ तत्र माया वि
 नां स्थातुं न स्वप्ने प्यसि योगिनाः ॥ अत्र तीतिः शाल्या एव स्यात्स शाल्यो व्रतघातकः ॥ माया शाल्यं मर्तं साक्षात्सरिदि
 भूरि जीतिदं ॥ इहार्हकीर्तिं समादत्ते मृतो यात्यैव दुर्गतिम् ॥ माया प्रपंचदोषेण जनां यं जिह्तिता शायः ॥ १३ ॥ कादमस

मायया

येदं

अविनश्यते

सरत्

शायतो

कुटिलमनः

आवृत्त्यमानं

॥ज्ञानार्णव॥

॥६६॥

३ निर्मलं जगत्

रक्षा कपत्रमात्रेण

पिंप्रायः कुकर्मस्फुटति स्वयं अलमाया प्रपंचे न लोक इत्यविरोधिना । ईर्ष्यमाया च ग्राही न कसन्मार्गपरिग्र
भात्ता पवर्गपिष्टिभ्रातः संचरतीह वंचकाः । ब्रह्मवृत्तिं समाजं व्यवंचकैर्ब्रह्मजगत् । कोटिभ्यः कुशलैः पापैः प्र
सन्नं कस्मलाशयेन ॥ माया । नयति विफलं जन्म प्रयासे नुत्युगोचरैः । प्रसाका प्राणिनो जस्रं लोभादप्रप्राप्तवांछि
ष्टिज्ञाके नोपीडं याजातु न भर्तुमुदरक्षमा । नोभातर्थापि बांछति न राश्रे के श्वरश्चिदम ॥ स्वाभिगुहं दृढानं
नान्वालांश्च जीर्णदीनादीन् । व्यापाद्य विगतशंको लोभात्तैर्विजगतादने ॥ प्रोकेचित्तिद्वारे दोषाः श्वश्रमसा
द्योक्ताः प्रभवन्ति निर्विचारं ते लोभादेव जन्मा म् ॥ २ ॥ लोभः ॥ अर्मावृत्तिः क्रोधश्चिरवी निवार्यतां निग्रम्यतां
दारमाद्वै । इदं च मायाज्जिवतः प्रतिक्षणं निरीहतां च श्रय लोभशान्तये ॥ श्रयत्रयं प्रसूयते तव क्रोधादयो द्विषः

शिवः

तत्रैतद्योगोवमोक्तव्यं वस्तुतस्तस्मिन् शान्तये ॥ धैर्येन येन निवार्यते कोधाद्याः परिपुंथिनः ॥ स्वीकार्यमप्रमत्तेन तत्रैतत्कार्यं

ज्ञानिन

क्रोधादिनिमित्ते

पीडितं

मनीषिणा ॥ १५ ॥ अधिकतया मन्ये स योगीशुणिनां गुरुतन्निमित्तैर्पि नाक्षिप्तं कोधाद्यैर्यस्य मानसाद्द्विषदिकोधा

क्रोधादयः

निमित्तं

आत्मज्ञान

दयः क्षीणस्तदा किं विद्यते तद्वथा ॥ तपो निरर्थं तद्वृत्तिरपस्तत्रापि पार्थक्यं ॥ स्वसंविज्ञं प्रमायाति यमिनां तत्त्वमुत्त

पुरुष

समर्थं

मोक्षमासमं तावदमनीते कषायविषमज्वरो ॥ १६ ॥ इत्युक्त्वा ॥ अजितास्रः कषायाग्निं विजेतुं न प्रभुर्न वेत् ॥ अतः कोधा

विषयभोगदयः पीडितस्य

इद्विग्रहस्ती

दिकजेतुर्मक्षरो यः प्रशस्यते ॥ एष विप्रश्चा निभूतस्य विक्रियते क्षुद्रं तिनः ॥ पुनस्तत्त्वदृश्यं ते कोधादिगहनं कि

इद्विग्रहस्तद्दे

समर्थं

ताः ॥ १७ ॥ इदमस्रकुलधत्ते मदीर्घकं यथा यथा ॥ कषायदहनः पुंसां विमर्षति तथा तथा ॥ १८ ॥ कषायवैरि व्रजविजो

इद्विग्रहस्तद्दे

समर्थं

यं यमीकरोतु पूर्वयदि संवृत्ते इदं ॥ किं नानयोर्निग्रहक्षणां विधिर्न हि क्रमेण ॥ त्रयुधैर्बधीयते ॥ १९ ॥ तद्वथा ॥ य

।ज्ञानार्णव।

॥६७॥

विषयो^१ हृतं दुःखमेव न तत्सुखा^२ भनंत जन्मसंतानत्के आसंपादकं यतः ॥२३॥ इदं मे^३ दिश्य मातंगान् श्रीलज्जालेनि

विक्रियार्थं देणम् स्मरुम

यं न य^४ धीरविज्ञानपात्रेन विकुर्वाणान्यदहं कथा^५ ॥ अथ हृषीभीमनोगी^६ इकुहदरपीपशांतये^७ स्मरंति वीरनिर्दिष्टयो

इदियमर्कटा

गिनः परमाक्षरं^८ अतिरुध्य बोधपात्रेन^९ सिद्धा^{१०} वैराग्यपञ्चगे^{११} ॥ हृषीकरयोयेन स मुनीनां महेश्वरं^{१२} अर्हं हृदि

गमोकोर

श्रीकृष्ण

स्यैवै^{१३} बोधिरत्नं सुनिर्मलं श्रीलज्जालो न यस्मा^{१४} क्षदंति निःप्रविदारितः ॥२४॥ इदमेव^{१५} वाक्षजं सोऽयमविद्याया ल

लितं मूर्खास्तत्रैव^{१६} रज्यते न विद्वः केन हेतुना^{१७} ॥ अथ यथा यथा हृषीकाणि स्ववज्रा^{१८} यातिरेहिनां तथा तथा स्फुरत्युच्चै

रिविज्ञानभास्वरं^{१९} अथ विषयेषु यथाचित्तं जंतो मग्नमना कुलोत्तथा यथात्मनस्तत्वे सद्यः को न शिवी भवेत् ॥ अ

सिजनकं मोहदाववक्त्रे मे^{२०} रं धना^{२१} भ्रमा तसंततं वीजमसौ^{२२} ख्यजगुर्जना^{२३} ॥ अथ नरकस्यैव^{२४} सोपायं न पापेयं

नरकमर्गे

परद्रव्याभेदे

धनि अपवर्ग्यपुरदारकपाटयुगतहृत्^{३२} विद्वत्बीजं विपन्नमन्यपेक्षं भयास्पदं कारणं ग्राह्यमेतद्विषयदक्षायां किं
तं सुरवं^{३३} जगद्वचनचातुर्यं विषयाणां न केवलं नाना रकपातात्नेनेतुमप्यतिकौशलं^{३४} न सर्गचपलं^{३५} श्रित्रो
विषयैर्वचितं जगत्प्रत्यागानिर्दयेषु^{३६} कुटी^{३७} दृष्टी^{३८} पुण्यकर्मणां^{३९} भ्रष्टवर्ते^{४०} गुहिरश्चातमंतोषश्चापसर्पति^{४१} विवेके
विलयं याति विषयैर्वचितात्मनां^{४२} ब्रह्मविषयस्य कालकूटस्य विषयात्मस्य चातरोन्नतं^{४३} तिज्ञातत्वायामैरुसर्षप
यो रैवा^{४४} भनासादितनिर्वेदं विषयैर्वाकुलीकृतं पतत्यैव जगज्जन्मदुर्गिदुःखानि दीपते^{४५} षण्दं^{४६} द्याणि न गुह्य
निनाभ्यस्तश्चित्तनिर्जयः^{४७} न निर्वेदः कृतो मित्रनात्मा^{४८} दुःखेन भावितः^{४९} धर्षणवर्मे^{५०} वापवर्गापवर्गाय प्रवृत्तैर्धर्मानसाधने^{५१} रत्न
मैव^{५२} चित्तं भृदुर्लोकद्वयपयच्युतैः^{५३} भो^{५४} भयमात्मजयदत्तपक्षं सत्संवेद्यमनश्चरं^{५५} आत्माधीनं निराबाधमनंतयो वि

त्या मैव दं चितुं म न्ये प्रवृत्ता विषया इ मे ॥ स्थिरी कुरु त था चि तं य प्य ते नै कं क य ते ॥ ४५ ॥

॥ ज्ञानार्थिवा ॥

॥ ६८ ॥

ना^१सुख^२क्ष^३अपा^४स्य^५कर^६ण^७ग्राम^८पदा^९तम^{१०}न्या^{११}त्मना^{१२}स्वय^{१३}सेव^{१४}तेयो^{१५}गिनि^{१६}स्तद्वि^{१७}सुख^{१८}मा^{१९}था^{२०}त्मिकं^{२१}मत्त^{२२}क्ष^{२३}
तमा^{२४}त्रमा^{२५}णि^{२६}विषयो^{२७}त्या^{२८}निदे^{२९}हिना^{३०}म^{३१}विषया^{३२}कानि^{३३}पय्यं^{३४}तेवि^{३५}द्विमौ^{३६}ख्या^{३७}नि^{३८}सर्व^{३९}था^{४०}क्ष^{४१}अ^{४२}ह^{४३}पी^{४४}कत^{४५}क्व^{४६}रानी^{४७}
चि^{४८}त्तदु^{४९}गां^{५०}तरा^{५१}श्रितं^{५२}मुंसां^{५३}विवेक^{५४}मा^{५५}णिकं^{५६}हर^{५७}त्येव^{५८}नि^{५९}वारितं^{६०}क्ष^{६१}ज^{६२}दधि^{६३}रु^{६४}दक^{६५}पू^{६६}रैरि^{६७}धनै^{६८}श्चि^{६९}त्रभा^{७०}नुय^{७१}दिके^{७२}
म^{७३}पिदै^{७४}वा^{७५}हसि^{७६}मा^{७७}सा^{७८}दये^{७९}तां^{८०}न^{८१}पुनरि^{८२}ह^{८३}जरी^{८४}री^{८५}का^{८६}मभो^{८७}गौ^{८८}र्वि^{८९}संख्ये^{९०}श्चिर^{९१}तरम^{९२}पि^{९३}भु^{९४}के^{९५}स्त^{९६}सि^{९७}मा^{९८}या^{९९}तिके^{१००}श्चि^{१०१}त्
य^{१०२}द्यपि^{१०३}दुर्ग^{१०४}ति^{१०५}बी^{१०६}जं^{१०७}ह^{१०८}क्ष्मा^{१०९}संता^{११०}पपा^{१११}पसं^{११२}क^{११३}क्षि^{११४}तं^{११५}त^{११६}द^{११७}पि^{११८}न^{११९}सु^{१२०}खसं^{१२१}प्रा^{१२२}प्य^{१२३}विषय^{१२४}सुख^{१२५}वां^{१२६}क्षि^{१२७}तं^{१२८}नृ^{१२९}णाम^{१३०}क्ष^{१३१}र्हि^{१३२}किंच^{१३३}॥
अ^{१३४}पि^{१३५}सं^{१३६}क^{१३७}क्षि^{१३८}प्ताः^{१३९}का^{१४०}माः^{१४१}संभवं^{१४२}ति^{१४३}यथा^{१४४}यथा^{१४५}तथा^{१४६}तथा^{१४७}मनु^{१४८}षाणां^{१४९}ह^{१५०}क्ष्मा^{१५१}वि^{१५२}श्वं^{१५३}वि^{१५४}सर्प^{१५५}ति^{१५६}क्ष^{१५७}अ^{१५८}नि^{१५९}षि^{१६०}
स^{१६१}दो^{१६२}ह^{१६३}यः^{१६४}सा^{१६५}क्ष्मा^{१६६}नो^{१६७}कु^{१६८}र्मि^{१६९}च्छति^{१७०}वि^{१७१}दारा^{१७२}या^{१७३}ति^{१७४}दु^{१७५}र्बु^{१७६}द्धिः^{१७७}शि^{१७८}रसा^{१७९}सम^{१८०}ही^{१८१}धरा^{१८२}क्ष^{१८३}ज^{१८४}ह^{१८५}मि^{१८६}ह^{१८७}विषयो^{१८८}यथा^{१८९}यत्सु^{१९०}खत^{१९१}द्वि^{१९२}दुः
॥ ६८ ॥

प्रादीजनोत्पत्तिः स्यात् ॥ ३ ॥ सदृशोत्पत्तिस्तस्मै न्ययः कुर्मो गानीदं सयमी ॥ सत्तोके दोषपंकातुं चरन्तीपि न त्रिष्य
 तौ ॥ ४ ॥ अयत्नेन विजायते तस्मै तादृशसिद्धयः विषयेन मनोयस्य मनोगापिकं कृतं ॥ ५ ॥ इत्याचार्य
 श्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारे उत्तमविषयनिरोधकरणां ॥ अयमात्मा स्वयं साक्षाद्
 तन्महार्णवं सर्वज्ञः सर्वदृक् साक्षः परमधीनिर्जनः ॥ तत्स्वरूपमज्ञानानो जनो यविधिवंचितः ॥ विषये
 धुमुखं चेति यत्स्यात्पाके विषान्नवत् ॥ यत्सुखं वीतरागस्य मुनेः प्रग्रामपूर्वको न तस्या न तभागोपि मा
 त्रिदशोष्ठैः ॥ ३ ॥ अनंतबोधवीर्यो हि निर्मला गुणिनिर्गुणः ॥ स्वस्मिन्नेव स्वयं मुग्धा अपास्य कारणं तरे ॥ ४ ॥

शायने

जीवन्मु

होऽन्नतवीर्योयमात्माविश्वप्रकाशकः॥ त्रैलोक्यं चालयत्येवंप्रानप्राकिप्रभावतः॥ अस्यवीर्यमहमन्यये
गिनामयगोचर^{दीर्घे}स्यसमाधिप्रयोगेणस्फुरत्यद्यारुतक्षणे^{निगार्ध}॥ अयमात्मास्वयंसाक्षात्परमात्मैतिनिश्चयः॥
विशुद्धध्याननिर्दूतकर्मो^{समूह}धनसमुक्ता^{गुणसमूह}॥ ध्यानादेवगुणग्राममस्याशेषस्फुटीभवेत्॥ स्वीयतेवंतथार्नादि
संभवाकर्मसंततिः॥ ७॥ त्रिवोदवैनतेयश्चक्षराश्चात्मैवकीर्तितः॥ अणिमादिगुणानर्द्यरत्नवाद्दिव्यैर्मतः॥
॥ ८॥ उत्तमा आत्यंतिकस्वभावोत्थानंतज्ञानसुखः पुमान्॥ परमात्मा विपः कर्तुर्होमाहात्म्यमात्मनः॥ ९॥ इति
अमुमेवायं सप्रतिगद्यैर्विश्रदयामः॥ तद्वाद्या॥ यथातर्बहिरर्हतनिजनिजानंदसंदोहसंपादयमानं व्यादि
चतुष्कसकलसामग्रीस्वभावप्रभावात्परिस्फुरितरत्नत्रयातिश्रयसमुद्भासितस्वप्राकिनिराकृतसकलत

१ आत्मनः १ प्रकटीभूत

१ समूह

१ जामिन निदिड

॥ज्ञानार्णव॥
॥७८॥

रावरणप्रादुर्भूतशुक्लधामानलवहलज्वालाकलापकवलितगार्हनातरानादिसकलजीवप्रदेशधनध
संसारकारणाज्ञानावराणादिद्रव्यभावसंबंधनविशेषलतायुगपत्प्रादुर्भूतानंतचतुष्टयोधनप

सवितुः प्रतापप्रकाशाविद्यकिवलत्वत्वयमात्मैवपरमात्मव्यपदेशाभाश्रवति॥ शिवतत्वं॥ अविस्मयनी

मंजरीपुंजप्रेजरितभासुरतराग्नौमणिमंडलीमहस्रमंडितविकटतरफूलारमाफतपरंपरौत्पातधे
द्वितकुलाचलसमिद्वितशिवशिवसंतापद्दत्ताकांचनकांतिकपिशानिजकायकांतिकट्ट

दलितदिग्बलदक्षत्रिपुभुंजंगपुंगवद्वितयपरिक्षिप्तक्षितिबीजविसृष्टप्रकटपविर्पंजरपिनद्ध

गिरिचतुरस्रमेदिनीमंडलावलंबनगजपतिपुष्टप्रतिष्ठितपरिकलितकुलित्राकराश्रचीप्रमुखविला

शृंगारदर्शनो^१द्विसितलोचनसरस्वती^३त्रिदशपतिमुद्रालंकृतसमस्तभुवनावलंबिसुनाग्रीरपरिकलितज
नुदयः॥पृथ्वीतलसमाप्तं॥तदुपरिपुनर्गाना^१निविपुलतरसुधासमुद्गसन्निभसमुद्गसन्निजशरीरप्रभापद
लव्याससकलगानांतरालवैप्रया^१प्रीविषविषधार्वा^१नद्वाराणपुरप्रतिष्ठितविपुलतरबीजाक्षरमंडन
पुंडरीकलक्ष्मोपलक्षितपागावारमयखंडे^३दुमंडलाकारवराणपुरप्रतिष्ठितविपुलतरप्रचंडमुद्राग्ररे^३
विकीर्णशिखिरतरपयःकणाक्रांतिकर्बुरितसकलककुक्षककरिमकरमा^{१५}रुण्यश्रुसपाशपाणिवरु
णा^५मृतमुद्राबंधविधुरितनिःशेषविषानलसंतानभगवदरुणनिर्वृ^१द्धोत्संगप्रदेशः॥विस्फुरितनिजवपु
र्वरुज्ज्वालावली^१परिकलितसकलदिग्वलयद्विजददश्रुकरक्षितामु^१पुष्पाणिरवर्णविस्फुरितविली^१र्णक

॥ज्ञानार्णव॥
॥११॥

कोपपन्नत्रिकोणतेजोमयपुरामध्वद्वयसतिवत्साधिरुप्रज्वलद्दत्तातर्हत्तान्तमुद्योदीपितस
द्नेविरचितोरःप्रदेशः॥अद्वितत्वं॥अविरतपरिस्फुरत्फुल्लारमारतादोलितसकलभुवनाभोगपरि
षद्वराचक्रवालकालिमानिजतनुसमुत्थलद्वलकांतिपटलपिहितनिखिलनभस्तलप्रद्वकाद्वेयव
द्ययितमरन्मुद्योपपन्नविंदुसंदोहसुंदरमहामारतवल्यव्रितयात्मकसकलभुवनाभोगवायुर्मा
भस्वत्सुगांतर्गतवारुनकुरंगवेगविरण्डुर्द्वलितकरतलकलितचलविटपकोटिकिप्राद्यय
लिमरन्मुद्योळलितसकलभुवनपवनमयवदनारविंदः॥वायुतत्वं॥गगनगोचरार्धर्तजयविजयभुजंग
भुषणोन्नताकृतिपरमविभुनभस्तलनिधीनसमस्ततत्त्वात्मकसमस्तचरणविषयधरोद्भुमरुजाकिनी

यस्मिन्ननरेर्धरिमारिपयत्रमंत्रमुद्रामंडलज्जलहरिसरजगाईलक्ष्मिपदैत्यदुष्टप्रभृतिममस्तोषसर्ग
 निर्मूलनकारिसामर्थ्यः परिकलितसमस्तगाढमुद्रामंडलाडंबरममस्ततत्वात्मकः सन्नात्मैवगाढग
 गोचरत्वमवगाहते ॥ विपतत्वं ॥ यदि पुनरसौ सकलजगच्चमत्कारिकामुकास्पदनिवेक्षितमंडलीकृतस
 रसुकांडस्वरसाहितकुसुमसायकविधिलक्ष्मीकृतदुर्लभमोक्षलक्ष्मीसमागमोक्तं कथितकथोरतरमुनि
 मनाः स्फुरन्मकरकेतुकमनीषसकलललनादंददं दितसौंदर्यरतिकेलिकलापदुर्लक्षितचेतांश्चतुरवेष्टि
 तश्च भगमात्रवप्रीकृतजगच्चयस्यैणसाधनोदुरधिगमागंधगहनगगसागणंतरदोलितसुरासुरनरभुज
 गायस्यसिद्धगंधर्वविद्याधरादिवर्गः ॥ स्त्रीपुरुषभेदनिन्नसमस्तसत्त्वपरस्परमनःसंघटनसूत्रधारः विविधवन

।ज्ञानार्णव।

॥७२॥

त्रिपरिमलपरिमलितमधुकरकुलविकसितसितकुसुमस्तवकतरलितकटाक्षप्रणटसौभाग्येन सह
रत्नताकिसलधकरैर्नुक्तमंजरीपरागपिष्टतकमिष्पुनितप्रवेशोत्तवेन मन्दमुखरमधुकरकुटुंबिनीको
लालापसंवलितमांसलितकोकिलाकुलकणकारसंगीतकप्रियेणमलयगिरिमेखलावनकृतनिलयचं
लतालास्योपदेशकुशालैःसुरतभगरविन्नपन्नगतितंबिनीजनवदनकवलितत्रिलैरपि विरहणीतिःश्वास
सलीकृतकायैः।केरलीकुरालांदोलनदसैरुत्कंपितकुंतलकामिनीकुंतलैःपरिणतसुरतरवेदौन्मिवित
ललाटश्लेदांबुकणिकापानदोहद्वद्भिर्गामादिर्तानेकनिर्झराग्निशिरशीकरैर्वकुलामोदसंदर्भनिर्भरैःपा
दुंठितपाटलासौरभैःपरिमलितनवमालिकामोदैर्मंदसंचराणशीलैर्गकुलीकृतसंकलभुवनजनमनोनिर्भ

माहृतैः समुद्भूतितसौभाग्येन वसंतसुहृद्दामारोपितप्रतापः। प्रारब्धोत्तमतपस्तप्तश्रान्तमुनिजनप्रार्थितप्रवे-
शोत्सवेन स्वर्गापवर्गद्वारसंघटनवज्रागलः। प्रकलजगद्भिज्जयवैजयंतीकृतचतुरकामिनीश्रूविश्रमः। सोभा-
दिमुद्राविशेषप्राप्तीसकलजगद्दृशीकरणसमर्थइतिचिंत्यते। तदायमात्मवकामोकिविषयतामनुभवतीति
तद्वयदिहजगतिपारीरविशेषसमवेतकिमपि सामर्थ्यमुपलभामहे। तत्सकलमात्मन एवेति निश्चयः। अ-
तः प्रवैति परपरोत्पादितत्वाद्भिन्नग्रहणस्येति। १२। अदिहजगति किंचिद्भिन्नमयोत्पत्तिबीजं भुजगमनुजदेवे-
वसि सामर्थ्यमुच्चैः। तदखिलमपि मत्वा नूनमात्मैकनिष्ठं भजत इत्यतः चिन्ताः शश्वदात्मानमेव। १३। अचिंत्य-
स्य सामर्थ्यं प्रवक्तुं कः प्रभुर्न वेत्त च्छानानाविधध्यानपदवीर्मथितिष्ठति। १४। तदस्य कर्तुं जगदं किलीनं तरे-

॥ज्ञानार्णव॥

॥१३॥

हितासौ^{१५}सहजै^{१६}वप्राकिः॥प्रबोधितसांसमनिवृत्तकिंप्रसदाविज्ञानमयःप्रदीपः॥अथवा॥अयंविजगती
विश्वज्ञो^{१७}नतत्राकिमान्ना^{१८}त्मानमपिजानातिस्वरूपतरित्युतः॥१८॥अनादिकालमभूतैःकदकैःक
कृतस्वेकयाष्टान्समादत्तैस्वतोत्पत्तैर्विलक्षणान्॥१९॥इवोद्यतयत्तःसौधमज्ञानतिमिराहतः॥जानन्न
ज्ञानातिपप्रपन्नपिन्नपत्र्यातिष्ठेअविद्यो^{२०}द्भूतगादिगारयग्रीकृताश्रयः॥पतत्यनंतदुःखान्निप्रदीपेजन्म
मे^{२१}भूतोष्टर्षापिपष्टान्मत्तःसर्णबुधाप्रवर्तते॥अर्थक्षनात्मभूतेषुसेकयाष्टतथाभूमात्॥दाशमनाजनिता
वसुखदुःखातिदेहिनाम्॥अनिष्टमपिदेनायमिष्टमित्यजिमन्यते॥२०॥अविश्रांतमसोजीवोपथाकामार्थ
स॥खिद्यतन्नयहिस्वार्थतथाकिनविमुच्यते॥इत्याचार्यश्रीभूभक्षद्विरचितेज्ञानार्णवेयोगप्रदीपाधिकारेनि

तत्प्रकरणं॥ अथ केचिद्वसनियमास्तन्प्राणायामप्रत्यहारधाराणाध्यानसमाधय इति अष्टावगानियोगस्य
नानिश्चितान्यैः यमनियमावपस्य आसनप्राणायामप्रत्यहारधाराणाध्यानसमाधय इति षट्॥ तथान्यैः॥ उ
त्साहान्निश्चयादयान्ततो धातवदर्शनात्॥ मुनेर्जनपदत्यागात्॥ षड्र्योगः प्रसिध्तिः॥ ३॥ तान्येवाहुः केचिच्च
मनःस्थेयमिन्द्रियं॥ तस्मिन्स्थिरीकृते साक्षात्सार्थसिद्धिर्भुवने तर्धप्यमादिषु कृताभ्यासो निःसर्गो निर्म
मो मुनिरागादिक्लेशानिर्मुक्तकरोति स्ववशमनं॥ अष्टावगानियोगस्य यान्युक्तान्यायस्वरिति॥ चित्रप्रसि
धौ र्गणबीजस्युक्तानि मुक्तयोर्द्विभंगान्यथावपि धातुः प्रयोजनवशात्॥ क्वचित्छक्तान्यत्रैव तान्युच्चैर्विदुः कुर्वन्
योगिनः॥ अत्र नो रोधेन वेदुर्द्विविधमवशरीरिति॥ प्रायोऽसद्वत्तत्तानां प्रोषो धोऽप्यपार्थक्यं॥ ८॥ इति॥ कलं कवि

ज्ञानार्णव॥

॥७४॥

तदयः साक्षात्मनः शुद्धैव देहिनाम् । तस्मिन्नापि समीभूते सार्था सिद्धिरुदाहता ॥ एचि तत्र प्रपञ्चजाने कवि
धकाः प्राप्नुवन्ति नरा नूनं मुक्तिकां ताकरग्रम् ॥ अतस्तदेव संरुध्य कुरुत्वा धीनमज्जसां प्रदिच्छेत्
त्वं कर्म निगडं दृढं ॥ अस्य गाम्भिर्यमनीते दोषा जन्मभ्रमोद्भवाः । जन्मिनां वलुंशीयते ज्ञानश्रीप्रतिबं
श्च एक एव मनोदैत्यः । जयः सर्वार्थसिद्धिदः । अन्यत्र विकलक्लेशोऽयमिनां तज्जयं विना ॥ एक एव मनोरोधः
सर्वभूदयसाधकः । प्रमेयात्तं व्यसंधासा योगिनस्तत्त्वनिश्चयाः ॥ पुष्टकरो तियो धीरः स्वपरावैकतागतौ ॥
वापदन्ति गुह्यातिपूर्वमेवात रात्मनः ॥ प्रमनः शुद्धैव शुद्धिः स्यादेहिनां तत्र संशयः । हृष्यातद्यतिरेकेणार्काय
यं कदर्थना ॥ हर्षभ्या न मुद्धिमनः शुद्धिः करोत्येव न केवलम् ॥ विक्लिनस्यपि तिः शंका कर्मजा तानि देहिनाम् ॥ ७५

॥७४॥

पंकजसंलीनं तस्यैतद्भुवनत्रयं यस्य चित्तं स्थिरीभूयस्वस्वरूपे लयागतं ॥ एष मनः कृत्वा शुनिः संगातिः शेषविषयच्यु
 तं शुनिभ्योः समासीदं भुक्तेर्वदनपंकजां र्हाय पापयामनः शुद्धिभुनेः साक्षात्प्रजायते ॥ तथा तथा विवेकश्रीर्ह
 दिधत्ते स्थिरपदं ॥ रचितं शुद्धिर्भनासाद्य भोक्तुयः सम्यगिहति ॥ ग्राहस्थानं गिष्णां सपिबत्यबुक्वत् ॥ रतं ध
 नं तद्वि विज्ञानं तद्येयं तत्त्वमेव वाप्येना विद्यामतिक्रम्य मनसत्वे स्थिरी भवेत् ॥ रश्च विषयग्रामलुब्धेन चित्तदैव
 नं सर्वथा ॥ विक्रम्य खेच्छया जस्रं जीवलोकः कल्थिते ॥ रश्च अवार्य विक्रमः सौयं चित्तदंती निवार्यतां जयाव
 हं सयत्येष सत्संयमनिकेतनो रश्च विभ्रमनं विषयारण्यं चलच्चेतोबलीमुखं ॥ येन रक्षो दुर्वं सिद्धफलतस्य
 वं वां कितं ॥ रश्च चित्तमेकं न शक्नोति जेतुं स्वातंत्र्यवति यः ॥ ध्यानवार्तां भुवन्मूढः स किं लोके न लज्जते ॥ रश्च यदसाध्यं

मोक्षं

तपोनिष्ठेभुनिर्निर्वातमतसरैः।तत्पदं प्राप्यते धीरैश्चित्तप्रसरबंधकैः॥२७॥अनंतजन्मजानेककर्मबंधास्थितिर्ह
 भावशुद्धिपत्रस्य मुनेः प्रक्षीयते क्षणात्।एष स्य चित्तस्थिरीभूतं प्रसन्नं ज्ञानवासितं॥सिद्धमेव मुनेस्त
 साध्यं किं कायदंडनेः॥२८॥तपःश्रुतयमज्ञानतनुक्ते जादिसं चर्या॥अनियं चित्तस्य स्यान्मुनेस्तुषकं उन्नं॥३०॥
 वह्निमनःशुद्धिर्नोकार्प्रपथदीपिका॥स्रवतितंबुलसिन्नं ताम्रनासाद्यनिर्मला॥३१॥असंतोपि गुणाः सं
 स्यांसत्यां शरीरिणाम्।संतोपि यां विनायां तिसामनःशुद्धिः प्रास्यते॥३२॥अपि लोकत्रये श्रव्यं सर्वाक्ष्मीण न क्ष
 भजत्य चित्त्यवीर्योद्यच्चित्तदयो निरकुशाः॥३३॥प्राप्तश्रुतमोपेता जितार्क्षाः प्रांसितव्रताः॥विदं त्यर्जित
 ताः स्वस्वरूपं न योगिनः॥३४॥विलीनविषयं ज्ञातं निःसंगं त्यक्तविक्रियं॥स्वस्थं कृत्वा मनः प्राप्सं भुनिनिःपदं

हिक्क^१क^२दैत्य^३धि^४ध्रु^५त्रि^६द^७प^८प^९ति^{१०}पु^{११}ण^{१२}ण^{१३}प^{१४}व^{१५}वा^{१६}हा^{१७}त^{१८}रा^{१९}ल^{२०}दी^{२१}पा^{२२}भो^{२३}धि^{२४}प्र^{२५}का^{२६}ड^{२७}ख^{२८}च^{२९}र^{३०}न^{३१}र^{३२}सु^{३३}र्ग^{३४}ही^{३५}दी^{३६}वा^{३७}सं^{३८}स^{३९}म^{४०}ग्र^{४१}ण^{४२}त^{४३}त्रै^{४४}
 क^{४५}प^{४६}नी^{४७}ड^{४८}प^{४९}व^{५०}न^{५१}च^{५२}य^{५३}चितं^{५४}चा^{५५}प^{५६}दे^{५७}न^{५८}स^{५९}ण^{६०}ा^{६१}र्द्ध^{६२}ना^{६३}प्रा^{६४}तं^{६५}चि^{६६}त^{६७}दै^{६८}त्यो^{६९}भ्र^{७०}म^{७१}ति^{७२}त^{७३}नु^{७४}म^{७५}ता^{७६}डु^{७७}र्वा^{७८}र्चित^{७९}प्र^{८०}भा^{८१}वः^{८२}॥३६॥
 म^{८३}स^{८४}मा^{८५}धि^{८६}ध्या^{८७}न^{८८}वि^{८९}ज्ञा^{९०}न^{९१}ह^{९२}तो^{९३}र्वि^{९४}न^{९५}य^{९६}न^{९७}य^{९८}वि^{९९}वे^{१००}को^{१०१}दा^{१०२}र^{१०३}चा^{१०४}रि^{१०५}त्रि^{१०६}सि^{१०७}धौ^{१०८}ष^{१०९}ड^{११०}र^{१११}ज^{११२}य^{११३}ति^{११४}चे^{११५}तः^{११६}प^{११७}न्ना^{११८}डु^{११९}र्नि^{१२०}वा^{१२१}र^{१२२}स^{१२३}ख^{१२४}
 ज^{१२५}ग^{१२६}ति^{१२७}यो^{१२८}गि^{१२९}व्रा^{१३०}त^{१३१}वं^{१३२}शो^{१३३}मु^{१३४}नी^{१३५}डः^{१३६}॥३७॥इ^{१३७}त्या^{१३८}च्चा^{१३९}र्ध^{१४०}प्री^{१४१}पु^{१४२}भ^{१४३}चं^{१४४}द्र^{१४५}वि^{१४६}र^{१४७}चि^{१४८}ते^{१४९}ज्ञा^{१५०}ना^{१५१}ण^{१५२}वे^{१५३}यो^{१५४}ग^{१५५}प्र^{१५६}दी^{१५७}पा^{१५८}धि^{१५९}का^{१६०}रं^{१६१}म^{१६२}नो^{१६३}व्या^{१६४}
 रा^{१६५}प्र^{१६६}ति^{१६७}पा^{१६८}द^{१६९}वि^{१७०}क^{१७१}णां^{१७२}॥निः^{१७३}श्रे^{१७४}ष^{१७५}वि^{१७६}ष^{१७७}यो^{१७८}नी^{१७९}र्त्तु^{१८०}र्वि^{१८१}क^{१८२}त्य^{१८३}व्र^{१८४}ज^{१८५}व^{१८६}र्जि^{१८७}तो^{१८८}स्व^{१८९}त^{१९०}त्वे^{१९१}क^{१९२}प^{१९३}र^{१९४}ध^{१९५}त्वे^{१९६}म^{१९७}नी^{१९८}धी^{१९९}नि^{२००}य^{२०१}तं^{२०२}म^{२०३}नः^{२०४}॥अ^{२०५}थ^{२०६}व^{२०७}
 क्रि^{२०८}य^{२०९}मा^{२१०}ण^{२११}म^{२१२}पि^{२१३}स्व^{२१४}स्थं^{२१५}म^{२१६}नः^{२१७}स^{२१८}द्यो^{२१९}नि^{२२०}भू^{२२१}य^{२२२}तः^{२२३}अ^{२२४}ना^{२२५}द्यु^{२२६}त्प^{२२७}न्न^{२२८}सं^{२२९}वं^{२३०}धै^{२३१}रा^{२३२}गा^{२३३}दि^{२३४}रि^{२३५}पु^{२३६}नि^{२३७}र्द्ध^{२३८}त्वा^{२३९}त्स्व^{२४०}त^{२४१}त्वा^{२४२}नु^{२४३}ग^{२४४}तं^{२४५}चे^{२४६}तः^{२४७}
 क^{२४८}रो^{२४९}ति^{२५०}य^{२५१}दि^{२५२}सं^{२५३}य^{२५४}मी^{२५५}णा^{२५६}द^{२५७}य^{२५८}स्त^{२५९}था^{२६०}य्ये^{२६१}तं^{२६२}सि^{२६३}पं^{२६४}ति^{२६५}भ्र^{२६६}म^{२६७}सा^{२६८}ग^{२६९}रौ^{२७०}॥अ^{२७१}त्मा^{२७२}त्मा^{२७३}धी^{२७४}न^{२७५}म^{२७६}पि^{२७७}त्वा^{२७८}तं^{२७९}सं^{२८०}शो^{२८१}रा^{२८२}गैः^{२८३}क^{२८४}लं^{२८५}क^{२८६}प^{२८७}ते^{२८८}॥

क्षानार्णवा॥
॥७६॥

तद्भूतः पूर्वमत्रयत्नो विधीयताम् ॥ अयत्नेनापि जायते चित्तभ्रमोऽशीरिणाम् ॥ गगदयः स्वभावोत्पन्ना
न्यागघातका ॥ अहंदिपार्थनपाकृत्य स्वतत्त्वमव्ययते ॥ यदि योगीतया यत्ते कृतयति मुहुर्मन ॥
ढक् चिन्नातक् चिन्नातक् चिदुत्तं ॥ प्रकितं च क्व चिद्विष्टं गाद्यैः क्रियते मनः ॥ अजस्रं रुध्रमानोपि विरा
भ्यासाद्वृटी कृता ॥ चरति हृदि त्रिःशं कानूणां गगदिह सप्तमा ॥ अथ यासैः फल्गुनि मूढैः किमात्मादां जनेधि
॥ अकथनेनाहं चेतः कर्तुं गगदिवाजितं ॥ स्त्रीणरागं व्युतदेषं ध्वस्तमोहं सुसंदत्तं ॥ यदि चेतः समापन्नं
दंसमीहितं ॥ अमोहपंकपरिशीर्षे प्रजातं ॥ गगविभ्रमे पश्यंति यमिनः स्वस्मिन् स्वरूपं परमात्मनः ॥ ११॥
संश्रमे निवश्रीसंगमोत्सुकैः ॥ योगिनिर्ज्ञानप्रसवेण गगमह्यो निपातितः ॥ अजसं क्लिष्टमोदं चोत्तमं विभु

॥७६॥

नाकुलं॥ निश्चलं च मनः कलवसुतलं निरुपया॥ ३॥ गादिभिर्हर्तवैतैः स्वतलविमुखं भवेत्तत्ततः प्रथमवतेशि
प्रज्ञानरत्नादिमस्तकात्॥ ४॥ रागादेष भ्रमाभावे मुक्तिमार्गे स्थिति भवेत्संयमी जन्मकांता रसंक्रमक्रेत्रां वि
तः॥ ५॥ शागादिभिर्विश्रांतं वच्यमानं मुहुर्मनः न पृथति परज्योतिः पुण्यपापैर्धर्मानलां हि शागादिपुंकावधु
षात्प्रसन्नै विज्ञवाणिपिस्फुरति त्रिःशेषं मुनेर्वस्तुकदंबकं॥ ६॥ सकोपि परमानंदो दीतरागस्य जायते॥ ये
न लोकत्रयैश्चर्यमर्प्य चैत्यं तृणायते॥ ७॥ प्रप्राप्तति विरागस्य दुर्बोधा विषमग्रः॥ ८॥ एव वदते जसं गातस्यै
देहि नः॥ ९॥ स्वभावजर्मना तं कवीतरागस्य यत्सुखं जतस्य नंतभागे पि प्राप्यते त्रिदशेश्वरैः॥ १०॥ एतां दर्शना
दि संभूतौ रागादेषौ महामुरौ अनंतदुःखसंतानप्रसूतेः प्रथमं कुरौ॥ ११॥ जतं द्वा॥ रागी वै ध्याति कर्मणि दीत रा

। ज्ञानार्णव ।
॥७८॥

सुनिर्णयभावपुत्राय तत्त्वतद्वधमोक्षायाः । इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारेण
षष्ठकेणाम् ॥ ७८ ॥ मोहवन्निर्भयाकर्तुं स्वीकर्तुं संयमश्चिदं । कुत्रेणानुभवेदज्ञानं प्रभवमवलंब्यताम् ॥ ७८ ॥
त्रक्षणेभ्यो वै निश्चिदं निश्चयतया स्थिते । ननु हतिमनो यस्य तस्य साम्ये स्थितिर्भवेत् ॥ ७९ ॥ विरज्य कामभोगे
वपुषि स्फुटं ॥ समत्वं भज सर्वज्ञानलक्ष्मीकुलास्पदं ॥ ८० ॥ कृत्वा प्रशमय त्वेणं भवव्यसनवागुरां मुक्तैः स्वयं
धीरव्रजप्रानैः शनैः ॥ ८१ ॥ साम्यसूर्योऽप्युज्ज्वलने गगदि ति मिरोक्तोऽप्रपश्रुतिदमस्विसिन्धुस्वरूपं
रिणिं शुद्धानां सतां ज्ञानैकचक्षुषां । इहैवानंत बोधादिराज्यलक्ष्मीः सखी भवेत् ॥ ८२ ॥ भावय स्वतया त्मानं
॥ ८३ ॥

नोति निर्भरं न यथा देषरागाभ्यां गुणतत्त्वैकदंबकर्मभूरागादिविपिनं भीममोहशार्दूलपादितं रथं मुनिमल
 वीरैः साम्यधूमध्वजार्विषाणि मोहपर्वे परीक्षीणो श्रीर्णो रागादिवंधनो नृणां हृदि पदं धत्ते साम्यश्रीर्विश्ववंरित
 ॥ अभा प्राः सद्यो विपद्यंते पातं विद्याः क्षयं क्षणात् ॥ म्रियते चित्तजो गीर्ज्ञो यस्य सां साम्यभावना ॥ साम्यको हि
 समारुहो यमीजयातिकर्मयत् ॥ निमेषात्तेन तज्जन्मकोटिनिक्षपसैतरे ॥ साम्यमेव परं ध्यानं ज्ञातीं विश्वद
 र्शिभिः प्रसूयं वयस्ये नमन्ये यं प्राज्ञवितरः ॥ ३ ॥ साम्यभा वितनावानां स्यात्सुखं यन्मनीषिणां तन्मन्ये ज्ञा
 नसाम्राज्यसमत्वं न वलंबते ॥ ४ ॥ यः स्वभावोत्थितां साध्वीं विष्णुद्विंस्वस्य वां कृतिं स धारयति पुण्यात्मा सम
 त्वाधिष्ठितं मनः ॥ ५ ॥ ननु त्रयविनिर्मुक्तदोषत्रयविवर्जितं यदा वेत्यात्मना त्मानं तदा साम्ये स्थितिर्मेव न पर

गानार्थिव॥
॥१९॥

शेषपरपर्यायैः परद्वयैर्विलक्षणां निश्चिनोति यदात्मानं तदा साम्यं प्रसूयते ॥ अतस्मै वा विचलं

त्ययमातस्यैव बंधविशेषः समत्वं यस्य योगिनः ॥ एष स्पष्टयनं चादयं जगदिदं चराचरं मया
साम्याच्छुभाशुभमलक्षयः ॥ तथा हि ॥ शाम्यति जंतवः कुरां बद्धवैराः परस्परं अपि खार्ष्यं प्रवृ
मुनेः साम्यप्रभावतः ॥ भजंति जंतवो मेत्री मन्थो न्येत्य क मत्सराः ॥ समत्वात् विना प्राप्य पादपद्माच्चितां ॥
सिति मारु ॥ शाम्यंतं योगिनिः कुरां जंतवो नैति शंक्यते ॥ सावदी स मि वारण्यं यथा वृद्धैर्बलात् कैः ॥ २२ ॥ भवं

प्रसन्नानि कश्मलान्यपि देहिनामां चेतां सिंयोगि संसर्गो गस्य योगे जलानि वार ॥ २३ ॥ अधिष्ठा ॥ सुभ्यं ति
सकिन्नरनास्तुष्यंति नाकेश्वरा मुंचंति द्विपदैर्यसि हसरतः ॥ बालादयः कुरतां रुवैरप्रतिबद्धविन्नमभय

नष्टजगज्जायते स्याद्योगी इत्समत्वसाध्यमं एवा किं किं न सद्यो भुवि ॥ २४ ॥ चंद्रः सांद्रैर्विकरति सुधा मं मुनिर्ज
 वलोको ॥ भास्वानुग्रैः किरणपटलैरुच्छिनत्यधकारां धात्रीधत्ते भुवनमखिलं विप्रमैतच्च वायुर्पृथ्वी स्या
 कृमयति तथा जंतुजातयतींद्रः ॥ २५ ॥ सारंगी सिंहसावंस्पृशति सुताधियानं दिनी व्याघ्राप्योतमाजगिहं सवालं
 प्रणयपरवशा के किं कांता भुजंगं वैराग्यजन्मजातान्यपि गलितमदाजंतवोन्येत्यजंति ॥ अत्रासां समैकस
 टं प्रशामितकदुषं योगिनं स्मीणामो हां ॥ २६ ॥ एकः पूजारचयति नतः पारिजातप्रसूनैः कुड्मैः कंठे स्मिपतिं भु
 जगहतकामसंतो न्यनुत्थावति भवति चतयोर्धस्य नित्यसंयोगी साभ्यागमं विप्रानि परमज्ञानदत्तावका
 शां ॥ २७ ॥ नारैणान्नगरं नमिन्नमहितांश्चोष्टान्नं जाबूनदनस्रदामभुजंगमानंदद्वषदस्तस्य प्राणां को ज्वलं प्रसा

मयसे

नमिभूतः

शायं

॥ज्ञानार्णव॥

॥८०॥

तःकरणेविभर्तिकलया^{नो}क्लृष्टतामीषद^{प्रा}यासप^{रमो}प^{प्रा}तिपदवीमा^{रु}ह^{मा}चक्षतेरषसौधो^{त्सरो}ऽम

सुतिअपवविधौकईमेकुं^{कु}मेवा^पल्यकेकं^टकायेदषदिप्र^{शि}मणौच^{र्म}चीनां^{ष्ट}केषु^{ष्ठी}णंगेदिव्य

^ऽअनुममशास्यवशात्

समसमवशा^{द्य}स्यचित्तविकल्पे^{न्न}लीढ^{सो}यमेकः^कलयति^{कु}प्रालः^{साम}पलीला^{वि}लासं^{र्ध}चलत्य

चलमाले^यकदाचिदैवयोगा^{नो}पसर्गैर^{पि}त्वांतमुनेः^{साम}प्रतिष्ठितं^{र्ध}॥उन्मत्तमप्यवित्रांतंदिग्मूरं

सप्तमे^ववा^{प्ता}म्यस्यस्यजा^{त्सर्व}योगिनः^{प्र}तिजासते॥३॥वाचस्पतिरपिब्रूतेयद्यजस्रंसमाहितं॥वक्तुं तथा

पिज्ञाज्ञोतिन^{हि}साम्यस्यैव^{नवां}३॥इत्याचार्यश्रीभुभचंद्रविरचितेज्ञानार्णवेयोगप्रदीपाधिकारेज्ञाम्यप्र

करणम्॥छादुःप्रज्ञावल्लुप्तवसुनिचयाविज्ञानमन्यायायाविद्यतेप्रतिमंदिनंजिजत्वाप्योद्यतादेहि

॥८०॥

नाऽभानं दामुतसिं धुग्री करचये^१ निर्वाप्य जन्मानलये^२ मुक्ते^३ र्देने^४ दुदीप्पणपराते^५ संति^६ दित्रा^७ यदिसा^८ म्यश्रीना
तिनिःशंकं^९ सतामं^{१०} पिहृदि स्थितिं^{११} धत्ते^{१२} सुनिश्चलध्यानसुधासंबंधवर्जितं^{१३} प्यस्य ध्यानं^{१४} मुनिःकंपं^{१५} सत्तस्य
प्रज्ञा^{१६} नयो^{१७} विद्या^{१८} विद्यानमं^{१९} न्योन्यस्यादिने^{२०} दतः^{२१} साम्यमेवं^{२२} न सद्यानात्^{२३} स्थिरो^{२४} भवतिकेवलं^{२५} पुन्यं^{२६} पि
कर्मो^{२७} धकलं^{२८} कीयं^{२९} नवाहकं^{३०} ध्येयं^{३१} देवसंयमी^{३२} साक्षात्समत्वं^{३३} वत्वं^{३४} तस्यैवं^{३५} परं^{३६} ध्यानं^{३७} तस्य कर्मो^{३८} धयात
ध्ना^{३९} अनादिविभ्रमो^{४०} हर्तृणा^{४१} दिति^{४२} मिरं^{४३} धनं^{४४} स्फोटयत्या^{४५} मुजीवस्य^{४६} ध्यानार्कः^{४७} प्रविजृं^{४८} नितः^{४९} दी^{५०} भवज्वलनसं
भूतः^{५१} महादाहप्रशांतयो^{५२} प्राश्न्य^{५३} ध्यानां^{५४} बुधै^{५५} रै^{५६} रै^{५७} रै^{५८} रै^{५९} रै^{६०} रै^{६१} रै^{६२} रै^{६३} रै^{६४} रै^{६५} रै^{६६} रै^{६७} रै^{६८} रै^{६९} रै^{७०} रै^{७१} रै^{७२} रै^{७३} रै^{७४} रै^{७५} रै^{७६} रै^{७७} रै^{७८} रै^{७९} रै^{८०} रै^{८१} रै^{८२} रै^{८३} रै^{८४} रै^{८५} रै^{८६} रै^{८७} रै^{८८} रै^{८९} रै^{९०} रै^{९१} रै^{९२} रै^{९३} रै^{९४} रै^{९५} रै^{९६} रै^{९७} रै^{९८} रै^{९९} रै^{१००}
नदे^{१०१} वदु^{१०२} रितव्रातगुरुकक्षकृता^{१०३} शानं^{१०४} अपास्य^{१०५} रं^{१०६} उविज्ञाना^{१०७} सिकोपापवासनो^{१०८} असद्याना^{१०९} नि^{११०} र्वा^{१११} देयं^{११२}

॥ज्ञानार्थिना॥

॥८२॥

योगात्तद्यथा॥ ज्वलनवनविष्णुत्रयालगाद्दृश्यैस्तैः स्थलजलविनसत्त्वैर्दुर्जनार्णतिभ्यैः स्वजनधनशरीरध
सिनिस्तरैर्निष्टैर्भवति यद्विहयोगादाधमात्ततदतत्पर्यथा चरस्थितैर्भावैरेतैः समुपस्थितैः अनिष्टैर्दु
क्किष्टस्यादात्ततत्प्रकीर्तितं पराश्रुतैर्दृष्टैः स्मृतैर्ज्ञातैः प्रत्यासत्तिर्वसंश्रितैः पौर्निष्ठार्थैः मनैः क्लेशैः ॥८३॥

एष प्रज्ञोपाधिष्टसंयोगे तद्वियोगानुचितं यत्स्यात्तदपि तत्त्वज्ञैः पूर्वमतप्रकीर्तितं परं ॥ प्रष्टव्यं ॥
यत्कलत्रबाधवसुहृत्सौभाग्यभोगार्थयेचित्तप्रीतिकरप्रसन्नविषयप्रधानं भावैर्धर्मासं

विवर्ज्यैर्धातुवद्यते हर्तृजातस्याद्विधिवियोगजंतनुमतां ध्यानं कलंकं कास्पदम् ॥ ३ ॥ दृष्टश्रुतानुभूतैस्तैः

श्रितैर्ज्ञकैः विद्योगेयं मनः खिन्नं स्यात्तदानीं द्वितीयकं ॥ मनो जवत्तु विध्वंसं पुनस्तत्संगमार्थिनिः ॥ कि

॥८२॥

तेयत्तदेवस्याद्वितीया^{१५}र्तस्यलक्षणा^{१६}॥ द्वितीया^{१५}कासश्वासभगंदरोदाजकुक्षुष्टातिसाज्वरैःपित्तश्चेष्ममलस
 कोपजनितैरोगैःशरीरांतकैःस्याकथ्यत्प्रबलैःप्रतिक्षणाभवदद्याकुलत्वंदृणांतदोगातमनिहितैःप्रकटितं
 इवैरिदुःखाकरां३॥ अल्पानामपि रोगाणां माभूत्तदपि स भवः प्रमोति या नृणां चिंता स्यादातत तृतीयकां३॥
 भोगाभोगीप्सवेयास्त्रिभुवनजयनीरूपसाम्राज्यलक्ष्मीराज्यक्षीणां चिंता विजितसुरवधूलास्यलीलायुव
 लाः अन्यच्चानंदभूतकथमिह भवतीत्यादि चिंतासुभाजायातद्भोगातमुक्तं परमगणधरैर्ज्ञेयमसंतानसूतं
 ३॥ पुन्यानुष्ठानजातैरभिलषतिपदं जिनेंद्रा मराणां यद्वातैरेव वा कथं हितकुलकुजकेदमंत्यंतकोपात्
 पूजासत्काराद्यभप्रभृतिकर्मप्रदायाचतेयद्विकल्पैः स्यादातत त्रिदानप्रभवमिह नृणां दुःखदावोयथासां३॥

॥ज्ञानार्थं॥
॥८३॥

इह भोगादि सिद्धये रिपुघातार्थमेव वाप्य निदानमनुष्ठाणा स्यादर्थैस्तत्रेति युक्तं ॥ चतुर्थे ॥ इत्थं चतुर्थः
विस्तारितैः

पितैर्विकल्पैर्नासमासादिह हि प्रणीतं॥ अनंतजीवा प्रायमेदन्निन्नब्रूते समग्रं यदिवीरनायुः॥ ३६

मापिपयुतेरममयनिमक्षणे विद्यासदानमते द्विषद्रुणास्थानभूमिकाषोमदतामयतेक्षतच्चतुर्भेदय

यतो॑ प्रमत्तस्य॒ यताना॑नु॒ निदाना॑रहितं॒ त्रिधा॑ ॥ क॒ क्ष्मनी॑ ला॒ द्यस॑ द्धे॒ यथा॑ ब॒ बने॑ न॒ प्रवि॑ज्जुं भ॒ तो इ॒ दं दु॑रि॒ तदा॑ वा

विः प्रसूतेरिधनोपमं॥ एतद्दिनापि यत्नेन स्वयमेव प्रसूयते॥ अनाद्यासस्तमुक्तं संस्कारादेव देहिना॥ ४

अदंतदुःखसंकीर्णस्यतिर्यगतेः फलं॥ क्षापोपशमिकोभावः॥ कालश्चातमुहर्तिकं॥ अथात्रांकाशोक

मादकलहाश्रिताभ्रमोद्भातयजन्मादोविषयोत्सुकत्वमसकृन्निद्रागजाद्याश्रमाभ्रहरीनिशरीर

रतं दिगानि बाह्या न्यूनं आर्तो विहितचेतसो मृतधरो ध्यावर्णिता विस्फुटो मम ॥ इत्याचार्य श्रीशुभचन्द्रविरचिते
 ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारे आर्तभयान्नकराणाम् ॥ रुद्राशयमवर्भीममपि रोद्रचतुर्बिधं कीर्त्यमानं विदं
 ॥^{५५} त्वार्याः सर्वसत्त्वा निनन्दकाः ॥ रुद्रः क्रूरशयः प्राणी प्रणीतस्तत्त्वदर्शिनि ॥ रुद्रस्य कर्मभावो वारो द्रमिर्त्यनि
 धीयतो ॥ हिंसानंदान्मृषानंदान् चोर्ध्यात्संरक्षणात्तथा ॥ प्रभवत्यङ्गिनां प्राश्नदर्पि रोद्रचतुर्बिधं ॥ हिंसारो द्रं
 ॥ तद्वथा ॥ हते निपीडिते ध्वसे जंतुजाते कदर्थिते ॥ खेन चान्ये न यो हर्षे सा द्विंसारो द्रमुच्यते ॥ भनारतं निःक
 रणास्वभावः स्वभावतः क्रोधकषायदीप्तः ॥ प्रदो द्रतः पापमतिः कुशीलः स्यान्नो सति कोपः संहिरो द्रधामा ॥
 ५॥ हिंसा कर्मणि को प्रादं विपुला तापापोपदे प्रोभु प्रांदाक्ष्यं नास्तिकशासनं प्रतिदिनं घ्राणातिपातेरति ॥ स्रं वा स

॥ज्ञानार्णव॥

॥८६॥

सहसिद्ध्यैरविरतनैसर्गकीकृतायत्स्याद्देहभृतांतदत्रादितैर्द्वंप्रप्रांताप्रयैः॥क्षिकेनोपायेनघातोभव
तितनुमताकःप्रवीणोत्रहंताहतुकस्यानुगाःकतिनिरिहदिनैरेन्यतेजंतुजातांहत्वापूजाकरिष्येद्विजग
रुमरतांपुष्टिशांत्यर्थमिच्छयत्स्याद्विमंनिनदोजगतितनुभृतांतद्विर्द्वंप्रणीतां॥अगानवनधरित्रीचारि
णादेहभाजादलनदहनबंधक्रेदघातेषुयत्नं॥इतिनखकरणेत्रोत्पादनेकोतुकयत्तादिहंगादितमुच्चै
रौद्मिच्छं॥अस्यघातोजयोन्यस्यसमरेजायतामितिस्मरत्यंगीतदध्याहौद्मध्यात्मवेदिनः॥८६

जंतुबधाद्युरुपराभवोद्योहर्षसाद्विविज्ञेयैर्दुःखानलधनैर्अरंकदाकरिष्यामिपूर्ववैरस्यनिः
अस्यचित्रैर्द्वधैश्चेतिचिंतारोद्रायकद्विगता॥९॥किंकुर्मःशक्तिवैकल्याञ्जीवत्यद्यापिबिद्विषःतद्दुर्मुत्रहनि

॥८७॥

धामः प्राप्य कालं तत्रावर्त्तते ॥ २ ॥ अत्र निवसति नितांतं यत्परास्यार्पकारं व्यसनविशिष्य निजवंदीक्ष्य यत्तोषमेति ॥
 यदि ह्यगुणगारिष्टादे^{द्वेषकेनेति}ष्टिदृष्टान्यभूतं भवति हृदि स प्राप्यः तद्विगौडस्य विगौडस्य हिंसानंदोद्भवगौडवकुंकस्या
 सि को प्राज्ञो जगज्जंतु समुद्भूतविकल्पश्रुतसंभवं ॥ हिंसोपकरणादानं कूरमत्वे ध्वंशं निश्चिं प्राप्तादि
 गानिरौडवाद्यानि देहिनां भूय ॥ इत्थं चार्थश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपाधिकारे हिंसानंदः प्रपन्न
 ॥ क्ता ॥ असत्यकल्पना जालकश्मलीकृतमानसश्चेष्टते यज्जुनं स हि सुषाणेऽप्यकीर्तिता ॥ तद्वया ॥ विधा
 यवं च कंशास्त्रं भार्गवमुद्दिश्य निर्दयं प्रपात्य व्यसने लोकभो^{भोगविषयासि}क्ष्ये ह वां छित्तं सुखं ॥ असत्यचातुर्यबलेन लो
 द्वितं ग्रहिष्यामि बभूव प्रकाशं तत्राश्रमातंगपुराक^५णिकन्यादि रत्नानि च बंधुराणि ॥ असत्यवाग्वंचनया

॥क्षानार्पिव॥

॥८५॥

तंप्रवर्तयत्यत्रजनवराकांस्वधर्ममाग्रदतिवर्तनेनमदौदतोयःसहिगौदधाम॥असत्यसामर्थ्यवशाद
तीन्द्रुपेणचान्येनचधातयामि॥अदोषिणांदोषचयंविधायचिंतेतिरौद्रायमतमुनीदैः॥पातयामिजनं
मूढं व्यसनैर्नर्थसंकटावाक्त्रोत्राल्यप्रयोगेणावांक्त्रितार्थप्रसिद्धयोर्हृद्मान्जनान्बोधाविचारविच्युतान्
तारयाम्यद्यवचोनिर्हन्तैः॥अमीप्रवर्तस्यतिमदीयकौत्रालादकार्यवर्गोच्चितिनान्नसंप्राद्य॥अनेकासत्यसं
कल्पैर्यःप्रमोदःप्रजायते॥मृषानंदात्मकैरौदंतत्प्रणीतंपुणतनैः॥इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचितेज्ञाना
र्पवेद्योगप्रदीपाधिकारेअसत्यरौद्रद्वितीयं॥३॥छा॥चौर्योपदेष्टाबाहुल्यंचातुर्यंचौर्यकर्मणिप्रचौर्ये
तःसचौर्यानंदइष्यते॥तद्यथा॥यच्चौर्यायशरीरिणामहरश्चिंतासमुत्पद्यतेकृत्वाचौर्यमपिप्रमोदमतुलं

॥८५॥

कुर्वन्ति यत्संततं ॥ चौर्येणापि हते परैः परधने यज्जायते संभ्रमस्तच्चौर्यप्रभवंवदन्ति निपुणारौ ॥ इंसुनिदास्यदंश्च
कृत्वा सहायं वरवीरसेन्यंतथाभ्युपायांश्च बहु प्रकारान् ॥ यनान्यत्र भ्यानि चिराज्जिना नि सद्यो हरिष्यामि जन
स्य धाम्नाम् ॥ ३ ॥ द्विपदचतुष्षट्सारं धनधान्यवरांगानां समाकीर्णमवतु परकीयमपि मेत्वा धीनंचौर्यमाप्त
प्रातिष्ठ ॥ इत्थंचतुरायां विविधप्रकारः प्राीति निर्यः क्रियते ॥ भिन्नावः ॥ अस्पादुः ॥ खार्णवरेतुभूतं रौद्रं तृतीयं
द्विप्रणीतं ॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारे चौर्यनिर्दरौद्रं तृतीयं ॥ ३ ॥ क॥ ब
कारं भपरिग्रहेषु नियतं रक्षार्थमभ्युद्यते यत्संकल्पपरंपरां वितनुते चाणी ॥ हरौ द्राशय ॥ यच्चात्वं व्यमलत्वं
ज्ञातमना राजेत्यहं मन्यते तत्तु र्यप्रवदन्ति निर्मलधियोरौ ॥ इमं वाश्रांसिर्ना ॥ १ ॥ तद्वदथा ॥ आरोग्यचापं निशितैः ॥

॥ज्ञानार्थवा॥
॥८६॥

आरौधैर्निकृत्यैवैरिव्रजमुद्धताशं॥राधापुरगामवराकाणि॥प्राप्स्येहमैश्वर्यमनन्यसाधं॥२॥प्राक्षिद्यगुरुं
धरांमदीयांकन्यानिरत्नानिधनानिनारी॥येआत्रवःसंप्रतिलुप्तचित्तास्तेषांकरिष्येकुलकक्षदाहं॥सक

पूज्यंवीरवर्गोपसेव्यंस्वजनधनसमुद्धरत्नामामिरामं॥अमितविभवसारांविश्वभोगाधिपत्यंप्रवर्त्ता
त्वातंहतकृत्वामयासां॥नित्वाभुवंजतुकुत्तानिहत्वाप्रविश्यदुर्गाण्युदधी॥क्षिप्तंयथाकृत्वापदंमूर्ध्निमदीदृ
नांमयाधिपत्यंकृतमभुद्धारं॥जलानलव्यालविषप्रयोगैर्बिभृश्यामनेदप्रणिधिःप्रपंचैः॥उत्साह्यानिःश्रे
णतिचक्रंस्फुरत्ययमेप्रवलयप्रतापः॥इत्यादिसंरक्षणासंनिबद्धसंचितनयक्रियतेमनुष्यैः॥संरक्षणाजंद
प्रवतदेतदौद्धप्रणीतंजगदेकनाथैर्॥६॥इत्याचार्यश्रीभुभचंद्रविरचितेज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारेसंरक्ष

॥८६॥

एतदसौ द्वचतुर्थी ॥ ३॥ हस्मत्तेन्यावत्तोपेतंश्च भ्रपातफलां कितं सौ द्रमेतद्विजीवानां स्यात्पंचगुण भूमिकं ॥ ३॥
तादृशपातष्वं च कत्वं कठोरता ॥ निस्तं प्रात्वं च लिङ्गानि सौ द्रस्योक्तानि स्तरिणि ॥ ३॥ विस्फुलिङ्गानि भेनेने भूव
क्रोभीषाणाकृतिः ॥ एकं पस्वेदादिलिङ्गानि सौ द्रवाद्यानि देहिनां ॥ ३॥ स्यादोपशामिकोभावः कालश्चांतमूर्धनिकः
दृष्टाशायवप्रादेतदप्रप्राप्तावत्वं बन्धः ॥ ३॥ हृत्येव क्षणाद्देहिनाभिदमुत्थितं ॥ असंभानं त्रिलोकश्रीप्रसवं
धर्मपादपं ॥ ३॥ इत्यात्तैरौ द्रगृहिणामजस्रं ध्याने सुनिद्योभवतः स्वतोपि प्रश्रुतारं भकषायदौषैः कलं कितं न
कणो विप्रां कं दौक्कचित्कचिदमीभावाः प्रवर्तते मुनेरपि ॥ ३॥ आक्रमणैरवाच्चित्रं प्रायः संसारकारणं ॥ ३॥ स्वयमेव
धजायते विनायत्वेन देहिनां अन्यादिदृढसंस्कारादुर्ध्यानाविषतिक्षणां ॥ ३॥ हतिविगतकलं कैश्चर्चितं चित्रम् ॥

।क्षानार्णव।
॥८७॥

इरितकुरुहकंदं निःशुभार्थानयुगं।कटुकतरफलाढ्यं समभ्यागतोऽधधीरत्यजसपदि यदित्वं मोक्षमार्गं प्र
वृत्तं॥८८॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवयोगे प्रदीपाधिकारे अतरेणैव ध्यानप्रकरणं॥ क॥ अथ प्र
ममालंब्य विधाय स्ववशं मनः।विरज्य कामभोगेषु धर्मध्यानं निरूपय॥ तदेव प्रक्रमया तं स विकल्पं स
मासतः।आरंभकल्पयंतं प्रोच्यमानं विबुधमतः॥ ज्ञानवैराग्यसंपन्नः संवृतात्मा स्थिराज्ञाय मुमुक्षुः क
तोऽध्याताधीरः प्रप्राप्त्यतोऽ॥ च तस्मो भावना धन्याः पुराणपुरुषाश्चिन्ताभ्रैश्चादयश्चिरं चिन्ते विधेया
सिद्धये॥ अथ मैत्री॥ सुदंतर विकल्पेषु चरस्थिराशीरिषु। सुखदुःखाद्यवस्थासु संस्थितेषु यथायथं॥
नायोनिगतेष्वेव समत्वेनाविधाया॥ साधी समत्वमापन्ना मतिर्मैत्रीति पश्यते॥ स्त्रीविदुर्जनवः सर्वे केषां च

॥८७॥

सनवर्जिताः॥साधुवंतुसुखं त्यक्त्वा वैरापापं प्राभवं॥अथ करुणा॥दैत्यशोकसमुच्चासरो गपीडाईतात्मसु
वधवंधनरुद्धेषु याचमानेषु जीविते॥गुप्तु च्छ्रमा निभूतेषु प्रीता दैव्यं धितेषु च॥अवरुद्धेषु निस्तं प्रौढ
तमानेषु निर्दयं॥मारणा नैषु भूतेषु यत्पतीकारवां कया॥अनुग्रहमतिः सेयं करुणेति प्रकीर्तिता॥१०॥
अथ मुहिता॥तपःश्रुतयमोद्युक्तचेतसां ज्ञानवक्षुषां॥विजिताक्षकषायाणां स्वतत्वाभ्यासशालिनां॥११॥
जगत्त्रयचमत्कारि चरणायिष्ठितात्मनां योगेषु प्रमोदः स्यात्सद्भिः सामुहितामता॥१२॥अथोपेक्षा॥क्रोधादि
द्वेषु सत्त्वेषु निस्तं प्रक्रूरकर्मसु प्रधुमांससुरान्यस्त्रीबुद्ध्येव तत्तपापि धु॥अदेवागमयति वातनिंदके धा
त्मसंक्षिप्तु॥नासिकेषु च माध्यम्यं यत्तोषेष्वाप्रकीर्तिता॥१३॥एताः मुनिजनानंदमुधास्पंदैकचंद्रिका॥१४॥

॥ज्ञानार्णव॥

॥८८॥

स एषा द्युक्ते ज्ञातो काग्रपददीपिकाः॥१५॥ एतानि रनिजं योगी श्रीऽन्नस्यं तनिर्भरं॥ सुखमात्मोत्पत्त्यस्य
मिहैवाकंदति ध्रुवं॥१६॥ भावनास्वाप्तुसंतीनः करोत्यध्यात्मनि श्रयं॥ अवाप्त्यजगद्भूतं विषयेषु न मुह
१५॥ योगानिद्रास्थितिं धत्ते मोहनिद्रापसर्पति॥ आसुप्तसम्यक् प्रीतिस्तस्या मुनेस्तत्त्वनिश्चयं॥१६॥ आनिर्दय
विश्रंभावयत्यखिलं वशी॥ तदौदसीन्यमापन्नश्चरत्यत्रैव मुक्तवत्॥१७॥ एषा हि वागुगजालं निरुक्त्या चिं
त्यविक्रमः॥ स्थानमाश्रयते धन्यो विविक्तं ध्यानसिद्धये॥१८॥ कानिचित्तत्र प्राप्यंते हर्षं ते कानिचित्पुनः
ध्ययनसिद्धयर्थं स्थानानि मुनिसत्तमैः॥१९॥ विकीर्यते मनः सद्यः स्थानदोषेण देहिनां॥ तदेव स्वस्थतां ध्वने
न मासाद्य बंधुं॥ रश्मेरुच्छाधमजनेर्जुष्टं दुष्टं हृत्पलपाति तं पाषं हि मंडलाक्रांतं महाभिष्यात्त्ववासितं॥२०॥ कौ

॥८८॥

लकापालिकावासंरुद्रमुद्रादिमंदिरांश्चभूतवेतालंचंडिकाभवनाजिरंर्ध्रपण्यस्त्रीकृतसंकेतमंदचा
रित्रमंदिरांक्लृकर्मविण्णकुशास्त्राभ्यासवंचितं॥२॥क्षेत्रजातिकुलोत्पन्नप्राक्सिक्तीकारदर्पितं॥मिलिता
नेकदुःशीलकल्पितानेकसाहसंर्ध्रभूतकारसुरापानविटवदिव्रजान्वितं॥पाकसत्वसमाक्रांतं॥सि
कासारसेवितं॥२॥ऋग्व्यादकामुकाकीर्षव्याधविधस्तश्चापदं॥त्राट्यिकारुक्विस्मिसमग्निजीविजनो
चितं॥रुणप्रतिपक्षशिरःशूलप्रत्यनीकावलंबितं॥भ्रात्रेयीर्गडितव्यंगमंश्चितंचपरित्यजेत्॥२॥विद्रवंति
जनाःपापाःसंचरेत्यन्निसारिका॥क्षोभयंतीङ्गिताकारैर्यत्रनार्योप्यशंकितः॥३॥किंचक्षोभायमोहायय
द्विकोरायजायते॥स्थानंतदपिमोक्तव्यं॥ध्यानविधंसंशंकितैः॥३॥तृणाकंडकवल्मीकविषमोपलकद्मैः॥भ्र

॥ज्ञानार्णव॥
॥८९॥

स्मोऽहिष्ठास्थिरात्ताद्यैर्द्विषितासंत्यजेद्भुवं॥३२॥क्वाकःकौशिकमार्जारवगोमायुमंडलैः॥भवद्युष्टंरिद्विधमाय
ध्यातुं कामस्ययोगिनः॥३३॥ध्यानद्वंसनिमित्तानितयान्यान्यपिभूतलोन्नहिस्वप्नेपिसेव्यानिस्थानानि
निसन्नमैः॥३४॥इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविश्वंतेजानार्णवयोगप्रदीपाधिकारेविरुद्धस्थानप्रकरणा॥का॥
त्रेमहातीर्थपुण्यपुरुषाश्रितोऽकट्याणकटितेषु एषध्यानसिद्धिःप्रजायते॥स्नागगतंवेदनांतवात्रौलशृंगं
नरेषपथापुलिनेषभारवंडांतप्राभारेणालसंकटोऽस्मरितांसंगमेदीपेप्रसन्नेनरुकोटरोऽनीर्णेध्यानेऽमसा
वागुहागर्भेविजंतुकोऽ॥३॥सिद्धकुटेजिनागारेऽकत्रिमेऽकत्रिमेऽपिचाप्तरुर्द्विकमहावीरयोगसंसिद्धिवांछि
ते॥भजनःप्रीतिप्रदप्राप्तेप्रांकाकोलाहलच्युतेःसर्वर्तुसुखदेरस्येसर्वोपद्रववर्जितोऽभून्न्यवेऽमन्यध

॥८९॥

भूगर्भकदलीगृहे॥पुरोपवनवदंतेमंडपेचैत्यपादध्व॥र्द्धवर्धनपतुषारादिपवनासारवर्जिते॥स्थानेजागत
विश्रांतंयमीजन्मार्तिज्ञांतये॥यत्ररागादयोदोषाअजस्रंयांतिजायवं॥तत्रैववसतिःसाध्वी॥ध्यानकालेवि
शेषतः॥रासारुपद्वेजालापद्वेभूमौवासिकतास्यलो॥समाधिसिद्धयेधिरोगिविदध्यात्तुस्थिरासनं॥ऐपर्यक
मर्द्धपर्यकंवक्रवीरासनंतथा॥मुरवारविंदहृद्वैचकार्योत्सर्गश्चसंमतः॥येनायनमुरवासीनाविदधुर्नि
श्चलंमनः॥तत्रदेवविद्येयंस्यान्मुनिभिर्बधुरासनं॥कायोत्सर्गश्चपर्यकः॥प्रशस्तःकैश्चिदीरितः॥देहिर्नो
दीर्घवैकल्यात्कालदोषेणसंप्रति॥ब्रजकायामहासत्त्वानिःकंपाःसुस्थिरासना॥सर्वावस्थास्वलंधातु
गताःप्रागयोगिनःत्रिबा॥३॥उपसर्गेरिपुस्फीतैर्देवैत्यादिकल्पिते॥स्वरूपांविनंतेषानचेतश्चाल्यतेकचिन्ता॥

ज्ञानार्पाव ॥
॥८०॥

१५॥ श्रूयते संवृतत्वांताः स्वतत्त्वकृतविश्रयाः विषद्द्योगोपसर्गाग्निध्यानसिद्धसमाश्रिताः ॥१६॥ केचिज्जालाव
रिसरिजाज्ज्वालविधस्तदेहाऽकेचिङ्गरिदैत्यैरदयमनिहताश्रकश्वलासिद्धेऽभृकंपोत्यातवातप्र
बलपविधनव्रातरुद्रास्तथान्येकत्वास्थैर्यसमाधौ सपरिशिवपदं निःप्रपञ्चप्रपन्नाः ॥१६॥ तदीर्ययमिनामन्ये
संप्रतिपुणतनं भ्रतः स्वप्ने पितामास्यां प्राचीनां कर्तुमक्षमाः ॥१७॥ निःशेषविषयो ज्ञीर्णा निर्ध्वजो जन्मसं
भात्माधीनमनाः प्राश्वत्सर्वदा धातुमर्हति ॥१८॥ अविक्षिप्तं यदा चेतः स्वतत्त्वानुसृतं भवेत्तन्नैकं मुक्ताभुनेः सा
द्विस्ते परहितं मनः ॥१९॥ संविशः संहतो धीरः स्थिरात्मानिर्मला प्रायः सर्वो वक्ष्यामि सर्वत्र सदैव धातुमर्हति ॥२०॥
जने जनसंकीर्णो सुस्थित इस्थितो षवाप्यदिधत्ते स्थिरं चिन्तनं तदा सि निषेधनां ॥२१॥ पूर्वो ग्राहिमुखः साक्षा

गतिमुखोऽथवा प्रसन्नवदनोऽधाता ध्यानकाले प्रशस्यते ॥२॥ अथवा चरणज्ञानसंपन्ना जितारुणा दीनविभ्रमाः
प्राग्नेकास्त्ववस्थासु संप्राप्ता यमिनः शिवं ॥३॥ मुख्योपचारनेदने द्वौ मुनीस्त्वामिनौ मतौ ॥ अग्रप्रसन्नप्रसन्नाख्यौ धर्मस्य
तोऽपयाययं ॥४॥ अग्रप्रसन्नः सुस्थानो वज्रकायो वशी स्थिरः ॥ पूर्ववित्तवृत्तोऽधीरोऽधाता संपूर्णलक्षणाः ॥५॥ श्रुतेन
विकल्पेनापि ह्यमी सन्ने प्रकीर्तितः ॥ अधः श्रेण्या प्रवृत्तात्मा धर्मध्यानस्य सुश्रुतः ॥६॥ किंचकैश्चिच्च धर्मस्य चत्वारः
स्वाभिनः स्मृताः ॥ सदृशाश्च प्रसन्नाः ता यथा योगेन हेतुना ॥७॥ धाता रश्चि विधा ज्ञेया सोऽर्था ध्यानान्यपि विधा लेश
विश्रुद्धि योगेन फलमिद्विरुदाहृता ॥८॥ अथासन्नजयं योगी करोतु विजितेन्द्रियः ॥ प्रनागपि न विद्यंते स माधौ सुस्थि
रा स नाश्नन् ॥ आसनाभ्यासवैकल्याद्दुःस्थिर्येन विद्यते ॥ विद्यते त्वंगवैकल्यात्समाधि स मये ध्रुवं ॥ १॥ वातातपतुषा

॥ज्ञानार्णव॥
॥६१॥

एद्वैर्जितुं जाते रनेक प्राः कृतासनजयोयोगी रेदितोपिन रिवद्वतो॥३॥ आसां ह्यनिमतं रम्यं स्थानं चित्तप्रस
जद्विन्नपुत्रकः श्रीमान्पर्यकमदिति ह्यति॥३॥ पर्यकदशमधस्य प्रोक्ताने कारकुशलो करोत्युद्भिन्नराजीव
निमेष्युत चापलेक्षणासाग्रदेषा विन्यसेधत्तेनेत्रे सुनिश्चले प्रसन्ने सौम्यतापन्ने निस्पंदे मंदतारके॥३॥
द्विविक्रियाहीनं सुश्चिष्टाधरापल्लवं मुप्रमत्स्य क्रदप्रायं विदध्यान्मुखपंकजं॥३॥ अगाधकरुणां ओधो मग्नः
विप्रमानसः षट्च्चायतं वपुर्धत्ते प्रप्राप्तं पुस्तमर्तिवत्॥३॥ विवेकवार्द्धिकह्योले निर्मलीकृतमानसः॥ ज्ञानमंत्रो
हुताशेषाणां दिविषमग्रहः॥३॥ एताकरश्वागाधः सुरादिरिव निश्चलः॥ प्रप्रांतविश्वविस्पंदः प्रनष्टरुक्ल
भ्रमः॥३॥ किमयं लोहनिष्पन्नः किं वापुस्तप्रकल्पितः॥ समीपस्थैरपि प्रायः प्राज्ञैर्धर्मा नीतिलक्ष्यते॥३॥

नयः॥ मुनिर्नीतस्वसिद्धतैः प्राणायामः प्रशस्यते॥ मुनिनिर्धानसिद्धयर्थं शुद्धयर्थं चोत्तरात्मनः॥ ६७ ॥ अतः साक्षात्
सविज्ञेयः पूर्वमेव मनीषिणात्मना गप्यन्त्यथा प्राप्नोति चित्तनिग्रहः॥ ६८ ॥ त्रिधा लक्षणभेदेन सस्मृतः पूर्व
स्वरिजिः॥ पूरकः कुंभकश्चैव रेचकस्तदनंतरं॥ ६९ ॥ तद्यथा॥ दादप्रांतात्समाकृष्य यः समीरः प्रपृथ्यते॥ स पूरक इ
ति ज्ञेयो वायुविज्ञानकोविदैः॥ ७० ॥ नरुणाद्विस्त्रिणीकृत्यश्वासनं नाभिपंकजं॥ कुंभवन्निर्भरः सोऽयं कुंभकः॥ परि
कीर्तितः॥ ७१ ॥ निःसायतेति यत्नेन यः कोष्ठात्श्वासनः प्रायैः॥ स रेचक इति प्राज्ञैः प्रणीतः॥ पवनगगमोऽभ्युन्नान्निक
दाद्विजिः क्रान्तं हृत्पद्मोदरमध्यगं दादप्रांते मुविश्रान्तं तं ज्ञेयं परमेश्वरं॥ ७२ ॥ क्षीतस्य चारंगतिं बुद्ध्या संस्थां चैवात्मनः
सदा चिंतयेत्कालमायुश्च शुभाशुभकलोदयोऽक्षः॥ ७३ ॥ अत्राभ्यासं प्रयत्नेन प्राप्नोति इन्द्रः प्रतिक्षणं कुर्वन् योगी विज्ञान

॥ज्ञानार्णवा॥
॥ऐ३॥

प्रा०रिणांभुवंवामा॥स्वपयति तदेव प्रश्रद्धमानादक्षिणा नाडी॥८॥संग्रामसुरातनोजनविरुद्धगेषु
क्षेणेष्टा॥स्यात्अभ्युदयहृदयवांछितसमस्तप्राप्तेषुवामेव॥९॥नेष्टयटनेसमर्था॥कृग्रहकाजवंद्रस
र्वाद्या॥क्षितिवरुणौजमृतगतौसमस्तकल्याणदोहेयो॥८॥पूर्णेपूर्वस्यजयोरिकेवितरस्यकप्यतेतत्रैः
भयोर्दुश्चिन्मित्रेदृतेनाप्रांसितेप्रक्षे॥८॥ज्ञातुर्नामप्रथमंप्रश्नाद्यद्यातुरस्यगुणानिहस्तसदेष्टमिदि
सेस्याद्विपर्यासा॥८॥पञ्चयतिसमाक्षरनामावा॥मावा॥कृस्थितेनदृतेन॥विषमाक्षरानुदक्षिणादिक्रसंस्थे
ह्रसंपाते॥८॥भूतादिग्रहीतानांरोगानां चसर्पदृष्टानां॥पूर्वोक्तएवचविधिर्बोधव्योमंत्रिणांवश्यं॥८॥
पूणर्वरुणेप्रविश्रानिपदिवामजायतेक्वचित्पुण्ये॥सिद्धंत्यचिंतान्यपिकार्येणारथ्यमाणानि॥८॥जय

वितत्याभाद्याः येषां पूर्वतुल्यचिताः प्राप्तेः स्युस्ते सर्वेष्वप्यप्यन्तु स्युस्ते मरुतिनो कानां ॥ २ ॥ अत्र निजमवबुध्य
 भुक् पुष्पं हस्ताभ्यपातयेत्तज्जानी ॥ मृतजीवितं विज्ञानेन तः स्वयं निश्चयं कुरुते ॥ ३ ॥ वरुणे त्वरितो लाभश्चिरं
 भौमे तदर्थिने वा च्यं ॥ तुल्यतरः पवनारव्ये सिद्धोऽपि विनश्यते वक्रौ ॥ ४ ॥ आद्यानि गतो वरुणे भौमे तत्रैव तिष्ठति
 सुरवेनाप्यन्यत्र श्वसने मृत इति वक्रौ समादेष्यं ॥ ५ ॥ यो रतरः संश्रामो द्रुताशनो मरुतिभंग एव स्यात् ॥ गग
 ने स्येन्य विनाशं मृत्युर्वोयुद्धं पुच्छायां ॥ ६ ॥ देवि जयः समरे ततो धिको वां छितश्च वरुणे स्यात् ॥ संधिर्वोरि
 भंगात् स्वसिद्धिः संस्वचनो वेत ॥ ७ ॥ वर्षति भौमे मधवा चरुणे तु मनो गतं तथा जम्ब ॥ मुर्धनधनाश्च पवने वक्र
 दृष्टिः किं यन्मात्रं ॥ ८ ॥ समस्यानां तिः पत्तिः स्याद्दरुणे पार्थिवे च मुञ्चाद्या ॥ खल्यपि न चागोये वा च्याकाशे तु मध्य

॥ज्ञानार्थव॥

॥८५॥

ॐॐ नृपतिगुरुवंधुद्वयापरेष्यन्निजधितसिद्ध्येल्लोकाः॥पूर्णांगेकर्तव्याविदुषावीतप्रपंचेन॥१॥
नाशनेषुदक्षैःपूर्णगनिर्वेशितासुयोषासु॥क्रियतेचेतस्त्यरितेनातोऽन्यद्विषयविज्ञानं॥अरिरिणिकचोरदु
ष्टाअपरेष्युपसर्गविग्रहाद्याश्च॥रिक्तोनेकर्तव्याजयत्ताभसुरवार्थिनिःपुरुषे॥परिपुत्रास्त्रसंप्रहारेरस्मृतिधः
पूर्णागात्रभूभागं॥बलिनिरापिदैरिवर्गेर्त्तनिश्चतेतस्यसामर्थ्याख्यरुणमहेंद्रौप्राप्तौप्रसोगार्त्तस्यपुत्रदौ
इतरोऽस्त्रीजन्मकरोऽमृत्युगार्त्तस्यनाशाय॥नासाप्रवाहदिश्यागोमार्थ्यधस्तुष्टिं॥इति॥सुरुषःपुरुषादेशं
न्यभागोतथांगना॥१॥विज्ञेयःसन्मुखेवंधः॥सुषुम्नायामुञ्चौ॥प्रिप्रह्णार्त्तहा॥निकुसंक्रांतौ॥समेक्षेमंविनिर्दि
त॥क्षेज्ञायेतयादिनसम्यगमरुत्रदोविंदुतिः॥सनिश्चेय॥सितपीतारुणक॥सैर्वरुणावनिदहनपवनोत्तये॥१॥

कणाक्षिनासिकापुटमंगुष्ठप्रथममध्यमांगुलिनि॥क्षभ्यांचपिधायमुरवंकरणेनहिदृश्यतेबिंदु॥८॥दक्षि
णामथवावामांगोनिषेडुंसमीप्सति॥तदंगपीडयेदन्यांनासानाडीसमाश्रयेत्॥अथेवामविभागेचंद्र
क्षेत्रंवदंतितत्त्वविदः॥पुष्टौचदक्षिणांगेस्वदेवाङ्गुलाचार्या॥९॥अवनिवनदहनमंडलविचलनशील
स्यतावदतिलस्य॥गतिस्तज्जरेवमरुत्पुगविहारिणः॥सातिरश्वीना॥१०॥प्रवनःप्रवेष्टाकालेजीवइतिप्रो
च्यतेमहामतिनि॥निःकमणेनिर्जीवःफलमपिचतयोस्तथाभूतां॥११॥जीवेजीवतिविष्वंसृतेमृतंसरि
निःसमुद्दिष्टं॥सुरवडुःखजयपराजयलाभालाभादिमार्गायां॥१२॥संचरतिपदावायुस्तत्त्वान्नत्वांतरंतदा
ज्ञेयं॥यस्याजतितद्विरिक्तंतत्पुण्येयत्रसंकमति॥क्षेप्रासपरायुद्धजनपदगृहराजकुलप्रवेशानिःकायो॥पूर्णा

॥ज्ञानार्णवा॥
॥८६॥

पादममेकत्वाद्भजतोस्यसिद्धिः स्यात्॥८७॥ अमृतेप्रवहति नूनं केचित्स्रवदंति स्वरयोरन्यथ्य॥ जीवंति विषाश्रता
रितप्यान्यथान्नते॥८६॥ यस्मिन्नसति प्रियते जीवति सति भवति चेत्तना कलितः॥ जी
तत्त्वविदः॥८९॥ सुखदुःखजयपराजयजीवितमरणानिविद्यदति केचित्॥ वायुप्रपंचरचनामवे
मानः॥९०॥ कुर्वीत पूरके सत्याक्वधे कुंभके सत्यासंभे॥ षट्चाटनंच योगिरिचक विज्ञानसामर्थ्यात्॥९१॥ इदम
नेप्रसन्नमवसा मर्षे स्यान्मुनेर्ध्रुवंतस्यामोनाटिका विष्णुर्द्विसम्भकर्तुर्विज्ञानाति॥९२॥ यद्यपि समीरचारं
नतरं योगिनिःसुदुर्लभ्यः॥ जानाति विगतततं द्रुतप्रापिनाशां कृताभ्यासः॥९३॥ नाटिकाश्रुद्धिः॥ तद्यथा॥
द्वितयातिनामिकमले सुवंधुरं कर्णिकारुढं॥२२॥ रेचयति ततः प्रीध्रं पतं

॥८६॥

णमात्रेण भासुराकारं ॥ तालाकलापकलितं स्फुलिंगमात्मकक्रांतं ॥ २३ ॥ तालतडिडुप्रवेगं धूमशिराववर्तक
 दद्विक्त्रांगकृतं गगनतले दुर्धर्षे देवदेत्यानां ॥ २४ ॥ प्रादिं डुधामधवलंगानतलान्मंदमंदमवतीर्णं ॥ सारद
 तमिव सुधांशोः पूरयति पथापुनः पुरतः ॥ २५ ॥ आनीय नानि कमलं निवेश्य तस्मिन् पुनः पुनश्चैव अमलस
 म्नतसाकार्यं प्रवेष्टानिः क्रमणमनवरतं ॥ २६ ॥ अथ नानि पुंडरीकाच्छनै रज्जनै र्दयकमलनालेनानिः सारयति
 समीरं पुनः प्रवेष्टाय तिस्रोद्योगां ॥ २७ ॥ नाडीशुद्धिकुरुते दहनपुरं दिनकरस्य मार्गणादिः क्रामद्विप्रादिदोः पुर
 मितरेणैति केप्याहुः ॥ २८ ॥ इति नाडिका विष्णुद्वौ परिकलिता भ्यासकोशालो योगी ॥ आत्मेक्यैव धटयति पुटय
 पवनं क्षणार्द्धेन ॥ २९ ॥ एकस्यामयमास्ते कालं नाडीयुगद्वयं सार्द्धं तां मुहुरज्यततो न्यामधितिष्ठति नाडिका मनिक् ॥

॥ज्ञानार्थव॥
॥९७॥

३॥षोडशप्रमितकैश्चिन्निर्नीतोवायुसंक्रमः॥अहोरात्रौमितेकालेद्वयोर्नक्षोर्गर्ध्याक्रमं॥३॥षट्प्राताभ्यधिका
न्याहुःसहस्राण्येकविंशतिः॥अहोरात्रेनरिसुस्थेप्राणवायोर्गमागमः॥३॥संक्रांतिमपिनोवेत्त्रिधःसमीरस्यसु
पयधीः॥सतत्त्वतिर्नयंकर्तुंप्रवृत्तःकिंनलज्जतो॥३॥अथकौत्तहलहेतौःकरोतिवेधंसमाधिसामर्थ्यात्समभ्य
तपवनःप्रातैःप्रातैरर्कत्वेषु॥३॥तत्रकृतनिश्चयोसौजातीयकुलादिगंधद्रव्येषु॥स्थिरलक्ष्यतयाप्राश्व
धंविनंज्ञात्मा॥३॥कर्पूरकुंकुमागुरुमलयजकुट्टादिगंधद्रव्येषु॥बलणपवननवेधंकरोतिब्रह्मेकताभ्यास
द्॥एतेषुलब्धलक्ष्यसतोतिसुस्पृग्मेषुपत्रिकायेषु॥वेधंकरोतिवायुःप्रपंचयोजनचतुरः॥३॥अधुकरपतंगप
त्रिषुतथांडजेषुमृगप्रांतिरेषु॥संचरतिजातलक्ष्यस्त्वनन्यचित्तोवप्रीधीरः॥३॥नारपुरगकरिप्रांतीरेक्रमे

॥९८॥

चरति त्रिःसरत्येव। सुप्तोपलक्ष्येष्टुचयदृच्छया संक्रमं कुर्यात्। अर्धं द्विपरपुत्रप्रवेशाभ्यासोत्थसमाधिसामर्थ्यं
 त्वविचरति यदृच्छया सो मुक्तश्चात्यंतनिर्द्विषः॥४७॥ अथ कोतुकमात्रफलोद्यंपुरप्रवेशो महाप्रयासेन। सि
 द्धातिनवाक्यं चिन्महतामपि कालयोगेन॥४८॥ स्मरणलभनो विजयं समस्रोगक्षयं वपुःस्थैर्यं। पवनप्रचारच
 तुरः करोति योगीनसंदेहः॥४९॥ जन्मप्रातजनि तमुग्रं प्राणायामाद्विनीयते पापं। नाडी युगाद्यस्यांते यतेर्जिताक्ष
 म्यधीरस्याधः॥ उत्तंचा जलविंदु कुत्राग्रेण मासे मासे तु यः पिवेत्। सैव तस्मात् साग्रं प्राणायामश्च तत्समः॥५०॥
 ॥ इत्याचार्यश्रीपुत्रचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारे ध्यानाध्यात्मप्रकरणे॥ का। समाह्वयोर्द्वितीयः
 मासं चेतः प्रशान्तधीः। यत्र यत्रैकैवाधत्ते प्रत्याहारः स उच्यते॥ निःसंगः संवृतस्वांतः कूर्मवत्संवृतो द्दियः। यमीसक

॥ज्ञानार्थव॥
॥ऐन॥

त्वमापन्नोऽपानतंत्रे स्थिरी भवेत् ॥ किंचा गोचरेभ्यो हृषीकाणि तेभ्यश्चिन्नमनाकुलं पृथक्कृत्य वप्रीधने
ललाटेत्यंत निश्चलंश्च समर्थकसमाधि सिद्ध्यर्थं प्रत्याहारः प्रज्ञास्यते ॥ प्राणायामेन विक्षिप्तमनः सास्थ्यं न
दतिष्ठ प्रत्याहृतं पुनः स्वस्य सर्वोपाधि विवर्जितं वेतः समत्वं मापन्नं च सिन्नेवल यं व्रजेत् ॥ वायोः सं
तुर्यमणिमाद्यं गसाधनं प्रायः प्रत्यहृवीजं स्यान्मुनेर्मुक्तिमभीप्सुत ॥ ह्येकि मनेन प्रपंचेनैवीतरागस्य यो
न भव प्रीकृता क्षवर्गस्य प्राणायामो नञास्यते ॥ प्राणा स्याद्यमने पीडा तस्यां स्यादार्तसंभव ॥ तेन प्रच्यावते
नो ज्ञात तत्त्वोपिलक्षत ॥ पूरणे कुंभके वैवृतयाश्चसन निश्चिंसेभ्युप्री भवंति चेतां सिद्धिः प्रमाना विबाधु
निः ॥ किंचा नातिरिक्तं फलं सूत्रे प्राणायामात्मकीर्तितं ॥ अतस्तदर्थमस्मान्निर्वातिरिक्तं कृतः श्रमः ॥ १९ ॥ निरु
॥ स्वसंदेहार्तजन्मना सुविचार्यैव तद्देयं यन्मुक्तेर्बीजमग्निमं ॥ संविद्रस्य प्रप्रांतस्य ॥ ४

ध्यकरणाग्रामंसमत्त्वमवलम्ब्य च ॥ ललाटे देवग्रामं तीर्त्नं विदध्यान्निष्कलं मनः ॥ २ ॥ अथवा ॥ नेत्रद्वंद्वे श्रवणयुगले
 नासिकाग्रेललाटे वक्त्रे नाभौ शिरसि हृदये नाद्युनि श्रृङ्गांतोऽप्यानस्थानान्यमलमतिभिः कीर्तितान्यत्र देहे
 ध्वेकस्मिन् विगतविषयं चित्तमात्मवनीयं ॥ ३ ॥ स्थानेष्वेतेषु विप्रांतं मुने ह्यष्टयं वितन्वत ॥ इत्ययं ते स्वसंविनेर्ब्रह्म
 वोऽप्यानप्रत्ययाः ॥ ४ ॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपाधिकारे प्रत्याहारधाराणाप्रकरणे
 ॥ ७ ॥ अतस्तृणागतीवर्बधुरण्यत्र वंचितः ॥ अहो भवमहाकक्षे प्रागर्हं कर्म वैरिभिः ॥ १ ॥ खविश्रमसमुद्भूतो गगद
 तुलबध्नोः ॥ ब्रह्मो विडंबितः ॥ कालमनंतं जन्म दुर्गमो ॥ २ ॥ उद्यरागज्वरो न ह्येव मोहनिधाविनिर्गता ॥ ततः कर्मरिपुं ह
 निध्याननिस्तृणाधारया ॥ ३ ॥ आत्मानमेव पश्यामि निर्द्वयाज्ञानजंतमः ॥ ह्यध्यामितयाप्युग्रं कर्म धनसमुत्क

॥ज्ञानार्णव॥
॥७६॥

बलध्यानवज्रेणदुरितद्रुमसंक्षयं।तथाकुर्मोयथादत्तेनपुनर्भवसंभवं॥।नमज्वरसमुद्भूतमहामूर्खो
क्षुषा॥स्वविज्ञानोद्भवःसाक्षात्सोक्ष्मागो नवीप्सितः॥क्षिप्रयात्मापिनविज्ञातोविश्वलोकैकलोचनः॥अवि
विषमग्राहदंतवर्धितचेतसा॥अपरमात्मापरंज्योतिर्जगज्ज्येष्ठोपिवंचितः॥अपातमात्रस्यैतैर्द्विषयेरंतनीर
सैः॥अभ्रहंचपरमात्माचक्षावेतौज्ञानलोचनौ।अतस्तंज्ञातुमिच्छामितत्त्वरूपोपलब्धये॥१॥क्षिप्रमप्राप्तगुण
ग्रामोव्यक्ताचपरमेशिनः॥ज्ञातवानावयोर्भेदःप्राकिव्यकिस्वभावतः॥१॥उक्तं॥नामत्पूर्वाश्चपूर्वानोनिर्दि
ष्टोषविकारजाः॥वाभाविकविशेषाह्मभूतपूर्वाश्चतदुणाः॥२॥तावन्मापीडयत्येवमहादाहोद्भवः॥
नमुधांभोधेर्नाक्णाहःप्रवर्तते॥२॥अहंनारकोनामनतिर्यग्वापिमानुषः॥नदेवःकिंतुसिद्धात्मासर्वोयं

॥७६॥

जःक्रमः॥३॥अनंतवीर्यविज्ञानदृगानंदरात्माकोषहं॥केनप्रोन्मूल्याभ्यदृष्टप्रतिपक्षविषजुमं॥४॥अथासादृ
 क्षसामर्थ्यप्रविश्यानंदमंदिशंनस्वरूपाच्चाविषेहंवाह्यार्थेषुगतस्मृ॥५॥अथाद्यैवाविनिश्रेयसंस्वरूपंरिक्त्व
 तः॥किंत्वाप्यनादिसंभूतामविद्यावैरिवागुणं॥६॥इतिप्रतिज्ञांप्रतिपद्यधीरःसमस्तगणदिकलंकमुक्तः॥७॥अत
 नेधर्मसत्त्वलात्मा॥शुक्लंचयद्यस्तिबलंविज्ञात्नं॥८॥प्रतिज्ञा॥ध्येयंवल्लुवदंतिनिर्मलाधियःसत्त्वेतनाचेतनं
 स्थित्युत्पत्तिविनाशलक्षणदुतंमूर्तेतरंचक्रमात्॥शुद्धध्यानविप्री॥कर्मकवचोदेवश्रमुक्तेर्वरःसर्वज्ञःसर्व
 लःप्रिदःसभगवान्सिद्धःपरोतिःकलः॥९॥अमीजीवादयोभावाश्रितद्विज्ञस्मत्तांकिताः॥तत्त्वरूपाविरोध
 नध्येयाधर्ममनीषिनिः॥१०॥अनेद्युपरतेधीमान्मनःकुर्यात्समाहितंनिर्वैदपदमापन्नंमभ्रंवाकराणंबुधौ॥११॥

॥ज्ञानार्णव॥

॥१००॥

अतो कत्रयीनाष्टममूर्तेपरमेश्वराध्यातुं प्रक्रमते साक्षात्परमात्मानमव्ययम् ॥१॥ सकंचात्रिकालविषयं
साक्षाच्छक्तिरित्यतिविवक्षया ॥ सामान्येन नयेनैकं परमात्मानमनेतारं ॥ साकारं निर्गताकारं निश्चलं प
निःकलं करणच्युतं ॥ रश्मिनिःशेषभवसंभूतकेशाज्जमकृताशानां ॥ मुह्यमत्यंतनिर्लेपं ज्ञानराज्यं प्रतिष्ठितं ॥ रश्मि
विष्णुद्वादशसंक्रांतं प्रतिबिंबसमप्रभं ॥ ज्योतिर्मयं महावीर्यं परिपूर्णं पुरातनं ॥ रश्मि विष्णुद्वादशगुणोपेतं नि
र्गतामयं ॥ अप्रमेयं परिच्छिन्नं विश्वतत्त्वव्यवस्थितं ॥ रश्मि दशाहं वहिर्भावेर्ग्राह्यं चानर्मुखैः क्षणां सत्त्वभा
सकं साक्षात्स्वरूपं परमात्मनः ॥ रश्मि अणोरपि च द्युःसहस्रो महानाकाशतोपि च ॥ जागदं द्युःससिद्धात्मानिष्प

त्येतनिर्द्वैतः॥२॥ एषस्यानुध्यानमात्रेण प्रीयते जन्म जात जा भूता न्यथा जन्मिनां सोऽयं जगतां प्रभुरच्युतः॥३॥ वि
ज्ञातमपि निःशेषं ददज्ञानादपार्थक्यं यस्मिंश्च विदिते विध्वं ज्ञातमेव न संशयः॥३॥ यत्स्वरूपा यद्विज्ञानात्मा
तत्वे स्थिति भवेत्तत्त्वं ज्ञात्वा मुनिभिः साक्षात्प्राप्तं तस्यैवैवै भवं॥३॥ स एव नियतं ध्येयः स विज्ञेयो मुमुक्षुभिः॥
अनन्यप्राणी भूय त कृते नो त रात्मना॥३॥ अवागोचरमव्यक्तमनंतं प्राब्दवर्जितं॥ अज जन्म भ्रमातीतं नि
र्विकल्पं विचिंतयेत्तत्तत्तद्द्वो धानंत भागोपि द्रव्य पदार्थ संश्रुतं॥ लोका लोके स्थितं यत्रै स स्याद्भो कत्रयी
गुहः॥३॥ तत्स्वरूपा हित स्वांत सप्तगुणग्रामरंजितः॥ योजयत्यात्मनात्मानं तस्मिं स रूपसिद्धयोर्धर्द्धत्यजः
स्मरन् योगी तत्स्वरूपावलंबितः॥ तन्मयत्वमवाप्नोति प्राप्नुयात्कवर्जितं॥३॥ अज न्यप्राणी भूय स तस्मि

॥ज्ञानार्णव॥

॥१८९॥

ह्रीयतेतथा॥ध्यातध्यानोभयाभावेध्मेयेनैक्यंयथाव्रजेत॥३७॥सोऽयं समरसी भावस्तदेकीकरणं स्मृतं॥अ
त्केनयत्रात्मा लीयतेपरमात्मनि॥३८॥अनन्यप्राणस्तद्धितत्संतीनैकमानसः॥तदुणास्तत्त्वभावात्मातां
तया च्चस एव सन्॥३९॥उक्तं च॥कटस्यकर्ताहमिति संबंधः॥स्याद्द्वयोर्द्वयोः॥ध्यानं ध्येयं यदात्मैव संबंधं क
प्रसदा॥४०॥पदज्ञानाज्जन्मी भ्रमति नियतं जन्म गहनं विदित्वा यं सद्यः क्षिदशशुक्तो याति शुक्ततां॥सविज्ञेय
माप्सामकदमुवनानंदनित्यः परं ज्योतिस्ज्ञानापरमपुरुषो विंत्त्य चरित॥४१॥इत्थं यत्रानवच्छिन्नभाव
स्त्रिर्भवच्चुतं भावयत्यनिष्ठां ध्यानी तत्सवीर्यं प्रकीर्तितं॥४२॥इत्याचार्यप्रीपुष्पचंद्रविरचिते ज्ञानार्ण
वो गप्रदीपादिकोरेसवीर्यध्यानप्रकरणम्॥॥॥॥अज्ञातस्वस्वस्वरेण परमात्मानं बुध्यते॥आत्मैव प्राणविनिश्चयेयो वि

नपुरुषैः परं ॥ किंच ॥ आत्मतत्त्वा न निद्रस्य न स्यादात्मन्यवस्थितिः ॥ मुद्यत्यंतः पृथक्कुर्वत्स्वरूपदेहदेहिनो भूत
योर्भेदा परिज्ञानात्तात्मलाभः प्रजायते ॥ तदभावात्तव विज्ञानस्रतिः स्वप्नेषिदुर्दृष्टा ॥ अतः प्रागेवातिश्रेयः सम्य
गात्तामुमुक्षुनिः ॥ अथोषपरपर्यायः कल्पनाजालवर्जितः ॥ तथा हि ॥ त्रिप्रकारः स भूतेषु सर्वेष्वत्मा व्यव
स्थिता ॥ बहिरतः परश्चेति विकल्पेक्षमाणकैः ॥ आत्मबुद्धिः प्राणीणां यस्यात्मन्यात्मनि श्रयः ॥ सो तं रात्मा स
तस्तदोर्ध्वमश्वात्तमाकरैः ॥ स्त्रीनिर्द्वेषो निःकलः शुद्धो निःस्पृहो नित्यं ततिवर्तते ॥ निर्विकल्पश्च शुद्धात्मा परमात्म
नि वर्णितः ॥ अकथं तर्हि पृथक्त्वादेहाद्यर्थकदंबकान् ॥ आत्मानमभ्यसेद्योगी निर्विकल्पमतीन्द्रिया ॥ अथा
स्य बहिरात्मानं सुस्थिरेणात्मात्मना ॥ ध्यायेद्विशुद्धमत्यंतपरमात्मानमव्ययं ॥ तद्यथा ॥ स योजयति देहं
॥ यस्य स्यादात्मविभ्रमात् ॥ बहिरात्मा स विज्ञेयो मोहनिद्रास्तचेतनः ॥ इति ॥

शरीरात्

आत्मानं

॥ज्ञानार्थव॥

॥१०२॥

चिदात्मानं विमूढधीः॥ बहिरात्मा ततो ज्ञानी पृथक् प्रयति देहिनां॥ असद्वारैर्विप्रातं स्वतत्त्वविमुखैर्भृशं
वर्हितं॥
तो बहिरात्मा यं वपुरात्मतिमन्यते॥ असुरं त्रिदशपथार्थयेन पथार्थयेन पथार्थतिर्यचंचतदगोस्वं न
गोचनारको॥ इत्येत्यविद्यापरिश्रोतो मूढस्तन्नपुनस्तथा॥ किं त्वमूर्तस्वसंवेद्यतद्गुणपरिकीर्तितो॥ असुप्ररीर
मिर्वा त्विष्यपरां गच्छुतचेतनं परमात्मानमज्ञानी परबुधा धावस्यति॥ स्वात्मेतरविकल्पैस्तैः प्रागैर्ध्वज्यो
तं प्रवृत्तैर्ध्वजितविश्वमनात्मन्यात्मदुर्गिभिः॥ इक्षिततः सौत्यं तन्निनेषु पशुपुत्रो गनादिषु॥ आत्मत्वं
दैविद्याञ्चरजिहितः॥ अस्मात्स्वामवनिश्चित्य पदाष्टां श्रुतनेतरानास्वस्यैव मन्यते मूढस्तन्नाथो
दिकोऽपि अनादिप्रभवः सौद्यमविद्याविषमग्रहप्रणीरादीनि पश्यन्ति येन स मिति देहिनां॥ इक्ष्व
विषमद्वेषेण

॥१०२॥

रन्धयति

अतस्मान्

विज्ञानं वपुषा दृढयत्यम् ॥ स्वस्मिन्नात्मनि बोधस्तु निनत्यगाच्छरीरिणाम् ॥ वपुष्यात्ममतिः सत्तेष्वधुनि
नादिकल्पनां स्वस्मत्संकल्पमतेन मच्चानं मुषितं जगत् ॥ तेन चात्मनि यो भावः स स्याद्बीजं भवस्थिते ॥ बहिर्वी
तास्मविसेपस्तत्तत्कातर्दित्रो न त ॥ २ ॥ अस्मदारैः स्वतश्चमुखां निमग्नो गोचरे धृता नानासाधारमि त्येतन्निदि
सम्पगवोदिषं ॥ रश्नाद्यात्मानमपास्यैव मर्तात्मा ततस्त्यजेत् ॥ प्रकाशायत्यययोगः स्वरूपं परमेष्विन ॥ २ ॥
यद्यदृष्यमिदं रूपं तत्तदन्यन्न चान्यथा ॥ ज्ञानवच्चयतीता द्यमत्तः केनात्र वक्ष्यहं ॥ २ ॥ यज्जनैरापि बोधो ह य
ज्ञानाच्चोपयाम्यहं तादृशमपदं यस्मादहं विधत्सकल्पन ॥ २ ॥ ह्ययः स्वमेव समादत्तेन दत्तेयः स्वतापरा ॥ निर्विकल्प
सविज्ञानी स्वसंवेद्योऽस्मि केवल ॥ २ ॥ ज्ञातसर्वमतेयं दृच्छुं खलयायां क्रिया ॥ अमं प्रप्यैव मे क्रियापूर्वा स चादौ स्वमि

।ज्ञानार्णव।
॥१०३॥

निभ्रमात्।रणप्रुखलायांयथाहनिर्विनष्टेभुजगभ्रमे।तच्चादौमेतथाहनिर्नष्टात्मविभ्रमस्यवै।रए।एतदे
^{स्मिन्}षएकदेव^ननीतिविद्यःपदांनारहयच्चात्मनात्मानवेत्यात्मनितदेस्मत्तद्विषयदेवोयेमयासुप्रयद्वाये
 कस्थितं।तद्रूपमयमत्यसंखसवेद्यमहंकिन्ना॥३॥ज्योतिर्मयममात्मानंपश्यतोत्रैवयांत्यमी।स्रयं।गाद
 यत्तेननारिःकोपिप्रियोनमे॥३॥अदृष्टमत्स्वरूपेयंजनो नारिर्नमेप्रिय।साक्षात्सुदृष्टरूपेपिजनो नारिः।
 सुहृन्मोक्षद्वतःप्रभृतिनिःशेषपूर्वपूर्वविचेष्टितममार्गज्ञाततत्त्वस्यभातिस्वप्नेदजालवत्॥३॥यो
 ।प्रसिद्धात्मापरंज्योतिःसनातन।सोहंतस्मात्प्रपण्यामिख।सिन्नात्मानमच्युतं॥३॥बाह्यात्मानमपित्य
 प्रसन्नेचांतरात्मनि॥विधूतकल्पनाजालंप्रमात्मानमामनेत्॥३॥बधमोक्षावुभावतोभ्रमेतरनिबधनो।

अभ्यसेत्

॥१०३॥

यश्च परसंबन्धाद्देहाभ्यामाजतः शिवांश्च अतो किं कर्म ह्येव ज्ञानिनः केन वण्णयेतो अज्ञानी बध्यते यत्र ज्ञा-
 नी तत्रैव मुच्यते ॥ ६७ ॥ यज्जन्म गतने विज्ञे प्राञ्जया दुःखसंकुलो तदात्मन रयोर्न मनस्येदेना वधारणात् ॥ ६८ ॥ प्र-
 येप्त्यपि विज्ञानप्रदीपे विष्णुदर्शना किं निमज्जत्ययं लोको वराको जन्म कर्हमेव ॥ आत्मन्येवात्मनात्मा य-
 स्वयमेवानुभूयते ॥ अतो न्यत्रैव मां ज्ञातुं प्रयासः कार्य निष्फलः ॥ ६९ ॥ एतां हं स एवाहमित्यभ्यसन्नैरारतां
 वासनां दृढयत्नेन प्राप्नोत्यात्मन्येव स्थितिम् ॥ ७० ॥ आद्यात्मीतये ज्ञस्य तत्र देवापदास्मदा विभेत्ययं पुनर्य-
 म्मिंस्तदेवानंदमंदिरं ॥ ७१ ॥ सुसंवृते हि यग्रामे प्रसन्ने चांतरात्मनि ॥ स्रष्टां स्फुरति यत्र त्वं तद्रूपं परमेश्विनः ॥ ७२ ॥ य-
 मिदं आत्मा परः सो ह्यो हं स परमेश्वरः ॥ मदन्यो न मयोपास्यो मदन्ये न तु नाप्यहं ॥ ७३ ॥ आकृष्य गोचरे व्याघ्रमुत्क-

॥ज्ञानार्णव॥
॥१०४॥

शरीरान्

रात्मानमात्मना॥स्वस्मिन्नहंस्थिरीभूतश्चिदानंदमयेत्वंयं॥४॥पृथगिच्छन्मावेत्त्रियस्तनोद्गीतविभ्रमं॥
कुर्वन्नापितपसीव्रनसमुद्येतवंधने॥५॥स्वपरांतरविज्ञानमुधाम्यदाजिनंदितं॥खिद्यतेनतपःकुर्वन्ना
त्केयोःपारीरजै॥४॥षाणागादिमलविप्लेषाशस्यचित्तंमुनिर्मत्स्यमृकस्वसंहिजानातिर्नान्यःकेनोपिहेतु
धए॥निर्विकल्पमनस्तत्त्वंनविकल्पैरनिद्रुतंनिर्विकल्पमंतःकार्यसम्पत्तत्त्वप्रसिद्धयं॥६॥अज्ञानविद्व
तःस्वतत्वादपवर्तते॥विज्ञानवासितंतद्विषयत्यंतःपराप्रभुं॥७॥मुनेर्यदिमनोमोहादाणादौरभिभूयते॥
तन्निजोज्यात्मनस्तत्त्वेतानेव॥^{साक्षात्}स्मिपतिष्मणात्॥४॥^{काये}पत्राज्ञात्मारतः॥^{तोयितात्}कायेतस्मादावर्तितोदिया॥चिदानं
येरुपेयोजितःप्रीतिमुत्सृजेत्॥४॥स्वविभ्रमोद्भवदुःखंस्वज्ञानेनैवहीयते॥तपसापिनतच्छेद्यमात्मवि

॥१०५॥

ज्ञानवर्जितैरुपायुर्बलविज्ञादि संपत्तिस्वस्य वांछति॥ बहिरात्मा ध्याविज्ञानी साक्षात्तेभ्योऽपि विद्युतिं॥
 अकलार्हं प्रतिमं न्यत्रेव ध्याति स्वं स्वतश्मृतं॥ आत्मन्यात्ममतिं कृत्वा न्यस्माद्ज्ञानी विमुच्यते॥ मदी आत्मानं
 देऽयं विज्ञानी त्रिलिङ्गी संगतं वपुः॥ सम्यग्देदी पुनस्तत्त्रिलिङ्गसंगविवर्जितं॥ असमभ्यस्तं सुविज्ञानी त्री
 तमपि तत्त्वतः भ्रानादि विभ्रमात्तत्त्वं प्रसवत्येव योगिनः॥ एतज्जिह्वप्रयमिदं रूपं न विदुः प्रयततो वथा प्र
 मरणादयोऽर्थेषु स्वरूपं संश्रयाम्यतः॥ एतं करोत्यज्ञो ग्रहत्यागो बहिरात्तत्त्वविदुः॥ मुक्तात्मानं बहिर्नाति
 सो विदध्यात्कथं च न॥ देववाक्रायाभ्यां पुष्टकृत्वा मनसा त्मानं मभ्यसेत्॥ वाक्त्तनुभ्यां प्रकुर्वीत कथं मन
 ज्ञचेतसा॥ देवि श्वासानंदयोः स्थानं स्याज्जगदज्ञचेतसा॥ कानंदः कंच विश्वासः त्वस्मिन्नेवात्मवेदिना॥ देव

।ज्ञानार्णव॥

॥१०५॥

स्वबोधादपरं किंचिन्नस्वानेविभूयास्सृणं। कुर्यात्कार्यवशात्किंचिद्वाक्रायाभ्यामनादतः॥६॥ अपदस्य विषयं रूपं
मङ्गप्राज्ञद्विलक्षणमात्मानं दानिर्भरं रूपमर्तज्योतिर्मयं ममादि॥ अतर्हुः स्वबहिःसौख्ययोगाभ्यासो दत्तात्म
सुप्रतिष्ठितयोगानां विषयस्तस्मिदं पुनः॥६॥ तद्विज्ञेयं तदीयं तद्व्युचितं तद्व्युचितं तद्व्युचितं तद्व्युचितं तद्व्युचितं तद्व्युचितं
स्यादात्मन्यात्मनः स्थितिर्ददः॥ विषयेषु न तत्किंचित्स्याद्वितं यच्छरीरिणा तेषां येषु वैकुर्वति पीतिमं ज्ञा
नयोगिनः॥६॥ अनाख्यातमिवाख्यातमपि न प्रतिपद्यते॥ आत्मानं जडधीसेन वध्यस्तत्र ममोद्यमः॥६॥ एत
दयन्मया किंचित्प्रज्ञापयितुमिष्टतोऽप्येहनं सपरमाहं सन्मुधा बोधनोद्यमः॥६॥ निरुद्धज्योतिरज्ञो
ह्यतान्यत्रैव तुष्यति तुष्यत्यात्मनि विज्ञानी बहिर्विगतविश्रमः॥७॥ अपावदात्मच्छयादत्ते वाक्चित्तवपुषां

॥१०५॥

आछादिन

असंयोजयत्
जानीयान्

जन्मतावदमीषातुभेदज्ञानाद्भवत्युतिः॥१॥ जीर्णैरक्तेष्वनेस्वेनेनात्मा जीर्णादिकः पक्षेण वदयुषि जीर्णादीनां
त्मा जीर्णादिकं संस्था॥१॥ च लभ्य च लप्रत्यजगद्वास्यावभासते॥ ज्ञानयोगक्रियाहीनं स एवास्मदनिशिवं
७ अतनु नृदाहता देही ज्योतिर्मयवपुः स यं न वेति यावदात्मानं कृतावद्वधं विच्युतिः॥१॥ अगलमिदं दण्डं
तसन्निवे प्रयात्मकं वपुः वेति मूढसात्मानं न मनाद्यत्पन्नविश्रमात्॥१॥ मुक्तिरेव मुनेन स्य यस्यात्मन्य
चला स्थितिः भ्रतस्यासिद्धुवं मुक्तिरेव स्यात्मान्यवा स्थितिः॥१॥ दहदः स्थूलः स्थिरी दीर्घो जीर्णः जीर्णो लघु
र्गुणः प्रपुष्पवमसं बध्नन्स्वविद्यादेरनात्मकं॥१॥ जनसंसर्गवाक्किन्नपरिस्पदमनोऽभ्याः॥१॥ तत्रैव जी
निज्ञानी जनस्तस्य जेत॥१॥ न गगनामादिषु स स्य निवासं वेत्यं नात्मक्षिते॥ सर्वावस्थासु विज्ञानी स्वस्मि

परमाशुसम्पद

दृतावृते

संयमात्

निबधने॥ तदभावात्पुनर्मोक्षो मुमुक्षुर्नैतत्तस्य जेत्य॥ ७ ॥ प्रागसंयममुत्सृज्य संयमैकतरो भवेत्॥ ततोऽपि
विरमेत्प्राप्य सम्यगात्मव्यवस्थितिं मण्डजातिविंगतिं तिद्वहं मगमो साह्यवर्तते॥ अंगात्मकश्रमं सारसमा
नद्वितयत्यजेत्॥ ए॥ अनेदविद्वष्टा पंगोर्वो निचक्षुरचक्षुषि॥ अंगोऽपि च तष्टावेति संयोगादृश्यमोत्तमः॥ ८ ॥
भेदविज्ञेयष्टावेति पंगोश्चक्षुरचक्षुषि॥ ज्ञातात्मानं तष्टावेति तं काये दृश्यमात्मनः॥ ९ ॥ स त्तोन्मत्तादिचेष्टा
सुपष्टाज्ञस्य स्वविभ्रमं तथा सर्वस्वस्यामुने क्वचित्त्वदर्शिनः॥ १० ॥ देहात्मदंष्ट्रमुच्येत चेज्जागर्ति पृथग्यपि
स्वतोन्मत्तोऽपि मुच्येत स्वस्मिन्नेत्यन्नतिश्रयः॥ ११ ॥ आत्मानं सिद्धमंगम्य प्राप्नोत्यात्मापि सिद्धतां ब्रति प्रदी
यमा साह्यपष्टाभ्येति प्रदीपतां॥ १२ ॥ आगम्यात्मानं मेवात्मा परमात्मत्वमश्नुते॥ यथा भवति दक्षः स्वसेनो
प्राप्यते

वंजानिहि

रि॒कल॒यवि॒शुद्ध॑स्वा॒त्मना॒त्मान॑मे॒वा॒हृति॑सा॒धारा॑ण॒धमे॒यं॒ध्यान॑यो॒र्द्धम॑शु॒क्तयोः॑॥वि॒शुद्धि॑त्वा॒भिभे॑दे॒नभे॑द॒
स्त्रे॒निरु॑पि॒तः॥१०॥इ॒त्या॒चार्य॑श्री॒शुभ॑चंद्र॒विरचि॑ते॒ज्ञा॒त्वा॒र्णवे॑योगप्रदीपा॒धिकारे॑शु॒द्धौप॑चारयोगप्रकर॒
णम्॥ॐ॥अ॒नादि॑वि॒भ्रमा॒न्मोहा॑द॒नभ्या॑सा॒दस॑द्रहात्॥ज्ञा॒तम॑प्या॒त्मन॑स्तत्त्वप्रचलत्ये॒वयो॑गिनः॥१॥प्रवि॒
द्या॒सना॑वे॒प्रावि॑शे॒षवि॒वप्रा॑त्मना॒योज्य॑मानम॒पि॒स्वस्मि॑न्नचे॒तः॑कु॒रते॑रा॒तिः॥सा॒क्षात्क॑र्तुम॒तः॑क्षिप्रं॒वि॒
प्र॒तत्त्व॑पथा॒स्थिता॑॥वि॒शुद्धि॑चा॒त्मनः॑प्रा॒श्रव॑स्तु॒धर्म॑स्थि॒रीन॑वेत्॥३॥प्र॒त्यक्ष॑स्य॒संब॑धा॒त्सूत्रा॑त्
ध्मं॒विचि॑तये॒त्सात्वं॑वा॒च्चा॒जि॒रात्वं॑व॒तत्त्व॑वि॒तत्त्व॑म॒जसा॑॥अ॒ज्ञापा॑यविपा॒काना॑क्रम॒शः॑सं॒स्थितेः॑तद्य॒
वि॒चयो॑यः॒पुण्य॑क॒द्विध॑र्म॒ध्या॒नंच॑तुर्वि॒धा॑॥वस्तु॒तत्त्व॑त्वं॒त्वसि॑द्धांतप्रसिद्धं॒यत्र॑चिंतयेत्॥सर्व॑ज्ञा॒ज्ञानि॑योगे॒नत॑

॥ज्ञानार्णवा॥

॥१०८॥

१ वस्तु तत्त्वं =

उत्पादव्ययशैव्यस्वभावं

अवलोकयेत्

दाज्ञाविचयोमतः॥६॥ अनंतगुणपर्यायसंयुततत्रैवात्मकं॥ त्रिकालविषयमाप्ताज्ञिनाज्ञासिद्धसामनेन॥ ७॥
चास्मिन्नेन्द्रवचनहेतुनिर्धनहन्यते॥ आज्ञासिद्धं च तद्वाह्यं नान्यथावादिनो जिनाः॥ इति॥ प्रमाणनयनि
क्षेपैर्निर्नीततत्त्वमंजसम्॥ स्थित्युत्पत्तिव्ययोपेतांचिद्विज्ञप्तांस्मरेत्॥ ८॥ श्रीमत्सर्वज्ञदेवोक्तं श्रुतज्ञानचं निम्न
त्वाप्रबार्थनिचितं तत्त्वमंत्रचित्यमविभुतम्॥ श्रुतज्ञानतद्वाप्यापरिस्फुरति यत्रैतद्विद्याविद्याकदंबकं॥ इव्यभा
वनिदाज्ञद्विप्रबार्थज्योतिरग्निमं॥ ९॥ अणुरमंति गंभीरं पुण्यतीर्थं पुण्यतनं॥ पूर्वपरविरोधादिकलंकपविर्जितं
१२॥ नयोपनयसंपातगहनं गणनिःसृतं॥ विचित्रमंति चित्रार्थसंकीर्णं॥ विश्रब्धोचनं॥ १३॥ अनेकपदविन्यासै
ः प्रकीर्णकैः प्रसृततद्विभात्युच्चैः॥ रत्नाकरद्वारपरार्धो मदमत्तोद्धतमुद्रासनाप्रीविषांतकं॥ इरतेधन

॥१०८॥

सूर्यमंडलं

श्रुतज्ञानं

श्रुतज्ञानेन

मिथ्यात्वधांतदमो^ईमंडलं^ई। रश्मि^ईपत्यविचंजगत्यस्मिच्चिप्रु^ईधातिजगच्चयी^ई। येनतद्विमतांसेव्यं^ईश्रुतज्ञानंचतु^ई
र्विधां^ईरक्षस्थित्युत्पत्तिव्ययोपेतं^ईततीययोगिलोचनं^ईनयद्वयसमावेष्टान्साधनादिव्यवस्थितं^ई। रश्मिः^ईशेषनय^ई
निक्षेपनिकषणावसन्निभो^ईस्माद्वाहपविनिर्घातमभ्यान्यमतभू^ईधरा^ई। रश्मि^ईइत्यादिगुणसंदर्भनिर्भरं^ईनव्यप्रुद्धि^ईसंभ्र
यंतु^ईधीमतां^ईश्रेष्ठाः^ईश्रुतज्ञानमहापर्वं^ई। रश्मि^ईयज्ञन्मच्चरणानकं^ईत्रिभुवनधीयोगैर्द्वयचिंतापस्याद्वाहमहाध्वजं^ई
यप्रताकीर्णंचयत्पन्नतो^ई। अथादस्थितिभंगलो^ईकनयुताय^ईस्मिन्यदार्थाः^ई। स्थितास्तच्छ्रीवीरमृगारविंदगदितंदेय^ई
च्छुनवः^ई। शिवां^ईरश्मि^ईवा^ईहदेव्याः^ईकुलमंदिरं^ईबुधजनानंदकचंद्रोदय^ई। प्रुतेर्मंगलमग्निमं^ईप्रिवपयप्रस्थानदिव्या^ईनकं^ई
तत्ताभासकुरागपदवदनभव्या^ई। चिनेतु^ईक्षमंतच्छोत्राजलिनिः^ईपिवंतु^ईगुणिनः^ईसिद्धांतवार्द्धः^ई। पयः^ई। रश्मि^ईयेनैते^ईनिपतं^ई

युष्माकं

तत्त्वश्रुत्यस्तितपटशोणं

सिद्धं

सर्वाङ्गानां उत्तरस्तद्वत् समम्. परितः क्षितिजयेत्. १॥ यत्र तद्विज्ञानं मायात्मा मायात्मकं मोक्षं मुक्तिं. ॥ २३ ॥

। क्षान्ता एव ।
। १०६ ॥

वादि गिरयस्तु व्यति यो गी श्रुता भव्या येन विदंति निर्वृति पदं मुचंति मोहं बुधाः । यद्बुधैर्मिनां पदं स य सुख स्या
धारभूतं तदुपात्तं तद्विद्वो कद्वयशुद्धिदं जिनवचः पुष्पाद्विवेकश्रियं परम् । इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवे यो
गप्रदीपाधिकारे आज्ञा विचयप्रकरणं ॥ ६ ॥ अथाय विचयं ध्यानं तद्ददंति मनीषिणः । अपायः कर्मणा यत्र सोपा
यः स्मर्यते बुधैः ॥ १ ॥ तद्व्याख्या ॥ श्रीमत्सर्वज्ञनिर्दिष्टमार्गेण तत्र यात्मकं अनासाद्य भवार्णवे चिरं नष्टाः शरीरिणः ।
मज्जनौ नमज्जनं प्राश्नं जंति भवसागरे । वराकाः प्राणिनो प्राप्य यानपात्रं जिने श्वरं । मह्यमनससां च्छिः प्रदीपे
नमकाननो भ्रमता द्यमया प्राप्तं सप्रज्ञानां बुधैस्तदा ॥ अद्यापि यदिति चेद्दिविवेकाग्नेः सस्तकात् सत्त्वे
वज्रमांधः कूपपातो निवारितः ॥ १ ॥ भ्रमनादिभ्रमसंभूतं कथां निर्धार्यते मया । सिध्यात्त्वा विरति प्राप्य कर्मबंधनिबं

। १०७ ॥

आत्मानं

आत्मा

धनं^१क्षो^२ह^३सु^४दः^५प्र^६मि^७ज्ञा^८त्मा^९दृ^{१०}बो^{११}ध^{१२}वि^{१३}म^{१४}ले^{१५}क्षणा^{१६}अ^{१७}न्म^{१८}प^{१९}के^{२०}चि^{२१}रं^{२२}सि^{२३}दः^{२४}ए^{२५}वं^{२६}अ^{२७}मानः^{२८}स्व^{२९}क^{३०}र्म^{३१}णा^{३२}॥ एकतः^{३३}कार्मणं^{३४}
सैन्य^{३५}म^{३६}ह^{३७}मे^{३८}क^{३९}क्षतौ^{४०}न्यतः^{४१}स्थी^{४२}त^{४३}व्य^{४४}म^{४५}प्र^{४६}म^{४७}त्ते^{४८}न^{४९}मया^{५०}मि^{५१}र्त्त^{५२}रि^{५३}सं^{५४}के^{५५}दो^{५६}षा^{५७}नि^{५८}र्द^{५९}य^{६०}क^{६१}र्म^{६२}सं^{६३}घा^{६४}तं^{६५}प्र^{६६}ब^{६७}ल^{६८}ध्या^{६९}न^{७०}व^{७१}क्रि^{७२}ना^{७३}॥
क^{७४}दा^{७५}स्व^{७६}शो^{७७}ध^{७८}यि^{७९}ष्या^{८०}मि^{८१}धा^{८२}तु^{८३}स्या^{८४}मि^{८५}व^{८६}कां^{८७}च^{८८}न^{८९}र्क्षि^{९०}कि^{९१}मु^{९२}पे^{९३}यो^{९४}म^{९५}मा^{९६}त्मा^{९७}य^{९८}किं^{९९}वा^{१००}वि^{१०१}ज्ञा^{१०२}न^{१०३}द^{१०४}श^{१०५}नो^{१०६}च^{१०७}रा^{१०८}ण^{१०९}चा^{११०}प^{१११}द^{११२}गा^{११३}यि^{११४}दि^{११५}
भिः^{११६}सा^{११७}द्भ^{११८}स^{११९}ए^{१२०}व^{१२१}वा^{१२२}॥ को^{१२३}ह^{१२४}म^{१२५}मा^{१२६}श्रवः^{१२७}क^{१२८}स्मा^{१२९}त्क^{१३०}थ^{१३१}व^{१३२}धः^{१३३}क्व^{१३४}नि^{१३५}र्ज^{१३६}णा^{१३७}का^{१३८}मु^{१३९}क्तिः^{१४०}किं^{१४१}वि^{१४२}मु^{१४३}क्त^{१४४}स्य^{१४५}स्वर^{१४६}प^{१४७}ंच^{१४८}नि^{१४९}ग^{१५०}द्य^{१५१}तो^{१५२}॥
ज^{१५३}न्म^{१५४}नः^{१५५}प्र^{१५६}ति^{१५७}प^{१५८}स्य^{१५९}मो^{१६०}स्य^{१६१}त्य^{१६२}ति^{१६३}क^{१६४}सु^{१६५}खा^{१६६}अ^{१६७}व्या^{१६८}बा^{१६९}ध^{१७०}स्व^{१७१}भा^{१७२}वो^{१७३}त्य^{१७४}के^{१७५}नो^{१७६}पा^{१७७}ये^{१७८}न^{१७९}ल^{१८०}न्य^{१८१}तो^{१८२}॥ म^{१८३}य्ये^{१८४}व^{१८५}वि^{१८६}दि^{१८७}ते^{१८८}सा^{१८९}सा^{१९०}॥
दि^{१९१}ज्ञा^{१९२}तं^{१९३}भु^{१९४}व^{१९५}न^{१९६}त्रयं^{१९७}पु^{१९८}नो^{१९९}ह^{२००}म^{२०१}व^{२०२}स^{२०३}र्व^{२०४}ज्ञः^{२०५}स^{२०६}र्व^{२०७}द^{२०८}शी^{२०९}॥ नि^{२१०}र^{२११}ज^{२१२}नः^{२१३}॥ उ^{२१४}क्तं^{२१५}च्चा^{२१६}॥ ए^{२१७}को^{२१८}भा^{२१९}वः^{२२०}स^{२२१}र्व^{२२२}भा^{२२३}वः^{२२४}स्व^{२२५}भा^{२२६}वः^{२२७}स^{२२८}र्व^{२२९}भा^{२३०}वा^{२३१}ए^{२३२}
क^{२३३}भा^{२३४}व^{२३५}स्व^{२३६}भा^{२३७}वा^{२३८}॥ ए^{२३९}को^{२४०}भा^{२४१}व^{२४२}स्त^{२४३}त्त्व^{२४४}तो^{२४५}ये^{२४६}न^{२४७}बु^{२४८}द्धः^{२४९}स^{२५०}र्व^{२५१}भा^{२५२}वा^{२५३}स्त^{२५४}त्त्व^{२५५}त^{२५६}से^{२५७}न^{२५८}बु^{२५९}द्धः^{२६०}॥ धि^{२६१}या^{२६२}व^{२६३}दा^{२६४}व^{२६५}च्चे^{२६६}स^{२६७}र्व^{२६८}धो^{२६९}म^{२७०}म^{२७१}स्या^{२७२}द्वा^{२७३}दा^{२७४}व^{२७५}सु^{२७६}
ए^{२७७}क^{२७८}स्मि^{२७९}न्ना^{२८०}त्स^{२८१}नि^{२८२}प्र^{२८३}ति^{२८४}वि^{२८५}दि^{२८६}त्ता^{२८७}॥

॥ज्ञानार्णव॥

॥१९८॥

पदार्थमर्थः

निः^{१५}तावत्तावत्सदा^{१५}स्वमि^{१५}त्स्थितिः^{१५}सर्वो^{१५}पि^{१५}दृष्टिः^{१५}॥१९८॥तद्यैवेते^{१५}नु^{१५}न्यते^{१५}पदार्थाः^{१५}स्त्रसूचिताः^{१५}अतो^{१५}मार्गे^{१५}त्रल
नो^{१५}हंप्राप्तो^{१५}एव^{१५}प्रिवा^{१५}स्मदा^{१५}॥इत्युपायो^{१५}विनिश्चयो^{१५}मार्गा^{१५}अवनल^{१५}क्षणा^{१५}क्रमणा^{१५}चयथा^{१५}पायज^{१५}पायश्चात्मसि
१९८॥इतिनयप्रानलीला^{१५}तंबी^{१५}निर्वृतदोषं^{१५}च्युतसकलकलकैः^{१५}कीर्तितं^{१५}ध्यानमेतत्^{१५}अविरतमनुपूर्वध्या
अपायविचयप्रकरणम्॥छासविपाकइतिज्ञेयो^{१५}यः^{१५}स्वकर्मफलौदयः^{१५}प्रति^{१५}क्षणा^{१५}समुद्गतश्चिररूपः^{१५}शरीरिणां^{१५}
१॥कर्मजातफलं^{१५}दत्ते^{१५}विचित्रं^{१५}मिह^{१५}देहिनां^{१५}॥२॥साधनियतं^{१५}नाम^{१५}द्रव्या^{१५}दिकचतुष्टयं^{१५}॥तद्यथा॥स्वकप्रार्थनासु
यानवल्लवनितावादित्रा^{१५}मित्रा^{१५}गजा^{१५}कर्पूरा^{१५}गुरुचंदनवनजीर्वा^{१५}दिसौध^{१५}ध्वजान्मातंगार्धम्

चतुर्थगुणस्यार्थः

॥१९८॥

प्राप्य

भक्षान्नपानानिवाकृत्रादीन्युपगम्यवस्तुनिचयान्नसौख्यं प्रयुते गिनः॥३॥
अणिमणीयानि सर्वतु सुखदानि च
कामभोगास्पदान्युच्चैः प्राप्य सौख्यं निवेद्यते॥४॥
प्राप्स्यन्पन्नगारव्यात्तन्नोद्यमहन्त्रीणां गच्छति
कीटकं टकरजः सारगस्थिपकोपतान्॥
कारान्शुखलप्राकृकाडनिगडकूणरिवैरात्तथा हव्याण्यप्यभजति दुःखं
खमं खिलं जीवाभवाब्धस्थितां॥५॥
निसर्गोणातिरोद्धाणि भयक्ते प्रास्पदाब्जिवाहुः खमं वा शुभं वृत्युच्चैः
स्येनाप्यासद्वज्रं तवार्हा अरिष्टोत्पातनिर्मुक्तो वा तव धर्मेति वा र्जितः॥६॥
तोष्णरहितः कालः स्यात्सुखाय प्रीतिर्णां च धर्मेति प
तुषाराब्ध इत्युत्पादादिसंकुलः कालः सदैव सत्त्वानाहुः खान्नलनिबन्धनो
प्राप्तामादिसमुद्भूतो भावः सौख्याय हिनां कर्मगौरवजः सौख्यमहाव्यसनमंदिरेण
मूलप्रकृतयस्तत्र कर्मेणानुसृज्य कीर्तिनां क्षानावरणापूर्वासाज

॥ज्ञानार्पणं॥

॥१९९॥

निनाबधरेतव॥१॥ज्ञानं ह्यतिकरं कर्मपंचनेदं प्रपंचितं॥न रुद्धयेन जीवानां मतिज्ञानादिप्रचकां॥१॥
कर्मदगावरा॥संज्ञकां कथ्यते येन जंतूनां प्राश्नार्थं दर्शनां॥२॥वेदनीयं विदुः प्राज्ञादिधाकर्मजरीणि मन्त्रा
न्मद्विष्टतद्वक्तृप्राज्ञासमप्रभो॥३॥सुरैरगताधीश्रसे वितं श्रूयते सुखं मातोदयवप्रात्प्राणी संक
रोद्गो॥४॥असद्वोदयानीव प्रागैमानमं दिधा॥जीवैर्विषयानेह वं प्राश्नन्नादिभूमिबुद्धिभोदप्रकोपे
नदृष्टिः साधीविजयते॥न हि ज्ञोपातिमज्जंति प्राणिनः श्रन्नमागोर्दोचारित्रमोदपाकेनानां गतिः प्राप्यते क्षणं॥
भावप्रधानमात्मकतुं वराणां स्वातन्त्र्यमिदं तद्व्याप्यं त्र्यम्भाद्यं तियत्सर्वजंतुधूमं यमात्रं सोऽपि चारित्रमोदस्म
कः परिकीर्तितः॥६॥सुरायुगारजककर्मपाकासंभूयनाके प्रथितप्रभावैः॥समर्थ्यते देहिनिगदुर्यं सुखां मृतां

॥१९९॥

दनलोचनैः ॥ १२ ॥ नरायणः कर्मविपाकयोगान्नरात्मसाक्षात्प्राप्य भजन् ॥ सुरासुराक्रान्तिधियोनितां नयति कल
 वकुनिः प्रपञ्चैः ॥ १३ ॥ चरस्थिरविकल्पासुतिर्यगातिषुजंतुनिः ॥ तिर्यगायुः प्रकोपेन दुःस्वप्नानुभूयते ॥ १४ ॥ नरक
 युः प्रकोपेन नरकैर्वित्यवेदने ॥ निपतत्यग्निनस्तृणैः कृतार्तकणस्रगः ॥ १५ ॥ नामकमोदयः साक्षादनेचिन्नाण्य
 नेकधा ॥ आमातिगतिजात्यादिविकल्पानीह देहिनाम् ॥ १६ ॥ गोत्राख्यं जंतुजातस्य कर्मदेने स्वकं फलं ॥ आस्तां आ
 सेषु गोत्रेषु जन्मनिः पादसर्वथा ॥ १७ ॥ निरुणद्धि स्वसामण्याद्दानत्वाभादिपंचकं ॥ विद्वत्संततिविन्यासैर्वद्वद्व
 कर्मदेहिनाम् ॥ १८ ॥ मंदवीर्याणि जायते कर्माण्यतिबलीन्याणि ॥ अपक्वपाचनायोगात्फलानीव वनस्पतेः ॥ १९ ॥ अ
 पक्वपाकः क्रियते ॥ सतदैस्तपो निरुग्रैर्वरशुद्धयुक्तैः क्रमादुणाश्रेणि समाश्रयेण सुसंव्रतांतः करणैः सुनीदैः ॥ २० ॥

ज्ञानार्णवा॥

॥११२॥

शुद्ध्यानेन

इत्याद्युक्तुष्टसामग्रीमासाद्योप्रतपोबलात्॥ कर्माणि पातयंत्युच्चैस्तु र्ध्यानेन योगिनाः॥ ११८॥ विलीनां प्रोषक
मोणां स्फुरन्तमतिनिर्मलं स्वततः पुरुषाकारं स्वांगं गगनगतं स्मरेत्॥ ११९॥ इति विविधकल्पकर्मचित्रस्वरूपं प्रति
समयमुदीर्धजन्मवर्त्येण भाजां स्थिरचरविषयाणां भावयन्तस्ततो दहरति दुरितकक्षं सयमीनां तमोहः॥
३०॥ इत्थं कर्मकटुप्रपाककक्षितां समाख्यो गार्णवे जीवा इति दुःखवादवशिरवा संतानसंतापितां मु
महोर्मिजालनिचितां मिथ्यात्ववतिरितां॥ किं प्रयत्नेन तद्देहं स्मरन्तु नि यतंधन्याः स्वसिद्धार्थिनः॥ ३१॥ इ
दं प्रसीपु भवद्वयवचिते ज्ञानार्णवे योगप्रदीपाधिकारे विपाकविषयप्रकरणां॥ ३२॥ अनन्तानंतमाकाशं सर्व
सुप्रतिष्ठितं तन्मध्ये दं स्थितो लोकः श्रीमत्सर्वज्ञवर्णिनः॥ ३३॥ स्थित्युत्पत्तिव्यदोपतैपदाद्यैश्चेतनैरेवं सं

॥११२॥

नादिसंसिद्धः कर्तव्यापारवर्जितश्चक्षुर्धोमध्यभागे यो विभर्ति भुवनत्रयं । अतः स एव सत्रहैवे लोकाधारः
 इष्ट्यते ॥ ५ ॥ पयुरि संप्राप्तैः सर्वतोऽपि निरंतरैः ॥ त्रिजिर्वायु निराकीर्णो महावर्गो म्महावर्तः ॥ ६ ॥ धनाब्धिः प्रथ
 मस्तोषाततो न्योषनमाभूतः ॥ तनुवातस्तनीयो न विद्वेद्यावायवः ॥ क्रमात् ॥ ७ ॥ इदं सकलं लोकं स्वशक्त्यै
 व व्यवस्थिताः पदान्तराहिते व्योमि मरुतः ॥ चाप्सु विग्रहाश्च धनाब्धि वलये लोकं संधूनां नैव व्यवस्थितः ॥ तनुवात
 तरे सोऽपि सचाकाशो स्वयं स्थितिः ॥ अधो वेत्ता स नाकाशे मध्ये स्यात्कच्चरी निभः ॥ मृदंगा सदृशश्चाये संचि
 धैति व्यवस्थितः ॥ ८ ॥ अस्य प्रमाणमुन्नत्या सप्त सप्त चरज्ज्वलसप्तैकापंचैकाचमूदनमध्यांत विस्तरं ॥ तत्राधो
 भागमासाद्य संस्थिताः सप्त भूमयः ॥ आसु नारक पटानां निवासः संति भीषणाः ॥ ९ ॥ काश्चिदज्ञानं लपत्याः क

॥ इति ॥ ज्ञानार्णवा ॥

॥ ११३ ॥

अच्छी तो हस संकुलां गुणारव कुलां को अहं स यो त्यं तभी ति दां ॥ ११ ॥ उदीर्णान्न दीपा सुनि सप्रो ह्मा सु
मिषु मेरुमात्रो ययः पिंडः क्षिप्तः सद्यो विदीयते ॥ १२ ॥ प्रीतम् मिर्षा पित्रा सो मेरुमात्रो पि प्रीर्यते ॥ ज्ञान धारि
वयः पिंडः प्राप्य भूषं स्पृष्टा तरो ॥ १३ ॥ हिंसा से द्या नृता ब्रह्म वकारं भादि पातकैः ॥ विज्ञाने नरकं द्यो रजाणि नो
निर्दया ॥ १४ ॥ मिया त्वा विरति को धरौ दधान पया यणा ॥ पतं निजं तवः प्रभेदं ह्यले त्रया वशं गतां ॥ १५ ॥
सिपुत्रवना को र्मे प्राप्त्वा स्वस्वत्वां सि संकुलो नरके त्यं तदुगं धेव सा मुकुमिक ई मे ॥ १६ ॥ शिवा श्रव्या
मासां शि विहगा चिते ॥ वज्रकंटक संकीर्णैः शूल जाल्म लिङ्ग मे ॥ १७ ॥ त्विभूय कुष्टिका मध्ये उर्ध्व पादा र्व
धो मुखाः ॥ ततः पतं ति सा कंद वज्र ज्वलन भूत लो ॥ १८ ॥ अय कंटक कीर्णो मुहुन लो हा निवी शिषु ॥ छिन्न नि

॥ ११३ ॥

सामस्तेन

विशीर्णीगा उत्पतंति पतंति च ॥ १ ॥ दुःसहानिः प्रतीकाण्ये रोगाः संतिके च न ॥ सा कल्पेनैव गात्रेषु नारका
 णां भवन्ति ॥ २ ॥ अदृष्टपूर्वमात्रोक्तस्य रोगं भयास्पदं ॥ दिशः सर्वाः समीक्ष्यते वराकांशराणां धिनः ॥ ३ ॥
 नतत्रसुजनः कोपिनमित्रं च बाधवाः ॥ सर्वे ते निर्दयाः पापाः क्रूरा भीमो ग्रविग्रहाः ॥ ४ ॥ सर्वचक्रुः संस्थान
 स्फुलिगसदृशे क्षणाः ॥ विवर्दिताः पुनश्चानाः प्रचंडाश्चंडशासनाः ॥ ५ ॥ तत्राक्रंदरवः साह्रं श्रूयते कर्कश
 स्वनाः ॥ दृश्यते गुह्यगोमायुसर्पश्चाहं लभंडलाः ॥ ६ ॥ द्वायते पूतयोगंधाः ॥ सुश्रोते वज्रकंटकाः ॥ जलानि
 पूतिगंधीनि नद्योस्तद्भ्यां सकर्दमाः ॥ ७ ॥ चितयंति तदालोक्य रोगं भ्रमं त्यक्तं किनां केदं भूमिः कंचानीताः के
 दयं केन कर्मणा ॥ ८ ॥ रक्षततो विदुर्विभंगात् त्वपतितं प्रभुश्च सागरो कर्मणा त्यत रोगे देणहिं साधारं जन्मना ॥ ९ ॥

॥ज्ञानार्णव॥
॥१९१॥

५ अत्र गणितः =

ततः प्रादुर्भवत्युच्चैः पश्चात्तार्पोतिदुःसहः॥ दहन्नविरतचेतो वज्राग्निरिव निर्देयः॥ १७ ॥ मनुष्यत्वं समासाद्य
कैश्चिन्महात्मनिः॥ अपवर्गाय संविद्यैः कर्म पूज्यमनुष्ठितं॥ १८ ॥ विषयाज्ञा मपाकृत्य विद्याप्य दहनं लं
प्रमत्तैस्तपश्चरिणो धन्यैर्जन्मार्तिप्राप्तयो॥ १९ ॥ उपसर्गाग्निपातौ यथैयं मोलं व्यचोन्नतौः॥ कृतं तदनुष्ठानं ये
सिद्धसमीहितो॥ २० ॥ उपमादमदमुत्सृज्य भावमुध्यामनीषिनिः॥ केनाप्यचित्यवृत्तेन स्वर्गमोक्षं प्राप्ताधितः
शिवार्भुदयदमार्गो दिशो तोष्यति वत्सलाः॥ मया वधीरिताः संतो निर्भस्य कटुकाक्षरैः॥ २१ ॥ तस्मिन्नपि
ष्यत्वे परलोके केषु द्विदो मया तत्संचितं कर्म यज्जातश्च भ्रमं बलात्॥ २२ ॥ अविद्याकोतचिनेन विषयाधीकृता
ना॥ चरस्थिराणि संधातो निर्दोषोऽपि हतो मया॥ २३ ॥ परविज्ञा मिषासक्तः परस्त्री संगलालसं बद्ध व्यसनवि

स्तौणोऽध्यानपरायणः॥३॥यत्स्थितः॥आक्षिप्तं॥कालं॥तस्यैतत्कलमागतं॥अनेतयातनासारेदुरतेश्चभ्रमाग
रोऽप्यनमयावंचितोऽलोकोवराकोमूढमानसः॥उपायैर्बहुनिर्निर्दयैः॥सार्धसंनर्पिणार्थिना॥३॥कृतः॥परा
भवोऽप्यधनभूद्वीकृतेमया॥घाताश्रितेनसंप्राप्तकर्तुं॥तस्माद्वनिः॥ऋद्धिर्भयेतदाश्रयकथायामयाबल
वताहता॥तेनजातामृगोद्भासहनुमां॥विधैर्बधैः॥भोमनुष्यैः॥पिबन्तत्रेण॥यत्कृतं॥नास्मिनोहितं॥तद्दयैर्किं॥
रिष्यामि॥दैवपौरुषवर्जितं॥॥मदांयेनातिपापेन॥नित्प्रोनास्तबुद्धिना॥विगम्या॥यसं॥नानं॥कृतं॥कर्मो
ति॥निर्दिष्टं॥॥यत्सुरग्रामविधेयेषु॥मया॥सिंसोऽकृता॥प्राप्तः॥जलस्य॥जलविज्जा॥काश्राचारिणो॥जंतवो॥हताः॥॥॥॥
तंति॥ममं॥मम्याणि॥स्मर्यमाणा॥न्यनारतं॥आचीनान्यद्वैकर्मोऽपि॥कंकचा॥नीव॥निर्दयं॥॥॥॥किं॥करो॥मि॥कंकचा॥सि

३मनुष्यभवे

१ पूर्वोपाधिर्लानी =

करवत्तानीद

॥ज्ञानार्थिवा॥

॥१९५॥

कर्मजातेपुरास्थितोऽग्राणंकिञ्चपप्रयासिवराकोदैववंचितः॥४५॥यन्निमेषमपिदृष्टुंस्मर्तुंश्रोतुंनशक्यते॥तद्दे-
खमत्रसोढव्यंवाद्भिमानैःकथंमया॥४६॥एतान्यदृष्टपूर्वाणिक्षितानिचकुलानिचक्ष्यातनाश्रमहायोगानारका-
णामये^{अवलोकितः}सिताः॥४७॥विषज्वलनसंकीर्णवद्भिमानप्रतिष्ठाणामममर्द्विविनिष्ठिसंदुःखदैवेननिर्दया॥४८॥नद-
प्रयतंत्रतेभृत्यानपुत्राःनचबांधवाःस्येष्टाकृतमयाकर्मकृतस्वस्यैवधातकं॥४९॥नकलत्राणिमित्राणिनया-
येप्रेरकोजनः॥पदमयेकमायातोमयासादगतत्रयः॥५०॥आश्रयंति^{निर्दिश्य = निर्दिष्ट}यथाहृष्टंफलितपत्रिणःपुणः॥फलाया-
येपुनर्यातितथातेस्वजनागताः॥५१॥सुभासुभानिकर्माणिधात्येवसहदेहिनिः॥स्वाह्निनानीतियत्प्रोचुः॥भंत-
स्तत्सत्यतागतं॥५२॥धर्म्मएवसमुद्धर्तुंशक्तोस्माच्छुभसागरात्॥नसस्वधैर्येपापेनमयासम्यक्पुणर्जितः॥५३॥स

६ कथयतिस्म

॥१९५॥

हायः कोपिकस्मापि नाभ्रन्नचमविष्यति सुत्वे कप्रकृतकर्मसर्वसत्त्वानिनन्दकां भयानकं कुर्वत्यधमाः कर्मजिर्क
 पस्थादिदं हिताभयेन भ्रष्टेषु पच्यते कृतार्तकफणत्वनाम् भूषणचक्षुर्न मेवमात्रस्य सुखस्याधिकृतं मया तस्या
 पयेन संपन्ना अनन्ता दुःखराश्याय भर्हस्यातिसाहचरतः पातिकरोति नियतं हितं हंति दुःखं सुखं दत्तेयं सर्वधुन
 पोषितः भग्नपरिश्रमहाश्रसं प्रसेना तचेतसा न दृष्टाय मग्रा हूल्य च पेयजीवनाग्निनी भण पातयित्वा म
 हाघोरमांश्वन्नैर्विन्दत्यवेदनाक्कगतास्ते धुनापापमद्विज फलभोजिनः भर्ह इत्यजस्रमुदुःखान्तां विलापमुख
 ननां शोचंतः पापकर्मणि वसंति नरकालयोर्हं भ्यावन्ति संतिलोमानि प्रासीरे देहाणि तावन्ते नरके कल
 वसंति पिप्रिताश्चानां हं हति चिन्तानलेनोच्चैर्हृदमानस्य ते तदाधावांति प्रारप्सुर्लासिकराः क्रोधाग्निदीपिताः ॥

१३ दीरयित्वा = पूर्ववैरं

ज्ञानार्णवः॥

॥११६॥

३ मुसिषु = गाल
यति

वैरं पराभवं पापं स्मारयित्वा पुरातनं निभृतस्य कटुकालापैः पीडयत्यतिनिर्हृत्यार्हं अत्राप्यदयं निने
त्यस्थिसंचयं क्षारयत्युदरं क्रुक्षत्तोदयं तत्र मालिकोर्हर्षनिः पीडयति यत्रेषु दलति विषमोपलं प्रात्म
निदयैर्बितुं कीर्तुं भुक्तापयति चार्हं अत्र सद्गुरुः स्वसंतानयनदक्षाः कलिप्रियाः श्रीस्सादं ह्वां करात्मास्यानि
नमसप्रभाः^१ र्हर्षिस्तु श्रुत्वा हताः पापणौ^२ ध्याने^३ कभाविताः भवन्ति स्ये त्रदोषेण सर्वते नारकाः स्वत्वा^४ र्ह
क्रियकप्रारित्वा द्विक्रियते यदृच्छया^५ यत्राप्रि स्वापदागोले^६ हं तुं चैवैवैधैः पराचार्हं यन्नतत्र बाधवः स्वामी
भृत्यागनागजाः^७ अन्नतयातनासारेन रक्तं तभीषणे^८ र्हेतत्रताम्रमयाग्रधालो^९ हं तुं शंभ्रवायसाः
वमभाणि चंचुनिर्गुरैः^{१०} स्वुरैः^{११} अथ कर्मयः प्रति कुंडेषु वज्रस्त्री समानना^{१२} नित्वा चर्मस्थिमांसा निषिवं त्याक

॥११६॥

लोहितं ॥ १॥ बलाद्विदार्य सदृशौ हृदनां सिष्यते क्षणात् ॥ विनीनं प्रज्वलता म्रयैः पीतमश्नुइते ॥ १॥ परमांसा
 न्दियैः पापैर्मसिता न्यत्र न्दियैः ॥ मूलपक्वानि मांसा नितेष्वात्वादंति नारका ॥ १॥ ३॥ द्यैः प्राकरकलत्राणि सेवि
 तान्यात्मवचकैः ॥ योज्यं ते प्रज्वलंती निःस्त्री नितेता मृज न्मनि ॥ १॥ ४॥ न सौख्यं च सुखं न मेघमात्रमप्युपलभ्यते
 नरके नारकहीनं हन्यमानैः परस्परं ॥ १॥ किमत्र बहूनां केन जन्मकोटिप्रातरपि ॥ केनापि प्राकृतवक्तुं न दुःखं
 रकोद्भावं हविस्मृतं यदि केनापि कारणेन क्षणात् ॥ तस्मादयं तितराम्येत्यपूर्वदेरसुरार्धमा ॥ १॥ ७॥ बुभुक्षा जाय
 तेत्यथ नरके तत्र देहिना ॥ १॥ ८॥ १॥ ९॥ १॥ १०॥ १॥ ११॥ १॥ १२॥ १॥ १३॥ १॥ १४॥ १॥ १५॥ १॥ १६॥ १॥ १७॥ १॥ १८॥ १॥ १९॥ १॥ २०॥ १॥ २१॥ १॥ २२॥ १॥ २३॥ १॥ २४॥ १॥ २५॥ १॥ २६॥ १॥ २७॥ १॥ २८॥ १॥ २९॥ १॥ ३०॥ १॥ ३१॥ १॥ ३२॥ १॥ ३३॥ १॥ ३४॥ १॥ ३५॥ १॥ ३६॥ १॥ ३७॥ १॥ ३८॥ १॥ ३९॥ १॥ ४०॥ १॥ ४१॥ १॥ ४२॥ १॥ ४३॥ १॥ ४४॥ १॥ ४५॥ १॥ ४६॥ १॥ ४७॥ १॥ ४८॥ १॥ ४९॥ १॥ ५०॥ १॥ ५१॥ १॥ ५२॥ १॥ ५३॥ १॥ ५४॥ १॥ ५५॥ १॥ ५६॥ १॥ ५७॥ १॥ ५८॥ १॥ ५९॥ १॥ ६०॥ १॥ ६१॥ १॥ ६२॥ १॥ ६३॥ १॥ ६४॥ १॥ ६५॥ १॥ ६६॥ १॥ ६७॥ १॥ ६८॥ १॥ ६९॥ १॥ ७०॥ १॥ ७१॥ १॥ ७२॥ १॥ ७३॥ १॥ ७४॥ १॥ ७५॥ १॥ ७६॥ १॥ ७७॥ १॥ ७८॥ १॥ ७९॥ १॥ ८०॥ १॥ ८१॥ १॥ ८२॥ १॥ ८३॥ १॥ ८४॥ १॥ ८५॥ १॥ ८६॥ १॥ ८७॥ १॥ ८८॥ १॥ ८९॥ १॥ ९०॥ १॥ ९१॥ १॥ ९२॥ १॥ ९३॥ १॥ ९४॥ १॥ ९५॥ १॥ ९६॥ १॥ ९७॥ १॥ ९८॥ १॥ ९९॥ १॥ १००॥ १॥

ज्ञानार्पणं॥

॥१९७॥

नरहेत्रेषु

प्रसितुलभ्यते^{सीडा} हितै^{दोग} ॥ तिलाद^{१५} प्यतिस्सस्माणि^{१६} कृतं^{१७} डा^{१८} नि^{१९} दि^{२०} ये^{२१} ॥ अ^{२२} पु^{२३} र्मि^{२४} त^{२५} वे^{२६} गो^{२७} न^{२८} न^{२९} पु^{३०} न^{३१} से^{३२} षां^{३३} वि^{३४}
ज्ञात्^{३५} ॥ सा^{३६} त^{३७} ना^{३८} रु^{३९} क^{४०} प्रा^{४१} री^{४२} र्ग^{४३} यु^{४४} र्त्वे^{४५} पू^{४६} णा^{४७} दुः^{४८} ख^{४९} भ^{५०} या^{५१} दि^{५२} कं^{५३} ब^{५४} र्द्ध^{५५} मा^{५६} नं^{५७} वि^{५८} नि^{५९} श्र^{६०} य^{६१} म^{६२} धो^{६३} धः^{६४} ॥ अ^{६५} न^{६६} म^{६७} सि^{६८} षु^{६९} ॥ अ^{७०} म^{७१} य^{७२} भा^{७३} ग^{७४} ॥
स्तो^{७५} म^{७६} य^{७७} अ^{७८} स^{७९} सौ^{८०} द^{८१} ज^{८२} री^{८३} ति^{८४} म^{८५} ॥ य^{८६} न^{८७} दी^{८८} प^{८९} स^{९०} मु^{९१} द^{९२} णा^{९३} य^{९४} व^{९५} स्या^{९६} व^{९७} ल^{९८} या^{९९} क^{१००} ति^{१०१} ॥ अ^{१०२} नं^{१०३} ब^{१०४} र्द्ध^{१०५} दी^{१०६} पा^{१०७} द^{१०८} यो^{१०९} दी^{११०} पा^{१११} ल^{११२} व^{११३} णो^{११४} दा^{११५} ॥
द^{११६} यो^{११७} र्प^{११८} णं^{११९} वा^{१२०} ॥ स्व^{१२१} यं^{१२२} भ^{१२३} र^{१२४} म^{१२५} णा^{१२६} ता^{१२७} स^{१२८} ते^{१२९} प्र^{१३०} त^{१३१} ये^{१३२} कं^{१३३} दी^{१३४} प^{१३५} सा^{१३६} ग^{१३७} रा^{१३८} ॥ ॥ दि^{१३९} गु^{१४०} ण^{१४१} दि^{१४२} गु^{१४३} णा^{१४४} भो^{१४५} गा^{१४६} ॥ प्रा^{१४७} व^{१४८} त^{१४९} या^{१५०} न्यो^{१५१} न्य^{१५२} म^{१५३} सि^{१५४} ष्ति^{१५५} ता^{१५६} न^{१५७} ॥
भ^{१५८} ना^{१५९} मा^{१६०} नो^{१६१} व^{१६२} ल^{१६३} या^{१६४} का^{१६५} र^{१६६} धा^{१६७} रि^{१६८} णं^{१६९} ॥ ॥ सा^{१७०} नु^{१७१} षो^{१७२} ज^{१७३} र^{१७४} यो^{१७५} ले^{१७६} नं^{१७७} द^{१७८} म^{१७९} य^{१८०} स्य^{१८१} म^{१८२} ति^{१८३} सु^{१८४} द^{१८५} रं^{१८६} ॥ न^{१८७} र^{१८८} स्ये^{१८९} नं^{१९०} स^{१९१} रि^{१९२} ष्टै^{१९३} ल^{१९४} सु^{१९५} र्ग^{१९६} व^{१९७} ल^{१९८} वि^{१९९}
तं^{२००} ॥ ॥ दा^{२०१} त^{२०२} त्रा^{२०३} र्प^{२०४} ष्ते^{२०५} च्छ^{२०६} र^{२०७} वं^{२०८} डा^{२०९} नि^{२१०} भू^{२११} रि^{२१२} ने^{२१३} दा^{२१४} नि^{२१५} तं^{२१६} ध्व^{२१७} मी^{२१८} ॥ आ^{२१९} र्प^{२२०} ष्ते^{२२१} च्छा^{२२२} न^{२२३} रा^{२२४} ॥ सं^{२२५} ति^{२२६} त^{२२७} क्षे^{२२८} त्र^{२२९} ज^{२३०} नि^{२३१} तै^{२३२} र्गु^{२३३} णो^{२३४} ॥ ॥ ७ ॥
नु^{२३५} षो^{२३६} पे^{२३७} तं^{२३८} क^{२३९} वि^{२४०} धां^{२४१} त^{२४२} र^{२४३} सं^{२४४} भृ^{२४५} तं^{२४६} ॥ क^{२४७} वि^{२४८} ज्ञो^{२४९} ग^{२५०} ध^{२५१} रा^{२५२} की^{२५३} र्पं^{२५४} न^{२५५} र^{२५६} क्षे^{२५७} त्रं^{२५८} नि^{२५९} रं^{२६०} तं^{२६१} ॥ ॥ दा^{२६२} त^{२६३} तो^{२६४} न^{२६५} भ^{२६६} सि^{२६७} ति^{२६८} षं^{२६९} ति^{२७०} वि^{२७१} मा^{२७२} ना^{२७३} नि^{२७४} दि^{२७५} वो^{२७६} ॥ ॥ १९७ ॥

हिमवतादि

७८ दत्तानां

कसो॥ चरस्थिरविकल्पानिज्योतिष्काणां यथाक्रमं॥ तद्द्वैतं तदेवे शक्यः॥ सोऽधर्मपूर्वकाः॥ नेषोऽप्रा-
 च्युता स्वर्गपदं तानभसि स्थिताः॥ एष पदं युरिदेवे जनिवासयुगलं क्रमात्॥ अच्युता ततोऽप्यहमेकक-
 त्रिदशास्पदोऽहं॥ नित्रादिनविभागोऽयं नयत्रिदशास्पदं॥ तालोकः स्फुरत्युच्चैः सततं नेत्रसौख्यदं॥ ए२॥
 वषातपतुषागदिसमयैः परिवर्जितः॥ सुखदः सर्वदा सौम्यस्तत्र कालः प्रवर्तते॥ अत्रत्या तभयसंतापमंग-
 रा विद्वराः॥ न हि स्वर्गोऽप्यहं प्रयते कुहमत्वाश्रुज्जनाः॥ अत्र दृष्ट्या॥ चंद्रकांत शिलानद्वाः प्रवालदलदं-
 राः॥ वज्रेंद्री लनिर्माणा विचित्रास्तत्र भू समयः॥ ए३॥ प्राणि कपो विषांचकैः कर्बुरीकृतदिश्रुत्वाः॥ वायुः स-
 णा बुजछन्ना रत्नसोपाना जिताः॥ ए४॥ ससां स्य मलवारीणि हंसकारंडमंडलैः॥ वाचा लैरुद्धतीर्था निदिद्युः॥

॥ज्ञानार्णव॥

॥११७॥

नारीजनेन च ॥ ऐ० गणावः कामदुष्टाः सर्व्वः कल्पदृष्टाश्च पादपा ॥ चित्तरत्ना निरत्ना निस्वर्गलोके स्वभावतः
 ए० भृजचामरहृत्त्राकैर्विमर्शैर्वृत्तिसमत्वाः ॥ संचरन्ति सुरासारैः सेव्यमानाः सुरेश्वराः ॥ ईर्ष्यपक्षकिन्न
 रीक्षिर्मेदारबनवीथिषु ॥ कोताश्चिष्टाक्षिः सानंदंगीयते त्रिदशे श्वराः ॥ ७० ॥ श्रीशगिरि निकुजे सुपुष्पग्रा
 हेषु च ॥ रमते त्रिदशाय च वरस्त्री वंदवेष्टिता ॥ ११ ॥ मंदारचंपकाग्रो कमालतीरेणुरंजिता ॥ भ्रमंति यत्र
 त्पागांधवाहाः ज्ञानैः ॥ ज्ञानैः ॥ श्लीलावनविहारैश्च पुष्पावचयकौतुकैः ॥ जलक्रीडादिविज्ञानैर्विलासा
 स्तत्र योषिताः ॥ ३॥ वीणामादाय रत्यते कलंगायंति योषिताः ॥ ध्वनंति सुरजाधारे दिवि देवांगनाहताः ॥ ३॥
 किलाः कल्पदृष्टेषु चैत्यागारेषु योषिताः ॥ विबोधयंति देवे ज्ञाह्वलितैर्गीतनिस्वने ॥ ३॥ नित्योत्सवयुतं

॥११७॥

सर्वाभ्युदयमंदिशं सुखसंपदुणाधारकैः स्वर्गमुपमीयते क्षिप्रं च वर्षा महारत्न निर्माणाः सप्तभूमिकाः प्रासा-
 दाः पुष्करिण्यश्चन्द्राणां वनोत्तरे ॥ आकारपरिखा वप्रगोपुरा नृगतोरणौ ॥ चैत्यद्वुमसुगगारैर्नगरीतरा-
 जिताः ॥ इन्द्राद्युधश्चिद्यधनेयत्रा नित्यं नभस्तलां हर्म्यग्रलक्ष्मणि क्यमयूखैः कर्बुरीकृतं ॥ एतन्मिहि
 दृष्ट्वा नीकैर्विमानैर्गगनाच्चितैः ॥ कल्पद्रुमगिरीं देवुरमंते विबुधेश्चराः ॥ १७ ॥ हस्त्यश्चरषपादानवृषान्गधक-
 तकीम् ॥ सप्तानीकानि संत्यस्य प्रत्येकं च महत्तरान् ॥ १८ ॥ शृंगारसारसं पूर्णात्नावपयवनदीर्धिकाः ॥ पीनस्तन-
 भराक्रांताः पूर्णचंद्रनिभाननाः ॥ १९ ॥ विनीताः कामरूपिण्यो महर्द्धिमहिमाच्चिताः ॥ हावभावविचित्रासाढानि-
 तं बभरमं धराः ॥ २० ॥ अमन्ये शृंगारसर्वस्वमेकीकृत्या विनिर्मिताः ॥ स्वर्गवासि विजासिन्यः संति मूर्तोद्वाश्चिद्यः ॥ २१ ॥

शानार्णवः॥

॥१९६॥

तवादित्रविद्यासुशृंगारसन्धुमिषुपरिरंभादिसंगेषुस्त्रीणां दाम्पत्यं च भावतः॥१५॥ सर्वव्ययसं
 दिव्यलक्षणा लक्षिताः॥ अत्र न गप्रतिमाधीनः प्रसन्ना प्राप्नुविग्रहाः॥१६॥ शरकुंडलके मूरकिरीटगद्गु
 ताः मंदारमालती गंधा अणिमादिगुणा चिताः॥१७॥ प्रसन्ना मलयपूर्णं दुकांताः कांतजनप्रियाः॥ प्राप्तित्र
 णोपेताः प्राश्नस्त्री लावत्यं विनः॥१८॥ विज्ञानविनयो ह्यमप्रीतिप्रसरसंभृताः॥ निसर्गश्रुतगाः स्वर्गभवन्ति
 दिवौकसः॥१९॥ जतत्रदुःखितो दीनो हृद्दोरो गीगुणच्युतः॥ विकल्पागोतश्रीकः स्वर्गलोके विज्यो कर्ते॥२०॥
 भ्यसामानि कामात्यलोकपालप्रकर्णकाः॥ मित्राह्य निमतसेषा पार्श्ववती परिग्रहः॥२१॥ बंदिगायकप्रो
 धी स्वांगरक्षापदानयः॥ नटवे त्रिविलासिन्यः सुराणां सेवको जनः॥२२॥ तत्राति नव्यता धारयिमाने

समापति-

अति नमुरस्त्री

॥१९६॥

३ व्यापित दिशोतरः

२ अर्द्ध दिनाभा- वात
पित्तश्रेष्ठमरुतिताः

७ देवानां

मत्तं उपपादयित्वा गर्भं भवंति स्वयं सुराः ॥ २३ ॥ सर्वास्तसु खदंभ्यो नित्योत्सवविगजिते गीतवादित्रली
लालेन यजीवस्वनाकुलो रधी ॥ दिव्या कृतिमुसंस्थानाः सप्तधा तु विवर्जिताः ॥ कायकांतिपयः पूर्य प्रसा
धित दिगंतराः ॥ २४ ॥ त्रिरीषसुकुमाराणां पुण्यलक्षणलक्षिताः ॥ अणिमादिगुणोपेताः ज्ञानविज्ञानपरा
र्द्धमृगां कर्तृत्वं काष्ठाः प्रांतदोषाः शुभाप्रायाः ॥ अचिंत्यमहिमोपेता भयक्तेर्गार्त्तवर्जिताः ॥ २५ ॥ वर्द्धम
नमहोत्साहावज्रकायामहाबलाः ॥ अचिंत्यपुण्ययोगेन गृह्णन्ति वपुर्नर्जितं रजसुखां मृतमहोद्यमे
ध्मादि विनिर्गताः ॥ भवंति त्रिदशाः सद्यः सृष्टेर्न नवयोवनाः ॥ २६ ॥ केचन सृष्टफलाक्रांतैः प्रवालदलदंतैः
तेषां को किल वाचालैश्चुमैर्जन्मनि गद्यतोश्च गीतवादित्रनिर्घोषैर्जयमंगलपावकैः ॥ विबोधमते शुभैः शब्दैः

भगवद्वचः

॥ ६२ ॥

॥ज्ञानार्णव॥

॥१२७॥

सुखमुसाद्वस्वयां३॥किं चिद्भ्रममपाकृत्यवीक्षतेसंज्ञैः१ देव
नैः३२॥इदं जात्यमष्टस्वप्नः किंतु मायाभ्रमो न किं हि प्रथमानमिदं चित्रं नायातिममनिष्प्रयं३ इदं भ्या
सेव्यामिदं दृष्ट्वा ध्यामिदं हेतुं३ इदं प्रियमिदं भव्यमिदं चित्तप्रणतिदं३ एतत्कदलितानंदमैतत्कल्याणमं
एतन्नित्योत्सवाकीर्णमैतदत्यंतसुदृगं३ सर्वहिमहिमोपेतं मरुदिकसुगर्वतमसांनीकावितं भाति वि
ष्टोदसभाजिगोर्ध्व॥किंच॥मामेवोद्विष्यमानंदः प्रवृत्तः किमयं जनपुण्यमूर्तिः प्रियः दृष्ट्वा ध्यायिनी नो
तवत्सलः३ अत्रैलो क्यनाथसंसेव्यः कोपदेयः सुखाकरः३ अनंतमहिमाधारो विष्णुकोकानिनं दिनः३ यथा
पुरमतिस्फीतवनोपवनराजितं३ अनिर्दयजगद्गत्यावतानीव ध्वजांशुकैः३ यथा कलया तदाकृतं स
१ तदा इति चिंतयति
२ दिशः
३ तदेव
४ तस्य इदं स्यादभिप्रायं
५ सप्रसेनाम्

६ नक्षत्रिनः

॥१२८॥

७ तस्य इदं स्यादभिप्रायं

सभापनय

नमिभूतं

अवसरयोग्य

नमिभूतानं

दृष्ट्या

वादिद्यच्चसुषाननिप्रवृत्तवत्कालोचिततदाधेप्रसादः क्रियतादेवतानांसेच्छयादृष्ट्याश्रूय
तावंचोस्माकुपौर्वापर्यप्रकाशकं॥तद्यथा॥अद्यनाथवयं धन्याः सफलवर्द्धनीवितंअस्माकंपत्न
यासर्गाः सभवेनपवित्रितः॥ध॥प्रसीदजयजीवत्वदेवपुण्यसर्वोद्भवः॥भवः प्रभुः समग्रस्यसर्गलोकस्य
संप्रति॥ध॥सौधर्मोद्यमहाकल्पः सर्वाभरातार्चितः॥नित्यानिन्दकल्याणवार्द्धिवर्द्धनवर्द्धमाः॥ध॥कल्प
सौधर्मनामाद्यमीशानप्रभवाः सुराः॥इहोत्पन्नस्यत्राकस्यकुर्वन्तिपरमोत्सवं॥ध॥पाठांतरं॥अत्रसंकसि
ताः कामानवन्तित्यंचयोवजोअत्राविनश्वरीवक्ष्मीः सुखंचात्रनिरंतरा॥ध॥स्वर्धमानमिदंरम्यकामगोका
दृष्टिनापादाबुजनतांचेयंतवत्रिदृष्टामंडली॥ध॥एतेदिव्यांगनाकीर्णाश्चंद्रकांतमनोहराः॥प्रासादरत्ना

द्वोऽङ्गिन
मनोहर

।ज्ञानार्णवा।

॥२१॥

प्रकाशं

एषश्च नीजानदाश्रयः^{॥४॥}समाभवत्सततेन^{॥५॥}तामराज्ञानाद्विगतं^{॥६॥}रत्नदीपकतालो^{॥७॥}कपुष्पप्रकरणो^{॥८॥}जितं^{॥९॥}
मिदं^{॥१०॥}चरि^{॥११॥}विहरं^{॥१२॥}एतच्च^{॥१३॥}चामराज्ञानमेते^{॥१४॥}विजयकेतवः^{॥१५॥}एता^{॥१६॥}अग्रमहादेव्यो^{॥१७॥}वरञ्ची^{॥१८॥}द्वंद्वदिता^{॥१९॥}तृणी^{॥२०॥}

प्रदेवानां =

राधी^{॥२१॥}प्राजाव^{॥२२॥}एषश्च^{॥२३॥}संपदः^{॥२४॥}शृंगारजलध्वे^{॥२५॥}त्वा^{॥२६॥}वित्ता^{॥२७॥}सो^{॥२८॥}द्वा^{॥२९॥}सितञ्जु^{॥३०॥}व^{॥३१॥}त्वा^{॥३२॥}लं^{॥३३॥}कार^{॥३४॥}सं^{॥३५॥}पूर्णा^{॥३६॥}स्तव^{॥३७॥}ना^{॥३८॥}
॥३९॥सर्वा^{॥४०॥}वद^{॥४१॥}निर्मा^{॥४२॥}ण^{॥४३॥}श्री^{॥४४॥}रा^{॥४५॥}सो^{॥४६॥}नो^{॥४७॥}प^{॥४८॥}मा^{॥४९॥}स्य^{॥५०॥}द^{॥५१॥}क्षा^{॥५२॥}सां^{॥५३॥}क्षा^{॥५४॥}द्य^{॥५५॥}म^{॥५६॥}लं^{॥५७॥}जि^{॥५८॥}ग^{॥५९॥}पु^{॥६०॥}स^{॥६१॥}पा^{॥६२॥}ण^{॥६३॥}प्र^{॥६४॥}न^{॥६५॥}व^{॥६६॥}वं^{॥६७॥}पु^{॥६८॥}॥६९॥अ^{॥७०॥}य^{॥७१॥}मे^{॥७२॥}
॥७३॥वा^{॥७४॥}एते^{॥७५॥}स्व^{॥७६॥}र^{॥७७॥}था^{॥७८॥}सुं^{॥७९॥}गा^{॥८०॥}व^{॥८१॥}त्वा^{॥८२॥}त्ये^{॥८३॥}ते^{॥८४॥}प^{॥८५॥}दा^{॥८६॥}त^{॥८७॥}य^{॥८८॥}भ^{॥८९॥}र्दा^{॥९०॥}एता^{॥९१॥}नि^{॥९२॥}स^{॥९३॥}स^{॥९४॥}से^{॥९५॥}न्या^{॥९६॥}नि^{॥९७॥}पा^{॥९८॥}लि^{॥९९॥}ता^{॥१००॥}न्य^{॥१०१॥}म^{॥१०२॥}रे^{॥१०३॥}श्व^{॥१०४॥}रै^{॥१०५॥}न^{॥१०६॥}मं^{॥१०७॥}ति^{॥१०८॥}ते^{॥१०९॥}प^{॥११०॥}द^{॥१११॥}द्वं^{॥११२॥}द्वे^{॥११३॥}जि^{॥११४॥}

॥२१॥

॥२१॥

सिपूर्वका॥ अममग्रसर्गसामग्र्यद्विभक्त्योपलक्षितं पुण्यैस्तैः समुखीभूतं गृहाणप्रणतामरा॥ एतद्विवादिनिर्मु
 क्षिप्रयेसविवेत्यंतवत्सलो॥ अविज्ञानमीसादृषोर्ध्वपर्यसंबुधत्ते॥ एतदोतपः पुराचीर्णमिदानीजनुश्चरं
 वितीर्णचाभयदानप्राणिनां जीवितार्थिनां हि॥ आराधितं मनः शुद्धादृष्टावादिचतुष्टयं हिवश्च जगतां नाथः
 सर्वज्ञः परमेश्वरः॥ ईदृशं विषयारण्यं स्मरवैरी निपातितं॥ कषायतरवश्चिन्तागम्याचुर्नियं नितः॥ ईदृश
 र्वात्मस्य प्रभायमहयेनाद्युगते॥ तद्वत्स्यस्थापितः स्वर्गागज्ये त्रिदशार्वादिने॥ ईदृशगादिहरनज्वालानं प्रशाम्यं नि
 देहिनां॥ सद्गुतवायसि सितः॥ कचिज्जन्मशतैरपि॥ ईदृशं तत्रात्र सुलभं मन्येत किं कुमो धुना वयं॥ सुराणां स्वर्गो
 के सिनन्दर्पनिर्मेव योग्यता॥ ईदृशं अतस्तत्तार्थप्रदाने श्रेयसी साधु सिद्धये॥ अहं देवपदद्वंद्वं भक्तिश्चात्यंतनिश्च

॥ज्ञानार्णव॥

॥१२२॥

१ जिन विमानः—

त्नाः॥६॥यान्यत्रप्रतिबिंबानि स्वर्गलोके जिने जिनां॥विमानचैत्यदृष्टेषु मेवाद्युपवनेषु च॥६॥तेषां पूर्व
कृत्वा स ड्यैः स्वर्गसंभवेः॥पुष्पचंदनवेद्यैर्गंधदीपाक्षतैर्लैः॥६॥एतानि वादित्रनिर्घोषैः सुतिप्तोर्मैर्मनो
हरैः॥स्वर्गप्रदं ग्रहीष्यामि ततस्त्रिदशवदितं॥६॥इति सर्वज्ञदेवस्य कृत्वा पूजां महोत्सवं॥स्वीकुर्वन्ति तदा
पटवंधादिलक्षणां॥७॥तस्मिन्मनोजवैद्यनैर्विचरंतो यदृच्छया॥वनादिमागगतेषु दीप्यंति त्रिदिवौकसः
७॥संकल्पानंतरोत्पन्नैर्दिव्यभोगैः समर्पितं॥सेवमानाः सुरानीकैः प्रदंति स्वर्गिणः सुखं॥७॥महाप्र
पत्ने महाभूत्यौ पलक्षिते॥कालंगतनं जानंति निमग्नाः सौख्यसागरे॥७॥अक्वचिद्गीतैः क्वचिदृत्यैः क्वचिदाद्यै
र्मनोहरैः॥क्वचिद्वित्यासिनीवातकीशप्रुगारदर्शनैः॥७॥अथ दत्तं यद्ग्रज्योतिर्नृषामोजनविग्रहाः॥संपदी

५ किं उच्यते—

मायक वस्तु बाध

उद्योत उगमृषण

पुष्पमाला

॥१२२॥

त्रिपात्रांगादप्राधाकल्पपादपाः॥७॥^१दप्रांगभोगजैः सौख्यैर्लोत्पमानाः क्वचित्क्वचित्समन्तिसृणिणः स्वर्गो
 कल्पनातीतवैभवो^१॥७॥^२पत्सुखनाकिनास्वर्गतद्वर्कैर्नपार्यते^१ स्वभावजमनातकसर्वास्पृशीणानप्यमो^१॥७॥^३
 अत्रोषविषयो^१ज्ञतं दिव्यस्त्रीसंगसंभवं विनीतजनविज्ञानैर्ज्ञानाद्वैष्यर्प्यतां छिन्नं^१७॥^४सोधर्मो ह्यच्युतांताये
 कल्पाः षोडशवर्णिना^१कल्पातीतास्ततो ज्ञेयादेवावैमानिकाः परे^१७॥^५एष हर्मिर्दानिधानास्ते प्रवीचारे विवर्जि
 ता^१ विवर्द्धितशुभधानाः शुक्ले ज्ञेयावत्तं विन^१७॥^६अनुत्तरविमानेषु श्रीजयंतादिपंचसु^१संभूय स्वर्णिणश्च
 त्वाव्रजंति पदमव्यया^१७॥^७कल्पेषु च विमानेषु परतः परतो^१धिकाः सुखले ज्ञेयाद्युर्विज्ञानप्रभावेः स्वर्णिणः स्वयं
 ८॥^८ततो^१त्रेणाश्वतं धाम जन्मजातं कविच्युतं^१ ज्ञानिनां पदं^१ विद्यानं^१ स्पीणादिः शेषकर्मणां^१ ७॥^९चिदानंदगुणो

॥ज्ञानार्णव॥

॥२३॥

३. अज्ञान =

तां निष्ठिता र्णो विबुधनां ॥ यत्र संति स्वयंबुधः सिद्धाः सिद्धेः स्वयं वराः ॥ ८ ॥ समस्तो यमहा लोकः केव-
 नगो चरः केवलज्ञानगो चरः ॥ तद्यस्तं वा समस्तं वा स्वप्रज्ञा चिंतयेद्यतिः ॥ ८ ॥ विद्वीनार्जोषकर्मणोः ^{समर्द्धदे}
 मतिनिर्मत्ता ॥ खततः पुरुषाकारत्वागार्भगतं स्मरेत् ॥ ८ ॥ इति निगदितमुच्चैर्ह्यो कसंस्थानमित्युनियत ^{समीपे}
 मनि यत वा ध्यायतः शुद्धबुद्धेः भवति सततयोगाद्योगिनो निःप्रमादां नि यत मन ति हरे केवलज्ञा ^{उत्तमार्थे}
 ८ ॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारसंस्थानविचयप्रकरणां ॥ ८ ॥ अष्टस्य च प
 ८ ॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारसंस्थानविचयप्रकरणां ॥ ८ ॥ अष्टस्य च प
 ८ ॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारसंस्थानविचयप्रकरणां ॥ ८ ॥ अष्टस्य च प
 ८ ॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञानार्णवयोगप्रदीपाधिकारसंस्थानविचयप्रकरणां ॥ ८ ॥ अष्टस्य च प

॥२३॥

७. धारणासु = दृष्टे

७. दृष्टयति

७. अन्यधारणा

मोक्षिकहाद =

६ योगी =

७ स्थित

पवती चैतिविज्ञेयास्तापयाक्रमं३॥ तद्यथा॥ तिर्यगो कसमयोगीस्मरति स्मीरमाणं॥ निःप्राद्वंशांतकद्वोद
हारनीहारसंतिभं॥ तस्य मध्यमुनिमार्णसहस्रदत्तमबुजं॥ स्मरत्यभितभादीत३॥ दुतहेमसमप्रभं॥ अज्ज
रागसमुद्धृतकेसरादीविगजितं॥ जंबूद्वीपप्रमाणं च चित्तभ्रमरं॥ जकाद्दिष्वर्णार्चलमयी॥ दिव्यतत्रस्मरति क
सिकां॥ स्फुरत्यिगप्रभाजलपिप्राणितदिगंतरो॥ शारच्चंद्रनिभतस्यामुन्नतं हरिविहारीतत्रात्मानं॥ सुरवा
सीनंप्रणतमिति चिंतयेत्॥ गणदेवादिभिः प्रोषकलंकक्षपणक्षमं॥ उद्युक्तं च भवोद्धृतकर्मसंतानमाव
नो॥ पाधिर्वी॥ ततोसौ निश्चलाभ्यासात्कमलं नातिमंडले॥ स्मरत्यतिमनोहारिषादुग्रो॥ जतपत्रकं॥ भवेप्रति
पन्नं समासीनं स्वरमात्माविराजितं॥ क्रणिकायां महामंत्रं विस्फुरं॥ तं विचिंतयेत्॥ ११॥ एफ रुद्रकला बिंदुलां छि
७ च्युतु देवास्वरसंयुक्तं =

५ छेदने

३ कमले

कमल

भ्रमरार्द्रश्न

कणीकाया

मीतकृते

१ निर्गच्छिन्ति =

१ दिशा =

ज्ञानार्णव॥

॥२३६॥

तं प्रसूय मस्य गोलसं हिं दुच्छटाकोटिकांति व्यापहरिन्मुखं ॥२॥ अर्हं ॥ तस्य रेफाद्विनिर्गोती प्रा नैर्दूमशिखां
तस्फुलिंगसंततिपद्माज्ज्वालाती तदनंतरां ॥३॥ तेन ज्वालाकलापेन वर्द्धमानेन संततां दहत्य विरतं धीर
पुंडरीकं हृदि स्थितं ॥४॥ तदष्टकर्म निर्माणसंष्टपत्रमंथो मुखं ॥ दहत्यैव महामंत्रं ध्यानात् प्रवर्त्तनं लभः ॥
१५॥ ततो बहिः शरीरस्य त्रिकोणवृद्धिर्मंडलं ॥ स्मरेज्ज्वालाकलापेन ज्वलन्तं मिवाडवं ॥ १६॥ त्रिबीजसमा
पूर्यते स्वस्तिर्कोकितं ॥ अर्द्धं वायुपुराज्जतं निर्द्धूमं कांचनप्रभं ॥ १७॥ अंतर्द्वेहं तिस्रं चाचूर्विर्द्विपुरं परं ॥
द्विती विस्फुर्य तज्ज्वालाप्रचयभासुरं ॥ १८॥ भस्मभावमसौ नीलाशरीरं तच्च पंकजोदाद्याभावात्सुव
तिवृद्धिः शनैः शनैः १९॥ ॥ अग्नेयं ॥ विमानपथमापूर्य सं चरतं समीरणं ॥ स्मरत्यविरतं योगी महवोगं महाव
॥२॥

५ मंडलं =

७ अतकोशं =

२ योग

२ जगत्पदे

१ मेरु

१ मेघसमूह

चालयतं सुरानीकं ध्रुवतं त्रिदशा चलाक्षरायतधनत्रातक्षोभयतं महार्णवैरश्नजतं भुवनाभोगे सचरतं
हरिन्मुखो विमर्षतजगन्नीडे निर्विश्रान्तं धरातलो रश्नजद्वयतज्जः श्रीधृतेन प्रबलवायुना ततः स्थिराक्ष
ताभ्यासः समीरणांतिमानयेत्परश्चालती वातण्यास हि पुण्यात्मा धनत्रातचित्तं नभ इन्द्राद्युधतडि
र्जिच्चमत्कारकुलस्मरेत्परमार्थमुधाबुधप्रभवैः साधैर्विदुनिर्मोक्ति कोज्वले भवर्धतं तस्मरेद्दीरः स्पूलस्पूलै
र्विरतरे रश्नततोद्धुसमकांतपुरवरुणालोकनो ध्यायेत्सुधापयः पूरैः प्रावयतं नभस्तलां रक्षते नां वि
त्यप्रभावेन दिव्यध्यानोत्थितां बुना प्रक्षालयति निःशेषं तज्जः कायसंभवा रश्नचालणी समप्रधातुवि
निर्मुक्तं पूर्णचंद्रमलचिषं सर्वज्ञकल्पमात्मानं ततः स्मरति प्रुद्धधी रश्नमृगेंद्रविष्टारं रुं दिव्यातिश

ध्रुवमंडलं =
ध्रुवजिह्वारं =

७ सर्वज्ञसदृश

ध्रुवबुना

۱۹۲۹

ਯੋਜਿਨ ।

पविनामि

क्रियते

द्रव्याधिकपर्याधिक
प्राप्तेः

विदुस्त्वा न भू क र णां ॥ क्वा ॥ प दान्या लब्धपुण्या नियोगिनिर्द्यद्विधीयते ॥ तत्पदस्य मनस्य न विविचनयप
रगैः ॥ शतशयाध्यायेदनादि सिद्धांतप्रसिद्धावर्णमाहकां ॥ निःशेषशब्दविन्यासजनमभूमिजगज्जुतां ॥ द्वि
गुणाष्टदत्ताभोजेनाभिमंडलवर्तिनि ॥ भ्रमंती चिंतयेध्यानी प्रतिपन्नं स्वरावली ॥ क्षुचतुर्विप्रानि पञ्चाक्षरं हि
कंजं सकर्णिकं ^{कमले} तत्र वर्णा निमान् ॥ ध्यायेत्संयमी पंचविंशतिं ॥ क्षततो वदनराजी वेपथ्वाष्टकविभूषितो ॥ पर
णाष्टकं ध्यायेत्संवरं तं प्रदक्षिणं ॥ इत्थं जस्रं स्मरन् योगी प्रसिद्धावर्णमाहकां ॥ श्रुतज्ञानांबुधेः पारं प्रयाति
विगतभ्रमं ॥ उक्तं च ॥ कमलदत्तोदरमध्ये ध्वंषा ननादि संसिद्धान् ॥ नष्टादिविषये बोधं ध्याता संपद
ते कालात् ॥ उक्तं च ॥ जाप्या ज्ञयेत्सु यमरोचकमग्निमाद्यं कुष्टोदरात्मकमनश्च मनोदिरोगान् ॥ प्राप्नोच्चा

कमलं =

ति

अदृशत्वाभ्यागरिष्टां = महत्पुरुषेभ्यः

ज्ञानार्णवः॥
॥२२६॥

तिमवागमहतीमहद्भ्यः पूजां पञ्चगतिं पुरुषोत्तमां॥१॥ अथ मंत्रपदाधीशं सर्वतत्त्वेकनायकं आदि
मध्यांतभेदेन स्वयं जनसंभवं॥२॥ अहः॥ अर्द्धाहोरेफसंरुद्रं सकलं बिंदुलां छितं॥ अनाहतयुतं
लं मंत्राजं प्रचक्षते॥३॥ श्री॥४॥ देवासुरानतं भीमं दुर्बोधं ध्यातमासकं॥ ध्यायेन्महत्स्य चंद्रांशुकलापार्कं
तदिच्छुरवो॥५॥ अपि च॥ कनकमलगार्भे कणिकाया निषिषा विगतमलकलंकं सांध्यं ध्यायुगौ॥ गगन
मं नुसरंतं संचरंतं हरितुष्मराजिनपतिकल्पं मंत्राजं यतीं॥६॥ अत्र मता निबुद्धः कैश्चिद्भजः कैश्चिद्भि
प्रिक्तमहेश्वरः॥ शिवः सर्वस्येजानः सौयं वर्णः प्रकीर्तितः॥७॥ मंत्रमूर्तिसमादाय देवदेवः स्वयं जिनः
सर्वज्ञः सर्वगः प्रान्तः सौयं साक्षाध्ववस्थितः॥८॥ ज्ञानबीजं गदं ह्यंजमज्ज्वलनचामुचोपवित्रं मतिमान्

॥२२६॥

२ अंकुर = जुद्यते

मोक्षाय

सुखीकृत

एकवार

आये हि दमंत्रमहे श्वरां॥ क्षेमकडुच्चरितये न हृदिये न स्थिरीकृतं॥ तत्वे ते नापवर्गा यथाप्ये प्रगुणीकृतं॥ १९
यदैव दमहातत्त्वं मुनेर्द्धने हृदि स्थितिं तदेव जनमसंतान प्ररोहः प्रविश्यायते॥ एवमुक्तं तं शूलता मध्ये वि
शान्तं वदनांबुजं॥ ताजुरंधोपागच्छन्तं प्रवतमं मुतांबुजि॥ २०॥ स्फुरन्तं नेत्रपत्रेषु कुर्वन्तं मलिके स्थितिं॥ २१॥
अमन्तं ज्योतिषां च के सद्मानं जितांशुना॥ रत्नमंचरन्तं दिशामास्य॥
कृतं तेन भक्तो॥ हृदयं तं कलकोष्पे दयंतं भवभ्रमं॥ नयंतं परमस्थानं योजयंतं शिवश्रियं॥ इति॥
मंत्राधिपधीरः कुंभकेन विचिंतयेत्॥ २२॥ अर्हो॥ अनन्यप्राणाः साक्षात्तसंती नैकमानसाः॥ तस्यास्मरत्य
सोऽप्यानीयथा स्वर्गं पि न स वलत्॥ २३॥ इति मत्वा स्थिरीभूतं सर्वविश्यामु सर्वथा॥ नामाग्रे निश्चलं धत्ते यदि

३ तलाटके

चंद्रपा-

॥ज्ञानार्णव॥

॥१२७॥

देव कवचविद्वद्भिरु

वाभूत्तत्तांतरो॥२॥तत्रकेप्रिच्चवर्णादिभेदैस्तत्त्वप्रकल्पितं।मंत्रमंडलमुद्रादिसाधनैरिष्टमिद्धिदां॥उक्तं॥
कारादिहकारंतरेफमध्यमविदुर्कं॥तदेवपरमंतत्त्वयोजनादिसंतत्त्ववित्॥२॥सर्वविद्यवृत्संपूर्णं
विच्युतं।क्रमेणचिंतयेध्यानीवर्णमात्रंशशिष्यभार॥२॥हा॥विंद्हीनंकलाहीनरेफद्वितयवर्जितं।अन
मापन्नमनुच्चार्यंचिंतयेत्तारु॥अ॥चंद्ररेखासमंस्संस्फुरंतंमानुभासरांअनाहताग्निधंदेवंदिव्यरूपं
विचिंतयेत्तारु॥अस्मिन्^{मंत्रे}स्थिरीकृताभ्यासाःसंतःशांतिसमाश्रिताः॥अनेनदिव्यपोतेनतीर्त्वाजन्मोप
३०॥तदेवचपुनःसंस्मृ^{प्रसक्तं}कमादात्तायसन्निभं॥ध्यायेदेकाग्रतांप्राप्यकर्तुंचेतःसुनिश्चयः॥३॥ततोपिगलितो
षाविषयीकृतमानसः॥अध्यक्षमीक्षतेसाक्षाज्जगज्ज्योतिर्मयंक्षणे॥३॥सिद्ध्यंतिसिद्ध्यःसर्वाअणिमा

॥१२७॥

ग्रायः॥३॥ असेवाकुर्वतिदेत्याद्या॥ आहैश्वर्येचजायते॥ क्रमात्प्रच्याव्यलक्षेभ्यस्ततोऽलक्षे स्थिरमेन॥ इधतोऽस्यसु
 रत्यतर्ज्यातिरत्यक्षमक्षयां॥ इति लक्षांनुसारेणालक्षाभावः प्रकीर्तितः॥ तस्मिन् स्थितस्यमन्येहमुनेः॥ सिद्ध
 समीहितं॥ ३॥ एतत्तत्त्वं शिवाख्यं वासमात्रं व्यमनीषिणः॥ उन्नीर्णाजन्मकांतारमनंतत्वेनासंकुट्य॥ ३॥ इमं नराज
 उनाहतं च॥ की॥ स्मरदुःखान्नज्वालाप्रणातेनैव नीरदप्रणववाऽन्नयज्ञानप्रदीपं पुण्यशासनं॥ ३॥ अस्माह
 द्वात्मकज्योतिः प्रसूतमिति निर्मलं॥ वाच्यवाचकसंबंधत्वेनैव परमेषु निः॥ ३॥ अहं कर्णिकासीनं स्वरव्यं जन
 वेष्टितं॥ स्मपीतमत्यतदुद्धर्षदेवदेत्येव प्रजितं॥ ३॥ क्षीप्रक्षरन्मूर्ध्नि संक्रातचंद्रलेखा मृतमुतामहाप्रभावसंपन्नं क
 र्मेकक्षुद्रताशानं॥ ३॥ अहातत्त्वमहावीजमहामंत्रमहत्पदांशारच्चंद्रनिभं॥ ध्यानीकुंभकेन विचित्रयेत्तत्त्वं॥ सांक्ष

१ सुवर्णसं =

॥ज्ञानार्थ॥
॥१२८॥

सिंहरवर्णाभयं दिवा विद्म प्रभो ॥ चिंत्यमानं जगत्सर्वक्षोभयत्यतिसंगात् ॥ २ ॥ जाबूनद निभं संभे विदेषे कज्ज
ल्लिषां ॥ ध्येयं दध्यादिके रक्तं चं प्राभं कर्म ज्ञात नो ॥ ३ ॥ ॥ पंचगुण नमस्कार लक्ष्मणं मंत्रमूर्जितं ॥ चिंतयेच्चं ज
गज्जंतु पवित्रीकरणक्षमं ॥ ४ ॥ स्फुरद्दिग्मलयं चंद्रं नंदलाष्टकविश्वधिते ॥ कंजंत कर्णिका सीनं मंत्रं सप्ताक्षरं
॥ ५ ॥ दिग्दलेषु ततो न्येषु विदित्वे धनु क्रमात् ॥ सिद्धादिषु चतुक्ष्वं दृष्टिबोधादिकं तथा ॥ ६ ॥ ॥ एणमो अ
णं एणमो सिद्धाणं णमो आयरियाणं ॥ एणमो उवजायाणं णमो लोएसद्वसाहणं ॥ अपराजित मंत्रो यो ॥ दर्पनिद्रा
चारित्रतपांसि ॥ अयमो त्वं तिकी प्रासादो गिनो यत्र केचना ॥ अमुमेवं महामंत्रं ते समागध्वके वत् ॥ ७ ॥ प्रभा
स्पतिः प्रोषयो गिनाम प्य गोचरो ॥ अत्र निद्रा ज नो ब्रूते यः समन्ये निद्रा र्हितं ॥ ८ ॥ अत्र नैवं विप्रुधं तिजंतवः
॥ ९ ॥

॥२६॥

७ वातपीडितः =

पंकिताः॥ अनेनैव विमुच्यते भवत्ते शान्मनीषिणः॥ ४९ ॥ ^{मंत्रः} असौ वेवजगत्यस्मिन् भवत्यसनबाधवः॥ अमुं विह
यसत्त्वानान्यः कश्चिद्गुपाकरः॥ ५० ॥ पतद्गसनपातालेश्वरसंसारसागरे॥ अनेनैव जगत्सर्वमुदृत्य विधृतं वि
दो॥ ५१ ॥ कृत्वा पापसहस्राणि हत्वा जंतुशतानि च॥ अमुं मंत्रं समाख्यातिर्यचोऽपि दिवंगताः॥ ५२ ॥ ज्ञातमष्टोत्तरचक्र
विश्रुत्वा चिंतयेन्मुनिः॥ भुंजानोऽपि चतुर्थस्य प्राप्नोत्येविकलं फलं॥ ५३ ॥ स्मरमंत्रपदोद्भूता महाविद्या जगन्नुता॥ शु
रपंचकनामोत्थाषोडशाक्षराजितामा॥ ५४ ॥ अहं सिद्धाचार्योऽपि आयाय सर्वसाधुभ्यो नमः॥ षोडशाक्षरं विद्या॥ अ
स्याः शतद्वयं ध्यानी जपन्नैकाग्रमानसः॥ अनिच्छन्नप्यवाप्नोति चतुर्थतपसः फलं॥ ५५ ॥ विद्यां षडूपासं भूताम
जयां पुण्यशालिनीं॥ जपन् प्राणकर्मभ्युतिफलं ध्यानी ज्ञातत्रयं॥ ५६ ॥ अहं तसिद्धा चतुर्दशमयं मंत्रं चतुर्वेगेऽपि

एकाहरे=

कमले

।ज्ञानार्णव।

॥३०॥

पिकमात्^१एक^२प्राः^३प्रतिपञ्चत^४सिन्ने^५वनिवे^६शये^७त^८॥२॥स्व^९एगो^{१०}री^{११}स्वरौ^{१२}द्रुता^{१३}के^{१४}श^{१५}ए^{१६}ती^{१७}ततः^{१८}स्मरे^{१९}त्^{२०}क^{२१}णि^{२२}को^{२३}च^{२४}
सुधा^{२५}स्प^{२६}द^{२७}बिंदु^{२८}प्रज^{२९}वि^{३०}भू^{३१}षितां^{३२}॥३॥प्रो^{३३}ह^{३४}सं^{३५}पूर्णा^{३६}चंद्रा^{३७}भंचंद्र^{३८}बिंबा^{३९}च्छनैः^{४०}शनैः^{४१}॥स^{४२}मा^{४३}ग^{४४}च्छ^{४५}सुधा^{४६}बीजं^{४७}माया^{४८}वर्णं^{४९}
चिंतये^{५०}त्^{५१}॥विस्फुरं^{५२}तम^{५३}ति^{५४}स्पीतं^{५५}प्र^{५६}भामंड^{५७}लम^{५८}ध्या^{५९}गं^{६०}संचरंतं^{६१}मृगं^{६२}भोजे^{६३}तिष्ठंतं^{६४}कर्णिको^{६५}प^{६६}शि^{६७}॥४॥अ^{६८}मंतं^{६९}प्र^{७०}
तिपत्रेषु^{७१}चरंतं^{७२}वि^{७३}यति^{७४}क्षणे^{७५}॥हे^{७६}दयंतं^{७७}मनो^{७८}धांतं^{७९}त्रवंतं^{८०}मृता^{८१}बु^{८२}नि^{८३}॥५॥व्रजंतं^{८४}तालुरं^{८५}धेणु^{८६}स्फुरंतं^{८७}भ्रू^{८८}जतांतरो^{८९}
तिर्मयमिवा^{९०}चित्यं^{९१}प्रभावं^{९२}भावये^{९३}न्मुनिः^{९४}॥६॥वा^{९५}क^{९६}प^{९७}था^{९८}ती^{९९}तमा^{१००}हा^{१०१}त्स्यं^{१०२}दे^{१०३}वदे^{१०४}त्यो^{१०५}रगा^{१०६}र्वितं^{१०७}विद्या^{१०८}र्णव^{१०९}महा^{११०}पोतं^{१११}वि^{११२}
तत्त्वप्रदीप^{११३}कं^{११४}॥अ^{११५}मु^{११६}मै^{११७}व^{११८}महा^{११९}मंत्रं^{१२०}भावय^{१२१}न्न^{१२२}स्तसं^{१२३}प्रा^{१२४}यः^{१२५}॥७॥वि^{१२६}द्या^{१२७}या^{१२८}ल^{१२९}सं^{१३०}भ्रतं^{१३१}विष^{१३२}वेगं^{१३३}निर^{१३४}स्य^{१३५}ति^{१३६}॥८॥इ^{१३७}ति^{१३८}ध्या^{१३९}
यन्न^{१४०}सो^{१४१}ध्या^{१४२}नी^{१४३}तत्सं^{१४४}दी^{१४५}नै^{१४६}क^{१४७}मान^{१४८}सः^{१४९}॥९॥अ^{१५०}नो^{१५१}म^{१५२}ल^{१५३}भु^{१५४}त्स^{१५५}ज्य^{१५६}श्रु^{१५७}तां^{१५८}भो^{१५९}धिं^{१६०}विगा^{१६१}हते^{१६२}॥१०॥न^{१६३}तो^{१६४}निरंत^{१६५}रं^{१६६}भ्या^{१६७}सा^{१६८}न्मा^{१६९}सेः^{१७०}

२धर्मोत्तरागः—वैराग्य

वर्षपद्येन—

षड्विंशतिरात्रायः। सुखरं धादिनिर्योती धूमवर्तिप्रपृथयति॥ नतः संवत्सरं यावन्नयेवाभ्यासते यदि प्रपृथय
ति मं हज्जालां निःसरतीं सुखोदरात्॥ नततो जिजातसंवेगो निर्वेदात् बिभोवशीः॥ अथ न्यपृथत्यविश्रान्तं स
र्वज्ञमुखपंकजोऽभ्यर्था प्रतिहृता नंदपीणितात्मा जितश्रमः। श्रीमत्सर्वज्ञदेवं संप्रत्यक्षमिव वीक्षते॥ स
र्वोतित्रायसंपूर्णं दिव्यरूपं लक्षितं कल्याणमहिमोपेतं सर्वसत्त्वाभयप्रदां॥ प्रभावलयमध्यस्थं भवरा
जीवरंजकं। ज्ञानलीलाधरं धीरं देवदेवं स्वयंभुवं॥ नतो विधूततंद्रो सोऽस्मिन्संजातनिश्रयः॥ भवभ्रममर्ष
कृत्यलोकाग्रमधिरोहति॥ अस्मत्सकलसिद्धविद्यां प्रधानभूतां प्रसन्नगंभीरां विधुर्विवर्तिगतामिव क्षर
त्सु धार्ढ्यमहाविद्यां॥ एतद्विचलमनसा ध्यायन्नललाटदेशं स्थितामिमं देवीम्। आदोति मुनिर्जस्रं समस्तक

समूह=

लकार=

॥ इतानापावि ॥
॥ १३१ ॥

व्यापानिकुरंवां॥ ए॥ अमृतजलधिगर्भाग्निः सरंती सुदीप्तार्मलिकतलनिषण्णोचंद्रलेखांस्मरत्वां॥ अमृत
पाविकीर्णोद्भावयंती सुधाग्निः परमपदधरित्र्यां धारयंती प्रभावां॥ ए॥ एतां विविंतयन्नेवांस्तिमितेनीतं रां त्म
ना॥ जन्मज्वरजयंकृत्वायाति योगी शिवास्पदं॥ ए॥ पदिसाक्षुत्समुद्दिष्टो जन्मदावो ग्रसं क्रमात्॥ तदा स्म
दिमंत्रस्य प्राचीनं वर्णमसकं॥ ए॥ पासो अरुं तापां॥ पदं प्रणवं प्रुन्यमना हतमिति त्रयं॥ ए॥ तद्वै विदुः प्रा
खिलो क्व तिलकोपमोर्ध्व॥ नासां ग्रदे प्रासं लीनं कुर्वन्नत्यंतनिश्चलां ध्याता ज्ञानमवाप्नोति प्राप्य पूर्वगुणा
कं॥ ४॥ ७५॥ उतं च॥ प्रोषेदुःकुंदधवलां ध्याता देवास्त्रयो विधानेन॥ जनयंति सर्वविषयबोधं कालेन न
नाना ए॥ प्रपावयुगलस्य युगमं पार्श्वे मायायुगं विचिंतयति॥ मूर्धस्य हंसपदं कृत्वा व्यस्तं विनंश्नात्मा॥ ए॥ हे

द्वार्जसह

७ निराकृत्य =

५. सर्वपदार्थ गोचर

॥ १३१ ॥

५३३

वेसाधनेमदाकिं

उर्ज्ज्वा॥ ततोऽध्यायेन्महोबीजं स्त्रीकारं छिन्नमस्तकां अनाहतद्युतं दिव्यं विस्फुरन्तं मुखोदरो॥ १॥ स्त्री॥ श्रीवीर
वदनोद्भूता विद्या चाचिंत्य विक्रमां कल्पवदनीं सिर्वाचित्य फलसंपादनक्षमं॥ ८॥ विद्यायां उर्जो गोमगोतस्त्रे
भूयो भवैव विस्मै अरके परके जिष्णुपाश्वर्यासाहा॥ ऐ॥ ऐ॥ उर्ज्ज्वा स्वर्हन्मोर्हताणां श्रीनमः॥ १०॥ विद्यां जपति य
दुमाजिरतरं ज्ञात विस्मयं अणिमादिगुणान् लब्ध्वा ध्यानीं शास्त्रार्णवंतरति॥ त्रिकायविषयं साक्षाद्भानं
स्योपजायते॥ विश्वतत्त्वप्रबोधं श्रुततत्ताभ्यामयोगतः॥ ११॥ ज्ञाभ्यं निजंतवः कुरु सत्पथान्येवं तदा दयः॥ ध्याना
विधं सकर्तारो येन तद्विप्रपच्यते॥ १२॥ दिग्दलाष्टकसं पूर्णो राजी वेसुप्रतिष्ठितं स्मरत्यात्मानमत्यंतस्फुरद्रीभ
र्कभास्वरं प्रपावाद्यसंमंत्रस्य पूर्वादिषु प्रदक्षिणो॥ विचिंतयति पत्रेषु वपौ कैकर्म नुक्रमतः॥ १३॥ उर्जो गोमो अ

॥ज्ञानार्णवा॥
॥३२॥

२ पुर्वोक्तान्—

रहंता॥[॥]अधिकृत्य^{स्वीकृत्य=}छदं^{दत्तं=}पूर्वमर्वाज्ञासंमुखः[॥]परां[॥]स्मरत्यष्टाक्षरमंत्रं[॥]सहस्रैकज्ञताधिकं[॥]दीप्त्यहंप्रतिपे
षुमेहेन्द्राद्यनुक्रमता[॥]अष्टरात्रं[॥]जपेद्योगी[॥]प्रसन्ना[॥]मलमानसः[॥]तस्या[॥]चित्त्यप्रभावेन[॥]क्रूरान्नायकत्वंकि
ता[॥]त्यजंति[॥]जंतवो[॥]दप्यं[॥]सिंहत्रस्ता[॥]इव[॥]द्विपा[॥]ण[॥]अष्टरात्रे[॥]व्यतिक्रान्ते[॥]कमलस्या[॥]स्यवर्तिनः[॥]निरूपयतिप
त्रेषु[॥]वर्णने[॥]ताननुक्रमता[॥]ए[॥]आलंब्य[॥]प्रक्रियामेता[॥]पूर्वविद्यो[॥]पज्ञांतयो[॥]पश्चात्समाक्षरमंत्रं[॥]ध्यायेत्त
णववर्जितं[॥]ॐ[॥]मंत्रः[॥]प्रणवपूर्वो[॥]यनिः[॥]शेषार्भीष्टसिद्धिदः[॥]ए[॥]हिकानेकधर्मा[॥]र्थं[॥]भुक्तपर्थं[॥]प्रणवच्युतः[॥]॥१॥
णमो[॥]अरहंता[॥]णस्मरमंत्रपदं[॥]चान्यज्जन्मसंधातयातकं[॥]रागादुग्रतमसो[॥]मप्रक्षेमरविमंडलं[॥]॥२॥[॥]अ
दृषभादिवर्द्धमानांते[॥]भ्योनमः[॥]मनः[॥]कृत्वा[॥]सुनिः[॥]कंपतां[॥]विद्यां[॥]पापभक्षिणीं[॥]स्मरत्तत्त्वोपकारययां[॥]

३ स्थापयति—

२ पुर्वोक्तान्—
पूर्वोक्तं—

॥३२॥

इः प्रकीर्तना॥ ३॥ अहं नृवकमलवासिनिपापात्मा क्षयं करिष्युत ज्ञानज्वाला स हस्वप्रज्वलिते सरस्वति
मत्पापं हन हन ह ह ह क्षा क्षौ क्षः क्षी र्वधवले अमृतसंभवे वं वं हं हं च्छाहा॥ १५॥ पापमक्षिणी॥
चेतः प्रसन्निमाधने पापपंकः प्रलीयते॥ आ वि भवति विज्ञानं मुने रस्याः प्रभावतः॥ १६॥ मुनिभिः संजयंत
द्यैर्विद्यावादात्समुद्भूता भुक्तिमुक्तेः परं धाम सिद्धचक्रा निधं समा॥ १७॥ तस्य प्रयोजकं ज्ञास्त्वतदा श्रित्योप
देशात्॥ १८॥ येषु नीश्वरैर्जेन्मम राव्यसनज्ञातयो॥ १९॥ सिद्धचक्रं॥ स्मरं प्रपदाधीशं भुक्तिमार्गप्रदीपकं॥
नास्त्रिपंकजसंलीनमवर्णं विप्रतामुरवं॥ २०॥ आसि वर्णं मस्तकाभोजं साकारं मुरवपंकजं॥ आकारकंद
कं जस्य स्मरो कारं हृदि स्थितं॥ २१॥ असि आजसा सर्वकल्याणवीजानि दीजान्यन्या न्यपि स्मरेत्॥ २२॥

।ज्ञानार्थव॥

॥१३३॥

रश्मि-न-क=

रजीवापदार्थसमूह=

दृश्यभावंविपरीतत

ध्यात्रिवंप्राप्तायोगिनः॥त्रीचसागरा॥२॥नमः॥सर्वसिद्धेभ्यः॥श्रुतसिंधुसमुद्भूतमन्यद्वापदमक्षरा॥त
त्रिधर्म्यस्यात्पदस्यप्रसिद्धयो॥२॥एवंसमस्तवर्णेषुमंत्रविद्यापदेषुच॥कार्यः॥क्रमेणविश्लेषोत्पद्य
सिद्धयो॥२॥अन्यद्वद्वच्छ्रुतस्कंधवीजंतिर्वेदकारणं॥तत्रक्यायन्नसौ॥ध्यानीनांपवर्गपणिसबलेत्॥२॥उक्तं
त्र॥ध्येयस्याहीतरागस्यविश्ववर्त्यर्थसंचयं॥तद्धर्मव्यत्ययाभावात्माध्यस्थमधिनिष्ठति॥२॥उक्तंच॥वीत
गोभवेद्योगीयत्किंचिदपिचिंतयेत्॥तदवध्यानमाज्ञातमतोन्येग्रथविस्तरा॥२॥हीतीतरागस्यविज्ञेयाध्यान
सिद्धिर्ध्रुवंमुने॥॥केचाएवतदर्थस्याधागतस्यहृदेहिनः॥२॥निर्मथ्यश्रुतसिंधुमुन्नतधियः॥श्रीवीरचं
येतत्त्वान्येवसमुद्धरंतिमुनयो॥यत्तेनरत्नान्यतः॥तान्येतानिहृदिस्फुरंतिमुभगन्यासातिभक्त्यात्मनोदेवां

धसमुद्रात्= नक्षानि=

॥१३३॥

त्यनिर्ज्ञांविमुक्तिरत्यन्तासंभोगासंभावनां॥एषावितीर्ताशेषकर्मणस्फुरन्तमितिनिर्मलः॥स्वतन्तःपुरुषाकारसं
 गार्त्तगतस्मरेत्॥२६॥इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचितेज्ञानार्णवेयोगप्रदीपाधिकारेपदस्थध्यानप्रकरणां॥
 ॥छा॥आर्हत्यमहिमोपेतसर्वज्ञपरमेश्वरं॥ध्यायेद्देवंचंद्रार्कसमांतस्थंस्वयंभुवं॥सर्वानिज्ञायसंपूर्णसर्व
 स्मरणक्षितोसर्वभूतहितदेवज्ञीत्यौलंङ्ग्योत्तरं॥सप्रधातुविनिर्मुक्तमोक्षलक्ष्मीकूटाक्षितोऽनंतम
 हिमाधारसयोगीपरमेश्वरं॥अचिंत्यचरितंचाकचारित्रैः॥समुपासितो॥विचित्रनयानिनीतविश्वविश्वैकबांधवं
 र्धनिरुद्धकरणाग्रामंनिषिद्धविषयद्विषं॥क्षतरागादिसंतानंभवज्जलनवामुचं॥भूदिदमरूपधरंधीरंविश्रुद्ध
 नलोचनं॥अपित्रिदशयोगींद्रैःकल्पनातीतवैजवंहस्मिद्वादादप्यविनिर्घातनिर्ज्ञान्यमनभूधरं॥ज्ञानामृतपयः

श्रुतिभिः

सवितं

न लेख्य

मयं

वक्ष्ये

पर्वतं

यांति खद्योता इव दूर्णयाः॥ इक्ष्मादपीदीकृतां श्लेषत्रिदशो द्रसभाजिरांमो गिगम्यं जगन्नाथं गुणरत्नमहापर्व॥ १७॥
 पवित्रितधरापृष्ठं समुद्रतजगात्रयं मोक्षमार्गप्रणेता रम्यं नतं पुण्यज्ञासनां शेषभामंडलनिरुद्धां क्वं द्रकोटिसम
 प्रभां शरण्यं सर्वगं तां दिव्यवाणी विज्ञारदो^{दत्तो} श्रद्धासा रगात्राकुते शां सद्वाभ्युदयमं दिगं ह्रुः स्वार्णवपतत्सत्त्वादत्त
 हस्तावलबनं रत्नेभ्युगेद विह्वलरूढं मारमातंगद्यातकोष्ठं दुत्रयसमो द्दाम ऊत्रत्रय विराजितं रश्मिं सालीपातलीन
 ल्पचामरप्रजवीजितं बीततक्षसं जगन्नाथं वरदं विश्वरूपिणं र॥ दिव्यपुष्पा नकां प्रो कगाजितं रागवर्जितं प्राति
 हायं महालक्ष्मी लक्षितं परमेश्वरं र॥ नवकेवलन द्विष्टी संभवत्वात्मसंभवं नु र्यध्यानमहावक्रो कृतकर्मधनं
 क्लृप्तं रश्मि रत्नत्रयमुधास्यं दमदीकृतं भवभ्रमं बीतरागं जितद्वैतं शिवं शांतं सनातनं र॥ अर्हं तमं जमदग्निकामदं

हंसपंक्ति=

७ अविनाश्वर=

।ज्ञानार्णव।
।१३५।

कामधातकां।पुणपुरुषदेवदेवदेवंजिनेश्वरां।रक्ष।विश्वचक्षुर्जगद्वंशयोगिनाथंमहेश्वरां।ज्योतिर्मयमना
जातारंभुवनेश्वरां।रअयोगीश्वरतमीशानमादिदेवंचतुर्मुखां।अनंतमच्युतंजातभास्वंतंभूतनायकं।रए।सन्म
तिंमुगतंमिदंजगज्ज्येष्ठपितामहं।महाधीरमुतिश्रेष्ठं।पवित्रंपरमाक्षरां।रए॥नित्यमव्ययमव्यक्तंपरिपूर्णं
नोइत्यादिसाच्यार्नैकपुण्यनामोपलक्षितं।३७॥साच्यार्नीकयोगीन्द्रवंशनामोपलक्षितं।स्मरंसर्वगतं
वीरर्ममरनायकं।३८॥अनन्यप्राणःसाक्षात्तत्संतीनैकमानसः।तत्त्वरूपमवाप्नोतिध्यानीतन्मयतांगतः
३२।प्रमा^{आत्मार्न}एध्म^{१५५}शिवंप्राप्तायोगिनोजन्मनिःस्पृहाः॥पंस्मरत्यनिजंभव्याः।त्रिवश्रीसंगमोत्सुकाः॥३३॥य
गमृतस्यैका^{१५}मासा^{१५५}शकणिकामपि॥प्राश्वतेपथितिष्ठतिपाणिनः।प्रोक्तकल्मषाः॥३४॥देवदेवःसर्वज्ञानोभव्या

।१३५।

जैकभास्करः॥४॥येयः॥सर्वोत्तमाधीरनिश्चलीकृतमानसः॥तस्मिन्निरतगभ्यासवप्राप्तंजातनिश्चयाः॥सर्वोव
 स्थासुपश्यंतितमेवपरमेष्ठिनो॥३॥तदात्वंव्यपरंज्योतितहुणग्रामरंजितः॥अविशिष्टमनायोगीतत्वरूपं
 प्राप्नोति॥४॥इत्थंज्ञावनानंदसुधासुंदरंजितं॥नहिस्वप्नाद्यवस्थासुधायन्प्रच्यवतेमुनिः॥३॥अथ
 वा॥तस्यलोकत्रयैश्वर्यज्ञानराज्यंस्वभावज्ञाज्ञानत्रयदुष्पामन्ययोगिनामयुगोचरः॥३॥किंच॥साक्षात्नि
 र्विषयकृत्वासाक्षचेतःसंसंयमीति॥योजयत्यविश्रांतं॥तस्मिन्नेवजगद्गुरोर्भवेत्तहुणग्रामसंलीनमानसः॥
 जगत्प्राप्य॥तद्भावभावितोयोगीतन्मयत्वंप्रपद्यते॥४॥तद्याहि॥यदाभ्यासवशात्तस्यतन्मयत्वंप्रजायते॥त
 दात्मानमसौ॥ध्यानीसर्वेष्टीभूतमीक्षते॥४॥एषदेवः॥संसर्वज्ञः॥सौहृदं॥द्रुतांगतः॥तस्मात्स एव नान्यो॥३॥हविश्च

१ संबं धं करोति = आत्मा =

१ स्फटिकमणिः =

॥ इति नार्णवा ॥

॥ १३६ ॥

४ परीक्षा लोके ज्ञानि
सति =

दर्शी^१तिमन्यते^२॥ जतं च ॥ येन येन हि भावेन पुज्यते यत्र बाहक^३ तेन तन्मयतां याति विष्णुरूपो मणि^४येषां
ध^५ध^६अथ वा ॥ भव्यतैव हि भूतानां साक्षान्मुक्तेर्न बंधनां अतः सर्वज्ञतां भव्ये भवंतीनां त्रयां कृते ॥ अयमा^७
स्वसामर्थ्यादिषु धातिन केवलांचालयस्य पिसं कुक्षो^८भुवनानि चतुर्दशा^९॥ त्रैलोक्या^{१०}नंदवीजं जननजन
येर्या न पात्रं पवित्रं लोका लो कप्रदीपं स्फुरद्मलप्रारच्चंद्रकोटिभूभा^{११}टा^{१२}क्रस्य मय^{१३}प्रकोटो जगदखिलम^{१४}ति
म्यलब्धप्रतिष्ठादेवं विष्णैकनाथं त्रिवमजमनदं वीतरागं भजसु ॥ १७ ॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते ज्ञाना
र्थवेद्योगप्रदीपाधिकारे रूपस्थध्यानप्रकरणे ॥ ७ ॥ वीतरागं स्मरन् योगी वीतरागो विमुच्यते ॥ रागी स रागमादं^{१५}
कुरकर्म श्रितो भवेत् ॥ मंत्रमंडलमुच्चादिप्रयोगैर्ध्यातुं मुं धत ॥ सुरासुरनरा द्रातं क्षोभयत्यखिलं क्षणात् ॥ कु

३ भक्तं भवतवासी
नरकं लम्बासी
जेयतिष्कं ग्रीवेयकं
नवोत्तरं पचोत्तर =

॥ १३६ ॥

सा^{१५}प्य^{१५}सामर्थ्यम^{१५}चित्तं^{१५}त्रिदशै^{१५}रपि^{१५}अनेकविक्रियासारध्यानमार्गवर्त्तविनः॥३॥ब्रह्मनिकर्माणिसुनिप्रवीरै^५
 विद्यानुवादात्प्रकटीकृतानि^५असंख्यभेदानिकुत्तरार्थकुमार्गकुध्यानगतानिमित्ति॥असार्धनंतप्रष्टिन
 प्रभावःस्वभावतोयद्यपि^{१५}यत्रनाथ^{१५}नि^{१५}युज्यमानःसपुनःसमाधौकेरतिविश्वचराणाप्रलीने॥अथद्यास
 न्नपिकौतुकैनापि^{१५}नासभानानियोगिनिःसेव्यानिपातिवीजत्वंयतःसन्मार्गहानये^{१५}रत्नत्रयानि^{१५}स
 पुनःवर्षशतैरपि^{१५}प्राकृतैर्नहिकेनापि^{१५}व्यवस्थापयितुं^{१५}पथि॥असभानानिजायतेस्वनाशायैव^{१५}केवलं^{१५}रा
 गाद्यसद्गहावेआलौकिकै^{१५}तुकैर्नकृतान्यपि^{१५}निर्भरानंदसंदोहपदसंपादनक्षमं^{१५}भुक्तिमार्गमतिक्रम्यकः^{१५}कुमारे^{१५}
 ध्ववर्त्तते॥सुदधानपरप्रपंचवतुरागानलोद्दीपितामुद्रामंडलमंत्रयंत्रकारणैराधयं^{१५}स्यादता^{१५}क्वामक्रोध

।ज्ञानार्णव।

॥३९॥

स्वस्वस्वे-

वशीकृतानि^१ हे^२ सुगन्धसंसारसौख्यार्थिनो^३ दुष्टाणां निहतापतंति^४ नरके^५ भोगार्थिर्निर्वचिताः^६ । १७ । तन्मये^७ यतदनु^८
यंत^९ द्विचिंत्यं^{१०} मनीषिनि^{११} । यज्जीवकर्मसंबंधविध्वंसार्थैव^{१२} जायते^{१३} । १८ । त्वयमेव^{१४} हि सिद्धांति^{१५} सिद्धयः^{१६} ज्ञातचेत^{१७}
अनेकफलसंपूर्णामुक्तिमार्गैव^{१८} लंविनां^{१९} । १९ । संभवंति^{२०} चाभीष्टसिद्धयः^{२१} शुद्ध्योगिनां^{२२} भवत्येव^{२३} पुनस्तेषां^{२४} ।
एभ्रंजो^{२५} निवारितः^{२६} । २० । भवप्रभवसंबंधे^{२७} निरपेक्षामुमुक्षुवः^{२८} न हि स्वप्ने^{२९} विविक्षितं^{३०} मनः^{३१} कुर्वंति^{३२} योगिनः^{३३} । २१ । अ
रूपे^{३४} स्थिरीभूतचिन्तः^{३५} प्रक्षीणविभ्रमः^{३६} । अमूर्तमजसंख्यकं^{३७} ध्यातुं प्रक्रमते^{३८} ततः^{३९} । २२ । चिदानंदमयं^{४०} मुहूर्तम
माक्षरं^{४१} स्मरेद^{४२} नात्मना^{४३} तानंतद्रूपा^{४४} तीतमीक्ष्यते^{४५} । २३ । र्क्ष्वदं^{४६} तियोगिनो^{४७} ध्यानं^{४८} चित्तमेव^{४९} मनः^{५०} कुलं^{५१} कथं^{५२} शिव
पन्नमा^{५३} त्मानं^{५४} स्मरेन्मुनिः^{५५} । २४ । विविच्यत^{५६} दुष्प्राप्तमंतत्स्वरूपं^{५७} निरूप्य च^{५८} । अनन्यत्राणो^{५९} ज्ञानी^{६०} तस्मिन्नेव^{६१} ल

८ विमर्श-

॥३९॥

ब्रजेत् ॥ १८ ॥ पात दुष्ण ग्रामसं पूर्णं तत्त्व भावैकं भावितं ॥ क्वात्मानं ततो ध्यानी योजयेत् परमात्मनि ॥ १९ ॥ हृदयो गुणो न
 तस्मात्प्रव्यक्तिना किं व्यपेक्षया ॥ विष्णु ईतरयोः स्वात्म तत्त्वयोः परमागमे ॥ २० ॥ किं वा ॥ यः प्रमाण नयेत् नृजं तत्त्व
 मवबुध्यते ॥ बुध्यते परमात्मानं स योगी वीत विश्रमः ॥ २१ ॥ व्योमाकार मर्न नाकारं निष्पन्नं ज्ञातं मुख्यतः ॥ चरमांगा
 लिक यद्दृष्टं स्वप्रदोषैर्दनेः स्थितं ॥ २२ ॥ लोकाग्र शिवरासी नं शिवी भूत मनामयो ॥ पुरुषाकार मपन्न मर्ष मूर्तं वि
 चिंतयेत् ॥ २३ ॥ तथा हि ॥ निःकलस्य विष्णु इत्यनिष्पन्नस्य जगदुपो ॥ विदानंदमयस्योच्चैः कष्टस्यात्पुरुषादु
 तिः ॥ २४ ॥ तद्यथा ॥ विनिर्गतमधूर्छिष्टप्रतिमे मूर्ध्विकोदरोऽप्यादृगा गजनसंस्थानं तदाकारं स्मरद्दिभुं ॥ २५ ॥ सर्वोर्व्य
 वसं पूर्णं सर्वलक्षणलक्षितं ॥ विष्णुर्धादृशं संक्रांतं प्रतिबिंबमप्यभेदं ॥ इत्यसौ सतताभ्यासवशात्संजात निष्प्रवः ॥

निःशरीरस्य

नीरोग

॥ शो नार्पाव ॥

॥ ३७ ॥

अपि खन्नाद्यवस्थासु तमेवाध्यासमीक्षते ॥ सो हं सकलवित्तमार्धः सिद्धस्माधो भवच्युतः ॥ परमात्मा परं
तिर्ध्वदशी निरंजनः ॥ रघुतदासो निश्चिन्तो मूर्तो निष्कलं को जगद्गुरुः ॥ चिन्मात्रो विस्फुरत्युच्चैर्ध्यान
विवर्जितः ॥ ३८ ॥ पुष्टाद्भावमति कस्यतथैकं परमात्मनि ॥ प्राप्नोति संसृतिः साक्षाद्यप्यान्यत्वं न विद्यते ॥ ३९ ॥
॥ उत्तमं च ॥ निष्कलः परमात्मा हृत्कोकालो कावभासकः ॥ विश्वव्यापी स्वभावस्यो विकारपरिवर्जितः ॥ ४० ॥ इ
विगतविकल्पं क्षीणगणहि दोषं विदितसकलवेद्यं तत्तु विष्णुप्रपञ्चं ॥ त्रिवर्त्मजमनवद्यं विश्वलोके
पपरमपुरुषमुच्चैर्भावमुध्याभजत्वा ॥ इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते शो नार्पावयोगप्रदीपाधिकारे
रूपातीतप्रकरणे ॥ ४१ ॥ प्रसीदंति ब्रजसंति रुधिरांतदुरंतजन्मज्वरविघ्नतमनः ॥ अगाधजन्मार्पाव

व्यापितः—

॥ ३७ ॥

पारवर्तिनां पदि श्रियं वां ह्यसि विभवदर्शिनो॥ यदिरौहुं न शक्नोति तु कवी यो मुनिर्मनः॥ तदा गते रध
 संकृत्वा कुर्यात्सु निश्चलां॥ अनुपेक्षाश्च धर्मस्य सुः सदैव निबन्धनं॥ चित्तभ्रमो स्थिरीकृत्यताः स्वरूपं
 निरूपयाम्॥ स्फोटयत्याशुनिःकं पोषयादीपो धनं तमः॥ तप्या कर्मकलं कौघं मुने ध्याने मुनिश्चलां॥ अ
 थवा॥ चलत्येवात्यसत्त्वानां क्रियमाणमपि स्थिरां चेतः शरीरिणां श्वाश्च द्विषये व्याकुलीकृतो भ्रान्तसा
 त्वमतः शुक्ले विद्यते त्यत्यचेतसां॥ आद्यसंहननस्यैव तत्प्रणीतं पुलातने॥ दि॥ जक्तं च॥ छिन्ने जिते हेतुद
 र्हे स्वमिदं दृग्गाम्॥ प्रपश्यन् वर्षवातादिदुःखैरापन्नकंपते॥ अन्नपश्यति तदा किंचिन्न प्रुणोति न क्षिप्रानिम्ब
 धं किंचिन्न जानाति साक्षात्तिर्हन्ते पवत॥ अद्य संहनोपेता निर्वेदपदवी श्रिताः॥ कुर्वन्ति निश्चलं चेतः प्रु

निष्पन्नः

। क्षानार्णव ।

। १३६ ॥

कथानक्षमं नरां ॥ १ ॥ सामग्र्योरुभयोर्द्धातुर्धानं बाह्यातरंगयोः ॥ पूर्वयोरेव ऋक्स्यान्तान्यथा जन्मकोटिषु ॥ १० ॥
 अतिक्रम्य गरीणदिसंगातात्मन्यवस्थितं तैवाक्षमनसो र्योगकरोत्येकाग्रतां श्रितः ॥ ११ ॥ असंख्येयमसंख्येयं
 दिगुणे विहाक्षीयते क्षमकस्यैव कर्मजातमनुकमात् ॥ १२ ॥ नामकस्य कर्मात्मकमृणातिमायाति पूर्ववत् प्राप्नोति नि
 तातंकमसौख्यं समलक्षणां ॥ १३ ॥ धर्मध्यानस्य विज्ञेयास्थितिं तन्मूर्तिर्हृत्कीं ॥ क्षायोपग्रामिको भावो देव्या ऋक् ईदं
 शाश्वती ॥ १४ ॥ इदमत्यन्तनिर्वद्विवेकप्रशमोर्द्ध्वात्मा नुभवमत्यक्षयं जयत्यं गिनां सुखं ॥ १५ ॥ तथा चोक्तं ॥ अ
 नौत्यमारोग्यमनिदुरत्वं गंधः शुभो मन्त्रपुष्टिषमत्वं ॥ क्रांतिः प्रसादः स्वरसो भूता च योगप्रवृत्तेः प्रथमं हि चिक्रां ॥ १६ ॥
 ध्यावसाने स्वतन्त्रं विहाय ध्यानेन सन्यस्तममासंगां ॥ श्रेयैव कार्त्तुं तरुण्यवासं सद्बोध्यं सिद्धौ प्रभवति नव्या ॥ १७ ॥

परित्यक्तसंगाः परिरुद्राः

। १३८ ॥

मात्रा भूषण आभरण २ देव

त्राचि^{१५}त्यमहाप्रभावकलितं लावण्यलीलाचि^{१५}तं सप्रसो^{१५}बरदिव्यलांकुनयुतं चंद्रावशतवसु^{१५}संधायो^{१५}न्नतवीर्य
 बोधशुभंगकामज्वरार्तिच्युतसेवते विगाता^{१५}नरायणमनुजसौख्यचिरं स्वर्णिण^{१५}। एष्ये वेदका^{१५}नुत्तरवासभाजा^{१५}वीचा
 रहीन^{१५}सुखमत्युदार^{१५}निरंतरं पुण्यपरंपरा^{१५}निर्वह^{१५}ईते^{१५}वार्दिवे^{१५}दुपादै^{१५}। एते^{१५}देवराज्यं समाश्रय^{१५}तुल्यं स्वर्गवासि
 न^{१५}निर्विश्रान्ति^{१५}ततो^{१५}नतसौख्यं कल्यातिवर्तनां^{१५}। रत्नसंभव^{१५}त्यथ कल्पे^{१५}षु ते^{१५}सर्वं चित्यविभूति^{१५}जायुवंति^{१५}परसौख्यं^{१५}।
 राः स्त्रीभोगला^{१५}कितारं^{१५}। रश्मिगामो गमभूतं महाप्रणव^{१५}र्द्धितं^{१५}। प्रकल्पवासिनां^{१५}सौख्यं तद्वक्तुं^{१५}केन^{१५}पादयतो^{१५}। रश्मि^{१५}सर्वद्व
 द्वविनिर्मुक्तं सर्वोभ्युदयभूषितं^{१५}। नित्योत्सवयुतं दिव्यदिविसौख्यं दिवौकसां^{१५}। रश्मि^{१५}प्रति समयमुदी^{१५}र्षि^{१५}स्वर्गसाम्राज्य
 कुरु^{१५}सकलविषयबीजं स्वातंदरत्नांजितं^{१५}। ललितयुवति^{१५}लीला^{१५}लिङ्गनादिप्रसूतं सुखमनुजमुदारं स्वर्णिणो^{१५}निर्विश्रान्ति^{१५}।

रश्मिरेव यकादिनां=

रश्मिरेव यकादिनां=

रश्मिरेव यकादिनां=

रश्मिरेव यकादिनां=

रश्मिरेव यकादिनां=

॥२॥

ज्ञानार्थिवा। सर्वानिमित्तभावोत्थानिर्विघ्नस्त्वः। सुखासुखं। सेव्यमानानबुध्यते। गतं जन्म दिवौकसः। १२५॥ तस्माच्छ्रुत्वा त्रिदिव

॥१२६॥

तत्ताद्विद्यभोगावसाने कुर्वत्यस्यां भुवि नरनुते पुण्यवशे वताशे। तत्रैश्वर्यं चरमवपुषां प्राप्य देवोपनीते भोगे
त्योत्सवपरिणते ह्येत्यमानावसंति। १२६॥ ततो विवेकमात्तं व्याविरज्य जननश्रमात्। त्रिरत्नशुद्धिमासाद्य तपः
त्वा^{१२७}न्यदुःकरं। १२७॥ धर्मध्यानं च श्रुत्वा च सीकृत्या न तवीर्यतः। ध्यातिकर्मक्षयं कृत्वा ब्रजं तिष्ठदमव्ययं। १२८॥ इत्या
चार्यश्रीशुभचन्द्रविरचिते ह्येत्योनाथदेवयोगप्रदीपाधिकारे धर्मध्यानफलप्रतिपादनप्रकरणे ॥ ७॥ एणाद्युग्ररुजा
लापकलितं स देहदोलायितं विक्षिप्तं सकलैर्द्विपार्थगहने कृत्वा मनो निश्चलां संसारव्यसनप्रबंधावितयं मुने
र्विनोदास्पदं धर्मध्यानमिदं विदतु निपुणा। अत्यक्षसौख्याय नः। १२९॥ आत्मा र्थे श्रय मुंच मोहगहनं मित्रं विवेकं

॥१३०॥

मध्ये =

२ शुक्लं अग्नये

कुरु वै रायं भजं भावयस्व नियतं भेदं शरीरात्मनाः॥ धर्म ध्यानसुधा समुद्रकुरे कृत्वा वगार्हं परं पश्यान्तं सुखं
 स्वभावकलितं मुक्तेर्मुखं भो रतः॥ अथ धर्ममति क्रान्तः शुद्धिं चात्यन्तिकीं श्रितः॥ ध्यातुं मारभते धीरः॥ मुक्तमत्यन्तं
 निर्मलं॥ निःक्रियं करणातीतं ध्यानधारणवर्जितं॥ अतं मुखं च यच्चित्तं तच्छुक्तमिति पश्यते॥ आदिमं हननं
 येनः पूर्वज्ञः पुण्यचेष्टितः॥ चतुर्विधमपि ध्यानं स मुक्तं ध्यातुमर्हति॥ भक्तं च॥ अचि गुणयोगाच्छुक्तं कषायरज
 सः क्षयादुपशमाद्वा वै उर्यमाणि चिरात् निवसु निर्मलं निःप्रकंपं च॥ हिकषायमलविशेषात्पश्यामाद्वा प्रसूयते॥ य
 तः पुंसामतस्तज्ञैः॥ मुक्तमुक्तं निरुक्तिकं॥ अहं यस्य योगिना माद्यैः॥ मुक्ते परिकीर्तिते॥ ह्येवाते क्षीणदोषाणां के
 वलज्ञानवस्तुषां॥ अमृतज्ञानार्थं सर्वधाच्छुता लंबनपूर्वके॥ पूर्वपरे जिनेंद्रस्य निःशेषा लंबनच्युते॥ एतस्मिन् वितर्के

मुक्तं ध्यानं ज्ञानं =

३ वज्रवृषभनारा
 सहं नन =
 ४ चतुर्दश पूर्वज्ञा

॥ क्षान्तार्थवा ॥

॥ १४९ ॥

सवीचारं सपुण्यत्वं च कीर्तितं ॥ श्रुक्तमाद्यद्वितीयं तु विपर्यस्तमतः परं ॥ स्मवितर्कमवीचारमेकत्वपदलां
 कितो कीर्तितं मुनिभिः श्रुक्तं द्वितीयमतिनिर्मलं ॥ सस्मक्रियाप्रतिपातित्वं तीयं सार्थनामिकां प्रमुक्तिना
 यं ध्यातुं यमाद्यैर्निवेदितं तत्र त्रयो गिनामाद्यद्वितीयं त्वेकयोगिनां ॥ त्वं तीयं तनुयोगानां स्यात्तु रीयमं यो
 ॥ १३ ॥ तद्यथा ॥ पुण्यत्वेन वितर्कस्य वीचारो यत्र विद्यते ॥ स वितर्कमवीचारं सपुण्यत्वं तद्विषयते ॥ १४ ॥ अवीचारो
 वितर्कस्य यत्रैकत्वेन संस्थितः ॥ स वितर्कमवीचारं तदेकत्वं विदुर्बुधाः ॥ १५ ॥ पुण्यत्वं तत्र नानात्वं वितर्कश्रुत
 म् अतो अर्थव्यंजनयोगानां वीचारः संक्रमः स्मृतः ॥ १६ ॥ अथादर्थान्तरापत्तिरर्थसंक्रातिरिष्यते ॥ ज्ञेयार्थं
 क्रातिव्यंजनार्थं जने स्थितिः ॥ १७ ॥ स्यादवयोगसंक्रातिर्योगाद्योगांतरे गतिः ॥ विशुद्धध्यानसामर्थ्या स्तीषा

सूक्ष्मयोगकाययो
 गानां—

॥ १४९ ॥